ERDEN AKBULUT – METE TUNÇAY • TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN KURULUŞU, 1919–1925

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN KURULUŞU, 1919–1925

ERDEN AKBULUT – METE TUNÇAY

Yordam Kitap

Erden Akbulut

1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ SBF mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. İstanbul TKP davasında 1981-1984 arasında tutuklu olarak yargılandı. 1998'den beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Halen çevirmenlik, araştırmacı-yazarlık yapıyor. Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963- 1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Nail Çakırhan Anılar* (Sarı Defter, 2008), *Bilal Şen Anılar* (Sarı Defter, 2008), *Zeki Baştımar* (2. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, 2018), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *100 Yılın Ötesinde Ekim Devrimi ve Türkiye* (Erol Ülker ile birlikte, Sosyal Tarih Yayınları, 2020).
Yayımlanmış çevirilerinden bazıları: *Emperyalizm* (Altuğ Yaral ve Uğurhan Berkok ile birlikte, 1. Baskı Konuk Yayınları, 1979, 2. Baskı Sosyalist Yayınlar, 1995), *Büyük Kargaşa* (Alan Yayıncılık, 1993), *Sultan Galiyev* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, Sosyalist Yayınlar, 1995), *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016), *Bilinmeyen Devrim* (Ayrıntı, 2017), *Komintern'in Seyyar Militanları* (Yordam Kitap, 2018).

Mete Tunçay

1936'da İstanbul'da doğdu. AÜ SBF mezunu. SBF'de 1961'de siyasal bilimler doktoru, 1966'da siyasal teoriler doçenti oldu. 1972-1973'te DİSK'te araştırma uzmanlığı yaptı. 1984'te *Tarih ve Toplum* (İletişim Yayınları) dergisini yayınlamaya başladı. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı kurucuları arasında yer aldı ve *Toplumsal Tarih* dergisini yönetti. Çok sayıda çeviri kitabı vardır. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nü kurdu ve başkanlığını yürüttü.
Yayımlanmış kitapları: *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (Belge Yayınları, 1982), *Cihat ve Tehcir: 1915-1916 Yazıları* (Afa Yayınları, 1991), *Mustafa Suphi'nin* Yeni Dünya'*sı* (BDS, 1992), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi* (3 cilt, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), *Eleştirel Tarih Yazıları* (Liberte Yayınları, 2006), *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* ve *1925-1936* (2 cilt, İletişim Yayınları, 2009), *Amele Birliği* (Sosyal Tarih Yayınları, 2009), *TC'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması* (6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), *Türkiye Sol Tarihine Notlar*: Tarih ve Toplum *Yazıları* (İletişim Yayınları, 2017), *Bilineceği Bilmek* (Genişletilmiş Baskı, İletişim Yayınları, 2019).

Erden Akbulut ile Mete Tunçay'ın ortak çalışmaları: *İstanbul Komünist Grubu'ndan (AYDINLIK çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)* (3 cilt, Sosyal Tarih Yayınları, 2012-2013), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (2. Baskı, İletişim Yayınları, 2016), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (2. Baskı, İletişim Yayınları, 2016),

Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925

Erden Akbulut Mete Tunçay

Yordam Kitap: 376 • **Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925**
Erden Akbulut-Mete Tunçay • ISBN 978-605-172-385-3
Düzeltme: Didem Gerçek-Cemre Cemri • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Ekim 2020
© Erden Akbulut-Mete Tunçay, 2020 © Yordam Kitap, 2020

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna / Bahçelievler - İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 11
Sunuş 13
Giriş 15

ÖN OKUMA PARÇALARI 19
Oktobr Devrimi,
Komintern ve Türkiye'de Komünist Hareketin Biçimlenişi 21
Rusya'da Devrimci Hareketin Doğuşu 21
1905 Devrimi 25
1917 Devrimleri 28
Komintern'in Kuruluşu. 30
Türkiye'de Komünist Hareketin Biçimlenişi 32
Son Söz Yerine... 41
Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) Kuruluş Dinamikleri 45
Türkiye Komünist Gençler Birliği 55

HAZIRLIK YILI (1919-1920) 57
1920'ye Giden Yol ve 1920 Yılı 59
Sovyetler Rusyası 59
Almanya 61
İstanbul 61
Anadolu 62
Berlin *Kurtuluş*'u 62
İstanbul *Kurtuluş*'u ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 64
1919'da İstanbul'da Türk Komünist (Bolşevik) Partisi 69
İlk İstanbul Komünistleri 96
Kurtuluş ve Türk Spartakistleri 98
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Faaliyetleri. 101
Basında İlk Genel İşçi Toplantısı Haberleri 107
Aydınlık'ın Doğuşu 112
Türkiye'de Devrim Fikri 113

16 MART 1920'DEN 1921 SONUNA KADAR 115
Kominтern'in II. Dünya Kongresi 119
Bakü'de Kurulan TKF'nin Mustafa Suphi'lerin Öldürülmesinden Sonraki Tasfiye Sürecinde İKG ile İlişkileri 127
Kominтern III. Dünya Kongresi'nde Türkiyeli Gruplar 152
Kominтern III. Dünya Kongresi Sonrasında İstanbul'da İşçi, Komünist ve Gençlik Hareketi 159
1922 YILI 1 MAYIS KUTLAMALARI VE KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİ... 179
1 Mayıs 1922 Bildirisi. 184
İstanbul'da Bir Mayıs Mitingi 186
"İstanbul'da, Kâğıthane'de 1 Mayıs Mitingi Tarafından Alınan Mukarrerat 189
Türkiye İşçi(ler) Derneği/Birliği 193
İstanbul Komünist Grubu'nun Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkan Komünist Federasyonu Kongrelerine Katılımı 222
Birleşik İşçi Teşkilâtı Girişimi ve Kominтern IV. Dünya Kongresi'ne Doğru 242
Kominтern IV. Dünya Kongresi (5 Kasım – 5 Aralık 1922) 278
KURTULUŞTAN SONRA 1923 YILI 293
Türkiye İşçi ve Çiftçi ve Orta Halli Halk Kitlelerine 298
Aydınlık ve Komünizm 307
1923 Başlarında İstanbul'daki İki İşçi Kuruluşuyla İlgili Gazete Havadisleri: Amele Birliği 314
Amele Cemiyetlerinin İttihadı 315
İstanbul'da 1 Mayıs 1923 316
Bizdeki Komünizme Dair Bazı Malûmat... 317
Teşkilât Bürosu'nun Kuruluşu ve Grupların İlk Tepkileri 325
1924 YILI FAALİYETLERİ DOĞU SEKSİYONU İLE İLİŞKİLER VE KOMİNTERN V. DÜNYA KONGRESİ 391
Kominтern V. Dünya Kongresi'ne İstanbul'dan Gönderilen Raporlar 427
Kominтern V. Kongresi'nde TKP Delegasyonu 439
Kominтern V. Kongresi (17 Haziran - 8 Temmuz 1924) 442
Kominтern V. Kongresi Sonrasında TKP ile Doğu Seksiyonu Arasındaki Tartışma 451
TKP Delegelerinin Kominтern Doğu Seksiyonu'na Sunduğu Bilgilendirme Raporları 465

Profintern III. Kongresi, Profbüro ve Vilayet Faaliyet Raporları 490
TKP'nin 1924 Son Çeyreğindeki Faaliyetleri 524

1925'TE AYDINLIK, ORAK-ÇEKİÇ VE İLK AYLARDAKİ İŞÇİ HAREKETİ 547
1925 Yılı ve TKP Kongresi 549
TKP 1925 Akaretler Kongresi 560
Akaretler Kongresi Anlatımları 599
Akaretler Kongresi ve TKP'de Muhalefet 603
Solda Sükûn 614
Gençlik Hareketi 616
KU TV (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) 633

EKLER 651
EK-1: KOMİNTERN 1919-1925 653
Komintern V. Kongresi'nde (Temmuz 1924) Kabul Edilen Komünist Enternasyonal Tüzüğü'nden 660
Doğu Sorunu Hakkında Genel Tezler 665
Sömürgeler Sorunu Hakkında (Tezler) 672
Savaştan Sonra Sömürgeler Sorunu 673
Yakındoğu'da Devrimci Hareket 678
Komünist Partilerinin Yakındoğu Çalışmaları Hakkında Tezler 681
EK-2 1923'te Doğu Sekreterliği Bütçesi. 686
EK-3 1923'te Doğu Sekreterliği'nin Çalışma Planı 687
EK-4: 1919-1925 Kronoloji.. 688

Teşekkür

RGASPİ'deki belgelerin bulunması ve TÜSTAV'a kazandırılması çalışmaları konusunda Bilal Şen ve Atilla Balcıoğlu'na;

Eski Türkçe belgelerin transliterasyonu konusunda Yücel Demirel, Banu İşlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moralıoğlu Kesim, Şeyda Oğuz, Baha Coşkun ve Serkan Erdal'a;

Rusça ve Bulgarca belgelerin çevrilmesi konusunda Bilal Şen ve Rüstem Aziz'e;

Almanca belgelerin çevrilmesi konusunda İoanna Kuçuradi, Rüstem Aziz ve Cemil Fuat Hendek'e;

Kimi belgelere dikkatimizi çeken veya kullanmamıza olanak sağlayan Tarık Zafer Tunaya, Ahmet Kuyaş, Mehmet Perinçek ve Erol Ülker'e teşekkür ederiz.

Erden Akbulut-Mete Tunçay

Sunuş

TKP'nin kuruluşunun 100. yıldönümünde, daha önce TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları'ndan çıkmış *İstanbul Komünist Grubu'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne* çalışmamızın ilk iki cildini esas alarak, Mete hocamın (Tunçay) *Türkiye'de Sol Akımlar – I (1908-1925)* çalışmasının yeni baskısının yapılmış olduğunu da göz önünde bulundurarak, o çalışmadan yaptığımız belge aktarımlarını çıkartıp, gözden geçirip genişleterek ve bütünleştirerek yeni bir kitap oluşturduk.

Türkiye Komünist Partisi çok kolludur ve kuruluşu bir süreç halinde ele alınmalıdır. TKP'nin kurucu kollarının tümünün ortaya çıkışı 1920 yılıdır, dolayısıyla 100. yıldönümünü yalnızca Bakü Kongresi olarak anlamamak gerekir. Elbette Mustafa Suphi önderliğinde Bakü'de Türkiye İştirakiyyun Teşkilâtları'nın 10 Eylül 1920'de toplanan ve bir hafta süregiden kongresi uzunca bir zaman TKP'nin kuruluş yıldönümü olarak değerlendirilmiştir ve hâlâ da simgesel olarak değerlendirilmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki TKP'nin diğer kurucu kollarından İstanbul Komünist Grubu, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası içindeki kadrolar tarafından Mart 1920'de İstanbul'un Antant kuvvetlerinin tam denetimine geçmesinin ardından oluşturulmuş, Hafi Komünist Partisi ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920 yılının Haziran ve Aralık aylarında kurulmuş, Beynelmilel İşçiler İttihadı da Mayıs 1920'de biçimlenmiştir. Aslında TKP'nin Komünist Enternasyonal'in bir üyesi olarak düzenli faaliyetinden, bu kolların Şubat 1925'te toplanan kongrede birleşmesiyle birlikte söz edilebilir. Nitekim Komintern kongrelerinde seçilen Yürütme Komitesi'ne her ülkeden bir delege giriyor. Örneğin 1. Kongre'de, yani daha komünist partiler kurulmadan önce, Mustafa Suphi'nin de katıldığı âdeta kuruluş konferansında seçilen KEYK üyeleri arasında –Lenin, Troçki, Buharin ve Zinovyev (Rusya), Rosmer (Fransa), Quelch (İngiltere), Janson (Hollanda), Conwitch (ABD), Şablin (Bulgaristan), Sultan Zade (İran) ve Macaristan, Avusturya, Finlandiya, Yugoslavya ve Gürcistan'dan birer delege var– Türkiye yok. 2. Kongre'ye İsmail Hakkı; 3. Kongre'ye Süleyman Nuri, Salih Zeki, Pavloviç, Ahmet Cevat; 4. Kongre'ye Sadrettin Celâl, Salih Hacıoğlu vb. katılıyor ama Türkiye bu kongrelerin hiçbirinde KEYK'te yer almıyor. İlk kez 5. Kongre'de Türkiye Dr. Şefik Hüsnü ile KEYK'te temsil ediliyor. Bir diğer deyişle Komintern 4. Kongresi sonunda Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin

kuruluşu için Teşkilât Bürosu'nun oluşturulmasından sonra ve KEYK ve Doğu Sekreterliği ile İKG arasında düzenli ilişkiler kurulmasının ertesinde Türkiye temsil edilir hale geliyor; 1924 Temmuz'u öncesinde aslında KEYK nezdinde Türkiye'nin temsili söz konusu değil!

Oldukça ayrıntılı bu sürecin daha kolay izlenmesine katkıda bulunmak üzere bu yeni baskıya TÜSTAV'ın 2017'de Oktobr Devrimi'nin 100. yıldönümü vesilesiyle düzenlediği sempozyumda sunduğum *Oktobr Devrimi, Komintern ve Türkiye'de Komünist Hareketin Biçimlenişi* tebliğinin yanı sıra, TÜSTAV Akademi'de Ekim 2018'de yaptığım konuşmanın tapesini de ekledik: *Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) Kuruluş Dinamikleri*. Ayrıca bu dönemdeki komünist gençlik çalışmasıyla ilgili genel bir bilgi koymayı da yararlı gördük.

Erden Akbulut
Mart 2020

Giriş[1]

Türkiye'de Sol Akımlar I: 1908-1925 başlıklı kitabın III. Bölümü olan "İstanbul'da Aydınlık Çevresi"nin 2. ayrımında ("Savaş ve Ertesi: 1921-1925") birinci alt-ayrım şöyle bir paragrafla başlıyor (1967 tarihli ilk *SBF* basımında s. 151, *BDS* basımında s. 171, 2009 tarihli son *İletişim* basımında s. 721-722):

> İstanbul'da *Kurtuluş*'tan arta kalan grup, işgal şartlarının elverişsizliği yüzünden 15 ay herhangi bir yayın faaliyetinde bulunamamıştır. Ancak Moskova'da Komintern'in Üçüncü Kongresi yapılırken (22 Haziran-12 Temmuz 1921) İstanbul'daki çevre de *Aydınlık* dergisini çıkarmayı başarmıştır. Bu şehirde üslenen gizli TKP de bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen TİÇSF [Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası], bu yeraltı teşkilâtının yerüstündeki bir uzantısı, *Aydınlık* da legal organı gibidir.

Şimdi yeni görebildiğimiz belgelerle "İstanbul Komünist Grubu"nun[2] 1921 Haziran'ından bir yıl önce 1920 Mayıs'ında oluştuğunu, hazırlıklarınınsa *Kurtuluş*'un çıktığı 1919'a kadar geri gittiğini söyleyebiliyoruz. Elinizdeki kitap da artık "Aydınlık çevresi" diye adlandırılması gerekmeyen bu topluluğun Mayıs 1926'daki TKP Viyana Konferansı'na kadar yaşadığı serencamı, eski bulduklarımıza burada ilk kez açıklanan belgelerin eklenmesiyle anlatıp çözümlemeyi amaçlamakta.

Eski çalışmada yararlandığımız kaynaklar, bu çevrenin yayımladığı yazılarla, onların tutuklanmalarına vb. ilişkin olarak basında çıkan haberlerden ibaret iken, bu kez teşkilât yazışmalarının bir kısmına erişebilmemiz, neler olup bittiği hakkında daha sağlam bilgiler edinmemizi mümkün kıldı.

İKG/Aydınlık çevresinden başka, onunla eşzamanlı olarak İstanbul'da Osmanlı Solculuğu'nun devamı sayılabilecek gelişmeler ve Millî Mücadele Anadolu'sunda solculuk öğeleri vardı. Daha sonra Erden Akbulut ile birlikte *TSA I 1908-1925* başlıklı çalışmanın ilgili bölümlerini genişletip ayrı kitaplar halinde (TÜSTAV'ın Sosyal Tarih Yayınları dizisinde) yayımladık. Bunların en büyüğü olan *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923* kitabımız, ancak son dönemlerinde İKG/Aydınlık Çevresi ile ilişkilidir. İstanbul'da 1920-22 yılları

1 Bu Giriş kitabın 2012'deki ilk baskısında yayımlanmıştır.

2 Burada İstanbul Komünist Grubu- İKG ile, daha sonra *Aydınlık* dergisi etrafında birleşecek ve 1923 başlarından itibaren oluşacak olan TKP Teşkilât Bürosu'nda ağırlığı oluşturacak olan çevreyi kastediyoruz. İleride üzerinde duracağımız gibi, aslında İstanbul'da kendini bu adla anan ve Komintern ile temasta bulunan birden çok grup vardır.

arasında etkinlik gösteren *Beynelmilel İşçiler İttihadı* hakkındaki kitap da yine burada yinelemeyeceğimiz bilgiler içermektedir.

Parti adını taşımakla birlikte, daha çok bir sendikalar topluluğu niteliğinde olan Türkiye Sosyalist Fırkası'nda İştirakçi Hilmi'nin yerine geçmeye kalkışan, 1922 yılı içindeki bu girişimi yürümeyince Müstakil Sosyalist Fırkası'nı kuran ve aynı yılın sonunda İstanbul Umum Amele Birliği'ni oluşturan, ama ertesi yıl bu teşkilâtı bütün Türkiye'yi kapsayacak hale getirmek isteyince yasaklanan Şakir Rasim'in serencamı *1923 Amele Birliği* çalışmamızda anlatılıyor.

Müttefik işgali altındaki İstanbul iyi bir sol gazeteden yoksun iken, erişebildiğimiz sayılarındaki Türkiye ile ilgili yazıları üstüne bir kitap yayımladığımız, Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesi de haber ve yorumlarıyla bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden TKP'nin Mayıs 1926'da toplanan Viyana Konferansı'na kadar geçen yedi buçuk yılın sol tarihi, genel siyasal tarihin dönemlerine göre üçe ayrılabilir:

1) 16 Mart 1920'de İstanbul işgalinin pekiştirilmesine kadar geçen süre içinde, Almanya'daki Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası ve *Kurtuluş* dergisiyle başlayıp İstanbul'da yayımlanan (yerli) *Kurtuluş* dergisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kurulmasıyla devam eden gelişmeler;

2) Bunu izleyen, Cumhuriyet'in ilanına değin Millî Mücadele süreci ve ertesi yıl;

3) Cumhuriyet ilanından Viyana Konferansı'na kadar.

TSA I 1908-1925 adlı çalışmada üçlü bir ayrım yapılmıştı. "İstanbul'da Aydınlık Çevresi" başlıklı son bölümden önceki iki bölüm şunlardı:

"II. Meşrutiyet'in ilk beş yılı ve Mütareke döneminde Osmanlı Sosyalizmi". Bu bölümde kurulan başlıca teşkilât, İştirakçi Hilmi'nin Osmanlı/Türkiye Sosyalist Fırkası daha ziyade bir sendikal teşkilât gibi çalışmış, ama işçilere yönelik olması, birçok aydın sosyaliste de çekici gelmiş.

"Millî Mücadele Anadolu'sunda Sosyalizm" bölümü, daha çok İttihatçı Solu'nun geçirdiği gelişmeleri içermekteydi. Ama 1922 yılında Ankara'daki Sovyet elçiliğinde bulunan Komintern görevlilerinin teşvikiyle bir kongre yapan THİF, Yunanlılara karşı kazanılan askerî zaferin heyecanı içinde sönümlenmiş, fakat bu teşkilâttan seçilen delegeler hem Moskova'daki Komintern IV. Kongresi'ne katılmış, hem de bu kongre ertesinde kurulan TKP Teşkilât Bürosu'nda İstanbul Komünist Grubu'yla birleşmişlerdir.

Aslında İstanbul'da 1919-1920 yıllarında birden çok İstanbul Komünist Grubu adını taşıyan çevre oluşmuştur. Bunlardan biri olan (sonradan TKP'ye dönüşecek olan) İstanbul Komünist Grubu'nun Bakü'deki Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı ile kaynaşma girişimleri 1920 ortaların-

da başlamıştır. "İKG'nin ... 1920 Mayıs sonunda Komintern'den II. Kongre'ye katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme çağrısı" aldığı 27 Temmuz 1920 tarihli bir belgeden anlaşılıyor. Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat, 19 Temmuz'da Petrograd'da başlayıp 7 Ağustos'a kadar Moskova'da devam eden II. Kongre'ye doğal olarak yetişememişler, Bakü'ye gidip M. Suphi teşkilâtına katılmışlardır.[3]

Nitekim 10 Eylül 1920'de Bakü'de açılan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları/TKP Kuruluş Kongresi'nde, Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği İsmet Lütfi ekibinden gelen Lütfi Necdet ve Latif orada yaptıkları teşkilâtlanma ve faaliyetler hakkında konuştuktan sonra, Hilmi oğlu Hakkı Berlin'deki TİÇF/Spartakistler hareketini, Ethem Nejat da Komintern Kongresi için hazırlanmış İstanbul Komünist Grubu'nun çalışmalarını anlatmıştır.[4]

3 Erden Akbulut-Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, İletişim Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, İstanbul, 2016, s. 629, dipnot 232. Bundan böyle *THİF 1920-1923* biçimindeki tüm göndermeler, İletişim Yayınları'ndan çıkmış gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskıyadır.

4 *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-25*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 525-529. Bundan böyle *TSA I 1908-25* biçimindeki tüm göndermeler, kitabın İletişim Yayınları'ndan çıkmış baskısınadır.

ÖN OKUMA PARÇALARI

Oktobr Devrimi,[5] Komintern ve Türkiye'de Komünist Hareketin Biçimlenişi

RUSYA'DA DEVRİMCİ HAREKETİN DOĞUŞU

20. yüzyıla damgasını vuran Rusya'daki Oktobr Devrimi'nin kökleri 1825'e, Dekabristlere/Aralıkçılara kadar uzanır.[6] Başını 1789 Fransız Devrimi ilkelerini benimseyen Çarlık ordusu subaylarının çektiği Dekabristlerin programı, *sosyal olarak* serfliğin yıkılması, *politik olarak* da bir cumhuriyetin veya en azından meşruti bir rejimin kurulmasıydı. Bu çerçevede 1. Aleksandr doğrudan halef bırakmaksızın öldüğünde, saltanat içindeki tereddütlerden yararlanan Dekabristler ayaklandı; Senato Meydanı'ndaki kısa bir çatışmadan sonra ayaklanma bastırıldı, işkence ve sürgünler yaşandı. Bunu izleyen 1. Nikolay dönemi (1825-1855) bürokratik polis devletinin kuruluşunu getiren yoğun baskı yılları oldu.

Rusya'da 19. yüzyılın ortalarında işçi sınıfı oluşmaya başladı. 1. Aleksandr döneminde 200.000 işçinin yarısı fabrikada feodal beyin emriyle çalışan serflerdi. "Özgür" işçiler 16 saat çalışıyor, her vesileyle para cezasına vb. çarptırılıyordu. 1. Nikolay, grevi devlete karşı suç ilan etti. Çoğunlukla bir anda fabrikalara gönderilmiş köylülerden oluşan işçi sınıfı, köyle bağlarını sıkı bir biçimde koruyor, yılın bir bölümünü tarlalarında geçiriyordu. Serfliğin kalkmasından (1861) sonra 40 yılda 1,5 milyon köylü, psikolojileriyle birlikte işçi sınıfına katıldı. Böylelikle köylü kitlesinin baskın özellikleri işçi hareketine de geçti: Şiddetli ayaklanmalarla kesilen pasif boyun eğiş; bireysel güvensizlik ve

5 Devrim eski takvime göre 25 Oktiyabır (Oktobr/Ekim), yeni takvime göre 7 Kasım 1917'de oldu. Ülkemizde yaygın olarak Ekim Devrimi olarak anılmakla birlikte, bunun eski takvime ait olduğuna işaret etmek üzere Türkiye Komünist Partisi uzun yıllar Rusya'daki devrimi Büyük Oktobr Sosyalist Devrimi, Kızıl Oktobr olarak adlandırdı. Konu başlığımız da Türkiye'de komünist hareketin biçimlenmesi olduğundan, TKP'nin kullandığı terimi yeğledim. Ayrıca Dr. Şefik Hüsnü'nün Kasım 1924'te *Aydınlık* dergisinin 27. sayısında kaleme aldığı makalenin başlığı da "Teşrînisâni İhtilâli ve Türkiye"dir, bir diğer deyişle Dr. Şefik Hüsnü de devrimi "Kasım Devrimi" olarak anar.

6 Bu süreçle ilgili ayrıntılı bilgi için diğer kaynakların yanı sıra bkz. Volin, *Bilinmeyen Devrim*, Çeviri: Erden Akbulut, Ayrıntı Yayınları, 2017; Jacques Droz, *Histoire générale du* socialisme, 4 cilt, Quadrige/PUF, Vendôme, 1997, 2. Cilt *De 1875 à 1918*, s. 401-447; Boris Souvarine, *Staline : Aperçu historique du bolchévisme*, Editions Ivrea, Paris, 1992.

toplu safdillik; fikir düzeyinde basitlik; duygu düzeyinde mistisizm ve önyargılar düzeyinde fanatizm.

Toprakta serfliğin hüküm sürdüğü Rusya, 16. yüzyıldan sonra Avrupa'nın en isyankâr ülkesiydi. Ünlü Stenka Razin ve Pugaçev büyük köylü isyanlarının dışında, serfliğin son bulduğu 1861'den 1905 büyük patlamasına kadar 2.000'e yakın yerel köylü isyanı oldu.

Rusya burjuvazisi ülkede yönetici sınıf haline gelemedi. İlk fabrikalar Büyük Petro zamanında kuruldu; 2. Katerina da onun yolunu izledi. Belli başlı sanayi işletmeleri ve demiryolları devletin denetimindeydi. Koruyucu gümrük tarifeleriyle sanayi kökleştirilmeye çalışıldı. Çarlığı devirme yolunda çalışanlar, aristokrasinin, kırsal kesimdeki kimi soyluların, ordu kadrolarının ve liberal burjuvazinin yürekli ve eğitimli seçkinleri ile aydın kesimi oldu. İşçi-köylü devriminin kadroları da esas olarak bu kesimden çıktı.

Rusya'da devrimci hareketin düşünsel köklerine bakılacak olursa, özgür düşünce bu yoğun baskı döneminde, edebiyatta ve felsefede boy attı. Puşkin'den Tolstoy'a, Dostoyevski'den Gogol'e, Gonçarov'dan Turgenyev'e kadar Rus edebiyatının en büyük yazarları yetişti.

Aydınlanan gençlik Fichte'yi, Hegel'i, Feuerbach'ı, daha sonraları Stuart Mill, Spencer ve Darwin'i keşfetti. Saint-Simon ve Fourier'yi, Proudhon ve Louis Blanc'ı inceleme grupları oluştu.

1850'de Turgenyev, aydın gençlik içinde gelişen yeni felsefi ve ahlaki hareketi nihilizm olarak niteledi. Nihilizmin temel fikri şöyle ifade edilebilir: Kadın ya da erkek olsun, bağımsızlığına veya düşüncesinin özgürlüğüne zarar verebilecek her şeyden bireyin tam olarak kurtuluşu.

1840'larda aydınlar ikiye ayrılıyordu: "Slav severler (Slavofiller)" ve "Batıcılar" Büyük Petro'nun zorla Avrupalılaştırıcı reformlarına tepkili, dış etkilere ve yabancıların taklidine düşman Slav severler, Rus geçmişini idealize ediyorlardı. "Kutsal Rusya"nın "Çürümüş Batı"dan geri kalmışlığını üstünlük gibi gösteriyorlardı.[7] Batıcılar, ülkelerini gelişkin Avrupa düzeyine yükseltmeyi, Rusya'daki yaşamı laikleştirmeyi, halkın düşüncesini özgür kılmayı ve insan haklarını sağlamayı yüceltiyordu.

Herzen ile birlikte, yeni bir doğrultu, bir sentez arayışındaki özgün Rus sosyalizmi yönelimi biçimlendi.

Herzen, köylü Slavların genel yıkıcı misyonu ile özellikle Proudhon'un devrimci görüşlerini eklektik bir öğreti halinde uzlaştırdı. Yıkıcı bir savaşın so-

7 Rus devrimci hareketinin düşünsel kökleri arasında yer alan bu "Slav severlik/Slavofili", 2. Dünya Savaşı sırasında Stalin ve Komintern çevresinde yeniden görülür. 9 Mayıs 1943'te düzenlenmesi öngörülen Slavlar Mitingi için hazırlıklar konusunda aldığı notta Dimitrov şöyle yazıyor: "Miting için belge tasarılarını görüştük: 1) Slav halklarına çağrı; 2) Slavların faşistlerce imha edilmesine karşı uyg[ar] dünyaya çağrı." G. Dimitrov, *Günlük-2 1 Eylül 1939-5 Mayıs 1945*, Çeviri: Rüstem Aziz, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 285. Ayrıca bir Slavlar Komitesi de kuruldu ve *Slavyene* adıyla bir dergi de yayımlandı.

nunda burjuva Avrupa yıkılacak, Rusya'da kurulacak köylü iktidarıyla komünizm doğacak, insanlığa kurtuluş işareti verilecekti. Köy topluluğu (*mir*) doğal olarak sosyalizme yönelecek ve gelecekteki federalist ve kooperatiflere dayalı örgütlenmenin nüvesini oluşturacaktı. Köylü Rusya, sosyal devrim ve komünizme yürüyüş çağını açacaktı.

Bu arada Rusya'da bir reformlar dönemi yaşandı. Çarlık Rusyası'nın 1854-55 Kırım Savaşı'nda yenilgiye uğramasının ardından tahta geçen 2. Aleksandr, 1860 yılından itibaren bir reformlar dönemi başlattı: Serflik kaldırıldı (1861); devlet memurlarından oluşan eski devlet mahkemelerinin yerine seçimli bir jüriye sahip mahkemeler kuruldu (1864); kentlerde ve kırda kamu yaşamının belli alanlarında (kimi eğitim dalları, sağlık, iletişim yolları vb.) özyönetim hakkına sahip yerel yönetim birimleri (*zemtsvo*) oluşturuldu (1864).

Ancak basın ve ifade de dâhil, hiçbir özgürlük tanınmadı; doğmakta olan işçi sınıfı hiçbir hakka sahip değildi. Aristokrasi, büyük toprak sahipleri ve burjuvazi, egemen sınıflar olmayı sürdürdü ve özellikle mutlakıyetçi rejime dokunulmadı.

İşte bu koşullarda Herzen'in umutları 1860'larda Narodnizmde/halkçılıkta ifadesini buldu: Burjuva evrimi bir ilerleme değil, gerilemeydi; kooperatiflerle tamamlanacak *mir* temeline dayalı olarak, topraklar komünlere, fabrikalar işçilere verilerek kapitalizm felâketinden kurtulunacak ve tek bir uygarlık serpilip gelişecekti.

Herzen'in takipçileri "Toprak ve Özgürlük" sloganını yükselttiler; onun "Halka Gidin" çağrısını benimsediler; dahası birçoğu onun yolunu izleyerek Batıya göç edip *Polarnaya Zviezda* (Kutup Yıldızı) ve *Kolokol* (Çan) dergileriyle Çarlığa karşı mücadele yürüttüler.

Rusya'daki devrimci hareketin düşünsel kökleri içinde Bakunin elbette özel bir yer tutar. Bakunin Rus halkının, işlediği toprağa el koyma özlemine sahip olduğunu ve her türlü yönetime karşı, komün halinde özerkliği istediğini düşünüyordu.

Bakunin, Razin ve Pugaçev'vari topyekûn bir isyanı düşleyerek kısmi bile olsa, yenilgiye mahkûm bile olsa sürekli bir köylü ayaklanmasını savunuyor, eşkıyaları "içgüdüsel devrimciler" olarak yüceltiyordu. "Halka Gidin" çağrısını "Yok olmaya mahkûm bu dünyayı, üniversiteleri, okulları hemen bırakın, halkın içine girin, yeni bir Stenka Razin isyanı, bu kez zafere ulaşacak olan isyan yaklaşıyor"a dönüştürdü.

Bakunin'e göre genel isyan, merkezî iktidarsız, devletsiz, özgür komünlerin anarşik federasyonuna ulaşacaktı.

Devrimci harekette eli kulağındaki terörizmin ve gelecekteki Bolşevizmin teorik çerçevesinin esin kaynaklarından biri de Tkaçev oldu. 1875'te Tkaçev'in çevresinde, önemi izleyen yüzyılda görülecek olan Rus Jakobenizmi ideolojisini benimseyen küçük bir grup oluştu.

Tkaçev, Narodnik olmakla birlikte, devrimin yolları ve araçları bakımından Jakoben konumları benimsedi ve düşünsel olarak Blanqui'ye yaklaştı.

Tkaçev'e göre devrim, kesin başarıya ulaşmanın girizgâhı olarak önce iktidarın alınmasına dayanmaktaydı. Propaganda hükûmet darbesinden sonra ürünlerini verecek, bu darbeyi bilinçli bir azınlık ve ancak şiddet yoluyla yapacaktı. Bunun için merkezî, disiplinli, hiyerarşik yapıya sahip bir parti gerekliydi; "ne şimdi ne de gelecekte tek başına bırakılmış halk sosyal devrimi gerçekleştirebilir."

"Halka Gidin" barışçı hareketinden düş kırıklığına uğrayan Narodnikler, 1876'da ilk sosyalist ve devrimci partiyi, *Zemlia i Volia*'yı (Toprak ve Özgürlük) oluşturdular. Eski aydın çevrelerini ve dağınık devrimcileri bir araya getiren bu grubun bir merkez komitesi, çalışma şubeleri, bir de mücadele grubu vardı. 1878'den itibaren suikast girişimleri birbirini izledi ve parti ağır darbeler yedi.

1879'da parti ikiye bölündü: Sistemli terörizmi sürdürmeyi savunanlar *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) grubunu, Plehanov'un da aralarında bulunduğu propagandaya ağırlık verenler ise *Çorni Peredel* (Genel Paylaşım) grubunu oluşturdu.

"Çarlık bir engel oluşturduğuna göre, önce Çarlığı ortadan kaldırmak gerekir" tespitiyle hareket eden gençliğin ağırlıkta olduğu *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) grubu, inceden inceye yapılan bir hazırlıktan sonra 1 Mart 1881'de Çar 2. Aleksandr'ı Sankt Peterburg'da yolculuklarının biri sırasında öldürdü. Suikastçılar Çar'ın aracına iki bomba fırlattı. Birinci bomba aracı durdururken, ikinci bomba Çar'ın bacaklarını uçurup ölümcül biçimde yaraladı.

Ne var ki bu eylem kitleler tarafından anlaşılmadı. Tam tersine bir yüzyıllı aşkın zamandır Çar'ın aslında onların iyiliğini istediği, ancak soyluluğun her türlü yolla Çar'ın iyi niyetlerine engel olduğu masalıyla gözleri boyanmış köylüler, soyluları serfliğin ortadan kaldırılmasının intikamını almak üzere ve serfliği geri getirmek umuduyla Çar'ı öldürmekle suçladılar.

Narodnaya Volya Partisi'nin önderleri, suikastı düzenleyenler ve uygulayanlar hızla tespit edildi, tutuklandı, yargılandı ve ölüme mahkûm edildi. Yeni Çar 3. Aleksandr reformlara sırt çevirip baskıcı yönteme geri döndü; bürokratik polis devleti tüm kurumlarıyla diriltildi. Her hareket, her türlü liberal anlayış boğuldu.

Ancak Petersburg'dan Odesa'ya kadar işçi çevreleri oluşuyor ve sosyalizm programına uygun politik talepler yükseltiyorlardı. Sanayinin gelişmesiyle birlikte emek-sermaye çelişkisi, feodal beyler ile köylüler arasındaki çelişkiye ağır basar hale geliyor, yeni bir partinin unsurları oluşuyordu.

1880'li yıllar boyunca ve devamında devrimci hareket yeni bir doğrultu kazandı: Marksizm'le tanıştı. Marksist ideoloji, yalnızca proletaryanın örgütlü eylemine dayanarak, geçmişteki komplocu-konspiratör çevrelerin hüsrana uğramış özlemlerinin yerini aldı ve dünün Narodniklerinin birçoğu tarafından benimsendi.

Eski bir Narodnik olan Plehanov, 1882'de *Komünist Manifest*'i Rusçaya çevirip bir önsöz yazdı. İlk sosyal-demokrat grup "Emeğin Kurtuluşu" adıyla Plehanov, Akselrod, Zasuliç tarafından 1883'te Cenevre'de oluşturuldu.

Yahudi Sosyalist İşçi Partisi Bund'un (Polonya ve Rusya Genel Yahudi İşçi Birliği, 1901'den sonra Litvanya da eklenmiştir) kongresinden 1 yıl sonra, 1898'de, Rusya Sosyal-Demokratlarının ilk kongresi Minsk'te toplandı ve Struve'nin kaleme aldığı bildiriyi kabul etti. 9 katılımcısı tutuklandı veya ortadan kaybolduysa da Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin [RSDİP] temelleri atılmıştı. Yeni bir Marksist aydın kuşağı gelişiyordu: Lenin, Martov, Riazanov, Troçki... Bir yandan politik mücadelede yetkinleşiyorlar, öte yandan her biri iyi birer gazeteci olarak değişik Marksist yayın organları çıkartıyordu.

1901 yılında sosyal-demokrat partinin yanında, Marksist öğretiyi benimsemeyen, köylü kitlelerini devrimci ve sosyalist davaya kazanabileceğine inanan, politik suikastları mücadele yöntemi olarak benimseyen Sosyalist-Devrimci Parti (Es-Er'ler) doğdu. Ancak her iki partinin acil politik ve sosyal programı, yani aşgari programı hemen hemen aynıydı. Sosyalizme yolu açacak bir burjuva demokratik cumhuriyeti.

1901'den 1905'e kadar, Sosyalist-Devrimci Parti, kimileri ses getiren birçok suikast düzenledi.

1905 DEVRİMİ

Hükûmet baskı yöntemlerinin yetersiz olduğu yargısına vardı ve ipleri kendi elinde olacak legal, izinli bir işçi örgütü kurmaya karar verdi. Böylece bir yandan devrimci partilerin elinden koparıp aldığı işçi sınıfının sempatisini, takdirini ve adanmışlığını kendisine doğru çekecekti; öte yandan işçi hareketini yakından gözeterek istediği yere götürecekti. Bunun için gizli siyasi polis (Ohrana) ajanı iki kişi seçildi: Biri Moskova için Zubatov, diğeri papaz ve Sankt Peterburg cezaevlerinden birinin rahibi Papaz Gapon. İşte 1905 Devrimi'ne giden süreç böylece başladı.

Moskova'da Zubatov'un maskesi hızlı bir biçimde düştü. Ancak Sankt Peterburg'da işler daha iyi gitti. Ajitatör ve örgütçü yeteneklere sahip Gapon, şahsen önderlik ettiği ve enerjik faaliyetiyle canlı tuttuğu, "İşçi Şubeleri" adını verdiği yapılar kurdu. 1904 yılı sonlarına doğru bu şubeler, başkentin değişik mahallelerinde 11 adede ulaştı ve binlerce üyeye sahipti.

Gapon'un ve bizzat işçiler tarafından seçilmiş yardımcılarının yaydığı tez şuydu: "İşçi arkadaşlar koşullarınızı iyileştirmek için politikaya kesinlikle ihtiyacınız yoktur. Somut, ivedi kişisel çıkarlarınızla ilgilenin, kısa süre sonra daha mutlu bir durumda olacaksınız. Sizi esirgeyen hükûmet sizi destekleyecektir."

İşçiler bu çağrıya anında yanıt verdi. Bir ekonomik eylem hazırlamaya koyuldular. Gapon hareketin hâkimiyetini koruyacağını, kitleleri dilediğince

yönlendirebileceğini, eylemlerini yönetip biçimlendirerek istediği istikamete götürebileceğini umuyordu. Ancak hareket, kısa sürede Gapon'u aşan ve onu da sürükleyen gerçek bir fırtınaya dönüştü.

Japon-Rus Savaşı'nın yıkım ve yokluk günlerinde, Aralık 1904'te Sankt Peterburg'un en büyük fabrikalarından biri olan ve Gapon'un çok sayıda taraftar ve dosta sahip olduğu Putilov fabrikası işçileri eylemi başlatmaya karar verdiler. Gapon ile hemfikir olarak, aslında alabildiğine mütevazı bir ekonomik talepler listesini kaleme alıp fabrika yönetimine ilettiler. Ay sonunda fabrika yönetiminin "bu talepleri karşılamanın olanaklı olmadığını düşündüğünü" ve hükûmetin de yönetimi buna zorlayamayacağını öğrendiler. Üstelik fabrika yönetimi, önder olarak gördüğü birkaç işçiyi de kapıya koydu. İşçiler arkadaşlarının işe iadesini istedi, yönetim de bunu reddetti.

İşçilerin hoşnutsuzluğu, öfkesi sınırsızdı; kendilerini "kandırılmış" hissediyorlardı. Saygınlığını ve rolünü korumak için Gapon, Putilov fabrikası işçilerini var güçleriyle tepki göstermeye itti. İşçilerin tepki verişi de gecikmedi. Böylece Putilov fabrikalarındaki grev, Rusya'daki ilk önemli işçi grevi Aralık 1904'te patlak verdi.

Ancak hareket burada durmadı. Tüm işçi şubeleri hareketlendi ve Putilov işçilerinin eylemini savunmak için seslerini yükseltti. Putilov grevi, Sankt Peterburg işçilerinin neredeyse bir genel grevi haline geliyordu.

Grev de tek başına yeterli değildi. Şu fikir ortaya atıldı ve büyük bir hızla benimsendi: Tüm Rusya'nın zavallıları işçiler ve köylüler adına Çar'a bir "dilekçe" yazmak; bunu desteklemek üzere kitle halinde Kışlık Saray'ın önüne gitmek; başta Gapon olmak üzere bir delegasyon aracılığıyla dilekçeyi bizzat Çar'a vermek ve Çar'dan halkının acılarına kulak vermesini istemek. Gapon dilekçeyi kaleme almakla görevlendirildi. Ocak 1905'in ilk günlerinde dilekçe hazırdı. Halkın sefaleti dilekçede büyük bir samimiyetle ortaya konuyordu. Çar'dan bu duruma eğilmesi, etkili reformlar yapması ve bunların hayata geçirilmesini sağlaması isteniyordu.

Bu arada o zamana kadar Gaponculuğun tümüyle dışında duran kimi sosyalist-devrimciler, yani SR'ler Gapon ile ilişki kurdu. Gapon onlarla birlikte ilk dilekçesini elden geçirdi. Böylece devrimci partilerin asgari programının tümü dilekçeye yansıdı: Eksiksiz basın, ifade, vicdan, vb. özgürlüğü; her türlü dernek ve örgüt için mutlak özgürlük; işçilere sendikalaşma ve grev yapma hakkı; köylü toplulukları lehine büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesine yönelik tarım yasaları; nihayet demokratik bir seçim yasasına dayalı olarak seçilmiş bir "Kurucu Meclis"in ivedi olarak toplantıya çağrılması.

Kışlık Saray yürüyüşünün tarihi eski takvime göre 9 Ocak Pazar olarak belirlendi. 8 Ocak akşamı yürüyüş için her şey hazırdı. Hükûmet tarafında da her şey hazırdı. Başkent tepeden tırnağa silâhlı birliklerin elindeydi. Sonrası biliniyor. 9 Ocak Pazar sabahı çoğu aileleriyle birlikte işçilerden oluşan muazzam

bir kalabalık Kışlık Saray'a doğru harekete geçti. Her yerde, bu insan denizine karşı yoğun biçimde ateş açan asker ve polis barikatlarıyla karşılaştılar. Sonuç hayal bile edilmesi güç, tarihte benzeri görülmemiş bir vahşetti. Kurbanların sayısı yaklaşık olarak bile hiçbir zaman öğrenilemedi.

Gapon ilk ateş başladığında yüzükoyun yere uzandı ve hareketsiz kaldı. Birkaç dakika boyunca onun öldüğü veya yaralandığı sanıldı. Kimi dostları tarafından hızla oradan alınıp güvenli bir yere götürüldü. Uzun papaz saçları kesildi, sivil elbiseler giydirildi. Yurtdışına çıktı ve özellikle sosyalist-devrimcilerle birlikte oldu. Ancak oradaki yaşam koşullarına ayak uyduramadı ve Çarlığın gizli polisine başvurup Rusya'ya döndü. Ne var ki yakın dostu işçiler Gapon'un ihanetine ikna olur olmaz onu öldürdüler, sonra boğazına bir ip geçirip tavana astılar.

İşçi hareketine gelince, o Papaz Gapon'u arkasında bırakarak ilerleyişine devam etti...

9 Ocak olayları ülkede muazzam bir yankı uyandırdı. Sankt Peterburg'da olayların etkisi grevin genelleşmesi oldu. 10 Ocak Pazartesi günü başkentte tek bir fabrika açılmadı, tek bir şantiyede işe başlanmadı. Sağır edici bir başkaldırı hareketi her yerde patlıyordu. Rus emekçilerinin –Sankt Peterburg işçilerinin– ilk büyük devrimci grevi bir oldu-bitti haline gelmişti.

1906'da Stolipin yönetimine denk düşen uzun politik gericilik döneminde, devrimci hareket, polis baskıları karşısında içine kapanmak zorunda kaldı. Bu koşullarda sosyalistlerin konumlarını belirleyen anayasal rejime katılıp katılmama, Duma seçimleri ve politik programlar konuları oldu. Sosyal-Demokratlar bakımından boykot ettikleri 1. Duma seçimlerine yönelik seçim kampanyası esas olarak bir propaganda aracından ibaretti. Sayıca en önemli grubu, çoğu SR'lerden gelen, köylülerin ve kimi aydınların görüşlerini yansıtan, 100'e yakın temsilciyle *Trudoviki* (Emekçiler) grubu oluşturdu. Duma açılışında Çar'ın söylevine yanıt olarak yayımladıkları Çağrıda, milliyetlerin haklarının kabulüyle birlikte toprak sorununun çözümü konusunu da dile getirdiler: İlk kez talepler arasında, legal düzeyde iktidara karşı sosyalizm dile getirildi. Gruplarını güçlendirdikleri 2. Duma'da, reformist sosyalist görüşlerden esinlenerek hazırladıkları "104'ler Programı"nda, tazminat karşılığı büyük toprak sahiplerinin topraklarının millileştirilmesini öngördüler. *Trudoviki*'nin konumları Kadetler [Anayasal Demokratlar] ile Sosyal-Demokratlar arasında gidip geliyordu. 1907 Darbesi ertesinde 3. ve 4. Duma'da 14 ve 10 temsilciyle giderek daha küçük bir grup oluşturan *Trudoviki*, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra geçici hükûmeti destekleyecekti. Sosyal-Demokratlar 65, SR'ler de 35 temsilciyle 2. Duma seçimlerinde büyük başarı kazandılar. Ancak bir baskı politikasıyla birlikte 1907'de seçim yasasının değiştirilmesi üzerine, SR'ler seçimleri boykot ederken, RSDİP 3. Duma'da 11'i Menşevik 20 kişilik, 4. Duma'da 5'i Bolşevik 14 kişilik bir gruba düştü. Bu sonuçlar, başta Sankt Peterburg olmak üzere

belli yerlerde güçlü bir sosyalist yükselişe tanıklık ediyordu. İşçi toplulukları, devrimci kadroların devşirildiği alanlar haline geliyordu. 1912 seçimlerinde Menşevikler, burjuva partileri gibi demokratik özgürlük ve genel oy talepleriyle yetinirken, Bolşevikler özgür seçimleri gerçekleştirmenin biricik yolunun Çarlığın devrilmesi olduğunu ileri sürüyorlardı.

Her halükârda 1910'dan ve özellikle 1912'den sonra devrimci ajitasyon, tam gez sanayileşmekte olan Rusya'da yeniden yükselişe geçti. Nitekim Sibirya'daki Lena'da grevcilerin hükûmet güçlerince katledilmesi üzerine, 1 Mayıs 1912'de olağanüstü bir dayanışma hareketi yükseldi. Bu bağlamda grevcilerin sayısı 1912'de 700 bin, 1913'te 800 bin iken, 1914'ün ilk üç aylık döneminde 1 milyon 300'e yükseldi. Polis ve atlı Koçaklar ile işçiler arasındaki çatışmalar artarken, patronlar da sık sık lokavta başvuruyordu. İşçi kitlelerinin büyük işletmelerde toplulaşması bu hareketliliği alabildiğine tehlikeli hale getiriyordu.

İşte böylesi gelişmeler ortamında patlak veren Birinci Dünya Savaşı, sosyalistleri bir anda ulusal çıkarların savunulup savunulmaması sorunsalı bağlamında savaş kredilerinde hükûmetleri destekleyici yönde oy kullanıp kullanmama ikilemiyle yüz yüze getirdi. Alman sosyal demokratları savaş kredilerinden yana oy kullanırken Rus sosyalistleri arasında şaşkınlık yaşanıyordu. Ancak Duma'daki beş Bolşevik temsilci savaş kredilerine karşı oy kullandılar ve sürgüne gönderildiler. İşte bu koşullarda Lenin 2. Enternasyonal önderlerinin çoğunun sosyalizme ihanet ettiğini vurgulayarak, "emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesi" sloganını yükseltti. İşte Bolşevikler de dâhil sosyalistlerin hiçbirinin öngöremediği devrim Şubat 1917'de patlak verdi.

1917 DEVRİMLERİ

Bilindiği gibi 1917'de Rusya'da biri Şubat, diğeri Oktobr aylarında olmak üzere 2 devrim oldu. Aslında bu 1905'te başlayan devrim sürecinin bir sonraki aşamasıydı.

Birinci Dünya Savaşı'nın yıkım koşullarında, 1917'de Kanlı Pazar'ın yıldönümünde 150 binden fazla işçi greve gitti. 14 Şubat'ta 60 fabrikanın işçisi greve katıldı. 22 Şubat'ta Putilov fabrikaları lokavta gitti; 30 bin işçi kapıya konuldu. 23 Şubat'ta ekmek kuyruğunda bekleyen kadınlar arasında patlak veren huzursuzluk bir anda ve hiç beklenmedik bir biçimde Çarlığın yıkılmasını ve savaşın bitmesini isteyen bir sokak gösterisine dönüştü. Bu Rus devrimci partilerinin hiç birinin örgütlediği bir olay değildi.

24 Şubat'ta kızıl bayraklar taşıyan 150 bin kişilik bir dev dalga, Neva Nehri'nin donmuş sularının üstündeki köprüleri aşarak Sankt Peterburg'un zenginlerinin yaşadığı mahalleleri istila etti. 25 Şubat'ta olay yaygınlaştı; öğrenciler de gösterilere katıldı. Olayları bastırmak için getirilen Kozaklar da göstericilerin yanında yer aldı. 26 Şubat'ta Pavlovski Alayı da göstericilere ka-

tıldı. Volinski Garnizonu'ndaki askerler göstericilerin üzerine ateş açtı ama kışlaya geri döndükten sonra herhangi bir saldırıya katılmayacaklarını söylediler. General Kabalov emrindeki, cepheden gelen iki birlik şehre giremedi; Kronştad'da ayaklanan denizciler arkadaşlarını öldüren binbaşının emrindeki 50 subayı idam etti. Bu olayların sonunda 300 yıldan fazla süren Çarlık rejimi iflas etmiş oldu.

Şubat Devrimi'yle Çarlık rejimi yıkıldı ve egemen sınıfların siyasi temsilcisi liberaller geçici hükûmeti kurdular. Emekçilerin ve köylülerin hedefi demokratik bir cumhuriyet ve ilhaksız, tazminatsız, adil bir barıştı. Köylüler toprak, işçiler de 8 saatlik işgünü talep ediyordu.

Şubat Devrimi ertesinde sosyalist partiler de liberal hükûmeti destekledi. 1917 Nisan başlarında Lenin'in Rusya'ya dönüşüne kadar Bolşevikler de bu desteğe katıldı. "Nisan Tezleri" ile Lenin, Rusya'da sosyalist devrim sloganını yükseltti. Nisan sonlarından itibaren Bolşevikler, Şubat Devrimi boyunca oluşan işçi ve asker Sovyetlerinin hükûmetinin kurulması çağrısını ileri sürdüler. Bu hükûmet varlıklı sınıfların siyasi temsiline son vererek yalnızca emekçilerden, işçilerden ve köylülerden oluşacaktı. Başlangıçta fazla destek bulmayan bu çağrı, geçici hükûmetin sekiz ay boyunca hiçbir olumlu girişimde bulunmaması ve Çarlığı geri getirme yönündeki askerî karşıdevrim hareketleri üzerine halk kitlelerince, yani savaştan bıkmış işçiler, köylüler, askerler tarafından kabul görmeye başladı ve 25 Ekim'deki (7 Kasım'daki) devrimle iktidar hemen hemen kan dökülmeksizin Sovyetlere geçti.

Oktobr Devrimi ile ilgili birçok önemli çalışma ülkemizde de yayımlandı, yayımlanıyor. Yine de birkaç noktaya dikkat çekmek yerinde olur. Her şeyden önce devrimle iktidara gelen Bolşevikler, ağırlıklı olarak köylü nüfusa sahip yoksul bir ülke olan Rusya'nın sosyalizmin maddi ve politik koşullarına sahip olmadığını, sosyalizmin gerçekleşebilmesi için Avrupa'daki gelişmiş ülkelerde devrimin gerekli olduğunu kabul ediyorlardı. Ayrıca Batılı emperyalist devletler, ekonomik ve diplomatik ablukanın yanı sıra Rusya'daki devrime karşı bir yandan askerî birlikler gönderiyor, diğer yandan her türlü karşıdevrimci gücü finanse ediyorlardı. Öte yandan yoksul köylüler Bolşevikleri toprak sorununu çözüme kavuşturma ve ülkeyi savaştan çıkarma hedefleri ölçüsünde destekliyorlardı. Zengin ve orta köylüler ise, toprakların dağıtılmasına ve kolektifleştirme girişimlerine sıcak bakmıyorlardı.

3 yıl süren zorlu bir iç savaş ve dış müdahaleden sonra Bolşevik iktidar başta işçi sınıfının önder kadroları olmak üzere milyonlarca insanın canı ve tamamen yıkılmış bir ekonomi pahasına zafere ulaştı.

Oktobr Devrimi'nin dünya sosyalist hareketi bakımından getirdiği en önemli sonuç, elbette Sovyetler Birliği'nde kapitalizme alternatif yeni bir toplum kuruculuğunun mümkün olduğunu göstermesinin yanı sıra, dünya devriminin genelkurmayı olarak Komünist Enternasyonal'in, Komintern'in kuruluşudur.

KOMİNTERN'İN KURULUŞU[8]

3. Enternasyonal, kısaca Komintern, tıpkı 1. ve 2. Enternasyonal gibi dünya devriminin partisi, genelkurmayı olarak kuruldu.[9] 1. Dünya Savaşı ertesinde Avrupalı sosyalist partilerin Şubat 1919'da uluslararası sosyalist birliği yeniden kurmak üzere Bern'de bir uluslararası toplantı çağrısı yapması, ayrıca Avrupa'da eli kulağında bir devrim beklentisi Lenin'in uzun zamandır yeni bir komünist enternasyonal kurulması fikrini bir an önce hayata geçirmesini tetikledi. Aslında uzun zamandır Zimmerwald solu içinde tartışılmakta olan ve Rosa Luxemburg'un şiddetle karşı çıktığı yeni komünist enternasyonalin kurulmasıyla ilgili adım, hepsi de Sovyet topraklarında bulunan Rusya, Polonya, Macaristan, Avusturya, Letonya, Finlandiya partileri, Balkanlar Sosyal-Demokrat Federasyonu ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisi temsilcilerinin imzalarını taşıyan ortak çağrı mektubuyla atıldı.

2-6 Mart 1919'da toplam 51 delege kongre çalışmalarına katıldı; çoğunluğu RKP(b) üyesi[10] olan delegelerin yanı sıra sözcüğün gerçek anlamında parti temsilcisi olarak yeni kurulmuş Almanya, Polonya, Avusturya ve Macaristan komünist partisi temsilcileri vardı. Bunların dışında düşük üye sayılı, herhangi bir merkezi yapıya sahip olmayan İsveç Sol Sosyal-Demokrat Partisi, Norveç İşçi Partisi, İsviçre Sosyalist Partisi, Amerikan Sosyalist İşçi Partisi, Hollanda Sosyalist Partisi temsilcileri de toplantıya katıldı. Rakovski, Balkan Federasyonu'nun yanı sıra Bulgar dar sosyalistlerini ve Romanya Komünist Partisi'ni temsil ediyordu. Gerçekten güçlü tek komünist partisi olan KPD (Almanya Komünist Partisi) temsilcisi eski bir Spartakist olan Hugo Eberlein, ölümünden birkaç gün önce Rosa Luxemburg tarafından imzalanmış bir yetki belgesi taşıyordu; Eberlein bunun bir hazırlık konferansı olmasını, kuruluş kongresinin daha sonra toplanmasını öneriyordu.

---

8 3. Enternasyonal'in tarihiyle ilgili olarak diğer kaynakların yanı sıra bkz. *Komünist Enternasyonal (1919-1943) Komintern veya Yıkılan Dünya Devrimi Partisi Hayali*, Serge Wolikow, Çeviren Erden Akbulut, Yordam Kitap, 2015; *Histoire de l'Internationale Communiste*, Pierre Broué, Fayard, Paris, 1997. Komintern'in ilk dört kongresinin belgeleriyle ilgili olarak bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, 2 cilt, Çeviri: Orhan Dilber, MAYA Kitapları, İstanbul, 1997.

9 Bilindiği gibi Stalin Komintern kongrelerine sadece açılışta gelir ve genel olarak oturumları izlemezdi. Genel Sekreterliği üstlendikten sonra Komintern Sekreterliklerine alternatif kendi örgütünü oluşturmuştu. Dimitrov'un *Günlük*'ünden aşağıdaki alıntı Stalin'in Komintern'i değerlendirmesi bakımından öğreticidir: "11 Mayıs 1943 Man[uilski] ile Komün[ist] Enternasyonal'in dağıtılması için KEYK Prezidyumu'nun karar tasarısını redakte ettik. Tasarıyı Sta[lin] ve Molotov'a gönderdik. Akşam Man[uilski] ile birlikte Sta[lin]'in makamında (Molotov da oradaydı). (...) Bu konuda Sta[lin] şöyle dedi: Deney gösterdi ki, tüm ülkeler için ulusla[rarası] bir merkez bulunmamalı. Bu, Marx'ın zamanında, Lenin'in zamanında ve şimdi görüldü. Belki bölgesel birleşimlere geçilmeli, örn[eğin] Güney Amerika, Birleşik Devletler ve Kanada, kimi Avru[pa] ülkeleri vb... ama bu konuda da acele etmemek gerek." Georgi Dimitrov, *Günlük-2 1 Eylül 1939-5Mayıs 1945*, Çeviren: Rüstem Aziz, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 288.

10 Rus partisinin dışında, Leton, Litvanyalı, Belarus, Ermeni, Doğu Rusya, RKP(b) yabancı seksiyonları – Çek, Bulgar, Yugoslav, Fransız, Çinli, Koreli, Kuzey Amerikalı, Volga Almanı, aralarında Mustafa Suphi'nin de bulunduğu Doğu halkları merkez bürosu seksiyonları temsilcileri vardı.

Kongrede Lenin'in kaleme aldığı "Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü" üzerine 22 noktada toparlanan tezler ele alındı. Enternasyonal'in platformu Buharin tarafından hazırlanıp sunuldu; yeni Enternasyonal'in ilanıyla ilgili Manifesto'yu kaleme almak, Zimmerwald'de olduğu gibi Troçki'ye düştü. Kongrede Rakovski, Lenin, Troçki, Zinovyev ve Platten'den oluşan Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi (KEYK) seçildi, başkanlığına Zinovyev getirildi. Rakovski Ukrayna hükûmetinin, Lenin Rus hükûmetinin, Troçki Kızıl Ordu'nun başındaydı, Platten ise İsviçre'ye dönmekle uğraşıyordu. Bir diğer deyişle Zinovyev, zaman zaman Buharin'in desteğiyle Komintern'in teşkilât yapısını oluşturmaya çalıştı. KEYK'in fiilen olmadığı yapı bir Büro tarafından yönetiliyordu. İlk yılında Komintern'in etkili bir faaliyetinden söz etmek pek mümkün değildi. Öngörülenin tersine devrimci dalga Avrupa'da beklenen yükselişi gösteremedi ve 1919 yılında (21 Mart'ta ilan edilen) Macaristan ve (13 Nisan'da ilan edilen) Bavyera Sovyet Cumhuriyetleri başarısızlığa uğradı.

19 Temmuz-7 Ağustos 1920 tarihleri arasında Petrograd'da açılıp oturumlarını Moskova'da yapan Komintern 2. Dünya Kongresi'ne 37 ülkeyi temsil eden 217 delege katıldı ve ilk tüzük ve Komintern'e kabulün 21 koşulu onaylandı. Bir diğer deyişle kongrenin ana sorunu komünist partilerin kuruluşu oldu. Kongrenin açılışı sırasında Kızıl Ordu'nun atlılarının Varşova'ya doğru ilerlemesi, tüm delegelerde büyük bir coşku yarattı. 2. Dünya Kongresi, Komintern'in ve seksiyonlarının ilk biçimlenişini sağladı. 2. Dünya Kongresi'nde kabul edilen programatik belgeler ve tüzük, eski dünyanın yıkılmak üzere olduğu öngörüsüne ve gelişmekte olan devrimi gerçekleştirip yönetebilecek proletarya teşkilâtını bir an önce oluşturma ihtiyacına dayanıyordu. Her ne kadar Lenin bu kongrede İtalyan ve Alman "sol"larıyla "goşizm" konusunda tartışmışsa da, bunun temelinde devrimci sürecin analizi değil, mevcut siyasi kurumlara karşı izlenecek taktik yatıyordu.

22 Haziran-21 Temmuz 1921 arasında toplanan Komintern 3. Dünya Kongresi'nde 52 ülkeyi temsilen 605 delege yer aldı ve KEYK'in bileşimi 24 asil 10 yedek üye olarak belirlendi; bunlardan en azından 15'i sürekli Moskova'da ikamet edecekti. Ulusal seksiyonların/partilerin merkez komitelerinin KEYK'e tabi olması zorunluluğu getirildi. Mart 1921'de Almanya'da yeniden kabaran devrimci grev hareketinin burjuva devletince bastırılması ve bu eylemlerde komünistlerin tek başlarına kalmaları 3. Dünya Kongresi'nin temel konusunu oluşturdu ve derin tartışmalara yol açtı. Bu tartışmaların sonucunda 1921'den itibaren 1 Dünya Savaşı'ndan sonra açılmış dünya devrimci hareketinin birinci döneminin kapandığı saptamasıyla, devrimin siyasi koşullarını yaratmak üzere izlenecek yol tartışılmaya başlandı. "Devrimci olmayan durumda devrimci siyasi eylem ne olmalı?" sorusu gündemin odağı haline geldi. Dünya devriminin oldukça uzun bir devrimci mücadeleler dönemi gerektirdiği, bu devrimin doğrusal bir hat halinde gelişen bir süreç olmadığı, bu sürecin kapitalizmin

ağır ağır dağılması, gündelik devrimci çalışmanın zaman zaman gelişmesi ve keskin bunalımlar halinde yoğunlaşması olduğu analizleri, komünist partilerin faaliyetlerini biçimlendirecekleri ana doğrultulara işaret eden "Yığınlara Gitmek", "Proleter Tek Cephesi", "İşçi-Köylü Hükûmeti" gibi yeni sloganların öne çıkmasını beraberinde getirdi. 1921 ile açılıp 1923'e kadar süregiden dönemde Tek Cephe yönelimi oluşturulup geliştirildi. 3. Dünya Kongresi'nin "Yığınlara Gitmek" olarak tespit edilen sloganı, aynı yılın sonlarında ortaya konan "Proleter Tek Cephesi" sloganıyla değiştirildi ve bu değişiklik 21 Şubat-4 Mart 1922'de ilk kez toplanan KEYK 1. Plenumu (Tam Üyeli Toplantısı) tarafından onaylandı.

5 Kasım-5 Aralık 1922 tarihlerinde çalışmalarını yürüten Komintern 4. Dünya Kongresi'nde, KEYK'in düzenli aralıklarla, bu toplantı için özel olarak çağrılmış tüm partilerin delegasyonlarının da katılacağı "genişletilmiş oturumlar" yapması kararlaştırıldı. KEYK Plenumları başlangıçta dünya kongresinin üzerinde yeterince duramadığı belirli bir sorunu ele alacaktı, ancak 1925'ten sonra gitgide dünya kongresinin yerini aldı. KEYK Plenumunun aldığı tek cephe kararını onaylayan IV. Dünya Kongresi bu kararın mantıksal bir uzantısı olarak işçi hükûmeti sorununu ele aldı, bir diğer deyişle komünistlerin sosyalistler tarafından yönetilen hükûmetlere karşı izleyecekleri tutumu tanımladı, ortak eylemlere bir hükûmet oluşturma perspektifi kazandırdı, komünist partilerinin hükûmete katılabilecekleri koşulları belirledi. Böylece komünistlerin, komünist olmayan, yani fiilen sosyal-demokrat bir işçi hükûmetini destekleyebilecekleri, burjuvaziye karşı gerçekten mücadele eden komünist olmayan parti ve teşkilâtlarla ortak hükûmet kurmaya hazır olduklarını ilan edebilecekleri tespit edildi; ancak komünistlerin ne pahasına olursa olsun işçi sınıfına kurtuluşunun ancak proletarya diktatörlüğü ile sağlanabileceğini açıklaması gerekiyordu. Bu anlayışla Komintern'in Sosyalist Enternasyonal ile yaptığı görüşmelerde herhangi bir başarı sağlanamadı; komünistler öne kapitalizme karşı ortak eylemi koyarken, sosyalistler öncelikle Rus Menşeviklerinin akıbetini birincil sorun olarak ele almak istiyorlardı.

İşte Türkiye'de komünist hareket bu kongreler sürecinde, onun çizdiği doğrultuları da esas alarak biçimlendi.

TÜRKİYE'DE KOMÜNİST HAREKETİN BİÇİMLENİŞİ

Türkiye'de komünist hareketin biçimlenişi çok kollu bir biçimde gelişmiştir.

Birinci kol, esas itibarıyla Oktobr Devrimi sırasında Rusya'da bulunan savaş esirleri arasında oluşmuştur. Mustafa Suphi kolu olarak da anılan çevrenin faaliyeti de kendi içinde bütünsel olmadığından, 10 Eylül 1920'de toplanacak olan kongre "Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Kongresi" (TKP Kuruluş Kongresi) olarak anılmıştır.

Komintern 1. Dünya Kongresi ertesinde Mustafa Suphi'nin Türk Komünist (Bolşevik) Partisi'nin "Heyet-i Merkeziyesi'nin Moskova'dan Kırım'a Haziran 1919'da intikaliyle" Türkiye'ye gönderdiği bir çevre Türk Komünist (Bolşevik) Partisi adı altında ağırlıklı olarak İstanbul'da ve Karadeniz kıyılarındaki kentlerde çalışmalarına başlamıştı[11]. Öte yandan bu dönemde Mustafa Suphi'nin Anadolu'da başlayan Mustafa Kemal Hareketi ile de temasları olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Suphi, Bakü'de çıkan 8 Temmuz 1920 tarihli *Yeni Dünya* gazetesinde yazdığı "Tarihi Vazife" başlıklı makalesinde şöyle demektedir: "Geçen Balkan ve son Avrupa kasaplıklarında bahtsız Anadolu rençperlerinin kanı dökülmesine çılgınca, merhametsizce o şekilde muharebeye karşı durmuş iken Mustafa Kemal Paşa'nın takriben bir yıl evvel bize Odesa'da iken bildirdiği kıyamcılığa razı ve taraftar olduk ve bugün Antanta yağmacıları karşısında büyük cephe açan Kuva-yı Milliye ordularının muvaffakıyetine müzahir oluyoruz."[12]

Komintern Güney Şubesi'nden gelen bir davet üzerine İstanbul Komünist Grubu'ndan (İKG) Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Arap İsmail Hakkı, Komintern 2. Dünya Kongresi'ne katılmak üzere Temmuz 1920'de İstanbul'dan hareket etmişlerdi. Kongre tarihinde Moskova'ya ulaşamayacaklarını anlayınca, Mustafa Suphi'nin, Mayıs 1920 sonlarında Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesinden sonra Bakü'ye gelerek yeniden biçimlendirdiği Türkiye Komünist Teşkilâtı'na katılmışlar[13], 10 Eylül'de toplanacak Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Kongresi hazırlık çalışmalarını yürütmüşlerdir.[14] Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal'e mektubuyla temas aradığı Haziran-Temmuz 1920 günleri, Eskişehir ve Ankara'da da komünist hareketin ilk nüvelerinin görüldüğü zamana rastlar.[15]

Bu süreçte dikkat çekici bir husus, Komintern 2. Dünya Kongresi'ne Mustafa Suphi'nin şahsen katılmak yerine sadece bir selamlama mesajı çekmesi ve Kayserili İsmail Hakkı'yı temsilci olarak göndermesidir.[16] Türkiye bu toplantıda üç kişiyle temsil edildi: Türk Komünist Teşkilâtları Bürosu'ndan Kayserili İsmail Hakkı ve Slavutski, İstanbul [Mustafa Suphi'nin İstanbul'a gönder-

11 *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)*, Erden Akbulut-Mete Tunçay, 1. Cilt 1919-1923, İstanbul, 2012, s. 20 ve devamı; *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Yavuz Aslan, TTK Yayını, 1997, s. 264-265.

12 *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, aynı yerde.

13 Bakü'de kurulan ve ağırlıkla İttihatçılardan oluşan (Dr. Fuat Sabit, Yakub, Süleyman Nuri, Küçük Talat, Halil Paşa vb.) Komünist Grupası ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. *Bolşeviklerle İlişki Kurmak Amacıyla Oluşturulan Bir Siyasi Kuruluş: Türk Komünist Fırkası (Bakü-1920)* Yavuz Aslan, Türk Kültürü İncelemeleri, Sayı: 6, (Bahar-2002).

14 *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)*, age, s. 50 ve *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı*, Derleyen: Banu İşlet-Cemile Moralıoğlu Kesim, s. 43 ve devamı.

15 Bu dönemki faaliyetle ilgili toplu bilgi için, diğer kaynakların yanı sıra bkz. *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, Erden Akbulut, Mete Turçay, İletişim Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, 2016, s. 17 ve devamı; *1920 Yılı ve Sol Muhalefet*, Hamit Erdem, Sel Yayıncılık, 2010.

16 İsmail Hakkı'nın 17 Temmuz 1920 günlü selamlama konuşmasının çevirisi için bkz. *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı*, Derleyen: Banu İşlet-Cemile Moralıoğlu Kesim, s. 39-40.

diği İsmet Lütfi çevresindeki] Komünist Grubu'ndan Nihat Nusret. İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası'nın (TSF) Genel Sekreteri Mustafa Fazıl'ın [Çun] kendisinin hazırlayıp Nihat Nusret'e verdiğini, yolda yakalanabilir endişesiyle imza atmadığını belirttiği, Komintern 2. Dünya Kongresi'ne İKG adına Türkiye'de Sosyalist Faaliyet başlığıyla sunulan rapor tümüyle TSF'nin faaliyetinden söz etmektedir.[17]

Komintern 2. Dünya Kongresi'nden sonra Bakü'de 1 Eylül 1920'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı, Komintern'in dünya devriminde Doğu'ya doğru yeni açılımının da bir göstergesi oldu.[18] Bu Kurultay nedeniyle açılması 10 Eylül'e ertelenen ve Bakü'de toplanan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Kongresi'nde, Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği İsmet Lütfi ekibinden gelen Lütfi Necdet[19] ve Latif[20], orada yaptıkları teşkilâtlanma ve faaliyetler hakkında konuştuktan sonra, Hilmi oğlu Hakkı[21] Berlin'deki Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası (TİÇF)/ Spartakistler hareketini, Ethem Nejat[22] da Komintern Kongresi için hazırlanmış İKG'nin çalışmalarını anlattılar; bir diğer deyişle kongrede iki ayrı İKG'nin varlığı ve faaliyeti meşrulaştı. Ethem Nejat'ın kongreye sunduğu birlik kararının arkasında değişik örgütlerin yanı sıra iki İKG'nin varlığı meselesinin de aşılması kaygısı vardı.

Dr. Şefik Hüsnü ise, İstanbul'daki bu durumu 1921'de toplanan Komintern 3. Dünya Kongresi'ne 31 Mayıs 1921 tarihli raporunda şöyle açıklamıştır: "1920 Mayıs ayı içinde, hemen hemen eşzamanlı olarak İstanbul'da birbirinden habersiz iki komünist grup oluştu. Hâlihazırda İngiliz polisinin istihbarat bölümünde ajan olarak çalışan İsmet Lütfi adında bir maceracının girişimiyle, güvenilir olmayan, birbirine pek benzemeyen unsurlardan oluşmuş bir grup izleyen süreçte dağıldı. En iyi birimler Bakü'ye gidip TKP teşkilâtlarına katıldı ve burada kalanlar da çok daha büyük bir hassasiyet gösterecek olan diğer grubu [İKG] oluşturdu."[23]

17 Eylül 1920'den başlayarak Mustafa Suphi'nin başkanı, Ethem Nejat'ın genel sekreteri olduğu TKP, Türkiye'ye dönüş konusu üzerinde odaklan-

17 Bu konu ve rapor metni için bkz. *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926), age*, s. 72 ve devamı.

18 Bu konuda bkz. *Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920-Bakü)*, Yavuz Aslan, Kaynak Yayınları, 2007.

19 Konuşma metni için bkz. *Bakü/10-16 Eylül 1920, Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi Tutanaklar, Belgeler*, Derleyen Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 181 ve devamı.

20 Konuşma metni için bkz. *age*, s. 183 ve devamı.

21 Konuşma metni için bkz. *age*, s. 99 ve devamı.

22 Konuşma metni için bkz. *age*, s. 185 ve devamı.

23 *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926), age*, s. 104.

dı.[24] Bakü'de aralarında iki Merkezî Heyet üyesi (Kayserili İsmail Hakkı ve Süleyman Nuri) ile birlikte Ahmet Cevat [Emre] ve Abdurrahman Mesudi'den oluşan 4 kişilik bir Haricî Büro oluşturulup bırakıldı.[25] Aralık 1920 sonlarında aralarında Mustafa Suphi ile 4 Merkezî Heyet üyesi ve bir grup partili Türkiye sınırına vardı ve bir süre Kars'ta bekletildikten sonra ülkeye girdi. Bilindiği gibi içinde Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'ın da olduğu TKP heyeti 28-29 Ocak 1921'de Trabzon açıklarında katledildiler. Bunun ardından 18 Mart 1921'de Moskova'da RSFSC ile BMM hükûmeti arasında imzalanan Dostluk Antlaşması'nın 8. maddesi uyarınca TKP'nin Sovyetler'deki resmî varlığına son verilmesi gerekiyordu.[26]

Bu arada toplanan Komintern 3. Dünya Kongresi'ne Salih Zeki ve Süleyman Nuri'nin yanı sıra daha sonra Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) çalışmalarında göreceğimiz Hüseyin Hüsnü de delege seçilmişken, 26 Temmuz 1921'de Salih Zeki ile Süleyman Nuri, Hüseyin Hüsnü'nün temsil belgesinin iptalini talep ettiler.[27] 17 Ağustos'ta Salih Zeki ile Süleyman Nuri'nin Pavloviç'in nasıl TKP delegesi yapıldığını sormalarından, Pavloviç'in de bu kongrede delege olduğu anlaşılmaktadır. Komintern 3. Dünya Kongresi delegelikleriyle ilgili olarak Süleyman Nuri'nin yaptığı itiraz başvurusunda, TKP'nin kuruluş kongresinin Komintern tarafından tescil edilmemiş olmasının kabul edilemez olduğu vurgusu dikkat çekicidir. Ayrıca 1922 Ağustos'unda Ankara'da toplanan THİF Kongresi'ne katılan Komintern yetkililerince de kongrenin TKP 1. Kongresi olarak selamlanması ve tutanağının böylece düzenlenmesi 10-16 Eylül 1920'de Bakü'de toplanmış kongrenin Komintern bakımından geçerliliğini tartışılır hale getirmiştir.[28]

---

24 18 Eylül 1920 tarihli Merkezî Heyet'in 2. İçtimasında konu ele alınmış, 24 Eylül tarihli 4. İçtimada "Fırkanın Türkiye'ye nakli için Ethem Nejat, Mehmet Emin ve İsmail Hakkı yoldaşlardan mürekkep bir encümen teşkil edilmiştir. Encümenin vazifesi gidecek arkadaşların miktar ve isimleri, heyetlerin tertibatları, heyet-i seferiyenin tertibat ve teşkilât ve masarifi, Türkiye'deki fırka teşkilâtı hakkında bütçe 16 aylık." *TKP MK 1920-1921 Dönüş belgeleri – 1*, Transliterasyon: Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, 2004, s. 29-30.

25 Harici Büro bir seferde ve nihai haliyle oluşmamıştır. "15 Teşrinisani 920 tarih ve 22 numerolu merkezi heyet içtimaında harici büro hakkında verilen karar sureti (Heyet-i merkeziye ve Türkiye'ye gidecek heyet-i seferiyenin listesi tertip olunmuş ve burada kalacak harici büro riyasetine İsmail Hakkı yoldaş ve heyet-i idare azalığıyla matbuat tebligat ve neşriyat şubesi müdüriyetine Ahmet Cevat yoldaş tayin olunmuş ve üçüncü azanın tayini ve isminin heyet-i merkeziyeye bildirilmesi İsmail Hakkı yoldaşa havale edilmiştir." *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri – 1*, Transliterasyon: Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, 2004, s. 240. 14 Kanunuevvel (Aralık) 920'de alınan harici büro kararında şöyle deniyor: "harici büro heyet-i idaresi, İsmail Hakkı, Ahmet Cevat ve Abdurrahman Mesudi yoldaşlardan mürekkep olarak teşekkül etmiştir.", *age*, s. 259.

26 24 Nisan 1921 tarihli Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Harici Bürosu'nun Pavloviç'e gönderdiği yazıda şöyle deniyor: "TKP MK yurt dışı bürosu lağvedilerek Kafkas bürosu tarafından üç kişiden oluşan (Süleyman Nuri, Abid Alimov ve İsmail Hakkı) örgüt bürosu oluşturulmuştur." *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri – 2*, Transliterasyon: Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, 2004, s. 240.

27 *age*, s. 154.

28 *age*, s. 155-156; s. 176-181; s. 186-193.

Batum'dan yürütülen TKP Teşkilât Bürosu[29] faaliyetinin İstanbul'a yönelik kısmı dar bir aydın grubu olarak değerlendirilen *Aydınlık* Grubu'ndan çok, işçi kitlesine yönelik çalışma yürüten TSF ve İştirakçi Hilmi üzerinde odaklanmıştır.[30]

18 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nda olduğu gibi, 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'nın 10. maddesine de TKP'nin Rusya'daki varlığına son verilmesi hükmü kondu ve bu çerçevede Aralık 1921'de aldığı kararla TKP Teşkilât Bürosu da kendini feshederek, Gürcistan Komünist Partisi içinde bir seksiyon haline gelme kararı aldı. Bir diğer deyişle Bakü TKP'si fiilen son buldu.[31]

İkinci kol, Ankara'daki THİF'tir. 1920 Haziran-Temmuz'unda boy veren Anadolu'daki komünist faaliyetin Yeşil Ordu ile başlangıçta kısa süreli işbirliği ve tarihsel gelişimi ile ilgili olarak gerek Salih Hacıoğlu'nun Komintern 4. Kongresi için hazırladığı 2 Ekim 1922 tarihli raporda, gerekse Sovyetler Rusyası Temsilcisi Upmal Angarski'nin kaleme aldığı 5 Mart 1921 tarihli raporda çok önemli ayrıntılar yer alır.[32]

Bilindiği gibi Yeşil Ordu genel sekreteri Tokat mebusu Nâzım Bey 4 Eylül 1920'de BMM tarafından Dâhiliye Vekili seçildi, ama Meclis Başkanı Mustafa Kemal tarafından istifaya zorlandı. 8 Eylül 1920'de aydınlar üzerinde uzun süreli etkisi görülecek olan Halk Zümresi Programı yayımlandı. Yine o günlerde Kör Ali İhsan'ın Programı[33] ve *Mesaî*[34] başlıklı program gün yüzüne çıktı. Mustafa Kemal çevresinde oluşturulan Halkçılık [Narodnizm] Programı da 13 Eylül'de BMM'ye sunuldu. Bu anlayışın bir devamı olarak kabul edilebilecek Türkiye Komünist Partisi (Resmî olarak anılır) [Resmî TKP] 18 Ekim 1920'de Tevfik Rüştü [Aras], Mahmut Esat [Bozkurt], Yunus Nadi [Abalıoğlu], Kılıç Ali, Hakkı Behiç [Bayiç, Genel Sekreterliği üstlenmiştir], Refik [Koraltan], Eyüp Sabri [Akgöl] ve Süreyya [Yiğit] de dâhil bir grup milletvekili tarafından resmen kuruldu.[35] Resmî TKP kurulurken, İçişleri Bakanı Dr. Adnan [Adıvar] Bey tarafından yayımlanan 16 Ekim 1920 tarih ve 1640 sayılı bir genelge ile resmî partiye üye olup da oradan mühürlü üyelik kartı almamış kimselerin komünizm propagandası yapması ve komünizmle ilgili herhangi bir faaliyette bulunması yasaklanmıştır. THİF yöneticilerinden Ziynetullah Nevşirvanov'a göre Hafî (Gizli) TKP'nin[36] 7 Aralık 1920'de aralarında milletvekillerinin de bulunduğu yasal bir partiye dönüşmesi

29 Oluşumuyla ilgili olarak bkz. Dipnot 21.

30 *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)*, *age*, s. 80 ve devamı.

31 *age*, s. 100 ve devamı.

32 *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, *age*, s. 164 ve devamı [Salih Hacıoğlu raporu] ile s. 192 ve devamı [Upmal'ın notları ve raporu].

33 Kör Ali İhsan Bey'in Programı ve Notları için bkz. *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Mete Tunçay, 1. Cilt, İletişim Yayınları, 2009, s. 372 ve devamı.

34 Metin için bkz. *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, *age*, s. 378 ve devamı.

35 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, *age*, s. 42 ve devamı.

36 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, *age*, s. 110 ve devamı.

bu zorunluluktan kaynaklandı.[37] Sonuç itibarıyla 1920 sonbaharında Türkiye'ye Sovyetler Rusyası Temsilcisi olarak geniş bir grupla gelen Upmal'ın da katkılarıyla Ankara'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kuruldu. Tokat mebusu Nâzım, Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyon Mebusu Mehmet Şükrü ve İzmit mebusu Sırrı'nın da bulunduğu kurucuların dışında Salih Hacıoğlu, Ziynetullah Nevşirvanov, Ahmet, Hilmi fırkanın önde gelen yöneticileri arasında yer aldı.

1920 sonlarında Resmî TKP üyesi Çerkes Ethem'in isyanı sırasında Ankara'da partinin yayın organı *Yeni Dünya* gazetesi hükûmete karşı cephe aldı ve isyancılara karşı asker sevkini engellemek için demiryolcuları greve çağırdı. 2 Ocak 1921'de *Yeni Dünya* gazetesi idare binası tahrip edildi ve Resmî TKP'nin faaliyeti de kendiliğinden son buldu. İsyanı destekledikleri gerekçesiyle Ocak ayı içinde Salih Hacıoğlu, Ziynetullah Nevşirvanov ve kimi THİF yöneticileri tutuklandı. Mustafa Kemal ile bu konuları da görüşen Upmal Angarski[38] "istenmeyen kişi olarak" ülkeden sınır dışı edilirken, Mustafa Suphi ve yoldaşları da Karadeniz'de öldürülüyordu. 1 Şubat'ta THİF'in Meclis'teki temsilcileri partiyi tatil ettilerse de dokunulmazlıkları kaldırılarak yargılandılar. Mart 1921'de THİF yöneticileri ağır cezalara çarptırıldı, Tokat mebusu Nâzım 15 yıl küreğe mahkûm edilirken diğer mebuslar beraat etti. Eylül 1921'de Frunze'nin gelişi arifesinde çıkartılan bir afla THİF yöneticileri özgürlüklerine kavuştu. THİF yöneticilerinin yeniden siyasi faaliyete geçmesi, Paris Komünü'nün yıldönümünde, 18 Mart 1922'de yayına başlayan *Yeni Hayat* dergisinin ardından ve Aralov döneminde Sovyetler Rusyası Temsilciliği'nde görev yapan Komintern destekçisi olarak Ankara'ya gönderilmiş Golman'ın yönlendirmesiyle oldu. Ağırlıklı olarak Tokat mebusu Nâzım'ın yönetimindeki yeni dönem dergi ve parti faaliyeti, Komintern Doğu Seksiyonu'nun ve Komintern destekçisi Golman'ın eleştirileri altında yürütüldü. Ağustos 1921'de Rauf Bey hükûmetinin yasaklaması üzerine gizli olarak yapılan ve Komintern temsilcilerinin de katıldığı THİF Kongresi'nin[39] ertesinde genel sekreterliğe Salih Hacıoğlu getirildi. Eylül 1921'de resmen kapatılan THİF'in kongrede seçilen delegeleri bir Sovyet denizaltısıyla[40] Rusya'ya ulaştı ve Komintern 4. Dünya Kongresi'ne katıldı. Bu arada 7 aydan uzun süren THİF yargılaması sonunda sanıkların yalnızca 6'sı üçer ay hapse mahkûm oldu.

Üçüncü kol, başında Dr. Şefik Hüsnü'nün yer aldığı 3. Enternasyonal Grubu veya daha yaygın adıyla İstanbul Komünist Grubu'dur (İKG).

Almanya'dan dönen Spartakistlerin girişimiyle, Almanya'da örgütlenmiş TİÇF'nin devamcısı olarak Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) 1919 Eylül'ünde İstanbul'da faaliyete başladı.

37 *age*, s. 175 ve devamı.

38 *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Mehmet Perinçek, Kaynak Yayınları, 2005, s. 263-295.

39 *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, *age*, s. 355 ve devamı.

40 *age*, s. 441 ve devamı.

Mart 1920'de İstanbul'un kontrolünün İtilâf kuvvetlerince tamamen ele alınarak Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının dağıtılmasının ardından, Dr. Şefik Hüsnü'nün anlatımıyla Mayıs 1920'de TİÇSF içinde İKG oluşturuldu.[41] Bu tarihten sonra Dr. Şefik Hüsnü, TİÇSF adına BMM tebrik telgrafı gönderdiyse veya seçim beyannamesi çıkardıysa da esas faaliyet illegal İKG adına yürütüldü, legal alanda *Aydınlık* dergisi odak alındı.

Aralık 1920'de Dr. Şefik Hüsnü Fransa'da komünist partinin kuruluş kararının alındığı Tours Kongresi'ne katıldı, oradaki 3. Enternasyonal Grubu'yla tanıştı, Komintern ve dünya komünist hareketindeki gelişmeler konusunda öz deneyimiyle bilgi edindi.[42]

Tam da bu süreçte, Ocak 1921'de TİÇSF'nin Almanya'dan gelen Spartakist kurucu kadrosu, Mustafa Kemal hareketine katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya geçmiştir. Dolayısıyla merkezinde Dr. Şefik Hüsnü, önceleri TSF içinde yer almış Sadrettin Celâl [Antel], Baytar Ali Cevdet, Hasan Âli'nin [Ediz] yer aldığı İKG'yi, TİÇSF'nin temsilcisi olarak ele almak da pek yerinde olmayacaktır.

Komintern 3. Dünya Kongresi'nde, Mart 1921'de yargılanarak mahkûm edilen THİF yöneticileri ve İKG temsil edilmedi, ancak kongre arifesinde Aydınlık dergisi yayın hayatına başladı ve Dr. Şefik Hüsnü İKG faaliyetleriyle ilgili geniş bir rapor gönderdi.[43] Raporda dikkat çeken hususlardan başlıcası, İKG içinde, özellikle Dr. Şefik Hüsnü ile Almanya'dan gelen Spartakistler arasında Ankara ve Millî Mücadele konusunda izlenecek taktikle ilgili ortaya çıkan görüş ayrılığına işaret ediliyor olmasıdır. 3. Kongre'de Enver Paşa'nın İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı adına bir bildiri sunuldu. Kongrenin "Doğu Sorunu" tartışmaları sırasında, yukarıda belirttiğimiz tartışmalardan sonra delegeliği kabul edilen Süleyman Nuri Anadolu'daki işçi ve ulusal hareket hakkında bir konuşma yaptı. Ayrıca Komintern 3. Dünya Kongresi'ne Türkiye komünist hareketinin bir diğer kolunu oluşturan Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ)/İstanbul Rum Komünist Partisi temsilcisi olarak da Maksimos'un katıldığı ifade edilmektedir.[44]

Komintern 3. Dünya Kongresi'nin ardından Bakü TKP'si giderek sönümlenirken İKG, KEYK'e düzenli rapor vermeye başladı. İKG, 1921 sonbaharında Komintern'le doğrudan ilişki kurmak üzere, yetkili temsilci olarak Fahri'yi [Baytar Ali Cevdet] Moskova'ya gönderdi. Onun 6 Kasım 1921'de hazırladığı rapor, tahlillerinden çok Türkiye'de komünist hareketin temsilinin kim tarafından yapılacağı konusuna getirdiği yaklaşımla ilginçtir. Fahri [Baytar Ali

41 İstanbul Komünist Grubu'nun oluşumu ve ilk dönem faaliyetleriyle ilgili olarak bkz. *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)*, *age*, s. 110 ve devamı.

42 *age*, s. 77 ve devamı.

43 *age*, s. 104 ve devamı.

44 Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla ilgili geniş bilgi için bkz. *Beynelmilel İşçiler İttihadı*, Erden Akbulut-Mete Tunçay, İletişim Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Basım, 2016.

Cevdet] *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergilerinden alıntılara başvurarak, İKG'nin, daha Almanya'daki Spartakist hareketten itibaren Türkiye'deki biricik Marksist hareket olduğunu kanıtlamaya çalışır. THİF'ten hiç söz etmediği bu değerlendirmede, Bakü'de Mustafa Suphi önderliğinde oluşan TKP'yi maceracı olarak nitelemekte ve Komünist Enternasyonal'in bu teşkilâtı lağvetmesini sevinçle karşılamaktadır.[45] Bu, elbette Baytar Ali Cevdet'in Mustafa Suphi çevresiyle ilgili şahsi görüşü değildir; nitekim Dr. Şefik Hüsnü de 1926'da 15'lerin anmasıyla ilgili hazırladığı bir notta, Mustafa Suphi'yi 1908'lerde Paris'te tanıdığından ve kendisinin 2. Abdülhamid'in nişanlarına sahip olma arzusundan söz etmektedir.[46]

Komintern 4. Dünya Kongresi sonunda, Türkiye'deki değişik komünist çevrelerin bir kongrede birleşerek Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurması kararlaştırıldı; bu görevle de bir Teşkilât Bürosu kuruldu. Komintern destekçisi olarak Bakü TKP'sinde de yer alan Şarki'nin [Gafurov] görev yaptığı, sekreterliğini Dr. Şefik Hüsnü'nün, üyeliklerini THİF temsilcisi Hacıoğlu Salih'in ve Bİİ temsilcisi Vanlı Kâzım'ın [Kip] üstlendiği, Ermeni sol sosyal demokratlarını da kapsaması öngörülen Teşkilât Bürosu gitgide *Aydınlık* dergisi çevresinde legal olarak faaliyet yürüten bir grup haline geldi.

Aydınlık çevresinin siyasi yaklaşımı, teşkilât ve yayın faaliyeti, Komintern Doğu Seksiyonu ve onun Türkiye'deki görevlisi Mirniy bakımından "legal Marksist", oportünist olarak değerlendiriliyordu[47]; nitekim *Aydınlık* yayınları ve faaliyeti Komintern 5. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından açık bir biçimde eleştirildi.[48]

Komintern Doğu Seksiyonu ve onun Türkiye'deki görevlisi Mirniy bu duruma kadro bakımından çözümün KUTV'de eğitim gördükten sonra Türkiye'ye dönenlerden, başta da Şevket Süreyya Aydemir'den geçtiğini düşünür. Bu anlayışla, 1924 başlarında Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl Antel ve *Aydınlık* çevresini pasifist bulan Şevket Süreyya Aydemir'den oluşan yeni bir teşkilât bürosu oluşturuldu, varolan bütün hücreler Aydemir'e teslim edildi. Ancak Aydemir'in parti faaliyeti de 1924 yılı sonu itibarıyla "grupçuluk" olarak görülüp ağır biçimde eleştirildi.

---

45 *age*, s. 123 ve devamı.

46 "Kendisinden çok yaş küçük olduğumdan, bütün çevresinin onu ittiği idarecilik kariyeri batağından onu çekip çıkarmaya katkıda bulunamadım. Sultan'ın devlet memurlarının liyakatine karşılık verdiği nişanlara Suphi'nin atfettiği önemin ve Türkiye'yi sadece taşrada iyi bir idare ile ayağa kaldırmanın olanaklı olduğu yönünde koruduğu inancın gülünçlüğünü göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum." *Mustafa Suphi'ler (Şahsi Dosyası – Değerlendirmeler – Anmalar)*, Derleyen: Rüstem Aziz, Sosyal Tarih Yayınları, 2009, s. 28.

47 İstanbul Komünist Grubu'nun oluşumu ve ilk dönem faaliyetleriyle ilgili olarak bkz. *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)*, Erden Akbulut – Mete Tunçay, 2. Cilt 1924-Mart 1925, İstanbul, 2013, s. 20 ve devamı.

48 *age*, s. 65 ve devamı.

Dr. Şefik Hüsnü'nün, Komintern 5. Dünya Kongresi'ne gönderdiği Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Durumu[49], Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti[50] ve TKP'nin Geçici Asgari Programı[51] raporları Şubat 1925'te toplanacak TKP Kongresi'nin programatik çerçevesini oluşturdu. Komintern'in ısrarları sonucu İstanbul Akaretler'de toplanan ve Petrov başkanlığında Kolarov, Brike, Kitaygorodski, Kats, Frid yoldaşlardan oluşan KEYK Doğu Seksiyonu tarafından TKP 2. Kongresi[52] olarak adlandırılan kongreyle, TKP'nin 10 Eylül 1920'de başlayan çok kollu kuruluş süreci Şubat 1925'te nihai halini aldı denebilir. Bu kongreden sonra TKP 1983 yılında "5. Kongre"sini topladı.[53]

1919 öncesinde esas itibarıyla bir sendika olarak değerlendirilebilecek Türkiye Sosyalist Fırkası hariç, Ermeni, Rum ve Yahudi sosyal-demokrat/sosyalist hareketleri dışında bir işçi-sol hareketin var olmadığı Türkiye'de, ulusal kurtuluş savaşı sürecinde değişik noktalardan boy veren komünist hareketin değerlendirmesinde, Oktobr Devrimi'yle açılan sosyalist/komünist aydınlanmanın belirleyici olduğu görülüyor.

Türkiye komünist hareketinin ilk kurucuları, Marksizm tartışmaları içinde, işçi sınıfı ve emekçi hareketin gündelik mücadelesiyle yoğrulmuş değildi. Esas itibarıyla gözlerini o dönemin kutup yıldızına, Sovyet Devrimi'ne dikmiş, yepyeni bir denizde yol almaya çalışan gencecik, henüz acemi taka reisleriydi.

1919'da Mustafa Suphi, Dr. Şefik Hüsnü, Hacıoğlu Salih, Vanlı Kâzım [Kip] henüz 30'lu yaşlarında, Hasan Ali Ediz, Nâzım Hikmet, İsmail Bilen, Hikmet Kıvılcımlı 17 yaşındaydı.

Bilgi ve bilinçlerinden çok vicdanları onları baskı ve sömürüye karşı eşit ve özgür bir dünyaya yöneltmişti. Ağır bedeller ödeyen bu kuşağın davasının, eşit ve özgür bir dünya davasının bugün de insanlığın biricik umudu olması, bizleri bu tarihi öğrenmeye, değerlendirmeye ve onların anısını hep yükseklerde tutmaya sevk ediyor.

---

49 *age*, s. 45 ve devamı.

50 *age*, s. 49 ve devamı.

51 *age*, s. 54 ve devamı.

52 *age*, s. 188.

53 İ. Bilen'in sağlığında yapılan ve onun sıralamasıyla "5. Kongre" olarak anılan toplantı öncesinde, Bakü, Ankara ve Akaretler kongreleri 1., 2. ve 3. Kongre olarak adlandırılmış, 1932'de Silahtar'da yapılan ve Komintern kayıtlarına TKP'nin 2. Aktif Konferansı olarak kaydedilen toplantı ise 4. Kongre olarak kabul edilmiştir. Bir diğer deyişle, 1925 Kongresi'nden sonra, TKP'nin 1926'da Viyana'da 1. Aktif Konferansı, 1932'de İstanbul Silahtar'da 2. Aktif Konferansı ve 1962'de Leipzig'de Yurtdışı Aktif Konferansı düzenlenmiştir.

SON SÖZ YERİNE...

1. Türkiye'de komünist hareketin biçimlenişinin öncesindeki, miras aldığı devrimci hareket, gayrimüslim topluluklar hariç tutulursa[54] esas itibarıyla İttihat ve Terakki hareketi oldu. Nitekim Komintern 3. Dünya Kongresi sürecinde Doğu Sekreterliği ile görüşen Resmî TKP temsilcisi Tevfik Rüştü [Aras] kendilerinin son 15 yılın devrimci kadroları olduğunu söyledi.[55] Dr. Şefik Hüsnü, ölümünün 5. yıldönümünde Mustafa Suphi'yi değerlendirirken, onun İttihat ve Terakki'nin devrimci doğrultusunu anlayamadığını belirtirken, "iktidar partisi kapitalist burjuvaziyi temsil ediyordu ve tüm eksikliklerine ve hatalarına rağmen, tarihsel bakımdan, devrimci cephe İttihatçılardan yanaydı"[56] notunu alıyordu. Mustafa Suphi çevresi de, Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Kongresi Hazırlık Komisyonu olarak Küçük Talat'tan, İttihat ve Terakki hakkında "tenkitsiz, yalnız bir tarihçe şeklinde layiha" hazırlamasını oybirliğiyle kabul etti.[57] Dolayısıyla Türkiyeli devrimciler üzerinde sınırlı etkisi ve sürekliliği görülen Rum, Ermeni ve Yahudi sol-sosyalist mirası dışında İttihat ve Terakki, o dönem Türkiye'de yeni biçimlenmekte olan komünist hareketin de biricik devrimci mirasını oluşturdu.

2. Sosyalist düşüncenin gelişim doğrultusunun, değişik eğilimlerin ortaya çıkış nedenlerinin ve görüşlerinin, bunlar arasında Marx-Engels'in eserlerinin ve teorik yaklaşımının olduğu gibi, Proudhon'un, Bakunin'in, Blanqui'nin vb. yaklaşımlarının incelenmesi yerine Oktobr Devrimi'nden sonra bir öğreti düzeyine getirilerek Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde okutulan derslerin, Marksizm-Leninizm adıyla birer dogma düzeyinde kabullenilmesi, komünist harekette teorik-düşünsel gelişimin önünde bir engel oluşturdu. *Komünist Manifest*'in, bu broşürden 1918'den sonra haberdar olan Dr. Şefik Hüsnü tarafından Türkiye'de ilk kez 1922'de çevrilerek yayımlanması,[58] Dr. Şefik Hüsnü'nün *Aydınlık* dergisinde yaptığı tahlillerin KEYK adına Manuilski tarafından Komintern kongre kürsüsünden "sağ oportünizm" örneği olarak eleştirilmesi, izleyen dönemde çeviriye dayalı bir sosyalist aydınlanmanın ülkemiz komünist-sosyalist hareketinde ağır basmasına, her görüşün "öğretiye uygunluğa" göre değerlendirilmesine yol açtı.

---

54 Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde yer alan birçok Rum komünisti Türkiye Komünist Partisi'nin 1925 sonrası faaliyetinde gerek merkezî düzeyde, gerekse il ve semt komiteleri düzeyinde etkili rol oynadı; 1930'ların 2. yarısından itibaren ise bu militanların bir bölümüne 1940'tan sonra TKP içinde ağırlık kazanan Ermeni komünistleriyle birlikte TKP yurtdışı faaliyetlerinde rastlıyoruz. Yahudi komünistleri içinde 1930-1940'lı yıllarda, KUTV'de öğrenim görmüş ve İstanbul İl Komitesi'nde de görev yapmış David Nae adı öne çıkıyor.

55 *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, *age*, s. 95-102.

56 *Mustafa Suphi'ler (Şahsi Dosyası – Değerlendirmeler – Anmalar)*, *age*, s. 28.

57 *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı*, *age*, s. 55.

58 *Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları*, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, 2010, s. 25.

3. İstanbul'da komünist hareketin ilk biçimlenişinde Oktobr Devrimi'nden çok Batı sosyalizminin, daha özel olarak da Almanya'daki Spartakist hareketin dolaysız etkileri görülür. Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kurucu kadrosu, Dr. Şefik Hüsnü dışında, Almanya'da Spartakist hareket içinde yer aldı, orada *Kurtuluş* dergisinin ilk sayısını yayımladı ve Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası'nı oluşturdu. Bu grubun büyük bölümü 1920 ortalarından itibaren Ankara'ya geçti ve Kemalist devletin kuruluşunda önemli roller oynadı. *Aydınlık* dergisi çevresinde ve TKP'nin kuruluş döneminde önde gelen Sadrettin Celâl [Antel], Vanlı Kâzım [Kip], Baytar Ali Cevdet, hep Batı sosyalizmiyle beslenmiş kadrolardır. 1925 Kongresi sürecinde Oktobr'ın dolaysız etkisiyle yetişmiş kadrolar, bu arada Mustafa Suphi kolundan Hüseyin Sait, Hamdi [Alev] Şamilov, Sarı Mustafa [Börklüce] ve soyadı olmadığı için ayırt etmemiz mümkün olmayan kimi komünistler TKP yönetiminde yer aldı. Mustafa Suphi kolundan Abid Alimov, Seydahmedov, Kadirov, İsmail Hakkı Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde [KUTV] uzun yıllar öğretmen olarak görev yaptı ve TKP'nin yöneticilerinin yetişmesinde birinci derecede rol oynadı. TKP içinde görülen muhalefet hareketlerinde, elbette ülkede güçlü bir işçi mücadelesinden ve hareketinden kadro bakımından beslenememesinin, sürekli illegal çalışma zorunluluğunun yarattığı darlığın ve konspirasyonun beraberinde getirdiği insan malzemesindeki kuşkuculuğun belirleyici etkilerinin yanı sıra, bu farklı kollardan ve ideolojik yetişme tarzlarından geliş de dikkatle izlenmesi gereken bir husustur.

4. Komünist hareketin ulusal kurtuluş mücadelesi boyunca biçimlenmesi ve Komintern'in ulusal kurtuluş mücadelelerinde ulusal burjuvazinin desteklenmesi yolundaki politikası, ülkemiz komünist hareketinde Kemalist ve ulusalcı eğilimlerin doğup yeşermesinde etkili oldu. 1960'lı yıllarda da sosyalist-komünist harekette 2. Kuva-yı Milliye/Ulusal Kurtuluş Savaşı söylemi ve kalpaklı Mustafa Kemal fotoğrafı simgesi, TİP Programı'nın Atatürk'ten alıntıyla başlaması vb., bunun belirgin dışavurumları olarak değerlendirilebilir. Uluslararası Komünist ve İşçi Partileri 1969 Zirvesi'nde ulusal kurtuluş cephe ve devrimlerine yapılan vurgu da bu eğilimin süregitmesinde etkili oldu.

5. Tıpkı Rusya'da Herzen'in aydınlar arasındaki Slav sever tutumdan hareketle Rusya'ya ait orijinalite olarak *obşçina/mir*'i, özel mülkiyet öncesi ortak yaşamı keşfetmesi ve Rusya'da buna dayalı köylü devriminin insanlığı kapitalizmden kurtaracağı yaklaşımı gibi, Türkiye komünist hareketinin biçimlenişinin ilk evresinde önemli rol oynamış Mustafa Suphi'nin Türkiye'de iken yazmış olduğu makaleler, yapmış olduğu fiiller ve bulunmuş olduğu çevre dikkate alınırsa, Türkçü bir arka plana sahip olduğu açıkça görülebilir. En yakın arkadaşı Türk Ocakları başkanı Ahmet Ferit(Tek)'tir. Osmanlı İmparatorluğu'nda programında açıkça Türkçülüğü savunan Milli Meşrutiyetperver Fırka'nın içe-

risinde yer almıştı.[59] Nitekim Mustafa Suphi Sinop'tan kaçışından sonra [birlikte kaçtıkları Batı'ya giderken] Rusya'da Gaspıralı İsmail çevresine yöneldi ve nihayetinde 1919'da Sultan Galiyev ile birlikte çalıştı. Aynı biçimde THİF'in kurucu kadrosundaki Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi (Abdullah Servet Akdağ) alabildiğine etkili konuşmalarında sosyalizmi Asr-ı Saadet olarak dinsel kökenli çağrışımlarla aktardı ve etkili oldu.[60] İzleyen yıllarda TKP'nin Viyana Konferansı'nda dine karşı takınılacak tutum konusunda farklı görüşlerin, Müslümanlığa saygılı olunması görüşünün savunulması[61], Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın özgün tarih tezi arayışı ve Muhammed ve Müslümanlık[62] ile ilgili yaptığı çalışmaları, Kerim Sadi'nin yine Muhammed ve Müslümanlık ile ilgili yaptığı çalışmaları[63], hatta *Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı* adlı eserini de bu çerçevede görmek yerinde olur.

6. 1920'de Komintern 2. Dünya Kongresi'nde partilerin üyeliğiyle ilgili olarak kabul edilen 21 Şart, esas itibarıyla Batı'da sosyal-demokrat partilerin gelişim sürecinden ve ağırlıklı olarak 2. Enternasyonal'den bir kopuşu hedeflediği için, yeni kurulan seksiyonlar bakımından uygulanması pek de mümkün olmayan bir çerçeve oluşturdu.

Nitekim THİF deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Ankara'daki Sovyet görevlilerinden Raevski şöyle yazıyor: "Sendikalar vasıtasıyla işçi sınıfını örgütlemek, ona sınıf bilinci ve uluslararası proletaryayla dayanışma duygusu aşılamak, halkçı aydınları teşkilâtlandırmak, onlar sayesinde köyü kazanmak, aydınlar vasıtasıyla kapsamlı reformlar için savaşmak, Türkiye gerçeğinde savaşkan görevler işte bunlardır. Burada elbette ki 21 şart ve dar sınıf partisi değil, Türk işçi ve köylülerinin, Türk aydınlarının düzeyine uygun ve popüler bir programı olan halkçı-komünist partisi söz konusu olmalı."[64]

7. Rusya Komünist Partisi X. Birlik Kongresi'nde, 1920'de hiziplere son verilmesi, parti içinde verimli görüş alışverişinin olanaklarını ortadan kaldırıp, sürekli bir parti-düşmanı çizgi arayışını gündeme getirdi. O tarihten sonra yalnızca işçi hareketi içindeki sosyal-demokrasi değil, parti içindeki aykırı/muhalif görüşler de ötekileştirildi ve sürekli arınma doğrultusunda bir tasfiye süreci yaşandı. 1926 Viyana Konferansı'ndan itibaren Türkiye Komünist Partisi'nde, 1960 sonrası Türkiye İşçi Partisi'nde, 1970 sonrası Türkiye Sosyalist

59 Mustafa Suphi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, age.*

60 *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), age,* s. 180 ve devamı.

61 *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı,* Çeviri ve Transliterasyon: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, 2004, s. 99 ve devamı.

62 Müslümanlıkla ilgili olarak bkz. *Allah-Peygamber- Kitap* ve *Fetih ve Medeniyet.*

63 *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı,* Kerim Sadi, İletişim Yayınları, 1994, s. 93 ve devamı.

64 *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923), age,* s. 422 ve devamı.

İşçi Partisi'nde her kongre bir grubun tasfiyesiyle süregitti. 1990 sonrası kurulan sosyalist-komünist partilerde de bu davranış kalıbına rastlanmaktadır.

8. Lenin, Nisan-Mayıs 1920'de kaleme aldığı *Komünizmin Çocukluk Hastalığı "Goşizm"* kitabında Oktobr Devrimi'nin kimi ana ve hatta ikincil özelliklerinin uluslararası önemini vurguladı. Ancak bu özelliklerin diğer devrimlerde de yineleneceği hakikatini abartmanın yaratabileceği tehlikelere de işaret etti. Ne var ki izleyen süreçte, Oktobr Devrimi ve Bolşevizm, politik iktidarı hedefleyen tüm ulusal seksiyonlar bakımından temel alındı. 20. yüzyıl boyunca yaşanan kapitalizmden kopuşlarda ise Oktobr Devrimi'nin ikincil özellikleri bir yana, ana özelliklerine bile bir daha rastlanmadı. 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan dünya sosyalist sistemi içinde Arnavutluk, Yugoslavya ve Çin dışındaki ülkelerde devrim, Sovyet Kızıl Ordusu'nun dolaysız katkılarıyla gerçekleşti. Küba Devrimi ve ardından klasik sömürgeciliğin son bulmasıyla Asya ve Afrika'da kurulan ve kapitalist-olmayan kalkınma yoluna giren ülkelerde ise işçi sınıfının bulunmaması karşısında işçi-köylü ittifakının Sovyet proletaryası ile adı geçen ülke köylü kitlelerinin ittifakıyla sağlandığı açıklaması yapılır oldu.

9. 2. Enternasyonal'in enternasyonalizmden saparak iflas ettiği temel tespitiyle kurulan 3. Enternasyonal 1943 Haziran'ında KEYK kararıyla dağıtıldı, ulusal seksiyonlar, bu kez SBKP'nin yönlendirmesi çerçevesinde komünist partileri olarak faaliyetlerini sürdürdü, 1957, 1960 ve 1969 Komünist ve İşçi Partileri Zirveleri, 1976 Avrupa Komünist ve İşçi Partisi Zirvesi bu faaliyetin politik programını biçimlendirdi. 1990'da sosyalist sistemin son bulmasının ardından şu veya bu biçimde varlığını koruyarak politika sahnesinde varlığını sürdüren belli başlı komünist partilerinde gözlemlenen ortak özellik milliyetçilik olarak tespit edilmektedir.[65] Bugün dünya politikasında Sosyalist Enternasyonal halinde varlığını sürdüren 2. Enternasyonal partileri politik ağırlıklarını nispeten korurken, 3. Enternasyonal'in seksiyonu olmuş partilerin ülkelerinin politik yaşamında ağırlıklarından[66] söz etmek pek olanaklı değildir.

65 *Communisme 2014: En Europe, L'éternel retour des communistes 1989-2014*, Stéphane Courtois ve Patrick Moreau yönetiminde, Vendémiaire, 2014 içinde özellikle Patrick Moreau'nun "Communisme et postcommunisme en Europe, un bilan contrasté" makalesi.

66 *age*, Fransa, Yunanistan, Portekiz, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Kıbrıs, Romanya, Slovenya, Çekya, Slovakya, Bulgaristan, Almanya, Estonya, Belarusya, Rusya Federasyonu, Ukrayna komünist partilerinin gerek faaliyetlerini, gerekse kendi ülkelerinde ve Avrupa Parlamentosu'nda yıllar itibarıyla elde ettikleri oyları inceleyen makaleler, kimileri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) Kuruluş Dinamikleri[67]

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş dinamikleri dediğimiz zaman, önce bu dinamiklerin ağır basan bölümünün dış dinamikler olduğuna; 1917 Oktobr Devrimi'ne, 1918 Almanya Spartakist Devrimi'ne ve bunun arkasından 1919'da kurulan Komintern'e, dünya komünist partisine işaret etmek gerekiyor. Bu dinamikler içinde, 1917 Oktobr Devrimi ve 1918 Almanya'daki Spartakist Ayaklanması'na değil, izleyen süreçte TKP'nin biçimlenmesini dolaysız olarak etkilemiş olan Komintern'in ilk 4 kongresine işaret edeceğim. En önemli iç dinamik ise tabii ki Ulusal Kurtuluş Savaşı'dır. Ne yazık ki işçi hareketi ve sosyalist hareketin Türkiye'deki gelişimine değil, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na değineceğim.

İkinci olarak TKP'nin kuruluşunun 1920'den 1925'e kadar devam eden bir süreç olduğunu, dolayısıyla "*şu tarihte kuruldu*" gibi bir yaklaşımın tartışmalı olduğunu düşünüyorum. TKP'nin kuruluşunu 1919'da komünist nüvelerin oluşumunun ertesinde; 1920 Bakü Kongresi ile başlayan, 1922 Halk İştirakiyun Fırkası Kongresi ile devam eden ve 1922'de Komintern 4. Kongresi'nde oluşturulan teşkilât bürosunun örgütlemiş olduğu, 1925 İstanbul Akaretler Kongresi ile nihai biçimlenişine varan bir süreç olarak ele almak gerektiği üzerinde duracağım.

Üçüncü olarak, Türkiye Komünist Partisi'nin yekpare bir örgütlenme değil, çok kollu ve farklı kanallardan beslenerek gelişmiş bir parti olduğunu ve bu özelliğini varoluşu boyunca da koruduğunu söylemeliyim. Bu durumun en azından bu kuruluş süreci boyunca ve hatta 1927'de Komintern'in, komünist partisi yönetimlerinin artık Moskova'da eğitim görmüş kadrolardan oluşacağı yönünde aldığı karara kadar, daha da net şekilde görülebildiğine işaret edeceğim.

Son olarak da Türkiye komünist hareketinin geçmişinde, ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, gayrimüslim unsurlar arasında gelişen sosyalist hareketin, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte gelişen Türkleştirme politikaları çerçevesinde, bu köklerinden epeyce koparıldığına; Selanik'te gelişmiş olan Yahudi sosyalizminden de, İstanbul'da gelişmiş olan Ermeni ve Rum sosyalist hareketlerinden de büyük ölçüde yoksun bırakıldığına, bunlardan sadece İstanbul'daki işgal koşullarında faaliyet yürütmüş olan

67 TÜSTAV Akademi Seminerleri'nde 6 Ekim 2018 Cumartesi günü yapılan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) Kuruluş Dinamikleri başlıklı sunumdan tape edilmiştir.

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (diğer deyişle Rum Komünist Partisi) Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş sürecinde de oluşturucu unsurlardan biri olarak varlığını 1930'ların ortasına kadar hem merkezi, hem yerel örgütlenme düzeyinde TKP'nin içinde devam ettirdiğine, ama son Hınçak-Ermeni unsurların ve Yahudi unsurların çok küçük bir bölümünün Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde olmak dışında TKP'ye fazla yansıyamadığına işaret edeyim.

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşunda etkili olan dış dinamiklerin başında Komünist Enternasyonal-Komintern'in geldiğini söyledik. 1919'a gelirken, 1917'de olan Ekim Devrimi'nin dolaysız etkisiyle; başta Rusya'daki Türk savaş esirleri üzerinde olmak üzere Bolşevizm'in belli etkiler yarattığını ve belli çevreler oluştuğunu biliyoruz. Moskova'da Mustafa Suphi çevresinde oluşan ve Müslüman Komünist Örgütü (MÜSKOM) ile beraber hareket eden bir çevre var. 1919'da Moskova'da bir konferans yaptıktan sonra Kırım'a geliyorlar. Bu ekip daha sonra Türkistan'a gidiyor ve Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesinden sonra da oradan Bakü'ye gelerek 10 Eylül 1920'de Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları'nın ilk kongresini düzenliyorlar. Buna paralel olarak 1919'dan itibaren Bakü'de, eski İttihatçılardan oluşan ve Türk İştirakiyun Teşkilâtı-Bakü Grubu olarak adlandırdığımız; Süleyman Nuri, Dr. Fuat Sabit, Yakup, Küçük Talat, Halil Paşa ve Salih Zeki gibi İttihatçıların önde gelen isimlerinin bulunduğu bir ekibin de, Bolşevik Partisi ile beraber Türkiye'de ulusal kıyama katılacak bir örgütlenme içinde olduklarını biliyoruz. Mustafa Suphi'nin Bakü'ye gelmesiyle birlikte 1920'nin Haziran'ından Eylül ayına dek (Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları 1. Kongresi toplanıncaya kadar), bu grubun reorganize olarak[68]; Türkiye'ye de-

68 Tam bu süreçte Moskova'da bulunan ve Mustafa Suphi'nin reorganizasyon dışında bıraktığı Dr. Fuat Sabit'in kaleme aldığı mektup son derece ilginçtir:
Moskova 24/Mayıs/1920 (Dr. Fuat'ın mektubu)
Anadolu inkılâp hareketinin mahiyeti
Anadolu hareketinin doğmasında ve büyüyüp genişlemesinde iki sebep vardır:
1- Dâhili sebep: Uzun süren bir muharebenin yaptığı, idaresizlik ve sui istimallerden dolayı halkın hükûmet ve hükûmeti tutanlara karşı olan nefreti ve bunun izalesi çaresini araması.
2- Harici sebep: Türkiye'nin aleyhinde harbe katılmasını vesile tutarak Anadolu'yu parçalamak hususunda İtilaf devletlerinin verdikleri karar ve bunun tatbikatının başlaması.
Bu iki sebep Anadolu harekâtının tekâmülünde vakit vakit tesirini göstermiş ve onun seciyesini tayin ve tesbit etmiştir.
Harekâtın başında birinci sebep kuvvetli idi. İtilafın bu kadar insafsızca davranacağı ümit edilmiyor, herkes daha ziyade dâhili sebep ile iştigal ediyordu. Bunun islahı için düşünülen çareler hiçbir fırka programında garptaki manasıyla sınıfî mücadele ve içtimaî ihtilâli yapmak suretiyle ezilmiş sınıfın hâkimiyetini temin etmek gayesini takip etmiyordu.
1- Şimdiye kadar maruz bulunduğu kapitülasyonlar sebebiyle memlekette büyük sanayi teessüs edememiş ve mevcut olan madenler, şimendiferler, bankalar, limanlar, tramvaylar, vapur şirketleri, fabrikalar gibi büyük sanayi ve ticaret müesseseleri ya ecnebiler elinde veya onlarla müşterek olarak çalışan Ermeni ve Rumların elinde idi. Küçük el sanayii de teşkilât-ı hususiyeye malik loncalar halinde olmayıp her sanatkârın çalışmak ve kazanç hakkı tamamiyle serbestti. (İlave ederim ki son harp yıllarında küçük hisselerden mürekkep olarak teşkil edilen millî bir banka ile birkaç millî anonim ticaret ve sanayi şirketi İstanbul'un Antanta tarafından işgali üzerine kapatılmış idi.)
2- Büyük arazi sahibi beyler kuvvetli değildi. Çünkü şimendifer yolu muntazam olmadığı için ihracat ve nakliyat kâfi derecede ve ziraat de fennî ve mihanikî olmadığından arazi büyük kâr bırakmıyordu. Buna karşılık her köylünün büyük küçük bir toprağı vardı ki bu türlü hukuku kendindedir;

ğişik görevliler gönderip bir faaliyet yürüttüğünü izliyoruz. Bakü'de Mustafa

isterse satar isterse bağışlar, öldüğü vakit de kanunen varisi kim ise ona kalır. Toprağı olmayıp beylerin toprağında yarıcılık yapanlar bir sınıf teşkil edecek kadar kuvvetli olmadığı gibi aralarında teşkilât da şimdiye kadar yoktu.

3- Avrupadaki siyasî ve iktisadî mesail ve mücadelatın iki büyük temeli olan bu iki meseleye mukabil Anadolu halkının başında büyük bir bela vardır ki o da burjuvazi ve hükûmetin zulmü meselesidir. Şimdiye kadar ruhanî ve cismanî iktidarı zatında cem eden Halife sultanlar ve sarayın etrafında toplanan tufeyliler, dalkavuklar hükûmeti idare ediyordu. Mutlakiyet devrinde Bâbıâlî'nin hiçbir şahsiyeti yoktu. Her şey saraydan idare ediliyordu.

1908 İnkılâbı buna kısmen bir darbe vurdu. Yalnız o da bir müddet sonra aynı zihniyete varis oldu. Halkta terbiye-i siyasiye olmadığını ileri sürerek fırka tahakkümünü ve tufeyli sürüsünü tezyid etti. İnkılâptan evvel de sonra da merkeziyetçilik hükûmetlerin sıfat-ı mümeyyizesi idi. Harp, merkeziyetçiliği ve diktatörlüğü bu surette ileri götürdü. Kumandanların ve valilerin içinde hakiki diktatör çıktığı gibi harp spekülasyonları da başladı. Hükûmetin siyasetinin âmilleri, memurlar, ordu ve ulemadır. Memurlar neşetleri itibariyle muayyen bir sınıfa mensup değildir. Yani yalnız zenginlerin veya arazi sahibi beylerin çocukları değildir. Bu sınıf halktan toplanmış ise de ekseriyetle Rumeli veya diğer istilâ edilmiş yerlerin gayrı Türk muhacir halkından ibaret ve Anadolu halkına karşı mütesanit ve çok kere mütecaviz vaziyette olmaları bir hususiyetlerini teşkil eder, diyebilirim. Türk veya gayrı Türk, yoksul ya zengin, memur hükûmet sandalyesine oturduktan sonra hususi bir zihniyet (memur zihniyeti) kazanır ki kendini halktan yüksek görür ve halka tahakküm için kendinde bir hak bulur.

Zabitan ise yine her sınıf halktan alınır; hükûmet makinasının en temiz ve münevver unsuru olup ihtilâl hareketinde daima münevver halk tarafında bulunmuşlardır. 1908 inkılâbının muvaffakiyetinde ordunun büyük hissesi olduğu gibi bu Anadolu hareketinde de İstanbul hükûmetinden ayrılıp halk tarafına geçmişlerdir.

Ulema sınıfı hususi bir kast halinde değildir. Babadan oğula intikal etmez. Mütevellilik ve kâtiplik gibi vezaif-i diniye varsa da ehemmiyetsiz derecededir. Ulema bulundukları vazifelere hükûmet tarafından tayin olunur. Bunların kuvvet ve servet sahibi olanları payitaht ve civarında olup Anadolu'daki ulema yalnız hükûmet tahsisatı ile yaşayamaz. Halktan da istifade ederler veya çalışırlar. Mamafih gerek payitaht ve gerek mülhakat uleması zihniyetleri itibariyle hükûmetteki mutlakiyet veya merkeziyetçiliğin istinad noktalarıdır. Bu sınıfın da bir hususiyeti vardır ki o da bunlara rehberlik eden münevverler, ulema İslam dünyasının dört bucağından toplanmış muhtelif dil ve muhtelif renkli ulema olması ve makarr-ı hilafetteki tebligatları ile halkı ve hükûmeti İttihad-ı İslam siyaseti takip etmeye daima teşvik ve tergip etmeleridir.

4- Halkı ezen ve tekâmülünü durduran sebeplerden biri de harsın henüz din tesirinden azade olmaması idi. Eski Arap ve Farisî harsın (kültürünün) tesiri altında olan ulema yeni hayatın yeni fikirlerini kabul için müsait davranmıyorlardı. Hars-ı Arap ve Farisî gibi yabancı tesirlerden kurtarmak için çalışan mütefekkirlerin mesaisi Türk unsurlarına istinad etmek, halk ve köylü hayatını tetkik etmek yani harsı millileştirmek esasında toplanıyordu. Bundan Türkçülük yani harsta milliyetçilik doğdu.

Bu izahlardan anlaşılıyor ki sanayi ve ticaret nasıl ecnebiler ve Ermeni, Rumlar elinde ise hükûmet ve hars da ekseriyetle yerli halkla alakası meşkûk yabancılar elinde idi. Bunun için kapitale karşı mücadele sınıfî mahiyetinden çıkıp milli bir renk aldığı gibi diğer taraftan hükûmete karşı mücadele yani harsın ve hükûmetin dinî siyaset ve yabancı tesirinden kurtarılması da milliyetçilik mahiyetinde olur. Bu, Türkiye'deki milliyet hareketinin kuvvetini gösterdiği gibi Türk milliyetçilerinin nedense Avrupa kapitalistlerine muhalif ve savet hükûmetine mütemâyil olmalarını ve Ermeni – Rumların da Antantaya koşulduklarını izah eder kanaatindeyim.

Bu sebeplerden dolayı hareketin başında Türkiye'nin muhtelif yerlerinde teşekkül eden gruplar Millî Ahrar, Millî Türk, Millî Halk fırkaları halinde teşekkül etti; ve sosyalist fırkaları hayat-ı siyasiyede rol oynamayacak kadar nüfuzsuz idi. Halktaki harsî tekamülün ilerleyememesi kuvve-i cismaniye ile ruhaniyeyi tamamiyle ayırd edecek halifenin dünyevi işlere karışmasını tamamiyle men ederek, hükûmetin cumhuriyetin esaslarının tesisini men edecek mahiyette değildi.

Onun için cumhuriyet esası henüz hiçbir fırkanın programında mevcut değildir. Fakat vekayi bu hususta büyük bir âmil oldu. Padişahın Antanta siyasetine âlet olması Anadolu münevverlerini ve köylüsünü uyandırdı. Resmî programlarda yer bulmayan bu mesele vicdanlarda yer ettiği kuvvetle tahmin olabilir.

Bundan başka dünyadaki içtimaî ve siyasî mücadele bilhassa Rusya proletarya ihtilâli bu fırkalar üzerinde tesirsiz kalmadı. Hemen hepsinde bir sollaşma başladı. Sosyalistlerde dahi sol milliyetçi-

Suphi çevresindeki gerek yayın, gerekse kuryeler aracılığıyla Türkiye'ye dönük örgütlenme çalışmaları, kısa zamanda bu *partinin Türkiye'ye taşınması hedefi* etrafında gelişiyor. 1919'da bir yandan Mustafa Suphi Kırım'a geliyor, bir yandan da Türkiye'ye, özellikle İstanbul'a bir grup militan gönderip İstanbul'da Türk Bolşevik Komünist Partisi faaliyetini başlatıyor. Daha sonra bunlar da delegeleri İsmet Lütfi ve Latif aracılığıyla İstanbul Komünist Grubu olarak Bakü'deki kongreye katılıyor.

TKP'nin kuruluş sürecinde Komintern'in genel politikalarına-kongrelerine bakacak olursak, 1919'daki Komintern kuruluş kongresinin çok da örgütlü bir kongre olmadığı görülür. Aslında bir çağrıdır ve bu çağrı, ağırlıklı olarak o esnada Rusya'da bulunan değişik ülkelerden savaş esirlerinden oluşturulmuş; Bolşevik Partisi'nin Uluslararası Konfederasyonu içinde yer alan insanlardan oluşan komünist grupların katılımıyla yapılan bir çağrıdır. 1. Kongre'de Avrupa'dan katılan en önemli örgüt olan Alman Spartakistleri bunun bir kongre değil, bir *"ortak çağrı toplantısı"* olması gerektiği görüşünü savunmalarına rağmen, toplantı Komintern'in 1. Kuruluş Kongresi olarak kabul edilir. Burada bir manifesto çıkarılır ve ilk Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi (KEYK) oluşturularak başına Zinovyev getirilir. Bu ilk yılda, KEYK üyelerinin Zinovyev dışındaki hemen hemen hepsinin başka görevlerde olmasından dolayı, Komintern'in çok örgütlü bir faaliyetinden söz etmek pek mümkün değildir. Komintern'in kuruluşunun acele olmasının temel nedeni, bir yandan Sosyalist Enternasyonal, 2. Enternasyonal Partileri'nin tam da bu çağrı arifesinde tekrar faaliyete geçmeyi önlerine koymaları, ama öte yandan da artık devrimin Avrupa'da eli kulağında olduğu düşüncesiyle, bunu örgütleyecek partilerin oluşması gerektiği fikridir. Yani birincisi, devrimin aciliyeti (bu acil duruma örgüt gerekiyor), ikincisi de eski Sosyalist Enternasyonal toparlanırsa, oradaki sağ unsurların tekrar bir enternasyonal etrafında birleşecek olmalarıdır. Zimmerwald solunun örgütlenmesi, yani savaş sürecinde oluşmuş sol yaklaşımın göz ardı edilebileceği, 1917 Devrimi'nin etkisinin arka plana atılabileceği endişesi vardır. Aslında Komintern'in örgütlenmesi ve Komintern'e bağlı partilerin ayrı birer varlık olarak biçimlenişi 2. Kongre ile birlikte başlayan bir süreçtir. O dönem (kuruluş yıllarında) Komintern'in her yıl kongresi

---

lerde savet temayülleri bile hâsıl olduğu şüphesizdir. Yalnız itilafla harsın tahakkuku bu sola doğru hareketinin inkişafını durdurduğuna şüphe yoktur. Hatta fırka mücadelatı bile kaldırılmış olup fırkalar ittihadı (blok) halinde hareket ediliyor. Hareketin ilk zamanlarında İttihat ve Terakki azasına karşı bir galeyan varken harici vaziyetin bu buhranı izale etmesi ve birçok müteneffiz İttihatçıların Anadolu hareketine iltihakı bu sebeptendir.

Mamafih bu muvakkattir, harici düşman atıldıktan sonra fırka mücadeleleri başlayacaktır ve eminim ki Rus ihtilâlinin Türkiye'de ve Şark'ta yapacağı tesir Fransız ihtilâlinin Avrupa'daki tesirinden büyük olacaktır.

Bakü Türk Komünist Fırkası Vekili

Doktor – FUAT (*TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 437-441 [Eski Türkçe])

var. 1. Kongre (Kuruluş Kongresi) 1919 Mart ayında, 2. Kongre 1920 Haziran ayında oluyor. Bu kongrede Komintern'in tüzüğü kabul ediliyor ve en önemlisi üye olacak partilerin 21 şartının neler olduğu belirleniyor. Yani bir diğer deyişle Dünya Partisi, kendi seksiyonlarının, kendi şubelerinin neye uydukları takdirde bu örgüte üye olacaklarının kararını veriyor. Bu 21 şart, Komintern üyesi olan bütün partilerden talep edilecek olan şartlardır. 3. Kongre (1921'deki kongre), aslında hepimizin bildiği, Lenin'in ünlü "Sol Komünizm-Goşizm" adlı kitabının sol anlayıştakilere yönelik yazıldığı-düşünüldüğü bir ortamda aldığı temel karar; *"artık 1917 ile açılmış olan devrim dalgasının geri çekildiği, şimdi devrimci olmayan bir durumda devrimci partilerin nasıl çalışacağı"* üzerinedir. Bu yüzden de Komintern'in 3. Kongresi'nin ana şiarı *yığınlara gitmektir.* Yani, *"yığınlara gidelim, yığınları örgütleyelim, kısa vadede eli kulağında bir devrim olmayacak"* düşüncesi vardır. Bu Komintern kararı, kongreden kısa süre sonra toplanacak olan ilk tam üyeli KEYK toplantısında proleter tek cephe, ardından da işçi-köylü hükûmeti politikalarına doğru evrilecektir. Bu evrilme, 4. Kongre'ye yansıyacak ve 4. Kongre, esas olarak komünist partilerinin sosyalistlerle ortak hükûmetler kurup kuramayacağı, ne tarz hükûmetlere katılabileceği tartışması etrafında biçimlenecektir. Yani 3. Kongre'nin ertesinde KEYK tam üyeli toplantısında, plenumunda alınmış karar, kongre tarafından onaylanarak buna ait taktiğin geliştirilmesine yönelinmiştir. Yine bu süreçte (2. Kongre'nin ertesinde), bizi yakından ilgilendiren Bakü Doğu Halkları Kurultayı'nın (1 Eylül 1920) toplanışı da, Batı'da gelişebilecek olan devrimin gecikebileceği, buna karşılık Doğu'da ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselmekte olduğu temel tespiti üzerine toplanmıştır. "Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin!" biçimindeki ana slogan ise *"Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halklar Birleşin!"* şeklinde genişletilmiştir. Bunun bize birinci derecede yansıması, Komintern'de oluşan Doğu Sekreterliği'nin ve KEYK'in; *"ulusal kurtuluş savaşlarında ulusal burjuvazisinin desteklenmesi"* yönünde karar almasıdır. Komintern'in bu kararı 1927 Çin'deki Şangay Ayaklanması'na kadar devam etmiştir. Dolayısıyla ulusal kurtuluş savaşları boyunca ulusal burjuvazinin de desteklenebileceği politikası; Çin'de Çin Komünist Partisi'nin Kuomintang ile ilişkilerini ve faaliyetlerini, Türkiye'de de Türkiye Komünist Partisi'nin Kemalist harekete ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikalarına yaklaşımında belirleyici olmuştur. Mesela 1927 yılının Ocak ayında Doğu Sekreterliği'nde yapılan bir tartışmada Şefik Hüsnü'nün, *"Kemalizm'in devrimci barutunu 1925 sonları itibarıyla tükettiği"* yönündeki görüşlerine Doğu Sekreterliği'ndeki yönetici kişiler karşı çıkmış ve hatta 1926 sonlarında Doğu Sekreterliği'nin kaleme aldığı bir raporda, "TKP'nin Kemalizm konusunda sol sekter hatalara düşmemesi" övgüye değer bulunmuştur!

Komintern'in politikalarındaki gelişme, yani dünya komünist hareketinin gelişmesi, onun bir şubesi olan TKP'nin oluşum, gelişim ve politikalarını da

birinci derecede belirlemiştir. Daha önce işaret edildiği gibi, Bakü'de ağırlıklı olarak eski İttihatçı kesimlerden oluşan ve Oktobr Devrimi'nin dolaysız etkileriyle Bolşevizm'e yönelmiş bir ekip vardır; bu ekip Mustafa Suphi'nin Bakü'ye gelmesinin ardından reorganize olarak 1920 yılı Haziran-Eylül ayları arasında Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları 1. Kongresi'nin hazırlıklarını yürütür. Birazdan ele alacağımız İstanbul'daki Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) adına, 1920 Ağustos ayında Komintern'in 2. Kongresi'ne katılmak üzere yola çıkmış olan Ethem Nejat ve Arap İsmail Hakkı, o kongreye yetişemeyecekleri için 10-17 Eylül 1920'de Bakü'de yapılan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Kongresi'ne, TKP Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır. 1920 Haziran-Eylül ayları arasında Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkez Heyeti'nin yaptığı toplantı tutanakları ve ona iletilen raporların belgeleri ve Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları'nın 1. Kongresi'nin tutanaklarının tam metni ilk kez eksiksiz olarak TÜSTAV tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra Mustafa Suphi ve yoldaşlarının, 17 Eylül 1920'den Türkiye'ye döndükleri zamana kadar yapılmış olan merkez komitesi toplantı tutanakları, aldıkları kararlar ve Türkiye'ye gönderdikleri kuryelerin verdiği raporlar da yine TÜSTAV tarafından Dönüş Belgeleri 1-2 adıyla yayımlanmıştır.

Mustafa Suphi kolunun Türkiye'deki ulusal savaşa, kurmuş oldukları Kızıl Alay'la birlikte aktif olarak katılma çabası içinde olduklarını görüyoruz. 1921 başlarında Türkiye'ye gelişlerinde 28-29 Ocak'ta Karadeniz'de katledildiler, kötü bir akıbet onları buldu. Komünist hareket daha başında son derece seçkin evlatlarının bir kolunu büyük ölçüde kaybetmiş oldu. Türkiye'ye gelirken bir Dış Büro oluşmuş ve Bakü'de bir süre faaliyet yürütmüştür. Sonra bu ekip Batum'a geçmiştir. Onlar Batum'a geçerken ve Türkiye Komünist Fırkası Dış Bürosu faaliyetlerini yürütürken, 1921 yılının Mart ayında Sovyetler Rusyası ile Türkiye arasında bir antlaşma imzalandı. Antlaşmada yer alan, *"iki ülkenin kendi topraklarında, diğeri aleyhine faaliyet yürütülmesine izin veremez"* maddesi gereği, TKF Dış Bürosu 1921'in Aralık ayında Gürcistan Komünist Partisi'nin Türkiye seksiyonu olarak kendi bağımsız varlığına son verdi. Yani Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 1920'de Bakü'de kurduğu Türkiye Komünist Fırkası, bir yandan ülkeye dönen yöneticilerinin ölümü, öte yandan Dış Büro'nun faaliyet olanaklarının son bulması üzerine yöneticilerinin kararıyla kendini feshederek son buldu. Ama bu koldan Türkiye'ye gelen ve faaliyet yürüten kimi komünistler, 1925 Akaretler Kongresi ertesinde oluşan Türkiye Komünist Partisi'nin merkezinde ve değişik düzeylerinde görev yapmaya devam ettiler. Yani Bakü'de faaliyet yürütmüş olan komünist koldan gelenler, 1925'te oluşan TKP içinde bir temsiliyete sahip oldular. Ayrıca yine bu koldan Bakü ve Batum'da komünist faaliyet yürütmüş kimi kadrolar, izleyen yıllarda Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nde, KUTV'de Türkiye'den gelen öğrencilere öğretmen olarak hizmet ettiler.

TKP'nin oluşumu sürecindeki ikinci kol, 1920 yılının Haziran ayından itibaren Eskişehir ve Ankara çevresinde biçimlenmiş olan komünist çevrelerin, Aralık 1920'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) halinde bir araya gelmesiyle oluştu. Bunların ilk oluşum süreci içinde de ana faktör Oktobr Devrimi ve Komintern'dir. İlk grupların etkileyicileri Şerif Manatov ve Ziynetullah Nevşirvanov isimlerinden de anladığımız gibi Anadolu dışından (Sovyetler Rusyası'ndan) Türkiye'ye gelmiş Bolşevik ajitatör unsurlardır. Bunlar, Dr. Hasan Rıza'nın Osmanlı Sosyal-Demokrat Fırkası'nda ve İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası'nda İstanbul'da faaliyet yürütmüşlerdi. THİF, Yeşil Ordu içinden ayrılan bir grup milletvekiliyle (bunların içinde hepimizin bildiği bir dönem İçişleri Bakanlığına seçilmiş ve Atatürk'ün itirazlarıyla bu görevden alınmış olan Tokat mebusu Nâzım Bey, 1 Meclis milletvekilleri Şeyh Servet Efendi, İkaz gazetesi sahibi Mehmet Şükrü, İzmit mebusu Sırrı gibi...), Ziynetullah Nevşirvanov ve Baytar Salih Hacıoğlu'ndan oluşan bir ekip, Ankara'da artık komünist faaliyetin kurulmuş olan resmî Türkiye Komünist Fırkası tekeline bırakılmaması için, Aralık 1920'de bir dilekçeyle İçişleri Bakanlığına müracaat etmiş ve faaliyete geçmişlerdir.

Halkçılık Beyannamesi'nin verilmesi ve Yeşil Ordu içindeki ayrışmadan sonraki dönem, Sovyetler Rusyası ile TBMM hükûmeti arasındaki ilişkilerin yakın dostluk ilişkileri olduğu dönemdir. Bu dönemde bir Resmî Komünist Fırkası kurulmuştur. Bunun kurucuları arasında yer alan Tevfik Rüştü Aras, 1921'de Komintern'in 3. Dünya Kongresi'ne de gidererek Doğu Sekreterliği ile görüşmüş ve Türkiye'de son 15 yılın devrimci kadrolarının bu partide toplandığını belirterek, Komintern'in tanıdığı parti haline gelmek istediklerini söylemiştir. O dönemki İçişleri Bakanı olan Adnan Adıvar da bu partinin kurulmasının ertesinde, "*komünist partisi evrakı elinde bulunmayanların komünist propagandası yapmasının yasaklanması*"nı karara bağlamıştır. Bu karar nedeniyle THİF yasal başvuruda bulunarak komünist faaliyet yürütebilmeyi arzu etmiştir. Ancak 1921'deki Çerkez Ethem İsyanı'nın ertesinde; Çerkez Ethem'in Resmî Türkiye Komünist Fırkası üyesi olması nedeniyle bu parti kapatılmış, THİF'in kimi Meclis üyesi de olan yöneticileri faaliyetlerine son verdiklerini bildirmelerine rağmen tutuklanarak Mart 1921'de yargılanmış ve ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır.

THİF yöneticileri, Frunze'nin (Bolşevik önder) Türkiye'ye ziyareti arifesinde, Eylül 1921'de bir afla serbest bırakılmıştır. Bu sürece ilişkin belgeler de yayımlanmıştır. THİF'in ikinci faaliyet dönemi, 18 Mart 1922'de (Paris Komünü'nün yıldönümüdür. 7 Kasım gibi 18 Mart tarihi de o dönem uluslararası komünist hareketin kutladığı bayramlardan biriydi) yayın hayatına atılan *Yeni Hayat* dergisiyle beraber başlamıştır. Bu faaliyet döneminde ağırlıklı yeri Ağustos 1922'de toplanan THİF'in Kongresi teşkil etmiştir. Bu kongreye Komintern temsilcileri, bir denizaltıyla İnebolu'ya gelip oradan

Ankara'ya ulaşarak katılmışlardır. Kongre iki ayrı oturum halinde yapılmıştır. Tutanağı da Türkiye Komünist Fırkası 1. Kongresi olarak düzenlenmiştir. Nitekim 1921'deki Komintern 3. Kongresi'ne Salih Zeki ve Süleyman Nuri Türkiye Komünist Fırkası temsilcisi olarak başvurduklarında, 3 Kongre delege yetki komisyonunca kendilerine, *böyle bir fırkanın Komintern kayıtlarında bulunmadığı* yönünde bir bildirimde bulunulmuştur. Yani Bakü Kongresi'nin Komintern nezdince tescilinin yapılmaması nedeniyle 1921 Ağustos ayındaki THİF Kongresi Türkiye Komünist Fırkası 1. Kongresi olarak tescil edilmiştir. 1925'teki Akaretler Kongresi de Türkiye Komünist Fırkası 2. Kongresi olarak kayda geçmiştir.

THİF'in Ağustos ayında yapacağı kongre öncesinde Rauf Bey hükûmeti bu kongreyi yasaklamıştır. Dolayısıyla bu kongre çağrısı yasal yapılıp illegal olarak iki oturum halinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde THİF'in faaliyetleri, doğrudan Komintern'in bu parti nezdindeki takviyecisi Golman yoldaş tarafından yönlendirilmiştir. Bu kongrede Ağustos ayına kadar Komintern tarafından, Mezopotamya çalışmalarını yürütmek üzere Adana'da görevlendirilen Salih Hacıoğlu ilk turda merkez komitesine seçilememiştir. THİF'in Ankara'daki faaliyeti ve *Yeni Hayat* dergisi, Tokat mebusu Nâzım Bey tarafından yönetilmiştir. Derginin başyazılarının hepsi Nâzım Bey'in imzasını taşır. Ancak kongrede, birinci turda merkez komiteye seçilememiş olan Salih Hacıoğlu, Komintern takviyecisi ve bu sıfatla merkez komitesinde yer alan Golman'ın önerisiyle genel sekreterliğe getirilmiş ve Nâzım Bey bu görevden uzaklaştırılmıştır. THİF faaliyeti eylül ayında kısa süreli olarak Salih Hacıoğlu yönetiminde yürütülmüştür. Bu kongrenin illegal olarak toplanması ve kongreye Komintern yöneticilerinin temsilcilerinin gizlice katılmış olması, daha sonra döndüklerinde Azerbaycan'da bir gazeteye verdikleri demeç çerçevesinde Türkiye'de de öğrenilmiştir. Bunun üzerine başbakan Rauf Bey, Nâzım Bey'i çağırarak faaliyetlerini tatil etmeleri gerektiğini, etmedikleri durumda yasaklanacaklarını tebliğ etmiştir. Son THİF Merkez Komitesi toplantısında bu konu tartışılmış ve bu yasaklamaya karşı bir bildiri çıkarılmış, ancak 1922 Mart-Eylül arasında 7-8 ay kadar faaliyet yürüttükten sonra partinin legal varlığı son bulmuştur.

Üçüncü kol İstanbul Komünist Grubu'dur (İKG). Almanya'daki Spartakist hareketten etkilenen aydın ve işçiler Almanya'da Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası'nı kurmuş, Spartakist Devrim'in yenilgisi ertesinde Türkiye'ye geldiklerinde Şefik Hüsnü'nün de katılımıyla Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) halinde yeniden örgütlenmişlerdir. 1920'nin Mart ayında, İstanbul'un işgali ertesinde, bu partinin faaliyetleri de akamete uğramış ve bunun içinden dar bir grup kendi arasında İstanbul Komünist Grubu-3. Enternasyonal Grubu olarak gizli bir örgüt kurmuştur. Temmuz-Ağustos 1920'de iki temsilcisini (Ethem Nejat ile Arap İsmail Hakkı) Komintern Kongresi'ne katılmak üzere İstanbul'dan yola çıkartmış, Dr. Şefik Hüsnü de Fransa'ya; Fransız Sosyalist Partisi'nin komü-

nist parti haline dönüşeceği ve 3. Enternasyonal Grubu'nun etkili olduğu Tours Kongresi'ne gitmiştir. Burada Türkiye hakkında hem bir konuşma yapmış, hem de o dönem Fransız sosyalistlerinin yayın organı Humanité'de Türkiye'deki sosyalist hareket üzerine küçük bir makalesi yayımlanmıştır. Bu grup, yürüttüğü faaliyetler hakkında kapsamlı bir rapor gönderdiği Komintern 3. Kongresi arifesinde, 1921 Haziran ayından itibaren *Aydınlık* dergisini çıkarmış ve bu dergi etrafında İstanbul'daki komünist hareketi örgütlemeye çalışmıştır. 3. Enternasyonal'in görüşlerini esas alıp propaganda eden ve 3. Enternasyonal'le bağ kuran İKG Komintern'in 1922'de toplanmış olan 4. Kongresi'ne katılmıştır.

Daha önce de bahsedildiği üzere 4. kol olan Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ) Türkiye'de 1908-1910 yıllarından itibaren oluşmuş Rum Sosyalist Merkez'inin doğal bir uzantısıdır. 1919'dan itibaren ağırlıklı olarak İstanbul'da Rum işçiler arasında sendikalar ve komünist hareket halinde örgütlenmiştir. Stefo Benlisoy'un bu konuda yapmış olduğu çalışmalar kitap olarak yayımlanmıştır. Bu konuda ilk yayın ise Orhan Silier'in *Toplumsal Tarih* dergisinde yayımladığı İçtimaî Tetebbuat Cemiyetleri Sosyal İncelemeler Cemiyeti dönemindeki sendika tüzükleridir. Daha sonra Sosyalist Merkez'in faaliyetiyle ilgili olarak sekreter sıfatıyla Vezestenis'in Fransa'da yayımlanmış kimi makalelerini ve RGASPİ'de (Rusya Devlet Siyasî-Sosyal Tarih Arşivi) belgelerini Mete Hocamla (Tunçay) birlikte yayımladık. Beynelmilel İşçiler İttihadı'ndan önemli bir kol, 30 Ağustos 1922'den itibaren İstanbul'un işgal kuvvetleri tarafından boşaltılmasıyla birlikte (Ankara hükûmetinin İstanbul'da yönetime gelmeye başlamasıyla) buradaki komünist Rumların faaliyeti akamete uğramıştır. Kendi örgütlerinin kararıyla otuza yakın Rum komünist Moskova'ya gitmiş, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okuyarak ve komünist faaliyetlerine devam ederek, bir bölümü Yunanistan'a geçmiş, bir bölümü SSCB'de kalmış, bir bölümü ise Türkiye'deki faaliyetleri desteklemiştir. Bu koldan Vanlı Kâzım başta olmak üzere 1927 Tevkifat'ında adı geçen iki Niko vardır. Niko Asimopulos TKP'nin 1925 Kongresi ertesinde merkez komite üyesidir. Aynı zamanda Komintern'in 6. Kongre delegesidir. Ayrıca bir bölümü Rum komünistleri olarak İstanbul'da Türkiye Komünist Parti içinde faaliyetlerini sürdüren bu örgütün içinde Yahudi komünistler de vardır. Nitekim Maksimos'dan sonra Bİİ yöneticisi olan Roland Ginzberg de bir Romanya kökenli Yahudidir ve Yahudi Komünist Gençlik Örgütü'nün küçük bir grup olarak Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde faaliyet yürüttüğünü rapor etmiştir. Bİİ temsilcileri de gerek Komintern, gerekse Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongrelerinde yer almıştır.

Aralık 1922'de Komintern 4. Kongresi'nde Türkiye'deki bu çok kollu komünist yapının, Türkiye Birleşik Komünist Partisi halinde birleştirilmesi için bir Teşkilât Bürosu oluşturulmuştur. Bu Büro'nun sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü getirilmiş, Beynelmilel İşçiler İttihadı'ndan Vanlı Kâzım burada yer almış, THİF'ten Salih Hacıoğlu görevlendirilmiş ve Komintern destekçisi-yönlendiri-

cisi olarak da daha önce Batum'da çıkan *Yeni Dünya* gazetesinde görev yapmış gerçek adını bilmediğimiz Şarki kod adlı Gafurov diye bir kişi katılmıştır. Bu Büro'nun yürüttüğü faaliyetler ve KEYK'in ısrarları sonucunda ağırlıklı üyeleri İKG'den olmak üzere THİF'ten ve Bİİ'den delegelerin de katılımıyla 15 Şubat 1925'te TKP'nin Akaretler Kongresi toplanmış, bu kongrede değişik kollardan gelenlerin katılımıyla bir merkez komitesi oluşturulmuş ve böylece birleşik parti faaliyete başlamıştır. Bu süreçte İstanbul'da kurulmuş olan TİÇSF'de Spartakist olarak adlandırılan ve esas olarak Almanya'da yetişmiş olan kadro, 1921-1922'lerde Ankara'ya geçmiş ve esas itibarıyla Mustafa Kemal çevresine katılarak Kemalist hareket içinde yönetici görevlere gelmişlerdir. Kuruluş süreci üzerine özetle değinilecek noktalar bunlardır.

Türkiye Komünist Gençler Birliği[69]

Türkiye komünist gençliğinin ilk dönem tarihini ele alırken, yöntemsel olarak Türkiye komünist hareketinin doğuş ve gelişimindeki özellikleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye komünist hareketi hemen hemen eşzamanlı olarak farklı kollardan doğmuş, giderek tekleşmiştir. Aynı şey komünist gençlik hareketi bakımından da geçerlidir.

Bu çerçevede Türkiye Komünist Gençler Birliği-TKGB dendiğinde, zamana ve mekâna göre kastedilen teşkilât farklı olmaktadır. Kabaca dönemleyecek ve tanımlayacak olursak:

1920-1921'de TKGB, *Mustafa Suphi önderliğindeki TKF'nin gençlik kolu* olarak Bakü'de kurulup faaliyet göstermiş bir teşkilâttır.

1920-1923 arasında İstanbul'da faaliyet gösteren *Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın gençlik kolu* gibi faaliyet göstermiş olan grup, Şefik Hüsnü ile birlikte komünist gençlik adına Bulgaristan KP Kongresi'ne gidip konuşma yapan ve ardından Aydınlık Grubu'na muhalefet eden, Dr. Şefik Hüsnü'nün Kasım 1923'teki raporunda gerçek adının Rıza olduğunu belirttiği İsmail Hakkı'nın da katılmasıyla, 1922-1923 yılları boyunca Komünist Gençlik Enternasyonali (KGE) tarafından (Ağustos 1923'te bunun bir yanlışlık olduğu ifade edilene kadar) muhatap alınarak İstanbul Beynelmilel Komünist Gençler Grubu olarak varlığını sürdürmüştür. Bu grubun faaliyetleri çerçevesinde Mayıs-Haziran 1922'de bir de Genç İşçi ve Talebe Cemiyeti kurulmuş ve kısa süre varlığını sürdürmüştür.

1920-1923 arasında faaliyet gösteren *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın gençlik faaliyeti* ile ilgili elimizde ne yazık ki doğrudan belge yok. Ancak Ankara komünist gençliğinin Aralık 1922'de yapılan Komünist Gençlik Enternasyonali III. Kongresi'nde Nizamettin [Nazif Tepedelenlioğlu] ile [İsmail Hüsrev] Tekin [Tökin] tarafından temsil edildiklerini, Mersin'den de bir gençlik delegesinin katıldığı THİF Kongresi'nde KGE Kongresi'ne istişari oyla katılmak üzere Fuat'ın da seçildiğini biliyoruz. Ayrıca Eylül 1922'de KEYK (Komünist

69 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1935*, Derleyen: Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2014. Bu kitapta da adı geçen TKGB yayınları için bkz. *Türkiye Komünist Gençler Birliği Yayınları (1920-1925)*, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2015.

Enternasyonal Yürütme Komitesi) Doğu Seksiyonu'na Ankara'daki KEYK temsilcisi Golman'ın gönderdiği raporda, Kayseri ve Mersin'de iki gençlik birliğinin varlığından söz ediliyor.

Yine faaliyetine Haziran 1921'de başlayan bir diğer *Türkiye Komünist Gençler Birliği* ise, İstanbul Komünist Grubu'nun kurup geliştirdiği teşkilâttır. Komintern IV. Kongresi'nin aldığı karar uyarınca, Türkiye'deki komünist parti ve grupların birleştirilmesi için kurulan Teşkilât Bürosu'nun çalışmaları boyunca Bİİ çevresindeki komünist gençlerin dışlandığı yönünde şikâyetler olmuştur. 1925 sonrasında gençlik faaliyeti esas olarak bu teşkilât çevresinde gelişmiştir.

Daha genel bir ifadeyle, 1920-1924 sonu arasında gençlik içinde görece bağımsız yapılar halinde boy veren Türkiye komünist gençlik hareketi, özellikle 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonraki dönemde, Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetiyle iç içe bir gelişme göstermiştir. Son derece sınırlı sayıdaki TKGB üye ve yöneticileri, aynı zamanda TKP üye ve yöneticileri olmuştur. TKP'ye yönelik tutuklama ve yargılamalar gençliği de kapsamıştır. Bu nedenle TKP'nin faaliyetindeki kesintiler, TKGB için de aynen yaşanmıştır. Çalışmamızın bu genişletilmiş baskısında TKGB raporlarından kimileri yer almaktadır.

HAZIRLIK YILI
(1919-1920)

1920'ye Giden Yol ve 1920 Yılı

Sovyetler Rusyası

Nisan 1918 M. Suphi *Yeni Dünya*'nın ilk sayısını yayımladı.

Temmuz 1918 Moskova'da Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi: M. Suphi kongre başkanı seçildi.

10 Şubat 1919 Yeni Dünya 12. sayısında "Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Müslüman Merkez Bürosu huzurunda Türk Teşkilâtı"nın organı oldu.

29 Kasım 1919 Müslüman Komünistleri Birinci Kongresi: M. Suphi Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı kurulan Doğu Halkları Merkezî Bürosu Türk Seksiyonu Başkanı oldu.

22 Ocak 1919 M. Suphi Kırım'a geldi.

2-6 Mart 1919 Komintern Kuruluş Kongresi yapıldı; M. Suphi oy hakkı olmaksızın Türkiye delegesi.

Nisan 1919 Odesa, Türkiye'ye/İstanbul'a ilk Bolşevik kafilesi gönderildi.

Sonbahar 1919 K. Karabekir tarafından 15. Kolordu'da görevli askerî doktorlar Dr. Fuat Sabit ve Dr. Ömer Lütfi Bolşeviklerle temas için Bakü'ye gönderildi.

Eylül 1919 Halil Paşa ve Küçük Talat Sivas'ta M. Kemal ile görüştükten sonra Azerbaycan'a gitti.

11 Ocak 1920 Karakol Cemiyeti adına Baha Sait, Rus Komünist Partisi Kafkasya Bölge Komitesi Temsilcileriyle bir antlaşma imzaladı.

Ocak-Nisan 1920 M. Suphi Taşkent'te faaliyet gösterdi.

1920 Enver Paşa'nın önderliğinde İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı oluştu.

1920 başları Halil Paşa'nın etrafında toplanan Küçük Talat, Baha Sait, Komiser Tahsin, bazı subay ve harp esirlerinden oluşmuş, daha çok İttihatçı ağırlıklı grup ile Dr. Fuat Sabit çevresinde toplanan Yüzbaşı Yakup, İhtiyat Subayı Süleyman (Nuri) ve birtakım diğer subay ve harp esirlerinden oluşan grup ortak amaçları doğrultusunda Bolşeviklerle birlikte çalışma kararı alarak birleşti: Türk Komünist Fırkası. Belli başlı üyeleri: Halil Paşa (Kut), Dr. Fuat Sabit, Süleyman, Erkân-ı Harp Mustafa, Baha Sait, Yüzbaşı Yakup, Küçük Talat, Salih Zeki (Kuşarkov)[70],

70 Salih Zeki ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Arsen Avagyan, *Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci: Salih Zeki (Kuşarkov)*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020.

Süleyman Nuri[71], Hilmi. Türk Komünist Fırkası Neşriyat Şubesi, bir süre sonra "Yeni Yol" adıyla Bakü'de gazetesini çıkarmaya başladı.

27-28 Nisan 1920 İçerisinde bir kısım Türk harp esirlerinin de bulunduğu Rus 11. Kızıl Ordusu Azerbaycan'a girdi; Türk Komünist Fırkası, Sovyet Azerbaycanı'nın ilk günlerinde Müslüman-Türk halkını bu inkılâba yakınlaştırmak için yapılan çalışmalara aktif olarak katıldı.

27 Mayıs 1920 6 Mayıs'ta Taşkent'ten ayrılan M. Suphi, Mehmet Emin, Süleyman Sami gibi Seferi Komite üyeleriyle birlikte Bakü'ye geldi.

Haziran 1920 Mustafa Suphi, Mehmet Emin vb. ile birlikte Türk Komünist Fırkası içerisinde ayıklama yaparak, Yakup, Süleyman Nuri, Salih Zeki, Hilmi gibi komünistlerle Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı'nı (TKT) kurarken, İttihatçı olarak bilinen bir kısım kişileri tasfiye etti. 1 Haziran'da yapılan seçimde Heyet-i İdare'ye Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim, Salih Zeki, Fahri seçildi.

15 Haziran 1920 Mustafa Suphi ve Mehmet Emin imzasıyla M. Kemal'e mektup gönderildi.

17 Temmuz 1920 Komintern 2. Kongresi açıldı (kapanış 7 Ağustos); Türkiye İştirakiyun Fırkası adına İsmail Hakkı ve Slavutski delege; M. Suphi Kongre Prezidyumuna telgraf gönderdi (12 Temmuz).

27 Temmuz 1920 İstanbul Komünist Grubu'ndan Ethem Nejat ve Arap İsmail Hakkı Bakü'de TKT merkez toplantısına katıldı ve kongre hazırlıklarında aktif yer aldı.

Ağustos 1920 Mustafa Kemal, Mustafa Suphi ve Mehmet Emin'e cevabî mektubunu gönderdi.

1-7 Eylül 1920 Bakü Doğu Halkları Kurultayı.

10-17 Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Birinci Kongresi yapıldı.

Kasım 1920 Mustafa Suphi ve Ethem Nejat, M. Kemal'e 2. mektubu gönderdi.

21 Aralık 1920 TKF merkez heyeti Türkiye'ye hareket etti.

23 Aralık 1920 TKF Harici Bürosu kuruldu: İsmail Hakkı, Ahmet Cevat, Abdurrahman Mesudi.

11 Ocak 1921 M. Suphi ile E. Nejat, K. Karabekir ile görüştü. Tiflis üzerinden gitme arzuları reddedilince arkadaşlarıyla birlikte Erzurum üzerinden gitmeye karar verdiler.

18 Ocak 1921 M. Suphi ve 17 arkadaşı Kars'tan Erzurum'a trenle hareket ettiler.

22 Ocak 1921 M. Suphi ve arkadaşları Erzurum'a vardı. Erzurum'a sokulmayarak dekovil hattından Karabıyık'a (Ilıca'ya), oradan da sağlanan araçlarla gözetim altında Bayburt, Gümüşhane ve Torul üzerinden Trabzon'a gönderildi.

---

71 Süleyman Nuri'nin anıları için bkz. *Çanakkale Siperlerinden TKP Yönetimine Uyanan Esirler*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002. Ayrıca bkz. Erden Akbulut "Süleyman Nuri'nin Şahsi Dosyası" ve Ali Birinci'nin "Bolşevik Süleyman'ın Serencâmına Zeyl" makaleleri, *Mete Tunçay'a Armağan*, Derleyenler: Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

28 Ocak 1921 Süleyman Sami ve Mehmet Emin Maçka'da heyetten ayrıldı ve M. Suphi ve arkadaşları Maçka'dan Trabzon'a hareket etti.

28-29 Ocak 1921 Değirmendere'de yolları kesilerek önceden motora bindirilen Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Bahaeddin, Kâzım Hulusi, Kıralioğlu Maksut, Hilmi oğlu İsmail Hakkı, Ahmet oğlu Hayrettin, Mehmet oğlu İsmail Hakkı, Emin Şefik, Ahmet oğlu Süleyman Tevfik, Ali oğlu Kâzım, Hatipoğlu Mehmet, Hacı Mustafa oğlu Mehmet, İbrahim oğlu Cemil Nazmi Karadeniz'de katledildi. Mustafa Suphi'nin karısı Meryem Trabzon'da tutuldu.

Almanya

4-9 Ocak 1919 Almanya'da Spartakist Ayaklanması oldu.

13 Nisan 1919 Münih'te Bavyera Sovyetler Cumhuriyeti ilan edildi.

1919 ilkbaharı Berlin'de Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası kuruldu.

1 Mayıs 1919 Berlin'de *Kurtuluş* dergisi yayımlandı.

19 Mayıs 1919 TİÇF üyelerinden birçoğu Akdeniz vapuruyla Türkiye'ye döndü.

Ekim 1919 Kurtuluş dergisinin Almanca nüshası Berlin'de yayımlandı.

İstanbul

Şubat 1919 Türkiye Sosyalist Fırkası kuruldu.

Nisan 1919 İstanbul Komünist Grubu'nu oluşturacak Türk Bolşevik Komünist Partisi kafilesi İstanbul'a vardı: İsmet Lütfi, Memedov, Hüseyin Sait, Necdet Lütfi, Baha Ali, vd.

28 Nisan 1919 TSF yayın organı *İdrak* çıktı.

Temmuz 1919 Karakol Cemiyeti adına Kara Vasıf İstanbul'daki Bolşevik Grubu'yla ilişki kurdu ve Baha Sait Bakü'ye gönderildi.

20 Temmuz 1919 TSF Kongresi yapıldı.

22 Temmuz 1919 TSF yayın organı *İdrak* kapandı.

20 Eylül 1919 İstanbul'da *Kurtuluş* dergisi yayımlandı.

22 Eylül 1919 Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası kuruldu.

15 Haziran 1920 Türk Bolşevik Komünist Fırkası'ndan Lütfi Necdet, Hüseyin Sait ve Baha Ali Moskova'ya vardı.

Şubat 1920 İstanbul'da *Kurtuluş* dergisi yasaklandı.

Mart-Nisan 1920 TİÇSF içinde Dr. Şefik Hüsnü, Ethem Nejat, İsmail Hakkı, Ali Cevdet vb. İstanbul Komünist Grubu'nu oluşturdu.

18 Mayıs 1920 Maksimos başkanlığında Beynelmilel İşçiler İttihadı kuruldu.

31 Ekim 1920 TSF 2. Kongresi toplandı.

Kasım 1920 Dr. Şefik Hüsnü İstanbul'dan Paris'e hareket etti.

25-30 Aralık 1920 Dr. Şefik Hüsnü Tours Kongresi'ne katıldı ve bir konuşma yaptı.

Anadolu

Mayıs 1920 Yeşil Ordu Cemiyeti ve onun Meclis Grubu niteliğindeki Halk Zümresi ortaya çıktı.

Haziran 1920 Hafi Komünist Partisi kuruldu.

4 Ekim 1920 RSFSC Yetkili Temsilciliği Birinci Sekreteri Upmal Angarski Ankara'ya vardı.

18 Ekim 1920 (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası kuruldu.

7 Aralık 1920 Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kuruldu.

BERLİN *KURTULUŞ*'U

İstanbul'da 1919 güzünde yayımlanan *Kurtuluş* dergisinin ve kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın öncüsü, aynı yılın başlarında Almanya'da ortaya çıkan bir gençler grubu olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman, öğrenim görmek, işçilik ve staj yapmak gibi çeşitli nedenlerle birçok Türk Almanya'da bulunuyordu.[72] Mütareke'den sonra patlak veren Alman Devrimi'nin esinlemesiyle bu Türklerden bazıları kendi vatanlarının da içine düştüğü uçurumdan kurtarılmasını sağlamak için birtakım solcu fikirler etrafında birleşmişlerdir.[73] Bu çevre, Berlin'de "Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi"ni kurmuş ve *Kurtuluş* adında bir dergi yayımlamıştır.

1 Mayıs 1919'da Berlin'de çift sayı olarak çıkan *Kurtuluş*, çok ilginç bir ilk belgedir. Bu derginin önsözü, Marksist düşüncenin oluşumunu övgüyle anlatmakla birlikte, kendisi idealist bir fikir tarihi yazısı gibidir.[74] Buna karşılık,

---

72 Türk kolonisinin Berlin'de –Türk Ocakları'nı andıran– bir kulübü vardı (Kantstrasse, Nr. 8). Bu kuruluşun başkanı Hamdullah Suphi [Tanrıöver], sekreteri ise Mehmet Vehbi [Sarıdal] idi. (Bu konudaki bilgiler, esas itibarıyla merhumdan, 15 Mayıs 1965 tarihli konuşmamızda edinilmişti.)

73 Başlıca Mehmet Vehbi [Sarıdal], Vedat Nedim [Tör], Ali Nizami [Nizamettin Âli Sav], Ethem Nejat, Mustafa Nermi, İsmail Hakkı ['Arap' namı ile maruf], Sadık Ahi [sonradan, Mehmet Eti], İlhami Nafiz [Pamir], Mümtaz Fazlı [Taylan], Nurullah Esat [Sümer], Lem'i Nihat ve Namık İsmail adlı gençlerden meydana gelen bu çevre, söylendiğine göre, mütarekeden sonra yurda dönmenin çarelerini konuşmak üzere Sefir Rıfat Paşa'nın bütün Türkleri kulüpte toplantıya çağırması vesilesiyle tanışmışlardır.
Bu çevrenin aynı zamanda oradaki Türk işçileri arasında bir sendika kurulmasına önayak oldukları ve eğitim amacıyla gece kursları düzenledikleri öne sürülmüştür. Bak. Dr. Samih Çoruhlu, "İstiklâl Savaşında Komünizm Faaliyeti 9", *Yeni İstanbul* (24 Mayıs 1966).

74 İdare Heyeti, "İlk Adım", *Kurtuluş* (Berlin: Sayı 1-2), s. 1-4. (Aslında sayfalar numaralanmamıştır.) "Son iki asırdan beri bu dünyanın üstünde sihirli bir yel esiyor. Tarihin yelkenini şişiren bu kızgın bora bizi nerelere sürüklüyor?" Böyle başlayan yazıda seyri anlatılan "yol", 18'inci yüzyıldaki akıl çağından bu yana birkaç safha geçiren evrensel fikir akımlarıdır. Fransa'da geleneklere karşı savaşarak gelişen *criticisme rationnel* ferdiyetçi bir felsefedir ve Hürriyet-Adalet-Müsavat-Uhuvvet kalıplarıyla 1789 Devrimi'ni yaratmıştır. Fakat bu devrimin başarıya ulaşması, *tiers état*s'dan *bourgeoisie*'yi çıkararak *proletariat*'yı yeni mücadeleci sınıf olarak ortaya koymuştur. Çünkü kapitalist liberalizm dünyadan fenalığı kaldıramamış ve bir yanda mutlu bir azınlık (karunlar), bir yanda da büyük bir çoğunluk (zavallılar) bırakmıştır. Hegel felsefesi, akılcılığı bir adım daha ileri götürerek liberalizmi yıkmıştır: *Alles was ist, ist vernünftig.* "İlmî sosyalizmin vazıı (Marx)" ise, Hegel'den aldığı anahtarlarla tarihe bakarak "Maddiyetçi Tarih Telâkkisi"ne varmıştır. Ona göre,

Vedat Nedim'in endüstri devriminden beri burjuva ekonomisinin nasıl işlediğini Marksist teoriye göre açıklayan ve aynı görüşten çıkan bir kavramın, "sınıf kavgası"nın politika düzeyinde nasıl "kapitalist" ve "sosyalist" sınıf partilerini doğurduğunu anlatan makalesi, solculuk açısından çok daha bilinçlidir.[75] *Kurtuluş*'ta başkaca, bir Marx biyografisi, sembolik bir edebî deneme, Jaurès'e bir mersiye ve okuyuculara salık verilen bir kitap listesi vardır.[76] Derginin sonunda, "Bütün Memleketlerin Proletaryası"na hitaben yayımlanmış olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin bildirisi, bu çevrenin toplu düşünüşünü göstermektedir.[77] Burada Marksist ve enternasyonalist terimlerle Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği duyguları dile getirilmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, o devrin objektif tarihsel koşulları, (zaten çoğu eskiden Türk yurtlarında çalışmış olan) bu gençlerin kafasında, Türk ulusunun düşmanın elinden "kurtuluş"u dileğiyle, Türk proletaryasının yerli ve yabancı burjuvazinin sömürüsünden "kurtuluş"u özleminin birleşmesine, özdeşleşmesine elverişli olmuştur. Şuna da işaret edilmelidir ki, TİÇP'nin üyeleri olarak Alman sosyal demokrat hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, Spartakist eğilimli oldukları söylentisi bir yakıştırmadan ibarettir.[78]

---

cemiyetler istihsalin tarzlarına ve servetin cemiyet dâhilinde taksim olunuşu haline göre şekiller alır ve onların değişmesiyle değişirler. Sonra da, metinle ilişkisi kurulmamış bir bitiriş: "Her tarafta duyulmakta olan gürültü, yıkılmakta olan şeyden geliyor: Kapitalizm. Türkiye proletaryası, dünyadaki bütün kardeşleriyle beraber muhakkak bir (Yarın)ı dört gözle bekliyor."
Berlin *Kurtuluş*'u, İstanbul *Kurtuluş*'larıyla birlikte, son zamanlarda yeni harflere çevrilerek bir kitap halinde yayımlanmıştır: *Kurtuluş* (İstanbul: Anadolu Yay., 1975, yeni basımı: TÜSTAV Yayınları, 2007). Rasih Nuri İleri'nin bir Önsöz yazdığı bu kitaptaki transkripsiyon ve Türkçeleştirmelerin merhum Dr. Haydar Bulak tarafından yapıldığı açıklanmaktadır. [Bu çok yararlı çalışmanın tek sakıncası, Türkçeleştirme konusundaki tutarsızlıkları olarak görünüyor. Dile hiç dokunulmaması, bazen yapıldığı gibi, eski sözcüklerin karşılıklarının notlarla gösterilmesi daha iyi olurdu. Bir de, Sayın İleri'nin Önsözünde yılbaşının 1919-20 yıllarında hâlâ Mart'ta olduğunun sanılması (s. 18) ve bunun s. 214 ve s. 251'deki açıklamalarda tekrarlanması yanlıştır.]

75 "*Cemiyet Geliri ve Siyasî Partiler*", s. 5-9. Yazara göre, sınıflar ve devletler, cemiyetteki istihsal şartlarının mahsûlü oldukları için, toplumun zıddiyetlerini ve sınıflarını ortadan kaldıracak çare, "istihsal vasıtalarının cemiyetleştirilmesi"dir. Burjuva demokrasisi anlayışı sakat bir şeydir, çünkü "biri diğerinin (sermaye kölesi) olarak yaşayan insanların hukukça (müsavi!) olduklarını iddia etmek en gülünç bir yalandır."

76 Mümtaz Fazlı, "*Karl Marx*". 10-12 (Namık İsmail'in çizdiği bir portre); Lem'i Nihat "Hortlak", s. 3-21; Anatole France (çev. Sadık Ahi), "Jaurès'ten Ayrılış", s. 22-23: ve s. 26: Marx, Engels, Kautsky, Lenin, Bebel ve Hillquit'in Almanca bazı kitapları. O günlerde ölen Lem'i Nihat için bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 528-30.

77 Türkçe, s. 24-25 ve Almanca, s. 27-28.

78 *Spartakusbund*, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden kopmuş, K. Liebknecht, R. Luxemburg, F. Mehring ve C. Zetkin gibi ünlü önderleri olan aşırı solcu bir çevreydi. 1919 yılbaşında, bu grup Alman Komünist Partisi adını almış olmakla birlikte, ideolojisi itibarıyla Bolşevik görüşten birçok noktada ayrılıyordu. (SPD iktidarının hoş görmesinden yararlanan, eski İmparatorluk ordusunun muhafazakâr subayları, 15 Ocak 1919'da Spartakistlerin ileri gelenlerini öldürerek bu hareketi bastırmışlardır.) *Kurtuluş*'u çıkaran çevre ise, genellikle solcu yönelimi tutmuş, fakat ince teorik noktalara eğilmek gereğini duymamıştı.
TİÇP üyeleri vatana döndükten sonra, onlardan bazılarının Almanya'da iken Spartakistler hesabına ücretli asker olarak ayaklanmalarda dövüştükleri söylenmiş ve bunlar "Türk Spartakistleri", "Ankara Spartakistleri" diye anılmıştı. Bu söylentiler doğru olsa bile, ideolojik anlamda bu adın

Solcu grubun Berlin'deki etkinlikleri uzun sürmemiş ve çevre üyelerinin çoğunun bir iki hafta içinde yurda dönmeleriyle, çalışma merkezi İstanbul'a kaymıştır.[79]

İSTANBUL *KURTULUŞ*'U VE TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI[80]

Berlin'den gelen solcu çevre, ara vermeden İstanbul'da çalışmaya koyulmuştur. Temmuz sonlarında, Almanya'daki partiyi –adına "sosyalist" sözünün eklenmesiyle– Türkiye'de de resmen kurmak için hükûmete başvurulmuş, fakat bu istek bir süre sürüncemede bırakılmıştır. Bu arada, çevrenin geleceği bakımından önemli bir olay, Fransa'da öğrenim görmüş olan Dr. Şefik Hüsnü'nün bu Alman kültürü almış gruba katılmasıdır. Hazırlıklar tamamlanınca *Kurtuluş* aylık bir dergi olarak, "Sosyalizmden Bahseder İlim ve Sanat Mecmuası" kaydıyla 20 Eylül 1919 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Hükûmete ikinci bir müracaattan sonra, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası da 22 Eylül 1919 günü kendisini kurulmuş saymıştır.[81]

---

kullanılması hatalıdır. "1919 yılı boyunca ve daha sonra, Almanya'da her devrimciye 'Spartakist' demek âdet oldu. Böylelikle Spartakistlerin gücü hakkında tamamen yanlış bir fikir yaratıldı ve katılmadıkları şeyler onlara izafe edildi." F. Borkenau, *World Communism*, s. 143.

79 Mustafa Kemal Paşa'nın *Bandırma* vapurundan Samsun'a çıktığı gün, *Akdeniz* vapuru da Almanya'dan getirdiği vatandaşlarımızı Haydarpaşa'ya indirmişti. Öğrenimlerine devam etmek üzere orada kalan (Vedat Nedim gibi) bir kaçından başka, solcu çevrenin bütün üyeleri de bu vapurla gelmişti. Berlin *Kurtuluş*'unda şöyle bir not vardır (s. 27): "Muhterem Okuyucularımıza: İstanbul yolu açıldı (*Kurtuluş*)u ancak bir nüsha çıkarabildik ve hatta münderecatının bir kısmını mürettiplerimizin yolculuğu yüzünden terke mecbur kaldık."
Fakat Berlin'de kalan çevre üyelerince *Kurtuluş*'un 1919 Ekim'inde Almanca özel sayı olarak en azından bir kez daha yayımlandığını biliyoruz. Bak. *Tarih ve Toplum*, Sayı 65 (Mayıs 1989), s. 50-56. 16 sayfalık bu küçük dergide dört makale vardır: Mustafa Nermi, "Yeni Bir Tecavüz Aracı Olarak Milletler Cemiyeti"; Mümtaz Fazlı, "Türkiye ve İtilâf Devletlerinin Emperyalizmi"; Nurullah Esat, "Uluslararası Sermayenin Sömürgesi Olarak Türkiye"; Vedat Nedim, "Türkiye Proletaryası ve Enternasyonal".

80 Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Tüzüğü ve Bildirisi için bkz. *TSA-I (1908-1925)*, s. 797 vd.

81 TİÇSF Yoldaş Defteri'ndeki Teşkilât Nizamnamesi'nin 1'inci maddesine göre, fırka "ilmî sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin, iktisadî hukuk ve menfaatlerini sıyanet ve müdafaa" amacıyla kurulmuştur. TİÇSF'nin beyannamesini hükûmete vererek teşkil olunduğu haberi, *Kurtuluş*'un 20 Ekim 1919 tarihli ikinci sayısında yayımlanmıştır.
Yazarı, yayın yeri ve tarihi belli olmayan bir karşı propaganda kitapçığında (A. Sayılgan ve F. Tevetoğlu, bunun Emekli Hâkim General Şevki Mutlugil tarafından yazıldığını belirtiyorlar), Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin İstanbul Emniyet Umum Müdürlüğüne yolladığı 21 Eylül 1919 gün ve 1284 sayılı bir yazıda, "TSİÇF'nın programı tetkik edildi, bu programın mevcut kanunlarımız hükümlerine ve bilhassa şer'î hükümlere aykırı olduğu görüldüğünden kabul ve faaliyetine müsaade edilmemiştir" denildiği ileri sürülmekteyse de (*İçimizdeki Düşman*, s. 16), bu doğru olmasa gerektir. Çünkü fırka 1919 sonundaki genel seçimlere katılmıştır. Ayrıca, yirmi yıl sonra, İstanbul Valiliği Dâhiliye Vekâletinin 2/3/939 gün ve Ş. 1, B. 3: 10694 sayılı yazılarına karşılık olarak hazırladığı 27/4/939 gün ve 6733/7454 sayılı bir bildirimde, Mondros Mütarekesi'nden beri İstanbul'da teşekkül eden siyasi cemiyetlerin listesini verirken, TİÇSF'nin 22 Eylül 335 tarihinde kurulduğunu belirtmiştir. Bak. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt II, s. 53.
İşin gerçeği, *Kurtuluş*'un 1919 sonunda yayımlanan 4'üncü sayısının ön kapağının içinde açıklanmaktadır. Buna göre, TİÇSF Temmuz ayında beyannamesini hükûmete [Damat Ferit Paşa kabinesi]

1919 Eylül'ünden 1920 Şubat'ına kadar 5 sayısı çıkan *Kurtuluş* dergisinde, sola yönelme, Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin gelişmelerini izleme gereğiyle temellendirilmeye çalışılmıştır.[82] Dr. Şefik Hüsnü de ilk yazısında buna benzer bir noktadan hareket etmektedir: Türkiye'nin ekonomik gelişimi kaçınılmaz bir şeydir. Böyle olunca, er geç solcu düşünüşe de yer verilecektir. Zaten, sosyalizmin sözcülüğünü yaptığı "proletarya" sınıfı, şehirli sanayi işçisinden ibaret değildir. Burada Şefik Hüsnü, doğru bir tanım ayracından hareket etmekle birlikte, Türk toplumuna uygularken –sosyalizmin bu ülkedeki müşterilerini çoğaltmak için olacak– büyük bir gevşeklik göstermiştir.[83] Zaten, aydınların "proletarya" kavramına girdiğini söylediği aynı yazıda, çelişkiye düşerek, onların insaniyetçi nedenlerle sosyalizm davasına yardım etmeleri

---

vermiş, fakat Dâhiliye Nezareti bazı maddeleri uygun bulmayarak müracaatı reddetmiştir; yeni bir kabine kurulunca, Fırka 12 Eylül'de tanınmak için yeniden hükûmete başvurmuş, fakat bu kere de resmî muamelenin tamamlanması sürüncemede bırakılarak ilmühaber ancak [Ali Rıza Paşa hükûmeti zamanında] 17 Kânunuevvel 1335 günü verilmiştir. Bu gecikme yüzünden, TİÇSF'nin seçim kampanyası Emniyetçe geniş ölçüde engellenmiştir.
"İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın her nerede olursa olsun içtimaatına mümanaat edilmesi ve aksi halde takibat icrası hususunun, Dâhiliye Nezaretinden Polis Müdiriyetine iş'ar kılındığı haber alınmıştır." *Alemdar*, 20 Teşrinisâni 1335'ten Tevetoğlu, s. 113.

82 H.S. [Merhum hocam Prof. Dr. Hamit Sadi Selen], "Kurtuluş Yolu," *Kurtuluş*, Sayı 1 (20 Eylül 1919), s. 1-4:
"Avrupa'da sanayiin inkişafı, memleketimizde mevcut sanatları az zamanda mahvederek iktisadî hayatımızı büsbütün başka bir mecraya soktuğu gibi bilhassa Harb-i Umumî esnasında kapitalizm usul-ü iktisadîsi millî iktisat namı altında bütün fenalıklarıyle memleketimizde yerleşerek istihsal artmayıp bilâkis eksildiği halde umumî servetin zararına bazı fertleri lüzumundan fazla zengin edip orta halliler için geçinmek imkânını giderdi, halk tabakalarını hemen kâmilen zarurete dûçar etti. Kapitalizm memleketimizde Avrupa'da olduğundan kat kat fazla tahribat yaptı. Emsali daha pek çok olan bütün bu hadiseler bizim Avrupa'nın iç hayatını yakından takip etmek ıztırarında olduğumuzu pek güzel ispat eder."
Sonuç olarak, Türk kurtuluş hareketinin de, "bütün medenî memleketlerde olduğu gibi" sosyalizme doğru yöneltilmesi gerektiğini savunan bu yazıdan başka, yine aynı sayıda başlayan (Mehmet Vehbi'nin Morris Hillquit'ten çevirdiği) "Sosyalizm Nazariye ve Tatbikatı" tefrikasının sunuş yazısında da, Türkiye için sosyalizmin Batılılaşmanın bir gereği olduğu öne sürülmüştür:
"Cemiyet-i beşeriye için yeni bir idare ve iktisat sistemi tesis eden bugüne kadar mevcut sistemleri kaldıran sosyalizm memleketimizde pek az tetkik edilmiştir. Asrın cereyanlarından memleketimiz uzak kalamaz. Ne Türkiye proletaryasının teşkilâtsızlığı, ne de Türkiye'nin sanat ve fabrikalar memleketi olmaktan ziyade çiftçi bir memleket olduğu iddiası bugün tamamiyle yeni ve ilmî esaslara müsteniden karşımıza çıkan sosyalizm sisteminin Türkiye'de tatbik olunamayacak bir şey olduğu neticesini veremez." (s. 14.)

83 "İlmî ve umumî mânasında, mürevves veya müktesep bir sermaye veya iradı olmayan, fikrî veya manevî herhangi bir sây sarfederek temin-i hayat eden ve bir sebep dolayısıyle çalışamadığı zaman medar-ı maişetinden mahrum kalan sınıf beşerin heyet-i mecmuasına dâhildir. Ve bizde bu sınıf halk: memurlar, tabipler, mühendisler, muharrirler, ilâh. nüfus yekûnunun pek büyük bir ekseriyetini teşkil eder." Şefik Hüsnü, "Yarınki Proletarya," *Kurtuluş*, sayı 2 (20 Teşrinievvel 1919), s. 18. Eski Türkçü-yeni sosyalist Ethem Nejat da, daha önceki bir yazısında Şefik Hüsnü'nünki gibi geniş bir proletarya anlayışını ifade etmiştir. Ona göre, şehirli sanayi işçisinden (lohnproletariat) başka, çiftçiler de proleterdir, uşaklar da, müstahdemler de, münevverler de, serseriler de, "Nüfusumuzun yüzde doksan beşi proletarya olan Türkün menfaat ve refahını sosyalizmde araması pek makul ve doğru bir çaredir." Ethem Nejat, "Proletarya Kimlerdir," *Kurtuluş*, Sayı 1 (20 Eylül 1919), s. 10.

gerektiğini de öne sürmektedir.[84] Dr. Şefik Hüsnü, ikinci bir makalesinde, Türkiye'de toplumsal sınıfların varlığı ve çatışması üstüne fikirlerini açıklamıştır. Buna göre, "memleketimizde de 'Avrupa'da olduğu gibi' ahali, menfaatları, an'aneleri, ihtiyaçları müşterek sınıflara ayrılır ve bunlar iki esaslı sınıfa irca edilebilir: biri çalışan ve hiçbir şeye malik olmayan, diğeri her şeye malik olan ve çalışmayan." Ancak sınıfların varlığı, bu durumun bilincine varılmadıkça önemli değildir. Sınıf şuuru aracılığıyladır ki, ferdî maişet mücadelesi içtimaî sınıf cidaline döner. "Necat ve kurtuluşun başka çaresi yoktur. Selâmete isâl eden yol tektir. Kim olduğumuzu öğrenmez ve birleşmezsek, para kuvveti, apaçık olan mukaddes hukukumuzu kıyamete kadar ayaklar altında ezdirir, çiğnetir."[85]

TİÇSF'ye gelince, bu partinin ilk giriştiği işlerden biri, öteki solcu kuruluşlarla ortak bir cephe meydana getirmeye çalışmak olmuştur. Fakat bu girişim başarıya ulaşamamıştır.[86] Bundan sonra, "Türkiye İşçi Derneği"ni ele geçire-

---

84 "Âlicenap hissiyata mâlik mütefekkir ve mefkûreci sınıfa düşen vazife, bizden pekçok evvel bu sınıf kavgasına başlamış olan memleketlerde, sefil ve muzdarip tarafın, canı kanı pahasına yaptığı mühlik tecrübelerden sonra öğrendiği ve kabul ettiği –maksada vusûle en sâlih– mücadele usulleriyle ve teşkilâtla, bizim genç proletaryamızı techiz ve büyük kardeşlerinin çektikleri azap ve işkencelere maruz kalmadan, kendisini kurtuluş yoluna isâl etmektedir." (s. 21.) [Şişmanof Raporunda, Ethem Nejat ile Şefik Hüsnü'nün 1919 yılında bir de *Kaplan* dergisi çıkardıkları öne sürülmektedir: s. 72.]

85 Şefik Hüsnü, "Bugünkü Proletarya ve Sınıf Şuuru," *Kurtuluş*, sayı 3 (20 Teşrinisâni 1919), s. 45 ve 47. Rasih Nuri İleri'nin *Kurtuluş*'ları dilce sadeleştirerek yeni harflere çevirtip yayımlamasından önce, Kerim Sadi hoca, bu dergilerin içindekileri sıralamış, ilk ve son sayılardan da birer yazıyı aktarmıştır: "Kurtuluş'un 'İlk Adım'ı," "Kurtuluş'un Beş Sayısı," "Hamit Sadi'ye göre Sosyalizm," *Ant*, Sayı 10, 11, 12 (Şubat-Mart-Nisan 1971), s. 82-84, 83-84, 81-83.

86 Bununla beraber, İntihabat Kanunu'nu protesto etmek için, bütün sol fırkaların işbirliğiyle İstanbul'da bir sosyalist ve amele mitingi düzenlenebilmiştir. Bak. Zenon [Ziynetullah Nuşirevan], "Ethem Nejat arkadaş", *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*, s. 73-74 (Yeni basımı TÜSTAV Yayınları, Kasım 2004).
A. Sayılgan da elindeki "Özel Arşiv"den şu bilgileri aktarıyor: "Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) 1921 yılında TİÇSF paralelinde, Türkiye İşçiler Derneği'ni teşkil etti. Sarafim Maksimos, [Halkalı Ziraat mektebi öğretmenlerinden] Roland Genenzberg [Ginzberg, Halkalı Ziraat Mektebi'nden], Nikola Asmakopulo [Nikos Asimopulos], İlya Zaharya[dis] gibi Komintern elemanlarının da[!] yardım ve teşvikiyle Dr. Ş.H., aynı yıllarda 'Gençlik Cemiyeti', 'Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı', 'Beynelmilel Marangoz Cemiyeti', 'Beynelmilel Bina İttihadı (Federasyon)'nı kurdu. 'Gençlik Cemiyeti' İstanbul'daki Hıristiyanları Komünist yapmak amacını güdüyordu. *Solun 94 Yılı*, s. 84.
Bu sıralar, öteki solcu partilerden, bu çevreye yakın kimseler *Kurtuluş*'a yazı yazmaya başlamışlar ve sonunda TİÇSF'ye girmişlerdir. Örneğin, TSF'den Sadrettin Celâl "Devamlı Sulh ve Cemiyet-i Akvam," (*Kurtuluş*, Sayı 4-20 Kânunusâni 1920) ve SDF[Sosyal Demokrat Fırka]'dan Ziynetullah Nuşirevan ("Türkiye'de Sosyalizm Meselesi Üzerinde Mütalâalar," aynı sayı).
İ. Bilen'e ait olduğunu düşündüğümüz *TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* başlıklı broşürde şöyle deniyor: "İşte tam da o günlerde, İstanbul'da ilk komünist kümeleri savaşa girdi. Bu kümelerden biri, o zamanki Halkalı Ziraat Okulu'ndaydı. Bu kümenin özeğini iki işçi, iki usta kurmuştur. Biri, okulun demirci ustası İvan'dı. Bu yoldaş, harpte Rus ordusundan kaçmış. Türkler onu esir saymışlar. Okulda öğrenciler bu ustayı çok severlerdi. Ona "Bolşevik İvan" diyorlardı. İkinci usta, tornacı ustasıydı. Adı Ahmet'tir. İstanbulludur. Tophane ve Tersane fabrikalarında çalışmıştır. Harp zamanında Almanya'ya usta işçilik için gönderilmişti. Orada devrimci Alman işçileriyle bağlanmıştır. Halkalı'daki kümenin başında öğretmenlik eden biri vardı. Bu küme 30 Ekim 1918'de Kadırga'da Ahmet ustanın evinde toplandı. Toplantıya gelenlerin arasında demiryolu işçileri, tramvay işçileri, şirket vapurlarında çalışan deniz adamları, marangozlar vardı. (...) Bu komünist küme fazla yaşamadı. 1919 Şubat'ında, polisin yaptığı bir arama-taramada, küme üyelerinden bazıları tut-

rek işçiler arasında bir birlik yaratmayı denemiş ve yaklaşan yıl sonu seçimlerinde bu hareketten yararlanmak istemiştir.[87] 1919 genel seçimlerinde, TİÇSF İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Niğde'den birer aday göstermiş, Çorum'dan da bir zat Fırka programına dayanarak adaylığını koymuştur. İstanbul adayı Mehmet Vehbi 14 oy almış, İzmir'de seçim yapılmamış, öteki illerdeki adaylar da herhangi bir başarı sağlayamamışlardır.[88]

Merkezi Bâbıâli'de Çiftçi Kütüphanesi'nde olan TİÇSF'nın reisi Mehmet Vehbi (daha sonra ressam Namık İsmail), kâtib-i umumîsi Dr. Şefik Hüsnü

---

sak edildi. Kimi de Anadoluya geçti, cepheye gitti." (s. 4)
Kurtuluş'un partiler dışı bir aydın olan Prof. Dr. İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] ile yaptığı röportaj (Sayı 5, 19 Şubat 1919) "Sosyalizm Telâkkileri - Mütefekkirlerimiz Arasında", A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 117-19'da özetlenmiştir.

87 Bak. *Tarik*, No. 91-92 (24-25 Ekim 1919), s. 1.
"Mebusan intihabında kendi sınıflarına ait hukuku müdafaa için görüşmek üzere amele, işçi, mavnacı, salapuryacı, küçük esnaf ve bilcümle erbab-ı mesai" TİÇSF tarafından Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosunda 24 Ekim 1919 Cuma günü bir kongre halinde toplanmaya davet edilmiştir.
Prof. Gökbilgin bir kitabında, 25 Teşrinievvel 1335 tarihli *İkdam* gazetesinden naklen, bu toplantıyla ilgili geniş bilgi vermektedir. Buna göre, Ferah Tiyatrosunda İstanbul işçilerinin 2000 [?] delegesi toplanmıştır. Yazar bu toplantının, Ekim ortalarındaki 1300 işçinin katıldığı Tersane grevinden hemen sonra geldiğine işaret etmektedir. Bak. *Millî Mücadele Başlarken II*, s. 136-140: "İstanbul'da işçi hareketi başlıyor, işçi grevi, işçi hakkını müdafaa için ilk toplantı".

88 Bak. *Kurtuluş*, Sayı 4 (20 Kânunusani 1920), s. 80 ve iç-arka kapak.
Tunaya, *Alemdar*'dan naklen, Ethem Nejat ve (Tophane Fabrikasından) Süleyman Usta'nın da TİÇSF İstanbul adayı olduklarını yazmaktadır: *Türkiye'de Siyasî Partiler*, s. 439/n. 8. Oysa yakınlarından da öğrendiğimize göre, Ethem Nejat bu fırkanın Eskişehir adayı olmuştur. Süleyman Usta da Niğde adayı olsa gerektir.
İfham gazetesinin 1919 Ekim ayı ortalarında, seçimlerle ilgili olarak açtığı bir okuyucu anketine gelen –sosyalist adaylar üstüne– cevaplar için bak. *Katkı*, Sayı 11 (Şubat 1975), s. 13-15.
TİÇSF İstanbul adayı M. Vehbi [Sarıdal]'ın 23 ve 27 Teşrinievvel 1335 tarihli *Akşam* gazetelerinde çıkan iki mektubu için bak. *Türk Solu*, Sayı 5 (15 Aralık 1967), s. 8 ve *Katkı* (yalnız ikinci mektup], Sayı 13 (Nisan 1975), s. 9-13.
Seçim sonuçları, özellikle Mesaî Fırkası'ndan Numan Usta'nın mebus olması, sol çevrelerde çok tartışılmıştır. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*'da bunun iki örneği verilmektedir: 24 Aralık 1919 tarihli *Vakit*'te TİÇSF ileri gelenlerinden biriyle yapılmış bir mülâkat (s. 358-62); 29 Aralık 1919 tarihli *İfham*'da çıkan "Sosyalizmde Devekuşları" (s. 531-33). Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları/TKP Kuruluş Kongresi, Bakü 1920 tutanaklarında ise, Numan Usta'nın seçilmesi konusu "şiddetli alkışlara" yol açmıştır. (Türkiye İştirakiyun Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (bkz. TKP Kuruluş Kongresi), der.: Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Kasım, 2008, s. 187.)
Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda –Reşat Hikmet beyin ölümü, Fuat Selim beyin de istifası üzerine– boşalan iki İstanbul mebusluğu için (1920 Mart başında olacak), bir ara seçim yapılmış, fakat fesih üzerine hükümsüz kalmış, hatta verilen oylar sayılmayarak seçim sandığında unutulmuştur. TBMM'nin İkinci Dönemi için 1923 yazında yeni seçimlere girişilince, bu sandığın içindeki oylar –sırf merak için– sayılmış ve şu sonuçlar çıkmıştır.
468 müntehib-i sâniden 313'ünün iştirak ettiği bu intihaba göre en yüksek reyler:
Evkaf müsteşar-ı sâbıkı Münir bey (175),
Kurtuluş gazetesi müdürü Vehbi bey (160),
Mâbeyn başkâtib-i sâbıkı Cevat bey (61),
Aynîzade Hasan Tahsin bey (53). *İkdam*, 1 Temmuz 1923.
Demek ki, fesih biraz gecikseydi, TİÇSF'nin genel başkanı, TBMM'de de üye olabilecekti! Bu habere dikkatimi çeken Prof. Dr. T.Z. Tunaya'ya teşekkür borçluyum.
TÜSTAV Komintern Arşivi'nde yer alan ve aşağıda vereceğimiz yeni belgelerde Mehmet Vehbi'nin Niğde adayı olarak el ilânı ve seçim beyannamesi vardır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Mehmet Vehbi önce Niğde'den aday gösterilmek istenmiş, ancak sonradan İstanbul adaylığına kaydırılmıştır.

idiler.[89] Bu parti 1919 yılının sonlarında İstanbul'da solcu bir cephe kurmak için giriştiği denemelerde başarı kazanamadığı gibi, çıkarılan dergi de 19 Şubat tarihli 5. sayıdan sonra, 16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesi üzerine durdurulmuş, *Kurtuluş*'un yayımlanması Müttefik sansürü (ya da Damat Ferit Paşa hükûmeti) tarafından yasaklanmıştır.[90]

89 Tunaya, s. 438. Bu kaynakta, parti kurucu ve idarecilerinin arasında gösterilen Çiftçi Kütüphanesi sahibi Ahmet Akif (Ethem Nejat'ın Üsküdar'dan mahalle arkadaşı), aslında dükkânını bu çevre üyelerine açmaktan başka herhangi bir solcu faaliyeti olmayan bir zattır. (Hakkında bir yazı için bak. "100 Kilodan Şişmanlar Cemiyeti Reisi," *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1929.)
Bir polis raporundan aktarıldığına göre, partinin ileri gelenleri arasında, *Kurtuluş*'ta adı geçenlerden başka, İstanbul Sultanîsi Türkçe Muallimi Safiyettin, Zeytinburnu Fabrikasında Ustabaşı Kâmil, Tophane Fabrikası Müstahdemlerinden Faruk, İmalât-ı Harbiye Mektebinden Muallim Ferit de vardır. Bak. Nejdet Sançar, "Türkiye'de Kızıl Teşekküller -1," *Mücadele*, Sayı 8 (Ekim 1964), s. 16.

90 "Partimiz âzâları da Ferit hükûmetinin takibat ve tazyikatına maruz kalmıştı. Parti heyet-i idaresi, milletimizin mevcudiyetine suikast edenlerin dâhilî ve haricî bir hiyanet çemberi içine aldıkları İstanbul'da, mücadeleye devam ile kuvvetlerimizi israf etmekten ise tahdid-i faaliyet etmeyi, selâmet-i milliye namına daha müreccah bulmuştu. Bu sayede birçok şuurlu arkadaşlarımızın Anadolu'da istiklâl-i millî mücadelesine iştirak etmeleri imkânı hazırlanmış oluyordu."
"TİÇSF'nin Beyannamesi", *Aydınlık*, Sayı 15 (Mayıs 1923), s. 405. [*TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları*, s. 6'da, *Kurtuluş*'un daha sonraları Kırşehir'de çıktığı belirtilmektedir(?).]

1919'da İstanbul'da Türk Komünist (Bolşevik) Partisi

Mustafa Suphi'nin 1918 Nisan'ında Moskova'da "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe naşir-i efkârı" olarak yayımlamaya başladığı *Yeni Dünya* gazetesi, 8 Eylül 1918 tarihli 8. sayısında "Türk Sosyalist Komünistleri Fırkası"nın, 10 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında ise "Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Müslüman Merkez Bürosu huzurunda Türk Teşkilâtı"nın organı olmuştur.

Nisan 1919'da Kırım'a taşınan *Yeni Dünya* burada –yazın Taşkent'e gitmeden önce– "Türk Komünistler Teşkilâtı"nın organı olarak Mayıs sonuna kadar 14 sayı daha çıkmıştır. Komintern arşivinde bulunan, değişik belgeler Mustafa Suphi çevresinden değişik zamanlarda İstanbul'a gönderilmiş kişilerin faaliyeti hakkında bilgi veriyor. Bilindiği gibi 1920 Eylülünde Bakü'de toplanan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları I. Kongresi'nde İstanbul Komünist Grubu adıyla 2 değişik grubun raporları, bir yandan Lütfi Necdet ve Latif (redaksiyondan geçirilerek Bakü'de yayımlanmış olan matbu metinde yer almamıştır), diğer yandan İsmail Hakkı ve Ethem Nejat tarafından sunulmuştu.[91] Kongrede bu raporları sunanlardan Lütfi Necdet'in Hüseyin Sait ve Baha Ali ile birlikte 15 Haziran 1920 tarihinde yazdıkları mektup[92] Mustafa Suphi'ye o tarihe kadarki faaliyetin genel tablosu gibidir ve aşağıdaki belgeleri anlamak açısından son derece önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'da bu grubun çalışmaları, harp esirlerinin dönüşüyle ve özellikle *Yeni Dünya*'da imzasına rastlanan İsmet Lütfü ile Cevdet'in gelmesiyle biçimlenip canlanmıştır. Konunun daha rahat takip edilebilir olması için referansları verilen yazılardan gerekli bölümleri buraya aktaracak ve kronolojik sıra yerine genel bilgiyi aktardıktan sonra daha eski tarihli belgeleri ele alacağız.

Lütfi Necdet, Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları I. Kongresi'nin 15/16 Eylül 1920'de yapılan Altıncı İçtimaının 1. ve 2. Celsesinde yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

---

91 Bkz.: *TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ*, Der. Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 181-183.

92 Bkz. *Haziran – Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTI*, Der.: Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 127-130.

Rusya'da inkılâp başladığı ve şiarını dünyaya neşretmeye başladığı zaman tabii bu hususta İstanbul'da münevver ve avam tabakası da malumat almak istiyorlardı. Rusya inkılâbı başladığı zaman üseranın bir kısmı İstanbul'a geliyordu, İstanbul'un muhtelif mahallerinde malumat veriyorlar ve halkı tenvir ediyorlardı. Mütarekeden sonra halk iki şık karşısında kaldı. Biri içtimaî inkılâp, diğeri emperyalist hükûmetlerin nüfuzuna girmek. Halkın kısm-ı umumîsi kendilerini içtimaî inkılâpla alâkadar görüyordu. İlk defa bu teşkilâtın Moskova'da akdettiği birinci kongresinden haberdar olan arkadaşlar İstanbul'a gelmiş ve izahat vermişlerdi. Ve Yeni Dünya namında bir gazetenin çıktığını da söylediler ve bu babda arkadaşlar İstanbul'da da İştirakiyûn şubesini de açmak istediler. 1919 tarihinde, zannederim 15 Haziran'da olacak, Heyet-i Merkeziye Moskova'dan Kırım'a nakl-i faaliyet etmişti.

Sonra dört arkadaş Kırım'dan İstanbul'a gelmişlerdi. İnkılâba ait bazı eserlerle Yeni Dünya gazetesini de getirmişlerdi. Bu tarihten 3 ay sonra da Odesa'dan İstanbul teşkilâtına memur, reis ve âzâlardan birkaçı gelmişti ve orada da bu arkadaşlarla faaliyete başlanıldı ve 12 kişiden ibaret bir heyet vücuda getirildi.[93]

Sonradan İngilizler tabiatıyla bu teşkilâtı haber aldılar ve arkadaşlarımızın bir kısmı tevkif edildi. Bir kısmı ise Çanakkale'de cebrî işlerde istihdam edilmek üzere nefyolundular. Bundan sonra teşkilât alenen çalışmaya muvaffak olamadı. Beray-ı teşkilât bilahare gelen yoldaşlarımız, bilhassa kayıkçılar, hamal arasında çalışıp, yaptıkları propagandalarla onları tenvir ediyorlardı. Biz beş Mart'ta İstanbul'dan hareket ettik, çünkü İngilizler tarafından şiddetli takibata maruz kaldığımız için alenen çalışamıyor, fazla bir şey yapamıyorduk.

Yine yukarıda sözünü ettiğimiz ve genişçe bir bölümünü aktaracağımız Lütfi Necdet, Hüseyin Sait ve Baha Ali'nin mektubunda da komünist faaliyetin biçimlenip gelişimi şöyle aktarılmaktadır:

Moskova/15 Haziran 1920

Muhterem Suphi yoldaş,

Bilhassa arz-ı hürmet ederiz. İstanbul'dan buraya gelmiş olan biz üç yoldaş size kendimizi takdim ederiz ki:

1- Sizinle evvelce Kırım'da Yalta'da çalışıp Odesa'dan İstanbul'a giderken tevkif edilen Hüseyin Sait, 2- Mümaileyhin amcazadesi olup İstanbul'da gruba dâhil olan Lütfi Necdet, 3- Zeki Paşa mahdumu Lütfü'nün **[İsmet Lütfü kastedilmektedir]** eski arkadaşlarından ve Cevdet Ali'nin esaret arkadaşlarından Baha Ali.

Şimdi size muhtasaran seyahatimizi arz edeceğiz: Lütfü ile Cevdet İstanbul'a geldikten sonra bir dereceye kadar faaliyete başlanmış idi. O esnada İstanbul'da İngilizler elinde Hüseyin Sait, İbrahim ve Hüsnü Halil mevkuf bulunuyorlardı. Aynı zamanda Lütfü de taht-ı tevkife alındı. Pederi o zamanlar Adliye-i Askerî Reisi bulunduğu için vuku bulan müracaat-ı mütevaliyesi semeresi olarak on beş gün sonra tahliye edildi. Bir müddet sonra da diğer arkadaşlar tahliye edildi. Bunlardan Hüsnü Malatya'ya gitti. Diğer rüfeka mesaide devam ediyordu. Son günlerde sizin eski arkadaşlarınızdan Ahmet Bedevi **[Kuran]** dahi gruba dâhil olmuş idi. Bu itibarlar ile saha-i faaliyet oldukça hal-i mükemmelliyete giriyordu ki; bizlerin Moskova'ya gönderilmekliğimize karar verildi ve 5 Mart 920 tarihinde İstanbul'dan hareket ettik. Batum tarikiyle Bakü'ye geldik. Bakü'de üç hafta kadar tevakkuf ettikten sonra 22 Nisan 920 tarihinde

93 **Bu 12 kişinin adları aşağıda vereceğimiz raporda yer almaktadır.**

Moskova'ya geldik. Şimdi size muhtasaran yoldaki tesadüf ettiğimiz vakaları arz ettikten sonra buradakileri de izah edeceğiz.

(...) Moskova'da behemehâl sizi bulacağımıza emin idi isek de maateessüf görüşemedik ve Taşkent'te olduğunuzu haber aldık. Çok müteessiriz ki Bakü'de iken sizin Taşkent'te olduğunuza vâkıf olamamışız. Eğer olsa idik bittabi Bakü'den oraya gelir ve oradan da buraya gelirdik. Her ne ise buraya geldiğimizde size telgraf verip kabil olursa Moskova'ya gelmenizi rica etmiş idi isek de bu da mümkün olmadı. Nihayet sizin Bakü'ye gideceğinize dair telgraf aldık. Bir gün makine başında görüşmek üzere tayin ettiğiniz saatte telgrafhanede bulunduk ise de aksi tesadüf yol bozuldu görüşemedik. En son hareket ettiğinize ve bizim avdetimizin Kafkasya tarikiyle olması hakkındaki telgrafınızı da aldık...

Biz buraya geldiğimiz zaman İstanbul'dan getirdiğimiz daklada (rapor) ilâveten bizim yoldaki müşahedatımız ve saire hakkında bir de daklad biz ilave ederek[94] lâzım gelen makamata vermiş idik. Netice itibariyle Kuva-yı Milliye ile anlaşmak üzere buraca bir heyet gönderilmeye karar verilmiş idi ki o esnada Halil Paşa ile Doktor Fuat [Sabit] da Moskova'ya geldiler...

(...)

İstanbul'dan şimdilik hiç bir malumatımız yok. [İsmet] Lütfü, Cevdet [Ali], Ahmet Bedevi [Kuran] oradaki grubun başında idiler. Bizden pek yakın zamanda hareket etmekliğimiz hakkında rica etmişlerdi. Fakat vaziyet hiç ümit edilmedik şekillere girdi. Kim bilir adamlar orada ne yapıyorlar?! Kabil olursa, oradan gidecek bir kimse olursa, zat-ı âliniz [İsmet] Lütfü'ye bir mektup yazınız.

İstanbul'da pederiniz sıhhat ve afiyettedir. Buraya hareketimizden mukaddem arkadaşlardan Baha Ali kendisi ile görüşmüş idi. Bu hususun tafsilatını size geldiğimiz zaman veririz. Başka yazacak bir şey yok. Sizi ve oradaki yoldaşları hürmetle selâmlarız.

Lütfi Necdet Hüseyin Sait Baha Ali[95]

Şimdi de bu mektupta sözü edilen 5 Mart 1920'den önce yazılmış raporun ve yolda yazıldığı ifade edilen Mart 1920 sonlarına tarihlenen ek raporun incelenmesine geçebiliriz. Raporlarda da görüleceği üzere verilen bilgiler oldukça kaba ve kimi bilgiler yanlıştır. Bir yerde Türkiye Sosyalist Fırkası olarak bilgi verilen bir parti, hemen arkasındaki ek raporda Türkiye Sosyal Demokrat Fırkası olarak anılmakta, *Kurtuluş* dergisini İştirakçi Hilmi'nin çıkardığı rapor edilmektedir. Ahmet Anzavur ile ilgili aktarılan bilgiler ise özellikle araştırılmaya muhtaçtır. Raporu verenlerin ve adı geçenlerin birçoğu hakkında ne yazık ki gerek geçmişleri, gerekse daha sonraki faaliyetleri konusunda elimizde bilgi yoktur.

94 Bu dakladlar hemen mektuptan sonra yer alacaktır.

95 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 468-472 [Eski Türkçe]. Tam metni için bkz. *Haziran – Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTI*, Der.: Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 127-130.

Enformasyon Şubesi Belge No. 348

Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu'na

Türkiye-İstanbul müteşebbis Komünist Partisi'nin Çalışma Raporu

Değerli yoldaşlar.

İşbu raporun konusunun grubumuzun Türkiye'de propaganda işlerini teşkilâtlama alanındaki ilk adımları olması öngörülmüştü, ama işgalci polisinin giriştiği ve bizleri de kapsayan çok sayıdaki tutuklamalar sonucunda herhangi bir adım atma olanağı kalmadı.

Biz ancak şimdi, hapisten çıktıktan sonra, dağıtılan teşkilâtı yeniden düzene koyup oldukça kısa bir sürede bizlere sempati duyan akımlarla ilişkiye geçtik.

Bu bakımdan şunları başardık:

1/ Türkiye Millî [Kongre] Partisi ile irtibat sağladık. Niteliği bakımından bu parti tertemiz komünist ülkülerin taşıyıcısı olamaz ve bizim programımız bu parti tarafından reddediliyor. Ama taktik bakımından onun liderleri bizimle belirli konularda ilişki arıyor. Biz bu partinin teklifi üzerine (...) sağladık ve asgari sayıda savaş gemileri (...) Bu şartlarla Millî Parti, Boğazları kapatmayı ve Antant birliklerini Türkiye topraklarından atmayı yükümleniyor ve bunun sonucunda iktidarın Millî Parti'ye geçmesini öngörüyor. Liderlerinin görüşüne göre, bunu gerçekleştirmek zor değil, çünkü hükûmetin bugünkü üyelerini kendi adamları sayıyor. Biz Millî Parti'nin bu konudaki ağır yanılgısının bilincindeyiz: Sultan hükûmeti Antant emperyalistlerinin elinde zavallı bir oyuncaktı ve bu durum devam ediyor. Bundan başka, Millî Parti'nin işçi ve köylü yığınlarını yeni bir askerî serüvene çekme çabası, burjuva emperyalist İttihat ve Terakki kliğinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor ki, Millî Parti onun yeni bir suretini teşkil ediyor. Onun taktik deneyimden tamamen yoksun olması ve derin burjuva niteliği, bu ilkel politik teşkilâtla ortak çalışmamızı imkânsız kılıyor.

Biz bu partiyle bağlantıyı devam ettiriyoruz: Meselâ İdrisov ve Veli İbrahimov yoldaşlar, Millî Parti'den de talimatlar alarak ve bu partinin MK'sinden 400 Türk lirası alarak, yerli komünistlerle bağlantı kurmak üzere tek başlarına Kırım'a gittiler.

2/ İkinci bağlantımız, yani Türkiye Sosyalist Partisi ile bağlantımız da zayıf. Çünkü onun genel taktik rotası Millî Parti'nin ağır baskısıyla müphemleştirilmiş ve oportünist nitelikte. Politik tip olarak Türkiye Sosyalist Partisi, bizim eski halkçı devrimci partimize yakın nitelikte ve proletarya diktatörlüğü ülküsünü hor görüyor. Bundan başka onun zayıflığının ve yığınlar arasında etkisinin neredeyse sıfır olmasının bir başka sebebi, Türkiye'de sefil ve bezgin halk yığınlarının genel durumunda ve hiçbir yandan yardım alamamasında yatıyor. Bu son husus bize Türkiye Sosyalist Partisi'nin YÖNETİMİNİ ELE GEÇİRME umudu veriyor.

3/ Süleyman yoldaşın [?] grubu (adresini III. Enternasyonal verdi) da bizimle gün be gün bilgi teatisi yaparak bağlantılı durumda. Süleyman yoldaşın bizim çalışmalarımıza karşı anlaşılmaz aşırı tutucu güvensizliğine rağmen, o bize en yakın.

Biz liman işçileri ve garnizondaki askerler arasında komünizm propagandasını onlarla birlikte ve oldukça başarılı şekilde yürütüyoruz: Liman ve asker hücreleri kuruluyor, asker hücresini, ancak 1/II-1920'de koopte edilen Hasan Bey yoldaş[?] yönetiyor.

4/ Yukarıda bahsedilen bağlantılardan başka biz yerli komünist Bulgar grubuyla birleşme yönünde adımlar attık. 5 Mart günü toplantı yapılacak ve bu toplantıya Filistin Yahudi Komünist Grubu'ndan da iki delege katılacak.

5/ İstanbul'da bizden bağımsız olarak, ama bizlerle irtibatı bulunan küçük, fakat bir Bolşevik subaylar grubu faaliyet yürütüyor. Yöneticisi Yüzbaşı Cevdet Ali.

6/ Bizlerle çalışan yoldaşlardan Bekir Bey ve Çerkez Hasan, Anadolu Çerkezleri arasında büyük etkiye sahip.

Kürtler hiçbir propagandadan etkilenmiyor, Sultancı olarak kalıyor, eşkıyalığa devam ediyorlar.

7/ Bizim grubumuz taşrada Bursa, Gemlik, Trabzon ve Erzurum'da faaliyet yürüten 3-5 kişilik küçük şubeler kurdu.

Hâlihazırda bizimle benzer bütün dağınık teşkilâtları birleştirme yönünde etkin adımlar atmış bulunuyoruz. Sizden ilgili talimatları vermede gecikmemenizi ısrarla rica ediyoruz. Bu talimatlar olmadan, birleşme davası hayli zorlaşıyor. Bütün faaliyetlerin merkezileştirilmesi için ve bu çalışmamızın onaylanması durumunda bize merkezî yetkiler verilmesi yönünde kesin talimat verilmesini bekliyoruz.

Konferanslara hazırlıkları artık tamamladık. Konferansların çalışma gündeminde, bütün devrimci parti ve grupların Mart ortaları için öngörülen kongresi olacak. Kongreye Millî Parti'den, Türkiye Sosyalist Partisi'nden, bizim gruptan ve Türk asker teşkilâtından (Cevdet) delegeler katılacak. Kongre yeri İstanbul. Delegeler: Hilmi yoldaş /Sosy. Parti./, Şeref Bey /Millî Parti/ vb.

Önümüzdeki günlerde grubumuzun kendi gücüyle hazırlanan 1/3 ve 1/4 yapraklık Türkçe yayın organı Yeni Dünya'nın ilk sayısı çıkacak. ... vasıtasıyla alınan para 200 Türk lirası. Anadolu ve B... için bildiriler hazır. Yürütme Komitesi /Hmelnitskiy yoldaş/ ile bağlantı için Odesa'ya kuryemizi gönderme işi parasızlık yüzünden gerçekleştirilemiyor.

Mali rapor

Alınan para	Harcanan para	
1/ 1000 (bin) İngiliz lirası	1/ Tutuklanma sırasında	1750 TL
2/ 200 Türk lirası	el konuldu – 500 İngiliz lirası	
	2/ Sivastopol'da tutuklanan Odesa kuryelerinin serbest bırakılması için	300 TL
	3/ Yoldaşların Kırım'dan çıkması için rüşvet	300 TL
	4/ Ali Nedim yoldaşa – Trabzon	150 TL
	5/ Sabri yoldaşa – Erzurum	150 TL
	6/ Anzavur Bey ile bağlantı için	150 TL
	7/ Necat Mustafa yoldaşın Anadolu'ya gönderilmesi için	150 TL
	8/ Cevdet Ali yoldaşın Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmesi için	100 TL
	9/ Konferans ve kongre hazırlıkları için	400 TL
	10/ Raporun, Yeni Dünya'nın ve bildirilerin gönderilmesi için	250 TL
3700 Türk lirası		3700 TL

Bizim gruptaki yoldaşlar bedava çalışıyor. MK'den para gönderilmesi son derece önemli. Artık yerli malî kaynağımız kalmadı. Talep ettiğimiz talimatlar, yetkiler ve paralar gönderilirse, tamamıyla başarılı faaliyet yürütebilmeyi umuyoruz: Antant'ın Türkiye'de partinin mücadelesine karışmama anlamında politikasının aydınlanması, önemli güncel taktik görevleri ger-

çekleştirmemizi önemli ölçüde kolaylaştıracak, yakın gelecekte devrimci işçi köylü yığınlarını dünya sosyalist devriminin şanlı bayrağı altında yönetme açısından bizlere geniş çapta imkân sağlayacak.

Yoldaş selamlarıyla.
Başkan İ[smet]. Lütfü.
Sekreter Cevdet Ali.
MÜHÜR

Enformasyon Şube Şefi
/İmza/[96]

RKP (bolşevik) MK'ye
Türkiye'de çalışan Türk Komünist Grubu MK raporuna ilâvedir

I. SON ZAMANLARDA TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Antant ile Türkiye arasında bir buçuk yıl önce yapılan mütarekeye göre Türkiye Çanakkale Boğazı'nı İngiliz gemilerine açtı. Boğazın açılmasıyla İngiliz gemileri İstanbul'a girdi. Türk hükûmetinin zayıf durumundan yararlanan Antant, mütarekeyi ihlâl ederek İstanbul'a askerî birlikler sevk etti. Baştan 10 bin olan asker sayısını, son zamanlarda 60-65 bine yükseltti. Antant birlikleri Türkiye başkentine gelir gelmez önce özel, daha sonra ise hükûmete ait ev ve binaları askerler ve kurmaylar için istimlâk etmeye başladı.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Yunan birlikleri İzmir'i işgal etti. Fransız işgal birlikleri ise Kilikya'yı, Maraş'ı ve Urfa'yı ele geçirdi. Kilikya'nın ve İzmir'in işgali sırasında Fransızların himayesinde yerli Ermeniler ve Rumlar, Türkler üzerinde kırım uyguladı. 10 bine yakın savunmasız Türk katledildi. İzmir'de kırım bugün de durmuş değil. Türk nüfus işgal ve kırıma, işgal birliklerine karşı aralıksız savaş yürüten isyan grupları ve partizan çeteleri oluşturarak cevap verdi.

Türk hükûmeti Antant'ın tutumunu protesto etti, ama bu protesto çok zayıftı ve bu yüzden başarısız oldu. Başka türlü de olamazdı. Çünkü bu hükûmet fiilen Antant'ın nüfuzu altında bulunuyor. Hükûmetin çığlığa benzeyen protestosuna rağmen Antant, İstanbul ve Türkiye'nin kimi diğer kısımlarında "düzeni sağlamak" için, sadece "geçici olarak" bulunduğunu iddia ediyordu.

Bütün bunlar Türk nüfus arasında işbaşındaki hükûmete ve Antant'a karşı memnuniyetsizliğin hızla artmasına elverişli zemin hazırladı. Sonuç olarak, Türk ordusunun kalan kısmının bulunduğu ve genel olarak Türkiye'de devrimci hareket için zeminin hazırlanmakta olduğu Anadolu'da hareketlenme başladı.

İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki Antant karşıtı grup üyeleri bundan yararlanarak Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in şahsında Türk hükûmetinden Anadolu'daki askerî birlikleri teftiş bahanesiyle oraya gönderilme hakkını kazandı. Onlar da geçen yılın Mayıs ayında Anadolu'ya varınca millî kongre toplayıp Antant'a karşı tutumlarını kesin şekilde ortaya koydu. Kongreye Anadolu temsilcilerinin yanı sıra Asya Türkiye'sinin işgal altındaki bölgelerinden temsilciler de katıldı.

Kongrede Antant'ın tutumuna karşı protesto beyannamesi kabul edildi, beyannamede işgal birliklerinin İstanbul'dan çekilmesi konusunda ısrar edildi, aksi halde silâhlı güce baş-

96 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 72-73 [Rusça].

vurulup çekilmelerinin sağlanacağı belirtildi. Kongre Türkiye'nin bölünmesine, bu arada Ermenistan'ın kurulmasına (Ermeniler barış konferansında yedi Türk vilayetiyle dört Kafkasya eyaletinden Büyük Ermenistan kurulması için çabalıyordu) karşı protesto sesini yükseltti.

Bu protesto metni İstanbul'a gönderildi, ama Antant ve Damat Ferid Paşa hükûmeti buna suskunlukla cevap verdi.

Bunun üzerine Anadolu'dakiler İstanbul ile her tür bağlantıyı kesip İstanbul hükûmetinden bağımsızlıklarını ilân etti. Ardından Kuva-yı Milliye Partisi kuruldu. Parti her yola başvurarak Antant'ı ve kuklalarını devirmeyi amaç olarak ilân etti. Anadolu topraklarında bütün iktidar isyancıların eline geçti. Aydın vilayetindeki (İzmir) Yunan ordularına karşı cephe kuruldu. Bu cephenin kurulmasıyla isyancılar işgal ordularının Küçük Asya içlerine doğru daha da ilerlemesini durdurdu ki, silâhlı mukavemet gösterilmemesi durumunda bunun gerçekleşmesi kaçınılmaz olacaktı.

Bu gelişmeden üç hafta sonra Sivas'ta ikinci kongre toplandı. Bu kongreye öncekinden daha çok insan katıldı ve kongre daha düzenli geçti. Kongrede her yola başvurarak Damat Ferid Paşa hükûmetini alaşağı etme ve silâh gücüyle Türk halkının hürriyetini savunma yönünde kesin karar alındı. Kongrede Millî Meclisi toplama kararı da alındı. İstanbul hükûmeti isyancılara karşı savaşma imkânı olmadığını gördü, tamamen güçsüz olduğunun bilincine vararak, Antant'ın bütün ısrarına rağmen, istifa etti.

Oluşan bu durum hiç de hoşuna gitmediği için Antant uzlaşma yoluna gitme kararı aldı. Yeni kabineyi kurma görevini Sultan Meclisi Ayan üyesi Ali Rıza Paşa'ya verdi.

Ali Rıza isyancılarla görüşmeyi denedi ve bu amaçla Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Anadolu'ya gönderdi. Görüşmeler Amasya'da (Sivas yakınlarında) yapıldı. İsyancılar yeni Meclis-i Mebusan için seçime gidilmesi şartıyla iktidardan vazgeçebileceklerini bildirdi. Ali Rıza hükûmeti bunu kabul etti ve görüşmelerden üç ay sonra İstanbul'da yeni Meclis-i Mebusan kuruldu. Seçimlerde Mustafa Kemal taraftarları, yani Antant yanlılarına karşı olanlar ağırlıklı başarı kazandı. 120 kişilik Mecliste onlar 75 sandalye kazandı. İngiliz yanlısı Hürriyet ve İtilaf Partisi yalnızca 20 kişi çıkarabildi. Diğer üyeler isyancıların temsilcilerine yakındı. Mustafa Kemal ve Rauf Bey de parlamentoya seçilmiş, ama İstanbul'a yalnızca Rauf Bey gitmişti. Mustafa Kemal Anadolu'da kalmıştı. Anlaşılan onlar İstanbulluların "dostluğuna" pek güvenemiyor, Antant'ın kapanına düşmekten sakınıyordu.

Meclis-i Mebusan Ali Rıza Paşa kabinesini bütün ülkenin hükûmeti olarak tanıdı. Antant Ali Rıza Paşa hükûmetini kabul etmekle uzlaşma yolunda zararlı çıktığını anladı. Çünkü onun açısından hükûmetin Meclis-i Mebusan tarafından tanınması, Antant'a açık muhalif duruma geçmesi ve giderek politikasında daha "sert" rota izleyeceği anlamına geliyordu. Bu andan itibaren Antant devletleri Türkiye'nin içişlerine artık açıkça müdahale etmeye başladı. Onların bu doğrultudaki ilk adımı Sultan üzerinde gerekli "baskıyı" yaparak, Mustafa Kemal ile bağlantılı Harbiye Nazırı Küçük Cemal ile Türk Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşanın Ali Rıza kabinesinden uzaklaştırılmalarını sağlamak oldu. Daha sonra işgal kuvvetleri komutanı Franşe-Esperi'nin [Franchet d'Espèrey] şahsında Antant Ali Rıza kabinesinin karşısına bir yığın engel çıkarmaya koyuldu ve bu yılın 2 Mart'ında Ali Rıza Antant'ın yoğun baskısı sonucunda istifa etmek zorunda kaldı. Antant Sultanın nezdinde Ferid hükûmetinin yeniden işbaşına getirilmesinde ısrar eder oldu. Anadolu milletvekilleri başta olmak üzere Meclisin çoğunluğu bu tutuma karşı çıktı. Bunun üzerine Antant Tayfur Paşa kabinesi kurulmasını teklif etti. Ancak paşa reddetti.

Meclis hükûmeti kurma görevinin Ali Rıza hükûmetinde Bahriye Nazırı olan Salih Paşa'ya verilmesinde ısrar etti. Salih Paşa da önceki gibi elbette ki, Antant yararına çalışmıyordu.

Salih Paşa'nın resmî kabinesi 10 gün kadar işbaşında kalabildi, çünkü daha sonraki yolculuğumuz sırasında öğrendiğimiz üzere, 16 Mart günü Antant resmen İstanbul'u işgal etti ve Harbiye Nazırlığı, Bahriye Nazırlığı, PTT ve bütün silâh fabrikalarını ele geçirdi ve Anadolu ile haberleşmeyi kesti. Bunun ardından Meclis-i Mebusan üyeleri dağılmaya başladı, ama Antant ajanları onları İstanbul'da tutmak için kolları sıvadı. İsyancıların temsilcilerinden birçokları tutuklandı. Bunlar arasında Rauf Bey, Kara Vasıf ve parlamento başkanı Celâlettin Arif de vardı. Onlardan başka, Küçük Cemal Paşa ve Cevat Paşa da tutuklandı. Bunun dışında, Ayan Meclisi üyelerinden bazıları tutuklandı ve tutuklananlar arasında, halk içinde büyük itibar sahibi Çürüksulu Mahmut Paşa da vardı. Bu tutuklamalardan sonra Salih Paşa kabinesi Antant'ın elinde basit bir oyuncak durumuna geldi. Türkiye'den gelen son haberlerde Damat Ferid Paşa kabinesinin yeniden işbaşına gelmesinden bahsediliyor.

II. KUVA-YI MİLLİYE VE ONUNLA İLGİLİ TAKTİĞİMİZ

Dünya emperyalist savaşında Türkiye'nin yenik düşmesine ve bunun sonucunda Antant'ın Türkiye'yi ele geçirmesine ve Türkiye'de sosyal devrimin gelişmesi için bütün nesnel şartların mevcut olmasına karşın, bir yandan Türkiye'de sınıfsal ayrışmanın az gelişmiş ve buna bağlı olarak emekçi yığınların politik bilincinin düşük olması, öte yandan partimizin emekçiler arasında komünizm ülkülerini oldukça geç propaganda etmeye başlaması nedeniyle devrimci hareketin yönetimi milliyetçilerin, Kuva-yı Milliye Partisi'nin eline geçti ve hâlihazırda onun elinde bulunuyor.

Bizler eminiz ki, Türkiye emekçi yığınları özü bakımından burjuva partisi olarak bu partiden hayal kırıklığına uğrayacak; bunun işaretleri daha şimdiden görülmeye başlıyor. Emekçi yığınları, Antant'ın ve kuklalarının alaşağı edilmesinden sonra sıranın bizzat Kuva-yı Milliye Partisi'ne geleceğini çok yavaş da olsa daha şimdiden kavramaya başlıyor. Anlaşılan bunu söz konusu partinin liderleri de sezinliyor. Nitekim onların taktik açıdan bizlerle yakınlaşma çabaları tam da Türkiye emekçi yığınları arasında artan "Bolşeviklik" bilincine dayanıyor. Eğer biz onlarla bağlantıya geçersek, bunu ancak günümüz şartlarında söz konusu partiyi küçümsemenin bugün Türkiye'de oluşan devrimin gerçek niteliği ve özü karşısında gözlerimizi kapatma anlamına geleceği ve Doğuda sosyal devrimi geliştirme davasında düzeltilmesi imkânsız bir taktik hatası olacağı için yaparız. Biz onlarla ancak bugün Antant'ı İstanbul'dan kovmak, Çanakkale'de yollarını kapatmak gerektiği ölçüde bağlantılı olabiliriz ki, bu husus Sovyet Rusya'da ve onunla komşu ülkelerde sosyal devrimi etkileyecek ve Türk burjuvazisinin, hele de işçi yığınlarının uluslararası emperyalizme karşı, onun sırtını bizler yere getirinceye kadar muhalif olması bizim yararımıza olacaktır. Biz onlarla bağlantımızı geçici sayıyoruz: Onlara ihtiyacımız olduğu sürece, yani davamızın başarısı için hiç sancısız milliyetçi burjuva kliğini devirip iktidarı ele geçirinceye kadar. Buradan açıkça anlaşılıyor ki, Kuva-yı Milliye ile bağlantıya geçmekle biz sosyal devirmenin zeminini hazırlamaya devam ediyoruz.

Millî hareketin önderleri daha önce İttihat ve Terakki Partisi'nde bulunmuş olsalar da, meydana gelen gelişmelerin baskısıyla giderek milliyetçiliği savunan bir partiye dönüştüler ve Antant'a karşı isyancıların başına geçmiş, onların etkisiyle Sultan'ı tutmuş kişiler olarak bütün Türk halkı arasında çok büyük saygınlık kazanmış bulunuyorlar. Bugün bütün Anadolu onların denetiminde, üstelik ellerinde 200.000 kişilik askerî güç var. Bizim onlarla "birlikte hareketleri-

miz" somut olarak Anadolu'da 15 Mart'ta Türkiye'de bulunan Antant yanlısı doğrultuya fiilen karşı çıkan bütün devrimci partilerin konferansa çağrılması kararında kendini gösterdi (raporumuzun 7. maddesinde böyle deniyor).

Anadolu'dan geçerek İstanbul'dan Bakü'ye yolculuğumuz sırasında Trabzon ve Rize'ye uğradık ve Kuva-yı Milliye karargâhları ile irtibata geçtik. Bizimle Rize'de yapılan görüşmelerin ardından Mustafa Kemal'in karargâhından şifreli bir telgraf geldi. Telgrafta kendisinin Sovyet Rusya ile irtibat kurmaya ve onun programını kabul etmeye hazır olduğu, ancak bunu şimdi yapamayacağı, çünkü bu programı ve Sovyet Rusya'nın kendisine teklif edeceği bütün şartları pek iyi bilmediği, bu amaçlarla Moskova'ya hususi bir heyet göndermeyi kararlaştırdığı bildiriliyordu. Söz konusu heyet Rize'ye gelecek ve bizimle birlikte Sovyet Rusya'ya gidecekti, ama bu arada gelen İstanbul'un işgal edildiği haberi bunu engelledi, çünkü bu husus bir taraftan bizim bir an önce Batum ve Tiflis üzerinden Bakü'ye ulaşmamızı gerektirirken, öte yandan Mustafa Kemal'in İstanbul'daki arkadaşlarıyla bağlantısını kesmişti. Biz Mustafa Kemal'in Bakü temsilcisi Doktor Fuad'ın ve Sivas Kongresi tarafından tayin edilen iki arkadaşının adreslerini almakla yetindik.

Bakü'de Fuad ile bağlantı kurduk. Onun RKP(b) Kafkasya Bölge Komitesi ile bağlantısı var. Bu arada biz, Mustafa Kemal'in Antantçıların İstanbul'dan atılmasına, İstanbul Boğazı'nın kapatılmasına, böylece onların gemilerinin Karadeniz'e girmelerinin engellenmesine, aynı zamanda Türkiye'nin Sovyet Cumhuriyeti ilân edilmesine yönelik olarak Sovyet Rusya ile askerî ve politik ittifak kurmayı kararlaştırdığını, Sovyet Rusya'ya bu konularda kendisiyle görüşmelerde bulunmak üzere yetkili bir heyet göndermesini teklif ettiğini bildiren bir kuryenin Mustafa Kemal tarafından gönderilip gelmiş olduğunu öğrendik.

Şahsen biz böyle bir sözleşmeyi geçici bir geçiş taktiği önlemi olarak tamamen mümkün görüyoruz ve parti merkez komitesine bu konuda acele davranmasını önerebiliriz.

III. İSTANBUL'DAKİ DİĞER POLİTİK PARTİLER

Hürriyet ve İtilaf Partisi, Antant doğrultusunda bir milliyetçi burjuva partisidir. İstanbul'un Antant tarafından ele geçirilmesine kadar bu parti iktidarda bulunan milliyetçi İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı çalışıyordu. Antant ile İstanbul'un işgal kuvvetlerince alınmasına ilişkin mütareke bağlandıktan sonra Hürriyet ve İtilaf iktidar partisi oldu. Damat Ferid Paşa kabinesi bu partinin kabinesiydi. Bu partinin Türk halkı arasında hiç itibarı yok ve Antant'ın oyuncağı olarak halk tarafından düşmanca bir tutumla karşılanıyor. Bu şartlarda Hürriyet ve İtilaf sırf Antant'ın süngü gücüne dayanarak hareket etmek zorunda.

Türk halkının bu partiye karşı düşmanca tutumu özellikle Kilikya ve İzmir'i ele geçirdikten sonra Antant'ın orada Türklere karşı tertiplediği kırım sebebiyle had safhaya ulaştı, çünkü Hürriyet ve İtilaf, bu kırımı Antant devletleri nezdinde protesto edecek güçte değildi. Bu ortamda parti ancak 9 ay ayakta kalabildi; ardından halk yığınlarının baskısı altında iktidarı Kuva-yı Milliye Partisi'ne bırakmak zorunda kaldı. Ama Antant, Kuva-yı Milliye'nin açıkça kendisine karşı çalıştığını kesin olarak anladıktan sonra, bu partiyi uzaklaştırmak ve İstanbul'da iktidarı tamamıyla kendi eline geçirmek durumundaydı.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti - İngilizlerin parasıyla kuruldu. Antant'a taraflar kazanıp topluyor, ama şart koşmuyor. Kendi basın organı var.

Sosyal vatanperver partiler – Sulh ve Selamet Partisi ve Millî Ahrar Partisi, sağ sosyal vatanperverler partisi ve Es-Erlerin partisine denk düşen Çiftçi Partisi böyle partilerdir. Bütün

bunlar Antant'a karşı çalışıyor ve çok zayıflar. Sosyalistlerle irtibat kurmuş bulunuyorlar. Bu partilerin her birinin İstanbul'da teşkilâtı var.

Türkiye Sosyal Demokrat [Sosyalist] Partisi – Bu parti daha düzenli çalışıyor ve yığınlar üzerinde belirli bir etkiye sahip. Başında eski Türk sosyal demokratı HİLMİ bulunuyor. Bu parti İştirak gazetesini (Antant ajanlarınca bu arada kapatıldı) ve iki haftalık Kurtuluş dergisini çıkarıyor. Son zamanlarda sosyal demokratlar yayınlarını bizimkilerle birleştirdi: Yeni Dünya gazetesi ve Pervane mizah dergisi çıkarılıyor.

Türk Komünist Grubu – MK raporunda bizim çalışmalarımız, Türk Komünist Grubu hakkında bahsediliyor. Burada bizim devrimci partizan müfrezeleri oluşturma alanındaki çalışmalarımıza işaret etmek gerekiyor. Bugün emrimizde üç partizan müfrezesi bulunuyor. Bunlardan Çerkezlerden oluşan en büyüğü (5.000 partizan) Bandırma yöresinde, Aydın bölgesini ele geçiren Yunanlılara karşı İzmit'te hareket ediyor. Müfrezenin başında ünlü partizan Ahmet Anzavur (partimizin sempatizanı) bulunuyor. İkinci müfreze de Çerkezlerden oluşuyor, Bursa civarlarında hareket ediyor, 2.000 kişiyi kapsıyor. Başında partimizin sempatizanlarından **[ad okunamadı]**, üstelik Ahmet Anzavur'un partizan müfrezesinin kontrol ve yönetme görevi de ona verilmiş bulunuyor. 500 Türk'ten oluşan üçüncü müfreze Erzurum vilayetinde Ermenilere karşı faaliyet yürütüyor. Başında Rusya'da çalışmış savaş esiri komünistlerden subay Rasim Necati yoldaş bulunuyor ki, oraya illegal çalışmaya gitmiş. Her üç müfrezede de komünist hücreleri var.

TÜRKİYE'DE EMEKÇİ YIĞINLARIN GENEL POLİTİK RUH HALİ

Köylüler de dâhil olmak üzere Türkiye emekçi yığınları gözlerini Sovyet Rusya'ya ve özel olarak LENİN yoldaşa çevirmiş, kurtuluşunu oradan bekliyor, bizi gelip İngilizlerden ve satılmış paşalardan kurtarmasını, İstanbul üzerinde nihayet kızıl devrim bayrağının dalgalanmasını bekliyor ve onun genel ruh halini işte bunlar belirliyor. Türk işçi ve köylülerinin ruh halini gösteren tuhaf bir durum olarak şunu gösterebiliriz ki, çoğu Anadolu'daki devrimci hareketi Bolşevik hareketi olarak, Mustafa Kemal'i ise özellikle rütbe, madalya ve apoletlerinin Sultan tarafından alınmasından sonra, Bolşevik olarak görüyor.

IV. KAFKASLARÖTESİ'NDE DURUM

1/ RKP(b) MK Azerbaycan'ı çok büyük dikkatle ele almalıdır. Bizim kanımıza göre, Doğu'da sosyal devrimin gelişmesinde Azerbaycan'ın çok önemli yeri olacak. Sovyet Rusya'nın ve bütün sosyal devrimin petrol deposu olarak taşıdığı ekonomik önem bir yana, Azerbaycan fiilen sosyalizmin İran'a ve Türkiye'ye açılan kapısıdır. Azerbaycan'da iktidar milliyetçi burjuva partisi Müsavat Partisinin elinde bulunuyor. Başında Yusuf Bek İlyasbekov'un[97] [?] bulunduğu hükûmet ancak Antant'ın desteğiyle ayakta durabiliyor. Bu hükûmet neredeyse bütün halkı kendine karşı çevirdi. Görüldüğü gibi, hükûmete karşı etkin çıkışları halk sırf Sovyet ordularının uzaklığı yüzünden göze almıyor. Kanımızca burada Kafkasya Bölge Komitesi'nin zayıflığı da olumsuz etki yaptı, çünkü son zamanlarda Azerbaycan'daki nesnel şartlar, daha kararlı ve etkin çalışma yürütülmesi halinde çoktan devirmenin yapılmış olacağını gösteriyor. Hükûmetin elinde 30.000'lik ordu var, ama askerlerin neredeyse tamamına Bolşevizm bulaşmış durumda. Bu gelişmede Azerbaycan ordusunda, Mustafa Kemal'in talimatıyla Sovyet yanlısı Türk subayların bulunması da etkili oldu. Bakü'de 65.000 teşkilâtlı işçi var, bunların 60.000 kadarı Müs-

97 Doğrusu Nesib Bey [Nasip] Yusufbeyli olmalı.

lüman. Hepsi de hükûmete karşı. İşçi kulübü var, kütüphane var. Bölge komitesi neredeyse son zamana kadar açık çalıştı. Tatarca 4-5 gazete çıkıyor. Hükûmete karşı yoğun propaganda yürütülüyor. Yerel parti komitesi başkanı Ali Haydar Karayev işçiler adına parlamentoda üye bulunuyor ve hükûmete karşı açıkça mücadele ediyor. Hükûmet onlardan korkuyor ve takibata girişemiyor. Hükûmet ancak bir ay önce komünistlere karşı bir baskı hareketine girişti. Buna gerekçe olarak, askerî ve politik anlaşma imzalamak için Azerbaycan hükûmetiyle görüşmeler yapmak üzere Beyazordulu Kuban, Tersk ve Don Kazaklarının Bakü'yü ziyaretleri sırasında, görüşme binasına bomba atılması kullanıldı. Bombacıların üzerinden çıkan evraktan, bunu komünistlerin yaptığı anlaşıldı. Bunun üzerine Bölge komitesinin önde gelen liderlerinden BAYRAMOV yoldaş tutuklandı, Bakü zindanlarında işkence altında öldürüldü. İşçiler buna protestoyla cevap verdi ve komünistlerle dayanışma sergileyip, Bayramov'a muazzam bir cenaze töreni düzenledi. Bölge komitesinin diğer üyeleri bir süre gizlendi. Genelde hükûmet komünistlere sert takibatlarda bulunmuyordu. Anlaşılan, bunda son zamanlarda ordu birliklerinin Daşnaklarca tertiplenmiş Karabağ Ermeni isyanlarını bastırmaya yönlendirilmiş olması da etkili olmuştu ki, bu isyanlar daha sonra Azerbaycan'la Ermenistan arasında resmen savaş halini aldı. Ermenilere karşı savaşan birliklerin başında Mustafa Kemal'in ajanı Türk generali Halil Paşa vardı. Şöyle ki, Azerbaycan hükûmetinin Bolşeviklere karşı hiç gücü yoktu. Dağıstan hududunda ancak 200 kadar sınır bekçisi vardı.

Azerbaycan Sovyet Rusya'ya savaş ilân edecek durumda değil. Halk Sovyet iktidarının işbaşına gelmesini, Sovyet Azerbaycan'ının kurulmasını bekliyor. Azerbaycan hükûmeti belki de Sovyet Rusya ile uzlaşma yolunu deneyecek, ama bize göre, bundan vazgeçilmeli, çünkü onlar bir yandan Antant taraftarı, öte yandan biz İran'a sızma ve etki sağlama imkânını kaybedeceğiz.

BİZİM GÖRÜŞÜMÜZ: Sovyet İktidarı Bakü'ye iyice yerleşmeli, onu merkez haline getirmeli. İran, Türkiye ve bütün Yakındoğu devrimcileştirilmeli, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı tanınmalı.

2/ GÜRCİSTAN. Anadolu'dan Bakü'ye ulaşmak için Gürcistan'dan geçmek gerekiyor. Gürcistan'dan geçişimizde biz iki gün Tiflis'te kaldık. Gürcistan hükûmetinin elinde 20 binlik bir ordu var. Bu orduda sağlam disiplin hâkim. Vatanperverlik temeline sağlam oturtulmuş. Halk ve askerler arasında, eğer Sovyet iktidarı Gürcistan'a karşı harekete geçerse, "Gürcistan halkının hürriyetini silâh elde müdafaa etmeliyiz!" şeklinde yoğun propaganda yürütülüyor. Tiflis Menşevik karşıdevrim yuvası durumunda. General Şkuro artakalan Beyazordu birliklerini trenle Gürcistan'dan geçirirken Gürcistan hükûmeti tamamını silâhsızlandırdı. Ama buna rağmen, halk arasında, Sovyet Rusya'nın silâhlı harekete geçmesi durumunda Gürcistan hükûmetinin General Şkuro ve birliklerini Bolşeviklere karşı ortak savaşa "çekeceğine" dair söylentiler hızla yayılıyor.

Bizim görüşümüz: Gürcistan Sovyet Kızıl Ordusu'na çok kısa süre mukavemet gösterebilir, üstelik ancak Ermenistan ve Azerbaycan ile bir blok halinde olursa.

3/ BATUM. Batum'u özel olarak ele alıyoruz, çünkü liman şehri olarak Batum, başta Yakındoğu olmak üzere, uluslararası politik öneme sahip.

Türkler ile Antant arasındaki mütareke öncesinde Batum Türklerin elindeydi. Mütarekeden sonra Türk birlikleri orayı terk etti, yerine İngiliz askerleri geldi. Son zamanlara kadar Batum'un durumu belirsizdi: Antant'ın söz verdiği gibi Batum Gürcistan'a mı verilecekti, yoksa aynı iddiada bulunan Ermenistan'ın hâkimiyetine mi geçecekti.

Bu duruma ancak bir ay kadar önce "açıklık" getirildi: 10.000 İngiliz, Fransız ve İtalyan askeri Batum'a girdi ve şehir "geçici olarak" uluslararası şehir ilân edildi. Batum'un işgal edilmesi, çoğu Müslüman olan halk tarafından isyanla karşılandı. Yerli isyancılara Acaristan Müslümanları da katıldı. İsyancılarla çarpışmalarda Antant birlikleri yaralı ve ölü olarak 300 asker kaybetti. Ama yine de işgal birlikleri ağır bastı. İsyan çok vahşice bastırıldı. Bugün yerli halk, neredeyse sırf Ermeniler hariç, Antant düşmanı ve işgalcilere karşı yeniden ayaklanmak için Kızıl Ordu'nun gelmesini bekliyor.

Bizim görüşümüz: Sovyet Rusya Batum'a çok özel önem vermeli. Yukarıda işaret ettiğimiz uluslararası çaptaki büyük politik ve stratejik öneminin yanı sıra, Batum Kafkasya'yı ve Kafkasya vasıtasıyla bütün Sovyet Rusya'yı, özellikle İngilizlerin kovulması durumunda Türkiye'ye bağlayan bir merkez olarak da büyük önem taşıyacak.

4/ ERMENİSTAN. Doğuya ilerlememesi durumunda Sovyet Rusya kaçınılmazlıkla Ermenistan ile kapışmak zorunda kalacak, çünkü bu ülke bugün bir yandan Daşnakların çabalarıyla, diğer taraftan Antant'ın desteğiyle, uluslararası karşıdevrimin en karanlık yuvası haline geliyor. Bu yüzden biz Ermenistan üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Çok eskilerden beri Büyük Ermenistan hayalleri besleyen Ermeni milliyetçileri barış görüşmelerine 6 Türk vilayetini (Erzurum, Van, Trabzon, Diyarbekir, Harput ve Sivas'ın bir kısmı) ve 4 eyaleti (Erivan, Kars, Nahçivan, Batum ve Ardahan) içine alacak bağımsız Ermenistan devleti kurulması talebiyle bir heyet gönderdi, bugün Türk vilayetlerinde Ermeniler nüfusun %10-15'ini teşkil etmesine rağmen, barış konferansı onların bu taleplerine yanaşarak ve elbette ki, Ermenilerin çıkarlarını değil, kendi çıkarlarını, yani onları Sovyet Rusya'ya ve Türkiye'de yükselen Bolşevizme karşı kullanma niyetini dikkate alarak, Ermenistan'ın kurulmasında yardımcı olmaya söz verdi. Ermenistan'ı idare yetkisi Amerika'ya verildi, bu desteğin bedeli olarak Ermenistan Antant'a Sovyet Rusya'ya karşı silâhlı mücadele yürütme ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'yle ve Azerbaycan'la ittifak kurmasını engelleme sözü verdi. Son zamanlarda Ermenistan'a Amerika'dan her gün büyük miktarlarda her tür silâh, askerî malzeme ve gıda ürünü geliyor. Azerbaycan üzerinden kaçmakta olan Beyazordu mensupları Ermenistan'a yönlendiriliyor ve orada iyi karşılanıyor, yeni baştan silâhlandırılıyor, Sovyet Rusya'ya karşı savaşa hazırlık yapıyor. Karabağ isyanı Ermenistan tarafından hazırlanıp tertiplendi. Anlaşılacağı üzere, amaç Yelizavetpol'u ele geçirmek, ayrıca Bolşevizme sempati duyan Azerbaycan askerlerini milliyetçilik cephesine kazanmaktı.

Bizim görüşümüz: Şahsen bizim kanımıza göre, Antant'ın ısrarı üzerine Ermenistan Sovyet Rusya'ya, Azerbaycan'a ve tepeden tırnağa silâhlı isyancı Anadolu'ya karşı harekete geçmeyi göze alırsa, Ermeniler ancak Antant kendilerine Türkiye yanından cephe arkası sağlarsa "rahat" hareket edebilecek. Bunu yapabilmesi için ise Antant'ın Anadolu'yu "dize getirmesi", bunun için ise bütün İngiltere'yi seferber etmesi, yani Anadolu'ya resmen savaş ilân etmesi gerekecek. Ama bugünkü durumunda Antant bunu pek göze alamaz.[98]

Altında Rusça TKP Bolşevikler Partisi'nin Başkanı L. İsmet ve Sekreter Mamed imzalı, Rusça özeti de ayrı bir belge olarak arşive girmiş olan Türkiye Komünist Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin İstanbul'da yaptığı toplantıdan sonra aşağıdaki raporu göndermiştir.

98 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 124-134 [Rusça].

Kıymetdar Arkadaşlar,

Türkiye Komünist Bolşevik Partisi Merkez Komitesi İstanbul'da bi'l-içtima âtideki raporu Üçüncü Enternasyonal Propaganda Şubesi Merkezi ile Rusya ve Ukranya Komünist Bolşevik Partileri Merkez Komitelerine göndermeye karar verdi. Âtide Türkiye hakkında ittihaz olunacak tedabir-i idareyi tespit için evvel emirde Türkiye'nin ahval-i hazırasına dair malumat vermeye lüzum gördük. Türkiye'nin ahval-i hazırası o kadar müzebzeb o kadar müşevveştir ki bihakkın iç yüzüne vakıf olmayanlar için sahih bir malumat vermek adîm-ül-imkândır. Fakat yakın temasımız ve on senelik vakayie vukufumuz hasebiyle bunun en mukni ve en sahih bir surette olmak üzere ber vech-i zîr telhîs edeceğiz.

1- Türkiye'de halen mevcut olan en büyük cereyan Kuva-yı Milliye cereyanıdır. Fakat büyük göründüğü kadar zayıf ve ehemmiyetsiz bir alevden ibarettir. Zira Kuva-yı Milliye cereyanını tesis, takviye ve idame etmek isteyenler Meşrutiyetin bidayet-i ilanından şimdiye kadar bilcümle Osmanlılar ve hatta ahlakiyat noktâ-i nazarından âlem-i medeniyetin sûkut ve izmihlaline sebebiyet veren İttihat ve Terakki Cemiyeti pişvalarıdır ki bunların Kuva-yı Milliye gibi parlak bir unvan ile meydana atılmalarından gaye-i maksatları cinayat-ı müteselsilelerini setr etmekten ibarettir. Bu hakikate vâkıf olan erbab-ı namus ve zekâ ve hatta Türk kuvve-i asliyesi yani bütün Türk işçi ve köylüleri bu cemiyetin tamamıyla aleyhindedir. Ne çare ki bilerek veya bilmeyerek vatan ve milletin kalbgâhına teşhir-i silah eden ordu heyet-i zabitanı mağlubiyet-ı ahireden dolayı emellerinin husul bulmadığını ve bulamayacağını askerlik nokta-i nazarındaki istikballerinin de mahvolacağını anladıklarından bittabi kendilerini tedib ve terbiye edecek olan hükûmet-i merkeziye ve düvel-i itilafiye kuvvetlerinden korkarak Anadolu dağlarına iltica suretiyle tahlis-i giribân gayretine düşerek tarik-i isyana koyulmuşlardır. Binaenaleyh tahakküm, tasallut, tecebbürün hasmı olan Bolşevizm mesleğinin bunlarca hiçbir zaman şayan-ı kabul olamayacağı muhakkak ve muayyendir.

2- Asırlardan beri daima kuvve-i cebriye ile harp ve darbe sürüklenmek suretiyle hayatından bezmiş adalet-i hakikate ve hürriyet-i insaniyeye susamış olan işçi ve köylü sınıfı ise elyevm silah ve cinayeti elden bırakmamış olan bu güruhlar menfaatperestane fikren ve mesleken tamamıyla muhalif ve muarrız bulunuyorlar ki hakiki ve tabiî olarak Bolşevizm muhipleri işte bu unsur-u asliyedir. Birinci güruh-ı bî-insafın elindeki pek mahdut olan silah-tahakküm ve tecebbür nez' edilirse tekmil Türkiye'nin bolşevikliğin büyük bir saha-i cereyan ve kabulü olacağından hiç şüphe etmemelidir. Yalnız şu mesrudâtı nakz edecek zahiri ve batini bir hal mevcuttur ki o da İslamiyetin hilafete olan merbutiyet-i tâmmesidir. Fakat hilâfete (Padişahlığa değil) olan bu merbutiyet hiçbir zaman İttihatçılığın Bolşevikliğe karşı ifa edeceği mevâni ve müşkülatın zerresini teşkil edebilecek bir halde değildir.

3- Türkiye'de mevcut olan iki cereyan-ı asliyi şu suretle telhis ettikten sonra, İttihatçıların vaz'ı, tavrı, mesleki piş-i nazar-ı dikkate alınırsa bunların Bolşeviklik lehinde izhar ettikleri veya vaat ettikleri merbutiyet ve muavenet sırf zahiri bir propaganda mahiyetinde olup tevsî-i memalik tahakküm ve tecebbür, setr-i cinayetten ibaret olan maksat-ı aslilerini îka'dan ibaret olduğu meydana çıkar. Hülasa Bolşeviklik İttihatçılığın veya bu maksatla muhtelif namlar altında meydana atılan muhterislerin en büyük düşmanı olmalıdır. Ve Bolşeviklik onların hiçbir vaad ve vaîdine kapılmamalıdır.

4- Bâlâdaki kanaat-i fikriyemize ilave edecek bir şey kalıyor ki bu da İngiltere lehinde veya aleyhinde cereyan eden fikri de telhistir ki bervech-i zîrdir.

İngiltere hükûmeti birçok akvâm üzerinde hâkimiyetini tanıttırmış ve küre-i arz üzerinde en adil bir kuvvet olmak üzere ortaya atılmış bir hükûmet olduğundan İttihatçılara muhalif olan unsur belki gayet açık bildiği halde İngiltere hükûmetini tercih mecburiyetinde bulunmuştur. Binaenaleyh, Memâlik-i Osmaniye'de yekdiğerlerine nisbeten hafif veya aciz olan fakat ikisi de bir tahakkümden başka bir şey olmayan bu kuvvetlerin tesirinden kurtaracak kuvvet hiçbir tahakküm mahiyetini haiz olmayan Bolşeviklik kuvvetidir. Yalnız meselenin er veya geç hal tariki kalıyor ki bunu takarrür ettirmek buranın değil, oranın uhdesine terettüp eder bir gaye-i insaniyedir.

5- Ahval-i vaziyet-i umumiye şu suretle anlaşıldıktan sonra buradaki faaliyetimiz hakkında yeniden biraz malumat vermeyi hiç de lüzumsuz görmüyoruz.

a- Kuva-yı Milliyeciler ile olan temasımız bir anlaşmadan ibaret olup hiçbir vakitte birlikte çalışabilmek derecesine geçmedi.

b- Arkadaşlarımızdan Ahmet Bedevi yol[d]aşlar [*sic*!] Türkiye Sosyalist Gurubu Merkez Komitesi'nde aza olup, gurup ile münasebatımızı idame ettirmektedirler.

c- Türkiye'de ikinci ve ehemmiyetli bir gurup olan "Osmanlı Sanatkâran" Cemiyeti Merkez-i Umumisine İsmet yoldaş azadır.

d- Türkiye işçilerinin harekâtına bilfiil icra-i tesir edebilmekteyiz.

e- Anadolu'daki şubelerimiz ile vaziyet-i hazıra dolayısıyla münasebette bulunamıyoruz. Yalnız Trabzon şubesi hali faaliyettedir.

f- Gizli teşkilâtımız kemâl-i faaliyetle çalışmakta ve büyümektedir.

g- Her taraftan ziyade Türkiye'de yapılacak bir inkılâp hareketinde paranın oynayacağı rol inkâr edilmemekle beraber hiçbir varidata malik değiliz.

6- Bütün şu mesrudattan sonra henüz İttihatçılıkla pek bulaşık olmayan Anadolu-yi Şarkide ki Kuva-yı Milliye ile Trabzon ve havalisi üssü'l-hareke olmak üzere muvakkat bir zaman için tevhîd-i mesâî ederek ki bu tevhid-i mesâî olmaktan ziyade bizzat icra-yı faaliyet etmek olacaktır. Pişvalarını derdest ve istimal etmek lazıme geldiği kararını vermekteyiz.

7- Bunda muvaffakiyet için ali-cenap Rusya inkılâpçılarına terettüb eden büyük vazife bize lüzumu kadar nakden ve ferden muavenette bulunmaktır.

Ahval-i vaziyet ve bilhassa faaliyetimiz hakkında daha şümullü malumatı daklatcı verecektir. Fedakâr inkılabçı kardeşlerimize ruhumuzdan kopan samimi selamlar ve ihtiramlarla rapora nihayet veriyoruz.

Yaşasın Hâmî-i İnsaniyet Rusya Şuraları Yaşasın Bütün Dünya İnkılabı.

TKP Bolşevikler Partisi Başkanı L. İsmet
Sekreter Mamed [Rusça][99]

Mustafa Suphi'nin Bakü'ye gelmesinin ardından yeniden oluşturduğu Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı'nın Sovyetler Rusyası'nın Mustafa Kemal hareketine yardım konusunda aldığı karar son derece çarpıcıdır. Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne TKP'nin görüşü olarak iletilen bu kararda "yardım sağlanırken, Türkiye Komünist Teşkilâtının saygınlığını artırmak, isyan hareketine yardım verilirken ondan yararlanmak ve Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın

99 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 88-90 [Eski Türkçe]; aynı belgenin Rusça özeti de 82 ve 83. Sayfalarda 2 nüsha olarak yer alıyor.

Türkiye'de legal (her şeyden önce) teşkilât çalışması yürütmesini temin ederek yardım vermek gerekmektedir" vurgusu getirilmektedir.

Suret No. 33
9/VI-1920.

RUSYA KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ KOMİTESİ'NE

Türkiye Komünist Partisi'nin
Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da büyümekte olan isyan hareketine yardım için
Sovyetler Birliği'ne yaptığı başvuru hakkındaki görüşü.

İsyan hareketinin başında her şeyden önce İttihat ve Terakki Fırkası kalıntılarının bulunduğunu dikkate alır ve bu hareketin sebep ve başlangıç tablosunu göz önünde tutarsak, hiç hatasız şunu söyleyebiliriz ki, ANADOLU İSYAN HAREKETİ TAMAMEN ULUSAL BİR HAREKETTİR.

Moskova'da bulunan Halil Paşa, yaptığı konuşmada kendisine komünist demesine, apoletlerini indirmiş olmasına karşın, KENDİSİNE YİNE DE PROLETARYANIN GERÇEK SAVUNUCUSU, GERÇEK BİR KOMÜNİST DENEMEYECEĞİNİ söylemiştir. Türkiye'nin başkenti İstanbul'un Şehremini olarak /1914 yılında/ o sol devrimcilerin devrim bayrağını yükseltme ve ezilen Türk halkını sultan hakimiyetinin esaretinden kurtarma denemesinin boğazlanmasına en etkin bir şekilde katılmış, en saldırgan önlemleri uygulamıştır. Yüzlerce Türk işçi ve köylüsü sürülmüş, zindanlara atılmış, öldürülmüştür. İsyan hareketinin önderleri arasında Halil Paşa gibiler çok olduğu için YARDIM ETME KARARINDA ÇOK DİKKATLİ OLUNMALI VE ONA TAM GÜVEN GÖSTERİLMEMELİDİR.

III. Enternasyonal'in örgütleyicisi RKP'nin yönetiminde tüm dünyada emekçilerin iktidarı için savaşan RSFSC bu sorunun taraflar yararına çözümünde GELİŞEN OLAYI ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, Türkiye devrimci hareketindeki BUGÜNKÜ ANI CİDDİYETLE DİKKATE ALMALI VE BUNDAN YARARLANMALIDIR.

Mustafa Kemal ve savaş arkadaşlarının yardım için Rusya'ya komünistlerle birlikte çalışmayı kabul ederek Türkiye Komünist Teşkilâtı aracılığıyla başvurmuş olması dikkate alındığında, mümkün görülmemekle birlikte, yardım sağlanırken Türkiye Komünist Teşkilâtının saygınlığını artırmak, isyan hareketine yardım verilirken ondan yararlanmak ve Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın Türkiye'de legal (her şeyden önce) teşkilât çalışması yürütmesini temin ederek yardım vermek gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen nitelikteki Anadolu isyan hareketine yardımlar 1/ bu ulusal hareketin sosyal harekete dönüşmesini ve 2/ iktidarın yukarıda adı geçen kişilerin elinden komünistlerin eline geçmesini kolaylaştıracak şekilde yapılmalıdır.[100]

Lütfi Necdet'in Türkiye İştirakiyun Fırkaları [Teşkilâtları olmalı] Merkezî Riyasetine, 1 Eylül'de yapılması öngörülen kongre ile ilgili olarak kaleme aldığı 19 Ağustos 1920 tarihli layihası da İstanbul'daki komünist teşkilât ile ilgili faaliyet ve görüşlerinin yanı sıra Anadolu'da komünist hareket ve Kuva-yı Milliye'nin kimi önde gelen kişilerinin Bolşeviklik hakkındaki yaklaşımları ile ilgili değerlendirmelerini içermektedir. Lütfi Necdet'in, bir yıllık mücade-

100 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 588-589 [Rusça].

le deneyimine dayanarak, İstanbul'da yürütülecek faaliyeti ele alırken önceliği aydın ve yüksekokul öğrencilerine vermesi ilginçtir. Üstelik Lütfi Necdet yaptığı değerlendirmede 50.000 dolayındaki işçinin ekonomik koşullarının iyi olduğunu belirtiyor, dolayısıyla propagandada vurgunun "vatanî ve dinî" konulara verilmesini öneriyor. Öte yandan ülkede komünizmin nasıl anlaşıldığına da işaret eden Lütfi Necdet, Anadolu'da Ereğli, Düzce, Adapazarı, Akçaşehir'de teşkilâtlanma çalışmaları yürüttüğünü belirttikten sonra, bu konuda İstanbul'dan sonra öncelik verilecek bölgeleri de Zonguldak, Ankara, Trabzon, Ereğli, Eskişehir, Konya olarak sıralıyor.

Lütfi Yoldaşın layihası

19 Ağustos 1920

[Kongre –için?-]

Türkiye İştirakiyun Fırkaları Merkezî Riyasetine

İstanbul'da Komünizm teşkilâtı için nazar-ı itibara alınacak noktalar hakkındaki fikrim:

İstanbul'da Komünizm teşkilâtının muvaffak olabilmesi için iki sınıf ahaliyi nazar-ı itibara almaya mecburuz!

1- Münevver tabaka, muallim, memur ve mekâtib-i âliye talebesi gibi.

2- Amele ve umumiyetle seviyeleri dûn fikirliler.

Ben o kanaatteyim ki teşkilâta evvela mekteplerden başlamalı. İstanbul'da bir seneden beri yaptığım tecrübe bana katiyen anlatmıştır ki İstanbul ahalisi mekteplilerin elindedir. Ve bunlar istedikleri zaman günde yüz binlerce adamları toplayabiliyorlar ve bu birinci sınıf ahaliye Komünizmayı doğrudan doğruya telkinde hiçbir mahzur yoktur.

Çünkü mekâtib-i âliye talebesi eskiden beri siyasiyâtla iştigal etmiş ve daima yeni cereyanlara intisâb etmiştir ve bunun içindir ki İttihat ve Terakki hükûmeti bile mekteplere son derece ehemmiyet vermiş ve mekâtib-i âliyede muhtelif teşkilâtlar vücuda getirmişti.

Memurîne gelince! Bunlar vaziyet-i hazîradan esasen gayr-i memnun olduğundan umumi grevlerde –bunun mümkün olduğunu izah edeceğim– büyük bir rol oynayacaklarına kanaatim vardır.

Muallimîn ise esasen maişet derdine mübtela olduğundan Şubat ayındaki umumi mekâtib-i ibtidaiye muallimi grevi hâlâ hatırımızdadır.

İkinci sınıf ahaliyi ne suretle propaganda yapmak için evvela onların ahvâl-i iktisadiye derecelerini tedkik etmeliyiz.

İstanbul'da bugün tahmini olarak elli bin kadar amele bulunuyor. Ben bu ameleleri dört sınıfa taksim ediyorum.

1- Serbest ameleler: Hammal ve kayıkçılar. Berberler ilah.

2- Türk müesseselerinde meselâ Zeytinburnu ve Beykoz fabrikalarında, Hayriye, Haliç, Hamidiye, Seyr-i Sefâin şirketlerinde çalışan ameleler.

3- İngilizlerde çalışanlar.

4- Tramvay, telefon, elektrik şirketleri memur ve ameleleri.

İstanbul'da parayı en çok kazanan ameleler birinci sınıf olarak kaydettiğim amelelerdir. Mesela bir hammal veya bir kayıkçı günde 3-6 lira kazanıyor ki bugünkü Rus parasıyla 12.000-16.000 ruble tutuyor.

Fabrikalarda çalışanlara gelince bunların yevmiyeleri muayyendir. Günde 1-2 lira para alıyorlar.

Vapur şirketlerinde çalışanlar daha az. Bunların yevmiyeleri bir bankınotu geçmiyor. Binaenaleyh bu sınıfın maişet sıkıntısı kısmen mevcuttur.

Şimdi İngilizlerde çalışan ameleleri tetkik edelim. Bunlar İstanbul ve civarında 10.000 kadar bir kalabalık teşkil ediyorlar ki bunların içinde 2.000 kadarı Rus ve Tatar esirlerinden ibaret. İngilizler ameleleri günde altı saatten fazla çalıştırmıyorlar. Yiyeceklerini İngilizler temin ediyor ve son derece iyi yemek yediriyorlar. Elbise, ayakkabı, çamaşır, sigara hepsi İngilizlere aittir. Yevmiyeleri 60-120 kuruştur.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki İstanbul'da amele hayatı oldukça iyidir ve bunlarda komünizm teşkilâtını yerleştirmek için iktisadî propagandadan ziyade vatanî ve dinî propaganda yapılırsa daha fazla muvaffak olunur. Mesela onlara esasen mevcut olan İngiliz düşmanlığı daha ziyade takviye edilir ve az zaman sonra İngiliz kapitalisti ameleleri ezeceği anlatılır. Din hususunda Kuva-yı Milliye'nin takip ettiği meslek takip edilir.

Şimdi dördüncü sınıf olarak kaydettiğim ameleleri tedkik edelim. Bunlar hakikaten memleketin en açık göz ve bütün dünya siyasetinden haberdar ameleleridir ki ve bunların kazandıkları ayda 20-30 liradan ibaret. İstanbul teşkilâtı tramvay memur ve ameleleri üzerinde az çok muvaffak olmuştur. Mart evâsıtında tramvay memurları grevi ilân ettirilmiş ve bütün metalibleri üç saat zarfında kabul ettirilmiştir. Metalib bunlardan ibaretti.

1- Memurlar ve ameleler yevmiye sekiz saat çalışacak.

2- %50 zamm-ı maaş alacak.

3- Merkezlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler küşâd olunacak.

<u>İstanbul ve Anadolu'nun Komünizm hakkındaki hissiyatı</u>

Türkler Komünizmayı böyle anlıyorlar.

1- Komünizm Ahmet Ağa'nın bin lira parası varsa hepsini alıyor ve taksim ediyor.

2- Hiçbir şeyde temellük tanımıyor.

3- Kadınları tamamiyle serbest bırakmakla beraber onlarda da kimsenin hakk-ı mülkiyeti olmuyor, kadınlar umumun malı oluyor. Bir adamın menkûhesi herkesin karısı oluyor.

4- Medeniyeti mahv ediyor, parayı ortadan kaldırıyor. Para yerine mübadele usulünü kabul ediyor. Mesela Ahmet Ağa vereceği bu kadar ekmeğe mukabil Mehmet Ağa'dan peynir alacak.

İşte Türklerin düşündükleri hakkında küçük bir fikir. Münevver ahalinin %90'ı bile böyle düşünüyor. Böyle olmakla beraber Türkler vaziyet-i hazıra dolayısıyla kendilerine tabiî Bolşevikler nazarıyla bakıyorlar ve Kuva-yı Milliye ordusunu Bolşevik ordusu suretiyle telakki ediyorlar. İşte bunlardan anlaşılıyor ki Türkiye'de komünizmayı tamîm etmek için elzem olan şeyler, programlar ve risalelerdir ve benim fikrimce Türkiye'de bu suretle hareket etmeli.

1- En ziyade İstanbul ile Zonguldak'a ehemmiyet vermeli. Zonguldak'tan vurulan küçük bir darbe İstanbul'u ve Anadolu'yu sarsmaya kâfidir kanaatindeyim.

2- Türkiye için lâ-akal 10.000 programa ihtiyaç var ki bunun 9.000'i Anadolu'ya dağılmalı, Türkler içinde bir saat konferanstan ziyade bir sahife daha fazla tesiri icra ediyor.

3- İstanbul'a cesur ve faal arkadaşlar gönderilmeli ve onlarla daimi bir temas tesis etmeli; bu temas meselesi Trabzon vasıtasıyla olur. Bütün risaleleri, programları, beyannameleri bu

yoldan gönderilebilir. Anadolu'nun şu noktalarında birer teşkilât merkezi vücuda getirilmeli: Zonguldak, Ankara, Trabzon, Ereğli, Eskişehir, Konya.

İstanbul'da ve umumiyetle Türkiye'de şimdiye kadar merkez teşkilâtın malûmu olmamak üzere neler yapılmıştır?

İstanbul'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra bütün mekâtib-i âliye tarafından on beş murahhas intihab olunmuştu. Bu murahhasların vazifesi miting tertip etmeye mahsustu. Ve buna "miting heyet-i tertibiyesi murahhası" namı veriliyordu ve bu heyete mühendis mektebi tarafından murahhas olarak ben dâhil oldum.

Bilahire tıp fakültesi murahhası Aziz ve Feyzi arkadaşlarla birleşerek memlekette Bolşevizm teşkilâtını vücuda getirmek için istihzaratta bulunduk. İlk işimiz Sosyal Demokrat Fırkası [ile] temas etmek oldu ve bundan bir netice çıkmadı. Sonra Tıbbiye'de ve Kuleli İdadi Askerisi'nde komite teşkil ettik. Sonra ben Anadolu'ya gittim. Ereğli, Düzce, Adapazarı, Akçaşehir'de küçük teşkilâtlar vücuda getirdim. Bir arkadaşımız Derince'deki Rus esirleriyle temasa memurdu ki bu esirler İngilizlerde yevmiye 30 kuruş ile çalışıyorlardı. İşte bunlar tamamiyle kazanıldı. Mevcutları 450 idi. Bilahare bunlar grev ilân ettiler ve İngilizler bunları İstanbul'da Maslak'a nakl ettiler. İstanbul civarındaki ameleler Anadolu amelelerine nisbetle iki misli maaş aldıklarından bunlar buradan müstefid oldular.

Sonra ben İstanbul'a geldim ve Fransızlar tarafından tevkif olundum. Yirmi gün sonra tekrar hapishaneden çıktım. İstanbul'da Bolşevik partiyası Türk gruppası namı altında bir teşkilâtın bulunduğunu haber aldım. Bu sıralarda teşkilât memuru [İsmet] Lütfi yoldaş, Hüseyin [Sait] yoldaş ile diğer Lütfi [Necdet] yoldaşın Mustafa Suphi yoldaş ile temas etmek üzere Moskova'ya gönderildiğini söyledi.

Bolşevik partiyası Türk gruppası'na ben intisab ettikten sonra bu işler görülmüştür.

1- Tramvay memurlarına propaganda yapılmış ve bunları kısmen elde ettikten sonra grev ilân ettirilmiş ve bunun neticesiyle muhtelif yerlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler açılmıştır ki bugün oraları bizim amelelerle temasımıza yardım ediyor.

2- İngiliz vapurlarına yük tahmil eden amelelerin kâhyası elde edilmiş onlara mahsus Galata'da Markase kahvesi açılmıştı ve bu işlerle sırf [Baba] Mehmet [Aruz?] yoldaş meşgul olmuştu.

3- Tüfekleriyle birlikte Anadolu'ya 200 kadar Kuleli askerî talebeleri kaçırılmıştır ki bunlar Alemdağı'nı bi'l-müsademe geçmişlerdir.

4- Ben İstanbul'dan çıkarken fırıncılarla münasebette bulunuluyordu.

Bugün İstanbul'da Bolşevik partiyası Türk gruppası namı altında bir teşkilât vardır. Fakat bu teşkilât vesaitsizlikten tamamiyle aciz bir halde.

1- Teşkilât parasızlıktan içtima edecek yazıhanesini kapatmaya mecbur olmuş.

2- Bütün evraklar Mehmet yoldaş tevkif olunurken Fransızların eline geçmiş.

3- Programsızlıktan mütezebzib bir hale gelmiş.

Bugün uğraştığı şey ameleleri mümkün olduğu kadar bir araya toplayarak birbirine tanıtmaktır ve bunu esas olarak kabul etmiştir.

Anadolu'da şu arkadaşlar faaliyet gösteriyorlar.

1- Düzce'de Rüştü isminde bir çete reisi.

2- Adapazarı'nda Ahmet Anzavur'un akrabalarından Sultan isminde bir Çerkes.

3- Akçaşehir'de Sırrı isminde Rusya'dan gelen bir zabit.

4- Ereğli'de Odabaşızade Halit (bilahare İstanbul'a gittiğini Rize'den haber aldım).

Lütfi

Hamiş!

Anadolu'da Bolşevik teşkilâtı yapılmak için hiçbir mümanaatta bulunulmuyor. Ankara'da Bolşevizmin derhal kabul edilmesine dair müteaddit konferanslar verilmiştir ve bu konferansların verilmesi için bizzat Câmi Bey (dâhiliye vekâletini işgal ettiği zamanlarda) teşvik etmiştir.

Lütfi

Kuva-yı Milliye re'sikârında olanlar Bolşevikliğe ne suretle bakıyorlar?

İşte burada gösterdiğim zevatın serdettikleri fikrin hülâsasını kaydediyorum.

Halide Hanım diyor ki:

Biz Anadolu'yu kurtarmak için mücadele ediyoruz ve bu mücadelede Bolşevikliğe zahîr olabiliriz. Bu bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek değildir. Benim nokta-i nazarımca memlekette bir Sovyet hükûmeti teşekkül etmemelidir. Sovyet hükûmetinin teşekkülü bizi muhtelif cihetlerden mutazarrır eder ve bunun başlıcası Moskova siyasetine münkad olmamızdan ibarettir. Hiçbir hudut tanımayan Lenin dünya siyasetine hâkim olduğu takdirde biz Rusya ile komşu olmamız dolayısıyla Rus cumhuriyetinin bir unsuru gibi kalacağız. İstiklâlimiz dâhili muhtariyetten başka birşey olmayacaktır. Harp zamanında hissettiğimiz Alman tehlikesi Moskova'ya nisbeten hiç olacaktır.

Câmi Bey (Sabık Dâhiliye Vekili)

Türkiye'nin kurtulması Sovyet hükûmetinin cihana hâkim olmasına mütevakkıftır. Siz memleketimizde istedikleri propaganda yapmaya mezunsunuz.

Ahmet Ferit Bey (Hâlihazırda Maliye Vekili)

Size İstanbul mebusu değil Türk Ocağı reisi sıfatıyla söylüyorum:

Bolşevikliği kabul etmekle Türkleri kurtarmayı ümit ediyor musunuz? Türkler tamamıyla hakiki istiklâliyetlerine nail olacaklar mı? Rusya'daki 30 milyon Türk ne oldu, iki senedir bütün Rusya'ya Bolşeviklik hâkimdir. Fakat siz istiklâliyete hiç olmazsa Kerenski zamanındaki serbestiyete nail oldunuz mu? O halde bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek Türkiye'yi Moskova'ya ilhak etmemiz demektir.[101]

Şimdi, geriye giderek 1919 yılında gönderilmiş raporları ele alabiliriz. Burada Türk Komünist Bolşevik Partiyası'nın kuruluşu ve faaliyetleri hakkında Haziran ayında kaleme alınmış 3 rapora yer veriyoruz.

Antet: Birleşiniz bütün dünya fakir ve mazlum işçileri!

Türk Komünist Bolşevik Partiyası

Burada üç bin 3.000 kişi gösteriliyor. [Sonradan eklenmiş not]

Dersaadet 19/6/335 [1919]

Rusya Şuralar Hükûmetinin Komünist Bolşevik Moskova Merkez Komitesi'ne

Suret

Kırım Oblastnoyi Komitesinin emr-i resmisi ile partiya namına memuren İstanbul şehrine gönderilen yoldaşlardan Yusufov, Yehanov [Necatof ?], Mehmet[102], Zekeriya 12 Haziran 335 tari-

101 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 714-725 [Eski Türkçe].

102 ***TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN Kısa Biyografi*** **(TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004) kitabında sözü edilen "Baba Mehmet" burada adı geçen kişi olabilir: "(...) İ. Bilen yoldaşın komünist savaşçısı yolunu bulmasında, Türkiye Komünist Partisi'ne girmesinde öz teyzesinin oğlu Mehmet Aruz'un yardımı olmuştur. Aruz, Oktobr Devrimi'ne, iç savaşlara katılmıştı. Bolşevikler partisine girmişti. 1919'da Mustafa Suphi'lerin İstanbul'a gönderdikleri büyükçe bir komünist grubun başındaydı. Salgıncılara karşı savaşta, ulusal bağımsızlık, kurtuluş savaşında bu grup önemli bir rol oy-**

hinde Dersaadete muvasalat ettik. İstanbul şehrinde hal-i hazırda revolüsyoni komitet mevcud değildir. Burada mevcut fırkaların ekserisi hükûmetle beraber çalışıyor. Şu kadar var ki bu fırkaların içerisinden ve öteden beri sosyalistlikle şöhret bulmuş, namdar birçok eşhasın mensup oldukları fırkaları terk ile ayrıca ve fakat gayet hafî bir surette çalışmakta oldukları anlaşılıyor.

Şimdilik bu gibi ayrı ve şimdiye kadar mevcut olan fırkalardan ayrı çalışmaktaki maksatlarını alenen bildiriyorlar. Çünkü muhitte İngiliz, Fransız, İtalyan ve mahalli hükûmet memurları tarafından şediden takip ediliyorlar ve edilmektedirler. Muhtelif fırkalardan ayrılıp ayrı çalışmakta olan eşhasla gayet ciddi bir surette ve etraflıca görüştük, mezkûr şahısların hakiki sosyalistlerden olduklarını kanaat-i tammımız vardır, onlarla yaptığımız meclislerde bütün kuvvetleriyle bizim takip edeceğimiz yolu bize her gûna yardımda bulunacaklarını alenen beyan ve ifade ediyorlar, biz de Rusya'dan gelen komünistler bizimle el ele verip çalışmak isteyen bu gibi fedakâr arkadaşlardan eminiz.

İstanbul'un ahval-i hususiye ve umumiyesine dair ve milletler arasında cereyan eden vukuat bervech-i zirdir. Bütün İstanbul ahali-yi İslamiyesi İngiliz, Fransız ve Yunanilerin aleyhinde olarak alenen şikâyet ediyorlar ve diyorlar ki bizi yani Türkiye'yi ancak Balşevizm inkılâbı kurtarabilir. Eğer Balşevizm toprağımızda olmayacak olursa hiçbir vakit bize hücum eden bu emperyalistlerin boyunduruğu altından kurtulamayacağız. Sokaklarda yürüyen küçük çocuklara varıncaya kadar Balşevikler geliyor ve Rusya'dan gelecek Balşevikler bizimle beraber olacaklarmış ve bizi Fransız, İngilizlerin boyunduruğu altından kurtaracaklarmış, bunu işiten İngiliz Fransızlar hiç kimseye müracaat etmeyerek bu gibi eşhası mahpushanelere bila sual atıyorlar. Hal bu ise bu işkencelere karşı yine Balşevik sözü şehir köşelerinde eksik değildir. İstanbul'da amele ve fakir halk mevcudu yetmiş bini mütecavizdir. Bu kitle-i azime arasında Balşevizm propagandası bütün manasıyla ilerlemiştir. Cüzi bir haricin tesiriyle, inkılâbın vücuda geleceği yüzde yüzdür, bütün mevcudiyetimizle inkılâbın pek yakın zamanda başlaması için çalışıyoruz ve size şimdilik üç bin kişiden fazla hakikat-i hâli anlamış ve doğrudan doğruya inkılâba hazır ve müheyya oldukları halde ve onlar tarafından bütün Rusya savetine arkadaşlık şelamlarını takdim ediyoruz.

Türkiye'de muhtelif vilayetlerdeki vaziyet:

İzmir: İzmir'de bundan bir ay evvel İngilizlerin vesayetiyle Yunan askerinin İzmir sahiline çıkmaları emri verilmişti. Bu emri alan Yunaniler Türkiye hükûmetine bakmayarak karaya asker ihracı başlaması üzerine karadaki Türk askeriyle ahali tarafından pek şedid bir surette Yunanilere karşı muharebe açılmıştı. Tarafeynden on beş bin ila yirmi bin kişi zayiat vardır. Bu defa karşısında bulunan İstanbul ve civar vilayetler Türkleri tecemmusu birden ayaklanarak katl-i ama mübaşeret edeceklerini kendi hükûmetine telgraflarla bildirdikleri sırada İngiliz ve Fransızlar ve İtalyanlar bu hâlin kendileri için vahim neticeler vereceğini hissederek hemen İzmir'deki muharebenin durdurulması çaresini düşünmüşler ve Yunan askerinin müsademenin nihayetlenmesini şiddetle talep etmişlerdir. Hâl-i hazırda İzmir'deki vukuat bu kadar. Yalnız bütün ahali silâhlı olarak muhtelif yerlerde gruplar halinde yaşıyor.

Trabzon: Trabzon vilayeti Erzurum vilayeti ile beraber birlikte ittihad ederek Türkiye hükûmetine bu suretle bir beyanname gönderiyor. Ve biz Trabzon ve havalisi ile Erzurum ve

---

nadı. Gene bu grup, daha çok İstanbul'da TKP'nin gelişmesine somut katkılarda bulundu. Aruz'un takma adı: "Baba Mehmet"ti. (s. 10). İleride vereceğimiz 11 Ağustos 1922 tarihli bir raporda Mehmet Aruzov imzası görülmektedir.

havalisi İngiliz Fransız İtalyan ve Yunan emr-i resmilerini tanımıyoruz. Eğer seni Türk hafiyesi İngiliz Fransızlarla ittihad edip te bizimle dûne kadar harb etmiş hayatımıza kast etmiş bu gibi düşmanlara boyun eğip sahiplik ediyorsan, şu halde seni de tanımıyoruz. Biz hür vatanın hür evlatlarıyız. Bu beyannameden sonra müttefikîn Trabzon Erzurum ve civarının terk-i silâh etmesini talep etmişler ise de kendilerine bu suretle mukabelede bulunulmuştur. Eğer silâh almak istiyorsanız gelin Çanakkale'den bakiye silâhları alabilirsiniz. Biz Trabzon ve Erzurum fakir halkları sizinle son nefesimize kadar çarpışacağımızı alenen beyan ederiz. "Yaşasın bütün dünyanın Balşevikleri" diye dahi bağırmışlar, bu patırtılardan sonra ..... hiçbir cevapta bulunmayarak halen bu mesele biz burada bulunduğumuz halde ..... sükunetle devam ediyorlar.

Türk ordusu arasında propagandanın suret-i tesiri:

Ordunun kısmı-ı a'zamı Balşeviklik âlemine doğru yürümekte olduğundan bizzat müşahede ediyoruz. Çünkü evvel emirde Türkiye hükûmeti yani Türk kabinesi orduda mevcut zabitan ve efradına bakmıyor. Ve sahip çıkamıyor. Bu hâl karşısında kalan fakir zabitan ve asker sefalet içersindedir. Sefâlet içerisinde kalan orduda Balşevizm propagandası bütün manasıyla icra-yı nüfuz etmektedir. Bu defa zabitan ne eski kabineyi ve ne de yeni Ferit Paşa kabinesinden memnun değildirler. Yalnız şimdiye kadar kabinelerde hizmet etmiş ise de her birisi bir suretle kabinelerden tard edilerek ve öteden beri sosyalist fikriyle daima açıklar kalmış ve beylik paşalık davasında bulunmayan namuslu eşhasın tecemmuu ile vücuda gelecek kabine istiyorlar. Ve herkes bu uğurda feda-i can etmeye hazırdır. Balşevizm sözleri asker arasında alenen söyleniliyor. TÜRKİYE'NİN ZABİTANI DEMEK kısm-ı a'zamı fakirlerden müteşekkil, şeref ve tantanalar için orduda hizmet eden burjuva ailelerine mensup zabitan pek azdır. Ordudaki zabitan da hiçbir zaman aksü'l-hareke memul değildir. Ve hemfikirlerdir. Çünkü gece gündüz bu gibi arkadaşlarla tanışılmış bütün ahval-i ruhiyeleri hakkında malumatımız vardır. Ve bu hususta emniyet-i tammemiz vardır.

Mühür : Türk gruppası
Komünist Balşevik[103]

* * *

Dersaadet 28 Haziran 1919
Moskova'da Merkez Bolşevik Komünist Partisine

Bin dokuz [yüz] on sekiz senesi Oktyabrında Moskova'da partide çalışmakta iken bir yoldaşımla birlikte Kırım'da hafiye olarak çalışmaya i'zâm edilmiş ve bununla beraber fırsat bulunca İstanbul'a Türkiye ahvâlini anlamak ve Balşevizm propagandası icra etmek için tayin edilmiş idik. Kırım'a muvasalatımızda ben Sıvastapol'da Fransız efrâdı arasında propaganda yapmak için (Oblastnoy komitet) tarafından tayin edilmiş ve o suretle vazifeye başlamış idim. Sıvastopol'da Fransız ve Zuhaf [zouave] efrâdı arasında gerek Fransızca ve gerekse Arapça bir müddet propaganda yaptım. Ve epeyce dahi muvaffakiyet dahi elde edilmekte idi. Fakat hâmil olduğum pasaportu polise muayene ettirdiğim zaman şüpheli şahıstır diye mezkûr pasaporta işaret verilmiş ve ben dahi her gün mıntıka polisi dairesine gidip görünmeye mecbur idim. En nihayet pasaportum dahi dairece elimden alınmış günde iki defa görünmeye ve sıkı bir nazar altında bulunmaya mecbur tutulmuştum. Artık orada çalışmak mümkün değil idi ve tehlike günden güne artmakta idi. Odesa'ya gidip Türk konsulundan bir pasaport alıp

103 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 118a-119 [Eski Türkçe].

tekrar Sıvastapol'a avdet kararlaştırdım ve o suretle firaren Odesa'ya azimetle Türk konsulundan pasaportumu aldım ve o sıra Odesa'dan Kırım'a yolcu vapurları men edilmiş, çünkü Kırmızı Ordu Odesa'yı dehşetli suretle sıkıştırmış ve ilerlemesinde devam ediyordu. Mezkûr şehirde Yunan neferlerinden Türkçe bilenler arasında dahi bir müddet propaganda yaptım. Fakat iaşem için hiçbir taraftan para tedariki imkânı kalmamış ve çalışmaya dahi iş bulmak imkânı yok idi. En nihayet her ne kadar Türkiye'de mahkûm eşhastan isek de herhalde burada çalışmak zamanı hulûl etmiş olduğundan İstanbul'a geldim ve şimdiye kadar burada propaganda ile meşgulüm. Yaptığım propagandalar birçok hüsn-i neticeler hâsıl etmiş ve birçok kimselerden ve hatta zabitandan dahi benimle birlikte bu fikir için çalışacaklarına söz aldım. Fakat parti teşkil etmeye akçenin fıkdanından dolayı muvaffak olunamadı ise de proje halinde bu fikre hizmet edecek bir parti mevcud demektir. En nihayet Kırım Oblastnoy komiteti tarafından gönderilmiş Türk komünistleriyle buluştum ve ilk olarak bir Türk Bolşevik Komünist Partisi teşkil ettik.

Türkiye Vaziyet-i Hazırası

İstanbul'da ve hatta bütün Türkiye'de anasır-ı gayr-i müslime ve zenginler müstesna olmak şartıyla zabitan, asker ve hemen umum köylü ve işçiler Balşevizmi hatta rüyalarında dahi severek sayıklıyorlar ve dört gözle bu idareyi beklemektedirler. Yani Türkiye'de inkılâp ihzarı gayet kolaydır. Fakat şimdi İstanbul'da bu fikri yürütmek güç ve imkân haricidir. Çünkü tamamiyle dört taraftan İtilaf hükûmetlerince ihata edilmiş vaziyettedir. Fakat Şarkî vilayetlerimizde ve Anadolu'da yapmak ve icad etmek tamamiyle kolaydır. Mezkûr vilayetlere oranın yerli ahalisinden tahsil görmüş ve işbu fikre hizmet eden gençlerden gönderip oralarda şubeler tesis etmek mümkündür. Oralara i'zam edilecek kimseler ihzar edilmiş ise de paranın akçenin fıkdanı buna manidir. Burada muhtelif partilerden muavenet görmek imkânı yoktur. Çünkü mezkûr partiler hükûmetle birlikte ve Balşevizme muhalif olarak çalışıyorlar. Sosyalist fırkaları azalarının hemen kâffesiyle görüştüm. Fakat hiçbirisini kendi programımızın lehinde görmedim. Bütün Türk fakir, işçi ve köylü halklarının selamlarını Rus İşçi ve Köylü halkına ithaf eder ve Kırmızı Ordunun muvaffakiyetini temenni ederiz.

Türk Komünist Balşevik Partisinden
M.C.[104]

Türkiye Komünistlerinin Vaziyeti Hakkında Moskova Merkez Komitesi'ne Suret

Ordu arasına Balşevizm gayesini tamamıyla yürütmek mesele-i mühimmesi

Hal-i sefalette bulunan ordu askerinin siyasî kafaya mâlik olan bazı arkadaşların bu günlerde teşkiline muvaffak olduğumuz Komünist Balşevik Partiyasına kemâl-i teani ile aza olarak kayıt ve kabul ediyoruz ve komünist Balşevik programına sadık kalacaklarına dair birer birer tahlif ediyoruz.

Rum, Ermeni fakir halkından ve Rus esirlerinden dahi yakında aza kaydolunacağı muhakkaktır. Esamileri yazılmış ancak kendilerine henüz kayıt muamelesi (çilen) kâğıdı verilmemiştir. Çünkü korkuyoruz. Rus esirlerinden korkumuz yoktur. Çünkü Rus arkadaşlarla gayet samimi görüşüyoruz. Fakat Ermeni ve Rumlardan biraz çekiniyoruz. Bu kısa müddet arasında ve İstanbul'un bu karışıklık zamanında Balşevizm gayesini kemal-i muvaffakiyetle ileri sürüyoruz.

104 *TÜSTAV Komintern Arşivi*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 120 [Eski Türkçe].

Yalnız bütün dünya emperyalizmini korkutan ve bütün dünya fakir halkının hakkını meydana çıkarmak gayesini ortaya süren Lenin, Troçki ve Stalin arkadaşlarımızdan muavenet bekliyoruz.

Yaşasın bütün dünya proletaryası, yaşasın Üçüncü Beynelmilel inkılâbı.

Trabzon, Rize, Amasra, Giresun ve Ereğli iskelelerinde olan irtibatımız.

İstanbul dört kısma ayrılmıştır.

1- İstanbul 2- Beyoğlu İngilizler, Fransızlar, ve İtalyan (25 bin kişi .....) 3- Üsküdar 4- Eyüp sultan ve Kâğıthane civarı.

Bu taksimattan maksat İstanbul'da ihtilâl çetelerinin icra-yı faaliyet edecekleri mıntıkalardır. Kabineyi sükût ettirmek için ayrıca hususi bir çete teşkilâtımız taht-ı karara alınmıştır ve çete askeri günden güne yazılmaktadır.

Teşkilâtı tevsi ve büyük mikyasta ihzar için elimizde para mevcut olmadığından bütün dünya proleteryat inkılâbı için çalışan Rus Saveti'nden imdat ve muavenet bekliyoruz.

Türkiye'de inkılâp yapmak ve Bolşevizm gayesini ileri sürmek pek kolay ve suhuletli olduğunu bildiğimizden dolayı zaman geçirmeyerek Türkiye'nin bu karışıklık esnasında ufacık bir maddi muavenete vasıta olacağı şüpheden arîdir.

Komünist partiyalarının suret-i teşekkülü

Bazı revulosyoni komitenin teşekkülü.

Bugün İstanbul'da revulosyoni komitet mevcuttur ve azaları bundan ibarettir.

1- Reis Yusufov 2- Katip Necatof, diğer azalar, 3- Celâl, 4- Mehmet, 5- Kenan, 6- Asaf, 7- Bahattin, ...?, 8- Tahsin, 9- Kâzım, 10- Şevki, 11- Taki, 12- Hasan

İhtiyaç

1- Teşkilâtta bizimle beraber çalışmak üzere Rus komünistlerinden biri erkek ve diğeri kadın olmak üzere behemehal yanımıza gönderilmelerini Savet Hükûmeti'nden istiyoruz.

2- Rusya ile irtibat tesis için herhalde elimizde mevcut bir motor kaptanının olması şarttır. Kıymeti dahi ancak 120.000 ruble olabilir. Yani bura fiyatı (İngiliz kumpanyalarından)

Muavenet-i maddiyede bulunulduğu takdirde Romanof Rublesi olmak şarttır.

Benim bir buçuk ay almadığım maaşımla (Kırım Oblastnoy Komitet-? de malumdur) Fimâba'd maaşımın gönderilmesi.

Bu paralar dahi Romanof Rublesi olmak lâzımdır.

Komünist Partiyası'na

Teşkilâtımıza kayıt olunan arkadaşlar ancak bir ay sonra maaşa müstahak olacakları kendilerine bildirilmiştir. Teşkilâtımızı doğrudan doğruya hiç kimseye müdanaa etmeden kendimiz yapmaktayız ve Türk sultanlığını inşallah pek yakın bir zamanda yıkacağımızı büyük ve sönmez bir komünist kalbiyle size tebşir ederiz.

Vaktin müsaadesizliği ve hakkımızda yapılan takibatın şiddeti daklatı layıkı vechile yazdırmıyor. Umumiyet itibarıyla inkılâp yapmak zamanı yaklaşmıştır muavenet bekliyoruz.

Reis Yusufov (Rusça), Serkâtip yerine Celâl 29 Haziran 335

(mühür)[105]

İstanbul Komünist Grubu adıyla TKP Kuruluş Kongresi'nde de yer alan bu grubun daha sonraki çalışmaları kongrenin 6. içtimaının 2. celsesinde Lütfi Necdet'ten sonra söz alan Latif tarafından şöyle dile getiriliyor:

105 *TÜSTAV Komintern Arşivi*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 121-123 [Eski Türkçe].

"İstanbul Teşkilâtı'na ben de iştirak ettim. Biz Lütfü yoldaş gittikten sonra üç şeye teşebbüs eyledik. Biri Rus esirleri arasında, Derince'de propaganda yapmak idi. Rus amelelerine yevmiyelerinin azlığından söyleyerek tezyid-i maaş talep etmelerini ve bunun için de tatil ilân etmeleri lâzım geldiğini tembih ettik. Bunlar otuzar kuruş yevmiye alıyorlardı. Fakat bundan bir şey çıkmadı.[106] İkinci teşebbüs olarak tramvay memurları grevi oldu. Mezkûr grev Şubat'ta yapıldı. Grevi yaptıran yoldaşımız buradadır; ismini söyleyemeyeceğim, tevakkuf (?) da oldu. Şehremaneti'nin, Emniyet-i Umumiye'nin tavassutuyla maaşlar(a) %50 zam talep edildi ve sekiz saat iş ilân edildi. Mezkûr kararı [Şehremini] Cemil [Topuzlu] Paşa kabul etmedi. Fakat Şehremaneti kabûle mecbur oldu. Şehremaneti tramvay memurları için kıraathaneler açtırdı. Üçüncü teşebbüs, İngiliz vapurlarında çalışan ameleler arasından (Hristo) isminde bir Rum elde edildi, propaganda yaptırıldı. Amelenin talepleri üzerine İngilizler Galata'dan (Markasya) namındaki gazinoyu amelenin içtimaına mahsus olmak üzere açtırdı. İstanbul'da çalışan arkadaşlar daima takibe ve sıkı bir tazyike dûçâr oluyorlardı. Bilahare sekiz yoldaşımız tevkif edildi. Sonradan mukaddema Rus konsoloshanesinde çalışmış bir muhterem Rus yoldaşımız bize pasaportlar tedarik etti. Bir müddet daha çalışmaya muvaffak olduk. Bu yoldaşın fedakârlığını hiçbir vakit unutmak kabil değildir. Son zamanlarda İngiliz ve Fransızların şiddetli takibatı üzerine biz birkaç arkadaş İstanbul'u terk ettik. Orada mevcut yoldaşlarımız gizli olarak çalışmaktadırlar."[107]

Bu grup adına Komintern II. Kongresi'ne Nihat Nusret tarafından iletilen, diğer belgelere ve içeriğine göre Türkiye Sosyalist Fırkası'na ait ve kendi beyanına göre Mustafa Fazıl tarafından kaleme alınmış Haziran 1920 tarihli raporu, sunuluş biçimini aşağıda vereceğiz. "Türk komünistlerinden mutasarrıf [?] Nihat" imzalı 3 Ağustos 1919 tarihli rapora göre, Ukrayna merkez komünist komitesi tarafından 7 Mart 1919'da Türkiye ve Kafkasya'ya gönderildiğini, çeşitli dillerde literatürü Dersaadet ve Batum'daki komitelere verdiğini, Dersaadet'te Lenin'in mektubunu Harbiye Nezareti'ndeki zabitana okuttuğunu anlatan Nihat Nusret, İştirakçi Hilmi'nin reis, Fazıl'ın sekreter, Rıza'nın muavin aza olduğu TSF'yi "Dersaadet'teki komünist teşkilâtı" olarak niteliyor; raporun tamamı şöyle:

Türkiye ve Kafkasya'da bulunduğum ve gezdiğim yerin umumiyetle dakladı bunun içerisindedir.

3 Ağustos 337 – 1919

imza

Türk komünistlerinden mutasarrıf Nihad [Nusret Nihat]

Numara:1

3 Ağustos 1919

"Daklad"

7 Mart 1919 tarihinde bizi memuriyet [memureten] Ukrayna merkez komünist komitesi tarafından Türkiye ve Kafkasya'ya gönderildim. Vazifem olarak beraberimde her lisana aid

106 Daha önce gönderilmiş ve yukarıda aktardığımız raporda bunların greve çıktıkları için Maslak'a sürüldükleri, buradaki yevmiyelerinin yüksekliği nedeniyle hoşnut oldukları belirtiliyordu.

107 *Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi)*, Der.: Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 183.

olmak üzere edebiyat alarak götürdüm. Bunların bir kısmını Odesa'daki podpolu [Rusça – illegal] komiteye, bir kısmı Dersaadet'e ve diğer bir kısmı da Kafkasya'nın Batum şehrine vusul ettim. İstanbul'a götürdüğüm merkez komünist komitesinde bulunan Türk sosyalist komitesine verdim. Mezkûr komite podpolni [Rusça – illegal] olarak matbaada tab edip çıkardıktan sonra Dersaadet'teki şubelere ve Anadolu'daki komitelere isal edecektir. Ve yoldaş Lenin'in mektubunu da Harbiye Nezareti'nde bulunan zabitana verdim. Ve zabitanlar hürmet ve memnuniyetle kabul edip ve Türkçe'ye tercüme edip bütün Harbiye Nezaretinde bulunan memurinine gösterecektir.

Zaten Harbiye Nezareti memurini Türkiye'yi felâketten kurtarmak için bir yol arıyor. Mezkûr yoldaş Lenin'in mektubu en güzel yol gösterici bir alettir.

"Yoldaş Lenin'in Mektubunun Türkiye Zabitanına Tesiri"

Birkaç gün sonra tekraren Harbiye Nezaretine vardım. Zabitanın dörtte üçünü (Pagonsuz –Rusça apoletsiz-) gördüm. Ve beni hürmetle karşıladılar. Bir yer gösterip buyurunuz oturunuz diye, daha Rusya'dan ne getirdiniz diye, sual etmeye başladılar. Rusya'da ahvali yine sordular. Ben de propaganda tarzında bunlara anlattım. Pek memnun oldular. Ve yüksek sesle arkadaşlar bize pagon (Rusça – apolet) lâzım değildir. Bakınız arkadaşlar bir asırdan beri yani yüz seneden beri biz Türkler herhangi bir milletle harb ettikse bir türlü muvaffakiyet kazanamadık. Daima kaybettik. Bahusus gördüğümüz en büyük ve en müthiş ve kanlı muharebe ki beş sene devam etti. Neticede yine şayan-ı ehemmiyet bir şey elde edemediğimiz gibi Türkiye'nin gözüyle yeni olan en mühim Çanakkale boğazıyla ve İstanbul boğazını ki bunların uğrunda milyonlarca genç delikanlılar feda ettiğimiz gibi ve umum dünya yüzündeki İslamların güvendiği ve payitahtı olan Dersaadet'e yani (İstanbul'a da) İngiliz ve Fransız ve İtalyan ve Amerika velhasıl en küçük bir hükûmet bulunan ve Yunan beyliğini bile (İstanbul'a) bıraktık ve muazzam isimleriyle iftihar ettiğimiz (Dersaadet) kurşun atmaksızın top patlatmaksızın şu gördüğümüz medeniyetsiz ve vahşi İngiliz ve Fransız'a teslim ettik. Yalnız bu ne haldir. Ne için harb ediyoruz. Artık biz hitame verelim, insancasına yaşayalım.

Okuduğunuz ve gördüğünüz arkadaş Lenin'in mektubundan hassa kapınız, bakınız düvel-i muazzamada bulunan Rus hükûmeti bile harbe hitame verdi ve insaniyet ve beşeriyet uğrunda feda-yı can edip gündüz ve gece çalışıyorlar. Kendi hukuklarını temine çalıştıkları gibi bütün beşeriyettin de hukuklarını temine çalışıyorlar. Lanet olsun şu espalete yani şu (pagona –Rusça apolet–) diye .... elini atıp omzundaki espaletini koparıp yere attı. O sırada zabitanın ekserisi yaşasın

Numara: 2

Binbaşı Ahmet Mithat arkadaş, kahrolsun İngiliz Fransızlar alkışlar. Bir müddet devam ettikten sonra daireyi tatil edip o gün erkence dağıldılar.

Ertesi gün bir daha gittim. O günü yine daha ziyade hürmet gösterdiler. Yine Binbaşı Ahmet Mithat ve Yüzbaşı Kemal arkadaşlar yine tekrar bize harb lâzım değildir. Bize ancak cumhuriyet lâzımdır. Padişah bize lâzım değildir. Padişahsız yaşayacağız.

Arkadaşlar biz hiçbir kimsenin himayesi ve kolu altında bulunmayacağız. Biz o hükûmete müteşekkir ve minnettarız ki o hükûmetin gözü katiyen bizim arazimizde yoktur ve bize düşman nazarıyla bakmaz. Ve hürriyet-i ebediyi temin eder. O da en komşumuz gözümüzün önünde gördüğümüz Savet hükûmetidir. Yaşasın Beynelmilel Savet hükûmeti ki bir an evvel sulhu bizimle yaptı. Ve bizim ordumuz da Bakü şehrine kadar gitti. Yalnız Rus eski zalim çar

hükûmeti Trabzon ve Erzincan'a kadar gitmişken Balşevikler yani Savet hükûmeti bize ne kadar lütuf bahşetti. Arkadaşlar biz unutmayalım biz minnettar olalım. Elimizden geldiği kadar Savet hükûmetine yardım edelim.

"Padişahın Fikri".

Halka söylediklerine nazaran İngiliz ve Fransızların tazyiki ve bunların uzun müddet İstanbul'da kalmaları ve bütün milleti Balşevik değil belki komünist bile yapacaklar. Şimdiki padişahın tavrı onu gösteriyor. Çünkü eski padişahlar gibi yüz bin lira ve daha çok bir maaş almıyor. ve aldığı yirmi bin lirayı maişeti temin edip fazla kalan parayı mağdurine ve Hilal-i Ahmer'e veriyor. Kendisinin padişahlıkta gözü yoktur. İstifa etmek arzu ediyor. Ve Türkiye'nin reis-i cumhur olmasını istiyor. Daima Türkiye'nin halini düşünüyor. Ve hiçbir İngiliz ve Fransız ve sair diktatör olan milletlerin hiçbirinin himayesi ve kolu altına girmek istemiyor. Ve daima söyledi ki yeryüzünde bir Türk kalıncaya kadar en son ki kanımızı akıtacağız yedi yüz senelik bir padişahlık nasıl olur ki şimdi taksime uğrasın ve muhakkar olsun bunu katiyen hiçbir Türk kabul etmez diye söylüyor.

(Dersaadet'in Umum Ahvali)

Dersaadet'te bulunan bütün millet-i Osmaniye matem içinde bulunuyor.

Dersaadet'te on sekiz parti vardır. Bunlardan yalnız dördü hal-i hazır Türkiye'ye muhaliftir ki o da burjuvazi sulh selamet İngiliz himayesini ve Fransız himayesini isteyen partilerdir. Mütebaki on dört anarkis mantarkis sağ sol ve sair partilerdir ki Türkiye'de bir an evvel Balşeviklik

Numero: 3

İlan edilmesini arzu ediyorlar.

Dersaadet'te komünist teşkilâtı

Merkez komitesinin alınmış beş azası vardır. Bunlardan birisi bir reis birisi muavin ve diğer birisi de sekretar ikisi de azadır. Reis komünist Hüseyin Hilmi, Sekretar Fazıl muavin Rıza aza .....[boşluk] arkadaşlar vardır. Mezkûr komitenin İstanbul'un her mahallesinde şubesi vardır. Bu şubelerin de beherin de on beş yirmi kadar azaları vardır. Bunların içinde de halis komünistler vardır. Ve diğer balşevik olmak üzere yüz bini mütecaviz Balşevik İstanbul'un içinde vardır. Bunların sırf bini esas Balşevik komünisttir. Ve diğerleri de yavaş yavaş komünist olmaktadır. Zaten komünistlik İslam mezheble yakındır herkes komünist sever. Bu komitelerin bir yerden hâsılatları yoktur. Yalnız komitelere yazılan arkadaşlar muavenet ediyorlar. Netice diyebilirim ki İstanbul'un her tarafını ihtilâl ihata etmiştir. Gecede on beş kadar ecnebi askeri katlediyor. Türk eşkıyaları geceleyin gizli yerlerde tesadüf eden ecnebi askerleri bıçaklan kesip bu suretle katl ediyorlar.

"Dersaadet'te revolüsye yani ihtilâl"

İzmir vilayetinin Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'da iki günde bir miting oluyordu. Onların gayesi Fransızlar Ayasofya camiini İslamlardan alıp Yunanlılara vermek ve camilere çan taktırmak idi. Bunun [için] Türkler miting yapmaya mecbur kaldılar.

Miting bir gün evvel yani Cuma akşamı podpolni (Rusça – illegal) olarak kâğıtlar ahalinin umumuna dağıtıldı ki yarınki Cuma günü dua günüdür. Türkiye parçalanıyor. Hukukunu temin etmek isteyen her bir Türk Sultan Ahmet Bayezıd camilerinde yerilenecek [?] bizim için yarın ihtilâl ve ölüm günüdür.

Ertesi gün herkes elide edebildiği vesait-i [....] cebine sokarak öğleden sonra Sultan Ahmet ve Bayezid'da beş yüz bin kişi içtima etti ve muazzam bir miting oldu ve can yakıcı nutuklar verildikten sonra herkes müheyya olarak nutuk verenlerin yüzüne bakıyorlardı ki bakalım nereden işaret edecekler miting tamam dört saat devam etti. O zamanda bütün ecnebi tayyareleri miting üzerinde uçuyorlardı ve miting uzaklarında İngiliz askerleri ondan sonra Fransız askerleri ve ondan sonra da Türk askerleri ve muhafızları var idi.

Miting gayet yüksek sesle ağlayarak bağırıyor kahrolsun İngiliz Fransızlar Amerika .....İtalya.[108]

* * *

108 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31-36, Belge No: 3-14 [Eski Türkçe].

İlk İstanbul Komünistleri

T.K.P. Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları adlı broşürde (s. 4-5) TİÇSF'den önce, İstanbul'daki komünist teşkilâtlanmaları hakkında -başka kaynaklarda bulunmayan- birtakım bilgiler verilmektedir. Buna göre, İstanbul'daki ilk komünist kümelerden biri, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde Halkalı Ziraat Okulu'nda kurulmuştur. Bu kümede "Bolşevik İvan" diye tanınan, Rus ordusundan kaçmış bir demirci ustasıyla, Tophane ve Tersane'de çalıştıktan sonra Almanya'da staj yapan bir tornacı ustası önder durumunda imişler.

"Bu küme, 30 Ekim 1918'de Kadırga'da Ahmet Usta'nın evinde toplandı. Toplantıya gelenlerin arasında demiryolu işçileri, tramvay işçileri, şirket vapurlarında çalışan deniz adamları, marangozlar vardı. Toplantı sonunda bir çağrı ile halka, işçilere, emekçilere başvurdular. Halkı birlik olmaya, memleketi düşmandan kurtarmaya çağırdılar. 1919 Şubat'ında, polisin yaptığı bir aramataramada, küme üyelerinden bazıları tutsak edildi. Kimi de Anadolu'ya geçti cepheye gitti."

Daha başka kümeler, Kumkapı-Kadırga, Galata-Yağkapanı, Haliç-Kasımpaşa semtlerinde teşkilâtlanmışlar.

"Haliç kümesine, 1919'da Sovyet Rusya'dan dönen (516 kişilik) Bolşevikler grubu katıldı. Bolşeviklerin başında 'Baba' Mehmet[109] vardı. Bunlar M. Suphi'ye bağlıydı. Bu grup daha ziyade Anadolu'ya silâh, fabrikalardan tezgâh, işçi kaçırmak işleriyle uğraşıyordu. Bu kümeye bağlı yoldaşlar, komünist *Yeni Dünya* gazetesini dağıtıyordu. 1920 yılında, Sarayburnu ve Kumkapı semtleri garnizonlarındaki Fransız askerlerine, Harbiye'deki İngiliz askerlerine, ayrıca Hintli askerlere, onların dillerinde yazılmış beyannameler dağıttılar.[110] Onları,

109 Yukarıda Türk Komünist Bolşevik Partiyası'nda sözü edilen Mehmet olabilir.

110 Beyanname dağıtımıyla ilgili olarak Vanlı Kâzım Kip'in anılarında ilginç bir bölüm vardır: "Bir gün parti (TSF) odasında yalnız oturuyor ve gazete için yazılar hazırlıyordum. Oda kapısı kapalıydı. Kapının vurulduğunu sonra da açılarak iki kişinin içeri girdiğini gördüm. Birinin koltuğunda büyükçe bir paket vardı.(...) Gelenlerden esmer olanı Azeri şivesiyle, "Biz Rusya'dan geliyoruz, gizili bir meselemiz var" (...) dedi. Yine o esmer olanı elindeki paketi açtı. Paketin içinden kocaman bir ekmek çıkararak ekmeğin üstünü çizdi. İnce kabuğu eliyle sıyırdı ve içinden birçok kâğıt çıkardı, onları deste deste ayırdı. Bunlar İngiliz, Fransız, İtalyan dillerinde ince kâğıtlara yazılmış beyannamelerdi. Ekmeğin iç alt kısmından da bir deste Türkçe beyannameler çıkarmışlardı. Esmeri Tatarca da biliyor, beyazı ise Fransızca dilini konuşabiliyordu. Bu beyannameler dillerini konuşan askerler arasında dağıtılacaktı. Fransızca olanı alıp okudum.(...) Biz bu beyannameleri sana bırakalım, bir miktar da para verelim, kendini tehlikeye koymadan para ile başkalarına dağıttır. (...) Bu tehlikeli

Türkiye'den çıkıp gitmeye çağırdılar. Bu Haliç Grubu kayıkçılarla, gemi adamlarıyla, demiryolu işçileriyle, posta-telgraf-telefon memurlarıyla bağlıydı. Bu grup Bulgar, Macar, Fransız komünistleriyle işbirliği kurmuştu. Sonradan İstanbul Komünist teşkilâtına bağlandı."

Broşür, ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında Marmara bölgesinde etkinlik gösteren, Osman Kaptan, Kürt Süleyman ve Ardişenli Abdullah çetelerinin yararlıklarından söz etmektedir.

G. Jaeschke de *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* adlı yapıtında (s. 167), İngilizlerin 1919 Mart'ında İstanbul'da bir tramvay arabasında bularak Londra'ya gönderdikleri bir risalede şu sözlerin yer aldığını aktarıyor:

"Arkadaşlar! Kendimizi savunma günü geldi. Masum Alman ve Rus milletleri faaliyet halindedirler... Wilson, Clemenceau, Lloyd George ve meslektaşları 'Cemiyet-i Akvam' adı altında mükemmel bir aldatma vasıtası çıkardılar... Gözlerinizi açınız: hedefiniz... mutluluğun yayılmasıdır... Komiserlerimiz... size eşekler gibi kullanan beylerinizden kurtaracaktır; yaşasın mukaddes büyük Bolşevizm."

Yine *T.K.P. Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* adlı broşürde (s. 6-7) TİÇSF-TKP ilişkisi hakkında şunlar ileri sürülmektedir: "TİÇSF açık çalışmaya başladıktan sonra bu partinin yönetim kuruluna burjuvaziden kimseler sokuldu. Bu adamlar devrimci çalışmaya karşı durdular. Bu parti kanalıyla onlar, işçi sınıfını, devrimci kuvvetleri burjuvazinin yedekçisi yapmak, onun politikasına bağlamak istediler. Partinin programını değiştirdiler. Programdaki 'İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi, Türkiye'de işçi-köylü hükûmeti kurmak için savaşır' maddesini kaldırdılar. Yerine 'Parti, parlamento seçimleri savaşlarına katılır' dediler. 'Köylülere bedava toprak dağıtmak' maddesini, 'köylüye ucuz kredi sağlamak' maddesiyle değiştirdiler. Derebeyliği devrim yoluyla kökünden yıkmak, toprak beyliğini kaldırmak ilkelerini programdan çıkardılar, işçilere 8 saat işgünü yerine, 'bir iş kanunu hazırlamak' sözünü koydular. Dönekler, Nizamettin Ali gibi burjuva adamları, sınıf savaşını, devrimcilik ülkülerini körletmek, burjuvaziyle uzlaşmak yolunu tuttular. Bu dönekliği, bu uşaklığı gören işçiler partiden yüz çevirdiler. Devrim ülküsüne, proleter-işçi dâvasına bağlı kalan işçiler, Komünist Partisi'nin İstanbul teşkilâtına girdiler.

Mart 1920'de İngiliz –Antant kuvvetleri– İstanbul'u resmen işgal ettiler. Baskı, yabancı ezgisi ortalığı kasıp kavuruyordu. İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi dağıldı. 1920 yılının sonlarında, bu partiyi devrimci işçiler, ilerici aydınlar yeniden kurdular. Bu parti 1925 yılına kadar yaşadı. *Aydınlık* dergisi bu partinin yayın organıydı. Bu parti çok zayıftı. Kurulduğu günden, tâ baştan köylüyle

---

işi tek başıma yapmaya karar verdim. Bu arada Millî Mücadele komitesi diye bir teşkilât faaliyette olduğunu söylediler. Başlarında Topkapılı Mehmet diye biri varmış, tarif üzerine araştırarak buldum. (...) Türkçeleri bize ver dağıtırız fakat diğerlerini biz yapamayız, dedi." *Millî Azadlık Savaşı Anıları*, Der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2006, s. 84-85.

bağlanamadı, işçi hareketinde sönük kaldı. Günden güne önemini kaybetti, söndü gitti. Komünist Partisi'nin kurulmasına bu parti yardım etmiştir."

Bu kitapçığın yayımlandığı, Laz İsmail'in (İ. Bilen/Marat) TKP önderliği sırasında, Dr. Şefik Hüsnü dönemi olumsuzlanmıştı. TİÇSF'nin 25 Eylül 1919 tarihli Teşkilât Nizamnamesi'yle 15 Nisan 1923'te yayımlanan Bildiri'sinden başka bir program belgesi olmamıştır.

TİÇSF'nin Teşkilât Nizamnamesi'nin ilk maddesindeki "ilmî sosyalizm"e yapılan gönderme dışında ideolojik bir öğe yoktur. Ancak TBMM ikinci dönem seçimleri için çıkartılan 15 Nisan 1923 tarihli Beyanname'de liberal ve sosyal demokratik talepler sıralanmıştır.

KURTULUŞ VE TÜRK SPARTAKİSTLERİ

1919 Mayıs'ında Almanya'da sayı 1-2 olarak yayımlanan *Kurtuluş*'tan sonra, Ekim ayında da yalnız Almanca olarak, dört makaleden oluşan bir *Die Befreiung – Deutsches Sonderheit des Kurtulush* [Tarih ve Toplum, sayı: 65 (Mayıs 1989), s. 50-56, çev.: Cemil Koçak] dergisi yayımlandı; oradaki yazılardan Nurullah Esat'a ait "Uluslararası Sermayenin Sömürgesi olarak Türkiye", *Kurtuluş*'un yıl sonunda çıkan 4. sayısında basılmıştır.

Kurtuluş İstanbul'da 20 Eylül, 20 Ekim, 20 Kasım ve Aralık 1919'da ve Şubat 1920'de yayımlanmıştır. İstanbul *Kurtuluş*'unun ilk sayısında yalnızca Almanya'dan gelenlerin yazıları varken, 2. ve 3. sayılarda Dr. Şefik Hüsnü'nün, 4. ve 5. sayılarda Sadrettin Celâl'in yazıları çıkmıştır. Vanlı Kâzım'ın TSF ve işçi hareketi (Bİİ) üzerinden bu gruba katılması 1922 sonrasıdır.

Kurtuluş'un 20 Kasım 1919 tarihli 3. ve Şubat 1920 tarihli 5. sayılarında, sansür sakıncalı bulduğu sözleri çıkarmıştır: Ethem Nejat'ın "Sosyalizm ve Ferdiyetçilik" yazısından 5 satır; M.B. Dündar'ın "Sosyalizm ve Militarizm" yazısından 9+45 satır; Sadri Celâl'in "Sulh-ü Ebedî ve Cemiyet-i Akvam" yazısından 30 satır.

1920 yaz başında İKG/TİÇSF, Komintern'in II. Kongresi'ne katılmak üzere Ethem Nejat ile (Arap) İsmail Hakkı'yı Rusya'ya göndermiş, 1920'nin sonbaharında ise Dr. Şefik Hüsnü Fransa'ya gitmiş ve ileride aktaracağımız üzere Fransız Sosyalist Partisi'nin Tours Kongresi'ne katılmıştır. Bir diğer deyişle İKG'nin 1920'nin 2. yarısında İstanbul'da faaliyetinden söz etmek pek olanaklı görünmemektedir. 1921 yılının başlarında, büyük olasılıkla daha Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'ye dönmeden önce, TİÇSF'den bir grup (Vehbi Sarıdal, Sadık Ahi, vb.) Ankara'ya giderek Millî Mücadele'ye katılmıştır. Dr. Şefik Hüsnü ise, daha sonraki açıklamalarında hatalı olduğunu belirttiği üzere (bkz. Mihri Belli, *Şefik Hüsnü Deymer Seçme Yazılar* kitabının önsözü, aktaran E. Akbulut, *Dr. Şefik Hüsnü*

Deymer Yaşam Öyküsü, Vazife *Yazıları*, s. 120), sosyalistlerin işçi sınıfının yanında olmaları gerektiği gerekçesiyle, İstanbul'da kalınmasını savunmuştur.

Bizans'tan gelen bir karıştırma sonucu, dilimizde Siyahlara Arap denilmektedir. İsmail Hakkı'nın babası Hilmi Bey bir siyahi hanımla evliymiş. Hilmi oğlu Hakkı'nın kız kardeşi Naciye Hanım 1921'de Bakü'den Türkiye'ye döndükten sonra öğretmenlik yapmıştır. Küçük kız kardeşi ise daha önce bir aşk intiharıyla yaşamını yitirmiştir. Selçuk tarihçisi Prof. Dr. Mehlika Kaşgarlı, bana babasının bu İsmail Hakkı Bey olduğunu söylemişti.

Ethem Nejat 1919 Seçimlerinde Eskişehir'den TİÇSF (Ahrar ile ortak?) aday olmuştur. *Tarih ve Toplum*, sayı 61 (Ocak 1989) ve "Ethem Nejat'ın Seçim Beyannamesi", *Toplumsal Tarih*, sayı 209 (Mayıs 2011). Rusya'ya giderken Ankara ve Eskişehir TKP şubeleri ona itimatname vermiştir (*TSA I*, s. 319/dn. 132).

TSA I – 1908-1925 kitabında transliterasyonu verilen "TKF Birinci Kongresi" başlıklı yapıt, tutanaklardan ayıklanarak hazırlanmış bir metindir. TÜSTAV'ın yayımladığı *Türkiye İştirakiyun Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi)*'nde, o yapıtta transliterasyonu verilen redakte edilmiş metnin yanı sıra tutanaklar olduğu gibi yer almaktadır.

İstanbul'un İtilâf devletlerince işgalinin pekiştirildiği 16 Mart 1920'den on bir gün önce şehirden ayrılan Lütfi Necdet, kongrenin 6. içtimaının 2. celsesinde yaptığı ve yukarıda bir bölümünü aktardığımız konuşmada Mustafa Suphi teşkilâtının 1919 yazında Moskova'dan Kırım'a, oradan da İstanbul'a gönderdiği 4 yoldaşın İstanbul'un birinci grubunun nüvesini oluşturduğunu, daha sonra Odesa'dan yollanan birkaç kişinin bunlara katıldığını ve böylelikle 12 kişilik bir kurul meydana getirildiğini[111], ama İngilizler tarafından sürekli baskı altında tutulduğunu anlatmıştır. Ondan sonra yine Mustafa Suphici İstanbul Teşkilâtı adına Lâtif yoldaş adında bir kişi konuşmuş, ardından söz İstanbul'daki ikinci grup adına Hilmi oğlu Hakkı'ya verilmiştir. Onun ardından Ethem Nejat "İstanbul'da yoldaşlarımızın hazırlayıp verdiği Fransızca raporun tercümesini okuyacağım" diyerek İKG'nin mesajını aktarmıştır.

Aynı gün yetkili iki İKG delegesinin (Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat) "Türkiye'de Komünist Teşkilâtlarının Birleştirilmesi" teklifi oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Türk Spartakistlerinin başlıca üyeleri şunlardır:
Eğitimci Ethem Nejat (1887-1921)
Eğitimci (Arap) İsmail Hakkı (188?-1921)
İktisatçı Vehbi (Sarıdal, 1886-1969)
İktisatçı Vedat (Nedim Tör, 1897-1985)
İktisatçı Nizamettin Âli (Sav, 1906-1959)

111 Bu 12 kişilik kurulun adları yukarıda verdiğimiz "Türkiye Komünistlerinin Vaziyeti Hakkında Moskova Merkez Komitesi'ne Suret" başlıklı raporun sonunda yer almaktadır.

İktisatçı Nurullah Esat (Sümer, 1899-1973)
Coğrafyacı Hamit Sadi (Selen, 1892-1968)
Mühendis Mümtaz Fazlı (Taylan, 1898-1976)
Mühendis İlhami Nafiz (Pamir, 1896-1968)
İşçi-Hukukçu Sadık Ahi (Eti, 1895-1957)
Ressam Namık İsmail (Yeğenoğlu, 1890-1935)
Baytar Ali Cevdet (1899-1938?)
Baytar Selâhattin Nejat (Yalkı, 189?-1980)
Eğitimci ve Siyasetçi Nafi Atuf (Kansu, 1890-1948)
Sosyolog Servet (Berkin, 1894-1941)
Talebe İhsan Raif (?-?)
Sosyolog Mustafa Nermi (1890-1971)
Edebiyatçı Lem'i Nihat (1895-1919)

İstanbul'da onlarla birleşen, Fransız kültürü almış gençler ise Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl ve Vanlı Kâzım'dır. Sadrettin Celâl TSF'ye, Vanlı Kâzım ise SDF'ye girmiş ve Aralık ayındaki Meclis'i Meb'usan seçimlerinde bu partilerin listelerinden aday olmuş, ama hiç oy (ikinci seçmen) alamamışlardır.

Adlarını belirleyebildiğimiz bu 18 Türk Spartakistinden bazıları daha sonra sol harekete etkinlikle katılmışlardır. İktisatçı Vehbi Sarıdal Berlin'deki Türk Kulübünün başkanı Hamdullah Suphi'yi (Tanrıöver) devirip yerine başkan olmuş, İstanbul'a gelince yayımlanan *Kurtuluş* dergisinde çeviriler yapmış, (Ankara'ya gidip İktisat Vekili Celâl (Bayar) Bey tarafından Ticaret Umum Müdürü atanıncaya kadar) Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası reis-i umumiliğinde bulunmuştur. (O gittikten sonra parti başkanı ressam Namık İsmail –Yeğenoğlu– olmuştur.) İktisatçı Vedat Nedim Tör ve Baytar Ali Cevdet, TKP'nin önemli yöneticileri olmuşlardır. Asıl iki eğitimci, Ethem Nejat ve Hilmi oğlu (Arap) İsmail Hakkı, İstanbul Komünist Grubu tarafından 1920 Temmuz'unda (Petrograd'da başlayıp Moskova'da devam eden) Komintern II. Dünya Kongresi'ne katılmak üzere Rusya'ya gönderilmişler, ama vaktinde yetişemedikleri için ancak Bakü'deki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı'nın çalışmalarına (27 Temmuz 1920 tarihli celse kararlarında adlar geçmektedir, *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı*, s. 43), Eylül başında Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na ve onu izleyen TKP Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır. Hakkı yoldaş bu kongrede yaptığı konuşmalarda şunları söylemiştir: "Arkadaşlar, zannettiğiniz gibi Türkiye amelesi hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi, Avrupa amele hareketlerinde ümit verici roller oynamışlardır. 1918-1919 inkılâbına iştirak eden hakiki Spartakistlerle beraber büyük cidalde can veren birçok komünistlerimiz vardır. (...) büyük ideale bağlı, saf ve civanmert genç inkılâpçılarımız Liebknecht ve Rosa

Luxemburg etrafında Spartaküs harekâtına bilfiil iştirak ettiler. Bu genç yoldaşların cihan inkılâbına doğru attıkları bu kat'i ve kahraman adım, bize beynelmilel teşkilâtların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı esnasında birkaç genç ihtilâlci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük ve onların mezarları önünde onların gittikleri yoldan dönmeyeceğimize ahd ü misak ettik."

* * *

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI'NIN FAALİYETLERİ

Komintern arşivinde TİÇSF ile ilgili 1919 güzünde yapılmış (ilki, hiçbirini teşhis edemediğimiz bir üye isim listesi olan) bazı kayıtlar ve yazılmış mektuplar bulunmaktadır. Bunlardan birinde Ethem Nejat mali işlerle görevlendirilen kurulu toplantıya çağırmakta, bir başkasında 24 Ekim'deki işçi toplantısında alınan kararların partiye yüklediği ödevleri saptamak için Dr. Şefik Hüsnü'nün Akaretler'deki evinde toplanma daveti yer almaktadır. Cevdet Beye (Baytar Ali Cevdet olabilir mi?) hitap eden bir başka mektup, TİÇSF adaylarının Millî Kongre'de Esat Paşa tarafından onaylandığını ileri sürmektedir (belgedeki Ağustos 35 [1919] tarihi ise, herhalde yanlıştır. Meclis-i Meb'usan seçimlerini yaptıran Ali Rıza Paşa hükûmeti Ekim'de göreve başlamıştı; Ağustos'ta henüz 3. Damat Ferit hükûmeti işbaşındaydı). Bu belgelerin ardından yukarıda bir dipnotta sözünü ettiğimiz Ethem Nejat ve Mehmet Vehbi'nin seçimlerle ilgili el ilanı ve seçim beyannamelerinin transliterasyonlarını vereceğiz.

Numara Esamisi
Sadullah Arkadaş
4 Mehmet Arif
5 Ali Usta
7 İbrahim Sıtkı
8 Hasan Halit
9 Kunduracı Ahmet
10 Hasan Mensi
11 Mehmet G.
14 Recep Şükrü
15 Resul
17 Mehmet Emin
18 Rüştü
19 Nuri
20 Mehmet Tevfik
21 Şahabettin
22 Sabri

23 Ahmet Hamdi
Hacı Ali
28 Hamit Arkadaş
30 İbrahim Hayri
31 İbrahim Bakü
32 Necip
33 Ethem
41 Hüseyin Hüsnü

25
Cumartesi günü alaturka sabah saat yarımdan bir buçuğa kadar kulüpte bulunulacaktır.[112]

* * *

Cevat Yoldaşa
Sevgili yoldaş
20 Eylül 919 tarihli muvakkat idare heyeti içtimaında mali işlerimizin tanzimi için senle Namık, İhsan, Vehbi, Sadık yoldaşlardan mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir. Bu heyet ilk içtimaını Salı günü saat ikide Çiftçi Kütüphanesi'nde yapacaktır.
Ruzname-i müzakerata medar olmak üzere idare heyeti aşağıdaki maddeleri teklif eder.
1- Uzun vade ile istikraz
2- Rabıta, kontrola-? muavenet teberruatı
20 Eylül 919

İdare heyeti içtimaı bu Çarşamba günü saat ikide Darülfünun Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği odasında akdedecektir.
Muvakkat heyet-i idare emriyle
Ethem Nejat

Aziz Yoldaş'a
İhsan Bey'in adresini bilemediğim için postaya verilmek üzere size bırakıyorum. Ahmet Bey'e ait olan mektubu da lütfen elden gönderiniz ki fazla posta parası vermeyin. Nizamnameyi müstensih ile basmak için bir şişe müstensih mürekkebi almanız lâzımdır. Bu mektuplar için merbut pusuladaki masraf tarafımdan tediye edilmiştir.[113]

1- İstikraz kabil değil. [üstü çizili]
2- .... müsameresi yaparak gelenlerden para toplamak
3- Mehmet Ali beyin muavenetini temin ederek bir veya iki müsamere yapmak.
4- Rabıta ve sairenin mevzu-ı bahis olamayacağı. [üstü çizili]
5- Mahiye 20 liralık bir varidatın lüzumu. [üstü çizili]
6- Kurtuluş duhuliyyesinin ..... [üstü çizili]
7- Fırka duhuliyesinin otuz kuruş olması ve farkın diğer azalardan alınması.
8- Parti aylığının lâ-akal yirmi kuruş adi ve kabilse farkların eski azadan tahsili.

112 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 162 [Eski Türkçe].
113 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 168 [Eski Türkçe].

*Yirmi liralık bir varidatın lüzumu

*Bunun için lâ-akal ...[silik] azanın lüzumu

*Proletaryanın halini, çekmekte olduğu elem ve fecayii musavver bir tiyatrocuk kaleme aldırarak üç dört oyunun hâsılatını fırkaya bırakmak üzere bir kumpanyaya oynatmak ve kabilse tiyatro olduğunu zannettiğim Rote Vogel[LH]'i vaz-ı sahne ettirmek.[114]

26/10/19

Aziz Yoldaş

Partimizin teşebbüsü ile –24 Teşrinievvel 919– da toplanan amele içtimaında ittihaz edilen mukarreratın tevlit eylediği vaziyet-i cedidemizi tetkik ve süratle verilmesi lâzım gelen kararları itâ ve partimizin fevkalade mühim olan hatt-ı hareketini tesbit eylemek üzere Pazartesi günü ikide Beşiktaş'ta Akaretler'de Doktor Şefik Hüsnü yoldaşın hanesine gelmenizi büyük bir ehemmiyetle rica ederiz selamlar.

Damga

İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

1335[115]

Azizim Cevdet Bey

Tezkerenizi okudum hayret ettim. Nasıl ve kim diyor ki Millî Kongrede Esad Paşa müşkülat göstermiş. Bilakis sizin gösterdiğiniz üç namzedi hüsn-i kabul etmişti ve ben de bu zevatın isimlerini ve mesleklerini icab edenlere yazdım şu hale göre söylediğiniz şey yanlıştır çünkü ben kendi gözümle gördüm elimle de yazdım tabi şimdi intihabda muvaffakiyet aranır ve inşallah muvaffak da olursunuz. Bu gibi işlerde muvaffakiyet anlaşarak çalışmaktadır. Meyus ve münfail olmak faide temin etmez. Beis ve infial sebepsiz de olursa büsbütün yanlış olur.

Nasihatimi bir daha tekrar edeceğim "yorgunluğa, zahmete katlanarak vaziyet ve selamet-i umumiyeyi düşünerek itilâfkarane çalışmalı". Kendi vaziyetinizin kuvvetinizin icabat-ı hakikiyesini göz önünden kaçırmamalı 3 mebus hayalî bir muvaffakiyettir. Çünkü bu memlekette 2 bin değil 20 bin amele taraftarınız olsa ve temsil-i nisbi kanunu size hak vererek meri bulunsa yine 1 mebus bile çıkaramayacağınızı göz önünde bulundurunuz. Aza ve efradınızın ise halen teessüs etmiş bir kanaat-i içtimaileri olmadığını led-el-icap bu kanaatin usulen inkişafında duçar-ı müşkülat oluyorsanız size hüsn-i müzaheret bile etmeyi düşünmeyeceklerini acı da olsa hakikat olduğundan hüsn-i telakki ediniz".

Millî Kongre ile temas ve irtibatı muhafaza mesai-i intihabiyede teşrik-i mesai ve tevhid-i kuvva ile temin-i muvaffakiyeti başlıca husul-ı maksat için çare olduğuna dair bulunan kanaatinizi sarsmayınız yolunuz doğrudur devam ediniz. Görüşmek bahsine gelince münasip bir zamanı bana bir yahut daha iyisi iki gün evvel ihbar ederseniz başkalarına söz vermeyerek kabul ederim efendim.

Ağustos 35

imza[116]

114 *TÜSTAV Komintern Arşivi Dökum 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 169 [Eski Türkçe].

115 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 170 [Eski Türkçe].

116 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 174-175 [Eski Türkçe].

Azizim Cevdet Bey

Bu gün için arzunuza pek çalıştığım halde zaman bulamıyorum bu sebeble gelmemi teessüfle tehir ediyorum. Cuma günü akşam yani Cumartesi gecesi kabildir. Münasip görürseniz Cumartesi günü sabah saat sekiz buçuktan dokuz buçuğa kadar evimde görüşelim. Mazur görünüz azizim.

..... 30 Teşrin-i evvel

imza[117]

* * *

Eskişehir sancağında çok eser bırakan

Edhem Nejad Bey

Çiftçileri, işçileri kurtaracak çalışkan ve namuslu bir zattır. Mebus intihab edelim.[118]

* * *

Eskişehir sancağı mebus namzedi sabık maarif müdürü Edhem Nejad bey'in Beyannamesi

[resim var]

Namzedimiz Nejad Bey'in teşkil ettirdiği Mekteb-i Sultanî'de: talebeler hayata hazırlanırken

[resim var]

Edhem Nejad Bey'in Eskişehir'de yaptırdığı ebedi şaheser: Odun Pazarı'nda Numune Mektebi

"şimdi hükûmet dairesidir"

Muhterem Eskişehir sancağı ahalisi!

Çok sevdiğim ve sevdiğimden kendisini yükseltmeye çalıştığım Eskişehir sancağı için, Çiftçi Derneği namzedliğimi koydu. Siyasî akidelerime merbut olarak iş bu namzedliğimi sizlere aşağıdaki programımla teyid ve izah eylerim.

Biliyorsunuz kardeşlerim, ezen bir harpten çok yorgun çıktık. Memleketimizi yeni baştan yapılmaya çok muhtaç bir halde bulduk. Eski senelerden beri zaten terakkiden kalan vatanımız bugün mahir ve bilgili tedaviler bekliyor.

Yarın sulh yapacağız; bu sulh hayat meselesidir. Sulhtan sonra kanunları; mektepleri, yolları, sıhhati, çiftçiliği, iktisadiyatı harab memleketi yeni baştan yapacağız; bu memleketimizin ilelebed kurtulma meselesidir. İşte beyanatım sizlere sulhu ve sulhtan sonraki işleri nasıl yollarla başartmak istediğimi anlatacak.

Eskişehir sancağı beni efalim ve mesaim ile tanır; o halde sizler için kardeşler, en açık bir program, benim size malum olan efalim olacaktır.

1: Sulh Muahedesi

Sulh muahedesini şöyle kabul ederim: (A) Türkiye denilen, Türkçe konuşulan ve Trakya'dan Kafkas hudutlarına, İran hududundan Kilis ve Akdeniz sahillerine kadar imtidad eden vatan

117 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 176 [Eski Türkçe].

118 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 153 [Eski Türkçe].

toprağında Türkiye müstakil olmak, (B) hiç bir m[ü]essirin memleketimizin hâkimiyetine dahli olmamak şartıyla.

2: Garbın Müzahereti

Harap memleketimizi yeniden yapmak, fakir ahalimizi refaha ve hakkına eriştirmek için garbın ilminden, fenninden, tecrübesinden ibaret müzaheretinden istifade eylemelidir diyorum.

3: Halkın Kuvveti

Kanun-ı Esasî'mizin millete daha kuvvet ve irade verecek surette tadilini ve Meclis-i Mebusan'dan geçmeden katiyen kararname ve muvakkat kanun neşredilmemesini isteyeceğim.

4: Hürriyet

Serbest toplanmak, serbest yazmak aleyhindeki kanunların ilgası ve bade[ma] madde yapılmamasını talep edeceğim.

5: İntihabat

Vasiye muhtaç olmayan ve hukuk-ı medeniyesine sahip olan yirmi yaşını ikmal etmiş her ferdin doğrudan doğruya, müsavi intihab hakkına malik olmasına ve nisbî usulün kabulüne taraftarım.

6: Harb ve Askerlik

Harp ve sulh kararlarının yalnız milletvekilleri tarafından verilmesine ve milletler arasında çıkacak ihtilâfların hakem usulleriyle halledilmesine dünyada terk-i teslihat olunçaya kadar vakt-i hazırda mahdud miktarda asker toplanmış bulunmasına lüzum görürüm.

7: Çiftçilerimiz

Memleketin hayatı olan çiftçilere ve işçilere hükûmetin fevkalâde müzaheret etmesi muktezidir. Aşar vergisinin çiftçinin hakkını daha ziyade korur bir surette değiştirilmesi... Çiftçiye kolaylıkla yeni ziraat âlâtı ve çeki hayvanları verilmesi... Arazinin sulanma ve bataklıkların kurutulmasına çalışılması... Çiftçi muavenet kasalarının dünyanın her yerinde kabul gördüğü üzere işçi ve çiftçiye mahsus kaza, maluliyet ve ihtiyarlık sigortalarının ve köylünün hakkını koruyan (kooperatif) alım ve satım şirketlerinin ve sendikaların ihdası... Ziraat tecrübe-hanelerinin ve çiftçilik ve sanayi-i ziraiye amele ve ameliyyat mekteplerinin açılması hükûmetin vazifesi olmalıdır.

8: Dâhiliye, Belediye

Nahiye teşkilâtının bir an evvel tatbikini, belediyelerin ahalinin hâkimiyeti altında tam bir istiklâle nailiyetini, merkeziyet usulünün devam etmemesini isterim.

9: Maarif, Tahsil, Terbiye

Umum ahalinin suhûletle istifadesini temin eylemek üzere derecat-ı tahsil meccanî ve ibtidaî mektepleri mecburî olmalı; işçinin ve çiftçinin ve şehirlinin işine yarayacak bilgileri veren iş mektepleri açılmalı, yaşı geçmişleri yeni usûllerle boş zamanlarında okutmalı, darülfünûnlardan ve büyük mekteplerden fakirlerin de istifade eylemesi çareleri bulunmalı, ahalinin bilgisini artıran halk âli mektepleri tesis edilmeli. Velhasıl şimdi ahalinin tahsili uğrunda eskiye nisbetle pek çok masraf olunmalıdır.

10: Hak ve Mahakim

Muhakemelerin ıslahını ve parasız, masrafsız olmasını, haksız yere hapsedildikleri anlaşılanlara tazminat verilmesini, kadın ve erkeğin hukukta müsavi olmasını, hırsızlığın ve haydutluğun ortadan kalkması için nizamlı jandarmanın çoğaltılmasını isteyeceğim.

11: Mesail-i Maliye ve İktisadiye

Ahalinin yaşamasını ve istihsali güçleştiren vergilerin tadilini, müterakkî verginin yer bulmasını, fazla masrafların azaltılmasını, lüzumsuz ve israfa yol açan makam, memuriyet ve meclislerin lağvını, memurların maişetlerinin teminini, memleketimizin tabii zenginliğinden ve sanayi istidadından istifade olunmasını, su ve karayollarının siyasî makasıd yerine memleketin inkişaf ve ihtiyacına göre tesisini, işsizleri mecburi çalışmalara sevk için iş sahaları hazırlanmasını, çiftçi rençber ve işçi ahvalinin tanzimi için iş oda ve memuriyetlerinin ihdasını talep edeceğim.

12: Hayat ve Sıhhat

Memleketimize hakiki sahip olmamız için ahalinin tamamen sıhhatte olması, sâri ve vahim hastalıkların ortadan kalkması, vefiyatın azalması, nüfusun çoğalması iktiza eder. İşçi ve rençberin sa'y ve istirahat müddeti beynelmilel tayin edilecek usûllere göre tanzim edilmeli, fakir sınıflar için "hastalıklara, çocuk doğmalarına ve kazalara karşı" hükûmetin teşkilât-ı mahsusası olmalıdır.

Sağda: Nejat'ın Eskişehir'de ilim fazilet ölümsüz eserler bırakmıştır.

Solda: Bu mebus namzedimiz ciddi namuslu azimkâr siyasî ve içtimaî işlere vakıftır.

Altta: Edhem Nejad Bey'in kurduğu Darülmuallimîn: sancağımızın en kıymetli ve fayda veren ilim evidir.[119]

* * *

Türkiye işçi ve çiftçi menafiini korumak üzere

Niğde sancağı mebus namzedi

Borlu sarı müderris zade merhum Ahmet Raşid Efendi oğlu Dersaadet ve Beyrut hukuk mektepleri sabık muallimlerinden ve Berlin darülfünunu felsefe ve iktisadiyat mezunlarından

Mehmed Vehbi Bey'in Beyannamesi

Siyasî akidelerime merbut olarak namzedliğimi sizlere aşağıdaki programımla teyid ve izah eylerim.

Biliyorsunuz kardeşlerim, ezen bir harpten çok yorgun çıktık. Memleketimizi yeni baştan yapılmaya çok muhtaç bir halde bulduk. Eski senelerden beri zaten terakkiden kalan vatanımız bugün mahir ve bilgili tedaviler bekliyor.

Yarın sulh yapacağız; bu sulh hayat meselesidir. Sulhtan sonra kanunları; mektepleri, yolları, sıhhati, çiftçiliği, iktisadiyatı harab memleketi yeni baştan yapacağız; bu memleketimizin ilelebed kurtulma meselesidir. İşte beyanatım sizlere sulhu ve sulhtan sonraki işleri nasıl yollarla başartmak istediğimi anlatacak...[120] [Buradan sonra Ethem Nejat'ın Beyannamesinin aynısıdır.]

* * *

119 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 154-157 [Eski Türkçe].

120 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1; Klasör No: 1_36, Belge No: 158-159 [Eski Türkçe].

BASINDA İLK GENEL İŞÇİ TOPLANTISI HABERLERİ

1. *Tarik*, No. 91-92 (24-25 Ekim 1919), s. 1

"Mebusan intihabında kendi sınıflarına ait hukuku müdafaa için görüşmek üzere amele, işçi, mavnacı, salapuryacı, küçük esnaf ve bilcümle erbab-ı mesâî" TİÇSF tarafından Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda 24 Ekim 1919 Cuma günü bir kongre halinde toplanmaya davet edilmiştir.

2. *İkdam*, 25 Teşrinievvel 1919:

"İstanbul'da Amele ve İşçinin Hakkını Müdafaa Yolunda İlk İçtimâ"

"1. Sermaye ve makam sahibi olanların kendi hususi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyerek kabul etmiş oldukları iki derece ve ekseriyet-i mutlaka usulüne müstenit bugün câri olan intihap, milletin hakiki bir surette temsilini imkân haricinde bıraktıktan maada kendisine taallûk eden kanunları bizzat tetkik etmekte menafii olan amele ve işçi sınıfının en mukaddes ve sarih hukukunu da payimâl ettiği cihetle efkâr-ı umumiye ve icap eden makamat nezdinde, bu defaki intihabatın dahi bu yıpranmış usullerle icrasını kemal-i şiddetle protesto eder ve doğrudan doğruya rey-i âm ve ekalliyetlerin temsilini kâfil olan nisbî temsil usulleriyle intihabatın icrasını temin eden kanunların serian yapılmasını talep ederiz.

2. İntihabat kararnamesinin (39)uncu ve talimatnamenin (11)inci maddelerine tevfikan ameleye bir suhûlet olmak üzere fabrika ve darüssınaelerde intihap şubeleri tesisi ve rey sandıkları vaz'ı lâzımdır.

3. Kongrede mevcut amele, (Hasan [Sadi Birkök], Vehbi [Sarıdal], Ali [Cevdet], Sadık Ahi, Ethem [Nejat], Dr. Şefik [Hüsnü], Süleyman, Cevat, Ömer Şaban, Faik, Osman Alp ve Agâh [TİD Makrıköy Şube Reisi(?)]) arkadaşlardan ve her fabrika ve işçi gruplarına birer murahhastan mürekkep bir heyet intihap etmiştir. Bu heyet intihapta amele hukukunun muhafaza ve müdafaası için icap eden teşebbüsat ve tedabire tevessül edecek ve amelenin İstanbul'dan lâakal üç mebus çıkarmasını temine çalışacaktır. Amele bu heyetin irae edeceği müntehib-i sânilere müttefikan reylerini vermeyi taahhüt ederler.

4. Burjuva fırkaları mebus çıkarmak imkânını selbettikleri takdirde, amele grupları çiğnenen haklarını teslim ettirmek için lâzım görecekleri hareketleri icraya müheyyadırlar.

5. Amele ve işçi birliğinin ilk adımını teşkil eden proletarya arasında, bir sınıfın ilk alâmeti olan bu muazzam hareketi hâzirun hararetle alkışlar ve bugünün tarihî bir yevm-i mahsus gibi her sene bayram edilmesini temenni ederiz."

Daha sonra, TİÇSF heyet-i idare âzâları, Tophane Fabrikası ustabaşlarından Süleyman, Ahırkapı Fabrikasından Osman Usta ve Almanya'da tahsil görmüş Sadık [Ahi] Usta konuşmuşlardır. Söz alanlar, "Bedrettin Simavîler hareketi"nin "sınıf, amele kavgaları" olduğunu söylemişler ve "Sen Hürriyet ve İtilâf'a, Millî Ahrar'a rey verirsen, sana hakk-ı hayat yoktur" demişlerdir.

Berlin Darülfununu talebesinden İhsan Raif Beyin konuşması:

"Bugün bizi niçin topladılar, biliyor musunuz? Zenginler meb'uslarını artırmak için, kendilerini yükseltmek için adamlar gönderiyor. Bugün bizim hakkımızı

müdafaa edecek kimse yok. Türk milleti harp istiyor dediler. Irak'ın kumlarında, Çanakkale'de, Kafkas'ın dağ tepelerinde ameleyi öldürdüler. Niçin? Bizim hakkımız mı vardı, neydi, bunda amelenin ne hakları var? Elimize bir silâh verdiler. İşte düşmanın dediler. Amele sen düşmanını tanı. Senin düşmanın Rum, İngiliz, Fransız değildir. Dünyada senin düşmanın, sermaye sahipleridir. Dünyada iki sınıf halk vardır. Biri onun kanlı gömleklerini zenginliği için satan kimsedir. Harp bizi sefalete sürükledi. Zenginler tatlılar yerler iken, içimizde kara ekmeği bulamayan vardı. Arkadaşlar! Hepimiz sesimizi biraraya getirelim; bağıralım, dertleşelim. Biz milliyetçi fırkalar istemiyoruz. Arkadaşlar! Unutmayınız ki bir gün kurtuluş günü gelecektir. Birleşin. Hiçbir zaman ayrılmayın. Bizim tek bir sözümüz vardır."

3. *İkdam*, 26 Teşrinievvel 1919:

"İstanbul'da Amele Hareketi Başlıyor"

Ferah'taki içtimâ hakkında bir mütalâa - Amele kaç meb'us çıkarabilirdi–

İntihabat karşısında amelenin vaziyeti

Evvelki gün Ferah tiyatrosunda mühim bir amele içtimâı olmuştur. Bu içtimâın müzakeratı ve mukarreratı dünkü nüshamızda mufassalan münderic idi. TİÇSF'nın teşebbüs ve daveti üzerine vâki olan bu amele içtimâı, bu amele hareketi, bizim hayat-ı umumiyemizde ehemmiyetle zikr ve kayda şayan bir hadisedir. Zira şimdiye kadar bizde, bu mahiyette olarak umum amelenin hukuku ve menafiini müdafaa ve muhafaza yolunda mürettep ve muntazam amele içtimâları vâki olmamış idi.

Payitahtımız, diğer büyük payitahtlar derecesinde büyük bir sanayi merkezi ve büyük fabrikalar mahalli değil ise de, yine Türkiye'nin en mühim bir imalât ve istihsalât merkezi olduğu için, binlerce, hatta onbinlerce amelenin karargâhıdır. Memleketin istihsalâtında en mühim bir rolü olan bu sınıfın, memleketin çark-ı istihsalâtını adalât ve pazularıyla çeviren ve medar-ı taayyüşlerini alınlarının teriyle kazanan ve iş kahramanlarından mürekkep olan bu sınıfın ehemmiyeti şimdiye kadar hiç kimse tarafından takdir edilmemiş ve onun haiz olduğu kudret ve ehemmiyet, bütün zimamdarân-ı umur nezdinde "hiçe sayılmış" idi.

Hatta daha birkaç gün evvel, mühim bir daire-i resmiye, Hafta Tatili Kanunu lâyihası münasebetiyle bu sınıf-ı mühimmi bir güruh-u ayyaşîn olmak üzere mânâlandırılacak garip ve acayip bir takım mülâhazat serdine kadar varmış idi.

Filhakika bu sınıf dahi kendisinde esasen mevcut olan kudret ve ehemmiyeti, herkese gösterecek ve teslim ve tasdik ettirecek bir harekette bulunmamakta idi. Zira muntazam teşkilâta tâbi değildi.

Bu defa intihap münasebetiyle, memleketin bütün siyasî fırkaları ve cemiyetleri faaliyete başlayınca, bu sınıf-ı mühim dahi harekete geldi. Evvelsi gün Ferah tiyatrosunda vâki olan içtimâ, bu hareketin mühim bir tezahürü idi.

Bu içtimâda amele sınıfına mensup hatiplerin nutukları, o sınıfın ızdırabatını ilân eden protestolar ve inlemeler idi.

Amele sınıfı kendi hukuk ve menafiini hâdim kanunların vaz'ını temin etmek üzere Meclis-i Millî'ye kendi mümessillerini göndermeğe şimdiki usul-ü intiha-

bı pek mühim bir mâni gibi ad ve telâkki ettiğinden en evvel bu usul-ü intihabı protesto ile, intihap kanununun temsil-i nisbî esası üzerine tanzim edilmesini ve intihapçıların kendi reylerini doğrudan doğruya verme usulünün ihtiyar ve kabul olunmasını talep ve iddia eylemektedirler.

Zaten içtimâda verilen mukarreratın birinci maddesi bundan ibaretti.

Amele sınıfı bu içtimâda, İstanbul'dan lâakâl 3 amele meb'usun intihap edilmesini iddia etmekte ve bu maksada vasıl olmak üzere her türlü teşebbüsattan geri kalmayacağını iddia etmektedir.

İçtimâ mukarreratı meyanında bulunan bu ifadelerden anlaşıldığına göre, İstanbul amelesi intihabata iştirak edecektir. Fakat kendisi için hakikaten iddia ettiği vechile İstanbul'dan üç amele meb'usu çıkarabilmek mümkün olacak mıdır?..

Eğer amele sınıfı daha evvelden mükemmel teşkilâtıyla intihap mücadelesine iştirak etmiş ve kendi kuvvet ve kudretini ve teşkilâttaki intizam ve inzibatını diğer siyasî fırkalara teslim ettirmiş olsa idi, hakikaten kendi iddiası vechile üç veya iki meb'us intihap ettirebilirdi. Zira amele sınıfının kuvvet ve ehemmiyetini teslim etmiş olan siyasî fırkalardan birtakımları o kuvvetten istifade için, amele teşkilâtıyla müşterek bir intihap listesi için çalışmayı cana minnet bilirdi.

Fakat şimdi bu intihapta, amele teşkilâtının şimdiki hal ve vaziyeti ve intihabat mücadelâtına iştirakte biraz teehhür eylemiş olması, işi hesap ve mülâhazaya alınırsa, amelenin bu intihapta muvaffak olması o kadar mümkün görünmemektedir. Maamafih bu intihapta muvaffak olamamak, amele hareketinin ehemmiyetini tenkis edecek bir netice değildir. İstikbalde bu sınıf, memleketin mukadderat-ı umumiyesinde ve hele hayat-ı iktisadiyesinde pek mühim roller ifasına namzet, mühim bir sınıf-ı âmil mahiyetinde bulunacaktır.

Ferah içtimâında nazar-ı dikkat ve ehemmiyete çarpan diğer mühim bir nokta dahi var idi ki, o da bu amelenin, bir sosyalist grubunun rehberliği ile hareket etmesi idi.

Zaten her memleket-i mütemeddinede amele fırkalarının erkân-ı harbiye heyetlerini münevver fikirli ve ciddi tahsil görmüş, Sosyalist akidesine tâbi birtakım zevat teşkil eder ki, bu zevat o amele kitlelerinin "ideolog"ları yani mütefekkirleri ve akıl hocaları hizmetini ifa ederler.

Biz, bu ciheti dahi piş-i teemmüle alarak bizdeki amele teşkilâtının ve amele hareketlerinin bundan sonra asrî bir zihniyet ile idare edileceğine ve bu fırkaların kendi tarih-i tabiiyelerinde meşy ve inkişaf eyleceklerine inanmak isteriz.

4. *İkdam*, 29 Teşrinievvel 1919:

"Amele Murahhaslarının Dünkü İçtimâı"

İstanbul'daki fabrika ve darüssınaelerden 25 müesseseye mensup amele murahhasları intihabat için ne yolda icray-ı faaliyet edileceği hakkında ittihaz-ı mukarrerat maksadıyla dün [Cağaloğlu] Salkımsöğüt'te Yeni Bursa Kıraathanesinde içtimâ ederek hükûmet nezdindeki teşebbüsatı ve hususat-ı saireyi icra zımnında bir heyet tefrik etmişlerdir. Heyet-i mezkûre her fabrikaya mensup bir âzâ ile Sosyalist Fırkası murahhaslarından mürekkep bulunmaktadır.
İstanbul'da 300 bini mütecaviz amele sınıfının menafiini müdafaa ve intihabatta

muvaffakiyetini temin etmek isteyen bu birlik murahhaslarından mürekkep heyet 25 Teşrinievvel Cuma günü Ferah tiyatrosunda münakit amele ve işçi kongresi mukarreratına tevfikan payitahttan en az üç Sosyalist meb'us çıkarmak arzusundadır. Birlik namına çalışmak üzere intihap olunan murahhaslar bu Çarşamba günü öğleden sonra saat birde yine aynı mahalde içtimâ eyleyeceklerdir.

5. *İkdam*, 30 Teşrinievvel 1919:

"Sosyalist Partileri Birliktir"

Dün Millî Kongre heyet-i umumiyesi akd-i içtimâ etmemiştir.

Yalnız geçenlerde Ferah tiyatrosunda içtimâ eden amele partileri heyet-i umumiyesi "Türkiye Sosyalist Partileri Birliği" namıyla bir cemiyet teşkil etmişler ve muhtelif sosyalist partilerinden mürekkep bir heyet [Millî] Kongreye müracaat etmişlerdir.

Heyet İstanbul meb'usları meyanında üç sosyalist meb'us intihap edilmesini 300 bin erbab-ı mesâî namına talep etmiştir.

Esat Paşa Millî Kongre namına Millî Kongre'nin kabul etmiş olduğu evsafı haiz bulunan namzetlerin Kongrece kabul edileceğini vaad etmiştir. Esasen Kongreye Türkiye Sosyalist Birliğini teşkil eden Sosyalist Fırkası dâhil olduğundan onların göstereceği şahıslar da müzakere edilecektir.

6. *İkdam*, 31 Teşrinievvel 1919:

Furuk-u siyasiye murahhaslarının Millî Kongre'de içtimâ ederek meb'us namzetlerini tefrik ve tesbit eylemesi mukarrer iken, yalnız Çiftçiler Derneği, Millî İktisat, İşçi ve Amele Sosyalist Birliği ve Millî Türk Fırkası murahhasları toplanmışlardır. ... Cumartesiye [yarına] talik...

7. *İkdam*, 29 Kânunuevvel 1919:

"Türk Amelesinde Mücadele Hazırlığı"

Saat-i mesâînin tahdidi; ücuratın tezyidi ve hafta tatili.

Dünkü nüshamızda, şehrimizin amele ve işçilerinden birçoklarının saat-i mesâînin tahdidi, ücuratın tezyidi ve hafta tatili kanununun tatbiki için hükûmete bir istida ile müracaatta bulunduklarını haber vermiştik. Bizde de amele hayatı mevcut olduğuna delâlet eden bu hareket üzerine, memleketimizdeki sosyalist ve amele cereyanı hakkında bir fikir husulüne medar olur ümidiyle muharrirlerimizden biri (İşçi ve Çiftçi Sosyalist) fırkası âzâsından [biriyle] bervech-i âti mülâkat icra eylemiştir.

- Fırkanızın intihap mücadelelerinde takip edeceği mesâî programı hakkında biraz malûmat verir misiniz?

- Şimdiye kadar fırkamız resmî bir şahsiyet iktisap etmek için icap eden ilmühaberi elde etmeye çalışmış ve nihayet İstanbul intihabatından bir gün evvel mezkûr ilmuhaberi Emniyet-i Umumiyeden alabilmiş idi. Hükûmetin bu husta gösterdiği müşkilâttan dolayı, intihap işleriyle hakkıyla uğraşmağa imkân bulamayan fırkamız namzetlerinin tasnif-i ârâ neticesinde 14 rey almış olmasını biz bir mağlubiyetten ziyade bir muvaffakiyet gibi telâkki ediyoruz. Esasen bizim

için intihap mücadelesi bir gaye değil, sosyalizm etrafında propaganda yapmağa yarar bir fırsattan başka bir şey değildir. Asıl faaliyetimiz bundan sonra başlayacaktır.

Erbab-ı mesâî arasında sınıf menfaatini şuurlu bir hale getirecek olan teşkilât, bu mesâimizin mahrekini teşkil edecektir. Bu meyanda Avrupa'da (Korporasyon) tarzındaki işçi birliklerini tadat ederiz. Son zamanlarda teessüs etmiş olan Umum Türkiye İşçiler Derneği ile Fırkamızın sıkı ve samimi bir teması vardır. Bu dernek bütün mesalik-i sâye mensup erbab-ı mesâîyi bir araya toplamaktadır. Bundan maada, bilhassa ziraat memleketi olan Türkiye'de ıslahat-ı ziraiyeyi sosyalizm prensiplerine göre vücuda getirmek ve Türk köylüsünün mevki-i içtimâiyesini yükselterek ona tam bir hakk-ı siyasî temin etmek ve bu suretle Türkiye hayat-ı siyasiye ve içtimâiyesinde sây kuvvetine kıymet verdirmek üzere taşrada (çiftçi alımsatım dernekleri) tesis etmek istiyoruz. Bu tarzdaki mesâîmiz taşrada şimdiden başlamış ve muvaffakiyetle tevessüye istidat göstermiştir. Bu meyanda en mühim işçi ve çiftçi merkezi olan Eskişehir'i gösterebiliriz. Orda fırkamızla alâkadar olmak üzere çalışan yoldaşlarımızın eser-i mesâîsi olarak bir (İşçi) gazetesi neşr edilmektedir.

- Hafta Tatili Kanunu hakındaki mütalâanız nedir?

- Haftada en az 36 saat istirahat erbab-ı mesâînin en tabiî hakkıdır. Fakat şimdiye kadar kavanin-i mevcudemizde buna dair ahkâm-ı mahsusa yok idi. Hafta tatilinden maksat, bu müddet-i istirahat zarfında ameleye ücretten mahrum olmayarak tatil imkânı bahşedebilmektir. Yoksa ücretsiz tatil demek değildir. Çünkü ücretsiz tatil esasen fiilen mevcuttur. Bazı defalar, –meselâ son Seyrisefain fabrikalarında olduğu gibi– amelenin cebren tatilden mahrumiyetleri ve çalışmazlarsa hizmetlerinden ihraç suretiyle tehdit edildikleri vâkidir. İşte kabul olunacak Hafta Tatili Kanunu hem bu gibi tazyiklere mani olacak, hem de ameleye ücretli uzun bir müddet tatil temin edebilecek tarzda olmalıdır.

- Memleketimizde amelenin saat-i mesâîsi ve ücreti nasıl olmalıdır?

- Bazı fevkalâde ahval müstesna olmak üzere memleketimiz için 8 saat en tabiî bir müddet-i sâydir. Esasen doğrudan doğruya fabrika amelesinden maada diğer erbab-ı mesâî bir gün zarfında bundan fazla çalışmamaktadırlar.

Biz 8 saat mesâî esasının kabul ve tatbiki hususunda mesâî-i mahsusada bulunacağız. Ücret meselesine gelince, fabrikalarımızda çalışan en kıymetli bir işçimiz nihayet güçbelâ iki lira yevmiye alabilmektedir. İşçinin derecesi küçüldükçe ücreti de azalmaktadır. Bugün bizde asgarî ücret 20 ilâ 30 kuruş arasındadır ki, bu miktarlar maişetin galây-ı hâzırıyla hiçbir zaman kabil-i telif değildir... fabrika işçilerinin ücretlerini tezyit etmek lâzımdır.

* * *

AYDINLIK'IN DOĞUŞU

İstanbul'da dergileri kapanan Kurtuluş Grubu, işgal koşullarının elverişsizliği yüzünden 15 ay herhangi bir yayın faaliyetinde bulunamamıştır.[121]

Bu grup, yeni başlayan Millî Mücadeleyi desteklemektedir. Örneğin, Dr. Şefik Hüsnü 1919 sonlarında, "Türk Amelesi"nin "savaşa hazır" olduğunu ileri sürmüş; bir yıl sonra da özellikle Berlin'den gelenlerin bir kısmı Anadolu'ya geçerek mücadeleye katılma kararını almışlardır.[122] TİÇSF'nin asıl ileri gelenleri ise, proletaryanın yoğun olduğu başkentten ayrılmayı doğru bulmamışlardır.

Moskova'da Komintern'in Üçüncü Kongresi yapılırken (22 Haziran-12 Temmuz 1921), İstanbul'daki çevre de *Aydınlık* dergisini çıkarmayı başarmıştır. Bu şehirde üslenen gizli TKP, bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen TİÇSF bu yeraltı teşkilâtının yerüstündeki bir uzantısı, *Aydınlık* da legal organı gibidir.[123]

---

121 Bu arada, 1920 yılının son haftasında Tours'da toplanan Fransız Sosyalist Partisi Kongresi'ne TİÇSF'den temsilciler gönderilmiştir. [Delege çoğunluğunun Komintern'e katılma (yani Komünist Partisi olma) kararını aldığı, azınlıkta kalan bazı grupların ise Sosyalist Partisini eski çizgisinde sürdürmekten yana çıktığı bu kongre, Fransız solunun tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır.] Türk temsilcilerinden birinin Dr. Şefik Hüsnü olduğunu, yaşam öykülerinden biliyoruz. H. Baydour imzasıyla *La revue communiste*'in Aralık 1920 tarihli 10'uncu sayısına Türkiye ile ilgili bir yazı yazmış, *l'Humanité* gazetesinin 4 Ocak 1921 günkü sayısında da Türkiye'deki işçi hareketi üstüne bir makalesi yayımlanmıştır.
Birinci yazısında ("*Chronique internationale: En Turquie*" - s. 374) İstanbul Komünistleri adına konuşan "Baydour" Anadolu'daki ilk Komünist teşkilâtlarını kuran Sovyet temsilcisi Başkurt Şerif Manatov'u, "teşkilâtlanmış köylü ve işçi kitleleri"ni çalışmalarına temel almadığı için eleştirmekte; "genç Şerif Manatov ne Marx'ı ne de işçi hareketini bilir; durmadan sözünü ettiği Lenin'in Marxizmden farklı bir öğreti icat ettiğini ileri sürüyor" demektedir. İkinci makalesinin çevirisine ileriki sayfalarda vereceğiz. Bak. George Harris, *Origins of Communism in Turkey*, s. 100, s. 169/n. 1.

122 Şefik Hüsnü'nün sözünü, G. Jaeschke 29.12.1919 tarihli *İkdam*'dan aktarıyor: *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi - I* (Ankara: T. Tarih Kurumu Yay., 1970), s. 82.
1921 Ocak ayında, Mehmet Vehbi, Nâfi Atuf [Kansu], Sadık Ahi, ('Bıdı Bıdı' namıyla tanınan, sonradan Prof.) Servet bey ve arkadaşları İnebolu'da bulunuyorlardı. Bak. Vâ-Nû, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, s. 66-68: "Spartakistler Kimlerdi".
Bu grup, İstanbul'daki çevreyle büsbütün ilgisini kesmemiş ve Anadolu'da solculuğun tutunmasına çalışmıştır. Örneğin, ('sosyalist' İktisat Vekili Mahmut Celâl beyin Ticaret Umum Müdürü tayin ettiği) Mehmet Vehbi, 1923'te -Cumhuriyet ilân edilmeden önce- J. Kondrat'tan yarısı sosyalistlere ayrılmış bir *İktisat Tarihi* kitabı tercüme etmiş, daha Ankara'ya gitmeden, ama *Kurtuluş*'un artık yayımlanmadığı dönemde İstanbul'da çıkan *Sanayi* dergisine yazılar yazmıştır: Sınıfı "bu veya şu idare ve iktisat tarzını kabul ve müdafaa eden içtimâî bir zümre" diye tanımladığı "İçtimâî Sınıflar" (Sayı 55, 15 Eylül 1336, s. 65-67), "İçtimaî İnkılâpta Halk ve Münevverler" (Sayı 58, 15 Kânunuevvel 1336, s. 114-16). Aynı yazarın *Aydınlık*'a yolladığı bir makalesi için de bak. aşağıda Bl. III/n. ??.

123 1925'ten sonrasına kadar hakkında pek belge bulamadığımız için, bu gizli partinin ayrıca üstünde duramayacağız. [Bu kitapta TÜSTAV'daki Komintern arşivinden ulaştığımız yeni belgelere dayalı bilgileri II. Bölümde ayrıntılı olarak veriyoruz.] *Doğu Komünist Partilerinin Program Belgeleri* adlı resmî Sovyet yayınının Türkiye bölümündeki Giriş'te verilen bilgi bir hayli bulanıktır:
"1919'da kurulan bir Türk Marxist nazariyecileri grubu (Üçüncü Enternasyonale bağlı bir grup) İstiklâl Harbi'nde zafer kazanıldıktan sonra [!] teşkil edilen Türkiye Komünist Partisi'nin belkemiği" olmuştur. Spector, *Soviet Union and the Muslim World*, s. 112.
Dr. Şefik Hüsnü'ye atfen Nihat Atsız'ın açıkladığına göre ("İşte Sosyalizm", Ötüken - Sayı 6 - 15 Haziran 1964), TKP'nin kuruluşunda, Aydınlık çevresi, Rum UIT [Beynelmilel İşçiler İttihadı] ve Ermeni Sol Hınçak'larla işbirliği yapmıştır. Bu bilgi Dr. Şefik Hüsnü'nün 1926 Viyana Konferansı'nın açılışında yaptığı konuşmada geniş biçimde yer almaktadır, bkz. *TKP 1926 Viyana Konferansı*, Çev. Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 46-49.

TÜRKİYE'DE DEVRİM FİKRİ

Aydınlık'ın kolleksiyonu incelenince, 1921'in ikinci yarısında çıkan 6 sayısından sonra, derginin 1922'nin ilk yarısında ortadan kaybolduğu görülür. Biz de önce bu birinci dönemi ele alacağız.

Sadrettin Celâl [Antel] (mesul müdür), daha çok eğitim ve kültür konularıyla ilgilenmektedir. Asıl, sosyolojik-politik-ideolojik yazılarıyla çevrede ağır basan Dr. Şefik Hüsnü'dür. Bu yazar, önce (bir bölümü sansür edilmiş olan makalesinde) "Türkiye'de İçtimaî Sınıflar" konusunu işlemiştir.[124] Onun çözümlemesine göre, Türkiye'de Tanzimat'a kadar çok uzun bir süre, siyaset gayri tabiî bir tarzda iktisadiyata hâkim olmuştur. Sonra, büyük şehirlerde biri zadegândan, öteki de ordu ve idarenin ileri gelenlerinden türeyenler olmak üzere, iki çeşit burjuvazi gelişmeye başlamış; bunların yanı sıra da köylerde ve kasabalarda küçük burjuvaziye tekabül eden bir sınıf doğmuştur. Türk toplumunda ayrıca, tarım işçileri ve şehirli işçiler de vardır. Avrupa'da sınıflar arası ilişkilerin ezilenler lehine değişmesinde örnek ve önder olan şehir işçileri sınıfı, memleketimizde henüz bu zorunlu görevinin bilincine varacak düzeyde değildir. Yazara göre, bu durum teşkilât eksikliğinden ileri gelmektedir. "Bu teşkilât bahsi, sınıf meselesinin ruhudur."

Dr. Şefik Hüsnü, "Türkiye'de İnkılâbın Lüzumu" başlıklı yazısında (Sayı 4), "Dünya harbi dolayısıyle kesb-i şiddet eden tarihî ve iktisadî bir ıztıraran, cihanı, eski esasları altüst edercesine bir inkılâba sürüklediğini ve memleketimizin bu cereyan haricinde kalamayacağını" ileri sürdükten sonra, bir başka makalesinde de "Türkiye'de İnkılâbın Şekli" üstünde durmuştur.[125] Ferdin temellük hakkını ilga ve tekmil varlıkları, istihsal vasıtalarını ve hezain-i tabiiyeyi –hava ve su gibi– umumun istifadesine tahsis" yoluyla gerçekleştirilecek olan proletarya devrimi, tek sınıflı (yahut sınıfsız) toplumu yaratacaktır. Türkiye'de de ergeç yapılacak olan bu devrim, "her büyük inkılâp" gibi, şu üç basamaklı modele uyarak amacına ulaşacaktır:

"1) İktidara vaz'ıyet devresi. İnkılâpkârane tedabir ve şiddet.

2) İmtiyazlarından mahrum edilen sınıfın irtica hareketlerini, su-i niyete makrun teşebbüslerini kırmağa ve halkı mefkûrevî cemiyet esasatına muvafık bir tarzda yetiştirmeğe salih bir idare tesis devresi.

3) Asıl istihdaf edilen gayenin ve mefkûrenin tatbikatı devresi."

Yazara göre, bu adımlardan birincisi hakkında "usûl ve kavaid tesbiti mümkün değildir", ancak tahripkârlığı önlemek, münferit su-i istimallerin, lüzum-

13 Ekim 1921 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Yarın* adlı haftalık bir dergi de ilk 9 sayısında *Aydınlık*'la bir dayanışma göstermiştir. Berlin *Kurtuluş*'u çevresinden Nizamettin Âli'nin bu dergide yayımlanan Marx üstüne bir yazısı için bak. *Katkı*, Sayı 23 (Şubat 1976), s. 25-28. *Aydınlık* adı, H. Barbusse'ün yönettiği bir Fransız solcu hareketinden (*Clarté*) çevrilmiş gibi görünmektedir.

124 Sayı 1 (1 Haziran 1921), s. 9-15.

125 Sayı 5 (1 Teşrinisâni 1921), s. 130-134.

suz şiddetlerin önüne geçmek gereği gibi genel ilkelere işaret edilebilir. Üçüncü adımda da nereye ulaşılacağı bellidir. Fakat ikinci adım "bizim gibi derebeylikle karışık iptidaî sermayedarlık devresinde bulunan memleketlerde, içtimaî inkılâbın bu safhası, en mühimi ve en uzun sürmeğe namzet olanıdır". Bu şartlar altında şehir proletaryası iktidara gelirse, istihsal ve nakliye vasıtalarını, büyük mebaniyi, madenleri ve araziyi milletin malı ilan ettikten sonra; çatışan menfaatli sınıflar arasında, "büyük mesnet ve makamlara, servetlere, malikâne ve çiftliklere sahip olan, alelûmum hazır ve haram yiyiciler"i zararsız hale getirebilmek için, tarım işçilerini de hükûmete ortak ettikten başka, küçük burjuvaziyi, yani "küçük sermaye ve sâyini bizzat istimal eden esnaf ve satıcı ve birkaç dönüm arazisini kendi işleyen ve eken mutavassıt köylü"yü devrim cephesine çekerek çoğunluğu sağlayacaktır. Bu yazıda, şehir proletaryasının Türkiye'de kısa sürede işbaşına gelebileceği varsayımından hareket edilmesi dikkati çekmektedir. Oysa, çok geçmeden, *Aydınlık* çevresi Kemalizm'in Türkiye'de uzun zaman iktidarı elinde tutacak bir çeşit orta sınıf hareketi anlamına geldiğini kabul ederek, çözümlemelerini ona göre yapmak zorunda kalacaktır.[126]

Aydınlık, 1 Aralık 1921'de çıkan 6. sayısından itibaren İngiliz (işgal) sansürü tarafından süresiz tatil edilmiştir. (Bkz. *Ziya* II/7 (4 Ocak 1922) abonelerle hesaplaşma ilanı.) Nitekim *Aydınlık*'ın 7. Sayısı 20 Temmuz 1922'de çıkmıştır.

126 Derginin 1921 yılının ikinci yarısında yer alan bu ilk döneminde, çıkan bazı makaleler küçük kitaplar halinde toplanarak bir "Aydınlık Külliyatı"nın yayımlanmasına başlanmıştır. Örneğin, A. Cevdet, *Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaîsi* ve Sadretin Celâl, *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm. Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaîsi*, aslında Buharin ve Preobrejinski'nin *Komünizmin Alfabesi* adlı kitabının baş kısmının çevirisidir. Fakat o sıralarda İstanbul basını üstüne çöken katı İtilâf sansüründen geçirebilmek için "yazıları tanınmaz bir kıyafete sokmak mecburiyeti" hâsıl olmuştur. Bu yazılar önce dergide tefrika edildikten sonra, Sadrazam Ali Rıza Paşanın "Memlekette fabrikalar ve sermayedar bulunmadığı cihetle böyle bir kitaba ihtiyaç olmadığı"nı öne sürmesine rağmen, *Aydınlık* Külliyatının ilk yayını olarak basılabilmiştir. Bu kitabı tamamlamak üzere 1925'te yayımlanan *Komünizmin Elifbası*'na Dr. Şefik Hüsnü'nün yazdığı "Methal"den, s. 4.
Ali Cevdet'in *Aydınlık*'ta yayımlanan dört makalesinden oluşan *İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı* adlı kitapçık, 1922 yılında Aydınlık Külliyatı'nın 4'üncü yayını olarak çıkmıştır. Bu risalenin çevrim yazısı Şükrü Hanioğlu tarafından *Toplum ve Bilim*, sayı 4 (Kış 1978), s. 113-25'te yayımlanmıştır.
İngilizce *Inprecorr*'un 24 Ocak ve 21 Şubat 1924 tarihli sayılarında Almanya ile ilgili yazıları çıkan "Ali Ferit" imzası da acaba Ali Cevdet'e mi aittir? Cilt 4, No. 4,. 29: "Longer Working Hours in Germany" ve Cilt 4, No. 13, s. 98: "Industry and Agriculture in Germany."

16 MART 1920'DEN 1921 SONUNA KADAR

İstanbul Komünist Grubu'nun 1920 ilkbaharında Fransızca mühür yaptırmış ve antetli kâğıt bastırmış olarak kurulu bulunduğu, Mayıs sonunda Komintern'den II. Dünya Kongresi'ne katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme daveti aldığı, aşağıdaki 27 Temmuz 1920 tarihli Osmanlıca belgeden anlaşılmaktadır. Bu kongreye delege olarak gitmek üzere yola çıkan Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat'ın adları, ilk olarak Bakü'deki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkezî Heyetinin 27 Temmuz 1920 tarihli (yani Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'dan yazdığı yazıyla aynı gün) toplantısında görülmektedir. (Bkz. B. İşlet – C.M. Kesim, *age*, s. 43.) Öte yandan, herhalde birkaç hafta önce Komintern kongresine gitmek üzere (gemiyle Karadeniz kıyılarından) yola çıkan ikili kongreye yetişemeyeceklerini anlayıp Bakü'ye yönelince, kendilerine Ağustos ortasında toplanması tasarlanan Doğu Halkları Kurultayı'nda İstanbul Komünist Grubu'nu temsil etme yetkisi de verilmiştir. Belge herhalde Bakü'ye gönderilmiş, oradan Komintern arşivine girmiştir.

1921 yılı içinde İKG, 22 Haziran-12 Temmuz tarihleri arasında toplanan Komintern III. Dünya Kongresi'ne bir rapor sunmuştur. Ekim ve Kasım aylarında KEYK Doğu Seksiyonu'na gönderilen faaliyet raporları aşağıdadır. Bunlardan önce verilmiş rapor olup olmadığını bilmiyoruz.

İstanbul Komünist Grubu [Fransızca antet]

No: 19 27 Temmuz 1920

Odesa'da "Beynelmilel Komünist Cenup Bürosu" tarafından 30 Mayıs 1920 tarihli ve 38 numaralı tahrirat ile vaki olan davet üzerine Moskova'da kurulacak 3. Beynelmilel'in İkinci Kongresinde İKG'yi temsil ve Bütün Rusya Sovyet teşkilâtını tetkik eylemek vazifesiyle murahhas intihap olunan Dr. Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat yoldaşlar Azerbaycan merkezinde kurulacağı duyulan Şark Komünist Kongresinde dahi grubumuzu temsil selâhiyetini haizdirler.

İstanbul 27 Temmuz 1920

Mühür ve "Schefik"[127]

Mustafa Suphi'nin önderlik ettiği Rusya'daki Türk komünist teşkilâtı, 1918'den itibaren İstanbul ile ilişki kurmaya çalışmış ve yukarıda gördüğümüz gibi Haziran 1919'dan itibaren değişik zamanlarda gönderdiği kişiler teşkilâtlanarak rapor vermiş ve Eylül 1920 TKP Kuruluş Kongresi'nde yer alan 2 İstanbul Komünist Grubu'ndan birini oluşturmuştur. Aşağıda tam metnini vereceğimiz İKG'nin Komintern III. Dünya Kongresi'ne 31 Mayıs 1921 tarihli raporunda bu durum şöyle açıklanıyor: "1920 Mayıs ayı içinde, hemen hemen

127 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 3_36, Belge No: 419 [Eski Türkçe].

eşzamanlı olarak İstanbul'da birbirinden habersiz iki komünist grup oluştu. Hâlihazırda İngiliz polisinin istihbarat bölümünde ajan olarak çalışan İsmet Lütfi adında bir maceracının girişimiyle, güvenilir olmayan, birbirine pek benzemeyen unsurlardan oluşmuş bir grup izleyen süreçte dağıldı. En iyi birimler Bakü'ye gidip TKP teşkilâtlerine katıldı ve burada kalanlar da çok daha büyük bir hassasiyet gösterecek olan diğer grubu [İKG] oluşturdu."

Bu süreçte ilginç bir olay da, Türkiye Sosyalist Fırkası Edirne şubesinin kurucusu ve kâtibi olan, ama kendisinin komünist olduğunu söyleyen Ragıp Tevfik adlı bir kişinin 7 Eylül 1920'de Sofya'dan Komintern'e el yazılı, vesikalık resimli ve parti damgalı bir mektup göndermiş olmasıdır. 1919 Eylülünde Hüseyin Hilmi'nin başkanı olduğu TSF'nin Edirne şubesinin kurulduğu, Edirne'de yayımlanmaya başlayan (sonra Sofya'da çıkmaya devam eden) *Ahali* gazetesinde duyurulmuştu. Ragıp Tevfik'in bu mektubu *Toplumsal Tarih*'in 141. (Eylül 2005) sayısında, TSF Edirne şubesinin 1919 Kasımında düzenlediği bir müsamere ilanı da 142. (Ekim 2005) sayısında yayımlandı. *Ahali*'nin ilk sayısını anlatan bir yazı da aynı derginin 208. (Nisan 2011) sayısında çıktı.

* * *

Komintern'in II. Dünya Kongresi

(Petrograd 17 Temmuz – Moskova 23 Temmuz/7 Ağustos)

İngilizce "Lenin Zamanında Komünist Enternasyonal" dizisinde II. Dünya Kongresi'nin Tutanak ve Belgeleri John Riddell (der.) tarafından, *Workers of the World and Oppressed Peoples, Unite!* (New York: Pathfinder Press, 1991), adıyla iki cilt olarak yayımlanmıştır.

Bu kitapta belirtildiği üzere (s. 843) Türkiye bu toplantıda üç kişiyle temsil edilmiştir: Türk Komünist teşkilâtları Bürosu'ndan: Kayserili İsmail Hakkı ve Slavutski[128], (s. 19) Constantinople/İstanbul [öteki] Komünist

128 İsmail Hakkı 4 Ağustos 1920'de Türkiye İştirakiyun Taşkilâtı Merkez Bürosu'na gönderdiği telgrafta "Özel görev varsa ben gitmeden hemen bildiriniz. Biz Slavutski yoldaşla Harkov üzerinden. Hareket gününü bildireceğiz" diyor. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 533 [Rusça].

Slavutski'nin kimliğiyle ilgili bugüne kadar elimizde olmayan RGASPİ'deki şahsi dosyasında (f. 495, op. 266, d. 113) bulunan aşağıda verdiğimiz tek sayfalık belge de son derece ilginçtir.

Rusçadan çeviridir.
"24" GİZLİ
8034 (2) SP.
10.VII.37.

Arşive alınız!

B İ L O V (?) yoldaşa

SLAVUTSKİY hakkında KEYK arşivinde şu belgeler bulunmuştur:

1) Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları Merkez Bürosu № 36, 9 Haziran 1920.

YETKİ BELGESİ. İşbu belge Slavutskiy yoldaşa, kendisinin gerçekten Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkez Bürosunun, III. Enternasyonal'in Moskova'daki İkinci Kongre delegesi olduğu için verilmiştir. Mühür. Başkan: M. Subhi. Sekreter: A. Yu . . . .

YETKİ BELGESİ'nde şunlar yazılı: P № 10, 22.VI-20.

2) Rusya Komünist Partisi /Bolşevikler/. RKP/B/ MK Doğu Halkları Komünist Teşkilâtları Merkez Bürosu. 9 Temmuz 1920. № 1836. Moskova, Vozdvujenka, 15. dom Sovetov.

Tüm Rusya Genel Kurmayı'na, Varvarka, Delovoy dvor.

RKP MK'ye bağlı Doğu Halkları Komitesi Merkez Bürosu sizden III. Komintern'in II. Kongresi'ndeki Türkiye Komünist Partisi temsilcisi Slavutskiy yoldaşa Türkistan'ın ve Avrupa Rusyası'nın 50 verslik haritalarının birer nüshasını vermenizi rica ediyor.

Doğu Halkları Komitesi Merkez Bürosu Başkanı: M. Sult. . . .
Sekreter adına: S. Smols . . . . .

Slavutskiy Kongreye, Subhi'nin imzasını taşıyan aynı tür Yetki Belgesine sahip İsmail Hakkı ile birlikte geldi. Onlar Moskova'ya, anlaşılan, o zamanlar Subhi'nin bulunduğu Bakü'den gelmişler. Slavustkiy kongre prezidyumunda oturuyordu, ama konuşmalar (...) Slavutskiy soyadı onun takma adı değildir. O Türk değildir. Anlaşılan, Bakü'de Subhi'nin teşkilâtıyla herhangi bir görev ilişkisi varmış ve böylece delegeler arasına girmiş.

1921 yılında Bakü'de Türk Komünistleri Merkez Büro Sekreteri olan Hakkı, Subhi'nin ölümünden sonra Slavutskiy hakkında hiçbir şey duymamış. 1921 yılında Türkiye'den Moskova'ya Fahri yoldaş geldi. O da KEYK'de Slavutskiy'e hiç rastlamamış ve onun hakkında bir şey yazmıyor.

Grubu'ndan: Nihat Nusret.

TSA I/s. 334, dn 179'da, Günther Nallau'un *Enternasyonal* kitabının (yayıncısı ve tarihi belirtilmeyen) Türkçe çevirisinde yabancı-Türk temsilcisinin Shatskin olduğu yazılıdır. 18 yaşındaki bu zat KEYK'e Gençlik Enternasyonali temsilcisi olarak seçilmiştir; ama Türkiye değil, Rusya adına! Çeviride bir yanlışlık yoksa, Nallau onu Slavutski ile karıştırmış olmalı. Öte yandan II. Dünya Kongresi'nde her partiye 2 delegelik verildiğinden, anlaşılan, boş kalan oy hakkı olan koltuklar başka ulustan kişilere oy hakkı delegelik olarak verilebiliyormuş. (Jules Humbert-Droz, *De Lénine à Staline 1921-1931*, adlı anılarında şöyle açıklıyor: Komintern V. Dünya Kongresi'ne İsviçre partisi kendisini delege tayin etmediği için Komintern sekreteri olarak oy hakkı olmaksızın katılmak üzere gri kart almışken, Portekiz partisinin temsilci gönderememesi ve "onu delege tayin etmesi" üzerine oy hakkına sahip olarak kırmızı kart almış.)

Yine bu kitaba göre (s. 844) İsmail Hakkı "Tarım Sorunları Komisyonu'na girmiş, (hakkında Komintern'deki şahsi dosyasında kesin kimlik bilgileri bulunmayan) Slavutski de "Ulusal ve Kolonyal Sorunlar Komisyonu"na. İsmail Hakkı'nın Türkçe yaptığı konuşmanın *TSA I*/s. 486'da İngilizce çevirisi verilen metinden başka, bir de kongreyi selamlama konuşması var. (B. İşlet - C.M. Kesim, *age*, s. 39-40)

Asıl ilginç olanı, [öteki] İKG adına kongreye katılan Nihat Nusret. Birkaç ay önce kurulan İKG, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu toplantıya 2 delege göndermişti: Hilmi oğlu (Arap) Hakkı ve Ethem Nejat. Ancak bunlar yukarıda da belirttiğimiz gibi kongreye yetişemedikleri için Bakü'ye giderek orada toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na ve TKF Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır. Yeni partinin merkez komitesine seçilen bu ikili, Mustafa Suphi ile birlikte 1921 Ocak ayı sonlarında Trabzon açıklarında öldürülmüşlerdir.

Nihat Nusret, Muş kökenli genç bir öğretmen iken yedek subay olmuş, 1916'da Ruslara esir düşmüş, 1917'de Moskova'da komünist olarak Mustafa Suphi'lere katılmıştır. Nihat Nusret daha sonra Ukrayna partisi tarafından kurye olarak İstanbul'a gönderilmiş, dönüşünde yukarıda aktardığımız dakladı vermiştir. Kendisi 1920 Eylülünde Bakü'de yiyicilik soruşturmasında 1918 Mart'ında İstanbul'a gidip 3 ay kaldığını, temas ettiği gruplar arasında yalnızca İştirakçi Hilmi'nin TSF'sinin Sovyet yanlısı olduğunu gözlemlediğini söylüyor –oysa TSF 1919 başlarında kurulmuştur (yukarıdaki daklada göre Mart 1918'de de-

---

Slavutskiy hakkında daha tam bilgiyi, 1920 yılında KEYK'in işleriyle ilgili olarak Bakü'de, Subhi'nin yanında bulunan ve KE'in II. Kongresine katılan Stasova yoldaş verebilir.

Arşivde ortaya çıkarılan Slavutskiy'e kartın verilmesine dair ikinci belge bende kuşku uyandırıyor. Ayrıca 1928-29'da OGPU şefi olan ve İstanbul'da da görev yaptıktan sonra Batı'ya sığınıp Sovyet istihbaratı hakkında geniş ifşaatta bulunan Agabekov'un Anılarında OGPU yapısı içinde 1927'de Tahran'da faaliyet gösteren diplomatik misyon içinde Slavutski Platt'tan söz ediliyor (aktaran aktaran Taline TER MINASSIAN, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 309).

ğil, 1919'da memureten gönderilmiş). Hilmi ve TSF kâtibi Fazıl (Çun) 1 Haziran 1920'de kendisine Sovyetlerden para isteyen bir mektup ve aşağıda daha açık göreceğimiz gibi Komintern II. Dünya Kongresi için bir rapor vermişler.

Üçüncü Enternasyonale
Yoldaşlar,

İşbu belgeyi getiren yoldaş ile göndermiş olduğunuz tutarı aldık. Teşekkür ederiz.

Partimizi III. Enternasyonale üye yapmanızı rica ediyoruz. Temsilcimizi yakında göndereceğiz.

İşbu belgeyi getiren size ihtiyaçlarımızdan söz edecektir. Bir tutar daha göndermenizi sabırsızlıkla bekliyoruz.

Komünist selamlarımızla,

1/6/1920
İstanbul
Başkan H. Hilmi
Sekreter Z. Afil (TSP Merkez Komitesi Kaşesi)[129]

Mustafa Fazıl'ın kendisinin hazırlayıp Nihat Nusret'e verdiğini, yolda yakalanabilir endişesiyle imza atmadığını belirttiği Komintern II. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu adına Türkiye'de Sosyalist Faaliyet başlığıyla sunulan rapor tümüyle TSF'nin faaliyetinden söz etmektedir. Bu raporun kongrede veya herhangi bir komisyonda sunulduğuna ilişkin bir bilgi yoktur.

4 Haziran 1920

Türkiye'de Sosyalist Hareket

Son zamanlarda, bir yandan sefalet Türkiye'de genelleşti, diğer yandan Avrupa kapitalizmi ülkeye kaba bir biçimde giriyor ve ulusal sanayii yıkıyor.

Roma'da, San Remo'da, Paris'te ve Londra'da yapılan görüşmeler ve Türkiye'ye dayatılan barış taslağı, milliyetçi ve sosyalist fikirlere kayıtsız Türklere, ülkeyi ve halkını Avrupa'nın kapitalist ve emperyalist boyunduruğundan sosyalist araçlara başvurmadan kurtarmanın hiçbir yolu olmadığını çok açık bir biçimde kanıtlıyor.

Dolayısıyla, ister sefalet, ister hayat pahalılığı, ister ülkedeki küçük sanayiin yıkımı ve nihayet isterse dış emperyalist politika nedeniyle olsun, sosyalizmin Türkiye'de güçlü bir biçimde doğmakta olduğunu düşünmek yerinde olur.

Ve bu hareketin başında Türkiye Sosyalist Partisi bulunmaktadır; bu parti, kimi enerjik şahsiyetleri ve özellikle esas itibariyle İsviçre, Cenevre'de olmak üzere Avrupa'da uzun yıllar yüksek öğrenim görmüş ve hocaları arasında Jaurès'in sekreteri E. Milhaud'nun da bulunduğu alabildiğine yüksek bir kültür ve zekâya sahip Parti Genel Sekreterini kapsamaktadır.

Bunun dışında, İstanbul'da, sosyalizmle hiçbir ilgisi olmayan kişilerce kurulmuş ve sayıları onlarla ifade edilebilecek üyeye sahip bir sözde Sosyal-Demokrat Parti vardır.

Türkiye Sosyalist Partisi gözü pek bir biçimde çalışmaktadır ve komünist fikirleri yaymak ve işçi teşkilâtlanmasını geliştirmek için neredeyse imkânsızı yapmaktadır.

129 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 67 [Fransızca].

Parti, sekreterliğini Parti Genel Sekreterinin yürüttüğü bir günlük gazeteye sahiptir; militan ve devrimci makaleler nedeniyle, Müttefiklerin sansürü tarafından gazetenin yayını askıya alınmıştır; birçok girişime ve protestoya rağmen, tekrar yayına geçme müsaadesi alınamamıştır.

Bununla birlikte Parti, Sekreterinin kaleme aldığı birçok broşür ve bildiri yayınlamaktadır.

İşçi teşkilâtlanmasına gelince: Osmanlı yasaları işçilerin sendika halinde bir araya gelmelerine izin vermemektedir. Bu nedenle Parti, işçileri "Türkiye Sosyalist Partisi ..... Seksiyonu" halinde teşkilâtlama dışında bir yol bulamamıştır. Ve her seksiyon bir sendikayı kapsamaktadır. Kimi zaman, birçok seksiyon tek bir sendika oluşturmaktadır; bu sendika büyük ve birden çok bölgeye yayılmış da olabilmektedir. Beş sendika, bir "Federal Merkez" oluşturmaktadır. Ve her "Federal Merkez"in ve bu henüz mümkün değilse ve gerçekleşmemişse her sendikanın temsilcileri, genel merkezde "İdare Heyeti"ni oluşturmaktadır.

Bugün Parti, Tramvay, Tünel, Anadolu, Rumeli Demiryolları, Zeytinburnu (mühimmat), Tophane (tüfek), Tersane (gemi yapım) gibi Devlet Fabrikaları işçilerinin tümünü, ayrıca Liman ve Deniz işçilerini, matbaacıları, vb... kendi bünyesinde toplamıştır.

Ve halen kentteki diğer tüm çalışanları teşkilâtlamaktadır.

Bununla birlikte, gerek parasal olanakların eksikliği, gerekse ücretleri artırmak üzere genel greve gitmenin zorluğu nedeniyle, sendika kasalarını güçlendirmek için Partinin yapabileceği tek şey yeterli bir aylık aidat toplamaktır.

Parti, 1 Mayıs için neredeyse genel bir grev teşkilâtladı. Ancak bir yandan siyasî düzeydeki, öte yandan partinin mali olanakları düzeyindeki kimi zorluklar nedeniyle, grev 11 Mayıs'a ertelenmek zorunda kaldı ve grev sadece Tramvay ve Tünel işçileri tarafından yapıldı. Grev 11 Mayıs'ta başladı ve kesintisiz olarak 5 gün sürdü. Grev sırasında, alınan enerjik ve ihtiyatlı tedbirler sayesinde herhangi bir istenmeyen olay olmadı ve tramvaylardan herhangi birinin depolardan çıktığı bildirilmedi. Bu grevin sadece Tramvay ve Tünel işçileri için yapılmış olmasının çeşitli nedenleri vardır: 1. Vatmanların ve kondüktörlerin ücretlerinin son derece düşük olması; 2. Fazla mesai için herhangi bir prim almaksızın günde 14 saate kadar çalışmaları; 3. Türk yasasına göre ihbar süresi 13 gün olduğundan, bu sürenin sadece bu işçiler için tamamlanmış olması; 4. Bu grevi ertelemenin ve diğer işçiler için ihbar süresinin bitmesini beklemenin mümkün olmaması; 5. Bir genel grevin Müttefiklerin silâhlı müdahalesini çekebilmesi.

Grev, aşağıda da belirteceğim üzere, parti sekreteri tarafından teşkilâtlanmış ve yönetilmişti; ancak beşinci gün görüşmeler başladığında parti başkanı, yönetimi kendisi almayı dayattı ve ne yazık ki, bu adamın yeteneksizliği nedeniyle istenen her şey elde edilemedi.

Görüşmeler son bulup akşamın 10'u gibi hizmet verilmeye başlandığında, tramvay işçileri parlak bir gösteri yaptılar; bu gösteriye kentteki diğer tüm işçiler ve halk ve hatta yabancılar da katıldılar ve "Yaşasın grev, yaşasın sosyalizm" diye haykırdılar; hatta kimi yerlerde "Yaşasın Bolşevikler" haykırışları bile duyuldu.

Bu grev büyük bir etki bıraktı ve işçi gücünün zaferini gösterdi. Ücretlerde hissedilir bir artış, 9 saatlik işgünü, fazla mesai için ek prim, haftalık ücretli izin ve oldukça önemli başka haklar elde edildi. Grevi uzatarak veya görüşmeler sırasında daha fazlası da elde edilebilirdi. Ancak sendikaların parasal gücü tükenmişti; ayrıca, daha önce de dediğim gibi başkanın beceriksizliği oldukça çarpıcıydı.

Sekreterin beyanına göre, yakın gelecekte genel ve başka bir yönde bir grev teşkilâtlanmakta.

Partinin, Edirne'de oldukça güçlü ve ciddi bir biçimde çalışan seksiyonları var. Şu son zamanlarda, bunlar faaliyetlerini, tüm Batı Trakya'da tamamlanmış olan Yunan işgaline karşı çok yakın gelecekte yer alacak mücadeleye hazırlanan o bölgedeki milliyetçilerle birleştirdiler. Edirne'de, başında Cafer Tayyar'ın bulunduğu ve özerk bir biçimde ve İstanbul hükûmetine karşı davranan silâhlı kuvvetler, yirmi beş bin kişiyi bulmaktadır. Ancak halkın tümü sonuna kadar direnmeye kararlı olduğundan, pek muhtemeldir ki, emperyalist Yunan orduları, karşılarında Türklerle birleşen Bulgar kuvvetlerinin dışında elli bin kişilik bir kuvvet bulacaklardır.

Partinin Küçük Asya'da da seksiyonları ve federal seksiyonları vardır: Eskişehir, Kuca (Konya?), Ankara, Bursa, Bandırma, vb... Mustafa Kemal çevresindeki milliyetçiler, bu harekete yardımcı olmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar ve bunu Rusya'daki Bolşeviklere bir yardım olarak yapmaktadırlar.

Mustafa Kemal'in kuvvetleri 120.000 kişi olarak tahmin edilebilir ve çoğu İzmir cephesinde bulunmaktadır. İstanbul hükûmeti kuvvetlerine karşı İznik çevresinde pek az kuvvet vardır. Bununla birlikte İstanbul kuvvetlerine karşı bunlar iyi başarılar elde ettiler; İstanbul hükûmeti milliyetçilere karşı giriştiği askerî seferden vazgeçti.

Kısacası, Türkiye Sosyalist Partisi, umuyorum, yeterli mali destek bulduğu takdirde büyük şeyler yapabilir ve yapacaktır. Ve işçi yaşamının teşkilâtlanması için daha etkili ve güvenilir başka bir araç yoktur. Genel merkezinde belli bir rahatsızlık vardır ve bu, yetenekleri ve aklı sınırlı bir adam olan genel başkana duyulan genel hoşnutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Parti sekreterine göre, genel başkanın gücünü sınırlayarak ve başka önlemlerle bir iyileştirme olabilir. Nitekim, bir kongrede, inanıyorum ki sorunu ortaya koymak ve tatminkâr bir tarzda çözüme kavuşturmak mümkün olacaktır.

Bu partinin dışında, üzerine herhangi bir hesap kurulabilecek güvenilir başka teşkilâtlar yoktur.

/Nişat/ NICHATTE [Nihat Nusret][130]

Nihat Nusret'in Komintern II. Dünya Kongresi'nden sonraki serencamı esas itibarıyla Yücel Demirel'in TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış olan *Dönüş Belgeleri* adlı çalışmasında yer almaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz soruşturmadan anlaşıldığı kadarıyla, Ukrayna Müdafaa Şurâsı reisi Rakovski, ona Türkiye'ye götürmek üzere 1 milyon Romanov rublesi vermiş, Nihat 40 binini harcamış, 960 binini Hilmi ve Fazıl'a verdiğini iddia etmiş. Hakkında üç kişilik bir komisyon soruşturmaya başlıyor: Kayserili İsmail Hakkı, Hilmi oğlu Hakkı ve Süleyman Nuri.

Nihat Nusret bu çerçevedeki beyanlarında kendisini Komintern II. Dünya Kongresi'ne delege seçip gönderen "TKP"nin/"İKG"nin, Rusya'dan gönderilen arkadaşlar tarafından İstanbul'da (Beyoğlu'nda) teşkil edildiğini, reisinin İsmet [Lütfi] yoldaş olduğunu belirtiyor. Başka birtakım belgelerde, bu kuruluşun sahte ve İngiliz tezgâhı olduğu söyleniyor. Daha açık bir deyişle Nihat Nusret'in kongrede temsil ettiği teşkilât daha sonra TKP'ye dönüşecek olan Şefik Hüsnü önderliğindeki İstanbul Komünist Grubu değildir.

130 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 52-56 [Fransızca].

Nihat'ın şansına, TSF kâtib-i umumisi Fazıl, o sıralarda Bakü'ye gelerek Mustafa Suphi'ye katılmıştır. Ayrıca Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı da kendisi lehinde ifade vermişlerdir.

TSF Sekreteri M. Fazıl, Moskova'ya giderken, Batum'da 19 Eylül 1920'de RSFSC Basın Bürosu'nda yaptığı sohbette, Türkiye'de komünistlere Ankara hükûmeti tarafından izin verilmediği için Bakü'ye gidemediklerini söylemiştir (Atasoy-Bayülgen, *age*, Prof. Dr. Yavuz Aslan'ın Giriş yazısı, s. 20/dn63.) M. Fazıl, Bakü'deki TKF Merkezi Heyeti'nin 27 Eylül 1920 günlü 7. İçtimaında Rusya'dan İstanbul'a gönderilmiş olan Nihat Nusret'in etkinlikleri hakkında beyanatta bulunmuştur. (*Dönüş Belgeleri*, s. 40) Nihat Nusret'e tanıklık eden Mustafa Fazıl (Çun), Çapanoğlu'nun İştirakçi Hilmi'ye yol gösteren aydınlar diye andığı üç kişiden biridir (diğerleri, ileride Hukuk Fakültesi Dekanı olacak olan Şevket Mehmedali Bilgişin ve Cenevre'den armatör Hasan Sadri Birkök'tür).

M. Fazıl'a göre, Nihat Moskova'dan 30 bin Romanov altını aldığını, yarısını harcadığını, 15 binini de kasadara teslim etmek yerine Hilmi'ye verdiğini söylemiştir. Fazıl ona yol parası da vererek, TSF hakkında yukarıda çevirisini verdiğimiz bir raporla Rusya'ya gönderdiklerini anlatıyor. Nihat 25 günde İstanbul'a döneceğini ileri sürerek ayrılmış. Kendi ifadesine göre Moskova'da Komintern II. Dünya Kongresi'ne katılmış, sonra Odesa'ya, oradan da Bakü'ye gelmiş. Soruşturma kurulu, onun taht-ı inzibatta bulundurulmasına ve hakkındaki tahkikatın tamikine [derinleştirilmesine] müttefikan karar vermiştir.

Merkezi Heyetin 1 Ekim günlü 8. İçtimaında Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı'nın Nihat Nusret ile ilgili hüsn-ü şahadetinde, onun borçlu olduğu, İstanbul'daki evinin rehinde bulunduğu, ailesine bakmak için bir süre oraya gidip gelmek istediğini belirtmişlerdir. Ethem Nejat, İştirakçi Hilmi'nin Spartakistlere yaptığı gibi, M. Fazıl'ı da polise ihbar edeceğini söylemiş, "burada kalsın, tecrübe edinsin" demiştir. *İdrak* gazetesine sosyalist ruhu verenin M. Fazıl olduğu belirtilmiş. M. Fazıl partiye üye alınmış, matbuat şubesinde istihdam edilmiş, ailesine 25 lira gönderilmiştir. 4 Ekim'de, hiç çamaşırı bulunmayan M. Fazıl'a iki kat çamaşır verilmesi karara bağlanmıştır (s. 84). 24 Ekim'de Fazıl'ın Trabzon'da tedavisi için tebligat şubesinden vazifeli olarak maaş-ı rahiye 7.000 Romanov ve 5.000 Zakafkas rublesi olarak kararlaştırılmıştır (s. 142). 2 Aralık'ta Fazıl yoldaş aracılığıyla TSF Merkezî Heyetine 100 Osmanlı altın lirası, ayrıca evvelce ailesi için gönderilen ama Nazmi yoldaşın yolda kaybettiği 20 Rus altını yollanmasına karar verilmiştir (s. 242). 1921 yılında Lütfi Necdet, Naciye ve Fazıl'ın İstanbul'a gönderilerek muhtelif komünist gruplarını tevhid yoluyla TKF İstanbul şubesini tesis etmesi [aşağıda göreceğimiz gibi Lütfi Necdet'in aynı zamanda komünist gençler birliği adına da yetkili kılınması]; fırka harici bir amele birliği kurulması, gazete çıkartılması, İstanbul'un ahvali hakkında Merkezî Heyete bilgi sunulması, bu işler için 400 altın ayrılması da

kararlaştırılmıştır. M. Fazıl ile ilgili son bilgiler Tiflis tarikiyle tebligat ve teşvikatçı olarak 4 Ocak 1921'de İstanbul'a gönderildiği biçimindedir (s. 272 – 273).

Mustafa Fazıl gibi başka birtakım "ileri" solcular da TİÇSF'den önce kurulan TSF ve SDF'ye girmişlerdir. Sadrettin Celâl (Antel) ve Vanlı Kâzım (Kip) TSF'ye, Ziynetullah Nuşirevan SDF'ye üye olmuşlardır. Bunlar daha sonra TİÇSF/Aydınlık çevresi/İKG'de bir araya geleceklerdir.

* * *

1920 yılı 2. yarısında Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Arap İsmail Hakkı'nın İstanbul'dan ayrılmasının ardından Dr. Şefik Hüsnü de aşağıda vereceğimiz 1921 yılı faaliyet raporunda belirttiği üzere yurtdışına gitmiş ve TİÇSF temsilcisi olarak Fransız Sosyalist Partisi'nin 18. Ulusal Kongresi olarak toplanıp Fransız Komünist Partisi'nin kuruluşuna zemin oluşturan Tours Kongresi'ne katılmıştır. Bu kongre ertesinde 4 Ocak 1921'de *L'Humanité* gazetesinde H. Baydour [Baydur] imzasıyla yayımlanmış makalesinde Türkiye işçi hareketi hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye'de İşçi Hareketi

"Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası" temsilcisi olarak Tours Kongresi'ne katılma mutlu fırsatına sahip oldum. Türk proletaryası adına, Fransız komünistlerini çarpıcı başarıları için kutluyor ve Komünist Enternasyonal'in Fransız Seksiyonu'nun nihai zaferini ateşli bir biçimde diliyorum.

Tours Kongresi'nden edindiğim mükemmel ve öğretici izlenimleri yoldaşlarıma taşıyacağım, ancak bugün Fransız yoldaşlarımın dikkatini, Longuet yoldaşın Türkiye hakkındaki konuşmasına çekmek istiyorum. Longuet, Balkanlardan ve Türkiye'den söz etti. Sözleri, Kongre'de canlı protestolara yol açtı; oysa ki –şimdiye kadar binlerce kez burjuva gazetelerince aktarılmış– Zinovyev ile Enver Paşa arasındaki görüşmeyi anımsatmakla yetinmişti. Sanki hiç Türk proletaryası yok; hâlbuki bu proletarya uluslararası sermayenin ezgisi altında bulunuyor ve bu öldürücü kölelikten kurtuluş için her gün biraz daha iyi teşkilâtlanıyor.

Doğu öylesine uzak ki, cehalet bağışlanabilir. Ancak bu fırsattan istifade, Fransız yoldaşlarımıza Türkiye'de işçi sınıfının hâlihazırdaki durumu hakkında kimi bilgiler vermek istiyorum.

Milliyetçilik ve proletarya

Öncelikle şu uğursuz Enver hakkında birkaç söz! Bu paralı askerin Türk halkı adına hiçbir konuşma yetkisi yoktur. Büyük ihtimalle haberi bile olmadığı teşkilâtlı proletarya ile ortak herhangi bir yanı olamayacağı gibi, halen Mustafa Kemal'in şahsında kendisini ifade eden ve onun etrafında bütünleşen burjuvaziyi bile temsil edemez. Enver en kötüsünden bir maceracıdır; belli bir uğrakta zor kullanarak iktidarı eline geçirebilmiş ve –kapitalist emperyalist Almanya'nın suç ortaklığıyla– oldukça uzun bir süre Osmanlı imparatorluğunun kaderi üzerinde yıkıcı etkisini sürdürebilmiştir. Yurttaşlarının gözünde hiçbir zaman eski Kayzer II. Wilhelm'in ajanlığından öte bir şey olmamıştır. Kayzer'in yıkıma uğramasından sonra, kendisi de ölmüş ve gömülmüştür. Ancak göründüğü kadarıyla bunu kabul etmiyor ve varlığını sürdürmeye çabalıyor.

Jullien yoldaşımıza, Tours Kongresi kürsüsünden, bu maceracıya Bakü Kongresi Başkanlık Divanı'nın verdiği yanıtı dile getirdiği için canı gönülden teşekkür ediyorum.

Anadolu'daki Kemalist hükûmet Rusya'daki Sovyet cumhuriyetiyle dostluk ilişkileri kurmaya başladığından bu yana, Batı Avrupa basınında bu milliyetçi hareket ile proletarya hareketini kabul edilemez bir biçimde birbirine karıştırma eğilimi görülüyor. Çoğu zaman Sovyetler Rusyası'nın Türkiye'yle dostça ilişkilerinin saiklerinin, her iki taraf bakımından sadece ve sadece siyasal olduğu unutuluyor. Bu, risklerin ve çıkarların geçici ortaklığı nedeniyle elini bir işçi-köylü hükûmetine uzatmış net biçimde bir burjuva hükûmetidir. Ve Türkiye'de olan biteni gayet iyi bilen Rus yoldaşlarımız, bu konuda en küçük bir yanılsama taşımıyor. 1920 başlarında Çiçerin ve Doğu İşleri Komiseri Nerimanov imzalarıyla Moskova'da yayınlanmış olan Dış İşleri Bakanlığı açıklaması bu nokta üzerinde özellikle duruyordu.

Türk proletaryası, burjuvazinin ileri kesimlerinin milliyetçi hareketinin kendisine iktidara giden yolu temizlediğini düşünüyor; bir yandan onu dikkatle ve sempatiyle izlerken, gelecek günlerdeki görevlerin üstesinden gelebilmek için ateşli bir biçimde teşkilâtlanıyor. Bu harekete sempatiyle bakıyor, zira bu hareket önüne ulusu dış emperyalizmin haydutluğundan kurtarmayı koyuyor.

İşçi mevcudu

Kısaca Türk işçi sınıfı gerçeğini ve önemini göstereceğim. Kamu yönetiminde, çok sayıdaki özel kuruluş ve şirkette çalışan memurları ve ekmeklerini şurada burada gündelik çalışmalarıyla sağlayan kıyamet gibi kafa ve kol emekçisini saymaksızın, resmî istatistiklere göre –sadece İstanbul'da– sözcüğün saf anlamıyla yaklaşık yüz bin işçiden söz edilmektedir; bunların on bine yakını vasıflı işçidir. Bu işçilerin kapitalizm yararına gündelik olarak zahmet çektikleri imalâthane, fabrika ve atölyeleri rastgele sayıyorum: Tütün rejisi atölyeleri, elektrik fabrikaları, Avrupa ve Asya demiryolu atölyeleri ve genel olarak demiryolcular, Haliç askerî tersaneleri, Seyr-i Sefain şirketi, devlet silâh ve mühimmat imalâthaneleri, Feshane fabrikası, sepiciler, tramvay sürücü ve biletçileri, şoförler, mürettipler, tahmil tahliye işçileri vb...

Osmanlı mevzuatı sendika kurulmasına cevaz vermediği için, bu değişik emekçi kesimlerinden her biri, Sosyalist partinin faaliyeti sayesinde, az-çok teşkilâtlı bir yardımlaşma derneğine sahip. (Geçen yıl sosyalist partinin girişimiyle, bu değişik dernekler, tüm emekçilerin ortak konfederasyonunun temellerini attı. Kasımpaşa semtinde bir "Merkez Emek Evi" kuruldu.) Teşkilâtlı işçilerin sayısı 12 bin olarak tahmin edilebilir.

Taşradaki sınaî merkezleri de belirtmek gerekir. Ereğli ve Zonguldak kömür madenleri yirmi bine yakın işçi çalıştırıyor; İzmir ve Eskişehir, işçi kentleri. Eskişehir, tüm Türkiye'de proletaryanın en teşkilâtlı olduğu kent. Sosyalist partinin çok güçlü bir şubesi orada çalışıyor ve hemen hemen tüm işçileri etrafına topluyor. Parti, Eskişehir'de tek sosyalist gazeteyi "Emek"i yayınlıyor; on binlik tirajıyla Emek her gün sosyalist sözü Anadolu'ya yayıyor.

İstanbul'da, işçi sınıfının kimi temsilcileri, Rus, Rumen ve Bulgar yoldaşlarla birlikte III. Enternasyonal ile bağlantılı bir komünist grup oluşturuyor.

H. Baydour (Baydur)

Not: Türkiye'deki sosyalist harekete daha fazla ilgi duyan Fransız yoldaşlar, Revue Communiste'in 10. sayısında "Uluslararası Haberler: Türkiye" başlığı altında yayınladığımız makalede, bu konuda birtakım yararlı bilgiler bulabilirler.

* * *

Bakü'de Kurulan TKF'nin Mustafa Suphi'lerin Öldürülmesinden Sonraki Tasfiye Sürecinde İKG ile İlişkileri

1920 Aralık ayında Mustafa Suphi ile 4 Merkezî Heyet üyesi ve birtakım partililer Türkiye'ye gönderilirken, Bakü'de aralarında iki Merkezî Heyet üyesi (Kayserili İsmail Hakkı ve Süleyman Nuri) ile birlikte Ahmet Cevat [Emre] ve Abdurrahman Mesudi'den oluşan 4 kişilik bir Haricî Büro kalmıştı.

Mustafa Suphi'lerin öldürülmesinden[131] ve 18 Mart 1921'de Moskova'da RSFSC ile TBMM hükûmeti arasında Dostluk Antlaşması imzalanmasından sonra, antlaşmanın 8. maddesi uyarınca TKF'nin Sovyetler'deki resmî varlığına son verilmesi gerekiyordu.[132] Aynı konu 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'nın 10. maddesinde de düzenlenmiş ve bu çerçevede Aralık 1921'de aldığı kararla TKF Teşkilât Bürosu da aşağıda göreceğimiz üzere kendisini feshederek 21 Nisan 1921'de Sovyetleştirilmiş Gürcistan Komünist Partisi içinde bir seksiyon haline gelme kararı almıştır.

Moskova Antlaşması uyarınca önce Doğu Sovyeti ve Kafkas Bürosu kararıyla 14 Nisan 1921'de TKF Haricî Bürosu lağvedilerek 3 kişilik bir TKF Teşkilât Bürosu kurulmuştur (Kayserili İsmail Hakkı, Süleyman Nuri ve Abid Alimov) [*Dönüş Belgeleri II*/s. 151]. Daha sonra bu büroya Salih Zeki, Ahmet Cevat ve İsmail Kadir de eklenmiştir. Bu Büronun kuruluş ve işleyişine ilişkin karar metni şöyledir:

131 28-29 Ocak 1921'de Karadeniz'de öldürülen komünistler şunlardır: Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Bahaeddin, Kâzım Hulusi, Kıralioğlu Maksut, Hilmi oğlu İsmail Hakkı, Ahmet oğlu Hayrettin, Mehmet oğlu İsmail Hakkı, Emin Şefik, Ahmet oğlu Süleyman Tevfik, Ali oğlu Kâzım, Hatipoğlu Mehmet, Hacı Mustafa oğlu Mehmet, İbrahim oğlu Cemil Nazmi.

132 Söz konusu 8. madde şöyledir: "Bağıtlı taraflar topraklarında diğer taraf ülkesinin ya da ülke parçalarından birisinin hükûmet görevini üzerine almak iddiasında bulunan örgüt ve topluluğun oluşması ya da yerleşmesini ve diğer ülkeye karşı mücadele amacında bulunan topluluğun yerleşmesini kabul etmemeyi yükümlenirler. Türkiye ve Rusya, Kafkasya Sovyet Cumhuriyetlerine karşı da karşılıklı işlem şartıyla aynı yükümlülükte bulunurlar.
"Şurası kararlaştırılmıştır ki, bu maddede sözü geçen Türkiye arazisi doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin sivil ve askerî yönetiminde bulunan arazidir." Aktaran Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2. Basım, 2000, s. 304. 13 Ekim 1921 tarihli "Bir yandan Ermenistan SSC, Azerbaycan SSC ve Gürcistan SSC ve Öbür Yandan Türkiye Arasında, Kars'ta, RSFSC'nin Katılması ile İmzalanan Dostluk Antlaşması"nın 10. maddesinde de benzer bir düzenleme vardır: "Bağıtlı taraflar kendi topraklarında, karşı tarafın hükûmetine ya da diğer tarafın devlet topraklarının bir kısmına göz diken veya karşı tarafla çatışmaya hazırlanan herhangi bir örgüt ya da grubun bulundurulmamasını karşılıklı olarak taahhüt ederler.", *age*, s. 411.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ TEŞKİLÂT BÜROSU'NUN TEŞKİLÂT PLANI

1. TKP içindeki kimi anormal durumlar ve MK'nin başına gelen acı olay sebebiyle Merkez Komitesi ve Dış Büro dağıtılır ve Türkiye Komünist Partisi Teşkilât Bürosu Türkiye Komünist Partisi'nin İkinci Kongresi toplanıp yeni MK seçilinceye kadar TKP'nin faaliyetini yönetir ve yürütür, Türkiye'de ve başka yerde bulunan bütün komünist teşkilâtların en üst organıdır. Teşkilât Bürosu uygun gördüğünde mevcut komünist teşkilât ve gruplarını dağıtma ve yeni teşkilâtlar kurma hakkına sahiptir.

2. Teşkilât Bürosu görev süresince III. Komünist Enternasyonal ve onun teşkilâtları ile temas kurar ve ilişkide bulunur, onun denetim ve yönetiminde çalışır. Teşkilât Bürosu Merkez Komitesi'ne özgü bütün hak ve yetkilere sahiptir.

3. Teşkilât Bürosu Türkiye'deki tüm devrimci hareketleri geliştirmeyi, iktidarı despotların, burjuvazinin elinden almayı ve işçi ve köylülere vermeyi, ilk fırsatta parti kongresini toplamayı görev bilir.

4. Teşkilât Bürosu Türkiye'nin durumunu dikkate alarak çalışmalarını açık ve gizli olarak şu şubeleri vasıtasıyla yürütür:

A) Yayın

B) Ajitasyon ve teşkilâtlanma

C) İrtibat ve enformasyon

Ç) Sekreterlik

a) Yayın Şubesi: Devrimci literatür yaratır; Teşkilât Bürosu organını çıkarır; diğer şubeler vasıtasıyla literatürü dağıtır.

b) Ajitasyon ve Teşkilâtlanma Şubesi: Parti işçileri ve teşkilâtçıları vasıtasıyla parti teşkilâtları yaratır; parti teşkilâtlarına talimatlar verir; her çeşit araç ve yöntemle ajitasyon ve propaganda çalışmaları yürütür; parti üyelerinin kayıt ve dağılımını düzenler.

c) İrtibat ve Enformasyon Şubesi: Politik kuryeler, özel noktalar vasıtasıyla değişik yollardan irtibatı sağlar ve malûmat temin eder.

Ç) Teşkilât Bürosu Sekreterliği: Teşkilât Bürosu'nun kararlarını yaşama geçirir; Teşkilât Bürosu'nun maliyesini idare eder; III. Komünist Enternasyonal ve onun teşkilâtları ile ilişkilere bakar ve düzenler; Sekreterliğe bağlı gizli istihbarat şubesini kurar.

5. Sekreterlik ve Şubeler faaliyetlerini Teşkilât Bürosu'nun her şube için ayrı talimatları uyarınca yürütür.[133]

31 Mayıs'ta İsmail Hakkı, Fırka işlerini yürütmek üzere Batum'da görevlendirilmiştir; bundan sonra TKF'nin faaliyetleri Batum'dan yürütülmüştür. TKP Teşkilât Bürosu'nun Fırkanın II. Kongresi toplanıp da ikinci Heyet-i Merkeziyeyi seçinceye kadar görevde kalması 28 Haziran günlü toplantıda kararlaştırılmıştır.

Komintern III. Dünya Kongresi'ne Salih Zeki ve Süleyman Nuri'nin yanı sıra Hüseyin Hüsnü de delege seçilmişken, 26 Temmuz 1921'de Salih Zeki ile Süleyman Nuri, Hüseyin Hüsnü'nün temsil belgesinin iptalini talep etmişlerdir [*Dönüş Belgeleri II*/ s. 154]. 17 Ağustos'ta Salih Zeki ile Süleyman Nuri'nin

133 RGASPİ, f. 495, op. 154, d. 762, s. 125-125ob. [Rusça].

Pavloviç'in nasıl TKF delegesi yapıldığını sormalarından [*a.g.e*, s. 155], Pavloviç'in de bu kongrede delege olduğu anlaşılmaktadır. III. Dünya Kongresi delegelikleriyle ilgili olarak Teşkilât Bürosu adına Abid Alimov, İsmail Hakkı ve İ. Kadir imzalı raporu ile Teşkilât Bürosu'ndan İsmail Kadir'in raporu birçok bakımdan öğreticidir. Bu iki raporu arka arkaya veriyoruz:

KOMİNTERN YÜRÜTME KOMİTESİNE

Bir nüshası Lenin yoldaşa
Bir nüshası Zinovyev yoldaşa

Komünist Enternasyonal'in III. Kongresi'nde temsil edilme sorunu önüne çıktığında Türkiye Komünist Partisi Teşkilât Bürosu ülke topraklarındaki bütün komünist teşkilâtların kendisine bağlı olduğundan hareketle 1) Doğu vilâyetlerinden, 2) Ankara'dan ve 3) İstanbul'dan birer delege gönderilmesini uygun buldu.

Doğu vilâyetlerinin delegesi Doktor Fuat Sabit kongrede seçildi, ancak gidemedi, çünkü hareket etmeden hemen önce Kemalistler tarafından tutuklandı ve tutukluluk hali bugüne kadar devam ediyor. İstanbul Komünist Grubu Komintern'in kongresi öncesinde aldığı darbe yüzünden delege gönderemedi. Ankara'ya gelince, bugün tutuklu bulunan önderi Baytar Salih vasıtasıyla (geçen yıl Anadolu'da gezen Süleyman Sami yoldaşın raporu) yönetimin bize ait olduğunu ilan eden oradaki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası da Kemalistlerden darbe alıp dağıtıldı. Dolayısıyla oradan delege gelmesi olanaksızlaştı.

Bu arada, Ankara'dan parti işlerinde çalışmak için teşkilâtımız tarafından 1919'da Türkiye'ye gönderilmiş olan RSFSC Türkiye Temsilciliği görevlilerinden Hüseyin Hüsnü yoldaş geldi. Teşkilât Bürosu, Upmal-Angarski yoldaşın verdiği bilgiden Hüseyin Hüsnü yoldaşın THİF çalışmasına katıldığından haberdardı ve bu nedenle Hüseyin Hüsnü yoldaş Komintern kongresine gidecek Teşkilât Bürosu delegasyonuna dâhil edilmişti. Bu arada Teşkilât Bürosu delegeleri Süleyman Nuri ve Salih Zeki yoldaşlara, Hüseyin Hüsnü'nün yetki belgesini uygun görecekleri şekilde yok etme yetkisi de verilmişti.

TKP Teşkilât Bürosu'nun ortaya çıkışı. Türkiye Komünist Partisi'nin I. Kongresi'nde seçilen merkez Komitesi üyelerinin çoğunun geçtiğimiz Ocak ayındaki trajik ölümünden sonra TKP yöneticisiz kaldı. Doğu Halkları Şurası Prezidyumu'ndaki Komintern yetkilisi Orcanikidze yoldaş, RKP(b) MK üyesi Nerimanov yoldaşla birlikte, iki MK üyesini de dâhil ederek Teşkilât Bürosu'nu kurdu ve Teşkilât Bürosu MK'nin bütün işlerini üstlenme, TKP üyelerinin üyeliklerini yenileme ve TKP'nin ilerideki çalışmalarını yönetme göreviyle donatıldı.

Teşkilât Bürosu'nun faaliyeti. Teşkilât Bürosu TKP'nin çalışmalarını yönetme görevini üstlendiğinde parti tamamen dağılmış durumdaydı. Kemalistlerin darbesi TKP'nin örgütsel temellerini tamamen çökertti. TKP'nin en iyi kadroları vahşice katledildi, hayatta kalanlar için de çalışma olanakları kalmadı. Çünkü Kemalistlerin jandarması her birinin attığı her adımı izliyordu. Teşkilâtlarla bağlantılar kopmuştu. Birçok yerde teşkilâtlar çökmüştü. Teşkilât Bürosu faaliyete geçtiğinde TKP'deki durum işte böyleydi.

Teşkilât Bürosu'nun ilk işi TKP'de üyelik yenilemesine girişmek, İstanbul teşkilâtıyla bağlantıyı sağlayıp güçlendirmek oldu. Burada şunu belirtmek gerekir ki, TKP MK Türkiye'de komünist faaliyetleri açık yönetirken, Türk karşı istihbaratına hep kolayca ipucu verdi. TKP Teşkilât Bürosu, faaliyetinin gizliliği konusunu acilen gündeme aldı ve bu iş halledildi.

Üyelik yenilemesi kısmen gerçekleşti ve halen devam ediyor. Bağlantılar yavaş yavaş düzene koyuluyor. Teşkilât Bürosu, özellikle İstanbul üzerinde dikkatle durdu ve yalnızca Temmuz ayında oraya 10 sorumlu parti işçi gönderdi. İstanbul'da önceki grupların parçalarından bugün bir teşkilât ortaya çıktı. Kapatılan *Kurtuluş*'un yerine yakında parti organı *Aydınlık* çıkmaya başlayacak. Gönderilen kadınlar arasında sorumlu parti işçisi de var. Şu günlerde yine göndereceğiz.

Teşkilât Bürosu'yla birlikte, komünist literatür dağıtımının gerçekleştirildiği özel enformasyon ve bağlantı noktaları oluşturuldu. 10 Ağustos'tan itibaren Teşkilât Bürosu enformasyon bülteni çıkarmaya başlıyor.

Kâğıt yetersizliği yüzünden Teşkilât Bürosu yayıncılık işini geliştiremiyor. Teşkilât Bürosu'nun Literatür Yayın Şubesi Başkanı Ahmet Cevat, Türkçe olarak yakında baskıya hazır olacak "Kısa İktisat Bilimi Ders Kitabı" yazıyor. Teşkilât Bürosu üyesi İsmail Hakkı yoldaşın aktif katılımıyla Batum'da yerli Müslüman halk arasında çalışma yürütülüyor. Gazete çıkarılıyor, çeviriler yapılıyor, vb.

Yakında Teşkilât Bürosu parti organını çıkarmaya başlayacak. Teşkilât Bürosu İstihbarat Şubesi, yerel ÇeKa ve Özel şube makamlarına Kemalistlerin karşı istihbarat faaliyeti hakkında değerli malumat sağlıyor. Bir süre önce İstihbarat Şubesi görevlilerinin aktif katılımıyla Azerbaycan'da ve Gürcistan'da aşırı İslamcı bir parti olan İttihadı İslam'ın teşkilâtları ortaya çıkartılıp yok edildi.

Teşkilât Bürosu'nun yoğun faaliyet döneminde kongre yapıldı, dolayısıyla birçok yoldaş oraya gitti ve edindiğimiz bilgiye göre şimdi birileri onların Moskova'dan geriye dönüşünü engelliyor. Oysa bu yoldaşlara burada ihtiyaç var. Sorumsuzca davranan kimi kişilerin bu eylemlerini sert bir şekilde protesto ediyor, Komintern Yürütme Komitesi'nin yakın bir zamanda bu tür "hırgürler"in üstesinden geleceğini umuyoruz. Çünkü şu dönemi Türkiye'de çalışmak için en elverişli dönem olarak kabul etmek gerekir.

Komünist selamlarla,

TKP Teşkilât Bürosu Üyeleri: Abid Alim (imza)
İsmail Hakkı (imza)
İ. Kadir (imza)

Teşkilât Bürosu Mührü

P.S.

Pavloviç yoldaşla ilgili olarak, Sekreterlikte teessüf edilecek bir hata yapıldı. Teşkilât Bürosu Pavloviç yoldaşı Komintern Kongresi'ne aday göstermemiş, yalnızca Teşkilât Bürosu'nun iki üyesi, İsmail Hakkı ve Abid Alim Pavloviç'in adaylığı konusundaki kişisel görüşlerini TKP Teşkilât Bürosu üyesi Süleyman Nuri ve Salih Zeki'ye duyurmaya karar vermiştir.

Biz Pavloviç yoldaşın kimi Teşkilât Bürosu üyelerine karşı saldırılarını sert bir şekilde protesto ediyoruz. Ama M. Suphi'nin başkanlığı sırasında TKP'deki pürüzler, TKP'nin faaliyetlerini bilen kim için bir sırdı ki! Her komünistin görevi, bu yetersizlikleri düzeltmekti. Anlaşılan Pavloviç yoldaşı birileri yanlış bilgilendirmiş. Bununla ilgili tüm dosyalar Doğu Halkları Şurası Prezidyumu'nda bulunuyor ve gerekli materyaller oradan alınabilir.

TKP Teşkilât Bürosu Üyeleri: Abid Alim (imza)
İsmail Hakkı (imza)
İ. Kadir (imza)[134]

134 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 479-484 (2 nüsha) [Rusça].

* * *

III. KOMİNTERN YÜRÜTME KOMİTESİNE

Bir nüshası Lenin yoldaşa
Bir nüshası Zinovyev yoldaşa
Bir nüshası Süleyman Nuri yoldaşa
(TKP'nin Komin. III. K. delegesi)

Bizim eski merkez komitesi Türkiye'de devrimi önce paşalar, subaylar ve memurlar olmak üzere yukarıyı etkileyerek devrim yapacağını ve ancak bundan sonra dürüstçe aşağılara ineceğini sanıyordu. Bu sebeple açıkça Türkiye'ye gitti ve bunun bedelini güvendiği kişiler ona canıyla ödetti. Aralarından birçok yoldaş Kemalistler tarafından Karadeniz'de katledildi ve ardından partinin faaliyeti çöktü ve parti dağıldı. Bundan sonra kalan yoldaşlar arasında şikâyetler ve görüş ayrılıkları başladı, aralarından en dürüst ve en iyileri Kafkasya Bürosunun yardımıyla örgütlendi ve ileriye dönük örgüt çalışmalarına girişti, böylece işçi-köylü yığınından gerçek komünistlerin katıldığı teşkilât bürosu kuruldu. Teşkilât Bürosunun yaptığı ilk iş partiyi arındırmak ve içindeki anormal durumu ortadan kaldırmak oldu. Bunun ardından yoldaşlar Komünist Enternasyonalin III. Kongresine gitti ve orada aralarında görüş ayrılıkları patlak verdi ve biz bunun suçlusunun Hüseyin Hüsnü yoldaş olduğu kanısındayız. Hüseyin Hüsnü yoldaşın öyle bir davranış gösterdiğinden biz üzgünüz. Bu yoldaş Mustafa Suphi zamanında, 1921 yılında partimizin saflarına yön şaşırtıcılığını sokmaya çalışmış ve bu yüzden daha Mustafa Suphi onu partiden uzaklaştırmıştır. Bundan sonra o değişik Sovyet kurumlarında provokasyon amaçlı söylentiler yaymış ve böylece Suphi'ye ve çalışmalarına zarar vermiş, yüksek Sovyet makamlarında Suphi'ye karşı güvensizlik yaratmış, bunun sonucunda birkaç teşkilâtımız dağılmıştır. Şimdiki genç teşkilâtımızı da dağıtmak amacıyla o bugün de bu tür aşağılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Mustafa Suphi kendisini partiden ihraç ettikten sonra o Türkiye'ye gitmiş, Ankara Sovyet misyonunda tercüman olarak çalışmaya başlamış, sonra Bakü'ye gelmiş ve bu nedenle biz kendisini Kongreye delege seçmişizdir. Oysa bu arada o teşkilâtımıza zarar vermek, böylece partimizin faaliyetine son vermek amacıyla güvenimizi kullanmıştır. Her şey gösteriyor ki, Hüseyin Hüsnü partinin yararını düşünmüyor, tersine Pavloviç yoldaşla birleşerek bugünkü parti yöneticilerimiz olan en iyi yoldaşlarımıza karşı partinin zararına çalışıyor. Oysa Teşkilât Bürosu Kafkasya Bürosunun önceki yönetici organına yoldaşların şikâyet ve başvuruları sayesinde, Kafkasya Bürosunca bizlerle birlikte kurulmuş ve güçlenmiştir. Eğer çalışmalar Hüseyin Hüsnü yoldaşın isteğine göre devam edecek ve yönetilecekse, teşkilâtımızın bütün işleri batacaktır. Eğer H. Hüsnü yoldaş iyi bir parti işçisi olsaydı ve iyi yönetici yeteneği bulunsaydı, kendisini Ankara teşkilâtı seçmiş olurdu. Maalesef bize geldiğinde onun böyle bir yetkisi yoktu. Bizim ve genel olarak bütün yoldaşların görüşü şudur ki, parti işlerini yönetme yeteneğine sahip değildir. Bizlerin Moskova'ya, Kongreye gitmek üzere Ankara'dan yoldaşların gelmesini beklerken, H. Hüsnü geldi ve biz elinde Ankara'dan bir yetki bulunmasa da, ona yetki verdik. Ama şimdi biz onun yalnız parti zararına çalıştığını gördüğümüz için, elindeki yetkiyi geçersiz sayıyoruz. Yoldaşlarımız Moskova'da partimizi güçlendirmek için azimle çalışırken, H. Hüsnü yaptığı çıkışlarla onların çabalarını engelliyor. Bu yüzden onun oyunun sayılmamasını, yoldaşlarımıza ortak dava uğrunda çalışmalarını sürdürme olanağı verilmesini rica ediyoruz. Bunun yanı sıra Pavloviç yoldaş H. Hüsnü'yü, onun yoldaşlara karşı entrikalarını destekliyor, bu da aralarındaki bölünmeyi derinleştiriyor.

Biz Pavloviç yoldaşın bu davranışı yüzünden üzgünüz ve partideki günlük çalışmalara engel olduğu için, ciddiyetle protesto ediyoruz.

TKP TEŞKİLÂT BÜROSU'NUN ÇALIŞMALARI

1/ Teşkilât Bürosu kurulduktan sonra onun faaliyet ve bakışları Türkiye'ye çevrildi, ardından işlerimize uygun düşmeyen, partiye ciddi olmayan sebeplerle girmiş kimi yoldaşların saflarımızdan ihraç edilmesi kararlaştırıldı.

2/ Mustafa Kemal Paşa hükûmetinin komünistlere karşı sert baskıları dolayısıyla Teşkilât Bürosu çalışmalarını eskisinden farklı olarak gizli yürütmeye başladı. Kemalist hükûmetin Rusya'daki temsilcilerinin Türkiye'ye politik faaliyetler için gönderilen parti işçileri olayını izlediğini ve ilgili bilgiyi onları yok edecek makamlara bildirdiğini biliyoruz.

3/ Teşkilât Bürosu İstanbul'a çok yoldaş gönderdi. Onlar orada çalışıyor ve biz onlarla bağlantıları canlı tutuyor, gerekli malûmatı alıyoruz. Bundan başka orada değişik ajitasyon broşürleri çıkaran matbaa var.

Bizim gönderdiğimiz yoldaşlar Zonguldak, Sürmene, Of ve Lazistan gibi Anadolu'nun birçok yerinde de faaliyet yürütüyor ve biz onlardan da değişik malûmat ve bilgi alıyoruz. Biz ayrıca Anadolu'ya ve İstanbul'a sık sık literatür de gönderiyoruz. Bizim Batum'da da Anadolu'ya ve özellikle Trabzon'a ajan gönderen, buralarla oldukça sık ve etkin bağlantı içinde bulunan illegal bir teşkilâtımız var. Bu bağlantı işlerini düzenleyen İsmail Kadir bir süre önce oradan döndü, Abid Alimov ise Doğu Anadolu'da durumu araştırmak üzere oraya gitti.

10 Ağustos'tan itibaren enformasyon bültenleri çıkarmaya başladık. Onları Az. KP MK vasıtasıyla gönderiyoruz, ama düzgün bir şekilde elinize geçip geçmediğini bilmiyoruz. İşbu mektuba şimdiye kadar çıkan bütün bültenlerin birer kopyasını ekliyoruz. Çalışmalarımızı Balkan teşkilâtlarıyla uyum içinde yürütebilmek için oraya sorumlu bir yoldaşımızı gönderdik. Kendisine Balkan teşkilâtlarıyla İstanbul teşkilâtları ve bizim teşkilâtların çalışmaları arasında bağlantı sağlamak gibi önemli bir görev verildi.

Biz birkaç sorumlu yoldaşı Yunan işgal bölgesine de gönderdik ve onlar hâlâ orada bulunuyor. Kafkasya'da Sovyet iktidarını zayıflatmayı amaçlayan Kemalist Panislamist teşkilâtları izlemek ve içyüzünü açığa çıkartmak üzere Teşkilât Bürosu Bakü, Tiflis, Batum ve kimi başka yerlerde özel bölümler oluşturdu. Bu karşıdevrimcilerin birçoğu bu bölümlerce yakalanıp tutuklandı.

Bu çalışmalar Kafkasya ÇeKa'sının bilgisi dâhilindeydi ve gerekirse onlar size bunları bildirebilir.

Türkiye Komünist Partisi
Sorumlu Sekreter Yardımcısı ve
Teşkilât Bürosu üyesi /imza/ İ. KADİR
31 Ağustos 1921, Bakü
No.341[135].

Aşağıda vereceğimiz belgelerden görüleceği üzere bu dönemde Komintern'in Türkiye'ye yönelik faaliyetinin yönetimi, doğrudan Kafkaslar'da üst düzey sorumluluk üstlenmiş olan Rus Komünist Partisi yöneticileri Kirov ve Orconikidze'dedir.

135 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 451-453 [Rusça].

Önce Nisan-Mayıs 1921'de muhtemelen Dr Şefik Hüsnü ile TKF Teşkilât Bürosu adına yapılmış bir mülâkatı, sonra Türkiye Genç Komünistler Birliği'nin 1 Mayıs bildirisini ve ardından TKF Teşkilât Bürosu'nun faaliyetlerine ilişkin raporları ele alacağız. Bu mülâkatta İstanbul ile Ankara hükûmetleri arasındaki ilişkiler, Mustafa Kemal'in Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşı tutumu ve halkın durumu ele alındığı gibi, *Aydınlık* dergisi de konu edilmekte ve mali destek istenmektedir. Aşağıda göreceğimiz gibi *Aydınlık*'ın 4. sayısının yayımlanmasının ardından Teşkilât Bürosu tarafından kaleme alınmış bir raporda bunun kendileri tarafından finanse edildiği belirtilmektedir.

1) Mustafa Kemal hükûmetiyle İstanbul hükûmeti arasında ne dostluk ve ne münasebet vardır?

Kemal Paşa hükûmeti milliyetperver (nasyonalist) bir hükûmet olduğu gibi bu hükûmeti şimdi idare edenler de; muhtelif düşüncelere mâlik ayrı ayrı kanaatler taşıyan, intihap değil, adeta tayin edilmiş mebuslardır. Şimdiye kadar Mustafa Kemal partisi –ki tamamıyla nasyonalist olan parti– İstanbul'da ifa-yı hükûmet eden hükûmetlere karşı muhtelif vaziyetler almışlardır. Mesela Ferid Paşa hükûmetine herkes gibi tamamıyla muhalif ve aleyhtar, Tevfik Paşa hükûmetine taraftar görünmektedirler. Bundan başka şimdiye kadar Anadolu akide ve fikrine yardım ederek sadarette bulunduğu zaman Mustafa Kemal Paşa taraftarlığı göstermiş olan sadr-ı esbak İzzet ve Salih Paşalar da Ali Rıza Paşa'nın tekrar Tevfik Paşa kabinesine girmeleri, Tevfik Paşa kabinesinin Anadolu tarafını daha ziyade iltizam ettiğini ve binaenaleyh iç yüzü tamamıyla zâhir olmamakla beraber ya Tevfik Paşa müdafaatında Mustafa Kemal Paşa'yı veyahut Mustafa Kemal Paşa Tevfik Paşa'yı ikna etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tevfik Paşa'nın namuslu olmakla beraber, bir diplomat olması sultana (padişaha) olan kurbiyeti kendisini oraya raptetmekten tabiî vareste kılamıyor. Bundan başka kendisinin yaşlı bulunması hasebiyle olsa gerek, emniyet ve itimat ettiği adamlarının eline işi adeta bırakmış gibidir. Tevfik Paşa emniyet ettiği adamlar için her ne olursa olsun feragat etmemek bir âdet, bir tabiattır. Dâhiliye Nazır-ı esbakı ve İzmir'i Yunanlılara teslim eden vali İzzet Bey için kendisine söylendiği zaman, söyleyen adamların fena adam olduklarına kani olarak, onları kabineden çıkarmış ve İzzet Bey'i İzmir'e göndererek İzmir'in kolayca işgaline bilmeyerek sebep olmuş ve sonra da pek ziyade nadim olarak vay alçak İzzet vay demiştir. Bunlar sebebiyle bu adamları dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa ile Tevfik Paşa hükûmeti iyi bir dostluk ve münasebet idame ediyorlar.

2) Kemal Paşa hükûmeti Rusya hükûmetine karşı ne vaziyettedir ve ne düşünüyorlar?

Mustafa Kemal Paşa bugün zahiren Rusya hükûmetine karşı münasebât-ı dostâne perverde etmekle beraber Rusya hükûmetinin komünist olmasından endişe etmektedirler. Yani memleketi Bolşevik işgalinden muhafaza etmek fikir ve arzusundadır. Büyük Millet Meclisi azaları meyanında Rusya ile müttefik-i tam olarak yaşamak Türkiye için faydalı olacağını takdir edenler varsa da, Mustafa Kemal Paşa Grubu'nun şimdiye kadar galip vaziyette bulunması, onlara pek de söz söyletmiyordu. Her ne kadar uzaktan görmekle beraber Mustafa Kemal Paşa'nın memlekete, Anadolu'ya komünist ruhunun, fikrinin, idaresinin girmesine tamamıyla muhalif olduğu cereyan eden vukuattan ve Ankara'dan alınan malumatlardan müstebandır. Bekir Sami Bey'in istifaya mecbur olması, bunun gibi daha bazı vukuat ve vekayi tamamıyla ispat eder.

3) Mustafa Kemal hükûmetinde, meclisinde kaç parti vardır? Nelerdir? Reisleri kimlerdir?

Millet Meclisinde iki üç parti değil, grup vardır. Bu gruplar henüz son zamanlarda teşekkül etmiştir. Bunların bugünkü isimlerini ve reislerini söylemek için orada bulunmak ve doğru malumat almak lâzımdır. Mesela Müdafaa-ı Vatan Grubu vardır ki Mustafa Kemal Paşa riyaseti altındadır.

4) Mustafa Kemal nasıl hareket etmek arzu eder?

Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesini yazmak için ya kendisi veyahut kendisi kadar yakın adamı olmak lâzımdır. Yukarıda verilen tafsilât düşüncesini aşağı yukarı bildirir.

5) Mustafa Kemal Paşa İtilaf devletlerine karşı nasıl hareket etmek istiyor?

Kemal Paşa'nın son defa almış olduğu vaziyetine, yani Bekir Sami Bey'i Avrupa'ya göndererek muahedeler yaptırmakla ve ale'l-husus Bekir Sami Bey'i yeniden tadil etmek üzere göndermekle maksadının ne olduğu anlaşılıyor. Türkiye'nin menfaati İtilaf devletleriyle en nâfi şeraitle istiklâl-i Osmanîyi zahiren bile olsa temin etmek ve Yunanlıları İzmir ve Trakya'dan çıkarmaktır. Türkiye'yi Bolşevik yaparak mahvetmekten ise, bazı şeraitle İtilaf devletleriyle anlaşmak daha münasip olur kanaatinde olsa gerektir. Ahvâl-i vukuat da bunu gösteriyor.

6) Neşrolunacak gazetenin ismi nedir kaç kuruş masrafla olacaktır ve şimdiden sonra ne yapmak lâzımdır. İdare edecekler kimlerdir?

Neşrolunacak gazetenin ismi "Aydınlık" Aidinlik dir. Maksadı izaha lüzum göremem. Beher formasının masarif-i tabiye ve kâğıt parası olarak elli lira kadar bir para lâzımdır. Bundan başka ücret-i tahrir ve idare de lâzımdır. Şimdilik ayda bir neşrolunacaktır. Haftada bir neşrolunması da para olunca mümkündür. İstanbul'da her şeyin pahalı olması gençleri bu gibi gazete çıkarmak ve halkı tenvir etmeye malî kuvvetlerinde kudret bırakmadığından çalışamıyorlar. Gazetenin idaresi arkadaşlarımdan Sadri Bey [Sadrettin Celâl Antel] tarafından yapılmakta olduğundan istenilen şekle sokmak pek kolaydır. Şayet para olursa şimdilik haftada bir neşrolunarak yevmî neşretmek üzere ihzarâtta bulunularak gündelik neşrolunur.

7) Milletin düşüncesi nedir.

Fırkaların suret-i teşekkülü ve hükûmetlerin tarz-ı idaresi şimdiye kadar nazar-ı dikkate alınacak olursa, Türk milletinin halûk ve yumuşak olmasından istifade ettiğini gösterir. Fırka diyerek seksen kişinin bir yere gelerek bir fikirde olması milleti koyun sürüsü gibi istedikleri yere sevke kâfidir. Her türlü yoksuzluk içinde harp ederek henüz harpten çıkmış Türk milletini bir Mustafa Kemal Paşa ve taraftarânı istediği şekilde idare ederek mühim bir ordu vücuda getirerek harp ettirmektedir. Türk milletinin biraz hissiyâtını gıcıklamak, biraz propaganda yapmak istedikleri yere onu sevk etmeye kâfidir. İstanbul ve Avrupa'da tahsil etmiş gençler müstesna olarak, bütün Anadolu halkını idare, bundan dolayı pek kolaydır. Hele rüzgâr gelecek delikleri tıkanacak olursa bunlar hakkında sayfalarca yazı yazmış olsam azdır. Bunun için yakından görerek fazla malumat alınmak arzu ediliyorsa oralara gitmek lâzımdır.

Bana kalırsa Anadolu halkı artık vazifesini ifa ederek çalışmak ve istirahat etmek ister. Şimdiye kadar köylü ve ameleye hakk-ı hayat vermemiş mütegallibe gürûhundan bîzârdır.[136]

Bakü'de 20 Eylül 1920 tarihinde kurulan Türkiye Komünist Gençler Birliği[137] Teşkilât Bürosu'nca 31 Ekim 1920'ye kadarki faaliyetle ilgili hazırla-

136 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 81-83 [Eski Türkçe].

137 Bu teşkilâtın tüzüğü ve diğer belgeleri için bkz. *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1935*, Derleyen: Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2014, s. 11-33.

nan raporda[138] "o tarihe kadar beş defa içtima edip (program, neşriyat, teşkilât, büronun içtimaı günleri, Moskova'da küşat edilen Üçüncü Rusya Gençleri Kongresi, büro tercümanlığı, gazete ve jurnal, hitapname, teşkilâta aza kabulü, anket varakaları, Trabzon'da gençler teşkilâtı vücuda getirmek, Birliğin teşkilât planları) meseleleri hakkında müzakerede bulunmuş, program vücuda getirmek üzere ayrılan komisyon (13) maddeden mürekkep proje hazırlamış, *Yeni Dünya*'nın gençlere mahsus bir numarasından (10.000), Türkiye işçi ve köylü gençlerine hitapnameden de (6000) adet bastırılmış, *Gençler Dünyası* isminde bir jurnal neşr için ihzaratta bulunulmuş ve bu jurnal (3000) adet olarak 15 Teşrinisani'ye kadar tab'ı ikmal edilmiş, teşkilât nizamnamesi vücuda getirilmiş ve fırka merkezince tasdik olunmuş" olduğu belirtilmektedir. Bu teşkilât bürosunun, Lütfi Necdet'in yola çıkışı vesilesiyle İstanbul ile bağlantı kurma çabası çerçevesinde aşağıdaki mektup gönderilmiştir.

İstanbul'da "Gençler Birliği" Teşkilâtı'na

Yoldaşlar!

İstanbul'da "Gençler Birliği" Teşkilâtı'nın meydana geldiğini pek büyük bir şadlık ve memnuniyetle haber aldık. Mesainiz ve programlarınız hakkında aldığımız malumat teşkilâtınızın ciddi bir teşkilât olduğunu gösteriyor. Biz büyük bir samimiyet ve meveddetle teşkilâtınızı tebrik ve azalarını selamlıyoruz.

Sinesinde pek çok fedakâr, genç inkılâpçılar yetiştiren Rusya'da Türkiye Komünist Gençler Birliği teşkil olundu. Teşkilâtımız şimdiye kadar Bakü'yü merkez ittihaz eylemiş ise de pek yakında saha ve merkez-i faaliyetini Anadolu'ya nakledecektir. Türkiye Komünist Fırkası'nın Anadolu'da merkez yapacağı mahalde Türkiye Komünist Gençler Birliği de bulunacak ve çalışacaktır.

Türkiye Komünist Gençler Birliği bütün faaliyetini gençlere hasretmiştir. Daha doğrusu Türkiye Komünist Gençler Birliği gençlerin faaliyetlerinin muhassalası olarak vücuda gelmiştir. Birliğimiz mümkün olduğu kadar çalışmış ve bu sa'y neticesinde az ve çok bir muvaffakiyet elde etmiştir.

Size bir miktar edebiyat gönderiyoruz. Teşkilât nizamnameleri ve programımız hakkında nâşir-i efkârımız olarak neşrettiğimiz "Gençler Dünyası" mecmuasından tafsilat almak ve bizim hakkımızda malumat edinmek mümkündür.

Mamafih size bu mektubumuzu getiren Lütfi Necdet yoldaştan dahi bu hususta lâzım gelen malumatı sorabilirsiniz. Lütfi Necdet yoldaş Türkiye Komünist Gençler Birliği tarafından murahhas olarak size gönderilmiştir. Teşkilâtınızın bizim teşkilât ile münasebete girişmesi fevkalâde arzu ve temenni olunduğundan bu hususta Lütfi Necdet yoldaşımızla görüşmelisiniz. Hatta teşkilâtınızdan bi'l-intihap bir yoldaşı ya doğrudan doğruya yahut Lütfi Necdet yoldaşın avdetinde beraber bize göndermeniz pek ziyade şayan-ı arzudur.

Size komünist gençlerin samimiyet ve meveddetiyle arz-ı selam ederiz, yoldaşlar![139]

138 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 70-71 [Eski Türkçe].

139 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 43 [Eski Türkçe].

Yukarıda belirtilen yayınların ardından TKGB Teşkilât Komitesi 1 Mayıs 1921 vesilesiyle de bir bildiri yayımlamıştır. Matbu bastırılan bu bildiri şöyledir.

TÜRKİYE'NİN GENÇ İŞÇİLERİNE

Genç Yoldaş!

Bugün bütün Dünya işçi gençliğinin bütün Dünya kadın, erkek işçilerinin müşterek bir günüdür. Bugün Dünya'nın her yerinde kızıl dalgalar halinde içtima eden yüzbinlerce genç işçi yüksek ve gür sesiyle hakkını müdafaa etmektedir.

Bugün, işçilik Dünyası birleşmenin verdiği kuvvet ve imanla kurtuluşuna doğru bir adım daha atıyor.

Ey işçilerin en zavallısı olan genç!

Bir Mayıs için toplandığın zaman, hak, hürriyet ve yaşamak için sesini yükselttiğin zaman bil ki sen yalnız değilsin... Dünya'nın dört bir bucağında ne işleyen bir makine, ne tüten bir ocak var. Her şey durmuş, kâinatta hayat kalmamıştır.

Ey en ağır işlerde kullanılan genç işçi!.. Ey sabahtan akşama kadar bir lokma ekmek için didişen insan!...

Sen ölmemek için, açlıktan sokak ortasında can vermemek için en ağır işlerde çalışır ve pek az bir para alırken hükûmetin koyduğu, kazancından büyük vergilerin, temettü vergilerinin altından nasıl kalkabilirdin? O vergiler ki zenginlerin şampanya parası, paşaların cep harçlığı olurdu.

Ey insanların en bedbahtı olan genç işçi!.. Ey kasten cahil ve mektepsiz bırakılan yoldaş!..

Günde 10-12 saatlik bir çalışma neticesinde boğazından kesip hükûmetine verdiğin vergilerle onların zevk ve eğlence paralarını temin ederken, sen genç yoldaş nasıl bir haldesin?

Hükûmetin hangi bir mektebi senin için açıktır? Sen nerede okudun? Daha doğrusu ne için okumadın?

Çünkü zengin değildin değil mi? Çünkü mektebe verecek paran kalmıyordu. İşte bunun için cahil kaldın. İşte bunun [için] sen okuyamadın!.. Senin okumaklığın hükûmetin, hükûmeti idare eden bey ve paşaların zenginlerin işine gelmezdi. Çünkü sen okuduğun zaman öğrenecektin ki:

Bütün işleri yapan, sabahtan akşama kadar çalışan fakat yine aç kalan bir zümre, bir işçi zümresi var. Çünkü sen okuduğun zaman öğrenecektin ki:

Sabahtan akşama kadar koltuklarda oturan, zulüm eden, halkı soyan bir sınıf, zenginler ve sermayedarlar sınıfı var. Ve yine sen okuduğun zaman öğrenecektin ki dünyanın her yerinde de böyle bir haksızlık var. Ve yine sen öğrenecektin ki: Bu haksızlığı anlayan işçiler her yerde isyan etmiş kalplerinde kızıl iman, ellerinde kızıl bayraklar olduğu halde silâha sarılmıştır. İşte sana bunları öğrenmemek için seni okumaya men ediyorlar. Ve sana bildirmemek için mektepleri yüzüne kapıyorlar.

Ey hakkı çalınan ve daima aldatılan yoldaş!

Görüyorsun ki memleketin bütün kanunları, imtiyazları, iyi olan nesi varsa zenginler içindir... Çünkü hükûmet demek, kanun demek zenginler demektir. Zenginlerin parası demektir. Sen iş bulamayarak aç kaldığın zaman, açlıktan ölmemek için bir ekmek çaldığın an seni (hayırsız) diye mahkûm eden şimdiki hükûmet kanunları, seni, kardeşlerini her gün soyan, zehirleyen, paralarını çalan muhtekirleri, tüccarları, fabrikacıları, muhterem tutar, onları (saadetlu) addeder.

Ey harplerin ilk kurbanı olan genç işçi!..

Zenginler ve zenginler hükûmeti ceplerini biraz daha şişirmek, topraklarını haksız yere biraz daha genişletmek için istedikleri zaman muharebe yaparlar... Ve senin zerre kadar alakadar olmadığın bu muharebeye yine evvela seni gönderirler. Sen cepheye zenginler vatanını müdafaa için gittiğin zaman geride bıraktığın annen hemşiren açlıktan kıvranırlar. Çok defa ölürler. Seni muharebeye gönderen hükûmet onlara niçin bakmıyor? Onların ırzını, namusunu niçin muhafaza etmiyor?

Ey zenginliğin ve zenginlerin kurbanı olan genç!

Sen fabrikacıların, ustaların, kumpanyacıların keyfi için, onların fazla para kazanmalarını temin için sabahtan akşama kadar en ağır yükler altında ezilirken yine açsın!.. Fakat onlar, o seni soyan zalimler, senden çaldıkları paralarla zevk ve sefa içinde, sefahat içinde yüzerler. Her akşam orospularla buzlu şampanyalar içerler.

Ey toprağı süren rençber! Ey çekici sallayan işçi!

Hiç düşünmüyorsun ki, sen çekici bıraktığın an; işini terk ettiğin dakika seni soyan aç gözlü herifler, derhal her şeylerinden mahrum olacaklardır.

Genç Yoldaş!..

Sen bu meşakkatler, bu eziyetler içinde sürünürken senin bu arzularından istifade etmek isteyen bazı satılmışlar, yalancı rehberler, hakkını müdafaa etmek bahanesiyle senin yaptığın teşkilâtın başına geçerler. Ve seni, zavallı arkadaşlarını daha uzun zaman soyarlar, soydururlar, çünkü bu adamların da yegâne gayesi, senden biraz daha çalmak, ve maşası olduğu hükûmetin ve zenginlerin hesabına çalışmak ve seni aldatmaktır.

Artık yeter!

Silkin ve uyan! Bunlara itimad etme!.. İşit ve gör ki bütün bu olan işler haksızlıkdır. Bütün bu sana yapılan zulümdür.

Sen çalıştığın hâlde aç gezensin, harplerde müdafaa edecek bir karış toprağın tek bir kulüben olmadığı hâlde ilk saflarda vurulansın! Sonra seni soyanlar oturdukları yerde rahat rahat para kazanırlar... Bu nasıl olur? Bunu hangi akıl kabûl eder?

Ey en mukaddes hakları çalınan işçi!

Senin düşmanların, zenginler hükûmeti, zenginler ve yalancı amele rehberleridir... Dostların ise bütün bir cihan işçisidir. Zenginlerin, sermayedarların işçilere karşı yaptıkları zulüm her gün biraz daha artıyor... Bunu anlayan bütün cihan işçisi, kadın-erkek, genç-ihtiyar, gafletten silkinerek derhal müdafaaya geçtiler... Kuvvetin birlikte olduğunu anlayarak komünist fırkaları, komünist gençler birlikleri etrafında toplandılar. Bir bir ayaklanan işçiler haklarını almak için mücadeleye başladılar.

Sovyet Rusyası'ndaki kardeşlerin inkılâplarını 5 seneden beri bitirmiş bulunuyorlar. Bulgaristan, Almanya, Çekoslovakya'daki yoldaşların da muzaffer olmak üzeredirler.

Ey Dünya'nın en bedbaht işçisi olan Türkiye genci!

Sen ne zaman mücadeleye başlayacaksın! Çektiklerin daha yetmedi mi? Artık sen de savaşına başla! Derhal kızıl sendikalar ve komünist gençler birliği etrafında toplan! Birliğin ve komünizmin vereceği imanla yürü! Zira, her yerde, sermayedarlar, onların uşakları olan yalancı rehberler bütün kuvvetleriyle işçilere hücum ediyorlar. İş ücretleri azaltılıyor. İşçiler işlerinden çıkartılıyor, iş zamanı uzatılıyor, bütün bunları istemeyen boyun eğmeyen yüz binlerce işçi kovuluyor. Vergiler çoğaltılıyor. Velhasıl her fenalık yapılıyor...

Misak-ı Millî için namütenahi kurban veren siz gençler, bunun tatbik edilmediğini ve Millî mücadeleye rehberlik edenlerin sermayedar zihniyetiyle hareket ederek maddi menfaatler uğrunda yeminlerle verdikleri misaklarından inhiraf ettiklerini görüyorsunuz!...

Ey genç yoldaş!

Sen bugünkü içtimaında, muazzam ve kırılmaz kuvvetinden istifade ederek sesini yükselt ve bağır. Sermayedarlardan:

1. Gençler için altı saatlik iş gününün kâbulünü...
2. Yirmi dört saatlik Pazar ve Cum'a tatilini...
3. Gençler için sıhhate muzır olan sanayi ve müesseselerde çalıştırılmanın men'i...
4. Gece işinin külliyen kaldırılması...
5. Ağır şerait altında ve boğaz tokluğuna çırak tutulmasının men'i...
6. Gençlere de büyüklerin aldığı miktarda yevmiye verilmesini...
7. Gençlerin de yaşlılar gibi cemiyet teşkil etmeleri ve cem'iyete girebilmelerinin kâbulünü iste!.. Bu istediklerini kâbul ettirinceye kadar mukaddes mücadelenden feragat etme! Zira bütün bir cihanın işçi gençliği seninle beraberdir.

Kahrolsun işçi gençliğini ezen ve onu harp mezbahalarına sürükleyen Türkiye burjuvazisi!..

Kahrolsun Millî maskeler altında işçi gençliğini aldatmağa çalışan yalancı amele rehberleri, hainler!..

Yaşasın kızıl inkılâbı hazırlayan Üçüncü Komünist Enternasyonali!

Yaşasın gençlik savaşını idare eden Komünist Gençler Enternasyonali!

Yaşasın Türkiye Komünist Gençler Birliği!

1 Mayıs 339

Türkiye Komünist Gençler Birliği

Sofya "Ziya" Matbaası[140]

Komintern arşivinde Gürcistan KP gözetimindeki TKF Batum Teşkilâtının 15 Haziran'dan 15 Eylül'e ve 15 Eylül'den Ekim sonlarına kadar etkinlikleri hakkında bir rapor vardır. İstanbul'daki faaliyetlere de yer veren bu raporun ilgili bölümlerini aşağıda veriyoruz:

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!

T.K.F. Batum Teşkilât Bürosunun faaliyeti hakkında müfredatlı rapor.

1- Trabzon önünde Merkezî Heyetin mahvedildiği tahakkuk ettikten sonra teşekkül eden teşkilât bürosu Gürcistan inkılâbından bilistifade en mühim merkez-i faaliyet olmak üzere Batum'u intihab etmiş ve buraya İsmail Hakkı ve İsmail Kadir yoldaşları göndermiştir.

Batum'un bu suretle teşkilât tarafından üss-i faaliyet ittihaz olunmasıyla beraber Anadolu ve İstanbul ile doğrudan doğruya tesis-i münasebet mümkün olmuş ve nisbeten seri vasıtalarla Türkiye efkâr-ı umumiyesi ve hükûmetin siyaseti takip olunabilmiştir.

2- Batum teşkilâtının faaliyeti biri 15 Haziran 1921'den 15 Eylül tarihine kadar üç ay, diğeri 15 Eylül'den Teşrinievvel nihayetine kadar bir buçuk ay imtidat etmek üzere iki devreye inkısam eder.

140 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 331-332 [Eski Türkçe].

Birinci Devrede:

Evvela İstanbul'da ve Anadolu'nun muhtelif noktalarında bulunup da Merkezî Heyetin ifnası sebebiyle aramızdaki irtibat münkati olan komünist veya işçi çiftçi teşkilâtları veya münferid aza ve hayırhahları ile tekrar tesis-i münasebete ve yeniden icab-ı ahvale göre icra-yı faaliyete çalışılmış ve bu maksadı temin için aşağıda irae olunduğu üzere bu mahallere siyasî faal işçiler ve kuryeler izam olunmuş.

Saniyen, yanımızdaki siyasî yoldaşların mühim bir kısmı muhtelif tecrübe stajları yapmak üzere Gürcistan K. Fırkasının emri altına verilmiştir.

[...]

5- Neşriyata da ehemmiyet verilerek sosyalizm tarihine ve cihan inkılâbına müteallik bir eser yazdırılmış, Büyük Komutanlar ismindeki piyes tercüme ettirilmiş ve her ikisinin tabına teşebbüs edilmiştir. İştirak gazetesine de muhtelif makaleler verilmiş, Anadolu çiftçilerine hitaben beyannameler bastırılmıştır.

(...)

İkinci devrede: 15 Eylül'den itibaren

[...]

15- İstanbul teşkilâtına 1500 kıymetinde muavenette bulunulmuş, 5 pot edebiyat sevk olunmuştur. Anadolu'ya da dört pot edebiyat gönderilmiştir.

[...]

Neşriyat Şubesinin Faaliyeti:

18-Faaliyetimizin bu şubesi Batum'da ve İstanbul'da olmak üzere iki kısma ayrılır.

Batum'da: Her şeyden evvel partinin eski organı olan Yeni Dünya'yı neşretmek teşebbüsü. Batum'da İslam K. Şubesinin neşrettiği İştirak Gazetesini haftada ancak bir defa çıkarabilecek. [...] Bir ay kadar –Kânunuevvelden itibaren– Yeni Dünya'nın neşri tahtı temine alınmış olacaktır.

[...]

İstanbul'da:

22-İstanbul'daki arkadaşlarımız bizim temin ettiğimiz vesait ile Aydınlık ünvanıyla bir mecmua neşretmektedirler. Bu mecmua İstanbul mevkut matbuatının en mükemmelidir. Yegâne sosyalist mecmuasıdır.

Bundan başka yevmi gazetelere sosyalist makaleleri derc ettirilmeğe uğraşılıyor.

Ayrıca bir yevmi sosyalist gazetesinin neşri mümkündür. Vesait-i tesisiyesi temin olunursa bu gazete kendi kendini yaşatabilecektir.

Aydınlık mecmuasının dört nüshası çıkmıştır.

Anadolu ve İstanbul'dan aldığımız raporların, mektupların, matbuatın, şifahi takrirlerin tahlilinden çıkardığımız tezler.

[...]

İstanbul'da:

8-Amele arasında milliyet farkından başka teşkilât ve siyasî fırka cihetlerinden de inkısam vardır.

Türk Sosyalist Fırkası'nın liderleri İngilizlere satılmıştır. Ameleyi Sıyanet Cemiyeti, Osmanlı ve Fransız kapitalistlerinin yarattığı bir teşkilâttır. Sosyal Demokrat Fırkası satılacak bir istinadgâh aramakla meşgul aciz bir zümredir.

9- İşçi ve Çiftçi Fırkasının tesis ve idaresinde ise komünist arkadaşlarımız münevverler arasında nazarî neşriyata büyük ehemmiyet atfediyorlar. İşçiler Birliği namıyla tesis ettikleri sendika mühim ise de pek genç ve henüz kuvvetsizdir. Yevmi gazetelerle olan neşriyatımız hain sosyalist ve istismarcı neşriyatla olan mübarezede kati bir muzafferiyet ihrazından uzaktır.[...][141]

Öte yandan Batum'dan yürütülen TKF Teşkilât Bürosu faaliyetinin İstanbul'a yönelik kısmı *Aydınlık* Grubu'ndan çok kitlesel bir tabana oturan TSF ve İştirakçi Hilmi üzerinde odaklanmıştır. Gerek TKF Teşkilât Bürosu namına, kimi zaman kâtib-i mesul olarak Bakü'den Abid Alimov'un, gerekse İstanbul'u da ziyaret eden Tahirzade Haydar'ın raporlarında Dr. Şefik Hüsnü çevresi dar bir aydınlar grubu olarak değerlendirilmektedir. İştirakçi Hilmi ile ilgili entrist bir tutum önerilmektedir. Önce 27 Eylül tarihli Bakü'den gönderilmiş, muhtemelen Abid Alimov'un raporunun ilgili bölümlerine bakalım. Daha önce gönderilmiş Lütfi Necdet, Fazıl, Sadrettin ve Naciye'nin teşkilâtlanma çalışmalarında başarılı olamadıklarını vurguladıktan sonra, aşağıdaki raporlarda da tekrarlanacak olan *Aydınlık* çevresinin küçük bir münevver grubu olduğu belirtilmektedir. Teşkilât kurması için gönderilmesi önerilen Abdülkadir Hamit'in İstanbul'a gönderilip gönderilmediğini bilmiyoruz. Raporda sözü edilen Hüseyin Sait daha sonra İstanbul'da İKG içinde faaliyet göstermiş ve 1925 Akaretler Kongresi'nde TKP Merkez Komitesi üyeliğine seçilmiştir.

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem Yoldaşlar!

[...]

4- Anlaşıldığına nazaran, hali hazırda İstanbul'da birçok yoldaşlarımız var. Lakin hâli hazırda bunların hiç birisi teşkilât yapmıyor. Teşkilâtçı içerilerinde yoktur. Ve oradaki arkadaşların yekdiğeri ile uyuşamadıklarını nazar-ı itibara alırsak orada yakın bir zamanda hiçbir teşkilât vücuda gelemeyeceğine kanaat hâsıl etmek icap eder. Lütfi Necdet'in ameleler arasında çalışamayacağını bildiğimiz gibi İşçi Çiftçi Fırkası adamlarının da gerek Aydınlık mecmuaları ve gerekse kendilerinin amele kitlesi ile sıkı irtibat tesis etmemeleri ve bilhassa teşkilâtları sırf münevverler teşkilâtı olması ve Fazıl'ın da bunların hiçbiri ile birleşmemesi, Naciye'nin de kenara çekilip beklemesi Sadrettin'in [muallim] de polis müdür-i umumiyesine kadar komünizmi neşretmesi, bu yoldaşların teşkilât yapmaya çalışamayacaklarını göstermektedirler.

Teşkilât Bürosu kendi nüfuzlu sözünü demelidir. Bütün yoldaşları külliyen disipline davet etmelidir. Bunun için Teşkilât yapmak salahiyet-i kâmilesi ile Abdülkadir Hamid(?) yoldaş gönderilmelidir. Verilecek direktif de açıktan açığa bu teşkilâtı dağıtmak istemeyenler ile hiç bir alâkaya girişmemenizi ve aynı zamanda Komintern'e de bu suretle tebliğ edeceğimizi söylemek lâzımdır. Fikrimce bu maddeleri ihtiva eden açık bir mektup İstanbul'daki yoldaşlara yazılmalıdır. Aynı zamanda Türkiye Komünist Fırkası azaları olup da bir az müstakil çalışmaya başladıkça Fırkaya arka çevirenleri de nizama davet etmeliyiz. Ben bilhassa Komintern'e Hüseyin Sait hakkında mektup yazıp, kendisini bizim Fırka içine göndermelerini talep edeceğim.

[...]

141 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 153-162 [Eski Türkçe].

6- Şakirof yoldaş bize işi için müracaat etti. Merkezi Komiteye bizim emrimize gönderilmesi için yazdım. Kendisini Kinsburg [Roland Ginsberg] ile görüştüğümüz yere göndermek münasiptir. Tabii kurye diplomatik olarak gidebilirse fena olmaz idi. Golman yoldaş[142] diplomatik kurye vesikası verebilir mi? Bu husus müstacelen işar edilmesi. Aksi halde Lekran (?) yoldaşa müracaat etmek mecburiyetindeyiz.

[...]

27 Eylül 1921

İmza[143]

Abid Alimov İKG'ye karşı olumsuz tutumunda yalnız değildir. Bakü'den İstanbul'a gönderilen Haydar adlı temsilci de dönüşünde İKG aleyhindeki görüşlerini rapor etmiştir. İlginç olan Tahirzade Haydar'ın kendisine tanık olarak, daha sonraları Şefik Hüsnü'nün kendilerine yakın olduğunu belirttiği Sarafim yoldaşı [Maksimos'u] da şahit göstermesidir. Ayrıca İstanbul'da işçi hareketine dayanan partinin Hüseyin Hilmi'nin TSF'si olduğunu belirtmektedir. Ayrıca son derece dikkat çekici bir bilgi de, İstanbul'da Mustafa Suphi ekibinden ayrılan Süleyman Sami ve Mehmet Emin ile karşılaştığını ve bunların kendilerinin masum olduklarını söylediklerini not etmesidir.

muhtasardır

TKF Teşkilât Bürosunun Batum Heyetine

20 Temmuz 921 tarihinde Batum'dan Frans Ferdinand nam İtalyan vapuruyla Dersaadet'e müteveccihan hareket ederek 23 Temmuz 921'de İstanbul'a muvasalat olundu. Müttefikîn zabıtasından sıkı bir kontrolünden sonra beş gün mütemayiden Müttefikîn polis müdiriyeti tedkik-i hüviyet idaresinde isbât-ı vücud etmekliğim emr olunarak serbest bırakıldım. 29 Temmuz 921 tarihinde Naciye [Hilmi kızı], İbrahim Alibekof, Sadreddin Bican, Mahmut Celâlettin yoldaşlarla görüştüm. 30 Temmuz 921 tarihinde Lütfi Necdet vasıtasıyla Naciye yoldaşla beraber Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekasının İşçiler Derneği namıyla açmış oldukları teşkilâta gittik. Onlarla tanış olduk. Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla müteaddit mülâkatlarda bulundum. Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekası Mütarekeden sonra Dersaadete avdet eden Almanya ve Fransa'da tahsilde bulunan İttihat ve Terakki talebelerinden ibaret şahıslar olup Paris'te bulunan Nihat Reşat, Refik Nevzat ve saire gibi eski İttihatçılar tarafından Kemalistlerle teşrik-i mesai edilmesini karara alarak Dersaadet'e gönderilmiş kimseler olduğunu tebeyyün etmiştir. Şefik Hüsnü ve rüfekasının ifadelerine nazaran İstanbul'da dört beş mahalde bunların şubeleri varmış! Hâlbuki Naciye, Sadreddin Bican, İbrahim Alibekof ve Eftim isminde Rum teşkilâtından bir yoldaş da hazır bulunduğu halde yapılan bir içtimaa Şefik Hüsnü ve rüfekası davet edildiği ve yalnız Şefik Hüsnü'den başka kimsenin bu içtimaa icabet etmemesi gösteriyor ki bunlar on oniki kişilik bir gruptan başka mevcudiyetleri yoktur. Ve bunlar ciddi bir meslek sahibi olmayıp makasid-i mahsusa ile siyaset deveran tevhidi bir politikacı oldukları İstanbul'un ve Bulgarya'nın bütün komünist teşkilâtlarınca birçok materyallerle tahakkuk ve isbat olunmuştur. Aynı zamanda Ukrayna SeKasının mesûl işçisi Vasilof yoldaşla İstanbul'da görüştükte bun-

142 Golman'ı Mart 1922'den itibaren Ankara'daki Sovyet elçiliğinde Komintern temsilcisi ve THİF faaliyetlerinin yönlendiricisi olarak görüyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz. *THİF (1920-1923).*

143 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 288-289 [Eski Türkçe].

lar hakkındaki kanaatini Moskova'ya yazdığını ve kendisi de benim hareketimden beş gün evvel Moskova'ya hareket ettiğinden mumaileyh Şefik Hüsnü ve rüfekasının Kemalistlerle İkinci Enternasyonallerle, Fransız sosyalistleriyle de alâkada bulunduklarını her an ispat edebileceğini temin etti. Bu hususta tahkikatta bulunulacak olursa hakikat takarrür eder. Ve yine Üçüncü Kongrede bulunan İstanbul Rum teşkilâtı kâtib-i mesûlü Sarafim yoldaşla merkezi heyetleri azasından Papadopulos yoldaş, Şefik Hüsnü ve rüfekasının avantacı birer maskeli sosyalist olduklarını teyid ve tastik ettiler ve elan etmektedirler...

Ve yine Ankara Hariciye Vekil-i sabıkı Bekir Sami Bey Dersaadet'te bulunduğu zaman İleri gazetesini iki bin liraya satın almış ve Şefik Hüsnü rüfekasıyla da görüşerek İleri gazetesinde sosyalizm hakkında makale yazabileceklerini temin etmiş ve bu teminatı İleri gazetesince mevki-i fiile konulmuştur.

İşbu muhtasar raporumu heyetinize badettakdim mufassal surette diğer bir raporun da merkezi teşkilât bürosuna takdim kılınacağını arz olunur.

28 Eylül 921
Türkiye Komünist Fırkası azalarından
Dersaadet'ten avdet eden
Tahirzade Haydar

Hamiş: Üsera sıfatıyla Dersaadet'e gönderilen Mustafa Hikmet, Asım Hüseyin ve Mustafa Mustafa ve Müslim yoldaşlardan Müslim yoldaş memleketine gitmiştir. Mustafa Hikmet yoldaş Asmaaltı'ndaki Umum Hamallar kolbaşısıdır. Mustafa Mustafa yoldaş Selimiye kışlasında üsera garnizonunda bulunuyor. Asım Hüseyin yoldaşı 80 kuruş yevmiye ile Beşiktaş Tramvay deposuna kaydettirildiği maruzdur.

Mahmut Celâlettin yoldaş namusu mücessem bir arkadaştır. Adresi ber vech-i âtidir:

Aksaray'da Murat Paşa Mahallesinde merhum Çerkes Ragıp Beyin hanesinde Mahmud Cemal Hilmi yoldaşı görmedim. Anadolu'yu geçtiği haberi vardı.

2- İstanbul'da vaziyete hâkim olan ve meşhur İştirakçi Hilmi yoldaşın riyaseti tahtında Türkiye Sosyalist Fırkası mevcuttur. Mezkûr fırkanın sekiz bin azası olan Tramvay Tünel Haliç Seyr ü Sefain, Şirket-i Hayriye ve sair müessese ameleleri dâhildir. Hilmi Fırkayı tahakküm ve istibdat ile idare ediyor. Ve istediği zaman grev ilân edebiliyor. Hilmi yoldaş on üç senelik sosyalist olduğu on yedi defa İttihatçılar kendisini menfaya gönderdiklerini ve fırkanın idaresi zamana göre tahakküm ve şiddetle icap ettirdiğini ve İngilizlerin meşhur kumandanlarıyla temasta bulunduğunu ve bilhassa İngiliz polis müdürü Maksvel ile bir arada amele kıyafetinde resim çıkardıklarını söylüyordu. Hilmi'nin ifadesi doğrudur. Hilmi yoldaş aynı zamanda Üçüncü Enternasyonal'e mektup yazdığını[144] ve bizim fırkamız ile teşrik-i mesai ve yalnız Dersaadet'e gönderilen komünistlerin avantürist kimseler olduğunu ve mesela Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla Lütfi Necdet'in maskeli komünist olduklarını bunların İttihatçılardan başka bir kimse olmadıklarını katiyen bunlarla teşrik-i mesai edilmemesi şartıyla bizim fırkamızın memurlarıyla görüşebileceğini söylüyordu. Hilmi yoldaşın amelelere verdiği bir iki konferansta Celâlettin yoldaşla beraber bulundum. Amele bizim kim olduğumuzu bildiğinde bize karşı birçok sualler ve malumat talep ettiler. Bolşevizm hakkında gerek şifahi ve gerek gizli cevaplarımızdan pek memnun oldular. Bu ameleleri elde etmek pek kolaydır. Yalnız amele hayatı sürmek elzemdir.

144 Bu mektubu yukarıda Nihat Nusret ile ilgili bölümde verdik.

Hilmi yoldaş ameleye göre politika takip ettiğini tekrar ederek bugünkü tuttuğu yolun komünizmaya müncer olduğunu müftehirane söylüyordu. İstanbul'da mevcut Belçika-Fransız kapitalini mahvetmek isteyen İngilizlerle hoş geçinmeye ve onların bazı emirlerini yerine getirmek mecburiyetinde kaldığından fırkasının idame-i hayatı için İngilizlere karşı taraftar gibi davranmaya lüzum gördüğünü beyan ediyordu. Arzettiğim malûmatları gerek Ukrayna SeKasının Dersaadet teşkilâtçısı 425 numara Kiev'de mukim Vasilof yoldaşla İstanbul'daki Rum [ve] Bulgar Komünist Fırkaları ve bizim teşkilât bürosu azasından İsmail Hakkı yoldaşın İstanbul'da mektuplaştığı Mahmud Celâlettin yoldaşlar tasdik ederler.

3- Mehmet Emin, Süleyman Sami, Tayyareci Tevfik Beylerle tesadüfen görüştüm. Kendilerinin masum olduklarını söylediler. Naciye yoldaş da İstanbul'da [olduğu] halde son geleceğim haftada kendilerini göremedim. Faaliyetleri hakkında şayan-ı arz malûmatım yoktur! 15 Ağustos'ta tekrar Celâlettin yoldaşla görüşüp Bursa'ya hareket ettim ise de Gemlik'e çıkmak mecburiyeti hâsıl oldu. Gemlik'te iki gün kaldım. Birçok Rus bolşevikleriyle görüştüm. Teşkilâtları mevcut değildi. Çalışıyorlardı. Gemlik'te demirciler arabacılar ile görüştüm. Bunların bir cemiyetleri mevcuttur. Evvelce Şerif Manatof yoldaş Gemlik'e gelmiş ve birçok fırkamız edebiyatından götürmüştür. Yine İstanbul Sosyal Demokrat Fırkası reisi Hasan Rıza Bey dahi Gemlik'te sosyalist fikriyle bu cemiyeti teşkil etmiştir. Bu cemiyetin fırkamıza karşı ve bana karşı büyük hüsn-i teveccüh ve muhabbet gösterdikleri ve benim fırkamız kongrelerinde onların vekili bulunmaklığımı tensib ve arzu ederek edebiyat istediler. Göndereceğimizi vaat ettim. Reisleri Hamdi Efendi isminde evvelce mektep muallimi ve makine ustasıdır. Kâtipleri Ahmet Efendi isminde bir marangozdur. Ameleleri iki yüz elli nefere baliğ olup her amele ayda cemiyete otuz kuruş muavenet-i nakdiyede bulunur. Ben de onbeş lira cemiyetlerine muavenette bulunup yine muavenet edeceğimizi vaat ettim. Ve Bursa'ya gitmek üzere hareket ettim. Sevkiyat-ı askeriye dolayısıyla Bursa'ya hiçbir kimsenin girmesine Yunanlılar razı olmuyorlar. Her kimin beş yüz lira teminat akçesi veya o kıymette malı mülkü varsa o Bursa'ya dâhil olabiliyor. Kendim İranlı sıfatıyla Bursa'ya girmek istedimse muvaffak olamadım. Pasaportum vizesiz olduğundan derdest ve İstanbul'a İran sefarethanesine teslim edildim. İstanbul'da ticaretle meşgul Erivanlı bir tüccar kefil olarak bırakıldım. O tüccarın şerikleri Batum'da dükkânları vardır. Kendisi bizim hayırhahımız ve şâyân-ı itimad bir çok Azerbaycanlı komünistleri de tanıyor. Beni kefaletle serbest bıraktırdıktan sonra Selahattin ve Sadrettin Bican yoldaşları gördüm. İbrahim Alibekof yoldaş parasız kalmış idi. Altı lira ona verip ve sair arkadaşlara muavenet ettiler. Fakat vapurla hareket etmedi Hüseyin Sait ve Lütfi Necdetle sıkı bir alâka peyda ederek buradan Celâlettin yoldaşa gönderilen mektubu açarak Hüseyin Sait ve Şefik Hüsnü rüfekasına okuttuktan sonra Mahmut Celâlettin yoldaşa verdiğini bizzat Celâlettin yoldaş tarafından fırkamıza gönderilen mektubu dahi Hüseyin Sait rüfekasına vermiş ve onlar da kendi aleyhlerinde yazılan mektubu buraya göndermek istememişlerdir. İbrahim yoldaş İstanbul'da hiçbir vazife görecek emniyetli bir yoldaş olmadığı bütün arkadaşlarımızca derece-i sübûta vasıl olmuştur.

2 Ekim 1921 tarihli ve Abid Alimov imzalı rapor esas itibarıyla İstanbul'daki çalışmalar hakkındadır. İstanbul'daki işçi hareketinin doğuşuna ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı raporda TSF içinde komünist hücreler kurulmasından, İstanbul'daki ana sendika teşkilâtı olarak, Bakü'den gönderilmiş [Mustafa] Fazıl'ın faaliyetinin esas alınmasından ve bu hareketin kendileri tarafından

yönetilmesinden, TİÇSF'nin ise sönümlenerek *Aydınlık* çevresi olarak faaliyet yürütülmesinden, Rum Grubu'nun [Beynelmilel İşçiler İttihadı] gazete çıkartmasından söz edilmektedir.[145]

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem yoldaşlar!

1- Evvelki mektuplarımın birinde Şakirof yoldaş hakkında yazmış idim. Kendisini bugün Batum'a gönderiyorum. Bu yoldaştan Kinsburg [Roland Ginsberg] yoldaş ile konuştuğumuz vazifeyi havale etmek ile istifade edilebilir zannındayım.

2- Haydar Tahir ve Selahattin yoldaşlar bugün geldiler. İfadelerini şifahi olarak aldım. Kendileri burada gizlenmek için birkaç gün kalacaklar. Azerbaycan Komünist Fırkası Merkezi Komitesinin vermiş olduğu emir üzere gizlenmeyen bu yoldaşlara hiçbir tarafa proposka vermiyorlar. Şakirof yoldaşa da proposkayı müşkülat ile çıkarabildik.

3- İstanbul meselesi [Tahirzade Haydar ve Selahattin] yoldaşların verdiği malumat üzerine oldukça tenevvür etmiştir. Bir taraftan Türkiye Sosyalist Partisi namı altında çalışan Hilmi fırkası, bir fırka olmaktansa, amele birliği vaziyetinde ve esas itibariyle Fransa sendika teşkilâtları mahiyetindedir. Sendikalist fikri Hüseyin Hilmi'de olduğu "ben anarşistim" diye söylemesinden anlaşılmaktadır. Kırmızı İşçiler Birliği Beynelmilel Kongresinde biz Fransa sendikalistlerinin takip ettiği siyaseti nazar-ı itibarda tutmalıyız. Herhalde Hüseyin Hilmi ile birleşmek fikri doğru bir fikir olamaz. Onun için biz şimdilik Hilmi'nin teşkilâtı içerisinde gizli komünist hücreleri teşkil eder ve gelecekte, vaziyete göre hatü'l-hareke hazırlarız.

İstanbul'da amele hareketi doğuşunda muhtelif hastalıklara duçar oluyor. Ve biz de bu amele hareketine karşı kendi fikrimizi bir an evvel söylemek mecburiyetindeyiz. Fikrimizce Fazıl'ın yapmaya başladığı işçiler birliğini bizim asıl ilerlettiğimiz Kırmızı İşçiler Birliği teşkilâtının esası olarak tanımak mümkündür. Biz kendimize göre Moskova Beynelmilel İşçiler Birliğine bağlı olan, İşçiler Birliği hareketini İstanbul'da müstakil idare etmeliyiz. Ve Hilmi'nin Sarı İşçiler Birliği ile mübarezeye girişmeliyiz. Ve Sarı İşçiler Birliği Enternasyonalinin ne olduğunu amelelere ispata kalkışmalıyız. Yarım yamalak bir takım iktisadî mübarezeler ile kifayet eden ve burjuvazya ile siyasî mübarezeyi kabul etmeyen amele hareketinden, küçük mikyasta olsa da bilâkaydüşart kendisinin muvaffakiyetini içtimai inkılâbın zaferinde gören amele hareketi bizim için bin defa iyidir. Kullanacağımız taktika, fikrimce Hilmi teşkilâtlarının içerisinde komünist yaçaykaları, kendimize göre, yani profesyonalni bir hareket vücuda getirmekten ibaret olmalıdır.

İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası namı söndüğünü söylüyor Şefik Hüsnü ve sair rüfeka. Doğrudan doğruya "Aydınlık" mecmuası grubu olarak çalışıyorlar. Bunların Kemalist adamları ile irtibatı tesis etmesinde bile bunların bugün Kemalist olduklarını görmek mümkün değildir. Çünkü bugün Üçüncü Enternasyonal bile kendi tezleri ile Şark'taki Millî hareketleri takviye ediyor. Yalnız, şüpheli, meşkûk bir cihet var ise, o da bunların Üçüncü Beynelmilel taktikasını ne kadar anladıkları ve 3. Enternasyonal'e karşı ne dereceye kadar samimi oldukları meselesidir. Bu meseleyi tabii biz gelecekte anlayacak ve ona göre hareket ederiz. Bugün için biz bunların komünist hareketini kirletmeden idare edecekler mi, yani yoldaş Lenin'in tezlerinde dediği gibi gidecekler mi? Bu mesele meçhûldür. Evvelki mektubumda yazdığım veçhile bu grup,

145 ***TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 19, Klasör No: 24_36, Belge No: 605-612 [2 nüsha] [Eski Türkçe].**

münevverler ve sulhane çalışmak isteyenlerin gurubu olması itibariyle ameleler ile sıkı irtibat tesis ve teşkilât vücuda getirmeyecek gibi görünüyorlar.

Ben yine eski teklifimde ısrar ediyorum. Biz ayrıca İstanbul teşkilâtının kâtibi olarak Abdülkadir Hamit yoldaşı gönderelim. Bu yoldaşlar hepsini toplasın, mümkün olduğu takdirde bir gazete çıkarabilmesi için kendisine talimatname vermek lâzım. Rum grubu gazete çıkarıyor. Tabii biz de vaziyete göre bir gazete çıkarabiliriz. Kendisi amele hareketleri hakkında iyice tenvir edilmeli. Oraya gider gitmez yine bizim akıllı başlar gibi Hilmi'nin dalaveresine girmesin.

Hüseyin Sait ve Lütfi Necdet'e ayrıca mektup yazıp kendilerini vaziyet hakkında görüşmek için Batum'a davet etseniz iyi olur idi.

2 Teşrinievvel 1921
Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Namına
Abid Alimov[146]

Abid Alimov, 9 Ekim tarihli raporda Kirov'un İstanbul'daki çalışmalar hakkında bilgi aldıktan sonra Hüseyin Hilmi'ye karşı izlenecek taktiğin çerçevesini çizdiğini belirtiyor. Buradan hareketle Alimov da "şimdilik Hüseyin Hilmi'ye karşı zâhiren hayır-hah görünerek, yani oraya giden arkadaşlarımız sözde Hüseyin Hilmi'ye taraftar görünmeli, ondan istifade çalışmalı, orada çalışacak arkadaşlar, yapacakları teşkilâtta dahi Hilmi fırkası aleyhinde çıkış yapmamalıdırlar" sonucuna varıyor.

Numara 469
Bakü
9/10/921

TKFTB Batum Heyetine
Muhterem Yoldaşlar!
[...]

İstanbul'daki vaziyet hakkında merak eden Kirof yoldaşa, faaliyet hakkında izah verdiğimde, evvelki tahriratlarımda yazdığım nokta-i nazarı kendisine bildirmiştim. Birtakım düşünce ve sözlerden sonra kendisinin nokta-i nazarı olarak ber vech-i ati fikrini beyan etmiştir.

Hüseyin Hilmi her ne kadar İngiliz parası ile iş görüyor ve İkinci Enternasyonal ile irtibat tesis ediyorsa da, bu tavr-ı hareket Fransız Belçika ve İngiliz sermayesinin arasında muhalefet çıkararak, münâzaayı mucip bir hareket olması ve münâzaanın neticesinde sermayedarların arası bozulması ve bundan müstefîd beynelmilel proletarya olması netice itibariyle bizi (Komünist Fırkasını) bu başlanmış olan münâzaayı keskinleştirmeye mecbur ediyor. Ve bundan da bizim Hüseyin Hilmi fırkasına karşı hatt-ı hareketimiz istihsal olunmalıdır. Tabii bu fikir yalnız Kirof'un fikri olmaz, Moskova'dan Orconikidze avdet ettikten sonra yine bu nokta-i nazarı ileriye süreceğinden, biz bir az vaziyeti tahlil etmek mecburiyetindeyiz. Fırkanın üzerine gayet ince vazife düşmekte. Bizim bir taraftan Hüseyin Hilmi'yi takviye etmekliğimiz kendi fırka platformamızı, yani bilâkaydüşart beynelmilel bir cephe açmak meselesini hiçe çıkarıyor. Diğer taraftan Hüseyin Hilmi'yi takviye etmiş oluyoruz. Birden iki cephe ile hareket etmek bizim için mümkün değildir.

146 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 297 [Eski Türkçe].

Onun için şimdilik Hüseyin Hilmi'ye karşı zâhiren hayır-hah görünerek, yani oraya giden arkadaşlarımız sözde Hüseyin Hilmi'ye taraftar görünmeli, ondan istifade çalışmalı, orada çalışacak arkadaşlar, yapacakları teşkilâtta dahi Hilmi fırkası aleyhinde çıkış yapmamalıdırlar.

Mesele daha açık olması için şurasını kaydedip geçeyim ki: Matbuat esası nazariye itibariyle komünizm nokta-i nazarını takip edeceği gibi, İstanbul'daki arkadaşlarımız da aynı veçhile hareket etmeleri elzemdir. Yalnız Hüseyin Hilmi ve fırkası zikredilerek aleyhinde hiçbir çıkışa meydan bırakmamalıdır.

Üçüncü Enternasyonalin nokta-i nazarını neşredecek matbuatımızda Hilmi'ye baştan dokunacak çok şeyler olur. Olmalıdır. Su-i tefehhüme meydan verecek bir mesele de İstanbul'daki arkadaşlar diplomatik bir takım sözler ile bu su-i tefehhümlerin izalesine çalışmalıdırlar. Her halde bu meseleyi Teşkilât Bürosunun yakın zamandaki içtimaında müzakere ederiz. Şimdilik bu tavr-ı hareket muvafıktır.

Arkadaşlar elan Moskova'dan gelmediler. Geldiklerini telgrafla bildiririm. Buraya gelip yahut oraya gidip içtima akdederiz.

9 Teşrinievvel 921
TKFTB
Kâtib-i mesul
İmza (Abid Alimov)[147]

18 Ekim 1921 tarihli raporda ise, TİÇSF ile ilgili olarak Alimov'un yaptığı eleştirilere Kayserili İsmail Hakkı'nın şiddetle karşı çıkması üzerine Alimov kendisini savunuyor. Sosyalist hareketin gelişimi ile işçi hareketinin yükselişi arasındaki bağa işaret eden Alimov, partinin kuruluşunda kitle bağının olmamasına ve Rusya'daki esir ve diğer Türklere dayanmasının getirdiği birlik eksikliğine, birkaç yüz kişilik bir yapıdan ibaret olduğuna vurgu yapıyor. Bu nedenle işçi kitlesi içinde bir tabanı olmayan "İşçiler Derneği" Grubu'na, yani *Aydınlık* çevresine müracaat etmenin anlamsızlığını belirtiyor.

Numara 370
Bakü
18 Teşrinievvel 921

TKFTB Batum Heyetine!
Muhterem Yoldaşlar!

1- Eskiden İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi namı altında maruf ve bugün ise kendisini İşçiler Derneği atayan grup hakkında yazdığım fikirler İsmail Hakkı yoldaş tarafından hayret edilirlik bir surette tenkit edilmesi, bu mesele hakkında yeniden bahis açmak lüzumu karşısında beni bırakmıştır.

Her fırka, bilhassa içtimaî inkılâp fikrini götüren fırkalar, faaliyete geçmeden evvel, çalışacakları muhiti düşünmeleri elzemdir. Biz Rusya sosyalist hareketlerinin tarihine bakarsak, baştan aşağıya kadar kırmızı bir hat gibi çizilip giden bir esas görürüz, o da: Amele hareketi büyüdükçe, sosyal-demokrat fırkası büyümesi esasıdır. Demek Rusya sosyal-demokratları bütün faaliyetlerini bu kitle içerisinde yürüttükleri gibi, bütün kuvvetlerini bu kitleden almışlar

147 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 298-299 [Eski Türkçe].

ve onun için muvaffak olmuşlardır. Bizim Fırka bidayet-i teşekkülünde bu esasa istinat etmemesi ve hariçteki (yani Rusya'daki) esir ve sair Türklerin arasında vücut bulduğundan şimdiye kadar teşkilât itibariyle vahid bir kitle olarak görülmüyor. Belki komünist olan birkaç yüz insanın teşkilâtı olarak görülüyor. Ve böyle de. Bu vaziyetten kurtulmak ve amele kitlesi ile irtibat tesis etmek için bugün uğraşıyoruz. Ve bu esnada kendimiz gibi, amele kitlesi ile irtibatı olmayan "İşçiler Derneği" gurubuna müracaat ediyor ve onlar vasıtası ile faaliyete girişmek istiyoruz. Demek ki biz hikâyeye yeniden başlıyoruz. Tekrar ediyoruz, sizin başınızda bunların amele kitlesi ile irtibatı olmadığını nereden biliyor diye bir sual çıkar. Ben de size "Aydınlık" mecmuasını misal olarak takdim ediyorum. Tabii ben kendim "Aydınlık Mecmuasını" görmedim. Kurtuluş'u okudum. Ve hiçbir şey anlayamadım. İstanbul'dan gelen Selahattin yoldaştan "Aydınlık"ın lisanı hakkında malûmat aldım. Yalnız münevverlerin anlayabileceği bir lisan ile yazıldığını söylemektedir. Demek onlar kendilerine saha-i faaliyet olarak münevverler kitlesini ibraz etmişler, bu ise bizce hiçbir zaman kabul edilecek bir madde değildir. Onun üzerine yine ben İstanbul'da biz ayrıca teşkilât kâtibi gönderip, bu grupları bu yoldaşın etrafında birleştirilmesini tavsiye ettim.

[...]

18 Teşrinievvel 1921

TKFTB

Kâtibi[148]

24 Ekim 1921 tarihli raporda ise, Türkiye'deki devrimci faaliyetleri yönetme görevini alan Orconikidze'nin Bakü'ye gelmesinin ardından yapılan görüşmede, Moskova'da Komintern III. Dünya Kongresi sırasında Süleyman Nuri'nin ve Salih Zeki'nin delegeliklerle ilgili yaptıkları itirazlar çerçevesindeki tartışmanın son bulduğu ve Ahmet Cevat [Emre] ve Hüseyin Hüsnü'nün de Teşkilât Bürosu'na dâhil edildiği belirtilmektedir. Ahmet Cevat ve Hüseyin Hüsnü bundan yaklaşık bir yıl sonra Ankara'da THİF Kongresi dolayısıyla karşılaşmışlardır.

Numara 372

TKFTB Batum Heyetine!

Muhterem Yoldaşlar!

Orconikidze geldi. Görüştüğüm neticesi aşağıdadır.

Moskova'daki münâzaa halledilmiştir. Neticesinde arkadaşlar birleşmiş ve Hüseyin Hüsnü, Ahmet Cevat yoldaşların duhuliyet-i resmiyeleri üzerine Teşkilât Bürosu faaliyeti devam ettirecektir. Bunun üzerine tabii benim Batum'a arkadaşlarımdan evvel gitmeme lüzum görmüyor. Ve arkadaşlar gelir gelmez Teşkilât Bürosunun içtimaı toplanır veya içtima hal edilecek mesailin tehirini münasip görüyorum.

Aynı zamanda Orconikidze yoldaş, Moskova'da, Türkiye'de inkılâbî faaliyetlerin idaresi için vekâlet almıştır. Ve bundan sonra bütün faaliyet burada Orconikidze yoldaşta temerküz edilecektir.

148 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 303-304 [Eski Türkçe].

Yoldaşlar birkaç güne kadar buraya vürud edecekler. Münasip görülürse hemen buraya hareket ediniz. İçtima çabuk akdedilmiş olur fikrindeyim. Çünkü Orconikidze de beş altı gün buradadır.

24 Teşrinievvel 1921
TKFTB
Katib-i mesul
İmza[149]

* * *

Ahmet Cevat'ın Bakü'ye dönmesinin ardından Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şakirov ile birlikte Aralık ayında *Yeni Dünya* ve *Krasnaya Gazeta* [Kızıl Gazete] dergileri yayımlanmaya başlıyor. Bu gazetelerle ilgili olarak Nâzım Hikmet 9 Aralık 1921'de Ahmet Cevat, Vâlâ Nureddin, Şakirov ile birlikte *Yeni Dünya* gazetesi Redaksiyon Kurulu üyesi olarak Komintern Yürütme Komitesi Başkanı Zinovyev'e gönderilen bir başvuruyu imzalıyor. Kaynak olmaması nedeniyle uzun süredir gazetenin çıkartılmadığı belirtildikten sonra aynen şöyle deniyor:

"Anadolu hükûmetinin RSFSC'yle var olan ilişkilerine zarar vermekten korktuğumuz için de son zamanlarda hepten gizlendik. Ancak TBMM hükûmetini temsil eden ve bize karşı baskı uygulayan diktatörlerin politikalarının son zamanlarda değişmesine bağlı olarak biz de, yayın organımızı yayımlamaya, İstanbul ve bir kısım Anadolu şehirlerine gönderme fırsatı da bularak, Türkiye'de dağıtmaya başladık."[150]

Gazetede kimin yayın organı olduğu ve nerede yayımlandığı konularında somut bir belirti olmadığı belirtilen başvuruda Komintern'den maddi destek isteniyor.[151] Nâzım Hikmet'in RGASPİ'deki şahsi dosyasında da kendi özgeçmişini anlatırken Nâzım şu bilgileri veriyor: "1921 yılında önce Trabzon üzerinden Bakü'ye gittim ve TKP Teşkilât Bürosu'nda çalıştım, daha sonra Teşkilât Bürosu dağıtılınca, dört yoldaşımla birlikte komünist partisinin organı *Yeni Dünya* ve *Kransaya Gazeta [Kızıl Gazete]* gazetelerini çıkardım".[152] Aşağıdaki Teşkilât Bürosu'nun lağvından sonra, 27 Aralık 1921'de Abdurrahman Mesudi "Teşkilât Bürosu namına çıkarılmakta olan gazetenin neşrinden vazgeçilmesi mutlaka lâzımdır" diyor.[153]

1921 Aralık ayına gelindiğinde Bakü'de artık TKF Teşkilât Bürosu'nun lağvına ve Gürcistan KP içerisinde bir seksiyon olarak teşkilâtlanmasına karar veren bir toplantı yapılmış ve Gürcistan KP'ye başvurulmuştur. Mustafa

149 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 311 [Eski Türkçe].

150 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25B, Klasör 31_36, Belge 48 [Rusça].

151 Bkz. *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19.

152 RGASPİ, fon 495, op. 266, d. 47, Kısım 1.

153 Bkz. *Mustafa Suphi'nin* Yeni Dünya'sı, 1 Kânunuevvel 1922.

Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Fırkası'nın fiilen son bulması anlamına gelen bu toplantının tutanağını ve Gürcistan KP'ye başvuru metnini veriyoruz.

Protokol

Batum'da mevcut yirmi beş kişilik Türk Komünist Yaçaykasının 4 Kânunuevvel 1921 tarih ve on iki numaralı fevkalâde içtimaında[154] müntehab vekillerin iştirakıyla Tiflis'te mevcut on beş yoldaştan ibaret Türk komünist işçilerinin Nevi(?) Otelinde 11 Kânunuevvel 1921 tarihinde vaki olan fevkalade içtimalarında atideki karar çıkarılmıştır.

İştirak eden yoldaşların isimleri:

1- İsmail Kadir yoldaş sadr

2- Ahmet Mesrûr yoldaş Katip

154 Elimizdeki tutanakta bu toplantının tarihi 2 Aralık olarak gözükmektedir. Bu toplantı tutanağı da şöyledir:

Kopya ve çeviri
Türkiye Komünist Partisi Batum Hücresinin 2 Aralık 1921 Tarihli
Olağanüstü Genel Toplantısı
PROTOKOLÜ No 12

25. kişi hazır bulundu: Üyeler: 1. İsmail Kadir, 2. Ahmet Cevat, Mehmet Hulusi, Mehmet Halil, Şakirov, Rıza Süleyman, Abdurrahman Mesudi, Ali Rıza, Osman Nuri, Celâl Ömer, Mehmet Sabri, Nazım Osman, Mustafa Vasıf, Ahmet Ziya, İsmail Abacı, Feyzullah, Turan Mehmet, Şevki Kapancı, Nurettin Şevki, Hafız Mehmet, Ali Faik, Yusuf Ziya
Adaylar: Vâlâ Nurettin, Nâzım Hikmet, Mahmut Şevki
Başkanlık eden: A. Mesudi
Sekreter: Mehmet Hulusi

Gündem: Büro'nun oluşturulması hakkında, Komisyon seçimi hakkında, Kafkas Cumhuriyetleri Federasyonu hakkında.

DİNLENENLER:
ALINAN KARARLAR:
1) İsmail Kadir ve A. Mesudi'nin konuşmaları
Teşkilât bürosunun dağıtılması konusunda resmi bir bildirim olmamasına rağmen, Partinin teftişi ve temizlenmesi sırasında Bakü'de bulunan İsmail Kadir ve Mehmet Hulusi'ye, Komintern'in yetkilendirdiği Kirov yoldaş teşkilât bürosunun dağıtıldığını söylemişlerdir. Ayrıca teşkilât bürosu eski üyesi İsmail Hakkı da Ahmet Cevat yoldaşa yazdığı şahsi bir mektubunda bu konudan bahsetmiştir. Hücre yukarıda belirtilen konuyu teşkilât bürosunun kapatıldığının kabul edilmesi için yeterli bir temel ve ileride herhangi birisinin teşkilât bürosu adına hareket etmesine izin verilmeyeceğini kabul etmektedir.
2)Yeni organizasyondan önce alınması gereken önlemler
Kafkaslarda bulunan Türk komünistlerinin teşkilât biçimlerinin muhafaza edilmesi amacıyla bir komisyon kurulmasını zorunlu görülmüştür. Bu komisyon gerekli kişiler ve kuruluşlarla birlikte yeni teşkilâtın oluşturulmasına katılmalıdır. Bu komisyona üye olarak İsmail Kadir, Abd. Mesudi, Mehmet Hulusi ve aday olarak da Halil Mehmet, Mehmet ve Şevki Kapancı seçilmişlerdir. Ödevlerini yerine getirmek üzere komisyonun Tiflis'e gitmesi gerekmektedir.
3) Kafkas Cumhuriyetleri Federasyonu hakkında
Ahmet Cevat'ın Kafkas Sovyet Cumhuriyeti Federasyonu konusundaki konuşması dinlendi ve TKP Bakü hücresi şu sonuç bildirgesini kabul etti: Ekonomik açıdan bir bütün olan ve birbirleriyle haberleşme ağı ile sıkı sıkıya bağlı olan ve fakir köylü ve işçi diktatörlüğü tarafından yönetilen Kafkas Sovyet Cumhuriyetlerinin bir Federasyon şeklinde birleşmelerini politik, ekonomik ve askerî anlamda en doğal ve gerekli bir akit olarak görmekteyiz. Bu akit Kafkaslarda yaşayan kardeş halkları reel bir biçimde varolmaları ve güçlenmeleri konusunda daha da ileriye götürecektir. Hücremiz bu inisiyatifin hayata geçirilmesinin proleter devrimin götürdüğü mutlu geleceğe hızlı adımlarla yaklaştıracağı inancındadır.
Toplantı başkanı: A. Mesudi Sekreter: M. Hulusi [*TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 19, Klasör No: 24-36, Belge No: 583-584 [Rusça]].

3- Süleyman Nuri
4- Salih Zeki
5- Hasan Cevat
6- Abdurrahman Mesudi
7- Haydar Tahirzade
8- Aydemir Şevket
9- Ethem Niyazi
10- Hamza
11- Hasan İbrahim
12- Alimbekof İbrahim
13- Semih Hüseyin
14- Muhlis
15- Kirkorkyan Aram

Müzakerat-ı yevmiye:
1- Batum'dan gelen vekillerin beyanatı
2- Teşkilât Bürosu'nun lağvı hakkında beyanat
3- Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla Türk komünistlerinin tayin-i vaziyetleri
4- Fırkadan resmen çıkarılanlar hakkında kati tedabir

1- Batum'dan gelen yoldaşların beyanatı dinlenerek: Batum'da mevcut yirmi beş Türk komünist işçilerinin fevkalâde içtimaı namında kendilerine tevdi edilen beş maddelik protokol muhteviyatı ve tayin edilen salâhiyetleri bera-yı malûmat işitildi. Protokol muhteviyatının icrası hususunda şimdilik bir karar ittihaz olunmayıp partinin ve Teşkilât Bürosu'nun vaziyet-i hazırası hakkında verilecek izahattan sonra düşünülmesine karar verildi.

2- Teşkilât Bürosu'nun suret-i lağvı: Bu hususta eski teşkilât Bürosu uzvu Salih Zeki yoldaşın Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosü'nun yeniden teşkili meselesi çeski(?) partinin neticelenmesine ve bittabi Komintern vekilinin Moskova'dan avdetine kadar tehir edileceği hususundaki beyanatı üzerine bu müddet zarfında Türk komünistlerinin inkılâbî faaliyetlerini devam ettirmek şartıyla hal-i intizarda kalmalarına ve Batum içtimaında verilen kararların icraya konulmamasına karar verildi.

3 - Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla Türk komünistlerinin tayin-i vaziyeti hakkında: Bu hususta cereyan eden arizü amik mütalâa ve beyanattan sonra Teşkilât Bürosu'nun teşkiline ve bu hususdaki teşebbüsata ait müzakerattan vaziyetin tavazzuh eylediği ve bu hususta yeni bir teşebbüse mahal olmadığı anlaşılmış ise de herhalde yeni büronun teşkiline kadar Komintern vekilinin [Orconikidze] bu gün Moskova'ya hareket etmesi dolayısıyla avdetine kadar bütün Kafkasya'da mevcut komünist yoldaşların ber-sâbık mahalli vazife-i inkılâbiyelerinde devam ettirilmesi partinin menafi ve atisi namına elzem görüldüğüne ve iktisaden şüphesiz müşkül vaziyette bulunan arkadaşların vaziyet-i iktisadiyelerinin ıslahı da vaziyet-i inkılâbiyelerinin hüsn-i idamesiyle kabil olabileceğine binaen bu hususta çare olarak her yerde olduğu gibi Kafkasya'da dahi Bakü, Batum ve Tiflis'te toplu surette bulunan yoldaşların mahalli komiteler nezdinde birer seksiya halinde teşkiline hemen teşebbüs edilmesine karar verildi. Ve bu hususun icap eden makamatla görüşülerek hayyiz-i fiile çıkarılmasına vekil olarak Süleyman Nuri, İsmail Kadir ve Abdurrahman Mesudi yoldaşlardan mürekkep bir heyet ittifak-ı ârâ ile intihap olundu.

4- Fırkadan resmen çıkarılan yoldaşların hakkında kati tedabir ittihazı: Bu babda Haydar Tahirzade yoldaşın teklif ve izahatı işitildikten ve tahriren müracaatı ile anlaşıldıktan sonra fırkadan çıkarıldıkları halde komünist namı altında hareket etmekte ve komünist hukukunu suiistimal ile temin-i istifade etmekte olan eşhasın savet ve Parti daireleri nezdinde hiçbir veçhile kabul görmemesini selamet-i inkılâb namına bildirilmesine karar verildi.

Tiflis Nevi Oteli
12-12-1921
Sadr
Kâtip[155]

* * *

Gürcistan Komünist Fırkası Merkezî Komitesi Huzuruna

Türkiyeli Komünist işçilerin 11-12-1921 tarihinde Tiflis'te mün'akid fevkalâde içtimaında verilen karar ve bu içtima müzakeratını havi merbut protokolden anlaşılacağı veçhile Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla fırkanın faaliyeti muvakkaten duçar-ı inkıta olmuş ve Kafkasya'da mevcut yoldaşlar vazife-i inkılâbiyeden uzak düşmüşlerdir. Büronun yeniden teşekkülü ise her halde çeski(?) partinin neticesinin anlaşılmasına ve Moskova'ya hareket eden Komintern vekili Orconikidze yoldaşın avdetine kadar belki bir ay tehir edilecektir. Pek mühim ve tarihî olan bu günlerde şimdiye kadar her biri bir vazife-i inkılâbiyeye rabt-ı mevcudiyet eylemiş bulunan Türkiyeli yoldaşların günlerce inkılâbî faaliyetten uzak tutulmaları ve mevcut muvazenenin kayıp edilmesi katiyyen caiz olmadığı gibi şüphesiz pek müşkül bir hale düşen iktisadî vaziyetlerinin temini dahi bunların yine bu sabık vazife-i inkılâbiye sevkiyle kabil olacağı tabiîdir.

Aynı zamanda Türkiye Komünist Fırkası'nın bu günkü hal-i inhilâli gerek Anadolu hükûmeti ve gerek gayrı komünist diğer müesseselerce memnuniyetle karşılanacağı tabiî olduğu gibi fırkanın baderna bütün teşkilât ve faaliyetini gayet gizli tutması lüzumu dahi tecrübeten sabit olduğundan bilahare teşekkül edecek büronun vaziyeti muhaliflerimiz tarafından anlaşılmamak için bu gün her halde açıkta bazı teşkilâtlara lüzum vardır.

Binaenaleyh:

1- Yoldaşları vazife-i inkılâbiyeden uzak bulundurmamak

2- Onları inkılâbî faaliyete sevk suretiyle iaşelerini temin eylemek

3- Muhaliflerimize Türk komünistlerinin faaliyeti yalnız Kafkasya'da mahallî ve inkılâbî faaliyetten ibarettir Türkiye ile alâkaları yoktur zehabını şimdiden vererek bilahare teşekkül edecek Teşkilât Bürosu'nun mahiyetini ve tarz-ı faaliyetini gizli tutabilmek için Bakü'de yapıldığı veçhile Tiflis ile Batum'da dahi Gürcistan merkezi komitesi ile Batum vilayet komitesi nezdinde birer Türk seksiyası teşkiline katiyen lüzum vardır.

Bu babda serian karar ittihazıyla icabının ifasını yoldaşların bize verdiği vekâlet dolayısıyla sizden rica ediyoruz.[156]

155 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 450-452 [Eski Türkçe].
156 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 453-454 [Eski Türkçe].

Komintern III. Dünya Kongresi'nde Türkiyeli Gruplar

Önce Dr. Şefik Hüsnü'nün önderlik ettiği İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern III. Dünya Kongresi için hazırladığı rapordan, ardından yukarıda da delegelik konusundaki tartışmalarına işaret ettiğimiz TKF Teşkilât Bürosu'nun konuşmalarından söz edeceğiz. Yine yukarıda verdiğimiz Tahirzade Haydar'ın raporunda sözü edilen III. Dünya Kongresi'ne katılmış "Rum teşkilâtı kâtib-i mesûlü" Serafim Maksimos'un konuşma veya raporu hakkında ise elimizde herhangi bir belge yoktur.

İKG'nin Komintern III. Dünya Kongresi'ne raporu, II. Kongre'ye Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı ulaşamadığından ve orası için hazırlanmış Fransızca raporun çevirisini Ethem Nejat TKF Kuruluş Kongresi'nde okumuş olduğundan, bir anlamda bu teşkilâtın kuruluşundan, yani Mayıs 1920'den itibaren yürüttüğü çalışmaların tümüne yöneliktir. Raporda dikkat çeken hususlardan başlıcası, İstanbul Komünist Grubu içinde, özellikle Dr. Şefik Hüsnü ile Almanya'dan gelen Spartakistler arasında Ankara ve millî mücadeleye ilişkin izlenecek taktik konusunda ortaya çıkan görüş ayrılığına işaret ediliyor olmasıdır. III. Dünya Kongresi'ne katılamama gerekçesini ise, bu çerçevede kimi üyelerin Ankara'ya gitmiş olması nedeniyle grubun güçsüzleşmesiyle açıklamaktadır. Raporda ayrıca yukarıda belgelerini verdiğimiz İstanbul'daki diğer Komünist Grubu'nun kuruluş ve akıbetinin daha girişte ele alınması, bu konuda olası bir değerlendirme karışıklığını ta baştan giderme kaygısı olarak görülebilir.

İstanbul 31 Mayıs 1921

İstanbul Komünist Grubu'nun Komünist Enternasyonal III. Kongresi'ne Raporu

1. 1920 Mayıs ayı içinde, hemen hemen eşzamanlı olarak İstanbul'da birbirinden habersiz 2 komünist grup oluştu. Hali hazırda İngiliz polisinin istihbarat bölümünde ajan olarak çalışan İsmet Lütfi adında bir maceracının girişimiyle, güvenilir olmayan, birbirine pek benzemeyen unsurlardan oluşmuş bir grup, izleyen süreçte dağıldı. En iyi birimler, Bakü'ye gidip Türkiye Komünist Fırkası teşkilâtlarına katıldı ve burada kalanlar da çok daha büyük bir hayatiyet gösterecek olan diğer grubu oluşturdu. Bu grup, gerçekten de, yarı teorik, deyim

yerindeyse bilimsel bir oluşumun ürünüydü. Marksist sosyalizm öğretilerinin en bilinçli ve en donanmış militanları, faaliyetlerine daha yetkin bir verimlilik kazandırmak ve birliklerini pekiştirmek için, parti [TİÇSF] içinde bir komünist grup kurmak üzere anlaştılar. Bu grup İKG harfleriyle belirtildi. Kuruluşundan kısa süre sonra, İKG Komintern II. Kongresi'ne katılması yönünde Komünist Enternasyonal'in Güney Şubesi'nden bir davet aldı. Böylece grubun ilk eylemi, Moskova Kongresi'nde grubu temsil etmek ve İstanbul'daki işçi teşkilâtları ve sosyalist hareketler hakkında hazırladıkları uzun bir raporu sunmak üzere en aktif üyelerinden ikisini delege seçmek oldu. Bu delegeler, Ethem Nejat ve Hakkı yoldaşlar, Temmuz 1920 ortalarında İstanbul'dan ayrıldılar. Görevleri, en kısa sürede Moskova'ya ulaşmak için ellerinden geleni yapmaktı. İKG uzun zaman kendilerinden haber alamadı. Çok sonraları edindiğimiz bilgilere göre, bir dizi üstesinden gelinemeyecek zorluk, yoldaşlarımızın Moskova'ya ulaşmalarını engellemiş, onlar da Bakü'de kalarak TKF Kongresi'nde aktif bir yer almışlar; bu kongrede bu delegelerden biri, E. Nejat Parti Genel Sekreteri, Hakkı yoldaş da idari komisyon üyesi seçilmişler.

2. Bu arada İKG, yabancı komünistlerin kurduğu bir gizli dernekle ve Rumların kurduğu devrimci işçi ittihadıyla [Bİİ] bağlantı kurdu. Bu teşkilâtların militanlarıyla işbirliği içinde, İstanbul Komünist Bülteni'nin birkaç sayısını gizli olarak bastı ve üniversite ve işçi çevrelerinde yaygın olarak dağıttı. Yetkili makamların takibi ve kaynak yetersizliği nedeniyle, bu yayına devam edilemedi.

3. Grup, bunun üzerine, bilimsel sosyalizmin belli başlı kavramlarını halka tanıtmak amacıyla bir dizi broşür yayınlama girişiminde bulundu. Bu broşürlerden kimileri daha önceden kaleme alınmıştı; ancak bunları bastırmak için yürüttüğümüz tüm çabalar sansürün kötü niyetli ve aşılmaz direnişiyle karşılaştı. Bu broşürlerden birinin mizanpajlı halini, Kırım'da basılmak üzere gönderiyoruz; bize ulaşır ulaşmaz bunları kendi elimizle dağıtma görevini üstleniyoruz.

4. Eylül-Ekim 1920'de İngilizlerin tam bir kölesi olan Damat Ferit hükûmetinin beyaz terörünün doruğuna ulaştığı ve grubun en küçük eylem arzusunu felç ettiği bir an geldi. Bunun üzerine grup, elinden başka bir şey gelmediğinden, Marksizmin esasa ilişkin sorunlarının ele alınıp tartışıldığı özel sosyalist inceleme konferansları düzenledi. Her hafta, İKG üyelerinden ve bu sorunlara ilgi duyan partisiz insanlardan oluşmuş bir topluluk önünde, bir militan, yetkinliğine bağlı olarak, bu sorunlardan birini sunuyordu. Oturum tartışmalı bir bölümle sona eriyordu. Birçok üniversite ve lise öğretmeni bu konferanslara katıldı. Ne yazık ki birkaç ay sonunda, polis sızması propaganda açısından son derece verimli bu toplantılara son verilmesine yol açtı.

5. Kasım 1920'de iktidarın daha liberal bir hükûmete verilmesi, grup içinde açık çalışma umudunu artırdı. Mevcut dergilerden "Sanayi Mecmuası" ile yapılan anlaşma sonucunda, İKG bu derginin sosyalizme ayrılmış bir sayısını yayınladı. Bu teşebbüsün devamına imkân bulunamadı. Boşa çıkan bir dizi başka teşebbüs, bir burjuva hükûmeti ile bir diğeri arasında, bir komünist açısından ayırt edilebilir bir fark olamayacağını, bu konuda hâlâ kimi ham hayaller taşıyanlara bir kez daha ispat etti. Etkili bir biçimde hareket etme gücünden yoksun kalan İKG, pasaport konusunda hükûmetin hayırhah tutumundan yararlanarak, biri Fransa'ya, diğeri İtalya'ya olmak üzere iki temsilcisini, bu ülkeler proletaryalarının yöneticilerini Türkiye işçi ve köylülerinin korkunç ve çaresiz durumları hakkında bilgilendirmek üzere yurtdışına göndermeye karar verdi.

6. 1920 Kasımının son günlerinde Baydur yoldaş [Dr. Şefik Hüsnü] Paris'e hareket etti; ondan birkaç gün sonra da N. Yoldaş[?], Brindisi'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı.[157] Bu yoldaşların görevi, İKG'nin Doğu sorununa bakışını ve Anadolu'daki milliyetçi hareketle ilgili görüşünü Batı Avrupa sosyalist partilerine açıklamaktı. Baydur yoldaş, Paris'e varır varmaz, Rappoport, Cachin, Frossard vb. yoldaşlarla ilişkiye geçti ve onlara Türk proletaryasının ve partisinin durumunu izah etti; kendisi Fransız Sosyalist Partisi'nin Tours Kongresi'ne davet edildi. Revue Communiste dergisinin on birinci sayısında (Aralık 1920) Türkiye hakkında bir makale yayımladı; bu makalede çeşitli sosyalist veya kendisine öyle diyen partilerin karşılıklı konumunu ve İKG'nin Anadolu'daki milliyetçi hareket hakkındaki görüşünü ortaya koydu. 4 Ocak 1921 tarihli l'Humanité gazetesinde yayımlanan bir diğer makalede, Tours Kongresi'nde merkezci Longart'ın yaptığı konuşmada ortaya koyduğu kimi görüşlere kısa bir yanıt verdikten sonra, İstanbul'daki proleter güçler hakkında istatistikî bilgiler ve mesleki ve siyasî teşkilâtlar üzerine yoğunlaştı.[158] N. Yoldaş da benzeri bir faaliyeti İtalya'nın değişik kentlerinde yürüttü.

7. Taşıdığı hesaplanamaz sonuçlar ve bunun işçilerin ve köylülerin hayatına yansımaları nedeniyle, İKG, tam da Anadolu'daki milliyetçi hareketin hedefleri ve yöneticilerinin zihniyeti üzerinde yoğunlaşmanın doğu komünizmi açısından yaşamsal bir önemde olduğunu kabul etmektedir. Basındaki, özel olarak da l'Humanité'deki yayınlarımıza rağmen, bu sorun henüz yeterince aydınlığa kavuşturulmamıştır. Nitekim Grup, burada bir kez daha bu konuyu ele almayı ve bu hareketin aşikâr burjuva karakteri üzerinde durmayı görev bilmektedir. Kimi zamanları acılı 18 aylık bir deneyimden sonra, gerek Türkiye'de, gerek Rusya'da ve hatta kıtamızın diğer ülkelerinde, milliyetçi yöneticilerin proletarya diktatörlüğüne ve Sovyet cumhuriyetine karşı iğrenme ve antipati duyduğu konusunda en küçük bir tereddüt taşıyan bir komünist kalmış olamaz. Bu milliyetçi devrimcilerin size yaptıkları konuşmalarda her zaman şöyle sözlere rastlayabilirsiniz: "Sovyetler Rusyası!.. evet onu İngiliz emperyalizmine karşı bir korkuluk gibi kullanıyoruz. İngiliz emperyalizminden asgari varoluş hakkımızın kabûlünü elde ettiğimiz gün, o sizin kutsal Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'ne ilk fırsatta tekmeyi basmakta bir saniye bile geç kalmayacağız!.." İşte daha sonra kanlarının son damlasına kadar sağmayı umdukları memeleri süt dolu gerçek koyunların - Türk köylülerinin toprağını savunma kutsal hakkını kendilerinde gören bu sahtekârların büyük çoğunluğunun içinde taşıdığı düşünce, özetle, budur. Şurası da bir hakikat ki, bunlar arasında, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının ve proleter unsurun ağırlığını taşıyan Sovyetlere dayalı bir rejimin kurulmasının inançlı taraftarları olduklarını seslerini yükseltmeksizin beyan eden az sayıda mürai/ikiyüzlü de var. Bu tür milliyetçiler öncekilerden daha da tehlikelidir; zira gerçek komünistler arasına sızmayı ve elverişli bir anda da onların faaliyetini felce uğratmayı hedeflemektedirler. Fırsat bulduklarında, daha önce görüldüğü üzere, onları burjuva makamlarına teslim etmekte tereddüt bile etmemektedirler. Ne yazık ki İKG içinde de samimiyetinden ve dürüstlüğünden şüphe duyulamayacak kimi yoldaşlar, anlaşılması pek kolay olmayan nedenlerle, bizlerin bu tür milliyetçilerle işbirliği yapabileceğimiz, en azından yan yana çalışabileceğimiz görüşünü ileri sürme eğilimindeler.

8. Bu taktik farklılık, daha şimdiden son derece değerli bir dizi militanın yaşamına mal oldu. Nitekim, Doğu Halkları Kongresi'nde, Küçük Asya'ya TKP'nin belli başlı önderleriyle birlikte kalabalık bir misyonun gönderilmesi söz konusu olduğunda, İKG delegelerinin ağırlıklı

157 **Şefik Hüsnü, beş ay sonra Komintern'e gönderdiği 21 Ekim 1921 tarihli raporda, N. Yoldaşın Brindisi'ye gönderildiğinden söz etmiyor. Bu raporu aşağıda veriyoruz.**

158 **Bu makalenin çevirisini yukarıda verdik.**

etkisini hissettirdiği sempatizan kesimi, bu öneriyi, bunun tehlikeli ve yararsız olduğu öngörüsünde bulunanlara karşı güçlü bir biçimde desteklemişti. Ne var ki misyon gönderme kararı alındıktan sonra, başlarında Mustafa Suphi yoldaş ile birlikte İKG'den Nejat ve Hakkı yoldaşların da bulunduğu TKP militanları, Kars üzerinden Küçük Asya'ya gitmek üzere yola koyulmuşlar. Bize ulaşan haberlere göre, bu misyon Erzurum'a ulaştığında, milliyetçi makamların el altından organize ettiği serserilerin küfür ve darbelerinin kol gezdiği bir gösteriyle karşılaşmışlar. Sun'i olarak kışkırtılmış bu kargaşa, misyonu sınır dışı etme kararına bahane oluşturuyordu. Ankara hükûmetini Sovyetler Rusyası'na bağlayan bağlar olmasa, bu yoldaşlar hemen oracıkta infaz edilecekti. Doğrulatma şansına sahip olamadığımız yine aynı haberlere göre, misyon üyeleri, gözetim altında Trabzon'a götürülmüşler, burada da hakarete ve tecavüze uğradıktan sonra bir motora bindirilerek hemen limandan uzaklaştırılmışlardır. O zamandan beri, büyük bir olasılıkla burjuvazinin cellâtları tarafından haince katledilmiş bu kurbanlardan hiç kimse haber alamamıştır. Grubumuz, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin bu trajik olayla ilgili gerçeğe ulaşmak için bir soruşturma yapmasını ve olgular öğrenildikten sonra da, bu cinayetin bireysel veya toplu suçlularına karşı ciddi bir protesto yükseltmesini talep etmektedir.

9. Kışın son aylarında İKG'nin 4 üyesi, Vehbi [Sarıdal], Nafi [Atuf Kansu], Servet [Berkin] ve Sadık [Ahi], İstanbul'dan daha özgürce çalışabilmek umuduyla Ankara'ya gittiler. Bu yoldaşlardan üçü, ilk ataklıklarını elbette önemli ölçüde ılımlılaştırarak, bu mayalanma atmosferine intibak etmeyi başardılar. Orada, bir propaganda ocağı olarak yararlanmak üzere bir öğretmenler sendikası kurdular. Sadece Sadık, diğer üçünden daha radikal konumunu koruyarak, bu çevreden uzaklaştı ve Ankara'daki bolşevik misyonunun yardımıyla Rusya yolunu tuttu ve herhalde artık oradadır.

10. Nitekim TKP Kontrol Komisyonu üyesi N. [Necdet] Lütfi yoldaş, geçtiğimiz günlerde İKG'ye TKP'nin kimi talimatlarını ve bir miktar maddi yardım getirdiğinde, İKG'nin militan kadrosunu bu gidişler nedeniyle çok düşmüş buldu. İşte bu nedenledir ki, her ne kadar Komünist Enternasyonal III. Kongresi'nde bir delegeyle temsil edilmesini çok arzu ediyor olsa da, İKG, açık bir biçimde kırpılmış gücünden bir üye daha eksilmesini uygun bulmamıştır. Bu ihtiyatlılık son derece önemli iki nedenden doğmaktadır; birincisi pek yakında, elverişli kimi koşulların yardımıyla, iki aylık bir dergi yayımlama olanağı ve ikincisi iki-üç yıldır sosyal patriyot ve İngiliz ajanı Hilmi etkisinde hareket eden reformist sendikalarda birtakım çekirdeklerin oluşturulması yönünde başlattığı görevler. Tartışma götürmez önemdeki bu iki görevi başarıya ulaştırmak için İKG sahip olduğu tüm güçleri tek bir merkez etrafında toplayarak çalışmak zorundadır.

11. Öğrendiğimize göre, İstanbul'da kendisini Komünist Enternasyonal yanlısı ilân eden ve onunla ilişki kurmaya çalışan çok sayıda küçük teşkilât varmış. Bu anarşik durum, birleştiklerinde göz ardı edilemeyecek bir güç doğurabilecek bir enerjinin kaybedilmesinin ana nedenidir. Dolayısıyla İKG Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nden bu birbirinden yalıtık girişimleri kendisine doğru yönlendirmesini ve kendi temsilcilerine de İstanbul'daki komünist eylemle ilgili her konuda sadece İKG ile ilişki kurmaları talimatı vermesini dilemektedir.

12. İKG, Rosta-Wien ajansıyla sürekli bağlantı halinde, oradan Almanca yayımlanan komünist literatürün tümünü alıyor ve bunları İstanbul'da dağıtıyor. Ancak burada Fransızca okuyabilen daha geniş bir kitle var. Komünist Enternasyonal'den bize, Rusya'da ve Fransa'da yayımlanan Fransızca literatürden olabildiğince çok miktarda ulaştırılması için gerekli tedbirleri almasını diliyoruz.

13. Grubumuz, İstanbul'da bir günlük gazete yayımlama perspektifini önüne koymuştur. Böylesi bir girişim ayda yaklaşık olarak iki yüz altın liralık bir harcama gerektiriyor. İKG, Komünist Enternasyonal'in kendisine böylesi bir sübvansiyon sağlayıp sağlayamayacağını öğrenmek istiyor.

İKG Komünist Enternasyonal 3. Kongresi'nin saygıyla selamlar ve ona büyük başarılar diler.

İKG Genel Sekreteri
H. Baydour
(TİÇSF Mührü Eski Türkçe/Fransızca) (İMZA)[159]

Komintern III. Dünya Kongresi'ne Enver Paşa tarafından da İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı adına bir bildiri sunulmuştur.[160] Enver Paşa, Sakarya Savaşı'nın sonucu belli olana kadar, bir B planı uyarınca Batum'da tutulmuş, ancak ondan sonra Orta Asya'ya gitmiştir.

Kongrenin "Doğu Sorunu" tartışmaları sırasında, TKF Teşkilât Bürosu delegelerinden Süleyman Nuri Anadolu'daki işçi ve ulusal hareket hakkında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır. Türkiye'de Komünist Hareket başlıklı bir yazı Süleyman Nuri ile Salih Zeki imzalarıyla, kongre yayın organı *Moscou* gazetesinin 14 Temmuz 1921 Cuma günlü 41. sayısında yayımlanmıştır.[161]

Yoldaşlar, Türkiye Komünist Partisi adına, kongreye Anadolu işçi ve ulusal hareketi üzerine bilgi vermek istiyorum. Türk bağımsızlık hareketi Doğu için çok büyük bir önem taşımaktadır. I. Dünya Savaşı sonuna dek, Doğu'nun diğer ülkeleri gibi, Türkiye de emperyalizmin boyunduruğu altında bulunuyordu. Türk halkı, işçiler ve köylüler kendi isteklerinin dışında ve onları baskı

159 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 24, Klasör 31_36, Belge No: 526-537 [Fransızca].

160 "Enver Paşanın Komintern III. Kongresi'ne İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı adına sunulan Bildirisi", Mete Tunçay, *Toplumsal Tarih*, sayı: 206 (Şubat 2011), s. 52-64. *Liva el-İslam*, sayı 12-12 (15 Ağustos – 1 Eylül 1921). Bu arada Komintern'in Enver Paşa'yla ilişkisi çok değişik partilerin, bu arada Alman Bağımsız Sosyal-Demokrat Partisi'nin de yoğun eleştirilerine neden olmuştur. Bu konuda Zinovyev'in 14 Ekim 1920'de, özellikle Bakü Kurultayı'na Enver Paşa'nın katılmasıyla ilgili eleştirilere adı geçen partinin Halle Kongresi'nde yaptığı konuşmayla verdiği yanıt son derece ilginçtir. Enver Paşa'nın Bakü Kurultayı'na delege olarak katılmasının kabul edilmediğini belirten Zinovyev, Enver Paşa'nın konuşma talebini Kurultay Başkanı olarak reddettiğinin altını çiziyor. Enver Paşa'nın yazılı sunduğu bildirinin metnine yer verdikten sonra, Enver Paşa'ya karşı bir gündem maddesini Bela Kun ile kendisinin önerdiğini vurguluyor. Zinovyev konuşmasında ayrıca şu noktanın da altını çiziyor: "(...) Enver Paşa, açıktır ki, Ermeni katliamlarının kışkırtıcısı olmuştur. Ancak sizden şunu unutmamanızı rica ederim ki, Ermeni burjuvazisi de Vrangel'in müttefiki oldu. Ayrıca şunu da hatırlatırım ki, bugün bile, Ermeni "demokratları"nın bir saldırısını, İngiliz kapitalizminin vasali sözde özerk Ermenistan'ın bize savaş ilanını, her an, bekleyebiliriz. Şu sıralarda Bağımsız Sosyal-Demokrat Partinin kimi üyelerinin ziyaret ettiği Gürcistan'la bulunduğumuz nokta Ermenistan'la aynıdır; Gürcistan'da Rus işçileri ek bir diğer düşmanlarını görüyor. Gürcistan Vrangel'e yönelik savaş malzemesinin geçişini sağlıyor; bize Ermeni veya Gürcü demokrasisinden söz etmeyin; bunlar Rusya proleter Devrimi'ne karşı Antant devletlerinin silâhlarıdır; ayrıca Enver Paşa'yla "ittifakı"yla Rus Devrimi'nin kendini diskalifiye ettiğini ileri sürmek istiyorsunuz, size şunu söylememe izin verin: "Bu heyulayı büyüterek, ancak çocukları korkutabilirsiniz; ama insanların bu aptalca manevralara inanacağını sanıyorsanız, derin bir yanılgı içindesiniz. Yanılgı içindesiniz zira bir kez daha ulusal sorunları reformist açıdan ele alıyorsunuz.(...)" *Bulletin communiste*, sayı 25, 16 Haziran, 1921, "Le Mouvement Révolutionnaire en Orient", Extrait du discours prononcé par Zinoviev au Congrès de Halle (14 Ekim 1920).

161 Bkz. *TSA-I (1908-1925)*, Mete Tunçay, s. 595.

altında tutanların (paşalar) isteği üzerine bu emperyalist savaşa sokuldular. Bu savaş sırasında Türk gençlerinin çoğu, subaylar ve asker [Almanca metinde Türkçe] esir edilerek, Almanya'da, Rusya'da ve diğer ülkelerde tutuldu. Buralarda savaşın anlamını ve nedenlerini öğrendiler ve sosyalist ve komünist hareketin ruhunu da beraberlerinde getirerek ülkelerine döndüler. Ve savaşın sonunda paşalar Versay Barışı'nı yaparken, Anadolu işçi ve köylüleri, silâhlanarak kendi özgürlüklerini elde etmek üzere ayaklandılar. Bu bağımsızlık hareketinin başına da Kemal Paşa ve diğerleri gibi, eski paşalar oturdu. Kemal Paşa'nın eğilimi ve rolü de, daha önceki Türk rejiminin aynısıydı. Ankara hükûmeti bir yandan Antant'a karşı silâhlı mücadele yürütürken, diğer yandan da her komünist hareketi ezmeye çalışmaktadır. Başlarında Mustafa Suphi Yoldaş olmak üzere ölen yoldaşlarımız ve hapsedilen birçok yoldaşımız [THİF mahkûmlarını kastediyor], Kemal'in komünistlere karşı acımasız bir savaş yürüttüğünün ispatıdır.

Kemal'in teşkilâtladığı parti, onun tarafından provokasyon amacıyla, komünistleri izlemek ve komünist etkilerini yok etmek için kurulmuştur.[162] Bizim komünist işçi partimizin söz konusu partiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat Anadolu köylü ve işçileri, ulusal bağımsızlık hareketi devam ettiği sürece, Antant'ın ve emperyalizmin yok edilmesinin, her türlü esarete son verecek olan dünya devriminin temelini ve başlangıcını oluşturması nedeniyle, kendilerinin de komünistlerin de, tek bir şeyi desteklemesi gerektiğinin bilincindedirler. Bu nedenle Anadolu işçi ve köylüleri, Antant'a karşı yürütüldüğü sürece bu mücadeleyi destekleyeceklerdir. Fakat Kemal Paşa bu mücadeleyi durdurmaya ve taviz vermeye kalkarsa, Anadolu işçi ve köylüleri tek vücut gibi ayağa kalkacaklar, Kemal'i devirecekler, onun cesedinin üzerinden geçerek, bütün Doğu ile birlikte bağımsızlıkları uğruna savaşmak üzere cepheye gideceklerdir. I. Kongresini Bakü'de, Azerbaycan'da yapmış olan Komünist Parti'miz, her türlü takibata karşın, Türkiye'de ajitasyon faaliyetini sürdürmekte, dünya devriminin III. Enternasyonal'in bayrağı altında zafere ulaşacağı ve dünyanın tüm ezilmiş halklarını ve işçi sınıfını özgürlüğe kavuşturacağı umudunu dile getirmektedir.

Volke, Türkiye'de yeni bir hareketin, bir özgürlük hareketinin başladığını açıkça gösterdi. Şu anda demokratik partiler tarafından yönetilen Anadolu hareketi, Türkiye'nin Antant tarafından sokulduğu acımasız sömürüye verilen en güzel yanıttır. Özellikle İstanbul'un işgali yangına benzin döktü ve hareket hızla büyüdü. Şimdi, Anadolu'daki devrimci devlet, yüzyıllardır emperyalizme karşı beslenen nefretin harekete geçirdiği Antant düşmanı tüm güçleri, Avrupa emperyalizmine karşı mücadele için çevresine topluyor. Emekçi Türkiye, Antant'ın kendisini bir daha köleleştirmesine izin vermeyecek ve Türkiye emekçilerinin en iyi dostu Ekim Devrimi sayesinde, pek yakında tam özgürlüğünü elde edecek ve tüm ülkelerin emekçileriyle birlikte bütün dünya emperyalizmine karşı savaşıma girişecektir.

Erol Ülker'den fotokopisini aldığımız, Berlin 3.8.1921 tarihini taşıyan, İngiliz FO arşivindeki bir belge, Moskova'daki Bir Türk komünistinin [Süleyman Nuri] Komintern III. Kongresi'nde Doğu Bölümü'nde yaptığı konuşmanın İngilizce çevirisini ve raporu yazanın yorumlarını içeriyor. (No. 347/Turkey, s. 195-207)

---

162 Resmi TKF temsilcisi Tevfik Rüştü Komintern III. Kongresi döneminde Moskova'dadır ve Komintern yöneticileriyle değişik görüşmeler yapmakta, rapor sunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *THİF (1920-1923)*, s.95-110.

"İki yıl önce, bizi, kendimize özgür bir ulus demek hakkımızdan yoksun bırakan Sevres Barış Andlaşmasına karşı başkaldırmaları için Türkiye işçilerine seslendik. Bu mücadele içinde ilkeleri ve görüşleri bize tamamıyla yabancı unsurlarla elbirliği yaptık. Abdülhamid'in paşalarını, İttihat ve Terakki Komitesi'nin önderlerini ve basit işçilerle yoksul köylüler olan kardeşlerimizi bir araya getirdik. Kutsal savaş bayrağını açtık. Bir ordu yaratılmasına, onu silâhlandırmaya ve resmî bir yönetim organı oluşturmak için ülkenin bütün etkin güçlerini toplamaya çalıştık. Bize hiç kimse inanmadı. Başlangıçta, kapitalistler de savaştan usanmış olan kitleler de başarı kazanma olanağına güvenmediler, hatta çok güçlü Antant devletlerine karşı Ankara hükûmetinin varolabileceğine ihtimal vermediler.

[...] 1919 yılında Yoldaş Stalin ilk defa yeni kurulmuş olan Türk komünist teşkilâtını ziyaret ettiği zaman, teşkilâtta Dünya Savaşı'nda savaşmış ve ne kökenleri, ne de eğitimleri ve yetiştirilmeleri bakımından komünistlerle ortak bir yanları olmayan birtakım eski paşaların bulunduğunu görünce şaşırmıştı. Bunu belirttiği ve sınıf kökeni bakımından büsbütün yabancı unsurların TKP'nin çekirdeğini oluşturan grup için yarattığı tehlikeye işaret ettiği zaman, Karabekir[?] ve ben ona endişelerinin yersiz olduğunu söyledik. Türk işçilerinin temsilcileri olan bizlerin o asker uzmanlara hemen bir teknik uzmanlık gereksinimini karşılamak, böylelikle Rus Kızıl Ordusu'nun ilk günlerinde yaşadığı amatörce yöntemleri ve tecrübeleri yaşamamak için başvurduğumuzu anlattık."

Kastedilen Enver ve Nuri Paşaların yanı sıra Halil (Kut) Paşa ile yeğenleri olmalı. Süleyman Nuri konuşmasında orduya hâkim olduklarını, milliyetçi olmadıklarını, Ankara Hükûmeti'nin Fransız diplomasisinin oyununa gelerek İngiltere'ye karşı çıkmasının doğru olmadığını vurguluyor. "İstanbul'daki Fransız-İngiliz işgalini 'Gâvurların büyük İslâmiyete boyun eğdirme teşebbüsü' olarak gören Hindistan'ın ve Afrika'nın bütün Müslümanları, biz şimdi İstanbul'u işgal edersek hemen bizimle ilişkilerini kesebilirler" açıklamasını yapıyor.

Komintern III. Dünya Kongresi Sonrasında İstanbul'da İşçi, Komünist ve Gençlik Hareketi

Komintern III. Dünya Kongresi'nin ardından İstanbul Komünist Grubu KEYK'e düzenli rapor vermeye başlamıştır. Ekim 1921 tarihli raporda, İstanbul'un Mart 1920'deki işgalinden itibaren hemen hemen tüm faaliyeti özetlenmekte, öngörülen yeni çalışmalara işaret edilmekte ve 6 aylık Bütçe gönderilmektedir. Raporda dikkat çeken vurgu İKG ile TKF Teşkilât Bürosu arasındaki ilişki tanımının KEYK tarafından belirlenmesi yönündeki taleptir.

İstanbul Komünist Grubu Faaliyet Raporu

İKG'nin doğuşu ve gelişimi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nden gelen bağı, tüm dünya komünist teşkilâtları ve özel olarak da Rusya komünist teşkilâtleri tarafından iyi bilinen olgulardır. Yaklaşık iki yıldan beri, sebat ve benzersiz bir şevkle bu grup, daha şimdiden verimli ve kalıcı bir eserde ete kemiğe bürünmüş, bir propaganda ve teşkilâtlanma faaliyetini kesintisiz olarak sürdürmüştür. Bu raporda, kesinlikle kazanılmış olarak değerlendirilebilecek olan şeyler üzerinde uzun uzadıya durmaksızın, İKG'nin son zamanlardaki girişimlerini kısaca aktardıktan sonra, özel olarak yarın ne yapmak istediğini ve –yeterli ve düzenli bir yardımdan yararlandığı takdirde– eylem alanını genişletme ve teşkilâtlarını geliştirip yetkinleştirme konusunda beslediği umutları sergileyeceğiz.

1. Devrimci sendikaların teşkilâtlanması ve gazeteler ve konferanslar yoluyla propaganda, kuruluşundan itibaren, İstanbul Komünist Grubu'nun iki ana hedefini oluşturdu. 1919 yılı sonlarında, "İşçi Dernek [asıl metinde Türkçe] = işçilerin sendikası" adı altında çok sayıda emekçiyi bir araya getirmeyi başardı ve "Kurtuluş" [asıl metinde Türkçe] adlı sosyalist bir dergi yayımladı. Kurtuluş'un verdiği itkiyle, o zamanlar, günlük "İfham" [asıl metinde Türkçe] ve "Akşam" [asıl metinde Türkçe] gazetelerinde Marksist öğretiler çevresinde uzun ve canlı tartışmalar yapıldı ve kamuoyu bu sorunlarla ilgilenmeye başladı. Ne yazık ki Mart 1920'de İstanbul'un İngiliz ordusu tarafından fiilen işgali, bu işçi hareketinin yayılmasını ve Kurtuluş'un yayımlanmasını durdurdu.

2. Keskinliğini sekiz ay boyunca sürdüren bu terör rejimi koşullarında, grup kendisine gizli bir teşkilât kurmakla uğraştı ve zaman zaman burjuva gazetelerinde sosyalizm hakkında incelemeler yayınlatmakla ve dünya devriminin yakıcı sorunlarının tartışıldığı özel konferanslar düzenlemekle yetindi. Temmuz 1920'de Ethem Nejat ve Hakkı yoldaşlar, Grubu Rusya'da temsil etmek üzere gönderildiler ve Aralık 1920'de Dr. Şefik Hüsnü yoldaş Fransa'ya giderek, Fransız komünistlerinin Tours'daki birinci kongresine katıldı. Bu yoldaş, Paris'te ve Tours'da kaldığı

süre içerisinde l'Humanité ve La Revue communiste gazete ve dergisinde H. Baydur imzasıyla Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareket hakkında birtakım makaleler yayımladı ve böylece Yakın Doğu proleterlerinin teşkilâtını Avrupa'daki proletaryaya tanıttı.

3. 1921 Nisan'ına doğru, hükûmetin ve işgal birliklerinin politikasında belli bir hoşgörü havasının kendini hissettirmesi üzerine, grup önüne ödev olarak Kurtuluş dergisinin devamı olacak bir yayını çıkartmanın araçlarını ve olanaklarını bulmayı koydu. Birçok girişimden sonra, geçtiğimiz Haziran ayı içinde, Aydınlık adlı bir komünist inceleme dergisinin yayınlanması için resmî izin elde edilebildi. Hemen ardından, Haziran sonlarında Aydınlık dergisinin ilk sayısı yayımlandı. O zamandan beri bu dergi her ay düzenli olarak yayınlanmaktadır. Her sayıdan birden çok nüsha Bulgaristan'a, Kırım'a, Azerbaycan'a, Mezopotamya'ya vb. gönderildi. Aydınlık'taki makaleler okunduğunda, tüm sorunların devrimci Marksizm bakış açısıyla incelenmiş olduğu ve bu çerçevede zihinlerde bir devrim yaratmanın hedeflendiği görülür.

4. Önemi ve yararı ne olursa olsun, Aydınlık gibi bilimsel bir dergi, tek başına kaldığı sürece, amaca ulaşmak için zorunlu olan derin toplumsal katmanların hazırlığını sağlayamaz. Bu derginin seslendiği okurlar, asgari bir eğitime sahip olmak zorundadır. Oysa ki, emekçilerin büyük bir çoğunluğu için, çok daha basit bir dil kullanmak, düşünceleri en basit deyimlere indirgeyerek, anlatılan şeylerden çok daha düz bir biçimde söz etmek gerekir. Ve bu çalışma ancak günlük veya haftada birden çok kez çıkan bir gazete, tek sözle bir propaganda bildirisiyle sağlanabilir. Bu görevi yerine getirmek İKG'nin oldum olası gündemini oluşturagelmiştir. Ne yazık ki mali durumu, ona bu zorlu arzuyu gerçekleştirme olanağı vermedi; o kadar ki, bu gereksinimin giderilmesi ona imkânsız gözükmektedir. Zira grubun yayın komitesi, Aydınlık dergisinin ve bürosunun gerektirdiği seksen lirayı tedarik etmek için bile üstesinden gelinmez zorluklarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu propaganda gazetesini yayınlayabilmekle uğraşırken, günlük İleri gazetesiyle yapılan bir anlaşma sonucunda, grup, geniş kitlelere yöneltmek istediği makaleleri bu gazetenin sütunlarında yayınlatmaktadır.

5. Ancak Aydınlık dergisini sürdürürken ve ona daha mükemmel bir biçim kazandırırken, popüler/halka dönük bir propaganda gazetesinin yayımlanması yaşamsal bir önem taşımaktadır. Yetkili makamların böylesi girişimlere hoşgörüyle bakmasından yararlanmamak affedilmez bir suç olacaktır. Komünist Enternasyonal'in İKG'ye yardım edebilecek durumdaki teşkilâtları, bu ağır hataya düşmeyeceklerdir.

6. İKG Yürütme Komitesi ve Aydınlık dergisi yazı kurulu, bu derginin ve grubun günlük gazetesinin yazı kurulunun bürosunun dışında halka açık bir kütüphane ve gece derslerinin düzenleneceği büyük bir konferans salonunun da bulunacağı "Aydınlık Müessesesi" adlı bir lokal açma projesi oluşturmuştur. Böylece güçlü bir propaganda ve komünist kültür odağı oluşturulacak; buradan tüm İstanbul'a devrim ve gelecekteki devlet hakkında verimli ve yararlı fikirler yayılacaktır. Bu raporun ekinde, yaklaşık bir değerlendirmeyle bu girişim için gerekli parasal kaynakların gösterildiği küçük bir bütçe yer almaktadır.

7. Yine 1921 ilkbaharında, İKG, siyasal ortamın yumuşamasından, bir süredir sönümlenmekte olan devrimci sendikaları (Dernek) canlandırmaya çalışmak için yararlandı ve bu çabaları, hissedilir bir biçimde etki yaratmakta gecikmedi. Bu teşkilâtlanma atılımının önünde aşılmaz bir engel yükseliyordu: Mali kaynak eksikliği. Birçok sanayi merkezinde, sendika seksiyonu halinde teşkilâtlanmak isteyen yirmi-otuz işçi, yasanın gerektirdiği bir idare ve toplantı yeri kiralayamadıkları için bu projeyi gerçekleştiremiyordu. Böylece birliklerine yasal bir biçim verme ve kendilerinden daha az bilinçli zahmetkeş yoldaşlarını kendilerine çekebilme olana-

ğından yoksun kalıyorlardı. Sadece iki yerde, yeterli sayıda üye bir araya gelebildiğinden ve bunların aidatları bir büro kirasını karşılayabildiğinden, iki seksiyon yasal mühür aldı.

8. Bu umarsız duruma bir çare bulmak için, Ağustos 1921'de, tüm fabrikalardan ve işçi teşkilâtlarından delegelerin katıldığı bir kongre çağrıldı. İKG üyeleri bu kongreye katıldı. Tartışmalar boyunca, emekçilerin komünist eğilimleri pekişti ve tüm seksiyonların genel idare kurulunun temelleri atıldı. Sendikal teşkilâtlanmayı yaygınlaştırma ve geliştirme görevi işte bu yeni oluşuma verildi. Her ne kadar bu kongreden beri üç ay geçtiyse de, kaynak eksikliği nedeniyle, bu merkezî kurul, kendine bir toplantı yeri bile kiralayamadı ve toplantılarını, İKG'den bir yoldaşın bürosunda yapmak zorunda kaldı.

9. Dolayısıyla sendikal teşkilâtların istenen yaygınlaşmayı gerçekleştirebilmesi için, onlara da ciddi maddi destek sağlamak zorunludur. Bir sendikalar merkez binasının ve kentin sanayi merkezlerinde kurulacak bir dizi sendikal seksiyonun büro kiralarının ödemesi için gerekli kaynaklar sağlanmadan, herhangi bir yararlı çalışma yapılamaz. Hâlihazırda Feshane'de, Tophane'de, Zeytinburnu'nda, Beykoz'da, götürü iş yapanlar, tramvay işçileri, Boğaz ve Adalar seyrü sefain işçileri arasında sendikal seksiyonlar oluşturmaya hazır en azından sekiz işçi grubu var. Bu teşkilâtlarla birlikte, komünist propaganda çok daha kolay yürütülecektir.

10. İKG, son altı ay içinde, komünist gençlik grubunun teşkilâtlanmasına girişti. Gençlikte olduğu gibi, burjuvazinin yalanlarının ve ikiyüzlülüğünün henüz taşlaştırmadığı ve körleştirmediği beyinlerin, yeni fikirlerin ve büyük ideallerin alınıp geliştirileceği en yetkin ve en verimli zemini oluşturduğu tartışılmaz bir gerçektir. Derin ve samimi bir inançla uğruna yaşamını vermeyi ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmamayı öğrendiği öğretileri en tutkulu biçimde yayabilecek olan da yine gençliktir. Bu altı ay içinde, erkek liselerinde ve üniversitenin değişik fakültelerinde, "hücre" olarak adlandırılan gizli gençlik oluşumlarının faaliyeti, tüm umutları haklı çıkardı ve deneysel olarak bu kültür alanlarında elde edilecek çokça ürün olduğunu kanıtladı. Bu da, dağınık küçük grupların bugüne dek bir toplanma merkezi olmamasına bağlı geleceğe dönük kaygılarımızda bizi oldukça rahatlatan şeydir.

İKG, siyasal karakter taşımayan bir Genel Gençlik Birliği kurmayı öngörmektedir; bu Birlik yasal bir varoluşa sahip olacak ve siyasal eğilim farkı gözetmeksizin İstanbul'daki tüm gençliğin bir toplanma odağını oluşturacaktır. Böylesi bir çevrede, "hücreler"deki komünist gençler, öğretilerini yaygınlaştırmak ve yeni üyeler kazanmak için insan malzemesi olarak çok zengin, mükemmel bir ortam bulacaklar. Bu gençlik çevresine yalnızca zaman geçirmek veya üyelerine sağlayabileceği avantajlardan yararlanmak üzere katılacak olan genç insanlar, farkında olmadan, komünist öğretilerle ilgilenmek durumunda kalacaklardır.

İKG'nin yakın gelecekteki eylemini yoğunlaştırmak üzere oluşturduğu proje özetle böyle. Enternasyonal'deki yoldaşlar, bunlarla ilgili masrafları kısmen veya tamamen karşılayarak, bu projelerin gerçekleşmesini olanaklı kılabilir.

11. Bu rapora son noktayı koymadan önce, Yürütme Komitesi'nin dikkatini, Türkiye'de komünist hareketin gelecekteki gelişimi açısından belirleyici önemde bir sorun üzerine çekmek yerinde olacaktır. Enternasyonal'in hangi teşkilâtı, İstanbul'daki ve genel olarak Türkiye'deki komünist oluşumları yönetme yetkisine sahip olacaktır. Hâlihazırda Kafkaslar'da Türk Komünist Partisi'nin bir teşkilât bürosu var; Türkiye'deki propagandayı yönetme görevini bu almış gibi görünüyor. Ne yazık ki, İstanbul ile Bakü ve Batum arasında ilişki ve yazışma hemen hemen olanaksız. İKG, yaklaşık bir yıl önce, Bakü bürosuyla bağlarını sıklaştırma kararı almış olmasına rağmen, bugün bile tam bir görüş alış-verişi sağlamış olmaktan uzaktır. Bakü ve Ba-

tum, Türkiye'nin belli başlı sanayi merkezlerinden çok uzaktır. Oysa ki Sivastopol ile Odesa'nın İstanbul ile günlük ilişkileri vardır. İKG, coğrafi durum ve eylem gereklerinin, Türkiye merkez bürosunun hem de daha bugünkü koşullarda İstanbul'da kâin olmasının zorunlu olduğuna inanmaktadır. Açıktır ki, bu merkezi oluşum, doğrudan 3. Enternasyonal'e bağlı olacaktır. Bu bakış açısı, Enternasyonal'deki yetkili yoldaşlarca kabul görmediği takdirde, Türkiye hareketinin yönetici komitesinin merkezini gecikmeksizin Kırım'daki bir kente taşıması ve İstanbul'da, İKG ile yakın ilişki içinde olacak sürekli bir temsilciye sahip bulunması gerektiği aşikârdır.

İstanbul 20 Ekim 1921

İKG Genel Sekreteri
Şefik Hüsnü
(TİÇSF Fransızca ve Eski Türkçe Mührü) (İMZA)
Genel Sekreter bundan böyle O. Masdar imzasını kullanacaktır.

EKİ:
Altı aylık bütçe

1. Günlüğü 30 TL'den günlük gazetenin kâğıt ve baskısı	5400
2. Yazarların, çevirmenlerin ve idarecilerin maaşları	4300
3. Yayınevi kirası	600
4. Düzenleme ve kütüphane fonu	800
5. Gizli broşür yayınları	900
6. Sendikal seksiyonların kuruluşu (kira ve sürekli çalışan maaşı)	4300
7. Gençlik Birliği çevresinin kuruluşu (kira, sürekli çalışan maaşı, sair masraflar)	2900
Toplam	18300

Toplam bugünkü kurdan iki bin beş yüz altın liraya denk düşmektedir.

İKG Genel Sekreteri
Şefik Hüsnü
(TİÇSF Fransızca ve Eski Türkçe Mührü) (İMZA)[163]

* * *

Büyük olasılıkla yukarıdaki raporun eki mahiyetinde olan aşağıdaki rapor İstanbul'daki proletaryanın ve işçi teşkilâtlarının durumunu ortaya koymaya çalışmakta, yine ileriye doğru çalışma doğrultularına işaret etmektedir. Yukarıda TKF Teşkilât Bürosu belgelerinde de gördüğümüz gibi, Komintern'in TSF'ye karşı propagandayı doğru bulmadığını, onu içeriden fethetmek gerektiğini belirten talimatına Dr. Şefik Hüsnü de işaret etmekte, ancak dağılmanın önüne geçemediklerine, bu yüzden de örgütlü işçileri Türkiye İşçi Derneği'nde toplamaya çalıştıklarına vurgu yapmaktadır.

163 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 24, Klasör 31_36, Belge No: 542-552 [Fransızca].

İSTANBUL'DA PROLETARYANIN VE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU

(Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Raporu'ndan)

Ne yazık ki elimizde henüz kesin istatistikler yok, ancak hakikatten pek fazla uzaklaşmadan yaklaşık olarak İstanbul'daki proleterlerin sayısını şöyle hesaplayabiliriz:

Fabrika işçileri	8.000
Taşımacılık (demiryolu, tramvay) işçileri	9.000
Hamallar	5.000
Fırın işçileri	4.000
İnşaat işçileri	5.000
Arabacılar	4.000
Berberler	1.000
Şoförler	1.200
Şantiye işçileri	2.500
Mavnacılar	5.000
Tütün imalâtı işçileri	1.500
Belediye işçileri	1.200
Tahmil-tahliye ve tersane işçileri	4.000
Mürettip ve matbaacılar	2.000
Toplam	55.400
İşsizler	20.000
Genel Toplam	75.400

Bu 75.400 saf proletere en azından 20.000 ticarethane müstahdemini, 20.000 çırak veya küçük imalâtta çalışan işçiyi, 30.000 küçük zanaatkârı ve 30.000 küçük devlet memurunu, 4.000'i aşkın seyyar satıcıyı, 10.000 hizmetçiyi eklersek toplam 189.400 sayısını buluruz.

Ne yazık ki bu proleterlerden ve yarı proleterlerden pek azı şu veya bu ölçüde teşkilâtlı ve çoğunluğu sınıfsal çıkarlarının bilincinde değil ve kendisini proletaryanın bir parçası olarak görmüyor.

PROLETARYANIN DURUMU

İstanbul'daki proletaryanın durumu felâket. En elverişli durumdaki işçiler, ayda 30-60 TL arasında bir ücreti düzenli olarak alan taşımacılık şirketlerindeki işçiler ve hamallar. En zor durumda olanlar ise, azıcık maaşlarını üç ayda bir alabilen devlet fabrikalarındaki işçiler ve küçük devlet memurları. Durumları dayanılır gibi değil ve bu yoksulların saflarında hastalıklar korkunç kırımlara yol açıyor.

İstanbul'da muazzam işsiz var, yapacak işleri yok; her gün birçok iflas ilân ediliyor; birikmiş stoklar, alıcı olmadığından eritilemiyor ve iktisadî ve malî buhran zirvede. İşsizlik sebeplerinden biri, Vrangel çeteleriyle birlikte gelmiş on binlerce Rus göçmen. Azla yetindiklerinden, ücretler çok düşük bir seviyeye indi. Son tramvay grevi sırasında şirket grevcilere karşı bu Rus-lardan faydalanmak istedi; bunlar, aslında yerli işçilerin korkuluğu gibiler.

İstanbul'da, işgal edilmiş bölgelerden sığınmacılar ve yangın kurbanları da var; bunların sayısı on binlerle ifade ediliyor. Bunlar koyu bir sefalet içindeler; barınak olarak yanmış evlerin

enkazlarını veya birkaç eski caminin köşelerini kullanıyorlar. Tüm varlıklarını ve az-çok yakın bir gelecekte buna tekrar sahip olma umudunu kaybetmiş bu insanlar, proletaryanın saflarını dolduruyor.

İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI

Birçok teşkilât çeşidi var. Önce, ortaçağ loncalarına çok benzeyen mavnacılar, hamallar teşkilâtı var; kahve garsonlarının, berberlerin, mürettiplerin pek önemli olmayan bazı küçük teşkilâtları da var.

Devrimciliğinden değil ancak taşımacılık alanındaki üç-dört bin işçiyi bir araya getirmiş olduğundan en büyük, önemli işçi teşkilâtı, Türkiye Sosyalist Partisi'dir. Bu bir parti değil, bir çeşit sendikadır. Yöneticisi, tam bir cahil ve İngiliz hizmetkârı olan Hilmi'dir. Bu teşkilât Amsterdam bürosuna üyedir. Kendisini değişmez!!! Başkan ilân etmiş ve Parti kurucularından birini daha yakın geçmişte Partiden ihraç etmiş olan Hilmi, Partinin tek hâkimidir. Hiçbir zaman, hatta grev ilân edilirken bile işçilere danışmaz... Başarısının sırrı, İngilizlerin desteğiyle, işçilerin ücretini artırmaya hizmet etmiş birkaç başarılı grev yapmış olmasıdır; ancak bu artış, her gün tramvaylarda hizmet veren bizzat bu işçilerin çoğunluğunun zararına yapılmıştır zira şirket aynı zamanda bilet ücretlerini de artırmıştır.

İngilizlerin Hilmi'ye destek vermelerinin ilk sebebi bazı malî çıkarlardır; Belçikalı şirketin hizmetini sekteye uğratarak bu şirketin hisselerinin değerini düşürtmek ve böylece ucuz fiyata hisseleri kapatmak istemektedirler. Hükûmetin fabrikalarına el koymak isteyen bazı İngiliz grupları da vardır... Diğer yandan, Hilmi'yi desteklemekle, İngiliz yönetimi reformist ve oportünist harekete de arka çıkmakta ve böylece, gelecekte her türlü devrimci hareket imkânını boğmak istemektedir.

Geçtiğimiz günlerde Hilmi bir grev hareketini yeniden denedi, ancak şirket hiçbir talebi kabul etmek istemediğinden ve idare de şirketten yana müdâhil olduğundan, Hilmi, Müttefikler Yüksek Komiserliği'nin hakemliğine başvurdu; ancak İngiliz emperyalizminin temsilcisi General Harrington'un yokluğunda, onun yerine bakan İtalyan, işçilerin talepleri kabul edilmeksizin işbaşı yapılması emrini verdi.

DAĞILMAYA DOĞRU

Hilmi'nin uğradığı ilk büyük yenilgiden sonra, işçilerin sabırlarının sonuna gelmiş büyük bir bölümü Partiyi terk etti, diğerleri de bu yolu izledi ve aralarında Parti kurucularından biri de olmak üzere Diktatör tarafından Partiden atılmış bazıları, bu genel memnuniyetsizlikten faydalanarak, bu işçilerin bir bölümüyle birlikte yeni bir parti kurdular: Sosyalist İşçi Partisi. Kuruluşu ve programı itibariyle yeni parti ile Hilmi'nin partisi arasında esaslı bir fark bulmak kolay değildir. Her ikisi de, bir sendika ile bir parti arasında var olan esaslı farkı dikkate almamakla aynı temel hataya düşmüşlerdir.

TÜRKİYE İŞÇİ DERNEĞİ

Bu iki sözde sosyalist parti dışında, özellikle hükûmet fabrikalarındaki işçileri bir araya getiren Türkiye İşçi Derneği vardır. Bu teşkilât, her ne kadar sayısal büyüklüğü pek önemli olmasa da, sendika adını taşımaya lâyık tek teşkilâttır. Berlin'de sosyalist yoldaşların dört yıl önce kurduğu bu teşkilât etrafında, bugün İstanbul Komünist Grubu, Hilmi'nin partisini terk etmiş olan işçileri bir araya getirmeye çalışmaktadır... Ancak şunu söylemek gerekir: İstanbul komünistleri, Üçüncü Enternasyonal'in Üçüncü Kongresi'nin kararlarını izleyerek, Hilmi'nin partisini

propaganda yoluyla içeriden fethetmek için ellerinden gelen çabayı harcamışlardır, ancak ne yazık ki, çeşitli sebeplerle, kaçınılmaz olanı engellemek mümkün olmamıştır. Bu dağılmaya en çok biz üzülüyoruz, ancak ödevimiz işçilerin dağılmasına izin vermemek ve daha şimdiden sağlam temellere sahip Türkiye İşçi Derneği etrafında onları bir araya getirmektir.

İŞÇİ SİYANET CEMİYETİ

Bu teşkilât Hilmi'nin partisinin etkisini dengelemek üzere tramvay şirketi tarafından kurulup desteklenmiştir ve işçi dünyasında büyük bir yeri yoktur.

Bu teşkilâtların hemen hemen hepsi Türk işçileri bir araya getirmektedir. Tüzükleri elbette başka milliyetlerden işçilerin girişini yasaklamamaktadır; bununla birlikte farklı milliyetlerden işçilere bu teşkilâtlarda pek ender rastlanmaktadır. Milliyetler ve dinler arası mücadelenin bugüne kadar sınıf mücadelesi duygusunu arka plana itmesi üzüntü verici bir durumdur.

İstanbul'da, ABD'deki IWW ilkelerine göre kurulmuş ve idare edilen ve esas itibariyle Rum, Ermeni ve Yahudi işçileri bir araya getiren bir başka sendikal teşkilât daha vardır [Bİİ]... Türkiye İşçi Sendikası ve komünist grup yöneticileri onlarla iyi ilişkiler içindedirler ve yeni birleşik bir teşkilâtın temellerini ve direktiflerini tespit etmek üzere karma bir kongre toplanması konusunda mutabıktırlar. Umuyoruz ki yakın bir gelecekte son derece arzu edilir bu birleşme başarılacaktır.

İşte İstanbul'daki proletaryanın miktarı ve önemi, onun teşkilâtları, bunların büyüklükleri ve işçi hareketinin perspektifi hakkında bir genel görünüm.

Bu kısa raporu sona erdirmeden önce karşılaşılan güçlüklerle ilgili sadece iki kelime edeceğim: İşçiler arasında propagandamızı yoğunlaştırmak için, onların devrimci eğitimlerini yapmak ve onları teşkilâtlandırmak için iki şeyden yoksunuz: İnançlı ve eğitimli militanlar ve para... Militan ve propagandacı yetiştirmek için ders ve konferans düzenlemeyi, broşürler ve özellikle en çok eksikliğini hissettiğimiz bir işçi gazetesi çıkarmayı düşünüyoruz. Ancak bütün bunlar bizde olmayan bir maddi kaynağı gerektiriyor.

Düzenli bir şekilde desteklendiğimiz takdirde büyük işler yapabileceğimizi düşünüyoruz.

Öte yandan proletaryanın ve yarı-proleterlerin sayısı ve durumu ve mevcut işçi teşkilâtlarının hepsi ve ülkedeki üretici güçler hakkında birtakım doğru istatistikler çıkartmayı umuyoruz... İnanıyoruz ki bu bilgiler iktidarı fethetmemiz için ve fethettikten sonra bize çok yararlı olacaktır.

(TİÇSF Osmanlıca-Fransızca MÜHRÜ)[164]

* * *

Yukarıda Ekim 1921 tarihli İKG raporunda sözü edilen gençlik çalışmasının doğuşu ve gelişimi hakkındaki bu rapor ve 6 aylık bütçe Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne Fahri (Ali Cevdet) imzasıyla verilmiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla rapor Fahri'nin İKG yetkili temsilcisi olarak Komintern'e gönderilmesi dolayısıyla hazırlanmıştır.

164 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 12, Klasör No: 17_36, Belge No: 60-69 [Fransızca], 70-74 [Rusça].

Komünist Gençlik Enternasyonali[165] Yürütme Komitesi'ne
Moskova

TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLİK HAREKETİ TARİHÇESİ

Değişik gösterilere, Büyük Rus Devrimi'nden buyana doğmuş birçok bilinçli harekete ve Mart 1919'dan beri burjuvaziye karşı girişilmiş mücadelelere katılıma tanık olmuş binlerce işçi ve öğrenci, Avrupa'nın değişik ülkelerinde, küçük gruplar ve Berlin'de sınıf mücadelesi ve proletarya diktatörlüğü ilkelerine dayalı bir parti ve bir Sendika oluşturmuşlardı. Mütarekeden sonra ülkelerine döndüklerinde, ortamın tüm zorluklarına ve ezici güçlerine rağmen, aynı proleter örgütleri burada yeniden kurmaya ve yayımladıkları "Kurtuluş" dergisi aracılığıyla proletaryaya özgücünü öğretmek ve özgürlüğe kavuşma yolunu göstermeye çaba harcadılar. Yaşlı işçiler arasında yürütülen bu yoğun propagandaya, bu yayınlara ve bu örgütlere, gençler de kayıtsız kalmadı ve aydın öğrenciler ortamında başlamış olan bu kurtuluş hareketi, gençleri komünizmi incelemeye yöneltti. Böylece, gerçek partinin kuruluşundan sonraki bir buçuk yıl, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında bu fikrin taraftarları, kendiliklerinden bir araya gelme gereksinimi duydular ve birbirlerinden habersiz, bir dizi küçük grup kurdular. Bu gençlerden birkaçı, çalışmalarını daha ileri götürerek, "Âtiye Doğru" adlı bir dergiyi –az sayıda– çıkarmaya başladılar ve ellerine geçen dergi ve broşürlerden önemli bölümleri çevirerek, komünizmin ilkelerini anlamaya ve dünya olaylarından haberdar olmaya çalıştılar. Gençlik için legal bir örgütün olmaması ve bu küçük gruplar için illegal çalışma zorunluluğu nedeniyle, birbirlerini tanıyıp bir araya gelemediler ve aralarından kimileri, yollarını şaşırarak, kendilerine yabancı olması gereken hedeflere yöneldiler.

16 Mart'ta İstanbul'un işgalinden sonra Parti faaliyetine son verilmesi üzerine 1920'de illegal olarak oluşmuş olan İstanbul Komünist Grubu, gençler arasında da çalışmayı yararlı ve gerekli görerek, Merkez Büro üyelerinden birini[166] bu faaliyet için seçti ve kısa süre sonra, bir gençlik grubu kurmayı başardı (Haziran 1921). Gençler arasında propaganda yapmak ve yeni üyeler kazanmakla görevlendirilmiş olan bu grubun en aktif üyesi (H[167]) yoldaş, lise öğrencileri ve işçiler arasından iki nüve oluşturmayı başardı (Temmuz 1921) ve gençlik örgütünün üzerinde kurulacağı zemin böylece hazırlanmış oldu... Bu gençler, o zamanlar, uzun süre önce çevrilmiş bir broşürden, "Kurtuluş" dergisinin 6 sayısından, Komünist Grup tarafından yayımlanmış olan "Aydınlık" dergisinden, Bakü'de yayımlanmış iki veya üç broşürden ve Fransızca ve Almanca birkaç broşürden başka bir eğitim aracına sahip değillerdi. Sık sık yapılan gizli toplantılarda, grup tarafından verilen çeşitli yayınları okuyorlar, bunların en önemli makalelerini ve pasajlarını çeviriyorlar, verilen farklı konularda incelemeler yapıyorlar, böylece komünist bilinci pekiştiriyorlardı. İlk ağızda tercüme edilen broşürler şunlardı: Bolşeviklik nedir? Emperyalizm nedir? Komünist gençlik ve rolü... Ayrıca, grup, ilişkide olduğu "Rosta-Wien"den, Jugen Internationale, Genosse (birçok nüsha) alıyorlardı.

Temmuz ortalarında, Komünist Gençlik'in Viyana'daki sekreteri, İKG ile bağlantı kurdu ve

---

165 Komünist Gençlik Enternasyonali (KIM) 20-26 Kasım 1919'da Berlin'de W. Münzenberg'in önderliğinde kuruldu. II. Kongresi'nden itibaren kongrelerini Moskova'da ve Komintern Dünya Kongreleriyle eşzamanlı olarak topladı. VI. ve son Kongresi'ni 1935'te yaptı. Komünist Gençlik Enternasyonali ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim, *Türkiye Komünist Gençler Birliği (1920-1935)*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2014, s. 260-268.

166 Yukarıda verilen Altukatyan'ın raporuna göre bu kişi Fahri, Baytar Cevdet'tir.

167 H., Halim – Hasan Ali [Ediz] kastediliyor. Hasan Ali ile A. Cevdet akrabadır.

böylece grubun kuruluşuna giriştiği gençlik örgütüyle de ilişkiye geçti. Bu yoldaş aracılığıyla, bir diğer grubun varlığı hakkında bilgi sahibi olundu ve gitgide faaliyet alanını genişleten örgüte, bu grup da dâhil edildi. O zamandan bu yana Türkiye Komünist Gençlik Birliği, Viyana ile doğrudan ve düzenli bağlantı içindedir. Viyana'daki sekreterin verdiği adres üzerine, Bulgaristan KG ile birtakım ilişkilere girmiş, ona düzenli olarak kendi yayınlarını göndermiş ve mektuplar yoluyla faaliyetini tanıtmıştır; ancak ne yazık ki bugüne kadar, KG'den hiçbir yanıt alamamıştır. Aynı zamanda TKGB, Komünist Gençlik Enternasyonali ile de temasa geçebilmiştir. İKG tarafından 3. Enternasyonal Yürütme Komitesi nezdine gönderilmiş bir yoldaş, Moskova'da kaldığı süre içerisinde, KGE ile de görüşmüş, örgütümüz tarafından daha önce gönderilmiş olan raporda yapılmış önerileri anımsatmıştır; önerdiği bütçe ufak-tefek değişikliklerle kabul edilmiş ve kendisine, gençlik örgütlerinin genel olarak bütçesinin 3. Enternasyonal bütçe komisyonu tarafından kabul edilir edilmez, paranın Viyana tarafından gönderileceği söylenmiştir. Ancak ne yazık ki, TKGB'nin faaliyetini sürdürüp güçlendirmek için gerekli olan tutar, henüz bize ulaşmamıştır.

TKGB'nin FAALİYETİ

Bitmek bilmez engellere, tehlikelere ve her türlü mahrumiyete ve üye sayısının azlığına rağmen, TKGB 4 Eylül 1921 gençlik haftası boyunca çok büyük bir faaliyet yürütmüştür. Gençler arasında, çok sayıda broşür, gazete ve kitap dağıtmış ve yeni üyeler kazanmak için aktif bir propaganda yürütmüştür. İKG tarafından çıkartılan Aydınlık dergisinde işçi gençliğin ödevleri konulu makaleler yayınlanmıştır. Açıkhava toplantıları düzenlenerek, komünist gençliğin rolünden söz edilmiş, gelecekteki faaliyetin ana hatları saptanmış ve tüm ülkelerin gençlerine yönelik birtakım manifestolar kabul edilmiştir (bu manifestoların ayrıntılarını "Ziya"nın 43. sayısında bulacaksınız[168]). Bu bilinçli çalışmanın sonucu olarak, iki yeni nüve oluşturulabildi. Her gün daha güçlü ve bilinçli hale gelen teşkilâtın üyeleri, faaliyetlerinin en büyük bölümünü işçiler arasında propagandaya ayırmakta, gençler arasında Viyana'daki sekreter tarafından gönderilen KG Enternasyonali yayınlarını ve KG tarafından verilen (çoğu Fransızca ve Almanca, pek azı Türkçe) yüzlerce broşür ve dergiyi dağıtmakta ve bunlar arasından en önemlilerinin çevirisini yaptırmaktadır. Ayrıca KGB üyeleri, gençlere ve yaşlı işçilere, İKG'nin getirttiği Bulgaristan "Ziya"sının yüzlercesini dağıtmaktadır. Böylece teşkilât yeni yeni bilinçli ve coşkulu üye kazanmakta ve nüveler çoğalmaktadır...

Teşkilâtımız, İKG'nin yönetimi altında, bu grubun üyeleriyle birlikte, 1 Mayıs gösteri ve mitinglerine katıldı, teşkilâtlanma sistemi ve disiplini sayesinde, hain şeflerin ve sözde sosyalistlerin peşine takılmış bilinçsiz dört bini aşkın işçiyi etkisi altına almayı başardı ve Türk, Fransız, İngiliz ve İtalyan polis ajanlarına, jandarmaya ve geniş ispiyon ağına rağmen ve çeşitli müdahalelere ve yasaklamalara karşın, toplantılarına komünist bir gösteri karakteri vermeyi başardı. Gençlerimiz, işçilere, sefaletlerine ve köleliklerine son vermek için tek yolun rüşvetçi ve hain şeflerini kapıya koymak ve komünist devrimin kızıl bayrağı altında toplanıp birleşmek olduğunu gösterdiler. İKG tarafından gizlice bastırılmış bildirileri ve daha başka binlerce broşür dağıttılar. İşçileri Komünist Enternasyonal'in kızıl bayrağı altında toplanmaya çağıran ve sosyalizme ihanet etmiş şeflerin maskesini alaşağı eden bu bildiriler, bu şeflerin ihbarı üzerine, hükûmet ve emperyalist Müttefikler tarafından kudurmuşçasına takibatlara uğratıldı. Burjuva-

168 *Ziya*'nın 43. Sayısı Eylül 1922'de yayımlanmıştır. Burada söz konusu edilen ise Eylül 1921 gençlik haftasıdır. Dolayısıyla bir tarihsel tutarsızlık vardır.

zi öylesine korkuya kapıldı ki, İstanbul'da yayımlanan tüm gazeteler bundan söz etti; özellikle Rus ve Fransız gazeteleri bildiriden ve İKG Grubu tarafından hazırlanıp önerilen ve topluluk tarafından oybirliğiyle kabul edilen Karar'dan pasajlar aktararak, Moskova'nın elinin İstanbul'a kadar uzandığını ve burjuvazinin güvenliğinin tehlike altında olduğunu ilân ettiler.

TKGB'nin YAYINLARI VE LİTERATÜR DAĞITIMI

Teşkilât, kuruluşundan itibaren, şu sloganları benimsedi: Aydınlanalım ve aydınlatalım; bir araya gelelim ve getirelim... ve teşkilât işlerinde zorunlu çalışma... Teşkilât illegal ve parasal kaynaktan ve araçtan yoksun olduğundan ve komünizm hakkında halka açık konferans verilmesi yasak olduğundan, teşkilâtımız, üyelerini aydınlatmak ve bilinçlendirmek için, yabancı dillerde yazılmış çeşitli yayınlardan geniş ölçüde yararlanmıştır; ancak üyelerinin pek azı bu dilleri bildiğinden ve ayrıca Türkçe kaleme alınmış broşürler pek az olduğundan, teşkilât çalışmasının önemli bir bölümünü çeviriye ayırmak zorunda kalmış ve parasal kaynaklar bunları bastırmak için yeterli olmadığından, bunlar birçok nüsha halinde yazılarak elden ele geçirilmiştir. İKG'nin yardımlarıyla, Lenin'in "KOMÜNİST GENÇLİĞİN ÖDEVİ" başlıklı broşürünün çevirisi, şapirografla gizlice 80 nüsha çoğaltılmış ve birkaç gün içinde işçiler ve öğrenci gençlik arasında dağıtılmıştır. İki-üç gün sonra elde tek bir örnek bile kalmamıştır; işçi ve öğrenci gençlik tarafından öylesine sıcak bir biçimde karşılanmıştır ki, yeniden 80 nüsha çoğaltılmıştır. Kısa süre sonra "Kahrolsun Bolşevikler!" başlıklı broşür çevrilerek birçok nüsha çoğaltılmıştır. Teşkilâtımıza mensup gruplar, illegal dergiler yayımlamaya başlamışlardır; bunlar arasında şunları sayabiliriz: ZİNCİRBEND GENÇLİK (30 nüsha), YOLDAŞ (40 nüsha) ve MESLEK HAYATI (teşkilâtımıza yeni katılmış, yarı-bilinçli bir grup tarafından 50 nüsha çıkartılmıştır). Bu periyodik yayınlar şu konuları işlemektedir: 1) Emekçileri ilgilendiren yerel ve ulusal düzeydeki sorunlar; 2) Yabancı dil bilmeyenlere, önemli dünya olayları ve komünist hareketler, KGE ve TKGB Yürütme Komitesi kararları. Tüm bu illegal yayınlar, teşkilât üyelerine ve henüz teşkilâtlanmamış işçilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Teşkilâtımızın okuma ve kendini yetiştirme ihtiyacı, özellikle kitaplar, broşürler ve diğer ülkelerden gönderilen periyodikler ile karşılanıyordu. Bu yayınlar, büyük ölçüde, Fransızca, Almanca, Türkçe, İngilizce kaleme alınmıştı; bunlar dışında zaman zaman Rumca, Rusça, Ermenice, İtalyanca ve İspanyolca literatür de alıyorduk. İKG, Bakü'deki Türkiye Komünist Partisi tarafından yayınlanmış 8 broşürden 160 nüsha ve TKP tarafından Moskova'da bastırılmış 2 broşürden 300 nüsha verdi. Bütün bu broşürler, işçilere gizlice ve ücretsiz olarak dağıtıldı. İKG tarafından yayımlanan "Burjuva Demokrasisi" ve "Kapitalizmin İçtimai Nizamı" broşürlerinden yüzlercesi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi tarafından yayımlanan (1919-1920) "Kurtuluş" dergisi nüshaları ve Müttefikler sansürü tarafından, komünist eğilimi nedeniyle birkaç ay önce kapatılmış olan "Aydınlık" dergisinin yüzlercesi gençlere satıldı. Ayrıca, Bulgar KP'nin Türkçe yayın organı "Ziya"nın yüz adedi, Selanik'te yayınlanan "Yeni Ziya"nın 15 adedi ve Bakü ve Kırım'da yayınlanan "Yeni Dünya" gazetesinin 200-300 adedi, İKG tarafından düzenli olarak sağlandı ve işçilere gizlice ve ücretsiz olarak dağıtıldı. İKG ve teşkilâtımız adına Rusya'dan ve Viyana'dan gelen dergiler arasından, CORRESPONDANCE INTERNATIONALE DE LA JEUNESSE'in (Fransızca ve Almanca) 20 nüshası, ROSTA-WIEN'in (Fr. ve Alm.) 10 nüshası, JUGENDINTERNATIONALE'in 20 nüshası, CIRCULAIRES'in (Fransızca) 25 nüshası ve Moscou gazetesinin birçok nüshası ücretsiz olarak dağıtıldı. Örgüt değişik konularda 80 Almanca ve 25 Fransızca kitaba sahiptir.

TEŞKİLÂTLANMA SİSTEMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

İKG gibi, TKGB de illegal bir teşkilâttır ve NÜVE sistemine dayalı olarak teşkilâtlanmıştır. Beş üyeli nüvelere mensup yoldaşlar, birbirlerini tanır, ancak diğer nüvelerin üyelerini tanımaz. Bu nüvelerin faaliyeti, merkez komitesi tarafından atanmış bir yoldaş tarafından yönetilir ve her nüve, yine bu yoldaş aracılığıyla BÖLGE REHBERLERİ ile bağlantıya geçer. Nüve rehberleri birbirlerini, aynı bölgede bulunsalar bile, tanımazlar. Bölge rehberleri, GENÇLİK teşkilâtlarını yönetmek üzere, İKG tarafından belirlenmiş yoldaşla ilişkide bulunurlar ve sadece ondan direktif ve malzeme alırlar. Bölge rehberleri birbirlerini tanır. Bugün teşkilâtın 3 bölgeye dağılmış 16 nüvesi ve yaşları 16-21 arasında değişen 80 üyesi vardır. Bu gençler değişik mesleklere sahiptir ve %65'i işçidir. Bunun dışında, nüve rehberlerinin yönetimi altında, bir eğitim ve deneme döneminden geçen tali nüvelerimiz var; bunlarda 40 üye bulunuyor; sınavlardan ve bu hazırlık döneminden başarıyla geçmelerinden sonra, bu yoldaşlar asıl nüvelere üye olacaklar; daha sonraları, ödevlerini tutku ve yetenekle yerine getirenler, bir nüveye rehberlik etme veya bir nüvenin başına getirilme görevini de alabilir.

Teşkilâtımızın üyeleri, zorunlu çalışmaya tabidir; Birlik, farklı bölgelerde, literatür ve diğer malzemeleri ve broşür, dergi, el ilânı ve bildirileri gizlice basmak üzere bir şapirografın saklandığı 5.depoya sahiptir. Teşkilâtımızın üyeleri işkollarındaki sendikalara girmek ve buralarda komünist fikirleri yaymak zorundadır. Böylece, sendikalarda ve bir sendikadan başka bir şey olmayan Sosyalist Parti'de etkimiz artmaktadır. Üyeleri koyu bir yoksulluk içinde ve kimileri işsiz olan teşkilâtımız, uzun süre aidat talebinde bulunmamıştır; aday üyelerden aidat istememeyi sürdürmektedir. Ancak 4 veya 5 aydır, teşkilâtımız üyelerinden ayda 10 kuruş aidat almaya, son ay da bunu iki katına çıkartmaya karar vermiştir. Bugüne kadar Birliğimiz, aidat olarak 2.710 kuruş toplamıştır; yayın, propaganda ve militanlarının yolculuk giderleri 3.280 kuruş düzeyindedir; İKG tarafından yapılan maddi yardım, 500 kuruşun üzerindedir ve halen 410 kuruşumuz vardır.

İstanbul'da binlerce işçi çalıştıran fabrikalar ve kurumlar olmadığından, mevcut fabrikalar en çok 500 işçi istihdam ettiğinden, bu fabrikaların çoğu kapalı olduğundan veya sınırlı üretim yaptığından, gençler özellikle küçük atölyelerde çalıştıklarından ve İstanbul'da, Avrupa'nın büyük kentlerinde olduğu gibi, işçi mahalleleri bulunmadığından... bunları bir araya getirmek imkânsızdır. Gençleri harekete kazanmak için, onları bir araya getirmeye gerek duyan teşkilât, gençliğin önemli bir bölümünü mutlaka kendine çekecek olan bir GENÇLER KULÜBÜ kurma acil zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu kulübün kütüphanesi, emekçilerin bilgilerini artırmaya hizmet edecek değişik kurslar, müzikli akşam toplantıları, spor şenlikleri... emekçilerin hayatı ve güncel sorunlarla ilgili canlı konferanslar, sosyal hareketlere kayıtsız gençleri bu kulübe çekecek ve böylece bizler bunlar arasından en bilinçlileri davamıza kazanabileceğiz. Ayrıca gençlere pratik mücadele yollarını göstererek rehberlik ve danışmanlık edecek bir AYLIK DERGİ, büyük bir güç ve gözardı edilemeyecek güvenilir bir propaganda aracı olacaktır... Türkiye işçi gençliğinin komünist literatürden yoksunluğu ve illegal örgütte kendini yetiştirmenin tek aracının literatür olması ve İstanbul'da komünist literatür yayınlamanın olanaksızlığı, bütün bunlar, ciddi bir biçimde dikkate alınmalıdır. Balkan ülkelerinde, büyük Türk azınlıkları vardır; KG Birlikleri, gereksinimlerini ayrı ayrı karşılayamazlar, bu Türk genç proleterleri, çoğu zaman hareketin dışında kalmakta ve rastlantıyla dâhil olanlar da örgütlerde aktif bir rol oynayamamaktadır; bu değişik nedenlerle, LİTERATÜR sorunu sadece bir Türkiye sorunu değildir, aynı zamanda tüm Balkan ülkelerini ilgilendiren çok önemli bir sorundur ve Türkiye komünist

gençliği sadece Türkiye genç emekçilerinin değil, ama aynı zamanda Balkanlardaki Türk genç işçilerinin tümünün de manevi yönlendirmesi ve eğitimi görevini üstlenmektedir. Ne yazık ki, içinde bulunduğu güç durum, mali olanakların olmaması ve Müttefikler polisinin acımasızlığı bugüne kadar ona kendi teşkilâtlanmasını genişletme ve Balkanlardaki Türk gençliği karşısındaki ödevini yerine getirme olanağı vermedi.

Türkiye komünist gençliği ve dolayısıyla teşkilâtımız, Türkiye ve Balkanlar gençliğinin ortak çıkarlarını savunacak ve kurtarıcı devrimi gerçekleştirecek Federasyonun kuruluşunu büyük bir coşkuyla karşılamakta ve Balkan Komünist Gençlik Federasyonu'ndan aşağıdaki noktaları dikkate almasını dilemektedir:

1) Teşkilâtımızın gücünü artırması ve faaliyet alanını genişletmesi için rapora ekli BÜTÇE'nin kabul edilmesi.

2) TKGB tarafından kaleme alınmış ve çevrilmiş komünist literatürün Federasyon tarafından Sofya'da bastırılması ve bu yayınların Federasyona dâhil ülkelerde dağıtılması.

3) Her Balkan ülkesindeki hareket ve faaliyetlerin karşılıklı olarak tanıtılması ve ortak hareketler düzenlenmesi.

4) TKGB ile Yunan ve Bulgar Birlikleri arasında düzenli bağlantıların sağlanması ve belirtilen adreslere gönderilerin teslimi.

5) Bir yoldaş tarafından yayınlanan bir çocuk dergisine maddi yardım yapılması ve bu dergisinin Balkanlardaki Türk çocuklarının tümünün dergisi olması için çaba harcanması. İstanbul'da yayımlanan kitap, broşür ve dergilerin tüm Balkan ülkelerinde satışına yardım edilmesi.

6) Diğer ülkelerde yayımlanmış dergi, gazete, kitap ve broşürlerden Türkiye'ye yeterli miktarı ücretsiz olarak gönderme.

Yukarıda belirtilen noktaların dikkate alınacağından emin olan Birliğimiz, Balkanlar ve Türkiye gençliğinin birliğine ve en sıkı işbirliğine ve karşılıklı yardımlaşmasına olanak verecek Balkan Komünist Gençlik Federasyonu'nu selâmlama fırsat ve olanağına sahip olmaktan mutluluk duymaktadır.

En sıcak komünist selâmlarımızla,

(TKGB MÜHRÜ) Fahri imzası[169]

Yaşasın sosyal devrimin bayrağı 3. Komünist Enternasyonal ve KGE!
Yaşasın dünya devrimi!
Yaşasın kızıl Balkanlar Federasyonu!
Yaşasın kızıl Türkiye!

T.K.G.B. BÜTÇESİ

	ay TL	yıl
Kulüp kirası	60	720
Kulüp sekreteri ve TKGB profesyoneli	70	840
Kulüp kuruluş giderleri		300
İki aylık dergi için (16 sayfa)	50	650

169 Mühür ve imza, aynı raporun el yazılı nüshasında vardır, *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 250. [Fransızca].

Yayınlanan çocuk dergisine malî yardım	15	180
12 broşürün baskı giderleri	40 her biri	480
Bir militan için	60	720
Teşkilâtın gelişimi için genel giderler		300
	4.190 TL[170]	

* * *

İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern'le doğrudan ilişki kurmak üzere, yetkili temsilci olarak gönderdiği Fahri'nin [Ali Cevdet] 6 Kasım 1921'de hazırladığı rapor, tahlillerinden çok Türkiye'de komünist hareketin temsilinin kim tarafından yapılacağı konusuna getirdiği yaklaşımla ilginçtir. İstanbul Komünist Grubu'nun, daha Almanya'daki Spartakist hareketten itibaren biricik Marksist hareket olduğunu kanıtlamak üzere Fahri [Baytar Ali Cevdet], *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergilerinden alıntılara başvurmaktadır. THİF'ten hiç söz etmeyen bu değerlendirmede, Bakü'de Mustafa Suphi önderliğinde oluşmuş TKF'yi de maceracı olarak nitelemekte ve Komünist Enternasyonal'in bu teşkilâtı lağvetmesini sevinçle karşılamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Aralık 1921'de Batum ve Bakü toplantıları yapılarak TKF Teşkilât Bürosu'nun karar almasından önce daha Kasım başlarında Komintern yönetimi düzeyinde bu karar alınmış ve Fahri'ye bildirilmiş olmalı. Aşağıda vereceğimiz Fahri imzalı Şubat 1922 tarihli daha uzun bir rapor esas olarak Komintern IV. Dünya Kongresi kitabı için hazırlanmıştır. Rapor tarihlerinden anlaşıldığı kadarıyla Fahri Ekim-Kasım 1921 ile Nisan-Mayıs 1922 arasında Moskova'da bulunmuştur.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesine

Türk devletinin savaş zamanındaki egemenleri, bu arada İttihat ve Terakki, çok önceden hazırlanmış sömürü ve vurgun planlarını hayata geçirmek istiyorlardı. Onlar, dar kapsamlı bir burjuva sınıfını büyük işletmeler yaratabilecek şekilde sun'î olarak yetiştirmek istiyorlardı. Böyle bir sınıfın, elbette ki, vasıflı işçilere ihtiyacı vardı. Bu işçileri yetiştirmek için zamanın Talat Paşa hükûmeti imparatorluk fabrikalarından 4.000 işçiyi Almanya, Avusturya ve Macaristan'a gönderdi. Bu genç işçilerin birçoğu Almanya'nın çeşitli şehirlerinde işçi teşkilâtlarına girme ve Batı işçi hareketini tanıma imkânı buldu. Sömürenler ile sömürülenler arasındaki sert uyuşmazlıkları gördü. Burjuvazinin vatanperverlik vaazı verirken, son derece lüks bir hayat sürdüğüne tanık oldu. Binlerce proleter, nice ağabey ve baba kan ağlar, sefalet içinde can verirken, vurguncuların, burjuva hükûmet temsilcilerinin para keselerini doldurmaktan başka bir şey düşünmediklerini gördü. İşte bu koşullarda doğrudan işçi halka dayanan ilk sosyalist teşkilât ortaya çıktı. Hükûmet tarafından Batıya gönderilen derin devrimci ruha sahip gençler ve hedefin bilincine ulaşan işçiler, Berlin'de Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist [Almanya'da kurulan partide yok] Partisi'ni kurdular.

Alman Devrimi patlak verdiğinde, partinin üyeleri, başında dünya devriminin kahramanları K. Liebknecht ve R. Luxemburg'un bulunduğu Spartakistlerin saflarında iç savaşlara katıldı. Kimi

170 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 236-243 [Fransızca].

genç yoldaşlarımız Berlin sokaklarında, barikatlarda, dünya devrimi uğruna can verdi. Parti uluslararası teşkilâtlarına güç vermeyi görev bildi. Bu teşkilâtların üye sayısı günden güne artıyor.

Bu arada Türk Kulübü, başında Ankara'nın bugünkü Maarif Vekili'nin [Hamdullah Suphi Tanrıöver] yer aldığı milliyetçi bir grubun elinde bulunuyordu. Parti, üyeleriyle bu kulübe girdi ve yönetimi ele geçirdi. İşçileri eğitmek ve sınıf bilincini uyandırmak için kulüpte akşamları konferanslar düzenler oldu. Bundan başka, Türk işçilerinin sendikası [Dernek] kuruldu. Ve parti artık Türkçe olarak yayın organı Kurtuluş dergisini çıkarmaya başladı. Partinin o zamanki çalışmalarını onaylamayan sosyal-patriyot hükûmet, Berlin'deki Türk militarizm ve burjuva taraftarlarının yardımıyla kimi aktif üyeleri tutuklattı. Ateşkesten sonra her iki teşkilâtın üyelerinin birçoğu İstanbul'a döndü.

Ülkeye dönen parti ve sendika üyeleri iki teşkilâtı da İstanbul'da legal olarak kurmayı denedi. O dönem hükûmetin başında, İngiliz ajanından başka bir şey olmayan ve sultanla birlikte yalnız sosyalistlere karşı değil, aynı zamanda millî burjuva partilerine karşı da gerici bir rota izleyen Ferit Paşa bulunuyordu.

Asgari Program ve Teşkilât Tüzüğü onay için hükûmete sunuldu. Programın dine ve İslâm kanunlarına tamamen ters düştüğü gerekçesiyle, parti kurma talebimiz reddedildi. Oysa o zamanlar İstanbul'da bir sosyalist, hem de politik teşkilât vardı. Hükûmetin ret kararının altındaki asıl sebep, gerçek sosyalistlere faaliyet alanı açmak istememeleri ve kendi "Liberal Parti"lerinin tesirini korumak istemeleriydi. Burjuva basını, özellikle liberal gazeteler, biz Almanya'dan döner dönmez, daha ayağımızın tozu üzerimizdeyken, bizleri Bolşevik ve Spartakist olarak niteleyen yazılar basarak, İngiliz ve Türk polisinin, onların hafiyelerinin dikkatlerini üzerimize çekti ve takip edilmemizi istedi. Burjuva sosyalist teşkilâtının başkanı olan, Ferit Paşa ajanı, İngiliz emperyalizminin İstanbul ajanı Hilmi, bizlere karşı yöneltilen uğursuz işlerle meşgûldü.

Başvuru tekrarlandı, ama ikinci kez reddedildi.

Millî hareketin baskısıyla Ferit Paşa hükûmeti düştükten sonra üçüncü denemeye gidildi. Hükûmet Meclis-i Mebusan seçimlerinin arifesindeydi. Bu seçim ortamında tam çalışma ve propaganda hürriyeti vaat ediyordu. Parti bundan yararlanıp, işçileri bir seçim toplantısına çağırdı. 24 Ekim 1919'da 2.000 – 3.000 işçiyle çeşitli işçi teşkilâtlarından temsilcilerin katıldığı bu toplantıda işçiler arasından birçok partili ateşli konuşmalar yaparak, işçileri sınıf savaşına çağırdı.[171] Toplantıda kabul edilen bir kararla, yalnız burjuvazinin işine yarayan uygulamadaki iki aşamalı seçim sistemi protesto edildi, eşitliğe dayalı doğrudan, gizli ve nispi temsile dayalı seçim sistemi istendi. Bu toplantı, tam karanlık içinde, esaret zincirlerinde bocalayan bilinçsiz Türk işçi yığınlarının ilk proleter mitingiydi. Burjuva basını toplantı hakkında, esirlerin dile getirdiği güç ve uyanışı üstüne ayrıntılı makaleler yazdı. O zamana kadar işçi sınıfının haklarını duymak bile istemeyen burjuvazi, artık bu sınıf için de Meclis-i Mebusan'ın kapalı kapılarını açmak zorunda kalacağını anlamaya başladı. Bunun sonucu, İttihat ve Terakki taraftarı da olsa, bir işçinin [Numan usta] seçilmesi oldu. Bu toplantı yüzünden Türk Polis Müdürlüğü hükûmete parti kurucusu olarak bildirilen parti üyelerini askerî mahkemeye verdi. Henüz legal olmayan parti, İstanbul'daki burjuva gazetelerinin seçmen listelerine yoğun bir şekilde katıldı.

Bu seçimlerde parti İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Niğde'de birer aday çıkardı. Bizim programımızı kabul eden bir öğretmen de aday oldu. Parti seçimlere yalnız 18 saat kala resmen katılma izni almış, legal bir teşkilât olarak kabul edilmiş olsa ve elinde büyük propaganda imkânı

171 Şehzadebaşı toplantısıyla ilgili bkz. yukarıda günlük gazete haberleri.

bulunmasa da, adaylarımız iyi sonuçlar elde etti. İstanbul'da bizim partiye 14 oy verildi, sosyal demokratlar tek oy alamadı, Türkiye Sosyalist Partisi 7 oy aldı.

İttihat ve Terakki ile Liberal Parti dışında, Sulh ve Selâmet Partisi 21, millî liberallerle Ahali Partisi birlikte 5 oy kazandı. Eskişehir'deki adayımız [Ethem Nejat], millî hareketin çok güçlü olduğu bir yerde ve zamanda, oy sayısı bakımından üçüncü sırada yer aldı.

Parti üyelerinin sayısı günden güne artıyor. Rus devrimi yıllarca Türk sömürgenleri ve hükûmetinin esaretinde bulunan proleter ve yarı proleter halk tabakalarıyla aydınlar üzerinde büyük tesir gösterdi. Ülkenin en önemli noktalarının işgal edilmiş olmasının baskısı, emperyalizmin Türkiye'yi kapitalizmin tam esaretine alma denemeleri, halk yığınlarının devrimcileşmesine yol açtı. Bir süre sonra bir konferans toplanıp partinin taktik sorunlarını görüştü ve yönetim seçildi. Parti bir üyesini ülkenin sosyal ve ekonomik şartlarını öğrenmek ve propaganda yapmak için Trakya'ya gönderdi.

Parti yüce Marksizm ülkülerini yaymak ve hareketin gerekli önderlerini yetiştirmek için daha Berlin'deyken bir dergi yayınlamaya başlamıştı. Basın organı Kurtuluş'un ilk sayısı Berlin'de çıktı. Hükûmet partiyi daha tanımadan önce parti organı İstanbul'da çıktı. Baskı ve kâğıt fiyatları çok yüksekken ve parti hiçbir yerden destek almazken, Kurtuluş, gelirleri asgari geçim sınırına dahi ulaşmamış birkaç yoldaşın yardımıyla çıkıyordu. Böylece derginin Türkçe 5 sayısı İstanbul'da, 1 sayısı Berlin'de çıkmış oldu. Berlin'de kalan yoldaşlar bu arada bir sayı da Almanca olarak çıkarmışlardı.

Parti, bir üyesini, Eskişehir'de seçim kampanyasını yönetmek talimatıyla, Anadolu'ya göndermişti. Bu yoldaş Eskişehir'de bir öğretmenin yardımıyla, çok zor şartlar altında günlük bir gazete çıkardı. Bu yoldaşımız mahkeme önüne çıkarıldı, öğretmen de diğer komünistlerle birlikte tevkif edildi. Böylece İşçi gazetesi de çıkamaz oldu.

Böyle siyasî bir gazetenin çıkması çok önemliydi. Çünkü İşçi'miz Anadolu'da ilk defa sosyalizm ülkülerini savunup yayıyordu. Gerekli Marksist literatürü temin etmek için, broşür ve kitap tercümesi yapan veya yazan bir şube kurdu. İlk Sosyalizm elyazması baskıdayken, sansür edilip yasaklandı. 3-4 ayda parti üyelerinin sayısı 1.000'i aşmıştı.

Parti en önemli görev olarak işçi hareketini sınıf savaşı zeminine oturtmayı görüyordu.

İşçi sınıfını politik mücadeleye hazırlamak, bu yığının sınıf bilincini uyandırıp güçlendirmek için, iktisadî teşkilâtı gerekli görüyorduk. Bu teşkilâtta işçiler günlük iktisadî mücadele içinde birleşmeli, yaklaşan siyasî mücadeleye hazırlanmalıydı.

Partinin yönlendirmesinde daha Berlin'de bir işçi sendikası kurulmuş ve kısa bir zamanda üye sayısı 500'e çıkmıştı. Türkiye İşçi Derneği adındaki bu teşkilâtın üyelerinin çoğu, aynı zamanda parti üyesiydi. O zamanlar değişik sanayi kollarından işçiler bu teşkilâtta birleşmişti, çünkü aynı kolda çalışan işçilerin sayısı çok düşüktü.

Bu teşkilât, yoldaşlar geri döndükten sonra, parti resmen tanınmadan önce, İstanbul'da kurulmuştu. Sendikalar sere serpe gelişti. Üye sayısı gün be gün artıyordu. Sınıf mücadelesi tabanındaki emekçi yığınını devrimci bayrağın altında yalnız onların toplayabileceğini bize çok açık bir şekilde gösterdi. Birkaç ayda bu teşkilâtın, devlet fabrikalarında çalışan işçilerin bir araya geldiği 4 sendikası vardı. Burada düzenli toplantılar yapılıyor, konferanslar veriliyor ve parti yayını üyelere dağıtılıyordu.

Bu partinin bir üyesi Mürettipler Cemiyeti'ne sekreter tayin edildi. Bu yoldaş büyük bir grev düzenledi, günlerce gazeteler çıkarılamadı. Grevden sonra işçi maaşları iki katına çıkarıldı.

Bundan başka, partinin fırıncılar üzerinde büyük tesiri vardı.

Parti her harekete, meselâ İstanbul ve Trakya'da öğretmenlerin grevlerine aktif olarak katılıyordu.

Beyaz terör almış başını yürümüş, İngilizler parti üyelerini daha sıkı takibata almış, 16 Mart 1920'de İstanbul İngilizler tarafından işgal edilmişti. Legal çalışmalar artık imkânsızdı. Parti çalışmalarını durdurmak zorundaydı ve dergi de daha fazla çıkarılamadı. Yönetici üyeler sıkı takibata alındı. Onlar gizlenmek, İstanbul'u terk etmek zorundaydı. Bunu yapmayanlar tutuklandı. Sendikalar da aynı kaderi paylaştı.

Son derece ağırlaşan kriz ve işsizliğin hızla büyümesi, sendikaların önüne büyük zorluklar çıkardı. Meselâ, İstinye'deki kapitalist Fransızların tersanesinde liman işçileri greve geçti. 400 işçinin tamamı vasıflı işçiydi. Bir gün sonra, yine tamamı vasıflı işçi olan 2.000 grev kırıcısı beliriverdi. Her iki teşkilâttan birçok aza İstanbul'u terk etti.

O zamana kadar partide ve parti yönetiminde sol kanadı oluşturan bizim Komünist Grubu bu durumda illegal olarak kuruldu. Daha Komünist Enternasyonal kurulmadan, onun hazırlık çalışmalarına ve taraftarlarına fiilen katılan, Liebknecht ve Rosa Luxemburg ile aynı saflarda sosyal patriyotlara karşı Berlin sokaklarında mücadelede kurbanlar veren ve partide her zaman yönetici gücü elinde bulunduran Komünist Grubu, üyelerinden ikisini Rusya'ya göndermeyi kararlaştırdı. Yolculuklarının büyük bir tehlike, hatta ölüm tehlikesi teşkil edebilecek olmasına rağmen Ethem Nejat ve Hakkı yoldaşlar, Grubu III. Enternasyonal'in II. Kongresi'nde temsil etmekle vazifelendirildi. Bu iki yoldaş korkunç İngiliz terörünü, hayati tehlikeye girerek aştı. Maalesef Rusya'ya çok geç vardıkları için Kongreye katılamadılar, ama TKP'nin Bakü Kongresi'ne katıldılar.

Türkiye komünistlerine göre, günümüz toplumundaki hastalık, dünya kapitalizminin hastalığıdır ve dünya proletaryasının durumunu iyileştirmek, ancak dünya kapitalizminin yıkılıp tamamen ortadan kıldırılmasıyla mümkündür.

"Dünya burjuva sermayesi bizleri dünya proletaryasıyla birlikte yıkıma doğru sürüklemektedir." "Dünya proletaryası kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmakta kararlıdır." (Kurtuluş sayı: 3, 20 Kasım 1919 s. 51)

"Fil-hakika onların kati kurtuluşlarını temin edecek inkılab, ücretli iş esaretini ilga edecekti." (Aydınlık, Ekim 1921, s. 100) "Bugünkü cemiyet içinde ezilen ve soyulan işçi sınıfının kurtuluşunu, demokrasinin tabii tekâmülünden beklemek, elma ağacından üzüm almayı istemek kadar gülünçtür. " (Aydınlık, Ekim 1921, s. 98) "İşçilerin tarihî vazifesi, bilhassa inkılab-ı içtimaiyi tahakkuk ettirmek"tir. (Aydınlık, s.111)

Grubun fikrine göre, işçi sınıfıyla burjuvazinin menfaatleri uyuşamaz, hainlere karşı çetin mücadele vermek lâzımdır, kapitalizm yıkılmadıkça, hiçbir burjuva düzeni ve müessesesi sınıf barışını sağlayamaz. "Kurtuluşun yolu sınıf bilincinden geçer; ayakta kalma uğrundaki ferdi mücadelenin yerini sınıf mücadelesi almalıdır." (Kurtuluş, Kasım 1919) "Gayesine varabilmek için, proletarya, kendi sınıfı ile sermayedar sınıfı arasındaki bu zıddiyeti, uyuşmak imkânının fıkdanını, cidal lüzumunu kemal-i şiddetle hissetmeliydi." (Aydınlık, s. 100) Burjuva gazetesi İleri'de çıkan yazılarda özellikle 2 ve 2 buçukuncu Enternasyonale karşı mücadele ediliyor. Sarı ve Kızıl Enternasyonal bunun en iyi ispatıdır. Hainlerle mücadele de devam edecektir. Aynı gazetedeki İçtimaî Mesele ve özellikle Sosyal Reformcular vb. Grubun reformcularla ve sosyal patriyotizmle nasıl çetin mücadele yürüttüğünü gösteriyor. "Müteveffa bir beynelmilel" (Aydınlık, s. 71). "Mübrem bir ihtiyaç olan bu teşkilâta vazıh şuurlu bir ruh ve idare hâkim olursa pek müsbet semereler iktitafı kabil olacak ve inleyen bugünkü gençlik doğrulmak imkânlarını bulacaktır. Bu şuurda; nakıs ıslahatın kâfi gelemeyeceği, gençlik işinde yeni esaslara erişinceye kadar uğraş-

mak lâzım geleceği olabilir." (Aydınlık, s.79) "Eski, harpten evvelki Kautski'nin..." (Aydınlık, s.112) "Kapitalist toplum düzenini temelden yok etmeyen her şey bir hiçtir." (Kurtuluş, s.96)

Daha 1919 yılında Grubumuz Milletler Cemiyeti için uygun bir ifade buldu. "Dışarıdan gayet insanî görünen bu teşkilât, fakir proletaryayı devamlı kendi boyunduruğu altında tutmayı amaçlayan beynelmilel kapitalizmin ittifakıdır." (Kurtuluş, s. 56) "Bu beynelmilel mahkeme yeryüzünde sulh sağlayamaz. (Kurtuluş, s. 70) Berlin'de Almanca olarak çıkan Kurtuluş'ta aynı anlamda bir yazı bulunuyor.

Grubun kanısına göre, Doğuda sosyal devrim Batıda sosyal devrimle özden birbirine bağlıdır ve ancak dünya devrimiyle hayata geçirilebilir. Doğunun ve Türkiye'nin geri kalmışlığı, yalnız iç kuvvetlerle sosyal devrim yapılmasını imkânsız kılmaktadır. Grup aynı zamanda, coğrafi mevzii ve halkın özel sosyal durumu sayesinde Türkiye'nin kısa bir zamanda ve diğer Doğu memleketlerinden önce devrim yapması lâzım geldiğine inanmaktadır. "Türkiye'de İnkılâbın Lüzumu" (Aydınlık, s. 98-102). Doğuda sosyal devrimin ilk şartı beynelmilel kapitalizmin yıkılması olduğundan ve Doğudaki emperyalizme karşı hareketteki devrimciler Batıdaki devrime ve genel olarak dünya devrimine hizmet ettiği için, Grup bu tür her hareketi (bu hareket Doğuda daha uzun zaman yalnız millî nitelik taşıyabilir) desteklemeyi vazife olarak bilmektedir.

Grup aynı zamanda milliyetçiliğe ve şovenizme karşı mücadeleyi gerekli saymakta ve Yürütme'nin tezlerini doğru bulmaktadır.

Emperyalist-kapitalist dünya savaşı görülmemiş bunalımlara, üretim tesislerinin tam yıkımına, eşi görülmemiş işsizliğe, korkunç pahalılık ve mesken ihtiyacına yol açtı. Sermaye dar bir çevrenin elinde toplandı ve sefalet çekilmez derecede arttı. Bu şartlarda geniş halk yığınları yüzünü proleterler sınıfına döndü, halk yığınlarının devrimci sesi yükseldi, sınıflar arasında çelişki her zamankinden çok sertleşti. Dünya kapitalizmini yıkmak, ortadan kaldırmak tabiî bir ihtiyaç oldu. Her tarafta proleterler iç harp için, dünya burjuvazisine karşı, proletarya diktatörlüğü için komünizmin bayrağı altında toplanıyor. Harbin aynı neticelerini 50 yıldır harp halinde bulunan Türkiye'de de görüyoruz. Devamlı harp, memleketi harabeye çevirdi. İktisadî bakımdan gelişmiş bölgeler harp meydanı oldu. En büyük üretime sahip tarım alanında büyük düşüş var. Çok büyük miktarlarda üretici güç, milyonlarca işçi ve köylü, canlı insan gücü yitip gitti. Millî değerler neredeyse tamamıyla yok oldu. Devlet borçları o kadar büyük ki, devletin gelirleri faizleri bile karşılayamıyor. Devlet, en düşük memur maaşını ödeyecek durumda değil, batmış durumda. İktisadî bunalım son derece ağır. Piyasa ithal mallarıyla dolu, onlar da zor alıcı buluyor, ihracat zaten durmuş. Kâğıt paranın değeri iyice düşüyor. Birçok mağaza, banka ve işletme batıyor, ayakta kalanlar küçülüyor. Birçok küçük sanayici, küçük el zanaatçısı ve küçük çiftçi geçim kaynaklarını, malını mülkünü kaybetti.

Gıda mallarının fiyatları barış zamanındakinin 14-16 katına çıktı. İşsizlik almış başını gidiyor. Anadolu ve Trakya'daki işgal edilmiş bölgelerden muazzam göç, durumu daha da kötüleştiriyor. Sefalet hızla artıyor, insanlar sokaklarda, fabrikalarda açlıktan ölüyor ya da intihar ediyor. Böylece düne kadar küçük burjuvadan sayılanların çoğu, proletaryanın saflarına katılıyor. Batan köylüler şehirlere akın edip proleterleşiyor. Düne kadar pek açıkça görülmeyen sınıf farklılaşması giderek büyüyor, proletaryanın sınıf bilinci bileniyor ve sınıf çelişkileri günden güne sertleşiyor.

İngiltere ve Fransa'nın ardı arası kesilmeyen baskıları ve barbarca tutum, proletaryanın devrimcileşmesini getiriyor.

Türkiye dünya kapitalizminin ilhak etmek istediği ve kanlı tezgâhlar tertiplediği bir memlekettir. İstanbul Yakın-Doğuyu barışçı yollarla paylaşamayan dünya emperyalist kuvvetlerinin karşı karşıya geldiği bir şehir. Orada iki kapitalist devlet, zaten şeklen istiklâl sahibi olan Türkiye üzerinde hâkimiyet için dövüşüyor. Bir yandan İngiltere İstanbul'u ve memleketin en mühim iktisadî bölgelerini işgal etmeye, Türkiye'yi, iktidarsız Türk hükûmetini tesiri altına almaya, milyonlarca Müslüman nüfusu daha sert baskı altında tutmak ve daha çok istismar etmek için satılmış halifeyi avucunun içine almaya çalışırken, öte yandan Fransa eski tesirini koruyup pekiştirmeye ve Alman emperyalizminin Türkiye'deki mirasçısı olmaya çalışıyor. Bu devletlerin biri Yunanistan'ı var kuvvetiyle desteklerken, diğeri aynı yolu izleyen milliyetçiler için yapıyor. Her ikisinin de amacı bir: Türkiye'yi kendi ezgisi altına almak, onu istismar etmek ve Sovyet Rusya'ya karşı kullanmak. Burada menfaat çatışması o kadar sert ki, bazen çarpışmalara yol açıyor. İngiliz Başkomutanının izni ve emri üzerine İstanbul'a yürüyen Yunan müfrezeleri ile Çatalca'daki Fransız işgal kuvvetleri arasındaki gibi.

İstanbul, her iki tarafın burjuva sermayesinin en sert çatıştığı ve rekabet ettiği bir şehir. Her biri iktisadî müesseseleri vb. diğerinden önce ele geçirmek istiyor. Sermaye, İngiliz ajanlarının tesiri altında bulunan bilinçsiz işçileri de bu mücadelesinde vasıta olarak kullanmaktan geri durmuyor. İstanbul, Rusya'dan iltica edenlerin, 70.000'den fazla gericinin toplandığı ve Fransız emperyalistleriyle birlikte dünya proletaryasının memleketi Sovyet Rusya'ya karşı en kanlı, en gaddarca saldırılarda bulunduğu bir şehir. İstanbul, Rum azınlığın klerikal teşkilâtlarının emperyalist devlet teşkilâtlarına ve en acımasız suikast merkezlerine çevrildiği bir şehir. İstanbul, Venizelosçu emperyalist general ve zabitlerin şehri ve Yunan bayrak kaçaklarının yuvası. İstanbul, aynı zamanda Türk gericilerinin merkezi.

İngiliz terörü bütün hürriyetleri ortadan kaldırdı. Basın İngiliz, Fransız, İtalyan ve Türk olmak üzere, dört yanlı sansür altında. Toplantı ve mitingler tamamen yasak. Tevkifatların, aramaların vb. ardı arkası kesilmiyor. 300 komünist, İngiliz hapislerinde. Birçok insan sorgusuz sualsiz sabah karanlığında Taksim'de İngiliz Siyahlarınca yok ediliyor. İngiliz polisi yüz binlerce lira ceza kestiği için, insanlar sokağa çıkmaktan çekiniyor. Tevkif edilirken sebebi bile sorulamıyor, çünkü cezalar soru sayısına göre kat be kat artıyor. Evler işgal ediliyor, ev sakinleri eşyasıyla birlikte sokağa atılıyor. Türkiye proletaryası, hele de İstanbul proletaryası büyük bir tarihî vazifeyle yüz yüze. Emperyalizmin, kapitalizmin zulmüne son vermek, Türkiye'de devrimin, sosyal devrimin önderi olmak, bütün kuvvetiyle dünya devrimine yardım etmek. Türkiye proletaryası uyandı, birleşmesi gerektiğini anladı, işçi teşkilâtlarına katılıp, sermayenin ajanlarınca yönetilse bile (tramvay ve elektrik işçilerinin grevi), mücadeleye girişti (İstanbul'da ve Trakya'da liman işçilerinin, mürettip ve matbaa işçilerinin grevi, öğretmenlerin grevi). Ama henüz sınıf bilincinden yoksun. Çoğu kendi sınıf teşkilâtlarından uzak duruyor, birçoğu sarı sendikalarda, bazıları sermayenin tesiri altında, kimileri emperyalizmin ajanlarının, hainlerin tesirinde ve farkında bile olmadan İngiliz sermayesine hizmet ediyor. Türkiye işçi sınıfı proletarya diktasına götürecek kendi sınıf teşkilâtlarını arıyor. Bu bakımdan Türkiye komünistlerinin önünde bir çalışma sahası daha var: Emperyalistlerin, kapitalistlerin tesiri ve parçalanmış bulunan proleterleri, yakınlaşmakta olan dünya devrimi için, onları uzlaşmaz mücadeleye çekmek için, komünizmin bayrağı altında birleştirme sahası. Bu vazifeyi Türkiye'de ancak hayat imtihanında kendini ispatlamış bizimki gibi bir teşkilât, yani daha Komünist Enternasyonal kurulmadan önce uzlaşmaz sınıf mücadelesi zeminine basmış ve Berlin'deki, Macaristan'daki devrim mücadelesinde kurbanlar vermiş olan, iki yıldan beri Türkiye'de devrimci tutumunu

ispatlamış olup, bütün proletarya mitinglerini destekleyen ve yöneten, Türkiye işçi sınıfının düşmanlarıyla devamlı mücadele meydanında buluşan bir teşkilât yerine getirebilir. Bizim sendikalarımız izledikleri istikameti 5 Ağustos 1921 kongresinde bütün dünya proletaryasına hitap eden ve oybirliğiyle kabul edilen çağrılarıyla, hem de korkunç İngiliz terörü şartlarında gösterdi. Bu çağrılarda dendi ki, işçi sınıfının mücadeledeki en iyi ve en tesirli silâhı, onun birliğidir ve bütün Türkiye proletaryası burjuvazinin birleşik kuvvetlerine karşı bir teşkilâtın yönetiminde güçlü bir birlik cephesi kurmalı ve bir an önce Kızıl Sendika Enternasyonali'ne girmelidir. Bizim gizli gençlik teşkilâtımızın 4 Eylül 1921 tarihinde kabul edilen kararlarında da bunu gösteriyor. Bu sahada dünya proletaryasının tek önderi ve dünya devriminin bayraktarı Komünist Enternasyonal'e büyük bir tarihî görev düşüyor. Dünya ile Türkiye proletaryası arasında bir duvar gibi duran, Türkiye proletaryası ile doğrudan bağlantı kurulmasına ve ortak çalışma yapılmasına imkân vermeyen hayalci Bakü teşkilâtını bertaraf eden Komünist Enternasyonal'e Türkiye proletaryası içten şükran borçludur. Söz konusu tarihî görev, daha 1918 yılında, Komünist Enternasyonal henüz kurulmadan önce, dünya devrimi uğruna kanını döken, ağır bukağılara, sonu gelmez takibatlara ve korkunç beyaz teröre rağmen her zaman ortak amaç uğrunda çabalayan ve eski Türkiye proletaryasını da içine çekecek ve yönetecek Türkiye proletaryasının ve Balkanlardaki Türk proletaryasının manevi yöneticisi ve öğreticisi olması lâzım gelen proletarya devriminin yegâne yöneticisi olduğunu göstermiş bulunan bizim teşkilâtımızı onun saflarına katmak. Şimdi dünya proletaryasına büyük ve ağır bir görev düşüyor. Vahşice ezilen Türk sınıf kardeşini desteklemek, ona kurtuluş mücadelesinde yardım etmek görevi düşüyor.

İstanbul Komünist Grubu Yetkili Temsilcisi
Fahri
6.11.1921, Moskova[172]

172 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 564-577 [Almanca].

1922 YILI
1 MAYIS KUTLAMALARI VE KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİ

1922 yılı hakkında *TSA I* kitabında çok az bilgi-belge vardır. "İşçi Örgütleri" ve "Anadolu'nun Zaferi" başlıklı iki kısa ayrım ve o yıl dağıtılan 3 TKP bildirisi. Bunlardan 1 Mayıs 1922 bildirisini verdikten sonra, o yıl içinde basılmış olabilecek TİÇSF Duhul Varakası'nı ve Yoldaş Defteri yazılarını aktarıp yeni bulduğumuz belgelere geçeceğiz. Hemen söylenmesi gerekir ki, İKG'nin bu yıl içindeki en önemli etkinliği, başka kuruluş temsilcilerini de kattığı 1 Mayıs kutlaması olmuştur. Bu konuda, KEYK'e sunulan raporlarda hayli bilgi bulunmaktadır. Daha ileride yine *TSA I*'den Komintern IV. Kongresi'ne sunulan bildiri ve tartışmalar gelecek.

İşçi Örgütleri

Aydınlık dergisinin 7'nci sayısı, 6'ncıdan altı ay sonra yayımlanmıştır. Bu ara verişin nedeni, işgal makamlarının solcu eylemleri yasaklamış olmasıdır.[173] Anadolu'da ise, bu sıralar THİF [Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası] canlanmış ve *Yeni Hayat* çıkmaya başlamıştı. Nihayet, İstanbul'da da *Aydınlık* çevresi faaliyete geçebilmiştir. Dumlupınar zaferine kadar, bir ay boyunca çevreyi ilgilendiren başlıca sorun, işçi örgütlerini birleştirmek olmuştur. Ali Cevdet'in deyişiyle: "Türkiye hareket-i içtimaîyesinin bundan sonra kat edeceği ve etmek mecburiyetinde bulunduğu merhale, kasten ihdas ettirilen arızî işçi ayrılıklarını, içtimaî hareketle alâkaları olmadığı halde münhasıran hasis düşünce, hırslar ve menfaatlerle lâyık olmadıkları yerlere geçen yabancı, düzme, muzır tufeylileri bertaraf ederek ve bütün sun'i farkları kaldırarak işçi birliğini tesis etmek suretiyle sınıfî şuurun tamamen teessüsü olacak ve bu sınıfî şuurun arz ve izhar edeceği muazzam kudret, bu hareket vasatında mevcut ziraî proletarya ve yarım proletaryanın da iştirakini temin etmek suretiyle ikinci adımını atmış olacaktır".[174]

---

173 4 Ocak 1922 tarihli Bulgaristan *Ziya*'sında *Aydınlık* mecmuasının İngiliz sansüründe "bilâmüddet" [süresiz] kapatıldığı haber verilmektedir.
"İzalesi elimizde olmayan bir sebepten dolayı muvakkaten tatil-i neşriyata mecbur kalan *Aydınlık*, bugün tekrar saha-i intişara atılırken, evvelkinden daha ziyade bir gayretle vazife-i tenviriyesini ifada devam edebileceğini ümit ve temenni eyler." Sayı 7 (20 Temmuz 1922), s. 178.
[Sadretin Celâl'in eşi Leman hanım, William Morris'in *News from Nowhere* adlı ütopik sosyalist romanını "Hiç Bir Yeri Hikâyeleri" adıyla Türkçeye çevirip, bu sayıdan itibaren *Aydınlık*'ta tefrika etmiştir. Bak. *Katkı*, Sayı 25 (Nisan 1976), s. 13.]
Bu arada, "muallim Sadri" ile "muallime Leman"ın [Ekonomi profesörü (Kurtuluşçu) Vehbi, eski resmî T.K.F. milletvekillerinden Muhittin Baha ve Mahmut Esat beylerle birlikte] Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği geçici yönetim kuruluna girdiklerini ve bu örgütün 22 Haziran 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan bir bildiriyle Türkiye öğretmenlerine seslendiklerini görüyoruz. Bak. Osman K. Akol, "Tarihsel Bir Belge," *Yeni Halkçı*, 24 Ocak 1974. [Sadrettin Celâl, bu bildirinin *Hâkimiyet-i Milliye*'de çıktığı gün, Sakallı Celâl ve Vedat Nedim ile birlikte, Komintern'in Moskovada başlayan IV. Kongresi'ne katılmıştı.]
G. Harris'in, Will Kord-Ruwisch, "Die Arbeiterpresse in der Türkei," *Zeitungswissenchaft*, 1926, Sayı 4, s. 55'ten aktardığına göre (s. 105 ve 177/n. 12), *Aydınlık*'ın kapalı kaldığı sürede, İstanbul işçileri için *Zincirbend Gençlik* adlı bir yayın organı çıkarılmıştır. Kord-Ruwisch'in yazısının tümünün çevirisi aşağıda verilmiştir. Zincirbend Gençlik için ise, bkz. *TKGB Yayınları (1920-1925), age.*

174 "Türkiye ve İçtimâî Hareket," *Aydınlık*, Sayı 7 (Temmuz 1922), s. 190.

1922 yazında İstanbul'da, bellibaşlı iki Marksist işçi kuruluşu vardı. Bunlardan biri yerli azınlıkların hâkim olduğu "Beynelmilel İşçiler İttihadı", öteki de *Aydınlık* çevresinin yönettiği "Türkiye İşçiler (veya İşçi) Derneği"dir.[175] Bunlardan başka, yukarıda andığımız, aslında sendika niteliği taşıyan ("Osmanlı") sosyalist fırkaları, onlara bağlı cemiyetler, 1.500 kadar işçi üyesi bulunan Ermeni Sosyal Demokrat Fırkası (Taşnaksutyun), uyanık bir usta-işçi kuruluşu olan Osmanlı Mürettipler Cemiyeti, Reji Tütün İşçileri Cemiyeti gibi genellikle sola yatkın daha başka birtakım teşekküller de, İstanbul işçilerini aralarında paylaşmışlardı.[176]

Türkiye İşçi Derneği Merkez-i Umumîsi, 1922 Temmuz ayı başında, İstanbul'daki bütün solcu partilere ve işçi kuruluşlarına, birleşmek üzere konuşmak için yazılı bir çağrıda bulunmuş, fakat "Ameleyi Siyanet Cemiyeti" ile TSF daha baştan bu toplantıya katılmayı reddetmişlerdir. Çağrıya uyan, Bİİ (ve üç sendikası), Mürettipler Cemiyeti, Müstakil Sosyalist ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegeler, 21 Temmuz 1922'de konferans masasına oturmuşlardır.[177] Ancak, umulan birlik gerçekleştirilememiş ve bu yolda bazı hazırlık çalışmaları yapmak kararıyla yetinilmiştir.[178]

---

175 Bİİ için bak. *Beynelmilel İşçiler İttihadı Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri*, Erden Akbulut-Mete Tunçay, İletişim Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, İstanbul, 2016. *Bİİ* göndermeleri bu kitap sayfalarını göstermektedir.
Türkiye İşçi Derneği, hükûmet fabrikaları amelelerini kendi içinde toplamış olan, 500 kadar üyeli bir kuruluştur. Bak. Sadrettin Celâl, *Sendika Meseleleri* (Aydınlık Külliyatı, No. 5), s. 8.
G. Harris, 6 Ağustos 1921'de birinci kongresini yapan TİD'nin de, Bİİ gibi Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne bağlı olduğunu, fakat iki örgüt arasında zamanla çatışmaların baş gösterdiğini yazıyor (s. 105).

176 Yukarıda anılan rapora göre, Reji Tütün İşçileri Cemiyeti'nin *Syndicalisme national* [Millî sendikacılık] ilkelerine dayanan bir programı vardır. Çoğunluğu kadın olan 1.500 üyesi daha çok Rum, Ermeni, Yahudi azınlıklarındandır. 300 kadarı Türk'tür. Çoğunluğu Türk olan Osmanlı Mürettipler Cemiyeti ise, millî bir programa bağlıdır. Cemiyet, *Bugün* adlı bir yayın organına sahiptir. *Bugün*'ün 18 Temmuz 1922 tarihli ilk sayısında çıkan iki yazı, A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 546-53'te aktarılmıştır. Ayrıca bak. "Yeni Neşriyat," *Aydınlık*, Sayı 7 (20 Temmuz 1922), s. 200.
[Merhum Kerim Sadi'nin, kitabında "Mürettipler ve Sosyalizm" başlıklı bir bölüm halinde topladığı bu bilgiler, *Yurt ve Dünya* dergisinin 10. sayısında (Temmuz 1978 - s. 86-92) "Mürettibîn-i Osmanî Cemiyeti ve *Bugün* Gazetesi" adı altında aynen yayımlanmıştır. Yazıyı "Serigrafçı Hasan Usta"nın derlediği ileri sürülmekteyse de, buna derlemek değil, çalmak denir!]
[1909 yılında kurulmuş bulunan ve "ahval-i harbiye dolayısıyle muvakkaten tatil-i içtimâ etmiş olan Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti"nin Mütarekeden sonra yeni bir yönetim kurulu seçerek faaliyete geçtiği haberi için bak. *İdrak*, Sayı 13 (10 Mayıs 1335), s. 2.]

177 Ali Cevdet bu toplantıda, işçi teşkilâtlarının birleşmesi gereği üstünde uzun bir konuşma yapmıştır. Metni için bak. "Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâi Vaziyeti," *Aydınlık*, sayı 8-9 (20 Ağustos - 20 Eylül 1922), s. 210-213 ve 227-229.
A.M. Şamsuddinov, bu toplantıda Profintern (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) programının benimsendiğini ve o örgüte katılma kararı alındığını belirtiyor. Ataol Behramoğlu'nun Türkçe çevirisi: *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi* 1918-1923, Bl. V.

178 Delegeler, merkezî bir konfederasyon kurmanın yollarını incelemek üzere özel bir komisyon teşkil etmişlerdir. Bu komisyonun kâtipliğine seçilen Kâzım yoldaş [Vanlı Kâzım], Marxist ilkelere uygun bir program hazırlamış ve komisyona kabul ettirmiştir. Bundan sonra, komisyonun her Perşembe toplanmasına ve şartların bir konfederasyon kurulmasına elverecek olgunluğa gelmesine kadar işçiler arasında propaganda yapılmasına karar verilmiştir. (Yukarıda anılan rapora göre.) Ancak bu çalışmadan da bir sonuç alınamadığı anlaşılmaktadır. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivinde bulunan belgelerden, İstanbul'da bu sıralar dağıtıldığını sandığımız, "Türkiye İşçilerini Birleşmeye Davet" başlığını taşıyan ve üstünde "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!" sözü ile Troçki, Lenin ve Zinovyef'in resimleri bulunan tek yapraklık bir beyannamede, 'savaş emekçilerin fakr ü sefaletini

* * *

Dumlupınar'da Yunan ordusunun kesinlikle yenilmesi, *Aydınlık* çevresinde sevinçle karşılanmıştır. Ancak, bu sonucun alınmasında enternasyonalist sınıf dayanışmasının payı belirtilmekte ve zaferi solcu reformların izlemesi istenmektedir.[179] 1922 Eylül ve Ekim ayları içinde (yani, zaferden saltanatın ilgasına kadar geçen süre içinde), bu çevre İstanbul'da birtakım bildiriler dağıtarak, Mustafa Kemal lehine, emperyalizm, kapitalizm ve monarşizm aleyhine propaganda yapmıştır.[180] Kasım başında, saltanatın kaldırılması üzerine, TBMM'ne TİÇSF'nin

---

arttırıp haram yiyici burjuvaların, çorbacıların işine yarıyor' fikri işlenmektedir.
"Yoldaşlar. Gözlerimizi açıp aramızdan istismarcıların ektiği millî tefrikayı söküp atalım. Bir an evvel teşkilâtımızı, birliğimizi ikmâl edelim. Mukadderatımızı cihan emekçilerinin mukadderatıyla birleştirelim. Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kırımızı bayrağı altında toplanalım.
Yaşasın Türkiye İşçi Teşkilâtları Birliği!
Yaşasın Beynelmilel İşçiler İttihadı!
Kahrolsun istismarcılar, çorbacılar, haram yiyici sınıflar!"

179 "Anadolu Zaferi,"*Aydınlık*, Sayı 9 (20 Eylül 1922), s. 243.

180 Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivinde bulunan (üstünde 19 Eylül 1338'de Ankara'ya gönderildiği elle kayıtlı), 'Bütün Dünya İşçileri İttifakı' diye imzalanmış tek sayfalık bir beyanname, "Umum İşçi ve Fakirlere Hitap", askerî zaferden sonra, İstanbul işçilerini sınıf savaşımına davet etmektedir.
Yine aynı Arşivde bulunan, "Bilâ-tefrik-i Din ve Mezhep İstanbul Amele ve İşçilerine!" bir başka bildiri de: "Türkiye Komünist Partisi Merkez-i Umumîsi ve Anadolu Kızıl Sendikaları" adına, yoksul sınıfı "Sultan hükûmeti aleyhinde umumî bir kıyam şekline istihale edebilecek umumî bir grev"e çağırmıştır. (Yukarıdakinin tersine, bunun artık TKP adını kullanmaya başlayan THİF çevresince Ankara'dan İstanbul'a yollanmış olması, akla yakın görünüyor.) Bu beyannamede, "Türk ve Rum işçi kütlesi kardeşliği" de övülmekte ve halka "İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleriyle kardeş"leşmeleri,"onları da zabitleri, kumandanları aleyhine tahrik" etmeleri öğütlenmektedir.
Bu bildirilerin hazırlanmalarında ve dağıtılmalarında, Ankara hükûmeti ajanlarının solcularla işbirliği yapmış olmalarının mümkün göründüğüne işaret etmek doğru olur.
Kurtuluş Savaşı sırasında, Anadolu cephesindeki Yunan ordusu saflarında bulunan birtakım solcuların da Mustafa Kemal Paşa lehine çalıştıkları ve kendi saldırgan ordularının yenilmesini istedikleri iddia edilmiştir. Nitekim, daha 1921 Kasımında Yunan hükûmeti cephede bozgunculuk propagandası yapan Yunan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne ve *Rizospastis* gazetesine karşı bazı polis tedbirleri almıştır. Bak. G. Kousoulas, *Greek Communist Party*, s. 8. Yine aynı yazara göre, YKP'nin 1922 Ekiminde toplanan Olağanüstü Kongresinde, ordunun çöküşünden sonra Anadolu'dan dönen iki yüzden fazla tecrübeli komünist hazır bulunmuştur. Bu gibi kimseler, "Cephedeki Komünist Askerler Merkez Kurulu" adı altında kurdukları bir teşkilât sayesinde, muhabere sisteminin kilit noktalarını ele geçirerek 1922 Ağustos'unun kritik günlerinde Yunan kuvvetlerinin moralini bozduklarını anlatmışlardır. Yazar, bu övünmelere karşılık, tahrikçilerin etkilerini abartmamak gerektiğini söylemekle birlikte, Türk saldırısı en yüksek noktasına ulaştığı sıralar bu faktörün de cepheyi çökertmekte payı olduğunu kabul etmektedir (s. 10-11).
Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'daki MM Grubu'nun Başkanı olarak tanınan Em. Süvari Yarbayı Hüsamettin Ertürk'ün, Harb Tarihi Dairesinde bulunan yayımlanmamış eserine Mareşal Fevzi Çakmak'ın kendi elyazısıyla eklediği noktalardan biri şöyledir: "Yunanistan'da *Rizos Patris* [Rizospastis] namında komünist taraftarı bir gazete neşrediliyordu. Bizim Yunan efradına attığımız beyannamelerde Komünistlik lehinde fikirler bulunuyordu. Din namına değil, insaniyet namına çarpıştığımızı, insanların kardeş olduklarını ve Kral ve kapitalistler için beyhude yere Anadolu çöllerinde terk-i hayat ettiklerini yazarak cennet gibi Yunanistan'a avdet etmelerini bildirdik." Bak. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt II, s. 413.
Halide Edip [Adıvar] hanım da, İngilizce anılarında şöyle demektedir: "İkinci Şubedeki Yunanca çevirmenimiz, o günlerdeki Yunan işçi gazetesi *Rizos Patris'ten* [Rizospastis] bize yazılar çeviriyordu; bunlar, Yunanlıyı, birey olarak, gözümde sevimli kılmaktaydı. Atina'dakilerin kusurları neler olursa olsun, hiç değilse, orada, Anadolu'daki Yunan savaşının kaba ve canice bir insan harcaması olduğunu gören bireyler de vardı." *The Turkish Ordeal*, s. 300.
Kerim Sadi, 1921 Aralık ayında, Yunanistan sınırları içindeki Selânik'te yayımlanmaya başlayan, (*Rizos Patris* [Rizospastis] ve *Foni Ergat* [İşçi sesi] çizgisinde) *Yeni Ziya* adlı Türkçe bir işçi gazete-

gönderdiği tebrik telgrafında da, "Türk işçi ve köylü ordularının, bütün cihan proletaryasının müzaheretiyle, cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zafer" alkışlanmakta, "yapılan siyasî inkılâp" karşısında duyulan memnunluk belirtilmekte ve "müşterek istihsal ve mülkiyete müstenit içtimaî inkılâbın" kuvvetle ümit edildiği söylenmektedir.[181]

Aydınlık çevresinin böyle istediğini –olabilecekmiş gibi– düşünmesine karşılık, Ankara hükûmeti, bir ara hoş gördüğü Anadolu solunu yeniden susturmuştu bile. Komintern'in IV. Kongresi'nde Türk delegeleri de, sola karşı girişilen bastırma hareketini protesto etmişlerdi. Ama tabiî, *Aydınlık*'ın Komintern tavsiyelerine uygun olarak, Mustafa Kemal'i desteklemek ve mümkünse biraz daha ileriye gitmekten başka elinden bir şey gelemezdi. Fakat yeni yılın ilk yarısında, bu çevre de Ankara'dan ilk darbeyi yiyecekti.

* * *

1 MAYIS 1922 BİLDİRİSİ

Bu konuda, bildirilerden sonra alıntıladığımız 2 *Ziya* yazısından başka, 2 Haziran 1922'de KEYK'e gönderilen raporun 12. maddesine bakılmalıdır.

Sofya'da çıkan BKP'nin Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesinin II. yıl 26. sayısında (17 Mayıs 1922) yayımlanmış bulunan, Türkiye'den, girişte TKGB çerçevesinde sözünü ettiğimiz "İsmail Hakkı" imzalı bir yazının sonunda aynen şöyle denilmektedir: "1 Mayıs münasebetiyle arkadaşlarımız komünistlik ruhuyla meşbu bir beyanname neşr (ettiler). İşbu beyanname 'Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı! Bütün Kuvvet İşçilere!' nidalarıyla hitam buluyor."[182]

İşte söz konusu bildirinin, ancak yeni bulabildiğim bir kopyasını transliterasyonuyla birlikte sunuyorum. Ne yazık ki, bu belgede, yasa gereği bildirilere yapıştırılan 2 paralık Osmanlı damga pulunun üstüne rastlayan en alttaki kimi sözcükler okunamıyor.

Bu 1 Mayıs'la ilgili olarak, Dr. Şefik Hüsnü'nün ["İstanbul'da Bir Mayıs Mitingi"] söylevine ve şu makaleye bakılabilir: Zafer Toprak, "İstanbul'da Amele Bayramları – I", *Tarih ve Toplum*, sayı 41 (Mayıs 1987), s. 37-38 ve daha genişletilmiş olarak Zafer toprak *Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 307-371.

---

sinden söz etmektedir. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 534-40.
Foti Benlisoy, *Kahramanlar, Kurbanlar, Direnişçiler, Trakya ve Anadolu'daki Yunan Ordusunda Propaganda, Grev ve İsyan 1919-1922*, İstos, İstanbul, 2014.

181 *Aydınlık*, Sayı 11 (15 Kânunuevel 1922), s. 295. Bu telgrafın ve TBMM'den gelen cevabî teşekkürün metinleri, Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, s. 439'da aynen verilmiştir.

182 Bk. Mete Tunçay, *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (İstanbul, Belge Yayınları, 1982), s. 266.

Yoldaş!

Sana bayramın mübarek olsun demiyorum. Cihadın mübarek olsun diyorum. Çünkü yalnız bir memleket (Sovyetler Rusyası) müstesna olmak üzere, bütün diğer memleketlerde işçilerin bayram yapacakları gün daha gelmemiştir. Onlar, ancak sermayedarların ve patronların boyunduruklarından kurtuldukları ve hürriyetlerini kazandıkları gündür ki bayram yapabileceklerdir.

Fakat sen şimdi soracaksın: 1 Mayıs bizim için bir bayram ve şenlik günü değil mi, neden işimizi bırakarak gündeliklerimizi kaybederek burada toplandık?

Bunun cevabı pek basittir:

(1899)'da Paris'te toplanan Enternasyonal tarafından beynelmilel bir nümayiş günü olarak kabul edilen 1 Mayıs, her şeyden evvel, bütün işçilerin sermayedar burjuvazi tarz-ı idaresine karşı nefretlerini göstermek için tezahüratta bulundukları gündür, o tarz-ı idare ki bütün servet ve istihsal vasıtalarına mâlik olan bir avuç zengine, milyonlarca işçiyi esir gibi çalıştırmak ve onların sıhhat, saadet ve hürriyetlerini ayaklar altında çiğnemek hakkını bahşetmiştir. Bunun içindir ki, işçiler 1 Mayıs tezahürüne, bir gün çalışmamak veya şenlik, bayram için değil, belki bu büyük haksızlık ve adaletsizliğe karşı isyan etmek, sermayedar ve patronlara karşı seslerini işittirmek ve kuvvetlerini göstermek için iştirak ederler.

Bilir misiniz arkadaşlar ki, bugün bütün dünyada, milyonlarca, yüz milyonlarca işçi, aynı kızıl bayrak altında, aynı mukaddes gaye uğrunda nümayişler yapmaktadırlar. Bugün bütün işçilerin, hangi ırk ve dine mensup olursa olsun, yekdiğerinin sefalet ve ızdırap kardeşi olduklarını her zamandan ziyade kuvvetle hissettikleri bir gündür. Yine biliyor musunuz ki, 1 Mayıs'ta bütün dünya sermayedarları korkularından titrerler. Çünkü bu haram yiyiciler, saltanatlarının son günlerini yaşadıklarını 1 Mayıs günü diğer günlerden daha şiddetle hissetmektedirler. Onlar işçilerden daha evvel ve daha iyi takdir etmişlerdir ki, cemiyeti yaşatan amele sınıfıdır. Ve amele hakkın da, kuvvetin de kendi tarafında olduğunu idrak ettiği gün bu köhne sermayedar nizamını bozacak ve yerine iş saltanatını kuracaktır. Fakat çok yazıktır ki, işçilerin büyük bir kısmı daha henüz hakikî menfaatini idrak etmiş bir halde değildir. Patronların ve onların yardakçıları olan burjuva gazetecilerin, hilekâr ve yalancı sosyalistlerin nüfuzundan kurtulamamıştır.

Arkadaşlar! Bugüne kadar size rehberlik etmek üzere başa geçen bütün insanlar sizi felâketten felâkete sürüklemişlerdir. Çünkü bu adamlar sosyalistlik ve işçilerin menafi için değil, yalnız kendi dolaplarını çevirmek ve ceplerini doldurmak için çalışmışlardır.

Ey senelerden beri aldatılan ve sosyalist isimli rehberler tarafından soyulan işçi arkadaşlar! Daha ne vakte kadar bu mel'unların elinde oyuncak olacaksınız?

Ne zamana kadar bütün kuvvet ve nüfuzlarını sizden aldıkları halde sizi hiçe sayan, insan yerine koymayan bu cahil adamların keyfî muamelelerine, hırsızlıklarına tahammül edeceksiniz? Ne zaman kendi işinizi kendiniz görmeğe, kızıl sendikalar ve komünist grupları teşkiline başlayacaksınız ve (Üçüncü Beynelmilel) e dâhil olacaksınız?

Son tramvay grevi artık tamamiyle göstermiştir ki, amele teşkilâtları birkaç menfaatperestin elinde bâziçe olduğu müddetçe amele için kurtuluş yoktur.

Arkadaşlar! Şunu iyice aklınıza yerleştiriniz ki, patronlar merhamet, insaf ve adalet tanımazlar. İşçilerin kuvvet ve ittihadıdır ki, onları insafa ve yola getirir. Hangi bir memlekette ki kızıl sendikalar ve komünist fırkaları kuvvetlidir, orada işçiler nisbeten daha rahat ve insan gibi yaşamakta ve günde sekiz saatten fazla çalışmamaktadırlar. İşsiz kaldıkları zaman yevmiyelerini almakta ve patronlar tarafından daha az tazyik edilmektedirler. Yine bu memleketlerdedir ki (komünizm) diğer memleketlerden daha evvel ve daha kolaylıkla teessüs edecektir.

Arkadaş! 1 Mayıs günü işçiler için bir şenlik, bir bayram günü olmamakla beraber bir ümit günüdür. İşçilerin patron ve sermayedarlara karşı açtıkları muharebe o kadar çetindir ki, bazen bu mücadelede hezimete uğrarlar. En imanlı ve en metin işçi (sınıflarının) bile (hayallerinin) kırıldığı ve (kanaatlerinin) sarsıldığı zamanlar olur. 1 Mayıs günü (...) bütün işçiler başladıkları (...) ve imanla takip edebilmeleri için büyük bir ümit ve heyecan verecektir ( ) sen ki 1 Mayıs, bütün beşeriyetin, iş saltanatının sermaye saltanatını (...) edeceği bir gün olsun. Elini kalbinin üstüne koy ve işçi vazifen (...).

Yaşasın Sovyetler Rusyası!

Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı!

Bütün kuvvet işçilere!

* * *

Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı Ziya *gazetesi (1920-1923) ve Türkiye* başlıklı kitapta (Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Eylül 2009) aktarılan (s. 38-43) iki yazı, Kâğıthane mitinginde Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı konuşma ve gençlik temsilcisi İsmail Hakkı'nın orada alınan kararları içeren makalesinin metinleridir.

İstanbul'da Bir Mayıs Mitingi

Bir Mayıs günü İstanbul'da ilk defa olarak her millete mensup kadın ve erkek beş altı binden fazla işçinin iştirakıyla Kâğıthane'de aktedilen muazzam mitingte Dr. Şefik Hüsnü Yoldaşın alkış tufanları arasında irat ettiği nutkun zaptedilen mühim kısımlarını âtiye dercediyoruz:

Bir Mayıs hakkında, işçileri inkılâp bayrağı altında ittihada teşvik edecek müessir bir mukaddemeden sonra, hatip asıl mevzuunu ele alır:

'Yoldaşlar! Bugün elimize geçen bu bulunmaz fırsattan bilistifade, içinde yaşadığımız cemiyetin ne kadar çürük temeller üzerine kurulmuş olduğunu size anlatmak istiyorum. Hergün o günkü rızkımızı tedarik etmek için çektiğimiz zahmetlerden sizi pek yakından alâkadar etmek lâzım gelen bu cemiyet kuruluşuyla uğraşacak ne vaktiniz, ne mecaliniz kalıyor. Bu küflenmiş köhne nizamı hep beraber tetkik edelim.

'Buna elbette dikkat etmişsiniz: İğneden ipliğe varıncaya kadar küçük büyük herşeyi, insanlara yarayan tekmil eşyayı siz vücuda getiriyorsunuz, işçinin elinde kullanışlı, zarif bir şekil alan hammaddeleri ya tabiat kendiliğinden bize veriyor yahut köylü veya madenci dediğimiz diğer işçi arkadaşlarımız toprağı sürerek, eşerek tabiatın bağrından söküp çıkarıyorlar. Dünyaya mantık ve adalet hâkim olsaydı, yeryüzünde cemiyete ve efrada faydalı ne varsa hepsi -bilâ istisna hepsi- çalışıp istihsal edenlerin müşterek malı olması ve herşeyden işleyen herkesin

mütesaviyen istifade etmesi icap ederdi. Öyle değil mi arkadaşlar? Siz söyleyin!... (Evet, evet, şüphesiz! nidaları).

'Her türlü nizamata ve devlet teşkilâtlarına bu esaslı fikir hâkim olmalıydı. Fakat işlerin nasıl tanzim edildiğini biliyorsunuz. İşçinin yaptığı çelebinin malı oluyor. Hani ya her millet arasında hâkim bir sınıf insanlar var. Bunlar için işlemek ayıptır. Vicdanlarının tembellikten çürümesine, kemiklerinin paslanmasına mâni olmak için biraz hareket etmeye lüzum görüyorlarsa 'ispor' yaparlar -yani yaptıkları işin mümkün olduğu kadar faydasız olmasına gayret ederler. Bu tufeyliler için yaşamak bile bir külfettir. Bize daima kısa gelen zamanı zevk ve sefa içinde geçirince 'vakit öldürdük' derler. İşte arkadaşlar sizin emekleriniz, gayretleriniz, fedakârlıklarınız ve bin türlü tehlikeye maruz kalmanız pahasına vücuda gelen bütün mallar, bu çelebiler, efendiler sınıfının meşru malı sayılıyor, içinde yaşadığımız sermayedar cemiyeti ahaliden küçük bir kısmının hemcinslerinden birçoklarını işletmesine, istismar etmesine müsaade ediyor. Ve biz işçilerin sâyiyle husule gelen kıymetleri benimsemek hazır yiyicilerin hukuk-u tabiiyesinden oluyor. Sözde bu hak herkese şâmildir. Fakat arkadaşlar, böyle boş lâflara aldanacak kadar safdil olmayalım. Zaten sermayedar cemiyeti nizamatını yapanların en büyük ustalığı, kalpazanlığı bundadır. Bütün kanunlar, nizamlar yapılırken şeklen, zahiren devletin bütün tebaasına ait olduklarını kaydederler. Kimse müstesna değildir. Hâlbuki hükûmet adamları bunları kaleme alırken pekâla bilirler ki, kanun eğer cezaya müteallik ise ahkâmı yalnız kimsesizler ve fakirler sınıfına kâbil-i tatbiktir; hukuka müteallik ise temin ettirdiği haklardan yalnız zengin burjuvazi sınıfı istifade edecektir. Meselâ, efradın mal sahibi olmak hukukunu temin eden ve bu hukukun taarruzdan siyanetini hükûmet namına taahhüt eden uzun uzun kanunlar mevcuttur. Fakat sorarım size yoldaşlar, içimizden kaç kişinin bu kanunlarla alâkası var? Akşam ailelerimize getireceğimiz ekmek bedelini kazanmakta güçlük çeken bizlere, kanun: 'Arzu ederseniz mülk edinmek hakkına sahipsiniz ve ben hükûmet onu aharın tecavüzünden büyük kuvvetimle vikaye ederim' diyor. Bu âdi bir lâtife değil de nedir? Bundan ben yalnız şunu anlıyorum ki, hükûmetler bu kanunla her memlekette nüfusa göre mevcut yalnız birkaç bin yahut birkaç yüzbin kişinin müdafaası ile mükellef olduklarını itiraf etmiş oluyorlar.

'Hülâsa her işi yapmak amelenin vazifesi ve her nimetten istifade etmek sermayedarın hakkıdır. Tâbi olduğumuz kanunlar böyle işliyor. (Kahrolsun bu kanunlar ve onu yapan riyakârlar! nidaları).

'Cihan harbine kadar, bütün haksızlığına ve acılığına rağmen, bu esaret nizamı altında ses çıkarmadan yaşıyorduk. Çünkü başımızı sokacak bir yer buluyorduk ve gündelik kazancımızla ekmek peynirimizi tedarik edebiliyorduk. Fakat Mütareke'den beri hergün daha aşikâr bir tarzda harbin yaptığı zararlar hissedilmeğe başlandı. Dünya muamelâtı ve sanayii o kadar karışmış ve bozulmuştu ki, elân bu gün içinden çıkılmaz bir vaziyette olduğumuzu herkes, hatta inkılâp taraftarı olmayanlar bile tasdik ediyor. Burjuva hükûmet adamlarının en anlayışlısı olan İngiltere başvekili Lloyd George geçen gün Cenova konferansında: 'Hakkın kuvvete galebesine temin edebilmekten daha çok uzağız' diyordu.

'Arkadaşlar biz inkılâpçılar daha Cihan Harbinden evvel, sermayedar nizamı bâki kaldıkça hakkın kuvvete galebesi mevzuubahs olamayacağını ve harp esnasında hakkı tanımak için muharebe ettiklerini ilân eden devletlerin sadece halkı iğfal etmek gayesini takip ettiklerini iddia etmiştik. Gözümüz önünde muhtelif konferansların, meclis-i âlilerin, başvekiller, sefirler arasında görüşmelerin beynelmilel iktisadî vaziyeti zerre kadar ıslah etmeğe muvaffak olama-

malarını, hayret etmeksizin seyretmekteyiz ve pekâlâ biliyoruz ki, temelden değişme ameliyesi yapılmadıkça, Avrupa'nın bir bozgunluk içinde olan iktisadîyatını doğrultmak imkânı yoktur.

'Yoldaşlar! Bu zaruri ameliyeyi sizin mensup olduğunuz proletarya sınıfı yapacaktır. Fakat önceden ne istediğimizi bilmeliyiz? Bu da gayet basittir; bir kelime ile hakkımızı istiyoruz. Ve onu kendi kuvvetimizle istihsal azminde müttehidiz. (Bir ses: Millet yok, İşçiler ve Orta Halliler sınıfı var!)

'Söze başlarken herşeyi vücuda getiren, köylü ve işçi sınıfı olduğunu hatırlatmıştım. O halde toprakların üstünde ve altında ve Âdem oğlunun eliyle yeryüzünde yapılmış ne varsa: Ayniye, fabrikalar, suda ve karada nakil vasıtaları, birikmiş mallar... hülâsa herşey üzerinde umum çalışanların müşterek bir hakkı vardır. Bu hak bugün zorba bir ekalliyet tarafından bizden gasp edilmiş bulunuyor. Saydığımız her türlü servet ve istihsal vasıtalarını gâsıpların elinden cebren istirdat eder ve bütün işleyenlerin müşterek malı olduklarını ilân edersek ilk inkılâp gayemizi elde etmiş oluruz. Ondan sonra iktidarı eline alacak işçi hükûmeti, bugünkü mantıksız idarenin doğurduğu sefaletleri, haksızlıkları, suiistimalleri birer birer kökünden izale etmeğe muvaffak olacaktır. Ancak böyle sınıfsız bir sosyalist cemiyet içinde maddî ve manevî ihtiyaçlarımızı temin etmek ve yekdiğerinden farkı olmayan hakiki insanlar gibi yaşamak kabildir.

'Arkadaşlar! Sözümü bitirmeden, bilhassa İstanbul'umuza taallûk eden bir mesele hakkında da sizinle konuşmak arzusundayım: Hayat pahalılığıyla neler çektiğimiz malûm! İşlerdeki durgunluktan binlerle yoldaşlarımız iş bulmakta zahmet çekiyor, ekseriya bulamıyor... ekmeksiz kalıyor. Kendi kendimize kalsaydık, belki bunca tabiîlik içinde bir muvazene hâsıl olacak, ölmeyecek kadar geçinmek imkânı bulunacaktı. Maalesef yeni bir âmil işçi sınıfının halini berbatlaştırdı. Naçar bir vaziyete getirdi.

'Bundan iki sene evvel Rusya'da Amele ve Köylüler Şûralar Hükûmetini iktidar makamından düşürmek hülyasıyla bir sergüzeştçû ceneral uzun müddet silâh kuvvetiyle mücadele ettikten sonra mağlûp ve münhezimen firar ederek orduları ve avanesiyle İstanbul'umuza iltica etmişti. Bu serseri muhacirlerin bekayası elan aramızda bulunuyor. Hak üzerine bina edilmiş bir hükûmete isyan etmeleriyle de anlaşılabilir ki, bu adamlar Rusya'nın ahlâken en düşkün, en sefih, en tembel evlâtlarındandı. Buraya birçok kumar oyunları, sefahat müesseseleri, dolandırıcılık usûlleri ithal ettiklerini bir tarafa bırakalım: Bu adamlar iş sahasında da carî usûllere riayetkâr olmamışlar, yerli ameleye verilen iş ücretlerinin pek çok dûnunda yevmiyelere razı olarak zaten kifayet etmeyen gündeliklerin düşmesine sebep olmuşlardır. Bazı müessesatta elli kuruş gündelikle işleyen Ruslar mevcuttur. Bu fazla teklifsiz misafirlerin bizim sınıf düşmanlarımız olduklarını unutmayalım! Hem en mühim menfaatlerimizi ihlâl eden, hem de siyasî akidelerimiz itibariyle hasımlarımız mevkiinde bulunan bu mahlûkların vakit geçirilmeksizin memleketimiz haricine çıkarılmasını hükûmetten istemeliyiz. Bu hususta aramızda hiçbir ihtilâf yoktur, değil mi yoldaşlar? (Hayır yoktur. Vrangelist Rusları istemeyiz. Def'olsunlar! nidaları).

'Size teklif ediyorum: İtimat ettiğiniz teşkilâtları, Vrangelist Rusların İstanbul'dan ihracı için her türlü teşebbüsatta bulunmağa mecbur edin! Bu lüzumlu temizlik işini de becerirse, işçi sınıfı bihakkın iftihar edebilir.

'Son sözüm: Biz yapmağı meram edersek inkılâp olur. Biz gayret edersek Rus muhacirleri belâsından kurtuluruz. Yaşasın amele şûralar cumhuriyetleri!'

Ziya - Komünistliğin parlak ve kurtarıcı mefkûreleriyle meşbu olup işçi ve ortahallilerin hukukî entereslerine hizmet eden ve edecek olan Şefik Hüsnü arkadaşımızın bu nutku bütün miting halkına çok iyi tesir etmiştir. Şefik Hüsnü'nün gösterdiği yol doğru yoldur. İstanbul işçileri, fıkaraları ve orta hallileri ancak bu yolu tutmalıdırlar. İşçiler, Hilmi, Ethem Ruhi Beyler gibi şarlatanları, yılanları aralarına sokmamalıdırlar.

Mitingin aldığı kararları başka bir nüshamızda derc edeceğiz."

* * *

"İstanbul'da, Kâğıthane'de 1 Mayıs Mitingi Tarafından Alınan Mukarrerat

Menfaatleri zıt sınıfların daimi çarpışması ve birlik duygusu hakkıyla uyanmamış ve teşkilâttan mahrum amele sınıfının daima ezilmesi ve sefalet içinde yüzmesi gibi esaslar üzerine bina edilmiş olan hâlihazır sermayedar cemiyetinde zaten kuruluşundan beri mevcut olan ittiradsızlıklar [düzensizlikler], muvazenesizlikler, ahenksizlikler, haksızlıklar Cihan Harbinin mal ve can itibarıyla yaptığı müthiş tahribat ve ihdas ettiği gayr-i tabiîlikler dolayısıyle tahammül edilir dereceyi aştığını, bu cümleden olarak maişet pahalılığı her tarafta akla sığmaz nisbetlerde arttığı halde işçi ücretlerinin bu terfii uzaktan takip etmesi yüzünden proletarya sınıfının çektiği fakrüzaruret yetmiyormuş gibi Rusya Amele Şûralar Cemiyetinin silâh kuvveti ile iskatına teşebbüs ettikten sonra mağlûp ve münhezimen Kırım'dan firar mecburiyetinde kalan (Vrangel) orduları ve avanesinin şehrimize iltica etmesi ile İstanbul şehrinin iktisadî vaziyeti büsbütün bozulduğu ve bu serseri muhacirlerin carî olan fiyatlardan dûn ücretlerle iş kabul etmeleri, zaten hadd-i kifayede olmayan amele ücretlerinin düşmesini mucip olduklarını;

İstanbul'da vaziyetin, umumî iktisat bozukluğunun icap ettiğinden çok berbatlaşması sebeplerinden biri de, sırf Avrupa sermayedarlığının doymak bilmez kazanç iştihası ile Anadolu'da elân lüzumsuz bir harp devam ettirerek yeni yeni tahribata sebep olması, muntazam alışverişi imkânsız kılması olduğu;

İktisadî muamelâtın bu durgunluğu dolayısıyle bankalarda sermayedarların elinde muattal duran sermayeler büyük bir yekûna baliğ olduğu halde, bunları büyük vurgunlara, ihtikârlara âlet etmek halilesi ile, sermayedarların işletmekten içtinap ettiklerini;

Ve bu suretle ekmeğini tedarik için işlemeğe hazır binlerce yoldaşlarımızın işsizliğe, açlığa mahkûm kaldıklarını;

İş talebinin çokluğuna ve amele sınıfının zaafına güvenen şirketlerin, fabrikaların ve alelumum işletmeci vaziyetinde bulunanların işçilere karşı hergün daha çetin bir tarzda muamele ettiklerini ve en ufak vesilelerle onlara yol verdiklerini ve onların tasdik edilmiş haklarını bile çiğnemekten çekinmediklerini;

Bu elim vaziyet karşısında işçi sınıfının kuvvetli teşkilâta malik müttehit bir kitle halinde kendisini gösterip çiğnenen haklarını cebren ve kahren tanıtması lâzım gelirken, maalesef, bütün amele zümreleri arasında büyük bir uyanıklık olmasına rağmen, mevcut Cemiyetler Kanununun amele sınıfını usûlü dairesinde müdafaaya salih sendikalar tesisine gayr-i müsait bulunduğunu;

Gözönüne getiren 8 bini mütecaviz İstanbul işçisi 1 Mayıs vesilesiyle, Kâğıthane'de akdettiği muazzam mitingte kendi sınıfının gayelerini müdafaa eden hatiplerin nutuklarını dinledikten sonra, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

1) Cemiyet-i hâzıra âzâsının ekseriyetini teşkil eden ecirler sınıfının ve dolayısıyle bütün halkın azamî refah ve saadete mazhar olması ancak ve ancak istihsal ve servet vasıtalarının sınıfsız bir cemiyetin müşterek malı edinilmek suretiyle mümkün olacağından, bugün mevcut ferdî tasarruf üzerine kurulmuş fakrüsefalet doğurucu nizamatı her zamandan daha derin bir kanaatle ve kemal-i şiddetle protesto ederiz.
2) Cihan iktisadîyatının bizi muhakkak isâl edeceği inkılâba kadar işçilerin bugünkü müthiş yokluk ızdırapları içinde yaşama imkânı olmadığından, iş ücretleri maişet pahalılığı ile mütenasip miktarlara çıkarılmalıdır.
3) Mütarekeyi müteakip tekmil kapitalist hükûmetlerin resmen kabul ettikleri üzere amelenin yevmiye 8 saatten fazla çalıştırılmamasını, işçi partisi ve işçi dernekleri her vasıtaya müracaat ederek temin etmelidir.
4) İstanbul'da maişet darlığı ve işsizliği arttıran, hayatın intizamını bozan Rus muhacirleri vakit geçirilmeden ilk fırsatta memleketlerine iade edilmelidir.
5) Anadolu Harbi işçi ve çiftçi kitlelerinin menafiine muvafık bir tarzda ve bu kitleler sermayedar pazarlıklarına âlet edilmeden derhal nihayet bulmalıdır.
6) Bütün gayr-i müsait şeraite rağmen, bugün İstanbul'da bina inşaatı, fabrika imalâtı, şehrin tanzim ve tertibi gibi menafi-i umumiye ile alâkadar birçok işlere girişilerek açlık ve sefalet içinde kıvranan binlerce işsiz ameleye faaliyet sahaları açmak kabil iken bankalarda sermayelerini saklayan muhtekirleri bu teşebbüsata icbar edecek tedabiri, selâhiyettar makamat âcilen ittihaz etmelidir.
7) Tramvay, Tünel, Elektrik şirketlerinin yüzlerce ameleyi bilâsebep, sırf greve iştiraklerinden dolayı işten çıkarmalarını ve mezkûr şirketlerin imzaladıkları taahhüdatı ifadan istinkâf etmelerini, "Fabrikalar Müdiriyet-i Umumiyesi"nin ihtiyaca tevafuk etmeyen berbat bir idare makinesi idame ederek kötü bir burjuva zihniyeti ile memurlarına muntazaman maaşlarını tediye ettiği halde her türlü teşebbüsata rağmen amelesine ait ücretleri aylarla ödeyememesini bütün kuvvetimiz ve nefretlerimiz ile protesto ederiz.
8) Asrî ihtiyaçlara uymayan (Cemiyetler Kanunu) ilga edilmeli ve grev mesaili ile meşgul olmak selâhiyetini haiz sendikalar tesis hakkı ameleye ita kılınmalıdır.
9) İşçilerin teşkilâtlarında geri kalmaları cehaletlerinden ve bu da fakrüzaruretlerinden münbais olmakla, iptidaî tahsil meccanî ve mecburî olmalı ve yetişmiş işçiler için gece dersleri açılmalıdır.
10) Harpten evvel senevî 30 liradan aşağı [fazla –olmalı!] kira vermeyen fakir ailelerin işgal ettiği evler (Sükna Kanunu) nun ahkâmından istisna edilmeli ve bunların icar bedeli yalnız bir misli tezyit edilmelidir.
11) Bütün dünya proletaryasına ve onların beynelmilel teşkilâtlarına selâmlarımızı gönderir ve onları, sınıf birliğinin verdiği samimi hislerimiz ve cihan inkılâbını birlikte başarmak hususundaki kavl ve azmimiz ile temin ederiz.

1 Mayıs münasebeti ile arkadaşlarımız komünistlik ruhuyla meşbu bir beyanname neşrederek işbu beyanname: "Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı! Bütün Kuvvet İşçilere!" nidalarıyla hitam buluyor.

İsmail Hakkı"

* * *

Yukarıda sözünü ettiğimiz Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası Yoldaş Defteri'nin dış kapağındaki bildiri ve arka kapağındaki aidat cetvelini sunuyoruz.

Beyanname

Yoldaş! . . Sen kolun ve dimağın ile çalışırsan; hayatın seni ezen, sermâyenin kazancı için bitip tükenmeyen bir didinmedir. . . Fakat sen, bu namuskâr mesaine bedel-i emeğinin mukabilini almadığın için açsın; sefilsin; senin saadetini sermaye sahipleri gasb etmiştir!

Ey yevm-i cedid rızk-ı cedid yaşayan halk, ey işçi ve çiftçi, ey proleter!.. Kendini bil, sınıfını bil! . . Sınıfına iltihak etmedikçe, mensup olduğun sınıf etrafında toplanmadıkça daima sermayedarlığın zebun ve esiridir. . . Seni yalnız sosyalizm kurtaracaktır, sen ancak (Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi) etrafında toplandıkça kurtulacaksın, sen her an aşağıdaki sekiz maddeyi istedikçe kurtulacaksın!

Birinci: Yirmi yaşına giren her kimse her nevi meclisler intihabında umumi, bila-vasıta, hafi, nisbi ve müsavi reyli hakk-ı intihaba malik olmalıdır.

İkinci: İçtima etmek, yazmak, söylemek ve cemiyet yapmak hususunda tam hürriyet olmalıdır.

Üçüncü: Umum mekatip parasız, iptidailer mecburi ve müttehid mekteb usulü cari olmalı ve işçinin ve çiftçinin işine yarayan iş mektepleri ve ahalinin bilgisini artıran halk mektepleri açılmalıdır.

Dördüncü: Mehakimin meccaniyeti, masumiyeti anlaşılan mahkûm ve mevkuflara tazminat itası, kadın ve erkek hukukunun müsavatı kabul olunmalıdır.

Beşinci: Kazanç ve sermaye üzerinden müterakki vergi alınmalıdır. Vakıf ve vesait-i müstahsaliyenin devlet tarafından idare kılınması temenni olunmalıdır.

Altıncı: Beynelmilel ihtilafların hakem usulleriyle halli ve harb ve sulh kararlarının millet meclislerince itası esas kabul olunmalıdır.

Yedinci: Günde 8 saat çalışma müddeti ve haftada bila-fasıla 36 saat istirahat müddeti olmalıdır. 14 yaşından aşağı çocuklar çalıştırılmamalı ve fenni lüzum olmadıkça gece işleri men edilmelidir.

Sekizinci: Devlet hastalık ve sair sıhhi işleri deruhde etmeli, hastalık, kaza ve ihtiyarlık için işçi ve çiftçi sigortaları teşkil kılınmalıdır. İşçi ve çiftçi ahvalinin terfih ve tanzimi için her yerde iş idareleri ve işçi ve çiftçi alım ve satım dernekleri açılmalıdır.

Yoldaş defteri bedeli olarak beş kuruş ücret alınacaktır.

* * *

Her ay verilen taksitlerin makbuzu

133. – 192.

Kânunusani: bu hanelere ya taksit pulu yapıştırılır yahut mahsus damgasıyla damgalanır.

Şubat

Mart

Nisan

Mayıs
Haziran
Temmuz
Ağustos
Eylül
Teşrinievvel
Teşrinisani
Kânunuevvel[183]

* * *

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

Yoldaş defteri

Duhul Varakası

İsmim ….
Pederimin ismi
Tevellüd tarihim
Milletim
Sanatım
Tahsilim ….
Yevmiyem, maaşım
Dâhil olduğum sanat teşkilâtı ….
Yaşadığım mahallin adresi ….
Ailem …. kişiden teşekkül ediyor
…. kadınlar …. işlerde çalışıyor
…. çocuklar …. işlerde çalışıyor
Ve …. Hangi gençlik teşkilâtına mensupturlar.

TİveÇSP'nin gaye, program ve nizamatını kabul ve mucibince hareket etmeyi taahhüt eyler ve partiye kabulü rica ederim.

İmza

Yukarıda isim ve künyesi muharrer arkadaşımıza hüsn-ü şahadet ve kabulünü tavsiye ederiz.

TİÇSP âzâsından

183 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 20, Klasör No: 26_36, Belge No: 229-228-230 [Eski Türkçe].

Türkiye İşçi(ler) Derneği/Birliği[184]

Komintern Arşivi belgeleri arasında bulduğumuz bildirisi ve üye kayıt formunu aşağıda yayımlarken, Türkiye İşçi Derneği hakkında, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)* kitabındaki bilgileri şöyle özetleyebiliriz:

Mütareke döneminde, 1919 yılı sonlarında, Ali Rıza Paşa hükûmeti (son) Osmanlı Meclis-i Meb'usan seçimlerinin yapılmasını kararlaştırınca, *Kurtuluş* dergisini çıkarmakta olan "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası" seçimlerde sosyalist-işçi adaylarının başarılı olmasını sağlamak amacıyla, Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda 24 Ekim 1919 Cuma günü bir kongre toplamıştır. (Bknz. yukarıda "Basında İlk Genel Toplantı Haberleri")

Mütareke İstanbulu'nda şehir nüfusunun yarıya yakını, çoğu da Rum olmak üzere gayr-i Müslim'di. Onların arasındaki solcular "Beynelmilel İşçiler İttihadı" diye bir örgüt kurmuş ve Müslümanların TİD'sine katılmayı reddetmişlerdi. Daha sonra, Komintern şemsiyesi altındaki Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne iki örgüt ayrı ayrı bağlanmıştı. Solcular arasında böyle bir etnik ayrım gözetilmesi elbette doğru değildi. Ama İstanbul Komünist Grubu [TİÇSF] Aydınlık Çevresi, (aralarında Vanlı Kâzım [Kip] gibi birkaç Türk de olmasına karşın) Rum (önderleri Sarafim Maksimos, Zaharyadis vb.) ve Yahudi (Roland Ginzberg) ağırlıklı Bİİ'yi kendilerine hasım diye görmüşlerdir. Bunun ayrıntıları *Bİİ* kitabımızda ve kısmen de ilerleyen bölümlerde yer almaktadır.

İşçi yoldaş

Her akşam iş dönüşü belki mahzun, meyus kendi kendine sorarsak "Bu işkence ne vakte kadar devam edecek, bir kurtuluş günü gelmeyecek mi?" Evet vazifelerin en ağırı daima senin omuzlarına yükleniyor. Başkalarını yaşatmak için acılarla dolu bir ömür geçiriyorsun. Buna mukabil cemiyet-i beşeriyede ufak bir hakka bile mâlik değilsin. Gönlün ister ki bu haksızlıkların bir nihayeti olsun. Pek iyi. Fakat bunun için ne yaptın ve ne yapıyorsun? Kollarını bağlayıp beklemenin kifayet etmeyeceğine hâlâ akıl erdiremiyor musun? Her fenalığın bir çaresi vardır

184 Erol Ülker, *Mütareke'nin İlk Yıllarında İstanbul'da Direniş ve Sol 1918*-1920 (Sosyal Tarih Yayınları, 2020) kitabında Türkiye İşçi Derneği'nin kuruluşuyla ilgili şu bilgiyi veriyor: "Türkiye İşçi Derneği İstanbul'da resmi olarak 12 Aralık 1919 tarihinde (Cuma günü) kurulmuştur. 14 Aralık'ta '... derneğin ilk idare heyeti de intihap olunmuştur. Reisliğe İmalat-ı Harbiye müesseseleri usta başlarından Süleyman ve Seyr-i Sefain usta başlarından Ömer Ahmet yoldaşlar, kasadarlığa, Seyr-i Sefain motorcu ustalarından Süleyman yoldaş, kâtipliklere Ömer Şaban ve Ali Mustafa yoldaşlar ve iki azalığa da Tesisat-ı Sınaiye mütehassıslarından Hasan Memduh ve Seyr-i Sefain usta başlarından Hasan Nuri yoldaşlar intihap ve tayin olunmuşlardır.' 'Türkiye İşçi Derneği', *İfham*, 15 Aralık 1919." (s. 24).

ve onu yalnız arayanlar bulur. Sen aradın da kara sefaletlerine bir çare bulamadın mı? Yoksa kurtuluşunu senin emeklerinin mahsulüyle zevk ü safa süren hazır yiyicilerden mi bekliyorsun, fakat görmüyor musun ki onlar seni daha iyi soymanın yollarını araştırıyorlar. Bir dakika için başını ellerinin arasına al ve düşün! Umum halkın yaşamasını kolaylaştıran ve cemiyette bir kıymeti olan her şeyi meydana getiren sensin ve buna mukabil ancak ölmeyecek kadar bir para alıyorsun. Sen yarı aç işliyorsun. Lâkin başkaları senin sırtından kazandıkları servet ve darat içinde yüzüyor sen de bu haksızlığa karşı boyun eğmiş bir serçe gibi karşıdan bakıyorsun. Bil ki kanaatin bu derecesine meskenet denir ve bu suretle ailene, arkadaşlarına ve insaniyete karşı büyük bir günah işlemiş oluyorsun. Garb memleketlerindeki işçiler uzun tecrübelerden sonra ayrı ayrı hiç bir şeye kâdir olmayan amelenin birleşince büyük kuvvet vücuda getirdiğini anladılar ve tedricen yekpare bir kitle halinde sermaye sahiplerinin karşısına çıktılar. İttihad! İşte haris ve hasis sermayedarların soygunculuğuna karşı konacak yegâne kuvvet...

İşçi yoldaş! Sen birleşmenin ne büyük bir kuvvet olduğunu layıkıyla idrak etmemişe benziyorsun. İstanbul'da son birkaç sene zarfında birçok işçi teavün cemiyetleri, dernekleri teşekkül etti ve bunlardan bazıları fabrikalar, şirketler nezdinde amele hukukunu faideli bir tarzda müdafaa ettiler. Fakat maalesef sen bunlardan hiçbirine rağbet etmedin. İşçilerin lakaydisi yüzünden cemiyetler arzu ve ümid edildiği derecede kuvvetlenemediler.

Bu cemiyetlerin en mükemmel program ve teşkilâta malik olanı Türkiye İşçi Derneği'dir. Bu dernek; eğer sen vazifeni yaparsan Türkiye işçilik âleminde büyük bir rol oynayacaktır.

Aziz yoldaş bütün mürteci kuvvetlerin mukavemetine rağmen haklı davanı kazanmak istiyorsan vakit geçirme hemen bu teklif varakasını doldur fabrikadaki İşçi Derneği murahhasına ver yahut dernek merkezine getir. Aza olunmanı talep et.

Yoksa selâmete ermekten ümidini kes...

Türkiye İşçi Derneği
Merkez-i Umumiyesi
Bab-ı Ali Caddesi 21 numero

* * *

Türkiye İşçi Derneği azasına mahsus teklif varakası

İsim ---------- çalıştığım yer ----------
Pederimin ismi ----------ikamet adresim ----------
Sanatım ----------bildiğim lisanlar ----------
Tevellüdüm ----------mahal-i veladetim ----------

Derneğin maksad, gaye ve nizamatını kabul ediyorum. Hüviyetim yukarıda yazılıdır. Dernek azalığına kayd ve kabulümü rica ederim efendim.

İmza

Yukarıda isim ve hüviyeti yazılı olan ---------- arkadaşımız derneğe girebilecek kanunî şartları haizdir. Hüsn-i haline şahadet ve kendisini tavsiye ederim.

Dernek azasından

---------- tarihli içtimada ---------- sayı ile derneğe kayd edilmiştir.

Kâtib[185]

185 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 105 ve 107 [Eski Türkçe].

* * *

Elimizde 1922 yılının birinci yarısına ilişkin ender belgelerden ilki, *Yeni Dünya* gazetesinin yeniden yayımlanmasıyla da görevli bulunan TKF Teşkilât Bürosu üyesi Ahmet Cevat Emre'nin Türkiye'deki İşçi ve Sosyalist Hareketi'nin genel durumu hakkındaki büyük olasılıkla Komintern Kafkasya Bürosu'na sunduğu kapsamlı ve önemli raporudur. İstanbul ve Anadolu'daki işçi ve komünist teşkilâtlar ve yayınlar hakkında bilgi verdikten sonra Ahmet Cevat, kendisinin de Komintern III. Kongresi ertesinde içinde yer aldığı Teşkilât Bürosu üyeleri hakkında değerlendirmesini de yapıyor; Teşkilât Bürosu üyelerinin bir arada çalışmasının imkânsızlığına işaretle Kayserili İsmail Hakkı'nın komünist hareketi yönetebilecek yetenekteki tek kişi olduğu yargısına varıyor. Yapılacak işleri sıralarken, tıpkı Şefik Hüsnü gibi dağılan TSF üyelerinin TİD'de birleştirilmesi ödevini öne koyarak İstanbul'da bulunan Hüseyin Sait, Lütfi Necdet ve Kadri'nin bu işle ilgilenmesi gerektiğini belirtiyor.

TÜRKİYE'DE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ

Bu hareketin tarihini yazma amacım olmaksızın, şu hususlar üzerinde duracağım: 1/ Bugünkü durum 2/ Bizim etkimiz 3/ Ne yapılabilir?

BUGÜNKÜ DURUM

İSTANBUL'DA.

Teşkilât durumu

1) Türkiye Sosyalist Partisi – birleşik bir teşkilât. Bundan iki ay önce çok güçlü olduğu sanılıyordu. İngilizlerin himayesinde Fransız, Belçika, Türk ve Yunan sermayesi zararına grevler düzenliyordu. Buna karşılık olarak Fransızların emri üzerine İstanbul hükûmeti Ameleyi Siyanet Cemiyetini kurdurdu. İngilizler Hilmi'yi himaye etmeye bugün de devam ediyor. Fransızların Anadolu hükûmetiyle yakınlaşması işçiler arasında etkisiz kalmayacak. Türkiye Sosyalist Partisi kritik anlarını yaşıyor.

2) İşçi Çiftçi Partisi - Almanya'dan gelen yoldaşlar tarafından kuruldu. 1920 yılında Bakü'deki kongreye katıldı. Köylüler ve işçiler arasındaki çalışmaları hayli etkili.

3) Türkiye İşçi Birliği – yeni bir birleşik partidir. Zayıf, ama güçlenebilir. III. Enternasyonalin platformunu kabul etti. Bu birliği bizim buradan gönderdiğimiz Fazıl yoldaş teşkilâtladı. 250 kişiler.

4) Sosyal Demokratlar – çok zayıf, liderleri renksiz, sarı Enternasyonal taraftarı.

5) Beynelmilel İşçiler İttihadı – marangoz, inşaatçı, makinist ve küçük burjuvaziden hizmet sektöründeki tezgâhtarların birliklerinden oluşuyor. Bu teşkilât Türkiye Sosyalist Partisi'nin kombinezonlarına katıldı. Yöneticilerinin çoğunluğu Türk değil. Balkan komünistleriyle bağlantıları var.

6) Değişik birlikler - öğretmen, mürettip, gazeteci ve benzerlerinin değişik birlikleri.

Yayınlar

7) Aydınlık – 22 sayfalık aylık dergi. İşçi Çiftçi Partili yoldaşlar tarafından çıkarılıyor. Gençler ve öğrenciler arasında sosyalizmin ve Marksizm'in propagandasını yapıyor. 5 sayı yayımlandı; daha önce Kurtuluş olarak çıkıyordu, o da 5 sayı çıktıktan sonra gizlenerek Aydınlık adını aldı. Ona kadar Marksist bir organ yoktu.

Neos Antropos (Yeni İnsan) Rumca çıkan küçük bir haftalık komünist gazetesi. Beynelmilel İşçiler İttihadı tarafından çıkarılıyor.

Bütün burjuva organı gazetelerde işçi konusunu ele alan yazılar yayınlanıyor, ama çoğu devrim hareketine ve grevlere karşı oluyor. Bizim yoldaşlar iki günlük gazete vasıtasıyla diğer gazetelerin görüşlerine karşı savaşıyor. Burjuva gazeteleri ve onların yazarları itirazlar yazıyor.

ANADOLU

Teşkilât durumu

8) Halk İştirakiyun Fırkası – bu partinin RSFSC önünde aklandıkları için hükûmet tarafından hapisten salıverilen üyeleri Ankara'da toplandı, kimileri hükûmetten yana geçti. Komünizme dinsel renk katmak isteyen Şeyh Servet partiden ayrıldı. Bu teşkilât öğretmenler, doktorlar, baytarlar ve benzerleri arasında çalışıyor. İşçi ve köylü yığınlarla bağlantısı yok.

9) Komünist hücreleri – birçok yerde birbirinden kopuk zayıf komünist hücreleri var, üyeleri küçük memurlar, öğretmenler ve gençler. Bir yıl önce var olan kimi işçi teşkilâtları yok oldu.

10) İşçi sınıf teşkilâtı – çok sınırlı, ortaçağ düzeyinde bulunuyor. Atölye teşkilâtlarının başındakiler, işçilerin durumunun iyileşmesine hizmet etmiyor, hükûmetin gücü ve ağırlığıyla daha da köleleştirilmelerine destek oluyor. Onlar hükûmete hizmet ediyor ve hükûmet onları himaye ediyor. Konya'da teşkilâtlanan Türk Teavün Cemiyeti hükûmetin uşağı imamlardan ve atölye ustabaşlarından oluşuyor ve işçileri daha çok gemlemeye çalışıyor.

11) Halkçılar – demokratlığı propaganda eden ve komünün gerçekleştirilebileceğini kesinlikle reddeden, dağılmış ve teşkilâtsız kişiler; her hareketin oportünistleri. Kendini komünist sayan Doktor Fuat Sabit son eylem biçiminin taraftarı.

Yayınlar

12) Emek (Ankara), Albayrak (Erzurum), Amele (Ankara), İkbal (Trabzon), Yeni Dünya (Eskişehir) geçen yıl komünist gazeteleri olarak çıktı. 4-5 aylık basın hayatından sonra hükûmet tarafından kapatıldı. Yalnız komünist özünü yitiren İkbal gazetesi devam ediyor.

KAFKASYA'DA

13) Bakü'de kurulan Dış Büro, Suphi yoldaşın ve 15 MK üyesi yoldaşın katledilmesinden sonra merkez görevini yapamadı. Hükûmetin sıkı kovuşturmaları komünistlerin Anadolu'da kongre yapmasını engelledi. Kafkasya Bürosu'nun kurduğu Teşkilât Bürosu birbirine düşman kişilerden oluşuyordu. Halk İştirakiyun Fırkası'nın Ankara'dan gelen temsilcisi de [Hüseyin Hüsnü] onlarla karşı karşıya geldi. III. Kongre'de düşmanlıklar açık şekil aldı. Onlar da, doğal olarak, herhangi bir faaliyet gösteremedi.

Benim onlar hakkındaki görüşüm:

SÜLEYMAN NURİ. Azerbaycan devriminde büyük faaliyet gösterdi. Mustafa Suphi'nin Bakü Grubu'nu dağıtması üzerine Suphi ile ilişkileri bozuldu. Merhum Mustafa Suphi'nin bürokrasiye biraz eğilimli olması S. Nuri tarafından sert eleştiriliyordu. Suphi'nin taraftarları onun ölümünden sonra da S. Nuri'ye karşı muhalefete devam etti. S. Nuri Marksizm'i bilmiyor ve işçi

teşkilâtlarıyla bağlantısı yok. Türkiye sosyalist ve demokratik hareketini kucaklayacak durumda değil. Önderlik edecek yetenekte değil. En yakın arkadaşı Doktor Fuat Sabit, her ikisi de Halkçıları teşkilâtlamak isteyen Salih Zeki'nin ideolojisinin taraftarı. Ama onunla ilişkiye geçmemiştir.

SALİH ZEKİ. Süleyman Nuri'nin dostu, İttihatçılar zamanında mutasarrıflık etmiş, Zor'a sürülen Ermeni işlerinde parmağı olduğu sanılıyor. Zeki ve bilgili adam, ama bilgileri ve Marksizm ile ilgisi amatörlükten öte gitmiyor. Azerbaycan devrimine hizmeti dokunmuş olsa da, geçmişi sebebiyle komünist hareketin başına getirilemiyor. Eğlence hayatına çok düşkün.

ABİD ALİMOV. Rusya devriminde tecrübe kazanmış, Marksizm'i anlıyor, ama aklî yetenekleri sınırlı, gençliği, bölücülüğe yatkınlığı ve zayıf zekâsı yönetici olmasını engelliyor. Mustafa Suphi'ye düşmandı, bu yüzden Süleyman Nuri ile birleşti, ama bir süre sonra onunla da ortak çalışamayacağı anlaşıldı.

HÜSEYİN HÜSNÜ. Rusya devrimine tanık oldu. Suphi ile çalışmadı, ondan ayrıldı. Türkiye'ye gitti, Halk İştirakiyun Fırkası'nın teşkilâtlanmasına katıldı. III. Kongre'ye katıldıktan sonra, elbette ki, Türkiye'ye dönemedi. Sınırlı bilgiye sahip.

[Kayserili] İSMAİL HAKKI. Zengin tecrübe sahibi. Faaliyet alanında bir olayı vardı, ama başarılı olamadı. Süleyman Nuri ile düşmanlığı Mustafa Suphi sebebiyle başladı. S. Nuri'den daha zeki ve daha yetenekli. Son zamanlarda Batum'da İstanbul ve Ankara'yla bağlantılardan sorumlu olması sayesinde oralardaki durum hakkında bilgi sahibi. S. Nuri ile ortak çalışamaz.

DİĞER KOMÜNİSTLER. Batum'da gazete yazarları ve mürettipler arasından seçilen görevlerini başarıyla yerine getirebilecek kişiler. Gazetenin yazı işleri heyetindeki üç genç[186] yetenekli olduğunu gösteriyor. Üç mürettip de çok iyi komünist. Kafkasya'daki diğer yoldaşların yalnız bir kesimi politik kurye ve ajitatör olarak kullanılabilir, ama onlardan Türkiye için özel bir yarar beklenemez. Yalnızca tüketicilik ediyorlar. Türkiye'ye gitmeleri onlar için tehlikeli olur. Onlar Militste ve ÇeKa'da çalıştırılabilir.

[1 sözcük okunamadı] HAKKINDA. İşin başında bulunanların hepsi bireycilik ruhunda yetiştirilmiş. Devrimin çıkarlarını kendi çıkarları üzerine koyamıyor. Hepsi de başkan olma iddiasında. Proleter ortamlardan uzak, Rusya devrimini görmüş, ama yığınların nasıl teşkilâtlanacağı ve süreçlerin nasıl geliştiği konusunda kafa yorup anlamamış, Marksizm'de derinleşmemiş. Ama yine de belirli direktifler çerçevesinde çalışacak kadar yetenek sahibi, ancak kahramanca girişimlere hazır değil.

GENEL İZLENİM

Türkiye işçi ve sosyalist hareketi gelişme ve canlanmasını Rusya devrimine borçludur. Bunda Almanya'daki enternasyonalci olaylar da etkili olmuştur.

M. Suphi yoldaş tarafından temeli atılan Yeni Dünya gazetesi ve çıkarılan literatür, kongreye gerekli postanın hazırlanmasına çok yardımcı oldu.

Azerbaycan devriminin ilk baştaki aşırı biçimlerinin Türk burjuvazisini hayli korkutmuş olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu dönemde Aydınlık dergisine iki kez yardım edildi. Türkiye İşçi Derneği bizim yoldaşların girişimiyle teşkilâtlandı.

Eğer Mustafa Suphi 1920 sonbaharında Anadolu'ya ulaşabilmiş olsaydı, kongre orada toplanabilirdi, çünkü ordunun ve yoksulların bütün kesimi Mustafa Kemal'i ve Anadolu burju-

186 Ahmet Cevat'ın [Emre] sözünü ettiği bu 3 genç, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şakirov'dur. Bkz. Erden Akbulut, *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19.

vazisini kovmaya hazırdı. Ama bu fırsat kaçırıldı. Zamanında yola çıkılmış olması durumunda saflarımızdaki güç, şimdikinin birkaç katı olurdu. Mustafa Kemal güçlenir güçlenmez burjuvazi hareketimize sert bir şekilde yüklenmeye başladı. Yine de hareketin tamamen öldüğü düşünülmemeli.

(1 sözcük okunamadı) yığınlar arasına girmeye çalışması muhalefet içinde öncelikli burjuvaya yönelik memnuniyetsizlik yarattı. Bu sadece komünist hareketin gelişmesine yarıyor.

Son dört ay boyunca Batum'dan yönetilen çalışmalar işçi ve sosyalizm fikirlerinin canlanmasının yolunu açtı. Bizim yoldaşlarla işbirliği temelinde hazırlanan plan gereğince bu işler İsmail Hakkı tarafından gerçekleştirildi. O şimdi de gelecekteki faaliyetler için tek uygun kişi olarak kalıyor.

GELECEKTEKİ ÇALIŞMALAR NE OLMALI?

Gelecekteki çalışmalarımızı şu bölümlere ayırıyorum:

1) İşçi hareketi ve teşkilâtlarının yönetimini ele geçirmek.

2) İşçi Çiftçi Partisiyle, Halk İştirakiyun Partisiyle, halk şuralarıyla ve dağılmış olan Halkçılarla bağlantıya geçmek.

3) Yayıncılık.

4) Kongreyi çağırmak.

Hareketin yöneticileri bizim yoldaşların girişimiyle kurulan Türkiye İşçi Derneği'ni güçlendirmeli, onu dağılma aşaması yaşayan Türkiye Sosyalist Partisi'nin yerine almalı. Bu görev İstanbul'da bulunan Hüseyin Sait, Lütfi Necdet ve Kadri yoldaşlara verilebilir. Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla esaslı bağlantıya geçilmeli. Eğer bu teşkilâtlar birleştirilirse, onlara başka grupların da katılması sağlanabilir. Bu teşkilâtların birleşmesi Zonguldak, Eskişehir, İzmir ve diğer işçi yataklarıyla, Karadeniz kayıkçı ve denizcileriyle ilişki kurmayı kolaylaşacaktır.

DİĞER TEŞKİLÂTLARLA İLİŞKİLER

İşçi Çiftçi Partisi'nin bizimle bağlantısı var. Halk İştirakiyun Fırkası'nın bizimle teması yok. Bu partiler kolay birleştirilebilir. Halk Şuraları Partisi Türkiye'nin Sovyetleşmesini istese de programı bakımından sağlıklı değil; bir sağa bir sola sapabilir. Eğer onlar dış politika konusunda kendini ayarlamazsa, hükûmete girmeleri durumunda [2 sözcük okunamadı] olabilir. Bu yüzden onlarla hemen ilişkiye geçilmeli. Halkçılar renksiz. Aralarında HİF ve Halk Şuraları Partisi'nin taraftarları var. Onların yakın bir zamanda hükûmete girmesine izin verilmemeli. Aralarından kimilerini bizden yana kazanmaya çalışmak hiç de fena olmaz. Onlar arasında Doktor Fuat Sabit'in ve Süleyman Nuri'nin dostları var.

Yayıncılık

Aydınlık dergisi desteklenmeli, İstanbul'da özel bir haftalık işçi-köylü organı çıkarılmalı; Batum'da yayımlanan Yeni Dünya'nın düzenli çıkması sağlanmalı; başka broşür ve literatür yayımlanmalı. Literatür faaliyetleri gençlerin, öğretmenlerin, alt rütbelerdeki subayların ve küçük memurların bir kesimini kazanmakta faydalı olacaktır. Çünkü İstanbul'daki durum ve Mustafa Kemal'in diktatörlüğü aydın emekçiler arasında memnuniyetsizlik yaratmıştır.

Bugün "RSFSC'nin politik rotasına" yelken açacak bir gazete çıkarmak mümkündür. Böyle bir gazeteye yazıları Ankara'da komünist olarak bilinmeyen yoldaşlar yazabilir.

Genel Kongre

Üç ay içinde politik grup ve partilerle sendika teşkilâtları toplanmalı. III. Enternasyonal'e dâhil edilmeleri amacıyla kongre çağrılmalı. Bu kongreye aralarındaki paşalarla İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerinin dışında Halk Şuraları Partisi de davet edilmeli.

(...)[187]

* * *

Bilal Şen'in RGASPİ arşivinde bularak Türkçeye çevirdiği aşağıdaki tezler ve taktik ilkeler, içeriği itibarıyla 1922 yılını ele alırken ilk hareket noktasını oluşturmaktadır. Tarihsel sürecin ve mevcut koşullardaki güç dengelerinin analizi yapıldıktan sonra şu sonuca varılıyor: "Komintern, Türkiye'deki İtilâf devletleri karşıtı ve Sovyet Rusya ile ardıcıl olarak ittifaka yönelen tüm parti ve grupları desteklemeyi kendi önüne ödev koyar. Bu doğrultuda başarılı çalışmanın gerekli koşulları; Komintern'in Türkiye bölümünü, TKP'yi konsolide etmek [tahkim etmek], onun Türkiye'nin geniş emekçi kitleleriyle bağlarını sağlamlaştırmaktır. TKP, ancak bunu başararak, tüm devrimci mücadelenin yönetimini kendi eline alabilir." Bunun ardından da başta Ankara hükûmetini desteklemek üzere bir dizi taktik ilke ve örgütsel görev tespit ediliyor.

KOMİNTERN YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA TEZLERİ

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Orta Avrupa bloğunun başarısızlığı, eski Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinde devrimci gelişmeye çok elverişli koşullar yarattı.

"İttihat ve Terakki" Partisi'nin, (yani) Enver Paşa Türkiye'sinin yenilgisi ve daha sonra da Sevr barışının sonucu, bağımsız Türkiye'nin aslında ölümü demekti. Gerçekten de onun canlı bedeni, galip devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve onların Balkanlar uydusu Yunanistan arasında bölüşülmüştü.

İstanbul, gerçekte Müttefik orduların esiri ve hayalî devletin biçimsel sahibi bulunan Sultanın oturduğu başkentti. Suriye ve Kilikya, Fransız bölgesi; Mezopotamya (Irak) İngiliz sömürgesi; İzmir, Yunanistan vilâyeti; Adana, İtalya'nın nüfuz alanı vb., vb. olmuştu. (İşte) Sevr'de, İstanbul'un iktidarsız Ferit Paşa hükûmeti delegelerine dikte edilmiş olan (plana göre) Türkiye devlet yapısının parçalanmış tam tablosu.

Ne var ki, bu hesap, ev sahibi göz önüne alınmadan yapılmıştı. 12 yıl sürmüş olan savaş boyunca yoksullaşmış ve yıkıma uğramış Türkiye emekçi kitleleri hesaba katılmamıştı. (Öyle ki) Bu kitlelerin kendilerini savunma mücadelelerinde gösterdikleri direnç ve güç, "vasiler"ce hiç beklenmemişti. 1919 yılı başındaki Mütarekeden hemen sonra, Doğu Anadolu'da, Erzurum'da ve diğer illerde, Müttefik işgalcilere karşı köylü ayaklanmaları başladı ve bunlar Batı illerine de kolayca yayıldı. Bu direnç, yalnızca, o andaki askerî ve siyasî baskıdan kaynaklanmıyordu. Köylüler, ayrıca ürünlerini satabilmek ve hammaddelere kavuşabilmek amacıyla, 5 [4] yıllık Dünya Savaşı boyunca limanlara konmuş olan ablukanın kaldırılmasına gereksinim duyuyorlardı.

187 ***TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 172-175 [Rusça]. Belgenin devamında iki sayfa, Ahmet Cevat'ın yönetiminde yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesinin 1. ve 2. sayılarından dış politika yazıları hakkında kısa bilgilere ayrılmış.**

Köylü kitlelerinin bu hareketi yerel nitelik taşıyordu. Bu hareketin bağımsız Türkiye'nin doğuşu için, geniş ulusal harekete dönüşmesi için, ona savaş yıllarında hızla palazlanan şehir ve köy Türk burjuva çevresi ile aydınlar ve Mustafa Kemal'in başında bulunduğu askerler grubu katıldı. 1919 yılı sonlarına doğru yapılan Erzurum ve Sivas kongrelerini izleyerek hareketin asgari programı formüle edildi. Bu programın hareket noktası, Kemal'e göre, Türkiye devletinin kuruluşu idi. 1920 başlarında İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması, bu kuruluşa yardım etti, Ankara'yı ve Ankara Hükûmeti'ni doğal merkezi yaptı. Bu andan sonra, kendi varlığını korumak için, Türk halkının giriştiği devrimci savaşım, eski Türkiye'nin harabeleri içinden çıkmış olan Ankara devletinin Anadolu'da yürüttüğü savaş halini aldı.

Kemalistlerin kötü donatılmış ordusunun, Müttefik müfrezelerle ve mükemmel teçhizatlı yüz binlik Yunan ordusuyla savaşlarındaki başarıları, büyük ölçüde, galip Müttefik bloğunda birliğin yokluğundan ve oradaki anlaşmazlıklardan ileri gelmektedir. İtalya oldukça çabuk, İngiltere ve Fransa'dan uzaklaştı. O, Adana ve diğer yerlerdeki her türlü biçimsel haklarından vazgeçip ekonomik kazanımlar elde etme yolunu izledi. İngiltere ve Fransa ise, işgal bölgelerinde birbirlerine tuzak kurdular. Hem de bu girişim, hep İngiltere'de kaldı. Belli başlı siyasî komploları, Suriye ve Kilikya'da olduğu gibi, ayaklanmaları ayarlayan hep İngiltere idi. Bu yüzden Fransa yüz milyonlarca frank, on binlerce asker kaybetti. Bunun sonunda haydutluklar ve İngiliz çömezi "Emir Faysal"ın yardakçılığı büyük ölçüde gelişti. Bu türden entrikacılığa Fransa da başvurdu. Petrol, Fransa'yı İngiltere'den daha az ilgilendirmiyor.

Fransa, İstanbul'daki durumdan da memnun değil. Fransa, İstanbul'da İngiltere'nin fiili tam hâkimiyetine karşı çıkıyor. Genellikle iki büyük İtilâf devleti yarış içinde. Fransa bir dizi ekonomik avantajından vazgeçmek zorunda; özellikle de Kilikya'yı tahliye etmek mecburiyetinde. Bu bozgun, Fransa'yı, Sevr antlaşmasını İngiltere'nin aleyhine ve Yunan ordusunun bitkinliğini artıracak bir biçimde "gözden geçirme" yoluna itti. Fransız delegasyonunun (Franklin-Buyon) Ankara ile bağıtladığı son antlaşma, söz konusu politikanın en önemli aşamasıdır.

Aktif İngiliz emperyalizmi, eski Osmanlı İmparatorluğu'nu zapt etmeyi kendi önüne bir görev olarak koymuş. Ayrıca İstanbul-Bağdat demiryolunun önemli yerlerini, Cebelitarık-İstanbul-Süveyş denizyolu limanlarına da sahip olmayı planlamış. Bu durumda Akdeniz İngiltere'nin bir gölüne dönüşecek. (Bu nedenledir ki, İngiltere, Kemalist Türkiye'ye karşı, oldukça uzun bir zaman, düşmanca ve uzlaşmaz bir politika izlemiştir.) Onun Yunanistan'ı desteklemesi, Kürt ayaklanmasını örgütlemesi, aynı zamanda Müslüman dünyasının başına kendi uşağı Emir Faysal'ı getirmeyi deneyerek, halifeliği kendi himayesinde diriltmeye çabalaması ortadadır. Bu durum karşısında burjuva Fransa, kendi emperyalist emellerini daha dar bir alanda ve ister-istemez Franklin-Buyon antlaşmasıyla sınırlıyor. Fransa'ya, bu antlaşmayla, yalnızca Suriye bırakılıyor. Kemalist hükûmet, orada "İslam propagandası yapmaktan vazgeçiyor". Ancak bu konuda, İngiltere'yle ilgili olarak, onun nüfuz alanı olan Irak'ta, hareket serbestisini tam olarak koruyor.

Türk ulusal devrimi açısından, Fransa'yla antlaşma, bilinen koşullar içinde, üstün yabancı güçler karşısında zorunlu geri çekilme olabilir. Bu da kitlelerin yorgunluğuyla ve bu yüzden barışçı sloganlar arkasına kolayca katılmalarıyla açıklanabilir. Ama Kemalist hükûmetin yaptığı zikzaglarda, onun İtilâf devletleri önünde artık boyun eğdiğini gösteren belirtiler de ortadadır. Sovyet Rusya ile müttefiklikten ayrılma ve gelecekte silâhı ona karşı çevirmeye hazırlanma, ulusal devrim heveslerinin hepsini iflasa götüreceği kesindir.

Bu iflası önlemek, ancak yeni Türkiye'nin Sovyet yönelimini sağlamlaştırmakla olanaklıdır. RSFSC ile Türkiye arasında, 21 yılı Mart'ında bağıtlanan ve daha sonra da Kafkas Sovyet cumhuriyetleriyle imzalanan sözleşmelerle kurulan ittifakı ileride daha da pekiştirmekle mümkündür.

Türk halkının ulusal kurtuluş hareketi, emperyalist devletlerin (başta Ingiltere olmak üzere) isteğine rağmen muzaffer olabilir, ama onlarla uyuşma sonucu değil. Yeni Türkiye'nin biricik müttefiki, her zaman ve yalnızca büyük Sovyet Federasyonu olacaktır.

Bu duruma göre (Komintern), Türkiye'deki İtilâf devletleri karşıtı ve Sovyet Rusya ile ardıcıl olarak ittifaka yönelen tüm parti ve grupları desteklemeyi kendi önüne ödev koyar. Bu doğrultuda başarılı çalışmanın gerekli koşulları; Komintern'in Türkiye bölümünü, TKP'yi konsolide etmek [tahkim etmek], onun Türkiye'nin geniş emekçi kitleleriyle bağlarını sağlamlaştırmaktır. TKP, ancak bunu başararak, tüm devrimci mücadelenin yönetimini kendi eline alabilir.

Ekonomik bakımdan gelişmemiş, 12 yıl boyunca savaş içinde yıkıma uğramış ülkede TKP'nin çalışma koşulları olağanüstü kötüdür. (İşte bu nedenle) Ülkenin genel özelliklerini belirlemek için, onun bütün bölgelerinin içtimaî ve iktisadî analizini inceden inceye yapmak gereklidir. Bu bölgeler birbirlerinden çok farklıdır. Örneğin, İzmir, Adana ve Doğu Anadolu gibi. Biz Kürdistan'da ataerkil aşiret ilişkilerine, Lazistan'da feodalizmin ilk aşamasına özgü ilişkilere rastlıyoruz. Ve nihayet yüksek kültürlü kapitalist tarzda toprağın işlendiği bölgeler var: İstanbul, İzmir, Adana vb. Ama ülke bütünü için genel olan özellik, nüfusun büyük çoğunluğunun köylü (çiftçi) oluşudur. İktisadî gelişme düzeyinin düşüklüğü, her yerde, kendine özgü feodalizmin öğelerini muhafaza ediyor. Köylü, bütçesinin aslan payını, yabancı kapitalistin (tekelci), kendi yerli derebeyinin ve bürokratik-feodal devletin yararına kaybediyor. Köy ağası, büyük ölçüde tefeci sermayenin taşıyıcısı rolündedir. Bu tip, toprak üstündeki egemenliğini, sık sık idare erkiyle ve bir de büyük toprak sahibi beyle birlikte sürdürüyor. Yerel zulmün en önemli öğesi soyguncu, çapulcu memurların seçimidir. Türkiye emekçi köylülüğünün bu tablosunu yabancıların zulmü tamamlar. Böylece, büyük ölçüde yıkıma uğramış köylülüğün, vergi sistemine, yönetim usûllerine ilişkin sorunları ve bölgelerde geniş toplumsal ve siyasal reform sorunları, devrimci hareket için durmadan toplumsal ve ekonomik koşullar yaratıyor.

İzmir, Adana ve İstanbul gibi kimi bölgelerde önemli sayıda ırgat eleman kadroların bulunması, ileride Türk köylülüğünün açıkça sosyal tarım sloganı altında hareketini kaçınılmaz kılıyor. Bu genel perspektif giderek güçleniyor.

Ne var ki Türkiye'de sanayi proletaryası ancak rüşeym evresinde bulunuyor. Batı bölgelerinde köylülüğün devrimci savaşını yönetmek durumunda olması gereken, işte bu rüşeym halindeki sınıftır. Emekçi kitlelerin hareketinin yönetiminde millici aydınların ağır basma zorunluluğu işte bu durumdan doğuyor. Ülkenin düşük kültür düzeyi, burjuvazinin az gelişmişliği, dinin toplum düzeninde yaygın hâkimiyeti, Türk aydınlarının iktisadî durumu bütün bunlar durumu fevkalâde kötüleştiriyor. Bu ortam, Türk aydınları arasında devrimci hevesleri besliyor.

1919 yılında doğan ulusal devrimci hareket, köylülüğün, esnafın, şehir ve köy küçük ve orta burjuvazisine varıncaya kadar, aydınların bütün gayrı memnun katmanlarını kendi saflarında birleştirdi. Bu hareket, İtilâf devletlerine karşı etkili bir savaşa girişti. Onun nesnel devrimciliği işte buradan geliyor. Son zamanlarda yorgunluk, aralıksız savaşların doğurduğu yıkımlar yüzünden Kemal'in ordusundan kaçma, hareketten bir bölüm köylünün ayrılma belirtileri gözleniyor. Hareket, toplumsal temelini şimdilik daraltıyor. Fransa ve başkalarıyla yapılan

görüşmelerde görüldüğü gibi, üst düzey yöneticilerde gözlenen sallantılar ve zikzaklar, bu durumla ilgilidir.

Türkiye'nin iç politikasındaki durumun bu karmaşıklığı ve ondan hiç de daha az karışık olmayan uluslararası ilişkiler (İngiliz-Fransız ittifakında ikircikler ve çatlaklar ortamında) Komintern, Doğu'da önümüzdeki sosyal devrimi hazırlamaktan, tüm proleter ve yarı-proleter unsurları TKP bayrağı altında toplayıp birleştirmekten vazgeçmiyor. Aynı zamanda dünya devriminin zaferi görüşünü göz önüne alarak, Türkiye'deki İtilâf devletleri karşıtı ulusal devrimin genişletilip derinleştirilmesinin olağanüstü önemi dolayısıyla, TKP'ye aşağıdaki taktik ilkeler tavsiye ediliyor:

1. Ankara hareketini desteklemek; Suriye, Irak ve başka ülkelerdeki devrimci kitleleri çekip harekete katmak; İtilâf devletlerine karşı genel mücadele adına, devrimci kitleleri emperyalizme karşı savaşa etkin olarak çekecek ve örgütlemeye gerçekten elverişli olan her sloganı, halifeliğin yeniden ihyası sloganını, Ankara'ya yardım sloganını ve benzerlerini kullanmak;

2. Köylülere, zanaatçı ve esnaflara, aydınlara Türkiye ile İngiltere'nin çıkarlarının uzlaşmazlığını açıklayıp vurgulamak. Böylece Kemal hükûmetini İtilâf devletleriyle kararlı savaşa etkin olarak yöneltmek.

3. Komünist platformda olmayanlar da içinde, ardıcıl olarak Sovyet yönelimli olan partileri ve siyasal grupları her yoldan desteklemek;

4. Emekçilere ve yönetici aydınlara Türk hükûmetinin kendisinden kat be kat güçlü düşman karşısında yalpalamasının, teslimiyete ve ulusal kurtuluş amacından vazgeçmesine dönüşmemesi gerektiğini iyice anlatmak; öyle ki, böylesi bir teslimiyetin ilk adımı, Türk hükûmetini Sovyet Rusya ile ilişkilerini kesmeye götürecek herhangi bir yükümlülük altına soktuğunu gösterdiğini olabildiğince açıklamak;

5. Nihayet, Ankara hareketinin kendi kurtuluş amaçlarına ihaneti halinde, ülkenin Sovyet yönelimli elemanlarını, yeni hükûmetin yönetimi altında birleştirmek için bütün gücünü kullanarak, Türk halkının Londra ve Paris'ten bağımsızlığını sonuna dek korumaya yetenekli olduğunu göstermek;

6. Aynı zamanda TKP'yi, önümüzdeki sınıf savaşına hazırlamak amacıyla ve ona güçlü bir nüve yaratmak için, geniş proleter kitle arasında, emekçi aydınlar çevresinde sürekli ajitasyon ve propaganda çalışmaları yürütmek.

Temel proleter örgütlerinin zayıflığı ya da yokluğu göz önünde bulundurularak TKP, proletaryanın ekonomik ve mesleki örgütlerini oluşturmak zorundadır. TKP, ayrıca proletarya arasındaki dinî, millî ve ırkçı eğilimlere karşı savaş vermek mecburiyetindedir. Birleşik sendikalar, yardım ve sigorta sandıkları, köy kulüpleri ve diğer proleter tipten teşkilâtlar oluşturmalıdır. Türkiye proletaryası arasında doğru çalışma, onun çıkarlarını ve istemlerini iyi öğrenmek, onun iktisadî kazanç umuduyla yaptığı küçük mücadelelerine, günlük çıkarları için uğraşılarına etkin olarak katılmaktır.

Aydınlar arasında çalışmaya da geniş bir ajitasyon ve propaganda kampanyasıyla başlamak lâzımdır. Örneğin gazete çıkarmak, edebiyat yayınlamak, kulüpler kurmak, konferanslar vermek vb. Bu çalışmalarda Rusya ile İtilâf devletlerinin Doğu politikalarının ana noktaları aydınlatılmalıdır. Türkiye'nin yeniden ulusal kuruluşuna ilişkin çıkarları ile İtilâf devletlerinin emelleri arasındaki bağdaşmaz çelişki açık seçik gösterilmelidir. İtilâf devletlerinin işgal ettiği vilâyetlerin, Türkiye ekonomisindeki önemini ayrıntılı bir şekilde açıklayarak, yaratılacak bilinç

perçinlenmeli ve İtilâf devletlerine mi, Sovyet Rusya'ya mı seçimindeki sallantılar olabildiğince azaltılmalıdır.

TKP'yi kurma ve güçlendirme çabalarımızda, kesinlikle ve açık seçik enternasyonalist bir tutum içinde olmalıyız; ulusal şovenizmin her türlü belirtisine zamanında tepki göstermeliyiz. Bu mücadelede, en başta bunun Türkiye'deki (Rum, Ermeni vb.) gibi, Avrupalı komünist gruplar arasındaki belirtileriyle savaşmak zorundayız. Onların tek partide, TKP'de birleştirilmelerine (zihinlerindeki) ulusal düşmanlık artıkları engel oluşturacaktır. Bu Avrupalı yoldaşlara, onların, ulusal devrim hareketinin özüne değgin ve Türkiye'de sosyal devrimin perspektifine ilişkin kendi anlayışları mani oluyor.

Biz ancak proletaryanın ve yarı-proletaryanın en bilinçli unsurlarını, aydınların en ilerici ve devrimci temsilcileriyle TKP sıralarında birleştirerek, şehir ve köy emekçilerinin geniş kitlelerini arkamıza alabilir, onları çifte ırgatlıktan, yabancı ve yerli sömürüden kesin olarak kurtarmak için, toplumsal devrimin zaferi için başarılı mücadeleye götürebiliriz.

Ocak 1922[188]

* * *

Daha sonraki belgelerden anladığımız üzere aşağıda yer alan uzun ve kapsamlı Türkiye Raporu, Şubat ayında gönderilmiş olsa da, o sıralar Moskova'da İKG özel temsilcisi olarak bulunan Fahri'nin [Ali Cevdet] ancak İstanbul'a döndükten sonra eline geçen Komintern Doğu Seksiyonu başkanlığının hazırlamakta olduğu bir kitap için kendisine sipariş ettiği makaledir. Mart ayında Kırım'da olmasına rağmen eline geçmeyen bu talebi Ali Cevdet Mayıs ayında karşılayabilmiştir. 1925 sonlarından itibaren Fahri Moskova'da sürekli TKP temsilcisi olarak görevlendirilecektir. Türkiye Raporu ülkedeki sınıfların karşılıklı yer alımını ve bunun süreç içindeki değişimini tek tek her sınıf bakımından etraflıca ele aldıktan sonra, işçi hareketinin içinde bulunduğu durumu ve aktörlerin değerlendirmesini de yapıyor.

Değerli Fahri yoldaş,

Komintern'in Dördüncü Kongresi öncesinde Doğu Seksiyonu, Günümüzde Doğu başlığı altında toplanmış yazılardan oluşan bir kitap hazırlıyor. Size Türkiye'nin ekonomik yapısı, toprak sorunu, bugünkü politik durumu ve Türkiye işçi hareketi hakkında kısa bir araştırma yazısı yazma görevi veriliyor. Taslağını hemen gönderiniz. Yazı 15 Nisan'a kadar hazır olmalı.

Komünist selamlarımızı sunarız.

Doğu Seksiyonu Başkanı.[189]

* * *

188 RGASPİ, f. 5, op. 3, d. 630, s. 119-127 [Rusça].

189 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 6 [Rusça].

FAHRİ YOLDAŞ'IN TÜRKİYE RAPORU

Bundan yalnız 75 yıl kadar önce hem iç ve hem de dış piyasalarda ekonomik ve ticarî bağımsızlığı bulunan ve Batı sermayesine kapalı olan Türkiye, bugün Batı kapitalizmine tamamen esir durumdadır. Batı kapitalizmine ekonomik bağımlılık içine girdiği ölçüde de politik bağımsızlığını yitirmiştir. Haremlerinde yüzlerce kadınla çevrili sultanın, yüksek memur ve paşaların harcamaları devletin gelir kaynaklarına hiç uygun değildi. Bu durum devleti büyük borçlara girmek zorunda bıraktı. İlk kez Türkiye İngiltere'den 1854 yılında 2 milyon İngiliz Lirası borç aldı. Bir yıl sonra Fransa'dan da 5 milyon Türk Lirası borç aldı. Türkiye'nin Batı sermayesine esareti böyle başlamıştır. O zamandan itibaren Batı kapitalizmi Türkiye'yi ekonomik bakımdan yavaş yavaş ele geçirmeye girişmiştir. Yerli küçük sanayi, elbette ki, Batı'nın rekabetine dayanamayıp adım adım mevzilerini teslim etmek zorunda bırakılmaktaydı. Batı sermayesi yerli piyasayı büyük bir hızla ele geçirmiş ve çok kısa bir süre sonra piyasaların gerçek hâkimi durumuna gelmiştir. Şam, Bağdat ve Bursa bölgelerinde daha az gelişmiş durumdaki el dokumacılığı ve ipekçilik sanayii ne iç piyasada, ne de dış piyasalarda Fransızların fabrika sanayii ürünlerinin rekabetine dayanamayıp, yerlerini Avrupa fabrikatörlerine kaptırmaya başlamıştır. Bu koşullarda uzun süre ayakta kalamaz olduğundan, çok kısa bir süre sonra neredeyse tamamen yok olmuşlardır. Dericiliğin kaderi de benzer olmuştur. Örneğin, demircilik, marangozluk, ayakkabıcılık vb gibi diğer el sanatları da dayanamamıştır. Şöyle ki, Batı kapitalizmi yerli sanayii "ıslah etme" yoluyla ortadan kaldırmış ve 20-30 yıl içinde yerli piyasayı tamamen ele geçirmiştir. En zengin bölgeleri kendi ağır etkisi altına alan Batı kapitalizmi yerli kaynakları önce deniz ve daha sonra demiryolları vasıtasıyla tulumba gibi emmeye başlamıştır. Türk hükûmeti Batı kapitalizmine bu konuda destek sağlamakta, Türkiye'nin Batılı kapitalistlerin boyunduruğuna daha sağlam bağlanması için halkın sırtından demiryollarının kurulmasına yardımcı olmaktaydı. Örneğin, Haydar Paşa zamanında Bağdat demiryolunu kurma hakkı Almanya'ya verilmiştir. Bu demiryolunun inşaat harcamaları için halka "kilometre başı"[190] vergi getirilmiştir.

Batılı kapitalistlere milyonlarca kâr sağlayan tütün tekeli bir yandan tütün. üretiminin önemli ölçüde düşmesine yol açarken, diğer yandan dayanılmaz çalışma koşulları altında hükûmetin de yardımıyla ağır bir şekilde sömürülen binlerce işgücü yavaş yavaş yok edilmekteydi. Roza Lüksemburg tamamen haklı olarak "Batı kültürünün arka tarafı, Küçük Asya tarımının acımasızca ezilip yıkılmasından başka bir şey değildir" demektedir.

Hükûmetin devamlı desteğiyle çiftçilik Batılı kapitalistler tarafından çökertilip yağmalanırken, yol inşaası için bütün halka yüklenen "kilometre başı" vergi ve diğer ağır vergiler sayesinde Avrupalıların demiryolu, banka ve imalât şirketleri ülkenin en zengin bölgelerinden her çeşit hammaddeyi alıp götürmektedir. Aynı yollarla maden havzalarından akıl almaz miktarlarda maden çekilmektedir. Böylece, ülkenin doğal kaynakları acımasızca çarçur edilmektedir. Bütün bunlar yine hükûmetin yardımıyla yapılmaktadır.

Batı sermayesinin baskısıyla tamamen sıkıştırılan ve hükûmetin acımasız vergi sistemi altında ezilen az topraklı köylüler de işletmelerini terk etmek zorunda bırakılan zanaatçıların saflarına itilmektedir. Tarlalarını işleme olanakları artık tamamen ortadan kaldırılan bu köylüler, köylerini terk etmekte ve büyük şehir ve limanlara iş aramaya gitmektedir. Bir kısmı ise geçimini sağlamak ya da daha elverişli yerlerde çiftçilikle uğraşmak umuduyla Amerika'ya göç et-

190 Haydar Paşa'nın Almanya ile imzaladığı antlaşma halktan her kilometre başına 15.000 Frank vergi alınmasını öngörüyor. Bu yolla hükûmet İzmit, Kütahya ve Ankara bölgelerinde 1894 yılında 4.980.162 Frank ve 1895 yılında 5.271.365 Frank topluyor.

mek zorunda bırakılmaktadır. Emperyalist savaşa kadar bu süreç giderek daha geniş boyutlar kazanmaktadır.

Yarı burjuva devrimi Abdülhamit mutlakıyetinin yerine büyük burjuvazinin ve yine aynı Abdülhamit rejimi aristokrasisinin temsilcilerinden oluşan, daha da acımasız İttihat ve Terakki iktidarını getirmiştir. Devirme yalnız hükûmette olmuş, halkın yaşamına hiçbir özlü değişiklik getirmemiştir.

Bütün bunların sonucunda sosyal ve ekonomik sorunlar artmakla kalmayıp, feodal düzen tüm acımasızlığıyla devam etmiştir. Hükûmetin aldığı yeni borçlar neticesinde vergiler yükselmiş, Türkiye'nin Batı'ya olan ekonomik ve politik bağımlılığı daha da artmıştır. Böylece Türkiye'nin vahşilik sınırlarını çoktan aşan acımasız Batı kapitalizminin uslu sağmal ineği olma durumu devam etmekteydi.

Son zamanlarda Türkiye Almanya'nın sıradan bir sömürgesi, Alman kapitalizminin esiri durumuna düştü ve bunun sonucunda uluslararası kırıma katılmak zorunda bırakıldı.

Bu savaş sırasında işçi ve köylüler üzerindeki esaret, bu kez yerli burjuvazinin de katılımıyla, daha da ağırlaştı. İttihat ve Terakki Fırkası Batı kapitalizminin komisyoncusu ve iç ve dış piyasaların gerçek hükümdarı durumunda bulunan, devletin bütün büyük sanayi işlerini çeviren yerli burjuvaziyi yabancı burjuvazi karşısında ciddi bir şekilde örgütlemeye koyuldu. Ulusal ticaret ve sanayi işletmeleri, üretim ortaklıkları, millî şirketler vb. kuruldu. Millî bankalar açıldı. Eskişehir'de ve Konya'da vakıf yönetiminde bankalar bile açıldı. Bütün millî bankaları birleştirmek ve yabancı sermayenin egemenliğinden kurtarmak amacıyla devlet merkez bankası kuruldu. Böylece, ithalat ve ihracat belirli kişilerin eline devredildi. Devletin aldığı önlemler temelinde bu yollarla yaratılan ticaret aygıtı sayesinde devlet adamları, mebuslar, devlet memurları ve hatta askerî idareciler iç piyasada yok pahasına sağladıkları malları çok uygun koşullarla ihraç etmeye başladı.

İthal edilen mallar çoğu durumlarda henüz teşekkül eden bu yerli genç burjuvaziye %200-300 oranında kâr sağlamaktaydı. Dolayısıyla, giderek daha da fakirleşip iflas eden köylülerin sırtından yerli burjuva tabakası büyümeye ve arasından Amerika'daki gibi, gayri resmî "krallar" türemeye başlamıştı. Örneğin, halkın Bulgur Saray adını verdiği Amerikanvari bir saray yaptıran "Bulgur Kralı" bunlardan biriydi.[191] Bu yeni yetişen Türk burjuvazisi, yabancı burjuvaziye karşı iki yıl boyunca savaştı ve denebilir ki, parlak bir zafer kazandı. Ama Türkiye'nin dünya savaşında yenik düşmesi, deyim yerindeyse, her şeyi tepe taklak etti. Savaşın henüz tamamen yıkamadığı Türkiye'yi yine de bu savaşın sonuçları yavaş yavaş çökertmeye devam ediyordu.

Yüzyıllar boyunca hükmeden feodal aristokrasi bu yeni ticari burjuvazinin iktidarını, elbette ki sevinçle karşılamadı. Öte yandan kendini iktidarda bulan burjuvazi, bu iktidara var gücüyle sarılmış, hiç de kaçırmak istemiyordu. Ateşkesin getirdiği durum bu cengâver burjuvazinin artık sonunun geldiğini ve iktidarla vedalaşmasının kaçınılmaz olduğunu, bütün piyasaları yine yabancı burjuvaziye bırakmak zorunda kalacağını açıkça gösteriyordu.

Bu sebepten dolayıdır ki, kapitalizmin esaretinden kurtulmak için başlatılan halk hareketinden yararlanmakta hiç gecikmedi. Ve gerçekten de savaş sahnesine "millî hâkimiyet"

191 **Fatih Belediyesi'nin web sayfasında bu binayla ilgili şu bilgi yer almaktadır: "Cerrahpaşa Camii arkasında Arkadius anıtının karşı sokağında ilginç mimarisiyle hemen dikkat çeken Bulgur Palas adıyla bilinen binayı görüyoruz. (...) Murat Belge, "*Istanbul Gezi Rehberi*" kitabında, Kâzım Karabekir'in anılarını referans gösteriyor. Karabekir, Bolu'da gene bir subayken Bolulu Habip Bey'den söz ediyor. Birinci Mebusan Meclisinde mebus olan Habip Bey, aynı zamanda bulgur ticareti de yapar, "bulgur kralı" diye anılırmış. Bina da Habip Bey'in Istanbul'daki konağıymış. Bina sonradan Osmanlı Bankası arşivi olmuş."**

maskesiyle atılan bu yerli yılan, kapitalizmden kurtuluş yolunu arayan ve Batı emperyalizmine karşı savaşan halkın hareketinin yönetimini ele geçirmeyi başardı.

Ezilen milletlerin çıkarlarını savunduklarını her fırsatta ileri süren Batılı kapitalistler Sevr Antlaşmasını uydurup gerçek içyüzlerini açığa vurdu ve en kaba bir şekilde Türk işçi ve köylülerinin varlığını ele geçirmeye ve Küçük Asya'da kendi çıkarlarını temin etmeye girişti. Suriye'ye dalan Fransızlar ile Filistin'e ve Mezopotamya'ya giren İngilizler, bu bölgelerin halklarını Türklerin hâkimiyetinden kurtarmak bahanesiyle, aslında ise doğal zenginlikleri ele geçirmek amacıyla buraların göçebe halklarının zenginlikleri üzerindeki tüm haklarını gasp etti. İngiltere Arabistan'da kendi hâkimiyetini kurarak Hindistan yolunu tamamen kontrolüne geçirdi. Ama o, bununla yetinmek niyetinde değildi ve bu yüzden Suriye'de bulunmakla İngilizlerin çıkarları ve Hindistan yolu için tehlike oluşturan Fransızlara ve bu bölgeleri İngiliz sermayesinin hâkimiyetinden kurtarmak niyetindeki Türklere karşı Ermenilerle birlikte kendi güçlerini derleyip toparlamaya girişti. Fransa'ya karşı Suriye'de art arda isyanlar tertipleyen İngiltere, Türkiye'nin Karadeniz boyundaki en zengin kömür ocaklarını Fransız kapitalistlerin elinden alarak İtalyanlara teslim etti. Böylece, kendi müttefikine ağır bir darbe vurdu. Bu olayı, dünya savaşı sonucunda kendilerine kalan ve şu ya da bu ölçüde barışçı yoldan çözmeyi düşündükleri Yakın-Doğu konusunda bu iki Batılı devlet arasındaki ciddi ayrılığın başlangıcı sayabiliriz. Diğer yandan, Fransa kendisinin Türk piyasasından atılma ve giderek Yakın-Doğu'yu tamamen kaybetme tehlikesini çok net hissetti. Nitekim 1920 yılında İstanbul'a ithalat verileri şöyleydi: Bütün ithalatın %70'i Batılı kapitalistlere düşüyordu. Bunda İngilizlerin payı %28, Amerikan ve İtalyanların %15'er iken, Fransızların payı ancak %11 idi.

Bunun yanı sıra, ipleri Türk zenginlikleri üzerinde hak iddiasında diğerlerinden geri kalmayan İngilizlerin elinde bulunan Yunanların Küçük Asya'ya dalması da Fransızların Doğu'daki çıkarları için çok büyük tehlike yaratmaktaydı.

Fransız emperyalistlerinin gazetesi Temps, çok açık bir şekilde, Türkiye'yi kimlerin yıktığının ve Türkleri kimlerin kestiğinin kendilerini hiç, ama hiç ilgilendirmediğini yazdıktan sonra şunları ekliyor: "Şunu unutmayalım ki, Türk serveti üzerinde herkesten çok bizim hakkımız vardır, çünkü Türkiye'nin kalkınması için yapılan harcamalar hariç, onun bütün borçlarının %62'si Fransız kredileriyle ilgilidir..." O zamana kadar kapitalizme ve emperyalizme karşı savaştığını iddia eden Türk burjuvazisi ise, tamamen ezilen ve fakirleşen halkın hareketini kullanarak, her şeyden önce kendi çıkarlarını temin etmeyi gerekli gördü ve Londra Konferansı'ndan itibaren artık millî kurtuluşa ihanetten çekinmez oldu. Hâlâ iktidarda tutunan gerici millî burjuvazinin dışişleri bakanı sırf gerici Türk burjuvazisinin kimi çıkarlarını teminat altına almak için Sevr'de İttifak devletlerine imtiyazlar alanında her çeşit kolaylığı vaat etmekten vazgeçmedi. Böylece, Bağdat demiryolunu Fransızlara veren antlaşmayı imzaladı. Fransız burjuvazisinin yoğun bir şekilde Sevr Antlaşması uyarınca bu iki büyük devletin Bağdat demiryoluyla askerî güç aktarma bakımından aşağı yukarı aynı haklara sahip olduğu Doğu'daki daha güçlü düşmanı İngiltere'nin çıkarlarına darbeler indirmeye hazırlandığı bir sırada, İngiltere de Türkiye'deki terörünü artırmaya başladı.

Elbette ki, İtalya da Türk-Yunan savaşı karşısında kayıtsız kalamazdı. Çünkü Anadolu'nun yıkımı, onun yine Türkiye üzerindeki bilinen idam kararıyla sağlanan çıkarlarına ters düşmektedir. Amerika da kendi bankaları, ithalat ve genellikle ticaretle sağlanan çıkarları bulunduğu için gözlerini Türkiye'nin doğal zenginlik kaynaklarına dikmiştir.

Şöyle ki, şimdi Türkiye o ünlü Doğu sorununu barışçı yollarla çözmeyi başaramayan Fransa ve İngiltere'den oluşan iki büyük emperyalist gücün çıkarlarının temas alanı durumundadır.

Burada, en başta iki kapitalist güç arasında, hayalî bağımsızlığa sahip Türk hükûmeti etrafındaki savaş sözkonusudur: Bir yanda, İstanbul'da daha üstün bir konuma geçerek satılmış sultan hükûmetini kendi kontrolü altında tutmak ve böylece Doğu'da milyonlarca Müslümana zulmetmeyi sürdürmek isteyen İngiltere; diğer yanda Yakın-Doğu'da Almanya'nın yerini almak, Türkiye'yi ve yağlı kuyruk saydığı Küçük Asya'da diğer bölgeleri çok uzun süre kendi ekonomik ve politik esaretinde tutmanın olanaklarını ele geçirmek isteyen Fransa. Bu güçlerden biri Yunanların serüvenini her yol ve yöntemle desteklerken, diğeri aynı şekilde Türk milliyetçilerine destek veriyor. Bu güçlerden birincisi Yunanlara İstanbul'un çevresini ele geçirme olanağı sağlarken, diğeri Kilikya'daki silâhlı kuvvetleri sayesinde bu serüveni engellemeye çalışıyor. Ama eninde sonunda her iki güç de aynı amacı güdüyor: Türkiye'yi hem ekonomik, hem de politik bakımdan tamamen kendi hâkimiyeti altına alarak, onu düşman tarafa karşı ve kızıl tehlike Sovyet Rusya'ya karşı kullanmak.

Bu devletler arasındaki savaşın en acımasız odak noktası İstanbul'dur. Onlar burada ekonomik mevzileri kazanmak için savaşıyor. İngiliz sermayesi burada İngiliz sosyal hainlerinin etkisinde bulunan kimi işçi teşkilâtlarını bile kör maşa olarak kullanmaya çalışıyor.

İstanbul bugün öyle bir yer ki, bir yanda Batı'nın emperyalist güçleriyle birlikte Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı binbir çeşit planlar yapan 70.000 Rus gericisi, öte yanda Batı'nın her çeşit emperyalist emelleri yararına hareket eden klerikal Rum teşkilâtları bulunuyor. İstanbul Venizelosçu Yunan generaller ve gerici Türk burjuvalar için bir mezardır, bağımsızlığın izi bile kalmamıştır ve kendisini işgal eden ülkelerde "varolan" burjuva "özgürlüklerinin" bile hiçbiri burada yoktur. Beyaz terör burada en insafsız, en vahşi şekilde hüküm sürmektedir. Basın katmerli sansür altındadır. Sayısız tutuklamalar, ardı arası kesilmeyen teklifsizce aramalar bugün İstanbul'da en sıradan olaylardır.

Son on beş yıl içindeki düzensizliklerin ve komşu devletlerle aralıksız savaşların sonuç ve etkilerini çok ağır bir şekilde hissetti. Bu durum zaten kültür bakımından geri kalmış ve ekonomik bakımdan gelişmemiş bir ülke olan Türkiye'yi tam yıkıma sürükledi. Rus emperyalizminin yol açtığı felâket ve yıkımların yanı sıra, Türkiye'nin daha gelişmiş bölgelerine sistematik olarak Yunan işgal müfrezelerini ve diğer vahşi güçleri gönderen İngiliz emperyalizminin girişimleri de korkunç sonuçlar veriyor. Alman emperyalizminin Avrupa'da yıkıma uğrattığı topraklar 30-40 bin kilometre kare civarındayken, Yunanların akıl almaz yıkım ve canavarca soygununa uğrayan bölgeler 100-120 bin kilometre kareyi bulmaktadır. Türkiye'nin uğradığı kayıplar hakkında tam veri vermek henüz olanaklı görülmüyor. Çünkü bu boyuttaki çeşitli ve kapsamlı zararların hesaplanması için çok zaman gerektiği gibi, her zarar kayda girmiyor. Ama yine de, şunu belirtmek gerekir ki, bu savaşlar Türkiye'nin elindeki zenginlikleri eritti. Dünya savaşı sonunda Türkiye'nin borçları (ateşkesten sonra alınan borçlar hariç) 500 milyon lirayı buluyordu. Savaş sırasında alınan iç borçları, halktan müsadere edilen ve bir kısmı kullanılmaz hale gelen, bir kısmı tamamen yok olan eşyaları da hesaba katacak olursak, Türkiye'nin borçları 550 milyon lirayı da aşıyor. Gelirleri ise bu borcun faizini bile karşılayamıyor. Türkiye'nin savaşlar sonucunda yıkılan yerlerin yeniden kurulması için yapacağı her harcama doymak bilmeyen Batılı kapitalistlere ek kârlar sağlayacak ve bütün bunların ağır yükü köylü nüfusun sırtına bindirilecektir. Hükûmet daha şimdiden devlet memurlarının maaşını zamanında verecek durumda bile değildir ve kaçınılmaz mali iflas ile yüz yüzedir.

Savaşlar Türkiye'nin üretim kapasitesini de feci bir şekilde düşürdü. Savaş sırasında silâh altına alınan genç ve yetenekli 3 milyon kişiden 1.800.000'i, yani %60'ı, kısmen cephelerde,

kısmen açlık ve çeşitli hastalık sonucunda kırıldı, %15'i sakatlar ordusuna katılıp tamamen devreden çıktı ve yalnız %25'i geçimini sağlama ve üretime katılma yeteneğini koruyarak savaştan dönebildi (Mütarekeden sonra bu durum olumsuz yönde değişme göstererek çok daha ağırlaştı). Savaşın üretici güçler üzerindeki bu tür etkileri yalnız silâh altına alınanlar arasında görülmüyordu. Cephe gerisinde kalan erkeklerin sayısı da, açlık sebebiyle ve açlığın kaçınılmaz sonucu salgın hastalıklar yüzünden önemli ölçüde azaldı.

Bu felâketler nüfus içindeki çocuk sayısının da 3/4 oranında azalmasına yol açtı. Şunu da belirtmek gerekir ki, nüfus artışı durmakla kalmayıp, düşüşe geçmiş durumda. Köylerde çocuk sayısındaki önemli düşüş şimdi ağır bir şekilde hissediliyor.

Türkiye'de tarımın tek aracı büyük baş hayvandır. Bugün hayvan sayısı son derece yetersiz ve bu durum genel üretimi önemli ölçüde etkiliyor. Savaşın kendisi ve savaş sırasında hızla yayılan hastalıklar iş hayvanlarını neredeyse tamamen yok etti. İstatistik verilere göre, savaş sırasında iş hayvanlarının sayısında %70 düşüş oldu. Şöyle ki, insan iş gücündeki ağır kayba iş hayvanı sayısındaki bu büyük düşüş de eklenince, Türk tarımı akıl almaz zor koşullar içine itildi. Tek işgücü durumundaki Türk köylü kadını kendini öyle çekilmez ağır koşullar içinde buldu ki, bir süre sabanın peşinde çalıştıktan sonra, genel yıkımın etkisiyle, elindeki son iş olanağını da yitirdi. Bu durum en başta toprak ağalarının işine yararken, orta halli köylünün çoğunluğu fakirler ordusuna katıldı. Bütün bunların sonucunda açlık ve onun ardından çeşitli hastalıklar kol geziyor, yoksul köylülerin önemli bir bölümü açlık ve hastalıklardan kırılıyordu. Bu koşullarda tarım, elbette ki çok ağır darbeler aldı. Yunan işgalinden bir ay önce Trakya'da on yedi köyün durumunu araştırdım. Balkan Savaşı öncesine oranla tarım üretiminde %75'lik bir düşüş olduğu anlaşıldı. Bir tarım ülkesi olan Türkiye bu durum karşısında tahıl ithal etmek zorunda kaldı. 1919 yılında İstanbul'a yapılan bütün ithalatın %60'ını 9.655.000 lira tutarında gıda ürünleri oluşturuyordu. 1920'de ithal edilen gıda ürünlerinin tutarı 26.866.000 liraya çıktı.

1919 ve 1920 sonuçlarına ilişkin aşağıda verilen rakamlar Türkiye'nin ekonomik durumunu açıkça gösteriyor:

Yıl	Türk ürünü ihracat tutarı	Dış ülkelerden ithalat tutarı	Toplam
1919	22.432.305 lira	15.995.366 lira	38.426.671 lira
1920	22.576.010 lira	25.043.872 lira	47.825.882 lira

Rakamların gösterdiği gibi, 19 ve 20 yıllarında Türk ürünleri ihracat tutarı 22,5 milyon lirayı geçmiyor. Bu tür ürün ihracatı 1919 yılında tüm ihracatın 1/4'ini oluştururken, 1920 yılında bu oran 1/8'e düşüyor.

Savaş öncesinde başlayan ithalat giderek artıyor. Elimizde daha ayrıntılı bilgi verme olanağı yok. Çünkü Türkiye'nin uğradığı çeşitli saldırı, müdahale ve işgaller sonucunda, bu dönemde ekonomik anarşi sürüyor. Son istatistik veriler, İstanbul gümrüklerinden yapılan ithalat ve ihracat miktarları hakkında şu rakamları veriyor (İttifak devletleri makamlarının himayesinde yapılan kaçak ithalat ve ihracat verileri dâhil olmadığından, bu rakamlar, elbette ki, tam olamıyor):

Yıl	İhracat tutarı (TL olarak)	İthalat tutarı (TL olarak)	İthalat fazlası tutarı (TL olarak)
1919	37.726.375	38.427.872	54.334.503
1920	159.392.267	47.625.882	121.686.385

Rakamlardan anlaşıldığı üzere, 1920 yılında yapılan ithalat, 1919'a oranla iki kat daha fazla (İstanbul'daki İngiliz Ticaret Odası on kat olarak hesaplıyor). 1919 yılında ithalat ile ihracat arasındaki fark %58 iken, 1920'de bu oran %71'e yükseliyor.

Türk piyasası Batı'da alıcı bulamayan çeşitli mallarla öylesine dolu ki, tamamen fakirleşen Türklerin satın alma gücü arza hiç de uygun düşmediği için satış yapılamayan İstanbul'da, depolar ve ambarlar dolup taşıyor; malları koyacak yer bulunamıyor ve gemiler mallarını hemen kıyıdaki sokaklara indirdiği için, sokaklar depo ve ambar işi görüyor.

Türkiye'nin şu anki altın rezervlerinin ne durumda olduğu belli değil. 1684'ten 1921'e kadar kesilen altın para 78.454.000 altın lira. Osmanlı Bankası'nın bastığı 3.000.000 liraya karşılık bankanın kasasında 1.100.000 altın lira saklanıyor. Altın rezervinin büyük bir bölümü kişilerin elinde bulunuyor ve bu rezervler tedavüldekiyle birlikte yaklaşık 20-25 milyon liraya ulaşıyor. Anlaşılan şu ki, Türkiye'nin altın rezervinin 2/3'si dışarıya çıkarılmıştır. Dünya savaşına kadar kâğıt parası bulunmayan Türkiye, savaş sırasında 175 milyon liralık kâğıt para bastı. Çıkarılan her çeşit kararnamelere ve yönetmeliklere karşın, bu kâğıt paralar zaman geçtikçe değer yitiriyor. Türk banknotlarındaki değer kaybı şöyle olmuştur:

1915 yılının üçüncü çeyreğinde kâğıt paraya oranla altın Türk lirasının kuru 100 kuruş iken, 1916 yılının aynı döneminde bu kur 135 kuruş, 1917'de 465 kuruş, 1918'de 516 kuruş ve 1921 yılının son çeyreğinde 720 kuruştu.

Geçen 1920 yılında 1.080 kuruş kâğıt paraya yükselen Türk lirası şimdi yavaş yavaş değer kaybediyor. Buradan anlaşıldığı gibi, kâğıt paranın İstanbul'daki değeri, ilk zamanlarda İstanbul'dan uzak Anadolu bölgelerindeki değeriyle aynıydı; oysa şimdi esas fiyatın 1/40'i kadardır. Tahmin edilebilir ki, zamanla fiyatları daha da artacaktır. Şu an bir İngiliz lirasının fiyatı Türk banknotu hesabıyla 730 kuruştur.

Bu koşullarda oluşan krizler giderek daha sertleşiyor ve bankaların, ticarî ve sınaî işletmelerin kapanması ve iflasıyla at başı gidiyor. Şu ya da bu ölçüde büyük ve küçük işletmeler, Batı'nın oldukça ucuz mallarının rekabetine, elbette ki, dayanabilecek, varlığını sürdürebilecek durumda değil. Bu sürece paralel olarak işsizler ve sefiller ordusu büyüyor.

Türkiye her şeyden önce bir tarım ülkesi. 1920 yılında İstanbul üzerinden ihraç edilen malların yarısından fazlası (22,5 milyon liralık ihracatın 12.675.000 liralık bölümü) tarım ürünüdür. Türkiye en değişik tarım ürünleri üretimine elverişli çok verimli topraklara sahiptir. Türkiye'de hem soğuk ve hem de çok sıcak ülkelerde yetişen ürünler de yetişiyor. Bunun yanı sıra, Türkiye çok zengin ve henüz dokunulmamış metal, kömür ve petrol kaynaklarına sahiptir. Sahip olduğu büyük nehirler Türkiye'nin önemini daha da artırıyor. Tek sözle, denebilir ki, Türkiye gelişmesi için gerekli muazzam doğal zenginliklere sahip bir ülkedir.

Türkiye'de toprak genelde devlete aittir. Fertler toprağın sahibi olmayıp, yalnız kullanma hakkına sahiptir. Türkiye'de toprak birkaç kategoriye ayrılır: Hazine toprağı, vakıf toprağı, hükümdar ailesi toprağı, fertlerin kullandığı toprak vb. Ormanlar konusunda da durum aynıdır. Ormanlar da hazine ormanıdır, vakıf ormanıdır, fertler ormanıdır, kamu ormanıdır vb. Hazine ormanlarını fertler de belirli koşullarla kullanabilir. Türkiye'de ekonomik gelişme düzeyi her yerde aynı değildir. Değişik bölgelerden başka, aynı bölgedeki köyler arasında bile bu bakımdan fark vardır. Türkiye'de göçebe nüfusun yanı sıra, toprağın işlenmesi ve diğer tarım işlerinin oldukça modern yöntemlerle yapıldığı yerlere rastlanabildiği gibi, sanayinin güçlü bir kapitalist gelişme gösterdiği bölgeler de vardır. Bu bakımdan Türkiye'yi üç kısma ayırabiliriz:

1) DOĞU ANADOLU. Burada nüfus ağırlıkla Kürt'tür, göçebe yaşam sürmektedir ve toprağa bağlı değildir. En başta hayvancılık yapılır. Bu bölgede at, koyun ve büyük baş hayvan yetiştirilir. Burada hâlâ özgül bir ataerkil, yarı toprak köleliği düzeni vardır ki, bütün ekonomi Kürt şeyhleri ve beylerinin etkisi altındadır. Halk neredeyse esir durumundadır. O çalışıyor, tüketim malları üretiyor, beyler ve şeyhler ise onu insafsızca soyuyor. Şeyhler ve beyler, halkın onlar için var gücüyle çalışmak zorunda olduğu bir tür prenslerdir. Üstüne üstlük, halk hükûmete bir sürü vergi ödemek zorunda. Şöyle ki, halk ne kadar çalışırsa çalışsın, elinde yok denecek kadar az ürün kalmakta, buğdayının neredeyse tamamı elinden alınmaktadır. Buna rağmen, şeyhler ve beylere büyük saygı gösteriliyor; halk onları hükümdar sayıp boyun eğmekte ve takdir etmekte. Tek sözle, şeyhler ve beyler halka tamamen hâkimdir. Eğitim buralara henüz adım atmamıştır. Yalnız halk değil, şeyhlerin ve beylerin çoğunluğu da okuryazar değildir. Toprak en ilkel yöntemlerle işlenmektedir. Tarım pazar için değil, her şeyden önce şeyhler ve beyler için yapılır.

2) ORTA TÜRKİYE. Büyük bir bölümü ova ve bozkır olan ve az da olsa, gelişmiş bir tarımı bulunan bir bölgedir. Bu verimli topraklardaki köylerde çok fakir işletme sahibi az topraklı köylü halk yaşar. Bu halk toprağını eski zamandan kalma yöntemlerle işler ve onun küçük işletmesi de feodallere, toprak ağalarına, ruhanilere ve şehirli kapitalistlere kölelik eder. Buralarda yel değirmenleri varlığını korur, son zamanlarda su değirmenleri de giderek daha çok kullanılır, buharla çalışan değirmenlere yalnız daha büyük merkezlerde rastlanır.

Oradaki köylerde giysiler hâlâ evde yapılır, her köy evinde bir dokuma tezgâhı vardır. Sanayi hiç gelişmemiştir. Değişik merkezlere dağılmış birkaç fabrika ve atölyeden, demirci dükkânından ve çok ilkel şekilde işletilen maden ocağından başka, sanayi diye bir şey yoktur. İşçi henüz topraktan tamamen kopmamıştır; aynı zamanda köylüdür. Bu Orta Türkiye'de öteden beri fazlasıyla gıda üretilir. Taşıma işleri develerle ve kağnılarla yapılır. Düzenli yol diye bir şey, hemen hemen yoktur. Bu yüzden, burada çok bol üretilmesine karşın, ekinin ihracı söz konusu değildir ve büyük miktarda ürün çürür, ziyan olur. Bu bölgede iyi düzenlenmiş ve genelde yabancılara ait iki ya da üç tarım işletmesi vardır.

Köylüler burada da son derece kötü koşullarda yaşar ve feodaller, toprak ağaları, tefeciler, tüccarlar ve ruhaniler egemendir. Jandarmalar, tahsildarlar, tefeciler köylüyü acımasızca soyar. Sefalet, her çeşit hastalık, birbirini izleyen felâketler, cehalet ve karanlık bu bölge köylülerinin peşini bırakmaz.

3) BATI TÜRKİYE. Burada tarım da, sanayi de daha gelişmiştir. Şöyle ki, Türkiye'nin en sanayileşmiş bölgesi, burasıdır. Büyük nehirleri ve verimli toprakları olan bu bölgenin nüfusu daha sıktır. Burada gelişmiş büyük işletmeler daha çoktur. 10-20 ücretli işgücü (ırgat) çalıştıran işletmeler daha küçük çaptakileri saf dışı bırakmaktadır. Özellikle Yenişehir, Bursa, İzmit, İstanbul ve İzmir yörelerinde bu tür büyük işletmeler hızla gelişmektedir.

Toprağın en büyük ve en verimli bölümü büyük tarım işletmeciliği yapan hâkim ailelerin elindedir. Bu bölgede söz konusu büyük tarım işletmelerinde çalışan gündelikçi ve ücretli tarım proletaryasının yanı sıra, ardı arası kesilmeyen felâketler sonucunda işletmelerini koruma olanaklarını tamamen yitirip kaçınılmazlıkla ırgatlar ordusuna katılan çok büyük sayıda yarı proleterler, az topraklı ve topraksız köylüler de vardır. Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi, burada da köylüler arasında hastalıkların her türlüsü yaygındır. Küçük köylüler burada da iktidar temsilcileri, tefeciler ve toprak ağalarının ortak zulmü altında ezilmektedir.

Türkiye'nin bu bölgesinde tarım makinelerinin kullanımı giderek daha geniş boyutlar almaktadır.

Deniz kıyısına ve demiryollarına daha yakın olan bu bölgede yollar daha düzgündür. Kara yolları deniz yollarına açılır, limanlar arasındaki yollar ise genellikle motorlu ya da yelkenli teknelerle, hatta gemilerle birbirine bağlıdır. Şöyle ki, Türkiye'nin bu bölgesi deniz ve kara yolları sayesinde dış dünya ile yeterli ölçüde sıkı bağ içindedir.

Buralarda, çiftçiliğin yanı sıra bahçıvanlık, pamukçuluk, tütüncülük, ipekçilik, ormancılık ve hayvancılık da gelişmiştir. Bu üretim dalları bölge tarımının en önemli kollarıdır. Bu bölgede tarımın kollarının böyle geniş ve çeşitli olması, özellikle canlı bir tarımsal sanayi yaratmıştır.

Bu bölgede gelişmiş tarım işletmelerinin yanı sıra, manifaktür imalâthanelerine, 5-10 işçi çalıştıran atölyelere de sıkça rastlanır ve bölgenin her tarafında 50-300 işçinin çalıştığı fabrikalar vardır. Köylerde bile buharlı makinelere rastlamak mümkündür. 1/5 ve 1/7 öğütme payı alarak köylüyü acımasızca soyan ilk değirmenler böyle kurulmuştur. Bundan başka, yabancılara ve devlete ait orta ve büyük boy fabrikalar Türkiye'nin bu bölgesine ve özellikle İstanbul yöresine bir sanayi bölgesi görüntüsü kazandırmaktadır. Bu bölge limanlarındaki aktif faaliyet ve ticaretin gelişmesi, Türkiye'nin diğer bölgelerinden neredeyse hiç bulunmayan istihraç sanayiini de yarattı.

* * *

Türkiye'de sınıfsal farklılıklar, ülkenin ekonomik şartları sebebiyle, ancak son zamanlarda daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Şehir burjuvazisi iki gruptan oluşmaktadır. Bu gruplardan biri, yüksek mevkilerde bulunup büyük sermayeler sağlayan devlet ve ordu erkânından oluşmaktadır. Bu grup aristokrasi sınıfıyla kıyaslanabilir. Büyük çiftlik ve tarım işletmeleri, büyük oteller, şehirlerdeki büyük binalar ve diğer gayrimenkuller genellikle bu grubundur. Bu grup bundan başka değerli taşlar ve genel olarak lüks eşya şeklinde büyük sermaye biriktirmiştir. Bu otellerde, büyük tarım işletmelerinde ve büyük binalarda elde edilen kârlar muazzam miktarlara ulaşmıştır. Bu aristokratlar arasında ahlâk bozukluğu ve sefahat öylesine yaygındır ki, bu muazzam kârlar onların olağanüstü harcamalarına yetmemekte ve bu büyük sermaye yavaş yavaş el değiştirmektedir.

Diğer grup, ticaret burjuvazisinden oluşmaktadır. Bu grup, sermayesini sırf ticaret sayesinde sağlamıştır. Bu Türk burjuvazisi çok tutumludur, sermayesini iyi kullanmayı ve sıkıca elinde tutmayı iyi bilmektedir. Önceleri Türk ulusunun başında birkaç büyük feodalden ve birkaç burjuvadan ibaret bir grup vardı. Devlet memurları tamamen bunların etkisindeydi. Türkiye'de iktidarın zirvesinde oturanların devlet memurlarına gösterdiği bu olağanüstü ilgidir ki, yabancılara tüm ticareti ele geçirmek için tam olanak sağlamıştı. Sanayi de onların elinde bulunmaktaydı. Bu durum, elbette ki, Türkiye'de yabancılardan oluşan oldukça güçlü bir büyük burjuvazi yaratmıştı. Bütün büyük iç ticaret, dış dünya ile ticari bağlantılar vb. tamamıyla bu unsurların eline geçmişti. Türk burjuvazisinin gelişimi ve Türklerin ticaret ve sanayi işlerine katılımı ancak yüzyılın son çeyreğine rastlayan dönemde başlamıştır. Bu ulusal burjuvazi ancak ve ancak iktidara dayanmaktadır. Bu burjuvazi iktidarın iyi tutumunu parası sayesinde ve memurlar vasıtasıyla sağlamaktadır. Köylüden (üretilen ekinin 1/10'i şeklinde) alınan zorunlu aşar vergisi, içtimaî refah idaresi, askerî tedarik işleri, devlet binaları, iaşe ofisi birçok kişi için oldukça yağlı kuyruk ve iyi zenginlik kaynağı olmuştur.

Gitgide bütün sanayi ve ticaret onların eline geçmektedir. Türk burjuvazisiyle yabancı burjuvazi arasında büyük bir düşmanlık vardır. Batı kapitalizminin komisyoncusu olarak ya-

bancı burjuvazi Türk burjuvazisinin her girişimine karşı koymaya, bu girişimleri engellemeye çalışmaktadır.

Avrupa burjuvazisi olduğu gibi, yerli büyük burjuvazi de politik iktidarı istemektedir. Yığınlar arasında henüz belirli bir sınıf bilinci olmadığını çok iyi bilmekte ve her fırsatta bu durumdan yararlanmaktadır. Karşılaştığı her zor durumda hükûmeti kendinden yana kazanmayı başarmaktadır. Bu burjuvazi her zaman savaşkan ruh taşımakta, bundan hep kârlı çıkmakta ve aynı zamanda derin yurtseverlik duygusu taşımaktadır. Ama ne sermayesini ve ne de oğullarını hiç bir zaman feda etmektedir. Askerlik ve vergi mecburiyeti onlara uygun gelmemektedir.

Şehirlerde başka bir sosyal grup daha var: Orta burjuvazi. Bu grup geleceğine büyük bir umutla bakıyor ve büyük kârlar peşinde koşuyor. Çoğunluğunu küçük ve orta halli tüccarlar ve zanaatçılar oluşturuyor. Yabancı sanayinin gelişmesi, zanaatçıları ağır bir duruma sokmuş olduğu için, onlar proleterleşme tehlikesiyle yüz yüze bulunurken, tüccarlar umudunu yitirmeden gelişmeye devam edip, şu ya da bu ölçüde gücünü ve canlı bir sosyal grup olma durumunu koruyor. Bu grubun temsilcilerinin ayırt edici niteliği, toplumsal-politik sorunmuş, savaş ya da barışmış, onları hiç ilgilendirmemesidir. Onlar tamamen kendi çıkarlarının sosyal kabuğunda yaşıyorlar. Atalet, kalın kafalılık, çıkarcılık, bu halk tabakasının tipik özellikleridir. Bu pasif unsur her iktidarın taraftarı olabilir, yeter ki, onun çıkarlarına dokunmasın. Yalnız kendi refahı peşinde koşan, maaşını düzenli alabilmeyi düşünen memur kesimini de bu gruba dâhil edebiliriz. Onlar da kendi çıkarından başka bir şey düşünmez. Küçük bir terfi ya da maaş artışı, onlar için en büyük mutluluk anıdır. Rahatlarının, hatta sükûnetin biraz bozulması bile onları mutsuz eder. Mevkilerini tehlikeye sokabileceği için onlar her politik olayı korkuyla karşılar. Tek endişeleri işini kaybetmemek, çıkarlarını korumaktır. Ayrıcalıklı sınıfların yıkıma uğrayan kesimi bu gruba katılır. Bu grubun başarılı unsurları büyük burjuvazinin saflarında yerini alırken, Batı kapitalizminin baskısı karşısında daha başarısız olanlar kaçınılmazlıkla proletaryanın saflarını doldurur.

Sıralanan bu sosyal gruplardan başka, şehirlerde proleterler sınıfı vardır. Bu sınıf şehir toplumunun önemli bir bölümünü oluşturur. Bu sınıf düşük ücret yükünün altında ezilir. En ağır işler proleter sınıfın sırtındadır. Onun yanı sıra, burjuvaziye sadakatiyle bilinen çok daha az sayıda kalifiye işçi ve ustalar da vardır. Onlar sınıf bilincinden tamamen yoksundur. Kimileri hatta burjuva bilincine sahiptir. Az ya da çok eğitimli bu proleterler kendi sınıfına hiç umut bağlamaz ve dolayısıyla proletarya ülküsüne düşmandır.

Küçük şehirlerde ve kısmen köylerde, sıralanan bu sosyal grupları görebiliriz. Köylerdeki daha zengin unsurlar olarak ağalar vardır. Toprağın büyük bir bölümü bu gruba aittir. Köy idaresi tamamen bunların etkisi altındadır. Yoksulların hiç bir etki olanağı yoktur ve acımasızca sömürülürler. Bu arada ağalar devamlı çekişme içindedir, rekabet halindedir. Şöyle ki, şehir burjuvaları arasındaki sınıf dayanışmasına, köy ağaları arasında rastlanmaz. Dayanışma, ağalar arasında olmadığı gibi, topraksız köylüler arasında da yoktur. Örgütlü hareket ederek fakirleri daha yoğun sömürmenin mümkün olduğu bilincine varanlar, yok denecek kadar azdır. Şöyle ki, köydeki ağaların hiç de örgütlü olmadığını ve aralarında sürekli çelişkiler bulunduğunu söyleyebiliriz.

Köylerde küçük burjuva denen bir sosyal grup da vardır. Orta halli köylüler, dükkân sahipleri, demirci ve nalbantlar, esnaf ve başka zanaatçılar bu gruba dâhildir. Köy nüfusunun geri kalan kısmı, yani topraksız ve az topraklı köylülerle ırgatlar, proleter ve yarı proleterler grubunu oluşturur. Ağanın hizmetindeki ırgat ve diğer işçiler de, tütün ve pamuk tarlalarında,

diğer büyük tarım işletmelerinde çalışan emekçiler de bu gruba dâhildir. Meyve kurutmacılığında ve genellikle bahçıvanlık alanında çalışan işçileri de aynı gruptan sayabiliriz. Köydeki bu proleter ve yarı proleter unsurlar Türkiye nüfusunun en fakir ve kültür bakımından en geri kalmış kısmını oluşturur. Köyde tek okuryazar kişi imamdır. Köy halkı kendi cehaletini doğal bir durum olarak kabul eder. Şunu belirtmek gerekir ki, yoksullar arasında ağaya karşı özgül bir bağlılık ve esir ruh hali hâkimdir. Çünkü ağa bir işverendir ve yarı aç ırgatların bir tür hamisidir. Bu sebepten dolayı, bu köy yoksullarını ve ırgatları, proleter sınıftan saymak yanlış olur. Çünkü onlar henüz çok ham bir malzeme durumundadır.

* * *

Kültürel ve ekonomik bakımdan geri kalmış bir ülke olan Türkiye'de işçi sınıfının durumu, diğer ülkelerdekinden çok daha ağırdır. Türkiye işçi sınıfı kendi sendikalarında örgütlenme olanağından yoksundur ve burjuva ile büyük çiftlik sahiplerinin korkunç sömürüsü altında ezilmektedir. Ülkede çalışma saatlerini düzenleyen belirli bir yasa yoktur. Çok ağır çalışma koşulları hâkimdir. İşçiler günde 10-12 saat çalışmak zorundadır. Ücretleri öylesine düşüktür ki, yarı aç geçimleri için ancak yetmektedir. Ulaşım, maden, liman vb işçilerinin ücretleri arasında belirli bir fark vardır. İstanbul işçilerinin yevmiyesi Dünya Savaşı öncesinde 12 ile 25 kuruş arasındaydı. Savaştan sonra bunun üstünde ücret alanların sayısı çok sınırlıydı. Yüksek ücretliler bile ancak son yıllarda günde 50-70 kuruşa çalışıyordu. Bugünkü ortalama işçi ücreti ancak 100 kuruşu bulmakta ve tramvay işçileri gibi yalnız küçük bir kesim 120 kuruş, daha kalifiye işçiler de 200 kuruş almaktadır. Şöyle ki, savaş öncesinde aldığı paranın beş ya da yaklaşık altı katını almaktadır. Ayda 24 işgünü olduğunu kabul edersek, işçi ayda ortalama 1.800 kuruş kazanmaktadır. Ama asgari geçim sınırı bunun çok üstündedir. Hükûmetin yayınladığı resmî verilere göre, günümüzdeki asgari geçim sınırı 1.348 kuruştur. Savaş öncesi asgari geçim sınırı 500 kuruş, şimdi bu sınır 6.740 kuruştur. Böylece, her işçi ailesini geçindirebilmek için (tabii ki, ortalama olarak) ayda en az 4.940 kuruş ve günde 205 kuruş kazanmalıdır.

İşçilerin en az %15-20'sini oluşturan kadınların ücretleri daha da düşüktür. Onlar bugün bile günde 20-25 kuruşla yetinmek zorundadır ve başta reji idaresine bağlanan tütün fabrikalarında çalışan kadınlar olmak üzere, yalnız çok küçük bir kesimi günde 50-60 kuruş alabilmektedir. Buradan görülmektedir ki, kadınlar erkeklere oranla iki, bazen de dört kat daha düşük ücretle çalışmaktadır. Yetişkin olmayanlara, çocuklara gelince, onların emeği de acımasızca sömürülmektedir. Onların işçiler arasındaki oranı %15'i bulmaktadır. Onlar en başta küçük el zanaatçılarının işletmelerinde ve atölyelerde çalıştırılmaktadır. Ücretleri 50 kuruş civarındadır ve savaş öncesine oranla 10-15 kat artmıştır. Birbirini izleyen krizler sebebiyle işsizler ordusu gitgide büyümektedir. Yalnız İstanbul'da işsizlerin sayısı 100 bin civarında. Hükûmet onlara, elbette ki hiçbir yardımda bulunmamaktadır. Bütün bunlara, soyguncuların daha "medeni" olduğu Batı Avrupa'dan ve Trakya'dan yığınsal göçleri de ekleyecek olursak, bugünkü korkunç tabloyu ancak biraz daha açıklamış oluruz. İstanbul'daki 70-75 bin muhacirden yalnız 20 bin kadarı herhangi bir konuta yerleşebilmişken, geri kalanı ambarda, odunluk ve garlarda veya doğrudan sokakta yaşamakta, her çeşit mahrumiyete maruz kalmaktadır. Bu sefaletin baş suçluları ise salonlarda sefahat ve keyif sürmektedir. Bu tablonun tam olması için, karşıdevrimci Vrangel çeteleri Kızıl Ordu tarafından bozguna uğratıldıktan sonra İstanbul'a yayılan 70 binin üstünde Beyaz Ordulu Rusu da unutmamak gerekir. Şöyle ki, İstanbul'da yaşam günden güne kötüleşmektedir. Ve bu koşullarda açlıktan ölüm olaylarına sık sık rastlanmakta, İstanbul sokaklarında bazen günde birkaç kişi açlıktan ölmektedir.

* * *

Türkiye'de sanayi işçileri arasında teşkilâtlar bundan ta 30 yıl önce ortaya çıkmıştır. Bu tür işçi hareketine Batı bölgelerinde ve özellikle İstanbul'da rastlanmaktadır. Mutlakıyetçi idarenin merhametsizlik sergilediği bir ortamda işçilerin insanca yaşaması olanaksızdı ve onlar tamamen mutsuz bir ömür sürdürmekteydi. İşçiler birer iş hayvanı muamelesi görmekteydi ve hiç bir güvenceleri yoktu. Doğaldır ki, bu durum onları örgütlenmeye zorladı. O zamanlar yalnız devlet silâh ve top fabrikalarında doğrudan savaş bakanlığının hizmetinde bulunan yaklaşık 4-5 bin işçi çalışmaktaydı. Bu işçiler kendi aralarından 8 kişiyi seçerek bir işçi komitesi oluşturdular. Mutlakıyetçi idarenin gaddarlığına karşın bu komite oldukça faaldi ve yurt dışındaki Türk komünistleriyle bağlantıya geçerek, dış basında Türk işçilerinin durumu hakkında yazılar basıyor ve böylece Avrupalı kardeşlerine kendi varlıklarını duyuruyordu. Kuruluşundan bir yıl sonra bu komite hükûmet tarafından dağıtıldı, üyeleri tutuklanıp sürgün edildi; yönetimsiz kalan işçiler daha ağır bir duruma düştü. Dağıtılan işçi komitesinin kimi üyeleri sürgünden döndükten sonra, 1903-1904 yıllarında işçiler tekrar harekete geçerek yeni bir komite kurdu, miting ve toplantılar düzenledi, durumlarını iyileştirmek için var gücüyle savaşmak için kararlar aldı. Tam da o sıralarda İran'da ortaya çıkan devrim hareketi ve Avrupa'da canlanan sosyalist hareket Türk işçilerinin de ruhunu yükseltti ve Türk işçileri arasında sınıf bilinci gelişmeye başladı.

Artık yalnız barışçı ve örgütsüz propagandayla yetinmeyen işçi teşkilâtı Topkapı'da büyük bir işçi kongresi düzenledi. Orada alınan kararları, hem Rus, hem de Fransız ve İngiliz büyükelçilikleri işçilerle hükûmetin arasını bulmak için elverişli bir müdahale bahanesi olarak görüyordu. Ve sonuçta, yabancı elçiliklerin "himayesine" rağmen, işçi hareketinin yöneticileri, doğal olarak, ağır baskılara uğradı. Devrimcilerin yalnız küçük bir bölümü yurtdışına çıkarak hükûmetin saldırılarından kurtulmayı başardı. Bunlardan Ethem Nejat[192], Osman Abdullah ve Enver, Anayasanın ilânına kadar çalışmalarını sürdürebildi ve onlar sayesinde Türkiye işçi hareketi Avrupa işçileriyle bağlandı.

Anayasanın ilânından sonra hem sanayi işçilerini, hem de öğrenci gençliği birleştiren yeni bir teşkilât ortaya çıktı. Devirmeden sonra Rumeli ve Anadolu'da başlayan demiryolu işçilerinin grevini durdurmayı başaran İttihat ve Terakki Fırkası, işçi hareketini yönetmeye çalışan bu genç teşkilâtı da kapatmayı gerekli gördü. İttihatçıların partisi bunun yanı sıra kapitalistlerin işçi ve köylüleri daha serbest sömürmelerine olanak veren birçok yasa çıkardı.

Hükûmetin ve burjuvazinin bütün bu gaddarlıklarına rağmen işçiler, Türk Sanayi İşçileri Komitesi'ni kurarak 1910 yılında tekrar sahneye çıktı. Bu teşkilât Mütarekeye kadar varlığını sürdürmeyi ve değişik dayanışma kasaları yaratmayı başardı. Proletarya hareketinin canlı ve gelişmekte olduğunu gören İttihatçılar, cemiyetler kanunu çıkararak, işçileri de kendi kontrolüne almayı denedi. Bu tür cemiyetler kuran İttihatçılar partisi bunların başına kendi adamlarını koydu, milliyetçi hareketi güçlendirdi ve sosyalist ülkülere karşı propagandaya girişti. İttihatçıların bu girişimleri sonucunda işçi sınıfı hareketine katılanların sayısı hızla düştü, değişik ulusal kökenli işçiler arasında bile çelişkiler belirdi. İttihatçılar başka alçakça yöntemlerden de çekinmedi. Avrupa işçilerinin gözünü boyamak için kimi kendi dostlarını sosyalist göstererek Meclise soktu. Bu "sosyalistler" Mecliste, elbette ki, hiçbir şey yapmadan kukla gibi oturdu-

192 Ethem Nejat Trabzon'da burjuvazi tarafından katledilip diğer Türk sosyalistleriyle birlikte denize atılmıştır.

lar. İttihatçılar büyük kapitalistlerin iki temsilcisini[193] Türkiye proletaryasından delege olarak Stokholm İşçi Kongresi'ne gönderdi. Hatta bu küstah adamlar sarı enternasyonalin listesine sosyalist olarak kaydediliyor.

Ateşkesten sonra işçiler atıl duramaz oluyor ve yeniden kendi sınıf teşkilâtlarında örgütlenmeye başlıyor. Bu teşkilâtların en büyüklerinden biri Türkiye Sosyalist Partisi'dir. Bu parti önüne en başta ekonomik amaçlar koyuyor, işçi sınıfının politik amaçlarına kayıtsız kalıyor.

İngiliz ajanlarından oluşan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın yardımıyla kurulan bu "sosyalist" parti hep efendilerinin yönetiminde, yani Hürriyet ve İtilâf Fırkası vasıtasıyla, İngilizlerin komutasında çalışıyor. Söz konusu "sosyalist" partinin lideri Hilmi, sarı Enternasyonal temsilcilerinin Menşevik Gürcistan dönüşünde onlarla İngiliz terörünün örgütleyicisi Yüzbaşı Benet vasıtasıyla tanışıyor. Şöyle ki, bu parti kapitalizmin sadık bir hizmetçisidir. Bu partinin elebaşları Türkiye'nin ekonomik yaşamı üzerinde mutlak etkisini koruyup güçlendirmek isteyen İngilizlerin uşaklarıdır. Sözde işçilerin ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla geçen yıl yapılan tramvay işçilerinin grevi aslında, Belçika şirketinin saygınlığını zayıflatıp, bu işlerin İngilizler tarafından ele geçirilmesini kolaylaştırmak için düzenlenmişti. Grevci işçilerin yardımlaşma sandığında yalnız iki günlük yedek para bulunmasına rağmen, greve katılanlara günlerce yardım sağlandı. Burada işin özündeki sır, Hindistan'da grevcileri kırıp geçiren İngiltere'nin işgal kuvvetlerince verilen emir üzerine İngiliz Bankası'nın tramvaycıların grev komitelerine para temin etmiş olmasıydı. Ancak, tramvay işçilerinin bu grevi de, işçilerin başına patladı. Çünkü sonuçta, İstanbul'da neredeyse yalnız emekçi halkın kullandığı tramvay biletlerinin fiyatı iki katına çıkarıldı.

Gerçek sosyalistleri avlayıp Türk polisinin eline teslim etmeyi kendine görev sayan "sosyalist" parti lideri, Abdülhamit döneminin eski polis memuru ve İngiliz kapitalizminin bugünkü uşağı Hilmi efendi İngiliz generalinden yardım istedi ve böylece gerçek içyüzünü ortaya koydu. Tek amacı ekonomik yaşamın bütün alanlarını ele geçirmek olduğu için İngiliz sermayesi, işçiler arasında komünist fikirlerin yayılmasını ve sınıf bilincinin gelişmesini önlemek için, elbette ki, elden gelen her önleme başvuruyordu. Doğaldır ki, aslında işçiler tarafından seçilmeyen Hilmi gibi birinin başında bulunduğu böyle bir "sosyalist" partinden işçi hareketine hiç faydası yoktur. Tersine, bu parti işçi hareketini yalnız frenlemekte, sabote etmektedir. Eğer komite üyelerinden biri Hilmi efendinin hoşuna gitmiyorsa, adeta kovuluyor ve keyfi bir şekilde komiteden atılıyor. Grev kararlarını da Hilmi tek başına alıyor, işçiler grev konusunda kararların alınmasına katılmıyor. Açık olan bir şey var. O da sarı Enternasyonalin bu uğursuz temsilcisinin, efendisi Batılı kapitalistlerle birlikte bir yılan gibi mutlaka ezileceğidir. İşçi sınıfı bu hergeleye daha fazla tahammül edemez. Bundan iki yıl önce Ayan Meclisi'nde Vilson'un 14 maddesini kabul eden ve işçileri sürekli burjuvaziyle birleşmeye çağıran sosyal demokrat partinin başında ise hâlâ o ateşli Brüksel taraftarı, seksen yaşındaki Doktor Hasan Rıza Bey bulunuyor. Olup olacağı yüz kadar üyesi bulunan bu parti her şeyden önce küçük serüvenlerle meşgul ve elbette ki, hiç bir saygınlığa sahip değil. Tramvay şirketiyle uzlaşmaya giren bu parti, bir yılan gibi, işçilere yeni bir tuzak kurmanın sinsice yollarını araştırıyor. Bu partinin üyeleri İttihatçıların iktidarı sırasında en alçakça işlere bulaştı, işçi sınıfının cellâtlığını üstlendi ve şimdi hak ettikleri

193 **Bunlardan biri daha sonra tıp profesörü olan İttihat ve Terakki merkez yönetiminden Hüseyinzâde Ali Turan (1864-1941) ve diğeri Osmanlı Meclisi Mebusanında 3 dönem Selanik ve 1 dönem İzmir milletvekilliği yapmış Osmanlı siyasal yaşamında önemli bir yer tutmuş Manisalı bir Yahudi olan Nesim Mazliyah'tır (1878-1931). [İlgili konferans tutanağı için bkz. http://labourhistory.net/stockholm1917/documents/p56.php -Almanca-]**

başlarına geldi: Teşkilâtlarının hiçbir saygınlığı yok, komiteleri ise parti çalışmasından çok kâğıt oynama merkezi halindedir.

İşçi dünyasının üzerindeki burjuva etkisinin izleri hâlâ görülmektedir. Milliyetçi ve dinci önyargılar çok uzun süre işçi dünyasında egemendi ve net bir sınıfsal işçi hareketinin gelişmesini engelliyordu.

Bundan iki yıl önce Beynelmilel İşçiler İttihadı bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu birlik azınlıklardan işçileri saflarına çekiyor, Rum, Ermeni ve Yahudi işçileri birleştiriyor. Bu teşkilât haftalık Hür İnsan [Neos Anthropos/Yeni İnsan] gazetesini çıkarıyor, çalışmalarda belirli sınıfsal doğrultunun dikkate alındığı miting ve toplantılar düzenliyor.

İktidardaki İttihatçılar ulusal burjuvaziyi yaratmak için çok gerekli olan kalifiye Türk işçilerine ihtiyaç duyuyordu. Bu amaçla Talat Paşa hükûmeti teknik öğrenim görmek üzere çok sayıda genç işçiyi Avrupa'nın değişik ülkelerine gönderdi. Bu genç işçilerin Batı işçi hareketiyle sıkı bağlantı kurma olanağı vardı. Ve gerçekten de burjuva toplumunun bütün ters yüzünü gören ve gerçek sosyalist ilkelerle tanışan bu genç işçiler, milliyetçilerin ve politik spekülatörlerin ajitasyonlarına karşın sosyalist fikirleri, proletarya diktatörlüğünün ilkelerini benimseyip 1918 yılında Berlin'de Türkiye Sosyalist [ilk kuruluşta yok] İşçi Çiftçi Fırkası'nı kurdu. Bu parti Spartakist partisiyle yakınlaştı, R. Lüksemburg'un ve K. Liebknecht'in yönetiminde çalıştı, birkaç üyesi proletaryanın kurtuluşu uğrunda savaşın saflarında, Berlin barikatlarında can verdi. Ateşkesten sonra Türkiye'ye dönen komünizm savaşçıları hemen proleter yığınlarla ilişki kurdu ve işçi hareketinin örnek ve sadık yöneticileri oldu. 1919 yılında Meclis seçimleri dolayısıyla işçilere sınıf savaşının doğru yollarını gösterdikleri çok büyük işçi mitingi düzenleyerek sosyalist devrim yönünde ilk adımı attı. 26 Ekim günü tertiplenen bu mitinge 3.000 kadar işçi katıldı ve burada alınan bir kararla seçimlerde dolaysız, gizli, eşit ve genel oy kullanımı istendi. Bu miting gerçekten de işçi sınıfının bilincini uyandırdı, işçi hareketine ciddi bir ivme kazandırdı ve esirlerin ilk isyanı oldu. İşçi hareketini eski şeklinde görmeye alışık burjuva basını, birden başka bir dille konuşmaya başladı ve konuyu büyük bir korkuyla tartışmaya başladı.

Her olaydan yararlanmaya alışmış İttihatçılar bu defa da işçiler adına kendi adamı Numan Ustayı Meclise kabul ettirdi.

Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Fırkası kendi fikirlerini propaganda etmek için kullanmak istediği seçimlere yalnız 18 saat kala legal bir parti olarak resmen kabul edilmiş olmasına ve o zamana kadar başka bir propaganda olanağı bulunmamasına rağmen, bu partinin gösterdiği adaylar seçmenler toplantısında oyların çoğunluğunu kazandı. Böylece, İstanbul'da sosyal demokratlar tek oy kazanamazken, Hilmi'nin partisi 8, diğer burjuva partileri (İttihat ve Terakkiciler, elbette ki, buna dâhil değil) nasyonal liberallerle birlikte olup olacağı 5, Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Fırkası ise 14 oy kazandı. Bu da, bu partinin işçi yığınlar arasında büyük bir etkiye sahip olduğunu gösteriyor. Bu partinin gösterdiği adaylar yerel düzeyde de büyük saygınlığa sahip bulunuyor. Örneğin, bu partinin Eskişehir'deki adaylarından biri, listede üçüncü yeri almış, ancak yalnız iki kişi seçmek gerektiği için mebus olamamıştır. Bu parti daha Almanya'da Kurtuluş adında bir bilimsel dergi yayınlamaya başladı ve bütün zorluklara karşın bu dergiyi İstanbul'da da yayınlamayı sürdürdü. Bu parti faaliyetini Anadolu'ya da yaydı; ulusal devrimin başında Eskişehir'de hatta günlük İşçi gazetesini çıkarıyordu. Elbette ki, bu son derece önemliydi. Parti böylece milliyetçi duyguların zirveye ulaştığı ve saldırgan yılanların proletaryanın tepesinde iğnesini çıkarmış halde tehdit ettiği bir sırada sınıf savaşının bayrağını yükseltiyor, sosyalist fikirleri propaganda ediyordu.

Bu parti politik savaşın ekonomik alandaki önemini de iyi biliyordu. Bu sebepten dolayı o, daha Berlin'deyken, işçileri ekonomik alanda da savaşa hazırlamak amacıyla, Türk İşçi Derneği adıyla bir sendikal teşkilât kurdu. Bu parti çok kısa bir süre içinde İstanbul'da işçileri sınıf savaşının bayrağı altında birleştiren güçlü bir sendikal teşkilât kurmayı başardı. Kısa bir sürede bu teşkilât işçi davasına ve sınıf ülkülerine bağlılığını kanıtladı. Bu teşkilâtın yönetiminde müretţipler grev yaptı ve taleplerinin kabul edilmesini sağladı. Sonuçta ücretleri yükseltildi.

İngilizlerin İstanbul'u işgal etmeye başladığı 16 Mart 1920 tarihinden sonra bu teşkilât legal varlığını sürdüremez oldu. Kurtuluş dergisini çıkarmayı da durdurmak zorunda kaldı. Londra Konferansı'nda kapitalist efendilerine sadakatini kanıtlamak için Trabzon'da komünistleri hunharca katleden Anadolu'daki uşaklar, Eskişehir'de çıkan komünist doğrultudaki İşçi gazetesini kapattı, gazetede çalışanları, diğer komünistlerle birlikte tutukladı.

İstanbul'da bilimsel teorik Marksçı, sol doğrultulu aylık Aydınlık dergisinden başka bir şey çıkmıyor.

Türkiye işçi sendikalarının 15 Ağustos 1921 tarihinde İstanbul'da yapılan kongresi, işçilerin devrimci çalışmalarını sürdürdüğünü ortaya koydu. Kongrede kabul edilen kararlar ve onaylanan belgeler, işçilerin gözünün ne kadar açılmış olduğunu, işçi sınıfının politik bakımdan ne kadar geliştiğini ve kurtuluş yollarını ne kadar doğru gördüğünü gösteriyor. Türkiye işçi sınıfı kapitalizme ve emperyalizme karşı artık savaş bayrağını yükseltiyor. Türkiye proletaryası artık burjuvazinin satılmış ajanlarının, Hilmi gibi sahte sosyalistlerin kendisini nerelere götürdüğünü iyi anlıyor, kendisi için doğru yolu, uluslararası proletarya ile yakınlaşmanın yolunu seçmiş bulunuyor.

FAHRİ
Şubat 1922
Moskova[194]

* * *

İKG ile KEYK Doğu Seksiyonu arasındaki yazışmalara TÜSTAV Komintern arşivindeki belgeler üzerinden karşılıklı ve eksiksiz olarak ulaşmak ne yazık ki olanaklı değil. Özellikle KEYK ve Doğu Seksiyonu tarafından gönderilmiş direktifler ve mektuplar önemli ölçüde eksiktir. Nitekim aşağıda KEYK Doğu Seksiyonu'ndan gönderilen belgeler arasında tasnif edilmiş talimat mektupta sözü edilen ayrıntılı mektup elimizde yoktur. Ancak Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın Ankara'da canlandığı ve KEYK Doğu Seksiyonu'nun dikkat odağında olduğu bir dönemde İstanbul'a gönderilmiş aşağıdaki talimat mektupta yıl sonunda toplanan Komintern IV. Dünya Kongresi'nin sonuca bağlayacağı "tek komünist partisi" sorununa işaret edilmesi özellikle dikkat çekicidir.

Değerli yoldaşlar!

Bir süre önceki ayrıntılı mektubumuza henüz bir yanıt almadık. Bu nedenle burada yalnız kimi düşüncelerimizi belirtmekle yetineceğiz:

1) Enformasyon ve bağlantılar. Bize mutlaka iki (en çok üç) haftada bir malûmat, yerli basın, politik ve ekonomik durumla ilgili kitap ve raporları göndermelisiniz. Kaldı ki, biz, sizler,

194 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 101-127 [Rusça].

sizdeki gelişmeler hakkında da bir şey bilmiyoruz. Bu iş böyle devam edemez ve etmemeli. Komintern'le bağlantı ve düzenli malûmat verme sorununu ivedi bir sorun olarak görmeli ve hemen halletmelisiniz.

2) Taktik ve en yakın görevler. Bizimle bağlantının yanı sıra siz Anadolu [Türkiye] Halk İştirakiyun Fırkası ile de hemen bağlantı kurmalısınız. Proleter zemini zayıf olmakla birlikte, bu parti büyüyor, güçleniyor. Bu partinin iki yayın organı, kulübü, kütüphanesi vb. var. Nitelikli devrimci kadrolarla yardımcı olmak, tek Türk komünist partisi sorununu çözmek amacıyla Anadolu'daki yoldaşlarla temas kurunuz.

Aynı şekilde, Yunanistan (Atina) komünist partisiyle hemen bağlantı kurmanız gereklidir. Antanta'nın Küçük Asya'daki emellerini ve Anadolu bürokrasisinin köklü reformlardan vazgeçmek için ileri sürdüğü gerekçeleri boşa çıkarmak, ancak Türk ve Yunan komünistlerinin tek cephesiyle olanaklıdır. Bu durumdan mantıklı ve ardıcıl sonuçlar çıkarıp, Anadolu'daki yoldaşlarla birlikte yaşama geçiriniz.

3) Gazete sorunu. Günlük (ya da iki günde bir basılacak) bir gazete çıkarmaya hemen başlamanızı gerekli görüyoruz. Zaten dar kaynaklarımızdan bu amaçla [miktar boş bırakılmış] ayırmayı gerekli bulduk ve ileride de zaman zaman sizlere bu konuda yardımcı olmaya çalışacağız. Gazete, aydın gazetesi değil, işçi gazetesi olmalıdır. Gazetenin işçi kolektifleriyle bağlantılarına özellikle önem verilmesi gereğine parmak basıyoruz. Yerel, genel Türkiye ve uluslararası boyutuyla işçilerin yaşamına gazetede azami ölçüde yer verilmelidir. Burjuva basınının sütunlarında çok büyük yer ayrılan soyut politika sorunlarına sizde verilen yer asgariye indirilmeli ve proletaryanın ihtiyaçları ve çabalarıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Çıkaracağınız gazetenin sayfalarında genel olarak Doğu'daki ve özel olarak Türkiye'deki ulusal devrimci hareket anlaşılır bir dille ve sağduyuyla irdelenmelidir. Milliyetçi şovenizme olduğu kadar, sömürgeci eğilimlere karşı da açık ve kararlı savaş yürütülmelidir. Bu bağlamda dikkatinizi bir kez daha sosyalist parti üzerine çekiyoruz. Hilmi'nin değiştirilmesi, aslında bu partideki devrimci yönelişe işaret ediyor. Bu anı kaçırmak ve Türkiye komünist partisinin çıkarları doğrultusunda yararlanmamak, affedilmez bir suç anlamına gelir ve politik kısırlık kanıtı olur. Tekrar gazete konusuna dönerek, kaçınılmazlıkla maruz bırakılacağı takibatlar döneminde etki ve dirliğini koruyacak tek etken olarak, gazetenin işçi kolektifleriyle bağlarının önemini, yeniden vurgulayalım. Gazetenin ana görevini ne ölçüde yerine getirdiğini, işçilerin işletmelerden göndereceği mektuplar gösterecektir. En önemlisi, basit ve herkesin anlayacağı dildir.

Çalışmalarınız hakkında düzenli aralıklarla bilgi göndermenizi bekleriz.

Komünist selamlarla,

10/5-22
Moskova[195]

* * *

Bu arada 1920 yılında Türk Komünist Grubu olarak raporlarına yukarıda işaret ettiğimiz ve imzasına da rastladığımız Mehmedov'un 24 Mayıs 1922 tarihli 2 raporu son derece ilginçtir. Birincisinde oluşturdukları 12 kişilik silâhlı grubun jandarmayla çatışarak yakalandığını belirtirken, ikincisinde daha çok İstanbul hakkında bilgi verilip değerlendirme yapılıyor.

195 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 14-15 [Rusça].

Kızıl Devrim adına

İstanbul işçileri ve çevre köylüleri arasında propaganda ve ajitasyon için komünistler ve fedailerden bir komünist-terörist grubu örgütlemeyi başardık. Bu gruba tarafımızca gerekli emir ve talimatlar verildi. 12 kişilik bu grubun örgütlenmesi ve silâhlanması için 500 lira harcadık; bu paranın bir kısmını sendika teşkilâtından borç aldık, bir kısmını da kendi tasarruflarımızdan aldık. Böylece yoldaşlar mavzerlerle, çifte ve bombalarla silâhlandı ve uygun giysilerle giydirildi. Gruba yönetici olarak Abdullah Osmanov[196] yoldaş tayin edildi. Bir de kayık sağlandı. Burjuvaziye komünizmin müthişliğini, işçilere ise merhametliliğini ve esirgeyiciliğini göstermek için yiğit yoldaşlarımız hemen işe koyuldu. Ancak teşkilâtımızı takip eden burjuva uşağı Eşref[197] adında biri, yoldaşlarımıza hizmetlerini teklif etmiş ve onlar da kendisine güvenerek kaldıkları yeri açıklamış. Eşref hiç zaman kaybetmeden derhal jandarmayı haberdar etmiş. Jandarma komutanlığının gönderdiği müfreze Terekyö [Terkos ?] gölü civarında bizim yoldaşlara yetişmiş. Kimileri kayıkta, diğerleri kıyıdayken çatışma çıkmış. Bizim yoldaşlar aslanlar gibi çarpışmış. Sonuçta Tahsin yoldaş komünizm davasına kurban gitmiştir. Geri kalan yoldaşlar esir alınmıştır. 15 Nisan tarihli gazetelerde bu konuda haberler çıktı. Bizimkiler çözülmediğinden, haberlerde 12 kişilik bir çetenin yok edildiği yazıldı. Şimdi Osmanov ve bir Bulgar komünisti, diğer 11 yoldaşımızla birlikte Çatalca cezaevinde yatıyor. Kurtarılmaları için her yolu deniyoruz. Ama karşımıza hep engel çıkıyor: Kurtarılmaları için 500 lira istiyorlar. Biz bu kadar parayı sağlayacak durumda değiliz. Grubun örgütlenmesi için sendika teşkilâtından aldığımız borcu bile geri ödeyemedik. Biz yine de dipdiriyiz. Çalışıyoruz çünkü biz Kızıl devrim savaşçılarıyız.

Yaşasın kızıl devrim savaşçıları!

Yaşasın kızıl devrimin öncüsü Rusya!

24 Mayıs 1922 Mehmedov[198]

* * *

İstanbul bugün Türkiye'nin başkenti olmaktan çok, beynelmilel bir şehirdir. Büyük nüfus yoğunluğunun nedeni çok sayıda yabancı devlet vatandaşı ve askerinin burada toplanmış olması. Bu yüzden bu şehir komünizm propagandasını dünya çapında yayma bakımından kayda değer bir merkez. Bu hususu dikkate alan Antant komutanlığı Türkler, Ermeniler, Bulgarlar, Ruslar arasından ve başka milletlerden birçoklarını ajan olarak kazanıp İstanbul'da gözetimi ve casuslarını artırıyor. Kimileri propaganda yapmak üzere kışlalara bile girme cesaretini gösteren komünistlerden birini tespit edip tutuklanmasını sağlayan her ajana 500 lira ödül ve 150 liralık maaş vaat ediliyor. Sansür periyodik basına göz açtırmıyor. Komünizm yanlısı tek dergi Aydınlık kapatıldı ve harcanan bütün çabalara karşın yeniden çıkmasına izin verilmedi. Ama yine de komünist hareket zayıflamayıp gelişiyor. 1 Mayıs kutlamaları buna kanıt olarak gösterilebilir. Hükûmet kutlamaların yalnız şehir dışında yapılmasına izin verdi. Ama buna rağmen işçiler şehrin birçok yerinden kızıl bayraklarla ve Enternasyonal'i söyleyerek geçti. Şehir dışında mitingler düzenlendi ve buralardaki konuşmalarda şu konulara değinildi: İşçi hakları, kızıl devrim, proletaryanın birliği. İşçilere Lenin, Troçki ve Zinovyev yoldaşların resimleri olan broşürler dağıtıldı.

---

196 Fahri'nin yukarıda verdiğimiz raporunda Osman Abdullah'tan söz edilmektedir.

197 Kuşçubaşı Eşref olabilir.

198 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 289 [Rusça].

İstanbul'da gençlik komiteleri bulunması ve gelişmesine karşın, burada en sağlam ve etkili Türk İşçi Derneği ve Rumların teşkilâtı [Beynelmilel İşçiler İttihadı]. Bu teşkilâtlar bağımsız çalışıyor, ama idare merkezleri birleşmiş durumda. Rum teşkilâtının son toplantısında teşkilât başkanı ...'ya oy verildi.

İstanbul'da bulunan Ermeni devrimciler de teşkilâtlanıyor. Değişik milliyetlerden bütün komünist teşkilâtların temsilcileriyle bir merkez de oluşturuluyor.

24 Mayıs 1922 Mehmedov[199]

* * *

Bu süreçte Türkiye Sosyalist Fırkası içinde de ilginç bir süreç yaşanmaktadır. İştirakçi Hilmi'nin yokluğunda bir kongre topladığını, kendisini reislikten aldığını, ancak Hüseyin Hilmi'nin fırka tüzüğündeki azledilemez reislik hükmüne dayanarak yeniden fırka reisliğine getirildiğini biliyorduk. Aşağıda bu sürece ilişkin 2 yeni belgeyi sunuyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla Hüseyin Hilmi'nin yokluğunda TSF ile Bİİ arasında bir yakınlaşma olmuş ve bu işbirliği çerçevesinde Hüseyin Hilmi'nin yeniden reisliğe geçme girişimi de kınanmış.

Muhterem Serhad Bey Efendi

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın layenazl reis-i sabıkı Hüseyin Hilmi efendinin su-i idaresinde usanç getiren umum fırka azasının Dâhiliye Nezaretine müracaatı üzerine, Dâhiliye Nezareti geçen sene Eylül ibtidasında toplanması lâzım geldiği halde Hüseyin Hilmi Efendi tarafından bir türlü içtimaa davet edilmeyen kongreyi resmen içtimaa davet etti. Dâhiliye Nezareti ceraid-i yevmiye ve takvim-i vekayi ile 8 Mart 338'de kongre akd edileceğinden merkez memurlarının nezareti tahtında azayı şubelerinde intihabatı bera-yı icra-ı içtimaa davet etti. Aza şubelerde içtimaa ve murahhaslarını intihab ettiler. Mazbata-i intihabiye evvela merkez memurları tarafından tasdik edildi. Merkez-i Umumi'de kongre küşadından evvel Polis Müdüriyeti Üçüncü Şube Müdürü Nafiz ve muavini İsmail Hakkı ve Ayasofya merkez memuru Seyfeddin Beyler mezabıt-ı intihabiyeyi birer birer tedkik ve tekrar tasdik ettiler. Ve Üçüncü Şube Müdürü hükûmet namına kongrenin meşrua tanındığını ve kongreyi küşad ettiğini resmen beyan etti. Kongre evvela eski nizamnamesinin layen[azl](lik) maddesiyle Hüseyin Hilmi Efendi fırka merkez-i umumisine ve şuabatına aid cem' menkule ve gayr-ı menkuleyi satmak ve azayı keyfinin istediği gibi tard eylemek haklarını bahş eden maddelerini lağv ve usul-ı intihabiyeyi vaz eyledi.

Hâlbuki Dâhiliye Nezareti'nin bir emriyle fırka yine sahib-i ebedisine teslim olunmak istiyor. Dâhiliye Nezareti yeni ve kongre tarafından müntehab heyet-i idareyi bazı esbabdan dolayı tanımayabilirdi. Fakat yeni intihabat emr eder idi. Dâhiliye Nezareti kendi açtığı kongrenin tanzim ettiği nizamnamede muhtac-ı tadil maddeler görüyor. Ve nokta-i nazar-ı katisini fırka azasına bildirdikten sonra bir ikinci kongre vahdet edebilir idi. Fakat hiçbir vakitte azayı layenazl ve daimî ve gayr-ı müntehab bir reis tanımaya mecbur edemezdi ve etmemeliydi. Fırkanın umum azası binden fazla mührü muhtevi bir arz-ı mahzar ile Dâhiliye Nezareti'nin bu karar-ı gayr-ı adilanesini protesto ettiler ve azasının bir hak ve mali harimi olan fırkayı esbab-ı mucibesiz bir emr-i resmi ile bir diktatörün eline teslim etmemeye karar verdiler.

199 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 290 [Rusça].

Zat-ı âlilerinin bu hakk-ı kıyam buyuracağınızı ve bu gibi hareketlerin azayı müfrit yollara sevk etmekten başka bir tesir icra edemeyeceğini ve memleketimizde hayat-ı içtimaîyede bir teraneden ve sükûn temin etmek için amele aza ile hükûmetin beynindeki münasebatın dostane olması lâzım geldikten kani olan her şahsın nezaretin bu tedbirini muvafık görmeyeceğinden emin olduğumuzdan ceride-i muhteremenizle de bu hakkın tezahürüne lütfen muavenet edeceğinizi ümid ve teşekkürat-ı acizanemizi takdim eyleriz efendim

Fi 13 Haziran 922

Kongre Heyet-i İdare-i Müntehabesi kararıyla reis-i müntehab

Sacid[200]

* * *

Biz zirde vaz ül imza İstanbul amele teşkilâtı fırka ve cemiyetleri ve umum amele murahhasları işbu Haziran'ın on dördüncü Çarşamba günü akşamı saat yedide Galata'da Mumhane caddesinde Beynelmilel Amele İttihad Cemiyeti Merkez-i İdaresi'nde içtima ve atideki kararları ittihaz ettik.

1-Memleketimizde elan tatbik edilen ve yirminci asır medeniyetin ahkâmına muvafık olmayan kavanini protesto ediyoruz.

2-Garbdaki emsali misüllü ve bu asır medeniyetin ahkâmına muvafık ve ameleye kendi menfaatlerini müdafaaya müsaid teşkilât yapabilmelerini mümkün kılacak kavanin tedvini talep ediyoruz.

3-Türkiye Sosyalist Fırkası'na mensub olan amelenin serbesti-i tam ile intihab ettikleri delegelerin teşkil ettiği kongrenin kanuniyetini tasdik ve hükûmetin layenazl ve daimi sıfatıyla sosyalist fırkasına umum amelenin arzularına rağmen Hüseyin Hilmi efendi nam bir serseri-i müstereddiyi reis tayin etmek isteğindeki karar gayr-ı kanuni ve gayr-ı adilanesini kemal-i şiddetle protesto ederiz.

4-bu mutalebat ve protestolarımızın muvaffakiyetiyle tetevvüc etmesi için umum dünya işçilerinin muavenetine müracaat eylemeye karar verdik.

5-iş bu içtimaa saat dokuzda hitam verdik.

Beynelmilel Amele İttihadı katib-i umumisi Kara Bedii

Türkiye Sosyalist Fırkası müntehab [ve]znedarı ve kongre reisi Mehmed ...

Türkiye Sosyalist Fırkası reis-i müntehabı Sacid

Beynelmilel Amele İttihadı heyet-i idare azasından İshakopolos

Beynelmilel Amele İttihadı heyet-i idare azasından Kâzım*

*balada imzaları olan beş arkadaş murahhas tayin edilmişlerdir.[201]

200 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 20, Klasör No: 26_36, Belge No: 225 [Eski Türkçe].

201 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 20, Klasör No: 26_36, Belge No: 226 [Eski Türkçe].

İstanbul Komünist Grubu'nun Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkan Komünist Federasyonu Kongrelerine Katılımı

Dr. Şefik Hüsnü'nün, Bulgaristan Komünist Partisi'nin 1922 Haziran'ında toplanan IV. Kongresi vesilesiyle hazırladığı ve Komintern arşivine girdiğine göre KEYK Doğu Seksiyonu'na da gönderdiği aşağıdaki rapor birçok bakımdan ilginçtir. Birincisi Dr. Şefik Hüsnü bu raporda ilk kez TİÇSF ve İKG Merkez Komitesi, Siyasi Bürosu ve genel üye sayıları hakkında somut bilgi vermektedir. İkincisi daha önceki veya sonraki raporlarında pek alışılmadık bir ifadeyle İKG'nin Mustafa Suphi önderliğinde Bakü'de kurulan TKP'nin bir seksiyonu haline geldiğini ifade etmektedir. Üçüncüsü Komintern IV. Kongresi öncesinde Türk seksiyonunun yeniden örgütlenmesi konusunda İKG'yi görevlendirdiği dile getirilmektedir. Aşağıda vereceğimiz 2 Haziran günlü İKG'nin üç aylık raporunda, Dr. Şefik Hüsnü İKG'nin Komintern'in resmî örgütü olarak kabul edilmesinden duydukları memnuniyete de vurgu yapmaktadır. Bilindiği gibi Balkan Federasyonu tarafından kararlaştırılan ve KEYK'in onaylaması üzerine Komintern IV. Dünya Kongresi ertesinde Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturulan Teşkilât Bürosu'nda Dr. Şefik Hüsnü sekreter olarak görevlendirilmiştir. Son olarak İKG'nin Bulgaristan ile sıkı işbirliği içinde çalışma arzusu ifade edilmektedir. İKG'nin yayın faaliyetinin hemen hemen tümüyle Sofya'ya kaydırılmasının öngörülmesinin yanı sıra sendikal alanda staj için Bulgaristan'a militan gönderilmesi öngörülmektedir.

TÜRKİYE HAKKINDA RAPOR

İstanbul Komünist Grubu Merkez Yürütme Komitesi, Bulgaristan Komünist Partisi kongresine katılmak üzere beni görevlendirdiği 16 Mayıs 1922 günlü oturumunda, bu vesileden istifade ederek, benim vasıtamla, Balkan Komünist Federasyonu (BKF) ile ilişkiye geçmeye ve uygunsa Türkiye'nin bu federasyona üyeliğine başvurmaya karar verdi. Bu konuda İKG, Doğu Sekreterinin, Sakarof [Safarov] yoldaşın organı tarafından Moskova'daki delegemize [Fahri-Ali Cevdet] Rus [Türk] komünistlerinin BKF ile birlikte çalışmasının arzu edilir olduğunu ifade etmiş olan Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin görüşünden esinlenmiştir.

Bu kısa raporumda size, BKP Genel Sekreteri olarak Kolarov yoldaşa daha önce sunduğum bilgileri ve teşkilâtımızın görüşlerini sunacağım.

1) Alman devrimi sırasında, 1919 başlarında, Berlin'de binlerce kişiden oluşan kalabalık bir Türk kolonisi vardı. Büyük bölümü, hükûmetin savaş sırasında meslek öğrenmek ve Alman

fabrikalarında ustalaşmalarını sağlamak üzere gönderdiği işçilerden ve genç çıraklardan oluşuyordu. Bunlardan birçoğu, Alman yoldaşlarıyla yan yana devrimin ateşine katılmış ve savaş alanında birçok kurban bırakmıştır. Bugüne dek sosyalizm için bireysel propaganda yapmakla yetinmiş yoldaşlarımız işte bu unsurlarla Berlin'de iki işçi teşkilâtının temellerini atmıştır: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist [olmamalı] Fırkası ve Türkiye İşçiler Derneği (sendika).

2. Bu yoldaşlar birkaç ay sonra İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Orada, bir dizi gözüpek devrimci, diğerlerinin yanı sıra Doktor Şefik Hüsnü onlarla birleşmiş ve böylece güçlenen parti aynı adla yeniden kurulmuş ve resmî izin elde etmiştir.

3. Partinin bileşimi, yaklaşık %65'i çoğunlukla kalifiye olmak üzere el işçisi, %35'i aydın, avukat, doktor, sanatçı, yazar, profesör ve özellikle çok sayıda ilkokul öğretmeni idi. Başlangıçta bin iki yüz üye parti etrafında bir araya gelmişti. Ancak 16 Mart 1920'den sonra üyelerin önemli bir bölümü Anadolu'ya kaçtı (en iyileri Ankara Halk İştirakiyun Partisi etrafında toplandı ve bunun içinde deneyimli militanlar olarak hareket ettiler) ve inançları zayıf olanlar da bizim teşkilâtlarımızın faaliyetine katılmaya son verdiler.

4. Başından itibaren partinin yönetimi ve tüm sorumlu görevler, ilk fırsatta 3. Enternasyonal ile bağlantıya geçmeyi gözeten komünistlerin ellerindeydi. Zaten üyelerin çoğunluğu aynı eğilime sahipti. 16 Mart'tan sonra hükûmetin ve Antanta devletlerinin keyfîliği ve baskıları katlanılamaz hale geldiğinden ve yoldaşlarımızın birçoğu gülünç nedenlerle tutuklandığından, bir tür paravan olarak parti adını muhafaza ederek illegal bir grup halinde (İKG) örgütlendik.

5. Bu dönüşümden kısa süre sonra İKG'nin en aktif ve en yetişkin iki üyesini, Ethem Nejat ile Hilmioğlu Hakkı'yı Enternasyonal'in II. Kongresi'nde bizi temsil etmek üzere gönderme olanağını bulduk.

Böylece bu iki yoldaş, o arada TKP'yi kurmuş olan Suphi ile ilişkiye geçtiler. TKP'nin birinci kongresi Bakü'de bu üç yoldaşın yönetiminde yapıldı ve böylece İKG, TKP'nin bir seksiyonu haline geldi. Küçük Asya'ya girmeye çalışan bu yoldaşların trajik sonu ve TKP'deki dağınıklık ve ardından kesin olarak dağılması üzerine, Enternasyonal Yürütme Komitesi İKG'yi, IV. Kongre'den önce Türk seksiyonunu yeniden oluşturmak üzere Türkiye'deki en yetkin komünist unsurları bir araya getirmekle görevlendirdi.

6. Halihazırda İKG –kendisiyle tam bir uyum içinde faaliyet gösteren sempatizan meslek teşkilâtlarını ve kardeş grupları saymaksızın– toplam 300 aktif üyeyi ve belli sayıda üyeye sahip gençlik seksiyonunu, ayrıca yaklaşık 60 aday üyeyi bir araya getirmektedir. İstanbul belli sayıda sınaî merkeze bölünmüştür; her biri merkez şefi tarafından yönetilmekte, "hücre" adını verdiğimiz küçük oluşumların rehberlerine Merkez Komitesi'nin direktiflerini iletip bunların uygulanmasını denetlemektedir. Merkez Komitesi 6 üyeden oluşmaktadır; bunlardan 3'ü küçük Siyasî Büroyu oluşturmaktadır.

7. İKG, TKP Kuruluş Kongresi için İstanbul'daki diğer teşkilâtlarla ve Ankara'daki yoldaşlarımızla görüşmelerini sürdürmektedir. Bu kongreyi Türkiye'de toplama olanağımız olmadığı takdirde, Bulgar yoldaşlarımızdan kongreyi gizli olarak Bulgaristan'ın herhangi bir yerinde toplamak için yardım isteyeceğiz.

8. İKG, BKF'ye katılmakla ona şu an için hissedilir bir güç getirmeyecektir. Buna karşılık bu işbirliğinden gelecekteki gelişmesi için en yüksek yararı sağlayacağını ummaktadır. Güçlü bir teşkilât haline geldiği durumdadır ki BKF'ye katılımı bir etki gücüne sahip olacaktır. Şüphe yoktur ki illegal bir teşkilâtın gücü, yapmayı başardığı yazılı propagandadır. Bu nedenledir ki Bulgar partisinden ve BKF'den istediğimiz ana şey, broşür yayınlanmasında bize yardımcı

olmalarıdır. Gerekli el yazmalarını gönderecek durumdayız. Sadece bunların burada basılmasını ve bize İstanbul'da en azından beş yüz tanesinin teslim edilmesini istiyoruz. Bu yayınların, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Yunanistan'da ve Türkçe konuşan azınlıkların olduğu her yerde son derece yararlı biçimde dağıtılma üstünlüğü var. İKG, BKF iaşe ve ibatesini sağlamayı üstlendiği takdirde, gerektiğinde tashih yapmak ve bu broşürlerin basımını denetlemek üzere bir yoldaşı Sofya'ya gönderebilecek durumdadır.

9. Yaklaşık bir yıldır İstanbul'daki işçiler arasında Sofya'da yayınlanan "ZİYA" gazetesinin dağıtımını yapmaktayız. Grup şimdiye kadar 250 nüsha gazete alıyor ve bunları tramvay ve elektrik işçileri arasında çok kolayca dağıtıyordu. Bu sayıyı 400'e çıkarmamız gerekiyor. Ancak şimdiye kadar çok zavallı bir gazeteydi. Esasa ilişkin hiçbir şey yok. Yazı Kurulu çok yerel bir ilgiye sahip tartışmalar içinde kayboluyor. ZİYA kadrolarının genişletilmesini, 1'i Türkiye'ye veya uluslararası öneme sahip birtakım sorunlara ayrılmış en az 4 sayfa olarak yayınlanmasını istiyoruz. Okurların sosyolojik veya eğitsel mahiyette birtakım haberler veya edebi sayfaları da gazetede bulması iyi olacaktır.

10. İKG 1919-1920'de, ilk 2 sayısı Berlin'de yayınlanmış Kurtuluş adlı sosyalist bir dergi yayınlamıştı. 16 Mart 1920 terör rejiminin ardından Kurtuluş'un yayını birkaç ay sonra askıya alındı, birtakım yoldaşlar Aydınlık adıyla sosyolojik bir dergi yayınlama müsaadesi alabildiler. Komünizmin en yetkin teorik propagandası Türkiye'de bu dergi aracılığıyla yapılabildi; dergi üniversite gençliği ve liselerin eğitmen kadrosu üzerinde birinci sınıf bir etki yarattı. Ne yazık ki Aralık 1921'de bu değerli yayın, Antanta devletlerinin ortak sansürü tarafından süresiz olarak askıya alındı. Kimi başvurular sayesinde Aydınlık'ı yeniden yayınlama müsaadesini ancak bir ay önce alabildik. Ben İstanbul'dan ayrılırken bir sayısı matbaaya veriliyordu. Umuyoruz ki BKF bu derginin Balkanlarda Türkçe konuşan azınlıklar arasında geniş ölçüde dağıtılmasını sağlayacaktır.

11. Türkiye'de işçi sınıfının hiçbir siyasî gazetesi yoktur. Siyasî gazetelerin miktarı sansür tarafından sınırlanmış olduğundan yeni bir gazete imtiyazına sahip olmak olanaklı değildir. Ancak mevcutlardan bazıları, imtiyazlarını, bir miktar para karşılığı satmaya eğilimli. Parti böylesi bir fedakârlık yapacak durumda değil. KEYK, Orta ve Batı Avrupa'da sübvansiyonda bulunduğu basının kendisinden bekleneni vermediği gerekçesiyle bu gazete konusunda İKG'ye yardımcı olmayı yararlı bulmuyor. Ancak Türkiye'yi tanıyanlar için, bizde durumun bambaşka olduğu göze çarpıyor. Bu Batı ülkelerinde her renkten gazeteler, belli bir entelektüel gıda alan proletaryaya sesleniyor. Oysa ki bizde, emekçiler için bir gazete yayınlanması halinde sınıf mücadelesiyle ve sosyal devrimle uzaktan veya yakından ilgilenen herkes kendisini onu okumaktan alıkoyamayacaktır. Bu girişimi bizim yerimize sosyal-patriyotların yapması halinde, bu komünizme ağır bir darbe olacaktır. BKF bu sorunla ilgilenmeli ve bu boşluğu doldurmak için bize yardımcı olmak üzere bir şeyler yapıp yapamayacağına bakmalıdır.

12. Son bir öneri daha yapmam gerekiyor. İKG, sendikalarda çalışan belli bir grup işçi yoldaşımızın burada mükemmel sonuçlar veren propaganda yöntemini öğrenmek üzere Bulgar teşkilâtlarında birkaç ay staj yapmasının çok yararlı olacağını düşünmektedir. İKG onların yol giderlerini üstlenebilir. BKF sadece onların iaşe ve ibatesini üstlenecektir, gerekirse onları bir fabrikada çalıştırabilir.

İKG delegesi
(imza) Mashar [Masdar][202]

202 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 175-180 [Fransızca].

* * *

Dr Şefik Hüsnü'nün yukarıda verdiğimiz Doğu Seksiyonu'nun talimatı doğrultusunda, Fahri'nin Moskova'dan dönmesinin ardından kaleme aldığı teşkilât sorunlarından yayın faaliyetine kadar geniş bir alanı kapsayan bu 3 aylık raporu, KEYK ile İKG'nin bir seksiyon olarak ilişkileri sorununu pek doğru bir biçimde yerine oturtamadığını gösteriyor. Bu nedenle KEYK'in kendi taleplerini karşılamamasını, düzenli ilişki üretememesini ve Ortadoğu ile ilgili gerekli adres ve bağlantıları sağlayamamasını, KEYK'in durumu kavrayamamasına vb. bağlamaktadır. Dr. Şefik Hüsnü'nün İKG içinde yapılan üye temizliğiyle ilgili elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Burada aktarılan 1 Mayıs faaliyetleriyle ilgili bilgiler yukarıda verilmiştir. Yine Komintern IV. Kongresi'nden sonra kurulan Teşkilât Bürosu'na verilen Türkiye Birleşik Komünist Partisi kurma görevinin, Fahri'nin Moskova'da bulunduğu sırada kendisine İKG'nin Komintern tarafından resmen tanınmasıyla birlikte ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede İKG, Bİİ ve THİF ile ilişkilerini de yansıtmak durumunda kalmış ve Bİİ içindeki anarko-sendikalist eğilime işaret etmiştir. Yine bu rapordan görüldüğü kadarıyla, yukarıda andığımız Fahri'den Şubat ayında istenen Türkiye Raporu başlıklı makale, kendisi Türkiye'ye döndükten sonra yazılıp gönderilmiştir; dolayısıyla onun imzasını taşısa da bu makale İKG'nin kolektif bir ürünü olarak kabul edilebilir.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne
(İKG üç aylık raporu)

2 Nisan 1922 günlü oturumunda, İstanbul Komünist Grubu Yürütme Komitesi, daha yeni dönmüş Moskova'daki temsilcisini [Fahri] dinledikten sonra, aşağıdaki raporu hazırladı.

1. İKG'nin, Komünist Enternasyonal'in resmî örgütü olarak kabulü, çalıştığımız son derece zorlu koşullarda faaliyetimizi sürdürmek için büyük bir teşviktir. Sadece bir nokta bizi üzdü; KEYK'in, örgütlerimizin komünist propaganda ve Doğu'da devrim için çalışmasının önemini tamamiyle kavramadığını görmek. Bu çalışmaya gerçek değerini biçseydi, İKG'nin günlük bir siyasî gazete kurmak amacıyla yardım talebini, –bir ön inceleme bile yapmadan– reddetmezdi. Hollanda örneği, İstanbul için bir karşılaştırma ölçüsü olarak hizmet edemez; zira burada tek bir devrimci gazete, hatta sosyal-patriyot bir gazete bile yok. Bu nedenle komünistler bir günlük gazete yayınlamaya girişirlerse, sosyal sorunlar ve sosyalist hareketle yakından veya uzaktan ilgilenenler, daha iyisi olmadığından bu gazeteyi okuyacaklar. İlk 8-10 ay boyunca, her şeye rağmen yayınlanmayı sürdürebilmesi yeterlidir. Ne yazık ki KEYK, İKG'nin kendisine sunduğu bütçenin[203] hemen hemen yirmide birine denk düşen küçük bir yardımda bulunmakla

203 **Sözü edilen bütçe şu olmalı [*TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 248 (Almanca). Aynı belgenin ayrıntısız örneği arşivde Fransızca olarak bir önceki belge olarak yer almaktadır.]**

	İstanbul Komünist Grubu'nun 6 aylık bütçesi	1 ay	6 ay	Toplam
1. Günlük	gazetenin matbaa ve kâğıt masrafı: Günde 30	900	5.400	5.400

yetindi. Oysa ki bu bütçe sadece eylem programımızın uygulanması için gerekli asgariden ibaretti. Bu koşullarda, ne olursa olsun masraf doğurucu herhangi bir şeyi yapmak kesinlikle olanaklı değildir. İKG faaliyetini bugüne kadar sürdürdüğü ölçüler içerisinde yürütecek ve üyelerinin adanmışlığını, komünizmin AZAMİ yararı için kullanmaya çalışacaktır. Bugün de, İstanbul'da yayınlayabileceğimiz bir günlük işçi gazetesinin büyük önemi konusunda ısrarlıyız ve umuyoruz ki KEYK bizim bakış açımızı benimseyecek ve bunu önümüzdeki dünya kongresi oturumlarında savunacaktır. Ayrıca İKG, Fahri yoldaşımızın kendisine ilettiği şu anki yardımı geçici ve Komintern'in IV. Kongresi'ne kadarki süreye kadar olarak değerlendirmektedir.

2. İKG, raporların ve bildirilerin iletiminde görülen belli bir düzensizliğe Komintern'in dikkatini çekmenin ödevi olduğu kanısındadır. Örgütümüzün üyeleri için, İKG sekreterliğinin 3. Enternasyonal III. Kongresi'ne gönderdiği ayrıntılı raporun, Kongre'ye iletilmemekle kalmayıp, dahası, özel görevlimiz Moskova'ya ulaşıncaya kadar, ilgili Sekreterliğin eline geçmiş bile olmadığını görmek kötü bir sürpriz olmuştur.[204] Enternasyonal'e göndermiş olduğumuz diğer raporların akıbeti de aynı olmuştur. Büyük önem taşıyan bu belgelerden hiçbiri, gönderildiği yere kadar varamamıştır. Yolda bir yerlere takılmış olmalılar. Aynı olasılığın, temsilcimize göndermiş olduğumuz talimatların aktarılmasında da olduğuna işaret etmek yerinde olur. Temsilcinin Moskova'da bulunduğu sırada, bu talimatlar Kırım'dan geliyordu. Geldiklerini öğrendikten bir ay sonra temsilcimiz, bunlar henüz eline geçmeden, Sivastopol'a dönüyor. Orada, bunların Moskova'ya henüz yeni gönderildiğini öğreniyor. Ve nihayet bir ay sonra da İstanbul'a bunlar hakkında hiçbir bilgi alamadan geri dönüyor. Öte yandan bizler de Enternasyonal tarafından gönderilmiş belgeleri akıl almaz gecikmelerle alıyoruz. a) Tornacılar sendikasının kongresine katılmaya bizi çağıran bir davet, kongrenin toplanmasından çok sonraları bize ulaşıyor. b) Aydınlık ile ilgili bir soru kâğıdı iki ay gecikmeyle. c) Fahri yoldaşımızdan, Yeni Doğu adıyla yayımlanacak bir kitap için Yakın Doğu hakkında bir bölüm yazmasını isteyen ve Moskova'dan Şubat 1922 başlarında gönderilmiş bir mektup, yoldaşın Kırım'da bulunmasına rağmen Nisan ayı sonlarında İstanbul'a geldi; oysa ki bu mektup Mart ayı içinde, yoldaş daha Rusya'dayken kendisine ulaştırılabilirdi. Bu düzensizlikler son derece de üzüntü verici. Uygun

2.	a) Günlük gazetenin ve aylık Aydınlık dergisinin aynı zamanda küçük gruplar oluşturan ve hareketi yöneten yazarlarının maaşları. Yazar başına aylık 100 lira	300	1.800	1.800
	b) Broşürlerin tercümesiyle görevli 2 basın tercümanının maaşı. Her biri ayda 70 lira	140	840	840
	c) Günlük gazetenin, Aydınlık ve Aydınlık Kitaplığının idari işlerine bakan 4 görevlinin maaşı. Ayni zamanda grup yöneticilerinin pratik işlerine bakıyor ve literatür dağıtımını yapıyorlar. Her biri ayda 70 lira	280	1.680	1.680
3. Günlük	gazete, Aydınlık ve Aydınlık Enstitüsünün bina kirası	100	600	600
4. Kitaplığın	kurulması	800	800	
5. İllegal	yoldan 10 broşürün basılması. Her biri 90 lira (bin adet)	900	900	
6.	a) 8 sendikanın kirası. Her biri için ayda 30 lira	240	1.440	1.440
	b) 8 sendika sekreterinin maaşı. Her biri 60 lira	480	2.880	4.320
7.	a) Gençler yurdunun kirası	60	360	360
	b) Sekreter ve idareci. Her birine 60 lira	120	720	720
	c) Gazete ve dergi abonmanı ve hücrelere yardım	30	180	180
	ç) Kitaplığın, spor bölümünün ve çırak kursunun kuruluş gideri	900	900	
	d) Hastalık yardım sandığı fonu	100	100	
				18.840

204 Komintern III. Kongresi'nin 22 Haziran – 12 Temmuz 1921'de yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, İKG ile KEYK arasındaki ilişkilerin düzeyi de tahmin edilebilmektedir. Buradan da anlaşıldığı kadarıyla Fahri İKG özel temsilcisi olarak Moskova'ya gidinceye kadar İKG'nin Komintern ile bağları son derece düşük düzeydedir. 31 Mayıs 1921 tarihli bu raporu yukarıda verdik.

önlemlerle KEYK'in, Enternasyonal'in çıkarlarına son derece zarar verici bu sorunun giderilmesini diliyoruz. Bundan böyle İKG'ye gönderilecek mektup ve literatürün Orta Avrupa, Viyana üzerinden gönderilmesini talep ediyoruz. Bu, Güney Rusya ve Karadeniz'e göre çok daha kısa bir yol olacak.

3. Geçtiğimiz üç ay içinde birtakım olaylar, İKG'yi, üyeleri arasına sızmayı başarmış bir dizi arzu edilmeyen unsuru örgütünden ihraç etmek zorunda bıraktı. Bu temizlik, İKG'nin bizzat varlığını tehlikeye düşürebilecek kadar ağır birtakım olaylara dayanıyor. Bir süreden beri, merkez büronun yönetimi kendilerine verilmiş olan yoldaşlar, İtilâf devletleri emniyet ajanlarınca sürekli takip ediliyordu. Bu nedenle, propaganda girişimlerimizin birçoğunda, faaliyetimize son derece zararlı bir dizi engeli aşmak zorunda kalıyorduk. Ayrıca Aydınlık dergisi yazı kurulu ve İKG sorumlu üyeleri, sık sık tehdit ve şantaj mektupları alıyordu. Bu mektupların kimilerinde, İKG'nin yaşamı ile ilgili hayret verici doğrulukta ayrıntılar vardı. İşte bu tespit sayesindedir ki, komünistler ailesinin içine sızmış provokatörlerin elini bu belgelerde teşhis edebildik. Bu nedenle bir tedavi zorunlu oldu. İyi tohumu boğmadan kötü otun sökülüp atılması gerekti. Bunun sonucunda İKG'nin üye sayısı azalırken, güvenliği arttı.

4. Aydınlık dergisi, sansürün şimşeklerini üzerine çekmeden, yarım yıl boyunca düzenli olarak yayımlanabildi. Aralık 1921'de İtilâf devletleri sansürünün birçok makaleye el koyması nedeniyle dergi 32 sayfa yerine 24 sayfa yayınlanabildi; birkaç gün sonra da sansür derginin yayınını süresiz olarak askıya aldı. İKG önceleri bu baskıcı önlemin, grubun kısa süre önce kurtulduğu o hainlerden birkaçının suç atımlarından kaynaklandığı değerlendirmesini yaptı. Ancak, geçtiğimiz kış başlarında İngiliz polisi tarafından tutuklanmış olan Maksimos yoldaşımızın serbest bırakılmasından sonra, İstanbul'un tek komünist dergisine karşı bu acılı önlemin alınmasına katkıda bulunmuş farklı mahiyette bir olayı öğrendik. Gerçekten de Beynelmilel İşçiler İttihadı sekreterinin üzerinde, tutuklandığı sırada, Komintern için hazırlanmış, İstanbul'daki komünist hareket hakkında ayrıntılı bir rapor varmış. İngiliz polis görevlileri, bu raporda Aydınlık'ın politik eğilimlerine ve onun komünizm davasına sağladığı eşsiz hizmete ilişkin uzun bölümü fark etmişler. Yoldaşımız, bu dergiyle ilgili olarak kendisine yapılmış uzun sorgulamayı İKG yönetimine bizzat anlattı. Daha önceden almış oldukları ihbarları doğrulayan bu olaydan sonra işgal orduları askerî komutanlığı, İtilâf devletleri sansür kuruluna bu dergiyi kapatmaları emrini vermiş. Bu nedenle Ocak 1922'den beri Aydınlık'ın yayınlanması yasaklanmış durumda. Bununla birlikte, sürekli başvurularla ve Fransa Cumhuriyeti Yüksek Komiserliği'nde çalışan sempatizan bir memurun yardımıyla, kısa süre önce dergimizi yeniden yayınlama izni aldık. Haziran 1922 sayımız halen matbaada, kısa süre sonra yayınlanacak.

5. Son aylarda, dergi yerine 64'er sayfalık iki güçlü broşür yayınladık; birinin adı "Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaîsi", diğerinin adı ise, "Burjuva demokrasisi ve sosyalizm". Her iki broşür de propaganda ve eğitim çalışmamıza büyük yarar sağladı. Ayrıca İKG, "Zincirbend Gençlik" adlı şapirograf ile çoğaltılan bir gazete çıkarma konusunda gençliğe yardımcı oldu; bu derginin şimdiye kadar her biri 150 adet çoğaltılan 3 sayısı yayımlandı. Bu yayın gizli olduğundan, içeriği son derece canlı ve herhangi bir demokratik ülkede olabileceği kadar radikaldi. Zincirbend Gençlik'in 4. sayısı halen hazırlanıyor. Genç yoldaşlarımız için, İKG, Lenin'in komünist gençliğe hitabesinin Türkçe çevirisinin iki baskısını yaptı. Bu broşür, burada Şubat ayı içinde dağıtıldı ve temsilcimizin geri dönüşünden önce birkaç nüshasını Rusya'ya da gönderdik. Halen gönderdiğimiz adı geçen çalışmalardan birçok nüshayı ve iki takım Aydınlık'ın Doğu Halkları Komünist Üniversitesi Kütüphanesi'ne İKG adına sunmayı Komintern sekreterliğinden rica ediyoruz.

6. Kısa süre sonra, İKG'den bir yoldaş Sofya'ya giderek Bulgar Komünist Partisi kongresinde Türkiye'ye temsil edecek.[205] Yanında Aydınlık yazı kurulu üyelerinin kaleme aldığı iki broşürün el yazmaları bulunacak. Bu broşürler Sofya'da basılmalı ve Türkiye'ye ithal edilmelidir. Birinin adı "Türkiye işçi ve mesleki örgütleri", diğerinin adı ise "Türkiye komünistleri bugün ve devrimden sonra ne vaad ediyor?" Delegemiz, Balkan Federasyonu sekreteri ile İKG'nin bu siyasal topluluğa üyeliği konusunu da görüşecek.

7. Geçtiğimiz yazdan bu yana, 2. Enternasyonal yandaşı Türkiye Sosyalist Partisi içinde de komünist nüveler oluşturduk. Bu küçük İKG oluşumları, bu partinin üyeleri arasında 3. Enternasyonal lehine güçlü bir akımı yaratmayı arzulanır ölçülerde başardılar. Bir yandan bu iyileştirici hareket, diğer yandan üç ay önce emekçilerin koşulsuz yenilgisiyle noktalanan tramvay işçilerinin son grevinin moral bozucu etkisi sonucunda parti nihayet ünlü maceracı Hilmi'den kurtuldu ve yönetimine yeni militanlar geçti. Bu değişiklikler, Fransız makamlarının yardımıyla eski yandaşlarını patronların finanse ettiği bir dernek etrafında bir-araya getirmeye çalışan eski parti başkanının tezgâhının, bir zamanlar son derece gelişkin bu parti içinde büyük bir dağınıklığa yol açtığı alabildiğine elverişsiz koşullarda gerçekleşti. Bu iç çatışmalar, İKG'nin faaliyeti için ise son derece elverişli bir zemin oluşturdu. İKG bu fırsattan geniş ölçüde yararlandı. Önderler ve kitleler arasında faaliyetimiz başarılı bir biçimde sürüyor. Sosyalist partinin resmî önderleri, içinde kaybolduklarını hissettikleri zorlu koşullarda, devrimci bilinci yüksek bu militanlardan hâlihazırdaki bunalımı aşmak için gerekli güçleri sağlayabileceklerine inanarak İKG yöneticilerine çok sıcak bir yakınlık gösteriyorlardı. Bu elverişli ortamda, İKG propagandacıları da partinin tüm seksiyonlarına giriyor ve komünist nüvelere büyük bir inanç aşılamayı başarıyorlar. Fazla uzak olmayan bir gelecekte sosyalist partinin bütünüyle İKG'nin hâkimiyeti altına gireceğini umuyoruz.

8. Beynelmilel İşçiler İttihadı ile ilişkilerimiz dostça ve kardeşçe. Daha şimdiden TBKP içinde birleşmemiz kararlaştırıldı. Yavaş yavaş, Bİ saflarında, komünizme pek yatkın olmayan, liberter sendikalizme eğilimli gibi gözüken oldukça uzlaşmaz bir dizi anarşist unsuru tespit ediyoruz. Elbette bu örgütlü TBKP'nin kuruluşunu resmen görüşeceğimiz gün, komünizm disiplininden sapkın unsurların dışlanması sorunu gündeme gelecek ve her türlü tereddüdün giderilmesini talep etmekten geri durmayacağız.

9. Birkaç haftadır birtakım eğitsel konferanslar düzenledik ve bunların her birini üçer kez tekrarladık. Önce, bilindiği gibi İKG'nin bir eseri olan Türkiye İşçi Derneği lokalinde, sonra Bİ konferans salonunda ve üçüncü olarak da, Türkiye Sosyalist Partisi'nin bir seksiyonunda. Bu derslerden, İstanbul emekçilerinin sınıf bilincini güçlendirmek ve onlarda bir devrimci ideal gereksinimi uyandırmak açısından çok şey bekliyoruz.

10. [orijinal metinde bu numara atlanmış]

11. Küçük Asya'daki yoldaşlarımızın faaliyetinden de kısaca söz etmeliyiz. Ankara'da ve Anadolu'nun diğer yerleşimlerinde bulunan İKG üyeleri, son zamanlara kadar gizlice faaliyet yürütüyorlardı. Öğrendiğimize göre, legal çalışma koşulları ortaya çıkar çıkmaz, yoldaşlarımız açık alanda bir faaliyet göstermeye başlamışlar. Hâlihazırda özgürlüğüne kavuşan eski Halk İştirakiyun Partisi üyeleriyle, yeniden kurmaya çalıştıkları bu parti içinde işbirliği yapıyorlar. Aralof yoldaş aracılığıyla kendileriyle resmen yazışma girişiminde bulunduk. Ancak İKG henüz bir cevap alamadı. Sadece 1 Mayıs vesilesiyle bize bir kutlama telgrafı geldi. Bize yine aynı vesileyle çekilmiş bir dizi fotoğraf ulaştırıldı. Ayrıca yoldaşlarımızın halk zümresi yöneticileriyle

205 Dr. Şefik Hüsnü'nün bu kongreye sunduğu *Türkiye Hakkında Rapor* yukarıda yer almaktadır.

işbirliği içinde haftalık olarak yayımladıkları "Yeni Hayat" dergisini de alıyoruz. Bu haftalık komünist derginin 9 sayısı bize ulaştı.

12. İKG bu yıl 1 Mayıs gösterilerinin hazırlanmasında ve yönetilmesinde önemli bir yer aldı. İKG'nin girişimiyle tüm parti ve sendika temsilcilerinden oluşan karma bir komisyon on beş gün önce kuruldu. Farklı eğilimlerden ve Türk, Ermeni, Rum, Yahudi vb. tüm milliyetlerden örgütler bu komisyonda temsil edildi. İKG ve Bİİ temsilcilerinin ısrarları üzerine, patronların saldırısına karşı işçi örgütlerini savunmak için birlik, İstanbul'dan Vrangelcilerin kovulması, Rusya Sovyetler Cumhuriyetinin tanınması sloganları kabul edildi. Gösteri günü, örgütlerimizin üyeleri, diğer örgütlerin üyeleri arasına yayıldı ve gün boyunca kurtuluşçu ajitasyon yürüttü. Kâğıthane'de yapılan mitinge yaklaşık altı bin işçi ve zanaatkâr katıldı; sosyalist ve sosyal-demokrat partilerin konuşmacıları, ihtiyatlı bir biçimde, ortalama sözler söylediler; oysa ki komünist konuşmacı, proletaryanın hâlihazırdaki durumu ve bundan kaynaklanan komünist devrimin zorunluluğu hakkında, büyük alkış alan, ateşli bir söylev verdi. Rusya Sovyet hükûmetinin, Doğu halklarının Avrupa emperyalizminin ve kapitalizminin boyunduruğundan kurtulmasında oynadığı ve oynayacağı rol üzerinde durdu. Bu, polislerin önünde halka açık bir ortamda verilen ilk komünist söylevdi. Komünist Sadri [Sadrettin Celâl Antel], kapitalist rejimde burjuva özgürlükleri ve demokrasi yalanı hakkında coşkulu bir söylev de verdi. İzleyiciler yoldaşımızın sözlerini büyük bir heyecanla dinledi ve uzun uzun alkışladı. Mitingin sonunda, sekiz saatlik işgünü, ücretlerin artırılması, ev kiralarının düşürülmesi, karşıdevrimcilerin İstanbul'dan atılması, Anadolu işçi ve köylü kitlelerinin çıkarlarına uygun bir barış taleplerini içeren ve patronların uygulamalarını, işçi sendikalarını tanımayan dernekler kanununu, ilkokulların kapatılmasını protesto eden ve Türkiye'nin dünya devrimine katılması gereğiyle sonuçlanan, İKG tarafından kaleme alınmış ve önerilmiş uzun bir karar oybirliğiyle kabul edildi.[206] Miting sırasında İKG, 1 Mayıs'ın önemi ve Türkiye proletaryasının Rus kardeşlerine karşı ödevlerini ortaya koyan ve Türkiye proletaryasını kendi komünist devrimini yapmaya koyulmaya davet eden bir bildiriden binlerce dağıttı. Gizlilik koşullarında hazırlanıp dağıtılan bu bildiri, büyük bir sansasyon yarattı ve polisi bunu kaleme alanları bulmak için soruşturmaya yöneltti. Bakü'den gönderilmiş 200 broşür de, İKG militanları tarafından dağıtıldı. Ertesi gün ve izleyen günler, gazeteler proletaryanın ilk kez böylesine parlak bir biçimde kutladığı bu günü en küçük olaylarına kadar uzun uzun yorumladı. İşi, işçilere açıkça düşman olarak sunulmaya çalışılan komünist hatiplere şiddetle ve kaba bir biçimde saldırma noktasına kadar vardırdılar. Bizim itibarımızı kırmaya dönük bu hedefe ulaşılamadı; zira bizzat işçiler hatiplerini savunmak üzere gazetelere tekzipler gönderdiler. "İleri" gazetesi, bu işçi gönderilerinin bir bölümünü yayınlamak istedi. Böylece İKG, 1 Mayıs 1922'de yüksek örgütleme gücünü ve bu vesileyle kitleleri peşi sıra sürükleme yeteneğini kanıtladı.

13. Sonuç olarak, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne hatırlatmak isteriz ki, bize ulaştırılması gereken adresleri bugüne kadar bağlantı seksiyonu bize iletmediği için, İKG, Mısır, Mezopotamya, Suriye ve Filistin milliyetçileri ve devrimcileriyle ilişkiye geçemedi. Bu adresleri bekliyor ve en kısa zamanda alacağımızı umuyoruz.

02 Haziran 1922

Genel Sekreter O. Masdar
(İMZA) (MÜHÜR)[207]

206 Mitingde Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı konuşma ve kararlar yukarıda verildi.

207 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 128-140 [Fransızca].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Sofya'da BKP Kongresi'ne ve ardından Bulgaristan'daki Komünist Türklerin II. Konferansı'na katılmıştır. Bu kongre ve konferans'ta yaptığı konuşmalar *Rabotniçeski Vestnik [III. Komünist Enternasyonal ve Bulgaristan Genel İşçi Sendikaları Birliği Seksiyonu, Kızıl Sendikalar Enternasyonali Seksiyonu Bulgaristan Komünist Partisi (dar sosyalistler) Yayın Organı]* gazetesinde haber olarak yayımlanmıştır. Aşağıda İstanbul Komünist Grubu – TKP adına Dr. Şefik Hüsnü [Mazhar/Masdar] ve Türkiye Komünist Gençler Birliği adına İsmail Hakkı'nın yaptığı konuşmalarla ilgili 2 haberi veriyoruz:

Mazhar [Masdar/Dr. Şefik Hüsnü] yoldaş, Türkiye Komünist Partisi delegesi.

TÜRKİYE'DE POLİTİK DURUM

Türkiye'deki olayların gerçek özü hakkında Bulgaristan'da pek az şey biliniyor. Bu husus şimdiye kadar ülkedeki durum hakkında yalnız millî burjuvazinin dünyaya bilgi vermesiyle izah edilir. Millî burjuvazi de durumu güya Türk halkının çoğunlukla kendisinden yana olduğu ve kendisine karşı bir ses çıkmadığı şeklinde yansıtıyor.

Gerçek şu ki, Müttefiklere ve Yunanistan'a satılmışlar hariç, Türk halkında millî ordunun Küçük Asya'da Müttefik emperyalizmin uşakları tarafından mezbahaya sürülen talihsizlere karşı yürüttüğü büyük savaş konusunda görüş farkı yoktur. Görüş farkları iç politika ve ülkenin kalkınmasıyla ilgili sorunlarda başlıyor. Bu konularda yalnız sosyal devrim taraftarları ile karşıtları arasında değil, onların içindeki değişik frakiyonlar arasında da farklar var.

16 Mart 920'de İstanbul'un İngilizler tarafından tamamıyla işgal edilmesinden sonra Türk halkı, iktidar için kavga eden iki hükûmet tarafından yönetiliyor. Ama Ankara hükûmeti etrafında yürütülen kavga çok daha ilginç. Asya Türkiyesi'nin işgal altında olmayan bütün bölgeleri, ana amacı emperyalist saldırganlara karşı mücadeleyi iyi bir sonuca ulaştırmak olan, devrimci yoldan kurulmuş hükûmet tarafından yönetiliyor. Muhalefete ve mukavemete rağmen oluşturulan bu hükûmeti kuranlar, İttihat ve Terakki cemiyetinin temiz kalmış üyeleridir. Bütün idarî makamların başında bu komitenin üyeleri bulunuyor. Bu İttihatçıların birçoğu, savaş sırasında onların adına ülkenin kaderini belirleyen ve memleketi uçurumun ucuna getirenlerin politikasını mahkûm etmişlerdi.

İttihatçılara karşı sert muhalefette bulunan ve Mütarekenin ilk aşamasında nasyonal-liberal parti adına bakan koltuklarında bulunanlar da, Kemalist harekete dâhil oldular. Anadolu'daki milliyetçiler arasında bu grup, Müttefiklerle uzlaşmacı anlaşma akımını temsil ediyordu. Eski İttihatçılar (İttihat ve Terakki cemiyeti üyeleri) Türkiye'nin yeni idarecilerini pek gönül rızasıyla izlemiyor, onların davasını sabote ediyor. Birliğin içindeki bu fraksiyon Küçük Asya'da güçlü. Geçmişlerine rağmen onların adamları Millet Meclisine 60 kişiyi sokmayı başardılar, kaldı ki, subaylar arasında da hayli taraflarları var.

Bu bayların Rus devrimine ve komünist harekete karşı tutumları ilginçtir. Silâhlı ayaklanmanın yönetiminin ellerinden kaçmakta olduğunu görerek ve İtilâf devletleri karşısında ümitsiz bir şekilde güven yitirdiklerinden emin olarak, kendileri için tek kurtuluş yolunun Kemal'den çok Kemalist olmakta olduğunu gördüler. Kemal'den yana olduklarını ilân ettiler, ama ayni zamanda yenik düşen Türkiye'nin kalkınması ve Avrupa sermayesinin esaretinden kurtulması için komünizmi tavsiye eder oldular.

Bu kurnaz ve vicdansız siyasetçiler, proletarya devrimine yardım niyetleri olmaksızın, iki hedefi amaçlıyorlardı: Bir yandan gerçek komünistlerin ve işçi sınıfının elinden silâhını çekip almak ve öte yandan böylelikle hükûmete darbe vurmak. Çünkü onlar Müttefiklere ödün verilmesine nefretle karşı çıkıyor, Rusya ile sıkı birliği destekliyorlardı ki, bu da Batı Avrupa ile anlaşmak için zemin araştıran Kemal'i çok zor durumda bırakıyordu.

Yoldaşlar bu serüvencilerin akıntısına kapılsaydı, Küçük Asya komünist hareketi için gerçek bir tehlike yaratılmış olacaktı. Uygun gördükleri bir anda ihanet etmeleri, Anadolu proleterlerinin elinden büyük çabalarının meyvalarını alıp götürecekti. İyi ki komünist aktifler bu serüvencilerin hainliğini anlayacak kadar ilerisini görebildi ve işçiler önünde içyüzlerini açığa vurdu. Ayni hususu Sovyet Rusya'dakiler ve Komünist Enternasyonaldekiler de anladı.

Bu bakımdan bizi gelecekte büyük zorluklar bekliyor. Bu adamlar, bu gerçek "komitacılar" hiçbir şey karşısında geri adım atmıyor. Bütün düşmanlarımızı yendiğimiz günden sonra da bunlara karşı daha uzun zaman ve zorlu bir mücadele vereceğiz.

Komünist hareket hakkında fazla ayrıntılı bilgi verilemez, çünkü illegal çalışıyor. Türk yoldaşlar mücadelenin başarısı için hiçbir çabayı esirgemiyor.[208]

Bulgaristan'daki Komünist Türklerin II. Konferansı

Parti kongresinin yanı sıra Türk Komünistler Partisi aydınlıkçı gruplarının konferansı da yapıldı. Parti kongresinin ve Türk konferansının İstanbul'dan gelen değerli konukları, Türkiye Komünist Partisi delegeleri Mazhar [Masdar/Dr. Şefik Hüsnü] yoldaş ile Türkiye komünist gençliğinden İsmail Hakkı konferansa katıldı ve hazır bulunanlara sıcak komünist selâmlarını ileterek başarılı komünist faaliyet dileklerini sundu.

Delege Mazhar yoldaş şöyle dedi:

Türkiye komünistleri ve küçük mülk sahibi köy ve şehir emekçileri sınıf olmanın bilincine varıyor; Türkiye Komünist Partisi'nin devrimci saflarında örgütleniyor ve proleter görevini, tarihin bütün dünya halklarından emekçi yığınların önüne koyduğu kurtuluşçu devasa proleter görevini onurla yerine getirmek için hazırlanıyor.

Bulgaristan'daki soydaşlarımızın şanlı Bulgaristan Komünist Partisi'nin maharetli ve hünerli yönetiminde örgütlendiğini gördüğümüz için yüreklerimiz sevinçle doluyor. Yaşasın Bulgaristan Komünist Partisi! Yaşasın III. Komünist Enternasyonal!

Delege İsmail Hakkı yoldaş coşkulu selâmlarını sunduktan sonra şöyle dedi:

Türkiye'de burjuvazinin din ve gerici gelenekler vasıtasıyla baskı altında tuttuğu işçi gençlik yeni bir hayata uyanıyor. Sermayenin ve emperyalizmin hâkimiyetine karşı emekçi yığınların başlattığı mücadele, kurtuluş devriminin dava yolunda ilk kurban olmaya hazır Türk proleter ve yoksul gençlerini de içine çekiyor.

Yaşasın halklar arasında dostluk! Yaşasın Komünist Gençler Enternasyonali!

Türklerin konferansı her iki nutku da coşkulu alkışlarla ve ayağa kalkıp Kızıl Ordu Marşı'nı Türkçe söyleyerek karşıladı. Konferansı yöneten başkan Hilmi Çakalov yoldaş duygulu bir nutukla, Türkiye emekçi yığınlarının temsilcilerinin sözlerinden duyduğu sevinci ve konferansın şükranlarını dile getirdi. Şöyle dedi:

BKP'nin aydınlıkçı Türk gruplarının temsilcileri olarak bizler ilk defa aramızda Türkiye devrimcilerinin temsilcilerini gördüğümüz için kendimizi çok mutlu sayıyoruz. Her iki ülkenin

208 *Rabotniçeski Vestnik*, 19 Haziran 1922, sayı 287, s. 1.

emekçi yığınları ekonomik ve sosyal bakımdan neredeyse ayni hayat şartlarında yaşıyor. Bu sebepten dolayı iki ülkenin proleterleri ve fakirleri arasında komünist aydınlıkçı çalışmalarımız tamamıyla aynı değilse bile, birbirine çok yakın olmalıdır. Ortak çabalarımız bu yönde olmalıdır.

Yaşasın Türkiye Komünist Partisi!

Merkez komitesi delegesi Enyo Markovski yoldaş konukları şu sözlerle selâmladı:

Bulgaristan'daki Türk yoldaşlarımız kendi burjuvazisiyle bütün köprüleri yıkarak ve bütün zararlı bağları koparark Komünist Partisinde örgütleniyor.

Bizler buradan sizlerin en ağır şartlarda Boğazlar diyarında yürüttüğünüz sınıf mücadelesini büyük bir dikkatle izliyoruz. Doğu ve Anadolu emekçi yığınları emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmalıdır. Ama elindeki toprağı ve el koydukları halk zenginliklerini başkaldıran halklardan korumak için yabancı kapitalist ve zenginlerle birleşen kendi millî burjuvazilerine karşı da mücadele etmezlerse, kurtuluşları tam olmayacak. Bu mücadelesinde boyunduruk altındaki halklar yalnız Komünist Enternasyonal'den ve Rusya emekçi işçi ve köylülerinin Yüce Federe Cumhuriyeti'nden yardım görüyor.

Konferansı Ermeni konferansı delegesi Vartan Sarkizyan yoldaş da selâmladı. Şöyle dedi:

Harpler dünyadaki bütün halklardan işçi yığınları özkıyımın ateşine sürdü.

Türk ve Ermeni kapitalistler, büyük mülk sahipleri, İngiliz ve Fransız kapitalistlerinin elinde bir araç olarak, Küçük Asya'nın koskoca bölgelerini canice bir gayretle insansız bıraktı. Eğer III. Bolşevik Enternasyonal yardıma koşmasaydı ve bütün halklardan proleterler birleşiniz çağrısıyla kardeş kıyımına son vermeseydi, bütün Küçük Asya bir çöl haline gelecekti.

Yaşasın III Komünist Enternasyonal!

Konferanstakilerin tamamı Enternasyonal marşını Türkçe söylerken, Ermeni ve Türk delegeler sıkıca tokalaştı. Ertesi gün konferansa Yunanistan Komünist Partisi temsilcisi Petsopulos yoldaş geldi ve Balkanlarla Küçük Asya emekçileri arasındaki kardeşlik üzerine coşkulu bir konuşma yaptı. Şumnu milletvekili Hüseyin Hasanov yoldaş kendisine cevap verdi.[209]

* * *

BKP Kongresi'nin yanı sıra Balkanlar Komünist Federasyonu Kongresi'ne de katılan Dr. Şefik Hüsnü daha Sofya'dayken Komintern Doğu Seksiyonu'na, yukarıdaki konuşmalar hakkında bilgi verdikten sonra, özellikle iletişimde kullanılacak parola ve uluslararası hareketin yayınlarını edinmek konularında aşağıdaki raporu göndermiştir.

209 *Rabotniçeski Vestnik*, sayı 287, s. 4.

Sofya 16 Haziran 1922

Değerli Yoldaş,

İstanbul'dan üç hafta önce gönderdiğimiz raporda, sizden Enternasyonal ile yazışmaları ve yayınları, orta Avrupa ve Bulgaristan üzerinden yürütmeyi talep etmiştik. Ancak kullanacağınız adresi belirtmeyi unutmuştuk.

Mektuplar aşağıdaki adrese gönderilmeli:

Bay Sadi (Keramet için)
Satvet Lütfi[210] Bürosu
İstanbul Galata
Merkez Rıhtım Han No: 26

Yayınlar için kullanılacak adres ise:

Bay Sadi (Keramet için)
111 Kalafat Meydanı
Galata İstanbul

İstanbul'a varan yoldaşlar Galata'da 111 Kalafat Meydanı'na gidip Sadi'yi sormalı. Sadi'ye şu soruyu soracaklar: İdris nerede? Sadi'nin cevabı: Mısır'a gitti. Gelen yoldaş: Motorumu tamir ettirmek istiyordum. Sadi: Hirondelle model mi? Gelen yoldaş: Hayır Lion model.

Bu konuşmalardan sonra, gelen yoldaşlar mektupları veya yayınları bırakabilir veya komünist teşkilâtın sekreteriyle görüşmek isteyebilir. Sözlü görüşmelerini Sadi ile yapmamalıdırlar. O, bir bağlantı noktasıdır.

Ankara'da Aralof yoldaşa gönderdiğimiz mektuba henüz bir cevap alamadık. Oradaki komünist hareketten haberleri, Küçük Asya'da çalışan yoldaşlarımızdan alıyoruz. Sizden, Aralof'a yazarak İKG ile yazışma yapmasını istemenizi diliyoruz. Ona yukarıda size verdiğimiz adresleri iletebilirsiniz.

Ben Sofya'dayım; Balkan Komünist Federasyonu (BKF) konferansına katılıyorum. Dördüncü Konferansından itibaren teşkilâtımız BKF ile işbirliği içine girecek.

İnanıyoruz ki, Türkiye'li komünistlerin BKF'ye katılması, Yakındoğu'da devrimci harekete büyük bir ivme kazandıracak ve Balkan Ülkeleri ve Türkiye Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardımcı olacaktır.

Yunan delegasyonu ile çok iyi ilişkilere sahibiz ve toplantılarda, yoldaş Petsopulos ile birlikte, her iki milliyetçi burjuvazinin yaptıklarına rağmen iki halkın kardeşliğini ve daha şimdiden kurtuluşunu sağlamış Rus proletaryasının desteğiyle gerçekleştirilebilir Sovyetik bir devrimle emperyalist boyunduruktan kurtarabileceğimiz Türk ve Yunan proleterlerinin dayanışmasını ilân ettik.

---

210 Ali Birinci'nin *Ahmet Bedevî Kuran Jön Türklüğün Tarihçisi* makalesinde şu bilgiler verilmektedir: "Satvet Lütfi [Tozan] (1889-1971), Mercan İdadisi öğrencisi iken Paris'te ikamet edip *Terakki* gazetesini çıkaran Sabahaddin Bey'le yakın münasebette bulunduğu anlaşılıyor. S. Lütfi ve arkadaşlarının Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-ü Şahsî Cemiyeti'nin İstanbul Şubesi sayılabilecek Cemiyet-i İnkılâbiye'yi kurdukları tarih için A. Bedevî 1320-1321 (1904-1905) senesini vermektedir. Mercan İdadisi'nden mezuniyetten sonra Mülkiye'ye giren kuruculardan Ahmet Hamit (Ongunsu), Namık Zeki (Aral) ve Mustafa Âsım (Kuruya) gibi isimlerin propagandaları neticesinde diğer talebelerden (...) Hukuk'tan Satvet Lütfi (Tozan), Mehmet Vehbi'nin (Sarıdal) katıldıkları bilinmektedir." Buradan anlaşıldığı kadarıyla Dr. Şefik Hüsnü, Mehmet Vehbi (Sarıdal) aracılığıyla tanıdığı Satvet Lütfi ile dostluğunu, yayınların onun bürosuna gönderilmesi noktasında sürdürmüştür.

Sizden Enternasyonal'in Batılı seksiyonlarına, özellikle de Fransa, İngiltere, İsviçre ve Belçika seksiyonlarına, adresimizi vererek bize gazete ve broşürlerini düzenli olarak göndermelerini istemenizi diliyoruz. Zira l'Humanité, le Bulletin communiste, La voix des paysans, l'International vb. yayınları çok düzensiz biçimde alıyoruz.

Avrupa'dan bu yayınlar doğrudan doğruya aşağıdaki adrese gönderilebilir:

Dr. Şefik Hüsnü
71 Babıâli Caddesi
İstanbul

Komünist selâmlarımla
İKG Genel Sekreteri
BKF Konferans Delegesi
O. Masdar[211]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün Sofya'dan döndükten sonra kaleme aldığı aşağıdaki rapor Doğu Seksiyonu başkanı Brike'ye hitaben kaleme aldığı ilk rapor oluyor. Haziran ayında gönderilen rapor kadar geniş kapsamlı bu belgede İKG içindeki gelişmelerin yanı sıra Türkiye Sosyalist Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırka, İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı, Halk İştirakiyun Fırkası, Ermeni sosyalistleri ile ilgili değerlendirmeler, işçi, gençlik ve kadın hareketine ilişkin yaklaşımlar ve genel olarak Balkanlar, özel olarak Yunanistan ile ortak komünist faaliyet perspektifleri üzerine yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Böylesine değişik alanları geniş bir bakış açısıyla ele alan raporlara giderek daha az rastlanır olacaktır.

Komintern Doğu Seksiyonu Başkanı Brike yoldaşa.

9/VII-1922

İstanbul Komünist Grubu'nun
RAPORU

Değerli yoldaş.

İlki bu yılın Nisan ayında, diğeri Mayıs başında yazılmış iki mektubunuzu birden aldık. Mektuplarınızdaki ana noktalara yanıt vermeden önce şunu belirtmek isterim ki, biz sadece delegemiz Moskova'da bulunduğu sürede raporlar sunmadık, ancak Fahri yoldaşa bu dönem içinde Sizi hem sözlü, hem de yazılı olarak bilgilendirme talimatı vermekle yetindik.

Delege döndükten hemen sonra İstanbul Komünist Teşkilâtı'nın önceki birkaç aylık faaliyeti hakkında tarafımızca ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor Mayıs ayında Enternasyonal'in Güney büro görevlisi Hazi yoldaş vasıtasıyla yine tarafımızca gönderilmiştir. Birkaç gün sonra grubumuzun genel sekreteri delege olarak Balkanlar Komünist Federasyonu Konferansı'na katılmak üzere Sofya'ya gitmek zorunda kalmıştır ve Sofya'dan bir mektup halinde ikinci bir raporu ve bizim Balkanlar konferansına sunulan raporumuzun bir suretini Safarov yoldaşa yollamıştır. Bu iki belge Balkanlar konferansındaki Enternasyonal delegesi Milyutin yoldaşa teslim edilmiştir.

211 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 150-152 [Fransızca].

Burada sadece istediğiniz bilgilere yer veriyoruz:

1) İstanbul Komünist Grubu'nun (İKG) bölündüğü ve bununla ilgili olarak bir yanda sendikacı gruplarının, diğer yanda Aydınlık Grubu'nun oluştuğu yolundaki haberler tamamen uydurmadır. Böyle bir şey meydana gelmek şöyle dursun, söz konusu bile olmamıştır. Dernek (Birlikler İttihadı) etrafında gruplaşan Türkiye emekçileri ile Aydınlık'ta birleşen aydınlar arasında tam bir uyum vardır. Bu teşkilâtların her ikisi de tamamen İKG Yürütme Komitesi'ne bağlıdır. Konuya değinmiş olduğunuz için burada bu teşkilâtlar üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız.

a) Bunların ilkine, yani Dernek'e yeni üyeler alınarak sürekli büyüyor. Onun faaliyet alanı, en başta da devlet fabrikaları, şu aşamada gelişmesine elverişli görülmüyor. Bu fabrikalarda tam bir durgunluk ve korkunç bir anarşi hâkim. Bu fabrikalarda bugünkü randıman savaş öncesindekinin ancak altıda biri kadardır. Bütün bu elverişsiz koşullara rağmen, Dernek'teki yoldaşlarımız idarenin suiistimallerine ve işçilerin çektiği sıkıntılara karşı etkili bir kampanya yürüttü. Hatta bundan iki ay önce bütün fabrikalarda grev ilân etmeyi bile başardı. Zamanında ödenmeyen işçi ücretlerinin hemen ödenmesi ve iş saatinin düzenlenmesi gibi talepler öne çıkarıldı. Grev 4 gün sürdü ve kısmî başarıyla sonuçlandı. Bugün Genel Müdür'ün işleri bir anket komisyonunca denetleniyor ve görevinden alınması için talimatlar bulunuyor. Bu kazanımı işçiler Dernek'in büyük bir başarısı olarak görüyor. Diğer taraftan da Dernek'in gelişmesi için olanaklar açılıyor. Legal bir teşkilât olarak Dernek Türkiye'nin her tarafında istediği kadar şube açma hakkına sahip. İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı (iktidar resmen tanımıyor) gibi, Hilmi'nin dağıtılan sosyalist partisinde kurulmuş bulunan değişik işçi teşkilâtları da Dernek ile birleşme olanaklarını tartışıyor. Bu aslında pek zor bir şey değil. Çünkü bütün işlem polis müdürlüğüne ilgili dilekçenin verilmesinden ibaret. Eğer bu yönde ilk adım atılırsa, bunun sonuçları son derece önemli olacak, yani birleşmeye yatkın olmakla birlikte, var olduğu sanılan güçlükler yüzünden bu adımı atmaktan sakınan çok sayıda işçi, bu sürecin hiç o kadar zor olmadığını kısa bir sürede görecek ve Dernek'e girmeye başlayacak. İKG'nin kanısı şu ki, SRİ (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı'na (İBİ) Dernek'in şubesini kurma talimatı vermeli. Böylece İBİ'nin Türkiye emekçiler ailesine katılması ve aslında basit bir Rum kulübü olduğu suçlamasından kurtulması sağlanmış olacak. Biz, elbette ki, bu suçlamanın haklı olduğunu iddia etmek niyetinde değiliz. Bizim olmasını istediğimiz ve komünistler birliğinin üyelerince desteklenmesine karşın kimi tepkiler uyandıran dönüşüm, Türkiye işçi yığınları üzerinde çok olumlu bir izlenim yaratacaktır. Bu planın gerçekleşmesi durumunda, doğrudan İKG'nin etkisi altında bulunan teşkilâtlarda birleşmiş bütün İstanbul ve daha sonra bütün Türkiye işçileri arasında propaganda çalışmalarını geliştirme olanağı doğacaktır.

b) Bir önceki raporumuzda belirtildiği gibi, Aydınlık yayın organı devam etmelidir. Temmuz sayısının prova baskısı sansür tarafından hayli kısaltıldı, ama biz kimi yazılar konusunda belirli koşullar dayatmaya çalışan sansürle görüşmeleri henüz bitirmiş değiliz. Sansür derginin son derece bilimsel olması gerektiğini iddia ediyor ve bize sık sık suçlamalar yöneltiyor ki, biz bunları propaganda amacıyla kullanıyoruz. Bütün bunlar bize politik dergi için izin vermek istenmemesinden kaynaklanıyor. Sansürün hoşuna gitmeyen yazılar, politika olarak niteleniyor ve onun nefretini üzerine çekiyor. Ama her ne olursa olsun, dergimiz öğrenci gençlik ve öğretmenler üzerinde önemli etki yapıyor. Bu dergi sayesinde illegal teşkilâtımıza çok sayıda sempatizan kazandık. Bulgaristan Komünist Partisi'nin parlamento grubundan bir Türk milletvekili bundan bir süre önceki Sofya konferansına katılan delegemize, Bulgaristan'ın kimi vilayetlerini gezdiğini ve bu gezileri sırasında verdiği konferanslarda Aydınlık'ın komünist devrimin gerek-

liliğine ve bunun Türkiye'de mümkün olduğuna dair yazılarını yorumladığını anlatmış. Genel olarak denebilir ki, Aydınlık dergisi Balkan devletlerindeki [Türk] azınlıklar tarafından ilgiyle okunup yararlanılmaktadır.

2) Burada propagandaya ve emekçilerin savunulmasına adanmış bir günlük gazete çıkarma sorunu belirdi. Böyle bir organın gerekli olduğu ve yararı olacağı konusunda biz zaten çoktandır mutabakat içindeyiz. Bu kanımızın gerekçeleri üzerinde tekrar duracak değiliz. Çünkü son mektubunuzdan anladığımız üzere, Yakın-Doğu Seksiyonu bu konudaki görüşümüzü tamamen paylaşıyor. Ancak, İKG sizlere sorunun pratik yanı hakkında yeterli bilgi verilmediği görüşündedir. Bu yüzden sizlere kimi teknik bilgileri duyuralım. Her şeyden önce politik gazete yayınlamak için izin almak gerekir. Müttefiklerin yürürlüğe koyduğu bir kanun uyarınca, 16 Mart 1920 tarihine kadar çıkan gazetelerin dışında hiçbir yeni gazete yayınlanamaz. Ama var olan gazetelerin sahibi ve adı değişebiliyor. Nitekim Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na yakın Alemdar gazetesi milliyetçilerin eline geçti ve adı Yeni Şark oldu. Söz konusu kanunun bir başka maddesine göre, 3 ay boyunca çıkmayan gazeteler yayın hakkını kaybediyor. Demek oluyor ki, en başta yapılması gereken, bir gazetenin, üstelik yayını durdurulmuş bir gazetenin yayın hakkını satın almak. Oysa şu an böyle bir gazete yok. Geçen yıl ilk kez böyle bir şey önerdiğimizde, Tevhid gazetesini alma olanağını çok uygun bulmuştuk. Parasızlık yüzünden biz bu elverişli imkândan faydalanamadık ve gazeteyi başkaları aldı. Kimi gazetelerle görüştük ve bunlardan biri 2-3 bin Türk liralık banka tahviline yayın hakkını vermeyi kabul etti. Ancak, bizim maddi durumumuz böyle büyük bir para vermemiz için yeterli değil. Kaldı ki, yaptığımız hesaplara göre, gazeteyi çıkarmak, günde 55 Türk lirasına patlayacak. İlk aylarda 500 ile 1000 adet basılacağına göre, günde 10-15 Türk lirası gerekecek. Şöyle ki, ilk zamanlar 1.200-1.500 Türk lirası aylık pasifimiz olacak. Eğer Komintern bize ciddi bir destek sağlayacak olursa, bu rakamlardan hareket etmesi gerekecek ve bunun yanı sıra, gazeteyi satın almak için kredi sağlaması ve ayrıca en az 6 ay gazeteyi ayakta tutmak için gerekli parayı temin etmesi gerekecek. Bu dönemde biz baskıyı 3-4 bin adede çıkarmayı düşünüyoruz ki, bu baskıyla gazete artık kendini idare edebilecektir.

Bu arada yazışmalarla vakit yitirmek istemeyen İKG, gazeteyi kendi gücüyle çıkarmayı kararlaştırdı ve yoldaşlardan birini zemin yoklaması yapmak ve bir gazete ile süresi sona erdiğinde uygun bir fiyatla mülkiyet hakkını satma koşuluyla 200-300 Türk lirasına gazeteyi 2-3 aylığına kiralamasını öngören bir geçici anlaşma imzalamakla görevlendirdi. Eğer bu gerçekleşirse biz gazeteyi hiç olmazsa 1,5 ay kendi kaynaklarımızla ayakta tutabiliriz. Ama birden gazeteyi durdurmak gibi kötü bir duruma düşmememiz için Enternasyonal'in bu süre öncesinde ilgili parayı sağlaması gerekecektir.

3) İKG özellikle tramvay, elektrik santralleri ve elektrikli aletler fabrikalarında çalışan işçilere, Türkiye Sosyalist Partisi'nin dağılmasında çıkarı olan unsurlara hitap eden propaganda amacıyla gizlice iki bildiri yayınladı. Böylece biz Hilmi'nin bu eski taraftarlarını önemli ölçüde etkiledik. Tramvay emekçilerinin sosyal hain elebaşlarını kovmalarını, İKG'nin bildiri ve ajitasyonuna borçlu olduğunu söyleyebiliriz.

Bundan başka biz gençlik gruplarımıza illegal Zincirbend Gençlik dergilerinin 3. ve 4. sayılarını basmaları için yardım ettik. Bu derginin birkaç sayısını sizlere göndereceğiz. Bunun yanı sıra biz İKG'de Türkçeye tercüme edilip önceden az sayıda şapirografta bastırdığımız Lenin'in Gençliğin Rolü broşüründen gizlice 5.000 adet basmaya yetecek parayı da bulduk.

Komintern'in Genişletilmiş Yürütme Komitesi kararından yararlanan Sofya'daki delegemiz Türk İşçilerinin Gücü başlıklı gizli broşürümüzün müsveddesini BKP'ye vermiş. Hâlihazırda, Türk Komünistlerinin Geçmişe ve Geleceğe Bakışı başlığı altında başka bir broşür baskıya hazırlanıyor. İstanbul'da olduğu gibi, Sofya'da da gizli broşür yayınlamaya devam edeceğiz. Ama elimizde illegal yayınlarımızı basabileceğimiz gizli bir matbaa olmasının çok daha iyi olacağına inanıyoruz. Batum'da ya da başka bir yerde böyle bir matbaa kurmanın Türkiye'ye fazla bir faydası olmayacağı kanısındayız.

4) İKG'nin elinde İBİ hakkında yeterli bilgi vardır ve bu konuda Enternasyonal'e gerekli bilgiyi verebilir. Özellikle, burada bölünmenin söz konusu olamayacağında ısrar etmeliyiz. Olsa olsa, yalnız belirli kişiler arasında bir rekabetten bahsedilebilir. Maalesef bu, teşkilâtlanma çalışmalarına ayrılması gereken zamanın boş yere sarf edilmesine yol açan, tamamen yararsız ve sonsuz tartışmalar yarattı. Yakın-Doğu Seksiyonu, rekabet yapan iki kişinin Maksimos ile Roland olduğunu, her ikisinin de İKG'ye yakın konumda bulunduğunu ve böylelikle İKG'nin bu kavgada bir tür hakemlik yaptığını her halde biliyordur. Bundan daha birkaç hafta öncesine kadar Maksimos, Zahariadis'in ve birkaç önde gelen yoldaşın yardımıyla bu teşkilâtı yönetmekteydi. Zamanında o SRİ (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) kongresi delegesi sıfatıyla Moskova'da bulunmuş olan ve Moskova dönüşü İngiliz polisince tutuklanan Trayçev yoldaş vasıtasıyla Bulgar partisiyle düzenli temas içinde olmuştur. Maksimos da, Trayçev tutuklanırken onunla birlikte olması gibi basit bir sebeple yakalanmıştı. Ne yazık ki, tutuklandığı sırada Maksimos'un üzerinde onun Moskova ile ilişkisi olduğunu gösteren belgeler varmış. Sorgulamasında başkaca bir suçu olduğu kanıtlanamadığı için 70 günlük ilk tutuklamadan sonra serbest bırakılmış. Trayçev'e gelince, yabancı uyruklu olduğu için İstanbul'dan sürülmüş. Serbest bırakıldıktan sonra Maksimos, sağduyunun etkisiyle, İBİ içinde komünizme ilişkin aktifliğini öncekine oranla daha da düşürdü. Roland'ın muhalif grubunun provokasyon niteliğindeki çıkışları karşısında Maksimos her şeyden önce birlik teşkilâtı olarak kalması koşuluyla İttihad'ın [Bİİ] tam özerklik sloganını yükseltmek zorunda kalmış, ama İKG'nin edindiği bilgiye göre, bir toplantıda İttihad'a dünya işçileri enternasyonali örneğindeki gibi merkezileşmiş olması gerektiğini ve teşkilâta, komünizm bile olsa, politika sokulmasına yönelik her denemeye karşı savaşacağını söylemiştir. Onun bu sözleri önceki taktiğiyle tamamen çelişiyor. Moskova'ya hareket etmeden önce[212] o İttihad'ı, Komintern'in 21 koşulunu kabul etmek ve her üyeyi altına imza atmak zorunda bırakmıştır. Görüşlerindeki bu değişiklikle ilgili açıklama yapması istendiğinde, bunu reddetmiştir. Bu sayede muhalefet yeterli bilgi sahibi olmayan yoldaşlar önünde onun itibarını kolayca düşürebilmiştir. Bizimle yaptığı şahsi konuşmalarda o, amacının eninde sonunda propaganda olduğunu, ancak bunu illegal olarak, İttihad salonları ve toplantıları dışında yürütmek gerektiğini söylemiştir. İttihad profesyonel teşkilâtçılık çalışmalarını yürütebilmek için legal bir teşkilât olarak kalmalıdır. Roland'a ve onun hiç de yeterince ciddi, güvenilir ve yetenekli saymadığımız yandaşlarına gelince, onlar her şeye karşın ve her ne pahasına olursa olsun komünizme varmayı amaçlıyor ve bu amaç uğrunda her aracı kullanıyor, hiçbir risk karşısında duraklamıyor. Biz Roland'a pek güvenmediğimiz gibi, bu gruba da gizli bağlantılarımızı bildirmiyoruz. Son zamanlarda Maksimos yoldaş kendisine karşı öyle bir güvensizlik havasıyla çevrilmişti ki, genel sekreterlik görevinden istifa etmek zorunda kaldı ve onun yerine Karamveris yoldaş geçti. O, dürüst bir işçi. Bundan on gün önce Maksimos yoldaşa karşı kam-

212 **Maksimos, Komintern III. Dünya Kongresi'ne Bİİ delegesi olarak katılmıştır; 21 koşulun kabulü de bunun için gerekmiştir.**

panya öyle boyutlar almıştı ki, İBİ'den ve Neos Antropos (Yeni İnsan) gazetesinden tamamen ayrıldı. Trayçev'in daveti üzerine o Bulgaristan'a gidiyor ve uzun süre orada kalacak.

Şöyle ki, Maksimos İttihad'dan ayrıldı ve iş bölünmeye varmadı.

İttihad'ın merkezinde halen yaklaşık seksen kişi bulunuyor. Bu teşkilât inşaat işçileri sendikalarında ağırlıklı etkiye sahip ve şu günlerde birkaç yüz liman işçisini sendika teşkilâtında birleştirmeyi başardı. İttihad'ın şimdiki yönetimi, İKG ile Maksimos kadar sıkı ilişki içinde çalışıyor. Yeterli parası olmadığı için onlar iki hafta önce Neos Antropos gazetelerinin yayınını durdurmak zorunda kaldı. İKG onlara gazetenin Türkçe basılmasını önerdi, ama onlar kesin bir yanıt vermedi. İttihad ayda 70-80 lira kirayla Galata'da yeni bir mekân tuttu. Ronald yoldaşa gelince, o her yerde ağırlıklı rol oynamaya çalışıyor. Bu, elbette ki davaya bir yarar sağlamıyor. Rusya'ya gitmek gibi sağduyudan yoksun bir fikirle yaşıyor ve ayrıca illegal teşkilâtlarımız için tehlikeli olabilecek durumda. Bizim ona pek güvenimiz yok ve kendisine sorumlu bir işte güvenmenin tehlikeli olacağını düşünüyoruz.

5) İBİ üyelerinin çoğunluğunu sanayi veya fabrika işçileri değil, ücretli işçi çalıştırmayan dükkân sahibi zanaatçılar oluşturuyor. Bunların yanı sıra, bir miktar yarı aydın kişiler var. İttihad'ın Türk yığınlar arasında hiçbir etkisi yok. Saflarında az sayıda Türk asıllı inşaat işçisi ve tesviyeci var.

Dernek'e katma planımızı gerçekleştirebilirsek, Türk asıllı üye kazanmada da başarılı olabiliriz. Şu an İngilizler tarafından bir baskı hissedilmiyor. Biz bu teşkilâtın gelişmesini ilgi ve sempatiyle izliyor, ama aynı zamanda bu teşkilât içinde ortaya çıkan anarko-sendikalist akımlara karşı güvensizlik besliyor ve yoldaşlarımız vasıtasıyla bu akımlara karşı savaşmaya çalışıyoruz.

6) Daha önceki raporumuzda sizlere Hilmi'nin düşüşünü ve son tramvaycılar grevine kadar Hilmi ile birlikte çalışan [Rasim] Şakir adında biriyle değiştirilmesini yazmıştık. Yeni başkanın öncekinden hiç bir farkı yok. Belirli bir öğrenim görmesine karşın o hâlâ Hilmi ile birlikteliğinden kaynaklanan kimi kusurlarından kurtulamamış. Grup emekçilere yönelttiği bütün bildiri ve sloganlarında ayrı ayrı gruplara bölünmemek için çaba göstermeyi, kendi teşkilâtlarıyla birlikte serüvenci elebaşlarının etkisinden kurtulmaya çalışmayı, bütün dikkatlerini daha iyi teşkilâtlanma üzerinde odaklamayı ve yönetici görevlere bizzat işçilerin gelmesini tavsiye etmiştir. Bu propaganda istenen sonucu verdi. En başta Şakir'i idare kuruluna uymaya zorladılar. Ama o İngiliz ve İtalyan polisiyle ilişkilerini kesmedi ki, biz yoldaşları bu konuda devamlı uyarıyorduk.

Bundan bir ay önce Hilmi her fitneye başvurarak, kendi deyimiyle, partisine resmen iade edilmeyi başardı. İçişleri Bakanı'nın buyruğu ile Hilmi parti başkanlığına iade edildi ve polis refakatinde görevinin başına geçmeye geldi. Bu serüvencinin gelmesiyle oradaki iki bine yakın işçi toplantıyı terk etti ve devletin müdahalesine karşı ve kendilerine dayatılmak istenen kişiye karşı büyük bir miting düzenledi. Biz bu işçilerden Dernek'in bir şubesini oluşturmayı denedik, ama Şakir'in ajanları, ne yazık ki, onları peşlerinden sürüklemeyi ve Müstakil Sosyalist Parti adında bir parti kurmayı başardı. Azınlık bizim etkimizdeydi ve biz bu azınlığın söz konusu partiye girmesini önledik. Bu, özellikle Beşiktaş şubesi için geçerlidir. Bütün tramvay ve elektrik işçilerini aynı teşkilât içinde tutmayı artık uygun görmeyen İKG sempatizanlarına Müstakil Partide kalmayı ve Şakir'in etkisini kırmayı önerdi. Bunun sonuçları gecikmedi. İdare heyeti seçimlerinde başkanlık görevine işçi Nuri seçildi. TSP halen Hilmi'nin başkanlığında birkaç düzinelik üye sayısıyla sırf itibarî bir varlığa sahip. Parti Türkiye işçilerinin yaşamında artık hiç rol oynamıyor. Üyelerinin neredeyse tamamı Müstakil Partide bulunuyor. Eğer bu partideki etkimiz artarsa, onu Dernek'in bir seksiyonuna dönüştürmeye çalışacağız.

7) [Sosyal] Demokrat Parti üzerinde uzun uzadıya duracak değiliz. Çünkü bu parti varlığına çoktan son vermiştir. Onun tek temsilcisi, kurucusu Doktor Hasan Rıza'dır. Artık şu ya da bu ölçüde beyni yumuşamış 70 yaşındaki bu ihtiyar, durmadan Vilsoncu demokrasi ilkelerinde ayak diriyor. Bu partinin Makedonya ve Trakya ile ilişkileri olduğu, efsanedir. Bu partinin legal durumundan yararlanmak isteyen birkaç komünist yoldaş birkaç ay önce üye olmuş, ama orada kalmanın faydasızlığını anlayarak, terk etmişlerdir.

8) Ermenistan Sosyal-Demokrat Partisi komünizme doğru bir yakınlaşma yaşamaktadır. Bu partinin İstanbul'da çıkan yayın organı bu yılın Mayıs ayından itibaren tamamen komünistçe konuşmaya başladı. Bu gazeteyi çıkaran Yergir soyadıyla bilinen kişi güvenilir bir komünisttir ve İKG'nin verdiği bütün yazı ve bildirileri yayınlamaktadır. Yergir'in matbaası Ermeniler arasında dağıtılmak üzere Lenin'in Gençliğin Rolü broşürünün Ermenice tercümesini bizim hesabımıza basmaktadır.[213] Bu amaçla İKG kimi genç komünistlere Ermeni Sosyal Demokrasi Kulübü ile temas kurma olanağı sağlamıştır. Bu yoldaşların anlattığına göre, partinin 200'ü komünist olmak üzere, bin kadar üyesi vardır. İKG'de genellikle uygulandığı gibi, biz onları gizli hücrelerde teşkilâtlandırmaya başladık.

9) Delegemiz Sofya'da bulunduğu sırada Yunanistan Komünist Partisi ile ilişkilerimizi önemli ölçüde güçlendirme olanağı elde ettik. Bu partinin delegesi bizim delegemizle sık sık uzunca görüşmeler yapmıştır. Her konuda mutabakata varılmıştır. Biz Selanik'te Türkçe çıkan komünist Yeni Ziya gazetesi ile işbirliği yapmayı kabul ettik. Güvenli adresler temin ederek bu gazetenin daimi muhabirleri olacağız. Delegemizin Yunan-Türk savaşıyla ilgili açıklamalarına gelince, Rebotniçeski Vestnik'te [İşçi Gazetesi] okumuşsunuzdur. Bu raporda biz bu konuya ayrıntılı bir şekilde değinemeyiz. Kaldı ki, delegemiz Sofya'da kalabalık bir uluslararası mitingde konuşmuş ve adı geçen gazetede politik durum hakkında iki yazısı yayınlanmıştır.[214] Rabotniçeski Vestnik'in bu yılki 6-20 (belki 30-ç.n.) Haziran tarihleri arasındaki sayılarına, lütfen dikkat ediniz.

10) Ankara'daki yoldaşlarla ve Halk İştirakiyun Fırkası ile ilişkilerimize gelince, bu konuda yapılacak daha birçok şey vardır. Milliyetçi hükûmet yazışmalarımıza sık sık el koymaktadır. Kurye vasıtasıyla yapılan haberleşmeye gelince, yok denecek kadar azdır. Aralov yoldaş haberleşme işinde bize kolaylık sağlamalıydı. Bu konuda kendisine iki mektup ilettik, ama henüz bir cevap alamadık. Şahsî kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre, henüz tek tek kişilere dönük tehdit şeklinde olsa da, Halk İştirakiyun Fırkası'na karşı baskılar başlamaktadır. Yeni Hayat'ı çıkaran Nâzım'a karşı Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisinde bu eski komünistin daha ertesi gün Halk İştirakiyun Fırkası'ndan çıkmasına yol açabilecek sözler söylemiştir. Yeni Hayat'ın 11. sayısına kadarkileri aldık. Bu yayının bugün hiçbir bilimsel değeri yoktur. Yazılar genellikle yeterli titizlikle seçilmemiş tercümelerden ibarettir.

---

213 Yergir (Yurt/Memleket), İstanbul 1919-1922, günlük siyaset, edebiyat ve toplum gazetesi. Yayıncı: Hınçak Partisi. İmtiyaz sahibi: O. Cinazyan; sorumlu editör: Vahan Zeytuntsyan, Hrant Kaligyan, E. Çopuryan, Hayg Kalıcyan, Dikran Zaven, Vahan Todtovens vd.
1915'te idam edilen Paramaz, A. Açıkbaşyan, T. Garabedyan, K. Vanigyan ve diğerlerini tanıtır. Ermenistan'ın gelişmesi ve ilerlemesi üzerine Taşnaklarla polemiğe girer. HOG çalışmalarını tanıtır. Kilikya Ermenilerinin gündelik hayatına ve sorunlarına yer verir. Ermeni katliamlarını inkâr eden Türk gazeteleri ile tartışır. Bkz. Zakarya Mildanoğlu, *Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 162.

214 Bu yazıları yukarıda verdik.

11) Genç yoldaşlarımız Balkan Gençlik Federasyonu oluşturma konusundaki konferansa bizim grubun kontrolünde bir delege göndermiştir. İKG'deki gençlik hücresinin üyeleri, cahilliğe karşı yoğun bir kampanya yürütecekleri legal bir işçi gençlik teşkilâtı yaratmakla meşgûldür. Diğer taraftan, İKG'deki aydın gençler grubu meslek öğrencileri ve spor konusunda bir gazete çıkarmak üzere izin almaya çalışmaktadır. İKG bu çabaları elden geldiğince desteklemektedir.

12) Moskova'dan gönderilen yoldaş[215] bir aya yakın bir zamandır burada bulunmaktadır. Kendisini daha yakından tanıyabilmek için bir süre partide tuttuk, ama şimdi ona geçimini sağlaması için bir iş bulduk ve o artık şu günlerde aktif faaliyete geçebilecektir. Bu yoldaşa bir komünist hücre kurma görevi verdik ve yakında yeteneklerini sınayabileceğiz. Maalesef Türkçeyi ancak konuşabiliyor ve bu propaganda bakımından uzun bir süre önemli zorluklar yaratacaktır. Genellikle dilimizi ve geleneklerimizi çok iyi bilmeyen yoldaşlar propagandanın bizdeki gibi illegal yürütüldüğü bir ülkede yeterince yararlı olamazlar.

13) Kadınlar arasındaki çalışmalarımız çok ağır gitmektedir. Varlıklı burjuva çevrelerinden kadınlar o kadar milliyetçi önyargı sahibi olmuşlardır ki, bizim propagandamıza hiç açık değildirler. Proleter kadınlara gelince, o kadar cahil'dirler ki, yalnız etkileyici sözle etkilenebiliyorlar. Onlara fikirlerimizi basın vasıtasıyla aşılamaktan vazgeçmemiz gerekiyor. Bunlara karşı belirli bir başarı sağlayabildik. Talebe kızlar arasında gerekli literatürün dağıtılmasında işimizi kolaylaştıran birkaç öğretmen kadını bizden yana kazanabildik. Gazete çıkarma olanağı bulduğumuzda, birkaç sütunu kadın sorunlarına ayıracağız.

Bir sonraki raporda Türkiye'nin ve İttihat ve Terakki'nin genel durumunu anlatacağız.

Komünist selamlarımı sunarım

İKG adına
Genel Sekreter O. Mazdar [Masdar olmalı][216]

* * *

Bu raporun hemen ardından Dr. Şefik Hüsnü TSF ve Bİİ içindeki yeni gelişmelere gecikmeksizin işaret etmek istediği aşağıdaki raporu göndermiştir.

İstanbul 27 Temmuz 1922

Değerli Yoldaş,

Size mektup göndermek için iyi bir vesile doğduğundan, İstanbul Komünist Grubu'nun size yirmi gün kadar önce göndermiş olduğu 19 sayfalık uzun rapordan kimi noktalara işaret etmek üzere aceleyle bu birkaç satırı yazıyorum.

1. Bu raporda Türkiye Sosyalist Partisi'nin tümüyle dağılmasını ve Beynelmilel İşçiler İttihadı'ndaki iç tartışmaları açıklamıştık. İKG militanlarının tüm teşkilâtlardan emekçiler arasında yürüttükleri sistemli bir ajitasyon neticesinde, zemin iyi hazırlanmış olduğundan, 15 Temmuz'da Türkiye İşçi Derneği (bizim sendikal teşkilâtımız) aracılığıyla tüm teşkilâtları tek bir teşkilât oluşturmak üzere bir konferansa davet eden bir çağrı çıkardık. Kitlelerin baskısı sayesinde, Türkiye Müstakil Sosyalist Partisi, Beynelmilel İttihat, Ermeni Sosyal Demokrat Partisi, İnşaat İşçileri Sendikası, Uluslararası Denizciler Derneği, Mürettipler Federasyonu bu öneriye katıldıklarını bildirdiler ve Konferans 21 Temmuz'da Türkiye İşçi Derneği lokalinde açıldı. As-

215 Kastedilen aşağıda raporlarını göreceğimiz Tatar asıllı Komintern temsilcisi Kalakov'dur.

216 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 155-167 [Rusça].

lında yoldaşlarımız olan Dernek militanları, Konferans çalışmalarını yönettiler. Her teşkilâtın kuruluşuna ve faaliyetlerine ilişkin rapor sunmasından sonra, biz, ülkemizin iktisadî ve siyasî durumu hakkında ayrıntılı bir rapor sunduk, ardından da Türkiye işçi sınıfının mevcut durumu ve sağlam bir organizmaya dayalı bir tek cephe oluşturmanın zorunluluğu hakkında bir karar önerisinde bulunduk. 25 ve 26 Temmuz günlü oturumlarda, uzun tartışmalardan sonra, bir tür konfederasyonun tüzük taslağının incelenerek önerilmesi için tüm teşkilâtların temsil edileceği bir komisyonu görevlendirme önerimiz, ufak tefek değişikliklerle kabul edildi. Bu komisyon 29 Temmuz'dan itibaren çalışmaya başlayacaktır. İhtiyaçlara tam olarak denk düşen Dernek tüzüğünü Komisyona kabul ettirmeye çalışacağız.

2. Diğer taraftan, özel olarak siyasetle daha fazla uğraşan teşkilâtlardan birine mevcut bir yasal parti (niyetimiz Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi idi) etrafında çabalarımızı birleştirmenin doğru olup olmadığı sorununu tartışacağımız bir siyasî konferansın toplanması niyetimizi hissettirdik. Böylece bu parti, gelecekteki komünistlerin yetişeceği bir fidanlık olacak ve koşullar elverir elvermez de, bu parti bir komünist partisine dönüşecekti. Elbette İKG'nin gizli nüve grupları, faaliyetlerini parti dışında sürdürmeye devam edecekti. Bu siyasî konferans önümüzdeki haftaya ertelendi.

3. Gazete sorununda, henüz hiçbir olumlu sonuca varamadık. Beynelmilel İşçiler İttihadı ile her türlü bağını kopartan Maksimos, resmen şahsi mülkiyetinde olan Neos Anthropos'un imtiyazını bize devretmeye hazır gibi gözüküyor. Bu vaatlere çok umut bağladık. Başka yollar da arıyoruz. Bu konudaki projelerimiz, önceki raporumuzda olduğu gibi kalıyor. Talebimize olumlu cevabınız, görevimizi büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

4. Aydınlık'ın 7. sayısı bu ay içinde yayımlandı. İçeriği zengin ve düşündürücü ve çok iyi bir etki yarattı. 8. sayı hazırlanıyor. 15 güne kadar satışa sunulacak. Bu mektupla birlikte size son sayıdan 10 adet, yayımlanmış birkaç broşür, 1 Mayıs gösterilerini yansıtan İstanbul gazetelerinden örnekler ve İKG temsilcisinin Balkan Komünist Federasyonu Konferansı'ndaki faaliyetinin ayrıntılarına ilişkin bilgi bulacağınız Bulgar gazeteleri gönderiyoruz.

Komünist selamlarımızla,

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)[217]

217 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 168-171 [Fransızca].

Birleşik İşçi Teşkilâtı Girişimi ve Komintern IV. Dünya Kongresi'ne (5 Kasım – 5 Aralık 1922) Doğru

Ağustos başında Komintern'in 1922 yılı Kasım'ında toplanacak olan IV. Kongresi ile ilgili çağrı İKG'ye, daha önce Moskova'da görevli olarak bulunmuş olan Fahri [Baytar Ali Cevdet] adına gönderilmiştir.

DEĞERLİ FAHRİ YOLDAŞ!

Komintern Yürütme Komitesi'nin genişletilmiş oturumunda III. Komünist Enternasyonal'in IV. Kongresi'nin bu yılın 7 Kasım'ında yapılması kararlaştırıldı. Partinize kongrede tam oy hakkına sahip bir delegelik yer ayrıldı. Teşkilâtınız, delegeyi hesap dökümü yapılacak dönemdeki faaliyetleriniz hakkında gerekli belgelerle ve kongreye sunulacak raporları hazırlayıp düzenlemek için gerekli tüm materyallerle donatıp kongreye zamanında gönderilmesini temin etmelidir.

Sizden (daha önceki mektupta[218] rica ettiklerimiz dışında) önceden (yani kongreden önce) aşağıda sıralanan konularda raporlar göndermenizi bekleriz:

1) İstanbul'da işçi sorunu ve sendika hareketi;
2) İstanbul'da iktisadî durum;
3) Müttefik Devletlerce işgali dolayısıyla İstanbul'un durumu;
4) Millî sorun;
5) Kadın sorunu;
6) Siyasî gruplar (burjuva, milliyetçi, sosyalist ve komünist);
7) Gençlik hareketi.

Bütün bu raporlarda olaylara ve istatistik verilere özellikle dikkat etmenizi rica ediyoruz. Kongrede Doğu sorununa özel bir önem verileceği için, materyallerin zamanında hazırlanıp gönderilmesi çok önemlidir.

Teşkilâtınızın faaliyetlerini yansıtan broşür, bildiri, çağrı, komünist gazete ve dergiler, basılan komünist literatür, yapılan kongre, işçi toplantısı, miting ve gösterilerden fotoğraflar, işçi ve köylü kadın ve erkeklerin günlük yaşantılarını yansıtan tablolar vb. materyallere gelince, bunlar gecikmeden toplanıp bir an önce gönderilmelidir.

Komintern Yürütme Komitesi, bu teknik materyalleri, IV. Kongre dolayısıyla hazırlanmakta olan ve Komintern'in bütün seksiyonlarının çalışmaları hakkında benzer materyallerin gösterileceği sergi için kullanacaktır. Teşkilâtınız Marksist propaganda literatürüne özel önem ver-

---

218 **THİF MK'ye gönderilen 20.07.22 tarih ve Kasparova imzalı olup önemli farklar göstermektedir. Bu mektubun çevirisi için bkz. *THİF (1920-1923)*, s. 330-332.**

diğinden, bunların sergide yer alması, Komintern Yürütme Komitesi açısından özellikle önem taşıyacaktır.

Bütün rapor ve materyallerin en geç 30 Eylül tarihine kadar Moskova'ya gönderilmesini rica ediyoruz.

Eğer kongreye tam oy hakkına sahip delegenin dışında istişari oy hakkı olan bir delege göndermek mümkün olursa, dileğimiz, bir kadın delegenin de görevle gönderilmesidir.

Biz sizlerden şimdiye kadar ne bir mektup ne bir bilgi aldık ve İstanbul'daki durum hakkında tamamen bilgisiz kalmaya devam ediyoruz. Teşkilâtınızın faaliyeti hakkında sıkça bilgi iletmenizi ve bu yılın 15 Nisan'ındaki mektupta belirttiğimiz sorulara ayrıntılı yanıt vermenizi rica ediyoruz.

01/08/1922 Komünist selamlarımı sunarım
KEYK Doğu Sektörü Başkanı: İmza /V. Kasparova/

N.B. İşbu mektup yazıldıktan sonra, grubunuzun genel sekreterinin imzasıyla, biri Safarov yoldaşa ve diğeri Brike yoldaşa olmak üzere, Komintern Yürütme Komitesi adına iki rapor aldık. Yanıt mektubu, raporlarda ortaya konulan kimi sorunlara açıklık getirilir getirilmez, en yakın zamanda yazılacaktır.

İmza /V. Kasparova/ 01/08/1922[219]

* * *

Bir dönem TSF'de, ardından o sıralarda faaliyet göstermeye devam ettiği Bİİ'de gördüğümüz Vanlı Kâzım'ın hazırladığı ve o dönemde Komintern temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan Kalakov tarafından Rusçaya çevrilen aşağıdaki rapor da, yukarıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere, muhtemelen Komintern IV. Kongresi için hazırlanmıştır. Raporda İstanbul'daki işçi-komünist teşkilâtlar değerlendirilmiş ve yukarıda Dr. Şefik Hüsnü'nün büyük önem verdiği ortak teşkilâtlanma konferansında kurulan komitenin bileşimi de verilmiştir. *Aydınlık*'ın 8 sayısında yer alan haberde komisyonun her teşkilâttan birer üyeden oluştuğu belirtilmekteyse de Dr. Şefik Hüsnü'nün 29 Ağustos tarihinde kaleme aldığı raporda, iki temsilciden bahsedilmekte, ancak komitenin çalışmasının, Vanlı Kâzım'ın üye olduğundan söz etmediği Bİİ adına çalışmalara katılan Roland'ın engellemeleri yüzünden verimli olmadığına işaret edilmektedir. Aynı belgenin bir diğer nüshasının altındaki tarih 9/IX/22 ve imzalar ise şöyledir:

219 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 29-30 [Rusça].

Faruk Asri (Beynelmilel İşçiler İttihadı üyesi)
Tasdik ederim
Aslından çevrilmiştir

MEHMET ARUZOV
Kırım Liman Bürosu Destekçisi
MKD ve PT /ZABELEV/

Çevrilen aslına uygundur Kırım Liman Bürosu Başkanı
MKD ve PT /KOROBTSOV/

İSTANBUL'DAKİ SOSYALİST VE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU

Türkiye Sosyalist Fırkası

Bu parti 1917 ateşkes antlaşmasından sonra İstanbul'da kurulan ilk sosyalist partidir, 12.000 işçiyi birleştirip II. Enternasyonal'e girmiştir, ama satılmış Hilmi'nin ihanet politikası ve kimi dürüst işçilerin ve ayni şekilde dürüst işçilerden korkan bazı soysuzların Hilmi'ye karşı ajitasyonu yüzünden tamamen zayıflamıştır. Bugün bu teşkilâttan Hilmi'nin yanında bir masa ile bir sandalyeden başka bir şey kalmamış, işçiler arasında saygınlığını ve etkisini yitirmiş olsa da, ajitasyon yapmaya devam etmektedir. ADRES: Babıâli Caddesi.

Sosyal Demokrat Fırka

Bu partinin ardında başkanı Hasan Rıza (beceriksiz ve para düşkünü) ile birkaç komite üyesinden başka kimseler yoktur. II. Enternasyonal'e bağlıdır. Gerçi ilk zamanlarda bu teşkilâtta bazı yetenekli kişiler bulunmuşsa da, onlar artık ayrılmışlardır. Bugün bu parti hiçbir iş yapamayacağı gibi, işçilerin yanına bile yaklaşamamaktadır.

ADRES: Galata, Banka yanı, Kredi Liyon Ap. No. 19.

Amele Siyanet Cemiyeti

Tramvay şirketinin girişimiyle kurulmuştur ve bu şirketin kimi üst düzey üyelerince yönetilmektedir. Tabelasında Amele Siyanet yazıyor, ama amacı işçileri asıl öz çıkarlarından saptırmak ve diğer devrimci teşkilâtlara katılmasını önlemektir. Buna karşın, 800 tramvay çalışanını üye etmeyi başarmış ve tamamını kazanmaya çalışmaktadır. Tramvay şirketinde 2.000-2.700 kişi çalışmaktadır. Çoğunluğu Türk, diğerleri Rum'dur. Programında hiçbir politik madde yoktur ve bu teşkilâtın işçiler için ilginç bir yanı yoktur.

İşçi Sosyalist Fırkası

Bu parti bugün teşkilâtın başkanı bulunan bir terzi ile sosyalizm hakkında net bir görüşü olmayan birkaç divan üyesi tarafından kurulmuştur. Türkiye Sosyalist Partisi'nin bölünmesinden sonra kurulmuş olup, ardında hiç güç bulunmamaktadır. Son zamanlarda Şirketi Hayriye gemicilik çalışanlarını kazanmaya çalışmış, ama başaramamıştır. Programı reformist niteliktedir. ADRES: Babıâli, Zade Seyidi.

Müstakil Sosyalist Fırka

Türkiye Sosyalist Partisi'nden bölünen tramvay işçileri arasında teşkilâtlanmıştır. Kuruluş dilekçesi hükûmete verilmişse de, şu ana kadar onay verilmemiştir. Sayıları 1.000'i bulmaktadır ve aralarında bilinçli işçiler de bulunmakta. Hiçbir Enternasyonal'e üye değildirler. Üyelerinin çoğu Türk, geri kalanları Ermeni'dir. Onlar arasında Marksist ajitasyon yürütülmektedir. ADRES: Beyazıt Meydanı civarı, tramvay hattı karşısı, Türk kütüphanesi mekânı.

İşçi Çiftçi Fırkası

Doktor Şefik Hüsnü'nün yönetiminde teşkilâtlanmıştır. Bu Sosyalist Parti Marksist program güdüyorken hükûmetin baskısı sonucu bir süre için faaliyetlerini durdurmuş bulunmaktadır. Propaganda yürütmeye çalışmakta, buna gücü yetmemekle birlikte, gelecekte kendisinden başarılı çalışmalar beklenebilir. Hâlihazırda politik-ekonomik basın organı vardır – Aydınlık. Bu dergi ayda bir çıkmaktadır. ADRES: Babıâli Cad. No. 71.

İşçiler Derneği

Sendika şeklinde teşkilâtlanmıştır, neredeyse tamamı Türk işçisi olmak üzere 500 kadar üyesi vardır. Sanayileşme temelinde teşkilâtlanmaya ve enternasyonalci sınıfsal propaganda yürütmeye çalışmakta, ancak fazla yoğun propagandadan kaçınmakta, hatta paraları olmadığı gerekçesiyle toplantı bile düzenlememekte ve bu sebeple etkilerini artıramamaktadırlar. ADRES: Babıâli Cad. No. 71.

Mürettipler Cemiyeti

Bu millî birliğin neredeyse tamamı Türk işçiler olmak üzere 200 ile 400 arasında üyesi vardır. Sosyalizmden haberleri bile yoktur. Bugün adında bir işçi gazetesi çıkarmaktadırlar. Basın özgürlüğü koşullarında Marksist propaganda yürütme olanağı vardır. Onlar arasında literatür dağıtmak gerekmektedir. Aralarında az ya da çok bilinçli işçiler bulunmaktadır. ADRES: Babıâli karşısı.

Müstakil Amele Fırkası

İlginç olan, bu partinin Bulgaristan'da yayımlanan ve İttihat ve Terakki Partisi'nin çıkarlarını savunan Balkan gazetesinin eski yazarlarından Ethem Ruhi adında biri tarafından teşkilâtlanmış olmasıdır. Her nasıl olduysa, son zamanlarda bu adam birden sosyalist oluvermiş ve bu partiyi kurmuş, ama onun görüşlerini gömlek gibi değiştiren biri olduğu bilindiğinden, peşinden gitmek istenmemekte; bu yüzden onun teşkilâtı çok zayıftır, birkaç şarlatandan başka arkasında kimse yoktur. Parti resmen millete ve dine saygısını ilân etmiştir.

Hamallar, Yük Mavnalarında Çalışanlar; Kayıkçılar ve Tahmil-Tahliye İşçileri Cemiyeti

Tüm bu millî birlikler ayrı ayrı teşkilâtlıdır. Hamallar Cemiyeti'nin %95'i kara cahil olan ve yıllarca (hükûmet yanlısı) hamal başı yönetiminde bulunan 8.000 üyesi vardır. Üyelerin çoğu Müslüman Kürtlerdir, ama aralarında Ermeni ve Rum da bulunmaktadır. Yük mavnalarında çalışanların cemiyetinde yaklaşık neredeyse tamamı Türk, üçte biri mavna sahibi olmak üzere 1.000 kadar üye var. Hamallar cemiyeti gibi, o da birkaç asalağın egemenliğinde bulunmaktadır. Kayıkçılar Cemiyeti'nin durumu da öyledir. 2.000-3.000 üyenin çoğu kayıklarının sahibidir. Tahmil-Tahliye İşçileri Cemiyeti iki gruba ayrılmıştır: 1.000 kadar Rum ve 900 kadar Türk olmak üzere iki grup söz konusudur. Her iki grupta da yalnız işçiler vardır. Onlar arasında bugün hiçbir ajitasyon çalışması yürütülmemektedir. Oysa Marksist propaganda çalışması için imkân vardır. Berberlerin ve tütün işçilerinin de cemiyetleri vardır ve ayrıca kalfalarla birlikte teşkilâtlı küçük üreticilerin az üyeli ve zayıf birkaç cemiyeti bulunmaktadır.

Ermeni Sosyal Demokrat Partisi

Tamamı Ermenilerden oluşmaktadır, çoğu işçidir, geri kalanları tüccar ve değişik meslek sahipleridir. Toplam işçiler 800 kişi; Marksizm'e yatkındır, gazete ve broşür yayımlamaktadır, kendi milleti arasında Marksizm'i yaymaya çalışmaktadır. ADRES: Babıâli Caddesi.

Beynelmilel İşçiler İttihadı

Bundan 2 ½ yıl önce kurulmuştur, Amerikan IWW sendikasının anarko-sendikalist platformu temelinde çalışmaktadır. Kızıl Profintern'e üyeliğe yatkındır. Aralarında 10 Marksist propagandacı vardır. Sık sık beynelmilel nitelikli mitingler düzenlemekte, işçilerin sınıf çıkarları anlatılmakta, Marksist literatür okunmaktadır. Bu teşkilâtta işçiler kendileri için çok yararlı şeyler öğrenebilecektir. Bu İttihat İstanbul'daki en büyük çalışma yeteneğine sahip teşkilâttır. Gerçi aralarında reformist-sendikalistler bulunsa da, ileride onları ikna etme imkânı da bulunmaktadır. Merkez teşkilâtta 135 kişilik bir propagandacı grubu vardır, bunların 120'si Rum, geri kalanları Türk, Ermeni ve Yahudi'dir. Onların tamamı değişik mesleklerde çalışan işçiler arasında çalışma yürütmektedir. Neos Antrepos adında Rumca haftalık gazete çıkmakta, ama para yetersizliği yüzünden bu gazete birkaç haftadır basılamamaktadır. İstanbul'un bu en kabiliyetli teşkilâtı, ne yazık ki, mali kaynaktan yoksundur. 60 liralık aylık kira parasını bile güçlükle toplayabilmektedir. Bu teşkilât etrafında 3 büyük sendika teşkilâtlanmıştır:

1- İnşaat İşçileri İttihadı. 2.500 üyelidir, bunların çoğu Rum, 200 kadarı Türk ve geri kalanı Ermeni ve Yahudi'dir.

2- Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı. 1.000 kadar üyesi vardır. Bunların 800'ü Rum ve 200'ü Türk'tür.

3- Beynelmilel Ahşap İşçileri İttihadı. 200 üyelidir. 160'ı Rum, diğerleri Türk ve Ermeni'dir.

Bundan başka, bu teşkilâtlar temelinde 100 üyesi bulunan Genç İşçi ve Talebe Cemiyeti kurulmuştur.[220] Yakında tatlıcıların vb. ittihadlarının da kurulması beklenmektedir. Bütün bu cemiyet ve derneklerden merkez teşkilâta henüz hiç maddi destek gelmemektedir. Bu yüzden teşkilât güç durumda bulunmaktadır ve ancak işçilerin çabaları sayesinde çalışmalarını sürdürebilmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

KONFEDERASYON

İstanbul'daki bütün işçi teşkilâtlarını birleştirmek amacıyla Beynelmilel İşçiler İttihadı ile İşçiler Derneği'nin girişimi üzerine tüm teşkilâtlardan temsilciler davet edilmiş ve yoğun ajitasyon sayesinde Konfederasyon Merkezi oluşturmak üzere bir komisyon seçilmiştir. Bu komisyon program ve tüzüğü hazırlamaktadır. Birliğe şu teşkilâtlar girmiştir:

1- Beynelmilel İşçiler İttihadı Temsilcisi:	Kâzım ve Mihailidis.
2- İşçiler Derneği Doktor	Şefik ve Ferid
3- Müstakil Sosyalist Fırka	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Demokrat Fırkası	Yergir gazetesi yazarı
5- Beynelmilel Deniz İşçileri Cemiyeti	Nikolaidis
6- Türk Mürettipler Cemiyeti	Hayri
7- Odun İşçileri Cemiyeti	Kolaminus

Bunların yanı sıra, kimi başka cemiyetlerin de katılması beklenmektedir. Konfederasyon

220 Bu Cemiyet'in Fransızca tüzüğü ve Rumca karar defteri için bkz. *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1935*, Derleyen Banu İşlet-Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2014, s. 71-82. Karar defterindeki imzalara göre Yürütme Kurulu: Genel Sekreter V. Mihailidis, üyeler N. Zahariadis, Od. Tsıonas [?], Sot. Theofilidis ve Ant. Hristodulidis'ten oluşmuştur (20 Ağustos 1920). 10 Eylül 1922'de yapılan seçimlerde Mihailidis genel sekreter, Vuyoviç ve Skarpelis (muhasip) üye seçilmişler, Türk yoldaşların da iki üye seçmesi kararlaştırılmıştır. 2 Kasım 1922 tarihli genel kurulda İoanis Armaos genel sekreterliğe, Eleftherios Sigeviç, Bonelis, Ant. Hristodulidis ve muhasip Laz. Skarpelis üyeliğe seçilmişlerdir.

sekreteri görevine Beynelmilel İşçiler İttihadı Divan üyesi Mustafa Kâzım yoldaş seçilmiştir. Tam birliğin sağlanması için komisyon yoğun bir şekilde çalışmaya devam etmekte, her hafta toplantı düzenlenmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

Bütün adı geçen cemiyetlerden başka Fırıncılar Cemiyeti de var. Üye sayısını belirlemek çok zor. Kimi malumata göre bu sayı 3.000'i bulmakta, bazı bilgilere göre ise 1.000 kadarken, kimileri de bu cemiyetin dağıldığını iddia etmektedir.

1922/1388 11 Ağustos.
İmza: Faruk Gasri [Asri]

Türkçeden çeviren: Kalakov[221]
16/IX-1922[222]

* * *

Aşağıdaki rapordan anlaşıldığı kadarıyla, yukarıda verdiğimiz Komitern IV. Kongresi ile ilgili, daha önce Komintern'e görevli olarak gönderilmiş Fahri [Baytar Ali Cevdet] adına yazılmış Kasparova imzalı, 1 Ağustos 1922 tarihli çağrı mektubu Ağustos ayı sonlarında daha İKG'nin eline geçmemiştir. İKG, her şeyden önce, kongrede İstanbul'daki komünist gruplarını birleştirmiş olduğunu iddia ettikleri kendilerinin THİF tarafından temsiline karşı çıkmakta, olası bir birleşmenin kongre arifesinde Moskova'da olabileceğine işaret etmektedir. Gazete, dergi ve broşür yayınlarına işaret eden raporda gençlik seksiyonunun faaliyeti de belirtilmektedir. Yukarıda Vanlı Kâzım'ın tüm ağırlığı kendilerine, Bİİ'ye tanıdığı İstanbul'daki işçi birliklerinin konfederasyonu/işbirliği konferansı konusunda İKG'nin raporu tümden farklı değerlendirmeler yapmakta ve kurulacak yeni teşkilâtın ancak Dernek'in, yani kendi kurdukları sendikal yapının tüzüğü çerçevesinde olabileceği vurgusunu getirdikten sonra, oluşturulan ortak komisyonun Bİİ'nin, özel olarak da Roland'ın tutumu nedeniyle gerekli hızda ilerleyemediğini belirtmektedir.

221 Kendi ifadesine göre 20 Mayıs 1922'de İstanbul'a memur edilen KEYK Yakın-Doğu Seksiyonu elemanı Kalakov'un kimliği ve Türkiye'den dönüşü hakkında *TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN Kısa Biyografi* (TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004) kitabında şöyle denmektedir: "(...) İ. Bilen yoldaş, motorlu bir yelkenliyle geçti Karadeniz'i. Makinistti bu motorda. Yanında, "gemici" Komintern'le bağlı, Kalakov adında bir yoldaş vardı. Buharalıydı. Eski Bolşeviklerdendi. Türkçe bilirdi. Türkiye'ye TKP'nin durumunu görüp öğrenmeye gelmişti. Sivastopol'a çıktılar. Sovyet toprağına bastılar. Yelkenliyi, kaptanıyla, tayfalarıyla limanda bıraktılar. Onlar yollarını biliyordu. Trene bindiler. Ver elini Moskova!"(s. 19); "(...) İ. Bilen, seslerden, konuşmalardan bir şey anlamıyordu. Onlar da bir faytona bindiler. Kalakov, İstanbul'dan aldığı bir fesi başına koydu, püskülünü öne sarkıttı. (...) Bilen'le arkadaşı bir otele indiler. Adı "Paris"ti. (...) Bilen, Moskova'yı ilk kez Kalakov'un eşiyle gezmeye çıktı. O da Türkçe biliyordu. Tatardı. Sözlerine Rusça karıştırıyordu. Bir bakıma o, Bilen'in ilk Rusça öğretmeni oluyordu. O da iç savaşlara katılmıştı. Partiliydi. (s. 21)"

222 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 366-368 [Rusça].

29 Ağustos 1922

KE Yakındoğu Seksiyonu Yönetimine

Değerli yoldaş,

İstanbul Komünist Grubu, size yürüttüğü faaliyet hakkında en azından aylık olarak bir rapor vermeye gayret ediyor. Ne yazık ki bizimle o kadar seyrek yazışıyorsunuz ki, en ivedi sorunlar konusunda bile cevabınızı almak için aylarca beklememiz gerekiyor. Sizden Enternasyonal'in işleri hakkında bizi bilgilendirmenizi bir kez daha rica ediyoruz.

1. İKG, Enternasyonal'in IV. Kongresi'nin programı hakkında pek az bilgi sahibi. Bildiği sadece gazetelerde yayımlanmış olanlar ve kendisine resmî bir davet bile henüz gelmiş değil. Ankara'daki Halk İştirakiyun Partisi ile kesin bir anlaşmaya varılmamış olduğundan, İstanbul'daki hemen hemen tüm komünist teşkilâtları hâlihazırda bir araya getirmiş olan İKG, kongrede kendisinin onlar tarafından temsil edilmesini kabul edemez. İstanbul ve Ankara delegasyonları, kongreden önce Rusya'da birleşme olanağına sahip olabilirler.

2. Önceki raporlarımızda Aydınlık dergisinin kesintisiz olarak yayımlanacağını bildirmiştik. Propagandamız açısından son derece yararlı bir içerikle 7. ve 8. sayıları arka arkaya yayımlayabildik. Özel olarak Türkiye'ye, Türkiye'nin iktisadî temellerine, Türkiye'nin siyasî ve iktisadî durumuna, İstanbul'daki işçi hareketine, işçi derneklerinin işbirliği konferansının tutanaklarına[223]

223 *Aydınlık*'ın 20 Ağustos 1922 tarihli 8. sayısındaki haber şöyledir:

İşçi Teşkilâtlarını Tevhid Konferansı

Aydınlık'ın bundan evvelki sayısında İstanbul'daki amele teşkilâtlarında son zamanlarda, görülen inhilâl emarelerini, mevcut en mühim işçi cemiyetlerinin bugünkü halini tasvir etmek suretiyle, karilerimize arz etmiştik.

Bütün diğer memleketlerde işleticilerin, işleyenlere karşı, elele vererek en mükemmel mücadele usûlleriyle sevk ve idare olunan müttehid bir cephe teşkil ettikleri bir zamanda, Türk işçilerinin bilâkis henüz açılmamış birer tomurcuk halinde olan kudretsiz teşkilâtlarını dâhilî rekabetler, şahsî kavgalarla, fayda temin edemeyecek birer boş ve ölü kadroya çevirmeleri ne kadar ağlanacak hazin bir manzaradır!

Bu dağınıklık yüzünden amele sınıfının ne feci bir akıbete maruz bulunduğunu takdir eden "Türkiye İşçi Derneği" merkez-i umumîsi Temmuz ibtidasında, İstanbul'da mevcut tekmil işçi cemiyet ve fırkalarına tahriren müracaat ederek bu vahim vaziyetin önüne geçmek üzere, cümlesinin iştirakiyle akdedilecek bir konferansta amele müdafaa cephesinin tevhidi çarelerinin tedkik edilmesini teklif etmişti.

Aldığımız haberlere göre bu teklif, Amele Sıyanet Cemiyeti ile Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan maada küçük büyük diğer teşkilâtlar tarafından hararetle kabul edilmiş ve İstanbul "işçi teşkilâtlarını tevhid" konferansı ilk celsesini 21 Temmuz tarihinde Bab-ı Âli caddesinde Türkiye İşçi Derneği merkez-i umumîsinde akd eylemiştir.

Konferans müzakeratına resmen iştirak eden cemiyetlerin başlıcaları şunlardır: Osmanlı mürettipleri, bina amelesi, deniz işçileri, marangozlar cemiyetleri, müstakil sosyalist, ermeni sosyal demokrat partileri, beynelmilel işçi ittihadı, ilh. . .

Müzakerat pek samimi bir tarzda cereyan etmiş ve içtimalara iştirak eden cemiyetlerin itimadını haiz murahhaslar; amelenin mukaddes haklarını müttehiden müdafaa etmek için cidden anlaşmak ve birleşmek istediklerini beyanat ve hareketleriyle göstermişlerdir.

Konferans ruznamesinde münderiç mevadın müzakeresini, müteakip üç içtimada bitirmiştir. Okunan ve izah edilen raporlardan memleketin içtimaî ve iktisadî vaziyetine ve bütün dünyada bir zamandan beri müşahade edilen işleticiler hücumunun bizde aldığı şekillere ve bunun karşısında müştereken ittihadı icab eden tedbirlere aid olanlar – teşkilâtların faaliyetlerini ilmî esaslar üzerine istinad ettirmeye başladıklarını göstermek itibarıyla – kaydedilmeye değer.

Bu raporlar sayesinde faaliyet meydanı aydınlatıldıktan sonra müştereken çalışmak, amele hareketlerini birleşmek lüzumu hakkıyla anlaşıldığından, murahhaslar buna verilecek şekil üzerinde münakaşatta bulunmuşlar; ve maatteessüf bu hususta en muvafık suret-i halden, Müstakil Sosyalist Fırkası ve Mürettipler Cemiyeti murahhaslarının yanlış içtihatları dolayısıyla, uzak kalmışlardır.

Matluba vusul için en kestirme yol, bütün işçi cemiyetlerinin resmî bir mevcudiyete malik ve nizam-

vb. ilişkin kimi makaleler yabancı dillere çevrilebilir ve Enternasyonal'in süreli yayınlarında yayımlanması yararlı olabilir. Aydınlık'ın 9. sayısı hazırlanıyor. Kolayca görüleceği üzere, makaleler kaleme alınırken kullanılan dil, gitgide sadeleşiyor ve asgari eğitimli okurlar tarafından bile anlaşılabilir hale geliyor.

3. İKG, Yürütme Komitesi'ne, kendisi sahip oluncaya kadar bir günlük siyasî gazeteyi kiralama girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını esefle bildirir. Gazetelerin kiralama fiyatları neredeyse onları satın alma fiyatları kadar yüksek. İKG böylesi bir tutarı ödeyip daha sonra gazeteyi yayınlayabilecek güce sahip değil. Bu soruna bir çözüm bulabilmek için, Temmuz 1922 başlarındaki talebimize sizden olumlu bir cevap beklemek zorundayız. Geçerken hatırlatmak isteriz ki, bir günlük siyasî gazete imtiyazını satın almak, iki-üç bin Türk lirası gerektirmektedir. İtilâf devletleri sansüründen bir günlük gazete yayımlama izni alma zorluklarına örnek olarak, mürettipler cemiyetinin durumuna değinelim. Bu dernek, bizim teşvikimizle, çıkarlarını savunmak üzere, haftalık siyasî olmayan bir gazete yayınlama talebinde bulundu; birçok başvurudan sonra siyaset yapmadan ayda sadece bir kez gazete yayımlama izni aldı. Dolayısıyla bize parasal gücümüze dayanarak mevcut bir gazetenin imtiyazını elde etmekten başka yol kalmıyor.

4. Geçici olarak çıkışsız bu durum karşısında, Grubumuz, kimi koşulların yardımıyla, bir başka taraftan etkili olma yolu buldu. Bir gizli matbaa kurmaya girişti. Yetenekli ve bilinçli bir yönetimden yoksun olduğu için, geçerken belirtelim, dağılma noktasına gelmiş olan Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla her türlü bağını kopartmış olan Maksimos, birkaç yoldaşıyla birlikte bir illegal dergi yayımlamak istiyordu ve bu amaçla küçük bir matbaa için gerekli malzemeyi satın almıştı. Maksimos yoldaş ile anlaştıktan sonra, İKG de, kendi açısından, Türk dili için yeterli miktarda dizgi hurufatını satın aldı. Türkçe için son derece güvenilir bir mürettip yoldaşa sahip olduğumuzdan, derginin yarısı Türkçe, yarısı Rumça yayımlanacak ve ayrıca elimizin altında, sık sık illegal propaganda broşürleri basma olanağına sahip olacağız. İKG, Komünist Gençlik Enternasyonali günü, gençlik seksiyonları aracılığıyla dağıtmayı planladığı broşür ve bildirileri burada hazırlıyor.

5. Bu ayın başlarındaki kısa bir raporda, İKG, İstanbul işçi teşkilâtlarının işbirliği konferansı sorununa birkaç sözle değinmişti. Bugün KEYK'e gerekli her türlü ayrıntıyı verebilecek durumdayız. Bu konferansın inisiyatifini İKG sendikal seksiyonu almıştı ve konferansın tüm oturumları, Dernek'in merkez binasında yapıldı. Dernek'in dışında, oturumlara Müstakil Sosyalist Fırkanın (tramvay işçileri), Ermeni Sosyal Demokrat Partisi'nin, BİT'nin, inşaat, denizcilik, ahşap, mürettipler vb. sendikalarının delegeleri de katıldı.

---

namesi müsaid bir teşkilâtın unvanı altında, otomatik bir tarzda, vakit zayi etmeden birleşmeleri idi ve böyle bir teşkilât mevcut bulunuyordu: "Türkiye İşçi Derneği". Avrupa'da "iş borsası" yahut ["]sendikalar ittihadı" tesmiye edilen birlik teşkilâtlarına muadil resmî bir nizamnameye tevfikan teşekkül ettiği cihetle bütün Türkiye amele dernek veya sendikalarının bir temerküz, bir toplantı mahalli olmaya, hangi noktadan bakılsa tamamıyla müsaittir. Bunun için muhtelif cemiyetlerin başında bulunanların, hiç bir gizli emel beslemeksizin, hulusî kalp ile birlik gayesini gütmeleri kifayet ediyordu. Hiç şüphesiz amele onları takip edecekti.

Her nedense bazı murahhaslar buna imkân göremediler. Ve konferans, her teşkilâtın birer murahhasından mürekkeb daimî bir komisyon tarafından işçi hukukuna müteallik mesailin tedkik olunmasına ve aynı komisyonun hukukî birliğin husulü için zemin lâzım gelen vesaiki ihzar etmesine karar vererek mesaisine nihayet verdi.

Bu pek hayırlı teşebbüsün ancak böyle yarım bir tedbirle kabulüne müncer olduğunu teessürle kaydederken işçi arkadaşlarımızın yakın bir gelecekte teşkilâtlarını bir arada mezc olmaya mecbur etmelerini temenni ederiz.

Ş. A.

Yoldaşlarımızın rapor ve gösterilerinden sonra, delegeler, patronların sömürüsüne karşı mücadelede işçi sınıfının eşgüdümlü ve yeknesak eylemi konusunda ikna oldular. Bu birliğin gerçekleşmesinde birtakım görüş ayrılıkları var. Konferansa, kendi bakış açısına en uygun biçimde, resmen kabul edilmiş bir teşkilâtın tüzüğünü kabul etmeyi ve her sendikayı bu sendikal birliğin bir şubesi ilan etmeyi önerdik. Gerçekte ihtiyacı giderebilecek bir tek İKG'nin yönlendirmesindeki Dernek'in tüzüğü vardı. Emekçilerin henüz tam bir birleşmeye hazır olmadıkları gerekçesiyle, kimi delegeler bu öneriye karşı çıktılar. Sonuçta konferansa katılan her dernekten iki delegenin yer aldığı bir sürekli komisyon kurma konusunda mutabık kalındı. Yirmi gündür çalışan bu komisyon, günün gereklerini göz önünde bulundurarak, her teşkilât için birtakım direktifler hazırlayacak ve bu uygulamayla ve birtakım konferanslar ve bildirilerle tüm sendikaların tek bir konfederasyon içinde birleşmesi için elverişli zemini yaratacak ve bu konfederasyon için daha şimdiden tüzük kaleme alacaktır. Maalesef komisyonun çalışması, dağılmakta olduğu için tavrını tespit etmeyi başaramayan ve yine disiplin eksikliğiyle malûl Bİ'nin tutumu ve engellemesi nedeniyle çok yavaş ilerlemektedir. Bu durumdan büyük ölçüde Roland yoldaş sorumludur. Ancak komisyon çalışmalarını sürdürüyor ve bizi az-çok tatminkâr bir sonuca ulaştıracağını umuyoruz. Öte yandan şimdiye kadar aralarında pek de örtülü olmayan düşmanlık ilişkilerinin ağır bastığı göz önünde tutulursa, teşkilâtlar arasındaki bu düzenli ve dostça ilişki daha şimdiden değerli bir sonuçtur.

6. Siyaset alanında da, sendikal alanda olduğu gibi tek merkezde toplama çalışmasına girişiyoruz. Tüm komünist veya komünist eğilimli yurttaşları, kanunî bir partinin tabelası altında bir araya gelmeye çağırıyoruz. Gerçekte bir süredir uykuya yatmış olan bizim eski Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı öne çıkartıyoruz. Böylece bu fırka, faaliyetimize bir paravan oluşturacak ve bir tür komünizm fideliği haline gelecektir. Günü geldiğinde Türkiye Komünist Fırkası'nı ilân ederiz. Daha şimdiden birçok üyelik başvurusu var.

Komünist selamlarımızla,
İKG
Genel Sekreteri
O. Masdar
(İKG'nin Fransızca ve Osmanlıca Mührü) (İmza)[224]

* * *

Bu arada Ağustos 1922'deki THİF Kongresi'nde THİF Genel Sekreterliğine seçilmiş Salih Hacıoğlu, İstanbul Komünist Grubu'nu kendi şubesi addederek, onları Komintern IV. Dünya Kongresi'ne davet etmek üzere aşağıdaki yazıyı göndermiştir.

Ankara
13/9/1922
İstanbul Komünist Bürosuna
Arkadaşlar;

1- Mehmet Kadri namında bir genci Fırkamızın Birinci Kongresine iştirâk etmek üzere intihap ve izâm edip etmediğinizi en az bir zamanda İstanbul'da Rus Ticaret-i Hariciye Mümessilliği vasıtasıyla bildirmenizi rica ederiz. Mehmet Kadri namındaki bu genç buraya gelmiş ve fakat İzmit'te hükûmet tarafından tevkif ve bütün vesaikin elinden alındığından bahsetmiştir.

224 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 188-193 [Fransızca].

2- Komünist Enternasyonal'in 7 Teşrinisani 1922'de inikâd edecek dördüncü kongresine iştirak edecek bir arkadaş intihap ederek Teşrinievvelin yirmisinde Moskova'da bulunmak üzere izâm etmenizi ve bu arkadaşa ber vech-i ati vesâik ve mevaddı ihzar ve ita etmenizi rica ederiz.

a) Dördüncü Kongreye murahhas intihap edildiğine dair vesika

b) İstanbul komünistlerinin vaziyetlerini ve tarz-ı faaliyetleri ve gördükleri işler ve mikdarları hakkında mufassal bir rapor.

c) İstanbul'da mevcut siyasî fırkalar ve sosyalist teşkilâtları hakkında mufassal malumatı câmi vesaik.

d) Dördüncü Kongre nezdinde açılacak sergiye verilmek üzere, büro azasının ayrı ayrı fotoğraflarıyla; içtimaları gösteren fotoğraflar; amele guruplarının muhtelif zamanlarda aldırmış olduğu fotoğraflar; grevler, her türlü amele tezahüratına ait resimler, komünistlerin nâşir-i efkârı gazetelerden veya neşrettikleri risale, kitap ve mecmualardan birer nüsha; amelelerin imâlat ve istihsalatından bazı numuneler; diğer siyasî guruplar ve şahsiyetlerin gerek münferid ve gerekse gurup halinde fotoğrafları. Hülasa, her türlü amele harekâtına taalluk eden vesaik.

3- Fırkamızın neşrettiği beyannameden miktar-ı kâfi gönderilmiştir. Bu beyanname mucibince bir hareket gösterilmesini Fırka, sizin faaliyetinizden ümit eyler.

Komünist selâmlarıyla,
Katib-î Umûmî
Salih Hacıoğlu[225]

* * *

Kalakov'un aşağıdaki raporu büyük ölçüde yukarıda kendisi tarafından çevrilmiş olarak verdiğimiz Vanlı Kâzım'ın Ağustos 1922'de hazırlanmış raporundaki bilgilerden esinlenmişse de bir dizi kendine has değerlendirme içermektedir. Nitekim raporda İstanbul Komünist Grubu yönetimi sayıldıktan başka, Vanlı Kâzım çevresi, Bİİ içinde faaliyet gösteren ayrı bir grup olarak değerlendiriliyor. İlginç olan, İstanbul Komünist Grubu ile Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası arasındaki karşılıklı ilişkiyi Kalakov bilmediğinden TİÇSF'yi üzerinde durulmaya değmez teşkilâtlar arasında saymasıdır.

RAPOR

20 Mayıs 1922'de İstanbul'a memur edilen
KEYK Yakın-Doğu Seksiyonu elemanı Kalakov

1 HAZİRAN - 1 EYLÜL 1922 DÖNEMİNDE
İSTANBUL'DAKİ POLİTİK VE EKONOMİK DURUM

Komünist gruplar

1) Aydınlık Grubu: Başkan Doktor Hüsnü Şefik ve Prezidyum üyeleri Fahri Cevdet, Sadri Celâl, Hüseyin Sait ve (adını hatırlayamadığım) bir beşinci kişi. Bu grubu yöneten yoldaşlar sosyal ve meslekî durumları bakımdan aydın kişiler. Bürokratlıkları açısından ise işçi yığının-

225 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 20, Klasör No: 26_36, Belge No: 52 [Eski Türkçe].

dan uzakta bulundukları için bu yoldaşlar, edebiyat çalışmaları dışında, işçiler arasında herhangi bir canlı çalışmaya katılamıyor. Bu yüzden bu grup çevresinde, az sayıdaki aydının dışında, yığın yok. İstanbul'da parti çalışmalarına aktif olarak katılmış ve şimdi yönetimden memnuniyetsizlik sebebiyle bu gruptan ayrılmış yoldaşlar var. Yöneticilerin dediğine göre, devlet fabrikalarında işçiler ve öğrenci gençlik arasında sözde çalışma yürütülüyor, ama bu sözleri haklı çıkaracak bir çalışma görülmüyor. Buna bir kanıt olarak şu gösterilebilir ki, İşçiler Derneği adında hükûmetin izin verdiği legal bir teşkilât, bu grubun yönetiminde bulunuyor, ama orada ilân ve kimi isim listeleri dışında bir şey yok ve bir şey yapılmıyor. Grubun Bulgar komünistleriyle bağlantısı var. Grubun Anadolu ve Yunan komünist partileriyle bağlantısı yok. Aylık Aydınlık dergisini çıkarıyorlar.

2) Mustafa Kâzım (Faruk Asri) yoldaşın yönetimindeki grup: Alabildiğim malumata göre, bu grupta 30 kadar komünist var. Çoğunlukta Ermeniler, sonra Türkler ve azınlık Rumlar. Bu grubun girişimiyle benim yanımda Denizciler Birliği kuruldu. Beynelmilel İşçiler İttihadı Kulübünde haftada iki kez toplantı yapılıyor, komünist literatür dağıtılıyor. Bu grup gizlice yaklaşık 30 kişilik Komünist Gençler Birliği'ni kurmuş. Gençler arasındaki çalışmaların kapsamını genişletmek için Genç İşçi ve Talebe Cemiyeti kurma çalışmalarına geçildi. Hükûmetten resmî izin alma şansı var.

3) Rum komünistler grubu da Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde çalışıyor. Bu grup hakkında hiçbir ayrıntı öğrenemedim.

Birinci grup ile ikinci grup arasındaki bağlantı zayıf. Aralarında hiçbir fikir ayrılığı bulunmuyor. Bütün bunlar yalnız kişiler düzeyinde. Komintern tarafından tanınmış grup olarak birinci grup bu resmiyetine dayanıyor. İkinci grup, birinci grubun resmî yetkisi bulunmasından ve bu esasta kendilerine para verilmesine karşın işçi yığınları arasında hiç çalışma yürütmemesinden, bu alanda çalışan diğer gruplara hiç maddi yardımda bulunmamasından şikâyetçi.

Komintern'in etkisiyle, bu grupları birleştirme ve İstanbul'da parti çalışmalarını normal raya oturtma imkânı var.

SOSYALİST VE SENDİKAL TEŞKİLÂTLAR

1) Beynelmilel İşçiler İttihadı ikinci grup ile Rum grubundan komünistlerin yönetiminde bulunuyor. Sendikalar Konseyi şeklinde kurulmuş. 20'si komünist olmak üzere, 100 kadar üyesi var. Prezidyumundaki 7 kişiden 3'ü komünist. Bu konsey etrafında: a) 800 denizciyi birleştiren Denizciler Birliği, b) 2.000 kadar üyesi bulunan İnşaat İşçileri Birliği ve c) 100 kişilik Marangozlar Birliği'ni topluyor. Bütün bu birliklerde çoğunluk Rumlarda, ikinci sırada Türkler, sonra Ermeniler ve Yahudiler var.

Konseyin kulübü var, kulüpte komünist kitaplığı var ve haftada iki kez burada toplantılar yapılıyor; bu toplantılarda sendikaların amaçları anlatılıyor, işçileri burjuvaziyle açık mücadeleye davet eden sloganlar yükseltiliyor vb. Neos Antropos adlı Rumca haftalık gazete çıkarılıyor (para yetersizliği sebebiyle düzenli yayınlanamıyor, son sayı ben oradayken tesadüfî bir para toplama girişimiyle ancak çıkarılabildi).

2) İşçiler Derneği, Aydınlık komünist grubunun etkisi altında. Devlet fabrikalarında işçiler arasında, söylendiğine göre 500 üyesi var. Tam üye sayısını tespit etmek imkânsız. Hiç toplantı ya da miting düzenlenmiyor.

3) Müstakil Sosyalist Parti (Hilmi'den memnuniyetsizlik nedeniyle Türkiye Sosyalist Partisi'nden ayrılan) Şakir'in girişimiyle 1922 Mayıs'ında kurulmuş bir parti. Türkiye Sosyalist

Partisi'nden ayrılan tramvay işçilerinin sayısı, alınan malûmata göre, 1.000 kadar. Burada ikinci komünist grubu [Vanlı Kâzım] ajitasyon yürütüyor. Bunların dışında birçok başka parti ve sendika grupçukları var. Bunların birçoğu çok zayıf olduğu ya da yöneticileri saygın kişiler olmadığı için pek önemli sayılmaz:

1) Sağlık Çalışanları Birliği, 2) İşçi Çiftçi Fırkası, 3) Sosy. Demokr. Partisi, 4) Ticarethane Müstahdemin İttihadı, 5) Mürettipler Cemiyeti, 6) İşçi Sosy. Partisi, 7) Tornacılar Birliği vb. Şöyle ki, İstanbul işçi yığınları onlarca küçük grupçuğa parçalanmış bulunuyor ve bu yüzden örgütlü bir güç teşkil etmiyor, hiçbiri çıkarını savunacak durumda değil (mesela, Ağustos'ta fırıncılar grev yapma niyetindeydi, ama, enerjik yönetici yokluğundan grev yapılamadı). Bütün bu teşkilâtlar kendi üyelerinin çıkarlarını müdafaa etme temelinde kurulmuş, kimileri millî renkten yoksun, hiçbir açık politik slogan yükseltmiyor. Teşkilâtlarının genel zayıflığını gören işçiler arasında her çeşit parti ve sendikadan hayal kırıklığı hissediliyor.

Bu yılın Ağustos ayı ortalarında komünist grupların girişimiyle, bütün grupları tek merkezde birleştirmek amacıyla, daha büyük sendika teşkilâtları ve parti (legal) teşkilâtlarının ortak toplantısı yapıldı. Burada kesin birleşmeyi ve tüzüğü hazırlayacak bir komisyon seçildi. Komünist grupların temsilcileri bu komisyona komünistler olarak değil, legal teşkilâtların temsilcileri olarak katılıyor. Mesela, Aydınlık Grubu'ndan olanlar İşçiler Derneği temsilcisi olarak, ikinci komünist grubundan olanlar Beynelmilel İşçi İttihadı'nın temsilcileri olarak katılıyor. İlk aşamada birleşmeye aşağıdaki teşkilâtlar katıldı:

1- Beynelmilel İşçi İttihadı Temsilcileri:	Kâzım ve Mihailidis
2- İşçiler Derneği:	Doktor Şefik ve Ferit
3- Müstakil Sosyalist Fırka:	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Dem. Partis:	Yergir gazetesi redaktörü
5- Deniz İşçileri Birliği:	Nikolaidis
6 - Türkiye Mürettipler Birliği:	Hayri
7 - Ahşap İşçileri Birliği:	Kolaminus

Bu 10 temsilcinin çoğunluğu komünist. Komisyon sekreterliğine komünist Kâzım (Türk tesviyeci) seçildi. Hâlihazırda komisyon, çalışmalarını sürdürüyor, düzenli oturumlar yapıyor. Bizzat komisyon sekreteri Kâzım yoldaştan alınan bilgiye göre, son oturumda şu karar alınmış: Tam birleşmeden sonra bütün gruplar yeni baştan düzenlenip sanayi temelinde devrimci sendikalar kurulacak. Böylece, küçük parçalara bölünmüş işçi yığını birleşerek, Sendikalar Merkez Kurulu oluşturulacak. İşin başarılı olması için destekçi ve ajitasyon kadrolarına ve maddi yardıma ihtiyaç var.

Bütün bu sendika ve parti gruplarının yanı sıra birçok atölye teşkilâtı var. Bunları kendi çıkarları için kullanan grup başları vb. yönetiyor.

1- Hamallar birliği	5.000 kişi
2- Kayıkçılar birliği	2.000 kişi
3- Tahliye amelesi birliği	2.000 kişi
4- Marangozlar birliği	1.000 kişi (usta ve kalfalar)
5- Şoförler birliği	1.000 kişi (kiralık otosu ve kendi otosu olanlar)
6- Kalafatçılar birliği	üye sayısı belirlenemedi

Bütün bu birlikleri, genel kurul toplantısında seçilen ve hükûmet tarafından onaylanan

ve birlikten maaş alan başkanlar yönetiyor. Bu yöneticilerin dışında, meslekle ilgili işleri işçiler arasında dağıtan ve işçilerden pay alan değnekçi ve yardımcıları da var.

MÜDAFAA-İ MİLLİ FIRKASI (Yarı legal Kemalistler)

Bu millî parti son zamanlarda neredeyse legal olarak çalışıyor. Üye çoğunluğunu büyük ve orta tüccarlar, devlet memuru ve subaylardan oluşuyor. Bu partinin platformunda şu haftalık gazeteler:

1) İkdam, 2) Vakit, 3) İleri, 4) Akşam, 5) Tercümanı Hakikat, 6) Yeni Şark.

İstanbul'daki Türk ahali arasında Anadolu hareketine karşı büyük sempati var, bu yönde açık propaganda yapılıyor, İstanbul'daki Türk birliklerinde görev yapan subaylar vasıtasıyla alınıp kaçak olarak silâh gönderiliyor. Özellikle Mustafa Kemal'in son başarılı çıkışından sonra milliyetçiler arasında çok açık bir canlılık görülmeye başlarken, Rumlar arasında panik gözleniyor. Hatta onlar Türk giysileri giymeye başlıyor (bunun sonucunda genellikle Türklerin giydiği feslerin fiyatı iki katına çıktı). Milliyetçiler Eylül ayının ilk günlerinde Mustafa Kemal için sağlık duası ve miting düzenlemek niyetindeydi.

HÜRRİYET ve İTİLÂF FIRKASI

Bu İngiliz dostu parti Kaymakam mütekait Sadık Bey, Ferit Paşa, Ali Kemal (Peyami Sabah gazetesi redaktörü), Sait Molla vb. tarafından yönetiliyor, 1.000 kadar üyesi var, çoğunluğunu beyler ve yüksek memur kesimi oluşturuyor, günlük Peyami Sabah gazetesi bu partinin yayın organı.

İTTİHAT ve TERAKKİ FIRKASI (illegal)

Envercilerin bu grubu illegal çalışıyor. Subay ve memurlar arasından 1.000 kadar üyesi var. Yığınlar arasında hiç saygınlığı yok. Onların sloganı büyük Altay Türk imparatorluğu kurmak. Organları günlük Tevhidi Efkâr gazetesi.

EKONOMİK DURUM

Müttefik devletlere ait sayılan İstanbul, Avrupa sermayesinin sömürüsüne maruz durumda. Bütün devlet aygıtı bu devletlerin, yani İngiltere, Fransa ve İtalya'nın etkisinde bulunuyor. Bu devletlerin baskısı sonucunda harp ve bahriye bakanlıklarının boşaltılacağı tahmin ediliyor. Diğer bakanlıklarda çalışan memur sayısı hızla azaltıldı. Halk Müttefik devletlerin polis rejiminin baskısı altında. Büyük ticaret gitgide yabancıların elinde yoğunlaşıyor. Ucuz Avrupa mallarının rekabeti sonucunda zanaatçılar ve küçük üreticiler arasında işsizlik hızla artıyor. Karadeniz, Marmara ve Akdeniz deniz yollarının Türk gemilerine kapatılması sonucunda deniz taşımacılığı ve liman işçileri arasında korkunç işsizlik var. Kışın basmasıyla işsizliğin iki kat artması bekleniyor. Devlet memurları arasındaki yoğun işten çıkarma vakaları sonucunda 10.000 küçük memur, son 3-4 aylık maaşlarını alamadan, sokağa atıldı.

Yerli halkın satın alma gücünün düşmesi sonucunda küçük ticaret son derece kötüleşiyor ve fiyatlar art arda düşüyor. İlk ihtiyaç mallarının fiyatlarındaki düşüş pek büyük değil. Önceleri Anadolu'dan getirilen et ve süt mamullerinin fiyatları çok yüksek.

17/IX 1922 İMZA[226]

* * *

226 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 2_6, Belge No: 587-589 [Rusça].

İstanbul Komünist Grubu, değişik dönemlerde Sovyetler Rusyası'na öğrenim için üye ve sempatizanlarını göndermiştir. İKG, daha sonra da TKP genellikle KUTV'ye [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] öğrenci göndermiş ve burada düzenli olarak bir TKP Grubu bulundurmuştur.[227] Ancak aşağıdaki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla İKG, Sverdlov Üniversitesi'ne, hatta Kızıl Ordu askerî okullarına da öğrenci göndermiştir.

İstanbul 26 Eylül 1922

Komünist Enternasyonal YK'ne

İKG (İstanbul Komünist Grubu), grup üyesi İbrahim Ahmet yoldaşı, ileride teşkilâtçı yeteneklerinden daha iyi yararlanabilmek üzere, Kızıl ordu askerî okuluna eğitim için Moskova'ya gönderiyor. YK'den onun uygun eğitim veren bir kuruma kabulünü sağlamasını rica ediyoruz.

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)[228]

İstanbul 26 Eylül 1922

Komünist Enternasyonal YK'ne

Kuruluşundan beri Türkiye proletaryasını, sosyal bilimler ve komünist öğretiler hakkında derinlemesine bilgi sahibi seçkin militanlarla donatma hedefini güden İKG (İstanbul Komünist Grubu), bir yıl boyunca İstanbul'da Enternasyonal'in Güney Bürosu bağlantı görevlerini yerine getirmiş olan Hüseyin Sait (Gazi) yoldaşı, Sverdlov Üniversitesi'nde[229] bilimsel marksizmi metodik bir biçimde öğrenmek üzere Rusya'ya gönderme kararı almıştır.

YK'den onun bu kuruma kabulünü sağlamasını rica ediyoruz.

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)[230]

---

227 1921-1931 arasında KUTV'de öğrenim gören Türkiyeli öğrenci sayısı 87'dir. RGASPİ, f. 532, op. 1, d. 141, s. 22; aktaran Taline TER MINASSIAN, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 129.
KUTV'deki eğitim programı konusunda 1920'li yılların ilk yarısından (8 Haziran 1924) bir örnek: 1. Yıl: Rusça 12 saat; fizikî ve siyasî coğrafya 2 saat; iktisadî coğrafya 4 saat; tarih 2 saat; siyasî terminoloji 4 saat; toplum tarihi 4 saat; matematik: 2 saat; Toplam: 30 saat/hafta. 2. Yıl: Rusça 8 saat; tarih (köylüler, savaş, burjuvazi, devrim) 4 saat; RKP ve XIX.-XX. yüzyıllarda sınıflar mücadelesi tarihi 4 saat; ekonomi-politik 4 saat; istatistik-matematik 2 saat; Toplam 22 saat/hafta. 3. Yıl: ekonomi-politik 4 saat; istatistik-matematik 4 saat; Komintern tarihi 2 saat; sendikal hareketler 2 saat; ulusal ve sömürge sorunları, doğu ülkelerindeki durum 2 saat; tarım sorunları 4 saat; Toplam 18 saat/hafta. RGASPİ, f. 532, op.1, d. 10, s. 3 aktaran Taline TER MINASSIAN, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 156.

228 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 199 [Fransızca].

229 RKP(b) Haziran 1918'den itibaren, yani iktidarın alınmasından sekiz ay sonra, altı hafta süreli ilk Ajitasyon-Propaganda dersleri düzenledi ve partinin 8. Kongresi (Mart 1918) Merkez Komitesi'ne "Merkez Komitesi'ne bağlı bir Parti Yüksek Okulu açma" görevini verdi. Bu okul aynı yıl bir komünist üniversite haline geldi ve kısa süre önce yaşama gözlerini yuman komünist önder Sverdlov'un adını aldı. Zaten Sverdlov ilk Ajitasyon-Propaganda derslerini düzenlemiş ve Lenin'le sıkı işbirliği içinde bir program hazırlamıştı. Branko Lazitch, "Les Ecoles de Cadres de Comintern (Komintern'in Kadro Okulları)", *Contributions à l'Histoire du Comintern*, Jacques Freymond yönetiminde, Cenevre, Librairie Droz, 1965 içinde, s. 235. Şefik Hüsnü 1923'te okulun talebiyle "Stalin adına" nitelemesini alan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV) ile Sverdlov Üniversitesi'ni karıştırmıştır; Hüseyin Sait, eşiyle birlikte KUTV'de öğrenim görmüştür.

230 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 200 [Fransızca].

* * *

İzmir'in geri alınmasından sonra TBMM 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırmış, birkaç gün geçince son Sadrazam Tevfik Paşa hükûmeti istifa etmişti. İstanbul'da İtilâf devletleri işgali devam ediyordu. Bu süreçte 4 Kasım 1922'den itibaren Refet Paşa, Ankara'nın talimatlarıyla İstanbul'daki idareyi yeniden düzenlemiştir.[231] Lozan Barış Antlaşması ertesinde Müttefik işgali son buluncaya kadar 11 ay, İstanbul'u, İngiliz generali Harington, Fransız generali Charpy ve İtalyan generali Monpelli, Ankara'nın sivil (Dr. Adnan Adıvar) ve asker (Gen. Selâhattin Âdil) temsilcileriyle ortaklaşa yönetmişlerdir.[232]

İKG'nin 4 Ekim 1922 tarihli raporunun 2. maddesinde *Aydınlık*'ın 9. Eylül sayısını kırptığı anlatılan İtilâf sansürü, 1923 Ekim ayı başında işgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılmasıyla sona ermiştir.

1922 Ağustos ayında Ankara'da THİF'in kongresi iki oturum halinde yasadışı olarak toplanmış ve Komintern IV. Kongresi'ne yollayacağı delegeleri seçmişti; İKG de aynı biçimde Sadrettin Celâl'i (*Antel* – Orhan), Sakallı Celâl'i (*Yalınız* – Ömer Tahsin) ve Vedat Nedim'i (Tör) bu kongreye, ayrıca Komünist Gençlik Enternasyonali ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongrelerine delege atadığını KEYK'e bildirmiştir.

İKG'nin Ekim 1922 raporlarının ilki, yaklaşan Komintern Kongresi ve partinin gelişme sorunlarıyla ilgilidir; bu raporda Dr. Şefik Hüsnü'nün Bİİ'den ilk kez "ayrılıkçılar grubu" olarak söz etmesi dikkat çekicidir. Dr. Şefik Hüsnü tarafından hazırlandığını düşündüğümüz ikinci rapor ise, son dönem Osmanlı siyasî hayatı, millî mücadeledeki güçler ile İtilâf devletleri arasındaki ilişkilerle ilgili daha genel bir betimleme, değerlendirme ve çözümleme sunuyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün genel olarak İttihat Terakki Partisi'nin son dönem tarihindeki yeri, rolü, yapısı ve çalışma tarzı hakkında, Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin oluşum ve giderek "dejenerasyonu" hakkında ve nihayet Yakup Cemil'i Mustafa Kemal'in öncülü sayarak başladığı millî hareket hakkında yaptığı değerlendirmeler, yeni bir dönem arifesinde komünist hareketin önde açılan döneme ilişkin perspektifini de ortaya koymaktadır.

İstanbul 4 Ekim 1922

KEYK'e

Değerli Yoldaşlar,

Ağustos ayındaki son raporumuzdan sonra, Yürütme Komitesi'nden iki mektup aldık; biri Sivastopol yoluyla, diğeri Balkan Komünist Federasyonu aracılığıyla. Bu mektuplarda, sadece bizim Enternasyonal'in IV. Kongresi'nde temsilimiz ve delegelerin Moskova'ya yolculuğu ve orada konaklamasıyla ilgili hususlar söz konusuydu. Ne yazık ki, son aylarda KE Yakın Şark Seksiyonu'na ilettiğimiz son derece önemli soruları ilgilendiren tek kelime yoktu. Birkaç satırla

231 Bkz. *İstanbul'da Türkiye Büyük Millet Meclisi İdaresinin Kurulması*, Yrd. Dç. Dr. Betül Aslan.

232 Bkz. *Hayat Mücadeleleri – Selâhattin Âdil Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul, Zafer Matbaası,1982.

raporlarımızın alındığı belirtiliyor ve bize en kısa zamanda cevap verileceği vaat ediliyordu; bu da bizi bir nebze de olsa memnun etmişti. Güncelliğini ve ivediliğini göz önünde bulundurarak, her şeyden önce önümüzdeki kongreden söz edeceğiz.

1. Mektubunuza göre, İKG kongrede bir tam, bir istişarî oya sahip olacak. Ankara'dan aldığımız bir habere göre, Yürütme Komitesi Halk İştirakiyun Partisi'nden de Moskova'ya iki delege göndermesini istemiş. YK'nin bizi Ankara Halk İştirakiyun Partisi'yle eşit tutmasına inanmak istemiyoruz. Bizzat Radek yoldaşın beyanlarına göre, bu parti, kelimenin tam anlamıyla bir komünist partisi değil, sadece yarı aydınların ve devrimci eğilimli burjuvaların bir derneğidir. Elbette bizler bu yoldaşların çabalarının en övgüye değer ve teşvik edilesi çabalar olduğu kanısındayız. Ne var ki Türkiye'nin hakiki komünist partisi, İstanbul proletaryası içinde çok sağlam bir iktisadî ve içtimaî zemine sahip, parlak Marksistlerden oluşan İKG çevresinde billurlaşmaktadır. Ayrıca Yürütme Komitesi'nin İKG'ye tek bir oy hakkı önermesine de çok şaşırdık. III. Kongre'de, yanlış bilgi edinmediysek, Türkiye partisi "on tam oy" hakkına sahipti. Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî halinin nesnel hakikatine uygun olarak bu oyların adil bir dağılımı yapılmak isteniyorsa, iki oy Ankara İştirakiyun Partisi'ne, bir oy (ve sadece bu defalık) varsa herhangi bir ayrılıkçılar grubuna verilmelidir; kalan yedi oy hakkı da, Türkiye'nin hakiki komünist partisi olan İKG'ye düşecektir. Delegasyonumuzu Orhan yoldaş yönetecektir. Kendisi grubumuzun, yayın işlerinden sorumlu merkez komitesi ve politbüro üyesidir. KEYK ile gizli ilişkilerimizi kendisi düzenleyecektir ve diğer delegelerle mutabakat içinde grubumuza verilen karar oylarını kullanacaktır. Propaganda görevlisi Ömer Tahsin yoldaş, İKG'nin ikinci delegesi olarak delegedir. Özellikle kongrenin tam üyeli toplantılarında İKG adına beyanatta bulunmak ve tartışmalar sırasında görüş belirtmekle görevlidir. Talep ettiğimiz tüm oy haklarının karşılanması durumunda, Tahsin yoldaş karar oyuna sahip olacaktır, aksi takdirde istişarî anlamda hareket edecektir. Halen Berlin'de bulunan bir diğer yoldaş, kendisine göndermiş olduğumuz mektupları ve mazbatayı zamanında aldığı takdirde, bu kongrede bir karar oyuna sahip Türkiye komünist gençliği adına Komünist Gençlik Enternasyonal III. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya gidecek. Bu, Nedim yoldaştır. İKG, Nedim yoldaşı Komünist Enternasyonal IV. Kongresi'ne de istişarî oyla katılmakla görevlendirmiştir. Orhan yoldaş, Türkiye devrimci sendikaları adına Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresine katılmak üzere İşçiler Derneği (İstanbul Sendika Birliği) adına bir mazbataya da sahiptir. Bu yoldaşlar, kongre çalışmaları için gerekli raporları ve malzemeyi de getireceklerdir. Ancak bu raporla birlikte legal ve gizli yayınlarımızın bir koleksiyonunu bugünden gönderiyoruz.

2. İtilâf devletleri sansürü legal periyodik yayınımızla ilgili bize yeniden sorun çıkartmaya başladı. Geçtiğimiz ayın 15'inde yayınlanması gereken 9. sayı, bu beylerde on gün kaldı. Sonunda yayınlanmasına izin verdiler; ancak Doktor'un ana makalesini ve diğerlerinin en iyi yerlerini çıkardılar. Size bu makalenin tashih nüshalarını ve sansür edilmiş sayfaları göndereceğiz. Bu kez daha da acımasız olmalarından kaygı duyarak 10. sayının redaksiyonuyla uğraşıyoruz. Eğer engellenmezsek, bu sayıyı size kongrenin hemen arifesinde göndermeyi umuyoruz.

3. Bir süredir, teorisyenlerimizin gazetelerde ve dergilerde yayımlanmış makalelerini broşürler halinde bastırıyorduk. Bu Marksist broşürlerin yaklaşık yarım düzinesi sürekli olarak satışa sunulacak. Bu broşür örnekleri Yürütme Komitesi'ne bir sonraki kurye ile gönderilecek.

4. Gizli yayınımız da sürdü. Geçtiğimiz iki ay boyunca, "Zincirbend Gençlik" dergisinin iki yeni sayısı çıktı ve bir üçüncü sayı hazırlanıyor. Sanat okulu seksiyonumuz, ilk sayısı dağıtılmış olan, Genç Komünist adıyla bir başka gizli dergi yayınlamaya başladı. Şapirografla çoğaltılmış,

Rosa Luxembourg, Karl Liebknecht vb. üzerine birçok küçük broşür de dolaşıma sokuldu. Bu dergi ve broşürlerin koleksiyonları size yollandı.

5. İKG, son zamanlarda özellikle İstanbul'daki işçi meslek birliklerinin tümünü tek bir teşkilât etrafında birleştirmek, merkezileştirmek için uğraş verdi. Bundan önceki iki raporumuzda, bu sorunu Enternasyonal Yakın Şark Seksiyonu'na uzun uzun aktardık. Birlik konferansının üç oturumundan sonra, değişik gerekçelerle, sendikal birlik tasarımızın, Beynelmilel İşçiler İttihadı etrafında bir araya gelmiş I.W.W. [industrial workers of the world] taraftarlarınca nasıl akamete uğratıldığını ve konferansın bu sorunları daha derinlemesine inceleyecek ve aynı zamanda bu yoldaşların Birlik'e dirençli olduğunu ileri sürdükleri zemine, konfederal bir tüzük hazırlayacak bir komisyon haline dejenere olduğunu biliyorsunuz. Olumlu bir sonuca varmak için güçlü bir arzu taşıyan Dernek'ten dostlarımız, komisyon oturumlarına düzenli olarak katıldı. Ancak temel sorunları çözüme kavuşturmak üzere tarafımızdan yapılan her girişimin karşısına Beynelmilel İttihat delegelerinin (Roland ve Sematropulo) kötü niyeti ve engellemesi çıktı. Bu teşkilâtla her türlü bağını koparmış ve yine de en iyileri arasından çok sayıda taraftara sahip Maksimos'un, çoğu noktada, bizimle hemfikir olduğunu söylemek gerekir. Maksimos ile ilgili de birkaç ihtirazı kayıt koymamız gerekir; ancak delegemiz Yürütme Komitesi'ne bu konuyu sözlü olarak izah edecektir.

Tartışmaların uzatılmasından hoşnut olmayan yukarıda andığımız yoldaşlar, komisyonun son oturumlarından birinde, –o zamana kadar proletaryanın birlik fikrine karşı olduğunu savunmuş olan bu kişiler– kendi teşkilâtlarının, yani I.W.W.'nin makyajlı tüzüğünü, komisyon yönetmeliği diyerek, sürpriz bir biçimde, kabul ettirme manevrasını yaptılar. Oyunlarının maskesini aşağı indirmek bizim delegelerimiz için pek zor olmadığından, kendilerini haklı çıkarmak için, binbir çelişkiye düştüler, kabul etmiş oldukları şeyleri reddederken, reddettiklerini kabul eder hale geldiler. Böylece umutsuz çabalardan sonra, böylesi bir komisyonun çalışmalarından ve bu kötü niyet ortamından beklenecek bir şey olmadığı açık bir biçimde ortaya çıktı. Ve grup, İstanbul emekçilerine seslenen, gizlice basılmış uzun bir bildiri yayınlayarak onlara temsilcilerinin eksikliklerini ve ayrılıkçı eğilimlerini açıkladı ve kızıl sendikalar etrafında teşkilâtlanmaya ve kendilerini sonsuza dek kurtaracak olan komünist dönüşümlerin birer savaşçısı haline gelmeyi gündelik savaşlar boyunca öğrenmeye çalışmaya çağırdı. Bu çarpıcı bildiriden çok şey bekliyorduk ve o an için kesintiye uğramış birlik görüşmelerinin, sonuca varma şansı çok daha fazla olarak, yeni temeller üzerinde yakında yeniden başlayacağını umuyorduk. Bu arada, Kızıl Sendikalar Enternasyonali seksiyonu iddiasında olan, aslında farklı mesleklerden ve Rum asıllı otuz dolayındaki sendikalisti, liberteri bir araya getiren bir dernek olan İstanbul Beynelmilel İttihadı, Türkiye emekçi kitlesine tümüyle yabancıdır. Bugün olduğu gibi gelecekte de, bu kurum Türkiye'nin proleter hareketinde herhangi bir rol oynamak durumunda değildir. Tecrit olmuş hallerinden çıkmak ve kitlelerle temas içindeki diğer kızıl teşkilâtlar içinde kaynaşmak istedikleri takdirde, bu yoldaşlardan bir bölümü bu harekete yararlı olabilir; zira bunlar sınıf bilincine ve sınıf mücadelesinin zorunluluğuna uygun biçimde nüfuz etmişler. Bu nedenledir ki İKG onlarla işbirliği yapmaya her zaman hazır olmuştur. Ancak İKG, bu yoldaşların Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresinde Türkiye'nin emekçileri adına yer almak üzere hiçbir sıfata halen sahip olmadıklarını eklemeyi görev bilir.

6. Burada belirtilmesi gereken son bir nokta, Küçük Asya'da milliyetçilerin son zaferlerinden kaynaklanan, Türkiye'nin yeni siyasî durumu karşısındaki tutumumuzdur. İKG her zaman Türk ulusal hareketinin, son tahlilde, İtilâf emperyalizminin, Avrupa sermayesinin Rum ve Er-

meni ajanlarıyla işbirliği içinde daha nüve halindeyken boğmaya çalıştığı Türklerin oluşum halindeki büyük kapitalizminin çıkarlarını savunmaya dönüktür. İtilâf devletlerinin beceriksizliği sonucunda, psikolojik nedenlerle, köylü küçük burjuvazi, Kemalistlerin, dünya kapitalizminin gelecekteki simsarlarının işgale karşı mücadelesine bağlandı ve bu mücadeleyi destekledi. Dolayısıyla, özü itibariyle, Türk milliyetçileri bile, toplumsal devrim yönündeki her türlü proleter harekete düşmandır. Büyük Millet Meclisi hükûmeti, birçok kez bu ruha ihanet etti –özellikle Mustafa Suphi grubunun imhası ve Ankaralı komünistlerin küreğe mahkûm edilmeleri–. Hâlihazırda bu aynı komünistlerin halk partisi içinde faaliyetine müsamaha ediyorsa, Kars ittifak anlaşmasının zoruyla istemeden olmaktadır. Bu nedenledir ki, her ne kadar Türkiye'deki çalışma üzerine tezlerin önemini dünya devrimi açısından değerlendiriyorsak da, yine bu tezler bizim gözümüzde saf anlamıyla komünist propaganda faaliyetimizle ilgili olarak oldukça yetersiz kalmaktadır. Bizi milliyetçilerden ayıran uçurumun üzerinde daha dün durmak zorundayken, onların muzaffer oldukları bugün bu uçurum daha da büyümüştür. Ve İtilâf devletleriyle bir barış anlaşması imzalar imzalamaz, İKG'ye bunların politikasına karşı var gücüyle mücadele etmek görevi düşecektir. Bu görevi yerine getirmek için, illegal teşkilâtımızı muhafaza etmek ve gerektiği gibi yetkinleştirmek aşikâr bir gerekliliktir.

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)

Not: Şunu öngörmek gerekir ki, milliyetçiler İstanbul'a ilk yerleştikleri zamanlarda, ya dostları ile düşmanlarını sınıflamak için, ya da kamuoyunu kendilerinden yana çekmek için, halka büyük bir basın ve toplantı özgürlüğü vereceklerdir. Bu dönem, kesinlikle uzun zaman sürmeyecektir. Ancak komünistlerin, bir kez daha anımsatalım Türkiye'de işçi sınıfının ilk gazetesi olacak bir günlük gazete yayımlamak için bu özgürlüklerden yararlanmaması bir cinayet olur. Ne yazık ki İKG'nin malî imkânları, ona bu girişimi yapma imkânı vermemektedir. Bu noktaya, Yürütme Komitesi'ne bir gazete kurma konusundaki raporlarımıza olumlu cevap vermeye davet etmek üzere işaret ediyoruz. Tekrar ediyoruz ki bu girişim için İKG, aylık bin beş yüz Türk liralık bir krediye ve en az altı aylık avansa sahip olmalıdır. Bugün hâlâ ortalama iki bin Türk lirasına satın alınabilecek bir takım gazeteler var.

Komünist selamlarla,
O. Masdar (İMZA)[233]

* * *

İstanbul 11 Ekim 1922

İKG'nin TÜRKİYE'DEKİ GENEL SİYASİ DURUM HAKKINDA RAPORU

İtilâf kuvvetlerinin anlayışsızlığı ve aptallığı sonucunda İzmir'in işgalinden bu yana Türkiye'de yaratılmış olan korkunç siyasî durum, art arda gelen olayların anlaşılması için, sırasıyla İstanbul'daki ve Anadolu'daki güçler oranlarının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu incelemeye başlamadan önce genel nitelikte kimi tarihî bilgiler gerekmektedir.

Türkiye'nin siyasî tarihinde ne kadar geriye gidilirse gidilsin, hiçbir zaman, hiçbir çağda, eylem alanında iki veya daha çok birbirine muhalif siyasî grubun bir arada var olduğuna rast-

233 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 201-204 [Fransızca].

lanmaz. Hemen hemen her zaman iktidara bir hükûmet darbesiyle veya bir ayaklanmanın sonucunda gelmiş olan yönetici azınlık, Sultanın çevresinde bir camarilla [mutlakiyetçi parti] oluşturuyor ve muhalif bir eğilimin veya grubun eleştirileriyle hiçbir biçimde rahatsız edilmeksizin, despotik bir biçimde ülkeyi yönetiyor ve halkı kendisine boyun eğdiriyordu. İmparatorluk iktidarının eylemini ve aşırılıklarını sosyal hayatta dengeleyebilecek hiçbir şey yoktu. Aynı tablo, gelişmesinin bir ucundan öbür ucuna Türkiye tarihini inceleyen herhangi bir kişinin dikkatini de çeker. Bu, etkileyici bir azınlığıyla bütün bir milletin, biçimi ve siyaseti ne olursa olsun her hükûmeti sürekli olarak onayladığı anlamına gelmez. Hükûmet partisinin karşısında muhalefet olarak teşkilâtlanmış bir siyasî partiye rastlanmasa da, proleter kitleleri içinde bir takım memnuniyetsiz grupların her dönemde el altından, ama kendini hissettiren bir ajitasyon yürütmeyi başarması da eksik değildir. Gönüllü bir boyun eğmenin zahirî uyumu arasından, kimi uğraklarda –çoğu kez acımasız bir biçimde boğulan– genel bir memnuniyetsizliğin homurtularının gürültüsü delip çıkıyor, ancak zaman zaman bunlar tehditkâr bir gök gürültüsü halini alıyor. Gayrı-memnunların hak taleplerine yönelik hareketleri her zaman illegalitede kalıyor ve bunların öncüleri konspiratif bir şekilde davranmak zorundalar; zira rejime karşı en küçük bir muhalefet hevesi, iktidarın bunun sahiplerine karşı şimşekler yağdırmasına yol açıyor: Verilen ceza çoğu zaman idam. Bu hükûmet muhalifi cereyanların tepe noktalarına ulaştığı dönemde, birtakım ayaklanmalar patlak veriyor ve hükûmet darbeleri oluyor. Bu girişimler, bunları düzenleyenlerin dövüşkenliği ve hükûmet önderlerinin zayıflığı ölçüsünde başarıya ulaşıyor. Şimdiye kadar şiddete başvurulmaksızın rejimde veya hükûmet sisteminde herhangi bir köklü değişiklik olmadı. Nitekim halk kitlelerinin en temel varlık gerekleriyle çelişki içindeki bir iktidardan kurtulmak için zora başvurmanın nesnel bir zorunluluk olduğunu göstermenin en çarpıcı örneğini Türkiye'nin oluşturduğu ileri sürülebilir. Türkiye tarihi bize şunu da göstermektedir ki, bir ayaklanma başarıya ulaştığında ve önderleri iktidardaki yetkililerin yerine geçtiğinde, programlarını uygulama konusunda, onlar da kendilerinden öncekilerle aynı baskı ve tahammülsüzlük yöntemlerini kullanıyorlar ve ilk yaptıkları, düşmanlarından ve rakiplerinden kurtulmaktan ibaret oluyor. Aynı sonsuz baskı ve terör sisteminin tekrarı görülüyor.

İç politika açısından Türkiye belki de tarihin kaydettiği en hoşgörüsüz ülkedir. Tüm zamanlarda kabul edilen tek hoşgörü biçimi, dinî hoşgörüdür. Avrupa'daki tüm dinler, serbestçe yayılmaları için en elverişli koşulları Türkiye'de buldu. Bu –alabildiğine tahammülsüz– siyasî adamların yüzyıllar boyunca çeşitli milliyetlerden halk kitlelerini intikamcı ve kan dökücü bir fanatizmle zehirlemiş her türden mezhebin bu çok sayıda, yüzlerce ve binlerce misyon, manastır, dinî kurum vb.'ne böylesi bir yüce gönüllülük göstermelerindeki tutarsızlığı izah etmek mümkün görünmemektedir. Türkiye geçmişte bu körleştirmenin ve basiret eksikliğinin bedelini, işçilerinin ve köylülerinin kanıyla ödedi ve bugün hâlâ ödüyor. Sınıf mücadelesinin gelişmesi önünde büyük bir engel olan farklı milliyetlerden proleterler arasındaki düşmanlığın tohumları doğrudan doğruya her türden din propagandacıları tarafından ekilmiştir.

Çok eskilere gitmeksizin, yüzyılımızda yaşanmış olaylardan alınmış örneklerle bu oluşumları göstermeye çalışacağız. Fazla üzerinde durmaksızın Sultan Abdülaziz'in sefahat rejiminin şiddetli sonuna işaret etmekle yetineceğiz; deli olduğu gerekçesiyle halefi Sultan Murat'ı tahtan indiren hükûmet darbesi, yerine II. Abdülhamit'i geçirdi. II. Abdülhamit, az-çok parlamenter bir sistemi çağrıştıran bir anayasaya tâbi olacağını taahhüt etti. Ne var ki duruma hâkim olur olmaz Abdülhamit Meclis-i Mebusan'ı dağıtmakta ve aralarında kendisinin tahta çıkmasına yardımcı olmuş olan büyük devlet adamı Mithat Paşa da olmak üzere tüm anayasacı

demokratları ortadan kaldırmakta tereddüt etmedi. Bu olay da Osmanoğlu hanedanında bir gelenektir. İktidara gelmek için birtakım devlet adamlarıyla veya maceraperestlerle komplo kuran veliaht, amacına ulaşır ulaşmaz, eski işbirlikçilerini öldürtmek için ilk fırsattan yararlanır.

Abdülhamit'in kanlı iktidarı herkesçe bilinir. En tehlikeli anayasa yandaşları bir tarafa konduktan sonra, 33 yıl boyunca bütün bir masum halkı acımasızca ezen –Çarlığa benzer– bir iğrenç despotizme tanık olduk. En küçük bir tenkit girişimi, en küçük bir karşı çıkma hevesi ağır ve kan dökücü biçimde cezalandırıldı. Böylesi bir girişim, girişimde bulunanı en kısa sürede ipe götürme tehlikesi taşıyordu.

Bu arada, ülkede sanayi ve ticaret gelişiyordu. Hamit rejiminin sertliği bu gelişmeyle bağdaşır değildi. Nitekim memnuniyetsizlik günden güne arttı.

"İttihat ve Terakki" Cemiyeti'nin Kökenleri

Keyfiliğe dayalı bu hükûmet sisteminin yıkılmasının belirtisini gösteren ve bunu gerekli kılan işte bu iktisadî ve sosyal antagonizmalardı. İşte bu zemin üzerinde ve bundan kaynaklanan atmosfer içinde gizli "İttihat ve Terakki" Cemiyeti serpilip gelişti ve izleyen dönemde tarihsel bir öneme kavuşarak milletin kaderinde belirleyici bir rol oynadı.

Abdülhamit muhalifi bir devrimin ideolojisi biçimleniyordu. Her şeyden önce aydın çevrelerde. İlk olarak Mekteb-i Mülkiye hocalarından biri, gizli bir gazete yayınına girişti. Bu, tarihçi Murat Beyin Mizan gazetesiydi. Bu bilgin, kısa zamanda öğrenci gençlik arasında büyük bir saygınlık kazandı. Bütün genç nesiller ondan yana olduklarını ilân ediyordu. Gazetesi elden ele geçiyordu. Bu vatansever hareketin genişlemesi ölçüsünde, polisin acımasızlığı da artıyordu. Şehirler, hafiyelerle dolmuştu. Üzerinde gizlice basılmış beyanname veya gazete bulunanlar tutuklanıp sürgün ediliyordu.

Bu hareket başlangıçta münhasıran Abdülhamit istibdadına karşı yönelmişti. Önderleri 1876 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ve anayasal özgürlüklerin yeniden yürürlüğe konmasını talep ediyordu. Bütün bir vatanperver edebiyat, Avrupa kapitalist medeniyetinin gereklerine aykırı, köhnemiş idarî geleneklerinde kaldığı takdirde kaçınılmaz parçalanış heyulasını ortaya seriyordu. Halkın bütünü daha çok bu yenilikçilerleydi. Bunları Jön Türkler olarak adlandırma alışkanlık haline gelmişti. Ancak bunları takip eden polisten korku nedeniyle hiç kimse onların derneğine üye olma cesareti gösteremiyordu. Başta Murat Bey olmak üzere Jön Türklerin yöneticileri ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve Paris ve Cenevre'den Türk halkına başkaldırma duygularını besleyen mesajlarını gönderiyorlardı. Ülkede "İttihat ve Terakki"nin propaganda ocağı Askerî Tıp Mektebi'ydi.

1900'den sonra Murat Bey sebat etmeyip Abdülhamit'in affını kabul ederek İstanbul'a geri döndü. O dönemden sonuna kadar muhalefetin bayrağını taşıyan, halen de Ayan Meclisi üyesi olan Ahmet Rıza Bey'dir. Ahmet Rıza, Ocak 1919'a kadar "Şurayı ümmet" adlı bir küçük gazeteyi Paris'te düzenli olarak yayınlamıştır; Ahmet Rıza'nın belli başlı yazarları, Dr. Baha Şakir, Dr. Nâzım, Ömer Naci, vb. idi. Bu grubun yanında, Sultanın yeğeni Prens Sabahattin çevresinde bir devrimci grup daha vardı. Prens Sabahattin grubunu, diğerinden ayıran federalist ve adem-i merkeziyetçi eğilimleriydi.

1908 burjuva devrimi arifesinde, Paris'te bir kongre toplandı. Bu kongreye yukarıda anılan iki grubun temsilcileri, halen İKG üyesi bir sosyalist ve birkaç Ermeni Taşnak delegesi katıldı. Bu toplantının amacı Abdülhamit iktidarını kesin olarak devirebilmek için tüm muhalefet unsurlarının işbirliğini sağlamaktı. Bu konuda, üç günlük tartışmalardan sonra mutabık kalındı; bir

eylem platformunun oylanmasından sonra İstanbul'da buluşma sözü verilerek ayrılındı. Ancak daha başlangıçtan itibaren ortaya çıktı ki, genel siyasetin belli başlı meseleleri konusunda muhalefetin farklı çevreleri arasında büyük görüş ayrılıkları mevcuttu. "İttihat ve Terakki"nin inhisarcı ve hâkimiyetçi eğilimleri daha o zamanlar son derece aşikârdı.

Türkiye'nin en önemli şehirlerinde muhalefet küçük gizli şubelere sahipti. "İttihat ve Terakki" üyeleri, kendilerini mason localarına kabul ettirme ve toplantılarını bu localarda yapma geleneğine sahipti. Farmasonluk İttihatçıların amaçlarını teşvik ediyor ve polise karşı onlara gönüllü paravan olarak hizmet ediyordu.

Temmuz 1908 başlarında, bir ayaklanmanın mayalanmakta olduğunun belirtileri halkın dikkatini çekmeye başladı. Arka arkaya Selanik'te ve Manastır'da Sultan'ın güvendiği kişilere suikastlar yapıldı. Bu, olaylara hemen bir telaşlandırıcı damga vurdu. Abdülhamit'in tavsiyeler ve tehditler yoluyla ayaklanmanın üstesinden gelme çabaları başarısızlığa uğrayınca, İstanbul isyancıların üzerine ordu birlikleri gönderme kararı aldı. Selanik'e ulaşan ilk askerî birliklerin genel coşku havası içinde isyancıların saflarına geçmeleri üzerine, Sultan'a Anayasa'yı ilân etme ve isyancılara af çıkarma dışında yapacak bir şey kalmadı. Yeni hükûmet 11 Temmuz 1908'de kuruldu ve Meclis-i Mebusan seçimlerinin hemen yapılması kararnamesini çıkardı.

Bu bir avuç kararlı öncü militan dokunulamaz diye düşünülen mutlakıyete baş kaldırdıklarında, bütün muhalefet ancak 200 kişi kadardı. Başarıya ulaşmalarının sebebi, milletin tümünün özlemlerinin onların gerçekleştirmek istediklerine eğilim göstermesindendi; öyle ki Anayasanın ilânının ertesi günü bütün bir halk "İttihat ve Terakki"nin parçası olma onuruna sahip olmak için kuyruğa girdi, zira önderlerinin ustalığı sayesinde, tüm basın ve kamuoyu kurtuluşçu bütün değişikliklerdeki marifeti, bu ünlü cemiyete atfetti. Bu aziz cemiyet, deniyordu, vatanı parçalanma ve yıkımdan kurtardı. Bu gözü dönmüş dalga, kısa sürede ülkedeki canlı güçlerin tümünün bu komitenin çevresinde toplanması sonucunu verdi. Bu cemiyet, o tarihten itibaren durumun hakemi haline geldi. Kısa zamanda Abdülhamit despotizminin yerini "İttihat ve Terakki"nin Merkez Komitesi'nin despotizmi aldı.

Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin Kökenleri

Niyetimiz son on yılın siyasî tarihini bütünüyle ortaya koymak değil. Sadece Türkiye'nin genel siyasetinde hâlâ yer alan ve gelecek olayların seyrinde de müdahil olabilecek kişilerin partilerini ve rolünü anlamak için yeterli ölçüde ele alacağız.

1908'de Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra "İttihat ve Terakki"nin mutlak hâkimiyeti zirvesine ulaştı. Bu andan itibaren Türkiye'nin yeniden doğuşunu umanların tümünde bir düş kırıklığı başladı ve görüş ayrılıkları çoğaldı. Bir etki yaratabilecekleri umuduyla komitelere girmiş olan veya böylece anayasal bir demokrasinin kuruluşuna yardımcı olabileceklerine samimiyetle inanan insanların, cemiyet yöneticilerinin hoşgörüsüzlüğü ve otoriterliği karşısında cesaretleri kırıldı. Akıllı ve eğitimli insanlar, cemiyet içinde şüpheyle karşılandı ve kenarda tutuldu. Buna karşılık kendi başlarına düşünmeyen ve hareket etmeyen, ama talimatlara harfiyen uyan birtakım kişiler güvenilir makamların tümünü alıyordu. Talât, Dr. Baha Şakir, Dr. Nâzım, Enver, Cemal, Cavit ve Rahmi, partinin körcesine uyduğu kâhinleri haline geldiler. Hükûmet cihazının tümü daha şimdiden bu adamların ve onların yaratıklarının eline geçmişti. Bu koşullarda yeni bir muhalefet biçimlenmeye başladı. Önce Meclis-i Mebusan'da bir liberal parlamenter grup olarak İttihatçıların hasımlarının dağınık unsurlarının teşkilâtlandığını görüyoruz. Kısa zamanda, bu ilk grubun saflığı bozuldu. Mensubiyet hiçbir kurala bağlı olmayan

hale geldi ve her türlü şüpheli kişi, rejim değişikliğinden en bayağı çıkarlarının halel gördüğünü düşünenler, yeni partinin manevi hiçliğine eklemlendi. Başlangıçta partinin kuruluşunu en iyi niyetler esinlendiriyordu. Söz konusu olan, "İttihat ve Terakki"nin gasıplarının iktidarı kötüye kullanmalarına ve despotizmlerine karşı tepki göstermek ve bizzat bu partinin programına uyarak, siyasî çabaları, bir liberal demokratizme doğru yönlendirmekti. Birtakım politikacılar büyük bir popülerliğe sahipti ve buna az veya çok sahip olanlar bu muhalefeti yönetiyordu. Ancak partinin kapılarının ağzına kadar açık bırakılması, içine parlamentarizmin en berbat düşmanlarının sızmasına da imkân verdi. Hocalar –sarıklıla–, Abdülhamit'in eski hizmetkârları, şimdiye kadar ihtiyatla gölgede kalmayı başarmış Abdülhamit'in imtiyazlıları, Jön Türklerin bu bölünmesinden cesaret buldular ve kitle halinde hükûmet muhalifi bu teşkilâta katıldılar.

Bu arzu edilmez unsurlar bu teşkilâta öylesine iyi sızmayı başarmışlardı ki, Balkan Harbi arifesinde "İttihat ve Terakki" hükûmeti iktidarı muhalefete bırakmak durumunda kaldığında, bu parti artık tanınmaz haldeydi. Hürriyet ve İtilâf Partisi, artık aslî özelliklerinden hiçbirine sahip değildi. Siyasî ilkelerine bağlı herkes, bu partiden ayrılmıştı. Gericilerin ve hocaların gözde partisi haline gelmişti. Belli başlı önderleri, denk düşen zihniyetle birlikte sarıklıydı. İşte bu şartlarda Kâmil Paşa bu partinin hükûmetini kurdu ve partiyi Balkan Harbi felâketine sürükledi. Bir kez daha "İttihat ve Terakki" sahneye vatan kurtarıcısı olarak çıktı ve ivedi bir kararla, Bulgaristan'ın güçlüklerinden yararlanarak, Edirne'yle birlikte Trakya'yı geri aldı. Bu, "İttihat ve Terakki" hâkimiyetinin nihaî kutsanması oldu. O tarihten Mütareke'ye kadar İttihatçı önderler ülkeyi tartışmasız efendiler olarak yönettiler.

Millî Hareketin Milliyetçilerinin Kökenleri

Çok sayıda tecrübe göstermiştir ki, gerek iktidarda, gerekse muhalefette –zaman içinde saltanatın ve dinî geleneklerin gerçek savunucusu parti haline gelen– Hürriyet ve İtilâf Partisi kesinlikle teşkilâtçı yetenekten yoksundu. Hasımlarını hiçbir zaman bilimsel bir şekilde eleştirmeyi başaramadı. Yazarlarında ve hatiplerinde boş bir duygusallık, ciddi bir gerekçelendirmenin her zaman yerini aldı. İktidara her yükselişinde bu dış zorluklar pahasına ve ülke dışı bir baskı altında oldu. İttihatçılar, her ne kadar kesinlikle yöntemden ve uluslararası durum hakkında doğru bir bakıştan yoksunsalar, birden çok vesileyle milletin en hayatî çıkarlarını temelsiz kimi sabit fikirlerine kurban ettilerse de, en azından kararlılıkla ve dirayetle yönetmeyi bildiler. Aşırı derece teşkilâtçılık ruhuna sahiptiler. Milletin içinde en aktif, en müteşebbis olan herkes ve herhangi bir siyasî eylem kapasitesine sahip herkes, İttihat ve Terakki tarafından kullanıldı. Mükemmel bir disiplin sayesinde, bu unsurların hepsinden siyasî ve iktisadî bakımdan azami verim elde edildi. İttihatçıların sabit fikri, Türklerin yabancıların ve gayrı-Türk unsurların iktisadî vesayetinden kurtulmasıydı. Bunun için iktidarın ellerine verdiği her türlü silâhı kullanıyorlardı. Harp dönemi, bunun kendilerine sağladığı diktatörlük gerekleriyle birlikte, bu isteğin gerçekleşmesine çok elverişliydi. Onlar da bundan alabildiğine yararlandılar. Bütün bir kapitalistler sınıfı, harp ticareti ve spekülasyonları alanına büyük bir keyifle itildi. Bu kapitalistler İttihatçılardı, onların aileleri ve yarattıklarıydı ve kendi teşebbüsleriyle başarıya ulaşmış ve mecburen onlardan yana olduklarını ilân etmek zorunda olanlardı; memnun olmayan ve talep edecekleri bir şeyleri olanlar, Küçük Asya'nın kimi noktalarına sürgün ediliyordu.

Ama bu usûlün de kendi sakıncaları vardı. Bu ateşli faaliyet, bu ticaî ve sınaî geçiş uygulaması, partinin o zamana dek pasif iç yapısına çok net bir sınıf bilinci verdi. Bu, kapitalistlerin ayırt edici özelliği olan ivedi çıkarların bilincidir. Bu alanlarda, –İtilâf devletleri dışı– Orta Avru-

pa devletlerinin kaynaklarının gözle görülür biçimde suyunu çektiğinden bu yana, harbi sürdürmenin sağlayacağı avantaj net bir biçimde görülmüyordu. Bundan da iyisi, bu denli çabanın meyvelerini onların elinden alacak ve servet biriktirme perspektiflerini tümüyle kapatacak mukadder bir sondan endişe duymaya başlanmıştı. Bu nedenle –özellikle Brest-Litovsk barışından sonra– "İttihat ve Terakki" Partisi içinde bile, tek başına bir barışın yapılması ve buna karşı çıkan parti diktatörlerine –özellikle Enver'e– karşı güçlü bir akım biçimleniyordu. Belli bir anda bu hareket endişe verici bir yoğunluk kazandı. Cesur ve çok akıllı bir İttihatçı olan emekli yüzbaşı Yakup Cemil barış taraftarlarının başına geçti. İtilâf güçlerinin bize Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruyan bir barış sağlamaya yatkın oldukları yönündeki haberin etkisinden yararlanarak Yakup Cemil güç kullanarak hükûmeti tek başına barış görüşmeleri yapmaya icbar etme teşebbüsünde bile bulundu. Bu teşebbüs başarıya ulaşamadı zira Enver bu sağduyulu kişinin tevkifini emretti ve onu Kâğıthane'de kurşuna dizdirtti. Türk kapitalistlerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden Yakup Cemil –o sırada milletin hepsinin çıkarıyla çakışıyordu– millî hareketin ve Mustafa Kemal'in öncülü olarak değerlendirilebilir. Aşağıda göreceğimiz gibi Mustafa Kemal'in amacı, Yakup Cemil'in önleyici olarak korumaya çalıştığı büyük burjuvazinin halel görmüş çıkarlarının savunulmasıdır.

Mütarekeden sonra partiler

Bu öylesine doğrudur ki Mütarekeden sonra, bütün yasaklılar, mülteciler ve sınır dışı edilmiş olanlar İstanbul'a geri döndüğünde ve İttihat ve Terakki'nin görünür parçalanması sonucunda siyasî güçlerin yeniden sınıflanması oluştuğunda, öldüresiye birbirine karşıt oldukları sanılan birtakım kişilerin iktisadî bağ nedeniyle yakınlaşmaları gibi olağanüstü bir olay görüldü. Milliyetçi partiler için böylece sağlam bir temel oluştu. Bu altüstlük aylarında birçok ayırt edici olay gözlendi. İttihatçıların sorumlu önderleri, partilerini tanınmamış önemsiz birtakım kişilere emanet ederek, hızla ülkeyi terk etmek durumunda kaldılar. O zamana kadar dağınık haldeki Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin kalıntıları kendilerini kaçan devlet adamlarının meşru mirasçıları kabul ederek, eski partilerini yeniden kurmak için büyük bir tutkuyla işe koyuldular. Ancak bu partide, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, en ileri görüşlü ve en yetenekli siyasetçiler daha baştan partiden ayrılmış, geride çağdaş sosyal meselelerden bihaber birtakım hocalar ve olaylara yüzeysel bakan ve dünyadaki buhrandan bir şey anlamayan birtakım gazeteciler kalmıştı. Tüm sorumluluğun İttihatçıların sırtına yüklenmiş olmasından mutlu bu kötü niyetli gericiler, Türkiye'yi yıkıma uğratan felâketi şaşırtıcı bir basitlikle kabul ederek, İtilâf devletlerinin onlara bırakacaklarıyla ilgili, bundan sonrası için İngilizlerin zengin gönüllülüğüne kendilerini teslim ediyorlardı. Onlara göre esas olan, saltanatın yıkılmasını önlemek ve Sultan'ın manevi saygınlığını korumaktı. Elbette Sultan da İzzet Paşa ve Tevfik Paşa geçici kombinezonlarından sonra Ferit Paşa'nın şahsında bir parti hükûmeti kurma görevini onlara vermekte tereddüt etmedi.

Bu arada İtilâf devletlerinin askerî idaresi Türk burjuvazisinin iktisadî eserinin tümünü hızla yıkıma uğratıp iflasa sürüklüyordu; değişik bahanelerle dokunulamaz imtiyazlarından onu yoksun bırakıyordu. Bu sınıfı dünyada sahip olduğu en kutsal şeyde –yani işinde– yaralamak, meşru müdafaayı getiren en kesin intikam gösterisidir. Zaten İtilâf devletlerinin askerî memurları Türk halkını en duyarlı noktalarında yaralamak ve onu dağılmış haldeki burjuvazinin kollarına itmek için hiçbir şeyi es geçmemişti. Yunan ordusu tarafından İzmir'in işgali, öldürücü darbe oldu. Bütün bir millet bunu ensesine inen bir şaplak gibi hissetti. Bir isyan rüzgârı her

Türk'ün yüreğinde esti. Yunan emperyalizmine kurban olarak verilmiş Küçük Asya'nın küçük ve orta köylülerinin bu haklı öfkesi, onların direncini organize etmek için elverişli bir fırsat bekleyen Türk kapitalist siyasetçileri tarafından akıllı bir biçimde sömürüldü. Mustafa Kemal doğu vilayetlerinde istiklâl bayrağını eline alıp ünlü Anadolu ve Rumeli müdafaa hattının temellerini atarken, farklı köklerden gelen birtakım politikacılar İstanbul'da iktisadî tabanlı bir dizi yeni burjuva partileri kuruyordu. Önce, geçmiş parti çatışmalarında İttihatçıların aşırılıklarına karşı çıkmakla birlikte tarafsızlıklarını korumuş tecrübeli devlet adamlarını, bakanları veya bakanlık görevlilerini bir araya getiren "Sulh ve Selâmet" Partisi. Aşırı meşruiyetçi bu parti, büyük bir sosyal anlam taşımıyordu. İç tartışmalarımızı daha sonraya erteleyerek tüm kuvvetimizi, yapabildiğimiz kadar sadece barışçı yollarla millî felâketten kurtulmaya vermemizi ileri sürüyordu. Bu parti, İstanbul'da birbiri ardına kurulan ve millî harekete sempati duyan bir tarafsızlık gösteren hükûmetlere çok sayıda bakan verdi. Ferit Paşa, Ali Kemal Bey ve Mustafa Sabri hocanın şahsında ete kemiğe bürünen Hürriyet ve İtilâf Partisi'ni de kınayan, İttihatçı-karşıtı muhalefetin en iyi unsurları, Millî Ahrar Partisi'ni kurdular. Bu parti, bileşimi ve eğilimleri itibariyle, büyük sermayenin çıkarlarını temsil ediyordu ve yerel koşulları yeterince dikkate almaksızın, olduğu gibi kapitalist Avrupa'nın yöntemlerini benimsemek istiyordu. Daha sonraları, bu partinin en iyi birimlerinin tümü (Cami Bey, Bekir Sami Bey, Rauf Ahmet Bey, vb.) milliyetçi parti içinde yer aldı. "İttihat ve Terakki"nin Pantürkizm yanlısı teorisyenleri ve aydınları, kendi eğilimlerindeki birkaç kişiyle birlikte Millî Türk Partisi'ni kurdu. Bu parti küçük burjuvazinin çıkarlarını savunma iddiasında bir birliktelikti ve iktisadî taban olarak küçük zanaatkâr ve küçük tüccara sahip olmak istiyordu. Bu parti, bir önceki gibi, daha sonraları milliyetçi partiyle bütünleşti. Ferit Bey, Hamdullah Suphi Bey, Yusuf Akçura bey böylece millî harekette ağırlıklı rol oynayabildiler.

Anadolu'da hâlihazırdaki siyasî durum

Yukarıda söylenenlerin hepsinde, özel bir inceleme gerektiren işçi veya sosyalist partilerden bilerek söz etmedik. Ancak bu bölümde bu ihtiyatı bir tarafa koymak mecburiyetindeyiz; aksi takdirde Küçük Asya'daki güçler oranı hakkında doğru bir fikir vermemiz mümkün değildir. Herkes biliyor ki, orada, kendisinin sosyalist veya komünist olduğunu ileri sürenlerin dışında milliyetçi siyaset için mücadele eden hiç kimse yok. Bunlar ile İngiltere'nin hizmet ve himayesi altındaki millî mutabakat önderleri birbirlerini karşılıklı olarak ölüme mahkûm etmiş ve milliyetçilik karşıtı muhalefet sadece İstanbul sınırları içinde kalmıştır.

Ancak her şeyden önce milliyetçi partinin bileşimine daha yakından bakmaya çalışalım. Partinin bizatihi tabanı, daha önce söylediğimiz gibi, "İttihat ve Terakki" harbi sırasında siyasî olarak saygınlığı lekelenmemiş temiz unsurlar tarafından oluşturulmuştu. Bu parti ikiye bölündü. En azgınlar, en maceracılar, Talat ve Enver gibi eski önderleri hâlâ talep edenler, kuvvetli tarzdan yanaydılar. Onlara göre Mustafa Kemal hâlâ çok çekingendi. İtilâf güçlerine aşırı ihtiyatlı yaklaşıyordu. Yine onlara göre Batı'yla tüm ilişkilere son verip, Doğu'nun Müslüman halklarına dönmek, panislamik propagandanın meşalesini ele almak gerekiyordu; gerekiyorsa, İngilizlere karşı işbirliği yapmak üzere Bolşeviklerle anlaşmak; amaca ulaşınca da onlarla mücadele etmek uygundu. Gerçek İttihatçılar, hakikiler, eski partinin geleneğini sürdürenler, amaçlarına ulaşmak için her şeyi riske atanlar, bunlardı. Bugün de Küçük Asya'da, hatta Büyük Millet Meclisi'nin içinde çok güçlü bir grup oluşturmaktadırlar. Bunlar arasında Dr. Tevfik Rüştü, Numan Usta gibi kendilerine komünist diyen ve ihtiyaç duyulduğunda kendilerini gerçek komünistlerden daha komünist gösteren milletvekilleri de vardır. Milliyetçilerin dış siyasetine

açıkça ve kesin olarak muhalefet etmekte ve Sovyet hükûmetiyle sıkı bir ittifakı tavsiye etmektedirler. Ancak tüm bunlar, çıkar hesaplı ve samimiyetten yoksun. Gerçekte istedikleri, ülkenin kaynaklarını engelsiz olarak bizzat yutmak için savaş dönemindeki diktatörlük modeline dayalı İttihatçı iktidarın ihyası. Bu tarikatın, İstanbul'da bile gizli bir teşkilât etrafında bir araya gelmiş çok sayıda üyesi var. Faaliyetleri İngiliz işgalini rahatsız etme eğiliminde; bu illegal oluşumun üyeleri Kemalistlere büyük hizmetler veriyor ve onları çoğu zaman Kemalistlerle karıştırıyorlar. Bunlar son derece fanatik, hoşgörüsüz, bununla birlikte çok usta teşkilâtçı insanlar. Komünist hareket, gelişimi boyunca, bunlarla birçok zorluk yaşayacaktır. Bunlara Türkiye'nin gelecekteki faşistleri gözüyle bakılabilir.

Daha yüksek bir kültüre sahip diğer İttihatçıların tümü, Türk burjuvazisinin çok belirgin bir sınıf bilincine sahip en yetkin temsilcileri, milliyetçi partinin kuruluşuna katıldılar. Millî Ahrar ve Millî Türk partilerinin, çoğu İttihatçıların eski hasımları olan üyelerinin tastamam aynı siyasî çıkarların peşinde olduğunu görmüştük. Bunlar milliyetçi partinin yanında yer almak için bir saniye bile tereddüt etmediler. Siyasî nüanslar siliniyordu. Türkiye'nin genç burjuvazisi böylece –millî sınırlar ve iktisadî bağımsızlık platformu üzerinde– birleşik partisini, birleşik cephesini gerçekleştiriyordu. Bu parti, Müslüman dünyasının manevi desteğini kabul ederek ve gerektiğinde talep etmekle birlikte, Panislamizm hedeflerini reddediyor ve bu noktada, Millî Meclis'in ıslah olmaz İttihatçılarından ayrılıyordu. Buna karşılık siyasetinin temelini Pantürkizm oluşturuyordu. Misak-ı Millî'nin içerdiği asgari programlarını İtilâf devletleri kabul etseydi, milliyetçiler bunlarla barış yapmak için daha fazlasını istemezlerdi. Nitekim milliyetçilerin en yüksek amacı, Doğu'da onların komisyoncusu haline gelme münhasır hakkını korumak için Batı kapitalizmiyle bu barıştı. Sovyetler Rusyası ile iyi ilişkiler ve ittifaka gelince, bunlar temel amacı gerçekleştirmeyi kolaylaştıracak birtakım araçlardı. Bunun dışında milliyetçiler komünizmden müthiş nefret ediyorlardı ve Bolşeviklerle temastan her zaman kaygı duymuşlardır. Sonunda buna boyun eğdilerse bu, uluslararası dengenin kaçınılmaz zorunluluklarını kavramaları nedeniyledir. Sermayenin savunulması hariç bütün bu noktalarda, Millet Meclisi'nde 50 milletvekiline sahip "İttihat ve Terakki" grubuyla anlaşmazlık içindeydiler.

Milliyetçilerin işçi hareketine karşı tavrı

Milliyetçiler, hâkimiyetlerinin başlangıcından itibaren, kendi etkilerinden bağımsız her türlü proleter hareketten kuşku duymuşlardır. Bu türden bir teşkilâtın varlığıyla her karşılaştıklarında, onu engellemek için kendilerine düşen her şeyi yapıyorlardı; çoğu zaman yandaşlarına rakip bir teşkilât kurmaları talimatını veriyorlardı. Yankıları Küçük Asya'nın her köşesine kadar ulaşan Rusya'daki olayların ardından, emekçiler arasında sürekli bir mayalanma vardı. Çok sayıda sosyalist veya komünist parti kurma ve devrimci gazete yayınlama teşebbüsü hafızalardadır. Türk-Rus kamuoyundaki değişikliği göstermek için, –hükûmetin himayelerinde– geleceği olmayan bir resmî komünist partisi bile kuruldu. Bu sırada Ankara'nın gerçek komünistlerini hapishanelere atıyor, Mustafa Suphi ve yoldaşlarını katlediyorlardı. Kars Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte, bu traji-komedya son buldu. Kürek cezasına mahkûm edilmiş yoldaşlarımıza af çıktı ve partilerini (Halk İştirakiyun) yeniden kurmalarına ve dergilerini (Yeni Hayat) yeniden yayınlamalarına izin verildi.[234] Türkiye'deki komünistlerin çalışması için işgale karşı savaşı

234 Dr. Şefik Hüsnü burada yanılmaktadır. Kars Antlaşması 13 Ekim 1921'de imzalanmıştır. Oysa THİF yöneticileriyle ilgili af 29 Eylül 1921 tarihinde çıkmış ve siyasî faaliyete ve *Yeni Hayat* dergisinin yayınına Mart 1922'de başlamışlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *THİF (1920-1923)*, s. 226.

destekleme tezlerinin tavsiye edilmesi, milliyetçileri rahatlattı. Yine de İttihatçı Numan Ustanın yönettiği sarı sendika teşkilâtını desteklemekten ve teşvik etmekten geri durmadılar. Bu iki işçi kuruluşu hâlihazırda varlıklarını sürdürüyor. İşçileri ve köylüleri sosyal devrime hazırlama uğraşı içindeki Halk İştirakiyun Partisi'ne ise, milliyetçiler çok kötü gözle bakıyor.

İstanbul'da siyasî durum

İstanbul'daki siyasete, istediği kadar önemsiz olsun tüm işlere, İtilâf devletleri arası askerî işgal makamlarının karışması damgasını vuruyor. Milliyetçi savaşın son zaferine kadar tahtını korumanın sadece İtilâf devletlerine ve özel olarak da İngiltere'ye bağlı olduğuna inanan Sultan, sadrazamlarını hep Britanya komutanlık merkezinin yarı resmî görevlilerinin önerilerinden sonra tayin etti. Britanyalılar için ideal, hükûmetin, tüm siyaseti şu formülde özetlenebilecek Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin elinde kalmasıydı: "Büyük Britanya'nın iradesine boyun eğmek ve onun yüce gönüllülüğünü beklemek; Sultan'ın gereksinimlerine dokunulmadığı sürece her türlü toprak fedakârlığını yapmak". Müttefikler yüksek komiserliklerinin bu yaratıkları, hiçbir şeyden anlamıyor, dünyadaki dönüşümün, dünya savaşının sonucunda oluşan iktisadî ve içtimaî parçalanmanın farkına varamıyorlardı. Eski dinî ve gerici ilkelerine yapışıp kalmışlardı. Birçok kez, kamuoyunun iğrenmesine ve basının protestosuna rağmen, Müttefikler bize bu partinin hükûmetini dayattı. Ancak bu hükûmetler, yabancı işgal güçleri dışında ülkeden hiçbir destek sağlayamadılar. Bu kabinelerin başında hep Ferit Paşa vardı. İki kez bu dar kafalı adam, ulusal hareketle mücadele etmek için Yunan cephesini birtakım Türk birlikleriyle güçlendirme teşebbüsünde bulundu. Gazetelerinde yorulmak bilmeden selâmetin diplomatik yollarla elde edilecek barışçı çözümlerde olduğunu, şiddete başvurmanın millî davaya zarar vermekten öte bir şey getirmeyeceğini yineleyip duruyorlardı. Son günlere kadar Mütareke döneminin tüm olayları onları defalarca haksız çıkarttıysa da, aynı nakaratı tekrarlamaktan bıkmadılar. Kemalist büyük zaferin arifesinde de, taarruz başladıktan sonra bile, iyi tanınan gazetecileri Ali Kemal, gazetesinde Ankara'daki yöneticilerin Türk köylülerinin değerli kanını gereksiz yere akıtmaya devam eden caniler olduğunu yazıyordu; zira ona göre, savaş felâketinden sonra Osmanlı hükümranlığını yeniden kurabilecek olan, yeşil halı çevresindeki diplomatlardan başka bir güç olamazdı. Muzaffer millî ordular İzmir'e girince, her noktada yanıldıklarını ve İngiliz hamilerince terk edildiklerini gören bu kişiler, her şeyden vazgeçtiler ve belli başlı önderleri hızla yurtdışına gitti. Hâlihazırda artık ne gazeteleri, ne de varlıklarına ihanet eden bir şeyleri var.

İç siyasette, Hürriyet ve İtilâf'ı her zaman tek bir fikir yönlendirdi; Türkiye'nin başına gelen bütün felâketler, idarede iyi gitmeyen her şey, hükûmetlerinin iyi işleyişini engelleyen her şey, bir kötülükten, bir sabotajdan, "İttihat ve Terakki"den gelir. Bu partinin tüm üyeleri, en az olduklarını düşündükleri yerde bir İttihatçıyla karşılaşma ihtimali olduğu inancına saplanmışlardır. Nitekim bu fobinin etkisiyle, iktidarda olduklarında insanları ve kurumları "İttihat ve Terakki"den arındırmaktan başka bir şey düşünemezler. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, bu cemiyet gizli teşkilâtlarında kendisini zarar verilemez kılmanın yolunu bulmuştu. Zaten her defasında hükûmet uzun süre iktidarda kalamıyordu. Kamuoyunun baskısıyla Ferit Paşa yerini milliyetçilere az-çok sempati duyan tarafsız birtakım devlet adamlarına terk etmek zorunda kaldı. Ekim 1920'den itibaren işleri birçok eski sadrazamla işbirliği içinde yürüten –Abdülhamit döneminin dışişleri bakanı– Tevfik Paşa'dır. Bu renksiz kabinenin başlıca rolü, bir yığın devlet memurunun maaşlarını ödemek için umutsuzca çırpınarak –şu an için işlevsiz– geniş bir ida-

renin kadrolarını muhafaza etmekten ibarettir. Bir diğer yandan iktidardaki kişiler, milliyetçilere İstanbul'dan ihtiyaç duyabilecekleri her konuda yardımcı oluyorlar.

Sosyalist partilere karşı tutum

Hürriyet ve İtilâf Partisi hükûmetleri, her türlü işçi hareketine, her türlü sosyalizm propagandasına, her zaman acımasızca davranmışlardır. Diğer hükûmetlere gelince, işçi teşkilâtlarına karşı daha çok hayırhah bir tarafsızlık içindeydiler; yine de Müttefikler arası makamların baskısıyla zaman zaman bu teşkilâtlara kimi zorluklar çıkartıyorlardı. Halen hükûmetin hoşgörüsüzlüğü saldırgan bir hal aldı. Çok güvenilir istihbaratlara göre Müttefikler arası polisin kışkırtmasıyla Türk emniyet genel müdürlüğü bir dizi işçi teşkilâtını kapattı. İKG'nin sendikal teşkilâtları da kapatılma emrinin darbesi altında. Bütün bu tedbirler gizli komünizm propagandası suçlamasıyla alınıyor.

İstanbul'da Müttefik güçler arası ilişkiler

Bu ilişkilerde anlaşmanın hüküm sürdüğünden söz edilemez. Daha Mütarekeden birkaç ay sonra, İngilizler ile Fransızlar arasındaki anlaşmazlık çok yoğunlaştı. General Franchet d'Espèrey İstanbul'a Müttefik kuvvetler komutanı olarak geldi. İngilizler Boğazlar üzerinde ağırlığa sahip olmak istediklerinden, buralara Fransızlardan çok daha fazla sayıda asker göndermiş olduğundan, ordularını Fransızların komutası altına vermek istemediler. Önceden bir mutabakat sağlanmadan, İngiliz kumandanlığı Fransız Genel Kumandanlığından bağımsız biçimde hareket etmeye başladı. Sonuçta, kendi sınırları üzerinde bu zorluklar nedeniyle cansız bir protestodan sonra Fransız hükûmeti bu duruma boyun eğdi ve General Franchet d'Espèrey'yi geri çağırdı. Böylelikle Boğazlardaki genel kumandanlık Britanya ordusuna geçti. Halen General Charpy, General Harington'un emrindedir. Ancak o dönemden itibaren Fransızların İngilizlere karşı öfkesi sürekli artmakta ve Fransızlar İngilizler aleyhine Türklerle tek başlarına birtakım gizli düzenlemelere gitmeye başladılar. Kendilerine bir yığın iktisadî çıkar sağlayarak milliyetçilerin hedeflerinin gerçekleşmesine alabildiğine yardımcı olmak durumunda kaldılar. Bu alış-verişin en çarpıcı tezahürü Briand ile Bekir Sami arasında Kilikya ile ilgili barış antlaşmasının Londra'da imzalanmasıdır. Özellikle o dönemden bu yana, milliyetçilere silâh ve mühimmat sağlayarak ve her türlü savaş malzemesinin İstanbul'daki depolardan çalınmasını kolaylaştırarak milliyetçilere epeyce yardım ettiler. İngilizler sonuna kadar Türklere karşı katı bir düşmanlık tutumunu muhafaza ettiler; Fransızların nazik üslûbuna yol verdiler. Yakın zamanda Mudanya Mütarekesinin imzalanmasından sonradır ki, İngilizler sertliklerinden bir nebze olsun uzaklaştılar.

İtalyanlara gelince, baştan itibaren Türklere karşı ivedi gerçekçilik ve çıkar gözeten dostluk siyasetini benimsediler. Sertliğe başvurmadan, Müttefiklerinin çıkarlarını ötelemeden, esneklikleri sayesinde, İtilâf devletlerine zarar vermeksizin, Türk milliyetçilerinin dostluğunun gereklerini yerine getirmeyi başardılar. Bu, kimi şoklar yaşanmadan olmadı. Ne var ki İngilizler, dünyaya duruma hâkim olduklarını şöyle veya böyle inandırmak üzere bertaraf ettikleri bütün bu karışıklık nedenlerini taşımak durumunda kaldılar. Bu saklambaç oyunu gelecek barış konferansının sonuna kadar da sürecektir. Ve tüm savaş Boğazlar meselesi etrafında dönecektir. Lloyd George ve yardımcıları ellerinden geleni yapacak ve dünyanın benzersiz stratejik noktaları üzerinde Büyük Britanya'nın üstünlüğünü sağlamak için Fransız delegelerinin kafasının üzerinde Alman savaş tazminatı yakıcı meşalesini sallamaktan geri durmayacaktır. Umuyoruz

ki, Türk-Rus siyaseti, dünya proletaryasının baskısının yardımıyla, Britanya'nın bu entrikaları bozguna uğratacak ve Boğazları İngiliz hâkimiyetinden kurtaracaktır. Gözden kaçırmamak gerekir ki bu, Sovyetler Rusyası bakımından bir ölüm-kalım meselesidir.[235]

* * *

Şimdi de Komintern IV. Kongresi öncesi ve süreci ile doğrudan ilgili belgeleri ele alalım. Bu belgelerden ilki, İKG Genel Sekreteri, yani Dr. Şefik Hüsnü imzasıyla gönderilmiş rapordur. Bu raporda IV. Kongre delegeleri hakkında bilgiler bir kez daha belirtildikten sonra, komünistlerin milliyetçilere, yani Ankara hükûmetine karşı tutumu konusunda Komintern'in yeni gönderdiği "kitleler önünde milliyetçilerden yana tutum alma ve kitleler aracılığıyla milliyetçiler üzerinde politikalarını radikal burjuva devrimi yönüne zorlamak üzere etki yapma" doğrultusundaki direktif değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerde, yukarıda yer alan 11 Ekim tarihli geniş raporda da belirtilen, Büyük Taarruz'un ve Mudanya Mütarekesi'nin yarattığı yeni koşullar öne çıkmaktadır.

İstanbul 6 Kasım 1922

KEYK'e Rapor

Değerli Yoldaşlar,

Ekim ayının ilk günlerinde, 1 Eylül tarihli mektubunuzu aldık; bu da bize IV. Kongre delegelerimizi zamanında gönderme olanağı verdi. Daha önceki mektuplarımızda size bildirdiğimiz gibi, bu delegelerden ikisi, 13 Ekim'de İstanbul'dan Batum'a giden bir İtalyan gemisiyle yola çıktılar; oradan Moskova'ya geçecekler. Usûlüne uygun vizesi alınmış pasaportları ve kongre için gerekli tüm malzemeleri var. Kendi üzerlerinde getiremedikleri eşyalar, onların hareketinden sonra Andrieff aracılığıyla gönderildi. Özel olarak gençlik kongresinde yer alacak üçüncü delegemiz, bulunduğu Berlin'den 20 Ekim'de yola çıktı. Şimdiye kadar herhangi bir haber alamadıysak da, umuyoruz ki 25 Ekim'de tüm delegelerimiz Moskova'da olacaklar.

Burada, yoldaşlarımızın yola çıkmadan önceki faaliyetimizle ilgili her şeyden söz etmeyeceğiz; yoldaşlarımız bu konuda sizi geniş ölçüde bilgilendirecekler. Özellikle aralarından biri [Orhan, Sadrettin Celâl], mazbatasında da göreceğiniz üzere, partimizi ilgilendiren her konuda sizinle görüşme yapma konusunda tam yetkilidir.

Şu son üç haftada ülkede tüm dikkatimizi üzerinde yoğunlaştırmamız gereken son derece önemli birtakım olaylar oldu.

Zaten böylece de daha birkaç gün önce elimize geçen 7 Ekim tarihli son mektubunuza da cevap vermiş olacağız. Gerçekten de bu mektubunuzla bizi, kitleler önünde milliyetçilerden yana tutum almaya ve kitleler aracılığıyla milliyetçiler üzerinde politikalarını radikal burjuva devrimi yönüne çevirmeye zorlamak üzere etki yapmaya çağırıyorsunuz. Benzer bir taktik, İKG tarafından Merkez Komitesi'nin Ekim başında yapılan toplantısında benimsendi. Ve gerçekliğin gerekleri bunu bir süre sonra bize dayattı.

Kısaca durum şöyle gelişiyor: Büyük zaferlerden sonra ve özellikle Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ertesinde, İstanbul Türk nüfusu, Ankara hükûmeti lehine çılgınca gösterilere

235 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 205-226 [Fransızca].

girişti. Orada kurulan rejimin, demokrasinin, halk egemenliğinin iyiliklerinden başka bir şeyden söz edilmiyordu. Bu uğrakta, emekçilere ve yoksullara, demokrasinin, barışın yapılmasından sonra onları özel olarak ilgilendiren tüm yaşamsal sorunları belirsizliğe sürükleyeceğini göstermenin yerinde olacağını düşündük ve teorisyenimiz Doktor Şefik Hüsnü, Aydınlık dergisine "Halk Hükûmeti üzerine Mülâhazalar" başlıklı kapsamlı bir makale yazdı; bu makalede orta sınıflara ve işçilere, kapitalist üretim sistemi ve bireysel mülkiyet rejimi muhafaza edildiği takdirde, dünyanın en iyi niyetlerine sahip insanların ellerinde, demokratik hükûmetlerin en idealinin bile, büyük çoğunluğun sefaletini ve ızdıraplarını ortadan kaldırmak ve toplumda belli bir uyum sağlamak gücünden yoksun olduğunu açık ve ikna edici bir dille izah etti. Bu yazı, Müttefik sansürü tarafından başından sonuna kadar kesildi[236], elimizde kimi basılmış taslak örnekleri olduğundan bunları elden ele dolaştırdık ve emekçiler üzerinde bir etki yarattı.

Kısa süre sonra, Refet Paşa şehrimize geldi. Bu, coşkulu gösterilere yol açtı. Kuşkusuz, önceden alınmış bir karara uygun olarak, Büyük Millet Meclisi'ni temsil eden General, Anadolu hükûmetinin saltanat karşıtı ilkeleri etrafında yoğun bir propaganda yapmak için bu vesileden yararlandı. Halkın ve aydınların önünde birçok kez ateşli söylevler vererek bir siyasî devrim yapma, bir hanedanın bireylerinin hükümdarlığını halk egemenliğiyle değiştirme ve sultan ailesinin en yeteneklisine sadece Halife görevlerini bırakma gerekliliğini vurguladı.

Basın, Ankara temsilcisi tarafından ileri sürülen görüşlerin büyük bir reklâmını yaptı. Ve birkaç gün içinde, Türk aydınlarının, öğretmenlerin, devlet memurlarının, hekimlerin bu dönüşümleri benimsemeye var güçleriyle karşı koydukları ortaya çıktı. Eski milletvekili, ünlü bir avukat, monarşinin iyiliklerini, erklerin ayrılığı ilkesine boyun eğmeden yönetmenin imkânsızlığını ve bir yığın eski şeylerin mükemmelliğini gösteren bir broşür bile yazdı.

Burjuva devrimi, Küçük Asya'da gerçekleştirilmeye çalışıldığı haliyle, mevcut duruma göre gerçekten büyük bir ilerlemedir. Bizi, toplumsal devrim idealimize hissedilir ölçüde yaklaştırmaktadır. Aydınların karşı propagandasıyla ciddi bir tehlike yaşamaktadır. Tam bu büyük tartışmalar uğrağında, "Aydınlık"ın onuncu sayısı çıkacak. İKG, hemen milliyetçilerin savunmasını üstlenmeye karar verdi. Bir yandan şapirografla çoğaltılmış, İstanbul emekçilerine birtakım bildiriler yayınladık; bunlarda rejimdeki dönüşümlerin onların ızdıraplarını ve sefaletlerini büyük ölçüde azaltmasa da, bunlar en azından dünyevî ve uhrevî iktidarın tek bir kişinin elinde toplandığı Sultanlığa ve bu sisteme göre ciddi üstünlükleri temsil ettiğini izah ettik. Öte yandan, yeni rejimle ilgili komünist bakış açımızı izah etmek için dergiyi kullandık; bir diğer makalede yukarıda sözünü ettiğimiz broşürü tartıştık; Anadolu ihtilâlinin müdafaasını üstlendik ve saldırıya uğradığı takdirde, Türk işçilerinin onu savunmak için burada olduğu hissettirdik. Müttefik sansürü, bu kez de Aydınlık nüshalarını günlerce elinde tuttu; bize ancak bazı pasajları kesilmiş olarak iade etti.

Olaylar öylesine hızlı bir biçimde birbirini izledi ki, zor yakalayabildik. Bildirilerimiz ve yazılarımız yayınlanırken, Büyük Millet Meclisi saltanatın kesin olarak ilgası ve tüm devlet erkinin, tüm Türkiye topraklarında, iki yılda bir seçilecek Büyük Millet Meclisi'ne geçişi kararnamesini açıkladı. Böylece, Cumhurbaşkansız ve bir ölçüde Sovyet hükûmetine benzeyen, bir demokratik cumhuriyet kuruldu. Tüm İstanbul emekçileri adına, saltanat düzenine karşı ve sosyal devrime doğru bir adım oluşturan yeni rejimin değerini ortaya çıkartan uzun bir legal bildiri yayınlamayı düşünüyoruz.

---

236 Gerçekten de *Aydınlık*'ın 20 Eylül 1922 tarihli 9. sayısının 226. sayfası "Halkçılığa dair Mülahazat" başlıklı Dr. Şefik Hüsnü imzalı boş bir sayfadır.

Ayrıca, bu olaylarla ilgili olarak büyük bir miting düzenleme çağrısı yapacağız. Zira hâlihazırda, halk arasında büyük bir hareketlilik var ve ardı ardına toplantılar yapılıyor; bakanlıklar dağıtıldı ve taşra idaresi henüz organize edilmedi.

Bu son olaylardan önce, yaklaşık olarak iki aydan beri, Sultan hükûmeti, şehrimizdeki işçi derneklerine karşı düşmanca bir tutum aldı. Polis dernekleri teker teker dağıtmaya başladı; çoğu zaman hiçbir geçerli neden olmaksızın bunlar kapatılıyordu. Bu sendikalar arasında bizim "Dernek" de kapatıldı. Bu sorun bizi çokça meşgul ediyor. Bir gazete makalesiyle, bu uygulamalarla ilgili olarak hükûmeti eleştirdik. Ancak Anadolu hükûmetinin burada artık tam iktidara sahip olduğu günümüzde, bu olay önemini kaybediyor ve hiçbir şey olmamış gibi "Dernek"i yeniden faaliyete geçirmeyi düşünüyoruz. Ulusal hükûmetin İstanbul'a yerleştirdiği makamların emekçiler sınıfına karşı nasıl bir tutum alacağını tam olarak bilemiyoruz. Her durum ve koşulda, son derece kritik bir uğraktan geçiyoruz ve içinde bulunduğumuz fırtınalı anlardan en büyük yararı sağlamak, tamamen merkez komitesi militanlarımızın zekâsına ve maharetine bağlı olacaktır.

Balkan Federasyonu'yla düzenli yazışma içindeyiz. Ancak bu yazışma basit bir görüş alışverişinden ibaret. Bugüne dek, bu teşkilâttan hiçbir destek elde edemedik, oysa İKG, Bulgaristan'daki ve Yunanistan'daki Türk nüfus için dergisinden 50 nüshayı düzenli olarak göndermekle BKF'ye mütevazı hizmetini sunuyor. Son Aydınlık yayınlarının her birinden iki yüz broşür de gönderdik. Bu broşürlerden birçoğu, aynı zamanda Ankara İştirakiyun Fırkası'na da gönderilmiştir. Kongredeki delegemiz, her iki teşkilâtın işbirliğini sağlamak üzere Ankara İştirakiyun Fırkası temsilcileriyle görüşmeler yapmakla da görevlendirilmiştir. Ne olursa olsun, illegal teşkilâtımızı muhafaza etmemiz konusunda sizinle hemfikiriz. İllegal teşkilâtımızı dokunulmadan muhafaza etmek için birtakım önlemler aldık. İKG aracılığıyla Ermeni sosyal demokratlarına göndermeyi planladığınız mektubun, ilişkilerimizi sıkılaştırmaya büyük ölçüde yardımcı olacağını düşünüyoruz. Bu partideki yoldaşlarımız, bizimle birleşmeden önce kongrelerini bekleme fikrindeler. İstanbul'daki işçi gruplarından artık hiçbirini temsil etmeyen Maksimos yoldaş, Türk polisi tarafından arandığı için, Rusya'ya hareket etti. En azından kendisi, birdenbire hareket etmesinin nedeni olarak bize bunu söyledi. Yürütme Komitesi'ne, bu yoldaşın vereceği bilgileri büyük bir ihtirazı kayıtla dinlemesini öneririz.[237] İKG, saltanat yandaşlarının hareketini kesin olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, saf komünizm zeminine yerleşmeyi ve büyük şehirlerin sanayi proletaryasına dayanarak ulusal ve uluslararası kapitalizme karşı açık savaş yürütmeyi öngörüyor.

Delegemiz, bir günlük gazetenin yayını ile ilgili ayrıntılı maliyet tablosunu verecektir. Uzun süredir sürünen bu sorunun olumlu bir biçimde sonuçlanmasını sabırsızlıkla bekliyoruz. Böylesi bir girişim için son derece elverişli zamanlarda bulunuyoruz. Müttefik sansürünün muhtemelen kalkacağı ısrarla konuşuluyor. Ne yazık ki en zorlu maddi durumlardan birinde bulunuyoruz.

Komünist selamlarımla,

İKG Genel Sekreteri
(İMZA) (MÜHÜR)[238]

237 Maksimos ile ilgili değerlendirme, yukarıda verdiğimiz 4 Ekim 1922 günlü raporda farklılıklar içermektedir.

238 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 230 -237 [Fransızca].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü bu anlayışla Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir telgraf göndermiş ve TBMM İkinci Başkanı Adnan'dan [Adıvar] bir cevap almıştır. *Aydınlık* dergisinin 11. sayısında yer alan bu yazışmaları aşağıda veriyoruz.

İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgraf ile bil-mukabele aldığı cevabı, bervech-i ati naklediyoruz:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne

İstanbul'un şuurlu işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının, bütün cihan proletaryasının müzaheretiyle, cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alkışlamışlardı. Zaferi müteakip tufeyliler ve zalimler saltanatı yerine millet saltanatını ikame suretiyle yapılan siyasî inkılâb onları daha derinden sevindirdi. Bu münasebetle İstanbul münevverleri arasında müşahede edilen irticaî vaziyeti nefretle takbih; terakki yolunda yapılacak mücadelede tekmil emekçi sınıfının inkılâpçılarla sonuna kadar beraber olacağını temin; ve yakın bir atide işçi ve çiftçilerimizi hakiki kurtuluşa mazhar edecek yegane çare olan müşterek istihsal ve mülkiyete müstenid içtimaî inkılâbın husul bulacağını kaviyen ümid ettiğimizi arz ile millet vekillerini tebrik ederiz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi namına
Doktor
Şefik Hüsnü

Dersaadet İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi
Doktor Şefik Hüsnü Bey'e

Saltanat-ı şahsiyenin ilgasıyla hukuk-ı hükümranînin uhde-i millette istikrarı ve Türkiye büyük millet meclisi'nde tecellisini tesbit eden kararın ilanı vesilesiyle mevrud telgrafnameniz heyet-i umumiyeye arz edildi. Milletin rah-ı terakkide hiç bir mâniaya tesadüf etmeksizin yürümesini istihdaf eden ve bunu kafil bulunan hâkimiyet-i milliyenin tebrikinden dolayı teşekkür olunur efendim.

18 ve 19 teşrinisani 338
Türkiye Büyük Millet Meclisi reis-i sanisi
Adnan[239]

İlginç olan *Aydınlık* dergisinde bu yazışmaların yer aldığı tarihlerde İKG delegesi Orhan'ın [Sadrettin Celâl] Komintern IV. Kongresi'nde Kemalist rejimin yeni iç ve dış siyasetleriyle ilgili yaptığı son derece sert eleştirilerdir. Bu sert eleştirinin arka planında Komintern Başkanı Zinovyev'in tutumunun ve RKP(b) Politbürosu'nun aldığı kararın olduğunu şuradan anlıyoruz: RKP(b) Politbürosu'nun 16 Kasım 1922 günlü 36 numaralı tutanağında, Ankara'daki tevkifat da ele alınmıştır. Metinde Türkiye ile ilgili bölümü aktarıyoruz.

18. Zinovyev yoldaşın Ankara'da tutuklanan komünistlerle ilgili önerisi.

a) Çiçerin yoldaş, Ankara'da tutuklu komünistlere uygulanan baskılarla (işkence ve kurşu-

239 ***Aydınlık* dergisi, sayı 11.**

na dizme tehdidi) ilgili olarak etkin diplomatik önlemler almakla görevlendirilmelidir. [Not: Bu karar Zinovyev'in Lenin'e, Troçki'ye, Radek'e ve Buharin'e 14 kasım 1922 tarihli, yani Komintern'in IV. Kongresi oturumları sırasındaki telgrafına yanıttır. Telgrafta şöyle denmektedir: "Ankara'daki işkence ve kurşuna dizme tehditleri konusunda Kongre'de de susulmamalı. Ben Safarov yoldaşın (Seksiyon Başkanı), ardından bir Türkün birer konuşma yapmasını, sonra Kongre'nin Türkistan işçi ve askerlerine kısa bir çağrıda bulunmasını gerekli görmekteyim. Sorunun önemini dikkate alarak sizlerin görüşünüzü rica ediyorum. Eğer Perşembe günü sabaha kadar bir itirazınız olmazsa ben belirtilen adımları atacağım." (RGASPİ fon 5, op. 3, d. 141, s. 5) Komintern'in girişimi üzerine daha Bakü'de yapılan Doğu Halkları Kurultayı'nda (1-8 Eylül 1920) devrimci işçi hareketinin ezilen halkların ulusal kurtuluş hareketiyle ittifakı sorunu görüşülürken, emperyalizmle işbirliği yapan ve kendi sınıfsal çıkarlarını korumak amacıyla işçi teşkilâtlarına yüklenen ulusal burjuva liderlerine güvenilemeyeceğine dair endişeler dile getirilmiştir. Nitekim, Bakü Kongresi'nden dönen M. Suphi ve Türkiye Komünist Partisi'nin diğer aktifleri yakalanıp 28 Ocak 1921'de Trabzon açıklarında katledilmişlerdir. Ulusal bağımsızlık savaşında Sovyet Rusya'nın desteğiyle zafer elde ettikten sonra, ulusal burjuva temsilcisi Kemalistler komünistlere karşı zorbalıkla yanıt vermiş ve komünist partisini gayrı milli teşkilât ilan etmiştir. 1922 yılı sonunda Türkiye'de yeni bir antikomünizm dalgası yükselmiştir.]

b) Pravda ve diğer merkez yayın organlarına Türkiye Komünist Partisi'ne indirilen darbe hakkında yazı yazmaları önerilmelidir.

RGASPİ, f. 17, op. 3, d. 322, s. 2-3[240]

Bu süreçte Ağustos 1922'de Ankara'daki THİF Kongresi'ne THİF Kongresi'ne Zorin, Sadoul, Magdeleine Marx'tan oluşan Komintern heyetiyle birlikte katılıp delege seçilmiş ve aynı heyet ve diğer delegelerle bir Sovyet denizaltısı vasıtasıyla Sovyetler Rusyası'na ulaşmış olan Ahmet Cevat kongre arifesinde *Pravda*'nın 26 Ekim 1922 tarihli nüshasında Türkiye'de Komünist Hareket başlıklı bir makale yazıyor. Bu makalede bir yandan THİF Kongresi'ne ilişkin hayli abartılı sayısal verilerle bilgiler aktarırken, diğer yandan da THİF'in ülkede kalmış başta Tokat mebusu Nâzım Bey olmak üzere yöneticileri hakkında yürütülen kovuşturmaya işaret ediyor. Komintern 4. Kongresi'nin açılışından sonra *Pravda*'nın 15 Kasım 1922 günlü nüshasında bu kez THİF tutuklamasıyla ilgili olarak Komintern Doğu Sekreterliği yöneticisi Safarov'un doğrudan Kemalist hükûmeti hedef alan makalesi yayımlanıyor. Türkiye'de bir işçi-köylü hükûmetini yakın hedef olarak gören Safarov, komünistlerin tutuklanmasını doğrudan Fransız subaylarının entrikasıyla bağlantılı görüyor ve Kemalist hükûmetin bir seçim yapmak durumunda olduğunu vurguluyor: Ya millî devrime bağlılık ya da işçi sınıfıyla savaş! Şimdi *Pravda*'daki bu iki makaleyi sunuyoruz:

240 Aktaran политбюро ЦК РКП (б) - ВКП (б) и Коминтерн – 1919-1943 документы, Moskova, РОССПЭН, 2004, S. 143, Belge No: 90 [Rusça].

PRAVDA

R.K.P. (bolş.) Merk. Kom. ve Moskova Kom. Organı. Günlük gazete
No.242. 26 Ekim 1922, Perşembe.

TÜRKİYE'DE KOMÜNİST HAREKET

Bu yılın 15 Ağustos günü Ankara'da Türkiye komünist partisinin [Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kast ediliyor] birinci kongresi yapıldı. Delegeler kongreye katılmak üzere Ankara'ya gelir gelmez, hükûmet kongreyi "kanun dışı" ilân etti. Ama Ankara komünistleri olduğu gibi, değişik bölgelerden kongreye gelen yoldaşlar da hükûmetin tehditlerinden korkmayarak, Ankara'da toplanmalarının hedefi olan çalışmalara başladı. "Kanunsuz" sayılan kongrede Komintern temsilcilerinin hazır bulunması, uluslararası devrimci proletarya temsilcileri tarafından gösterilen bu dayanışma, kongre delegelerini olağanüstü yüreklendirdi.

Delegeler güçlükle bir araya gelebildi. Kimileri Anadolu'nun en ücra köşelerinden yürüyerek geldi, delegelerin bir kısmı hükûmet memurları tarafından, kongrenin sözde ertelendiğini söyleyerek geri çevrildi. Ankara'da komünistler arasından birçok kişi tutuklandı. Hükûmet devlet fabrikalarında ve atölyelerinde seçilmiş delegelerin kongreye katılmasına izin vermedi. Bütün bu baskı yöntemlerine rağmen, belirlenen delegelerin yüzde 80'i katıldı. Bu olgu, "devrimci" Türk hükûmetinin 1920 ve 1921 yıllarında komünistlere karşı uyguladığı cinayet ve baskıların (Suphi yoldaşın katli vb.) Rusya devriminin etkisiyle ortaya çıkan komünist hareketi durduramadığının açık bir göstergesidir. Birkaç yıllık varlığı boyunca gayet çok acı çekmiş genç ve henüz zayıf olan Türkiye Komünist Partisi, son derece ağır koşullarda, Türkiye'nin gerici çevrelerince uygulanan kovuşturmalar ortamında devrimci çalışmalarını cesaretle sürdürdü. Bu parti proleterlerin, bilinçli işçi unsurların yüzde 52'sini saflarında toplamış bulunuyor. Bu da partinin geleceğine umutla bakma olanağı veriyor.

Türk komünistlerinin önünde, özellikle yakın gelecekte, zorlu bir yol var. Milliyetçiler Ankara'nın başarılarını, bütün halkı genel milli sloganlar etrafında toplamayı başarmış olmakla izah ediyor ve barış sağlandıktan sonra iktidarı elinde tutmayı ve kendi sınıfsal amaçları için emekçi yığınların milli duygularını suiistimal etmeyi planlıyor.

Buna rağmen partinin yeni MK günümüzdeki genel politik durumu dikkate alarak milli hükûmeti zafer dolayısıyla kutladı, partinin İstanbul ve Boğazlar konusunda açgözlü emperyalistlerin yarattığı zorluklara karşı hükûmeti desteklediğini belirtti. Türkiye Komünist Partisi şu durumdan hareket etmektedir: Bugünkü milli Ankara hükûmeti emperyalistlerle açık mücadele halinde olduğu sürece, Türkiye proletaryası ona her türlü desteği vermeli ki, bu husus Komintern'in 21 şartından 8. maddesine uygun düşüyor.

İstanbul dâhil, bütün Türkiye'de toplam 50.000 büyük sanayi (demiryolları, gemiler, fabrikalar, maden ocakları vb.) işçisi var. Bu işçilerin bir kısmı köyle bağlantılarını hâlâ yitirmemiş. Ruhen ve varoluşları bakımından gerçek proleter olan işçilerin sayısı birkaç bini geçmiyor.

İşçi yığınlarında mücadeleye hazır olma bakımından sınıf bilinci uyanıyor. Daha 1921 yılında İstanbul'da başarılı grevler oldu, bu grevlere 8 ile 10 bin arasında proleter katıldı. Bu hareketin başında sahte sosyalistler vardı, dahası, hareketin liderleri İngiliz sermayesinin sözüne göre hareket ediyor, grevleri Fransız ve Belçika sermayesinin egemen olduğu işletmelerde gerçekleştiriyordu.

Bu örgütlü hareket İstanbul hükûmetinin yardımıyla Fransız sermayesi tarafından felce uğratıldı, ama işçiler yine de kendi gücünü hissetti ve şimdi aralarındaki "aptalları ve uyuşuk-

ları" dışarı atarak, bir an önce yeniden örgütlenme çabası gösteriyor. Son aylarda İstanbul'daki Türk komünistleri İstanbul işçi yığınlarını örgütleme davasını kendi eline almaya çalışıyor. Anadolu komünistleri demiryolu ve devlet fabrikaları işçileriyle sıkı bağlar kurarak Eskişehir, Mersin ve Adana'da güçlü işçi örgütleri kuruyor. Aynı şekilde onlar fakir köylülerle ve Anadolu ırgatlarıyla bağlantı sağlamayı başardı.

Önümüzdeki yakın yıllarda Türkiye'de sanayileşme, şüphesiz ki, dev adımlarla ilerleyecek. Yabancı sermayenin Türkiye üzerindeki hevesli baskısı ve şimdi Türkiye topraklarında gözlenen dünya kapitalistleri arasındaki hırs ve tamah dolu rekabet bunu gösteriyor.

Yabancı ve yurtiçinde olmak üzere çifte boyunduruğa karşı kendini savunabilmek ve proletaryanın uluslararası burjuvaziyle sonucu belirleyici çarpışmasında misyonunu yerine getirmeye hazır olmak için Türkiye Komünist Partisi'nin davası Türkiye emekçilerini güçlü bir merkez etrafında birleştirmektir...

Ahmet-Cevat

PRAVDA

R.K.P. (bolş.) Merk. Kom. ve Moskova Kom. Organı. Günlük gazete

No.258. 15 Kasım 1922, Çarşamba.

CANİCE APTALLIK

Kemalist hükûmet Türkiye proletaryasının partisine vahşice baskılarla yüklendi. Bu baskılar Türkiye'nin "iyi niyetli" emperyalistleri tarafından dayatıldı. Komünistler derhal serbest bırakılmalı.

Anadolu'da 200 Türk komünist işçi hapse atıldı. Tutuklama sırasında birçokları ağır şekilde dövüldü, işkence gördü. 20 kişi devlete ihanetten mahkemeye veriliyor.

Zamanında Taleyran şöyle demişti: "Bu, cinayetten de öte bir şey. Bu bir aptallıktır" Kemalist hükûmet şimdi bu iltifatı kendi üzerine almalıdır. Fransız genelkurmayından subayların hangi entrikalarının onu bu yola sevk ettiğini bilmiyoruz. Ancak çok iyi biliyoruz ki, Mussolini'nin defne çelengi Sevr Antlaşması galiplerinin başlarını süslemeyecek, çünkü onlar Türkiye proletaryasına saldırırken aslında Türkiye'nin bağımsızlığının başını eziyor.

Komintern'in II. Kongre kararlarına göre hareket eden Türkiye Komünist Partisi, Misak-ı Milli –Pacte Nationale uğrundaki kurtuluş savaşını azimle ve kesin bir şekilde destekliyordu. Türk halkına karşı toplumsal görevini yerine getirmekle o aynı zamanda enternasyonal proletarya görevini yerine getiriyordu. Provokasyon olarak Mustafa Suphi'nin öldürülmesi, Kemalist hükûmetin dişli tırnaklı bir "resmî komünist partisi" kurması, küçük çapta bir dizi kovuşturma uygulaması, bütün bunlar Türk komünistlerinin emekçi yığınlarını emperyalist işgalcilere karşı savaş için örgütleme çalışmalarını engelleyemedi. İşçi sınıfını örgütlemek başta gelen görevdi ve yoldaşlarımız bu görev üzerinde tüm gücüyle yoğunlaştı. Fabrikalarda, sanayi işletmelerinde ve demiryolu atölyelerinde işçileri toplayıp, onları bağımsız bir politik ve ekonomik güç olarak örgütlemeye çalışıyordu.

Ve işte şimdi onlara karşı azgınca, vahşice baskı uygulanıyor. Kemal Paşa hükûmeti işçi sınıfına karşı savaşı, İngiliz köpekbalıklarının sultanın cesedini canlandırmaya çalıştığı, muzaffer Türk halkının kazanımının meyvelerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu bir dönemde, bugünkünden daha uygun bir zaman bulamadı...

Nasıl bir utanç, nasıl bir basiretsizlik!

Komünistler devlete ihanetle suçlanıyor. Savcının diliyle kimler konuşuyor? Zonguldak kömürlerine ve Küçük Asya petrolüne sözde yurtseverlik sevdasıyla aşık bay (...) ve efendiler mi?

Aptallık ihanete dönüşebilir. Ulusal kurtuluş davasına ihanet olabilir. Ve illegaliteye itilmiş, zalimlerce kan kaybına uğratılmış olsa bile, işçi sınıfı bunu açığa çıkarmasını bilecektir.

Şimdi uluslararası ilişkilerin düğüm noktası İstanbul çevresinde daha da sıkılaştı.

Evet, Türk halkı adına hüküm süren efendiler. Yıllarca Antant devletlerinin karşı-istihbaratçıların çizmesi altında ezilen, emperyalist zorbalığın sona ermesini bekleyen Türkiye başkentinin işçi sınıfı şimdi kendisine ne vereceğinizi bilmek istiyor. Yeni bir Abdül Hamid rejimi mi, İttihatçı askerî diktatörlük mü?

–Maske düşsün!– İttihatçılar (Jön Türkler) de (...) kendini (...) ayak ucunda bulacağını düşünmeye başladı.

Belki kimi Kemalist diplomatlar Türkiye'nin "dürüst" Avrupa-Amerikan-Japon burjuva cemiyetine, henüz burjuvazinin bakalorya sınavını kazanamadığı için alınmadığını sanıyor!?

Belki de onlar, birkaç düzine Türk işçisini kesip katledince, Avrupa'nın öncüleri arasına alınacaklarını ve Mussolini'den ek olarak faşist sadizm dersleri alabileceklerini sanıyor!?.

Bu hesap anlamsız ve küçük çıkar işportacılığıdır!

Türkiye'nin özgürlük ve bağımsızlığını yalnız işçilerin cumhuriyeti savundu. Ve yalnız o şaşmadan savunmaya devam ediyor.

Kemalist hükûmet milli devrime bağlılık ile işçi sınıfıyla savaş arasında seçim yapmak durumunda.

Komünist Enternasyonal bu utanç ve ihanet girişimleri karşısında susmayacak.

Her ülkenin kendi iç işlerini bağımsız olarak çözme hakkı vardır, ancak resmî büyük devletlerden başka, hukuken kabul edilmeyen, ama gerçekten büyük bir devlet var ki, gelecek ona aittir. Onun adı uluslararası proletaryadır. O her zaman ezilenlerden, esaret altında tutulanlardan yanadır, ama bununla birlikte o her zaman emekçi yığınlarına zorbalık yapanlara ve baskı uygulayanlara karşıdır.

Birkaç düzine proleteri kesip katledebilirsiniz, sömürgeci İngiliz subayı formasıyla "harakiri" yapanlara baş eğebilirsiniz, Fransız bankalarının sempatisi için içişlerine karışılmasına göz yumabilirsiniz, ama bütün bunların bedelini ödemekten kurtulamazsınız. Türk hükûmetleri ve partilerinin tarihi bunu ispatlayan açık örnekler veriyor.

Son söz, Türk komünistleri ne zaman serbest bırakılacak?

G. SAFAROV.

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün yukarıda verdiğimiz raporlarında üzerinde önemle durduğu Komintern IV. Kongresi'nde temsil sorunu kongrenin yetkili delegelerini belirleyen Üye Kontrol Komisyonu tarafından İKG ve THİF açısından aşağıdaki biçimde sonuçlandırılmıştır.

Eberlein

Üye Kontrol Komisyonu Raporu

17 Kasım 1922

Türkiye'de bugün İstanbul Partisi ve Ankara Partisi olmak üzere iki parti bulunmaktadır. Ankara'daki partinin üç yüz üyesi vardır. Kongreye iki delege çağrılmıştı, altı delege geldi. Bunlardan ikisine oy kullanma hakkı tanınmış, ikisine konuk kartı verilmiş, geri kalan ikisi ise Kongreye kabul edilmemiştir.

İstanbul'daki partinin üye sayısını bilmiyoruz. Oradan da iki delege çağrılmıştı, üç delege geldi. Bunlardan ikisine oy kullanma hakkı tanındı, üçüncüsüne ise söz hakkı verildi.[241]

241 *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 62. Çevrildiği kaynak: *Komünist Enternasyonal 4. Dünya Kongresi Tutanağı*, Almanca, s. 366.

Komintern IV. Dünya Kongresi (5 Kasım – 5 Aralık 1922)

Komintern IV. Kongresi'nde Yürütme Komitesi adına sunulan raporda "Geçtiğimiz yıl *Türkiye, Çin* ve *Mısır*'da az veya çok güçlü parti çekirdekleri kurduk" denmektedir.[242] Balkan Federasyonu adına söz alan Kolarov da III. Dünya Kongresi ertesinde Yürütme Komitesi tarafından benimsenmiş tek cephe taktiğinin "Türkiye Komünist Partisi (İstanbul) tarafından da kabul edil"diğini belirtmektedir.[243] Bu kongrede İKG ve THİF delegelerinin ortak komisyonunun başkanlığını Salih Hacıoğlu, sekreterliğini ise kongrede Orhan adını kullanan Sadrettin Celâl [Antel] yapmıştır.[244] Sadrettin Celâl'in 19 Kasım 1922 günlü 18. Oturumda yaptığı[245] ve *TSA I*'de yer alan konuşmayı aşağıda veriyoruz. Konuşmanın ağırlığını Türkiye'de komünistlere karşı yapılan baskılar ve milliyetçi hükûmetin yeni iç ve dış politikalarının niteliği oluşturmaktadır.

KOMİNTERN'İN DÖRDÜNCÜ KONGRESİ'NDE TÜRK DELEGASYONU SEKRETERİNİN YAPTIĞI KONUŞMA

(18. Oturum: 19 Kasım 1922)

[Sadrettin Celâl - Antel]

Orhan (Türkiye): Yoldaşlar, Ankara'daki komünistlerin kitle halinde tutuklandıklarını ve İstanbul'daki Türkiye İşçi Birliği'nin [Derneği'nin] dağıtıldığını gazetelerde okumuşsunuzdur. Kemalistlerin politikasındaki bu yeni değişikliğin ve özellikle bu yeni baskıların anlamını iyi anlayabilmeniz için, kongreyi, Ankara ve İstanbul Komünist Partisi'nin genel faaliyetlerinden ve milliyetçi Hükûmetin politikalarından haberdar etmeyi gerekli görüyorum.

Türkiye Komünist Partisi[246], kurulmasına işçi ve köylülerin önayak oldukları burjuva milliyetçi hükûmetin emekçi kitlelerinin hayatî çıkarlarına karşı bir tutum takındığı bir zamanda kurulmuştu. Onun için, TKP kurulduğu zaman, ken-

242 *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 115.

243 *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 243.

244 Sadrettin Celâl, 1923 Ocağında KEYK'e verdiği aşağıda tümünü sunacağımız raporda Türkiye delegasyonu içinde böyle bir görevlendirme olmadığını vurgulamaktadır.

245 Riddell andığımız çalışmasında Sadrettin Celâl'in bu konuşmayı 23 Kasım 1922'deki 20. Oturum'da yaptığını belirtmektedir, *age*, s. 723 vd.

246 Aşağıdaki *İstanbul* ara başlığına kadar TKP olarak faaliyetleri belirtilen THİF'tir.

disini iki düşmanla karşı karşıya buldu: Emperyalizm ve burjuva milliyetçiliği. Parti, en büyük düşman olan emperyalizmle mücadeleyi dünya ölçüsünde önemli sayarak, emperyalizme karşı savaştığı sürece hükûmeti desteklemeye karar verdi; bir yandan da işçi ve köylüler için demokratik reformların yapılmasını istedi ve onları örgütlemeye çalıştı. Bu kararlar, İkinci Kongre'nin ulusal ve sömürge sorunları hakkında kabul ettiği tezlere uygundu. Parti kuruluşundan günümüze dek bu politikayı değiştirmemiştir. Bunun kanıtı olarak, partinin orduyla işçi ve köylülere seslendiği ve onları kesin zafer için mücadeleye çağırdığı bildiriyi gösterebilirim. Yunan ordusuna ve işçi kitlelerine seslenen bir başka parti bildirisinde, bunları ayaklanmaya ve yalnızca Yunan burjuvazisi ve Britanya emperyalizmi uğruna döğüşen ordularını dağıtmaya çağırıyorlardı.[247]

Parti İstanbul halkına da bir başka bildiriyle seslenerek, gericilik ve emperyalizme karşı bir birleşik cephe kurmalarını ve Sultan'ın kaçmasına izin vermeyerek onu yüksek halk mahkemesine çıkarmalarını istemişti.

Hükûmetin İç ve Dış Politikaları

Bağımsızlık mücadelesinden doğan ve kendisinin tamamıyla Misak-ı Millî'den yana ve emperyalizme karşı olduğunu ilân eden BMM Hükûmeti, son üç yıl boyunca davranışlarıyla, bir ihanet politikası izlediğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan aşağıdaki olaylar öğreticidir:

1) Sovyet Hükûmetiyle ilişkileri yeni başladığında, hükûmetçe Moskova'ya gönderilen temsilciler, Türkiye'de büyük bir Komünist Partisi bulunduğunu ve bu partinin köylüler arasında pek çok taraftarı olduğunu, çeşitli yerlerde şimdiden köylü Sovyetlerinin [şûralarının] kurulup işlediğini açıklamışlardı.

2) Varoluşunun ilk döneminde Sovyet Rusya'yı aldatmaya çalışan hükûmet, Yeşil Ordu adı altında, salt burjuva öğelerden oluşan sözde bir Bolşevik Partisi kurmuştu.

3) İlk Sovyet elçisinin Ankara'ya varmasından sonra, hükûmet Yeşil Ordu'nun geri kalanlarından, yüksek devlet memurlarından ve aydınlardan meydana gelen bir resmî Komünist Partisi kurmuştu.

4) Hükûmetin Londra Konferansı'na gönderdiği delegeler, emperyalist devletleri memnun etmek için, yolları üzerindeki, geçtikleri bütün Avrupa başkentlerinde, aralarında yiğit yoldaşlarımız Suphi ve Ethem Nejat'ın da bulunduğu birçok komünistin öldürüldüğünü, Bolşevizm vebasının artık ülkede kol gezmemesi için, hapisteki bütün öteki yoldaşlarımızın da işini bitireceklerini söylemişlerdir.

5) Fransızlarla yapılan 1921 antlaşması, hükûmetin doğuya ihanet ettiğini ve Misak-ı Millî'den caydığını kanıtlamaktadır.

6) Son olarak, Komünist Partisi'ne ve Türk[iye] İşçiler Birliği'ne [Derneği] yönelen yeni baskı, Lozan Konferansı'nın toplanmasıyla aynı zamana denk düşüyor.

İç politikasına gelince, Ankara hükûmetinin faaliyeti, demokratik reformlardan

247 *Yeni Hayat*'ın 15'inci sayısında (8 Temmuz 1922) çıkan "THİF Merkez-i Umumîsinden: Yunan Köylü, Amele ve Askerlerine Bir Hitap" (s. 12-13) [ve "Yunan Komünistlerinin Beyannamesi" (s. 10)] Mete Tunçay tarafından yeni harflere çevrilerek *Aydınlık* Sosyalist Dergi, Sayı 4 (Şubat 1969), s. 328-32'de yayımlanmıştır. Yeni Hayat dergisi transliterasyonları için bkz. *THİF Yayın organı YENİ HAYAT Mart-Eylül 1922*, Derleyen: Hamit Erdem, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2017.

yana olan bütün parti ve grupların özgürce çalışmalarını engellemekten, her türlü muhalefeti, billurlaşmasına vakit bırakmadan boğmaktan ve halkı resmî vaadlarla aldatmaktan ibaret olmuştur. Bu politika, somut anlatımını aşağıdaki olaylarda bulmuştur.

1) Hükûmet, BMM içinde oluşmuş bulunan ve yaygın bir reformlar programını savunan "Halk Zümresi"ni boğmuştur.

2) Özgün anayasa tasarısında önerilen, meslekî temsile dayalı seçim sistemini reddetmiştir.

3) BMM'deki muhalefeti susturmak için bir "Tesanüt Grubu" örgütlenmiş ve kitleler üstündeki egemenliğini güvencelemek için Anadolu'nun her yerinde, yalnızca kapitalistlerden, toprak sahiplerinden ve ihtikârcılardan oluşan, Hukuk ve Nizamı Müdafaa [Muhafaza-i Mukaddesat ?] adı verilen gruplar kurmuştur.

4) Vaadlerine rağmen, hükûmet işçi kitlelerinin yararına hiçbir reforma başlamamıştır. Tersine, işçi sınıfı örgütlerinin kurulmasını her yolla engellemiştir, köylüleri de dayanılmaz bir vergi yükü altında ezmektedir.

Partiyle Kitleler Arasındaki İlişkiler

Partinin öne sürdüğü şiarlar, –en bilinçlilerinin partiye katıldığı– ücretle çalışan işçi kitleleri ve sömürülen yığınlar arasında bir yankı bulmuştur. Hükûmetin partiye karşı açtığı baskı kampanyalarına karşın, işçiler ve köylüler, onu gitgide artan sayılarla desteklemektedir. Çok kısa bir süre içinde parti önemli zaferler kazanmıştır. 1922 Mart'ından Ekimine kadar olan eylem döneminde, eğitim ve propaganda alanlarında iyi çalışmış, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ni ve Genç Komünistler'i de savunmuştur. Kitleler üstündeki etkisinden ötürü, hükûmet partinin faaliyetlerine son vermek zorunluluğunu hissetmiştir.

İstanbul

İstanbul'daki işçi sınıfı hareketi ve hükûmetin yakınlarda, komünist propagandası yapıyor diye Türkiye İşçiler Birliği'ni [Dernek] dağıttığı bu şehirdeki Komünist Grubu'nun etkisi üstüne birkaç söz söylemek istiyorum. İstanbul'da çalışma çok daha güçtü. Gerici Türk hükûmetine ve komünizmin baş düşmanı olan emperyalizme karşı mücadele eden yoldaşlarımızın zorlu ve trajik durumunu anlatmam gerekmez. Fakat bütün bu güçlüklere ve teröre karşın, iki yıl yasadışı çalışan İstanbul'daki Komünist Grubu [İKG], fabrikalarda, işliklerde ve işçilerin olduğu her yerde hücreler kurarak, yasal ve yasa-dışı risaleler, dergiler, bildiriler ve tek-yapraklı ilânlar yayımlayarak ve düzenli olarak öteki ülkelerden aldıkları komünist yayınlarını dağıtarak kitleler arasında büyük bir etki gücüne erişmiştir.

Besbelli ki, İstanbul Grubu'nun yapmakta olduğu her şeyi sizlere anlatamam. Bununla birlikte, faaliyetlerinin niteliği hakkında size bir örnek vermiş olmak için şu olayı anayım: Temmuzda bu grup, Sermayenin genel saldırısına karşı bir Birleşik Cephe oluşturmak için İstanbul'daki en önemli işçi sınıfı örgütlerini bir toplantıya çağırdı. Fakat o zamana dek bizim bu şehirdeki en yüksek sınıf-bilinçli işçi sınıfı örgütü saydığımız Beynelmilel İşçiler İttihadı, işçi sınıfının henüz hazır olmadığını, önce eğitilmesi gerektiğini ileri sürerek bu girişimi sabote etti. Ama biz, gerçekte buna karşı çıkanların önderler olduğunu ve eylemde birliğin

gerçekleştirileceğini söyledik. Birleşik Cephe'yi kurmazsak, burjuvazinin bütün işçi örgütlerini birer birer ezeceğini de sözlerimize ekledik. Sonraki olaylar, bizim haklı olduğumuzu fazlasıyla kanıtladı.

Hükûmetin Yeni Yönelimi ve Gelişme Olanakları

Kemalizmin yeni yönelimini özetlerken, Londra Konferansında emperyalizme karşı nefret dolu olan emperyalist burjuvazinin, şimdi Türkiye'nin emekçi kitlelerinin sömürülmesinden kendisine de pay çıkarma olanağını gözleyerek, azimli savaş politikasını, bir taviz ve ihanet politikasıyla değiştirdiğini söyleyebiliriz. Londra Konferansından beri millî burjuvazi artık devrimci değildir. Ankara Hükûmeti, bu nedenledir ki, Lozan Konferansından kendisi için ve temsil ettiği büyük burjuvazinin çıkarları için yararlı koşullar sağlama amacıyla, emekçi kitlelerinin sırtından Misak-ı Millî'den ödünler vermeye hazırlanmaktadır.

Sermayenin Genel Saldırısı ve İzlenen Kovuşturmalar Politikası

Gördüğünüz gibi, Ankara Hükûmeti kendisini, kapitalizmin proletaryaya ve komünistlere karşı genel saldırısının dışında tutmamıştır. Kongrenin açılış oturumunda yoldaş Klara Zetkin İtalya'da, Polonya'da, Yunanistan'da, Latvia'da vb. komünistlerin idamını lânetlerken, biz de Mustafa Kemal Hükûmetinin TKP'ye karşı giriştiği barbarca baskıları bildiren telgrafı almıştık bile. Bu baskıları barbarca diye niteliyoruz, çünkü polis memurları tutuklulara usturalar ve çivilerle işkence etmişlerdir.

Mustafa Kemal hükûmeti toplu tutuklamalar yaparken, hapsedilen yoldaşlarımızı Sovyet Rusya hesabına casusluk etmekle ve dolayısıyla vatana ihanetle suçlamıştır. En son alınan haberlere göre, tutuklamalar hâlâ devam etmektedir. 200'den fazla yoldaş tutuklanmış bulunmaktadır; İstanbul'da bile Türkiye İşçiler [İşçi] Birliği [Derneği] kapatılmıştır ve komünistler koğuşturulmaktadır. Başka hiçbir ülkede, barış zamanı bu kadar çok tutuklama yapılmamıştır. Fakat kovuşturmalara ve terörizme karşın, işçiler ve köylüler, gerçek dostlarını düşmanlarından ayırt etmeyi öğrenmiş olarak artan bir bağlılıkla partilerinin çevresinde toplanmaktadırlar. Bunu kanıtlamak için şu birkaç olayı anabiliriz:

1) Ankara'daki bir cephane fabrikasında komünist işçiler tutuklanırken, komünist olmayan işçiler bu tutuklamaların nedenini sormuşlardır. Kendilerine yoldaşlarımızın komünist oldukları için tutuklandıkları söylenince de şöyle demişlerdir: "Proletaryanın çıkarlarını savunanları tutukladığınıza göre, bizi de tutuklayın. Şu ana kadar komünist değildik, ama şimdi biz de komünist olduk."

2) Bu vahşi hareketi protesto etmek için, işçileri Komünist Parti çevresinde toplanmaya çağıran bildiri, orada bulunan işçilerin çoğunluğunca desteklenmiştir. Kavga çıkmış ve polis düzeni sağlamak için çok uğraşmak zorunda kalmıştır.

3) Köylü örgütlerinde yapılan tutuklamalar sırasında köylüler güçlü bir direniş göstermişlerdir.

4) İstanbul'da dış emperyalizm ile yerli burjuvazinin ortak terörüne karşın, Komünistler yerlerinde kalmışlardır.

Sonuç

Yoldaşlar, şimdi söylediklerimden görebileceğiniz üzere Türkiye Komünist Partisi ve İstanbul Parti Örgütü, Komünist Enternasyonalin talimatlarına uymuşlar ve ulusal kurtuluş hareketini her zaman desteklemişlerdir. Genel durumu göz önünde tutarak, çabalarının çoğunu proletaryanın örgütlenmesine ve eğitilmesine harcamışlar, geniş işçi kitleleri yararına demokratik reformlar yapılmasını istemişlerdir. Fakat burjuva milliyetçi hükûmet sürekli olarak partiye baskı yapmıştır; bugün de hükûmetin devrimci komünist hareketini silip süpürme kararlılığına tanık oluyoruz.

Hükûmetin komünizme karşı kör öfkesi içinde, bütün emperyalist güçlerin Türkiye'yi tam bir köleliğe indirmek için işbirliği ettikleri ve çalışan kitlelerle tüm dünya proletaryasının desteğini en çok gereksediği tam şu anda, hükûmetin böyle davranması gerçekten gariptir. Fakat çalışan kitlelerin kendilerinden ve bu hükûmeti üç yıldır mücadele boyunca desteklemiş olan dünya proletaryasından gelecek karşı darbeler, onlara işledikleri iğrenç suçun vahametini kavratacaktır.

Yoldaşlar, Türk delegasyonu Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresine, dünya proletaryası adına, Türkiye'nin emperyalizmin ve ihanet halindeki ulusal hükûmetin diktatörlüğü altında inleyen emekçi halkına ve zindanlarında şafağın yakında sökmesini cesaretle bekleyen mahpus yoldaşlarımıza açık bir mektup göndermeyi önermektedir. Önerilen mektubun metni şöyledir:

Türkiye'nin Komünistlerine ve Çalışan Kitlelerine

Büyük Proletarya Devriminin Beşinci Yıldönümünde toplanan Üçüncü Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi, Türkiye'nin işçi ve köylülerine en sıcak selâmlarını gönderir, onlara Batı emperyalizmine karşı kahramanca bağımsızlık mücadelelerinde başarılar diler.

Türkiyeli Yoldaşlar! Siz bütün Doğu'ya ve emperyalizmin boyunduruğu altındaki bütün sömürülen ülkelere devrimci bir bağımsızlık hareketinin canlı bir örneğini verdiniz.

Fakat en son olaylar, sizin büyük fedakârlıklarınız pahasına kazanılan bu zaferin meyvalarını burjuva milliyetçi hükûmetin gasbetmeye niyetlendiğini gösteriyor.

Ankara'nın milliyetçi hükûmeti, Türkiye'nin büyük burjuvazisi yararına bazı ödünler sağlamak pahasına emperyalistlerle anlaşmaya hazırdır. Komünist Partisi'ni dağıtmak, bütün örgütlerini kapatmak, toptan tutuklamalar yapmak ve hapse atılan yoldaşlarımıza barbarca kötü davranmak, son olarak da İstanbul'daki Türkiye İşçiler [İşçi] Birliği'ni [Dernek] kapatmakla, bu yeni politikasını başlattı.

TKP, emekçi kitlelerinin emperyalizme karşı mücadelesinde, burjuva milliyetçi hükûmeti her zaman desteklemiştir. TKP, ortak düşman karşısında, programından ve idealinden geçici ödünler vermeye bile razı olmuştur.

Bu olgular önünde, hükûmetin Komünist Partisi'ne karşı tutumu, hükûmetin işçi sınıfının ve köylülüğün –sizin yardımınızı sağlamak için, yerine getirileceğine resmen söz verilen demokratik reformların gerçekleştirilmesinde ısrar edecek– bütün bilinçli temsilcilerini, Lozan Konferansında gerçek bir burjuva hükûmeti gibi görünmek amacıyla da, ortadan kaldırmak istediğini kanıtlamaktadır.

Türkiye'nin burjuva hükûmeti, size ve sizin temsilcilerinize karşı, bütün emperyalist ve kapitalist devletlerin Türkiye'nin emekçi halkını boğmak maksadıyla işbirliği yaptıkları en güç bir dönemde hiçbir maddî ve manevî fedakârlıktan geri durmamış olan Rus proletaryasının önderlik ettiği bütün dünya proletaryasının nefretini uyandıran suçlar işlemek cüretini göstermiştir.

Milliyetçi hükûmet, emperyalistlerle anlaşmaya hazırlanırken, sizin gerçek temsilcilerinizi yok etmeye ve onları yurtdışındaki arkadaşlarından ayırmaya çalışmaktadır.

Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi bu barbarca hareketi şiddetle protesto eder ve emperyalizmin jandarması rolünü oynamayı reddedecek, emperyalizme ve gericiliğe karşı sürekli olarak savaşacak ve Türkiye'nin çalışan kitlelerinin yararına demokratik reformları gerçekleştirecek herhangi bir hükûmet ya da siyasal partiyi desteklemeye hazır olduğunu resmen açıklamayı kendisine görev bilir. Siz, hapisteki yoldaşlar, devrimci proletaryanın savunma genelkurmayı olan Üçüncü Enternasyonal, sizleri Türkiye'nin emekçi kitlelerinin en bilinçli ve en özverili temsilcileri olarak sevgiyle selâmlar.

Hatırlayın ki, yoldaşlar, zindanların karanlığı şimdiye değin hiçbir zaman devrimin güneşini karartmamıştır.

Hatırlayın ki, yoldaşlar, devrimin zaferinin arifesinde, egemen sınıfın güçsüzlüğü artan bir yırtıcılıkta kendisini gösterir. Kapitalizm kendi iç çelişkilerinin ağırlığı altında çökerken, emperyalist çatışmaların sarsıntısı en yüksek noktasına erişirken, şimdi tanıklık ettiğimiz budur: Uluslararası burjuvazi yeni komünist toplumun habercilerine ve yapıcılarına karşı baskılarını bir kat daha arttırmaktadır.

Fakat hiçbir beyaz terör, toplumsal devrimin kaçınılmaz ve sonul zaferine inançlarında kararlı olanları yıldırmayı başaramamıştır. Hapse atılan ya da vurulan her yoldaşın yerini, özgürlük için çarpışmaya daha büyük bir dirilikle devam edecek olan sömürülen proletarya saflarından yükselen yüzlerce yoldaş almaktadır.

Yoldaşlar, Üçüncü Enternasyonal, sizi cellâtlarınızın elinden kurtarmak için yapabileceği her şeyi yapmayı baş ödevi sayar.

Yaşasın Dünya Devrimi!

Yaşasın Türkiye'nin İnançlı Komünistleri!

Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

Yaşasın Sovyet Rusya![248]

* * *

IV. Kongre'nin 13. oturumunda oluşturulan *Mısır* komisyonunda Orhan görev almıştır.[249] Doğu sorunlarının tartışıldığı 20. oturumunda (23 Kasım

248 *Bulletin of the IVth Congress of the Communist International*, Sayı 17 (25 Kasım 1922, Moskova), s. 27-31'den Türkçeye çevrilmiştir, *TSA-I (1908-1925)*, s. 834 ve devamı. Bu metnin bir başka çevirisi için bkz. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 67-78; kaynak: *Komünist Enternasyonal IV. Dünya Kongresi Tutanağı*, Almanca, s. 526-532

249 *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 92.

1922), komisyon üyesi Salih olmakla birlikte[250] Orhan yeniden söz almış ve Batılı Komünistleri, sömürülen ülkelerin sorunlarını yeterince önemsememekle suçlamanın yanı sıra Doğu ülkelerindeki komünist partilerinin görevlerinin neler olması gerektiği konusunda görüşlerini ortaya koyarken bu genç partilerin uzun dönemli teşkilâtlanma görevlerine, millî kurtuluş hareketlerini her yoldan desteklemeye ve antiemperyalist savaşta birleşik cepheyi kurmaya vurgu getirmiştir.

Doğu Meselesi Üzerine Tartışma

23 Kasım 1922

Orhan (Türkiye)

Yoldaşlar, Komünist Enternasyonal, sömürge halklarının verdiği bağımsızlık mücadelesinin dünya devrimi için son derece önemli olduğu görüşünü benimsedi. Batının komünist partilerinin, Doğu ve Sömürgeler meselesine neden gereken önemi vermediklerini bu yüzden bir türlü anlayamıyoruz.

Bunun en çarpıcı kanıtı, üzülerek belirtelim ki, İtalyan Komünist Partisi'nin, eylem programına sömürgelerdeki komünist partilerin görevleri konusunda hâlâ özel bir bölüm koymamış olmasıdır. Ne yazık ki, Doğu meselesinin tartışılmasında IV. Kongre'nin de III. Kongre'nin örneğini izlediğini görüyoruz. Yoldaşlarımızın eleştirilerine tamamen katılmaktayız.

Emperyalizme karşı birleşik cephe, bizce, emperyalizme karşı mücadele için en ileri sınıfların, emekçi kitlelerin asgari taleplerinin karşılanması temelinde oluşturduğu bir tür koalisyondur.

Sermayenin saldırısına karşı İkinci ve İkibuçukuncu Enternasyonalin ihanet siyasetini açığa çıkartarak kitleleri kazanmayı amaçlayan proletaryanın birleşik cephesi, nasıl işçilerin asgari talepleri temelinde (sekiz saatlik işgünü, ücretler, sendika kurma hakkı, vb.) kurulmuşsa, aynı şekilde emperyalizme karşı birleşik cephenin de hedefi, emperyalizmin güçlerini dağıtmak, kitleleri kazanmak ve emperyalistlerle uzlaşmaya çalışan hâkim sınıfların dış siyasetini açığa çıkarmaktır.

Kitlelere emperyalizme karşı birleşik cephenin zaferinin gereğini kavratmak için, bu taktiği kitlelerin toprak reformu, idari reform, vergi reformu, seçim reformu vb. taleplerini içerecek biçimde somutlaştırmak gerekir.

Artık İkinci ve İkibuçukuncu Enternasyonaller de, sözle bile olsa, Batı ve Doğu emperyalizmine karşı çıkmak zorunda kaldıklarına göre, Avrupa'nın oportünist partilerine, bizim, Doğu'nun ve sömürge halklarının bağımsızlığı temelinde bir emperyalizme karşı birleşik cephe önermemiz gerekir.

Dolayısıyla İngiliz İşçi Partisi'ne, hükûmete şu konularda baskı yapmasını önermeliyiz:

a) Lozan Konferansı'nda Misak-ı Millî'ye uygun bir barış antlaşmasının imzalanması,

b) İstanbul'dan ve tüm Trakya'dan askerlerin derhal geri çekilmesi,

c) Boğazlar meselesinin, Rus-Türk antlaşmasının öngördüğü gibi, Karadeniz kıyı devletlerinin de katılmasıyla çözümü,

d) Bu mesele konusunda işçi gazetelerinde makaleler yazılmasına imkân tanınması,

250 *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 92.

e) Suriye, Mezopotamya ve Filistin'den askerlerin geri çekilmesi. Tüm sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin millî bağımsızlığının tanınması.

Bizim önerimiz, en kısa zamanda hem tüm Doğu ülkeleri delegelerinin, hem de Fransa ve İngiltere delegelerinin katılacağı bir kongre toplanmasıdır. Bu, Doğu'daki millî hareketin ve işçi hareketinin çıkarına olduğu kadar, tüm çalışan halkların işgalci kapitalist hükûmetlerin boyunduruğundan kurtulmasına ve birleşik bir mücadele cephesinin teşkilâtlanmasına da yararlı olacaktır. Emperyalizme karşı mücadele yürüten tüm devrimci teşkilâtlar bu kongreye çağrılmalıdır.

Türkiye halkının dünya emperyalizmine karşı kazandığı son zaferler, Asya'nın ve Afrika'nın en uzak ülkelerinde, hatta Koşinşin'de bile coşkun yankılar uyandırdı. Müslüman bir ülke olmayan Koşinşin'deki sevinç gösterilerine burjuva basınında özel bir yer verilmiştir.

Bütün bu olgulardan hareketle, Türkiye Komünist Partisi'nin toplayacağı tüm ezilen halklar kongresinin dünya devrimi açısından birinci derecede önem taşıyacağını belirtiriz.

Sömürgelere ve yarı sömürgelere sahip ülkelerin partileri, özellikle de Fransız ve İngiliz partileri, her türlü devrimci bağımsızlık hareketini desteklemeli ve sömürgelerindeki komünist partilerine, bunlar sanki kendi şubeleriymiş gibi, her bakımdan destek olmalıdırlar. Bu nokta üzerinde önemle duruyoruz; çünkü emperyalist ülkelerin komünist partileri bugüne kadar, millî özgürlük hareketine ve komünist partilerine karşı görevlerini, her ne hikmetse, ihmal etmişlerdir. Talebimiz, IV. Kongre'nin bütün şubelerine 21 şartın 8. maddesini[251] uygulama görevini vermesi ve onları, emperyalistlerin siyasetini teşhire yarayacak tüm belge ve yayınları Doğu'nun komünist partilerine düzenli bir şekilde göndermeleri için teşvik etmesidir. Ayrıca şubelerin Doğu'nun komünist partilerine, özel olarak işgal birliklerini parçalamak ve devrimcileştirmek amacıyla hazırlanmış çeşitli broşür, gazete, bildiri, duyuru vb. de göndermelerini istiyoruz.

Bu yayınları dağıtma görevini söz konusu ülkelerdeki komünist partileri üstleneceklerdir.

Üretici güçlerin içinde bulunduğu gelişme düzeyinden dolayı işçi sınıfının, nihai amaçlarını proletarya diktatörlüğü biçiminde derhal gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı bu ülkelerdeki (hatta sanayileşmesi çok daha köklü olan ve proletaryanın sınıf bilincinin son yıllarda oldukça geliştiği Türkiye'de bile durum budur) genç komünist partileri için en önemli mesele, ilk elde partinin çatısını sağlamlaştırarak onu her türlü oportünist ve bireyci unsurlardan temizlemek, proletaryayı iktisadî ve siyasî bakımlardan bilinçlendirip teşkilâtlı hale getirmek, işçi hareketini aralıksız ve sistemli bir çalışmayla sendikalarda merkezileştirmektir.

Bu genç komünist partilerin kesin zaferlerinin ön koşulu, yarı-proleter ve köylü kitlelerin üzerinde kuracakları etkidir. İşte bu yüzden, bu ülkelerin komünist partileri, geçiş döneminde, geniş emekçi kitlelerini birleştirecek ve hâkim sınıfların durumunu bütün halkın gözünde zayıflatacak şiarlar atmalıdırlar.

Doğu ülkelerindeki genç komünist partilerin başlıca görevleri kısaca şunlardır:

---

251 Komintern'e katılmanın 21 koşulundan 8'incisi şöyledir: Burjuvazisi sömürge sahibi olan ve başka ulusları ezen ülkelerde, partilerin sömürgeler ve ezilen uluslar sorununda özellikle belirgin ve açık bir tavır almaları zorunludur. Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, «kendi» emperyalistlerinin sömürgelerde giriştiği oyunları teşhir etmek, sömürgelerdeki her kurtuluş hareketini sırf sözlerle değil eylemlerle de desteklemek, kendi ülkesinin emperyalistlerinin bu sömürgelerden kovulmasını teşvik etmek, ülkesinin işçilerinin yüreklerinde sömürgelerin ve ezilen ulusların çalışan nüfuslarına karşı gerçekten kardeşçe duygular yaratmaya yönelik bir eğitim çabası sürdürmek ve ülkesinin askerî birlikleri içinde sömürge halkları üzerindeki her türlü baskıya karşı sistemli bir ajitasyon yürütmek yükümlülüklerini taşır.

1. Millî kurtuluş hareketlerini her yoldan desteklemek. Bütün güçleri emperyalizme karşı birleşik cephede birleştirmek. Hâkim sınıfın bu millî kurtuluş hareketini baltalamaması için uyanık olmak.

2. Geniş emekçi kitlelerinin yararına daha demokratik talepler ileri sürmek. Bu taktik, tüm emekçi sınıfların sempatisini kazandıracak ve komünist partisini halkın büyük partisi yapacaktır.

Ne var ki, partinin tüm faaliyeti bağımsızlık hareketini desteklemek ve reform talep etmekten ibaret kalırsa, o parti komünist partisi olmaktan çıkar. Partinin esas görevlerinden biri, işçi sınıfını bilinçlendirmek ve teşkilâtlamak, sağlam bir çatı kurmak ve bu çatıyı sınamaktır. Parti, ancak bu şekilde, milliyetçi ve sosyal hain önderlere rağmen proletaryayı ve yarı-proleter kitleleri nihai zafere ulaştırabilir. (Alkışlar)[252]

* * *

Orhan'ın (Sadrettin Celâl) bu konuşmasının ardından aynı oturumda söz alan Radek konuşmasında Türkiye'ye de değinmiştir.

Şimdi Türk delegasyonunun ve Türk yoldaşlarımızın raporunda önemle belirtilen bir başka noktaya geliyorum. Bizim tezlerimiz; sömürülen Doğu'nun uluslararası kapitalizme karşı savaşması gerektiğini ve savaşacağını, bizim de bu nedenle ona yardım etmemiz gerektiğini söylemektedir. Bakıyoruz, doğulu ulusların başında ne Komünistler ne de hatta burjuva devrimcileri var; çoğu, asker ve bürokrat sınıflardan çürümüş feodal kliklerin temsilcileri. Bu durum, bizim Doğulu halklara yardımımızı egemen öğelere karşı tutumumuzla çelişkili bir hale sokuyor. Söz konusu sorun, Türkiye'de komünistlerin koğuşturulması ve Çin'de Wu-Pei-Fu asker birliklerinin grevcileri bastırmalarıyla güncel bir önem kazandı. Biz Komünistler olarak, bu gibi sorunlardaki tutumumuzu diplomasiye başvurmadan açıkça ve içtenlikle ortaya koyabiliriz. Uyanan Doğuya yardım edeceğimize söz verirken, Doğu'da bundan sonra yapılması gereken sınıf mücadelelerini bir an bile gözden kaçırmadık. 1847'nin Komünist Manifestosu'nda Marx, Alman işçilerine, güttüğü politika devrimi ilerlettiği ölçüde burjuvazinizi destekleyin, demişti. Aynı şekilde, Polonyalı devrimcileri de köylü sorununda devrimci bir tavır takınan toprak sahibi soyluluk üyelerini desteklemeye çağırmıştı. Burjuvazinin burjuvazi olarak kalacağını, Polonya soyluluğunun niteliğini değiştiremeyeceğini elbette biliyordu. Genç işçi hareketinin bu karşı sınıflarla döğüşmesi gerekeceğini elbette biliyordu. Ama o tarihî anın, sınıf mücadelesinin çıkarları adına, burjuva devrimci hareketinin desteklenmesini gerektirdiğini de görmüştü.

Yoldaşlar, Türkiye'de Komünistlere yapılan baskılar, Türkiye'de daha yeni yeni gelişmeye başlayan sınıf mücadelesinin bir parçasıdır. Yalnızca işçi sınıfıyla genç burjuvazi arasında değil, egemen klik kampının kendi içinde de bir mücadele olmak zorundadır. Komünistleri kovuşturmaktan başlıca, Rauf Beyle İçişleri Bakanı Refet Paşanın sorumlu oldukları ve yine onların İtilâf devletleriyle uzlaşmaktan yana çıktıkları, Sultan'ın tahtından indirilmesineyse karşı koydukları sır değildir. Sultan'ın alaşağı edilmesinin Türkiye'de bir çekişme konusu olduğu

252 *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 79-84. Kaynak: *Komünist Enternasyonal IV. Dünya Kongresi Tutanağı*, Almanca, s. 623-626. Bu konuşmanın İngilizcesi için bkz. John Riddell, *Toward the United Front*, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 723-726.

bir sır değildir; sorun, devrimci öğelerin egemen sınıflara boyun eğip eğmeyecekleridir. Eğerlerse, Kemal Paşa yönetiminin işi bitmiş olacak ve Türk halkını en yüksek fiyatı verene parça parça satmayı öngören yeni bir politika uygulanacaktır. Fakat devrimciler yerlerini korumayı başarırlarsa, gerici paşaların ve yozlaşmış bürokrasinin saldırılarına karşı direnmek için kitleleri örgütlemek girişiminde bulunmak zorunda kalacaklardır. Hangi tarafın kazanacağını bilemeyiz, fakat Türk Komünistlerine Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketini desteklemelerini salık verdiğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Türk halkının bütün geleceği söz konusudur: Bu, ya özgürlük ya da dünya kapitalizminin boyunduruğu altında kölelik sorunudur. Paşalar Türk halkını satarlar ve Türk köylülüğünün başına kapitülasyonlar, malî denetim vb. boyunduruğunu geçirirlerse, köylüler komünistlerin ve genç işçi sınıfının onların çıkarları için savaştığını görecekler ve Komünist Partisinin çevresinde toplanacaklardır. Bu baskı anında bile Türk Komünistlerine diyoruz ki, "İçinde bulunduğunuz zaman, sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin!" Uluslararası devrimcilik açısından son derece önemli olan Türkiye'nin bağımsızlığının savunulması henüz gerçekleşmemiştir. Kendinizi size baskı yapanlara karşı koruyun, size vurulunca siz de vurun; fakat özgürlük kavgasının henüz bitmediğini ve önünde, daha bir süre, Türkiye'nin öteki devrimci öğeleriyle birlikte yürümeniz gereken bir yol olduğunu unutmayın.[253]

* * *

Komintern IV. Kongresi sırasında yayımlanan *Internationale Presse-Korrespondenz* dergisinin 228. sayısında Orhan [Sadrettin Celâl] imzasıyla Kemalist rejimin iç ve dış siyasetinde Lozan Konferansı arifesinde ortaya çıkan yeni gelişmeleri, millî hareketin ve milliyetçi hükûmetin toplumsal yapısına dayalı olarak irdeleyen aşağıdaki makale yayımlanmıştır. Hükûmeti Türk büyük burjuvazisinin temsilcisi olarak değerlendiren Orhan, kongrenin 18. Oturumunda da vurguladığı görüşü, Londra Konferansı ile birlikte milliyetçi [millî] burjuvazinin devrimciliğinin son bulduğu tespitini yapmaktadır.

2 Aralık 1922[254]

Kemalizmin Yeni Yönelişi [Yeni Kemalist Yönelim]

Orhan

Esas olarak Türkiye Komünist Partisi'ni hedef alan son baskı ve tutuklamalar, Sovyet Rusya'nın olduğu kadar tüm dünya proletaryasının da dikkatini çekecek niteliktedir. Çünkü burada söz konusu olan, kapitalist bir hükûmete başkaldıran komünistler değildir. Tam da Lozan

253 *Bulletin of the IVth Congress of the Communist International*, sayı 20 (28 Kasım 1922, Moskova), s. 11-15. *TSA-I (1908-1925)*, s. 834-35.

254 Metin büyük olasılıkla Sadrettin Celâl tarafından Fransızca kaleme alınmıştır. Ne yazık ki Fransızca dergiye ulaşamadık. Ancak İngilizce 7 Aralık 1922'de yayımlanmış *İnternational Press Correspondence* dergisinde yer alan makaleyle anlamlı değişiklikler bulunuyor; örnek olarak hemen giriş bölümünde metin içinde köşeli parantez içinde birkaç örnek vereceğiz. Almanca metin veya ondan hareketle yapılmış çeviri cümleleri büyük ölçüde bölmüştür; ancak Fransızca metne ulaşamadığımız için Almanca ve İngilizce metinlerin karşılaştırmasını yapmayacağız.

Konferansı'nın hazırlanmakta olduğu bir sırada Ankara hükûmetinin Komünist Partisi'ne indirdiği darbe, bu hükûmetin hem iç, hem de dış siyasetinde bir değişikliği ifade ediyor.

Bu değişikliğin [yeni yönelimin] nedenlerini ve anlamını doğru bir biçimde kavramak ve uzun vadede gelişeceği yönü görebilmek için, bu milliyetçi hükûmetin kaynağına [kökenine], toplumsal yapısına [bileşimine] ve asıl amacının [gerçek niyetlerinin] ne olduğuna bakmak gerektiği kanısındayım. Bu milliyetçi hükûmet ki, bugüne kadar Millî Kurtuluş mücadelesine önderlik etmiştir. Ve emekçi kitlelerin kanlarıyla canlarıyla kazandıkları zaferin meyvelerini toplamaya başladığı şu anda, bu kitleleri ezmek istemektedir [bu bağımsızlığı sabote etmek istemektedir].

Millî hareketin kaynağını ve anlamını, ayrıntılara girmeden, birkaç sözle anlatmaya çalışacağım [Bu cümle İngilizce metinde yok].

1908 burjuva devrimine kadar büyük ticarete, Batı kapitalizminin temsilcisi ve ajanı rolündeki Türk olmayan unsurlar hâkimdi. Devrimden sonra İttihatçılar, bu Türk olmayan unsurları saf dışı ederek genç burjuvaziyi sağlamlaştırmak istedilerse de, bu planlarını uygulamalarına kapitülasyonlar engel oldu. Savaştan önce tasarlamış oldukları bu planı, ancak Rusya'nın dünya savaşına girmesinden sonra –hiç olmazsa kısmen– gerçekleştirebildiler. Bunun için, aslında büyük çapta vurgunculuk yapan ve genç Türk burjuvazisini zenginleştirme amacı güden millî ihracat ve ithalat şirketleri ve başka bazı şirketler kurdular. Para biriktirmelerini kolaylaştırmak için bunlara bol keseden mali imkânlar sağlandı ve yabancı sermayeden bağımsız olmaları için de, bir "Millî Banka" kuruldu. Tüm malların ihracat ve ithalatını kendi bildikleri gibi düzenleme yetkisine sahip olan vekil ve kumandanlar, bu ayrıcalıklı durumlarından alabildiğine yararlandılar ve muazzam servet yaptılar. Öte yandan İttihatçılar tarafından bu teşkilâtların ve "iktisadî" adı verilen kuruluşların başına getirilen milletvekilleri ve yüksek mevki sahipleri, sivil ve askerî makamların himayesi altında ve bunların yardımıyla çeşitli ürünleri ve besin maddelerini ucuza alabilmekte ve aldıklarını yüzde iki yüz, hatta üç yüz misli pahalıya satarak hesapsız para kazanabilmekteydiler. Böylece, biraz da yapay olarak, bir büyük ticaret burjuvazisi oluştu ve iki yıl süren hızlı gelişme döneminden sonra, Batı kapitalizminin o güne kadar komisyonculuğunu yapmış, onu temsil etmiş olan gayri Müslim büyük burjuvaziyi alt etmeye girişti.

Ne var ki, yenilgi her şeyi alt-üst etti. İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer şehirlerine yerleşen galip emperyalist devletler, bu "iktisadî" kuruluşları ya yok ettiler ya da bunlara el koyarak statükoyu yeniden kurdular. Savaşın tam olarak mahvedemediği Türkiye, bu kez kesin çöküşe gidiyordu. Zaten dayanılmaz bir vergi yükü altında inleyen ve yokluk içinde yüzen kitleler, şimdi de tüm işgal birliklerinin geçimini sağlamak zorunda bırakılmıştı.

Öte yandan, İttifak devletlerine mensup yüksek askerî şahsiyetlerin küstahça davranışları halkı öfkelendirmekteydi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali bardağı taşıran son damla oldu. İşte halkın bu öfkesi, herkesi saran isyan duygusu, emperyalizm tarafından mülksüzleştirilmiş olan ve direnmeyi organize etmek için fırsat kollayan yeni Türk burjuvazisi tarafından ustalıklı bir biçimde kullanıldı. Bu burjuvazi, kurtuluşa götürecek yolu arayan kitlelerin başına geçmesini bildi. Bu sayede eski ayrıcalıklarına yeniden kavuşmayı umuyordu. Eski "İttihat ve Terakki" yöneticileri, izledikleri vurgunculuk, katliam ve sürgün siyaseti yüzünden halkın gözünde çok fazla açığa çıkmış oldukları için, savaş sırasında geri planda duran ve daha az yıpranmış olan siyaset adamları –özellikle de Kemal Paşa– kurtuluş hareketinin başına geçti.

İşte millî hareketin kökeni burada yatmaktadır. Hemen belirtelim ki, Türk büyük burjuvazisinin doğrudan temsilcisi olan Ankara hükûmeti, direnişi organize edebilmesini ve mücade-

leyi nihaî zafere ulaştırabilmesini, ancak ve ancak köylülerin ve halk kitlelerinin fedakârlığına, emperyalist devletler arasındaki rekabete, Sovyet Rusya'nın sağladığı maddi ve manevi desteğe borçludur.

Milliyetçi burjuva hükûmetinin esas amacının, eski ayrıcalıklarını yeniden elde etmek olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız. Batı kapitalizminin Doğu'daki öncüsü olma hakkını kendi tekeline alır almaz, tek isteği bu kapitalizmle barış yapmak ve bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmek olacaktır. Artık kendi eliyle baltalamaya başladığı bu mücadele onun gözünde, kitleleri kendi yanına çekmek için yararlandığı bir araçtan başka bir şey değildir. Sovyet Rusya ile kurduğu iyi ilişkiler ve yaptığı ittifak da, kendi hedefine ulaşmak için sadece birer araç ve yoldur. İşte Londra Konferansı'na kadar emperyalizme karşı nefretle dolup taşan milliyetçi burjuvazinin, kendisi için Türkiye'nin emekçi kitlelerini sömürmeye katılma olanağı doğar doğmaz, o güne kadar izlediği kararlı savaş siyasetinden cayarak bir uzlaşma ve ihanet siyasetine sarılması da bu sebeptendir. Londra Konferansı'ndan bu yana milliyetçi burjuvazi artık devrimci değildir. Ankara hükûmetinin temsil ettiği büyük burjuvazinin, çıkarlarını güvence altına almak için, barış koşullarına ihtiyacı vardır. Bu nedenle de, Lozan Konferansı'nda "Misak-ı Millî" meselesinde emekçilerin sırtından ödün vermeye hazırlanmaktadır. Nitekim Fransızlarla Kilikya konusunda yapılan anlaşma ve Mudanya Konferansı, bunu açıkça kanıtlıyor. Aynı şekilde komünistlere uygulanan son baskılar da bunu doğrulamaktadır.

Çünkü iki düşmanla, yani hem millî burjuvazi, hem de yabancı emperyalizmle karşı karşıya bulunan Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye'nin tüm komünistleri, o gün için en büyük düşman olan Batı emperyalizmine karşı hükûmeti desteklemek amacıyla sınıf mücadelesini bir an için ihmal ettiler. Onların bu davranışını belirleyen şey, bizzat geniş halk kitlelerinin çıkarları ve bundan da önemlisi dünya devriminin yüksek menfaati ve talepleri olmuştur. Türkiye Komünist Partisi, geniş halk kitlelerinin tek gerçek temsilcisidir. Demek ki, partinin dış siyaseti son derece açık ve berraktı. Askerî zaferin işçilerle köylülerin olağanüstü fedakârlık ve kahramanlıkları sayesinde olduğu kadar, komünistlerin halkı mücadeleye seferber eden kararlı çabaları ve Sovyet Rusya'nın sağladığı maddi ve manevi yardım sayesinde de kazanıldığı gerçeği inkâr edilemez.

Komünist Partisi'nin ve bu partinin her bir üyesinin bugüne kadar izlemiş olduğu siyasete gelince, bu siyaset daima demokratik reformlar yapılmasını talep etmek, işçilerin, köylülerin ve proleter aydınların durumlarının düzelmesi için çalışmak olmuştur. Bundan da anlaşılacağı gibi, partinin ve Türkiyeli komünistlerin faaliyeti, hiçbir zaman hükûmetin varlığını tehdit etmemiştir. Hele bu hükûmet, kendini daima demokratik reformların savunucusu olarak gösterdikçe!

Türkiye Komünist Partisi'nin mücadeleyi, tam millî bağımsızlık kazanılana kadar, hiçbir zaman azalmayacak bir fedakârlıkla sürdüreceği konusunda zerre kadar şüphesi olmayan Ankara hükûmeti, kendi ihanet siyasetini açığa çıkartacak ve demokratik reformların yapılmasını talep edecek tüm güçleri ezmeyi zorunlu gördü. Hükûmet bu reformları, savaştan önce işçilerle köylüleri kendi safına çekebilmek ve Rusya'dan yardım alabilmek için vaat etmişti. Dolayısıyla, partiye yöneltilen bu darbe, daha yakın zamanlara kadar hükûmetin bizzat kendisinin savunduğu millî programa yöneltilmiştir. Üstelik bu, emperyalizmin tehlike olmaktan hiçbir şekilde çıkmadığı ve Türkiye'nin Rusya ve dünya proletaryasının devrimci güçlerine her zamankinden fazla ihtiyacı olduğu bir sırada yapılıyor.

İstanbul'dan gelen son haberlere göre, hükûmet Türkiye'deki işçi sendikasını, güya komünizm propagandası yaptığı için, kapatmıştır. Bu kör ve gayrı millî siyasetin mantıkî sonucu, Avrupa emperyalizmine karşı mücadelede kesin yenilgiden başka bir şey olamaz.

Halk kitlelerinin tek gerçek temsilcisi olan Türkiye Komünist Partisi, hükûmeti, komünistlere karşı sürdürdüğü baskı siyasetine son vermeye, hapisteki yoldaşları serbest bırakmaya ve Lozan'da Türkiye'ye tam siyasî ve iktisadî bağımsızlık sağlayacak bir barış imzalamaya bir kez daha çağırır.

Eğer Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti, bu çağrıyı ciddiye almama gafletine düşerse, o zaman bu millî ihanet hükûmetinin terk ettiği bağımsızlık mücadelesini, halkın bu mücadelede verdiği kurbanlar ve gösterdiği fedakârlığın boşa gitmemesi için Türkiye Komünist Partisi, emekçi kitlelerin sevgisine dayanarak ve Sovyet Rusya ve dünya proletaryasının desteğiyle sonuna kadar sürdürecektir.[255]

* * *

Komintern IV. Kongresi'nde Türkiye'deki komünist hareketin İstanbul'dan İKG ve Bİİ, Ankara'dan THİF delegelerince temsil edilmeleri, kongrenin önüne Türkiye Komünist Partisi'nin birleştirilmesi sorununu koydu. Kim olduğu hakkında herhangi bir bilgimiz olmayan, ancak Komintern kadro bürosundan olduğunu düşündüğümüz Altukatyan'ın Aralık 1922 başlarında yazdığı aşağıdaki rapor, Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmakla görevlendirilecek Teşkilât Bürosu'nun oluşumu arifesinde, mevcut gruplar hakkında, grupların kendilerinden alınan verilere dayalı bir rapordur. Böylece oluşturulan Büro hakkında Orhan'ın [Sadrettin Celâl] eleştirilerine daha sonra yer vereceğiz.

Aydınlık Grubu

Orhan yoldaşın verdiği bilgiye göre, komünist teşkilâtı olarak bu grup Mart 1920'den beri varlığını sürdürmektedir. Legal durumdaki İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası İtilâf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesiyle legal teşkilât olarak aktif faaliyetini durdurmak zorunda kaldıktan sonra Doktor Şefik Hüsnü (O. Masdar), Sadreddin Celâl (Orhan) ve A. Cevdet (Fahri), bu partinin en aktif üyelerinden illegal bir grup oluşturmuş ve Marksçı bilimsel AYDINLIK dergisini çıkarmaya devam etmiştir.

Bu grubun Küçük Büro'su [Siyasî Büro] şu üç kişiden oluşmaktadır: 1) Doktor Şefik Hüsnü grubun bütün gizli işlerini yürütmekte, geçimini özel muayenehanesinde doktorluk yaparak sağlamaktadır; 2) A. Cevdet (Fahri) bütün teşkilât işlerini yürütmekte, geçimini gruptan sağlamaktadır; 3) Sadreddin Celâl grubun yayın işlerini yönetmekte, geçimini bir lisede Fransızca öğretmeni olarak sağlamaktadır.

Grubun Büyük Büro'sunda [Merkez Komite] adı geçenlerin yanı sıra, Namık İsmail (ressam, lisede öğretmen), Hüsnü İsmail (Namık'ın kardeşi, subay, Sultan hükûmetinin genelkurmayında memur) ve Sadi [Sait] (ticaretle uğraşan babasının parasıyla geçiniyor) yer alıyor.

Teşkilâtın yarısı işçi, geri kalanı ilkokul öğretmeni ve küçük memur olmak üzere hepsi hepsi 40 kadar üyesi vardır. Teşkilâtta tamamı ilkokul öğretmeni 9 kadın bulunmaktadır.

Grubun şu yerlerde hücreleri vardır: Beşiktaş tramvay deposunda, Yeniköy'de bir fabrikada, Çapa, Baruthane, Zeytinburnu, Tophane, Feshane, Beykoz, Kırıkağaç devlet fabrikalarında; Kasımpaşa'da bir fabrikada; Eczacılar cemiyetinde, posta ve telgraf memurları cemiyetinde,

255 *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 85-91. Kaynak: *Internationale Presse-Korrespondenz*, Almanca, 1922, sayı: 228, s. 1656-1657.

Teknik Okul'da, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde; Sarıyer, Üsküdar ve Beyazıt bölgelerinde; ve Yeniköy, Çağlayan ve Valide bağı okullarında ve iki lisede. Bu hücrelerin en çok 5 ve en az 3'er üyesi vardır.

Bu parti yalnızca devlet fabrikalarında çalışan işçilerin 200 kişiyi aşmayan sendikası Dernek üzerinde etkin.

Grubun Müstakil Sosyalist Fırka, Union Intern. de Trav. [aslında Fransızca, Bİİ] ve Hınçak adındaki partilerin sıradan üyesi kimi işçilerle bağlantısı vardır. Bu partilerin alt kademeleri arasında propaganda çalışması yürütmektedir.

Bu grubun örgütlediği 92 üyeli İstanbul Komünist Gençler Birliği[256] vardır. Bu birliği Fahri yoldaş yönetmektedir. Bağımsız hücreler halinde bu grubun gizli hücreleri okullardadır, diğer yerlerde ise Aydınlık'ın hücrelerine katılmaktadır. Birliğin Berlin'deki 22 üyeli bağımsız Türk Gençler Birliği ile ilişkisi vardır. Almanya'daki bu grup, 19 yılına kadar orada varlık gösteren Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın ilk teşkilâtı) üyesi olup Berlin'de kalan öğrencilerin de katılımıyla oluşturulmuştur.

Orhan'ın bildirdiğine göre, Aydınlık Grubu varolan meslek teşkilâtlarının birliğini sağlamakta, ancak bu teşkilâtların Müstakil Sosyalist Fırka, Hınçak ve UIT üyesi olup entrikalar peşinde koşan, geçen yılın yazında Aydınlık Grubu'nun girişimiyle tertiplenen bütün İstanbul meslek teşkilâtlarından temsilcilerin katılacağı ortak toplantıyı engelleyen yöneticileri tarafından büyük sorunlar yaratılmaktadır.

Union Internationale des Travailleurs

Roland yoldaşın bildirdiği üzere, bu teşkilât içindeki komünist grup varlığını 1922 yılının Mayıs ayından beri gizlice sürdürmektedir. Bu grubu Roland, Mustafa Kâzım, Dayaş ve Bedros kurmuştur. Bu grubun, çoğu işçi ve zanaatçı olmak üzere (36'sı Ermeni, 7'si Rum, 9'u Yahudi) 60 üyesi vardır. Grupta yer alan 13 Türk, milliyetçi eğilim taşıma gerekçesiyle ihraç edilmiştir. UIT teşkilâtının tamamı bu grubun elinde bulunmaktadır. Bu teşkilât işçi ve öğrenci gençler arasından 100 kadar üyesi (10'u komünist) bulunan legal bir teşkilât kurmuştur, neredeyse bütün teşkilât Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşmaktadır. Mustafa Kâzım'ın kurduğu ve çoğu Türk işçi olan 10 komünistin çalıştığı bu tipten başka bir teşkilât Kasımpaşa'da vardır.[257]

Bİİ'nin etkisindeki ittihatlar şunlardır:

1) İnşaat işçileri ittihadı – 2.800 üye (4 kişilik komünist hücresi var).

2) Denizciler ittihadı – 1.800 üye (komünist hücresi yok).

3) Marangozlar ittihadı – 300 kişi kadar (hücre yok).

Roland yoldaşın verdiği bilgiye göre, Bİİ'deki komünist grup esaslı bir temizlikten sonra UIT'i Komünist Partisi ilân etmek niyetindedir. Bİİ'den 6 kişi tramvay işçileri birliğinde üyedir, 36 kişi Hınçak Partisi'ndedir, Müstakil Sosyalist Fırka'nın tüm merkez komitesi Bİİ üyesidir, mürettipler birliğinin bütün yöneticileri onlarla tam temas halindedir ve Bİİ'nin bu teşkilâtlardaki işlerini, yine onlar yürütmektedir. Örneğin, Hınçak Partisi'nin organı Yergir redaktörünün Bİİ

256 Türkiye Komünist Gençlik Birliği'nin, Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne gönderdiği *Türkiye Komünist Gençlik Hareketi Tarihi* başlıklı belge 1921 yılının son belgesi olarak yukarıda yer alıyor. Bu belgede TKGB'nin en aktif üyesi olarak H. [Halim – Hasan Ali Ediz] yoldaştan söz edilmektedir.

257 Yukarıda verdiğimiz Kalakov'un raporunda da Mustafa Kâzım'ın Grubu, Bİİ'den ayrı olarak ele alınmıştı.

üyesi olduğu gibi, mürettipler birliğinin gazetesinin redaktörü de Bİİ ile sıkı bağ içinde çalışmaktadır.

Grup çok kısa bir süre içinde bütün bu teşkilâtları çekmeyi ve güçlü bir parti yaratmayı ummaktadır.

Altukatyan

5/XII-1922

Maksimos'un verdiği verilere göre, Bİİ'de komünist olarak çalışan yalnız 35 kişi var. Bİİ'nin etkisinde 2.000 kadar işçi bulunuyor, ama bunlar arasında çalışmalar zayıf yürütülüyor.

Altukatyan[258]

258 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 2_6, Belge No: 331-333 [Rusça]. Bu kongreye giderken Roland'ın gönderdiği aşağıdaki şifreli telgrafın üzerine el yazısı bir not düşülmüş:

"Kafkaslarötesi Bürosu'na bildirilsin: Delegasyon 1/XI tarihinde ulaşmalı. Para gönderemiyoruz."

Çok gizli.

Şifreli Telgraf
VTS OKA

Verildiği yer ..... Tarih 8/10-1922 Saat ..... dakika..... Veren .....
Alındığı kontrol noktası No..... Tarih 9/10-1922 Saat 17 dakika 14... Alan .....
Şifre çözümüne alındığı tarih 9/10-1922 Saat 22 dakika 40...

Girdi No. 1815/Ş RKP MK Sekreterliği Şifre Bürosu
Teslim alan YANTİKOV.

KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONU.

Tiflis'te bulunuyorum. İstanbul'da durum kritik, hükûmet teşkilâta yoğun baskı uyguluyor. Gazeteler çıkmıyor. UIT [Bİİ] acilen beş yüz Türk lirası rica ediyor. Delegasyon kongreye gidiyor. Görüşünüzü telgrafla bildiriniz. Cevap acil olarak Kafkaslarötesi Bürosuna. No. 166

ROLAND
ŞİFRELEYEN: PANOV.

10/X-1922 tarihinde, Saat 11'de şifreyi söken ve aslını yakan: ÇİSTYAKOV.
Gereği yapıldıktan sonra gizli arşive verilir!

KURTULUŞTAN SONRA
1923 YILI

Aydınlık çevresinin 1923 yılının ilk yarısında yaptığı çalışmalar ve öne sürdüğü düşünceler *TSA 1*'de şöyle incelenmiştir.

İşçi Sınıfı

Aydınlık çevresi, 1923'ün ilk aylarında işçiler arasındaki birleşme hareketlerine önayak olmaya devam etmiş ve hükûmetin kurduğu yeni ekonomi düzeni içinde bu sınıfın haklarının tanınmasına çalışmıştır.

Türkiye İşçi Derneği'nin 1922 Temmuz'unda giriştiği İstanbul çapındaki birleştirme hareketinin yürütülemediğini daha önce söylemiştik. "İstanbul'un idaresi millî hükûmete intikal ettikten sonra, mebus Numan Ustanın teşvik ve davetiyle" bu teşebbüs yeniden başlatılmış ve eski komisyonun yerine bir "Birlik Meclisi" kurulmuştur. Tasarlanan plâna göre, işçi teşkilâtlarının "hücre-i asliyesi" dernek (sendika) olacak, mevcut kuruluşlar asrîleştirilecek, henüz teşkilâtı olmayan gruplar için yeni dernekler kurulacaktır. Birleşme, şehirlerde ve sanayi merkezlerinde birer "Amele Dernekleri·Birliği" tesis edilmekle başlayacak ve daha sonra memleket çapında bir "Türkiye Dernek Birlikleri İttihadı"na varılacaktır.[259] Ancak, bu dönemde bir başka teşebbüsün de rekabetiyle karşılaşılmıştır. "İstanbul Umum Amele Birliği" adı altında işçileri toplamaya çalışan bu yeni teşkilât, *Aydınlık* tarafından çok olumsuz karşılanmış ve bu "son zamanlarda türeyen, müteveffa Sosyalist Partisini andırır, acaip" cemiyetle isim benzerliği yüzünden, Birlik Meclisi de adını "İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi" olarak değiştirmek zorunda kalmıştır.[260]

Bu sıralar, her halde TİÇSF gayr-i faal durumda olduğu için *Aydınlık* çevresi, işçiler arasında politik yoldan da kendisine bir destek sağlayabilmek umuduyla, Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası'na yaklaşmak istemiştir.[261]

---

259 Bu yolda ilk adımlar atılmış ve Nizamname hazırlanmış olmakla birlikte, resmî teşekkül seçimlerden sonraya bırakılmıştır. İttihat üyelerinin 15.000'i bulacağı sanılmaktadır. Anadolu'daki kardeş teşekküllerle daha ileri düzeydeki birleşmeler için de, İzmir, Ankara, Adapazarı, Zonguldak, Mersin gibi merkezlere bel bağlanmıştır. Bkz. Şefik Hüsnü, "Türkiye'de Dernek Birliklerinin Teşekkülü," *Aydınlık*, Sayı 15 (1 Mayıs 1923), s. 390-393.

260 Daha çok tramvay amelesi için hazırlandığı anlaşılan Umum Amele Birliği kurucularından bazılarının İkinci Enternasyonal'le ilgili kimseler oluşu, Birliği tüccar ve sanayicilerin himayesinde yürütmek ve onlarla aynı çatı altına yerleşmek istemeleri tenkit edildikten sonra, "millî gayeli" oldukları iddiasına karşılık da şöyle denilmektedir: "Biz emperyalizmin tasallutuna karşı, bütün milleti harekete getirerek meşru ve şanlı bir cidal açan millî teşkilâta edilecek en müessir ve feyyaz hizmetin, amele sınıfını aldatmak ve uyutmak olduğunu zannetmiyoruz. Bilâkis ameleyi şuurlandırmak ve hakikî bir sınıf birliğine isâl etmekle bu maksadın husul bulacağına iman ediyoruz." Selim Necati, "İstanbul Umum Amele Birliği," *Aydınlık*, Sayı 13 (10 Şubat 1923 -"Bu nüsha tamamen amele hareketlerine tahsis edilmiştir"), s. 330-332. Bu konuda bkz: *1923 Amele Birliği*, Mete Tunçay (İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2009).

261 İçinde daha çok deniz işçilerini barındıran bu parti, 11 Ocak 1923'te Üçüncü Kongresi'ni toplayarak adını değiştirmiş ve "Türkiye İşçi Fırkası" olmuştur. Gündem tamamlandıktan sonra, misafir gazeteci olarak hazır bulunan Dr. Şefik Hüsnü de toplanan işçilere müfit bir konferans vermiştir.

Aydınlık, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan ilk Türk İktisat Kongresi'ne karşı büyük bir ilgi göstermiştir. Kongreye gidecek işçi ve köylü delegelerine, bu derginin sayfalarında yol gösterilmiş ve akıl verilmiştir. Tarım konusunda devlet çiftlikleri ve kooperatif çiftlikler kurulması, topraksız köylüye toprak dağıtılması, ziraat komunaları tesisi, küçük ve orta sınıf köylüye yardımcı olmak için köy bankaları teşkili istenmiş; endüstri işçilerinin öne sürmeleri gerekli talepler de ayrıntılı bir liste halinde düzenlenmiştir.[262]

Bütün Türkiye'nin Ziraat, Sanayi, Ticaret ve İşçi zümrelerinden seçilmiş 1.135 delegenin katıldığı İzmir İktisat Kongresi'nde, tamamıyla kapitalizme özenti havası ağır basmıştır. Gümrük himayesi, sanayi kredisi, ucuz nakliyat tarifesi ve teknik öğretimin geliştirilmesi yolunda temenni mahiyetini taşıyan kararlar alınmıştır. Bununla birlikte, *Aydınlık* çevresinden gelen önerilerin bazıları da, öteki zümreler için kabul edilenlerin belki onda biri olan "İşçi Grubu'nun İktisat Esasları" arasında yer almıştır.[263]

Abdullah Vehbi, "Türkiye İşçi Fırkasının Esbab-ı Teşekkülü," *Aydınlık*, Sayı 13, s. 326-328. Bu yazı -dilce sadeleştirilerek- *Katkı*, Sayı 13 (Nisan 1975), s. 7-9'da aktarılmıştır.

29 Kânunusânî 1339 tarihli *Vakit* gazetesi, aynı kongreyle ilgili olarak şu bilgiyi de veriyor: "Yeni heyet-i idare intihap edilerek Fırka riyasetine vükelâ-yı deaviden Ramiz, kâtib-i umumîliğe Şirket-i Hayriye maaş kâtiplerinden Abdullah Vehbi [*Aydınlık*'ta çıkan makalenin yazarı], veznedarlığa Şirket-i Hayriye kontrol müdürü Necati Beyler ve âzâlıklarına da Şirket-i Hayriye kaptanlarından Ali efendi, 64 numaralı vapur makinisti Rıza, 55 numaralı vapur makinisti İsmail ustalar, köprü biletçilerinden Nuri efendi, Şirket-i Hayriye Hasköy fabrikasından tornacı Seyyit usta intihap edilmişlerdir." (Bu haberden yararlanmamızı merhum Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e borçluyuz.)

262 Dr. Şefik Hüsnü, "İktisat Kongresi'nde İşçi ve Köylü Sınıflarını Mevkii" ve "Amelenin Sermayedar Nizamı Altında Kabul Ettirmeksizin İdame-i Mevcudiyet Edemeyeceği Mevat," *Aydınlık*, Sayı 13, (10 Şubat 1923) s. 335-336 (Bu yazılar, Gündüz Ökçün'ün derlediği *Türkiye İktisat Kongresi* adlı kitapta, s. 46-49 ve 176-78'de yeni harflere çevrilmiştir). Burada teklif edilen hususlar, İstanbul'daki Birlik Meclisi tarafından bir madde ilâvesiyle aynen kabul edilmiş ve İzmir Kongresi'ne sunulmuştur. Bak, *Aydınlık*, "İktisat Kongresi için Amele Sınıfının Teklif Ettiği Esaslar," Sayı 14 (Nisan 1923). s. 360-63 - (Ökçün, s. 167-76).
Mehmet Alkan'ın ortaya koyduğuna göre, İstanbul Umum Amele Birliği de Kongre Başkanlığına -daha çok İstanbul'a ilişkin- 21 maddelik bir rapor sunmuştur. Kongrede oluşturulan "Emekçi Grubu" bir komisyon kurarak, her iki öneriyi göz önüne almak suretiyle 39 maddelik bir Genel İlkeler listesi saptamış ve bunu bastırıp dağıtmıştır. (Encümen'de Solcuların Halkçılarla dengelendiği anlaşılıyor: Kâtip Mürettibîn Cemiyeti'nden İstanbul murahhası Hayrullah Hayri; Mazbata Muharrirlerinden biri de, Mersin murahhası [THİF'ten] Ata Çelebi'dir; bunlara karşılık, Reis Buldan murahhası Dr. Behçet [Uz?], öteki Mazbata Muharriri de Antalya murahhası Ziya'dır [?]. Burada dile getirilen taleplerin (tarım işçileriyle ilgili olanların dışında kalan] birçoğu, kongrenin dört grubunca benimsenmiştir. Ama elbette bütün bunlar, sadece temenni ve tavsiye kararları niteliğinde kalmıştır. Bkz. "1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne Katkı - 1," *Birikim* yeni dizi, Sayı 21 (Ocak 1991), s. 53-58.
İzmir İktisat Kongresi'yle ilgili TÜSTAV arşivindeki belgeler ilerleyen sayfalarda verilmiştir.

263 Bkz. İktisat Esaslarımız: 17 Şubat 339 - 4 Mart 339 Tarihine Kadar İzmir'de Toplanan İlk Türk İktisat Kongresi'nde Kabul Olunan Esaslar ve İrad Olunan Nutuklar, s. 46 vd. (Ökçün, s. 430-34.)
Bu "Kongrede kabul edilen kararların sathîliği, bilhassa Misak-ı İktisadî diye adlandırılan kararlar daha sonra tenkit edilmiş; alay konusu dahi olmuştur." Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, s. 4. Kitaygorodsky, (TKP Genel Sekreteri) Dr. Şefik Hüsnü'nün kongredeki işçi kesimi toplantılarında, *Aydınlık*'ta savunduğu istekleri kabul ettirdiğini ileri sürmektedir: (*The Labour Movement in Turkey*, s. 88.) Anlaşılan, *Aydınlık* çevresi (İstanbul'daki) Birlik Meclisi'nde olduğu gibi, kongrede (Kütahya delegesi) Aka Gündüz'ün başkanlık ettiği İşçi Grubu'nda da ağır basmıştır. Fakat, Aydınlıkçıların istekleri, kongrenin tümüne kabul ettirilememiştir. 21 Mart 1923 tarihli *Ziya* gazetesinde "S." imzasıyla çıkan "İktisat Kongresi'nde İşçi Grubu" başlıklı bir yazı, örnek olarak, işçi kesiminin üç önerisini (toprak reformu; işçi sendikalarının kazanca katılması; genel ve büyük endüstri ve ulaştırma kurumlarının devletleştirilmesi) ele alıp, bunların bütün öteki gruplarca reddedil-

Yeni Seçimlere Hazırlık

1 Nisan 1923'te, Birinci TBMM'nin kendi kendini feshe ve yeni seçimlere gidilmesine karar vermesi üzerine, TİÇSF de yeniden faaliyete geçmiştir.[264] Çevrenin sözcüsü Dr. Şefik Hüsnü'ye göre, bu dönemde solcuların izlemeleri gereken politika, ulusal devrimcilerle işbirliği yapmak ve onların programını mümkün olduğu kadar ileriye götürmektir:

"Bu memlekette bundan sonra ancak üç türlü cereyan kabil-i tasavvurdur: 1) Bugünkü inkılâbı yapan ve yaşatmağa azmetmiş olanların temsil ettiği cereyan; 2) Derebeylik bakiyesi olan an'anelere ve hanedan-ı âl-i Osmana merbut olanları etrafında toplayan irticakâr cereyanlar; 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta halli sınıflar lehine, inkılâbımızı derinleştirmek, inkişaf ettirmek ve onu müşterek mülkiyete müstenit bir içtimaî inkılâba müntehi kılmak gayesini takip eden sosyalist cereyanı. Müktesep hukuku, fiiliyat ve tatbikat sahasına isâl edebilmek için, birinci ve üçüncü siyaset uzun müddet el ele hareket edebilecek ve herhangi bir fırsattan bilistifade irticaın tehditkâr taraftarları, milletin ekseriyet-i kahiresiyle beraber, tek bir vücut gibi kara kuvvetlerin karşısına çıkacaklardır."[265]

---

diğini anlatmakta; bundan da, hükûmetin demokratik bir burjuva cumhuriyetinden başka bir şey olmadığı sonucuna varmaktadır. Bkz. (der.) Ali Ergin Güran, Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) Partisi'nin Türkçe Gazetesi Ziya, s. 58-60.
İstanbul Umum Amele Birliği'nin (Kongreden önce) Millî Türk Ticaret Birliği'ne ve kongreye sunduğu raporlar için Bkz. Ökçün s. 161-67. [Ticaret Birliği yöneticileri arasında bulunan Ahmet Hamdi Başar, anılarında, sınıflararası işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla, "Türkiye Umum Amele Birliği'ni, Millî Türk Ticaret Birliği'nin bulunduğu binada kurduk" demektedir: "Amele Birliği Başkanı Şakir Kasım (Rasim!), Türkiye Amele Birliği'nin Türk Ticaret Birliği ile aynı gaye ve hedef etrafında elele çalıştığını açıkça ilân ederdi. Bizim de Amele Birliği'ne yardımcı olduğumuzu ve bütün davalarını tüccar derneği olarak desteklediğimizi herkes bilirdi. Bu durum solculara tabiî hücum vesilesi olmuştu: Türkiye Amele Birliği tüccarın bir kukla teşkilâtından, bir paravanadan ibaretti." *Barış Dünyası*, Sayı 54'ten aktaran Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, cilt I, s. 342-43. (İstanbul Umum Amele Birliği, 26 Kasım 1923 tarihli kongrede Türkiye Amele Birliği olmuştur.)

264 Ahmet Ağaoğlu'nun İngiliz Fırkaları hakkında verdiği bir konferansı tenkit vesilesiyle, bu sıralar *Aydınlık*'ta siyasetin oluşmasının teorik temelleriyle ilgili bir yazı yayımlanmıştır, Mehmet Vehbi, "İçtimâi Sınıflar Fırkaların Teşekkülünde En Mühim Âmildir," Sayı 14 (Nisan 1923), s. 356-359. Anlaşıldığına göre, Ağaoğlu fırkaların iki âmilden doğduğuna işaret etmiş ve birinci âmil olan fikrî cereyanların, sınıf mücadelesini şuurlandırarak ikinci âmili, içtimaî sınıf farklarını ortaya koyduğunu söylemiştir. Mehmet Vehbi ise, "Fikirler hayattan mülevvettirler ve onların cereyanı hayatın cereyanıyle muvazi gider" teziyle, Marxist teoriye uygun olarak konferansçının yorumunu baş aşağı çevirmektedir. Sınıflar kendi ideolojilerini yapan partileri meydana çıkarırlar ve "Bütün memleketlerin tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir."
TİÇSF'nin canlandırılması sırasında bu yazının anlamı şu olmak gerekir: Bu parti, sınıflaşmayı zorlayacak sun'i bir kuruluş değildir, mevcut olan bazı sınıfların sözcülüğünü yapacaktır; çünkü böyle sınıflar olmasaydı, bu parti bulunamazdı - fikir, sınıfı yaratamaz.

265 "İntihabat ve Yoksul ve Orta Halli Sınıflar," *Aydınlık*, Sayı 15 (1 Mayıs 1923), s. 383-385.
Celâl Nuri [İleri] de, aynı yıl yayımlanan *Taç Giyen Millet* adlı kitabında, Türkiye'deki siyasal ve toplumsal devrim yanlılarını uzlaştıracak şu görüşleri ileri sürmekteydi:
"Sosyalizmi Avrupa'da burjuvazi ve sermayedar, yani (kapitalist) zümresi doğurdu. Bizde ise bu iki tabaka yok veya yok gibidir. Şu takdirde sosyalizm de Avrupa'daki mahiyetinde olamaz. Biz terakkiyata ve iktisab-ı sâmâna bundan sonra başlayacağız. Usûllerimizi, kanunlarımızı o şekilde tedvin etmeliyiz ki, sa'y ü amel ile sermayenin müsademeleri mehmaemken ehven olsun. Avrupa'nın çektiği belâları bizim için bir ibaret dersi olabilir. Biz kendi sermayedarlarımızdan değil, Avrupa'nın buraya gelen sermayesinden bazı mertebe haksızlık görmekteyiz. İktisadî (kapitülasyon)lar ve tütün inhisarı gibi zâlim idareler memleketimize mazarratbahş olmuştur. Halk idaresi bu zararları büsbütün izale değilse tehvin etmeğe mecburdur." Bkz. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 62-68; Celâl Nuri'nin Anarşizmi Eleştirmesi: s. 521-25.

15 Nisan 1923'te İstanbul'da çalışmaya başlayan TİÇSF Muvakkat İdare Heyeti, burada belirtilen görüşlere uygun bir beyanname yayımlayarak, "Türkiye İşçi ve Çiftçi ve Orta Halli Halk Kitleleri"ni partiye katılmaya çağırmıştır. Bu belgede şöyle denmektedir:

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ VE ORTA HALLİ HALK KİTLELERİNE

"Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ilk defa 1335 intibahatından evvel, sizin hukukunuzu müdafaa etmek üzere meydan-ı mücadeleye atılmıştı. O zamana kadar memleketimizde orta halli ve fakirlerin, bir kelime ile ezilenlerin, ayaklar altında çiğnenen menfatlerini himaye vazifesini deruhte eden hiçbir siyasî teşkilât vücut bulmamıştı. Pek ulvî ve insanî gayeler takip eden partimiz, bir mevcudiyet-i resmiye ihraz etmezden evvel, bin türlü müşkülâta maruz kalmıştı. Ferdî saltanat makamını işgal eden kara sultanın vezirleri, hakikî hâkimiyet-i milliyeyi istihdaf eden siyasî akaidimizden kuşkulanarak, teşkilâtımıza mâni olmak istemişlerdi. Nihayet azmimiz galip gelerek ruhsat-ı resmiyeyi istihsal ile intihap faaliyetine atılabilmiştik. Zayıfların hakkını tanıtmak hususundaki gayret ve faaliyetimiz, aranızdan bir çoklarını partiye rabtetmişti. Bu teveccühünüzü intihabatta reylerinizi namzetlerimize vermek suretiyle alenen izhar etmiştiniz.

Fakat sizin mukadderatınızla oynayanlar, bunca senelerden beri sizi menfaatlarına ve ihtiraslarına âlet gibi kullananlar millet ve memleketi karanlık ve feci bir vaziyete düşürmüşlerdi. Bu keşmekeş içinde bir taraftan ölüm ihtilâçlarıyla kıvranan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma uğultuları ortalığı sararken, ötede vakur bir düşmanın tasallutuna uğrayan Anadolu'da, milletin en zinde unsurları derin bir iman ve sebatkâr bir azim ile millî varlığımızın temellerini kurmaya çabalıyorlardı.

Bu şerait altında, onaltı Mart 336 tarihinde millî davayı boğmak için, can çekişen hanedan hükûmetiyle anlaşan İngiliz ordusu İstanbul'umuzu bilfiil işgal ve Meclis-i Millîyi sed etmişti. Bu matemengiz hâdise ile başlayan meş'um devrede, milletin en pâk ve en mümtaz efradıyla beraber, size rehberlik etmekle iftihar eden partimiz âzâları da Ferit hükûmetinin takibat-ı tazyikatına maruz kalmıştı. Parti heyet-i idaresi, milletimizin mevcudiyetine suikast edenlerin dâhilî ve haricî bir hiyanet çemberi içine aldıkları İstanbul'da, mücadeleye devam ile kuvvetlerimizi israf etmekten ise tahdid-i faaliyet etmeyi, selâmet-i milliye namına daha müreccah bulmuştu. Bu sayede birçok şuurlu arkadaşlarımızın Anadolu'da istiklâl-i millî mücadelesine iştirak etmeleri imkânı hazırlanmış oluyordu. Nitekim ameleden ve münevverlerden, sizin teşkil ettiğiniz mazlum sınıfların müdafaasıyla iştihar etmiş müteaddit parti âzâları millî mücadele cephesinde ahz-ı mevki edebilmişlerdi."

Arkadaşlar! Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin size karşı deruhte etmiş olduğu vazifeleri ne suretle ifa etmiş olduğunu kısaca hatırlatmayı faydadan hali görmedik. Bugün göğsümüzü gere gere kaydettiğimiz bu mazi, ne gibi emeller beslediğimizi, millî kurtuluşumuzu ne şekilde idrak ettiğimizi göstermek ve bundan sonraki hattı-ı hareketimizi tenvir etmek itibarıyla pek büyük ehemmiyeti haizdir. Kazanılan istiklâl ve millî mevcudiyet haklarımızdan azami istifadenin temini ve siyasî inkılâbımızın irtica kuvvetlerine karşı şiddetle müdafaası ve derinleş-

tirilmesi mevzuubahs olduğu halde önümüzde açılan imar ve icraat devresinde de üzerimize pek güç vazifeler terettüp ettiğini şiddetle hissetmekteyiz. Bundan evvel olduğu gibi sizin yine kat'i müzaheretinize mazhar olursak ve kesif kütleler halinde bize iltihak ederseniz, iktisadî inkişafımız nisbetinde, münferiden müdafaası kesb-i müşkülât edecek hukuk ve menafiimizi teşkilâtımızın kuvvetiyle korumamız mümkün olacaktır.

Arkadaşlar; ciddi bir tarzda faaliyete başlamak zamanının hulûl ettiğini takdir eden partimizin İstanbul'da mevcut âzâları 10 Nisan 339 tarihinde akd ettikleri içtimâda, menfaatleri müşterek olan işçi ve çiftçilerin ve bütün yoksul ve orta hallilerin siyasî hakları, ancak siyasî kuvvetli bir parti tarafından müdafaa edilebileceğini takdir ederek muvakkat bir heyet-i idare intihap etmiş ve sizi tesanüt ve teşrik-i mesâiye davet etmeğe karar vermişlerdir. Muvakkat heyet-i idare, bütün parti işlerini tanzim ederek yakın bir vadede umumî ve resmî kongreyi davet etmekle tavzif edilmiştir.

Şimdiden heyetimiz, İşçi ve Çiftçi Partisi'nin hal-i hâzır için asgarî program olarak kabul ettiği esasat ve şiarları hülâsaten tesbit ve size arz etmeyi muvafık bulmuştur.

1: 1 Teşrinisâni 338 tarihinde BMM'nin müttefikan verdiği karar ile tahakkuk eden siyasî inkılâp esasatı: Ferdî saltanatın ilgası, hâkimiyetin bilâ kaydüşart millete aidiyeti, hukuk-u hâkimiyet ve hükümranînin hakiki millet mümessillerinden mürekkep Meclis-i Millînin şahsiyet-i maneviyesinde mündemiç bulunması esas umdemizdir. Ve partimiz bu esasatı her türlü münakaşanın fevkinde tutulması icap eden lâyetegayyer düsturlar gibi telâkki ettiğini ve tebdil ve tağyir teşebbüslerine karşı hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek mücadele edeceğini efkârı umumiyeye ilân eder.

2: Meclis-i Millî âzâlarının onsekiz yaşını mütecaviz kadın ve erkek bütün efrad-ı millet tarafından doğrudan doğruya rey-i hafi ile intihap edilmesine ve temsil-î nisbî usulünün tatbikine taraftarız.

3: Âşârın ve işçi ve köylü ve orta halli halkı ezen mevcut temettü vergilerinin ilgasıyla, membaı ne olursa olsun tekmil irat yekûnuyla mebsuten mütenasip ve mütezayit bir tek irad vergisi istifasını ve senevî beş yüz liraya kadar olan iradın bu vergiden istisnasını arzu ederiz.

4: Reji ve alelumum inhisarların ilgasıyla, yalnız devletin bizzat inhisar vaz'ına hakkı olmasını ve şimdiden ticaret-i hariciyenin devlet inhisarı usulüyle idare olunmasını muvafık buluyoruz.

5: İktisat Vekâletinin, devletin idare edeceği sanayi, ticaret ve vesait-i nakliyeyi bir fabrikacı zihniyetiyle idare eden bir iktisadî müessese haline ifrağı lâzımdır:

6: Ziraatta, ticarette ve sanayide kooperatiflerin teşkiline devletin yardım etmesini iktisadî inkişafımızın en mühim şartlarından biri telâkki ederiz.

7: Amele ve köylü derneklerinin ve dernek birliklerinin bilâkaydü şart teşekkülü ve inkişaf imkânına mazhar olması ve grev hakkının mahfuziyeti müstacelen halledilmesi icap eden mesaildendir.

8: İş gününün sekiz saat olarak tahdidi, gece işinin iki misli addi, kadın ve çocuk işinin ciddi bir tarzda hîmayesi ve ondört yaşından dûn olup hafif işlerde istihdam edilen çocukların işleticiler tarafından günün muayyen saatlerinde tahsil

ettirilmesi ve bu saatin iş satleri misûllu ücrete tâbi olması, eyyam-ı resmiyenin ücret verilmek suretiyle tatili gibi işçi grubunun İktisat Kongresi'nde müdafaa ettiği hayati noktaların mesâi kanununa ithal olunmasına gayret edeceğiz.

9: İşçi nümayişlerinin ve halk tezahüratının ihlâli hâkimiyet-i milliye ile gayr-i kabil-i tevfik olduğundan, bunların serbesti-i tam dâhilinde cereyanlarının teminini isteriz.

10: Memur ve muallimlere dernek teşkili hakkının tanınması bir zarurettir.

11: İptidâî tahsilin meccaniyet ve mecburiyeti usulünün bilfiil tatbiki icap der.

12: Mükellefiyet-i askeriye devresi tenkis ve mühim bir kısmı genç işçi ve köylülerin tahsil ve terbiye-i içtimâiyesine hasrolunmalı ve ordu, tahsilden mahrum kalmış olanlar için bir mektep yerine geçmelidir.

13: Eytam, eramil ve malûlin maaşları maişet pahasıyla mütenasip miktarlara iblâğ olunmalı ve darülacezelerin ve hastahanelerin teksiri suretiyle fıkaranın meccanen tedavi ve takviyesi temin olunmalıdır.

14: Bilcümle memurların azil ve nasbı mesaili ve hukuk-u siyasiyeden istifadeleri hususu salim bir usul dâhilinde hal ve tesviye edilmelidir.

15: Derebeylik bakayası olan ve köylüleri feci bir tarzda yağma ve garet eden mütegallibenin ferdî teşebbüslerle asayişi ihlâl etmelerine meydan bırakmayacak bir şekilde, usul-ü inzibat ıslâh edilmelidir.

17[16]: Milletin hakiki mümessileri doğrudan doğruya halkın intihap ettikleri vekilleri olduğuna nazaran, Millet Meclisi intihabatının her türlü tesirattan ve resmî müdahalelerden azade olarak icra edilmesi icap eder.

Arkadaşlar! Bu esasat dâhilinde çalışmayı kabul ediyorsanız hemen partiye dâhil olunuz ve tanıdıklarınızı da irşat ve tenvir ile beraber getiriniz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

15 Mayıs 1923 Muvakkat Heyet-i İdaresi [266]

İlk Tevkifat

Aydınlık çevresi, 1923 Mayıs'ında Ankara hükûmetinin ilk darbesini yemiştir. 1 Mayıs 1923 günü aşağıdaki beyanname dağıtılmıştır:

İşçi Yoldaş!

Bütün dünya işçi cemiyetleri ve işçileri otuzdördüncü (1 Mayıs) günü için hazırlanıyorlar, çünkü Bir Mayıs bütün dünya işçilerinin seferberlik günüdür.

Bir Mayıs'ta, dünyanın bütün memleketlerinde şimendüferler, tramvaylar, vapurlar, posta ve telgraflar ve sair bütün vesait-i nakliye duracak. Fabrikalar, imalâthaneler, maden ocakları, hâsılı hiçbir müessese işlemeyecek. İşçiler, işçi kuvvetinin ne büyük bir kuvvet olduğunu her sene olduğu gibi bu sene de bütün sermayedarlık âlemine gösterecektir. Evet, kol ve dimağ kuvvetiyle sermayedar

266 "TİÇSF'nin Beyannamesi," *Aydınlık*, sayı 15, s. 405-406. Beyannamenin tümü (tarafımızdan) yeni harflere çevrilerek *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı 6 (Nisan 1969), s. 484-86'da yayımlanmıştır. Bkz. *TSA I.*, s. 801-803. Fırka Muvakkat Heyet-i İdaresinin 16 maddelik bir "asgari program" olarak düzenlediği bu belge için, ayrıca Bkz. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 187-91.

hesabına çalışan her şey duracak, hatta küçük memurlar, muallimler işlerini bırakacaklar. Bu muazzam işçi orduları kızıl bayraklarla nümayişlerde bulunacaklardır. Bu suretle kendilerinin büyüklüğünü ve bütün dünya işçileri arasındaki kardeşlik ve tesanüt duygularını şiddetle hissedecekler... Hak, adalet ve insanlık düşmanı olan hazır yiyici ve kan emici burjuva hükûmetleri ve yardakçıları anlayacaklardır.

Türkiyeli İşçi Yoldaş!

Senin vaziyetin bütün diğer memleket işçilerinden daha fena, daha fecidir. En kötü şerait içinde, bir lokma ekmek parçası mukabilinde her gün on, oniki saat çalışmıyor musun?..

Patronların, kumpanyaların tahriklerine ve keyfî muamelelerine maruz kalan, en ufak bir hakkını istemek için sesini çıkardığın zaman kapı dışarı edilen, hastalandığın, sakatlandığın zaman işten çıkarılan, ilâçsız, tedavisiz kalan, her yerde pis amele... diye alay edilen, devlet işlerine karıştırılmayan, haram yiyici bey, paşa ve ağaların cepleri için yaptıkları harplerde en ileri saflarda merhametsizce kurban edilen sen değil misin?

Öyle ise ayaklar altında çiğnenen haklarımızı almak, kanlı burjuvazya zulüm ve soygunculuğuna nihayet vermek için (Bir Mayıs) gününde her şeye rağmen işleri bırakarak, çocuklarımızla, kadınlarımızla muazzam kütleler halinde toplanacağız, nümayiş ve tezahürlerde bulunacağız. Zengin sermayedarlara ve onların mümessili oldukları hükûmetin kulağına bağıracağız.

1 - Sekiz saatlik işgününün kanunen tanınması,

2 - Ücret ve yevmiyelerin asgarî maişet fiyatına tekabülü,

3 - İşsiz işçilere ve küçük memurlara yardım,

4 - Bilhassa işçi ve çiftçi sınıfı ve bütün fakir ve orta halli halkı ezen ağır vergilerin kaldırılması ve bunların yerine sermaye ve varidat üzerine müterakki ve müteżayit bir tek vergi vaz'ı,

5 - İşçiye patron ve kumpanyalar tarafından insanca muamele edilmesi ve işçileri himaye edecek kanunlar vaz'ı,

6 - İntihabatın bir derece[li] olarak icrası ve kadınların da iştiraki,

7 Bütün dünya işçi sınıfının ve emperyalist devletlerin boyunduruğu altında inleyen şarkın mazlum ve esir milletlerinin yegâne müdafaacısı olan Sovyet Rusyası ile hakiki ve devamlı iktisadî ve siyasî ittifak akdi,

8 İşçilerin çıkarını ve menfaatlerini müdafaa ettikleri için bugün halk hükûmeti(!) zindanlarında çürüyen Komünist arkadaşlarımızın derhal tahliyesi ve Komünist Fırkasının resmen tanınması,

9 - Bir Mayıs gününün İşçi Bayramı olarak resmen tanınması,

10 - Fabrikalardan uzak yerlerde yaşayan işçiler için kolaylık, işçi ve evleri, köyleri, işçi hastahaneleri inşası,

11 - Siyasî ve içtimaî, iktisadî işçi gazetelerinin intişar etmesine mümanaat değil, bilâkis yardım edilmesini, isteyeceğiz.

Cehalet ve sefalet içinde kalmış birçok zavallı arkadaşları tenvir ve himaye etmek ve bu beynelmilel tezahür ve nümayişe büyük kütleler halinde iştirak etmenin

lüzumunu anlamak her şuurlu işçinin vazifesidir. Ta ki; gaddarlık ve zulüm cihetiyle Avrupa burjuvalarından geri kalmayan ve birçok hususlarda onlara taş çıkartan Türkiye'nin haris ve zâlim derebeyleri, ağaları, beyleri ve paşaları, zengin sermayedarları ve onların mümessili olan hükûmet, işçi kuvveti, işçi ittihadı, işçi tesanüdü, işçi kardeşliği, işçi azmi karşısında boyunlarını eğmeye, zulüm ve tegallüplerine nihayet vermeye, işçi hukukunu tanımaya mecbur kalsınlar.

Arkadaşlar!

Kan emici, zengin burjuvalara hakkımızı tanıtmak, onların keyfî ve zâlimane hareketlerine mâni olmak için kullanacağımız silâhlar, teşkilât, birlik ve mücadeledir. Ancak bu suretledir ki, işçi ve çiftçi sınıfı, sermayedar zulmünden ve esaret boyunduruğundan kurtulabilir ve kurtulacaktır.

Arkadaşlar!

İstanbul'da, Zonguldak'ta, Ankara'da ve diğer şehirlerde işçi rehberi maskesi altında birtakım serseri vicdansızlar vardır ki, bunlar burjuvaların işçi sınıfı içinde casuslarıdır. Onlar burjuvalardan aldıkları paralarla işçileri kandırmak ve burjuvalar hesabına hareket ettirmek için çalışmaktadırlar. Bilhassa son günlerde "Millet Meclisi İntihabı" münasebetiyle sözde Amele Birliği namına gazetelerde beyanatta bulunan Şakir Rasim Efendi amelenin siyasetle meşgul olmayacağını, sosyalizm ve komünizm esaslarının memleketimizde kâbil-i tatbik olmadığını ve Gazi Paşa(!)nın ve onun fırkasının amele için istinatgâh olduğunu söylemek cüretinde bulunmuştur. Maktul Hilmi zamanında ve ondan sonra Sosyalist Fırkası'nın başında bulunarak birçok suiistimalleri meydana çıkaran ve kuva-yı işgaliye kumandanlarından aldığı emirlerle hareket eden bu hain işçi düşmanı bugün müşterek düşman karşısında birleşmek lüzumunu hisseden işçileri ayırmaya çalışıyor.

Arkadaşlar!

Son senelerin acı tecrübeleri, işçi sınıfının gözünü açmış ve ona hakiki dost ve düşmanlarının kim olduğunu göstermiştir. Bunun için bu hainler, caniyane maksatlarına muvaffak olamayacaklardır.

Bu seneki 1 Mayıs Millet Meclisi için intihap yapıldığı zamana tesadüf diyor. Bu cihetten Türkiye işçileri için gayet büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bütün işçiler artık kendi sınıf benliklerini, sınıf menfaatlerini anlamalı ve bu fırsattan istifade ederek sırf işçi menafiini müdafaa edecek yoldaşları meb'us çıkartmak için mümkün olan her şeyi yapmalıdırlar. Şu hakikat iyice anlaşılmalıdır ki: Bütün diğer burjuva fırkaları, Halk Fırkası adını taşıyanlar, hep zenginlerin, beylerin, paşaların ve ağaların menfaatlerini müdafaa eden ve işçilerin daima sefalet ve esaret altında yaşamalarını isteyen fırkalardır.

İşçi Yoldaş!

Şunu iyi bil ki, bugün senin boynundaki esaret zincirini kırmak senin elindedir. Fakat bunun için her şeyden evvel, başkalarından sana fayda gelmeyeceğini ve yalnız kendi sınıf arkadaşların ile kendini kurtarabileceğini anlayarak, teşkilât yapmak, birleşmek ve gaddar sermayedarlara karşı mücadele etmek lâzımdır.

İşçi Arkadaş!

1 Mayıs günü yaklaşıyor. Hain ve zalim burjuvalar işçi kuvveti karşısında daha şimdiden titremeye başladılar. Sen de kabiliyetini göster, hiçbir dakika bile kaybetmeden hemen 1 Mayıs yapmaya giden işçi yoldaşlarına iltihak et! İşçi haklarının tanınması ve işçi kurtuluşu 1 Mayıs'ta bütün işçilerin muazzam kütleler halinde nümayiş yapmalarıyla kabil olacaktır. Hak ve adaletin muzafferiyeti, bütün işçilerin birliğini, ittihadını temin edecektir. İşçi saltanatının kurulması, sınıf mücadelesi sayesinde kabil olacaktır.

İşçi Arkadaş!

Eğer sen istersen, bu seneki 1 Mayıs bütün Türkiye proletaryası yani işçi sınıfı için yeni ve mesut bir devir açacaktır.
Sen istersen bu seneki 1 Mayıs, Türkiye işçileri ve çiftçilerinin, bütün fakir ve orta halli halkın hukukunun tanındığı bir gün olacaktır.

İşçi Arkadaş!

1 Mayıs'ta hepimiz işlerimizi bırakacağız. Elimizde kızıl bayraklar, kalbimizde kızıl iman, gözümüz kızıl güneş olduğu halde, büyük kitleler halinde çoluğumuzla, çocuğumuzla, körümüz, topalımızla nümayiş mahallelerine akın akın koşacağız. En gür sesimizle bağıracağız:

Kahrolsun Türkiye'yi ve bütün mazlum milletleri esaret altında bırakmak isteyen garp emperyalistleri! Kahrolsun işçi ve çiftçi sınıfını ezen, komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisi!

Kahrolsun burjuvalara satılmış hain işçi rehberleri!

Yaşasın işçi teşkilâtları ittihadı ve işçi meb'uslar!..

Yaşasın bütün dünya inkılâbı ve onu hazırlayan 3. Komünist Enternasyonali...

1923

Türkiye Komünistleri

Sofya, "Ziya" Matbaası

Moskova: Merkezî Devrim Müzesi (1338/17)

Bunun üzerine, "TBMM hükûmetini ıskat ve meşruiyetine isyanı tazammun eden, hükûmet şekl-i hâzırını düşman tabiriyle işaret ve işçi saltanatından açıktan açığa bahis ve icraat-ı hükûmet aleyhine ameleyi tezahürata teşvik, Komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisinin kahrolmasını temenni, hükûmet-i hâzıranın şeklini tebdil ile yerine Komünist bir hükûmet ikame etmek üzere ameleyi azim ve şiddetle mücadeleye sevk ve tahrik" unsurlarının bulunması sebebiyle, aralarında TİÇSF'nın reisi, umumî kâtibi ve birtakım üyeleri de bulunan yirmi kişiye yakın bir grup tutuklanmıştır.[267]

267 Ali Cevdet, Şefik Hüsnü, Sâmih, Sadrettin Celâl, Eczacı Galip, Hasan Âli [Ediz], Hüseyin [Eczacı] Vasıf, Hasan bin İbrahim, [Vanlı] Kâzım, İstavridis, [Roland] Ginzberg, Sarafim Vasilkopulo, Namık İsmail, Cevat, Haşim, Yakup ve "fer'an zimethal" olarak, sözkonusu beyannameyi "mahalli-i tab'ını Sofya göstermek suretiyle" basan matbacılar ile Rusya'dan motorlarla kitap ve dergi getiren başka birtakım kimseler bu tevkifata dâhil edilmişlerdir. Bkz. "Ceza Mahkemesinde Komünistlerin Muhakemesi," *Tanin* (4 Haziran 1923), s. 3.

Bu olayda ağırlık merkezi, yayılan bildiriler olmakla birlikte, *Aydınlık* çevresinin

---

Basında saptayabildiğim ilk kovuşturma haberi, 2 Mayıs tarihli *İleri*'dedir: "İstanbul'da Komünist Faaliyeti - Ahaliyi hükûmet aleyhine isyana davet edenler hakkında tahkikat devam ediyor. Birkaç gün evvel Vanlı Kâzım'ın üstünden beyannameler çıkmış ve istirdat edilmişti. Polis havadis neşriyatını menafi-i memleket namına muvafık görmüyor."

Tevetoğlu kitabında, İstanbul Bidayet Müdde-i Umumîliğinin iddianamesini ve savcı yardımcısının mahkemedeki açıklamalarını aktarıyor: s. 94-96.

3 Mayıs 1339 tarihli *Vakit* gazetesinde çıkan "Üç Komünizm Propagandacısı" başlık bir haberden anlaşıldığına göre, Bir Mayıs beyannamesi dağıttıkları için, önce Bedros, Vanlı Kâzım ve İstavridis adında üç kişi tutuklanmış ve Divan-ı Harbi-i Örfî Heyet-i İstintakiyesinde sorguya çekilmişlerdir. Daha sonra sanıklar çoğaltılarak, İstanbul İkinci Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır.

A. Sayılgan da, elindeki "Özel Arşiv"den bu tutuklama ile ilgili olarak şu bilgileri aktarmaktadır (s. 86-87): "21 Nisan 1923'te Yunan uyruklu İstavridis 'Beynelmilel Bina ve Marangozlar Cemiyeti'ne 300 kadar beyanname götürürken yakalandı. Ayrıca, Beyazıt'ta Bakırcılar Kader Matbaasında basılmış beyannameler işçiler arasında dağıtılırken polis duruma el koydu. 1 Mayıs 1923'te Sovyet uyruklu Bedros, Şişli'de tramvay kulübesine 'Yaşasın Komünizm' başlıklı ve Rumca yazılı beyannameyi yapıştırırken ele geçti."

3 Mayıs tarihli *İleri*'de İstanbul Polis müdürü Sudi Beyin, "bu mesele izam edilecek bir derecede değildir" dediği aktarılmakta ve üstünde Rumca elyazılı olarak "Zito Komünisis", "Türkiye İşçileri Birleşiniz" ve basılı "Ana-Façism" diye kâğıtlar çıkan Bedros'un serseri takımından ve aklında noksanı olduğu ileri sürülmektedir. 7 Mayıs'ta da aynı gazete "Şehrimizdeki Komünist Taslakları" hakkında Divan-ı Harp Reisi Kaymakam Besim Beyin "Bu adamlara taklib-i hükûmet edecek bir kudreti haiz bir mahiyet vermek büyük bir hatadır" diye beyanat verdiğini yazmaktadır. *İleri*, 8 Mayıs'ta Heyet-i İstintakiye ve Bedros'un, ertesi gün de İstavridis'in fesli ve Kâzım'ın kalpaklı-gözlüklü-bıyıklı resimlerini basmıştır. Yine 9 Mayıs'ta açıklandığına göre, "Dün Polis müdiriyeti 1. Şubesince 3. Şubeye Beynelmilel Kızıl Enternasyonal'e Merbut Beynelmilel Marangozlar-Bina İşçileri Cemiyetlerinin seddi hakkında emir verilmiştir." Kadir Matbaası sahibi Apikoğlu Agop'un tevkif edildiğini bildiren 10 Mayıs tarihli *İleri*, bu zatın beyannamelerin birini Galata'da, birini Bayezıt Bakırcılar'da bastığını, sekizer bini için 25 lira aldığını, zabıtayı şaşırtmak için altına "Sofya'da Ziya Matbaası" yazdırıldığını eklemektedir. 14 Mayıs'ta tahkikatın bittiği, fezlekenin hazırlanmakta olduğu belirtilmiş, 16 Mayıs'ta da "Genç Komünistler Birliği ve Türkiye Komünistler Birliği" başlığı altında, şehrimizde komünist teşkilâtının 1919'da kurulduğu açıklanmıştır. Muhakemenin başladığının ertesi günkü (25 Mayıs) *İleri*, "Bizdeki Bolşevikler ve Rusya'dakiler" başlığı altında 11 kişinin daha Polis müdiriyetinden Müddeiumumîliğe sevkedildiğini haber verirken, sanıkların polislerin eşliğinde yürürlerken toplu bir fotoğrafını da basmıştır.

Yargılama ise, *Vakit* gazetesinde yeralan şu haberlerden izlenebilir:

- "Komünist Gençlerin Muhakemesi," 31 Mayıs 1339
- "Komünistler 'Hıyanet-i Vataniye' ile Muhakeme Edilebilir mi?" 4 Haziran 1339
- "Komünistler Mahkeme Kararıyla Tahliye Ediliyor," 7 Haziran 1339 (Sanıkların mahkemede çekilmiş toplu resmi).

TİÇSF kâtib-i umumîsi Dr. Şefik Hüsnü bu olayları "Anadolu ve İstanbul İşçi ve İnkılâpçılarına" hitaben yayımladığı bir bildiriyle açıklamıştır: *Aydınlık*, Sayı 16 (Haziran 1923 - aslında bu sayı Temmuz ortalarında çıkmıştır), s. 427. Aynı dergide, bu olayla ilgili şu yazılar da vardır:

- Dr. Şefik Hüsnü, "Mevhum Bir Taklib-i Hükûmet Davası,"s. 426-427.
- Sadrettin Celâl, "Komünizm ve Hıyanet-i Vataniye," s. 416-420.
- Hıyanet-i Vataniye Mevkuflarından Biri, "Zincir Hatırası", s. 420-421.

Şefik Hüsnü, daha önce, 27 Mayıs 1923 tarihli *İleri* gazetesinde yayımlanan uzun bir yazısında, *Aydınlık* ve TİÇSF'nin yasal kuruluşlar olduğunu ve -işçi sınıfı da toplumsal eylemlerde bulunacak biçimde örgütlenmemişken- yalnızca 150 üyesi olan partisinin hükûmeti devirmeye kalkışmakla suçlanmasının gülünç sayılması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. G. Harris, *Origins of Communism in Turkey*, s. 124. 1 Mayıs 1923 tutuklamaları, Komintern organında da protesto edilmiştir. Bkz. Hristo Kabakçiyef, "İstanbul'dan Mektup: Kemal Paşa Hükûmeti İşçi Örgütlerine Karşı" (Inprekorr'da çıkan makalenin Türkçe çevirisi: *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 100-5).

Tasvir-i Efkâr gazetesinin 5 ve 6 Mayıs 1923 günlü nüshalarında "Komünist Taslakları hakkında Merkez Kumandanının Beyanatı" ve "Komünistlik Macerasının İçyüzü" başlıklı 2 haber yayınlanmıştır (Bu gazete kupürlerine ulaşmamızı sağlayan Sayın Erol Ülker'e teşekkür ediyoruz). İlk günkü haberde şöyle deniyor: "Güzide ümeray-ı askeriyeden 'Miralay Şerif Bey, komünist teşkilâtının haiz-i ehemmiyet olmadığını ve hükûmetin temin-i asayiş hususunda en müessir tedabiri ittihaz

çalışmalarıyla ilgili bazı bilgiler de açıklanmıştır. Bidayet müddeiumumîliğinin iddiasına göre, TKP'nden başka, "Türkiye Komünist Gençler Birliği" adında gizli bir kuruluş daha vardır.[268] Yeraltı teşkilâtı, dış ülkelerle temas halindedir, özellikle Bulgaristan ve Rusya'dan kitap ve dergi getirerek dağıtmaktadır.[269]

---

eylediğini söylüyor.' Yeniden Tevkif edilecek komünistler de var. Zabıta çok şayan-ı dikkat mesaile nüfuz ediyor. Yeni yeni beyannameler ortaya çıktı. İstanbul'da komünist geçinenler kimlerdir? Sarafim, Karaoglanidis, Ginzberg-Rolan, Jak ile bazı gafil Türkler. İnkılâptan makeddem Beynelmilel Amele İttihadı Cemiyeti'nin Seddi üzerine (*Neos Antropos* gazetesini çıkaran) Sarafim [Maksimos] Rusya'ya, Sadrettin Celâl yoldaş da Bulgaristan'a firar eylemişlerdir. Polis Müdürü Sudi Bey: Bİİ dokuz ay önce seddolundu [Ağustos/Eylül 1922]." 6 Mayıs günlü nüshada ise şunları okuyoruz: "Bİİ: Beynelmilel Deniz İttihat Cemiyeti + Beynelmilel Bina İşçileri İttihat Cemiyeti + Beynelmilel Marangozlar Cemiyeti + Beyoğlu'ndaki Gençlik Cemiyeti ve Türkiye İşçiler birliği. Elyevm mevkuf Kâzım, [Niko] Asimopulo, "Rusya'nın fevkalâde itimadını haiz "Ginzberg" (Rusya'ya), Dr. Ş. Hüsnü, S. Celâl (Tiflis'e), Sarafim (Bulgaristan'a) ve Zaharya (Amerika'ya) firar etmişlerdir. S. Celâl'in bu işlerle meşgul olmadığına dair bir mektubu zirde münderiçtir." "1 Mayıs'ta şehrimizde ihtilâl çıkarıp komünistliği tesis etmek için Ginzberg bir vapura tayfa yazılmış, Sarafim de diğer bir vasıta ile birkaç ay evvel şehrimize gelmişlerdir. Ginzberg Kâzım'la buluşmuş, Sarafim de azası Rumlardan mürekkep olan Genç Komünistler Fırkası efradından olup âhiren divan-ı harbde mevkuf Bedros ile birleşmiş... *Ziya* gazetesi içine sarılmış beyannameler tevzii... 28-29 Nisan'da Kasımpaşa'da Peremeci sokağında 38 nolu hanede Kâzım'ın tevkifi." "İstavridis Tünel caddesinde beyanname dağıtırken, Bedros da Şişli'deki tramvay kulübesine yapıştırırken cürm-ü meşhut halinde yakalanmışlardır –Tramvaycı Hasan da tevkif edilmiş, isticvabında Galip isminde bir eczacı çırağından aldığı beyannameleri sekiz aydan beri dağıtmakta olduğunu söylemiştir." "Galip isticvabında önce inkâr, sonra itiraf: TKP ona ayda 30 lira aylık bağlamış. Verilen parayla propaganda malzemesi saklamak üzere ev kiraladığı; kendisine merci olarak tüccardan Ahmet efendinin yazıhanesinin gösterildiği." "Beyannameler dağıtılmadan 28-29 Nisan'da komünistlerin tevkifiyle akim kaldığı. Masrafları karşılayan [Baytar Ali] Cevdet ve [Eczacı] Vasıf beyler.

268 Bu tutuklamayla ilgili olarak İstanbul Valiliğinin Dâhiliye Vekâletine gönderdiği 26 Mayıs 1923 tarihli yazıdan Tevetoğlu'nun aktardığına göre (s. 385), TKGB Askerî Tıbbiye ve sanayi talebeleriyle aydın işçiler arasında örgütlenmiştir. Teşkilâtın genel sekreteri [Ali] Cevdet, [yönetim kurulu] üyeleri Hasan Âli, Galip, Vasıf ve Sâmih beylerdir.

269 "...Memalik-i muhtelifeyle temas hasıl ederek evvelce teşkil eyledikleri Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkalarının teşkilât ve gayelerinden teb'it ederek, teşkilât ve müessesat-ı haziranın inkırazını istihdaf eden Garpteki bazı cemiyet ve kongrelere suret-i mahsusada azimet ... Bulgaristan ve Rusya'dan celbolunan birçok âsar ve ceraidi ... tevzi..."

Tanin'in yukarıdaki notta anılan haberinden.

Bu suçlamada, Komintern'in Dördüncü Kongresi'ne katılmak üzere geçen yılın sonlarında Moskova'ya giden bir takım TİÇSF üyelerinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Ancak, yukarıda verdiğimiz bilgilerden gördüğümüz gibi, daha önceleri de bu çevreden Dr. Şefik Hüsnü, kongrelere katılmak üzere Fransa ve Bulgaristan'a, Ali Cevdet de, propaganda yapmak ve temas kurmak üzere Rusya'ya gitmişlerdir.

Komintern'in Yürütme Komitesi, 4 Mart 1922'de Doğu Meselesi üstüne bir kararında, Balkan Komünist Federasyonunu Türkiye'deki akımın gelişmesine nezaret etmekle görevlendirmişti (Degras, *Communist International*, I, s. 327/2). Dr. Şefik Hüsnü de anılarında şöyle demektedir: "1922 senesinde Bulgaristan'a siyasî bir seyahat yaptım. O zaman Bulgaristan'da Istanbuluski [Aleksander Stamboliski (1879-1923)] Partisi hâkim idi ve bu sırada Bulgaristan Komünist Partisi'nin tertiplediği büyük kongrede de ben, bizim *'Aydınlık Grubu*'nu temsil ediyordum. Sofya'daki kongrede benim uzun konuşmam başından sonuna kadar dikkatle takip edildi. Gerek kongre sırasında gerek kongreden sonra orada Türk komünistlerle tanıştım. Dostluk kurdum." (Bkz. Kâzım Alöç, "İfşa Ediyorum - VI," *Yeni Gazete*, 17 Nisan 1967. Yeni Baskısı için bkz. *1940'lı Yıllar* 5, Der. Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2006) [Bu kitapta Dr. Şefik Hüsnü'nün o dönemki raporları ve *Rabotniçeski Vestnik* gazetesinin bu konudaki haberlerini yukarıda verdik.] Bulgaristan'dan gelen yayınlar da, bu temaslarla ilgili olabilir. Prof. Dr. T. Z. Tunaya'da bulunan küçük bir kitap, belki bu ara İstanbul'a getirilenlerden biridir: Faruk Asrî [Vanlı Kâzım], *Komünizm: Meslek-i İştirakiyunu Tetkik* (Filibe: İştirakiyun Kütüphanesi, 1922).

S. Velikov, *Kemalist İhtilâl ve Bulgaristan* adlı kitabında, Bulgaristan Komünist Partisi ile Türkiye

Hıyanet-i Vataniye Kanunu gereğince yargılanmaları istenen tutuklular, avukatlarının –İstanbul, TBMM Hükûmetinin yönetimi altına girmiş olmakla birlikte, bu kanunun yürürlüğe konması için gerekli özel tören yapılmamış olduğuna dair– itirazları kabul edilerek beraat etmişlerdir.[270]

Komünist Partisi arasındaki bağlantıların daha 1920'de başladığını belirtmekte, yukarıda anılan ilişkiler hakkında da, yukarıda belirttiğimiz *Rabotniçeski Vestnik* gazetesinin 8-19 Haziran 1922 tarihli sayılarına dayanarak şu açıklamaları vermektedir (s. 125-27):

"Bulgar Partisinin 1921 Mayıs'ında yapılan 3. Kongre'de okunan merkez faaliyet raporunda şöyle deniliyordu: 'BKP Merkez İcra Komitesi İstanbul'daki işçi organizasyoncuları ile temas halindedir. Balkan Komünist partileri arasındaki iki konferansta bir Balkan Federasyonuna doğru yön alınmıştır. ...'

BKP, 1922 Haziran'ının başında Sofya'da 4. Kongresini yaptı. Bu kongrede kardeş partilerin temsilcileri ile birlikte Türkiye'deki partinin temsilcisi Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] da bulunmuştur.

O, kongreye Türkiye'deki partililerden sıcak selâmlar getirdiğini söylemiştir. O, Bulgaristan'daki parti faaliyetlerini değerlendirdiklerini söylüyordu. Büyük ihtilâli de dikkatle izlediklerini söyleyen Masdar, uzun bir konuşma yaptı. 4. Kongre'nin kapanışından sonra 7.7.1922'de Sofya'da büyük bir miting düzenlenmişti. Lvov Most meydanında yapılan mitingde meydanın 6 yerinde kurulan kürsülerden komşu memleketlerin partilerinin temsilcileri konuştular. Bu kürsülerin birinde Georgi Dimitrov'la Masdar konuştular. Masdar, korkunç Avrupa savaşının, insan emeğine mal olan nimetleri tahrip ettiğini söylemiş ve birçok insanın kurban gittiğini eklemişti. Masdar bundan sonra alınacak örneklerden bahsetti...

Masdar, 4. parti kongresi sırasında Bulgaristan'daki Türk organizasyonlarının kongresine de katıldı. Burada da konuşmalar yaptı.

Burada Enyo Markovski de konuşmuş ve Türk delegesine dönerek 'sizin Boğaz kıyılarında en ağır şartlar altında yaptığınız savaşı dikkatle izliyoruz' demişti. O milletlerin emperyalizmin esaretinden kurtulmaları gerektiğini söyledi...

Masdar Kongreyi takiben Sofya'da yapılan bir konferansta da konuştu."

"Masdar" Türkiye'ye döndükten sonra da, *Ziya* gazetesine "Vatan Müdafaası" başlıklı bir yazı göndermiştir: Yıl 2, Sayı 46, 4 Teşrinievvel 1922. Bkz. Der. Ali Engin Güran, *Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) Partisinin Türkçe Gazetesi: Ziya* (Örnekler), s. 36-37.

Bu açıklamalardan, Dr. Şefik Hüsnü'nün Bulgaristan'da "Masdar" takma-adını kullandığı anlaşılıyor. S. Velikov'un *Etudes balkaniques* dergisinde çıkan "Georges Dimitrov et quelques questions du mouvement ouvrier en Turquie" başlıklı makalesinde (s. 118) Türkiye Komünist Gençler Birliği temsilcisi olarak, "Masdar"la birlikte Bulgaristan'a giderek Bulgaristan Komünist Gençler Birliği toplantısına katıldığını belirttiği "İsmail Hakkı" hakkında yukarıda bilgi ve konuşmasını verdik. Şişmanov'un *Novo Vreme'nin* 1922 yılına ait 12. sayısından aktardığı alıntılara da bakınız (s. 123).

270 Hıyanet-i Vataniye Kanunu - m. 12; Bkz. *Tanin* (7 Haziran 1923), s. 3. [Bu davada Aydınlıkçıların avukatlarından olan Prof. Muslihiddin Âdil beyin sosyalizmle eski bir ilgisi vardır. Selanik'te Mekteb-i Hukuk müdürü iken 1912 yılında yayımladığı *İktisad Dersleri* kitabında Sosyalizmi nasıl anlattığı, *Katkı*, Sayı 22 (Ocak 1976), s. 14-22'de aktarılmıştır.] Kitabımın önceki basımlarında ben de, birçok anılarda bile yinelenen bu "hakikat"le yetinmişken, sonradan bunun doğru olmadığını, işin arkasının geldiğini "keşfettim". Kararın Sıvas'taki Yargıtay'dan dönmesini izleyen yeniden yargılanma aşamalarına aşağıdaki bölümde değindim. En son olarak da bu kovuşturmanın Lausanne Antlaşması uyarınca çıkartılan Af Yasası ile kapandığını öğrendim.

Konuyla ilgili olarak *Aydınlık* dergisinin 16. sayısında Dr. Şefik Hüsnü'nün şu açıklaması yayımlanmıştır:

Anadolu ve İstanbul işçi ve inkılâpçılarına
Arkadaşlar,

Partimiz reis ve katib-i umumîsinin ve bazı azalarının maruz kaldıkları asıl ve esastan ari, ağır ithamat altında, tevkif edildikleri zaman hissettiğiniz derin tesiri; ve bilahare mahkemenin adilâne beraat kararı üzerine ateşin tebrikâtınızı bildiren bir çok telgraf ve mektuplarınızı aldık. Bunlar bizim için kıymetli bir teselli menbaı teşkil ettiler. Memleketimizin her tarafında mücadelemizi pek yakından takip ve takdir eden, sizin gibi yolumuzun şuurlu ve hisli yolcuları bulunduğunu, büyük bir cesaret-i medeniye ile ibraz ettiğiniz bu asar-ı tesanüdden istidlal etmek bize çektiğimiz bütün acıları unutturdu. Ve kalbimizi ümid ile doldurdu. Milletimizin selâmetine ve kati kurtuluşuna isal edeceğine iman ettiğimiz mücahedemizde devam etmek için, tatlı ve samimi sözleriniz, kuvve-i maneviyemizi iki kat daha artırdı.

AYDINLIK VE KOMÜNİZM

Dr. Şefik Hüsnü, *Komünist Manifesti*'ni Türkçeye çevirerek, 1923 yılının başlarında *Aydınlık* dergisinde yayımlamıştır; fakat solculuğun Türkiye'de, sosyalizm ve komünizm kalıplarına nasıl uyabileceğini asıl o yılın 1 Mayıs olayları dolayısıyla yazdığı uzun bir makalede söz konusu etmektedir.[271] Ona göre, çağdaş siyasal fikir akımları iki cephede toplanmıştır: Burjuvazi cephesi ve proletarya cephesi. Proleter sınıfa dayanan fikirler ise, üç grupta ele alınabilir: Anarşizm, Sosyalizm ve Komünizm. Şefik Hüsnü, önce "kemale ermiş sermayedar cemiyetinin vaktinden evvel açılmış bir çiçeği" saydığı Anarşist Dernekçiliği (anarcho-syndicalisme), Türkiye'nin bugünü için "bahsi bile nabemahaldir" gerekçesiyle tartışmanın dışına itmektedir. Sosyalizm-Komünizm ayrımına gelince, bunu bir tarih süreci içinde anlamaya çalışmak gerekir. Komünizm hakkında, aşırı devrimciliktir diye yanlış fikirler beslenmektedir. Oysa, Sosyalist (İkinci) Enternasyonal'in önderliği, "burjuvazya ile sıkı ve mütemadi teşrik-i mesâi" sonucu, Umumî Harp'te işçi sınıfının kurtuluş davasına ihanet etmişlerdir. Sol akımın içinde, tabiî bunlara karşı çıkanlar olmuştur (Zimmerwald devrimcileri, vb.). Fakat bu önderler, "kendilerini müdafaa için Marksizm'e müstenit silâhlar imâl" etmişler ve böylelikle –Komünizmden farklı olarak– bir sosyalist yorum tarzı ortaya koymuşlardır. Esas itibariyle, "bir itidal ve atalet siyaseti"ni savunan bu sosyalistler, "iktisadî zeminin henüz, sosyalizmi tatbik etmek için kemale ermediğini; harp faciasından sonra çetin bir vatandaş muharebesine atılmak, memleketlerin büsbütün harabîsini mucip olacağını; orduların terhisini müteakip halkın inkılâp partilerine gösterdikleri teveccüh ve muhabbet sayesinde, intihabatta kazanmak suretiyle, kan dökülmeksizin maksada vusûl mümkün olduğunu isbata çalıştılar." Bu tavır, sol cephenin savaş sonrası olanaklarını değerlendirmesine engel olmuştur. Örneğin, "beynelmilel müthiş bir inkılâpçılar nümayişi şeklini alması mukarrer olan" 1919 yılının 1 Mayıs'ında, sosyalist önderlerin ve onlara bağlı sendikacıların gevşeklikleri yüzünden, umulan genel grev gerçekleşememiştir. Bu suretle, savaştan sonra hemen bütün sosyalist partilerde başlayan sağ-sol cenah çatışması büsbütün kopmaya varacak kadar ileri gitmiştir. "Sosyalist" sözünün işçilere güven vermeyen "sahte bir yafta" halini alması ve birtakım sosyalistlerin "adeta amele sınıfı nezdinde, burjuvazyanın acentalığı"nı yapması sonucunda, "Eski elebaşlarının uyuşukluğuna isyan edenler 1919'da

---

Her birinize ayrı ayrı teşekküratımızı iblağ etmeyi gönlümüz arzu ederdi. Fakat buna imkân-ı maddi bulamadığımızdan affınızı diler, memleketimiz işçileri arasında sıkı bir tesanüde her zamandan ziyade ihtiyaç olduğunu hatırlatarak bu aleni teşekkürümüzün kabulünü rica eder; cümlenizi hararetle kucaklarız.

Türkiye işçi ve çiftçi sosyalist partisi namına
Katib-i umumî Doktor Şefik Hüsnü

271 "Sosyalizm Cereyanları ve Türkiye," *Aydınlık*, Sayı 16 (Haziran 1923), s. 410-415. *Manifest'in* Türkçeye çevrilmekte olduğu, 1920 yılının başlarında *Kurtuluş*'un son sayısında "tebşir" edilmekteydi; fakat söylendiğine göre *Manifest*'in, Türkçesini ilk yayımlayan, Ankara'daki *Emek* olmuştur (Ocak 1921). Bu kere, *Aydınlık*'ta *Manifest*'in çevirisi tefrika edildikten sonra, Aydınlık Külliyatının 9'uncu kitabı olarak ayrıca basılmıştır. Dr. Şefik Hüsnü, bu kitabın önsözünde o zamana kadar Türkçeye çevrilemeyişini eski devirlerin gerici seciyesine atfetmekte ve şöyle demektedir: "Anadolu işçi ve köylüsünün kuvvetine istinat eden mücahitlerin tahakkuk ettirmeye muvaffak oldukları halkçı inkılâbının velûd semerelerinden biri de bu elim boşluğu doldurmamız imkânını hazırlamış olmasıdır." Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, s. 7.

bir yeni Beynelmilel teşkil ederek mensup oldukları partilerden, maziye sıkı bir tarzda merbut olanları ihraç etmeğe; kendileri ekalliyette kaldıkları takdirde ise ayrıca müstakil partiler halinde çalışmağa karar verdiler. Bu suretle vücut bulan partiler Komünist ismini aldılar." Böylelikle, 1848'de *Manifest*'i yayımlayan çevrenin adı canlandırılmış oluyordu.

"Gaye itibariyle Komünistleri Sosyalistlerden ayıran mühim bir fark yoktur. Her ikisinin hedefi yoksul halk kuvveti vasıtasıyle içtimaî inkılâbı tahakkuk ettirmektir." Ancak, bu iki akım arasında birtakım usûl farkları gelişmiştir:

"Komünistlerin iddiasına göre, burjuva cemiyeti içinde yoksul sınıflara mensup efradın seviyesini yükseltmek, onları lâyıkıyle şuurlandırmak, kendilerine terettüp eden vazifeyi ifaya muktedir kılmak, bir kelime ile inkılâbın içtimâi şartlarını ihraz etmek imkân haricindedir. Burjuva devlet makinasının bozukluklarını tamir etmek için ıslahat teşebbüslerine girişmek, menfur bir şekl-i idarenin devamına yardım etmektir. Esasen mümtaz sınıflar mahrum sınıfları, öyle ezgin bir halde tutarlar ki, sermayedarlığın tekâmülü, olgun bir meyva gibi burjuvazinin sukutunu zaruri kılsa bile, bedahete rağmen onun elinde bulunan maddî vasıtalara güvenerek mevkiini muhafaza etmekte teannüt etmemesi gayr-i kabil-i tasavvurdur. Buna binaen amele sınıfı, iktisadî şerait, henüz bir sosyalist idare tesisine tamamıyle müsait bulunmasa bile, ilk eline geçen fırsattan bilistifade iktidarı ele geçirmelidir. Bu vaziyette tabiî derhal sosyalizmin tatbiki mevzu-u bahs olamaz. Fakat en müterakki memleketlerde bile hâkimiyeti ihraz eden çalışan sınıf, muvakkat ihzarî bir idare tesisine mecburdur. Ancak böyle kendi sınıf hükûmetlerinin idaresi altındadır ki, işçi ve köylü sınıfları kendi mukadderatlarını bizzat ele almak için lâzım gelen kabiliyet ve ehliyeti elde ederler. Bu hazırlık devresinde mağlûp burjuvazyanın son mukavemet teşebbüsleri de tedricen ta'kid olunur. Ancak o zaman hakiki bir sosyalist cemiyet kurmak imkânları hâsıl olur."

"Buna mukabil sosyalistler, burjuva idaresi altında ezilenlerin maişet şartlarını gereği gibi ıslah etmek, onları inkılâp gayelerine muvafık bir tarzda talim ve terbiye etmek kabil olduğunu iddia ediyorlar. Kendi vazifeleri, istismar edilenler lehine meclis-i millîlere yeni yeni ıslahat kanunları kabul ettirerek, onların sefaletlerini azaltmak olduğu zannındadırlar. Gittikçe daha geniş halk kitlelerinin itimadını kazanarak intihabatta ekseriyeti temin etmek ve bu suretle iktidara geçmek; ve kimseyi rencide etmeksizin sosyalizmi tatbik etmek imkânına inanırlar. Burjuvaziyi cebir ve şiddetle devirmeğe matuf mücadeleyi muzır addederler."

Buraya kadar yapılan açıklamaları özetlemek gerekirse, Dr. Şefik Hüsnü, amaç bakımından sosyalizmle komünizmin aynı şey olduğunu, ancak dünya savaşı sırasındaki farklı tutumlardan kaynak alan taktik düşüncelerin Batıdaki solcuları ikiye böldüğünü söylemektedir. Yazar, bundan sonra sözü Türkiye'ye getirmekte ve bu bölünme bakımından, Türk solcularının durumunu incelemektedir:

"... itiraf etmeliyiz ki, Avrupa için hayatî bir ehemmiyeti olan bu ihtilâflar, memleketimize nazaran kıymetten âridir. Bizde eski an'anelere, parlak bir maziye

malik bir sosyalist partisi mevcut değildir. Esasen sermayeler hemen münhasıran ecnebilere aittir. Sanayiimiz pek geri, sınıf mücadelesi had devresinden pek uzak. Bu itibarla inkılâb-ı içtimâi meselesi bizde büyük bir hususiyet irae eder. İki muhtelif hizbe ayrılmak mevzu-u bahs bile olmamak lâzım gelir."

Türk solcuları, faaliyetlerinin "şekilden, nümayişten ibaret kalmamasını" istiyorlarsa, maddî "şartlara ve halkımızın ahval-i ruhiyesine göre hareket etmek" zorundadırlar. Bu görüşler ise, önünde sonunda anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir programa varır.

"Türkiye'de sınıflar ve bir sınıf mücadelesi yok değildir. Yalnız sermayedar burjuvazi sınıfı pek küçük ve zayıf bir ekalliyet ve işçi ve köylü sınıfı ise muazzam bir ekseriyet teşkil ettiği cihetle sınıf mücadelesi, yabancı sermayedarlar ve bunların peykleri vaziyetinde kalan yerli eşraf ve eshab-ı servet arasında cereyan eder ve ekser ahvalde bir millî mücadele şeklini alır. Şimdiye kadar ferdî hanedan hükûmetleri bu mücadelede daima sermayedarların, yani millet düşmanlarının tarafını iltizam etmişti. Bu sayede saray ve konak israfatına lâzım olan menabii temin ediyordu. Bundan sonra hâkimiyet-i milliyeden iktidar kuvvetini alan halk hükûmeti, sâyin, yani milletin tarafını iltizam etmeli, bir iş ve işçi hükûmeti olmalıdır.

Rical-i devlet arasında, İktisat ve Muavenet-i İçtimâiye Vekilleri gibi Marxist bir zihniyetle hareket etmeğe mütemayil görünen şahsiyetlerin bulunması, hükûmetimizin bu yola girmekte teehhür etmeyeceğini farz ettirmektedir.[272]

Biz istiyoruz ki, bu siyaset daha ziyade bir vuzuh kesbetsin, ve işçi ve köylü sınıfıyle çalışan kütleler menafiini rehber-i hareket ittihaz edecek hükûmet müessesat ve makamatı arasında daha samimi ve mütekabil bir hiss-i itimat hasıl olsun.

İnkılâb-ı hâzıramızı gereği gibi hazmetmek ancak bu sayede mümkün olur. Sanayimizi de bu müddet zarfında inkişaf ettirebilirsek, o zaman sosyalizm vadisinde yeni hatveler atmak lüzumu hasıl olacaktır."

O zamanki Ankara hükûmetini, –kendi verdiği tanımlara göre– gerçek bir komünistin baltalaması gereken bir burjuva hükûmeti değil, aşağı sınıflar koalisyonunun ağır basmasına şans tanınabilecek bir çeşit halk hükûmeti diye gören bu çözümleme, o sıralar *Aydınlık* çevresinin (dolayısıyla, yeraltı TKP'nin), on yıl sonraki *Kadro* ideolojisine ne kadar yakın olduğunu ortaya koyması bakımından çok ilginçtir. Bu açıdan, belki aslında, geçen süre boyunca hareketten ayrılarak *Kadro*'ya gidenlerin değil de, bizzat parti çizgisinin değişmiş olduğunu söylemek doğru olur ve belki, bir de Ankara hükûmetinin!

272 Yazarın, İktisat Vekili Mahmut Esat [Bozkurt] ve (Lausanne'da görevli bulunan asıl vekil Dr. Rıza Nur'a vekâlet eden] Sıhhiye Vekâleti Vekili Dr. Tevfik Rüştü [Aras] beyleri kastettiği anlaşılıyor.

CUMHURİYET'TE *AYDINLIK*

Lausanne[273] antlaşmasının 24 Temmuz 1923'te imzalanmasından sonra, müzakereler sırasında murahhaslarla çekişmekten gücenmiş olan başbakan Rauf [Orbay] bey istifa etmiştir. Yeni Meclis 2 Ağustos'ta toplanmış ve Fethi [Okyar] bey 14 Ağustos'ta yeni hükûmeti teşkil etmiştir. İmzalanan anlaşmalar da, bir hayli gürültülü tartışmadan sonra, 23 Ağustos'ta Meclis tarafından onaylanmıştır. Fakat, havanın gerginliğinden yeni birtakım siyasal değişikliklerin yapılacağını anlamak olanağı vardır.[274] Nitekim, Fethi bey de 27 Ekim'de çekilecek, 29 Ekim'de Cumhuriyet ilân edilecek ve 30 Ekim'de İsmet Paşa yeni kabineyi kuracaktır. İşte bu ayrımda, *Aydınlık* çevresinin Cumhuriyetin ilânının arifesinden itibaren işlediği kavramlar ve gelişen iç olaylara karşı takındığı tavırlar incelenecektir.

a. Yeni Türkiye

1923 yaz sonunda, *Aydınlık* sayfalarında, emperyalizme karşı ekonomik bağımsızlığın sağlanması gereğini öne süren Dr. Şefik Hüsnü'den başka[275] Vedat Nedim de, Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında keskin birtakım gözlemlerden hareket ederek aynı fikri savunmaktadır.[276] Bir tanımla başlayan Vedat Nedim'in yazısına göre, ziraat memleketi, dâhilî ihtiyacı karşıladıktan sonra arta kalan istihsal fazlasıyle ithalâtını ödeyebilen memlekettir. Hâlbuki Türkiye, üstelik ziraî mahsulât ve mamulât ithal etmek zorunda kalmaktadır. (Savaştan önce, her yıl dış ülkelerden gelen un ve buğday, ithalât yekûnumuzun %20'sini kapsayan, 80 milyon Marklık bir kıymeti temsil etmektedir.) Öyleyse Türkiye ne memleketidir? Sadece bir piyasa memleketi, bir istihlâk memleketi, yani kolonize edilmeye, sömürgeleştirilmeye elverişli bir memleket! Oysa,

"Bugün Anadolu erlerinin uğrunda kan döktükleri siyasî istiklâl, siyasî hürriyet ancak ve yalnız iktisadî bir temel üstüne kurulabilir. Eğer Türkiye ilmî mânasıyle bir ziraat memleketi, bir istihsal memleketi olamazsa, siyasî istiklâl

273 Komintern Yürütme Komitesi'nin 12-13 Haziran 1923 tarihleri arasında toplanan üçüncü geniş plenumunda, Nisan ayında Lausanne'da öldürülen Sovyet delegesi Vorovsky sorunuyla ilgili bir karar sureti de kabul edilmiştir. [Bu toplantıya Türkiye adına katılan 'Gofforof'un (Gafurov) Ocak 1923'ten itibaren İstanbul'da Komintern murahhası olarak bulunan Şarki adını da kullanan kişi olduğu yeni belgelerle ortaya çıktı.] Komintern'le Kızıl Sendikalar Enternasyonali tarafından daha önce, 14 Mayıs'ta yayımlanan bir bildiride, cinayet Lausanne'da Rus'ların Türkiye'yi tutmasına kızan Antanta'ya yükleniyor ve amacın Türkleri yıldırmak olduğu söyleniyordu. Boğazlar hakkındaki İngiliz planı, Doğudaki millî bağımsızlık hareketine karşı bir tehdit teşkil ediyordu. 'Lausanne'da atılan silâh, yalnızca Asya halklarının özgürlüklerine yöneltilmemiştir. Aynı zamanda, Avrupa'nın devrimci proletaryasına ve bütün dünyaya ateş edilmiştir.' Moskova'daki bir anma toplantısında Çiçerin, Fransa, İtalya ve İsviçre hükûmetlerinin sorumlu olduğunu söylemiştir. Türkiye Lausanne'da elde edebileceği yetersiz tâvizleri de, diplomatik alanda Rusya ile yaptığı birleşik cephe sayesinde sağlayabilmişti. Komünist basın, daha önce de 'Lausanne'da lehte bir hava bulma umuduyla,' Türkiye Komünist Partisi'ni dağıtan ve birçok üyelerini tutuklayan Türk hükûmetine saldırmıştır. Bak. Degras, *Communist International* II, s. 28-29.

274 Bu sıralar, 25 Teşrinievvel 1339 tarihli *Resmî Ceride*'de, İstanbul'da 'İdare-i Örfiyenin ve Sansürün ilgasına dair [7 Ekim günlü] TBMM İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi' yayımlanmıştır. Bak. S.R. İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, s. 729. Fakat birkaç gün sonra kurulan İsmet Paşa hükûmeti döneminde bu özgürlük umudu pek gerçekleşememiştir.

275 'Yeni Millet Meclisi'nden Halk Ne Bekliyor?' *Aydınlık*, Sayı 17 (Ağustos 1923), s. 437.

276 'Türkiye Ziraat Memleketi midir? Neden Değildir - Nasıl Olabilir?' *Aydınlık*, Sayı 17 (Ağustos 1923), s. 442-448. (Bu makale, bir buçuk yıl önce Berlin'de yazılmıştır.)

uğrunda dökülmüş, dökülen ve dökülecek kanlar, millete ve insanlığa karşı bir günah, bir cinayettir."[277]

Aydınlık, 6 Ekim 1923'te İstanbul'a resmen giren Türk ordu birliklerini memnuniyetle karşılamakla birlikte[278], memleketin gebe olduğu değişikliklerden endişelerini gizlememiştir. Şefik Hüsnü, şöyle demektedir:

"... gazete haberlerinden ve münakaşalarından anlaşıldığına göre, Türkiye'yi hanedansız birer hükümdarlıktan başka bir şey olmayan Avrupa ve Amerika'daki mevcut cumhuriyetlere benzetmek mevzu-u bahs oluyor. Bu cumhuriyetler malûm olduğu üzere, burjuvazya hâkimiyetine en elverişli, sınıf hükûmetlerinden başka bir şey değildir."[279]

"Zaten Millet Meclisi bile böyle bir teşebbüste bulunmak hakkına malik değildir... Ve biz eminiz ki devletin en yüksek makamını işgal eden ve inkılâbımızın kahramanı olan şahsiyet, böyle bir inhirafa bizzat mümanaat edecek ve haiz olduğu büyük nüfuz ve selâhiyeti, inkılâbı almış olduğu istikamette derinleştirmek ve takviye etmek hususunda istimal edecektir."

TBMM hükûmeti sistemini, bir çeşit halk sovyeti idaresi gibi gördüğü anlaşılan Dr. Şefik Hüsnü, Fethi bey kabinesinin son durumuna bakarak, yazısına umutsuzca son

---

277 Yazar, bundan sonra 'nasıl olur'u bulabilmek için 'neden olamadı'yı araştırmaya girişmektedir. Sonuç olarak da, kalkınma gayretlerine bir temel olmak üzere, bir yeniden-yerleştirme politikası tavsiye etmektedir: '...bugün yolsuz ve boş Anadolu'nun kıyısına bucağına dağılmış küçük köylerin halkını sahillere ve mevcut yolların civarına bir plân dairesinde büyük ve köy denilmeye lâyık köylere iskân etmek.'
Bu tedbir alınabilirse, sanayiye de tekâmül imkânı yaratılacak; para, zaman ve kafa faktörlerinin ustalıkla kullanılması sayesinde iktisadî kurtuluş sağlanabilecektir. Vedat Nedim'e göre, 'bu hayatî meselenin bir de siyasî ciheti vardır.' Böyle bir iskân plânının köylü menfaatlerini temsil eden partiler tarafından yürütülmesi gereklidir. Çünkü 'devletin iktisadî ve malî politikası, sırf memurun ve askerin beslenmesini istihdaf edecek olursa' başarıya ulaşamaz. Makale, şu dilekle sona ermektedir: 'Temenni edelim ki askerlikte yed-i tulâ sahibi Türk milleti iktisadî sahada da birkaç Mustafa Kemal yaratabilsin!'
Vedat Nedim'in bu yazısında önemi vurgulanan Köylü Sorununa, tam makalenin yayımlandığı sıralar Komintern de el atmış ve Moskova'da 40 ulusu temsil eden delegelerin katılmasıyla bir Köylü Enternasyonali toplamıştır. Bu toplantıya Türkiye'den de delege gittiği, 'Şûrâ'nın Ekim 1923 tarihli 'Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler Köylülerine Çağrı'dan anlaşılıyor. Bildiri, köylüleri dış emperyalizme ve iç kapitalizme karşı düzen değişikliği için ortaklaşa hareket etmeye davet etmektedir. Bak. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 110-15.

278 'Memleketimizi sermayedarlarına yemlik yapmak ve halkımızı esir etmek maksadıyla öz topraklarımızı kanlı çizmeleriyle çiğneyerek yurdumuzu harabezâra çeviren emperyalist ordularının zulüm ve tazyikinden kurtararak bizi bu mutlu güne kavuşturan muzaffer asker kardeşlerimizi hararetle selâmlar ve kendilerine en derin minnet ve şükranlarımızı takdim ederiz.' *Aydınlık*, Sayı 18 (Teşrinievvel 1923), ön kapak.
Buna karşılık, İstanbul'un hâkim çevreleri orduyu hayli soğuk karşılamışlar; hatta bu münasebetle yapılacak törenlerde TBMM'yi temsil etmek üzere Ankara'dan gelen 14 kişilik bir mebus grubunu bile, şehrin yüksek memurlarından karşılamaya giden olmamıştır.
Öte yandan, sosyalist olduklarına ihtimal vermediğimiz bazı işçi örgütleri, İstanbul'un kurtuluşundan önce de, Ankara hükûmetine bağlılıklarını sunmuşlardır. Örneğin, şu telgrafın (tarihinden) 2. dönem için yapılacak genel seçimde destekleme vaadına karşılık olduğu anlaşılıyor: 'İstanbul'da Karahisar Mebusu Ali beyefendi vasıtasıyla İstanbul Vilâyeti İnşaat, Tarik, Irgat, Rençber, Amele Cemiyeti Heyet-i idaresine, C[evap]. Cemiyetinizin hissiyat-ı vatanperverânesine teşekkür ederim. Gazi Mustafa Kemal' *İleri*, 16 Mayıs 1923, s. 2.

279 'İnkılâp Esasatının Tadili,' *Aydınlık*, Sayı 18, s. 458-460. Ancak, yazarın kavgası 'Cumhuriyet' kavramının içeriğiyledir, adıyla değil: 'Bizce, ayrı bir Cumhuriyet Riyaseti ittihaz olunmamak şartıyle devlete Türkiye Halk Cumhuriyeti namının verilmesinde bir mahzur yoktur.'

vermektedir. Yeni icraat hakkında alınan "sarih haberler, inkılâbın ileri mevkilerinden bir intizam dâhilinde ricat edildiğine delâlet eden vazıh emarelerdir." Beklenen bereketli ekonomik gelişmeler yerine, kısır siyaset kavgalarına düşme olasılığı vardır.

Nitekim Mustafa Kemal Paşa, burada istenilenin tam tersine, böyle bir cumhuriyetin kurulmasını girişilen devrimin amacı saymaktadır. İleriki yıllarda da, kültürel diye nitelenebilecek bir alanın değişimlerini devam ettirecektir. Dolayısıyla Cumhuriyet, *Aydınlık* için bir darbe olmuştur. Artık, bu çevre iktidarı bir halk hükûmeti olarak etkilemek yolundaki umutlarını bırakacak, uzun bir süre iç politikayı söz konusu bile etmeyecektir. Bundan sonra da, Halk Fırkası'na yavaş yavaş bir burjuva yönetiminin temsilcisi diye bakılmaya başlanacaktır.[280]

Aydınlık dergisinin 1923 Kasım sayısı (No. 19), 1917 Sovyet devriminin beşinci yıldönümüne ayrılmış olup, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilânını hiç anmamaktadır. Bundan sonraki iki ay da, dergi çıkmamış veya çıkamamıştır. Çevrenin giriştiğini yukarıda söylediğimiz, işçiler arasındaki birleştirme hareketi ise, şu sıralar başarıya ulaşmış, İstanbul'da 250 delegenin hazır bulunduğu bir kongre toplanmıştır. 34 sendika içinde örgütlenmiş, İstanbul'dan 19.000, Zonguldak kömür havzasından 15.000 ve Balya-Karaaydın Kurşun Madenlerinden 10.000 işçiyi temsil ettiği söylenen bu kongre, "Türkiye Amele Birliği"ni kurmaya karar vermiştir.[281] Ancak, hükûmet, Birliği tanımayı kabul etmemiştir. TİÇSF'nin de

280 Bu yeni çizginin bir anlatımı, Memduh Necdet'in 20 Ekim 1923 tarihli *Vazife* gazetesindeki, Türkiye'de sınıf mücadelesinin başladığını savunan yazısında görülebilir. Bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 554-57.
Kerim Sadi hoca, bu *Vazife*'nin Nüzhet Sabit'in 1911 ve 1918'de iki dönem yayımlanan *Vazife*'sinin devamı olduğunu belirtiyor. Nitekim başlığın altında "Müessisi: Nüzhet Sabit" ibaresi yer alıyor (Gen. Sami Sabit Karaman'ın kardeşi olan) Nüzhet Sabit, genç yaşında, 1920'de ölmüştür. Arada bir de Mustafa Suphi'nin *Vazife*'si vardır. Burada adı geçen *Vazife*, yukarıda anılan tarihte, Memduh Necdet'ten başka, Dr. Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl'in de yazılarıyla yayımlanmaya başlamıştır. Nitekim Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin IV. ve V. Kongreler arasındaki faaliyetleri üstüne raporunda (Almanca basımı, Hamburg: Carl Hoym, 1924), *Aydınlık*'ın yanısıra, TKP'nin, bir süre öncesine kadar, *Vazife* adıyla (1.500 tirajlı) haftalık bir gazete çıkardığı belirtilmektedir. Yine aynı kaynak, partinin *Vazife* yerine, en yakın zamanda, işçiler için bir kitle gazetesi çıkaracağını açıklıyor. Karş. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 116-18. G. Harris de, *Vazife*'nin, Mürettibin Cemiyeti organı (Aydınlıkçıların yardımıyla sabah ve akşamları çıkan) *Haber* gazetesinden dönüştürülmüş bir sabah gazetesi olduğunu, fakat para kıtlığı yüzünden ancak üç ay kadar dayanabildiğini öne sürmektedir: *Origins of Communism*, s. 126.
Bu yazıyı yazan ve *Aydınlık*'ın çeşitli sayılarında başka yazıları da çıkan Memduh Necdet için önce *Tarih ve Toplum*'da yayımladığım, şimdi de *TSA I 1908-1925*'e kattığım bilgilere bakılabilir.
Muhtemelen, yukarıda anılan KEYK raporuna kaynaklık eden, KEYK Doğu Seksiyonu'na verilmiş 15 Ocak 1924 tarihli bir raporda ise, hem TKP'nin o sıralardaki durumu üstüne bir değerlendirme yapılmakta, hem de *Aydınlık* çevresinin tutumu eleştirilmektedir.

281 Kemal Sülker, *Türkiye'de Sendikacılık*, s. 27 ve Ho Chi Minh'in 'Türkiye'de İşçi Hareketi' konusunda, 1 Ocak 1924 tarihli *l'Humanité*'ye yazdığı makale: *Selected Works* (Hanoi, 1960), cilt I, s. 59-61. Bu yazı (tarafımızdan) Türkçeye çevrilerek, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı 1 (Kasım 1968), s. 75-76'da yayımlanmıştır. Kitaygorodski, hükûmetin birkaç ay önce grev yapan işçi kitlelerinden gelen baskı karşısında, İstanbul'daki bütün Derneklerin yasaya aykırı bir biçimde bir Birlik içinde toplanmalarına göz yummak zorunda kaldığını ileri sürmektedir. Onun verdiği bilgilere göre, 26 Kasım 1923'te toplanan bu kongrenin başkanı, [bizim TSF'den Aksaray Tramvay Deposu Müdürü olarak tanıdığımız] 'polis ajanı' Şakir Rasim'dir. Rasim, Komünistleri sendikalardan atmış, basına da 'Birlik yalnız ekonomik amaçlar güden kelimenin tam anlamıyla ulusal bir örgüttür; sosyalizm ya da komünizmle hiçbir ilgisi yoktur; aşırılık yanlılarına karşı savaşmayı kendine ödev bilir' diye demeç vermiştir. Bundan başkaca, Halk Fırkası'nın İstanbul kâtibi Dr. (?) Refik İsmail'i Birlik Yürütme Komitesi ikinci başkanlığına seçtirmiştir. Gazi de, Birlik'in kendisine çektiği bağlılık telgra-

fına karşılık, bir sendika ve grev yasası hazırlatmaya söz vermiştir. Komünistlerin güçlü oldukları mürettip, tramvaycı, demiryolcu ve yükleme-boşaltma işçi örgütleri Birlik'e karşı tutum almış ve Amele Birliği az zamanda işçilerin gözünden düşmüştür. 1924 Nisan'ında yalnızca 7.000 üyesi kalmıştır ('*The Labour Movement in Turkey*,' s. 90.) Ayrıca bak. 'Amele Hareketleri: Tramvay Amelesi' *Meslek*, Sayı 19 (21 Nisan 1925), s. 11.

Bütün sadakat sözlerine karşın, hükûmetin kuşkuyla baktığı anlaşılan Birlik'in sonunu şu gazete havadisinden öğreniyoruz: 'Amele Birliği Dağıldı'

- Birlik bir istida ile beraber mühr-ü resmîsini vilâyete verdi-

Amele Birliği, vilâyetin ve polis müdürlüğünün gösterdiği müşkülât karşısında çalışmak imkânını göremediğinden bahisle dün akşam vilâyete bir istida vermiş ve Birliğin mühr-ü resmîsini dahi vilâyete teslim etmiştir.

Verilen istidada hulasaten deniliyor ki:

'Amele Birliği 18 Kânunuevvel 39 tarihinde Dâhiliye Vekâletinin emriyle fesh edilmişti. Birkaç gün sonra, reis-i sâni Refik İsmail bey, İktisat Vekâletinden gelen bir emr-i diğerle Birliğin faaliyetine devam edebileceğini tebliğ etti. Polis müdiriyeti bir tamim ile Amele Birliğini resmen tanımadığını gazetelere ilân etti. 20 Kânunusânî 340 tarihinde Refik İsmail beyin teminatına müsteniden serbestçe bir içtimâ akt ettiğinden Cemiyetler Kanununa tevfikan mefsuh cemiyetin içtimâ akdine selâhiyettar olmadıkları maddesine istinaden aleyhimize Ceza mahkemesinde dava ikame olundu. Muamelâtımıza müteallik bütün istidalar hıfz edilmekte ve muamele görmemektedir. Bu müşkül vaziyet karşısında çalışmak imkânı görülemediğinden mühr-ü resmîyi dahi makama tevdi ediyoruz. Cemiyetler Kanununa tevfikan her zaman hesap vermeye amadeyiz. Şayet fesih kararından sonra hükûmet-i merkeziyeden vilâyet bir emir telâkki etmiş ise mühürler iade edilir ve polise tebligat yapılır.' *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1340 [1924]

Gerçekten, 29 dernekten ikişer murahhasın iştirakiyle 20 Ocak 1924 günü Sultanahmet'deki merkezinde Amele Birliği'nin fevkalâde kongresi yapılmıştır. Kâtib-i Umumî Şakır Rasim Zonguldak'tan dönmediği için, bu toplantıya katılamamıştır. Bir türlü çıkarılamayan Mesâi Kanunu konusunda örgüt yetkililerinin delegelerce sıkıştırıldığı bu toplantıdan sonra İstanbul'a gelen Şakir Rasim, gazetelere '20 Kânunuevvel 1338 tarihinde milletin gözbebeği reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin pek teşvikkâr, iltifatkâr ve ameleye 'kardeş' diye hitap eden bir telgrafnameleriyle temellerini kurmuş olan İstanbul Umumî Amele Birliği'nin Zonguldak'taki kömür amelesini teşkilâta rabtedemeyişinin nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. *(Vakit*, 21 ve 23 Kânunusani 1924.)

Kongre, 6 Şubat'ta Bolu mebusu Tunalı Hilmi beyin de 'coşkun bir hitabe'de bulunduğu yeni bir içtimâ yapmış ve burada Mustafa Kemal Paşanın 2 Şubat 1340 tarihli bir mektubu okunmuştur:

"Dersaadet'te Türkiye Amele Birliği Riyasetine,

İktisat Vekâletince tanzim kılınan ve amele meselesinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesâi Kanunu Lâyihası Heyet-i Vekilece tasvip ve TBMM'ne arz edilmiştir. Sendikalar ile uzuvlara müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tesbit ve teklifi vekâlet-i müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir. Gazi Reisicumhur." *Vakit*, 7 Şubat 1924, s. 5

Geçen yıl Türkiye'ye geldiğinde Birliği ziyaret eden R. MacDonald'a İngiltere başvekili olması dolayısıyla bir tebrik telgrafı çekilmesine karar verilen kongrede, sed hakkındaki emir tartışılmış ve fesih kararının herhalde tashih edildiği ileri sürülmüştür. Şakir Rasim, '18.000 amelenin çalıştığı kömür havzasına birçok muzır ve müfrit komünistlik cereyanının gireceğini düşünerek orada teşkilât yapmaya karar verdik' demiştir, 'ama biz Zonguldak'a gidince, Birliğin seddi emri gelmiş. Bu nasıl olur?' Turgut Etingü'nün *Kömür Havzasında İlk Grev* başlıklı araştırmasında da Rasim Şakir'in Zonguldak'a giderek Havza işçileri arasında 'Umum Türkiye Amele Birliği'nin bir şubesini örgütlemeye çalıştığı, fakat hükûmetin 'Havza-i Fahmiye Amele Birliği' adı altında bir dernek kurup işçileri zorla üye yazarak bu girişimi baltaladığı anlatılmaktadır: s. 102 vd. Ayrıca bak. Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi (1848-1940)*, s. 136-144.

Hükûmetin Amele Birliği'ne karşı takındığı olumsuz tavrın nedeni ise, A. Sayılgan'ın 'Özel Arşivi'nden aktardığı şu bilgilerde görülebilir: Mayıs(!) 1924'te Amele Birliği'nde 20 üyenin katılmasıyle bir toplantı yapılmıştır. (Milletvekillerinden Tunalı Hilmi, Mustafa Kemal Paşa adına bu toplantıya gelmişti.) Birlik Başkanı Şakir Rasim, yaptığı konuşmada Cumhuriyet hükûmetini eleştirmiş ve 'Amele hükûmeti işbaşına geçinceye kadar' mücadele edileceğini söylemiştir. [(Benim, Amele Birliği'nin HF içindeki muhaliflerle ilişki kurduğu için kapatılmış olabileceği önerim için bak. 1923 *Amele Birliği* (BDS Yay. 1989, yeni basımı Sosyal Tarih Yayınları, 2009)] Örgütün o gün düzenlemek istediği açık hava toplantısına hükûmet izin vermemiştir. Ayrıca, Amele Birliği'nin desteğiyle, *Tevhid-i Efkâr* yazarlarından Mekki Sait [Esen?], bu Bir Mayıs gününe özgü olmak üzere *Çelik Kol* adlı bir gazete çıkarmıştır. *(Solun 94 Yılı*, s. 182.)

(daha önce kapatılmamışsa), bu arada faaliyetten menedildiği düşünülebilir. Öte yandan, Rusya'da öğrenim gören Şevket Süreyya, 1924 yılbaşına doğru yurda dönerek *Aydınlık* yazı ailesine katılmıştır.

* * *

1923 BAŞLARINDA İSTANBUL'DAKİ İKİ İŞÇİ KURULUŞUYLA İLGİLİ GAZETE HAVADİSLERİ: AMELE BİRLİĞİ

"İstanbul'da ahiren umum amele toplanarak bir birlik vücuda getirmişler ve birlik riyasetine Türk Çalıştırma Cemiyeti âzasından Mehmet beyi intihap eylemişlerdir. Umum Amele Birliği hiçbir maksad-ı siyasî ile teşekkül etmiş olmayıp yegâne gayesi millî bir daire dâhilinde şirketlere ve kumpanyalara karşı kendi hukuk ve menafiini müdafaa ve muhafazadan ibarettir.

Şehrimizdeki yabancı şirketlerin hemen hepsi amelenin zararına yalnız kendi menfaatlerini muhafaza gayesini takip ettikleri için birleşmeleri pek muvafıktır. Bu meslekte amelemizin muvaffak olmasını memleketteki yabancı müessesatın hepsinin mahiyetini bilen ve hepsine alenen hasım olan "Tevhid-i Efkârı temenni eder."

Tevhid-i Efkâr, 4 Kânunusâni 1339

(Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s. 160'tan)

"İstanbul Umum Amele Birliği Merkez-i Umumîsinden:

1- 4 Kânunusâni 1339 tarihli *Vakit* ceride-i muhteremesinde Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyetinin "(İstanbul Amele Birliği) namıyle teşkil edilen ve bütün İstanbul amelesini cami bulunduğu zannını hâsıl eden bir sendika vücuda getirildiği görülen nizamnamesinden anlaşılmış ise de böyle bir teşkilât ile cemiyetimizin hiçbir münasebet-i alâkası mevcut değildir" tarzındaki varakayı okuduk.

Takdim ettiğimiz nizamnamede İstanbul'daki umum amele cemiyetlerinin tevhid edildiği zehabını verecek hiçbir kayıt yoktur. Birliğimiz İstanbul'da ekseriyet-i muazzaması bir teşkilât altında olmayan amelenin iktisadî ve içtimaî hukukunu temin maksadıyla teessüs etmiş bir cemiyettir. Mürettip arkadaşlarımızın bir cemiyetleri olduğu ve kardeş amele cemiyetlerini Birliğe dâhil etmek gibi bir maksat nizamname mevadından uzak bulunduğu için Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyet-i muhteremesiyle Birliğimizin ittihadı hakkında hiçbir münakaşa ve müzakere icra edilmemiştir.

2- 1 Kânunusâni 339 tarihinde kardeş Tahmil ve Tahliye Cemiyeti merkez-i umumîsinde müzakere ve bilâhare bizim de iştirak ettiğimiz bir komisyona havale edilmiş ve Umum Amele Birlikleri Heyet-i Müttehidesi teşebbüsünün kuvveden fiile çıkmasına en evvel ezcan ü dil taraftar olan Birliğimiz, heyet-i müt-

1925 Bir Mayıs'ında yayımlanan ve polis tarafından hemen toplanan (Dr. Şefik Hüsnü'nün yazdığı) *Mayıs 1 Nedir* adlı broşürde şöyle denmektedir: '1924 senesi 1 Mayıs'ında İstanbul'da hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır. Sokaklarda tezahürat menedildiği gibi, Amele Birliği merkezinde yapılması istenen resm-i kabûle de mümanaat edilmiş. Enternasyonal Marşı çaldırılmamıştır. Amele tarafından neşredilen *Çelik Kol* gazetesi toplattırılmış, *Aydınlık* mecmuası idarehanesi taharri edilmiştir.' Bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 481.

tehide fikrinin vaz'ı olan Numan Usta ile birliğimizin bir alâkası olmadığını da meb'us arkadaşımızın talebine binaen ilânı vazife bilir."

Vakit, 5 Kânunusâni 1339

AMELE CEMİYETLERİNİN İTTİHADI

"Bir amele ittihadı tesis için her sınıf amelenin bilintihap gönderilmiş murahhaslarından mürekkep bir heyet epeyi zamandan beri Tophane'deki Umum Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti merkez-i umumîsinde içtimâlar akdetmektedir. Dün gece Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti murahhası Hayrullah Hayri arkadaş riyasetinde dördüncü içtimaını akdeden murahhaslar işçi ve amele sınıfının münferit kalması hasebiyle sermayedarlar tarafından ezilmekte bulunduğu ve muayyen bir gayeye müteveccih ittihadın elzem bulunduğu, Avrupa'da yüzlerce sene evvel başlamış bulunan işçi hareketinin bizde henüz başlayacağını ve bu teşebbüsün amelenin içinden yetişmiş muktedir mütehassıslar tarafından idaresi muvaffakiyetine delil bulunduğu, geç kalmış olmasına rağmen sürat ve ciddiyetle intaç edilecek bir ittihadın herhalde memleketimiz hayat-ı iktisadiyesinde mühim bir teşebbüs addedileceği dermayan edilmiş ve ruzname mucibince Hayrullah Hayri, Aziz Avni, Hakkı, Kâzım, Şefik Hüsnü ve Şakir arkadaşlardan mürekkep bir nizamname komisyonu teşkil edilmiştir.

Nizamname komisyonu serian ikmal-i vazife edecek ve tekrar heyet-i umumiye halinde Kânunusâninin 22'nci pazartesi günü badezzeval beşte yine Tophane'de Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti merkez-i umumîsinde içtimâ olunacaktır."

Vakit, 18 Kânunusâni 1339

* * *

1 Mayıs [1923]

Dün bütün dünya işçilerinin bayramı idi. Elinin emeği ile geçinen ne kadar amele, işçi, zanaatkâr varsa bu bayram günü elele verir, göğüslerine yakalarına işçi işareti olan kırmızı nişanlar takar şenlik yaparlar.

Alnının teri, el emeği ile geçinenler bu dünyanın en namuslu, en çalışkan adamlarıdır. Vaktiyle kibarzadeler, krallar, hükümdarlar zamanında halk kendisi için değil, bu efendileri için çalışır, alnının terini o beyzadeler ve hükümdarlar için akıtırdı. Şimdi dünya değişti, halk esir değil, insan olduğunu, bir çöpçünün bir padişahtan, bir kraldan farkı olmadığını, ikisinin de Allah'ın bir mahlûku olduğunu anladı. Artık ekmeğini kendisi için kazanıyor. Terini kendisi için döküyor. Kolundaki sanatını, altın bileziğini kendisi için saklıyor, işte dünkü 1 Mayıs günü bu namuslu, bu çalışkan insanların bayram günü idi. Bu bayramda din, milliyet farkı yoktur. Bu bayram çalışan ve ekmeğini alnının teriyle çıkaran bütün insanların bayramı idi. Bu münasebetle dün İstanbul'da yekûnu yüz binlere varan işçiler büyük şenlikler yaptılar.

Karagöz: Sene 16, sayı 1578,
2 Mayıs 1923

* * *

İSTANBUL'DA 1 MAYIS 1923

İstanbul işçileri, 1923 yılının 1 Mayıs Bayramını iki ayrı birliğin düzenlediği törenlerle kutlamışlardır.

İstanbul Umum Amele Birliği hükûmete bir muhtıra vererek bir mesaî kanunu düzenlenmesini istemiş ve (Reis Mehmet imzasıyla) Gazi Paşaya ve umum Enternasyonallere telgraflar çekmiştir.

İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi de Mürettibîn Cemiyetinde bir toplantı yapmıştır.

"1 Mayıs Mukarreratı

Türk Mürettibîn, Elektrik, Tramvay ve Tünel Amele Cemiyetleri, TİÇSP, hükûmet fabrikaları heyet-i murahhasası, Ekmekçi İşçi Cemiyeti, Reji Amelesi, İnşaat-ı Bahriye, İstanbul Liman Emval-i Ticariye Deniz İşçileri Cemiyeti, Silâhtarağa Elektrik İşçileri, Seyrüsefain Fabrikası, Yaprak Tütün Amelesi Cemiyeti ve ilâh.

Bâlâda isimleri mezkûr cemiyetler heyet-i murahhasaları ve muhtelif zümrelere mensup işçiler, 1 Mayıs gününü aralarındaki tesanüt ve sıkı merbutiyetin teyit ve takviyesine vesile ittihaz etmeğe evvelceden karar vermiş olduklarından dün badezzeval saat 2'de Türk Mürettibîn Cemiyeti merkezinde bir içtimâ akdetmişlerdir. Bu içtimaa meb'us Numan Usta da iştirak etmiştir. Murahhasların bayramlaşmasını müteakip, TİÇSP kâtib-i umumîsi [Şefik Hüsnü], Türkiye işçilerinin bugünkü vaziyetine dair bir nutuk irad etmiş ve bunda amele arasına tefrika sokmak isteyenleri nefretle takbih ettikten sonra, amele sınıfının bu seneki 1 Mayıs dilekleri olarak, İzmir Kongresinde Türkiye Amele Grubu tarafından heyet-i umumiyeye kabul ettirilen esasatın kabul ettirilmesini teklif etmiş ve mezkûr esasat kıraat edilerek kabul olunmuştur. Sadri [Sadrettin Celâl] arkadaş da 1 Mayıs'ın tarihçesini yapmış, mebus Numan Efendi Meşrutiyet'ten beri olan amele hareketleri hakkında beyanatta bulunmuş ve hatipler alkışlandıktan sonra, âtideki karar murahhaslar tarafından imza edilmiştir."

Karar sureti bervech-i âtidir:

"Âtide vaz'iyülimza İstanbul'un belli başlı amele teşkilâtlarına mensup murahhaslar Bir Mayıs Amele Gününde Mürettibîn Cemiyetinde tesid ve muhadenetlerini ilân için biliçtimâ, bayramlaştıktan sonra, İstanbul amelesinin bu seneki Bir Mayıs dilekleri olmak üzere İzmir İktisat Kongresi'nde Türkiye'nin dört bir tarafından gelmiş yüz amele murahhasının müttefikan kongreye teklif ve kabul ettirdikleri esasları tahakkuk ettirmekte ve bu hususta her türlü fedâkârlığı göze alarak İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi etrafında müttefikan gayret etmeye ahd ü peyman ederler ve Heyet-i Müttehideye isnad edilen Komünistlerin âleti olmak gibi müfteriyatı kemal-i nefretle red ederler. Memleketi haricî emperyalist düşmanlardan kurtaran ve işçi sınıfına imkân-ı inkişaf bahş eden millî hükûmetin kazanılmış inkılâbı muhafaza ve irtica kuvvetlerine karşı yapacağı mücadelede en kuvvetli müzahirleri olacaklarını kabul ederler.

Yaşasın İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi."

İleri ve *Vakit*, 2 Mayıs 1339

* * *

BİZDEKİ KOMÜNİZME DAİR BAZI MALÛMAT...

TİÇSF Moskova'da inikad eden Üçüncü Enternasyonal'e, (1905)ten beri Komünist olan Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl Beyleri göndermeği münasip görmüşlerdir.[282] Bu zevat 3. Enternasyonal'de Türkiye'yi temsil etmişler ve bunların iştirak ettiği bu 3. Enternasyonal, İstanbul'dan icrayı faaliyet edilmesini takrir etmiştir.

3. Enternasyonal'in in'ikadından sekiz ay sonra, Galata'da bir daireyi isticar etmişlerdir. Bundan sonra faaliyete başlamışlar ve bütün işçi derneklerini Komünist faaliyete sevk etmeğe karar vermişlerdir; bu babta bir beyanname tab' ve tevzi etmişlerdir. Beyannameleri tevzie Divan-ı Harbe sevkedilen Kâzım ile firari Ginzberg, Sarafim ve Asimakopulaki'yi [Niko Asimopulos] memur etmişlerdir. Polis müdiriyeti tarafından bu hususu takibe memur olan zata da birçok beyanname vermişlerdir. Bunların teşkil ettiği Türkiye İşçi Derneği seddedilince Ginzberg Rusya'ya, Sarafim Yunanistana, Sadrettin Celâl Bey de Kırım'a gitmişler ve ahvalin sükûnu üzerine tekrar İstanbul'a avdet etmişlerdir.

Komünistliğin Tamimi Yolunda

KF âzasından [Ali] Cevdet Bey, akrabasından Tıbbiye'de tahsil etmekte bulunan Hasan Âli Beyi Komünist yapmağa muvaffak olmuş, mumaileyh de Eczacı mektebi [2. sınıf] talebesinden Vasıf Beyi Komünizme sevk etmiştir. Badehu, fırkaca verilen karar üzerine, Eminönü'nde Hüseyin Hüsnü Eczahanesi'nde çalışmakta olan çırak Galip Efendi elde edilmiştir. Kendisine ayda 25-30 lira verilerek, aynı zamanda yapacağı işe göre de bahşiş ita olunacağı vaad olunarak bir oda tutması söylenmiştir. Galip Efendi, Beyoğlu'nda bir ev tutmuş ve bu ev Rusya ve Bulgaristan'dan gelecek evraka medhal ittihaz edilmiştir. Rusya ve Bulgaristan'dan gelen Komünistliğe ait evrak Maksudiye Hanında (23) numaralı odada mukim Ahmet Celâl bey vasıtasıyla Galip Efendinin eline geçecekti. Cemşid ve Sudi namlarındaki iki motorcunun delaletiyle Büyükdere'ye çıkan evrak bir otomobille Ahmet Celâl beyin yazıhanesine nakl ve buradan Galib'in tuttuğu eve gönderilecekti. 3. Enternasyonal'de verilen karar mucibince gençlerden müteşekkil bir fırka vücuda getirilmesine de karar verilmiştir. Bu Birliğin kâtib-i umumîliğine Cevdet (nam-ı müstearıyla Fahri), âzâlığına Galip (nam-ı müstearıyla Mehmet Ali), Hasan Âli (nam-ı müstearıyla Nafiz), Vasıf (nam-ı müstearıyla Mustafa), Sâmih (nam-ı müstearıyla Ragıp) Beyler tayin edilmişlerdir. Aynı zamanda Cevdet Beyin (Omski) noktası, yani bütün dünyadaki Komünistlerle irtibat vazifesini ifa etmesi takarrür etmiştir. Bu Omski'ye Galip ve Cevat beyler tayin edilmişlerdir.

Türkiye Burjuvazisinin Kahrını Temenni

1 Mayıs günü Amele bayramı münasebetiyle halkı heyecana getirmek maksadıyla TKP heyet-i merkeziyesi bir beyanname tab' ve tevziini taht-ı karara almış ve bu iş için Kâzım ve Ginzberg'i memur etmiş ise de beyanname tevzi edilmeden toplatılmıştır. Bunun üzerine bunlar beceriksizlikle itham olunarak bu hususa

282 Bilindiği gibi Dr. Şefik Hüsnü Komintern IV. Dünya Kongresi'ne katılmamıştır.

Galip Efendi memur edilmiştir. Galip Efendi kondüktör (Hayrabet) vasıtasıyla Hacı Maksut oğlu Bedros'a tanıştırılmış, Hacı Maksut oğlu Bedros'un delaletiyle ve Bakırcılarda Kadir matbaası sahibi Apikoğlu Agob'un muvafakatıyla beyannamelerden dörder bin nüsha basılmış, tevziine Vatman Hasan, Şirket-i Hayriye tayfasından Haşim, duvarcı amelesinden Yakup memur edilmişlerdir.

Galip Efendinin hanesinde bulunan evrak da bunların derdesti üzerine müteaddit mahallere dağıtılmak istenmiş ise de toplattırılmıştır.

Komünizm Faaliyetiyle Divan-ı Harbe Sevk Olunanlar

Komünistlik faaliyeti ve neticede taklib-i hükûmet maksadıyla mevcut iki partiden birincisinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Cevdet, Kulaksızzade Hamdi, ikincisinde ise [Ali] Cevdet, Hasan Âli, Sâmih, Vasıf, Hacı Maksut oğlu Bedros, Agop Efendiler aslen fail ve Vatman Hasan ile Yakup, Haşim Efendiler fer'an zimethal olarak dün müddeiumumiliğe sevk edilmişlerdir. Oradan Divan-ı Harbe gönderileceklerdir."

İleri, 25 Mayıs 1923, s. 2.

* * *

TÜRK KOMÜNİSTLERİ YENİDEN MUHAKEME EDİLECEKLER; KARARIN NAKZI SEBEBİ DE BAŞKA İDİ

Komünistlik propagandası yapmak ve hükûmeti tebdil etmek maddelerinden 2. Ceza Mahkemesine sevk edilerek Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun İstanbul'da mer'i olmamasından dolayı tahliye-i sebilleri icra kılınan 15 gence ait evrakın nakzen iade edildiğini yazmıştık.

2. Ceza Mahkemesinin vermiş olduğu mezkûr karar üzerine, Bidayet Müddeiumumîsi İsmail Bey bir lâyiha-i temyize ihzar etmiş ve Hıyanet-i Vataniye Kanununun İstanbul Vilâyet Gazetesinde neşr ve ilân edildiğinden bahsederek mahkeme kararının usûle muvafık olmadığını iddia etmiştir. Nakz ilâmında, mahkemenin davayı ya vazife veyahut selâhiyet noktasından reddetmesi veya maznunların adem-i mesuliyet veyahut beraatine veya mahkûmiyetine veyahut davanın esbab-ı kanuniyeden dolayı sukutuna karar verebileceği zikr edilerek 2. Ceza'nın verdiği kararın eşkal-i muayyene-i kanuniyeden olmadığı ve muhalûf-i usul ve kanun bulunduğu kaydedilmektedir, istinaf müddeiumumîliğine gönderilen evrak tekrar 2. Ceza Mahkemesine havale edilmiştir. Davanın günü henüz taayyün etmemiştir.

(1 Ağustos 1923)

* * *

KOMÜNİSTLERİN GAYR-I MEVKUF MUHAKEMELERİ

Dün, nakzedilen karar mucibince Komünistlerin tekrar muhakemelerine başlanmış ise de, bunlardan çoğu gelmemiş ve gıyaben muhakemeleri mukarrer bulunmuştur.

[ayrı ayrı yedi resim: Vasıf, İstavridis, Sâmih, Galip ve Kâzım Efendilerle Şefik Hüsnü ve Namık İsmail Beyler]

Komünistlik propagandası yapmak ve şekl-i hâzır-ı hükûmeti tebdil etmek maddelerinden dolayı Hıyanet-i Vataniye Kanununa tevfikan (15) mevkuf ve (6) firari Komünist genç 24 Mayıs 339 tarihinde 2. Ceza Mahkemesine verilmişti. Bunlar hakkında cereyan eden muhakemede, İstanbul'da HVK'nın usûlüne tevfikan neşr ve ilân edilmemesinden dolayı mer'i bulunmamasına mebni mahkemece geçen haziranın 6'ncı günü tahliye-i sebillerine karar verilmişti.

Mahkemenin tahliye kararı üzerine Bidayet Müddeiumumîsi İsmail Hakkı Bey bir temyiz lâyihası tanzim ederek Sivas Mahkeme-i Temyizine göndermiş ve evrak-ı dava da on gün evvel nakzedilmek suretiyle Mahkeme-i Temyizden iade edilmişti.

Dün bu gençlerin tekrar muhakemelerine 2. Ceza Mahkemesinde başlanmıştır. Mahkemeye öğleden evvel 11'de başlanması mukarrer olduğu halde, Polisten ihzar tezkerelerine cevap gelmediğinden celse ancak iki buçukta açılabilmiştir.

Dün mahkemede Tıbbiye-i Askeriye Mektebinden Hasan Âli ve Yakup, Haşim, Galip Efendiler ve Bedros veled-i Dikran hazır bulunmuşlardır. Gelmeyenler: Dr. Şefik Hüsnü, Sâmih, Cevdet, Ahmet Cevat, Hüseyin Vasıf, Hasan İbrahim, Cevat, Namık İsmail, Sadrettin Celâl Bey ve Efendilerle Vanlı Kâzım[283], Nezir Kaptan, İstavridis, Sarafim, Ginzberg idi.

Evvelâ Reis-i Mahkeme, polise yazılan ihzar tezkerelerine hâlâ cevap vürut etmediğinden celsenin açıldığını söyledi. Polisten yalnız, evvelce firari bulunan Cevat ve Namık İsmail beylerle Nezir Kaptan, Sarafim, Ginzberg, bunların yine bulunamadığına dair ber'i cevap okunmuştur. Badehu müddeiumumî Refet Bey mumaileyhimin bidayetten bir mahkemede isbat-ı vücut etmediklerinden esasen haklarında gıyaben muhakemeye devam edilmesi için karar verilmiş olduğundan mahkemece nakz-ı vakiye ittiba' edildiği takdirde karar-ı sabık veçhile gıyaplarında muhakemeye devam edilmesi ve diğerlerinin celpleri için dahi polise tekiden ihzar müzekkeresi yazılmasını talep etti. Heyet-i Hâkime de kısaca bir müzakereden sonra, gelmeyenler hakkında ihzar müzekkerelerinin tekidine ve maznunların gayr-i mevkuf olarak muhakemelerinin icrasına ve mahkemenin 12 Ağustos Pazartesi gününe talik edildiğini bildirdi.

Dün mahkemede isbat-ı vücut edenler polisin taht-ı muhafazasında geldiği halde, bu karar üzerine kendilerinden birer imza alınarak serbest bırakılmışlardır.

(9 Ağustos 1923)

* * *

283 Oysa Vanlı Kâzım 20 gün önce yine tutuklanmıştı: "Komünist Kâzım Efendi bir kere daha tevkif olunarak yolundan alıkonuldu. (Fotoğrafı) Bundan iki buçuk ay evvel şehrimizde Komünizm propagandası yapmak cürmüyle tevkif ve Divan-ı Harbe, bilâhare Divan-ı Harpten adliyeye sevk edilen Komünist Kâzım evvelki gün Giresun'a giderken limanımızda 1. Şube 4. Kısım memurları tarafından tevkif edilmiştir. Merkumun eşyası taharri edilmiş ve içinde Komünist beyannameleri bulunduğundan seyahatten alıkonulmuştur. Kâzım hakkında ne muamele yapılacağı Vilâyetten istifsar edilmiştir. Şehrimizde Komünistlik propagandası yapan Rusyalı 19 Kalmuk hudud-u millî haricine atılmıştır." *İleri*, 20 Temmuz 1923.

2. CEZA MAHKEMESİNDE - KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİ

Mahkemede hazır bulunanların muhakemesi tefrik edilmeyecek

Dün 2. Ceza Mahkemesinde Komünist gençlerin muhakemesine devam olunmuştur. Geçen celsede müttehem bulunan gençlerden bir kısmı gelmediğinden, mahkeme bunların ihzarı için tehir olunmuştu.

Dün polisten gelen cevapta deniliyor ki:

"Vanlı Kâzım Giresun'a giderken derdest olunmuş ve ailesi Giresun'da olduğundan, merkumun bir hafta evvel Giresun'a sevk edilmiş olduğu" gibi kâfi bir sebep göstermeyen bir cevap yazılmıştır. Hasan bin İbrahim'in bir ay evvel İzmir'e gittiği, Hasan Vasıf Efendi Küçükçekmece'de bulunduğu ve Şefik Hüsnü, Cevdet Beylerle, Yani veled-i İstefani ve Karabet Bedros'un adreslerinde bulunamadığı hakkında cevap verilmiştir.

Ahmet Celâl (Cevat?) Efendi rapor göndermiştir. Bu raporda mumaileyhin on gün müddetle istirahata muhtaç olduğu zikredilmektedir. Sadrettin Celâl Beyin sekiz günden beri ve Namık İsmail beyin de 10 Ağustos Cuma gününden beri tagayyüp ettikleri bildirilmektedir. Dünkü celsede Komünistlerden yedisi hazır bulunmuşlardır.

Polis tezkereleri okunduktan sonra, müttehemlerin vekil-i müdafii İrfan [Emin] Bey söz alarak dedi ki:

Mahkemede isbat-ı vücut eden müvekkillerim bir zan altında bulunuyorlar. Kendilerinin uzun müddet zan altında bulunmaları doğru değildir. Gelmeyenlerin muhakemelerinin tefriki ile hazır bulunanların süratle muhakeme edilmelerini rica ederim."

Müddeiumumi Refet Bey de şu talepte bulundu:

"- Sadrettin Celâl ve Namık İsmail Beylerin tagayyüp ve firar ettikleri anlaşılıyor. Bunların gıyaben muhakemelerine, diğerleri hakkında Polisten gelen tezkere bir kat'iyet ifade etmediğinden tekrar tekiden müzekkere ısdarına ve Ahmet Celâl (Cevat?) Efendi hakkındaki raporun mahkemede isbat-ı vücut edemeyecek suretle hasta olduğunu mutazammın olmadığından Ahmet Celâl (Cevat?) Efendi için dahi ihzar müzekkeresi tekidini talep ederim."

Bunun üzerine heyet-i hâkime kısa bir müzakerede bulundu ve Reis-i Mahkeme Cevdet bey bervech-i âti karan tefhim etti:

"İhzar müzekkerelerine Polisten verilen cevap bir kat'iyet ifade etmemektedir. Binaenaleyh mahkemede isbat-ı vücut etmeyenlerin -Sadretin Celâl ve Namık İsmail beyler de dâhil olduğu halde- cümlesi hakkındaki ihzar müzekkerelerinin tekidine karar verilmiş ve şimdilik isbat-ı vücut etmeyenlerin muhakemelerinin tefrikine lüzum görülmemiştir. Muhakemeye 19 Ağustos Pazartesi günü saat 11'de devam edilecektir."

(13 Ağustos 1923)

* * *

KOMÜNİST GENÇLER

15'ten yalnız 9'u hazır bulunuyorlardı

Dün 2. Ceza Mahkemesinde, komünistlik propagandası yapmakla maznun bulunan gençlerin muhakemesine devam edilmesi mukarrerdi.

Öğleden evvel saat 11,5'ta celse açılmış ve mahkemede 15 Komünist gençten 9'u hazır bulunmuştur. Diğerlerinin ihzaren celpleri hakkında Polise yazılan müzekkerelere, polisten yine cevap gelmediği anlaşılmış ve bunun üzerine makam-ı iddia, tekrar müzekkere ısdarını talep etmiş ve yazılacak müzekkereye işin süründemede bırakılmasının muvafık olmadığının zikriyle Polisin ehemmiyetle nazar-ı dikkatinin celbi kaydının ilâve edilmesi söylenmiştir. Müteakiben maznunların vekili, mahkemede isbat-ı vücut etmeyenlerin davalarının tefrikini talep etmiş ise de, bu talep kabul edilmemiştir. Badehu heyet-i hâkime, makam-ı iddianın talebi veçhile tekiden ihzar müzekkeresinin ısdarına ve mahkemenin 22 Ağustos Çarşamba gününe talikine karar vermiştir.

(20 Ağustos 1923)

* * *

KOMÜNİST GENÇLERİN DÜNKÜ MUHAKEMESİNDE

Mahkeme-i Temyizden gelen nakz kararının istinat ettiği esbaba müdafaa vekilleri itiraz etmişlerdir. Maznunların adem-i mesuliyeti talep olunuyor.
Mahkeme, gelecek muhakemede kararını tefhim edecektir.

Dün öğleden sonra saat 2'de 2. Ceza Mahkemesinde Komünist gençlerin muhakemesine devam olunmuştur. Mahkemede maznunlardan onu hazır bulunuyordu. Evvelâ Zabıtadan ihzar müzekkerelerine gelmiş cevap okundu. Bu cevapta Hasan İbrahim, Cevdet, Namık İsmail, Şefik Hüsnü Beylerle İstavridis veled-i Yani'nin bulunamadığı bildirilmiştir. Müteakiben Müddeiumumînin talebi üzerine, gaybubet edenler hakkında gıyaben devam-ı muhakemeye karar verilerek Mahkeme-i Temyizin nakz kararı okundu. Mahkeme-i Temyiz, 2. Cezadan verilen kararı usûl-ü muhakeme noktasında nakzetmiştir. Bundan sonra maznunların vekillerinden Muslihittin Âdil Bey söz alarak Mahkeme-i Temyiz'in kararı hatalı olduğunu söyleyerek uzun uzadıya meşruhatta bulunmuştur. Badehu müdafaa vekillerinden Darülfünun Müderrisi Abdurrahman Münip Bey ayağa kalkarak dedi ki:

- Refikimin beyanatını mevsimsiz buluyorum. Çünkü makam-ı iddia henüz talebini serdetmemiştir. Eğer ittiba' lâzımsa, mahkeme buna ittiba' etsin. Onun neticesi olarak esbab-ı nakziye üzerinde münakaşa edilir.

Müteakiben heyet-i hâkime müzakere odasına çekildi ve yarım saat müzakerede bulunduktan sonra mahkeme salonuna gelerek reis şu kararı tefhim etti:

- Nakz-ı vâkiye tebae bilittifak karar verildi.

Bunun üzerine, müddeimumi nakz-ı vâkiye ittiba' ile vaziyet-i sabıka avdet ettiğinden bahisle, Hıyanet-i Vataniye Kanununa tevfikan maznunların muhakeme edilmelerini talep etti.

Müteakiben dava vekilleri müdafaalarını serd etmeye başladılar. Müdafaa vekillerinden İrfan Emin Bey dedi ki:

"–Maalesef nakz kararına ittiba'a mecbursunuz. Bunun için kararınızın isabetini müdafaa [münakaşa!] etmek isabetsiz bir say olacaktır. Şu hale nazaran tahaddüs eden vaziyeti tetkik ve muhakeme etmek iktiza ediyor. Bunun için de, Temyiz ilâmında nakza dair olan satırları okumak lâzımdır. Burada sarih bir surette görülüyor ki, istimal edilen (bu suretle) kelimesiyle Mahkeme-i Temyiz kararının maksudü'l-bihi lâyiha-i temyiziyedir. Ve karar ona atfen ita' kılınmıştır. Şu hale nazaran lâyiha-i temyiziyedeki esbab-ı temyiziyeye tevcih-i nazar etmek lazım gelecek. Burada iki sebep zikredilmiştir:

1- HVK mer'iyülicradır.

2- Mer'i olmasa bile, vazife, mesuliyet ilâh., şekilde bir karar vermek lâzımdır. Mahkeme-i Temyiz buna karşı şu cevabı veriyor: 'Alelusul tevdi edilen mevad hakkında icray-ı tahkik ve muhakeme ile kanun-u mezkûrun neşrinden mukaddem ika edilmiş ve kavanin-i mevzua-i sairenin de daire-i şümulünden hariç kalmış olduğu takdirde davasını bir karar-ı kanunîye rabtı lâzım gelirdi.' Şu halde, karşılaştırılan talep ve cevaptan çıkan netice şu olmak lâzım gelir:

- Kanunun adem-i mer'iyeti bir emr-i muhakkaktır. Bunu karar-ı âlinizi müteakip İstanbul'un dört köşesinde duyulan davul sesleri ve her tarafa ilsak edilen kanun suretleri kör ve sağır olanlara da anlatmıştır. Binaenaleyh birinci şık üzerinde tevakkufa lüzum yoktur" dedikten sonra, maznunların adem-i mesuliyetini talep etmiştir.

Müdafaa vekillerinden Mağmumî Bey de aynı mealde müdafaatta bulunarak maznunların adem-i mesuliyetini temenni etti. Müdafaa vekili İbrahim Bey dahi: "Makam-ı vilâyet tarafından bu dava mahkemeye sevk olunmuştur; müddeiumumîlik de bu davayı ikame etmek mecburiyetinde kalmıştır" dedikten sonra, uzun uzadıya müdafaatta bulundu. Müvekkillerinin adem-i mesuliyetini talep etti. Yine müdafaa vekillerinden ve Darülfünun Müderrislerinden Abdurrahman Münip Bey de hülâsaten dedi ki:

"- Mahkeme-i Temyiz vazifesini hüsn-ü ifa etmiştir. Eğer mahkeme-i âlinizden sâdır olan kelimede (HVK İstanbul'da mer'i olmamakla beraber maznunlara isnat olunan cürüm, müdevven bulunan usûl-ü muhakemat-ı cezaiyenin hükümlerinin hiçbirine temas etmediğinden maznunların adem-i mesuliyetine karar verilmiştir) fıkrası ilâve edilmiş olsaydı, mahkemenizin verdiği karar tafsil edilmemiş bulunacaktı. Şimdi biz böyle bir karara intizar ediyoruz."

Muslihittin Âdil bey de müdafaada bulunarak evvelce dermeyan ettiği iddiasında musır olduğunu söyledi ve:

"- Herşeyin, her ferdin üstünde kanun vardır. Devlet dahi kanunun haricinde değil, dâhilindedir" dedi.

Müdafaa vekillerinin müdafaatını müteakip müddeiumumî Rafet Bey, Abdurrahman Münip Beye hitaben dedi ki:

"- Buradaki mecburiyet, mecburiyet-i kanuniyedir. Maznunlar hakkında zabıta tahkikatı 1 Mayıs amele bayramında ameleyi isyana teşvik mahiyetinde görerek

o suretle intaç etmiş ve tanzim ettiği raporda HV'ye temas eden birçok mevad zikretmiştir."

Bunun üzerine Abdurrahman Münip ve Muslihittin Beyler müddeiumumîye cevap verdiler. Müteakiben reis-i mahkeme muhakemenin hitam bulduğunu söyledi. Ve ittihaz edilecek karar tefhim edilmek üzere muhakeme 30 Ağustos Çarşamba gününe talik olundu.

(23 Ağustos 1923)

* * *

KOMÜNİST GENÇLERİN DÜNKÜ MUHAKEMESİNDE

2. Ceza Mahkemesi bu davanın kendi selâhiyet-i kazaiyesi haricinde olduğunu beyan ederek evrakı müddeiumumîliğe iade etmiştir.

Dün öğleden sonra saat 3'te 2. Ceza mahkemesinde Komünistlik propagandası yapmak ve şekl-i hâzır-ı hükûmeti tebdil etmek maddelerinden dolayı maznun bulunan gençlerin muhakemesine devam edilmiştir. Vanlı Kâzım Efendi de mahkemede mevkufen hazır bulunmuştur. Geçen celsede Mahkeme-i Temyizin nakzi üzerine müdafaa vekilleri nokta-i nakz hakkında müdafaatta bulunmuş ve heyet-i hâkime karar ittihazıyla tefhim etmek üzere muhakeme düne talik edilmişti. Dün maznunlar hakkında mahkeme tarafından ittihaz edilen karar tefhim edilmiştir. Uzun ve mufassal olan bu kararda gençlerin bu Komünistlik propagandası yapmak ve hükûmetin şeklini değiştirmek maddelerinden taht-ı tevkife alındığı ve 1 Mayıs amele bayramı günü ameleyi isyana teşvik eder yollu beyannameler neşr ettiklerinden haklarında HVK mucibince takibatta bulunulduğu ve Mahkeme-i Temyizin nakzi zikredilmektedir. Bu suretle mukaddemeden sonra esasa şu suretle girilmektedir.

Mahkemenin vazife-i kanuniyesi haricinde

Maznunualeyhim olan Hasan Âli, Dr. Şefik Hüsnü, Sâmih, Kâzım, Yakup, Karabet, İstavridis ve diğer Bedros, Agop, Cevdet, Galip, Ahmet Celâl, Hasan Vasıf, Haşim, Hasan bin İbrahim, Sadrettin Celâl Efendilerle halen hal-i firarda bulunan Nezir Kaptan, Cevat, Ginzberg, Sarafim ile ahiren Komünistliğinden dolayı derdest olunarak Giresun Bidayet Mahkemesince gayr-i muvakkat tevkif müzekkeresiyle taht-ı tevkife alınan Kâzım hakkındaki evrak müddeiumumilikten mahkemeye tevdi kılınmakla birlikte icra kılınan muhakeme neticesinde HVK'nun Dersaadet'te mer'i olmadığı cihetle maznunların icra-yı muhakemelerine cevaz-ı kanunî bulunmamasına dair mukaddema mahkemece ittihaz olunan kararın Heyet-i Temyiziye Ceza Daire-i âliyesince bazı esbab-ı kanuniyeye mebni nakz olunarak iade kılınmasına binaen müddeiumumilik makamından nakz-i vâkiye teb'an icra-yı muhakemeleri zımnında tekrar tevdi kılınmağla ol veçhile esbab-ı nakziye dairesinde maznun-u mezkûrunaleyhim haklarında tekrar vicahen ve gıyaben icra kılınan muhakemede mevzuubahs olan HVK'nun 12 ve 14. maddelerinin tasarrufatı dairesinde maznun-u mezkûrun İstanbul'da ifham ve tebliğ ve neşr ve ilân edilmediği mukaddema vâki olan istizan üzerine makam-ı vilâyetten vürut eden cevaptan müsteban olmasına mebni maznunua-

leyhim haklarında kanun-u mezkûrun tatbikü'licra ve hüküm itasına imkân-ı kanunî görülememesine ve maznun-u aleyhime isnat olunan fiil-i eday-ı vâkiye nazaran netice itibarıyla hâkimiyet-i milliye esasına müstenit olan şekl-i hâzır-ı hükûmetin tebdil ve tağyirine asaddileri gibi ef'al-i cinaiyeye matuf ve bu ise Kanun-u Cezanın 58. maddesine mümass görülmekte olmasına ve şu hale nazaran kavanin-i mevzua mucibince ef'al-i mezkûre mürtekiplerinin icra-yı muhakeme ve tayin-i cezaları mahkemenin vazife-i kazaiyesi haricinde olduğuna mebni mukteza-yı kanuniyeleri ifa edilmek üzere bu babtaki evrak-ı davanın müddeiumumilik memuriyet-i âliyesine iadesine müttefiken karar verildi."

Maznunlar kararı temyiz ettiler

Maznunların müdafaa vekilleri mahkemenin bu kararını temyiz zımnında 2. Ceza riyasetine istida vermişlerdir. Bu istidada mahkemenin adem-i mesuliyet kararı vermesi lâzım gelirken icra-yı muhakemenin mahkemenin vazife-i kazaiyesi haricinde olduğuna dair hüküm verilmesinin muvafık olmadığı zikr edilmiştir. Bu istida üzerine evrak tekrar Sivas Mahkeme-i Temyizine gönderilecektir.

31 Ağustos 1923[284]

* * *

284 Görülüyor ki, iş burada da kalmamıştır. Beş ay sonraki *Vakit*'te (6 Şubat 1924) "Komünistlik Davası -Vaktiyle İstanbul'da tevkif ve tahliye edilen gençlerin evrakı geldi" başlıklı bir haber bulunuyor. İstanbul 2. Ceza Mahkemesinin 30 Ağustos 1923 tarihli selâhiyetsizlik kararının, Hıyanet-i Vataniye Kanununa tevfikan sanıkların yargılanması mümkün değildir; şekl-i hükûmeti tağyire tasaddi ise ef'al-i cinaiyeden madul olmakla bu mahkemenin yetkisinin dışında kalır diye yorumlandığı havadiste, sorumsuzluk kararı verilmesi için yapılan başvurunun, Sivas'tan Eskişehir'e nakledilen Temyiz Heyetine götürüldüğü ve sanıklardan beşer lira kefalet-i nakdiye alındığı da belirtiliyor. Ama basında davanın devamına ilişkin bilgi bulamadım. Belki ileride bulan biri çıkar.

Teşkilât Bürosu'nun Kuruluşu ve Grupların İlk Tepkileri

Komintern IV. Dünya Kongresi'nde Balkan Federasyonu'nun aldığı ve KEYK'in onayladığı Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturulan Teşkilât Bürosu'yla birlikte aşağıda göreceğimiz üzere Dr. Şefik Hüsnü raporlarını İKG ve Teşkilât Bürosu Sekreteri olarak imzalayacaktır. Bir diğer deyişle 1923 yılından itibaren İstanbul Komünist Grubu'nu artık hem Aydınlık çevresinden, hem de Bİİ, THİF, TKF Teşkilât Bürosu'nun İstanbul'a gönderdiği unsurlarından oluşan, 1925 Akaretler Kongresi'yle birlikte TKP'yi oluşturacak ekibin bütünü olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Ancak elbette bu birlik süreci ta başından itibaren sancılı geçmiş ve daha sonraki yıllarda yapılan değerlendirmelerde de bu yansımıştır.[285]

İlk sorun, daha Büro oluşurken Moskova'da kendini göstermiştir. İKG delegesi Orhan [Sadrettin Celâl], Büro'ya tayin edilen THİF'ten Baytar Salih [Hacıoğlu] ve Bİİ'den Vanlı Kazım hakkındaki değerlendirmesini de Ocak 1923'te KEYK'e iletmiştir. Ancak bu değerlendirmeler dikkate alınmamış, Salih ve Kazım hem Teşkilât Bürosu'nda, hem de Şubat 1925 Kongresi'nden sonra TKP Merkez Komitesi'nde yer almıştır. Ayrıca Dr. Şefik Hüsnü, Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'nı açış konuşmasında Bİİ'den söz ederken şunu vurgulamıştır: "Bu teşkilât [Bİİ] ... mesela Kazım arkadaş gibi çalışkan ve disiplinli arkadaşlarımızı partiye hediye etmiştir."[286]

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİ'ne

İKG, Teşkilât Bürosunun oluşumuyla ilgili olarak aşağıdaki beyanlarda bulunmayı zorunlu görür:

1. Delegasyon, Balkan Federasyonu tarafından alınan ve Yürütme Komitesi tarafından onaylanan tüm komünist örgütlerin tek bir parti halinde kaynaşması ve geçici bir Teşkilât Bürosu kurulması kararını büyük bir memnuniyetle kabul eder.

2. Bu Büronun üyelerinin atanması konusunda bilgilenmiş olan delegasyon, adı geçen Büronun tüm Türkiye'nin komünist hareketinin geleceği konusunda sonucu belirleyici bir rol oynayacağını göz önünde bulundurarak, Yürütme Komitesi'nin dikkatini, bu Büro üyesi olarak

285 Özellikle bkz. *Partide Konaklar ve Konuklar*, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Yol* dizisi içinde, Sosyal İnsan Yayınları. Niko Asimopulos'un daha önce sözünü ettiğimiz 19 sayfalık otobiyografisi, bkz. *Bİİ 1920-1923.*

286 *TKP 1926 Viyana Konferansı*, Çev.: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 47.

Kazım ve Salih gibi yoldaşların atanmasından kaynaklanabilecek tehlikeye özel olarak çekmeyi ödev bilir.

a) Kazım, sadece birkaç aydır Bİİ üyesidir ve ne Türk ne de Rum işçi kitleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahiptir ve İstanbul komünist hareketini yöneten yoldaşlara en küçük bir güven telkin edemez.

b) Kendisi, gerek ünlü Hilmi ve onun yerine geçen Şakir gibi en kötüsünden maceracılar ile, gerek Hilmi ile çalışmış ve komünistler Partinin yönetimine geçmesin diye elinden gelen çabayı göstermiş Fazıl[287] ile, gerekse İngilizlerin yardımıyla Ferit paşa hükûmeti tarafından örgütlenmiş ve ulusal kurtuluş hareketine karşı gönderilmiş orduya subay olarak yazılmış ve son zamanlarda bize bir mektup göndererek İngiliz polisiyle bizi tehdit edip para istemiş olan Rıza ile ilişkide olmuştur.

c) Tramvay işçileri sendikası başkanlığı için İKG adayının yerine II. Beynelmilel'den bir tipin adaylığını desteklemiştir.

d) BİI merkezine bir kez birlikte geldiği ve bu örgütün ve Türkiye'de diğer emekçi sendikalarının kapatılmasına neden olan bir polis ajanıyla ilişkileri vardı.

e) İllegal çalışma için gerekli asgari yeteneğe sahip değildir; şu olay bunu yeterli biçimde ortaya koymaktadır: BİI'nin açık bir konferansı sırasında, bir takım illegal broşürler dağıttı ve birkaç dakika sonra toplantıya katılanlardan bunları gizlemelerini istedi.

Herhangi bir kişiyi suçlamıyoruz, sadece olayları olduğu gibi izah ediyoruz ve bu çok ağır olaylar, Komintern temsilcisi tarafından yerinde tahkik edebilir.

f) BİI temsilcisi olarak, uzun yıllar boyunca hareket içinde çalışmış ve işçi kitleleri tarafından tanınan, sevilen ve saygı duyulan yoldaşlardan birini seçmek gerekir.

3. Türkiye Halk İştirakiyun Partisi'nin Geçici Büro temsilcisi Salih yoldaşa gelince, onun hesabına da oldukça ciddi bir takım mülahazalara sahibiz. Komünist ideolojiye nüfuz etmiş olanlara aydın ve burjuva olarak muamele eden ve komünist olmak için işçi olmanın gerekli olduğuna inanan bu yoldaş eski bir baytar subayıdır. Desteklediği bakış açısı, uvriyerizm, Komünist Enternasyonal'in öğretilerine tümüyle karşıdır.

b) İyi niyetinden kuşku duymadığımız bu yoldaş, bilgi eksikliği ve olayları kavrayamaması nedeniyle, öylesine ağır hatalar yapmıştır ki, Partinin tümü ve genel olarak işçi hareketi sonuçlarına katlanmaktadır.

Parti tarafından, halen tutuklu yoldaşlar arasında bulunan ve Rosenberg yoldaşın tanıklığına göre Hükûmetin baştan çıkartıcı tekliflerini kahramanca reddederek komünizme bağlılığını göstermiş olan eski sekreter Nâzım hakkında alınmış ölüme mahkûmiyet kararı sessizce geçiştirilemez.

c) Bu yoldaş, Moskova'da kaldığı sürede, öylesine davrandı ki kendisiyle çalışmanın ve anlaşmanın olanaklı olup olmadığını kendi kendimize sormayı bugün hak biliyoruz. Davranışı konusunda tipik birkaç örnek vermek gerekirse, çok ağır şu olayı anabiliriz ki Şark Üniversitesi'ne gönderdiği bir mektupta şöyle yazıyordu: "Sorun üzerinde görüş alış-verişinde bulunan Türk delegasyonu, Üniversite'deki 10 Türk öğrencisinin atılmasını kararlaştırdı." Bu mektuba delegasyon başkanı olarak imzasını atmış. Gerçekte, böylesi bir sorun delegasyonla hiçbir zaman tartışılmadı ve bizzat Ankaralı yoldaşların itirafına göre incelenmedi. Üstelik Salih yoldaş, delegasyonun ne sekreteri, ne de başkanıydı.

287 Anlaşıldığı kadarıyla Sadrettin Celal, yukarıda verdiğimiz Fazıl ile ilgili TKF sürecinde yaşananları, Ethem Nejat'ın kendisi hakkında olumlu raporunu vb. bilmemektedir.

d) Moskova'da kaldığımız dönemde, daha ilk temasta, Türkiye birleşik komünist partisini kurma konusunda güçlü bir arzu taşıyan İstanbullu yoldaşlara karşı düşmanca bir tavır takınan Salih ve [Ziynetullah] Nuşirevan yoldaşların hareketleri nedeniyle daral getirici bir kuşku, aşağılama, kara çalma atmosferi içinde yaşadık. Israrımıza rağmen, Üniversite öğrencilerine ve delege yoldaşlara karşı yaptıkları ağır suçlamaları kanıtlayamadılar.

e) Salih yoldaşın ve Ankara temsilcilerinin Profintern'e anlattıklarına göre, Anadolu'da muazzam işler yapmış bir komünist partisi var ve yirmi binlerce işçi kızıl sendikalarda örgütlenmiş.[288] Ne yazık ki bu ölçü tanımaz iyimserliği paylaşamıyoruz; zira ülkeyi iyi tanıyoruz ve ayrıca tutuklamalardan sonra hiçbir kitle hareketi, yalnızca kâğıt üzerinde var olan kızıl sendikalar tarafından hiçbir toplu protesto olmadığını biliyoruz. Komünist işçi hareketinin üst yönetimin böylesi fantezi hayallerin kurbanı ve burjuvazi ile proletarya arasındaki güçler oranını kavrayamayan bir yoldaşa emanet edilmesi çok tehlikeli olacaktır.

İKG bu olguları göz önünde bulundurarak, komünist hareket üst yönetiminin böylesi yoldaşlara teslim edilmesinin onu kesin bir ölüme mahkûm etmek olacağını beyan etmeyi kendisi için mutlak bir ödev sayar. Böylesine büyük bir sorumluluğu üstlenemeyecek olan grubumuz, Yürütme Komitesi'ni uyarmayı zorunlu görür.

· Orhan
İKG delegesi[289]

* * *

Komintern IV. Dünya Kongresi sonrasında İKG'nin KEYK'e raporları çok daha kapsamlı ve daha da düzenli hale gelmiştir. Sadrettin Celâl henüz Kongre'den dönmeden önce, Dr. Şefik Hüsnü, O. Masdar imzasıyla gönderdiği raporda, KEYK ile ulusal harekete yaklaşımdaki uyumdan duydukları memnuniyeti vurguluyor, güncel politikalarını ayrıntılandırmaya çalışıyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün raporda sözünü ettiği KEYK temsilcisi, raporun devamında sözü edilen ve ileride kimi raporlarını vereceğimiz, bir dönem Bakü'de bulunmuş ve TKF Teşkilât Bürosu'nda ve *Yeni Dünya* gazete redaksiyonunda çalışmış Şarki'dir.[290] İstanbul'un Ankara hükûmetinin etki alanına girmesi, padişahın kaçması gibi gelişmeleri değerlendirdikten sonra, milliyetçi hükûmetin kaba ve diktatörce bir yönetime başvurduğunu belirten Dr. Şefik Hüsnü, ilginç bir biçimde İştirakçi Hilmi'nin öldürülmüş olmasından "hayırlı bir temizlik" olarak söz etmektedir. Eski hükûmet döneminde kapatılmış tüm işçi derneklerinin yeniden ayağa kalkmasını öngördüklerini yazan Dr. Şefik Hüsnü, Dernek'i can-

288 Profintern II. Kongresi'ne İKG adına herhangi bir delege katılmamış, Bİİ adına Vanlı Kazım, Roland [Ginzberg] ve Voleff ile THİF adına Edip, Hilmi, Affan [Hikmet] ise bir birlik protokolü imzalamışlar ve Türkiye Birleşik Delegasyonu adına verdikleri Roland, Kazım, Edip ve okunamayan bir imzalı belgede ortak bütçe sunmuşlar, Sendikalar Genel Sekreteri Edip'in verdiği bilgilere göre ise, sendikalı işçi sayısı 20 bin olarak gösterilmiştir. Sadrettin Celâl bu protokole atıfta bulunmaktadır. Bkz. *THİF 1920-1923*, s. 539-542.

289 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 238-241 [Fransızca].

290 Şarki'nin Türkiye'ye geliş tarihi, aşağıda vereceğimiz Salih Hacıoğlu'nun raporuna göre 13 Ocak 1923'tür ve bu raporda belirtildiği gibi gerçek adı muhtemelen Gafurof'tur.

landırma çalışmalarına başladıkları bu ortamda Bİİ üyelerinin daha şimdiden kendilerine katıldığına işaret etmektedir. Yukarıda *TSA-I*'den aktardığımız gazete haberlerinde yer alan işçi teşkilâtları toplantısının ve Numan Usta'nın İstanbul'daki girişimlerinin değerlendirmesi de bu raporda yapılmaktadır. Raporun öneriler bölümü ise tıpkı yukarıda Sadrettin Celâl'in raporundaki gibi, oluşturulan Teşkilât Bürosu'nun bileşiminin uygun olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır.

İstanbul 22 Ocak 1923

KE Yürütmesi Prezidyumuna

Değerli Yoldaşlar,

IV. Dünya Kongresi sırasında, size iki olağan rapor ve özel olarak kongreye yönelik Türkiye'nin genel siyasal durumu hakkında uzun bir sunum yermiştik. Bir makale biçiminde kaleme aldığımız bu sunumun "Internationale Communiste" dergisinde yayımlanmasını talep ediyoruz.

Aynı dönem boyunca, biz sadece Simon Briquet [Semyon Brike] imzalı tek bir mektup aldık. Bu mektupta, Enternasyonal adına, Briquet yoldaş İKG'nin değişik sorunlar hakkında benimsediği taktiğin Yürütme'nin bakış açısıyla çakışmasından memnuniyet duyduğunu ifade ediyordu. Biz de, kendi açımızdan, bu mektupta, milliyetçi hükûmet hakkında aldığımız tutumun ve yaptığımız girişimlerin, ufak tefek nüanslarla, Yürütme'nin bizden istedikleriyle uyumlu olmasından benzer bir memnuniyet duyduk. Güncel siyasetimiz hakkında kimi hususlar daha önceki mektuplarımızda yer alıyordu. Bu mektupta bu konuyu biraz daha genişleteceğiz.

Kısa süre önce, büyük Kolarov yoldaşımızın imzasıyla, Yürütme'nin Türk sorunu hakkındaki resmî belgesini aldık; son siyasal devrimden kaynaklanan genel durumu analiz ettikten sonra Yürütme'nin hakkımızdaki son kararları konusunda düşündüklerimizi söyleyeceğiz. Burada hemen işaret etmeliyiz ki, birçok hususta, Yürütme'nin temsilcisi bizimle hemfikirdir. Size, öncelikle, şaşırtıcı bir istikrarsızlık içindeki ülkenin hâlihazır siyasal durumundan söz etmeliyiz. Size kamuoyundaki ilk dönüşümlerden daha önce söz etmiştik. Refet Paşa'nın gelişinin yarattığı ilk günlerindeki kendiliğinden coşkunun nasıl adım adım soğuduğunu ve yerini nasıl koyu bir hoşnutsuzluğa bıraktığını. Başlangıçta, aydınlar ve devlet memurları, kelimenin tam anlamıyla gerici, monarşi yanlısı bir ideolojiyle burjuva devrimine karşı seslerini yükseltiyorlardı. O uğrakta, bildirilerimizde, özellikle küçük devlet memurlarına, çıkarlarının geriye dönüşte değil, devrimin toplumun topyekûn dönüştürülmesi yönünde ilerletilmesinde olduğunu açıklayarak küçük burjuva küçümseyicilerine karşı devrimden yana tutum almak zorundaydık. Birkaç haftanın sonunda, -beklenebileceği üzere- kafa karışıklığı yavaş yavaş dağıldı. Monarşi yanlısı akım zeminini kaybetti. İngilizlerin himayesinde eski padişahın kaçması, Britanya makamlarının tahmin ettiklerinin tam tersine bir etki doğurdu. Monarşi davası hissedilir ölçüde gözden düştü. Gayrı memnunlar kitlesi ikiye bölündü. Sarayla bağları olan, muhafazakâr eğilimli, eski monarşi geleneğine sahip homojen bir azınlık, geriye dönük bakış açısını sürdürmeye devam etti. Padişahlık iddialarından açıkça vazgeçmiş olmasına rağmen yeni Halifenin, pek göstermese de, eski rejimin ihyası yönündeki hareketin gelişmesini teşvik ettiği ileri sürülüyordu; hatta öyle görünüyordu ki Halife bu açıdan büyük bir iyimserlik besliyordu. Büyük çoğunluğun memnuniyetsizliği ise her geçen gün artmaktadır. Büyük Millet Meclisinin tayinlerde

gösterdiği tereddütlerin yol açtığı gecikmeler sonucunda, yine aynı şekilde ticaretteki alt üstlükler ve bunun getirdiği alış-verişteki düşüş sonucunda, bunalım süregitmektedir. Ancak, bu küçük dünyanın ekonomik kaygılarının kökleri hesaba katıldığında, bunların protesto çığlıklarının tarzı ve yönü, başlangıçtakinden tamamıyla farklı bir hal almıştır. Yine oldukça kafaları karışık bir tarzda da olsa, halkın bu kesiminde, gitgide şunun farkına varılmaktadır ki, yaşanan şeyler, bir hükûmet sistemi değişikliği değil; esasında, tüm değişiklik, oldukça büyük sayıda idarî personelin değişikliğinden ibarettir ve hükûmet sistemi alanında köklü hiçbir değişiklik olmamıştır; bu nedenlerle de temel bir toplumsal dönüşüm gerçekleştirilinceye kadar halk siyasal ortamdaki istikrarsızlığın yükünü gitgide daha fazla taşıyacaktır. Duygularını keskinleştirmek ve onları küçük burjuva kafa karışıklığından kurtarmak için büyük çaba harcıyoruz. Umuyoruz ki yakın bir gelecekte bu küçük memur ve küçük zanaatkâr kesimini, proletarya devrimi fikrine kazanacak ve onları, en azından legal sosyalist örgütümüz çevresinde bir araya getirebileceğiz. Bu yönde daha şimdiden bir takım gizli bildiriler yayımladık.

Öteyandan, kendini kadir-i mutlak sanan ve yetkilerinin sınırsız olduğunu hayal eden milliyetçi hükûmet, başlangıçtaki kararsızlıklarının ardından, açıkça kaba ve diktatörce bir baskıya girişti. Artık tutuklama ve yargılama söz konusu değil. Sanık sözde halkın adaletine teslim ediliyor, yani işaret edilen kişi galeyana getirilmiş bir grup serseri ortasına atılıyor ve linç ediliyor. Önce burjuvazi içindeki düşmanlarından kurtulmakla uğraştılar. Hürriyet ve İtilâf Partisi üyelerinden bir bölümü İstanbul'dan kaçırıldı ve Anadolu'ya sürülerek infaz edildi. Bunlar arasından Ali Kemal, İzmit'te linç edildi. Öte yandan, kötü ünlü Hilmi'nin de İstanbul'un göbeğinde öldürülmüş olduğuna işaret edilebilir. İngiltere'nin gözde ajanları olan bu iki şahsın kaybına elbette üzülmeye değmez. Özellikle, İstanbul proletaryası açısından bir felâket olan Hilmi'nin ortadan kaybolması, bir tür temizliktir. Ancak bu olaylardan akılda tutulması gereken, gösteri mahiyetindeki yöntemdir; bir diğer deyişle milliyetçiler formaliteyle uğraşmıyorlar. Şu an için, işçi sınıfının ezilmesini henüz kendileri üstlenmediler. Ancak işçi sınıfının örgütlenmesine elverişli koşulları yaratmak için de hiçbir şey yapmıyorlar. Eski hükûmet, son günlerinde, bir dizi işçi derneğini kapatmış ve kamuya açık toplantılar düzenlenmesini yasaklamıştı. Bu tedbirleri iptal ettirmek amacıyla bizim ve kimi sendika militanlarının attığı adımlar, bugüne dek olumlu bir sonuç vermedi. Taleplerimizi her yenilediğimizde bize araştırmaların sürdüğü cevabı veriliyor. Ve bu araştırma veya soruşturma bir türlü sonuçlanmıyor. İKG MK üyesi bir yoldaş, kentimizdeki en etkili milliyetçi önderlerden biriyle görüşme fırsatına sahip oldu. Bu bey, konu kendisine sorulduğunda, halk egemenliğine dayalı hükûmetin sosyalizme son derece yatkın olduğu, sosyalizmin propagandasının yapılmasını desteklemeye hazır olduğu ve hatta hükûmetin Bolşevizmden bile korkmadığı yanıtını vermiş. Ancak –evet ancaaak– hâlihazırda Avrupa emperyalizmiyle bir barış anlaşması yapılmaya çalışıldığından ve emperyalizm de Türkiye'yi sürekli Bolşevik olmakla suçladığından, bizler, demiş, bu suçlamayı boşa çıkarmak ve hasımlarımızı ikna etmek için, komünist ajitasyona karşı kimi geçici önlemler alıyoruz. Bu beyanlarda en küçük bir samimiyet izi yok. Bununla birlikte, şu an için, yukarıda anlattığımız türden şiddetlere maruz kalmayacağımız garantisini veriyorlar. Bu nedenle, eski Dernek'i (Genel Sendika Birliği) farklı bir adla yeniden canlandırma hazırlıkları yürütüyoruz. Daha şimdiden Beynelmilel İşçiler İttihadı üyelerinin katılımını sağladık. Bu vesileyle, İstanbul'daki emekçilerin hâlihazırdaki durumu hakkında bir sunum yapmayı uygun buluyoruz. Milliyetçilerin kentimize yerleşmesinin hemen ardından, işsizlik büyük ölçüde arttı. Çok sayıda kuruluş işlerini tasfiye etti. Rum patronlar Türk işçilerini, Türk patronlar da Türk-olmayan işçilerini işten çıkartırken,

yerlerine yeni işçi almadılar. Ekonomik koşulların belirsizliği yüzünden, o zamandan beri ticari işleri ve işletmeleri küçültme yönünde genel bir eğilim var. Bu gelişmeler üzerine, işçilerin durumu, yani bu gelişmelere rağmen hâlâ bir iş bulabilenlerin durumu, gitgide kötüleşti ve bu da bir mücadele ve yardımlaşma teşkilâtına ihtiyacı görülmedik ölçülerde hissettirdi. Bu çerçevede son zamanlarda gerek terk edilmiş ve dağılmakta olan derneklerin yeniden canlandırılması, gerekse her türden yeni derneklerin kurulması yönünde bir dizi girişime tanık olduk. Elbette İKG bu süreci gereken dikkatle izlemektedir. Ve tüm işçi grupları içinde nüveler oluşturmuş militanlarımızın ajitasyonu, bu uyanışta önemli bir yer tuttu.

Bu sırada, Büyük Millet Meclisi'nde İstanbul milletvekili olan Numan Usta kentimize geldi. Bu, İstanbullu emekçilerin büyük bir sempati gösterisine vesile oldu. İstanbullu emekçiler, bu adamcağızın milletvekili olarak bir güce sahip olduğunu sanıyorlardı. İşçiler ile patronlar arasındaki çatışmalara onun Büyük Millet Meclisi'nin bir üyesi olarak müdahalesinin, tek başına, emekçilerin acı çektikleri her türlü kötülüğü ortadan kaldırmaya yeteceğini umuyorlardı. Nitekim Numan ustanın her işkolundan işçileri bir toplantıya davet etmesi üzerine, tüm teşkilâtlar büyük bir heyecanla bu toplantıya katıldılar. Bir genel konfederasyon kurulması şiarımız, bu toplantıda yankısını buldu. İlkinden daha geniş bir temelde, bütün işçi örgütlerinin çevresinde toparlanacakları bir merkezi organın kurulması için işbirliği yapma taahhüdünde bulunuldu. Başlangıçta, kitleler üzerinde yalnızca militanlarımızın işçilerle ilişkilerine dayanarak hareket ediyorduk; İKG yöneticileri bu ilk toplantıya katılmamışlardı. Ancak fikrimiz taraftar bulmaya başlayınca, yazılı propagandamızı yürüten yoldaşlarımız, "İleri" gazetesinde ve "Aydınlık" dergisinde, bu konuda grubumuzun bakış açısını ortaya koyan birçok makale yayımladılar.

Bu makalelerde emekçileri, işçi hareketinden ve devrimci öğretilerden habersiz bir kişi olmakla birlikte en azından şimdiye kadar Hilmi ve onun işbirlikçisi Şakir gibi alçakça bir işe girişmemiş olma üstünlüğüne sahip Numan'ın yönlendiriciliği altında olacak olsa bile bu konfederasyonu gerçekleştirmeye teşvik ettik. Nitekim Şakir son zamanlara kadar İngiliz polisinin himayesinde çalıştıktan sonra milliyetçilerin kimi etkili şahsiyetlerine yanaşmayı becerdi; propagandamızın ve Numan'ın gelişinin işçi çevrelerinde oluşturduğu mayalanmadan yararlanarak, birden bire, hükûmetin yardımıyla "İstanbul Umum Amele Birliği" adında bir tür sendika birliği kurmaya kalkıştı. Bu birliğe açık bir biçimde karşı çıktık ve kurucusunun utanç verici geçmişini ifşa ederek maskesini tümüyle indirmeye giriştik. Şakir, II. Enternasyonal yanlısıdır; bu, bizim açımızdan, bu Enternasyonal'in nasıl Avrupa burjuvazisiyle bağlı olduğunu ve Antant devletleri emperyalizmini onayladığını gösterme fırsatı verdi; öyle ki II. Enternasyonal üyeleri ve yandaşları, bizim bağımsızlığımızın ve Türk ulusal barışının kesinlikle düşmanıdır.

Bu makaleler işçiler ve önderleri üzerinde muazzam bir etki yarattı. O zamandan beri "Aydınlık" idarehanesi, işçi teşkilâtlanmasıyla ilgilenen herkesin buluşma yeri haline geldi. Her taraftan sıkıştırılan Şefik Hüsnü yoldaşımız, konfederasyonun hazırlık konferansına katılmak durumunda kaldı. Hâlihazırda bu konferans çalışmalarını yöneten O'dur. Konfederasyon tüzüğünün hazırlanması O'nun başkanlığındaki bir komisyona[291] emanet edildi. Ve bu çalışma "Aydınlık" idarehanesinde tamamlandı. İstanbul'un hemen hemen tüm işçileri daha şimdiden şu kanaate sahiptirler ki, bizim gruptan yoldaşlar olmasa, kalıcı herhangi bir teşkilât olamaz. Her gün, her işkolundan çok sayıda işçi, mevcut akımlara ve kendilerine yönelen ısrarlı çağrılara karşı takınılacak tutum konusunda akıl sormak için "Aydınlık" yönetimine başvurmaktadırlar.

291 Yukarıda verdiğimiz 18 Kânunusâni 1339 tarihli *Vakit* gazetesinin haberine göre bu komisyon şu üyelerden oluşuyor: Hayrullah Hayri, Aziz Avni, Hakkı, Kâzım, Şefik Hüsnü ve Şakir.

Gerçekten de bir süredir işçilerin, birbirine karşıt eğilimdeki politikacılar tarafından şımartıldıklarına işaret etmek gerekir. Her taraftan çekiştiriliyorlar. Paylaşılamıyorlar. Milliyetçilerin zaferi, Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin akıbetini kesin olarak belirledi ve bu partinin kalıntıların dört bir yana savruldu. Şu anda, her biri aynı ölçüde güçlü iki milliyetçi parti var. Birincisi, Mustafa Kemal'in partisi, sözcüğün saf anlamıyla milliyetçi parti. Bu parti son zamanlarda "Halk Partisi" adını aldı ve tüm sınıfların ve tüm eğilimlerin uzlaşma partisi haline gelme ve iktisadî olarak memleketi yeniden yaratma iddiasını ileri sürüyor. Şakir'in "Amele Birliği" bu partiye bağlı; işçileri tehditle kendilerine çekmeyi başaramadıklarında satın almak için geniş ölçüde parasal destek alıyor. Zira Halk Partisi iktidar partisidir ve emrinde devletin her türlü zor aracı vardır. İç politikada ona muhalefet eden ama aslında iki su damlası gibi ona benzeyen parti, küllerinden yeniden doğmuş olan "İttihat ve Terakki" partisidir. Gizli teşkilâtlarını muhafaza etmiş olan bu partinin en sadık ve en kararlı unsurları, siyaset sahnesine resmen yeniden girmek üzere hareketlendiler. İşçiler ve zanaatkârlar arasında yoğun bir faaliyet yürütüyorlar. Meclis'teki Numan Usta'nın bu parti için çalıştığına inanıyoruz. Şefik Hüsnü yoldaşımızla birlikte çalışan kimi işçi temsilcileri arasında "İttihatçılar"dan talimat alanlar da kesinlikle vardır. Ancak biz herhangi bir biçimde uzlaşmaya varmadan ve tam bağımsızlığımızı koruyarak, bir yandan proleterlere güçlü bir teşkilât sağlamak, öte yandan hükûmet partisinin keyfiliğine son vermek ve mümkün olduğu takdirde onu iktidardan alaşağı etmek için bu muhalefet partisinin otoritesinden yararlanma taktiğini benimsedik. Bütün bunlar arasında en ilginç olanı, İstanbul Amele Birliği Genel Sekreteri Şakir'in, açıkça karşı çıkma cesareti gösteremeyerek, konfederasyon kuruluş çalışmalarına basit bir dernek temsilcisi olarak katılmasıdır. Ne var ki Şakir her fırsattan istifadeyle, çabalarımızı sinsice baltalamaya çalışmaktadır.

Bütün bu işlerde, Bİİ ve "HINÇAK" mensubu yoldaşlarımızın rolü sıfırdır. Bu yokluğun nedeni, milliyetçilerin [İstanbul'a] gelişi üzerine, bu yoldaşların dağılmış ve birçoğunun ülkeyi terk etmiş olmasıdır. Bir bölüm mensupları Grubumuzun çalışmalarına da katılan ve bizimle birleşecek olan "HINÇAK"ın sol kanadı, tümüyle ortadan kayboldu. Bu Ermeni yoldaşlar, "YERGİR" gazetesini yayınlıyorlardı; bildiğimiz kadarıyla, bu gazetenin matbaası satıldı ve gazete artık çıkmıyor. Şimdiye kadar bu arkadaşların izine rastlayamadık. Bİİ mensubu yoldaşlara gelince, onlar hakkında daha fazla malûmata sahibiz. Bizimle temaslarını sürdürüyorlar. Son olaylardan sonra manevî yıkıma uğrayan büyük kesimi, aileleriyle birlikte Rusya'ya iltica ettiler. Yaklaşık yarım düzine yoldaş burada kalmayı tercih etti.[292]

292 **Bu sürece ilişkin Bİİ'den Niko Asimopulos şöyle diyor: "Serafim'in Bİİ'den kaçmasının ve kısa bir süre için sekreterlerin seçiminin ardından, Teşkilâtın genel kurulu beni sekreter seçti ve Teşkilâtımız hükûmet tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar ben sekreter olarak kaldım. [...] Merkezimizi, daha işçi bir odak olan Galata'ya taşıdık ve [merkezleri de aynı lokalde bulunan Bina İşçileri Beynelmilel İttihadı ve Ahşap İşçileri Beynelmilel İttihadı'nın yanı sıra] bir Gemi Adamları İttihadı organize etmeyi başardık. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girmeden önce, içlerinde muhtemelen Kemalist ajanlar da içeren Türk polisi, bizim teşkilâtlarımıza ilk saldırıyı yaptı. [...] sendikaları birer birer kapattıktan böylece bizleri yığınlardan tecrit ettikten sonra tutuklanmamız da pekâlâ mümkündü. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girdiğinde, [...] Bİİ Merkez Komitesinin komünist yoldaşlarını topladım ve bir bildiri çıkarma kararı aldık. Bildiri hazırlanmasını ben üstlendim ve Kazım yoldaşla birlikte bildiriyi kaleme aldık, bu işe yatkın bir matbaa bulduk ve güvenilir yoldaşlarla bildirileri işçi mahallelerinde ve göstericiler arasında dağıttırdık. [...] Birkaç gün sonra Kazım yoldaş tutuklandı ve bizler, Bİİ Yürütme Komitesi üyelerinin hepsi Emniyete çağrıldık. [...] Hiçbir şey olmadı. Bu arada Bİİ'nin merkezini, Pera'da bulunan İnşaat İşçileri Bİİ seksiyonunun lokaline taşıdık. [...] Bir gece polis aniden baskın yaptı. Çok sayıda polis memuru, komiser ve emniyet müdürleri Bİİ'nin sekreterini arıyorlardı. Ben de oradaydım ve zaman kazanmak ve ne olup bittiğini anlamak için soruları anlamazlıktan geldik ve diğer yoldaşlarla birlikte sekreterin orada**

Bütün bunlar, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun son kararları ışığında, komünizm açısından Türkiye'de doğmuş olan durum hakkında konuşmayı gerektiriyor.

İKG Yürütme Komitesi, Enternasyonal tarafından tayin edilmiş Teşkilât Bürosu direktiflerine uymayı peşinen kararlaştırmakla birlikte, bu yaşamsal sorun hakkında kendi değerlendirmesini de açıkça ifade etmeyi ödev bilmektedir. Kongre'deki baş delegemiz henüz yurda dönmemiş olduğu için, kesin bir hattı harekâtı daha şimdiden tayin etmek için kendimizi yeterince bilgilenmiş hissetmiyoruz. Ne var ki Yürütme'nin resmî yazıları, yeni dönen arkadaşlarımızın raporları ve Teşkilât Bürosu'ndaki temsilcimizin, Şarki yoldaş ile görüşmeleri, bizlere Yürütme'nin ve Balkan Federasyonu'nun kararları konusunda bilgi veriyor. Kabul edilmiş önlemler bize verimli ve ülkenin nesnel durumunda uygun görünmedi; dolayısıyla şu an için gerçekleştirilebilir değil. Daha açık bir deyişle, konunun değişik yanlarını nokta nokta inceleyeceğiz. Ancak, her şeyden önce şunu tespit etmek gerekir ki, Enternasyonal'in çözümü, bize gruplarımızın içinde faaliyet göstermek zorunda oldukları somut koşullardan çok, Moskova'daki delegelerimizin kişisel tartışmalarından esinlenmiş gibi görünüyor. Öte yandan, bu koşullar da arkadaşlarımızın buradan ayrılmalarından sonra önemli ölçüde değişikliğe uğradı. Bu arkadaşların kendileri, olayların hızlı gelişimi karşısında geride kaldılar. Üç aydır buradan uzaktalar; değerlendirmelerinin artık gerçekliğe uygun olmama tehlikesi var.

Şimdi de özel kanaatlerimize geçelim:

1) Barış yapılarak genel af ilan edilene kadar, Türkiye'deki komünist teşkilâtların tümünü tek bir yönetim altına koymak kesinlikle mümkün değildi. İstanbul'da faaliyet gösteren bir büro, ne Ankara'daki, ne de hatta İzmir'deki hareketleri uygun biçimde yönetebilir. Çoğu zaman, bu büronun direktifleri hedefe istenen zamanda ulaşamazdı. Küçük Asya'daki yoldaşlarımızın direktifleri zamanında alması gibi istisnaî ve şanslı bir durumda da, verili duruma bunları uygulama olanaklarının olmadığını göreceklerdi. Zira şu noktayı gözden kaçırmamak gerekir ki, hâlihazırdaki idarî keyfilik ve iletişim düzensizliği koşullarında ve komünist partisi ülkede medenî haklarını elde edinceye kadar, illegal eylemimizin İstanbul'da ya da Ankara'da merkezileştirilebileceğini sanmak ham hayal olur.

2) Ankara partisi [THİF], üyelerinin bir bölümü, darbe yapma çılgınlığıyla[293], hareketi ezmek için fırsat kollayan milliyetçi hükûmetin şimşeklerini üzerine çekti. Böylece gelecek için çok şeyler vaat eden bu teşkilât, bir sonraki affa kadar acınacak bir bitkisel yaşam sürdürmeye mahkûm oldu. Salih ve Affan gibi en çok tehdit altında bulunan ve polis tarafından her yerde aranan yoldaşlar, bizim İstanbul'da yürüttüğümüz faaliyete hiçbir yarar sağlayamazlar. Ya sürekli bir evde kapalı kalacaklar ve yükü partinin üzerinde olmak üzere herhangi bir faaliyet

---

olmadığını söyledik. Ertesi gün onlara verebileceğimiz her şeyi, Bİİ kaşesi de dâhil her şeyi verdik. Elimizde ikinci bir kaşe vardı ve göç edecek yoldaşlar için yetki belgeleri tanzim edip kaşeleyip imzaladıktan sonra Profintern'e kaşemizin polisin elinde olduğunu bildirdik. Bİİ merkezinin ortadan kaldırılmasından sonra, diğer sendikalar da birbiri ardına Kemalist yetkililer tarafından kapatıldı. Bİİ üyesi birçok militan başka ülkelere göç etti, İstanbul'da kalanların büyük bölümü, kuruluşundan itibaren Parti'ye girdiler." [RGASPİ, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] (Fransızca), tam metin için bkz. *Bİİ*, s. 245-259]. Niko Asimopulos değişik Bİİ üyeleriyle ilgili 1930'lu yıllarda verdiği raporlarda şu ifadeyi kullanmaktadır: "Bİİ MK'nın ve onun merkez komünist grubunun kararı uyarınca (34 arkadaşıyla birlikte) SSCB'ye iltica etmiştir." Buradan anlaşıldığı kadarıyla sözü edilen büyük kesim 34 kişiden ibarettir. Bunların biyografilerine ilişkin bilgi için bkz. *Bİİ*, s. 259-271.

293 THİF'in darbe girişimi bilgisinin o tarihte Dr. Şefik Hüsnü'ye ulaşmış olması son derece dikkat çekicidir.

göstermeyecekler; ya da kendilerini kentte bir takım işleri yürütmeye davet edeceğiz ve bu durumda da polis onları iki gün içinde tutuklayacak.[294] Bizim kanaatimize göre bu yoldaşlar ivedi olarak ya Rusya'ya ya da Bulgaristan'a gitmeli ve oralarda eğitim yaparak ülkeye dönüş için elverişli zamanı beklemelidirler. Teşkilât bürosunda veya Partinin yürütme komitesinde temsil hakları mahfuz tutulacaktır. Bugün, son derece tatminkâr biçimde gelişen hareketimiz açısından tehdit oluşturmak dışında bir görev yerine getiremezler. Bürodaki yoldaşımız da, Şarki'nin bu bakış açısını paylaştığı duygusuna sahiptir.

3) Türkiye'de tanınan tüm gruplar arasında, emekçi yığınlar üzerinde hissedilir bir etki yaratan ve hükûmete karşı en uygun politikayı izleyen sadece İKG'dir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hınçak mensupları ortalarda yok, Bİl üyeleri parmakla sayılır halde. Bu koşullarda, oluşturulduğu haliyle Teşkilât Bürosu, mevcut güçleri kesinlikle yansıtmıyor. İKG'yi diğer teşkilâtların her birinden bir temsilcisiyle birleşerek Komintern delegesinin gözetimi altında parti kongresini hazırlamakla görevlendirmek çok daha akla uygun olurdu.

4) Yürütme'nin yaptığı en iyi şey, bize bir temsilci göndermek oldu. Daha şimdiden şuna kaniiyiz ki, Şarki yoldaş, deneyimiyle, teşkilâtlanma çalışmamızda bize büyük yarar sağlayacaktır. Ancak bu yoldaşın işbirliğinden azami yararı sağlayabilmemiz için, Yürütme, ona yukarıdaki değerlendirmelerimiz doğrultusunda yeni direktifler vermekte gecikmemelidir.

5) [orijinal metinde 4 sıra numarası yinelenmiş] İki yıldır, Yürütme'ye bizi proletaryaya bağlayacak ve böylece ona devrimci fikirleri aşılamamıza olanak verecek en güvenilir aracın, münhasıran onun çıkarlarıyla ilgilenen bir gazeteyi her sabah proletaryaya sunmak olduğunu yinelemekten geri durmuyoruz. Bugün, bu gereklilik, her zamankinden daha çok hissediliyor. Tüm gözler bizden yana çevrilmiş durumda. İstanbul işçileri arasında belli bir tanınmışlığa sahibiz. Komünizmin yayılmasına elverişli bu eğilimi bir günlük gazeteyle güçlendirmemek affedilmez bir ihmal olacaktır. Ne yazık ki, Teşkilât Bürosunun bütçesi bizim bu sorunu ele almamıza olanak vermemektedir. Yürütme'ye gönderdiğimiz bir dizi teklife göre, bir günlük gazetenin yayını, ilk altı ay için, ayda iki bin altın ruble gerektirmektedir, oysa ki büronun tüm giderlerini karşılamak için sahip olduğu tutar beş yüz rubleden ibarettir. Dolayısıyla yeni bir emre kadar, bu yaşamsal konuyu gündemimizden çıkartmak zorundayız. Hâlâ umuyoruz ki Yürütme gazete konusunun yaşamsal önemini sonunda anlayacak ve bize bu projemizi gerçekleştirme olanağı sağlayacak özel bir sübvansiyon tahsis etmekte gecikmeyecektir. Bizden haftalık veya haftada birkaç defa yayınlanacak bir gazete çıkartmamız istenmesin. Bu, işçileri bir burjuva gazetesi okumaktan kurtarmayacaktır. Böylesi bir yayın çok çok aynı eğilimdeki dergilerle ortak bir okur kitlesine sahip olacaktır. Oysa ki biz, işçileri dünyada olup bitenler hakkında burjuva gazetelerinden bilgi edinmekten kurtarmak istiyoruz. Böylece her gün bir doz karşı-devrimci virüs almak yerine, onların sınıf bilinçlerini düzenli olarak geliştirmeye elverişli, sağlıklı bir zihinsel ürünü gündelik olarak alacaklardır.

Yürütme, propagandamıza daha iyi perspektifleri yazılı olarak açıncaya kadar, fikirlerimizi sadece Aydınlık dergisiyle ve Aydınlık yayınlarıyla yaymaya devam edeceğiz. Büro, atanacak bir redaktöre maaş vermeyi başarabilirse dergiyi haftalık olarak yayınlama kararı da alınabilir.

Milliyetçi devrimin ilânının ardından yayımlanmış son üç Aydınlık dergisi büyük bir başarı sağladı. Baş redaktör yoldaşımız, İKG MK'nın kararlarına uygun olarak, monarşinin ilgası ve devlet ile halifeliğin birbirinden ayrılması karşısındaki bakış açımızı, uygun formüllerle, ustaca ifade etmeyi bildi. Marksist diyalektiğin ve tarihsel materyalizmin aydınlık bakış açısıyla, kamuoyuna

294 Aşağıda Şarki'nin raporunda göreceğimiz gibi gerçekten de Salih İstanbul'da tutuklanmıştır.

Büyük Millet Meclisi'nin eserinde ciddi ve güvenilir olan hususları ve büyük sosyal devrim yolunda bir aşamadan ibaret olan bu siyasal devrimin mantıksal sonuçlarını gösterdi. 10., 11. ve 12. sayıların başyazılarının başlıkları sırasıyla şöyledir: "Türk Münevverleri", "Hakikî İnkılâba doğru" ve "İnkılâbımızın İnkişafı"; bu üçü bir bütün oluşturmakta ve kamuoyunun devrimci bir tutum almak için bunları okuması gerekmektedir. Bu makalelerin üçüncüsünde, dünya devriminde Rusya'nın rolü, okurlara dünya çapındaki alt üst oluşta Türkiye'ye hangi şanlı rolün düştüğünü göstermek üzere açık bir biçimde tahlil ediliyor. Öte yandan, İtilâf devletleri ortak sansürünün kalkmış olması sayesinde, üzüntü verici bir boşluğu giderme olanağına sahip olduk ve Aydınlık'ta K. Marx ile F. Engels'in Manifestosu'nun Türkçe tercümesini yayınladık. Bu tercüme büyük bir özenle yapılmıştır. Kısa süre sonra bunu hoş bir broşür halinde halka sunacağız. Bu sayıda, şimdiye kadar epeyce ihmal edilmiş olan haber yorumlara ayrılan yeri genişlettik. Özel olarak işçilere ayrılmış bu sayfalarda, onları ilgilendiren çok kısa makalelere yer veriyoruz. İşçi okurlarımız bu yenilikten öylesine memnun kaldılar ki, her atölye adına gelip bize teşekkür ediyor ve işçi yaşamının somut sorunlarıyla daha fazla ilgilenmemizi bizden rica ediyorlar. İşçilerin kaderine derinlemesine bağlılığımız nedeniyle on üçüncü sayımızı tümüyle emekçi çevrelerinin tartışma gündemindeki işçi teşkilâtlarına ayırdık. Bu sayı halen matbaada ve birkaç gün içinde çıkacak. İşçiler arasında süregiden hareketliliği korumak için, son aylarda, "İleri" gazetesi sütunlarında, canlı bir biçimde tartışılmakta olan konfederasyon kurulması sorunlarına ilişkin birkaç makale yayımladık. Bu polemikler, ilgililer arasında canlı bir etki yarattı.

Yayın olarak, Sofya'daki "Ziya"dan kimi yararlar sağlıyoruz. Ne var ki bu gazete içerik bakımından son derece fakir. Nihayet dört sayfa olarak yayınlanması talebimizin kabul edildiğini memnuniyetle öğrendik. Yazı kuruluna İstanbul'dan bir komünist redaktör katıldığı takdirde, "Ziya" kentimiz işçileri açısından birden bire değerli bir eğitim aracı haline gelecektir. Teşkilât Bürosu, Balkan Komünist Federasyonu Yürütme Komitesi'ne bir delege gönderme kararı verdiği takdirde, bu yoldaş "Ziya" redaksiyonuyla da ilgilenmekle görevli olacaktır.

Yürütme'nin himayesinde ve gözetiminde eğitim görmeleri için gönderdiğimiz yoldaşların Üniversite'ye yerleştirilmiş olduklarını ve düzenli olarak öğrenim gördüklerini büyük bir memnuniyetle öğrendik. İKG MK yeni bir öğrencinin yollanmasına karar verdi. O.S. adlı bu öğrencinin oldukça iyi bir hazırlığı var. Orta öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre mühendislik mektebine de devam etmiş. İyi derecede Fransızca, bir parça da İtalyanca biliyor. İKG, kendisinin Üniversite'nin bir bölümünde eksiksiz bir öğrenim görmesi için Yürütme'nin desteğini rica ediyor.[295] Adı geçen kişi grubumuzun bir şahadetnamesini ve Enternasyonal'in bağlantı noktasının bir belgesini beraberinde getirecektir. Türkiye teşkilâtları pek öğrenim görmüş militana sahip olmadığından, Moskova'da öğrenim görmüş yoldaşlar, döndüklerinde propaganda çalışmalarımızda bize paha biçilmez bir yarar sağlayacaklardır.

Komünist selâmlarımızla,
İKG Genel Sekreteri[296]

295 RGASPİ f. 532, op. 2, dosya 164, belge 14-16. KUTV'de Türk grubunun 4 yıllık çalışması hakkındaki 1925 yılında hazırlanmış ve 1924-1926 dönemini kapsayan 2. ciltte tamamını vereceğimiz Rusça raporda şöyle denmektedir: "1923-1924 öğrenim yılında Türkiye'den tek yoldaş bile gelmedi. 40 kadar kişiden oluşan eski grupla çalışmak zorunda kaldık. Yıl çok verimli öğrenim çalışmalarıyla geçti." Dolayısıyla Şefik Hüsnü'nün sözünü ettiği O.S. ya gönderilmemiş ya da KUTV dışında bir okula gitmiştir.

296 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 463-469 ve 470-485 [Fransızca] [Belge 469'da O. Masdar imzası ve İKG Eski Türkçe/Fransızca Mührü var].

* * *

Aynı döneme ilişkin Bİİ açısından Teşkilât Bürosu'nun oluşumunun ve olayların gelişiminin değerlendirilmesini ise, önce Roland'ın "Türk İşçi Hareketine Kısa Bakış [1924]"[297] adlı tamamlanmamış uzun raporunun ilgili bölümünün ardından, Niko Asimopulos'un yukarıda dipnotta sözünü ettiğimiz raporunun konuya ilişkin bölümünü aktararak yapacağız. Roland ilginç iddialar ileri sürmekte, Bİİ'nin içinde bir İstanbul Komünist Partisi olduğunu ve kendisinin bu parti tarafından IV. Kongre delegesi tayin edildiğini, Ermeni Hınçak grubunun Bİİ'ye katıldığını, Türkiye Birleşik Komünist Partisi oluşturulması için kurulan ilk Teşkilât Bürosu'nda *Aydınlık* temsilcisi bulunmadığını, Bİİ, THİF, Hınçak grubu ve Prezidyum temsilcisinden ibaret olduğunu belirtmektedir. Ne yazık ki bunun ardından, "ancak birkaç gün sonra..." dedikten sonra rapor metni son bulmaktadır.

Komintern'in IV. Kongresi

Doğu Seksiyonu Aydınlık'ı[298] (kendisi tarafından tanınan resmî komünist partisi) destekliyordu ve dolayısıyla, kongreye sadece onun delegelerini davet etti.[299]

Sadrettin Celâl, (Vedat) Nedim, (Sakallı) Celâl delege oldular.

Bİİ, Profintern'in II. Kongresi için beni ve Kâzım'ı tam yetkili delege tayin etti. Ben, ayrıca İKP (Bİİ) tarafından IV. Kongre delegesi tayin edildim.

Ankara Halk İştirakiyun Partisi, Salih yoldaşla birlikte 6 delegeye sahipti.[300]

Bizimle Aydınlık arasında İstanbul'daki çatışmalar Kongre'ye de yansıdı. Bizden 20 gün önce gelmiş olan Aydınlık delegeleri, bizim itibarımızı sarsmak için imkânsız olanı başarmışlar.

Vardığımızda başımızdan aşağı soğuk bir duş indi.

Bizim açımızdan her delegasyonun temsil ettiği güçler ve eğilimler son derece açıktı.

Doğu Seksiyonunun yanılsamasını ortadan kaldırmaya çalışıyorduk, ancak çok kararlı bir dirençle karşılaştık. Başlangıçta, gerçeği yansıtan bakış açımız, onlar tarafından dikkate alınmadı.

Aydınlık'ın delegeleri, Bİİ'ye karşı provokatif bir biçimde yüklenmeye başladı. Sadrettin Celâl, birleşik Türkiye delegasyonunun kararlarını bir tarafa koyarak, IV. oturumda yaptığı konuşmada, sözüm ona Türkiye delegasyonu adına, iki kez Dernek'in bürosunun kapatılmasına

---

297 Tam metni için bkz. *Bİİ* kitabımız. Roland 1922'de hazırlanan Doğu Ansiklopedisi projesinde politik kariyeri "komünist" olarak nitelenmiş ve "Türkiye'de İşçi Sorunu" maddesinin yazarı olarak yer almıştır [RGASPİ, f. 495, op. 154, d. 144, aktaran Taline TER MINASSIAN, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 75]. Aynı kaynakta bu ansiklopedi projesinin 4 ciltten oluştuğu belirtiliyor: 1. Cilt: Tarih; 2. Cilt: Asya-Afrika; 3. Cilt: Doğu'da Sömürge Sorunu ve 4. Cilt: Siyasî Durum ve Doğu'da Ulusal Sorun. Projenin sorumluları arasında Konstantin Troyanovskiy ve F. Rothstein yer alıyor.

298 Roland, İstanbul Komünist Grubu yerine *Aydınlık* sözcüğünü seçerek, bunun bir dergi çevresi olduğunu ima etmek istiyor.

299 Roland bunu İstanbul bakımından söylüyor.

300 Bu bilgi doğru değildir; bilindiği gibi IV. Dünya Kongresi'nde THİF de 2 delegeyle temsil edilmiştir. Delegasyon seçimi ve bunların Moskova'ya gidişleriyle ilgili ayrıntılar için bkz. *THİF 1920-1923*, s. 368 ve s. 441-445.

atıfta bulunarak ancak İstanbul'un devrimci işçi hareketinin kurucusu ve yöneticisi Bİl'ye karşı polis takibatları hakkında tek söz etmeden şunları söyledi:

"Bu akşam İstanbul Komünist Grubunun (Aydınlık) yaptıklarının tümünü size anlatmam elbette mümkün değildir, ancak onun ne tür bir faaliyet gösterdiğine örnek olarak, size şunu aktaracağım: Temmuz ayında İstanbul'daki belli başlı işçi teşkilâtlarına sermayenin genel saldırısına karşı tek bir proleter cephede birleşmek üzere bir çağrı yaptık. Ne var ki o tarihe kadar en bilinçli işçi teşkilâtı olarak değerlendirdiğimiz Beynelmilel İşçiler İttihadı tek cephe girişimini sabote etti. Yoldaşlar, işçi sınıfının hazır olmadığını ve her şeyden önce sınıfı aydınlatmak gerektiğini ileri sürdüler. Ancak dedik ki, şefler buna karşı çıkarsa birlik eylemle ve eylem içinde olacak ve bugün bu birliği gerçekleştirmeyi başaramazsak, burjuvazi aralarında hiçbir bağ olmayan bütün işçi teşkilâtlarını birer birer ezecektir. Olaylar bizi haklı çıkardı. Bugün sonuçları görüyoruz. (IV. Kongre steno ile tutulmuş tutanakları)." [Metin Fransızcadan çevrildiği için yukarıda aktardığımız konuşmadan kimi farklılıklar göstermektedir.]

Yoruma gerek yok. Bizim için, sadece işçi saflarına sızmış burjuvalara yakışacak bu kandırmacaya başvurmaktan başka yolları yoktu.

Kongre oturumunda yaptığımız protestolar steno ile tutulmuş tutanaklara dâhil edilmemiştir.

Bilinçli bir biçimde, onları burjuva ajanları olarak itham ettik.

Akademik sözlerle yetinenler, işçilere ve devrimci harekete her türlü yardımı reddedenler, bununla da yetinmediler, ayrıca Kemalistlerin Bİl'ye karşı sürekli kovuşturmaları keskinleşirken ve Bİl'nin, İKG'nin maddi ve manevi yardımına ihtiyacı varken, onlar onun organizasyonunun itibarını ortadan kaldırmaya ve yıkmaya çalışıyorlardı. Somut durumu Doğu Seksiyonuna izah etmeye çalıştık, ancak Doğu Seksiyonu durumu anlamamakta direndi. Böylece kongrenin Türkiye'deki komünist gruplaşmalarda hiçbir değişiklik yapmayacağını, somut olgulara dayanarak ve temsilcilerin kalitesi ve temsil ettikleri güçler hakkında yanılgıya düşmeden söyledik. Her şeyden önce dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmamak gerekiyordu. Bİl'nin durumunu izah ettik ve onun görevlerini yerine getirebilmesi için kendisine maddi yardım gönderilmesini istedik. Reddedildi. Bu da güçlerinin azalmasının ve yayın organının kapanmasının nedenlerinden birini oluşturdu.

(Doğu Seksiyonu, yine kendi bilgilerine dayanarak, umudunu Ankara'daki Halk İştirakiyun Partisi'ne bağlıyordu. Safarov yoldaş, Doğu Seksiyonunda Türk delegeleriyle bir oturumda şöyle dedi: İyi bir partimiz var; bizim bütün üyelerini tanıdığımız ve sınavdan geçmiş en mükemmel parti, Ankara'daki HİF'dir, vb...)

Türkiye'yi ve onun güçlerini tanıyan bizler için bu körlüğü anlamak mümkün değildi. Bugün Doğu Seksiyonu, AHİF'nin [THİF] ne olduğunun ve onun IV. Kongre delegelerinin nasıl ihanet ederek burjuvazinin saflarına geçtiğinin farkına varmıştır. Doğu Seksiyonunun yaşadığı hayal kırıklığı büyük olmalıdır. Bir başka toplantıda birleştirilecek grupları sıralarken, toplantıya başkanlık eden Briquet yoldaş şöyle diyordu:

"Ermeni sosyal-demokrat partisi Hınçak 600 komünist üyeye sahip ve günlük gazetesi birleşik partiye verilecek, vb..., vb..."

Ondan ve onun sahip olduğu verilerden daha iyi bildiğimiz Hınçakçı partinin ne olduğunu söyledik. Ona, 1921'de 42 üyeden oluşan Ermeni komünist fraksiyonu ile Bİl'nin kaynaştığını ve günlük gazetenin bu fraksiyon tarafından yönetilmekle birlikte, yetkili makamlar tarafından kapatıldığı için artık yayınlanamayacağını, vb... izah ettik. Bu fraksiyonun, illegal gruplarını ve

üyelerini tanıyan şeflerinin İstanbul'dan kaçmak zorunda kalarak Tiflis'te bulunduklarını da ekledik. Buradan, ne yapacaklarını, vb... sormak üzere bize gönderdikleri telgrafı verdik.

Ancak Briquet yoldaş şöyle dedi: "Gayet iyi biliyoruz, yoldaşlarımızdan, eski yoldaşlardan, iyi yoldaşlardan bilgiler aldık ve bunlara inanıyoruz, vb..., vb..." Dolayısıyla bu bilgilere dayanarak (ve ne yazık ki bugüne kadar aynı terane sürdürülüyor), bizim söylediklerimiz dikkate alınmadı. Kongrenin sonlarına doğru, Doğu Seksiyonunda toplanmış olan bütün Türkiye delegeleri, bütün grupların tek bir BKP [Birleşik Komünist Partisi] halinde birleşmesi kararını oybirliğiyle aldı. Bir geçici yönetim komitesi, bir Bİİ üyesi, bir Ankara üyesi, bir Hınçak üyesi ve Yürütme Komitesi temsilcisinden oluşan, Prezidyum tarafından belirlenecekti. Aydınlık alınmadı. Birkaç gün sonra[301]

Şimdi de Asimopulos'un raporunda sürecin gelişiminin nasıl aktarıldığına bakalım.

1921-1922 dolaylarında Komintern'de delege olan bir takım yoldaşlar bize Komünist Enternasyonal'in dağınık haldeki komünist çekirdeklerin birleşmesi gerektiği yönündeki kararını bildirdiler. İstanbul'da "Aydınlık" ve "Bİİ" grupları dışında başka Ermeni grupları (burjuva devrimci "Hınçak" partisinin aşırı solu) ve bir Yahudi grubu olduğunu da duydum. Bunlardan bir şey çıkmadı ve birliği hedefleyen bu ilk toplantıda temsil edilenler yine "Aydınlık" ve "Bİİ" grupları oldu. Zahariadis yoldaş[302], Ginzberg ve ben Merkez Komitesi'ne katılacaktık. Çalışmaya koyulduk. 1 Mayıs yaklaşırken bir bildiri çıkartılması kararlaştırıldı. Dağıtılmadan önce bir sempatizan, bildirileri matbaadan teslim alırken polis tarafından yakalandı ve tutuklandı. Onu uzaktan izleyen bir yoldaş yakayı ele vermedi ve gelip bizleri uyardı. Yığınsal tutuklamalar başladı ve Kemalist polis yakalananlarla işkenceye başladı. Aranan yoldaşlardan birçoğu kaçtı. Polis beni de arıyordu ve her an evlerimize baskınlar ve soruşturmalar yapılıyordu. Dışarıda kalmış yoldaşlar, yaptıkları bir toplantıda benim de gizlenmemi kararlaştırdılar ve 45 gün boyunca gizlendim. Tevkifata rağmen Bİİ gençliği, bütün üyelerini harekete geçirerek, hazırladığımız yeni bir bildiriyi dağıttı. 1 Mayıs iyi bir şekilde yaygınlaştırıldı. Birkaç yeni tevkifat bunu izledi. Bu ilk büyük dava, suçlanan yoldaşların hepsinin beraatıyla sonuçlandı.[303]

* * *

Yine bu sürecin THİF açısından Salih Hacıoğlu tarafından değerlendirmesi de anılmaya değer. Salih Hacıoğlu'nun Eylül 1923 tarihini taşısa da esas itibarıyla Ocak-Mart 1923 arasındaki gelişmeleri ele aldığı bu raporunda, kısaca Teşkilât Bürosu olarak andığımız kurulun tam adının Komünist Partisi Muvakkat Merkezi Teşkilât Bürosu olduğunu, bu kurulun 20 Ocak 1923 dolaylarında kurulduğunu ve 4 üyeden [Dr. Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu, Vanlı

301 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD34, Klasör 3_6, Belge No: 209-227 [Fransızca, natamam]. Bilindiği gibi Komintern IV. Kongresi Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturduğu Teşkilât Bürosu sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü'yü, üyeliklerine THİF adına Salih [Hacıoğlu] ve Bİİ adına [Vanlı] Kâzım'ı getirmiştir.

302 Burada kast edilen daha sonra Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreterliğine seçilecek olan Nikos Zahariadis değil, İlya Dimitriyeviç Zahariadis'tir. RGASPİ'deki şahsi dosya bilgileri için bkz. *Bİİ*, s. 259-262.

303 RGASPİ, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] [Fransızca].

Kâzım, Gafurof/Şarki] oluştuğunu öğreniyoruz. İstanbul Umum Amele Birliği ve İzmir İktisat Kongresi ile ilgili gelişmeleri ortaya koyan Hacıoğlu'nun Gafurof/Şarki ile ilgili yargıları ise, adeta kendine yönelecek eleştirileri peşinen savuşturmaya yönelik görünüyor.

Komünist Partisi Muvakkat Merkezî Teşkilât Bürosu
Azasından Salih Hacıoğlu Tarafından
Komintern İcra Komitesi Riyasetine

Ankara
1/9/1923
Muhterem Yoldaş :

İstanbul'da geçirdiğim hayatı kısaca şu raporumla size arz etmek isterim:

1 – 13 Kanunusani 923 tarihinde Komintern mümessili yoldaş Gafurof ile birlikte İstanbul'a vasıl olduk. Bir hafta zarfında merkezi büro teessüs ederek işe başlandı.

Hınçak sosyalist partisinin komünist grubu azasından kimseyi bulamadığımız için büro dört azadan teşekkül etmişti. Faaliyete İstanbul'daki gruplara anket tevziiyle başladık. Bu sırada iki mühim mesele zuhur etti. 1 – Hükûmetin müzaheretiyle İstanbul Umum Amele Birliği cemiyetinin teşekkülü. 2 – İzmir'de İktisad Kongresi.

Derhal mevcud komünist grupları nüvelerine talimatlar verildi. Ve hükûmetin müzaheretiyle teşekkül eden Umum Amele Birliği'ne İstanbul amelesinin ehemmiyet vermemesi, bilakis İstanbul'da mevcud bütün amele teşkilâtlarının bizzat kendi aralarında birleşerek umumi bir birlik vücuda getirilmesini propaganda ettirdik. Ve bugün teşkilâtlardan birer murahhas intihabıyla bir konferans akd edildi. Bu konferans da Büro tarafından esasları ihzar olunan umumi birlik nizamnamesi münakaşaya konuldu. Bu konferansa on amele cemiyeti iştirak etti.

Diğer taraftan bu konferansın mevcudundan istifade ederek İzmir İktisad Kongresine İstanbul ameleleri nâmına bir murahhas gönderilmesine muvaffakiyet hâsıl oldu. Amelenin mutalebatı için Büro tarafından ihzar olunan tezler amele teşkilâtlarına ve birlik konferansına kabul ettirildi ve tab edilerek İzmir'e gönderilmiş murahhasa tevdi edildi. Mezkûr İktisad Kongresinde daha müessir bir rol oynamak için hakikatte Merkezî Büroyu, zahirde Aydınlık mecmuası temsil etmek üzere büro azasından Doktor Şefik Hüsnü yoldaş Büroca intihab ve kongreye izam kılındı.

Merkezî Büronun bu mesaisi sayesinde İktisad Kongresinde amele delegasyon grubu pek ciddi işler gördü. Birçok mutalebatın kongrece tasdikine muvaffak oldu.

2 – İstanbul ameleleri arasında zafer neşesiyle milliyetçilik cereyanları kuvvetlenmeğe başlamıştı. Buna karşı koymak için batıcılık aleyhinde şiddetli propagandalar yapılmak üzere nüvelere kat'i talimatlar verildi. Ve aynı zamanda Bulgaristan'daki Ziya gazetesine bu maksada binaen makalelerle ve beyannameler yazarak bu gazete İstanbul amelelerine tevzi edildi.

3 – Merkezî Büro bir küçük matbaa mübayaasına ve gizli olarak bir gazete tab'ına ve aynı zamanda bir de kanunî olarak yevmî bir gazete neşrine karar verdi ise de para bulunamadığından bu kararını mevki-i fiile koyamadı.

4 – İstanbul'da mevcud muhtelif genç komünistler teşkilâtlarının da tevhidine teşebbüs edildi. Ve bunlara birleşmeleri için tebligat yapıldı. Anadolu Gençler Teşkilâtı mümessili olan yoldaş Nizameddin Moskova'dan İstanbul'a gelir gelmez o da bu işe memur edildi. (Bilahare

Nizameddin yoldaştan aldığım malûmata nazaran bu birleşme meselesinde Aydınlık grubuna mensub gençler sabotaj yapmışlar).

5 – Martın ilk haftasında bir gün Büro azasından Kâzım yoldaş benim oturduğum evden çıkar çıkmaz polis hafiyesi tarafından takip olundu. Bundan benim de polisce oturduğum yerin malûm olduğu anlaşıldı. Derhal mahalleyi değiştirmek ve polisi şaşırtmak lâzımdı. Fakat maalesef buna muvaffak olamadık. Çünkü yiyecek için bile paramız yoktu. Üç dört gün sonra (12 Mart 1923) polisler beni bulunduğum odada tuttular ve Ankara'ya sevk ettiler.

6 – İstanbul'dan ayrıldığım dakikaya kadar Büro tarafından gruplara yapılan anketlere maalesef henüz cevap gelmemiş olduğundan İstanbul'daki komünist teşkilâtlarının kemiyetine dair bir fikir edinemedim.

7 – Moskova'dan aldığım malumata nazaran Gafurof yoldaş da benden sonra İstanbul'da çok duramamış ve Moskova'ya avdet etmiş. Şu hale nazaran merkezi büro vazifesini ikmal edemeden dağılmıştır.

Şu ciheti de kayd etmeden geçemeyeceğim: Komintern Gafurof yoldaşı böyle mühim bir şeye intihabında isabet gösterememiştir. Çünkü bu arkadaş dimağen çok hasta idi. Çok asabî, çok hırçın idi. Yok yere kavga yapmayı, arkadaşlara taarruz etmeyi itiyad haline koymuştu. Hemen her gün onu teskine uğraştım. Kim bilir o bu hastalığı saikasıyla benim de ne kadar aleyhimde bulunmuştur. Fakat ne kadar aleyhimde bulunursa bulunsun ben onu mazur görürüm. Çünkü ruhen hasta olduğuna kaniiim.

Komünist selâmlarıyla,

Türkiye Komünist Partisi Muvakkat Merkezî Teşkilât Bürosu
azasından ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
katib-i umumisi
(imza: Salih Hacıoğlu)[304]

* * *

Şimdi sırasıyla Komintern murahhası Şarki'nin Doğu Seksiyonu'na gönderdiği raporları ele alacağız. Ancak Şarki'nin 17 Şubat 1923 tarihli raporundan anlaşıldığı kadarıyla daha önce de bir rapor göndermiş. Şarki'nin gönderdiği aşağıdaki rapor, Teşkilât Bürosu'nun kuruluşundan hemen hemen 1 ay sonra kaleme alınmıştır. Raporda mevcut gruplar nicelik ve nitelik olarak değerlendirilmekte, yapılan çalışmalar açıklanmakta, Umum Amele Birliği ve İktisat Kongresi ile ilgili hazırlıklar sunulmaktadır. Raporda belirtildiği gibi bu bilgileri de içeren daha kapsamlı bir rapor Mayıs ayında, muhtemelen Şarki'nin Türkiye'den ayrılmasından sonra Doğu Seksiyonu'na verilmiştir; bu raporu daha ileriki sayfalarda bulacaksınız.

ŞARKİ YOLDAŞIN RAPORU

Aydınlık grubunda üye ve aday olarak gençlerle birlikte 153 kişi var, bunların 43'ü faal, 68'i pasif durumda, adaylar 42 kişi. İstanbul'un değişik bölgelerine dağılmış 24 hücre var.

Şu işletmelerde 76 üye ve aday üyeden oluşan 14 hücre var:

304 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 32_36, Belge No: 22-24 [Eski Türkçe].

1. İmâlat-ı Harbiye Fabrikası
2. Devlet Tütün Rejisi
3. Özel Yaprak Tütün Fabrikası
4. Seyr'ü Sefayin Vapur İşletmesi
5. Tuğla Fabrikası
6. Tramvay İşletmesi
7. Gümrükler ve
8. Fırıncılar arasında
9. Hamallar arasında

Şu eğitim kurumlarında 60 üye ve aday üyeden oluşan 7 hücre var:

1. Tıbbiye Mektebi
2. Eczacılık Mektebi
3. Darülbedayi Mektebi
4. Ziraat Mektebi
5. Üsküdar Ticaret'i Bahriye Mektebi

Ayrıca Kumkapı, Fatih ve Sarıyer'de 17 üye ve aday üyeden oluşan 3 hücre var.

Bütün grubun Yürütme Komitesi 7 kişiden oluşuyor. Hücreler arasında örgütlenme, propaganda, kültür ve eğitim çalışmalarını yürütüyor. Hücrelerle bağlantılar şöyle: Her hafta hücrelerin en güvenilir adamları Yürütme Komitesi'ne geliyor, hücrenin durumu hakkında bilgi veriyor, sonra Yürütme Komitesi'nden talimatlar alıyor, hücresine vardığında bunları rapor ediyordu. Bu raporcular hiç değişmiyor, hep aynı kişiler oluyor.

İstanbul'da işçileri bir sendikada örgütledik, ama hükûmet tarafından kapatıldı.

Yalnız 40-45 kişi aidat ödüyor.

Gençler daha yoğun çalışıyor. Her hafta en güvenilir üyeler konferanslarda toplanıyor, raporlar okunuyor, üyeler işletmelerde ve kadınlar arasında çalışmakla görevlendiriliyor.

Proleter çocukları için okuma-yazma öğreten gece kursları açıldı.

YÜRÜTME KOMİTESİ'NİN YAYINLARI

1/ Kurtuluş dergisi – 5 sayı. Artık dergi çıkmıyor
2/ Sosyalizm Nedir? – 4 sayı
3/ Aydınlık – 13 sayı

BROŞÜRLER

1/ Burjuva demokrasisi ve sosyalizm
2/ Sosyalizm ve Tekâmülü
3/ İçtimaî Mesele ve Islahatçılar
4/ Türkiye ve İçtimaî İnkılâp
5/ İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı
6/ Sendika Meseleleri

ÇEVİRİLER

1/ Sermayedar İnhitatında Köylü Sınıfı
2/ Ayrıca: Komünizmin Elifbası

Yayına hazır olanlar

Çeviriler:
1. Emperyalizm nedir? – Zinoviyev
2. Bolşevizm nedir? – Marhlevskiy [Julian Marchlewski]
3. Komünist Beyannamesi – Marks, Engels
4. İşçi devrimi [?]
5. Türk işçileri [?]

Gençlerin şapirograf baskı yayınları
1/ Lenin'in Gençliğe Hitabesi – Türkçe ve Ermenice
2/ Lozan Konferansı
3/ Duruma dikkat ediniz
4/ Kahrolsun Bolşevikler
5/ Karl Liebknecht ve Rosa Lüksemburg

Gençlerin dergileri
1/ Zincirbend Gençlik – 12 sayı
2/ Genç Komünist – 6 sayı

Bundan başka, (Sofya'da basılan) 500 tirajlı Ziya gazetesi dağıtılıyor. Ayrıca işgal ordusu arasında Arapça (Tunus'ta basılan) Al Ummad [?] gazetesi dağıtılıyor.

Yürütme Komitesi seçilmiyor, koopte ediliyor. Kadınlar arasında çalışmalar zayıf gidiyor. Ordu içinde hiç çalışılmıyor. Genel bölge toplantıları yapılmadı. Hücreler arasında hiç bağlantı yoktu, tam tersine, aralarında her çeşit ilişkiden kaçınıyorlardı. Mesela, bir işletmede iki hücre var, üyeler birbirlerini tanımıyordu. Bunu konspirasyon sayıyorlardı. Yürütme Komitesi hücreler için haftalık gündem ve tezler belirlemiyordu. Genel olarak işlerin teknik ve pratik yanları aksak durumdaydı. Bütün iş siyasî literatür ve gazete basmaya indirgeniyordu. Kimi yetersizlikleri olsa da, diğerleriyle kıyaslandığında, örgütsel ve eğitsel bakımdan Aydınlık grubu en iyisi.

Brike yoldaş, Aydınlık grubunun güya yalnız aydınlardan ve millî eğilimli burjuvalardan oluştuğu şeklinde yanlış bilgilendirilmiş. Gerçekten aydınların da bulunduğu Aydınlık sözde değil, fiilen komünist çizgi izleyen, diğerlerinin (onu suçlayanların) tersine işçi yığınlarla yakınlaşma temayülü gösteren yegâne gruptur.

İlk raporumda ben dergiye yalnız şöyle bir değindim. Ancak grubun temsilcisi bu dergiden başka, işçiler için daha kolay anlaşılır bir gazete çıkarmak niyetinde olduklarını, derginin ise daha bilinçli komünistlere yönelik olduğunu söyledi.

En özverili, en ideolojik parti işçimiz, aydınlar arasında büyük saygınlığa sahip olan ve az da olsa işçiler arasında da saygınlığı bulunan Doktor Şefik Hüsnü'dür. Daha birkaç ikincil düzey parti işçimiz var.

Bir kez daha tekrar ediyorum ki, Büro'nun karar ve talimatlarını hayata geçirebilecek yegâne grup Aydınlık grubudur.

Bİİ GRUBU - bu grupta toplam 44 kişi var, bunların 11'i üye, 33'ü aday.

İnşaat işçileri, marangozlar ve Fransız liman cemiyeti arasında 6 üye, 35 aday - 3 hücre var. Diğer 5 üye kendi bölgelerinde hücreler kurmak için çalışıyor.

11 üyenin tamamı grubu yönetiyor. Her hafta toplanıyorlar, sonra kendi hücrelerinde toplantı yapıyor, orada kararları hakkında raporlar sunuyor.

Bilgiler tam olmadığı için gerçekten kaç üye ve kaç aday olduğu kontrol etmek çok zor. Grubun temsilcisi ilkin resmen 220, ikincisinde 130 üye ve adayları olduğunu rapor etti, kontrol edildiğinde üye ve adayların toplam 44 kişi olduğu anlaşıldı.

Gençler ve kadınlar arasında onlar hiç çalışma yürütmüyor. Disiplin diye bir şey yok. Kimse aidat ödemiyor. Çok zayıf ve uygun olmayan bir şekilde propaganda yürütülüyor. Genel olarak Bİİ Grubu teşkilât düzeyi en düşük gruptur ki, bu grup içinde etkin şekilde çalışmak gerekiyor. Onlar Yunanca haftalık Neos Antropos gazetesini çıkarıyordu, ancak şimdi para yokluğundan çıkarılamıyor. Rappoport'un Komünizm broşürü Fransızcadan Rumcaya ve Türkçeye çevrildi.

Bundan başka inşaat işçilerinin kızıl sendikası var ki, üye sayısı 400, marangozlarınkinde 20 kişi; orada da işsizlik var diye kimse aidat ödemiyor. Lokal kirasını bile ödeyecek durumda olmadıklarını söylüyorlar. Üyelerden kaçı işsiz, kaçının işi var, bilinmiyor. Genel olarak kimse görevlerini bilmiyor, önündeki görevleri anlamıyor. Bİİ daha önce Denizciler İttihadını da içeriyordu, ama o hükûmet tarafından kapatıldı. Merkez teşkilât Bİİ de kapatılmış durumda.

Mustafa Kazım yoldaşın işçilerle bağlantıları var, çalışma hevesi mevcut, ama likidatörce, uygunsuz şekilde hareket ediyor. Onun tecrübesizliği ve gevezeliği yüzünden, iyi bir gizli teşkilât oluşturma çabalarımız boşa gidiyor. Gelecekte düzeleceğini düşünüyoruz.

APİTALİN [THİF?] GRUBU. Burada durum daha da kötü. Onlarla bir türlü irtibat kurulamadı. Grup temsilcisinin raporuna göre, daha önce her yerde güçlü teşkilâtları varmış, ama partinin aldığı darbeden sonra hepsi dağılmış. Herhangi bir teşkilâtın veya en azından bazı komünistlerin ayakta kalıp kalamadığı öğrenilememiş. Raportörün kanısına göre, her şeyi yeni baştan kurmak gerekecek. Bunu gerçekleştirmek için tecrübeli bir örgütçüyü görevle oraya göndermek gerekecek. Buradan birinin gönderilmesi henüz olanaksız görülüyor.

Gönderilen örgütçü Kaplan [?] yoldaş hâlâ oraya hareket etmemiş, Bulgaristan'da bulunuyor ve Moskova'nın para vermediğini, Bulgarların ise yalnız ikamet yevmiyesi verdiklerini yazıyor. Eğer maaş verilirse, ben tespit edilen yere giderdim. Kendisine izahatlı talimatlar gönderildi oraya gitmesi için, ama gidip gitmediği henüz bilinmiyor.

Affan [Hikmet] da gitmemiş gidilmesi gereken yere. Uzun zaman buralarda dolandı, dikkatsizce İstanbul'da gezip durdu, Komünist Büroyu aradı, sonunda casusların eline düşüp tutuklandı. Hapisten çıktıktan sonra da, izlenmesine rağmen, gizli toplantılara gelmeye devam etti. Sonunda onu Rusya'ya göndermek zorunda kaldık, aksi halde hepimizi yakacaktı.

SALİH yoldaş işleri iyi biliyor, ama çok ağır davranıyor, hep evde oturuyor, bir yere çıkmıyor, bu yüzden kendisinden yararlanamadım. Ona Yürütme Komitesini ve güvenilir hücreleri ziyaret etmesini söyledim, ama o şöyle cevap verdi: "Beni tutuklayacaklar, eğer Büro sorumluluğu üzerine alırsa, gelirim." Teşkilât kurmak ve bağlantı kurmak üzere Anadolu'ya gitmesi teklif edildi. "Genel af çıkarsa giderim" şeklinde cevap verdi. Gazeteleri izlemiyor, bir şeyden haberi yok. İşte bu şartlarda ve böyle insanlarla çalışmak durumundayız. Grupların ve hücrelerin enerji dolu, güçlü işçilere ihtiyaç duyduğu bir zamanda o evinde oturuyor ve hiç bir şey yapmıyor.

HINÇAK GRUBU. Milliyetçilerin Hıristiyanlara karşı düşmanca gösterilerden sonra grup üyelerinin çoğunun Bulgaristan'a gittiğini tespit edinceye kadar hayli tartıştık. Geri kalanları bir türlü bulamadık. Balkan Federasyonu vasıtasıyla, burada kalanların bizimle irtibata geçmesini istedik.

Genel olarak hepimizin ortak kusuru, yeraltı çalışmasında tecrübesizlik, çalışma hevesi ve sınıf bilincinin olmaması, burjuvaziye karşı nefret duyulmaması, çalışma enerjisinin yokluğu,

hepsi söze gelince her şeyin yapılacağını söyleyen, hep söz verip bir şey yapmayan (özellikle Salih ve Kazım) korkak.

BÜRONUN FAALİYETLERİ

Büro haftada iki defa toplanıyor. Çalışmalar tatmin edici düzeyde. Parti faaliyeti olarak birlik kampanyası yürütülüyor. İki grup artık fiilen birleşmiş durumda. Birleşmeleri sorunsuz geçti. HINÇAK temsilcisi bulunmadığı için konferans geciktiriliyor. Kimi grup yöneticileri arasındaki nefretin giderilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Aktif, bilinçli üyeler arasında temizlik yaptık. Parti çalışması yürütebilecek parti kadroları hazırlamak amacıyla kurulacak yüksek kurs onlar arasından oluşturuluyor. Fransızve Bulgar komünistler kaydolunuyor. Hıristiyan askerlerin atılmasına karşı Türkçe ve Rumca bildiri yayınlandı. Her hafta hücreler için gündem ve tezler hazırlanıyor. Edirne ile bağlantı kuruldu. Orada bir komite var. Komitenin 25 üyesi var.

SOFYA ile de bağlantı kuruldu.

İZMİR'de 15 Şubat günü bütün sınıflardan temsilcilerin katılacağı bir İktisat Konferansı yapılacak. Konuyu görüşen bizler, bundan ajitasyon amacıyla yararlanmaya, oraya kendi delegelerimizi göndermeye karar verdik.

Talepler listemizi hazırladık, işçiler arasında ve basında kampanya başlattık. Hücreler arasında ve Aydınlık dergisinde etkin ajitasyon yürüttük.

Burjuva gazetelerinden .....'de [orijinal belgede boş; ileride verdiğimiz genişletilmiş raporda İleri gazetesi deniyor] makale bastırmayı başardık. Birkaç makale ZİYA gazetesine gönderdik. Yürütülen kampanya geniş kapsamlıydı, bütün sendikaları, birçok işletmeyi ve kurumu kapsıyordu. Bu sorun her yerde görüşülüyordu. İşçilerin çoğunluğu bizim talepnamemizi ve konferansa delege gönderme önerimizi destekliyordu. Bu arada hükûmet işçilerden temsilci tayın etti. Biz toplantı ilân ettik ve toplantıya 14 sendikadan temsilciler katıldı:

1/ Demiryolu işçilerinden
2/ Denizcilerin 3 sendikasından
3/ Hamalların 3 sendikasından
4/ Mürettiplerden
5/ Tütün işçilerinden
6/ Fırıncılardan
7/ İnşaat işçilerinden
8/ Marangozlardan
9/ Kon /Polonyalı işçiler/
10/ Tramvay işçilerinden.

Hepsi bizim talepname taslağımızı kabul etti ve bizim yoldaşların ısrarı üzerine toplantı hükûmetin işçi seçimlerine müdahalesini protesto etti. Sonunda Mürettipler Cemiyeti başkanı sempatizan Hayrullah Hayri konferansa delege seçildi. Komünistler arasından, daha güçlü bir işçi seçilemediği için biz Anadolu teşkilâtlarıyla ve işçi-köylü fraksiyonlarıyla bağlantı kurmak üzere ek olarak Doktor Şefik'i görevli olarak gönderdik. İzmir Kongresi'yle ilgili olarak işte bunları yaptık.

Türkiye'de bugün milliyetçiler Halk Partisi'ni örgütlüyor. Mustafa Kemal bütün konuşmalarında Türkiye'de sınıf ayrımı olmadığını ve olamayacağını, herkesin onun partisinde birleşmesi gerektiğini vurguluyor.

İşçi teşkilâtlarının yönetimlerini ele geçirmek ve onları Halk Partisi'nin saflarına doğru itmek amacıyla Türk burjuva basınında ve ayrıca sözlü olarak, bu parti lehine yoğun ajitasyon yapılıyor. Hükûmet eski jandarma komutanlarını işçi teşkilâtlarına başkan veya sekreter tayin ediyor, Profintern tabanına oturmuş işçi teşkilâtlarına gelince, onların çalışmaları kasıtlı olarak engelleniyor, bu teşkilâtlar takibata alınıyor, kapatılıyor. Ankara hükûmeti Büyük Millet Meclisi üyesi Numan Usta'yı ve İkinci Enternasyonal temsilcisi Şakir Efendi'nin desteğiyle işçi konfederasyonları örgütleyen Müdafaa-i Hukuk partisi temsilcisi Canbaz Mehmed'i buraya gönderdi.

Hükûmet kızıl sendikalar kurulmasına izin vermediği için biz onun kurduğu sendikalarda çalışmaya karar verdik. Hükûmet tarafından tayin edilen ajanların girişimiyle bütün sendikalardan temsilcilerin katıldığı bir genel toplantı yapıldı ve bu toplantıda Türkiye'deki bütün işçi teşkilâtlarını birleştirecek bir işçi konfederasyonu kurulmasını isteyen bir rapor sunuldu. Yapılan tartışmalardan sonra programı hazırlayacak 5 kişilik bir komisyon seçildi. Komisyona Şefik [Hüsnü] ile Kazım da girdi. Biz Büro'da programı hazırladık ve sendikalarda savunmaya karar verdik ki, program orada da desteklendi. Hükûmet ajanlarının konumları genel olarak oldukça zayıf, sendika hareketinden haberleri yok, ama kabul edilen ve gelecek toplantıya sunulacak program iktidarın onayına sunulacak. Bundan sonra bizim görevimiz bizim yoldaşların konfederasyonun yönetim organlarına girmesini sağlamak.

Gelecek bizim. Şimdi önümüzde yoğun çalışma dönemi var. Bizim en zayıf yanımız, gazetelerimizin olmaması. Günlük gazete çıkarmak, ayda 1.200 liraya mal olur. Şimdi tam da zamanı. Hiç olmazsa üç ay boyunca günlük gazete çıkarmak, bir yıl boyunca haftalık gazete çıkarmaktan çok daha iyi. Ama ne para var, ne izin. Biz dilekçe verdik. Bizimkinden başka daha 30 dilekçe var, ama herhangi bir cevap yok. Ne evet, ne hayır deniyor. Lozan Konferansı'ndan sonra diye söz veriliyor. Ruhsat satın almak 1.500 liraya patlıyor. Kaldı ki, kimse satmaz, çünkü hiç bir gazete hesap açığına dayanamaz.

Bundan sonra ne yapmamız gerektiği konusunda talimatlarınızı bekliyorum. Parayı alır almaz illegal matbaa kuracağız. Burada zemin çok uygun, ama matbaasız ve gazetesiz bir gram faydalıysak, bunlar olursa, kilolarla faydamız olacak.

Brike yoldaş, mektuptan anlayacağınız üzere, yerel kaynağımız yok. 904 ve 905 yıllarında kullandığımız loncalardan işçiler lehine ceza parası alma, sahne temsilleri, sempatizanlardan bağış toplama gibi yöntemler, en önemli sendikalar sanayicilerin, hükûmet ajanlarının, satılmış kişilerin ve eski jandarma subaylarının elinde olduğundan kullanılamıyor. Sendikalarda belirli sendika üyeleri üzerinde biraz etkisi bulunan hücrelerimiz olsa da, biz henüz zayıf durumdayız. Türkiye'de işçi hareketi daha yeni yeni oluşmaya başlıyor.

Tahminime göre burada hem parti, hem sendikalar bakımından yoğun bir şekilde çalışmaya başlamak, günlük gazete ve broşürler çıkarmak gerekiyor ki, ancak o zaman yerel malî kaynak ve kendi kendine yeterlilik için ümidimiz olabilir.

Bugünkü durumu mektuplaşmayla anlatmak oldukça zor olduğundan, iki ay sonra bizzat gelip rapor etmeme izninizi rica ederim.

17 Şubat 23 Komünist selâmlarımla,
Şarki

Şunu da bildirmeliyim ki, Lozan Konferansı dolayısıyla RSFSC'nin Türkiye'de saygınlığı artıyor. Bu özellikle işçiler, öğrenciler ve aydınlar arasında gözleniyor. Komünist devletin saygın-

lığını işçiler arasında yükseltmek için Türk işçilerin Rus işçileriyle yakınlaşması gerekiyor. Bu bakımdan ben şunları önerebilirim:

Eğer uygun görülürse, Türkiye Komünist Bürosu adına Müslüman SS Cumhuriyetlerine tutuklu ve kaçan Türk komünistlerinin aileleri için bağış kampanyası yapmaları teklifinde bulunulmalı. Bu maddi yönünden çok, moral bakımdan önemlidir.

Tataristan, Azerbaycan ve Türkmenistan cumhuriyetleri boyuna Doğuda Lenin ve Zinovyev'in değil, yalnız kendilerinin devrim yapabilecekleri iddiasındaydılar. Bunlar Sultan Galiyev ve Dorondukov'un sözleri. Hiç söz etmedikleri tutuklu ve kaçak Türk komünistlerinin aileleri acı çekerken, onlar Kemal Paşa hükûmetine selâmlama mesajları gönderiyor. Doğuda böyle mi devrim yapılıyor?

Şarki

Ektekiler: Bizlerin kaleme aldığı Umum Amele Birliği Programı ve İktisat Kongresi için hazırladığımız talepler taslağı.[305]

* * *

Şarki yukarıdaki raporun ardından 19 Mart 1923 tarihinde Salih Hacıoğlu'nun tutuklandığı bilgisini de verdiği aşağıdaki kısa notu gönderiyor.

Brike yoldaşa.
Sayın yoldaş!

Bizler İstanbul'da eskisi gibi çalışmaktayız. Bunu ayrıntılarıyla yazmaya şu an imkânım yok. Sıkı takip altındayız. Salih yoldaş tutuklandı. Biz şimdilik gizleniyoruz.

Ama buna karşın çalışmalar, biraz ağır da olsa, devam ediyor.

Bu yılın 30 Ocak tarihli mektubunuz ektekilerle birlikte 13 Mart 1923'te elime geçti.

Memuren göndermek istediğiniz Bulgar yoldaşın bu amaç için gelmesinin gerekli olmadığını [?] Size bildiriyorum. Harcamaları bir yana bırakırsak, bu yoldaşın gelmesi şu amaç için gerekli: Onun gelmesi çok istediğimiz bir şey. Burada, ekmek fırıncıları arasında, değişik yollardan gelmiş, kendine komünist diyen bir yığın Bulgar işçisi, Makedonya devrimcisi, birbirini tanımayan tek tek komünistler, parti bileti olmayan komünistler var. Ancak, bu hücreler bizde ... [okunamadı] olsa da, biz bu hücrelerin yöneticilerine henüz tam olarak güvenemiyoruz. Çünkü buradaki koşullar onların da titizlikle sınanmasını gerekli kılıyor.

Bu hücrelerin yöneticilerine ne ölçüde güvenilebileceği konusunu Balkan Federasyonu'ndan sorduk, ama henüz bir yanıt alamadık. Kaldı ki, sırf yazışma yoluyla bu soruya yanıt bulmak zordur.

İşte tam da bu alanda, birbirini tanımayan tek tek Bulgar komünistlerini birleştirme, hücre yöneticilerine güvenilebilirliği tespit etme ve Balkan Federasyonu ile sıkı bağlantı kurma konularında çalışma bakımından onun gelmesini hayli gerekli görüyorum.

Gençlik Kominterninin görevi üzerine, mektup gelinceye kadar bizde bu iş aynen böyledir. Ben işin peşindeyim ve Varya yoldaşın bana havale etmesi üzerine Size bir sonraki mektupla gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi vereceğim.

---

305 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 264-268 [Rusça]. Ne yazık ki bu ekler yok.

Bu yılın 17 Şubat günü gönderdiğim mektubu alıp almadığınızı Sofya üzerinden yanıtlayınız. Profinternden niye bir şey yok?

19 Mart 1923

Komünist selâmlarımla.
Şarki[306]

* * *

Bu arada Doğu Seksiyonu'nun gönderdiği ve arşivde kısmen yer alan belgede her şeyden önce Ankara hükûmetine karşı tutum konusu üzerinde duruluyor ve şu anda bu hükûmetin dayandığı yerel ticaret burjuvazisini alaşağı edebilecek hiçbir sınıf olmadığından, TKP'nin Batı emperyalizmine ve ülkedeki feodal kalıntılara karşı mücadelesinde Mustafa Kemal grubunu destekleyerek daha da ilerletmeye çalışması talimatını veriyor. Oysa Doğu Seksiyonu ve özellikle Safarov, bundan 8-10 ay önce THİF'e iktidarı ele geçirmek üzere davranma talimatı çıkartıyor, Komintern'in THİF MK temsilcisi Golman da buna uygun bir politik hat izliyordu.[307] Bu defa TKP'nin ilk temel görevinin, kendisini organik güçlendirmesi, sendikaların teşkilâtlanması ve mevcutların fethedilmesi olduğu vurgulanıyor. Bu talimatta işaret edilen Zonguldak meselesine Şarki hemen aşağıda verdiğimiz raporunda yer veriyor. Ayrıca Doğu Seksiyonu'nun bu talimatında Zonguldak'a ulaşılamadığından söz edilirken, Mustafa Suphi dönemi ve THİF dönemi çalışmalarında bu ilde ve madenciler arasında yapılmış çalışmalara herhangi bir atıfta bulunulmuyor. Yayın çalışmalarına ağırlık verilen talimatta *Aydınlık* dergisinden övgüyle söz ediliyor. Şarki'nin 17 Şubat tarihli raporunda İKG'nin yayınları ayrıntılı olarak belirtilmiş olmasına rağmen, mükerrer çalışmanın önlenmesi için yayımlanacak eserlerin yeniden belirtilmesi isteniyor. Bunun yanıtını Şarki'nin Mayıs raporunda görüyoruz.

İstanbul

TÜRK KOMÜNİST PARTİSİ GEÇİCİ BÜROSUNA

Yoldaşlar,

Delegelerin buradan ayrılmasından beri, İstanbul Komünist Grubu'ndan sadece tek bir mektup aldık. Buna şimdiye kadar cevap vermedik zira yetkilimizden haber bekliyorduk. Şimdiye kadar ondan da kısa bir not dışında hiçbir haber alamadıysak da, Türk komünist partisinin gelecekteki çalışmasının temel noktaları hakkında görüşümüzü ivedi olarak belirtmeyi gerekli bulduk.

Mustafa Kemal grubu, yani "Müdafaa-i Hukuk, Birinci Grup", deyim yerindeyse, millî kurtuluş hareketinde mevcut grupların en radikalidir. Gelişen ve büyük bir millî sanayi yaratmaya çalışan yerel ticaret burjuvazisinin iradesini net bir biçimde ifade ediyor. Diktatörlüğünü ilân

306 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 232 [Rusça].

307 Komintern Doğu Seksiyonu ile Sovyet Dışişleri Bakanlığı Temsilcileri arasındaki görüş ayrılıkları konusunda bkz. *THİF 1920-1923*, s. 602-629.

ediyor ve tüm diğer grupları uzaklaştırarak iktidarını sürekli olarak güçlendiriyor. Diğer sınıflardan hiçbiri şu anda onun yerine geçecek durumda olmadığından, Türk komünist partisi halen iktidarı elinde bulunduran Mustafa Kemal partisinin alaşağı edilmesini fiilî görev olarak üstlenemez. Tam tersine yerel burjuvazi Batı emperyalizmine ve feodalizmin kalıntılarına karşı mücadele ettiği ölçüde, Türk komünist partisi onu bu mücadelede destekleyip daha ileri itmelidir. Dolayısıyla yönetici partinin siyaseti üzerinde belli bir yönde teşkilâtlı bir baskıdan öte bir şey söz konusu olamaz. Türk komünist partisinin şu andaki ilk temel görevi, partinin kendisinin organik güçlendirilmesinin yanı sıra sendikaların teşkilâtlanması ve fethedilmesidir. Bu çalışma için Türk komünist partisi tartışmasız sağlam bir zemine sahiptir. Dikkatini ve çabalarını esas itibariyle İstanbul, Zonguldak ve İzmir gibi sanayi bölgelerinde teksif etmelidir. 10.000'i aşkın madencinin toplandığı Zonguldak gibi önemli bir noktaya henüz komünist propaganda ulaşmamış durumda. Böyle bir durum elbette normal sayılamaz. İzmir hakkında hiçbir bilgimiz yok; ancak orada çok sayıda sanayi işçisi olduğunu düşünüyoruz, bunların teşkilâtlanmasına girişmek uygun olacaktır. Günümüz Türkiye'sinde olaylar hızla akıyor. Aşikârdır ki işçi sınıfının bilinci kaçınılmaz olarak gelişecektir. Son zamanlarda Türk yönetici burjuvazisinin de bunu kavradığı ve işçi sınıfına bir takım adımlar atma yönünde belli bir eğilim gösterdiği gözleniyor. Gerek İzmir İktisat Konferansı'nda işçi grubunun yönetimine hükûmet temsilcilerinin el koyması, gerekse işçi sınıfına sendika halinde teşkilâtlanma hakkının tanınması bunun en mükemmel örnekleri. Görüldüğü gibi, burjuvazi bilinçli olarak hareket ediyor ve başlangıçtan itibaren komünist partisinin çalışmasını felç etmeye çalışıyor. Uzlaşmacı sosyalistler, yine burjuvazinin hizmetine girmeye hazır durumda. Dolayısıyla Türk komünist partisi, işçi sınıfını sarıların vesayetinden, proletarya hareketinin devrimci gelişmesini kaçınılmaz olarak engelleyen bu vesayetten kurtarmak için işçi kitleleri içinde çalışmasını yoğunlaştırmalıdır.

Genel teşkilâtlanma ve ajitasyon çalışması dışında, sizden işçi kitleleri arasında propagandaya ciddi bir dikkat ayırmanızı istiyoruz; bu propaganda sadece basın aracılığıyla değil, ama aynı zamanda işçilerden oluşan ve sorumlu komünistlerin dâhil edileceği Marksist çevreler kurma biçiminde de yapılmalıdır. Daha şimdiden Marksizm'in bu işçi kulüplerinde incelenmesine hizmet edecek yeterli Türkçe literatür vardır. Sorumlu yoldaşların işçilerle doğrudan kişisel ilişkisi, bir dizi değerli sonuç verecek ve bu çalışmayı sebatla yürüttüğünüz takdirde bir propagandacı işçi kadrosuna sahip olmakta gecikmeyeceksiniz.

İstanbul Komünist Grubu'nun yayın çalışmasına çok büyük önem veriyoruz. Dergilerinin elimize geçen Şubat sayısı bizde mükemmel bir etki yarattı. Gelecekte Şubat sayısında ele alınmış meseleye çok daha fazla yer ayrılmalıdır. Ayrıca günlük işçi gazetesi kurulmasına ilişkin geçmiş önerimizin yerine getirilmesinde ısrar ediyoruz. Bu sorunun neden sürüncemede kaldığını kesinlikle anlamıyoruz.

Size, 2 hafta önce, tarafımızdan Türkçe hazırlanmış ve Komünist Enternasyonal'in IV. Kongresi'ndeki raporları ve konuşmaları içeren küçük bir kitap göndermiştik. Bunu hemen yayınlamanızı istiyoruz. Kırım'da bulunan bir yoldaş K. Kautski'nin "Karl Marx'ın İktisadi Öğretisi" kitapçığını Almancadan tercüme etti. Kendisine yayınlanmak üzere bunu da İstanbul'a göndermesini önerdik. Eğer elinize geçtiyse, bunu yayınlamanızı istiyoruz.

Ayrıca, burada bulunan Türk yoldaşlara Marksist literatürü Türkçeye tercüme ettiriyoruz. Petrovski'nin mükemmel ve ünlü broşürünün tercümesini tamamladık: "Kapitalizm ve Sosyalizm" (Thomas Moore'dan Dünya Devrimine). Bunu size önümüzdeki günlerde göndereceğiz.

Halen Rusçadan Türkçeye şu kitaplar tercüme ediliyor: A. Bogdanov – Kısa Ekonomi-Politik El Kitabı (Sorular ve Cevaplar), Ark. A.-N. – İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da işçi hareketi tarihi (Batıda üç tür işçi hareketi) ve ayrıca Rusya'daki işçi hareketi tarihi üzerine küçük bir kitap. Bu kitapların hepsi de herkesin kolayca anlayabileceği bir dille kaleme alınmış ve Rusya için değerli kitapları temsil ediyor. Bunların İstanbul işçileri için de çok yararlı olacağını sanıyoruz. Böylece sizin yayın çalışmalarınıza yardımcı olacağımızı düşünüyoruz. Mükerrer çalışmayı bertaraf etmek için, bu üç kitabı henüz tercüme ettirmedik. Bize yayın planınızı gecikmeksizin göndermenizi ve yayınladığınız literatürün ne olduğunu, bizzat orada tercüme edebileceğiniz eserlerin hangileri olduğunu ve hangi meseleler ile ilgili Marksist literatürün Türkçeye tercümesini gerekli bulunduğunu bildirmenizi diliyoruz. Ayrıca size doğrudan Türkçe kaleme alınacak veya Rusçadan tercüme edilecek kültür tarihi üzerine bir eser de tedarik etmeye karar verdik. Ayrıca Türkçe edebiyat çevresi size aylık derginiz için düzenli malzeme gönderecektir. Bir bölümü yayınlanmış "Komünizmin Alfabesi" kitabının bölümlerinin yayınlanmaya devam edilmesini çok arzu edilir buluyoruz.

Ekte Ermeni sosyal-demokrat Hınçak partisinin katılmasına ilişkin Komünist Enternasyonal Prezidyumu'nun Komisyon kararını gönderiyoruz. Türk Komünist Partisi geçici bürosu bu karar uygun olarak davranmalıdır.

Şarki yoldaşa gönderilmiş kısa bir mektupta Türk komünist partisinin [...] uygulanan baskılara karşı tutumuyla ilgili bir takım hususları belirttik.

[belgenin devamı yok][308]

* * *

Şarki 7 Nisan 1923 günlü mektubunda ise, İstanbul'daki tutuklamaların ardından ortaya çıkan durumu özetledikten sonra yaklaşan TBMM seçimlerinde izlenecek taktik konusunda Teşkilât Bürosu içinde ortaya çıkan farklı görüşlere işaretle, talimat beklediklerini belirtiyor. Gerek Bİİ'den Roland, gerekse THİF'ten Affan, Kaplan [?] ve Nizamettin hakkında ise olumsuz kanaat bildiriyor. Doğu Seksiyonu talimatında belirtilen işçiler içindeki çalışmaya ve ayrıca Zonguldak ve İzmir'deki çalışmalar konusuna da değiniyor.

Brike yoldaşa

Sayın yoldaş!

Uğradığımız bozgundan sonraki durumumuz şöyle anlatılabilir:

Bu mektuba İzmir İktisat Kongresi hakkında Fransızca ayrıntılı bir rapor eklidir.

Bozgun sebebiyle 18 Mart'ı[309] zayıf geçirdik. Bu konuda ayrıntılı raporu daha sonra göndereceğim.

Türk komünistlerine karşı dava konusunda: Gösteri ve açık mitingler düzenleyemedik. Yalnızca parti hücrelerinde kapsamlı raporlar okundu ve beyannameler çıkarıldı.

Şimdi 1 Mayıs kutlamaları için yoğun hazırlık çalışmaları yürütülüyor. Yaklaşan Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçim kampanyası da hızla sürdürülüyor. Seçimler iki ay sonra yapılacak.

---

308 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 9-12 [Fransızca].

309 18 Mart, o dönemde dünya çapında anılan Paris Komünü günü idi.

Burada birlikte çalışabileceğimiz uygun sosyalist işçi partileri olmadığı için ben tek başına hareket etmemizi öneriyorum. Büro'nun kimi üyeleri kendi listemizle ortaya çıkacak olursak, bizi ezip geçeceklerini ileri sürüyor. Onlar şimdi yeniden hayata dönmekte olan ve yönetici çevreleri bizim etkimizde bulunan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adına seçim meydanına çıkmamızı öneriyor, ama bu sorun henüz kesin bir çözüme bağlanmadı. Bu öneri ancak Kemalist hükûmetin İşçi ve Çiftçi Partisinin faaliyetine izin vermesi durumunda kabul edilebilir. Ama bu büyük bir sorundur. Ben kendi başımıza girmeyi düşünüyorum. Talimatlarınızı beklerim.

Eski Türk burjuva partisi İttihat ve Terakki (Enver Paşa'nın eski partisi) bize ortak liste önerdi, ama biz kesinlikle reddettik. Biz burada zayıf olmamıza karşın ve tek bir mebus çıkarmamız imkânsız görülse bile, tek başımıza katılıp, bundan ajitasyon amacıyla yararlanacağız (seçimler burada iki kademeli).

Balkan Federasyonu İstanbul'dan bir temsilciyi memuren göndermemizi rica etti, ama biz bunu parasızlık ve iyi işçi yokluğu yüzünden yapamadık. Federasyon 18 Mart için de partiden ve gençlerden birer delege gönderilmesini rica etti. Bu haberi parti çok geç aldığı için delege göndermenin bir anlamı kalmamıştı. Gençlik haberi zamanında almış ve bir yoldaşı memuren göndermiş. Ama maalesef, o da yetişememiş.

Ben Size nerelerle bağlantılarımız olduğunu bildirmiştim, ama bu bağlantılar düzensiz. Biz Adapazarı ile de bağlantı kurduk. Orada devlete ait İmâlat-ı Harbiye fabrikası ve 500'e yakın işçisi var. Gençlerden bir yoldaşı teşkilât çalışmaları için oraya gönderdik. İzmir'de Calase yoldaş (?) çalışıyor. Ankara'dan edinilen bilgiye göre, orada hiç bir teşkilât yok. Ankara, İzmir ve Mersin ile şahsî yazışmalarımız sürüyor. Zonguldak'tan henüz bir şey yok. Biz Zalkind yoldaşın bağlantılarından yararlanmak istemiştik, ama onu görmek çok zor. Sonunda onun özel kalemi Novikov yoldaşla konuşabildik, ama onların da bağlantısı yokmuş.

Şimdiye kadar ben Türk makamlarının komünist proletarya teşkilâtlarının karşısına diktiği engeller hakkında bir şey yazmadım. Burası dünyanın casus yuvasıdır. Her girişim deşifre ediliyor. Antanta istihbaratı dışında Türk hükûmeti de komünist teşkilâtları kovuşturan, baskınlar tertipleyen, sendikaları, gazeteleri vb. kapatan özel bir siyasî şube oluşturdu. Biz Neos Antropos adında Rumca bir gazete çıkarmak istedik, ama hükûmet sosyalist gazete istemediği gerekçesiyle izin vermedi. Oysa Rumca burjuva gazetelerine izin veriliyor. Genellikle burada her polis ajanı proletaryanın haysiyetini istediği gibi çiğneyebiliyor. Burası kanunsuzluk ülkesi. Bu dünyada Kemalistlerin hükûmeti kadar küstah ve edepsiz başka bir hükûmet yoktur. Bu koşullarda ve Sizin bana tavsiye ettiğiniz bu kadar deneysiz iki yoldaşla çalışmak son derece zor.

Salih yoldaşın tutuklanmasını Size bildirdim. Her ikisi de Fransız olan Hanri Molvis ve [orjinalinde boş] ile birlikte evdeymiş. Salih yoldaş onlara tamamıyla güveniyormuş ve bütün planlarımızı açıklamış. Oysa, ... [orjinalinda boş] Fransız polisinin ajanıymış. Kaldı ki, Hanri de Fransız polisiyle sıkı ilişkisi bulunan şüpheli bir adam. Salih yoldaş tutuklandıktan sonra bu Hanri değişik bahanelerle benim adresimi öğrenmeye çalışıyordu. Bütün planlarımızın suya düştüğüne tamamen ikna olduk. Bunun ardından konferansı ve matbaayı donatma işini geçici olarak erteledik. Doktor Şefik ve Kazım büronun toplantılarına katılmıyorlardı. Çünkü sıkı sıkıya takip ediliyorlardı ve işler bu yüzden geçici olarak aksamaktaydı. Şimdi büroyu başka temsilciler, yani adaylar ziyaret ediyor.

Gerçi ben Size yönetici şahıslar arasındaki nefretten kurtulduğumuzu yazdım, ama bu yalnız ilke olarak böyle. Pratikte ise bunlardan kimilerinin birbirine karşı duyduğu nefret hâlâ aynı. Bunun yakın bir zamanda giderileceğini umuyorum.

Roland gelir gelmez Aydınlık grubuna karşı yoğun ajitasyon yürüttü. Hemen önlem alınıp disipline uyması sağlandı.

Affan ve Kaplan yoldaşlar görev yerlerine rahatça gidebilirlerdi, ama onlar öyle hemen işe tutunmak istemiyor. Lütfen, önlem alınız.

Nizameddin yoldaş buraya geleli iki ay oldu, ama hâlâ bir işe sarılmadı. Gençlik teşkilâtına bile yazılmamış. Büronun başına musallat oluyor, para istiyor, kendisini soyduklarını söylüyor.

Siz bize Lenin'in burada artık iki defa basılan broşürlerini gönderdiniz. Biz Sizden çok pahalıya mal olduğu için orada broşür basmamanızı rica etmiştik. Bu işi burada yapmaya, kimilerini de Bulgaristan'da bastırmaya çalışacağız. Biz bu işi başlattık bile. Bunu Profintern'e bildiriniz.

Sendika hareketi ve gençlik hakkında özel rapor olacak.

Komünist Selâmlarımla
Şarki

7 Nisan 23, İstanbul[310]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü İzmir İktisat Kongresi ertesinde, Teşkilât Bürosu'nun kararıyla Kongre'yle ilgili kapsamlı raporunu 12 Nisan'da kaleme alıyor. Kongre çalışmalarının yanı sıra işçi hareketi ve komünist hareketle ilgili birçok konuya da değinen Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın faaliyetleri ve Doğu Seksiyonu'na verdiği bilgilerle ilgili olumsuz değerlendirmelerini de iletiyor. Salih Hacıoğlu ile Golman'ın serüvenciliğine ve hükûmete dönük darbe girişimine de değinilen bu rapor, aslında Doğu Seksiyonu'ndan Safarov'un çizdiği siyasi hatta yönelik de ciddi bir eleştiri oluyor.

Rusçaya çevrilmiştir. İstanbul 12 Nisan 1923
Çeviri 3 nüshadır.
21/V-23 /İmza/

Brike yoldaş
İktisat Kongresi raporunu ayrıntılı şekilde aktaracağım.
ŞARKİ - 15 Nisan 1923[311]

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Yoldaş,

TKP Teşkilât Bürosu'nun bir kararıyla, İzmir'deki resmî iktisat kongresindeki faaliyetimle ilgili bir rapor hazırlamakla görevlendirildim. İstanbul'daki proleter teşkilâtları tarafından yetkilendirilmem ve Kongre'ye Türkiye proletaryasının asgari talepler programını kabul ettirmem gerekiyordu. Kimi güçlüklerin ardından, İstanbul işçi derneklerinin birçoğunu bir araya getiren Umum Amele Birliği'nin Teşkilât Komisyonu'nun temsilcisi tayin edilmeyi başardım. Bu komisyona Türkiye'nin iktisadî siyaseti ve bir İş Kanunu'nun temelleri hakkında devrimci işçilerin bakış açısını içeren bir karar taslağı kabul ettirdim. Yüksek bir teorik ve pratik öneme sahip bu belge bizim tarafımızdan bastırıldı ve emekçilere ve Kongre üyelerine dağıtıldı.

310 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 233-234 [Rusça].

311 *İtalik kısım*, el yazısı ile Rusça eklenmiş.

Polis formaliteleri hareketimi geciktirdiği için İzmir'e, yanımda gerekli belgelerle birlikte, Kongre'nin açılışından bir hafta sonra varabildim. Ancak resmî açılış törenlerinden sonra sadece komisyon çalışması yapılarak değişik grupların çalışmalarını eşgüdümlü kılabilmesine imkân sağlanmıştı. Bu çalışmalara katılamadım. Vardığımın ertesi günü, Kongre'nin kelimenin tam anlamıyla faaliyeti, genel toplantılar halinde başladı.

Başlangıçtan itibaren, Kongre oturumundan önceki bir grup oturumunda, işçiler grubunda duruma hâkim oldum ve grubu yönlendirme rolü pratik olarak benim elime geçti. İstanbul işçi teşkilâtlarını benimle birlikte temsil edecek olan arkadaşın, önerilerimizin yer aldığı broşürü, bunu kaleme alanın ben olduğumu da belirterek daha önce dağıtmış olması, benim adım etrafından geniş bir propaganda yaratmıştı. Dolayısıyla zemin beni karşılamaya hazır haldeydi. Öte yandan şu da var ki benim dışımda hiç kimse kongreye en küçük bir hazırlık yaparak gelmemişti ve savunulacak kimi tezlere sahip olma konusunda acil gereksinim karşısında tarafımızdan getirilmiş olan malzemeye cankurtaran simidi gibi sarılındı. Lehimize çalışan bir durum daha vardı. Eski partili arkadaşlarımızdan bazıları rastlantıyla Kongre üyeleri arasında yer alıyordu ve benim adımı duyunca hemen benden yana tutum almışlardı. Ayrıca şunu da söylemeliyim ki, eski arkadaşlarımdan resmî bir şahsiyetin sadakat göstermesi de görevimi büyük ölçüde kolaylaştırdı. Böylece, Hilmi'nin eski işbirlikçisi, hâlihazırda milliyetçi işçi şefi, delege Şakir'in bir dizi entrikası ve kara çalmaları kesinlikle hiçbir sonuç vermedi ve etkisiz kaldı. Bu kötü niyetli şahıs, benim bir Bolşevik ajanı olduğumu ve Aralof yoldaşın çağrısı üzerine Kongre'ye katılarak işçi delegeleri komünizm davasına kazanmak için çabalayacağımı ispat etmek için parçalandı durdu. Bu hayal ürünü fantezilerini Genel Kurmay Başkanına sunduğu bir raporda da belirtmekten geri durmadı.

Yukarıda belirttiğim nedenlerle, işçi grubu komisyonu tarafından hazırlanan ve bu grubun önerilerini içeren belge, bizim çalışmamızın kabalaştırılmış ve fikri bakımdan çok daha değersiz bir kopyasından ibaretti. Grubun yarısı, işçi sorunları hakkında pek genel bir bilgiye sahip devlet memurlarından, avukatlardan ve din adamları ile çoğu teşkilâtsız ve o zamana kadar mücadelede bulunmamış işçilerden oluştuğu için işçi partisinin tezlerini savunmak bana ve iki yoldaşıma düştü. Bu, anti-kapitalist öğretimizi ve yabancı sermaye ve yerli işbirlikçilerine karşı emekçilerin çıkarlarının savunulmasına dayalı iktisadî idare hükûmeti fikirlerimizi geliştirmek açısından mükemmel bir fırsat oldu.

ISR [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] tarafından öne konan işçi talepleri dışında Kongre'ye aşarın ve her türlü akıldışı ve verimsiz vergiyi kaldırarak bunların yerine gelir üzerinden (oransal ve müterakki) tek bir genel verginin getirilmesini kabul ettirdik: On bin lirayı aşan sermaye ve servet intikalleri üzerinden müterakki bir verginin konması. Ekonomik bakımdan tütün üzerindeki reji idaresinin ve tüm özel tekellerin ortadan kaldırılması; devlete gerekli görülen her türlü tekeli sağlamakta, dış ticaret üzerinde devlet tekeli, büyük feodal toprakların kamulaştırılması ve bu topraklarda kolektif işletmeler kurulması veya bu toprakların köylülere dağıtılması. Tarımsal ve sınaî üretim ve tüketim kooperatiflerinin teşviki. Bu önerilerden kimileri bir takım değişikliklerle kabul edildi, kimileri ise topyekûn reddedildi. Ancak işçi grubu, Kongre başkanlığının bu önerilerin tümünü işçi sınıfının iradesinin bir dışavurumu olarak hükûmet makamlarına onun adına sunmasında ısrarlı davrandı.

Diğer grup hatiplerinin ortaya koydukları tüm önemli sorunlar hakkında devrimci bakış açısını sonuna kadar savunduk.

Çalışmalarım, Kongre içindeki bu müdahalelerden ibaret kalmadı. İzmir işçileri arasında da ajitasyon faaliyeti yürüttüm. İzmir-Kasaba ve Aydın demiryolu işçileri arasında bir sendika teşkilâtı kurulması yönünde geniş bir propaganda yaptım. Benim de bulunduğum bir ortamda Demiryolcular Federasyonu'nun temellerini attık. Kongrenin kapanışının ardından, şehirde yaşayan işçileri Kongre salonunda önemli bir toplantıya çağırdım. İşçilerin çoğu bu çağrıya olumlu yanıt verdi ve uzun bir konuşmayla onlara Kongre'deki otoritemizi sergileyebildim ve dayanışmanın üstünlüklerini ve sağlam bir işçi teşkilâtlanmasının zorunluluğunu gösterebildim. İzmir'de incir ve üzüm kurutma atölyelerinde, tütünde, meşe palamudu işletmelerinde, demiryollarında, tramvaylarda ve limanlarda çalışan 30-40 bin proleter var. Tüm bu işçi kesimleri arasında, kızıl sendikacılığın tohumlarını attık. Yakınlarda İzmir demiryollarında işe giren İKG'den iki yoldaş, başlattığımız teşkilâtlanma çalışmasında ağırlıklı bir rol oynuyorlar. İKG, bu yoldaşları, ete kemiğe büründükleri ölçüde bu sendikal teşkilâtlarda komünist çekirdekler kurmakla görevlendirdi. Bu işçiler arasından, Büro'nun onayıyla daha önceki koşullarla yayımlanan İKG'nin dergisine çok sayıda abone de yaptık.

Teşkilât Bürosu, beni ayrıca Aralof yoldaşla ilişki kurarak bağ sorunlarını kendisiyle çözüme kavuşturmak ve Ankara'daki milliyetçi hükûmet tarafından hapse atılmış olan Halk İştirakiyun Fırkası üyesi yoldaşlarımızın durumu hakkında bilgilenmekle görevlendirmişti. İzmir'e vardığımda Abilof yoldaş yaşama gözlerini yummuştu ve Aralof yoldaş aceleyle Ankara'ya dönüyordu. Ancak, Sovyet temsilciliği basın müdürü Astahof[312] yoldaşın başkanlığında, temsilcilik mensubu bir kısım yoldaşlar Kongreyi sonuna kadar izlemek üzere kaldılar. Astahof Kongre'yi düzenli bir biçimde izledi. Kendisiyle gizlice birçok görüşme yaptım. Ondan önce de İştirakiyun Fırkası'ndan hapse atılmış ancak teminatla özgürlüğüne kavuşmuş 2 yoldaşla da görüştüm. Edindiğim tüm bilgiler, aşağıdaki noktalarda çakışıyordu: 1) Daha tutuklamalardan ve partinin dağılmasından önce, HİF yüz civarında insanı aşmayan bir varlığa sahipmiş. Bu üyelerin yüzde 80'i ana amaçlar konusunda bilinçsiz ve komünizmin temel kavramları konusunda cahilmiş. 2) Bu yoldaşların büyük çoğunluğu, üstlendikleri devrimci hazırlık rolüne tamamen hazırlıksız bir takım yarı aydınlarmış. 3) Siyasî akımlar ve halk hareketleri üzerindeki etkileri sıfırmış. 4) Enternasyonal'e –hakikatin tersine– Ankara'da komünist bir hareket olduğunu kanıtlamak amacını güden Salih ve Golman yoldaşların yürüttükleri tümüyle uygunsuz ve zamansız, suni bir ajitasyondur. Hükûmetin kovuşturmasını kışkırtan bu yoldaşların Yürütme'nin tezlerine aykırı girişimleridir. 5) Golman ve Salih yoldaşların –Aralof'un uyarılarına rağmen– izahsız serüvenciliklerinde ısrarları, zaten dağılmakta olan Ankara'daki fırkaya son darbeyi indirmiş. Hükûmette bir darbe hazırlığı içinde oldukları kanaatini doğurmuşlar. 6) Hapsedilen yoldaşlar, yabancı bir devletin tavassutuyla iktidara el koyma suçlamasıyla yargılanacaklarmış. 7) Başlangıçta otuza yakın kişi tutuklanmış. Daha sonra çoğu teminat karşılığı serbest bırakılmış. 8) Hâlihazırda hemen hemen tümü aydın olan sekiz (8) yoldaş tutuklu ve ağır ceza tehdidi altında bulunuyor.

İstanbul'a dönmemin ardından Salih yoldaş da yakalandı. Kendisini hemen Ankara'ya gönderdiler. O, dokuzuncu tutsağı oluşturuyor.

Astahof yoldaş, Aralof yoldaş heyetiyle birlikte Moskova'ya dönüyor. Kendisi Türkiye'deki hareket hakkında geniş bilgi sahibidir. Yürütme'den, özel bir oturumda, Astahof yoldaşın kendilerine vereceği bilgileri dinlemesini ısrarla rica ediyoruz. İnanıyoruz ki, bugüne kadar

312 Astahof, Golman'ın Aslan takma adıyla yazdığı *Modern Türkiye* (TÜSTAV Yayınları, 2002) kitabına da şiddetli bir eleştiri yazmıştır. Bu eleştiri aynı kitabın ekler bölümünde yer almaktadır.

karanlıkta kalmış birçok nokta, böylece uygun biçimde aydınlığa kavuşacak ve uzun süredir ertelenen bir dizi uygulama da uygun zamanda yürürlüğe sokulacaktır.

Anadolu ile Zolkin [Şarki'nin raporunda Zalkind olarak anılıyor] ve yardımcısı Novikof üzerinden bağlantı için bir takım önlemler aldık.

Komünist selâmlarımla,
TKP Teşkilât Bürosu ve İKG Genel Sekreteri
O. Masdar
(İMZA)[313]

* * *

Yukarıda verdiğimiz raporun genişletilmiş halini ise Şarki Mayıs'ta, büyük olasılıkla Moskova'da Doğu Seksiyonu'na veya aşağıdaki bir dipnotta işaret edildiği üzere katıldığı KEYK'in 12-13 Haziran 1923 tarihleri arasında toplanan üçüncü plenumuna yeniden sunuyor. Bu rapordan da açıkça anlaşıldığı gibi 1923 ortasından itibaren Komintern bakımından Türkiye'deki komünist hareketin geleceği esas itibarıyla İstanbul Komünist Grubu'na ve onun gençlik içindeki teşkilâtı olan Genç Komünistler Birliği'ne bağlanmıştır. Gerek Bİİ kadroları, gerekse Ankara kökenli parti ve gençlik kadroları hakkında, en azından Komintern temsilcisi Şarki/Gafurof'un değerlendirmeleri olumsuzdur. Nitekim yukarıda Ocak-Mart 1923 faaliyetleriyle ilgili olarak aktardığımız Salih Hacıoğlu'nun Eylül tarihli raporu da bu değerlendirmelere karşı bir tür savunma mahiyetindedir. Anlaşıldığı kadarıyla birleştirilmeye çalışılan 4 teşkilât, yani, İKG, Bİİ, THİF ve Ermeni Hınçak gruplarının dokuları pek birbirini tutmamış. Bu süreçte bağımsız bir grup olarak adı anılmayan Bakü-Batum kökenli, yani Mustafa Suphi çevresinden gelme ekip ise, İKG içinde eriyerek izleyen dönemde TKP içinde yönetici konumlarda yer almıştır.

Çok gizli

KEYK DOĞU ŞUBESİ'NE

Aydınlık grubunda asil ve aday üyelerin gençlerle birlikte toplam sayısı 158'dir. Bunlardan 48'i aktif, 68'i pasif, 42'si aday üyedir. İstanbul'un değişik ilçe ve işletmelerine dağıtılmış toplam 24 hücresi vardır. Bu hücrelerin dağılımı şöyledir:

1. Devlete ait top fabrikası
2. Devlete ait tütün fabrikası
3. Yaprak tütün fabrikası
4. Seyrü Sefayin Vapurculuk Cemiyeti
5. Tuğla fabrikası
6. Tramvay Cemiyeti
7. Gümrük
8. Ekmek fırıncıları arasında
9. Hamallar arasında

313 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 385-390 [Fransızca].

Buralardaki 14 hücrede bulunan 76 asil ve aday üyenin neredeyse tamamı işçidir.

Aşağıda sıralanan okullarda asil ve aday üye olmak üzere toplam 60 kişiden oluşan 7 hücre vardır:

1. Tıp Fakültesi
2. Eczacılık Mektebi
3. Darülbedayi
4. Ziraat Mektebi
5. Üsküdar Deniz Ticaret Mektebi
6. Ormancılık Mektebi

Kumkapı, Fatih ve Sarıyer bölgelerinde asil ve aday üye olmak üzere toplam 17 kişiden oluşan 3 hücre vardır. Bunlar memur, el zanaatçısı ve öğretmendir.

Grubun yürütme komitesi 7 kişiden oluşmaktadır ve grubun merkez yönetim organıdır. TKP geçici teşkilât bürosunun gelmesiyle işlerin yönetimi bu büroya geçmiştir.

Grup teşkilâtı, komünistlerle komsomolcuların birleşik teşkilâtıydı. Üye sayısının düşüklüğü sebebiyle komünistlerle komsomolcuların birbirinden ayrılmasına teşkilât gerek görmemişti. Büronun kararıyla gençler başlı başına bir teşkilât olarak ayrıldı. Gençlerin ayrılmasıyla komünist grubun sosyal yapısı, proleter unsurdan yana (%65 işçi) biraz değişti. Çünkü gençlerin çoğu öğrenciydi.

Gençlik oldukça aktif çalışıyor. En güvenilir üyelerin katılımıyla her hafta konferanslar düzenleniyor, raporlar okunuyor ve teşkilât üyeleri işletmelerde işçiler ve kadınlar arasında çalışmakla görevlendiriyor.

Komünist gençlik teşkilâtının girişimiyle proleter çocukları için gece kursları açıldı. Bu okullarda ders verenlerin başında gelen Komünist Gençler Birliği üyeleri bizim emek okullarımızda uygulanan yöntemlere benzer metotlar hazırlayarak çalışıyor:

YÜRÜTME KOMİTESİNİN YAYINLARI

1/ Kurtuluş dergisi – 5 sayı. Artık dergi çıkmıyor
2/ Sosyalizm Nedir? – 4 sayı. Artık dergi çıkmıyor
3/ Aydınlık – 15 sayı

BROŞÜRLER

1/ Burjuva demokrasisi ve sosyalizm
2/ Sosyalizm ve Tekâmülü
3/ İçtimaî Mesele ve Islahatçılar
4/ Türkiye ve İçtimaî İnkılâp
5/ İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı
6/ Sendika Meseleleri
7/ Komünist Beyannamesi

ÇEVİRİLER

1/ Sermayedar İnhitatında Köylü Sınıfı. Varga
2/ Ayrıca: Komünizmin Elifbası (Tefrika halinde basılıyor)
3/ İşçi devrimi [?]
4/ Türk işçileri [?]
Yayına hazır olanlar

Gençlerin şapirograf baskı yayınları

1/ Lenin'in Gençliğe Hitabesi – Türkçe ve Ermenice
2/ Lozan Konferansı
3/ Duruma dikkat ediniz
4/ Kahrolsun Bolşevikler
5/ Karl Liebknecht ve Rosa Lüksemburg
6/ 21 Şart
7/ Doğu'da Sovyetlerin Kurulması – Bela Kun
8/ Yeni Savaş Tehlikesi
9/ Genç İşçi ve Askerlere Hitabe
10/ Rus İşçi Kadınlardan Türkiyeli Kadın İşçilere Selâm

Gençlerin dergileri

1/ Zincirbend Gençlik – 12 sayı
2/ Genç Komünist – 9 sayı
3/ Kurtuluş Yolu – 3 sayı

Bundan başka, 500 tirajlı Ziya gazetesi (Sofya'da basılıyor) dağıtılıyor. Bunun yanı sıra, Tunus'ta Arapça basılan Al Ummad [?] gazetesi işgal orduları arasında dağıtılıyor.

Kadınlar arasında çalışmalar zayıf kalıyor. Orduda zaten çalışılmıyor. Genel bölge toplantıları yapılmadı. Hücreler arasında hiç bir bağ yoktu ve aralarında her çeşit temastan kaçınıyorlardı. Örneğin, bir işletmede iki hücre vardı ki, üyeleri birbirlerini tanımıyordu. Hücreler için haftalık gündemleri ve tezleri Yürütme Komitesi hazırlamıyordu. Tek sözle, işin teknik ve pratik yanı biraz sakattı. Yapılan başlıca iş, literatür ve gazete basıp dağıtmaktan ibaretti. Kimi yetersizliklerine karşın, diğer gruplara oranla Aydınlık grubu teşkilât ve eğitim bakımından en iyisiydi.

KEYK Doğu Seksiyonu o zamana kadar, Aydınlık grubunun güya ulusal eğilimli aydınlardan ve burjuvalardan oluştuğu şeklinde, yanlış bilgilendirilmişti. Komünist çizgiyi sözde değil, fiilen uygulayan, içinde aydınları da barındırmakla birlikte, diğerleri (onu suçlayanlar) hakkında söylenemeyecek kadar işçi yığınlarla yakınlaşmaya çabalayan tek partidir.

Bu grup daha bilinçli komünistlere yönelik Aydınlık dergisinden başka, işçiler için rahat okunur ve kolay anlaşılır bir gazete çıkarmayı da planlıyor. Ancak, gazete çıkarmak çok büyük zorluklarla bağlı. Para yetersizliği de bu planın gerçekleşmesini engelliyor.

Aydınlar arasında ve kısmen işçiler arasında büyük saygınlığa sahip olan doktor Şefik Hüsnü grubun en sadık, fikir işçisidir. İkinci sırada daha birkaç iyi parti işçisi vardır.

Bİl grubu. Bİl grubunda 11 asil ve 33 aday üye olmak üzere, toplam 44 kişi vardır. İnşaat, ağaç işleme ve Fransız şirketinin liman işçileri arasında olmak üzere 6 üyeli ve 33 aday üyeli üç hücresi vardır. Diğer 5 asil üye kendi bölgelerinde hücre oluşturmaya çalışıyor.

Grubu 11 asil üye yönetiyor. Onlar her hafta toplanıyor, ardından kendi hücrelerinde toplantı düzenleyip, aldıkları kararlar hakkında raporlar sunuyor.

Rakamlardaki kimi hatalar yüzünden üye ve adayların gerçek sayısını kontrol etmek zor oluyor. Grubun temsilcisi önce resmen üye ve aday sayısının 220 olduğunu, ikinci kez, bu sayının 130 olduğunu belirtti; yapılan denetim sonucunda ise asil ve aday üyelerin toplam sayısının 44 olduğu anlaşıldı.

Gençler ve kadınlar arasında hiç çalışma yapmıyorlar. Disiplin diye bir şey yok. Kimse aidat ödemiyor. Yapılan propaganda oldukça zayıf ve kaba. Tek sözle, Bİl, teşkilât düzeyi en

düşük olan grup. Bu düzeyi yükseltmek için yoğun çalışma gerekli. Bu grup Neos Antropos adında Rumca haftalık bir gazete çıkarıyordu, ama para yetersizliğinden artık basılamıyor. Rappoport'un Komünizm broşürü Fransızcadan Rumcaya ve Türkçeye çevrildi.

Bu grup, inşaat işçileri arasında 400 kişilik ve ağaç işleme işçileri arasında 20 kişilik kızıl sendika kurdu. İşsizlik gerekçesiyle, burada da aidat ödeyen yok. Kaldıkları lokalin kirasını bile ödeyecek durumda olmadıklarını söylüyorlar. Oysa üyelerin ne kadarı çalışıyor, ne kadarı işsiz, bilinmiyor. Tek sözle, hiç kimse yükümlülüklerini bilmiyor ve önündeki görevleri anlamıyor. Bİl grubu daha önce denizciler sendikasını da kapsıyordu, ama bugün o hükûmet tarafından kapatılmış durumda. Bİl merkez teşkilâtı da kapatılmış bulunuyor.

Mustafa Kazım yoldaşın işçilerle bağlantıları var, çalışma isteği de var gibi, ama likidatörce davranıyor, taktiği yanlış. İyi bir illegal teşkilât kurma çabamız onun tecrübesizliği ve gevezeliği yüzünden boşa gidiyor. Tek sözle, Bİl teşkilâtı, ciddi bir teşkilât değil. Sendikalist eğilimler taşıyor.

APİTALİN [? THİF] GRUBU. Burada durum daha feci. Onlarla bir türlü bağlantı kuramadık. Grup temsilcisinin raporuna göre, daha önce her tarafta güçlü teşkilâtları varmış, ama alınan darbeden sonra her şey batmış. Her hangi bir teşkilâtın ya da en azından kimi komünistlerin ayakta kalıp kalamadığı dahi öğrenilememiş. Raporcunun görüşüne bakılırsa, her şey yeni baştan teşkilâtlanmalı. Bunu yapmak için oraya tecrübeli bir teşkilâtçı göndermek gerekiyor. Buradan birini göndermek henüz mümkün görülmüyor.

Memuren görevlendirilen Kaplan [?] yoldaş hâlâ varması gereken yere gitmemiş. Bulunduğu Bulgaristan'dan Moskova'nın hiç para vermediğini, Bulgaristan'ın ise her gün geçinebileceği kadar para vermekle yetindiğini yazıyor. Kendisine bir açıklama ve görevli olduğu yere gitmesi için talimat gönderildi, ama gidip gitmediği hâlâ bilinmiyor.

Affan da görevlendirildiği yere gitmedi. Uzun süre buralarda dolaştı, İstanbul'da dikkatsizce gezindi, komünist bürosunu aradı ve sonunda hafiyelerin eline düşüp tutuklandı. Hapisten çıktıktan sonra da takip edilmesine karşın, gizli görüşme yerlerine gitmeye devam etti. Sonunda onu Rusya'ya göndermek zorunda kaldık. Aksi halde hepimizi batıracaktı.

Salih yoldaş işi iyi biliyor, ama çok ağır, hep evde oturuyor, bir yere çıkmıyor, dolayısıyla ben ondan yararlanamıyorum. Kendisine Yürütme Komitesi'ni ve güvenli hücreleri ziyaret etmesini önerdim. Ama o bana şöyle cevap verdi: "Beni tutuklarlar. Eğer Büro sorumluluğu üzerine alırsa, giderim." Teşkilât kurmak ve bağlantı sağlamak için Anadolu'ya gitmesi de önerildi. O ise, "genel af çıkarsa, giderim" şeklinde cevap verdi. Gazeteleri izlemiyor, bir şeyden haberi yok. Sonunda, kendi dikkatsizliği yüzünden tutuklandı ve Ankara'ya gönderildi.

HINÇAK GRUBU. Milliyetçilerin Hıristiyanlara karşı düzenlediği düşmanca gösterilerinden sonra bu grup üyelerinin çoğunun Bulgaristan'a gittiğini öğreninceye kadar bir hayli araştırmamız gerekti. Geri kalanları bir türlü bulamadık. Burada kalanlardan Balkan Federasyonu vasıtasıyla bizimle temasa geçmelerini rica ettik.

Tek sözle, hepsi kusurlu: Hiç bir illegal çalışma deneyimi, hiç bir heyecan ya da sınıf bilinci – burjuvaziye karşı nefret yok. Hepsi de işi bitireceğini söyleyip, söz verip hiç yerine getirmeyen birer korkak (özellikle, Salih ve Kazım). Doğu halklarının psikolojisini bilmiyorlar, istedikleri gibi aptallık yapıyorlar. Sanıyorlar ki, sokağa çıkıp, davula vuracaklar ve işte, dünya devrimi olmuş olacak.

Onların yöntemi şu: Hepsine maaş ödenmeli ve ancak bundan sonra onlardan iş istenmeli.

BÜRO'NUN FAALİYETİ

Büro haftada iki defa toplanıyor. Çalışmaları fena değil. Parti olarak birlik kampanyası yürütülüyor. İki grup artık fiilen birleşmiş durumda. Birleşmeleri sorunsuz oldu. Hınçak temsilcisinin bulunmaması sebebiyle konferans erteleniyor. Grupların kimi yöneticileri arasındaki nefret giderilmiş sayılabilir. Aktif, bilinçli üyeler arasında temizlik yapıldı. Bunlar arasından parti çalışması yürütebilecek kadro yetiştirmek amacıyla yüksek kurs düzenleniyor. Fransız ve Bulgar üyelerin kaydı yapılıyor. Hıristiyan askerlerin atılmasına karşı Türkçe ve Rumca beyanname basıldı. Haftada bir kez bütün hücreler için gündem ve tezler hazırlanıyor. Edirne ile bağlantı kuruldu. Orada 25 üyeli bir komite kurulmuş.

Sofya ile de bağlantı kuruldu.

15 Şubat günü İzmir'de bütün sınıflardan temsilcilerin katılımıyla iktisat konferansı yapılacak. Konuyu görüşüp, bu olaydan ajitasyon amacıyla yararlanmak için kendi delegelerimizi gönderme kararı aldık.

İstemlerimizi içeren bir taslak hazırladık, işçiler arasında ve basında kampanya başlattık. Hücreler içinde ve Aydınlık dergisinde aktif ajitasyon yürüttük. Burjuva gazetesi İleri'de birkaç yazı yayınlamayı başardık, birkaç yazımız da Ziya gazetesinde basıldı. Yürüttüğümüz kampanya kapsamlıydı, tüm sendikaları, birçok işletme ve müesseseyi kapsıyordu. Bu konu her yerde tartışılıyordu. İşçilerin çoğunluğu bizim taslağı ve Kongreye delege gönderme önerimizi destekledi. Bu arada hükûmet bir işçi heyeti atadı. Biz şu 14 sendikadan temsilcilerin katıldığı bir toplantı düzenledik:

1. Demiryolu işçilerinin sendikası
2. Denizcilerin üç sendikası
3. Hamalların üç sendikası
4. Mürettipler Cemiyeti
5. Tütün işçilerinin sendikası
6. Fırıncıların sendikası
7. İnşaat işçilerinin sendikası
8. Ağaç işleme işçilerinin sendikası
9. Kon (Polonyalı işçilerin)
10. Tramvay işçilerinin sendikası vb.

Bunların hepsi de bizim talepler taslağını kabul etti ve bizim yoldaşların ısrarı üzerine toplantıda hükûmetin işçi seçimlerine müdahalesine karşı protesto kararı alındı. Sonunda, Mürettipler Cemiyeti başkanı, sempatizanlardan Hayrullah Hayri Kongreye delege seçildi.

Delege seçiminde komünistler arasından daha etkin birini geçirme olanağı olmadığından, Anadolu teşkilâtlarıyla ve işçi-köylü fraksiyonlarının teşkilâtıyla bağlantı sağlamak için biz Dr. Şefik'i ek olarak memuren gönderdik.

Türkiye'de bugün milliyetçiler Halk Partisi kuruyor. Mustafa Kemal, bütün konuşmalarında Türkiye'de sınıf farkı olmadığını ve olamayacağını, herkesin onun partisinde birleşmesi gerektiğini vurguluyor. İşçi teşkilâtlarının yönetimlerini ele geçirmek ve onları Halk Partisine çekmek amacıyla Türk burjuvazisinin basınında ve değişik konuşmalar şeklinde bu parti lehine yoğun ajitasyon yapılıyor. Eski jandarma komutanları hükûmet tarafından işçi teşkilâtlarına başkan ya da sekreter atanıyor. Profintern platformundaki işçi teşkilâtlarına gelince, onların faaliyetleri bilinçli olarak frenleniyor, bu teşkilâtlar kovuşturuluyor, kapatılıyor. Ankara hükûmeti Büyük Millet Meclisi üyesi Numan Usta'yı ve Müdafaa-i Hukuk Fırkası'nın İkinci Enternasyonal temsilcisi

Şakir Efendi'nin desteğiyle işçi konferansı düzenlemeye çalışan temsilcisi Canbaz Mehmed'i buraya gönderdi.

Hükûmet kızıl sendikalar kurulmasına izin vermediği için biz bizzat onun kurdurttuğu sendikalar içinde çalışmayı kararlaştırdık. Hükûmetin atadığı ajanların girişimi üzerine bütün sendikalardan temsilcilerin katılımıyla ortak bir toplantı düzenlendi. Burada, Türkiye'deki tüm işçi teşkilâtlarını birleştirecek bir işçi konfederasyonu kurulmasına yönelik bir rapor sunuldu. Yapılan tartışmalardan sonra program hazırlamak üzere beş kişilik bir komisyon seçildi. Şefik [Hüsnü] ile Kazım bu komisyona girdi. Biz Büro'da bir program hazırladık ve bu programı sendikalarda savunmayı kararlaştırdık. Program sendikalarda kabul edildi. Genelde hükûmet ajanlarının konumu oldukça zayıf. Onların sendika hareketinden haberleri bile yok. Kabul edilen program gelecek toplantıda iktidarın onayına sunulacak. Bundan sonra görevimiz bizim yoldaşların konfederasyonun yönetim organlarına seçilmesini sağlamak. Bu teşkilât baştan tüm Türkiye çapında düşünülmüş olsa da, buna paralel olarak Şakir Rasim İstanbul Umum Amele Birliği'ni kurdu. Ankara'da bulunması gerektiği için "tüm Türkiye" teşkilâtını uygun görmediğimizden bizim yoldaşlar konferansta teşkilâtın adındaki "tüm Türkiye"yi İstanbul ile değiştirme kararını geçirdi. Bunun sonucu olarak Şakir Rasim kendi İstanbul konfederasyonuyla baş başa kaldı ve bizim yoldaşlar da birinci konfederasyonda bütün çalışmalarını İstanbul üzerinde yoğunlaştırdı. Söz konusu iki teşkilât arasında mücadele başladı. Bu mücadelede, ağırlık ta baştan bizim yoldaşlardaydı ve biz 15.000 kadar üyesi bulunan 19 işçi teşkilâtını birleştirmeyi başardık. Şakir Rasim'in teşkilâtında olup olacağı 500 kadar üyesi bulunan ancak 5-6 sendika vardır.

Geleceğimiz parlak. Şimdi yoğun çalışma gerekli. Bizim en zayıf noktamız, gazetemizin olmaması. Günlük bir gazete çıkarmak ayda 1.200 liraya mal olur. Zaman çok uygun. Üç ay süreyle olsa da, günlük bir gazete çıkarmak, bir yıl boyunca haftalık bir gazete çıkarmaktan çok daha iyi. Ama ne paramız, ne de iznimiz var. Biz dilekçeler verdik. Bizden başka 30 dilekçe daha var, ama kesin cevap yok. Ne evet diyorlar, ne de hayır. Lozan Konferansı sonrasına söz veriyorlar. İzin satın almak istiyorsan, 1.500 lira ediyor. Zaten, hiç bir gazetenin bütçe açığına tahammülü olmadığından, kimsenin satacağı yok.

İstanbul'da komünist çalışmalar için zemin çok geniş. 100.000'in üstünde işçi var. Bunların yalnız küçük bir kısmı teşkilâtlı. Bu teşkilâtlı olanlar arasında komünist grup (Aydınlık grubu söz konusu) etki alanını adım adım genişletiyor. İşçiler arasında komünist teşkilâta doğru belirli bir yöneliş gözleniyor. Orada bulunduğum süre içinde 8 işçi aday üyeliğe kabul edildi. Komünist gençler teşkilâtına ise 13 kişi (neredeyse hepsi öğrenci) alındı. Şunu belirtmek gerekir ki, İstanbul öğrencileri arasında komünist partisi yönünde güçlü bir eğilim var ve bunların kimileri ileride gayet değerli parti kadrosu olacak çok savaşkan çocuklar. Öğrenci gençlik arasında Aydınlık grubu çok ciddi çalışmalar yapıyor ve çok büyük başarılar elde ediyor. Bu öğrenci gençliğin en devrimci kesimi Aydınlık'ın etkisinde bulunuyor.

Sendika çalışmalarına gelince, Büro gelmeden önce Aydınlık grubu sendikal çalışmalarını yalnız hazırlık işleri şeklinde yürütmüş. Ama ta baştan bu çalışmaları ciddi ve sağlam bir zemine oturtmuş. Avrupa tipi sendikalar yaratmak için düzenli bir propaganda uygulamış ve elbette ki, belirli sonuçlar elde etmiş. Örneğin, Aydınlık grubunun hücreleri bulunan bütün işçi teşkilâtları, bizim yoldaşların çalıştığı Amele Birliği'nde. Şimdi Amele Birliği'ne katılma sayesinde Aydınlık'taki yoldaşlarımız sendikal teşkilâtlanma çalışmalarında doğrudan yer alarak, geniş işçi katmanları arasındaki etkisini genişletip güçlendiriyor. Bu yoldaşlar İstanbul'daki bü-

tün işçi teşkilâtlarının en etkin ve en hazırlıklı aktifleri olduğu için, Amele Birliği onların etkisi altında bulunuyor. Bu, büyük bir başarıdır.

Yine gruplara dönüyorum. İstanbul'daki komünist gruplar arasında yalnız Aydınlık grubu gerçekten çalışma ve doğru komünist çizgide yürüme yeteneğine sahip ciddi bir teşkilât sayılmalıdır. Aydınlık grubu gizliliği mükemmel oturtmuş, bu bakımdan artık büyük bir deneyime sahiptir. Bu teşkilâtta belirli bir disiplin var ve herkes görevini net olarak anlıyor. Bu sebepten dolayı bu grup Türkiye Komünist Partisi'nin temel çekirdeği sayılmalıdır. Benim vardığım kanaat şu ki, diğer gruplar (Bİİ ve Anadolu'dakiler) doğrudan yerinde çalışma bakımından ciddi teşkilâtlar değildir. Onlar bir yandan gizlilik işlerinde deneyimden tamamen yoksun olduğu gibi, diğer yandan hiç bir disipline uymuyor. Onlar görevlerini de hiç mi hiç anlamıyor. Bundan da öte, yönetildikleri durumlarda bile, pratik uygulama bakımından hiç işe yaramıyor. Onların aktiflerine verilmiş hiç bir görev yerine getirilmedi. Bu yüzden Bİİ grubu tarafımca bir grup olarak dağıtılıp genel teşkilâta dâhil edildi. Ama bu grubun üyeleri burada da hiç uygun davranmıyor, disipline uymuyor. Dahası, Bİİ grubunun Roland, Volev ve hatta Kazım gibi kurucuları, özellikle Roland ve Volev hayli kuşku uyandırıcı davranışlarda bulunuyor. Onların yaptığı tek iş demagojidir. Benim kanım şu ki, Türkiye Komünist Partisine bu adamlardan bir fayda geleceğini sanmak, tamamen boşunadır. Tam tersine. Onlar çalışmalara yalnız zarar veriyor. Son darbeyi onların beceriksizliği yüzünden yedik. Roland ve Volev tamamen şüpheli kişiler. Volev hiç bir iş yapmıyor, çantasını koltuğunun altına almış, İstanbul'da aylak aylak dolaşıyor. Roland ise hep bana musallat oluyor, para istiyor ve eğer parası olmuş olsa, hemen ertesi gün 20.000 işçiyi teşkilâtlandıracağını söylüyordu. Gerçeği söylemek gerekiyorsa, suratına tükürmekten ya da işi oluruna bırakmaktan kendimi zor tutuyordum, ama KEYK Prezidyumu'nun kararı uyarınca, kendisiyle çalışmak zorundaydım.

Anadolulardan daha önce bahsetmiştim. Şimdi şu pratik önlemlerin alınmasını öneriyorum:

1) Roland ve Volev partiden ihraç edilmeli ve İstanbul'dan tecrit edilmeli. Çünkü onlardan bir fayda olmadığı gibi, zararları vardır. Kaldı ki, çok şüpheli davranıyorlar. Baskılar sırasında Roland benden para istedi ve eğer para vermezsem, hepimizi ele vereceğini söyledi. Oysa birkaç yıldır ayni evde oturmasına ve polisin kendisini olduğu gibi, bütün Bİİ teşkilâtını çok iyi bilmesine karşın tutuklanmadı. Daha sonra, Bİİ grubu içinde polis ajanlarının bulunduğu ve polisin ta baştan bu teşkilâtın faaliyetleri hakkında tam bilgi sahibi olduğu anlaşıldı. Volev de ondan farksız. Ben İstanbul'dan hareket ettiğimde beni nedense takip etmişti. Teşkilâtlarının hücre temsilcileriyle birlikte yaptığı ortak toplantıda Roland'ın önerisi üzerine "Komintern temsilcisi Gafurov yoldaşa teşkilâtımız için para istemiyle başvurulmalıdır" şeklinde karar alınması da onların aptalca ve haince bir adımı sayılmalıdır. Yaptıkları bütün budalalıkları yazacak olursak, kâğıt yetmez. Bana göre, onları doğru yola sokmak mümkün değildir. Tek sözle, onlar benim ve Aydınlık grubunun başına çok lüzumsuz belalar getirdi ve kuşku yok ki, bu durum ortak davamıza zarar verdi.

Buradan, bütün Bİİ teşkilâtının böyle olduğu anlamı çıkartılmamalı. Bu teşkilâtın üyeleri arasında uygun bir ortamda gelişme gösterebilecek ve iyi komünist olabilecek çok anlayışlı Rum ve Ermeni işçi var. Yeter ki, grup "önderlerinden" kurtulabilsin.

2) Kanımca, Affan da partiden ihraç edilmeli. Çünkü o teşkilâta yük oluyor. Nereye gitmesi önerilirse önerilsin, o hep reddetmiş ve benden devamlı para isteyip İstanbul'da dikkatsizce dolaşıp durmuştur. Buraya gelmek istememesi de onun ne kadar yozlaştığını gösteriyor. Ben

onun partiden çıkarılmasını ve verilen maddi desteğin kesilmesini öneriyorum. Bunları belirli bir disipline alıştırmanın zamanı gelmiştir.

3) Nizameddin'e [Nazif] KEYK tarafından verilen bütün yetkiler geri alınmalı, kendisine Aydınlık grubunun hücrelerinden birine girmesi önerilmeli ve demagojik çalışma yönünde en küçük bir sapma göstermesi durumunda, o da partiden ihraç edilmeli. İstanbul'a geldiğinde teşkilâtlarla tanışmak yerine, o sözde Bİl tarafından kurulan gençlik teşkilâtı ile İsmail Hakkı[314] grubunu, yani aslında varolmayan iki teşkilâtı "birleştirmeye" kalkıştı. Bundan başka, Nizameddin ve Volev en iyi komünistlere karşı durmadan ajitasyon yürüttü. Nizameddin ile Roland Kırım'a gittiklerinde sarhoşluk etmiş, Nizameddin'e KEYK tarafından verilen bütün paraları harcamışlar.

Tekrar ediyorum ki, bu "bela komünistler" yalnız zorluk yaratıyor ve onlardan hiç fayda yoktur. Konfederasyondaki bütün işler ve bütün kampanyalar Aydınlık sayesinde halledilyor. Özellikle gençler çok aktif çalışıyor. Teknik işleri en başta onlar yapıyor. Gençler ender rastlanan bir enerji sergiliyor.

Bulgar komünistlerinin grubunu da belirtmek gerekiyor. Bu grupta üç-dört göçmen ve işçi var (toplam 16 kişi). Bu grup ayrı bir hücre olarak Aydınlık grubunda yer alıyor. Hücre, Büro'nun önerisi üzerine kuruldu. O zamana kadar bu yoldaşlar teşkilâtlı değildi. Şimdi bu hücre oldukça iyi çalışıyor. Ben onların her hafta yapılan bütün toplantılarına katıldım. Bu hücrenin işçileri çok anlayışlı ve zeki komünistler olarak dikkat çekiyor. Parti görevlerine çok bilinçli ve ciddi yaklaşım sergiliyorlar.

Şimdi sıra yapılan kampanyalar ve kutlamalar hakkında birkaç söz söylemeye geldi. Amele Birliğini oluşturma ve bu teşkilât içindeki hükûmet ajanlarıyla savaş kampanyası, oldukça başarılı geçen ilk kampanya sayılmalı. Bu kampanya sonucunda yönetim bizim yoldaşların eline geçti. Gerçi bizim bu yoldaşların yönetimi doğudan değil; örneğin, mürettipler cemiyetinin başkanı ve kısmen Numan Usta gibi, işçi teşkilâtlarının aktiflerinden yararlanılarak gerçekleştiriliyor. Ama bizim yoldaşlar Amele Birliği'nde kendi çizgilerini her zaman uygulayabilir durumda. Örneğin, İzmir Kongresinde Birliğin yardım ve desteğiyle, komünistlerin asgari programı kabul edildi. Daha sonra, Paris Komünü gününü kutlamak için hazırlık kampanyası yapıldı. Bu kampanya sırasında hücre toplantıları düzenlendi ve bu toplantılara kimi partisizler de davet edilerek değişik raporlar okundu. O gün bildiriler basıldı, literatür dağıtıldı. Ayni gün KUTV öğrencilerinin Türk kadınlarına çağrısı, illegal Yeni Savaş Tehlikesi broşürü ve KEYK'in işçi gençlere ve bütün dünya askerlerine çağrısı çıktı ve dağıtıldı. Yine ayni gün illegal Zincirbend Gençlik ve Genç Komünist dergilerinin Paris Komünü ile ilgili özel sayıları çıktı.

Alınan kısmî darbenin yarattığı engellere karşın, 1 Mayıs kutlamalarının da başarılı geçtiğini söyleyebiliriz. Hükûmet gösterileri yasakladığından ve burjuva basınında geniş bir kampanya başlatıldığından, 1 Mayıs yalnız işçi sendikalarında kutlanıp, daha sonra işçi teşkilâtlarından heyetlerin (her teşkilâttan 5-6 kişi) katılımıyla miting düzenlendi. Miting başarılı oldu, bizim yoldaşların önerdiği karar tasarısı kabul edildi.

Şakir Rasim ayrı kutlama düzenledi. Ellerinde sopalar ve üzerlerinde kırmızı gömlekleriyle 100 kadar kişi onun peşinden geldi. Niyetleri, komünist ajitatörleri dövmekti, ama bunu başaramadılar.

1 Mayıs'ta biri komünist partisi, diğeri gençlik adına olmak üzere, iki bildiri basıldı. Derginin özel bir sayısı (Aydınlık Sayı 15) bu güne adandı, K. Marks ve F. Engels'in Komünist Beyanna-

314 İsmail Hakkı, yukarıda Bulgaristan Komünist Partisi IV. Kongresi'nde İKG temsilcisi Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] ile birlikte sözü edilen gençlik temsilcisidir.

mesi legal olarak basıldı. Çok sayıda literatür, bu arada Ziya gazetesinden 1.000 adet dağıtıldı. Gençler, Genç Komünist ve Kurtuluş Yolu dergilerinin özel sayılarını çıkardı.

Şimdi Aydınlık grubu yeni Meclis seçimleriyle ilgili kampanya yürütüyor. Bir Mayıs bildirilerinde bu konuya değinildi. Büro Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Partisi adına ayrı liste ile katılma kararı aldı. Mebus çıkarmamız neredeyse imkânsız, ama seçim kampanyası ajitasyon için kullanılacak, bu emekçi aydınlar arasında da etkili olacaktır. Bu amaçla adı geçen parti neredeyse tamamı komünistlerin asgari programından oluşan bir deklarasyon yayınladı.

Şimdi baskı işlerine değinelim. A. yoldaşın önerdiği gibi, baskı işlerinin Kırım'da yapılması, Büro'nun kanısına göre, tamamen uygunsuzdur. Literatürün oradan getirilmesi çok ağır zorluklar yaratıyor ve masrafı çok fazla oluyor. Kaldı ki, Kırım'da basılan literatürün Türkiye için hiç bir değeri yoktur. Bana kalırsa, işçi yığınları arasındaki matbu ajitasyona abeceden başlanmalıdır, baskısı Kırım'da yapılmamalıdır. Sofya'da basılması çok daha hesaplıdır. İstanbul'da illegal parti matbaasının temin edilmesini, teşkilâtın önüne en yakın görev olarak konmalıdır. Bu görev hiç vakit kaybetmeden mutlaka yerine getirilmelidir.

Bu rapora Mazdor [Masdar-Dr Şefik Hüsnü] yoldaşın İzmir iktisat konferansı hakkında raporu eklidir.[315]

Şarki[316]

* * *

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1923 başlarında Bİİ Merkez Komitesi aldığı bir kararla bir dizi üyesini ve gençlik içindeki temsilcisini Sovyet Rusya'ya göndermiştir. Bunların Rusya'daki faaliyetlerinde karşılaştıkları zorluklarla ilgili aşağıdaki başvuruları, İKG ve Vanlı Kâzım üzerinden Profintern'e ulaşan bilgi ve raporların Bİİ ile ilgili olumsuz noktalar içerdiğini göstermektedir.

Girdi No. 555 Gizli.
3/VII-23

Sekreterliğe!
Oturuma Brike yoldaşın
Katılımı sağlanmalı /imza/
No. 5724-12-VII-23 [El yazısı]

KOMİNTERN PREZİDYUMU'NA, PROFİNTERN İCRA BÜROSU'NA,
KEYK ULUSLARARASI KADINLAR BÜROSUNA

Bİİ İstanbul eski üyesi,
hâlihazırda RKP aday
üyesi üç mültecinin yaptığı

AÇIKLAMA

Edindiğimiz bilgiye göre son zamanlarda Bİİ'nin bir sarı enternasyonal teşkilâtı olduğu ve Kemalist propagânda tarafından yaratıldığı yolunda bilinçli olarak yalan söylentiler yayılmaktadır. Bu teşkilâtın üyeleri olarak bizler bu provokasyonu kesin olarak protesto ediyor

315 Şefik Hüsnü'nün 12 Nisan 1923 tarihli raporundan söz ediyor.

316 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 237-268 [Rusça].

ve teşkilâtımızın saygınlığına gölge düşüren bu sorumsuzca davranışların içyüzünü açığa çıkarmak için Komintern'in gerekli önlemleri almasını istiyoruz. Teşkilâtımız var olduğu sürece yürüttüğü devrimci savaşında İstanbul proletaryası arasında komünizm ülkülerini yayma konusunda gerçekten son derece önemli bir yer tutmuştur. Bİİ proleter cesaretiyle tek başına Sultan kesimine ve işgalci İngiliz ve Fransızlara dört yıl boyunca karşı durmuştur.

Ne ki, kimi kötü niyetli kişilerin iftiralarıyla teşkilâtımız öylesine ters nitelendirilmiştir ki, Komintern'e bağlı Doğu Halkları Seksiyonu Bİİ kökenli mültecilere karşı, açıkça pek de iyi niyetli olmayan bir tutum sergilemiştir. Bu tutumu göstermek için şu olgular belirtilebilir: Bİİ merkezi üyesi ve aynı zamanda İstanbul Komünist Partisi illegal teşkilât üyesi Kritikos yoldaş komünist partisi üyeliğini gösteren elindeki belgelere istinaden Seksiyona verdiği dilekçe üzerine, kendisine RKP'ye aday üye olarak kaydolma hakkı veren tasdikname almış, ama onun bu hakkı ancak ikinci bir dilekçeden sonra tanınmıştır. Diğer Bİİ üyelerine ise mühürsüz tasdiknameler verilmiş ve daha sonra bu belgelere mühür basılması gereği anlaşıldığında, Doğu Seksiyonu yöneticilerini mühür gerektiğine ikna etmek için çok çaba harcanması gerekmiştir. Frangis yoldaş son günlerde böyle bir tasdikname istediğinde, kendisine Sekşiyon başkanının bu tür tasdiknameleri imzalayacak vakti olmadığı söylenmiştir. Şöyle ki, Doğudaki işçi hareketi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmadığı anlaşılan Doğu Seksiyonu yayılan söylentilere haksız yere önem vermiş ve böylece mültecilerin durumunu zorlaştırmıştır.

Bİİ'nin faaliyetleri yüzünden uğradığı takibatlar, basın organı Neos Antropos gazetesinin maruz kaldığı ağır sansür, Bİİ yönetiminin illegal teşkilâta alınması (teşkilât, ancak bunun ardından gelen darbe –Sultanın kovulması– ile mahkemeden kurtuldu) ve gerek üyelerinin, gerekse teşkilâtın Kemalist iktidar tarafından uğradığı ağır baskılar, verilen konferansların, açık toplantılarının yasaklanması, ardından sendikalarının yasak kapsamına alınması, İstanbul'da hüküm sürmüş bütün makamların Bİİ'ye karşı sistematik takibat uygulamış olması ve nihayet, üyelerine uygulanan terör ve tutuklamalar, bütün bunlar provokasyon nitelikli söylentileri sorumsuzca yayanların düşmanca iftiralarının içyüzünü yeterince açık bir şekilde ortaya koymuyor mu?

Bizler Komintern'in de sorumsuz provokasyoncuların temelsiz görüşlerinden yana geçmiş olabileceği görüşünü kabul etmek istemiyor ve bu sebeple bu provokasyonun kaynağının araştırılıp bulunması ve provokasyon sahiplerinin ifşa edilmesini rica ediyoruz.

Ef. Karapanayotis[317]
Kritikos
Pinyakotas[318]

* * *

Şefik Hüsnü ile birlikte komünist gençlik adına Bulgaristan KP kongresine gidip konuşma yapan ve ardından Aydınlık grubuna muhalefet eden İsmail Hakkı'nın da katılmasıyla 1922-1923 yılları boyunca İstanbul Beynelmilel Komünist Gençler Grubu olarak yürütülen faaliyetlerle ilgili olarak İsmail Hakkı'nın Balkan Komünist Gençlik Federasyonu Sekreterliği'ne gönderdiği rapor geniş bir dönem hakkında bilgi içeriyor.

317 Efstathios Karapanoyotis'in RGASPİ'deki şahsi dosya bilgileri için bkz. *Bİİ*, s. 263-266.

318 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 502-503 [Rusça].

Balkan Komünist Gençlik Federasyonu Sekreterliği'ne
II. Konferansa dair.

Değerli yoldaşlar,

Sekreterliğin II. Konferans'la ilgili 4 Haziran tarih 8 nolu genelgesi Viyana üzerinden geldi. İstanbul komünist gençleri adına hareket etme hakkına sahip olmadığımız ve *Aydınlık* grubu etrafındaki Türkiye Komünist Gençler Birliği ile bağlantımız olmadığı için, bizim grubumuz bu yılın 7 Temmuz'unda yaptığı toplantıda oy çoğunluğu ile şu kararı aldı:

1/ Balkan Komünist Gençlik Federasyonu'ndan ve Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'nden alınan direktif ve genelgeler Türkiye'deki Gençler Birliği için *Aydınlık* grubuna verilmiştir.

2/ Grubun bir yıllık faaliyeti Balkan Komünist Gençlik Federasyonu (BKGF) II. Konferansı'nda rapor edilmelidir.

Birinci maddeyi hemen yerine getirdik.

İkinci madde ile ilgili olarak şöyle bir izahatta bulunacağız:

Değerli yoldaşlar,

Bundan bir buçuk yıl kadar önce Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kulübü komünist inançlı gençler tarafından ziyaret ediliyordu ki, bunlar arasında bir birlik oluşturma fikri doğdu. Beynelmilel İşçiler İttihadı başka işlerle meşgul olduğu ve çoğunlukla /IWW taraftarı/ anarko-sendikalistlerden oluştuğu için, bu gençlerin isteklerinin gerçekleştirilmesi erteleniyordu. Gençler spor, tiyatro vb. ile uğraşıyorlardı. Hiçbirinin komünizm hakkında etraflı bilgisi yoktu. Kulübe getirilen gazeteler, broşürler ve dergiler okunuyor; Komünist Enternasyonal'e ve Sovyet Rusya'ya olan ilgi artıyordu.

Geçen yıl Temmuz ayında BKGF I. Konferansı'nın kararları bildirildi. Bu kararlar herkes tarafından büyük bir olay olarak karşılandı. Bu kararları uygulamak için çalışmak üzere daha bilgili ve yetenekli teşkilâtçı birkaç yoldaş, İstanbul'daki komünist gençlerle bağlantıya geçti. O zaman 4 aktif savaşçı ve 10-12 taraftarımız vardı. Aralarında birkaç Rum ve Ermeni genç vardı. Kararların uygulanması ve gençlerin bedenen ve manevî olarak gelişmesi için sonunda genç komünistlerin etkisiyle Genç İşçi ve Talebe Cemiyeti adı verilen bir gençlik kulübü kurulması kararlaştırıldı ve bu kulüp kuruldu. Kulübün açılışında 15 Türk [Rum olmalı], 3 Türk, 3 Ermeni ve 1 Yahudi vardı. Bunlardan 3 Türk, 4 Rum ve 1 Yahudi komünistti ve kulübün yönetimi onlardan oluşuyordu.

Kulübün açılışında *Aydınlık* Grubu bize, 3 genç üye ve 10 Türk lirası verdi. Diğer harcamalar kayıt ve aidatlarla karşılanıyordu. Teşkilâta girişinde her üye 20 kuruş kayıt ödemesi yapmak ve ayda en az 10 kuruş aidat ödemek durumundaydı. O zaman küçük bir tüzük yapıldı ve hükûmete bir beyanname sunuldu. Aradan bir ay bile geçmemişti ki, Türk yoldaşlar toplantılara gelmez oldu. Yalnız Rumlar kalmıştı. *Aydınlık* grubu, illegal çalışan üyelerinin tanınabilecekleri gerekçesiyle cemiyete girmelerini istemiyordu.

Cemiyetin üyelerinin sayısı günden güne artıyordu. Spor ve müzik çalışma ekipleri kuruluyordu. İkinci ayda üye sayısı 40'ı aşmıştı. Cemiyete yazılan gençler çoğunlukla öğrenciydi ve onlar öylesine cesaretliydi ki, devam ettikleri cemiyetin komünist kulübü olduğunu söylemekten çekinmiyorlardı. Cemiyetteki küçük kitaplığa Türkçe, Rumca, Fransızca vb. kitap, broşür ve gazeteler sağlanıyordu ve gençler bunlar vasıtasıyla komünizmle tanışıyordu.

Nihayet 3 Eylül 1922 Sekizinci Uluslararası Gençlik Günü geldi. O gün yapılanlar hakkında hiç gecikmesiz ayrıntılı rapor ve bilgiler verdik. Burada yalnız şunu söyleyelim ki, o gün ya-

pılan eylem, Türkiye'de komünist gençliğin ilk gösterisiydi. Avrupa ordularının işgalinde ve Türk burjuvazisinin terörü altında bulunan 80-100 kişilik bir gençlik yığını, dünya devrimi ve proletarya diktatörlüğü için savaşacağına söz veriyor ve kızıl bayraklar altında taşıdığı ülkü ve taleplerini açıkça haykırıyordu. Bu kutlamadan bir buçuk ay sonra Türk orduları İstanbul'a yaklaştı, bu sebeple birçok Rum yoldaşımız cemiyeti ve hatta İstanbul'u terk etmek zorunda kaldı. Bu sırada, cemiyeti yöneten en güvenilir yoldaşlar kaçtı. Tabii ki, cemiyet kapandı. Bütün çalışmalar durduruldu.

Çalışmalarımıza ancak Enternasyonal'in IV. Kongresi bittikten ve Türk delegeler yeni kararlarla ülkeye döndükten sonra yeniden başlayabildik. Bİl temsilcisi, genç işçi ve öğrencilerin dağılmış olan ve her tür faaliyetten uzak bulunan eski cemiyetinin kimi üyelerini topladı. Yeniden çalışmalara başlamaları için gerekli talimatları verdi. Bu çerçevede biz 8 genç, bir grup oluşturduk. Yoldaşların hepsi genç işçilerdi, ama aralarında Türk yoktu. I. Balkan Konferansı'ndan sonra daha sıkı ilişki içinde bulunduğumuz Tıp Fakültesi'ndeki merkez hücrenin dağılmasının ardından, bilinen eylemci ve savaşçılar somut işlevlerden yoksun kaldılar. Bunların bir kısmıyla biz ortak faaliyet yürütmeyi düşündük. Böylece, Türk yoldaşların gruba girmesiyle, uluslararası nitelik sağlanmış oldu.

O sıralar, KGE III. Kongresi'nde Anadolu gençlik teşkilâtlarını temsil eden Nizamettin [Nazif] yoldaşla ilişki kurduk. Türkiye'de gençleri örgütlemenin başka bir yolunu aradık. En sonunda, Türk partilerinden örnek alarak, gençler için bir büro oluşturmayı gerekli gördük. Çünkü Türkiye'de değişik genelge ve yönetmeliklere bağlı birkaç komünist gençlik teşkilâtı var. Aynı zamanda, bu teşkilâtların hiç biri resmen Enternasyonal'e girmiş değil. Bu sebeplerden dolayı bu teşkilâtların hiçbiri başka bir teşkilâtın emrine girmek istemiyor, girmiyordu. Gayrı resmî çalıştıkları için, diğer yönetimleri tanıyamıyorlardı. İşbirliği yapacakları kişilere tam olarak güvenemiyorlardı. Yukarıda bahsedilen durumdaki teşkilâtların aynı yolda yürümeleri, aynı talimatlara göre hareket etmeleri için en doğru yol, değişik teşkilâtların temsilcilerinden bir geçici büro kurmak, bürodaki bütün teşkilâtlara eşit haklar tanımaktı. Parti merkezi ise büroya gönderilen bir delege veya temsilci vasıtasıyla bütün gençlik hareketi hakkında haberdar olabilirdi. Ülkemizde şimdi parti merkezi yok, yalnız değişik parti temsilcilerinden ve Moskova'daki Yürütme Komitesi temsilcisinden ibaret bir parti bürosu var. Merkez aynı yoldan kendi istek ve görüşlerini bildiriyordu. Teşkilât bürosu geçici olur. Farklı gençlik teşkilâtlarına gelişmeleri için ideolojik yön verir, farklı teşkilâtları yöneten yoldaşları tanıştırır ve bunun ardından, doğal olarak, kendi kararıyla ortadan kaldırılır ve Türkiye Komünist Gençler Birliği yönetimine dönüşür.

Bu görüş, *Aydınlık* etrafındaki grup hariç, Anadolu ve İstanbul'daki bütün komünist teşkilâtlar tarafından kabul edildi. Ancak İKG bu görüşü reddetti, var olan bütün teşkilâtların kendisine üye olması ve böyle çalışmaları gerektiğini belirtti. Oysa büro Anadolu ile bizim aramızda tesis edilmişti. *Aydınlık* etrafındaki gençlerin yeri boş kalmıştı, onların da katılması bekleniyordu. Bütün hazırlıkları tamamlanmış olmamakla birlikte, Mart ayı ortalarına doğru büro çalışmaya başladı.

İlk faaliyet olarak büro faşizme, özellikle de İtalyan faşizminin İstanbul teşkilâtına karşı savaş açtı. Pis kokulu gaz bombalarıyla faşistlerin iki toplantısını dağıttı, Rumca ve Türkçe olarak faşizme karşı çağrılar yayınladı. Nisan ayı sonuna doğru "Kahrolsun faşizm" yazılı pankart ve bildiriler bastırıp dağıtarak mücadeleye devam etti. En son faaliyeti, gazete, broşür ve çağrılarla yığınları 1 Mayıs bayramına hazırlamak, el yazısı büyük duvar ilânları ve çağrılarıyla işçileri 1 Mayıs bayramına davet etmek oldu. Şöyle ki, 1 Mayıs yoğun eylem dönemi oldu, ancak bu

arada İstanbul'da komünistlere karşı kovuşturmalar başlamıştı. Bİİ'nin en faal üyelerinden biri olan [Vanlı] Kâzım tutuklandı. Grubumuzun üyelerinden Bedros yoldaş 30 Nisan'da tramvay garajının duvarına el yazısı duvar ilânı yapıştırırken yakalandı. Kovuşturmalar daha da sıklaştı.

Böylece grubumuz bir yoldaşın tutuklanması hariç, zarar almadan, mümkün olanı yapmış oldu. Bunun ardından *Aydınlık* grubuna karşı da kovuşturmalar başladı. *Aydınlık* gençlik grubundan bir eczacı ve bir tramvay işçisi 1 Mayıs'ta gazete dağıtırken yakalandı. Onlar *Aydınlık* etrafındaki grup hakkında, *Aydınlık* etrafındaki gençler hakkında bütün bilgileri polise verdi. Üçü gençlerden ve dördü İKG'den olmak üzere 7 kişi tutuklandı. Sorun bildiğiniz şekilde devam etti. Tutuklanan 18-20 kişi mahkemece beraat ettikten sonra serbest bırakıldı. *Aydınlık*'ın faaliyetinin durdurulması, işlerin aşırı yoğunluğu sebebiyle büro dağıldı ve her birimiz tekrar tek başımıza çalışmaya başladık. İstanbul'da milliyetçi yönetimin işbaşına gelmesi, komünistler üzerinde uygulamaya başladığı ağır terör ve teşkilâtın sırlarının açığa çıkmış olması, bizleri daha dikkatli çalışmak zorunda bıraktı. Bu durum faaliyetlerimizi azaltma sonucunu getirdi.

Yoldaş serbest bırakıldıktan sonra, eskisi gibi çalışmanın artık uygun olmayacağı, aynı düşmana karşı ayrı ayrı zayıf güç ve eylemlerle savaşılmaması görüşü tekrar gündeme getirildi. Bundan sonra, *Aydınlık* İKG grubunun bir parçası ve gençlik teşkilâtının sekreteri bulunan Fahri yoldaş, bizim yoldaşlardan birini görmüş ve şunları bildirmiş ve önermiş:

1) İstanbul'da bir tek komünist gençlik teşkilâtı varmış, o da çoğunlukla öğrencilerden oluşan Türkiye Komünist Gençler Birliği imiş. Komünist Gençlik Enternasyonali bu birliği resmen tanımış ve bu birlik onun Türkiye seksiyonu imiş.

2) İstanbul'da TKGB'den başka teşkilât veya grup yokmuş, kendisine komünist teşkilât süsü verenler (bu tabir doğrudan bizim teşkilât hakkında kullanılmış) ise komünizme sempati duyan birkaç gençten ibaret bir grupmuş.

3) İstanbul'da gençlerden oluşan bir büro kurma fikri *Aydınlık* grubu tarafından görüşülmeye değmez bir görüşmüş, çünkü bir kere onu KGE resmen tanıyormuş ve ayrıca İstanbul'da başka teşkilât ve grup yokmuş, yalnız birkaç genç varmış.

4) KGE yetki belgesiyle Türk partileri bürosunda bulunan KE temsilcisi G. [Gafurof – Şarki] yoldaş Nisan ayı başında gençlik sorununu büroda ortaya koymuş ve orada İstanbul'daki bütün komünist gençlerin TKGB'ye girmesini öngören bir karar alınmış ve bu Bİİ vasıtasıyla bize bildirilmiş imiş.

Bu maddeler konusunda ne düşündüğümüzü bildirdik. Kısaca size de bildirmek istiyoruz ve sonra Konferans Sekreterliği'nin ve Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'nin karar ve direktiflerini bekliyoruz.

1) İstanbul'da KGE tarafından tanınmış bir gençlik teşkilâtı yok. Bunu en iyi Konferans Sekreterliği biliyor, çünkü Berlin'den seçilen ve Moskova'da seçilen TKGB temsilcileri KGE'nin oturumlarında konuk olarak katılmış olup, oy hakkı bulunmuyordu. Nitekim KGE'nin İstanbul'da seksiyonu olması mümkün değil. Böyle bir seksiyon olması için, o teşkilâtın KGE'nin gerçek üyesi olması gerekir. Oysa böyle bir üye yok, kaldı ki, bütün genç komünistleri kapsamıyor.

2) İstanbul'da TKGB dışında daha iki komünist teşkilâtı var. Bunlardan biri (merkez hücresi Tıp Fakültesi'nde bulunan) FMC (İstanbul Genç Komünistler Federasyonu), diğeri de Bİİ'deki bizim teşkilâtımız. Bu bakımdan TKGB Sekreterinin iddiaları doğru değil, çünkü son kongrede Bİİ temsilcisi bizi de temsil ediyordu.

3) İstanbul'da geçici bir büro kurmak, Türk komünist gençliği için ertelenmez bir ihtiyaç. Sebeplerini yukarıda açıkladık.

4) Parti bürosundaki KE temsilcisi yoldaşın böyle bir yetki alıp almadığını biz bilmiyoruz. Bütün gençlik teşkilâtlarının ve komünist gençlerin TKGB'ye girmesini öngördüğü söylenen karar hakkında da bize bir şey bildirilmiş değil. Bİİ temsilcisi bize böyle bir kararla ilgili bir şey bildirmedi. Bu kararı görüşüp tartışmak isterken, bütün Türkiye'de komünist gençlik hareketinin gelişmesi adına, bu sorunun KIM [KGE] Yürütme Komitesi tarafından çözüme bağlanmasını bekliyoruz. Federasyonun bu konularda hemen karar vermesini rica ediyoruz.

Değerli yoldaşlar, bu sorunlardan sonra sizlere bizim grup hakkında bazı bilgiler vereceğiz: Grubumuzda 14 faal üye ve 50 sempatizan var. Bu 14 kişi gerçek üyemiz. %70'i işçi ve tam proleter genç. Sempatizanların çoğu öğrenci. Grubumuzun bir özelliği, İstanbul'da yaşayan belli başlı azınlıkları bir araya toplamış olması. 4 Türk, 6 Rum, 3 Ermeni ve 1 Yahudi yoldaşın üyemiz bulunması, grubumuzun uluslararası niteliğini gösteriyor. Gerçek üyeler gelirlerinin yüzde birini gruba vermek zorunda, ama grubumuzda gelirinin %3–5'inden daha azını veren yok. Yoksul ve işsiz yoldaşlara gerekli yardım yapılıyor.

Grubumuzun 5 kişilik uluslararası yönetimi var. Bir yoldaş sekreterlik görevini görüyor. Teşkilât programımız, Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesine yönetici üyelerimizden İsmail Hakkı yoldaşın gönderdiği taslak.

Görevlerimiz: İşçi gençlerin iş saatlerinin sınırlandırılması; çocukların çalıştırılmasının yasaklanması; parasız öğrenim ve eğitimin devlet tarafından finanse edilmesi. Bugün biz kapitalizme ve burjuva devletine karşı bu talepler uğrunda savaşıyoruz. Faşizme ve savaş tehlikesine karşı var gücümüzle mücadele ediyoruz.

İhtiyaçlarımız: Şehirde yasal bir kulübün açılması ve yasal bir gençlik gazetesinin çıkarılması. Türkçe, Rumca, Ermenice ve İbranice komünist gazete, dergi ve broşürlere büyük ihtiyacımız var.

İstanbul'daki küçük grubumuz hakkında sizlere bu kısıtlı bilgileri verirken biz, Konferansa komünizm yolundan şaşmayacağımızı, Enternasyonalimizin kızıl bayrağı altında proletarya diktatörlüğü için bütün dünya emekçilerinin kardeşliği uğruna ölmeye hazır olduğumuzu beyan ederiz.

İstanbul'daki Beynelmilel Komünist Gençler Grubu, II. Balkan Komünist Gençlik Konferansı Sekreterliğine ve delegelerine kızıl selâmlarını gönderir.

10 Temmuz 1923
İstanbul

(MÜHÜR)
Sekreter Aleko Staka
1.
2. İsmail Hakkı
3.[319]

* * *

Bİİ adına Komintern'e gönderilmiş elimizdeki son rapor Eylül 1923 tarihini taşıyor. 1 Mayıs tutuklamalarıyla ilgili olarak kendilerinin İKG tarafından yalnız bırakıldıklarından şikâyetle, doğrudan kendilerine yardımda bulunulmasını talep ediyorlar.

319 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 299-305 [Bulgarca].

Çıktı No. 808
24/IX-23.

İstanbul, 6 Eylül 1923.

K. yoldaş.

Bildiğiniz 1 Mayıs olaylarında 16 yoldaşın tutuklanması ve sendikaların kapatılmasından sonra Türk yoldaşlar Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın üç üyesinin tutuklanmasına kayıtsız kaldı ve kendilerinden tutuklular ve mahkûmlara yardım için başvurduğumuzda hiçbir cevap almadık, kendileri tutuklandığında ise onlar için para da, yiyecek de, 9 kadar savunma avukatı da, her şey vardı. Oysa bir sempatizan olan Stavru'nun dışında aynı zamanda parti üyesi olan Bİİ üyeleri için rica ettiğimiz zaman bize partili bir avukatı tavsiye ettiler, İzmir'e hareket etmiş biri olduğunu söylediler, tutuklulara ve ailelerine maddi yardım hakkında ise onların geçimini kendi teşkilâtlarının sağlaması gerektiğini söylediler. Mükemmel, mantıklı bir cevap. Ama bilinçli yoldaşlarımız çalışıyor olsaydı, işsizlik içinde kıvranmasalardı yardım istememiz söz konusu olur muydu? Yoldaşlarımızı tanıyan patronlar onları işe almıyorlar ki, maaşlarından tutuklulara yardım ayırabilsinler. Bu sebeplerden dolayı bizde Türk yoldaşlar hakkında kötü intiba oluştu.

Sizin 61 Türk lirası para yardımınızı Bİİ komitesi şu şekilde kullandı:

Neos Antropos gazetesi için	30 TL.
Teksir makinesi için	20 TL.
Başka masraflar	11 TL.

Toplam 61 TL.

Bugünkü koşullarda faaliyet yürütmek zor, Kemalist hükûmet Beynelmilel İttihatları kapatıyor, kovuşturuyor, millî teşkilâtlara izin veriyor, yine de biz Antant işgali bittikten sonra Beynelmilel İttihadı diriltmemize izin verileceğini ümit ediyoruz.

Bundan böyle bütün aydınlatıcı politik çalışmalar Türk yoldaşların omuzlarında. Çünkü Türkiye'deki politik durum sebebiyle Rumların çoğu İstanbul'dan ayrıldı. Burada kalanlar ise işsiz ve bu sebeple sendikacı olarak kendilerine ihtiyaç olup olmadığını soruyorlar (ama onların yol paraları bile yok). Mektubu getiren Lurtsi (gemi komiseri, eski parti işçisi) geri dönmeyeceğini söyledi. Bu durumda, cevap getirecek olan kişi beni şu adreste arasın: Galata Rıhtım Marmara Kahvesi Andrey Feodoridi, Ludi Sukoviç için (postayla yollanırsa).

Eğer mektubu bir yoldaş getirecekse, bu yoldaş Rıhtımda Marmara kahvehanesine (İst.) gitsin ve Andrey Feodoridi'yi arasın. Adam 60 yaşlarında ak sakallı biri ve nasır ilâcı satıyor, pencerede onun bir fotoğrafı ile kırmızı renk bir ayak resmi var. Yalnız, dikkatli olsun, çünkü ayni sırada ayni ilâçtan satan başka bir tüccar daha var, onun penceresinde de ayak resmi var. Müşteri gibi ilâç istesin ve Ludi Sukoviç'i sorsun. O bana sonra bildirecek. Andrey Yunanca, İtalyanca ve biraz Türkçe biliyor. Ayni dilleri ben de konuşuyorum. Hurufat hakkında gerekeni size Vortsolovski Sok 120'deki Stronkilis yoldaş söyleyecek.

Bir sonraki mektupta neler yapılabileceğini ve nelerin gerektiğini yazacağım.

İmza Ludi Sukoviç
Doğu Seksiyonu Başkanı.[320]

* * *

320 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 26, Klasör No: 32-36, Belge No: 569 [Rusça].

Bilindiği gibi Sportintern, yani Kızıl Spor Enternasyonali Temmuz 1921'de kurulmuştur. Bunun seksiyonlarının tüm ülkelerde kurulması hedeflenmiştir. Türkiye'de gençlik teşkilâtının sportif faaliyetleri dışında TKP'nin bu yönde çalışmaları da elbette beklenmektedir. Eylül-Ekim1923'te kaleme alınmış aşağıdaki rapor, o tarihlerde TKP'nin spor konusunu ele aldığı ender raporlardan biridir. Öte yandan THİF'in de İmâlat-ı Harbiye fabrikasındaki çalışmaları sırasında spor kulübünden yararlanmaya çalıştığını biliyoruz.

Yoldaşın Türkiye Spor Hareketi Hakkında Raporu

Çeviridir.

Türkiye'de spor hareketini üçe ayırabiliriz:

1) Burjuva sporu.

2) Devletin spor politikası.

3) İşçi sporu ve komünist partisinin bu alandaki çalışmaları.

1) Burjuva sporu. 1914 emperyalist savaşına kadar Türkiye'de aralarında bir bağ olmayan ayrı ayrı spor teşkilâtları ve kulüpleri vardı. O zamana kadar spor hareketi pek gelişmiş değildi ve ülkede büyük bir önemi yoktu. Ancak savaştan sonra yüksek bir gelişme düzeyine ulaştı ve bütün spor teşkilâtları bir tek çatı altında, Türkiye Spor Federasyonu'nda birleşti. Bu federasyon fiilen ve tamamen devlete bağımlı durumdadır. Federasyon üyesi her teşkilât hükûmetin izniyle kuruluyordu, bugün de öyle kuruluyor. Bugün Ankara merkez durumunda. Kulüpler Türkiye'de bölgelere göre kuruluyor. Her bölgede 3-4 spor kulübü var. Şöyle ki, bütün ülkede spor teşkilâtları var. Yalnız pek fazla spor teşkilâtı bulunmayan Doğu bölgeleri bir istisna teşkil ediyor.

En büyük ve en güçlü teşkilâtlar İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana'da bulunuyor. Bu şehirlerin her birinde 11-12 spor teşkilâtı söz konusu. Diğer şehirlerde 3-4'er teşkilât var. Merkez Ankara. Takımlar arasındaki spor yarışmaları ve maçlar için, yurtdışına gidişler ve Türkiye'ye spor takımı kabulü için izinleri veren idarî sekreter ve başkanını seçen spor konferansları, kongreleri burada yapılıyor.

Burjuva teşkilâtı, yani Spor Federasyonu aktif olarak çalışan, maçlara ve spor yarışmalarına katılan, yalnız sporla uğraşan, yani profesyonel sporcu olan 2.000 üyeye sahip. Bu teşkilâtlar aslında çok daha fazla, yani amatör sporcu olan 7.000-8.000 üyeyi birleştiriyor. Burjuva spor teşkilâtları en başta küçük burjuvalar, memurlar, öğrenciler, doktorlar, öğretmenler ve işçilerden oluşuyor.

Türkiye'de başta gelen spor dalları futbol, güreş, boks, atletizm, bisiklet sporu, tenis, hokey, voleybol ve yalnız deniz boyunda gelişen sutopudur. Az gelişmiş ve ikincil önemde diğer spor kolları da var. Türkiye'de en yaygın spor futbol. Türklerin en sevdiği spor oyunu futbol. Futbol bir tutku haline gelmiş. Türkler futbol maçlarında öyle coşuyor ki, statlarda bazen taşkınlıklara, dövüşlere sahne olunuyor.

Son dönemde, çok kısa süre önce eski bir sporcu olan, spor teorisini iyi bilen bir hocanın yönetiminde antrenör okulu açıldı.

En büyük burjuva spor teşkilâtları İstanbul'da: Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Süleymaniye, Harbiye ve Vefa.

İzmir'de: Altay, Karşıyaka, Altınordu.

Ankara'da: Muhafız Gücü, Sanatkâran Gücü.

En büyük spor teşkilâtları aralarında yarışmalar düzenleyerek; böylece uluslararası maçlara katılan, birincilikler kazanan şampiyon sporcularını öne sürerek birbiriyle rekabet ediyor.

2) Devletin spor politikası. Kemal Paşa hükûmetine kadar Türkiye'de spor en alt düzeydeydi. Devleti yöneten makamlar spora pek ilgi göstermiyor ve onu kendi çıkarları için kullanmayı düşünmüyorlardı. Ancak Kemal Paşa hükûmeti kurulduktan sonra spora özel bir önem veriliyor. Kemalistler spor hareketinin ülke için yararlarını iyi anlıyor ve sporu gençlerin idman ve hazırlığı için kullanıyor. Spor teşkilâtlarına buluğ yaşlarından itibaren gençler alınıyor, bu teşkilâtlar vasıtasıyla hükûmet gençleri kazanmaya, böylece kendi askerî gücünü hazırlayıp oluşturmaya çalışıyor. Hükûmetin Türkiye'de spor hareketine ciddi bir şekilde önem vermekle kendi özel amacı peşinde koştuğunun açık kanıtları var. Spor teşkilâtları hükûmet tarafından her bakımdan teşvik ediliyor, hükûmet tarafından kurduruluyor, para desteği görüyor. İsmet Paşa kongrelere başkanlık ediyor, konuşmalar yapıyor, ilk söz ona ait oluyor. Spor teşkilâtlarına 75.000 Türk lirası yıllık bütçe ayrılıyor (1 lira yaklaşık I rubleye eşit). Bu çok büyük, gerçek bir destek. Bunun yanı sıra, gazete ve dergilerde öncelikle spor teşkilâtlarının işsiz üyelerine iş ve iyi maaşlı çalışma olanakları sağlanacağına dair ilânlar yayınlanmaya başladı. Devletin spora ilgisi her yerde, her düzeyde hissediliyor. Kimi spor teşkilâtlarında gençlere askerî eğitim bile veriliyor, genelkurmayın etkisi altında geliştirilen izci ekiplerine askerî bilim dersleri de veriliyor.

Türkiye Spor Federasyonu Uluslararası Spor Federasyonu'nun seksiyonu. Onun izni olmadan Türkiye tek bir uluslararası yarışma düzenleyemiyor. Türkiye futbol takımının Moskova maçına gelmemesinin sebebi de budur. Uluslararası federasyon Ruslarla bu maça izin vermedi, çünkü onun tüzüğüne göre, üyesi olunan hiçbir takım federasyon üyesi olmayan takımların sporcularıyla yarışmaya katılamaz. Rus spor teşkilâtları, uluslararası federasyonun seksiyonu olmadığından Türk takımı Moskova'ya gitmekten vazgeçti. Bu olay Türk basınında çeşitli yorumlara yol açtı.

Bir aralar Türk sporcuları arasında Rus sporcularıyla yakınlaşma hareketi oluştu. Son kongrede bu ele alındı ve kimi kulüpler Rus sporcularıyla yakınlaşma gereğini dile getirdi, ama bu görüş başarılı olamadığından bu konumdaki kulüpler, kendi üyesi olmayan sporcularla yarışmaları yasaklayan federasyonun üyeleri olarak onun kararlarına uymak zorunda kaldı.

3) İşçi sporu ve komünist partisinin bu alandaki çalışmaları. Türk işçi kulüpleri 12 yıldan beri var. Bu spor kulüpleri zamanında en başta İstanbul ve Ankara'da, Trakya'da ve İzmir'de ve daha birçok şehirde kurulmuştu. Burjuva spor teşkilâtları olduğu gibi, bütün bu spor teşkilâtları da Uluslararası Federasyonun seksiyonudur. Türkiye'de 400 aktif üyesi bulunan toplam 9 spor kulübü var, ama onların faaliyetlerine 1.000'e yakın insan katılıyor.

İşçi spor kulüpleri tamamen resmî şekilde çalışıyor ve işçi kulübü adını taşıyor.

Komünist partisi ancak bundan kısa bir süre önce Türkiye spor hareketine önem vermeye, kendi spor faaliyetlerini düzenleyip geliştirmeye başladı. Doğrudan partinin yönetiminde çalışan iki işçi spor kulübü kuruldu: 1) Teali ve 2) Beykoz. Bu küçük spor kulüpleri Türkiye federasyonuna üye değil, ama onun seksiyonu durumuna gelmek zorunda, çünkü aksi halde çökmeye mahkûmlar. Bu kulüpler yarışma düzenleyemiyor ve kapatılabilirler. Parti bu yönde fraksiyon ve muhalefet yaparak çalışmalı.

Komünist partisinin görevi, gençleri burjuvazinin etkisinden kurtarıp işçi spor kulüplerine çekmek. Bunda başarılı olabilmek için komünist partisinin çok çalışması gerekecek. Çünkü

Türkiye'de burjuva sporunun çok yaygın ve maddi ve manevi destek bakımından çok güçlü ve hayli ileride olduğunu dikkate almalıyız. Partinin ise paraya ihtiyacı vardır ve bundan başka ülkedeki tüm şartları dikkate alarak kendi çalışmalarını geliştirirken çok dikkatli olmak zorundadır. Kulübün başında spor toplantılarına ve kongrelerine katılan iktidar temsilcileri var.

İşçi spor hareketinin yaygınlaşması ve gelişmesi için gelecekte her şeyden önce belirli bir maddi altyapı ve teşkilât biçimleri yaratmak lâzım. Bunun için de partinin önünde Türkiye'de bizzat geniş işçi yığınları arasında sporu yayma ve gençleri buralara çekmek gibi somut bir görev bulunuyor. Bu amaçla işçi yatağı şehir ve merkezlerde birçok işçi spor kulübü kurması gerekiyor. Çünkü Türk halkı spora çok büyük ilgi duyuyor ve sporu çok seviyor ve bizim kulüplerimiz yeterli olmadığından, bu talebi karşılamak için burjuva kulüplerine gitmek zorunda kalıyor. 19 yaşın altındaki gençler özgür, ama öyle gelişigüzel herhangi bir cemiyet ya da teşkilâta üye olmuyor. Onları spor çalışmalarına çekmeli, burjuvazinin elinden almalı, burjuva ideolojisinin etkisinden kurtarmalı ve bu ideolojinin ülkenin genç insanları üzerinde yayılmasını önlemeliyiz. Bütün işçi kulüplerini ve spor teşkilâtlarını birleştirmek gerek. Bunun için Spor Enternasyonali [Sportintern] işçi teşkilâtlarına yardıma gelmeli, yönetimi ele geçirmeli ve gazete, kitap ve bültenler göndererek deneyimini paylaşmalıdır. Bunlar teşkilât biçimleriyle ilgili. Maddi altyapıya gelince, Türkiye'de geniş halk yığınları arasında spor çalışmalarının geliştirilmesi için Spor Enternasyonali belirli parasal yardım vermeli. İşte iki somut öneri.[321]

* * *

Ekim 1923'te alındığını düşündüğümüz KEYK Sekreterliği'nin Doğu Seksiyonu'na ilişkin kararları, TKP'nin siyasal ve sendikal çalışmalarıyla ilgili talimatların yanı sıra teşkilât ve propaganda konularındaki araçlara da işaret etmekte, İstanbul'da bir parti konferansının toplanmasını ve haftalık bir işçi gazetesinin çıkartılmasını öngörmektedir.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ HAKKINDA RAPOR.

1) Doğu Seksiyonu partide ve sendika hareketinde çalışmak üzere uygun bir yoldaşı Sekreterliğin onayını alarak İstanbul'a göndermekle görevlendirilir.

2) Doğu Seksiyonu İstanbul'da HAFTALIK bir işçi gazetesi çıkarmak için gerekli önlemleri almakla görevlendirilir.

3) Doğu Seksiyonu Türkiye'de parti çalışmalarına güç kazandırmak için:

a) İstanbul'da genel parti konferansını toplamak,

b) Fabrikalardan işçileri hem yerel düzeyde, hem yönetim organlarında parti çalışmalarına çekmek için önlem almak,

c) Türkiye'de genel politik durumu ve işçi hareketindeki durumu değerlendirip açıklık getirmekle görevlendirilir.

4) Doğu Seksiyonu Profintern ile mutabakat sağlayarak, partiye sendika hareketindeki görevleri hakkında bir mektup tanzim etmek, mektup taslağını Sekreterliğin onayına sunmakla görevlendirilir. [322]

* * *

321 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4-6, Belge No: 312-317 [Rusça].

322 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasor No: 4_6, Belge No: 306 [Rusça].

1923 Ağustos'unda Bomonti Bira ve Meyve Suyu Fabrikası işçilerinin grevi, yılın en önemli işçi olaylarından birini oluşturdu. Grevin nedenleri, işçilerin talepleri, patronların tutumu, grevin seyri, hükûmetin ve kolluk kuvvetlerinin tutumu ve grevin sonuçları hakkında Ankara'daki Sovyet elçiliği çalışanı Almuhammedof'un Ekim ayında hazırladığı ayrıntılı rapor, bu olayla ilgili arşivdeki en kapsamlı belgeyi oluşturmaktadır. 1924 yılında işçi ve grev hareketleriyle ilgili icmal raporlarında da yer verilen bu greve ilişkin belge şöyle:

Voytinski yoldaşa

BOMONTİ BİRA VE MEYVE SUYU
FABRİKASI İŞÇİLERİNİN GREVİ

Grevin sebepleri ve hazırlanışı

Bira fabrikasındaki olağanüstü ağır çalışma koşulları ve son derece düşük ücretler (işçiler günde 80-125 kuruş ücret alıyordu) bu fabrika işçilerini çok daha öncelerden durumlarını düzeltmek için savaş sorunu üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Bira tüketenlerin en başta yabancılar, İtilâf subayları ve diğer davetsiz konuklar olduğu İstanbul'da işgal kuvvetlerinin bulunduğu koşullarda ¾'ü Türk olan fabrika işçilerinin hiçbir başarı şansı yoktu, çünkü İstanbul'daki yabancı şirket sermayeli bu tek bira fabrikası, işgal makamlarının tam himayesi altındaydı. İstanbul'daki işsizlik, ülkede iş ve işçi kanunlarının bulunmaması, güç sahibi işgalcilerin keyfi davranışları ve nihayet işçilerin teşkilâtlı olmaması, bütün bunlar genel olarak İstanbul işçilerini olduğu gibi, bu fabrika işçilerini de her tür mahrumiyete katlanmak ve eskisi gibi yaşamaya devam etmek zorunda bırakıyordu.

Ancak Temmuz ayının ilk günlerinde Lozan'da İstanbul'un boşaltılması sorunu çözüme bağlandıktan sonra, işçiler çalışma koşullarının iyileştirilmesi için mücadeleye başlama olanağı bulabildi. Daha 12 Temmuz günü işçiler bir heyet kurarak fabrika idaresiyle görüşmelere başladı ve 14 maddelik taleplerini ortaya koydu.

İşçilerin talepleri

İşçilerin talepleri şu maddeleri içeriyordu:

1) 8 saatlik işgününün uygulanması. Fazla mesai için gündüzleri saatte 20 ve geceleri 40 kuruşluk ek ücret ödenmesi.

2) Maaşın ayni kalması şartıyla haftada bir gün tatil edilmesi, çalışılan tatil günlerinde çift ücret ödenmesi.

3) İşçilere verilen cezalar konusunda düzenleme getirecek özel bir tüzüğün hazırlanması ve bu tüzüğü hazırlamak amacıyla şirketin temsilcileri ile işçi temsilcilerinin katılacağı bir karma komisyon oluşturulması.

4) Hastalanan işçilerin şirket hesabına tedavi edilmesi ve hastalıkları süresince tam ücret almaları.

5) Asgari ücretin günde 115 kuruş olarak tespit edilmesi ve bütün işçi maaşlarının %30 artırılması.

6) İşçi maaşlarına fabrikadaki her hizmet yılı sonunda %10 zam yapılması.

7) Fabrikada boşalan ve yeni açılan her işe işçiler ile şirket temsilcileri arasında varılacak özel bir sözleşme temelinde en uygun kişinin alınması.

8) Ceza olarak işçi maaşlarından kesilen bütün paranın yıl sonunda işçi dayanışma kasasına verilmesi.

9) İşçi temsilcileriyle şirket temsilcilerinden oluşacak bir karma komisyon tarafından hazırlanacak bir tüzük esasında işçi emekli sandığı kurulması. Sandığın genel para fonunun şirket tarafından temin edilmesi.

10) Kaza durumları için ayni şartlarla özel bir işçi sigorta kasasının kurulması.

11) Şirketin cenaze masraflarını karşılamaları için ölen işçi ailelerine para yardımı yapması.

12) Şirketin her yıl bütün işçilere ikramiye olarak bir aylık maaş vermesi.

13) Şirketin 18 Mart 1923 tarihinden sonra işine son verilen işçileri tekrar işe alması.

14) Şirketin rutubetli yerde çalışan bütün işçilere bedava takunya vermesi.

Fabrika idaresinin cevabı

İşçilerin taleplerine fabrika idaresi şöyle cevap verdi:

1) İş saatinin azaltılması kabul edilemez, çünkü hiçbir işletmede 8 saatlik işgünü uygulanmamaktadır ve bu sorun ancak özel bir kanun ile çözülebilir.

2) Şirket çalışılmayan gün için ücret vermeyecektir.

3) Fazla mesai için şirket ücrete yalnız %50 ek ücret ödeyecek.

4) Hastalar konusunda şirket sırf fabrikada üç aydan fazla çalışmış olanlara ancak 15 gün yarı ücret ödemeyi kabul eder.

5) İşçinin sebebiyet vermediği kaza durumlarında kazazede işçiye şirket 2 ay zamsız tam maaş öder.

6) Şirket maaşlara zam yapmaya söz veremez.

7) Şirket cenaze masrafları için ölen işçi ailelerine 25'er lira vermeyi vaat eder.

8) Şirket işçilere ikramiye olarak her yıl bir aylık maaş ödemeyi kabul etmez.

9) Şirket rutubetli yerlerde çalışan işçilere bedava takunya verecektir.

Fabrika idaresinin cevabı işçileri tatmin etmedi ve 4 Ağustos günü sabah saat 10'da grev ilân edildi. Grev, hükûmetin ajanları durumundaki Mehmet Bey (Amele Birliği Başkanı) ile Şakir Rasim'in (Sekreter) başında bulunduğu Amele Birliği tarafından yönetildi. İşçiler bu teşkilâttan maddi destek gördü.

Polisin müdahalesi

Grevin ilk gününde işçiler depolardan bira çıkarılmasını engellemeyi denedi: İşçilerin eşleri çocuklarıyla bira yüklü kamyonların önüne yattı ve hatta kimi işçi eşlerinin şoförleri tartakladığı durumlar oldu. Bu husus "düzeni korumak" için çağrılan polis ve jandarmanın daha aktif müdahalesine yol açtı. Bunun sonucunda Amele Birliği'nin resmî açıklamalarına ve basındaki haberlere göre, 7'si kadın olmak üzere 15 kişi yaralandı.

Fabrikanın soğuk depolarında İngiliz kuvvetleri için tez bozulan bira kasaları bulunduğundan fabrika idaresi İngiliz muhafızlarını da çağırdı ve bu durum işçilerin yanı sıra, millî hükûmet temsilcileri tarafından nefretle karşılandı. Ama basın bu hususu suskunlukla geçiştirirken yalnız muhalif Tevhid-i Efkâr gazetesi fabrika idaresine ateş püskürüyor.

Milliyetçilerin tavrı

Milliyetçi basının genel olarak grevle ilgili tutumu milliyetçilerin yabancı sermayeli işletmelere karşı taktiğini kesin şekilde ortaya koydu. Basın işçileri, grevi, işçi oldukları için değil, sırf Türk oldukları, grev yapılan işletmenin ise yabancılara ait olduğu için savunuyor. Basın, Türkleri

soyarak ele geçirdiği paralarla İsviçre'de keyif çatan bir Yunanlı parçasının sömürdüğü işçilerin taleplerini haklı bulduğunu yazıyor.

İktisat Vekili de grev üzerinde durdu ve mümkün mertebe işçi taleplerini yerine getirmek suretiyle soruna çözüm bulma yönünde önlem alması için İstanbul iş müfettişine telgrafla emir verdi.

Polisin hakemliği

Görüldüğü kadarıyla greve polisin ve İstanbul valisinin işçi taleplerini yerine getirerek anlaşmazlığı ortadan kaldırmaya söz vermesi ve grevin durdurulmasında ısrar etmesi üzerine son verildi. Polisin ve valinin kurmayı vaat ettiği karma komisyon kurulmadı ve işçiler terse düşürüldü.

İktisat Vekilinin müdahalesi

Ne ki, iş müfettişi işçileri bu durumdan kurtardı. İktisat Vekilinin emri üzerine müfettiş bir karma komisyon kurdurttu ve bu komisyon sorunu "halletti". İşçi talepleri kısmen kabul edildi ve elbette ki, şirket de tatmin edildi.

Valilik temsilcisinin başkanlığında şirket, Amele Birliği ve fabrika işçilerinin temsilcilerinden oluşan karma komisyonun oturumunda şu mutabakat kararı alındı:

1) 9 saatlik işgünü tespit edilir. Fazla mesaiye saat başı günlük ücret oranında ücret ödenir. Fazla mesai üç saati aşamaz.

2) Haftada bir gün tam ücretli tatil uygulanır. Tatil günleri çalışanlara gündüzlü ücretinin üzerine %50 zamlı ücret ödenir.

3) Şirket bütün işçilere bir maaş tutarında bir defalık ikramiye verir. Ancak, gelecek yıl işçilere bu ikramiyeyi verip vermeme kararı şirkete aittir.

4) Hastalıkları şirket doktoru tarafından tasdik edilen işçilere şirket şu düzenlemeye göre ücret ödeyecektir: a) Hastalık durumu 3 günü aşmazsa, ücret ödenmez, b) hastalık durumu üç günden fazla ve en çok 10 gün sürerse, hastalığın 4. gününden itibaren hastanın normal ücretinin yarısı ödenir, c) hastalık 10 günden fazla ve en çok 30 gün sürerse, hastalığın 11-nci gününden itibaren tam normal ücret ödenir. Hastanın tedavisi şirket hesabına yapılır.

5) Şirket yardımlaşma kasasının kurulması için hemen önlem alır ve kasanın tüzüğü iş müfettişliğinin onayından sonra yürürlüğe girer.

6) Şirket işçi hakları ve ödevlerine dair bir talimatname hazırlar ve bu talimat da iş müfettişliğinin onayını aldıktan sonra yürürlüğe girer.

7) Daha yüksek görevlerde yer boşalması durumunda bu yerlere işçiler arasından en uygun adaylar atanır.

8) İşçinin ölümü durumunda şirket ailesine cenaze masrafı olarak 40 lira verir.

9) Şirket rutubetli yerlerde çalışan işçilere en yakın zamanda takunya verir.

10) Şirket grevciler hakkında hiçbir suç iddiasında bulunmaz ve greve katıldıkları için hiç kimsenin işine son vermez. Şirket sezon şartlarına göre üretim kısıtlanması durumunda işçi çıkarma hakkını korur. Ancak, tekrar işgücü gerektiğinde işine son verilenler arasından işçi almak zorundadır. Grev süresince işçi ücretleri kesilmez.

Bu karar iş müfettişliği müdürü, iş müfettişi, Amele Birliği başkanı ve sekreteri ile fabrika işçilerinin 4 temsilcisi tarafından imzalandı.

Mutabakat ziyafeti

19 Ağustos günü Amele Birliği'nin teşebbüsü ve iştirakiyle Bomonti fabrikası işçileri fabrika idaresinden temsilcilerin yanı sıra basın mensuplarının da hazır bulunduğu bir öğle yemeği düzenledi. Öğle yemeğinden sonra ziyafete katılanlar ortak bir fotoğraf çektirdi ve bu fotoğrafta fabrika müdürü ile Amele Birliği Başkanı Mehmet Bey yan yana görünüyordu. Ziyafette söz alan her konuşmacı, elbette ki, varılan mutabakatı heyecanla selâmlamış, uzun ömürlü olmasını dilemişti. Amele Birliği Başkanı basının, kamuoyunun önde gelen temsilcisi olarak oynadığı rolü özel olarak vurgulamış, işçilerden yana tutumlarından ötürü burjuva gazetecilerine işçiler adına içten şükranlarını sunmuştu. Böyle bir kabul gören gazeteciler doğal olarak heyecanlanmış ve büyük bir memnuniyet ve coşkuyla "milliyetçi" duygularını dile getirip hâlâ bu mahut ziyafeti anlatıyor. Vakit gazetesi fabrika müdürü ile Amele Birliği başkanının yan yana fotoğrafını basıyor ve fotoğrafın altında "İki hasım anlaşma sonrasında" yazıyor. Her iki "hasım" da istihza dolu yüz ifadeleriyle kendinden memnun ve görüldüğü gibi, iğrenç mutabakatın zaferinden de son derece memnun olduklarından, sinsice gülümsüyor.

10/X-23. Almuhammedof[323]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün aşağıdaki kapsamlı raporu, Komintern temsilcisi Şarki'nin İstanbul'dan ayrılışını izleyen Mayıs-Kasım 1923 dönemini ele alıyor ve günlük bir gazetenin tahmini bütçesi ile sona eriyor. Öncelikle Şarki'nin de tanık olduktan sonra, Mayıs başında İstanbul'dan ayrılışı sürecinde yaşanan 1 Mayıs tutuklamalarıyla birlikte kopan Komintern ile düzenli bağlantıların ancak 5 ay sonra, yani yaklaşık olarak Ekim-Kasım 1923'te kurulabildiği vurgulanıyor. Rapor, "Parti Hayatı", "TKP'nin Yeniden Teşkilâtlanması", "Türkiye'nin Genel Politikası ve Parti Basını", "Enternasyonal'in İhmalleri", "Hükûmetimizin Dış Politikası Hakkında Birkaç Söz", "Türkiye'ye Dönmek İsteyen Dört Yoldaş Hakkında", "Parti ve Sendikalar", "Bir Yoldaş Hakkında Not ve Partinin Enternasyonal ile İlişkileri" başlıklarını içeriyor. Rapordaki genel vurgu, Komintern'in İKG'ye karşı tutumuna sert eleştiriler içeriyor; dahası çalışmalar konusunda göreceli bir özerklik talep ediliyor. Bir diğer deyişle ya bize güvenin ve dediklerimizi yapın ya da dediklerinizi yapacak başkalarını bulun. Şarki'den Komintern'i temsil yetkisi almış olan Dr. Şefik Hüsnü ve İKG'nin bu üslubu hemen izleyen yıldan itibaren değişecektir. Türkiye'deki komünist hareketin 1 Mayıs tutuklamalarından sonra yeniden teşkilâtlılığına vurgu yapılan raporda, BİİF'den birkaç kişinin, THİF'ten ise sadece Salih Hacıoğlu'nun mücadeleye devam ettiği vurgulanıyor.

323 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 36, Belge No: 2-12 [Rusça].

İstanbul 15 Kasım 1923

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Parti Hayatı

Şarki yoldaşın İstanbul'dan hareketinden sonra parti hayatımızı ilgilendiren çok önemli olaylar oldu. Teşkilâtımızın en hassas noktasından darbe yedik. Komünist Enternasyonal ile bağ noktamız tamamıyla dağıldı. Buna rağmen, iki vesileyle, harika fırsatlardan yararlanarak, Andreyef yoldaş aracılığıyla, durumumuz hakkında şifreli mesajlar iletmeyi başardık. Bize karşı kayıtsızlığınız bizi son derece üzüyor. Şarki yoldaşın açıklamalarıyla burada olan-biten her şeyi bilmenize rağmen, bizimle temas kurmak için etkili bir yöntemi özenle araştırmamanızı kabul edilemez buluyoruz. Hareketimizin belli başlı önderleri 1923 Mayıs ayı boyunca tutuklu kaldı. Tarafınızdan birinin gelip bizi bulması için beş ay gerekti.

Bu dönem boyunca neler olup bittiğine ilişkin kısa bir yazı kaleme alacağız. Faaliyetimizin ayrıntıları ve polisin kovuşturmasını bize yönelten olaylar hakkında, ilk tutuklamalardan sonra İstanbul'dan ayrılmış olan, Enternasyonal temsilcisinin açıklamalarıyla zaten bilgi sahibisiniz. Nitekim bu nedenle, doğrudan doğruya İstanbul komünistlerine karşı mahkemenin açılmasındaki sorumluluk konusuna gireceğiz. Gayet iyi bildiğiniz gibi, izleyen süreçte BİI seksiyonumuzdan, Siyasî Büromuzun onayıyla ihraç edilmiş olan Ginzberg –veya diğer adıyla Roland–, Teşkilât Bürosu'ndan, 1 Mayıs arifesinde dağıtılacak bir bildirinin bastırılması görevini almıştı. Teslimatın yapılacağı gün, matbaanın sivil polis ajanlarınca gözetlendiğini fark edince, kaçtı. Ancak durumu sorumlu yoldaşlara açıklamak yerine, iki genç yoldaşı, kendi yerine matbaaya gidip bildirileri teslim alma konusunda ikna etti. Sanki mahsus yapıyormuş gibi, böylece polise iki yoldaşı teslim etti ve polisi teşkilâtımızın üzerine yöneltti. Dahası, Kazım yoldaşımızın el yazılı bildiri metnini de matbaada bırakma ihtiyatsızlığını gösterdi. Kazım da ertesi gün demir parmaklıkların arkasına atıldı.

Diğer taraftan, bu elverişsiz durumu gidermek üzere, İKG bu bildiriyi ve gençlik seksiyonunun bir beyannamesini bastırmanın bir yolunu buldu. On bin dolayındaki bu bildiriler, 1 Mayıs arifesinde İstanbul'un dört bir köşesinde büyük bir başarıyla dağıtıldı ve emekçiler üzerinde büyük bir etki yarattı. Hatta bir günlük gazete, "Vakit", bildirinin geniş bir özetini sütunlarına aktarmayı uygun buldu.

Bu, polise bir tokat oldu. Ginzberg'in beceriksizliği ve ihtiyatsızlığı sayesinde polisin uyandırılmış ve önleyici tedbirlerini almış olmasına rağmen, Merkez Komitemizin öne koyduğu hedef gerçekleştirildi. Bundan öfkeye kapılan polis, birkaç gün sonra, bildiri dağıttıkları gerekçesiyle bir dizi genci tutuklandı. Maalesef bunlar arasında, gizli çalışmamıza yakından katılmış bir yoldaş da vardı. Sorgu, teşkilâtımızın büyük umut bağladığı bu militanın aslında kaba bir provokatör olduğunu ortaya çıkardı. Yarısı doğru, yarısı yalan sansasyonel itiraflarda bulundu. Elbette, elinde müspet herhangi bir delil bulunmamasına rağmen polis, bu şahsın iddialarına dayanarak ve genel valinin verdiği yetkiyle son yıllarda devrimci propagandaya uzaktan-yakından katılmış olanları kitle halinde tutukladı. Komünist hareketin belli başlı önderleri de bu davaya dâhil edildi. Bir an için İKG tümüyle dağıldı ve felce uğradı. Ancak duruma hemen hâkim olduk ve sürece bulaşmamış tümüyle güvenilir yoldaşlardan oluşan bir MK oluşturduk. Başlangıçta bu komite görevlerini yerine getirmekte zorlandı. Bu işin üstesinden gelecek düzeyde değildi. Ancak faaliyetin gerekleri bu yoldaşların deneyimini artırdı ve kısa zamanda duruma ayak uydurdular.

Mahkememiz kamuoyunun ve özel olarak da emekçi kitlelerin canlı bir biçimde ilgisini çekti. İstanbul gazetelerinin büyük bölümü, fikir hürriyeti adına, bizi müdafaa etti. Duruşmaların ayrıntıları, basında geniş ölçüde yorumlandı. Hâkim önüne çıktığımız günler, dinleyici sıraları, Türkiye'nin hiç de alışık olmadığı biçimde, kalabalıkların istilâsına uğruyordu. Hukûk Fakültesi'nden bazı profesörler avukatlığımızı üstlendi. Son duruşmada, mahkeme mevzuata rağmen kovuşturmaya yer olmadığı kararını açıklayınca, serbest kalmamız çılgın bir tezahüratla karşılandı. Alkışların arasında "Yaşasın komünistler!" çığlıkları duyuluyordu.

Dolayısıyla sanığı olduğumuz hukukî yargılama, fikirlerimizin propagandası açısından son derece değerli oldu; o kadar ki böylesi bir şey elde etmek için yıllarca çalışmamız gerekirdi. Ve hepimiz bir süre hapishanede kaldıktan sonra özgürlüğümüze kavuştuk. Bu dönemde birkaç arkadaşımız gizlenebildiler. Bunlar arasında, bizden para isteyen, aksi takdirde teşkilâtlarımız hakkında bildiği her şeyi mahkeme önünde söyleyeceği tehdidini savuran malûm Ginzberg de vardı. Serbest bulunan yoldaşlarımız bu alçak adamın adice tehditlerini gerçekleştirmesine engel oldular. Hâlihazırda Roland olarak anılan bu Ginzberg, disiplinsizlik nedeniyle İKG'den daha önce ihraç edilmiş İsmail Hakkı olarak anılan Rıza ile işbirliği yapıyor. Bu iki maceracı, bir kısım genç yoldaşlarımızın saflığından yararlanarak, onları Komünist Gençlik Federasyonumuzdan koparmaya çalışıyorlar. Aldığımız bilgilere göre, Komünist Gençlik Enternasyonali'nin kimi seksiyonları ile ilişki kuruyorlar. Sizden, bu ikisinin Türk partisi ve Türkiye Komünist Gençlik Birliği ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığını Avrupa ve Balkanlardaki tüm seksiyonlara bildirmenizi rica ediyoruz.

TKP'nin Yeniden Teşkilâtlanması

En aktif yoldaşlarımızın maruz bırakıldığı şiddetin yol açtığı karışıklıklardan sonra, Şarki yoldaştan Komünist Enternasyonal'i temsil yetkisini almış olan Masdar yoldaş, teşkilâtımızın diğer önderleriyle hemfikir olarak, partimizi aşağıdaki biçimde yeniden teşkilâtlandırdı: Eski netameli önderler, legal propaganda komitesi oluşturdular; bunlar açık alanda, Enternasyonal'e mensubiyetlerini itiraf etmeksizin, basında veya izin verilmiş sendikalarda çalışacaklar. Bir dizi militan, taşraya, Küçük Asya'ya, İzmir, Bursa, Çanakkale, Ankara, Eskişehir vb. gönderildi ve buralarda gizli çekirdekler oluşturdular. Yeni illegal bir merkez komitesi sadece herhangi bir tehlike taşımayan yoldaşların katılımıyla oluştu. Merkez Komitesi, bir gizli yayın bürosu ve bir malûmat bürosu ile yedeklendi. Bütün bu gizli oluşumların, legal düzeyde çalışan bizlerle hiçbir bağlantısı yok. Sadece uzaktan uzağa, bir bağ elemanı aracılığıyla onlara bir takım talimatlar gönderiyoruz. BİİD'den arta kalan birkaç yoldaş, teşkilâtlarımıza bağlı basit bir seksiyon oluşturuyor. Ankara partisi tümüyle likide oldu. Bu partiden geriye, burada bulunan ve bizim talimatlarımız altında faaliyet gösteren Salih yoldaş istisna olmak üzere, hiçbir şey kalmadı. Ankaralı yoldaşlardan birçoğu, bunlar arasında Hilmi ve Nizami [Nizamettin Nazif] de yer alıyor hükûmet tarafından satın alındı ve hâlihazırda polis ispiyonluğu yapıyor.

Merkez Komitesi'nin gizli yayın bürosu, düzenli olarak çok hoş bir dergi ve zaman zaman, size kimi örneklerini gönderdiğimiz küçük broşürler çıkartıyor.

Üye sayısına gelince, bu konuda size kesin rakamlar veremeyiz, zira henüz elimizde taşradaki yoldaşlarımızın raporları yok. Ancak İstanbul'a gelince, şunu söylemeliyiz ki, uğradığımız kovuşturmalar, saflarımızdan kimi eksilmelere yol açtı ve öte yandan MK, zor zamanlarda zayıflık gösteren birkaç üyeyi ihraç etmeyi uygun buldu. Böylece İstanbul'daki üyelerimizin sayısında bir azalma oldu. Ancak bu azalmanın taşradan yeni üyelerin kazanılmasıyla büyük ölçüde telafi olacağını düşünüyoruz.

Türkiye'nin Genel Politikası ve Parti Basını

Legal faaliyetimiz, partimizin yaşadığı bunalıma rağmen herhangi bir kesintiye uğramadı. Aydınlık'ın yayını hiçbir zaman kesilmedi. Bazı sayıları bizim mahkememiz sırasında yayımlandı. Bu açıdan 16. ve 17. sayılar son derece ayırt edici özelliğe sahiptir. Makalelerimizde kendimizi, komünist suçlamasını kabul ederek ve resmî makamları inanç özgürlüğümüze saldırıda bulunmaya kalkışmakla itham ederek savunduk. Onlara bizi muhakeme etmek istedikleri Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun daha çok üç beş kuruş karşılığında ulusun bağımsızlığını Fransız ve İngiliz kapitalistlerine satmakta tereddüt göstermeyenlere uygulanması gerektiğini sergilemeyi esas aldık.

Aydınlık'ın haricinde, yaklaşık bir aydır, "Vazife" adında haftalık bir siyasî gazete yayımlamaya başladık.[324] Maddi kaynaklarımız bir gazete yayımlamamıza olanak vermiyor. Ancak barış antlaşmasının imzalanmasından sonra ülkede öyle bir tartışma atmosferi doğdu ki, böylesi bir ortamda susmaya devam etmek bizim açımızdan bir cinayet olurdu. Türk mürettipler grevi sırasında, uzaktan uzağa grevcilerin gazetesi "Haber"in yayımlanmasına katkıda bulunmuştuk. Her ne kadar takma adlarla yazdıysak da, burjuvazi niyetimizin kokusunu aldı. Bu işte Bolşevizmin kuşkulu parmağı olduğu ileri sürülerek büyük bir vaveyla koparıldı. Bu itham, mürettipler cemiyetindeki dostlarımızı tereddüde düşürdü ve sonuçta bizim makalelerimizi yayınlamayı reddederek patronlarla bir mutabakata varma telâşına düştüler. Ancak yürüttüğümüz kampanya sayesinde, kimi avantajlar da sağladılar; böylece bir yarım zafer kazandılar.

Bu tecrübede bir kez daha gördük ki, iki yıldır savunageldiğimiz bir günlük siyasî gazeteye sahip olmak bizim için zorunludur. Bu grevden sonra, böylesi bir organa sahip olmak için elimizden gelen çabayı harcamaya karar verdik. Para bulmak için varımızı yoğumuzu ortaya koyduk. Ancak, yoldaşlarımızın fedakârlıklarına rağmen, bir günlük gazete yayımlayacak kaynağı bir araya getiremedik. Yeterli sermaye olmaksızın bu projenin gerçekleştirilemeyeceğine kani olarak, bir haftalık yayın çıkarma kararı aldık. Bir takım ilişkilerimiz sayesinde, elimizde eski bir gazetenin, yani "Vazife"nin imtiyazı var. Bu gazeteyi her cumartesi yayımlamaya başladık. Gerekli kaynaklara sahip olduğumuz takdirde, başka herhangi bir formaliteye gerek olmaksızın bunu günlük olarak da yayımlayabiliriz. Şimdiye kadar yayımlanmış dört sayıdan birçok nüshayı size gönderiyoruz. Bunları tercüme ettirdiğiniz takdirde, hem ülkedeki politik durumu ve buna bizim bakış açımızı, hem de yönetenlerin eylemini eleştirmek için hangi noktada durduğumuzu anlayabilirsiniz. Olaylar, Kasım 1923'teki milliyetçi devrimden buyana büyük bir hızla gelişiyor. İki Lozan Konferansı arasında, Mustafa Kemal yandaşları, kendilerini, milliyetçi-ittihatçı muhalefetin güçlü saldırıları karşısında zaman kazanmak ve bunların seçim döneminin açılması yönünde karar alınma çalışmalarını başarısızlığa uğratmak konusunda gitgide daha zayıf hissediyorlardı. Olabilecek en kötü koşullarda seçimlere gidiliyordu. Barış henüz yapılmamıştı. Dışarıdan her türlü tehlike hâlâ devletin bizatihi varlığını tehdit ediyordu. İçeride, ülkenin yöneticilerine karşı koyu bir memnuniyetsizliğe rağmen, Mustafa Kemal ve arkadaşları, ulusal bağımsızlığın sağlayıcıları ve destekçileri olarak halk nezdinde hâlâ büyük bir itibara sahipti. Yeni anayasayı eleştirecek olanlara ölüm cezası getiren bir felâket kanun, tartışma özgürlüğünü hemen hemen yok derecesinde kısıtlıyordu. Bize karşı milliyetçi hükûmeti

---

324 Cumartesi günleri neşr olunur, iktisadî, içtimaî, siyasî gazete. TKP tarafından Cumhuriyet'in ilanına öngelen günlerde yayımlanmaya başlamış ve 3 ay yaşadıktan sonra mali nedenlerle kapanmıştır (Ekim-Aralık 1923) *TSA-I* s. 839-80'de 3-8. sayılardan aktarma yazılar vardır. Dr. Şefik Hüsnü'nün bu gazetede çıkmış yazıları için bkz. *Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları*, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

alaşağı ederek yerine komünist bir hükûmet kurma iradesi taşıdığımız suçlaması getirilerek, komünistlerin başının üzerinde sallanan kılıç, işte bu kanundu.

Kemalistler bu imtiyazlarını kullandılar ve kötüye kullandılar. Öyle ki, hiçbir seçim çevresinde, seçmenler oylarını Kemalist milliyetçilerin adayından başkasına verme cesareti gösteremediler. Olan, bir seçim komedisinden ibaret kaldı, hatta buna seçim yerine tayin bile denebilir. Sonuç: Kemal'in tüm adayları seçildi; tek bir muhalefet milletvekili Meclis'e giremedi. Bizi tam da seçimler sırasında cezaevine attılar. Kamuoyuna bu komedinin bizi felce uğratmak, seçimler sırasında rolümüzü yerine getirmemizi önlemek için oynandığını açıkladık. Aydınlık'ta kamuoyundan oylarını emekçi sınıfının ve samimi devrimcilerin adaylarına vermelerini istedik. Ne var ki, beklenebileceği üzere, hüküm süren terör atmosferinde hiç kimse inançları doğrultusunda oy kullanma cesaretini gösteremedi. Ve hâlihazırdaki Meclis, sadece Kemalist burjuvazinin alçak kölelerinden oluşmaktadır.

Bu Millî Meclis, tam bir kukla gibi davranmaktadır. Yukarıdan, yani Kemal'in yeni kurduğu Halk Partisi İdare Heyeti'nden alınan talimatlara göre, bir günden diğerine birbirine taban tabana zıt kararlar almaktan rahatsızlık duymuyor. Bu nedenledir ki Meclis kamuoyunun alay konusu haline geldi. Ülkede hiçbir otoriteye sahip değil. Bu acınası durumda, Kemal ve çevresindekiler bir yanda devrimci konum ile diğer yanda monarşist konuma hâkim olup gelişimi engellemek için, Kasım 1923 anayasasını tadil etmek ihtiyacı duyuyorlar. Türk devletine, tam yetkili bir başkan ile cumhuriyet biçimi vermek söz konusuydu. Tasarılara göre, Meclis yürütme erkinden cumhurbaşkanı lehine feragat edecek; o da, Avrupa'daki gibi Meclis'e karşı topyekûn sorumlu olacak bir hükûmet kuracak. Biz, bu projenin gerici özüne karşı var gücümüzle mücadele ettik. Şuna işaret ediyorduk ki, anayasanın esas itibariyle demokratik ve devrimci değeri, yasama erki ile yürütme erkinin millet meclisinde birleşmesinde yatıyordu. Cumhuriyet biçiminin, devlet başkanına herhangi bir yürütme erki ayrıcalığı tanınmaksızın ve özellikle meclisin yürütme erkini herhangi bir biçimde kısıtlamadan ve meclise karşı şahsen sorumlu vekillerin şahsî seçimi sistemini muhafaza ederek benimsenmesini ileri sürüyorduk.

Tartışma tüketilmeden, beklenmedik bir anda cumhuriyet ilân edildi. Mustafa Kemal kendisini devlet başkanı seçtirdi. Bu komedi, başkanları Fethi Bey'in istifasıyla kışkırtılan bir vekiller krizi vesilesiyle oynandı. Bütün iş, Halk Partisi ile Meclis arasında, hemen hemen tartışılmaksızın, dört saatte kotarıldı. Milletin iradesine karşı uygulanmış bu şiddet, kamuoyunda son derece olumsuz bir etki yarattı. Cumhuriyeti alkışlamakla birlikte, bir ahbap-çavuşlar grubunun, Kemal lehine bir diktatörlük rejimi kurma niyetlerini anında açığa vurduk. Böylesi bir ihtimale karşı tüm devrimcileri uyardık ve onları, ulusal egemenliğe karşı böylesi bir tehdidi önlemek için güçlerini birleştirmeye çağırdık.

İttihatçılar da bu dekor değişikliğine karşı çıktılar ve mevcut yöneticilere, son derece şiddetli bir dil kullanarak, saldırdılar. Ne var ki onların eleştirileri saltanat yanlısı kaygılarından esinleniyordu. Öylesi bir durumdaydık ki, hem halkçılara, hem de ittihatçılara karşı çıkmamız gerekiyordu. Ne yazık ki, eski yetenekli gazeteciler tarafından iyi yönetilen bu saltanat yanlısı taarruz, kısa sürede yaygınlaştı. Buna karşılık, Kemalistler yetenekli gazetecilere sahip olmadıklarından, davaları başarılı biçimde savunulamadı. Her gün gaf üstüne gaf yaptılar. Şimdi saltanat yanlısı hareketlenmeye karşı koymak için, halifenin istifa edeceği yönünde söylentiler yayılıyor ve hükûmet yanlısı basın halifeliğe dayalı saltanata karşı karalama kampanyası yürütüyor. En geri bilinç düzeyindekiler bile, milliyetçilerinin hedefinin, halifeliğin boşalması durumunda, tüm Müslümanların en yüksek önderi olarak Mustafa Kemal'i seçtirmek olduğu-

nun farkına varıyor. Bu tepkilerin en felâketi olur, zira böylece, geçmişte olduğu gibi, dünyevi iktidar ile uhrevi iktidar tek bir kişide toplanmış olacak. Böylece bir başka yoldan eski feodal rejime dönmüş oluruz. Bu kadar çaba ve bu kadar fedakârlık, bir hanedanı devirip, yerine bir başkasını geçirmek için harcanmış olur. Dolayısıyla, şu an için, halifenin, ruhani lider olarak görevlerini yerine getirebilmesi için tedirgin edilmemesini istiyoruz. Ankara hükûmetinin bu işlere karışmasından ne Türkiye'nin, ne de Müslüman dünyasının bir çıkarı olur.

Şu an için bu noktadayız. Kesin olan şu ki, Kemalistler şu sıralar kötü bir dönemden geçiyorlar. Kısa süre içinde şaşırtıcı bir takım değişikliklerin olacağını beklemek gerekir. Tüm çabamızı, kim ne derse desin sosyal devrim yolunda bir aşama oluşturan milliyetçi devrimin kazanımlarının korunması yönünde harcıyoruz.

Enternasyonal'in İhmalleri

Tüm çabalarımızı fikirlerimiz doğrultusunda güçlü bir kampanya yürütmek için seferber etmenin tam zamanı; ya şimdi ya da hiçbir zaman... Gazetemizi yaşatmak için gerekli fedakârlıkları yapıyoruz. Burada ve Anadolu'da yaklaşık "1.500" adet satılıyor. Ancak baskı ve kâğıt fiyatları çok yüksek olduğundan, bu giderlerimizin ancak küçük bir bölümünü karşılıyor. Etkili bir maddi yardım olmaksızın, bir zaman sonra, gazetemizin yayınını askıya almak zorunda kalacağız, bu da davamız açısından bir felâket oluşturacak.

Komünist Enternasyonal'in Orta Doğu'daki başlıca görevi, İstanbul'da bir günlük gazete yayınlatmaktan ibarettir. Şunu belirtmeliyiz ki, Enternasyonal Yürütme Komitesi, bu gerekliliği değişik vesilelerle anımsattığımız iki yıldır bu görevi yerine getirmekten şimdiye kadar geri durmuştur. Bize her zaman boş sözlerle cevap veregeldiniz. Orada bulunmuş yoldaşlarımız da bu gerekliliği var güçleriyle size anımsattılar; ancak ele gelir hiçbir sonuç yine de alınamadı. Son olarak, yapılabilecek en iyi işin her şeyden önce bir gazete kurmak olduğunu İstanbul'da bizzat hissetmiş olan Şarki yoldaş, size bu konuda uzun bir rapor sundu. Bütün bunlardan sonra sizden bir soru kâğıdı değil de, hep ertelenegelen projemizi gerçekleştirmek için gerekeni sizden almayı beklemek hakkına sahibiz. Çünkü şu ikisinden biri: Ya Enternasyonal'e dört yıllık üyelik deneyimimizden sonra sizin güveninize sahibiz ve bu durumda, hemen faaliyete geçebilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz şeyi bize geciktirmeden vermeniz gerekiyor ya da güveninize lâyık değiliz ve bu durumda da bizim çalışmamıza ilgi göstermenizi gerektiren hiçbir şey yok. Ne olursa olsun, teşkilâtımız komünistlerin İstanbul basınında bir yer almasının acil olduğu kanısındadır. İKG üyeleriyle olmayacaksa, Enternasyonal bu yaşamsal sorunu çözüme kavuşturacak başka kişileri acil olarak bulmak zorundadır. Bizim açımızdan asıl olan işin yapılmasıdır. Ve biz Komünist Enternasyonal'in nihayet Orta Doğu'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermesine kadar Komünist Enternasyonal'in çabasını teşvik etmekten geri durmayacağız. Bu rapora günlük gazete için yeni bir bilanço ekliyoruz.

Hükûmetimizin Dış Politikası Hakkında Birkaç Söz

Bu konu hakkında da bakış açımızla ilgili geniş bilgileri "Vazife" sütunlarında bulabilirsiniz. Lozan antlaşmasının imzalanmasından buyana, yöneticilerimiz İtilaf devletlerine ve özellikle de İngiltere'ye yakınlaşmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Hatta kimileri İngiltere'yle, Rusya'ya karşı ortak bir eylem için bir anlaşma imzalandığını ileri sürüyordu. Her halükârda burjuva devlet adamları, batılı kapitalistlerin lütuflarını kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar. Bu temayülün tezahürleri her gün artıyor. Yabancı sınaî ve ticarî işletme şirketleriyle dostane anlaşmalar; demiryolu şirketleriyle avantajlı sözleşme-

ler; Aydın demiryolundaki İngiliz şirketinde grev yapan memurları çalışmaya zorlamak üzere devlet müdahalesi, bunun örnekleridir. Bu anti-Sovyetik politika, ülke içinde komünistlerin kovuşturulmasında, devrimci eğilimdeki sendikaların kapatılmasında, komünist olduğundan kuşku duyulan her yabancının, özellikle de Rus komünistinin Türkiye'den sınır dışı edilmesinde ifadesini buluyor. Sadece milliyetçi işçi teşkilâtları teşvik ediliyor. Nitekim İstanbul'da yaşam hakkı, sadece Genel Kurmay Başkanlığı'nın adamlarınca ve parasıyla kurulmuş ve başkanlığını bir eski subayın yaptığı amele birliğine tanınıyor. Bu birlik, işçileri kandırarak üye etmek için, kendini Bolşevizmin yeminli düşmanı ilân eden Şakir adlı bir maceracıyı kullanıyor.

Mevcut hükûmetin kötü niyetinin bir diğer örneği de, Polonya, Avusturya ve diğer burjuva devletlerle ticaret anlaşmaları yangından mal kaçırırcasına imzalanırken, Sovyet temsilcileriyle bir ticaret antlaşmasının imzalanmasının hâlâ sürüncemede bırakılmasıdır. Ne mutlu ki Doğu'daki güçlerle yakınlaşma yanlısı politikanın çok sayıda taraftarı var. Bunlar Türk-Rus ittifakının güçlendirilmesini ve diğer Doğu halklarına karşı aktif bir dostluk politikası yürütülmesini savunuyorlar. Biz de bu tezi savunuyoruz ve böylesi bir tutumun Türkiye'ye neden daha avantajlı olacağının iktisadî ve siyasî gerekçelerini sergiliyoruz. Uygulanmakta olan Batı yanlısı politikanın zayıflığının kaynağı, bu muhalefetten çok, Rauf Bey, Fethi Bey, Refet Paşa gibi en yetenekli ve bu politikaya bağlı siyaset adamlarının iktidardan uzaklaştırılmış olmasından ve bunların hükûmete karşı tutum almış olmasıdır. Hâlihazırda şu ya da bu nedenle sorumlu mevkilerden uzaklaştırılmış çok sayıda Paşa ve Bey var. Bunlar bugün için tereddüt içinde ancak yarın kesinlikle muhalefetin saflarına geçecekler. Ne yazık ki bu gericiliğin güçlerini artıracak.

Türkiye'ye Dönmek İsteyen Dört Yoldaş Hakkında

Şimdi, bitirmeden önce, bize sorduğunuz sorulara kısa cevaplar vermek istiyoruz.

1) Türkiye'ye gelip çalışabilecek dört yoldaşla ([Ahmet] Cevat, [Nâzım] Hikmet, [Vâlâ] Nurettin, [Şevket Süreyya] Aydemir) ilgili olarak, işte düşündüklerimiz: Bu yoldaşların artık Moskova'da öğrenecekleri bir şey kalmadığı doğruysa, komünist propagandacı ve eğitimci niteliklerini kendi ülkelerinde kullanmaları son derece arzu edilir bir şeydir. Kitle içine nüfuz etmek için iyi militanlardan hemen hemen tümüyle yoksun bir ülke varsa, orası Türkiye'dir. Ancak bizi kaygılandıran tek bir nokta var. Bu yoldaşların ülkeye sorunsuz girip giremeyeceklerini veya şöyle veya böyle bir geçiş yolu bulsalar da, ilk komünist avında yakalanıp yakalanmayacaklarını bilemiyoruz. Cevat yoldaşın ya giremeyeceğini, ya da anında sınır dışı veya hapis edileceğini sanıyoruz. Çünkü burada onu tanıyan çok insan var ve yetkili makamlar onun hakkında kötü düşünüyorlar. Diğer üç yoldaşa gelince, uygun biçimde davranmayı bildikleri takdirde fark edilmeden sınırdan geçebilirler ve çalışmanın yollarını bulabilirler diye düşünüyoruz.

Grubumuz onlara şu öneride bulunuyor:

1) Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği nezdinde durumlarını düzene sokmalı ve buraya legal bir pasaportla gelmelidirler.

2) En azından ilk altı ay boyunca bize gidip gelmekten açıkça kaçınmalıdırlar. Girebildikleri çevrelerde propagandalarını yapmalı ve bizi aşağılamaktan rahatsız olmamalıdırlar.

3) MK'mızın tayin edeceği bir bağlantı unsuru aracılığıyla, örgütsel direktifleri alacaklar ve raporlarını iletebilecekler.

4) İstanbul'daki yaşam güçlüklerini hesaba katmalıdırlar. Çünkü uzun süre yaşamlarını kazanamayacaklar.

5) İşçiler arasında çalışmaya hazır olmadırlar, zira aydınlar arasında yapacak hiçbir şey yok.

Ülkeye gelmeyi başaramadıkları takdirde, İKG orada Marksizmin klasik eserleri için bir çeviri bürosu oluşturmalarını talep eder. Söz konusu olan, kesinlikle hiçbir ihtiyacımız olmayan propaganda broşürleri değildir. Marx'ın Kapital'i, Buharin'in Tarihsel Maddecilik'i, Lenin'in Devlet ve İhtilâl'i, kooperatifler üzerine bir elkitabı vb. gibi başyapıtlar çevrilmelidir... Bu çevirileri bize gönderirlerse, onları burada uygun biçimde bastırmayı üstleniyoruz.

Parti ve Sendikalar

Sendikalarla ilişkilerimiz, komünist olarak açık yargılanmamızdan sonra oldukça zorlaştı. Sendikacı dostlarımız arasında bağlarımızı ve saygınlığımızı hâlâ koruyoruz. Ancak benzer suçlamalara uğramaktan ve bu nedenle bir takım sıkıntılarla karşılaşmaktan korkuyla, çoğu açık açık bizleri ziyaret etmekten geri duruyor. En etkili eylemimiz, çekirdek gruplarımız tarafından yürütülüyor. Özellikle İstanbul Amele Birliğinde yoldaşlarımız yoğun bir faaliyet yürütüyor. Gizli yayınlarımızın dağıtımı, bu çevrede oluyor. Dün, düşmanlarımız bu çekirdek gruplardan birini suçüstü yakaladı. Bu gruba mensup yoldaşlarımızın tümü anında Birlikten ihraç edildi ve Birlik sekreterliği, bununla yetinmeyerek, yoldaşlarımızı polise Bolşevik ajanları olarak ihbar etme alçaklığını da yaptı. Bu Amele Birliğinin, emekçiler sınıfı arasında hükûmetin bir ispiyon teşkilâtından öte bir şey olmadığı gitgide ortaya çıkıyor. Şimdi burjuvazinin bu paralı askerleri, başkanlığa Kemalist ordunun bir generalini getirmek için manevra yapıyor. Söz konusu olan Kazım Karabekir Paşa veya Rauf Bey'dir. Birlik geçtiğimiz günlerde onlara bir yemek vererek komünistleri kötüledi ve yabancı sermayeye karşı anlayışlı olmak gerektiği üzerinde uzun uzun duruldu.

Mürettipler ve demiryolcular dostumuz olarak kaldılar; İstanbul'daki mürettiplerin, İzmir'deki demiryolcuların grevini ve Doğu demiryollarının başarıya ulaşan taleplerini esinlendiren bizler olduk. Eskişehir'deki devlet demiryolları sendikası da bizim etkimiz altındadır. Ne var ki bu teşkilâtlar henüz net bir doğrultuya sahip değildir.

Bir Yoldaş Hakkında Not

Asimokopulos yoldaş hakkında görüşümüzü soruyorsunuz. Bu yoldaş, hiçbir zaman Büro'da Kazım'ın yerini almadı. Sadece birkaç toplantıya yedek olarak katıldı. Oldukça sınırlı kafalı bir militandır ve bugüne kadar işçi hareketi içinde herhangi bir rol oynamamıştır ve sorumlu bir mevki işgal etmek için gerekli niteliklerden yoksundur. Bir küçük dükkâncıdır ve tam bir küçük burjuva zihniyetine sahiptir. Bunun dışında ona karşı kanıtlanmış tek suçlama Rum kilisesi patrikliğine gidip gelmesidir.

Partinin Enternasyonal ile İlişkileri

Son olarak da teşkilâtımızın Enternasyonal ile ilişkileri hakkında iki söz etmemiz gerekiyor. Buradaki siyasî çevreler bakımından kesinlikle kabul edilemez olan şey, yurtdışında bulunan bir kurumdan iç işleriyle ilgili direktifler alınmasıdır. Bu noktada, geçerli herhangi bir neden olmasa da, insanlar çok alıngan ve tahammülsüz: Bize komünist olmakla ilgili bir suçlama getirmiyorlar, ancak Komünist Enternasyonal'den tavsiye almamızı affetmiyorlar.

Ve Rusya'dan gelen her şey –eşya ve kişi– acımasız bir aramaya tabi tutuluyor. Nitekim idarenin tedirginliğini gidermek için, Komünist Enternasyonal ile ilişkilerimizi asgariye indirmemiz gerekiyor. Size sadece önemli vesilelerle yazmayı düşünüyoruz. Sizden de bize sadece yaşamsal önemde sorunlarla ilgili bir takım direktifler göndermenizi ve bunun dışında Enternasyonal'in Türk seksiyonunun yöneticilerine duyduğunuz güvene dayanmanızı öneriyoruz.

Yoldaşlarımızdan biri, İstanbul'da oluşturulan yeni bağlantı noktasıyla ilişki kurdu. Ancak Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nden İstanbul'da çalışacak herkesten büyük gizlilik içinde davranmasını talep etmesini istiyoruz.

Komünist selâmlarımızla,
TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)

15 Kasım 1923

Günlük kur ile gündelik bir gazete Bütçesi

Günlük Pasif		Günlük Aktif	
Mürettiplerin ücreti	35 TL	1.500 nüsha satışı	30 TL
Redaktör ve memur maaşı	20 TL	İlân	5 TL
Baskı	5		
Kâğıt	15	Gelirler toplamı	35
Klişe	5	Günlük açık	47
Kira	2		
Giderler toplamı	82		82
Altı ay için açık:	8.460		
Baskı malzemesi:	1.500		
	9.960		

Başarı şansına sahip bir günlük gazete işine girişmek için gerekli asgari miktar 9.960 TL'dir.
TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)[325]

* * *

Bu rapordan sonra 23 Aralık 1923'te Dr. Şefik Hüsnü aşağıdaki kısa bilgi notunu gönderiyor. İstanbul'da İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyetlerinin üzerlerinde yarattığı baskıya özel olarak işaret ediyor.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Değerli Yoldaş,

Size bir ay kadar önce, Odesa yoluyla durumumuz ve faaliyetimiz hakkında uzun bir rapor göndermiştik. Bugün bu konulara yeniden dönmeyeceğiz; yalnızca şunu söylemeliyiz ki bir İstiklâl Mahkemesi'nin varlığı nedeniyle İstanbul'da hayatın daha da zorlaştığını söylemek zorundayız. Bu mahkeme, sözde gericiliğin niyetlerini bastıracak. Ancak fiilen, önüne, nereden gelirse gelsin her türlü muhalefeti bastırmayı koymuş durumda. Şimdi saltanatçıların defteri dürülüyor, yarın kuşkusuz komünistlere saldırılacak. Daha şimdiden, geçmişte irtibat işlerinde çalışmış bir yoldaşımız hapse atıldı. Halen neyle suçlandığını bilmiyoruz.

İki gün önce illegal yollardan Abdel Rahman Fadl adlı Mısır partisinden bir yoldaşı göndermiştik. Bu kişi bize Moskova'ya giderek öğrenim göreceğini belirterek başvurdu. Ancak eşyaları burada kaldı, bu mektupla aynı yolla onları da gönderiyoruz, lütfen kendisine iletiniz.

325 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 411-420 [Fransızca].

Gelecekte, biz de Moskova'da eğitim görmek üzere gençlik grubumuzdan bir dizi genci göndereceğiz.

Kaynak yoksunluğundan gazetemiz 15 gündür yayınlanamıyor. Bir önceki raporumuzda geniş olarak açıkladığımız bu sorun konusunda acil cevabınızı bekliyoruz. Bunu sabırsızlıkla bekliyoruz. Halen bir abone kampanyası başlattık; daha iyi koşullar elde edinceye kadar gazeteyi on beş günlük olarak çıkaracağız.

Komünist selâmlarımızla,
TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)

23.XII.1923[326]

* * *

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin 1923 yılındaki çalışmaları da bir genel rapor halinde Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne gönderilmiştir. Raporda temel talep TKGB'nin KGE ile doğrudan ilişki kurmasıdır. TKGB'nin Türkiye'deki tüm gençlik gruplarının birleştiği merkez olması süreci anlatılırken ilginç bir nokta da, Bİİ içindeki gençlerden ayrı olarak Roland'a (Ginzberg) bağlı gençlerin Yahudi gençliği olarak anılmasıdır. Yukarıdaki raporda da adı geçen İsmail Hakkı (Rıza), anlaşıldığı kadarıyla o dönem gençlik hareketi içinde etkili bir kişidir ve KGE kendisiyle doğrudan ilişki içindedir. 1 Mayıs ertesi tutuklamalar ele alınırken Dr. Şefik Hüsnü'nün raporunda sözü edilen gençlik içindeki provokatörden TKGB raporunda söz edilmemektedir. Raporun ilginç noktalarından bir diğeri de kuşkusuz, teşkilât hakkında verilen ayrıntılardır. Rapora göre, TKGB'nin, büyük ağırlığı İstanbul'da olmak üzere Türkiye çapında 110 üyesi vardır ve yayınları 80-100 dolayında basılmaktadır.

Komünist Gençler Enternasyonali'nin
İcra Komitesi'ne
TKGB'nin Faaliyeti

921 senesinden itibaren organize bir kuvvet halinde faaliyete girişen Türkiye Komünist Gençler Birliği 923 senesi Nisan'larına doğru kemî ve keyfi kuvvetleri artmış mütekâmil bir teşkilât haline gelmişti. Gençlik, 923 senesi Bir Mayıs'ında çok büyük bir faaliyet gösterdi. Bir Mayıs tezahüratı için Parti SeKa'sınca (C.K. [Kiril]) tertip ve tab edilen beyannameler daha matbaada iken polisin eline geçmişti. Bunun üzerine gerek parti için, gerekse Gençler Birliği namına illegal ikinci defa olarak beyannamelerin tab ve bu işin Gençler (C. K. [Kiril])'sına havalesi kabul edildi.

TKGB bu işi yirmi dört saatte muvaffakiyetle yaptı. Ve (8) bin miktarında olan beyannameleri, bir gecede İstanbul'un dört bir tarafına dağıttı. Fakat Mayıs'ın üçüncü günü, bir provokasyon neticesinde Parti (C. K. [Kiril])'sı ile beraber Gençlik SeKa'sı (C. K. [Kiril]) ve en faal arkadaşlar tevkif edildiler... Hariçle mevcut olan rabıtamız koptu. Balkan Federasyonu ile de

326 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No:25, Klasör No: 32_36, Belge No: 460 [Fransızca].

münasebetimiz münkati oldu. Biraz sonra Bulgar reaksiyonu da vücuda gelince bu sahada hiçbir münasebetimiz kalmadı. Balkan Federasyonu'nun gönderdiği materyal ve mektuplar elimize geçmedi. Viyana'da akdedilen konferanstan bile ancak elimize geçen rezolüsyonlarıyla haberdar olabildik. Bu suretle, elimize ara sıra geçen literatür gelmemeye, büsbütün muavenetsiz bir halde çalışmaya başladık. Mayıs'ı takip eden Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında tam bir atalet devresi geçirdik. Zira bu aylarda muhakeme ile meşguldük. Mamafih bu sükûn devrêsinde, tevkif edilen arkadaşlar yerine tali arkadaşların ikamesi, tanınmamış yoldaşların faaliyete sevki, yeni liyezonlar tanzimi ile uğraşıldı.

-Sükûndan Sonra Yeni Bir Faaliyet Devresi-

Mevkuf arkadaşlarımızın muhakemesi ve burjuva terörü ile geçen dört beş aydan sonra gençlik daha faal bir tarzda harekete geçti. Takibata uğradıkları için çalışamayan arkadaşlar tekrar teşkilât işleriyle uğraşmaya başladılar. Bu suretle teşkilât eski kuvvetini yeniden iktisap etmiş oluyordu.

-Teşkilât Tevkifattan Evvel Nasıl Çalışıyordu?-

Teşkilâtımız tevkifattan evvel, beş kişilik bir merkezî komite tarafından idare olunuyordu. Merkezî komite, mıntıka rehberleriyle temasta bulunuyor, bu mıntıka rehberleri de hücre rehberlerini idare ediyorlardı. Beher hücre ancak beşer kişiden mürekkepti. Ancak bu beş kişi birbirini tanıyabiliyordu. Her hücre rehberinin bir muavini de bulunmakta idi. Muhtemel bir tevkifat karşısında bu muavinler faaliyete geçiyorlardı. Bu tarz teşkilâtın faydası, bilhassa tevkifat esnasında görüldü.

-Tevkifattan Sonraki Yeni Taazzuv Devresi-

Tevkifattan sonra, eski usulümüzü muhafaza etmekle beraber, hatası görülen kısımları tashih etmek ve yeni şeraite göre yeni yeni tadilat yapmak lüzumunu hisseden teşkilât evvela merkezî komiteden işe başladı ve tevkifatla tanınan merkezî komiteyi değiştirmeyi faydalı buldu. Sabık merkezî komitenin faal azaları daha gizli bir şekilde mesailerine başladılar. İşlerin daha muntazam gidebilmesi için, beşer kişilik mütehassıslardan mürekkep ve merkezî komitenin idaresinde iki büro teşkil edildi.

Bu bürolar, (Teşkilât Bürosu) (Neşriyat ve Propaganda Bürosu) unvanını aldılar. Büroların tesisi, derhal tesirini gösterdi. Bir iki ay içersinde teşkilât işlerinde fevkalâde büyük farklar görüldü. Neşriyat işlerimiz, daha muntazam bir şekle girdi. Spesialist organizatörler yetişmeye başladı.

-Marksist Kurjokları-

Reorganizasyon devresinde bir yenilik daha yapıldı. Teşkilâta mensup arkadaşların (İlmî Marksizm) sahasında daha fazla malumat edinmeleri için beşer kişilik (Komünist Kurjokları) vücuda getirildi ve bunlar bütün teşkilât dâhilinde tamim edildi. Kurjoklara ders veren arkadaşlar entelektüel olmakla beraber, yanlarına verilen muavinler işçi gençlerinden intihap edilmekte, bu suretle bilahare onların kurjok rehberi olabilmeleri temin edilmektedir.

Bu kurjoklarda sıra ile (Buharin'in Komünist Alfabesi, Tarihi Materyalizm, İktisad-ı Siyasî, Amele Hareketleri Tarihi, Manifeste Communiste) gibi bahisler mufassalan geçilmekte ve üzerlerinde münakaşalar yapılmaktadır. Mesela (Sınıf Mücadelesi) yalnız birer derste mevzubahis olmaktadır.

-Türkiye'de Gençler Teşkilâtında Vahdet-

Evvelce Türkiye'de icra-yı faaliyet eden muhtelif gençlik grupları bulunmakta idi. Bugün bütün bu gruplar, Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne dâhil olmuş ve hareket tek bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu toplanma keyfîyeti gerek hadisatın sevkiyle vücut bulmuş, gerekse Komintern'in bu sahadaki müteaddit direktifleri neticesi olmuştur. Böyle ufak ve ayrı grupların bulunuşu, o grupların başında kariyerist muayyen arkadaşların bulunmasından neşet etmiştir. Zira Komintern'in müteaddit direktifleri, bütün ufak grupçukların (Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne) iltihak etmeleri tarzında olmasına rağmen onlar, bu direktiflere karşı gelmeye çalışmışlar, bu suretle iltihaktan ziyade, bir antant suretiyle kariyerlerini temine çalışmışlardır. Mamafih, kitlelerin şuuru, onları istemeyerek de olsa, doğru yola sevk etmiştir. Bunu takviye için Komünist Gençler Enternasyonali'nin ufak grupların bila-kayd u şart Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne girmesi hakkında bir rezolüsyon çıkarması lâzımdır. Bu suretle hareket, İsmail Hakkı gibi avantüristlerin sergüzeşt-cûluğuna iyi bir darbe teşkil eder.

-Diğer Gençlik Teşkilâtları Ne Oldu?-

Rum Gençleri: (UIT/Bİl) teşkilâtı mevcut olduğu zaman ona mensup küçük bir Rum Gençler Grubu vardı. UIT teşkilâtının dağılması ve en iyi unsurların partimize girmesiyle, yalnız kalan bu gençler müteaddit defalar Gençlik Teşkilâtımıza girmeleri hakkındaki teklifimize muvafakat etmediler ve münferiden çalışmakta taannüt ettiler. Bu İsmail Hakkı'nın teşviki neticesinde olmakta idi. Fakat İsmail Hakkı'nın oradan da tard edilmesi neticesinde (7) kişi miktarında olan bu grup da teşkilâtımıza iltihak etti ve direktiflerimiz altında çalışmaya başladı.

Ankara Gençleri: Ankara Komünist Partisi'ne mensup Gençler Teşkilâtı, Ankara Partisi'nin inhilâliyle beraber dağılmışlardı. Bugün onların en faal ve çalışmaya kabiliyetli olanları bir seneden beri teşkilâtımız içindedirler.

Yahudi Gençleri: Rolan isminde bir şahsın idaresinde bulunan ve teşkilâtımıza girmemek hususunda taannüt eden bu gençler de Rolan'ın Türkiye'den çıkması dolayısıyla teşkilâtımıza müracaat ederek direktif istemişler ve (10) kadar olan uzuvlarını teşkilâtımıza takdim etmişlerdir.

İsmail Hakkı: İki sene evvel grubumuz dâhilinde çalışan, bilahare komünistlikle kabil-i telif olmayan hareketlerinden dolayı Komintern Mümessili (Gafurof)un huzuruyla teşkilâtımızdan ihraç edilen İsmail Hakkı, bizce komünist olarak mevcut olmayan bir adamdır. Bugün onun tek bir faaliyeti yoktur.

Hakkında Komintern mümessilinin de rey verdiği bir tard kararı olmasına rağmen Komünist Gençler Enternasyonali'nin bununla alakadar olması, onunla müstakilen muhabere-de bulunması, teşkilâtımız dâhilinde disiplinsizliği doğurur. Biz kendisine müteaddit defalar teşkilâtımıza girmesi hakkında, müracaat etmiş ve teklifimizi kabul ettirememiştik. Bugün için, onun teşkilâta tekrar alınması mevzubahis olsa bile, uzun bir namzetlik devresi geçirmesi lâzımdır. Her şeyden evvel disipline ehemmiyet veren komünist teşkilâtları, faal ve kıymetli bile olsa, ferdî ve anarşik hareket etmek isteyen adamları çiğneyip geçmekten, fırlatıp atmaktan çekinmezler. Çünkü bu, teşkilâtın yaşaması için zaruridir. Binaenaleyh Komünist Gençler Enternasyonali'nin bu sahada yapacağı şey, kendisine derhal ve son bir direktif vermesi ve teşkilâtımıza müracaatı bildirmesidir. İsmail Hakkı meselesi, bizim için mevcut olmayan bir meseledir.

-TKGB'nin Faaliyet Sahaları-

Teşkilâtımız iki sahada ibraz-ı faaliyet etmektedir.

1- İşçi gençliği arasındaki faaliyet.

2-Mektep gençliği arasındaki faaliyettir.

İşçi Gençliği Arasındaki Faaliyet:

Teşkilâtımızın işçi gençliği arasındaki faaliyeti, fabrikalarda çalışan gençler arasında, münferit sanayi yerlerinde çalışan çıraklar arasında, Sanayi Mekteplerindedir. Bu faaliyet neticesi şimendifer, tramvay, İmâlat-ı Harbiye, Sanayi Mektebi, şoförler arasında nüveler vücuda getirildi. Bu gençlik arasındaki çalışma tarzı yine hücre usulündedir. Buralarda da (Amele Marksist Kurjokları) bulundurmaktayız. Haftada iki defa yapılan içtimalarda, içtimaın yarısı gençliği alakadar eden günün meselesine, diğer yarısı da işçi gençliğinin tenviri kısmına hasredilmektedir.

İşçi gençliği arasındaki faaliyet neticesi, işçiler için meccani gece dersleri için Türk Ocağı'nı bir esas kabul ettirdik.

-İşçi Gençliğinin Grevlerde Faaliyeti-

İzmir şimendifer grevinde, incirciler grevinde, İstanbul Şark Şimendiferleri grevinde, mürettipler grevinde komünist gençlik gayet faal bir rol oynamışlardır. Mürettiplerin çıkardığı gazeteye fahri yazı yazmak, muhabir olmak, demiryollarını tahrip, polislerle mücadele, çalışmak isteyen işçilere mani olmak hep komünist gençliğinin yaptığı işlerdir.

-Mektep Gençliği Arasındaki Faaliyet-

TKGB faaliyetinin mühim bir kısmını da mektep gençliği arasına hasretmektedir. Bu faaliyet neticesi olarak İstanbul'un bütün büyük mekteplerinde, liselerinde, iptidai muallimleri arasında komünist hücreleri vücuda getirilmiştir. Gençlik yalnız bununla iktifa etmemiş, her mektepteki isyan hareketlerinin başına geçerek onları idare de etmiştir. Bu suretle, yüzlerce genç, dört beş kişilik gruplarımız tesirinde kalmıştır.

-Sanayi Mektebi'ndeki İsyan-

Gençliğin mektepler arasındaki faaliyetlerine misal olmak üzere bir iki hadise zikredebiliriz. Sanayi Mektebi'nde komünist propagandası yaptıkları için mektepçe tecziye edilen birkaç arkadaşın maruz kaldıkları bu hareketi protesto için bütün mektep talebesi 4 gün müddetle mektebi terk etti. Bu hadise mektep idaresinde büyük bir karışıklık doğurdu. İşe hükûmet müdahale etti ve müşevviklerden iki kişi mektepten tard edildi.

-Askerî Tıbbiye ve Tıp Fakültesi'ndeki Hadiseler-

Komünist gençlerimizin çok faal ve kesif olarak bulundukları Tıp Fakültesi ve Askerî Tıbbiye Mektebi'nde birçok isyankâr hadiseler olmuştur ki, bunlar başlı başına oradaki komünist gençlerin eseridir.

1- Mektebi ziyarete gelen Millet Meclisi Reisi Fethi'nin, nutkuna cevap veren Askerî Tıbbiye'den bir arkadaşımız şiddetle hükûmeti tenkit etmiş, işçilerin yoksul halkın sefaletinden, proleter gençliğinin ihmal edildiğinden bahsetmiştir. Bu nutku müteakip arkadaşımız askerî idare tarafından derhal mektepten tard edilerek İstanbul'dan teb'id edilmiştir. Bu hareket mektepte şiddetli bir hareket doğurmuş, nihayet arkadaşımızın tekrar İstanbul'a avdeti ve sivil Tıbbiye'ye kabulüyle hadise kapanmıştır.

2- Yine bu hadiseden sonra komünist hareketlerinden dolayı mektepçe hapsedilen ve tardları için uğraşılan birkaç talebeyi kurtarmak için bütün talebe askerî idareye karşı isyan et-

miştir. Bu isyanı idare eden on kişilik bir komite bulunuyordu ki bunun yedi tanesi teşkilâtımıza mensup komünist gençlerdi.

3- 923 senesi 1 Mayıs harekâtından dolayı tevkif edilen bir arkadaşımız Askerî Tıbbiye'ye mensuptu. Bu sene, tekrar mektepte propaganda esnasında üzerinde kitap olarak yakalanan bu arkadaşımız mektepten tard edilmiş ve tevkif edilmiştir. Bu hareket yine mektepte karışıklığı mucip olmuş ve bundan istifade eden komünist arkadaşlarımız, meseleye anti militarist bir mahiyet vermişlerdir.

-TKGB'nin Türk Ocağı'nda Faaliyeti-

Memleketimizde, takriben on bir sene evvel ve (Türk Ocağı) namıyla maruf olan bir müessese vardır. Bu müessese ilk zamanlar yalnız İstanbul'da merkez olarak bulunmakta idi. Millî harpte Anadolu'nun her tarafında birçok şubeleri vücuda getirilmiştir. Bu Türk Ocakları, gençliğe milliyet ve şovenizm telkin etmek için yapılmıştır. İlerde faşist karargâhları olacağı şüphesiz olan bu ocaklara da komünist gençlerimiz girmişler, hatta bazılarında heyet-i idareye kadar çıkmaya bile muvaffak oldular. Istanbul Türk Ocağı, oradaki komünist arkadaşlarımızın tazyikiyle, genç işçilere meccani gece dersleri için kurslar açmayı kabul etti.

-TKGB'nin Teşkilâtı-

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin merkezi İstanbul'da olmak üzere; İzmir, Adana, Edirne, Kayseri, Ankara gibi yerlerde şubeleri bulunmaktadır.

-İstanbul Teşkilâtı-

921 senesinden beri faaliyette bulunan Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin merkezi İstanbul'dadır. İstanbul'daki teşkilât aşağıda hücre adedince ve uzuv adedince gösterilmiştir.

Nerelerde Olduğu	Hücre Miktarı	Uzuv miktarı
Yedikule Şimendifer Fabrikası'nda	1	6
Sanayi Mektebi'nde	2	10
Tramvaycılar Arasında	1	3
Reji amelesinde	1	4 kız
Askerî Tıbbiye ve Tıp Fakültesi'nde	4	20
Baytar Mektebi'nde	1	4
Eczacı Mektebi'nde	1	3
Sanayi-i Nefise Mektebi'nde	1	3
Mühendis Mektebi'nde	1	3
İptidai Muallimleri Arasında	1	3
Kabataş Lisesi'nde	1	5
Rum Gençleri	1	7
Yahudi Gençleri	2	10

-İzmir Teşkilâtı-	Hücre	Aza
İzmir Sanayi Mektebi'nde	1	5
İzmir Lisesi'nde	1	3
İzmir Darüleytam'ında	1	4

-Edirne Teşkilâtı-		
Edirne İşçiler Yurdu'nda	1	5
-Adana Teşkilâtı-		
Adana Şimendifer İşçileri Arasında	1	3
Kayseri Fabrikası'nda	1	4
Ankara:		
İmâlat-ı Harbiye Fabrikası'nda	1	5

TKGB Neşriyatı

TKGB 1921 senesinden beri illegal olarak şapirografla (Zincirbend Gençlik) daha sonra (Genç Komünist) adlı iki mecmua neşretmekte idi. Tevkifattan sonra bu mecmualar tevhit edilmiş ve gayet iyi bir şekilde olmak üzere (Genç Komünist) mecmuası, (Neşriyat Bürosu) nun idaresinde olmak üzere yine elle ve şapirografla matbu olarak çıkmaktadır ve bu mecmua elyevm Gençler Teşkilâtı'nın organı olarak çıkmaktadır. Memlekette intişar eden birçok nasyonalist mecmua ve gazetelere karşı Komünist Gençliği ancak 60-80 nüsha miktarındaki bu illegal organla cevap vermek ve propagandalarını akim bıraktırmak mecburiyetindedir.

Kitap ve Broşür Neşriyatı

		Nüsha
1- Komünist Gençliği ve Vazifesi	üç defa tabedilmiştir.	180
2- Vaziyete Bir Nazar		80
3- Komünizm		60
4- Şark'ta Şûrâ Tesisi		80
5- Yirmi bir Madde		80
6- Türkiye'nin İşçi Kadınlığına Moskova'nın Selâmı		80 100
7- Bir Komünist Gittiği Yerde Ne Yapar1		100
8- " " " " " 2		100
9 - Türkiye İşçi ve Çiftçi Gençliğine		80
10- Türkiye'nin Genç Askerlerine		80
11- Karl Liebknecht		40
12- Rosa Luxemburg		40
13- Tramvay Amelesine		120
14- Bir Şuurlu İşçi Nasıl Hareket Eder?		120
15- T.K.G.B Uzuvlarına		80
16- " " " Rehberlerine		40

-Komünist Gençler Enternasyonali İle Münasebetimiz ve Vaziyetimiz-

Türkiye Komünist Gençler Birliği teşekkülü tarihi olan 921 senesinden beri, mevcut rezolüsyonlara rağmen hiçbir suretle muavenet görmemiş, bütün mevcut maddi müşkülata göğüs gererek bugüne kadar kuvveti mütezayit bir halde yaşamıştır. Burada, hiç şüphe yok ki, teşkilâtımızın büyük kabahati vardır. Biz biliyor ve görüyoruz ki, Komünist Gençler Enternas-

yonali Türkiye'deki gençlerin faaliyeti hakkında hiçbir şey bilmiyor. Veyahut bildiği şeyler de baştan başa yanlış olan şeylerdir. Şüphesiz ki burada kabahat yine bizimdir. Biz bunu itiraf ediyoruz. Fakat şu meseleyi de halletmek istiyoruz. Türkiye Komünist Gençler Birliği, vaziyeti hakkında birçok raporlar yazmış ve hep bunları, Türkiye Komünist Partisi vesaitiyle göndermiştir. Biz anlıyoruz ki Türkiye Komünist Gençler Birliği, partinin vesaitine ihtiyaç hissetmeksizin Komünist Gençler Enternasyonali'yle muhabere ve münasebette bulunmak zaruretindedir. O zaman, kırtasiyeciliğe ve Gençlik Teşkilâtı'nın ihmaline imkân kalmayacaktır.

Binaenaleyh, Komünist Gençler Enternasyonali'nin, bizimle müstakilen muhabere imkânını temin hususuna nazar-ı dikkatini celp ederiz. Bu vücuda geldiği takdirde, yani Gençler SeKa'sından muayyen bir arkadaş Gençler Enternasyonali'yle muhabereye memur edildiği takdirde işler daha muntazam gidecektir.

Türkiye bir Şark devleti olmakla beraber Balkanlar manzumesine dâhil bulunduğundan ve umumiyetle Avrupa'nın muvazenesinde mühim bir rol oynadığından velhasıl Şark'ı Garb'a rapt ve Şark milletlerinin pişdarı bulunduğundan kendisinin diğer bütün Şark milletlerinden farkı vardır.

Beynelmilel inkılâbî vaziyet, memleketin coğrafi ve siyasî mevkii hülâsa bütün afakî şerait Türkiye Komünist Partisi'ne, Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne çok ağır vazifeler tahmil etmektedir. Binaenaleyh Türkiye Komünist Gençler Birliği, ilk adımda, bi'z-zarure küçük, fakat zinde ve şuurlu bir grup, siyasî ve sınıfî şartlara göre her nevi teşkilât ve propaganda şekillerini tatbike mecbur olan yetişmiş rehberlerin ve şuurlu bir ekalliyetin grubu olacaktır. Bunun için Türkiye dâhilinde kuvvetli bir komünist gençliğinin bulunması, değil yalnız Türkiye inkılâbı için, Şark inkılâbı için, hatta Avrupa inkılâbı için bile zaruridir. Binaenaleyh, Komünist Gençler Enternasyonali aşağıdaki taleplerimizin, hareketimizin durmaması için lazım olan asgari talepler olduğunu nazar-ı dikkate almalı ve öylece bize muavenette bulunmalıdır.

-KG Enternasyonali'nden Taleplerimiz-

1- Türkiye Komünist Gençler Birliği, nasyonalist gençliğin namütenahi mecmua ve gazetelerine mukabil tek bir mecmuaya bile mâlik değildir. Komünist fikirlerini neşr ve tamim etmek, aleyhimizdeki propagandaları akim bıraktırmak için hiç olmazsa (on beş günlük) bir gençlik mecmuasına şiddetle ihtiyacımız vardır.

2- Gençlik namına şimdiye kadar legal olarak tek bir kitap neşredilmemiştir. Mebzul neşriyata ihtiyacımız vardır. Hiç olmazsa bir sene için asgari ayda dört formalık neşriyatta bulunmak ihtiyacındayız, bunun temini.

3- Gençlik Anadolu dâhilinde daha iyi propaganda ve teşkilât yapılabileceğine kanidir. Binaenaleyh mühim yerlere teşkilât hesabına birkaç arkadaş göndermek, oralarda daha muntazam propaganda şubeleri tesis etmek lazımdır.

4- İllegal olarak faaliyette bulunan gençlik gizli işleri için bir büroya ihtiyaç hissetmektedir. Temini.

5- Anadolu'nun işçi merkezlerinde seksiyonlarımız ve muhaberemiz bulunmasına rağmen iyi bir liyezonumuz yoktur. Bunun için İstanbul'da legal bir işçi kütüphanesinin tesisi lüzumuna kaniiz.

Bu kütüphane münhasıran işçiliğe ve komünizme ait her lisanda mevcut eserleri bulunduracak, aynı zamanda Anadolu şehirleri ve hariçle münasebette bulunmak için iyi bir merkez olacaktır.

6- Teşkilât işleriyle uğraşan arkadaşlarımız, hayatlarını temin etmek ve sair sebepler dolayısıyla bütün zamanlarını teşkilât işlerine vakfedemiyorlar. Bunun için teşkilâtımızın organizasyon, neşriyat, propaganda bürolarında çalışabilecek asgari üç militana şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir.

7- Almanca, Fransızca lisanlarda intişar eden mühim mecmua ve kitapların muntazam bir surette Viyana Kitabeti vasıtasıyla gönderilmesini temin etmek... Aynı zamanda gençliğe ait Rusça kitapları da vermek.

Yukarıdaki talepleri vücuda getirmek için aşağıdaki bütçenin aynen kabulü lâzımdır.

Türk Lirası:		
On beş günlük bir gençlik mecmuası	80	ayda
Ayda dört formalık kitap neşri	80	
Mecmua için legal büro	30	
Büro için bir militan	40	
Bir işçi kütüphanesi kira (20)	20	X
Kütüphane için bir militan	30	X
İllegal bir büro	20	
Teşkilât, neşriyat, propaganda bürolarında istihdam edilmek üzere üç militan	150	
Teşkilât işleri ve teşkilât için Anadolu'nun muayyen mevakiine arkadaşlar göndermek	250	
Bir aylık talebimiz	700	
Kütüphane tesisi için bir defalık 200 verilmesi lâzım gelen meblağ	---------- 900	
On beş günlük gençlik mecmuası	80	
Ayda dört formalık kitap neşri	80	40
Mecmua için legal bir büro	30	20
Büro için bir militan	40	30
İllegal bir büro	30	20
T.K.P. için üç militan	150	120
Anadolu'daki teşkilâtı takviye için	250	200
	660	430
	3	3
	1980	1290[327]

327 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: [648-656//617-623//637-638//640-645] [Eski Türkçe].

1924 YILI FAALİYETLERİ DOĞU SEKSİYONU İLE İLİŞKİLER VE KOMİNTERN V. DÜNYA KONGRESİ

Aydınlık'ın 1924 yılında çıkan sayıları, eskilerinden farklı olarak, memleket meseleleri üstüne tahlil ve tenkitlerin yanısıra, Marxist teori ve Sovyet deneyi hakkında yazılara da geniş yer vermiştir.[328] Örneğin, 1924 Şubat sonlarında yayımlanan Sayı 20, hemen bütünüyle, 21 Ocak'ta ölen Lenin'in anısına ayrılmıştır.[329] Yalnız, bu sayıda Dr. Şefik Hüsnü'nün, son zamanlarda canlı bir fikir etkinliği göstermeğe başlayan yenilik yanlılarını Marxizm açısından eleştiren dikkate değer bir yazısı vardır.[330] Yazar, önce bu müceddidleri yüz yıl önceki ütopyacılara benzetmekte ve diyalektik materyalizmin onların tutumunu nasıl tenkit ettiğini hatırlatmaktadır: "Hayatın akışı istikametinde olmayan içtimaî teşebbüsler daima akamete mahkûmdur." Şefik Hüsnü, özetle, üstyapıda yeralan kurumlarda girişilecek modernleştirme çabalarının bir kere sathîliğini, sonra faydasızlığını ve nihayet "içtimaî ıslahat" adına uymadığını belirtmektedir:

> "Sebatkâr bir sây ile memleketimizde bir büyük sanayi ve yer yer elektrik merkezleri vücuda getirmeğe muvaffak olduktan sonradır ki, yeni istihsal ve tevzi usullerimizin tesiri altında hayat şartlarımızın değişmesi bir içtimaî inkılâp zaruretini hissettirecektir. Yoksa bugün hukuk-u aile kanunu, maarif ıslahatı ve saire gibi vesilelerle içtimaî inkılâptan bahsetmek, bu tabiri gülünç bir tarzda kullanmaktır.
>
> "İçtimaî inkılâbın bir temenniden ibaret kalmaması için, bugünkü devlet ricalinin hakikatı olduğu gibi görmesi ve teferruatla uğraşmaktan vazgeçerek, umumî bir plâna tevfikan iktisadiyatımızı yükseltmeyi gaye edinmesi kifayet eder. Siyasî inkılâbımızı yapmak hususunda sarf edilen azim ve celâdet bu iktisadî inkılâbımızı tahakkuk ettirebilir."

Şubat'ta çıkan Lenin sayısından sonra, *Aydınlık* yine iki ay yayımlanamamıştır. 1924 Mayıs sayısı ise, hayli yeni bir havaya bürünmüştür. Bu sayıdan (No. 21) itibaren, *Aydınlık*'ta Marxist-Leninist teori üstüne bilgi veren telif ve tercüme yazılara çokça rastlanmaktadır.[331] Bunun yanı sıra, Dr.

---

328 *Aydınlık*'ın ilk sayılarına oranla bu yeni gelişmesinde, Osmanlı hükûmetinin ve Müttefik işgalinin sansüründen kurtulmuşluğun da payı olabilir.

329 Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya'nın bu sayıda yayımlanan makaleleri, 1925'in ilk günlerinde daha geniş bir şekilde, Aydınlık Külliyatının II'inci kitabı olarak basılmıştır: *Lenin ve Leninizm.*
Şevket Süreyya, *Aydınlık* yazılarından önce de, 'Lenin Komünizmi görmeden ölmüştür' diyerek kamuoyunda ün kazanmaya başlamıştı. Lenin ve Marx'tan sözettiği, tarihî şahsiyetler ve tarihte şahsiyetlerin rolü üstüne konuşmasını, 'Komünizm ne ölmüş ne de iflâs etmiştir, çünkü daha doğmamıştır' diye bağlamıştı, *İleri*, *2* Şubat 1924.

330 'İçtimaî Islahat Meselesi,' s. 529-532.

331 Örneğin: Marcel Olivier, 'Marxizm ve Leninizm,' Sayı 20, s. 553-554; Memduh Necdet, 'Marxizm Dersleri: Tarihi Materyalizm,' Sayı 22, s. 571-573; Kızıl Çalıkuşu-Şaziye Sabiha [Şevket Süreyya], 'Genç Marxistler Sütunu: Tarihî Materyalizm I ve II,' Sayı 22 ve 23, s. 582-584 ve 606-608; Şevket Süreyya, 'Kari Marx'ın Ağzından Kendi Felsefesi,' Sayı 23, s. 596-597.
Mayısta çıkan derginin kapağında, kırmızı ve orak-çekiçli bayrak ve -bundan sonraki sayılarında da devam etmek üzere- ilk sayfasının başında: 'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz' sözü göze çarpmaktadır.

Şefik Hüsnü o sıralar memleketi saran, 17 Kasım 1924'te TBMM'de Halk Fırkası'na karşı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına varacak huzursuzluklara bakarak, yaklaşan fırtınanın Marxist sosyoloji araçlarıyla bir ön-çözümlemesini yapmıştır.[332] Buna göre, "1324 senesinde Meşrutiyet'in ilânından beri, Türkiye'nin tarihi, inkişâf halinde bulunan küçük burjuvazinin, maruz kaldığı çeşitli istibdat ve tahakkümlere karşı açtığı mücadelelerin tarihinden başka bir şey değildir. Bu müteşebbis sınıf, evvelâ yükselmesine hail olan Abdülhamit'i devirmek gayesini takip eden Meşrutiyetçilik hareketine bütün kuvvetiyle müzaheret etmiş; müteakiben de yavaş yavaş alelıtlak hükümdarlığa ve o makamı âlet edenlere karşı mücadeleden hâli kalmamıştır."

> Böylelikle, Türk küçük burjuvazisinin doğurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1914 öncesinde yerli ve yabancı sermayenin çekiciliğiyle karşılaşınca; fırkanın "tecrübesiz ve haris" elebaşları, üye kitlesinin çıkarlarına sırt çevirerek bu iğvaya kapılmışlardır. "Artık onlar kendi partilerinin efradını ve neşet ettikleri sınıfı değil, daha Abdülhamit zamanından beri, Türkiye'de mevcut, kozmopolit unsurlardan mürekkep şehirli sermayedarlar sınıfını temsil ve onun menfaatlerini müdafaa ediyorlardı." Türkiye'deki sermayedar burjuva ve küçük burjuva sınıflarından ilki, Batının emperyalizmle kavgasında merkezî Avrupa sermayedarlarının tarafını tutmak yönelimindeydi. Buna uygun olarak, Kayser İkinci Wilhelm de, türedi Osmanlı Meşrutiyet ricalini Alman sermayedarlığının menfaatlerine bağlamayı başarmıştı. Bu uzlaşmanın dışında kalan Türk küçük burjuvazisi ise, menfaatini harbe girmemekte görüyordu. Bununla birlikte, parti önderleri bir emrivâkile memleketi savaşa soktular. Bu sayede, sermayedar burjuvazisi savaş süresince, müstebit rejimin de yardımı ile, "âdi şerait içinde tahayyül bile etmesine imkân olmayan servetler, sermayeler yığmaya muvaffak oldu." Ordu teçhizatı ve savaş malzemesi taahhütlerinde, vagon inhisarında ve ihtiyaç maddeleri üstünde yapılan vurgunculuk, bu sınıfı adamakıllı semirtti. Fakat, Mihver grubunun yenilgisi, bir hezimet sadmesi yarattı. Türk sermayedar burjuvaları, "Mütarekenin ilk senelerini öteye beriye başvurmakla geçirdiler. ... Denize düşen yılana sarılır kabilinden, bir ara içlerinden en cüretkârları, en halis sınıf düşmanlarının hâkimiyeti altında olan Sovyetler Rusyasından bile istifadeye yeltendiler. Akıllarınca Bolşevikleri âlet ederek, İtilâf devletlerinin memleketimiz aleyhindeki tasavvurlarını akim bırakacaklardı. Fakat gaye memleketi kurtarmak ve bir inkılâp yapmak değil, milleti eskisi gibi soymak imkânlarını hazırlamaktı." Bu taktik tutmayınca, tersyüzü edip bu kere "Düveli İtilâfiye sermayedarlarına"

---

332 'Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaları,' *Aydınlık*, Sayı 22, (Haziran 1924), *s.* 562-565.
Bundan beş ay önce, İngilizce *Inprecorr'da* G. Astakhov imzasıyla yayımlanan 'Türkiye'de Liberallerle Tutucular Arasındaki Savaşım' (31 Ocak 1924, cilt 4, No. 8, s. 47) başlıklı yazı da, başlayan iç kavgalar hakkında ilginç yorumlar içeriyor. Ziya Gökalp'in Halk Fırkası için, gericilere ve köktencilere karşı Liberallerle Tutucuların bloku dediğini ve onları yenince kendi aralarında kapışacakları öndeyişinde bulunduğunu aktaran yazar, geçen ilkbaharda (1 Mayıs tutuklamalarıyla) TİÇSF'ye, yaz sonunda da (2. dönem seçimleri ile) gericilere darbe indirildiğini belirttikten sonra, Cumhuriyet ilânının aslında Liberallerin Tutuculara savaş ilân etmesi olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Kemalistler artık pek kovuşturulmayan köktencilerin de desteğiyle, gericilerin katılacağı Tutuculara karşı keskin bir iktidar mücadelesine gireceklerdir. (Astakhov bu yazısında, [Anadolu'da] *Yeni Günü* çıkaran Yunus Nadi'nin 'Türk Marat'ı' diye tanındığını da söylüyor.)

yanaşmayı denediler; bunun için de "harbe iştirakten bizzat mesul bazı mühim şahsiyetleri feda" etmekten çekinmediler.

"Bugün, henüz asrî sermayedarlık usullerine bigâne olmakla beraber, onun korkusunu almış olan Anadolulu genç burjuvalarımızın, iktisaden inkişâf edebilmek emeliyle tahakkuk ettirdikleri halkçı inkılâbına muhasım bir vaziyet alanlar, işte bu zengin Türk burjuvalarıdır." İzmir'in işgalinden sonra, Anadolu'nun orta sınıf halkı, menfaatlerini ve mevcudiyetini tehlikede gördüğü için, teşkilâtçı rehberlerin arkasından istiklâl mücadelesine atılmıştır. Savaş sırasında, bir hayli tereddütten sonra, iki yüzlü bir politika takip ederek millî mücadeleye karşı mutavassıt bir tavırda karar kılan sermayedar burjuvalar ise, "istiklâl harbinin cezrî bir siyasî inkılâba müncer olacağı"nı kestirememişlerdir. Bugün de, sınıf çıkarlarıyle gözleri örtülmüş olduğu için, ancak sathî ıslahata razı olmakta, fakat hilâfeti ilga, hanedanı tard ve lâikliği ilân gibi "ileri (!)" ıslahatı "havsalalarına sığdıramamaktadır".[333] Yüksek burjuvazimiz, Avrupa sermayedarlığıyla adamakıllı birleşmiş olduğundan, menfaati "milletin mümkün olduğu kadar yavaş uyanmasında"dır: Tabiî ki, elde edilmesi kolay bir hükümdarı tercih edeceklerdir. Halkı bilgisiz ve boynu eğik tutan "hacılar ve hocalar zümresinin memlekette nüfuz sahibi olmasını Frenklerin şiddetle arzu ettiği, herkesin bildiği bir hakikattır." Saray kalıntılarının ve serseri münevverlerin de katıldığı kozmopolit sermayedarlar, irtica bayrağı altında bugün "millî inkılâba karşı muhasım bir cephe açmıştır."

Burjuvazinin iktisadî bakımdan en ilerlemiş bölümü, siyasal gericilik programını benimsemiştir, henüz kapitalistleşmemiş olan öteki bölüm burjuvazi ise, halkçı devrimi gerçekleştirmeğe kararlıdır. Böylelikle şimdi, "Türk burjuvazisinin iki muarız cenahı arasında cerèyan edecek bîaman bir aile kavgasının arifesinde" bulunuyoruz.

Şefik Hüsnü, çözümlemesinin bu noktasında, gericilikle özdeşleştiğini söylediği kapitalist burjuva sınıfının, Türkiye gibi ülkelerde nasıl olup da, Batıdaki eşlerine Marxist teorinin izafe ettiği ilericilik ve devrimcilik gibi vasıflardan yoksun olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu durumun nedenleri, Türk ka-

333 Dr. Şefik Hüsnü gibi yerli Marxistlerin Hilâfetin kaldırılmasına faydalı, hatta zorunlu, ama yetersiz diye bakmalarına karşılık, Müslüman kökenli Sovyet Marxistleri coşku göstermişlerdir. Örneğin: 'Bakü Amelesinin Tebriki Ankara (25 Mart 1924) A.A. Bakü amele-i Müslimesi namına Ankara'daki Rus Sefaretine Bakü'dan varit olan bir telgrafnamede, Türk çalışkan milletinin uzun seneler terakkisine mâni olan Hilâfetin ilgası münasebetiyle Türk köylüsünün herbir suretle selâmlanmasına karar verildiği bildirilmiştir.'

Ziynetullah Nuşirevan da olaydan hemen sonra, *Hilâfetin Ölüm* (Ölümü) diye, Arap harfli Tatarca bir kitap yayımlamıştır (Moskova: Kızıl Şark M. 1924), 70 s. [Altbaşlığı: Müslüman Feodalizminin Tarihine Kısa bir Bakış ve Türkiye Revolutsiyasından Bir Yaprak - Son Halifenin Türkiye'den Kovulması Münasebetiyle.] Yazarın kendi adını, 'Allah'tan arındırarak 'Ziynet' Nevşirvan diye imza atması ilginçtir. (Ama bu, bizim ülkemizde de yaygın bir uygulama değil mi? 'Ata' diye tanıdığımız birçoklarının asıl adı, 'Atâullah,' 'Vahdet'lerinki 'Vahdeddin'dir!)

İngilizce *Inprecorr'un* 15 Şubat 1923 tarihli sayısında (cilt 3, No. 16, s. 124-26) 'Lausanne Konferansı' üstüne bir yazısını gördüğümüz, Hintli Komünist Manabendra Nath Roy da, aynı derginin 13 Mart 1924 tarihli sayısında (cilt 4, No. 19. s. 154-55) da 'Hilâfetin ilgası' adlı makalesinde, TBMM'nin kararını desteklemekte ve bu adımın zorunluluğunu belirtmektedir. Çığır açıcı olayın ertesi günkü *İleri*'de çıkan bir makaleye 'Şarka Veda' diye başlık atıldığını kaydeden Roy'a göre, 'Halife davasına bağlılık, karşı-devrimci bir saray kliğinin ve gerici dinadamlarının egemenliği demek olacaktı.' Onca bu karara nasıl olsa dışarıdan tepki gelecekti. (Nitekim, İngiliz *The Times* ve Fransız *Le Temps*'ın yorumları.) Böyle şeylerin kollanmaya çalışılmaması doğru olmuştur.

pitalist burjuvazisinin gerçekte iman, itikat sahibi, vb. olması değildir; tersine, "bu sınıf erkânı, maişetleri, zihniyetleri, içtimaî telâkkileri itibarıyle tamamıyle asrîleşmiş, Avrupalılaşmış şahsiyetlerden terekküp eder." Edebiyatları bile, Türk gözüyle, Türk ruhuyla değildir. Onlar, "memleketi bir vatan değil, kolayca istismar edilmesi matlup olan bir pazar telâkki ederler. İstismar için en müsait şart da, hiç şüphesiz halkın müstebit bir idare altında ezilmesidir." Bazı Batılıların, "halkçılık ve din aleyhtarlığı, geri memleketlere gönderilmeğe mahsus ihracat emtiasından değildir" sözü, bu sınıfın dileklerine tıpatıp uyar. Aslında, önce Marxist teoriyle açıklanması güç gibi görünen bu durum, yine aynı aracın yardımıyle çözümlenebilir. Yalnız, sınıf mücadelesi terimlerini millî sınırlar içinde değil, milletlerarası seviyede kullanmak gerekir. Türkiye gibi, emperyalizmin göz diktiği ülkelerde, yoksul ve orta halli halk kitlelerine karşı yerli ve yabancı kapitalistler birlik olmuşlardır. Yurdumuzda da, bundan ötürü, Anadolulu genç burjuvazinin temsil ettiği devrimci plâtformu, yabancı ortağı büyük şehir sermayedarları şiddetle tenkit etmektedirler. Onlara göre, girişilen inkılâplar millî ihtiyaçtan doğmamaktadır, "zafer mestîsi başlarına vurmuş bir avuç insanın şuursuz teşebbüsleri mahsûlü"dür. Bu devrim özentileri yüzünden, "Türkiye, sermayedar Avrupa'nın ve İslâm âleminin pek kıymetli teveccühünü kaybediyor, bu kadar muhtaç olduğumuz sermayeler bize gelmekte tereddüde düşüyormuş." Bu tablodan, Türk işçi ve köylülerinin kendi sınıf menfaatleri bakımından çıkarmaları gereken hareket kuralı, süratle teşkilâtlanmak ve mümkün olduğu kadar çok sayıda mücahit yetiştirmektir; çünkü, "yoksul kitlelerimiz şunu hatırdan çıkarmamalıdır ki, Türk burjuvazyasının -sermayedar olanı da, olmak üzere bulunanı da dâhil olmak üzere- sermayedarlığında muvaffak olması, ancak halkı, Avrupa'da olduğundan daha beter insafsız bir tarzda soymasıyle mümkündür". Bunun içindir ki, işçinin örgütlenmesine engel olmak isteyeceklerdir. Fakat, irtica iktidara karşı başkaldırınca, işçi sınıfı "Anadolu'nun genç burjuvazyası yanında inkılâbın semerelerini müdafaa edecektir". Büyük tehlike, "cehaletlerinden bilistifade taassup hislerini tahrik suretiyle fakir köylüleri de arkasından sürüklemeğe" çalışan, sermayedar büyük şehir burjuvazisinin, bu tasarısında başarıya ulaşmasıdır. O zaman hükûmet hatasını anlayıp, Marxist düşünüşe yaklaşarak aşağı sınıflara eğilmek zorunda kalacaktır. Fakat bu zorunluluk duyulduğunda, geç kalınmış olabilir. Onun için, burjuva cumhuriyeti şimdiden, "ameleye karşı takip ettiği cebir ve şiddet siyasetinden" vazgeçmelidir.

* * *

1924 yılının kimi belgeleri, rapor niteliğinde olduğu için, kaçınılmaz olarak 1923 yılındaki faaliyetleri değerlendirmekte, genel dökümünü vermektedir. Nitekim tıpkı eski yılların toparlayıcı genel raporlarında olduğu gibi, 1924 yılıyla ilgili belgeler arasında 1923 yılı grev hareketlerinin ayrıntılarına göz atacağımız gibi, Teşkilât Bürosu faaliyetlerini de gözden geçirmiş olacağız. Yeni dönem faaliyetleri ile eski dönemin iç içe akışına tanık olacağız. İlk olarak ele aldığımız Voitinsky'nin 15 Ocak 1924'te, üyesi olduğu KEYK Doğu Seksiyonu'na verdiği raporun Türkiye bölümünde aşağıdaki bilgilere yer verilmektedir. Bunlar arasında gerek Teşkilât Bürosu'nun kuruluş ve gelişimi, ge-

rek 1923'teki grev hareketi, gerekse işçi hareketi ile Marksist hareket arasındaki karşılıklı ilişkiler konusunda yapılan değerlendirmeler ve nihayet *Aydınlık* çevresine Komintern V. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından getirilecek olan "legal Marksist-belediye sosyalizmi" yönündeki eleştirinin ipuçları bakımından dikkat çekicidir. Elbette öne konan görevler Komintern IV. Dünya Kongresi'nin ana sloganı olan "Yığınlara gitmek" doğrultusunda belirleniyor.

Dördüncü Kongre'nin toplandığı vakte kadar, Türkiye'de dört farklı komünist grubu vardı: 1. Anadolu Komünist Partisi [THİF] (organı *Yeni Hayat*), 2. İstanbul Komünist Grubu (organı *Aydınlık*), 3. Beynelmilel İşçiler İttihadı [Bİİ] (organı *Neos Anthropos*), 4. Ermeni Hınçak grubu. Dördüncü Kongre'nin Türkiye sorunuyla ilgili komisyonunda, bu grupların birleştirilmesi ve bir TKP oluşturulması için karar alınmıştı. Komünist Enternasyonal'ce, grupların temsilcilerinden bu işle görevli bir merkezî teşkilâtlanma bürosu kurulmuştu. 1922 Aralık ayında, teşkilâtlanma bürosu İstanbul'a gitti.

Bundan kısa bir süre sonra, Anadolu Komünist Partisi ezildi ve üyelerinin bir kısmı hapse atıldı. Sonuç olarak, Ankara teşkilâtı ve daha birçokları hemen hemen tamamıyla dağıldı. Bu sebeple, Anadolu'da çalışmaya aylarca imkân bulunamadı.

Büro İstanbul'da hayli iş yaptı, fakat 1923 Mayısında İstanbul teşkilâtına da darbe indirildi. İleri gelen yoldaşlar tutuklandılar ve Hıyanet-i Vataniye'den yargılandılar. Mahkeme kamuoyundan bir hayli ilgi gördü ve İstanbul işçileriyle radikal aydınlar arasında, tutuklanmış komünistlere karşı duygudaşlık doğurdu. Bununla birlikte, İstanbul'daki çalışmalar da aylarca kesintiye uğradı. Komünist grupların etkinlikleri Ağustos ayından önce başlayamadı, o zaman da hemen hemen yalnızca İstanbul'la sınırlı kaldı.

Lausanne Konferansı'nda pekiştirilen millî devrimin zaferi, bu ülkede yeni bir anti-emperyalizm dalgasının yükselmesine yol açmıştır. İşçiler kısmen kendiliklerinden, kısmen de hatta Hükûmetin desteğiyle yabancı işverenlere karşı bir grev kampanyası yürütüyorlardı. Ama bu grev hareketi çabucak milliyetçi sınırları aşmış, aynı zamanda yerli burjuvaziye karşı da yönelmişti.

1923 güzünden beri, ülkenin üstünden 15.000 kişinin katıldığı bir grev dalgası geçmiştir. Bu hareket, İstanbul, Zonguldak (madencilik), Balya – Karaaydın (bakır ve çinko [!] madenleri) gibi geniş sanayi bölgelerini ve belli başlı demiryollarını kapsıyordu. Yaygınlık ve teşkilâtlılık bakımından bu grevler Türkiye için olağanüstüdür. Grevler sonucunda 45.000 kadar sanayi ve ulaşım işçisini içinde toplayan Umum Amele Birliği meydana gelmiştir. İstanbul'daki işçi teşkilâtları İzmir [İktisat] Kongresi'ndeki delegeleri aracılığıyla işçilikle ilgili çok radikal bir yasama programı ileri sürmüşlerdir. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'de işçi sınıfı hareketi yeni bir aşamadan geçiyor.

Durumun farkında olan Türk hükûmeti, işçi hareketini Marxist aydınların etkisinden yalıtmaya çalışıyor. *Aydınlık* dergisi çevresinde toplanan Marxist aydınlar, işçileri siyasî ve iktisadî mücadelelerinde etkilemeye kalkışmadıkları sürece, yazınsal etkinliklerinde hükûmetçe engellenmemektedirler. Marxist ve radikal gençliğin dergisi olan *Aydınlık*, kapitalist toplumun teorik eleştirisini yaptığı halde, bir kez bile kapatılmadı. Fakat aydınlar işçi sınıfı hareketi üstünde herhangi bir etki göstermeye başlar başlamaz, Hükumet hemen baskı önlemlerine girişiyor. Geçen yılın 1 Mayısında aynı durum oldu.

Hükûmetin kendisi, sendikaları Zubatov sendikası gibi teşkilâtlamakta; komünistlere sempatisi olan kişiler, sistemli bir biçimde hareketten dışarı atılmaktadır. Böylece Hükûmet kendi sendikalarını yaratarak ve aynı zamanda devrimci aydınları yasal Marxism ve reformizm çizgisinde tutarak, işçi sınıfı hareketinin iğnesini çıkartmaya çalışıyor. Türk yoldaşlarımız Hükûmetin bu politikasının yeterince farkında görünmüyorlar. Devrimci aydınların işçi sınıfı hareketinden koparılmasının tehlikesini kavramış gibi hareket etmiyor ve yeterli direnişi göstermiyorlar. Baskılar sonucunda TKP sayıca azalmış durumdadır, fakat en sadık ve bilinçli üyelerini muhafaza etmiştir. Parti şimdiye kadar ilişki kurmadığı İzmir, Zonguldak, Kayseri vb. gibi bazı sanayi merkezleriyle temas etti. Partinin birçok ajitatörü ve propagandisti vardır, fakat bunları yeterince kullanmıyor.

Partinin acil ödevleri, bütün enerjisini fabrikalarda ve ulaştırma hizmetlerinde işçi çekirdekleri oluşturmaya ayırmak; içeriden çalışmak üzere, hükûmet sendikalarına ve Umum Amele Birliği'ne sızmak; ilk önce, hiç değilse haftalık bir işçi gazetesi kurmaktır.[334]

* * *

Lütfiye imzasının, aşağıda Şefik Hüsnü'nün raporunda Aydemir silinerek Lütfi olarak anmasından ve Mirniy'in 17 Ocak başındaki bir raporunda kahvehane fikrinin Aydemir'e ait olduğunu ve vazgeçilmesi gerektiğini belirtmesinden, 1923 sonlarında Türkiye'ye dönen Şevket Süreyya Aydemir'e ait olduğunu düşünüyoruz. 5 Ocak tarihli Rusça metinde KUTV'dekileri tanıması, aynı yönde öneri ve taleplerde bulunması da bunun Şevket Süreyya tarafından kaleme alınmış olabileceğine işaret ediyor. Raporların tonundan Şevket Süreyya'nın, İstanbul'daki teşkilâtı dağılmış, Şefik Hüsnü'yü ise dünyadaki ve Rusya'daki gelişmeler konusunda bilgisiz bulduğu görülüyor; bu çerçevede teşkilâtı birebir tanıyarak ve kendisinin de içinde bulunacağı bir orgbüro [teşkilât bürosu] kurarak faaliyetin bütününe çeki düzen vermeyi önüne koyuyor. İleride göreceğimiz üzere Şevket Süreyya ile Şefik Hüsnü'nün çalışma anlayışları pek fazla uyuşmadığından 1925 Kongresi arifesinde karşılıklı eleştirel konumlarda yer alıyorlar.

Gemi buraya ancak 15 gün önce geldi. Odesa'da bir hafta kadar kaldım ve orada Solomonov yoldaşla görüştüm. Bu mektup hiç de çalışmalarımız hakkında ayrıntılı, yani büyük bir rapor değil. Şefik'i ve Orhan'ı [Sadrettin Celâl] gördüm. Onlar, özellikle Şefik, daha yetenekli ve iyi niyetli biri. Ama dünya çapındaki işlerimizi ve Rusya'daki durumu az biliyor. Gelecekteki çalışmalarımızın ana hatlarını çizmek üzere bir araya gelmek için zaman belirledik. Ben gelmeden önce, yani bundan bir ay önce Size büyük bir rapor göndermişler. Umarım, eline geçmiştir. Onların dediğine göre, orada gereken her şey var. Onların amaçları ve tahminleri hakkında gelecek mektupta konuşacağım.

M. [Mirniy] yoldaşa ulaşamadım – yakında gideceğim. Sizinle bizim aramızda hiçbir bağlantı yok. Önce bu bağlantı kurulmalı. Bağlantısız işler yürütülemez. Bu konuda Odesa ile anlaştık. Bununla ilgili tahminlerimi biliyorsunuz. Bir tekne bulmalıyız, bir dükkân ve gizli bir ev tutmalıyız. M. Yoldaşla görüştükten sonra Size de bu konuda ayrıntılı bilgi vereceğim. Şimdilik

334 Amsterdam Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi'ndeki Snevliet belgelerinden (no: 331) Sıra No: 3127/16-18.

legal yaşamak çok zor. Bunu halledebilmem için karımı Batum üzerinden hemen gönderin, bunu C. [Cevat] Yoldaş iyi biliyor.

Parti, sendikalar ve siyasî durum hakkında bir dahaki sefere yazarım. Ben her şeyi ancak üstünkörü görebildim. Bugünkü durumun çok ilginç olduğu görülüyor. Ankara genel güveni tamamen yitirmiş. Sendikal çalışmalar da henüz pek sağlam değil. Etki sağlamak ve geliştirmek için büyük bir sabırla, uzun süre ve mütevazı çalışmak gerekiyor. KUTV'dan öğrenci gönderme sorununa gelince. Burada bilinenler legal gönderilmemeli. Gelecek sefer tam olarak kimleri nereye göndermek gerektiğini bildireceğim.

Adresim önceki gibi – M. yoldaş üzerinden.

5.1.24.[335]

* * *

Şevket Süreyya İstanbul'a gelmesinin ardından Vâlâ Nurettin'e gönderdiği mektupta, bir yandan ülkedeki siyasi gelişmeleri, öte yandan yurtdışında bulunduğu süreçte gündelik hayattaki değişiklikleri aktardıktan sonra, Doktor Şefik Hüsnü ile görüşmesini ve Aydınlıkçıları değerlendirmesini dile getiriyor.

Brike yoldaş

Aydemir'den [Şevket Süreyya] bir mektup aldım. Oldukça ilginç bir mektup. Sizin için yaptığım tercüme.

[Vâlâ]

Aydemir yoldaşın ….tarihli mektubunun tercümesi

Son radikal reformlardan sonra Türk hükûmeti genel ilgiyi üzerine çekti ve uzun zamandır kaybettiği kamuoyunu yèniden kazandı. Elbette reformlar plânı bitmedi. Hükûmet konumunu muhafaza edebilirse, yani olağanüstü bir kaza olmazsa, Cumhuriyetin uzun süre güvende olduğu söylenebilir. İşçi sınıfının sakin durumu devam ediyor ve hatta gitgide artıyor. Hemen hemen hiçbir işçi teşkilâtı yok. Amele Birliği, aslında gerçekte varolmayan üyelerinin onaylarını alamadığından ve işgal ettiği bina ile değişik masraflarını ödeyemediğinden, göründüğü kadarıyla, artık varlığını sürdüremeyecek. Dolayısıyla Amele Birliği tüm popülerliğini kaybetti.

Öte yandan proleterlerin sayısı günden güne artıyor. Örneğin İstanbul ile Edirne arasındaki demiryollarına çalışmak için 2.000 kişi başvurdu. Bu insanlar taleplerine cevap almak için birkaç ay bekleyecekler; kabul edildiklerinde 30 TL maaş alacaklar. Bu 2.000 kişiden sadece 20 kişi işe alınacak. İşsizlik yaygın. Adalet Bakanlığı 4 memur için bir ilân yayınlıyor, 300 kişi müracaat ediyor. Bu üç yüz kişi arasında büro hizmetlileri, astsubaylar, ücretliler, eski subaylar, vb. yer alıyor. Nihayetinde bu 300 kişi arasında yarışma yapıldı ve 20 kişi seçildi; 4'ü bu 20 kişi arasından yeniden seçilecek ve aylık 21 TL ile işe başlayacaklar. Bir öğretmen inanılmaz güçlüklerden sonra 600 kuruş (fiilen 21 lira) maaş alıyor. Onun için nihaî amaç 700 kuruş. Benim eski okul arkadaşlarım şimdi bu 700 kuruş maaştalar (30 lira). Pek ender olarak, büyük yetenekler belki bir gün 800 kuruş maaş alabilir.

335 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 319-321 [Rusça]. Rusça el yazısı. En alttaki "M. Yoldaş üzerinden" sözlerinden önce, muhtemelen gizlilik düşüncesiyle üzeri karalanmış ve ilk harfi "M" olduğu anlaşılan bir söz yazılıymış. Şevket Süreyya diploma isterken, Mustafa Şevket adına düzenlenmesini istiyor.

Ayrıca fiyatlar durmaksızın artıyor. Beşiktaş'ta (merkezden uzak bir mahalle) çok basit (tek) bir oda kiralamak istedim. Benden ayda 10 lira istediler. Bir istatistiğe göre hayat harp öncesine göre 1.165 kat daha pahalı.

Buna rağmen, bana göre, bu evre çok uzun sürmeyecek. Sermaye hareket halinde. Türkiye'de sermayenin biriktiğini (yani merkezileştiğini) veya birikmeye başladığını söylemek istiyorum. Yerli sermaye yakında bir organizasyon biçimini alacak. Hükûmetin kabotajın sadece Türkler tarafından yapılabileceğini düzenleyen bir kanun çıkartmasının akabinde Türk denizciliği hemen canlanacak. Türklere ait gemilerin tonilatosu şu son aylarda %50 arttı. Denizcilik kumpanyaları (örneğin Seyr-i Sefain) her gün zenginleşiyor.

"Ereğli" gemisinin bir dümencisi ayda 24 lira alıyor; oysa ki –tereddütsüz söyleyebilirim– günde 24 saat çalışıyor. Bir Türk gemisinde seyahat etmek için bir yolcu akla zarar bir miktar, diğer ülkelerdekine göre çok yüksek bir miktar para ödüyor. Ticaret Odası faaliyette. Elbette ticaret komisyonlarının araştırmalarının sonuçlarını öğrenmek öğretici olacaktır. Ancak bunlar yayınlanmadı. Ekmeğin okkası 20 kuruş, gaz 25 kuruş; Trabzon'da bir teneke gaz 350 kuruş; oysa Bakü petrolü Türkiye'de neredeyse hiçbir rol oynamıyor. Sebebini bilemiyorum.

Tek kelimeyle işsizlik, hayat pahalılığı, sömürü, proleterleşen yığınları hareketlendirip birleştirecek. Bu dönem –benim kanıma göre– oldukça yakın olmalı. Örneğin bir iş kanunu böylesi bir hareketlenmeye yol açabilir. Ne yazık ki hiçbir hazırlığımız yok. Bu hazırlık militanların yığınların içine nüfuzu ve literatür olmalıdır. Bu literatür için hiç paramız yok; işçi literatürü için Moskova bize hiç yardımcı olmuyor. Bu literatürün tercümesini ve redaksiyonunu yapacak yoldaşımız yok. Bize oradan kesinlikle yardım etmeniz gerekiyor.

Dün akşam Doktorla (Şefik Hüsnü) konuştum. Ancak işlerine fazla karışma hakkım yok, zira ben fikrimi söylemekle yetinmek zorundayım, kararlara karışamam. Bana göre bu yoldaşlar (Aydınlık'çılar), iyi niyetlerine rağmen, aktif olamazlar. Onları aşırı tenkit ettiğimde, pasifliklerinin hatasının Moskova'dan geldiğini beyan ediyorlar.

* * *

Bana "Mustafa Şevket" adına "iyice süslü" bir diploma gönderin. Bu Fransızca olmalı...[336]

* * *

Kendimi daha net ve daha anlaşılır biçimde ifade edebilmek için raporumu Türkçe yazmak zorunda kaldım. Ama anlaşılacağı üzere, İstanbul'da bulunup da iki üç haftada durumu tam gereği gibi kavrayabilmek mümkün değil. Ben yalnız göze batan hususları anlatacağım.

GENEL DURUM [Rusça elyazısı]

Türkiye'de iktisadî seyri ve ona tevafuk eden içtimaî hayatı ve ideolojiyi (hâl-i hazırda) şu iki cümle ile hülâsa etmek mümkündür: Daimi ve gittikçe mütezayid bir sefilleşme (obnişçeniye/yoksullaşma [Rusça]) ve buna tevafuk eden daimi ve mütezayid bir adem-i memnuniyet, rahatsızlık (bezpokoystvo/rahatsızlık [Rusça]) ve bedbaht. Türkiye haricî görünüşlerin zıddına olarak henüz (sermayenin terakümü) değil, servetin zıyaı (izçeznovenie bogatstva / zenginliğin yitirilmesi [Rusça]) devrini yaşıyor. Artık her içtimaî ve siyasî hadiseyi bu mihver esası etrafında izah etmek, hatta bu hadisatın neler olabileceğini tahmin etmek müşkül değildir. İktisadî fakirleşme şu şekilde tecelli ediyor. 1- Paranın ortadan kaybolması (Türkiye'den son

336 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 247-250 [Fransızca].

altı ay zarfında Avrupa'ya kırk milyon lira çıkmış ve pek az para girmiş.) 2- Yeniden kıymetler yaratılmaması (hiç bir yeni fabrika, yol, köprü, müessese ta harb-i umumi bidayetinden beri yapılmamasına rağmen pek çokları harab olmuş.) 3- Köyün sefilleşmesi ve köy iktisadiyatının harabii (bunun hakkında yakında güzel rakamlar takdim edeceğim.) 4- Nihayet harbin husûle getirdiği diğer tahribat ve transit yollarının tebeddülü.

Sonra bütün bu hallere memlekette yüz binlerce muhacirin, açığa çıkarılmış binlerce memurların (bu meyanda altı bin zabitanı) ticarî müesseselerin durgunluk karşısında kadrolarını azaltmaları yüzünden açıkta kalmış yine pek çok insanların vaziyetini ilâve ederseniz şimdiki geniş adem-i memnuniyetin nasıl derin, iktisadî ve tedavisi çok müşkül esaslara istinad ettiği kendi kendine anlaşılıyor.

Bu adem-i memnuniyet ise şu şekillerde tecelli ediyor:

1- Hükûmetin tamamen nüfuz ve şöhretini kaybetmesi. Türkiye'de tarihî zaruretlerin ve bir muzafferiyetin mahsulü olan ve her sınıf halkın efkârını cidden kendisinde toplayan Mustafa Kemal – İsmet hükûmeti bugün bütün manasıyla bütün taraftarlarını kaybetmiştir denilebilir. Hatta İsmet Paşa kabinesi, ki bir inkılâbın neticesinde başa geçen ve la-akal beş altı sene mevki-i iktidarda kalması icab eden bir kabine, daha ikinci ayında istiklâl mahkemeleri meselesinde Mecliste ekalliyette kalmış ve ancak ikinci seçkide parlman usûlleriyle ekseriyeti temin edebilmiş ve daha ikinci ayda sarsılmıştır. Mustafa Kemal – İsmet Paşa grubu Mecliste iki türlü mukavemet görüyor. (Ya doğrudan doğruya itiraz ve muhalif rey, yahud da reyden ve celseden istinkâf.) Bu mukavemeti idare eden rehberler henüz celseden istinkâf ve isbat-ı vücud etmemek tarikini takip ediyorlar. Kabine Mecliste şimdiye kadar bariz olarak iki defa muhaliflerine karşı hücum etti. Birincisi Mecliste bulunmayan ve vazifede bulunan mebus kumandanlar hakkındaki kanun. Bu kanun partice Ali Fuad ve Refet paşalara tevcih edilmişti. İkincisi de istiklâl mahkemelerinin salâhiyeti meselesi. Kabine muhaliflerini, parti ve muhalif kumandanları uzaklaştırmak siyasetini takip ediyor. Ben henüz pek kısa temaslarla da ordu arasında da adem-i memnuniyetin pek sari olmadığına fakat muktezi hiç bir teşkilâtın bulunmadığına kani oldum.

Nüfuzunu[delik] kaybeden hükûmet iki suretle bunu muhafazaya çalışıyor. 1- Taviz verme [Rusça] meselâ (zabitanın terhini, askerlik müddetinin tenkısı, tohumluk celbi.) 2- Terrör. Bunun da en bariz misâli İstanbul'a gönderilen istiklâl mahkemesidir ki tamamıyla muhaliflerin kuvvetlenmesine, bilhassa son zamanlarda herkes için menfur bir adam olan Tanin sahibi Hüseyin Cahit'in inanılmaz ve işitilmemiş bir şöhret ve hürmet kazanmasına vesile oldu. İsmet Paşa aleyhindeki tenkidatın da açık bir şekil almasına sebebiyet verdi.

Bu muhalefet karşısında henüz mutasarrıf bir grup mevcud olmadığında ve muhalefetin dağınık bulunduğuna, fakat bunları toplayacak kuvvetin ve hükûmete namzedin İttihad ve Terakki olduğuna herkes kanidir. Zaten Türkiye'nin bu işgal devresindeki bütün grupların [Rusça] karakterini bir kelime ile, yani karaktersizlik kelimesiyle karakterize etmek mümkündür. Bunlar henüz müstakırr değildir ve henüz hiç bir sınıfî cehdi ve kuvveti temsil etmiyorlar. Fakr ve adem-i memnuniyet dalgasının zirvesi şüphesiz İstanbul'dur. Fakat siyasî merkez-i sıklet Ankara'dır. Lâkin son devrin tarihi seyrinin doğurduğu ve hemen hemen gayr-ı kâbil-i izale bulunan bu müşkülatın kabahati kendi omuzlarına yüklenmesine ve gördüğü muhalefete rağmen hükûmet-i hazıranın bir müsbet ciheti vardır ki o da cumhuriciliğidir.

Komünist teşkilâtı: Sabiha [Dr. Şefik Hüsnü?] ve Güzide [Sadrettin Celâl?] ile müteaddid defalar konuştuk. Bütün meselelerde anlaştık ve müttefik kaldık. Basit bir orgbüro [Rusça] ter-

tibatı vücuda getirmek zarurîdir. Ben bir müddet için İstanbul'dan ayrılacağım. Benim refikamı gönderiniz. Bu çok lâzımdır. Gelince bu işleri tanzim edeceğiz. Bu işlerin tesviyesini arkadaşlar bana bıraktılar. Burada yaçeykalarla beni, birer birer temas ettirmeye başlıyorlar. Bunlar çiftçi ve amelelere az temas eder olmakla beraber hiç yoktan iyidir. Ben kendilerine hemen yeni bir orgbüro [Rusça] teşkil etmeleri ve bir takım gürültülere meydan vermemelerini söylüyorum. Çünkü eski orgbüro'dan [Rusça] bir Sabiha kalmış. Neşriyat için bir program teklif ettim. Rusya'yı popülarize etmek için ne şekillerde çalışmak lâzım geldiğine dair tezlerimi bildirdim. Yine bütün mesailde müttefik kaldık. Siz hemen (M. Sab. [Mehmet Sabri? Rusça]) yoldaşı gönderiniz. Bir kahve kiralamak, bir kayık satın almak, bir ev tutmak için muktezi olan parayı da gönderiniz. Bunun için birinci dakikada (250) sonra beher ay için (60) lira kâfidir. Bu hesaba gelecek arkadaşa verilecek bir miktar para dâhil değildir. Sonra benim refikamı da keza göndermeniz bu hesaba ona verilecek bir miktar para da dâhil değildir. (M. Sab. [Mehmet Sabri] [Rusça]) yoldaş kısımdan [Rusça] doğrudan doğruya (....) yoldaş nezdine gönderilmelidir. Refikamı ise Batum tarikiyle gönderiniz. (bu hususta A. Dze [Rusça A. Cevat] yoldaş bilir.) Bir kaç kitabın neşri için ...[delik] bu kitapların bu zamanda neşri bilhassa lâzımdır ve biz bunların ihzarını aramızda payla[ş]tık bir miktar para da icab eder. Mahallî diğer amele teşkilâtları hakkında henüz hiç bir fikrim yoktur.

Buradaki mesaî taktikamız hakkında henüz fikirlerimi tenevvür ettiremedim. Gelecek mektubumda, selâmlar.

Lütfiye[337]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün 1924 yılındaki ilk raporu, yine gazete sorununu gündeme getirmekle başlıyor. Aydemir adını silerek Lütfi olarak adlandırdığı Şevket Süreyya Aydemir'in İstanbul'da bağlantı sorunlarını İKG teşkilâtı dışında kurmasının, Rusya'da eğitimde bulunanların yasal yollardan Türkiye dönmelerinin önemine işaret ediyor. Nitekim OMS [Komintern Uluslararası İlişkiler Seksiyonu] bağlantı noktaları genelde olağan teşkilât dışında ama onun içindeki bazı özel kişilerle ilişkili olarak kurulur.

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na

Değerli Yoldaşlar,

İki ay önce göndermiş olduğumuz çok önemli rapora hâlâ bir cevap almış değiliz. Oysa ki gazete işi acildi.

Bu gecikme sonucunda üzücü bir durum doğdu. Yine de bu günlerde Komünist Enternasyonal'den önerilerimiz doğrultusunda bir kararın bize iletileceğini kuvvetle umuyoruz. Tersi durumda basın alanındaki faaliyetimiz zora girecektir.

Propaganda ve gizli teşkilâtlanma faaliyetimize yeni bir ivme kazandırdık. Öğretmen çevrelerinde ve Harbiye'de bir dizi çekirdek oluşturduk. Şapirografla illegal yayınlarımız bu sızma çalışması için büyük yarar sağlıyor.

337 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Sayfa No: 85-87 [Rusça ve Eski Türkçe].

Tüm parti üyeleri, devrimcilerin bakış açısını yansıtan legal bir günlük gazetenin kurulması konusunda hemfikir.

~~Aydemir~~ Lütfi, yoldaşımız on beş gündür bizlerle. Sorunsuz olarak İstanbul'a inebilmiş.

Halen durumunu yasallaştırmakla uğraşıyor. Bunu başarmasını umuyoruz. İstanbul'da bir bağlantı noktası organizasyonu konusunda çok doğru fikirleri var. Planı bize ikna edici göründü. Ancak parti bu konuya hiçbir biçimde bulaşmak istemiyor. Bunun parti dışında düzenlenmesi ve ne olursa olsun bir ülke organizasyonu olması ve öyle kalması gerektiği görüşündeyiz. Öte yandan ne yazık ki kadrolarımızdan bir takım yoldaşlarımızı bu hizmete ayıracak durumda da değiliz.

Buraya dönecek diğer yoldaşlarımıza ısrarla bir Türk pasaportu elde etmelerini ve bizimle yasal yoldan ilişki kurmalarını tavsiye ediyoruz. Aksi takdirde, partinin onlardan sağlayabileceği yarar çok sınırlı olacaktır.

Çok yakında, küçük gruplar halinde, Moskova'ya eğitim yapmak üzere 10 ila 15 genç göndereceğiz. Tarafımızdan imzalı bir öğrenci belgesini yanlarında getirecekler. Bunlardan bazıları teşkilâtlarımızın üyesi, bazıları ise tarafsız. Yoldaşlarımızın belgeleri üzerine "K" harfi koyacağız.

Komünist selâmlarımızla,

TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri,
O. Masdar

12/1/1924[338]

* * *

Anlaşıldığı kadarıyla, 1924 yılından itibaren İstanbul'da Mirniy Komintern destekçisi/enstrüktörü ve asıl OMS sorumlusu oluyor. Komintern ile kurye trafiği ve Moskova-Odesa üzerinden memlekete gelenlerin teşkilât ile bağ kurması onun üzerinden yürütülüyor. Bu nedenle 1924 yılı boyunca Mirniy'in çoğu Brike'ye hitaben kaleme aldığı kısa-uzun bir dizi notuna ve raporuna, Brike'nin ona gönderdiği direktif mektuplara yer vereceğiz. Bunlarda adı geçen kişilerin hepsi İstanbul ile ilgili, ancak doğrudan İKG/TKP ile ilgili olmayabilecektir.

Değerli dost.

Mektubunu aldım. Senin ortaya koyduğun sorunlar yerli çalışmalarımızda bize yön gösteriyor. Ankara'nın İstanbul politikasını büyük ölçüde belirleyen hususlar İstanbul işçi sınıfını bir yandan avlamak, öte yandan (bir İstanbul, bir Ankara çevrelerince) tavlamaktır.

Maalesef, soruna yeterli cevap için vakit çok dar. Mektubu dün aldım, posta ise bugün gidiyor. Bu yüzden cevabı bir sonraki kuryenin gidişine ertelemek zorundayım.

Parasızlık yüzünden gazete kapandı. Bir an önce gazete için para sağlamak gerek. Bir yerden borç almaya ve mümkün olursa gazeteye hemen devam etmeye çalışacağım.

Aydemir yoldaş geldi. Bağlantı kurdu.

Aydemir'in geliştirdiği kahvehane görüşünden vazgeçmek gerekiyor. Bu darbeye açık bir durum olur. Bütün gizli çalışma için kullanılan kahvehaneleri polis biliyor. Odesa'dan OMS, bağlantı için sık sık insan gönderiyor. Onlar bir ölçüde yerel bağlantılara ek yardımcı güç oluyor. İleride de onlardan yararlanacağım.

338 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 645 [Fransızca].

Sana *Vazife* gazetesini, bizim bültenden kimi yazılar ve belgeler vb. gönderiyorum. Golman yoldaşa paralarının şu günlerde verileceğini söyleyiver.

Komünist selâmlarıyla S. Mirniy

Patyomkin yoldaş Size raporunun bir suretini iletiyor. Komünist Partisinin faaliyetleriyle ilgili bölümle mutabık değilim. Bir sonraki mektubumda onun buranın toplum yaşamında oynadığı rolün ayrıntılarını yazarım.

17/I-1924, İstanbul
No. 18[339]

* * *

Mirniy'in hemen 2 gün sonra Dr. Şefik Hüsnü'nün büyük olasılıkla Doğu Seksiyonu'ndan gelen mektuba verdiği cevabı göndermek için kaleme aldığı notu ve Şefik Hüsnü'nün cevabını veriyoruz. Şefik Hüsnü başta Komintern ile ilişkiler konusunda hatalı bir biçimde tavsiye olarak değerlendirdiği direktiflerin kendi özel durumları dikkate alınarak ana konularla ilgili olmasını talep etmekle, henüz KEYK ve Doğu Seksiyonu ile ilişkilerin yürüyüş tarzı hakkında eksiksiz bilgi sahibi olmadığı ortaya koyuyor. Ayrıca 1923 yılı boyunca KEYK Doğu Seksiyonu ile yazışmalarının düzensiz olduğu, Doğu Seksiyonu'ndan gönderilmiş direktiflerin İstanbul'a ulaşmadığı anlaşılıyor. Bunda özellikle 1 Mayıs 1923 tevkifatından sonra İstanbul Komünist Grubu'nun güvenlik nedenleriyle eski ilişkilerini kullanmamış olması etkili olmuş olabilir. Şefik Hüsnü'nün KUTV öğrencilerini teşkilâttan uzak tutma, legal çalışma içinde sadece birer bağlantı elemanı olarak kullanma yönündeki önerileri de Komintern kadro politikası hakkında bilgilendirilmemiş olduğunu gösteriyor. Şefik Hüsnü'nün ana gündemini yine günlük gazete sorunu doldurmaktadır.

Değerli Dost,

Kuryemizin birkaç gün daha kalması gerekti. Senin mektubuna yoldaşların cevabını gönderiyorum. Bu cevabın özelliği mektup gelir gelmez hemen verilmiş olması. Ayrıntılı rapor bir sonraki postayla gönderilecek.

Komünist selâmlarımla (S. Mirniy)

İstanbul 19/1-1924
No. 21[340]

19.I.1924

Değerli Yoldaş,

Şu anda 5 Ocak 1924 tarihli mektubunuzu aldım. Yoldaş Mirni adına bana bunu getiren kurye, cevabın kesinlikle ertesi sabah gönderileceğini belirttiğinden, bu kısa mektubumda özel olarak sizi ilgilendiren belli başlı noktalar hakkında partimizin bakış açısını yazıyorum.

339 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 322 [Rusça].

340 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 323 [Rusça].

1) Önce talimatlar sorunu. Son raporumuzda, Enternasyonal'in tavsiyelerinden vazgeçmek istediğimizi söylemek niyetini taşımadık. Ancak mahkememizden buyana zanlı ve yakından izlenen kişiler olarak görüldüğümüzden, sizinle düzenli bir yazışma yapmamız bizim açımızdan çok tehlikeli olacaktır. Raporumuzda diyorduk ki, ülkedeki faaliyetimiz açısından görüş alışverişimizi gerekli en asgari düzeye indirmek ve direktifleri sadece hayatî önemdeki sorunlarla ilgili olarak göndermek daha uygun olacaktır. Hâlâ bu görüşteyiz.

2) Geçtiğimiz 9 ay boyunca bize göndermiş olduğunuz çok sayıda mektuptan söz ediyorsunuz. Ne yazık ki bu yazılardan hiçbiri bize ulaşmadı, sadece iki ay önce aldığımız ve son raporumuzla yanıt verdiğimiz bir kısa not elimize geçti. Buna karşılık, biz size Sivastopol üzerinden birçok kez yazdık. Söylediklerinize göre, bu yazılarımızdan hiçbirinin size ulaşmamış olduğunu anlıyoruz. Umuyoruz ki bundan böyle yeni bağlantı-aygıtımız daha düzenli olarak çalışacaktır.

3) Kısa süre önce Moskova'dan dönen Lütfi yoldaşımız, bize, diğerlerinin yanı sıra hiçbir maliyet de istemeyen mükemmel bir bağlantı sistemi önerdi. Söz konusu olan, orada eğitim görmüş bir dizi yoldaşı buraya getirip onlara İstanbul limanı üzerinde bir kahve işlettirmek; bunlardan birisi de satın alınacak bir sandalı limanda çalıştıracaktır. Böylece bu yoldaşlar, hiç dikkat çekmeden, Karadeniz gemilerinde yolculuk yapan kuryelerle ilişkiye geçeceklerdir. Ayrıca Lütfi'yle birlikte olanların da en kısa zamanda İstanbul'a dönmeleri iyi olacaktır.

4) Moskova'daki eğitimlerini tamamlamış diğer yoldaşlarla ilgili görüşlerimiz, size bir hafta kadar önce gönderdiğimiz raporda belirtildi. Buna geri dönmeyeceğiz. Yalnızca şu nokta üzerinde ısrarlıyız ki, bunlar yasal yoldan dönmelidirler. Gerektiğinde milliyetçi şahsiyetlerin yardımına başvurmakta da herhangi bir sakınca görmüyoruz.

5) Biz de, yazışmalarımızın şifreli olmasının arzu edilir olduğunu düşünüyoruz. Eski şifre anahtarlarımız kırıldığı için, yeni şifre anahtarları oluşturmamız gerekiyor. Sizin mektuplarınızın geliş yolu, karşılaştırılamayacak derecede daha güvenilir olduğundan, bize cevabınızla birlikte uygun bir şifreyi belirtmenizi rica ediyoruz.

6) Gazete konusuna gelince, şuna inanıyoruz ki, -kısa zamanda acırası bir şekilde yitip gitme tehlikesi karşısında- ilk ağızda "günlük" olmalıdır. Deneyim kesin olarak göstermiştir ki, haftalık veya onbeş günlük bir gazete, büyük boyutlu ve popüler günlük gazetelerle rekabet edebilecek görünümde de olsa İstanbul gibi büyük bir kentte kamuoyunun dikkatini çekemez. Emekçiler kitlesinin ve genel olarak devrimcilerin ilgisini çekebilmek için, vakit geçirmeksizin bir günlük gazete yayımlamak gerekir. Böylesi bir girişimin teknik ayrıntıları elinizde bulunan raporumuzda yer almaktadır. Buna ekleyecek bir şeyimiz yok.

6) [aslında numara yinelenmektedir] Öyle görünüyor ki, sizin orada bulunan Türk yoldaşlarımız bir dizi kitap ve broşürün tercümesini yapmışlar. Bunları burada legal olarak yayımlamak şu anda mümkün. Millî Eğitim Bakanlığı bile K. Marx'ın Kapital'ini giderleri kendisine ait olmak üzere yayımlamayı öngörüyor. Bu tercümeleri en hızlı biçimde bize gönderiniz. Kapital'in tercümesini hükûmete satmayı ve elde edilecek parayla diğer broşürleri yayımlamayı umabiliriz.

Sıcak ve komünist selâmlarımla,
Teşkilât Bürosu Sekreteri
(İMZA)[341]

* * *

341 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör: 32_36, Belge No: 676-678 [Fransızca].

Bu arada Vanlı Kâzım, muhtemelen Doğu Seksiyonu'na gönderdiği mektupta, nasıl tutuklandığı hakkında bilgi veriyor. Önce bu mektubu, ardından Dr. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı ve ilk kez TKP Genel Sekreteri imzasını kullandığı notu vereceğiz; notta sözü edilen rapor ekli belge olarak arşivde yer almıyor.

İstanbul 5 Şubat 1924

Yoldaş,

Yoldaşlarımızın değerleri aşırı farklı. Serbest kaldığım zaman, kendilerine ortak davamıza, idealimize bağlılıklarının kalitesini söyleyeceğim. İstanbul'da ve diğer taşra vilâyetlerinde ve başşehirde tanıdığım bütün yoldaşların hepsi iyiydi. Tevkif edilir edilmez onlarla ilişkimi kestim. Neden biliyor musunuz? Resmen komünist olarak bilinen yoldaşlar gelip beni ziyaret edebilir, en azından dostça selâmlarını yazabilirlerdi. Zaman zaman ziyaretime gelen sadece iki yoldaş var: Mehmet ve Mahmut. Ancak bunlar bana boş gözlerle bakıyorlar. Serbest zamanlarımda özellikle Mehmet beni evine davet edip güzel yemekler ikram ediyorlardı. İyi bir yoldaştı ancak biraz yalancıydı, zira sizin de tanıdığınız bir yoldaşa da yalan söylemişti. Size bu hikâyeyi anlatacağım, böylece karakterini tahmin edebilirsiniz. Eski gençlik sekreteri Nizamettin'i [Nazif] herhalde tanırsınız; Ankara mahkemesi tarafından mahkûm edilmişti, polis tarafından aranıyor, İstanbul'da saklanıyordu. Mehmet de onu tanıyordu; bir gün Mehmet'in evindeyken bana Nizamettin yoldaşı sabah saat 11.00'de mutlaka görmek istediğini söyledi. Saat tam 10 ½'ta Nizamettin'i bir dükkânda gördüm. Kendisine Mehmet'in bana söylediklerini söyledim. Hemen Mehmet'e gitmesi gerekiyordu. Ancak Mehmet'in evini pek iyi bilmediğinden kendisiyle gitmemi istedi; birlikte gittik. Mehmet'in evine vardığımızda, Mehmet'in tanımadığımız bir Rus kadınla konuştuğunu gördük. Birkaç konuşmadan sonra kadın ayrıldı. 5 dakika sonra evin polis tarafından sarıldığını gördük. Mehmet, ben ve Nizamettin, üçümüz de ne yapmalı diye düşünüyorduk. Nihayet Ben ve Nizamettin çıkmak ve geldiğimiz gibi birlikte gitmek zorundaydık. Polis karakolunun önünden geçerken ikimiz de tevkif edildik. Bu hikâye doğru ve aynı zamanda özet haldedir. Oysa ki Mehmet George'a tevkifat sırasında evde olmadığını söylemiş; işte büyük bir yalan; Mehmet yoldaşa inanmıyorum. Size olayları uzun uzun yazamıyorum. Zira durumum korkunç. Serbest kaldıktan sonra, size geleceğim ve konuşmamız gereken her şeyi konuşacağız.

En sıcak komünist selâmlarımla,
Kâzım[342]

* * *

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na

Yoldaş,

Hâlâ son raporumuza vereceğiniz cevabı bekliyoruz.

Talimatlarınızı alır almaz, askıda duran siyasî ve iktisadî çeşitli sorunlar hakkında uzun bir rapor göndereceğiz.

Bugün size, bağ sorunuyla ilgili olarak partinin görüşünün oldukça eksiksiz dile getirildiği raporu ekte iletiyoruz.

342 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 679-682 [Fransızca].

Aynı fikirler, son mektubumuzda da ifade edilmişti.

Komünist selâmlar,
TKP Genel Sekreteri
O. Masdar

9/II/1924[343]

* * *

Doğu Seksiyonu, TKP'nin daha önceki raporlarında gündeme getirdiği konulara, başta gazete sorunu olmak üzere maddeler halinde cevap verdikten sonra KUTV'ye gönderilen yeni öğrencilerle ilgili de İstanbul'da Rusça bir not ilave ediyor. KUTV ve gençlik alanındaki çalışma ve yayınlara yeri geldikçe ayrı bölümler halinde yer veriyoruz.

Yoldaşlar,

1. Öncelikle gazete meselesini ele alalım; hâlâ kesinlikle kendi bakış açımız üzerinde ısrar ediyoruz: Bize işçiler için bir popüler işçi gazetesi lâzım. *Vazife* ile yaşadığınız başarısız tecrübe bizi ikna etmiyor; öte yandan bizim burada Rusya'da kendi tecrübemiz, savaş öncesinde ve sizinkilerden çok daha elverişsiz şartlarda yayınlanmış, Lenin'in *Pravda* tecrübesi var. Söz konusu olan işçi yığınlarına nüfuz edip onları fethetmektir. Meselenin sırrı çok basittir ve işçilerin çıkarlarını bilmek ve bunları işçiler için açık ve anlaşılır biçimde savunmaktan ibarettir. Zaten işçilerin gazetesi proletaryanın gündelik hayatının bütününü kucaklamalıdır; köylülerin hayatını da kucaklaması çok faydalıdır. Biz inanıyoruz ki bu ilkelere riayet edilerek yayınlanan bir gazete adım adım işçi yığınlarının sempatisini ve bizzat varlığını fethedebilir.

2. Parti hayatının net bir tasvirine sahip olmak arzu edilir bir şeydir; örneğin nüvelerde ne yapıldığı, neler tartışıldığı, hangi meselelerin ilgi çektiği, bunların nasıl çözüme kavuşturulduğu, vb... bilinmelidir.

3. *Kapital* tercümesi devam ediyor, ancak tercümanın iş yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda Ağustos ayından önce bitirilemeyecek. Bugünlerde size Lenin'in *Devlet ve İhtilâl* kitabının tercümesini gönderdik.

4. Kahve ve tekne projesine gelince. Bize tehlikeli ve belirsiz görünüyor; bu kadar tecrübeden sonra gizli polisin böyle yerlere kolayca sızdığı kanıtlandı. Bağlantı kurulmasını bir takım aydınlara, kimi hekim, avukat, kitapçı gibi, mekânları halka kahveden daha iyi açık bir takım kişilere verilmesi bize daha uygun görünüyor.

5. Gazete yayınlanması için gerekli kredi size yakında gönderilecek.

Istanbul
19/II-24

Yoldaşlar KUTV'a gönderilirken daha rasyonel olmak gerekiyor. Son gönderilen grup uygun değil. [Rusça][344]

* * *

343 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 646 [Fransızca].

344 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 122-123 [Fransızca].

Doğu Seksiyonu'ndan Brike, Mirniy'e Türkiye'de son zamanlarda meydana gelen siyasi gelişmeleri karşı devrimcilerin faaliyetinin yoğunlaşması olarak değerlendirdiği, bunun komünist partisi önündeki olanakları artırdığı yorumlarını yaptıktan sonra İstanbul'da yürütülen çalışmaları çok ağır biçimde eleştiren bir direktif mektup gönderiyor. Buradan da anlaşıldığı kadarıyla Doğu Seksiyonu İstanbul'da oluşan TKP Teşkilât Bürosu'nu ve içinde ağırlığı taşıyan İKG'yi legal Marksist, radikal milliyetçi buluyor. Bunun kısa sürede giderilmemesi halinde, partinin tümüyle kaybedilebileceğine işaret eden Brike, Dr. Şefik Hüsnü'nün öngördüğü gazete ile Komintern'in önerdiği gazete arasındaki nitelik farkına özel bir vurgu yapıyor. *İleri*, *Vazife* gibi gazetelerin işçi gazetesi olarak düşünülemeyeceğini, mevcut gazetelerle rekabet yerine doğrudan işçilerin yaşamını esas alan bir gazete ihtiyacına dikkat çekiyor. Mirniy'in İstanbul'daki faaliyete daha doğrudan ve yön verici bir biçimde müdahale etmesi gerektiğini vurgulayan Brike, gerekirse kendisinin İstanbul'a illegal yoldan gelebileceğini belirtiyor.

Çok gizli.

Değerli Mirniy yoldaş,

Şimdiye kadar senden Türkiye'deki politika ve işçi hareketi üzerine ciddi bir toplu değerlendirme almadım. Bu arada ülkede son derece önemli siyasî değişimlerle karşı karşıyayız. En başta, hiç beklenmedik bir anda ve hızla Meclis muhalefetinde ifadesini bulan karşı devrimci unsurların atağa geçmiş olması söz konusu. Burjuva devrimindeki bunalım her şeyden önce geçmişin güçlerini alt etmek için işçi ve köylü yığınlarına dayanmaktan korkan küçük burjuva hükûmetinin sonu gelmeyen tereddütlerinde kendisini gösteriyor. Bu karmaşık koşullarda Türkiye'deki olayları net bir şekilde irdeleyip değerlendirebilmesi durumunda komünist partisi, işçi yığınları ve hatta köylü yığınları üzerindeki etkisini önemli ölçüde artırabilir. Ama gördüklerimiz bizi son derece rahatsız ediyor. Ben sana legal Marksizmin tam da bizim partimizin saflarında ortaya çıkması tehlikesini sezinlediğimi daha önce yazmıştım. Bana *Vazife*'den gönderdiğin çevirileri incelediğimde, daha da tedirgin oldum. Açık söyleyeceğim: Partimizin zirvesinde, burjuvazinin radikal kanadına dönüşme eğilimi olduğunu net olarak görüyorum. Onların Mübadele, Anadolu demiryollarının devletleştirilmesi gibi konulardaki yaklaşımı (özellikle *Temps*'da çıkan ve İngilizlerin entrikalarını açığa vuran son yazıların çevirisindeki gibi), radikal milliyetçi yaklaşımıdır. Ama aynı zamanda Kemal hükûmetinin küçük burjuva kararsızlığını, feodalleri, büyük çiftlik sahiplerini kararlılıkla tepelemek için köylüye dayanmaktan korkmasını vb. açığa vuracak hiç bir deneme yapılmıyor. Karşı devrimci muhalefeti eleştirilerinde bile bizim yoldaşlar Ankara milliyetçilerinden daha ılımlı. Hükûmeti ileriye itelemek, gericiliğin ayağı altındaki iktisadî zemini çekmesini (topraklarına, mülklerine vb. el koymasını) istemek, böylece Halk Partisinin karşı devrimle gücünü birleştirmesini önlemek, genel olarak özel mülkiyetin temellerini hızla sarsmak yerine, bizim yoldaşlar cumhuriyeti saltanatı geri getirmekle tehdit eden gericilere şöyle bir çıkışıp geçiyor.

Tek sözle komünistler devrimci enternasyonalizm konumuna değil, millî radikalizm konumuna yerleşiyor. Vurguluyorum: Bugün Türkiye işçi hareketinin karşı karşıya bulunduğu tehlikelerin en büyüğü budur. Bence bir dizi kararlı önlemle bizim söz konusu yoldaşları bu yoldan geri çevirmek bugün hâlâ olanaklı. Belki bir buçuk yıl sonra artık çok geç olacak. Bunun anlamı şudur: Eğer birkaç yıl içinde profesyonel devrimci kadrolar seçip yetiştirmezsek, işçi hareketi-

nin dışında kalacağız. Zirveye tırmanmakta olan "Zubatovizm" koşullarında bunun ne anlama geldiğini sen mükemmel anlarsın. Ben bu endişelerimi sana açıkça yazıyorum. Sen yoldaşlara daha yakınsın, vurguladıklarımı irdeleyecek, abartılarımı düzelteceksin. Ama ben senden bir şey istiyorum: Bu olayı dikkatle ve ayrıntılı şekilde; şahsî görüşmeler, basını inceleme yoluyla vb. vasıtalarla araştırmanı istiyorum. Ayrıca bu tehlikelere karşı savaşı başlatmak gerekiyor. Bana kalırsa, bu işe gazeteyi yaratmakla başlamak gerek. Bu alanda da yozlaşmanın işaretleri ortada. Türk yoldaşların son yanıt mektubunu okudun. Onlar bu mektupta "Türkiye'nin en iyi halk gazeteleriyle rekabet edebilecek tek" günlük gazetenin yayımlanmasında ısrar ediyor. Anlaşılıyor ki, *İleri*, *Vakit* ve benzeri gazetelerden söz ediyorlar. Onlarla rekabet edebilecek büyük bir gazete yaratmak gerekir diyorlar, yani o gazetelerin okurlarını kazanmak istiyorlar. Çıkarılacak sonuç açıkça ortada: Türkiye komünistleri kendi okur kitlesini yukarıda bahis konusu gazetelere düşkün aydın burjuva kesiminde görüyor. Sen sert tepkilerden ve Rus Struvecilere benzetilmekten korkmadan, bu konuda onlarla kıyasıya savaşmalısın. Ben yoldaşları temel konularda ikna etmenin hâlâ mümkün olduğunu umuyorum. Haftada iki defa çıkan, dörtte üçü işçilerin yaşamıyla ve yalnız dörtte biri işçi politikasıyla dolu küçük bir işçi gazetesi çıkarmak, acil bir görev bence. Ama bütün hazırlık işlerini kendi gözetiminde tutmalı, gazeteyi ise kendi siyasî kontrolün altına almalısın. O yoldaşlarla sık sık konuş ve eleştir. Akıllarını başlarına getirmek hâlâ mümkün sanırım. Şimdi artık Türkiye'deki durumu nasıl ciddiye aldığımı anlamışsındır. Senden en ayrıntılı şekilde bilgi istiyorum. Yakında İstanbul'a bizzat gelmem de mümkün, elbette ki, illegal yoldan. Bunu gizli tut. Belki bana bu konularla ilgili tavsiye ve talimatlarını bildirmek istersin. Bu bağlamda Türk yoldaşlardan biriyle (Şefik veya bir başkasıyla) danış, ama benim adımı verme. Önümüzdeki günlerde işçi gazetesi için para göndereceğiz. Bu mektubun içeriğini Patyomkin yoldaşa da bildir. Kendi görüşlerini yazmasını rica et. Bu arada, son mektubunda Patyomkin yoldaşın komünist harekete dair raporunu ekte gönderiyorum diye yazmıştın. Rapor elimize geçmedi. Lenin'in Devlet ve İhtilâl'inin Türkçe çevirisini gönderiyoruz. Acele cevabını beklerim.

Komünist selâmlarıyla

20/II/[1924] Brike (İMZA)[345]

* * *

Şubat sonlarında Dr. Şefik Hüsnü, Doğu Seksiyonu'na, tutuklu bulunan ve sınır dışı edilecek olan Bİİ önderlerinden Roland Ginsberg ile ilgili aşağıdaki notu gönderiyor.

28.II.1924

Halen Türk polisinde tutuklu bulunan Ginsberg adlı kişi[346], BİI'nın atılmış eski bir üyesidir.

345 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 114-116 [Rusça].

346 *TSA I 1908-1925*'te GİNZBERG KİMDİR başlığı hakkında bu tutukluluk dönemine ilişkin *Vakit* gazetesinin 27 Şubat 1340 [1924] günlü nüshasından aşağıdaki haber aktarılıyor.

Uzun Müddettir aranılan Komünist,
Ziraat Mektebinde ders vermekle meşgulmüş
(Resmi)

Komünizmi neşr ve ameleyi isyana teşvik meselesinden dolayı bir müddetten beri zabıta-i siyasiye tarafından taharri edilmekte olan Ginzberg'in Ziraat Mektebi'nde eşcâr-ı müsmire [meyve ağaçları] bahcivanı olduğu istihbar edilmiş ve merkum taht-ı nezarete alınmıştır. Dâhiliye Vekâleti'nin emri

Militan hayatında çok sayıda ağır hata ve dikkatsizlik yapmış ve teşkilâtı içinde bölünmelere yol açmıştır. Geçtiğimiz yıl hafifliği ve korkaklığıyla partinin belli başlı militanlarının tutuklanmasına sebep olan da odur. Yine de bize bu kadar zararı kötü niyetle verdiğini düşünmüyoruz. Ancak aptallığı ve maceracılığı nedeniyle, kesinlikle en küçük bir güveni bile hak etmiyor. Tüm yoldaşlarımız onun ağır biçimde yargılanması konusunda hemfikirdir. Yararlı olmaktan çok tehlikeli bir tip olduğundan, sekiz ay önce, partinin güvenliği için, onu [delik-lekeli] uzaklaştırmak ve üyelikten çıkarmak zorunda kaldık.

Bu karardan memnun kalmayan Ginsberg, bağımsız faaliyet yürütmeyi sürdürdü. Erişebildiği yoldaşlarımıza en iyi önderlerimizi kötülemek için her fırsattan yararlanıyor. Böylece Türkiye devrimci hareketinde ağırlıklı bir rol oynama ihtirasını sürdürüyor. Hatta Komintern Yakındoğu Seksiyonu'nu hataya sürüklemek için bir takım girişimlerde bile bulundu.

Özetle, Ginsberg, maceracı eğilimleri olan, çok ihtiraslı, zayıf karakterli ve ileri derecede ihtiyatsız bir eski komünisttir. Bildiğimiz kadarıyla açık ihaneti yoktur. Ancak tabiatındaki zayıflıklar nedeniyle partiye çok zarar verdi. Kanaatimize göre, yargılanmak üzere Rusya'ya gönderilmeli ve orada davranışının ve serkeşliğinin cezasını çekmelidir.

Selâmlar
28/II/924
O. Masdar (İMZA)[347]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Mart başında, Brike'nin yukarıda Mirniy'e gönderdiği mektupta ele aldığı konuları daha da genişleterek ayrıntılı biçimde işleyen

---

mucibince hudud-u millî haricine çıkarılacak olan [Ginzberg] geçen sene tevkif ve tahliye edilen Dr. Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla birlikte taht-ı zanna alınmış, fakat ihtifa etmiştir.

(Ginzberg) Dobruca Musevilerinden Simon Ginzberg'in oğludur. İstanbul'da doğmuş ve iptidaî, rüşdî, idadî tahsilini ikmal ettikten sonra Ziraat Mektebi'ne girmiştir. Harb-i Umumî esnasında Arabistan'da askerlik etmiş ve Mütareke esnasında Beyoğlu'nda Taksim'de Afrika Hanı'nın (41) numaralı dairesini isticar etmiş ve burada komünistlik için çalıştıktan sonra, Galata'da Voyvoda caddesinde eniştesi Ali Zühtü Bey'in yanında bir sene işlemiştir. Müteakiben Romanya'ya gitmiş, buradan avdetinde Unkapanı'nda bira şişesi fabrikalarına gitmiş ve iki ameleyi komünistliğe teşvik ettiği gibi Beynelmilel İşçiler Cemiyeti İttihadı'na da dâhil olmuştur. Müteakiben bu fabrikada bir sendika teşkiline teşebbüs etmiş ve (1922) senesi Ağustosu'nda Moskova'da inikat eden Üçüncü Enternasyonal Kongresi'ne iştirak etmiş ve bu Kongrenin mukarreratını ve talimatını hâmilen şehrimize gelmiş, Beyoğlu Duvarcı Amelesi Cemiyetine devama başlamıştır. Cemiyette Moskova'dan getirdiği mukarreratı göstermiş ve kendisinin İstanbul'da (Üçüncü Enternasyonal)in yegâne mümessili olduğunu iddia etmiştir.

Müteakiben 28 Teşrinievvelde aktolunan duvarcı amelesinin kongresinde amelenin azlığından ve seviyesinin, tahsilinin dûn olduğundan bahsederek Üçüncü Enternasyonal'in talimatı dairesinde hareketi lâzım geldiğini ileriye sürmüş ve Moskova'dan getirdiği matbu talimatnameleri tevzi etmiştir.

Ginzberg zabıtaya verdiği ifadesinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl beyleri amele kongresinde tanıdığını ve o zamana kadar Kâzım Efendi'den başka komünist tanımadığını, Ziraat Mektebi'ne muallim olarak, arkadaşı Ziraat Mektebi muallimlerinden Nâfi Bey'in dalâletiyle girdiğini söylemiştir.

Ginzberg'in evrakı arasında meşhur Rus kumandanlarıyla Rus komünistlerinin resimleri zuhur ettiği gibi Üçüncü Enternasyonal mukarreratını muhtevi kitaplar ve meşhur Türk kumandanlarının resimleri çıkmıştır. Aynı zamanda kendisinin Üçüncü Enternasyonal'in İstanbul ve Şank-ı Karib merkezî profesyonel [belki "Profintern"] delegesi, Berlin'deki Yahudi İttihadı'nın da mümessili olduğu taayyün etmiştir.

347 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör 32_36, Belge No: 685-686 [Fransızca].

aşağıdaki raporu kaleme alıyor. Raporun hemen girişinde, "Sırasıyla, milliyetçi hükûmetin yeni siyasi yöneliminden ve ona karşı taktiğimizden; milliyetçi parti içindeki iç mücadele sorunundan ve İttihatçıların bu partiye karşı tutumundan; bizim bu değişik parti veya fraksiyonlarla ilişkilerimizden; işçi sınıfının ve onun teşkilâtlarının durumundan; sendikalara nüveler yoluyla sızmamızdan; partimizin yeni bileşiminden; uğraştığımız sorunlardan; legal çalışmamızdan ve nüveler halinde gizli faaliyetimizden; Ankara ve genel olarak Anadolu'daki taşra kentleriyle ilişkilerimizden; değişik yerlerde ardı ardına patlak veren grevlerden; bu hak mücadeleleri üzerindeki etkimizden; gençlikten; gazete sorunundan; Enternasyonal ile ilişkilerimizden söz edeceğiz," diyor. Raporun kaleme alındığı 3 Mart, bilindiği gibi, Tevhid'i Tedrisat Kanunu'nun çıkarıldığı, Şer'iye ve Evkaf bakanlıklarının ortadan kaldırıldığı, tekke ve medreselerin ve şer'i mahkemelerin kapatıldığı, mahkemelerin adalet bakanlığında ve nihayet tüm hayır kurumlarının Muavenet-i İçtimaiye bakanlığında toplandığı yasal düzenlemelerin yapıldığı tarihtir. Dr. Şefik Hüsnü bu değişikliklere yüksek değer biçtiğini gösteriyor. Ayrıca parti faaliyetleri hakkında bilgi verirken, Merkez Komitesi'nin sayısal bileşimini de belirtiyor.

KESİNLİKLE GİZLİ

RAPOR

İstanbul 3.III-24

Bu raporumuzda partimiz ve Enternasyonal açısından bize ilginç gelen Türkiye ile ilgili tüm sorunları kısaca ama sistemli bir biçimde ele almayı tasarlıyoruz.

Sırasıyla, milliyetçi hükûmetin yeni siyasî yöneliminden ve ona karşı taktiğimizden; milliyetçi parti içindeki iç mücadele sorunundan ve İttihatçıların bu partiye karşı tutumundan; bizim bu değişik parti veya fraksiyonlarla ilişkilerimizden; işçi sınıfının ve onun teşkilâtlarının durumundan; sendikalara nüveler yoluyla sızmamızdan; partimizin yeni bileşiminden; uğraştığımız sorunlardan; legal çalışmamızdan ve nüveler halinde gizli faaliyetimizden; Ankara ve genel olarak Anadolu'daki taşra kentleriyle ilişkilerimizden; değişik yerlerde ardı ardına patlak veren grevlerden; bu hak mücadeleleri üzerindeki etkimizden; gençlikten; gazete sorunundan; Enternasyonal ile ilişkilerimizden söz edeceğiz.

Türkiye'de burjuva demokratik devriminin yeni bir evresine tanık oluyoruz. Şimdi milliyetçi partinin ülkeyi burjuva demokrasisi yönünde yenilemek için sarsılmaz bir iradeye sahip olduğu gitgide daha fazla ortaya çıkıyor. Teşkilâtına ve ülkeye bu itkiyi veren özellikle partinin şefi Mustafa Kemal'dir. Tüm gücünü ve halk nezdinde sahip olduğu tüm saygınlığı, demokratik cumhuriyet rejimi altında günümüzde hâlâ ayakta duran feodalitenin ve monarşik rejimin son kalıntılarını ortadan kaldırmak için kullanıyor.

En azından din ile devleti birbirinden tamamen ayırmak söz konusu. "Şer'iye" ve Evkaf bakanlıklarının ortadan kaldırılması, tekke ve medreselerin ve şer'i mahkemelerin kapatılması; tüm eğitim kurumlarının millî eğitim bakanlığında, tüm mahkemelerin adalet bakanlığında ve nihayet tüm hayır kurumlarının Muavenet-i İçtimaiye bakanlığında toplanması gerekiyor. Hilafet, gereksiz bulunarak kaldırıldı. Osmanlı hanedanının tüm erkek fertleri, Türkiye'den sınır dışı edildi.

Tüm bu sorunlar, bütçe tartışmaları vesilesiyle ortaya döküldü. Bütçenin bütün bir faslı eski hanedan ailesinin tahsisatlarına ayrılmış. Bütçeye göre, veliahtların gözdeleri bile emekli aylığından yararlanıyormuş. Bu konuda yoğun bir tartışma açıldı. Bu çağ dışılığa karşı ağır nutuklar çekildi. Meclis'te eski rejimin kalıntılarının radikal bir biçimde tasfiyesi önerisini büyük bir çoğunluk destekledi. Sorun henüz tamamen çözüme kavuşturulmadıysa da, savaşın daha şimdiden kazanıldığı düşünülebilir. Zira reformcuların karşısında güçlü bir muhalefet yok.

Bizatihi bu vak'alar son derece ilginçtir. Ancak daha da öğretici olan, bu hareketliliğin altındaki şeyler, bizi bugünkü duruma getiren manevralar ve hâlihazırdaki hareketin dayandığı içtimaî güçlerdir.

Bu vak'aları, olayların sıcaklığı içinde, olabileceği kadar, yorumlamaya çalışacağız. İlk bakışta göze çarpan, milliyetçi partinin yeni yönelimine kesinlikle bir halk hareketinin baskısının yol açmamış olmasıdır. Devlet kurumlarının dönüşümünü mutlaka gerektiren bir nesnel koşullar değişikliğiyle yüz yüze bulunmuyoruz.

Hükûmetlerimiz –ve hepsinden de çok, Mustafa Kemal– ütopik reformculardır. Soyut kavramlarla dopdoludurlar ve gerçekliğin gereklerine yeterince nüfuz etmeyi başaramamaktadırlar. 1789 Fransız Devrimi'ni epeyce incelemişler ve onu harfiyen taklit etmeye çalışmaktadırlar. Nihayet psikolojilerini tek sözle nitelemek gerekirse, onlar için formalist/biçimci denebilir; biçimlerin ve kanunların faziletine müthiş inanmaktadırlar.

Bizlere gelince, bizler de milliyetçilerin enerjilerini, dinî kurumları kökten yıkma ve halka en kökleşmiş önyargıları gözden düşürme yolunda harcamalarından sevinmekten başka ne yapabiliriz. Belki de tüm bu reformlar, ülkenin ayağa kalkması için bugün yeterli olmayacaktır; halk bunların önemini kavrayamayacaktır. Elbette, tek başına bu reformlar halkı içtimaî kurtuluşa ulaştıramayacaktır. Ancak eş zamanlı olarak, devlete, ülkeyi sanayileştirme ve sermaye birikiminin ana unsuru haline gelme görevi verilerek Türkiye'yi iktisadî olarak canlandırmaya girişilirse, bu durumda girişim daha ciddi tutunacaktır.

Bu ütopik reformlardan memnun oluyoruz, zira bugün için önemli olmasa da, bunlar, iktisadî koşulların dayatacağı gelecekteki proletarya devrimi için yolu açmaktadır. Yarın gericilik dizginlerinden boşansa ve bugünü gömerek o eski günleri ihya etse bile, böylesi bir öncele sahip olmamız bile, toplumu yeniden teşkilâtlama görevimizi büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

Hâlihazır durumda, Kemal ve arkadaşlarının yapmaya cesaret ettikleri şeyleri yapabilmek için, en azından ülkeyi bir felâketten kurtarmak ve onun sınırsız minnetini hak etmek gerekirdi. İşte milliyetçi partiye, dış politikasına, hâkim zihniyete ve önyargılara pek uygun olmayan bir yönelim verme olanağı sağlayan da bu psikolojik etkendir.

Bu hareketin iktisadî ve içtimaî temellerini araştıracak olursak, hiçbir şey veya neredeyse hiçbir şey bulamayız. Bu dönüşümleri pek az sayıda aydın arzulamaktadır. Modern genç burjuvazi ve zanaatkâr küçük burjuvazi bile olayların akışını endişe ile izlemekte ve beğenmemektedir. Hâlâ derin bir cehalet içinde bulunan köylülüğün sözünü bile etmiyoruz. Eğitim görmüş birçok insan da ruhbanlara karşı reformlara karşı durmaktadır. Mustafa Kemal bile güvenebileceği unsurların zayıflığını öylesine hissetti ki, Millet Meclisi'nde kabul ettirmeyi tasarladığı radikal tedbirler konusunda şahsi propaganda yapması gerektiğine inandı.

Nitekim bir ay kadar önce tüm gazetelerin başyazarlarını İzmir'de evine çağırdı. Günlerce onlarla uzun görüşmeler yaptı. Bu başyazarlar geri döndüklerinde hemen ruhbanlara karşı özde bir kampanya başlattılar. Öte yandan, Cumhurbaşkanı, değişik içtimaî tabakalara mensup bir takım şahsiyetleri çağırarak görüş aldı ve onlarla uzun uzun görüşmeler yaptı.

Kamuoyunun yöneticilerinin ve resmî temsilcilerinin katılımı ancak böyle sağlanabildi. Dolayısıyla halk kitlelerinin en küçük bir katılımının olmadığı, toplumun üst kesimlerinde olup biten bir süreçle karşı karşıyayız. Milliyetçiler yeterli basiret gösterip içtimaî eserlerini oturtacakları iktisadî bir temel inşa ettikleri takdirde, her şey istedikleri gibi gider.

Aksi takdirde, büyük alt-üstlüklere yol açacak bir takım gerici kalkışmalar beklemek gerekir.

Ne olursa olsun, Kemalistlerin yeni girişimlerinden memnun olmamız yerindedir. Türk proletaryasının gerçekleşmekte olan değişikliklere sempati duymasını sağlamayı ödev biliyoruz. Bu, militanlarımız için işçiler nezdinde burjuva radikalizmi lehine, özel mülkiyet de dâhil olmak üzere, geleneklerin içyüzünü açığa vurmaları için bir vesile oluşturuyor.

Ancak tüm bunlar milliyetçi partinin içinde de bir takım karışıklıklara yol açmamazlık etmiyor. Bu partinin türdeş bir teşkilât olmadığını herkes görüyor. Bu parti içinde en abartılı radikalizmden, liberalizmin ve ilericiliğin her türünden geçerek uzlaşmaz muhafazakârlığa kadar çok çeşitli eğilimler gözlemleniyor. Şimdiye kadar, değişik vesilelerle, bu çelişkili görüşler çarpıştı ancak bundan bir parçalanma doğmadı. Ancak bu kez, en yetkili kişilerin kanaatine göre, bir kırılma olacak ve tüm muhafazakârları içeren güçlü bir azınlık, milliyetçi "halk" partisinden ihraç edilecek. Güçler oranını daha iyi anlayabilmek için, hâlihazırdaki durumumuzun bir özelliğine işaret etmemiz gerekir. Gerçekten de, Türkiye'nin askerî bir diktatörlüğe tâbi olduğunu bilmek gerekir. Bizim reformcuların hemen hemen hepsi eski subaylar. Dolayısıyla görüşlerini dayatmak için güç kullanma eğilimi taşıyorlar. Halk arasında belli bir tedhiş duygusu hâkim. Politikacıların çoğu, bakış açılarını yüksek sesle dile getirecek cesarete sahip değiller. Nitekim anlaşıldığı kadarıyla Meclis'teki gayrı memnunlar henüz kendilerini dışa vurmaya cesaret edemiyor ve daha elverişli koşulları bekleyerek hissiyatlarına gem vuruyorlar.

İttihatçılar için de durum aynı. Gittikleri küçük çevrelerin hepsinde, milliyetçilere karşı habis görüşler ileri sürüp hükûmetin her hareketini acımasızca eleştiriyorlar, ancak şu an için gazetelerde ve halka açık toplantılarda görüşlerini içtenlikle ifade etmekten geri duruyorlar. Oldukça yakın bir gelecekte, muhalefetin dağınık tüm unsurlarının ve genel olarak tüm gayrı memnunların, Kemalistlerin karşısına tek bir blok halinde çıkacakları beklenebilir. Sahnede görünmek için Kemalistlerin ağır bir başarısızlığını beklemek zorundalar.

Bize gelince, yeni konjonktürde, biz milliyetçilerin tarafını tutma noktasına çekildik. İç politikada, muhalefet gericiliği ve ruhban sınıfını, hükûmet ise ilerlemeyi temsil ediyor. Dolayısıyla, hükûmete hâlihazırdaki reformları en geniş halk kesimlerine benimsetmesi konusunda yardımcı olmamız gerekiyor. Açıktır ki proletaryaya tüm bunların mükemmel olduğunu, ancak bu türden hiçbir reformun az da olsa, onu, kurtuluşuna yaklaştırma yeteneğine sahip olmadığını ve milliyetçilerin çabalarının burjuvazinin güçlendirilmesi yönünde olduğunu ve bütün bunların sonucunda proletaryanın yoksulluğunun daha da derinleşeceğini açıklamaya çalışıyoruz.

Şimdi de işçi sınıfının durumundan ve onun üzerinde sahip olduğumuz etkiden söz edelim. Açık söylemek gerekirse, teşkilâtlanma açısından, son altı ay boyunca bir genel keyifsizlik ve belli bir uyuşukluk hüküm sürdü.

Bir genel emek konfederasyonu kurma girişimimiz sonuç vermedi. Hazırlık çalışmaları son derece ilerlemiş, nizamnamenin yazılması tamamlanmış ve işçiler arasında yoğun bir propaganda yürütülmüştü. Tam o esnada polis ünlü komünist darbe girişimini keşfetti. Sendika militanlarımızdan birçoğu tutuklandı. Bu gelişme, bu teşkilâtın kurucularını olumsuz yönde etki-

ledi. Kimi hükûmet elemanları bu ruh halini ustaca kullandı. Yokluğumuzdan istifade ederek, onlara bizlerin Rusya'nın ajanı olduğumuzu ve işçi sınıfının çıkarlarına aykırı siyasî amaçlara sahip olduğumuzu inandırmışlar. Ayrıca kimi korkutma araçları da kullanmışlar. Öyle ki bizimle işbirliği içinde bulunan tüm partisiz işçiler, bu projeyi bizimle birlikte yürütmeyi reddettiler. Şurası da bir gerçek ki mahkeme ve kovuşturmaya yer olmadığı kararı, etki gücümüzü yeniden kazanmamıza olanak verdi. Ancak bu arada hükûmet tarafından kurulmuş olan İstanbul Amele Birliği işçiler arasında hüküm süren kargaşadan yararlandı. Faaliyet alanını genişletti ve Türkiye Umum Amele Birliği adını aldı. Ancak bize sadık kalan mürettipler, tütüncüler, demiryolcular, denizciler vb. sendikalarını, saflarına kazanamadılar. Ancak ısrarlarımıza rağmen dostlarımız ikinci bir Umum Amele Birliği'nin kurulma fırsatına karşı çıktılar. Dolayısıyla eski sempatizan teşkilâtlarla bağımızı korumakla birlikte, şu an için, sendikalarda legal faaliyetten geri duruyoruz. Faaliyetimizin ağırlık merkezini nüvelere kaydırdık. İşçi derneklerinde destek noktalarımızı artırmaya özen gösteriyoruz. Hükûmetin işçi birliğinde bile, idare heyeti tarafından açığa çıkartılıp polise teslim edilen güçlü bir hücremiz vardı. Bu çalışmayı elden bırakmayı düşünmüyoruz.

Geçtiğimiz ilkbahar boyunca, meslekî teşkilâtların zayıflığına rağmen, bir dizi kısmî greve tanık olduk. İzmir'de, Aydın demiryolu grevi (İngiliz şirketi) ve incir ve üzüm kurutma işçilerinin grevleri oldu. Demiryolu grevi çok iyi yönetildi. Zafere ulaşması beklenebilirdi. Bununla ilgili olarak Kasaba demiryolu işçileri (Fransız şirketleri - *sic*) de dayanışma amacıyla grev ilân ettiler. Maalesef, son dakikada, Şirket müdürü hükûmet müdahalesine başvurdu. Hükûmet de, askere alma tehdidiyle, işçileri işbaşı yapmak zorunda bıraktı. İşçilere bir dizi vaatte bulunulduysa da, bunlar kesinlikle yerine getirilmedi. Bu tipik bir olay: Türk hükûmeti, Türk işçilerini ezmek üzere İngiliz kapitalistlerle el ele veriyor. Bu vesileyle tüm işçilere şunu gösterdik ki, hükûmetler, en demokratları bile, işçilerin taleplerini boğmak için kapitalistlerle, yabancı kapitalistler olsa bile, her zaman anlaşırlar. İncir kurutucularının grevi tam zafere ulaştı. Bu hareketin şöyle bir özelliği vardı ki, söz konusu olan ağırlıkla kadın işçilerdi ve kadın işçilerin kaderlerini iyileştirmek üzere erkek yoldaşları da çalışmalarını askıya aldılar.

İzmir'de çok az sayıda yoldaşımız var. Dolayısıyla bu grevler üzerindeki etkimiz de son derece sınırlı oldu. Bunları özellikle yayınlarımızla destekledik. Zonguldak'ta madencilerin grevi ise bizim bir sempatizanımız tarafından yönetildi. İşçiler kimi avantajlar sağladılar.

En önemli grevler İstanbul'dakiler, özellikle de mürettipler ve Şark Demiryolları grevleri oldu. Mürettipler grevi, kelimenin saf anlamıyla partimizin eseridir. Bu grevi perdenin arkasından biz yönettik. *Haber* gazetesinin belli başlı makalelerini biz kaleme aldık. Mürettipler, örnek bir şekilde, sonuna kadar direndiler. Bizim teşviklerimizle, tüm işçi dernekleri onlara maddî yardımda bulundu. Ancak sonunda gazeteciler bizim etkimizin kokusunu aldı ve var güçleriyle bu grevde bolşevizmin parmağını açığa çıkarmaya koyuldular. Bu ifşaat, işçi temsilcilerini bir ölçüde korkuya kaptırdı ve çoğunluğun, sonuna kadar gitme kararlılığına rağmen, patronlarla bir uzlaşmaya varılmakta acele edildi ve grev bir yarım zaferle sonuçlandı.

Demiryolcu dostlarımız daha kararlı ve daha usta çıktılar. Şu anda gazetemiz yayımlanıyor. Gazetemizi onların emrine amade kıldık. Temsilci yoldaşlar, müzakereleri, basın kampanyası kadar güçlü bir biçimde yürüttüler. Ve grev büyük bir başarıyla sonuçlandı; bu da onların teşkilâtlarının gelişmesine büyük ölçüde yardımcı oldu. Ne var ki, şirket, işbaşı yapıldıktan sonra, ikiyüzlüce yorumlarla, sözleşmeye bağlanmış yükümlülüklerini yerine getirmekten geri

durmaya çalışıyor ve gülünç gerekçelerle, grevin belli başlı yürütücülerini işten çıkartıyor. Eğer bir gazetemiz olsaydı, şirketin bu caniyane tutumlarını kamuoyuna ifşa ederdik.

Tramvay ve seyri sefain işletmelerinde de birkaç geçici grev hevesi oldu. Bu hareketler Amele Birliği tarafından kışkırtılıp yönetildi. Ancak sonu tartışmalarla noktalandı ve ilgililere herhangi bir yarar sağlamadı.

Şimdi de partimizin hâlihazırdaki durumu üzerinde birkaç söz edelim. Önceki tevkifatların sarsıntılarını şimdiden tümüyle atlattık. Mahkemenin sonucu, görünürde legal partimizin ortadan kalkması oldu. Parti kesinlikle dağılmadı; ama üyelerinin çoğu ayrıldı ve yeni üyeler kazanmak mümkün olmadı.

Zaten bu teşkilâttan çok önemli bir şey de beklemiyorduk. Nitekim bu nedenle onu yaşatmak için de ısrarcı olmadık. Legal faaliyetimizi, yeni kurduğumuz gazetemizin ve dergimizin yayınına taşıdık. Bize öyle geliyor ki, gazetemiz, yayınlanabildiği sürece, hem işçiler, hem de siyasî çevreler üzerinde çok yararlı bir etki yaptı. Enternasyonal ile gazetemizin öncelikle popüler bir işçi gazetesi olması gerektiği konusunda mutabıkız. Ancak bu amaca işçi sorunlarına ve işçi sınıfının eğitimine çok sayıda sütunumuzu ayırarak ulaşabileceğimizi düşünüyoruz. Bunun için, gazetenin münhasıran işçilere yönelik olması kesinlikle zorunlu değil. Böylesi bir gazetenin en küçük bir yaşama şansı yoktur, zira okumasını bilen işçi sayısı son derece sınırlıdır. Bu nedenle devrim sorunlarıyla ilgili kamuoyuyla da ilgilenmeye mecburuz. Dolayısıyla gazetede tüm genel siyaset sorunlarını işlememiz ve herhangi bir gazete kadar okura haber vermemiz gerekiyor. Bu gerekleri yerine ancak bir günlük gazete getirebilir. İşte bakış açımızda ısrar etmemizin nedenleri bunlardır. Zaten savaş öncesi *Pravda* örneği, iyi seçilmiş bir örnek değil, zira bu daha çok militanlara yönelikti ve içeriği her zaman işçilerin entelektüel düzeyinin oldukça üzerindeydi.

Partimize geri dönecek olursak, çabalarımızın en büyük bölümünü gizli teşkilâtlarımızın emdiğini söylememiz gerekir. Gizli teşkilâtlarımızda büyük başarı sağladık. Ders ve konferanslarla, üyelerimizin entelektüel düzeyini yükseltmeye çalışıyoruz. Böylece geleceğin devrimci hareketini ustaca yönetmeyi bilecek bir genç militanlar grubu oluşuyor.

Üye bileşimi bakımından partimizde aydın gençlik ağır basıyor. Atölye ve fabrikalardan çok, üniversite ve lise çevrelerinde zemin bulduk. Ancak mühendis mektebinden yeni mezun olan bir dizi genç, işçilerle birlikte çalışıyor ve onlar arasında geniş bir propaganda yürütüyorlar. Onların faaliyeti sayesinde yakın bir gelecekte proleter üyelerimizin sayısını ikiye katlayacağımızı umuyoruz. Nüvelerimizde ülkede ele alınan tüm iktisadî ve siyasî meseleleri tartıştırıyoruz ve uygun talimatlarla yoldaşlarımızı Marksist analiz yapmaya alıştırıyoruz. Bizi özel olarak ilgilendiren, nüfus mübadelesi, savaşın yol açtığı yıkımların tazmini gibi meseleler ve iktidardaki burjuvazinin ruhban karşıtı reformları. İktisadî meselelerin kapitalizm ve devlet tekeli yönündeki çözümünü va'zediyoruz.

Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde nüvelerimiz var. İzmir'de, Kayseri'de, Adana'da, Mersin'de, Eskişehir'de, İzmit'te ve Ankara'da. Bildiğiniz üzere Ankara Komünist Partisi [Halk İştirakiyun Fırkası] kesin olarak dağıldı. Salih burada ve bizimle birlikte çalışıyor. Bu partiden başka bazı yoldaşlar da bize katıldı. Hilmi, Nâzım, Nizami vb. kimileri ise devrim davasına ihanet ettiler. Bugün Türkiye'de sadece bir komünist partisi var ve onun da merkezi İstanbul'da bulunuyor. Bu komite, geçen yıl, Enternasyonal temsilcisinin buradan ayrılmasından sonra, tarafımızdan kuruldu. Bu yoldaşın buradan ayrılırken bize verdiği yetkiyi kullanıyoruz ve tüm yoldaşlarımız bu yeni merkez komitesinin disiplinine uyuyorlar. Merkez Komitesi'ne, biri Rum

iki işçi, bir gençlik temsilcisi ve İKG'nin Siyasî Bürosunu oluşturan üç militan girdi.[348] Dağılmış olan eski Bİİ'nın [Beynelmilel İşçiler İttihadı] belli başlı üyeleri de bize katıldı. Kısacası kendine komünist diyen herkes bizim teşkilâtımızda yer alıyor.

Yalnızca disiplinsizlik nedeniyle ihraç edilmiş az sayıda genci bundan istisna tutmak gerekiyor.

Enternasyonal ile ilişkilerimizin düzenliliği için, İstanbul'da bir irtibat bürosu oluşturmak zorunludur. Konu sandığınız kadar basit bir şey değil. Bir aydın sempatizanın adresini verdiğimizde her şey hallolmuş olmuyor. Odesa'dan gelecek gemilerle ilişkimizi sağlayacak olan düzenek, bir adres belirlemekten ibaret değil. Bu gemilerden eşyaları almak ve kimi zaman da vermek ihtiyacı duyuyoruz. Geçici olarak bu boşluğu rastlantısal araçlarla doldurduk. Ancak Enternasyonal'in bu meseleyi bizim önerilerimiz doğrultusunda çözüme kavuşturması gerektiği kanısındayız. Önceki bir mektubumuzda, bu konuda uzun ayrıntı vermiştik.

Bize, oradaki yoldaşlarımızın yazdığı veya tercüme ettiği kitapların elyazmalarını ivedi olarak göndermenizi istiyoruz. Hatırlatmak isteriz ki, gazeteye yönelik krediden henüz bir haber alamadık. Merkez Komitemiz Leman [Şevket Süreyya Aydemir'in eşi] yoldaşı buraya çağırmaya karar verdi ve bu kararımızı size ilettik. Sizden onun gecikmeksizin İstanbul'a dönmesi talimatını vermenizi rica ediyoruz.

Önceki mektupla size bir zarf içinde üç parti üyesi kartı göndermiştik. Yoldaşlarımız hâlâ bu kartların ellerine geçmediğini bize yazdılar. Lütfen bunların alındığını bildiriniz.

Komünist selâmlar,
O. Masdar[349]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün OMS bağlantı noktasıyla ilgili olarak gönderdiği not, Mirniy'den bağımsız olarak Odesa ile doğrudan ilişkisine de tanıklık ediyor. Notta sözü edilen Sabri, Aydemir'in yılın başında gönderilmesini istediği Bakü TKF teşkilâtından eski savaş esiri Mehmet Sabri olabilir.

Odesa'da Razin yoldaşa,

Yoldaş,

Size bu birkaç satırı, bu mektubu getiren Sabri yoldaş konusunu ele almak üzere yazıyorum. Kısaca durum şu: Burada, Rus limanları ile İstanbul arasında sefer yapan gemilerle partimizin bağlantısını sağlayan bir yoldaş vardı. Matbuatı teslim alan ve buradan gizlice gidecek olanları gemiye teslim eden oydu. Bu yoldaş bu günlerde görevle buradan ayrılıyor. Onun yerine geçecek başka kimsemiz olmadığından bu çok önemli hizmetin kesintiye uğraması tehlikesi var. Bu görevi yerine getirmek üzere Sabri'yi çağırmaya karar verdik. Dolayısıyla size onu elli Türk Lirası maaşla İstanbul'da istihdam etmenizi öneriyoruz; kentimizde sizin "nokta-

348 Dr. Şefik Hüsnü'nün saydığı Merkez Komitesi üyeleri, büyük olasılıkla, şu kişilerden oluşuyor: 2 işçi: Niko Asimopulos [1940'ta kaleme aldığı özgeçmişte kendi beyanı, RGASPİ, f. 495, op. 266, dosya 60, s. 63] ve Vanlı Kâzım [Kip] veya Salih [Hacıoğlu]; gençlik temsilcisi: Halim [Hasan Âli Ediz]; İKG'nin Siyasî Bürosunu oluşturan 3 kişi: Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl [Antel] ve Baytar Ali Cevdet.

349 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 687-691 ve 692-696 [Fransızca, 2 nüsha daktilo karşılaştırmalı].

nızın" bir acentesi olarak çalışabilir. Kendisinden talep edeceğimiz hizmetleri yerine getirirken, Varna ve genel olarak Balkanlar ile de bağlantınızı sağlar. Şu nokta üzerinde duruyoruz ki, burada sizin ücretli acenteniz olmalı, aksi takdirde hayatını kazanamaz. Rusya'da daha fazla kalmayarak bir sonraki gemiyle İstanbul'a dönsün.

Komünist selâmlar,

20/III/1924 O. Masdar[350]

* * *

KEYK'in Türkiye sorununu görüşen komisyonu oldukça ayrıntılı bir değerlendirme yapıyor. Önce egemen güçler arasındaki şiddetlenen çelişkiye, karşı devrim güçlerinin toplulaşmasına dikkat çeken analiz, Mustafa Kemal hükûmetinin attığı adımların sadece Türkiye için değil, tüm Doğu açısından önemine işaret ettikten sonra TKP'ye taktik hedefler çiziyor ve işçiler ile köylülerin, küçük burjuvazinin partisi olarak nitelenen Halk Partisi ile tek cephesi sloganını öne koyuyor. İşçi gazetesi konusunda Doğu Seksiyonu'nun, özellikle Brike üzerinden dile getirdiği görüşler, sendikal hareketteki tehlikeler vurgulandıktan sonra, doğru bir hat izlendiği takdirde TKP'nin siyasi yaşamda önemli bir aktör haline gelebileceği yargısına ulaşılıyor.

TÜRKİYE

Son aylarda Türkiye'de toplum güçleri arasındaki dengelerde değişiklikler oldu.

Karşı devrim güçleri olağanüstü ölçüde kuvvetlendi. Karşı devrim ülkede feodal ve toprak ağası unsurları, en başta büyük limanlarda (İstanbul, İzmir) yoğunlaşan büyük ticarî, sınaî ve malî sermaye, eski sultan düzeninin memur ve bürokrat kadroları ve mollalar gibi son derece etkili içtimaî gruplara dayanıyor.

Bu tabakalar muazzam bir iktisadî etkiye sahip ve onlar ağırlıkla öncelikli tekel durumlarını geri getirmeye yöneliyor. Saltanatın kaldırılmasıyla gerici tabakalar halife etrafında hızla gruplaşmaya başladılar. Muhalefetin (gericiliğin) gazetelerinde halifenin Ankara'dan bağımsız olması, kendisine siyasî işlevler verilmesi gerektiğine vb. dair açık yazılar çıkmaya başladı. Emperyalistler, özellikle İngiltere, geri dönüşün bu ideolojik hazırlık çabalarını aktif bir şekilde destekliyor.

2. [1. yok] Bu dönemde bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın önderi bulunduğu Halk Partisi (hükûmet partisi) içinde hızla ayrışmalar oldu. Muhalefet Türk parlamentosuna (Meclis) bir tek aday sokamasa da, son aylarda birkaç kez hükûmetin önerilerini engelledi. Halk Partisi'nde her gün biraz daha eski gericiliğe yanaşan bir sağ kanat açıkça oluşmaya başladı. Açıkça muhalefete sempati duyan sağcı unsurlar bile partinin merkez komitesine girdi.

Cumhurbaşkanının Meclisi dağıtma yetkisi konusunda parlamentoda yürütülen savaş hükûmet partisi içindeki bölünme ve gruplaşmaların açık bir göstergesidir.

Bu koşullarda halifenin karşı devrimin teşkilât merkezi olarak kalması hükûmet için son derece büyük tehlike oluşturuyor. Toplumda özellikle halifeye karşı sempatinin arttığının hükûmet tarafından fark edildiği son hafta içinde bu durum daha iyi anlaşılmış oldu.

Ne pahasına olursa olsun, halifeliğin ortadan kaldırılması ertelenmez görev oldu.

350 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 697 [Fransızca].

Aynı zamanda dinî kurum topraklarına el konulması, diyanet bakanlığının kaldırılması ve kimi başka önlemler ilân edildi.

Bu önlemlerin yalnız Türkiye için değil, bütün Müslüman Doğu için nesnel olarak taşıdığı devrimci önemi küçümsememek gerekiyor.

Ancak aynı zamanda açık ki, halifeliğin kaldırılmasıyla Türkiye'de geriye dönüşün zemini değil, yalnız teşkilât merkezi yok edildi.

İşi yarıda bırakan çekingen hükûmet gericiliğin temel kadrosuyla, yani ülkedeki feodal-toprak ağası unsurlarla savaşı göze alamıyor.

TKP MK'ye verdiği talimatlarda KEYK Doğu Seksiyonu tam da karşı devrime son darbeyi indirmek üzere kapsamlı bir kampanyaya girişme gereğine işaret ediyor. Bu kampanya şu sloganlarla yürütülecek: Feodalizme karşı savaş, feodal toprak ağası ve büyük çiftlik sahiplerinin toprağına ve araçlarına el konsun, köylülere dağıtılsın, köylülerle işçilerin küçük burjuva partisi (Halk Partisi) ile tek cephesi.

3. Son aylarda Türkiye işçi hareketinde önemli bir yükseliş oldu. Grev dalgası 30.000 işçiyi sardı ki, bu Türkiye için görülmemiş bir olay. Grevlerin çoğu başarılı bitti ve bu husus işçilerin sendikaların birliğine yönelmesine hız kazandırdı. O zaman Türkiye Komünist Partisi yazın aldığı darbenin yaralarını henüz saramamıştı, bu yüzden hareket üzerinde yeterince etkili olamadı.

Bunun tersine, hükûmet işçilerin birliğe yönelişi karşısında ileriye dönük tavırla, bunu engellemeye kalkışmadı, yalnızca sendikaların yönetimlerine kendi güvenilir ajanlarının getirilmesi için çalıştı.

Bu "polisli sendikacılık" bu gün Türkiye işçi hareketi önündeki en büyük tehlikedir.

Yürütme Komitesi'nin Türkiye sorununu görüşen Komisyonu Türkiye Komünist Partisi'nin dikkatini bu tehlike üzerine çekti ve ona hükûmet sendikalarını içeriden ele geçirmek için önlem almasını önerdi. Komisyon ayrıca, partinin işçilerden kopuşuna, dolayısıyla proletarya arasında çalışmaları etkinleştirme gereğine dikkat çekti.

Bu özellikle parti basınının işçi sınıfı için bazen anlaşılmaz olan akademik üslubunda kendini gösteriyordu.

Komisyon komünist partisinin çalışmalarında ağırlık noktasının sendikalara ve teşkilâtlı olmayan işçi ve köylü yığınlarına doğru değiştirmek gerektiğini belirtti. Partinin en iyi kadrolarının buraya yöneltilmesini önerdi. Parti basınının da bu yeni görevlere kendini uydurmak durumunda olduğuna işaret etti.

Ülkede gözlenen genel hızlı ayrışma koşullarında TKP temel taktik görevlerini başarıyla çözmesi durumunda Türkiye'nin siyasî yaşamında oldukça önemli bir etmen olacak.

31/III-24[351]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, 15 Nisan'da biri Komünist Enternasyonal'e, diğeri onun İstanbul'daki temsilcisi Mirniy'e birer mektup yazıyor. Özellikle yayın faaliyetlerinden hareketle kendilerine yöneltilen "oportünizm ve legal Marksizm" suçlamalarını yazılarının çevirilerinin hatasına bağlayan Dr. Şefik Hüsnü, faaliyetleri bakımından kendi fikirlerini geliştirmeye devam etmekle birlikte KEYK

351 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 52-54 [Rusça].

direktiflerine uymayı bir disiplin görevi saydıklarını vurguluyor. KUTV'de öğrenimini tamamlayanların, başta Nâzım Hikmet olmak üzere ülkeye gönderilmelerini talep eden Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi'ne katılım konusunda bir temsilci gönderilmesiyle ilgili olarak belirsiz bir ifade kullanıyor. Her ne kadar mektubun sonunda Mirniy'e gerekli kaynağın ulaştığı haberini aldıklarını belirtiyorsa da Dr. Şefik Hüsnü, Mirniy'e gönderdiği mektupta böyle bir işe başlamak için ilk ağızda 2.000 liraya ihtiyaç olduğunu, Aydemir aracılığıyla kendilerine ilettiği 100 dolarla hareket etmelerinin sonsuza kadar teşkilâta zarar vereceğini vurguluyor.

Komünist Enternasyonal'e

15.IV.1924

Yoldaşlar,

Son mektubunuzda, tasarladığımız girişimi gerçekleştirmek için gerekeni kesintisiz olarak bize göndermeyi vaad etmiştiniz. Maalesef, bugüne kadar, kendinizi bu vaadinizi tutma zorunda hissetmediniz. Bu beklenmedik gelişme, tüm planlarımızı alt-üst etti.

İşi 1 Mayıs'tan önce başlatmayı umuyorduk. Seçilen bu tarihin önemini ayrıca açıklamaya gerek yok. Diğer birçok vesile gibi, tüm iyi niyetimize rağmen bunu da kaçırdık. Bu konuyla ilgili her söz söylendi. Bunları tekrarlamak istemiyoruz. Son olarak, yerel koşulların Marksist tahliline dayalı olarak faaliyetimizin yönlendirici fikirlerini geliştirmekle birlikte, Komünist Enternasyonal'e, Yürütme Komitesi'nin talimatlarına disiplin anlayışımızla kesinlikle tâbi olacağımız yönündeki irademizi belirtmek isteriz.

Bu hal ve şartı hatırlatıyoruz; zira M... [Mirniy] yoldaştan öğrendiğimize göre, sizin tarafınızdan çok ciddi bir biçimde eleştirilmişiz. Henüz doğrudan herhangi bir bildirim almadığımızdan, bu eleştirilerin tam mahiyetini bilmiyoruz. M...'nin beyanlarından anlayabildiğimiz kadarıyla, oportünizmle ve bir tür legal Marksizm yapmakla suçlanıyoruz. Bu beklenmedik suçlama, hiç kuşku yok, makalelerimizin tercümanının beceriksizliğinden veya kötü niyetinden kaynaklanıyor. Zira bizim kanımıza göre, yayınlarımız her zaman safkomünist ruhun damgasını taşır. Sadece bunları milliyetçilere yedirebilmek ve şimşeklerini üzerimize çekmemek için, fikirlerimizi ortaya koyarken kimi dolambaçlar ve özel bir üslup kullanma alışkanlığına sahibiz. Aksi takdirde, hukukî ve polisiye bir takım sorunlar her adımda karşımıza çıkar. Öyle sanıyoruz ki yazarlarımızın makalelerinden bir takım bölümleri tercüme etmekle görevli kişi, formel ayrıntıları sadakatle yeniden üretirken bunların ruhunu ve ağırlık merkezlerini göz ardı etmiş olmalı. Eleştirilerinizi ve yeni talimatlarınızı içeren belgeler elimize ulaşır ulaşmaz, bu meseleleri ve özel olarak emekçi yığınlara nüfuzumuzu izah ederiz.

Bugün size Doğu Üniversitesi'ndeki Türk öğrenciler konusundan söz etmek istiyoruz. Bu yıl içinde oraya on dolayında genç gönderdik. Aldığımız bilgilere göre, daha önceden orada bulunanlar arasında, eğitimleri kapasitelerinin sınırına ulaşmış epeyce öğrenci varmış. Böylesi öğrencilerin orada kalmaya devam etmeleri tamamen yararsız ve hatta zararlıdır. Merkez Komitemiz, bu durumda olanları buraya çağırmaya karar verdi. Böylece okuldaki kadrolara aşırı yüklenmeyi bertaraf etmiş oluruz. Bize kalırsa, bu yoldaşlar kendilerinin savaş esiri olduklarını söyleyerek yetkili makamlara başvurabilir ve bu sıfatla legal yoldan yurtlarına dönebilirler. Özellikle, burada çok ihtiyaç duyduğumuz Nâzım Hikmet'in acilen dönmesinde ısrarlıyız. Sonra tercihan şu sırayla diğerlerini göndermek gerekiyor: Şevki, Şadi kardeşler ve Fahri, Fevziye,

Sabri, Edhem Niyazi, Mustafa Osman, Yusuf Ahmed, Hasan Sadri.[352] Legal yolun kullanılamadığı halde, bunları konspiratif olarak göndermenin yolunu bulmak gerekiyor.

Haziran ayındaki dünya kongresine gelince, belli başlı militanlarımız burada halen çok yoğunsalar da, bir temsilci göndermeye çalışacağız. Merkez Komitemiz henüz bu konuda bir karar almadı. Kongrede temsil olunmayı başaramasak bile, Türkiye'nin durumu ve bizim faaliyetimiz hakkında ayrıntılı bir rapor kaleme almayı önümüze koyuyoruz. Size en kısa zamanda göndermeye çalışacağımız bu rapor, Yakındoğu meselesi etrafında süregidecek tartışmalara temel olarak hizmet edebilir.

Son dakikada, bu mektubun başında söz ettiğimiz işlerle ilgili olumlu talimatların M... yoldaşın elinde olduğunu öğrendik. Henüz bu talimatların içeriğini bilmiyoruz. Hangi kaynağa dayanacağımızı öğrenir öğrenmez, hiç bekletmeksizin işe koyulacağız. Partimiz, Yürütme Komitesi'nin faaliyetimize ilişkin görüşünü sabırsızlıkla beklemektedir.

Komünist selâmlar

15/IV/1924 O. Masdar[353]

* * *

15 Nisan 1924

M... [Mirniy]yoldaşa

Değerli Yoldaş,

Yürütme Komitesi'nin birkaç ay önce önerdiğimiz bütçeyi, küçük birkaç değişiklikle onayladığını büyük bir memnuniyetle öğrendik. Ayrıca bu bütçenin tutarını bize ödeme emrini de almış olduğunuzu öğrendik. Tam zamanında oldu. Zira böylece işimizi 1 Mayıs'tan önce başlatma olanağına sahip olacağız; bu da muazzam bir üstünlük sağlıyor.

Ancak dün akşam Ay...[demir/Şevket Süreyya] yoldaş sizden komik 100 doları getirince alabildiğine şaşırdık. Bildiğiniz gibi, -geçici bir gösteriş değil de kalıcı bir işletme olacaksa- bir işe başlamak için bir dizi olağanüstü harcama yapmak ve belli büyüklükte taahhütlerde bulunmak gerekir. Nitekim olayı duvar afişleriyle ve gazetelere ilânlarla duyurmamız, gerekli malzemeyi tedarik etmemiz, vasıflı bir elemanla sözleşme imzalamamız ve imtiyaz ücretlerini ödememiz gerekir. Bizim tasarladığımız gibi bir işe sadece koyulabilmek için 2.000 Türk lirası gerekir. Elbette bu rakam daha sonra, öngörülen tutara tamamlanmalıdır.

Bu asgari miktara sahip olmadan, namımıza ve teşkilâtımızın geleceğine sonsuza kadar zarar verebilecek böylesi bir maceracı girişimin sorumluluğunu alamayız.

Bu meselenin halli son derece ivedidir. İki-üç gün içinde çözüme kavuşturulmalıdır. Aksi takdirde bu elverişli fırsat da kaçırılmış olacaktır.

Yanıtınızı bekliyoruz, selâmlar

O. Masdar[354]

---

352 RGASPİ f. 532, op. 2, d. 164, sayfa: 18'de [Rusça] yer alan belgede *KUTV Türk grubundan yoldaşların listesi* başlığı altında Türkiye'ye gönderilenler değişik biçimlerde tasnif edilmiştir. *II. Partinin emrinde çalışmak görevi*yle gönderilenler: 1. Mahmut Şevket, 2. Ahmet Yusuf, 3. Mustafa Osman, 4. Kadir Hasan, 5. Raşit Fahri, 6. Şevki Süleyman, 7. Hayat Voynova, 8. Ahmet İbrahim, 9. İsa Abdullah, 10. Hamdi Şamilov, 11. Mehmet Yelkenci, 12. Memed Mecit, 13. Ahmet Ziya. *V. Hususi liste*: V. 1. Nâzım Hikmet, 2. Vâlâ Nurettin, 3. Smorodkina Nuriye. *VI. Halen Türkiye'ye gönderilmiş olanlar*: VI.1. Aydemir Şevket, 2. Mehmet Sabri, 3. Şadan Raşid, 4. Aydemir Leman.

353 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 698 [Fransızca].

354 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 699 [Fransızca].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Nisan ayı sonlarında Mirniy'e Komünist Enternasyonal temsilcisi sıfatıyla yazarak, MK'nin aylık 200 TL yardım istediğini ve bununla ilgili KEYK prosedürü dışında kendi inisiyatifini kullanmasını istiyor.

Yoldaş,

Bugün size KE temsilcisi sıfatınızla yazıyorum. Merkez Komitemiz, son oturumunda, sizden bize ayda iki yüz Türk Lirası yardımda bulunmanızı talep etmeye karar verdi.

Bu talep, malî kaynak yetersizliği nedeniyle partinin faaliyet programını uygulayamamasından kaynaklanmıştır. Bu yardımla, diğer şeylerin yanı sıra, gizli toplantılarımızı yaptığımız kimi lokallerin ve matbuatı sakladığımız depoların kirasını, parti adına çalıştırdığımız ihtiyaç duyan bir dizi yoldaşımızın ücretlerini ödeyeceğiz. Bunlardan kimileri teşkilât çalışmamızın ana damarlarıdır.

Bu sorun ivedi bir çözüm gerektiriyor. Yürütme Kurulu'na talebimizi iletmek için gerekli uzun prosedüre başvurmadan bunu kendi girişiminizle çözmenizi istiyoruz. Yürütme Kurulu'na bilgi verme sorumluluğunu siz üstlenin.

Olumlu cevabınızı ve Nisan ayı ödemesini sabırsızlıkla bekliyoruz.

Kızıl selâmlar

27/IV/1924 O. Masdar[355]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Komünist Enternasyonal'e gönderdiği aşağıdaki mektupta, kendilerine yönelik teşkilâtlanma ve yığınlar içinde çalışmayla ilgili eleştirilere yönelik yaptıkları düzenlemeleri, gazete konusundaki ihtiyaçları sıraladıktan sonra yine gerek mali ihtiyaçlarına, gerekse Nâzım Hikmet'in ülkeye geri dönmesine ilişkin taleplerini vurguluyor. Komintern V. Dünya Kongresi'ne İstanbul'dan delege göndermenin ise, 1 Mayıs 1923 ile ilgili mahkemenin yeniden başlaması nedeniyle belirsizliğini hâlâ koruduğuna işaret ediyor.

Yoldaşlar,

Son toplantısında MK, Türkiye'yi ve partiyi ilgilendiren tüm sorunları kucaklayacak, ayrıntılı bir rapor kaleme almak üzere bir komisyon oluşturdu. Bu komisyonun çalışmaları henüz tamamlanmadı. Ve Enternasyonal'in önümüzdeki kongresine sunulmaya yönelik bu rapor on günden önce gönderilemez. Yarın yola çıkacak kuryeden yararlanmak için, son mektubunuzda tartışılan sorunlara cevaplarımızı birkaç kısa not halinde özetlemeyi önümüze koyduk:

1) MK'mız bir olağanüstü toplantısında genel olarak atölyeler, fabrikalar ve kurumlar hücrelerine dayalı olarak teşkilâtımızı yeniden kurmayı kararlaştırdı. Daha şimdiden bu temel üzerinde çalışıyoruz.

2) Komünist hücrelerimizin dışında, iktisadî talepler için bir dizi işçi hücresi oluşturduk. Meslek teşkilâtlarına işte bu tarafsız hücrelerle nüfuz etmeliyiz. Aynı zamanda, bu araçla sendika militanları yetiştiriyoruz.

---

355 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör: 32_36, Belge No: 721 [Fransızca].

3) Daha önceden kurulmuş bir teşkilâtlanma komisyonu, özel olarak hücrelerin çalışmasının eşgüdümlü kılınmasıyla uğraşacaktır.

4) Basın çalışması da özel bir komisyona verildi. Bu komisyon, MK tarafından hazırlanıp kabul edilmiş, sınırları iyi belirlenmiş bir planı uygulamakla yükümlüdür.

5) Bize sağladığınız maddî yardım tamamen yetersiz olduğundan, ne yazık ki gazete projesini gerçekleştirme olanağı bulamadık. Araştırmalarımız ve yerel koşullara ilişkin bilgilerimize göre, bu girişime yararlı bir biçimde atılmak için en az dört bin liraya gerek var. Zira Matbuat İdaresi'ne teminat olarak beş yüz lira yatırmak gerekiyor. Öte yandan bir baskı makinesinin kurulması en azından bin beş yüz lira gerektiriyor. Gerisi, yerleşme giderlerine ve birkaç ay boyunca ortaya çıkacak açığı gidermeye yarayacaktır. Bu güzel 1 Mayıs fırsatını da bize Yürütme Komitesi'nin tereddütlerinin kaybettirmiş olduğunu saptamak çok üzücü.

6) Gazetenin gerektirdiği tutarları elimize alıncaya kadar, kaynaklarımızı dergimizi şimdiye kadarkinden daha iyi bir biçimde ve daha düzenli olarak yayımlamak için kullanmaya karar verdik. Bu kaynaklar zaten son derece kısıtlı. Yürütme Komitesi'nin dergimizi de destekleyeceğini umuyoruz.

7) "Devlet ve İhtilal" çevirisini aldık, biz de "Komünizmin Alfabesi"ni çevirmeyi tamamladık. Ancak bu iki kitabın yayınlanması, en az üç yüz lira gerektiriyor. Bu tutara sahip olur olmaz, bunları bastırabilecek durumda olacağız.

8) N. [Nâzım] Hikmet yoldaşın ivedi olarak geri dönmesinde ısrar ediyoruz.

9) Davamız yeniden sorgu aşamasında. Bizi önümüzdeki kongrede temsil edebilecek belli başlı yoldaşlar bu davaya dâhil ve oraya gelecek durumda değiller. Bununla birlikte son dakikada bir temsilci delege göndermek için elimizden geleni yapacağız.

Selâmlar

5/V/1924 (İMZA) O. Masdar[356]

* * *

Mirniy'in, Brike'nin yukarıda verdiğimiz 20 Şubat tarihli talimat mektubuna ilişkin Mayıs başında gönderdiği iki ayrı raporda kendisinin önemli tespitlerine yer veriyor. Her şeyden önce Doğu Seksiyonu'nun TKP'nin genel siyasi hattına ve taktiğine ilişkin, Dr. Şefik Hüsnü'nün de haklı bulduğunu belirttiği eleştirilerini ele alan Mirniy, Şevket Süreyya'nın bu "sapma"ların düzeltilmesinde, özellikle teşkilâtın toparlanmasında etkili bir rol oynadığına işaret edip Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya'dan oluşan yeni teşkilât bürosunun çalışma programının esas olarak Şevket Süreyya ve arkadaşları tarafından hayata geçirilebileceğini belirtiyor. Partinin yayın ve teşkilât yapısında daha "işçici" bir konuma geçmesi yönünde *Aydınlık* da içinde olmak üzere önemli düzenlemeler yapıldığına işaret edilen bu raporda merkezden gönderilecek kadroların belirleyiciliğine işaret ediliyor. İşçi sendikalarındaki gelişmeleri ve Amele Birliği'ni değerlendirdikten sonra Mirniy'in işçi sendikalarına dayalı legal bir işçi partisi kurulması önerisini gündeme getirmesi yepyeni bir yaklaşım oluşturuyor.

356 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 722-723 [Fransızca].

Brike yoldaşa

Değerli dost!

Son mektubunda TKP içindeki "sapmalara" işaret ediyorsun. Oysa ben bunun yanı sıra merkezde Türk sorununun nasıl ele alındığı ve nasıl halledilmek istendiğine dair ayrıntılı bilgi vermeni bekliyordum. Gerçi TKP'ye gelen son mektuptan ve tezlerden biraz bilgi edindik, ama bu senin TKP hakkındaki "kayıtlarından" sonraydı ve maalesef orada Türk sorunuyla ilgili çok az somut bilgi vardı. TKP'nin siyasî ve taktik davranış çizgisi belirlenirken sizlerin Doğu sorunu ve özel olarak Türk sorunuyla ilgili konumunuz hakkında malûmatınıza gereksinim vardır. Moskova'nın TKP'deki sapmalara itirazı dikkatimizden kaçmadı. Aydemir yoldaş parti çizgisinin "düzeltilmesine" önemli destek verdi. Bu, Moskova'dan Türkiye'ye parti işçisi aktarımının gerekli olduğunu bir kez daha gösteriyor.

Şahsi bir sohbette Doktor ilkesel konularda burjuva radikalizmine doğru kayma eğilimleri ve taktik ve teşkilât konularında aydınların yığınlardan korkusu konularında Moskova'nın itirazlarının doğru olduğunu kabul etti. Askerî tıp akademisindeki, harp okullarındaki vb. hücrelerin onur saydığı "aydınlatıcı" faaliyetlere "tapmayı", Aydınlıkçılar yığınlar arasında çalışmanın henüz mümkün olmadığı iddiasıyla izah ediyor, kendilerine özgü tutumlarını yinelemekten öte gitmiyorlar. Söze gelince yerli yoldaşlar Komintern'in önerilerini iki eliyle imzalıyor. İşe gelince ise durumda pek değişme olmuyor.

Aydemir'in işlere aktif müdahalesi teşkilâtın çehresini değiştirdi. Kimi tepkiler olsa da Teşkilât Bürosu'na alındı. Büroda Doktor [Şefik Hüsnü], Orhan [Sadrettin Celâl] ve Aydemir [Şevket Süreyya] var. Örneğin, faaliyetleri yığınlar arasına taşımak, işçi dernekleri kurmak, sendikalarda çalışmak, kendini "legal Marksizm'e" kaptırmaktan, aydın hücrelerine yönelişten vazgeçmek gibi, partide var olan sorunlar, TKP Teşkilât Bürosu'nda partinin çalışmalarını değiştirmeye yönelik en önemli sorunlar olarak kabul edildi. Ancak, bu girişimleri pratikte gerçekleştirmek çok daha zor. Gizli muhalefet, daha doğrusu gerek Doktor'un, gerekse Orhan'ın hiç de yabancısı olmadığı aydın pasifliği, yığınlardan korku, tam da burada etkisini göstermeye başladı. Bazen doğru olmayan birçok nesnel sebep yüzünden onlar yığın çalışmalarına bizzat katılmayı reddediyordu.

Yığın çalışmalarını yürütmek, Teşkilât Bürosu'nun kararını pratikte yaşama geçirmek, en başta Aydemir'e ve onun yoldaşlarına kaldı. Bu grup yavaş yavaş halkın içine girdi, işçiler bu yöneticilerini tanıyor, onlara alışıyor ve eğer zamanla legal çalışmaları genişletme, aydınların propaganda şekillerini aşma olayları yinelenip devam ederse, sancısız bir ameliyat yapılabilir, ama bunun için yerli ... taşradan yalıtılıncaya kadar beklemek gerekiyor.

Teröre ve Türk polisinin baskılarına rağmen yığınlar arasında çalışmanın mümkün olduğuna tepedekileri ikna edinceye, parti canlanıncaya, daha iyi çalışmaya başlayıncaya kadar Aydemir'in işçiler arasında ısrarlı pratik çalışmalar yürütmesi gerekti. En önemli siyasî olaylar, örneğin, hilafetin kaldırılması, bir dizi siyasî skandal, örneğin, hükûmetin İsmet Paşa kabinesine muhalefet yüzünden TBMM'yi dağıtma tehditleri, cumhurbaşkanının yetkilerinin belirlenmesiyle ilgili olaylar ve nihayet Ermeni din adamlarının geri getirilmesiyle ilgili gelişmeler vb. işçi yığınlarının politikaya ilgisini hayli artırdı.

Bu konularda parti ilkesel konumdan şaşmıyor ve teşkilât yükselen siyasî duyarlılığı parti programının ve sınıfsal sloganların ajitasyonu ve propagandası için kullanıyor.

Eğer partinin eski teşkilât yapısında değişikliğe gidilmeseydi, partinin yeni raylara oturtulması mümkün olmazdı. Teşkilât Bürosu'nun kurulması, ardından ajitasyon ve yayın heyetinin

belirlenmesi, işçi derneklerinin oluşturulması parti direktiflerinin uygulanmasına ve görev bölümüne bir düzenlilik getirdi.

Parti çizgisinin düzeltilmesi ve teşkilât sorununun halledilmesi dolayısıyla yayın ve literatür sorunu da düzenleniyor. *Aydınlık*'ın çehresinin değiştirilmesi ve işçi gazetesi çıkarılması önerileri kabul edildi. İşçi gazetesi yakın bir zamanda çıkacak, düzenli çıkmasını sağlamak için 1.500-2.000 liralık ek bir destek gerekiyor. Aydın takımı ve oportünistlerin bu kalesinde artık oldukça önemli kimi değişiklikler olduğunu *Aydınlık*'ın bu postaya ekli sayısında göreceksin. Bir sonraki sayı daha "işçici" olmayı vaat ediyor. Yerli kadroları merkezden gönderilecek parti işçileriyle güçlendirmek gerekiyor. Biz şimdi partide dönüşüm anına geçişin eşiğindeyiz. Bu dönüşüm çok esaslı ve kesin olmalı. Partideki "işçiye yönelişi" merkezden iyi yoldaşlarla pekiştirmek mümkün. İlk zamanlar Doktor'un ve Orhan'ın güdümünde olacaklarsa bile, zamanla onlar işçi yığınlarıyla temas yollarını kendileri bulacak. Doktor ve diğerleri giderek yığın çalışmalarının tadını alacak ki, bu daha şimdiden kısmen de olsa, görülüyor.

Sendikalardaki çalışmalar şimdi özel bir önem kazanıyor. İstanbul koşullarında sendikalar buradaki siyasî savaşlarda oldukça önemli bir etmen oldu. Gerçi, sendikalar tek başına ortaya atılmadı, kendi bağımsız bildirileriyle ileri atılmadı, kendi taleplerini yükseltmedi, ama ... güçler için büyük bir avantaj oldu. İngilizler, zamanında, işçileri kendi dikkat alanına aldı ve onları Kemalistlere karşı kendinden yana çekmeyi defalarca denedi. Kemalistler ise, millî çıkarlar yönünde ittifak güçlerine, öte yandan muhalefete karşı ve İstanbul'da TBMM seçimleri için onları kullandı. İstanbul muhalefeti de, aynı şekilde hükûmete karşı kendinden yana çekip yararlanmak için Amele Birliği'yle flört ediyordu. Ama işçi teşkilâtlarına gösterilen ve bazen yaltaklığı andıran bütün bu ilgi, ayni şekilde sonuçlanıyordu: Harem ağası işini gördü; harem ağası gidebilir. Birliğin başında hükûmetin atadığı bir genel kurmay subayı bulunmasına rağmen, bugün 7.000 işçiyi birleştiren sendikalar, resmen dağıtılmış sayılıyor. İşçi yığınları değişik siyasî grupların vaatlerine olan inancını kaybetti ve bugün onlar arasında yürütülecek siyasî çalışmalar iyi sonuçlar verebilir.

Komünist partisinin işçi yığınlarıyla ilişkileri, onların işçi sendikalarına karşı tutumunu etkiledi bile. Aydınlık Grubu, daha doğrusu, kendilerini işçiler arasında tanımladıkları gibi, "Aydınlıkçı yoldaşlar" sendika toplantılarında söylenenlere dikkatle kulak veriyor. İstanbul'da işçi sınıfı yeni bir söz, yeni yollar arıyor. Komünist partisi bunu dikkate almak, oluşan siyasî durumdan yararlanmak ve çalışmalarını etkinleştirmek zorundadır. Eğer yapılan elverişli değişiklikler pekiştirilirse, sanırım, komünist partisi bu görevi onurlu bir şekilde yerine getirecektir.

Binlerce işçinin sokağa atılmasına yol açan iktisadî krizin derinleşmesiyle, Ankara ile İstanbul arasındaki çelişkileri yine kopma noktasına getirebilecek ve Halk Partisi'nde bölünmeye neden olabilecek siyasî savaşın sertleşmesiyle, İstanbul işçilerinin devrimcileştirilmesi bağlamında işçilerin birleşmesini tarihî zorunluluk ilân ederek oluşturulacak işçi partisi, komünist partisinin sol kanadını oluşturacağı legal bir işçi partisinin ilk kadrosu olabilir. Ben bu sorunu MK'nin gündeme getirdim ve eğer mümkünse, MK'de bu yönde yapılacak tartışmalara katılmaya hazırım. İşçi birliğinin temelinden yükselecek legal bir işçi partisi oluşturma sorununa nasıl baktığını gelecek mektubunda bana bildir. 1 Mayıs günü bize bir işçi heyetinin gelmesi, işçi birliğindeki tipik ruh halini göstermesi bakımından ilginç bir olaydır. Bu ziyaret fikri komünistlere aitti ve heyette parti üyeleri de bulunuyordu.

Genel olarak parti son zamanlarda hayli güçlendi. Aktif kadrolarını artırdı, yeni raylara oturdu, işçiler arasında sistematik çalışma yürütüyor. Sanırım, Komintern kongresine kadar daha yenilenmiş durumda olacak.

Parti çalışmalarını İç Anadolu'ya da taşıma sorunu önemle ortada duruyor. İstanbul, İzmir ve Zonguldak gibi üç sanayi bölgesinde güçlenerek Anadolu'nun önde gelen şehirlerinde bürolar açmak gerekecek. En başta Ankara'da bu yönde artık kimi denemeler yapılıyor ve bir süre sonra Ankara'da teşkilâtımız olacak. Merkez, elbette ki, İstanbul'da kalmalı. Bununla biz eskinin kalıntılarının taşınmasını önleyecek; diğer teşkilâtların İstanbul merkezine bağlılığı parti çalışmalarının devamı için koşullardan biri olacak.

Partiyi güçlendirmek ve bütünlüğünü korumak için Rollan [Ginzberg] grubunu dağıtmak gerekecek. O önemli bir değer değil zaten. Onun gitmesiyle bu grubun bağlantıları koptu ve tamamen çöktü. Ama onunla her ilişki parti çalışmalarındaki düzeni sarsıyor. Merkez var, Teşkilât Bürosu var ve onların görevi teşkilât bütünlüğünü korumak, içerde hiçbir başka teşkilâtlanmaya yer vermemek.

Parti kasası bomboş. Teşkilât işleri vb. masraflar için yüz lira bulmam gerekti. Bana göre, parti harcamaları (ev, posta, yolluk vb.) için ayda en az iki yüz lira destek sağlanmalı. TKP'nin bütçesi şöyle olmalı: Basın-yayın faaliyetleri için aynı zamanda 2.000 Türk lirası ve parti faaliyetleri için ayda 200 Türk lirası.

Ben artık ... çalışmalarından biraz kurtulup kendimi bizim işlere daha çok verebileceğim. Bağlantı için postanın yanı sıra gemilerden de yararlanacağım. Bir sonraki mektupta köylü sorununa değinmeye ve kimi siyasî olayları değerlendirmeye çalışacağım.

Komünist selâmlarıyla.
S. Mirniy /İmza/

İstanbul
5/V-1924
No.48.

Aydemir, eşinin İstanbul'a gitmek üzere çıkış işlemleri için desteğinizi rica ediyor.[357]

* * *

Bu ikinci rapor Mirniy'in Türkiye'de işçi sınıfının durumuyla ve teşkilâtlanmasıyla ilgili tespit ve tezlerini içeriyor.

Brike yoldaşa *Mirniy'den*
6/V-[el yazısı]

I. Türkiye'de işçi sınıfı genel olarak dağınıktır ve teşkilâtlı değildir. Onun teşkilâtlı olmaması, kapitalistler karşısındaki zayıf kalmasının sebebidir. İş yasasının çıkarılmış olmaması ise, onun sınıfsal bütünleşmesini, sınıf olarak bilinçlenmesini engelliyor.

II. İşçi sınıfının teşkilâtlanmış olmaması ve sınıf bilincinden yoksun olması, onu sömürüye maruz bırakmıştır. Fabrikalarda, atölyelerde, maden ocaklarında, limanlarda, elektrik santrallerinde ve sular idaresinde, özellikle ulaşımda çalışan on binlerce işçi, birer kör ve cansız "üretim aracı" durumundadır. Türkiye'de işçi sınıfının hiçbir "içtimaî önemi" yoktur. İşçi sınıfının en basit çıkarlarını savunacak ne iş yasası, ne bir teşkilât, ne de bir parti var. Çalışma yeteneğini yitirenler artık işe yaramaz aletmiş gibi hemen sokağa atılmakta, yerini her gün biraz daha büyüyen işsizler ordusunun mensupları almaktadır. Ekonomide durumun kötüleşmesi, iç sermayenin seferber edilmesi, hayat pahalılığının artması işçi sınıfının yaşam düzeyini çekilmez ölçüde düşürmektedir. Eski aile dağılmakta, köydeki yapay aşırı nüfus artışı, şehirleri ucuz işgücüyle

357 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 335-350 [Rusça].

doldurmakta ve bütün bunlar işçi sınıfının iktisadî durumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

III. Şimdiye kadar Türk proletaryası arasında çalışan birlik ve partiler işçi sınıfının durumunu pek iyileştiremedi. İşçi sınıfının durumunu iyileştirme girişimlerinin boşa çıkması işçi sınıfı arasında hayal kırıklığı ve kendi meslekî ve siyasî teşkilâtlarına güvensizlik yarattı. Başarısızlığın sebepleri şunlardır:

a) İşçi sınıfının teşkilât deneyimden yoksun olması,

b) İşçi hareketinde hazırlıklı yönetici kadronun bulunmaması. İşçi sınıfının işverenler ve kapitalistler karşısında haklardan yoksun tutulması,

c) Yığınsal işçi teşkilâtlarının bulunmaması.

IV. İşte bu koşullarda bilinçli işçiler İstanbul'da İşçi Derneği denen teşkilâtı kurmuştur.

Bu dernekler amaç olarak şunları belirlemiştir: En bilinçli işçileri derneklere çekmek, onları proletarya hareketiyle tanıştırmak, teorik bilgilerini artırmak, tek sözle geleceğin yığınsal işçi hareketi için gerekli maddî ve manevî zemini hazırlamak. Bu derneklerin programları şöyle özetlenebilir: İşçi sınıfının kapitalist düzen içinde gerçekleştirilebilecek talepleri uğrunda mücadele etmek.

V. İşçi dernekleri işçi sınıfının kapitalizme karşı savaşta içgüdüsüyle, bilinç dışında yükselttiği talepleri formüle etmeyi; işçi sınıfına yalnız sınıfsal temele dayanan ve işçi çıkarlarını savunan bir teşkilâtta birleşirse taleplerini kabul ettirebileceğini anlatmayı; ona kapitalizme ve hükûmete karşı savaş yöntemlerini öğretmeyi önüne amaç olarak koymaktadır.

Şöyle ki, işçi dernekleri Türk proletaryasını "kendinde sınıf" durumundan çıkarıp teşkilâtlı ve bilinçli bir güç, "kendisi için" sınıf haline getirmek durumundadır.

VI. Cumhuriyetçiler ile gericiler arasındaki savaşta işçi sınıfı cumhuriyet düzenini getirmekten yana olanları desteklemelidir, çünkü cumhuriyet düzeni işçi sınıfının siyasî savaşında yalnız bir aşama olmakla birlikte, mutlakıyetçi ve anayasasız devlete oranla daha ilericidir ve sınıf savaşı yürütmek, proletaryayı teşkilâtlamak için daha elverişlidir.

VII. Derneklerin başında mümkün olduğunca değişik üretim alanlarında çalışan kişilerden oluşan merkez dernek bulunuyor. Merkez dernek üyelerinin sayısı sınırlı tutulmak zorunda, çünkü bu sayının fazla şişirilmesi normal faaliyetini engelleyebilir. Merkez dernek büyüdüğünde teşkilât işleri, yazı işleri vb. komisyonlara ayrılmaktadır. Bu durumda merkezin toplantılarına yalnız komisyon yöneticileri katılmaktadır.[358]

358 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 351-352 [Rusça].

Komintern V. Dünya Kongresi'ne İstanbul'dan Gönderilen Raporlar

Dr. Şefik Hüsnü, Nisan ayında gönderdiği kapsamlı raporunda Komintern V. Dünya Kongresi için bir dizi belge hazırladıklarını belirtmişti. Bunlardan birincisi Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Durumu, ikincisi Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti, üçüncüsü ise TKP Tarafından Tespit Edilmiş Geçici Asgari Program üzerine. Birinci raporda, Dr. Şefik Hüsnü, başlangıçta Türkiye ekonomisinin Batı kapitalizmi koşullarındaki gelişimini ele alıyor ve ülkenin yarı-sömürgeleşmiş bir tarım (köylü) ülkesi olduğu tespitini yapıyor. Aslında bu tahlilin temel amacının doğru bir taktiksel programa ulaşmak olduğunu belirten Dr. Şefik Hüsnü, üçüncü raporunda da bu asgari programın çerçevesini ortaya koyacaktır. Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern V. Dünya Kongresi için hazırladığı bu iktisadi, içtimaî ve siyasi tahlillerinde, herhangi bir biçimde Marx'ın, Engels'in, özellikle Lenin'in eserlerine atıfta bulunmaması dikkate değer bir özelliktir. Sermaye birikimi ve ihracı ile ilgili iktisadî süreçleri tahlil ederken başvurduğu kavramlar, Türk kapitalizminin oluşum-gelişim sürecine bakışı da alabildiğine ilginçtir. Görüldüğü kadarıyla bu tahlillerde Dr. Şefik Hüsnü kendini Lenin'in emperyalizm teorisiyle, özellikle de Komintern II. Dünya Kongresi'nde ve izleyen kongrelerde ele alınmış tezlerle bağlı saymamıştır. Nitekim bu rapordaki görüşler V. Dünya Kongresi'nde KEYK üyesi Manuilski tarafından şiddetli bir biçimde eleştirilmiştir.

Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Durumu

Türk toplumunun gelişme tarihi, birçok bakımdan ilginç bir fizyonomiye sahip. Bu toplum, sağlam bir iktisadî temel üzerinde kökleşmeden önce, daha şimdiden genişleme döneminde bulunan Batı kapitalizminin rekabetiyle karşı karşıya bulunuyor. Yarım yüzyıldır, yabancı sermaye ülkeyi tıpkı bir sömürge gibi sömürmektedir. Dahası hemen hemen hiçbir direnç göstermeksizin Türkiye, emperyalist devletlerin iktisadî köleliği altına düşmektedir. İşte bu koşullarda ülkemizde sıra dışı ve garip iktisadî ilişkiler bütünü oluşmuştur.

Yabancı sermaye, iç pazarın gelişmesine engel olmaktadır. Ülkede bugün gördüğümüz hilkat garibesi, köksüz ve hemen hemen kısır kapitalizmin doğuşunun ana nedeni işte bu olguda yatmaktadır. Tarihî ve iktisadî bakımdan iç pazarın özü, işbölümüdür. Dış malların işgalinden önce, bu işbölümü gelişiyordu. Bir dizi bağımsız sanayi kolu ülkede kendini göstermeye başlamıştı. Hatta doğu pazarları ile batı limanları arasında, uluslararası bir mübadele oluşmuştu bile. Yüzyılın ikinci yarısında Batıdaki iktisadî ve teknik devrimin ülkemize gönderilmesine imkân

verdiği ucuz mal dalgaları, kelimenin tam anlamıyla bu bağımsız üretim dallarını dumura uğrattı. Bu da, Türkiye'yi geri adım atmak, yani benzer üretimlerin kaynaşması sistemine geri dönmek zorunda bıraktı. Türkiye'nin yarı-sömürgeleşmiş bir tarım (köylü) ülkesi halinde kalmasını da bu durum açıklamaktadır. Ülkede yabancı malların dağıtımı rolüne, yani ticarî fonksiyona gelince, bunu elinde tutan, siyasî yetenekleri sayesinde, Müslüman olmayan azınlıklardır. Buradan da, milliyetler arasındaki iktisadî ve dolayısıyla içtimaî farklılaşma kaynaklanmaktadır.

Avrupa'nın iktisadî dengesi daha istikrarlı ve daha uzun süreli olsaydı, bir diğer deyişle dünya savaşı ve ona öngelen olaylar olağanüstü koşullar yaratmasaydı, Türkiye'de Türk kapitalizmi mevcut bir sorun olmazdı. Ancak emperyalist kapitalizmin çözümsüz iç çelişkileri, kaçınılmaz olarak dünya savaşında patladı ve bu savaş da, ilk ağızda, dünya ekonomisinin birliğini un ufak etti. Bu denge bozulmasının ilk etkisi, sömürgelerde ve bunun sonucunda da Türkiye'de iç iktisadî ilişkilerin dönüşüme uğraması oldu.

Bu alt-üstlük, Türkiye'ye şu biçimde yansıdı: Evvelâ, ana hedef, aracıların, yani millî azınlıkların ortadan kaldırılması ve iktisadî ayrıcalıklara, yani kapitülasyonlara son verilmesi oldu. Bu birinci evre, arkasından, mevcut sermayeyi Türkleştirmek amacıyla, millî sanayide ve gümrük sisteminde korumacılığı getirdi. Millî ve iktisadî bağımsızlığın önkoşullarını oluşturan bu önlemler, daha önceden de alınmıştı. Bugün artık zemin önemli ölçüde temizlenmiş ve önümüzde yükselen sahnenin çerçevesi alabildiğine çizilmiştir. Hemen hemen millî azınlık kalmamıştır. Hâlâ rastlanan kimi millî azınlık kalıntıları, iktisadî alanda son derece zayıflamıştır. Artık kapitülasyon yoktur ve eşitlik temelinde imzalanmış siyasî antlaşmalar, Türkiye'ye güçlü bir ordunun herhangi bir ihlâlde savunmaya hazır olduğu sınırlar ve en elverişli gümrükleri sağlamaktadır. Öte yandan bir takım köklü içtimî reformlar, son zamanlarda, feodalitenin ve teokratik monarşinin tüm kalıntılarını süpürüp atmıştır. Kısacası, Türk kapitalizmi, olağan gelişme yoluna girmiştir. Burada Türkiye'nin evrimindeki en hassas noktaya dokunmuş oluyoruz. İşte ancak Türk kapitalizminin bu gelişim sorununu uygun bir biçimde inceleyip aydınlatarak, önümüzdeki yıllar için geçerli gerçekçi bir taktik programla partimizi donatmayı başarabiliriz.

Millî burjuvazimizin gelişim sorununu içtimaî ve iktisadî bakımlardan inceleyelim ve bundan Türk proletaryasının ve TKP'nin ödev ve yükümlülüklerini çıkartalım. Genel olarak sömürge ve yarı-sömürge ülkeler burjuvazileri, içtimaî ve iktisadî evrimleri sırasında, az-çok uzun bir ilerici geçiş döneminden geçerler. Bu dönemde burjuvazi feodalizmle ve yabancı boyunduruğuyla mücadele eder; burjuva demokrasisi ve cumhuriyet rejimi ve bu rejimin gerektirdiği kimi biçimsel özgürlükler gibi bundan kaynaklanan kimi reformlar talep eder. Ancak bu dönemin sonunda, feodalizme karşı mücadele kesinlikle proletaryaya karşı mücadeleye dönüyor, emperyalizme ve yabancı sermayeye karşı mücadele ise onunla uzlaşmaya varıyor. Türkiye işte tam da bu dönemden öylesine büyük bir hızla ve öylesine keskin bir biçimde geçiyor ki, yerel burjuvazi ve onun hükûmeti, henüz çok genç ve maddî olarak yeterince olgun değilse de, içtimaî rolleri bakımından evrimlerinin önemli bir bölümünü tamamladılar. Büyük kentlerin banker ve ticaret burjuvazisinin gerici tutumunun doğurduğu kimi endişeler istisna olmak üzere, Türkiye'nin kaderine hâkim olan sınıfın, daha şimdiden feodalizme ve klerikalizme karşı mücadele görevini tamamladığı kabul edilebilir. Bizim burjuvazi, savaş güçlerini proletaryaya karşı yönlendirme ve bu kez gerçek bir sınıf mücadelesi verme ihtiyacını hissetmekte gecikmeyecektir. Daha şimdiden, herhangi bir özel kanıt göstermeye gerek olmaksızın herkes görmeye başladı ki, demokratik hükûmet ile, iki yıl önce büyük bir debdebe ve gösterişle ilân edilmiş olan ünlü "iktisadî pakt" arasındaki kardeşlik, bütün bu parlak formüller, burjuvazinin

ayrıcalıklarını saklamaya hizmet etmenin ötesinde bir anlam taşımıyor; proletarya ise hakları için mücadelesinde her gün biraz daha dağınık ve yasalarla engellenmiş hale geliyor.

Biraz da Türk kapitalizminin düzeyini ve iktisadî olanaklarını inceleyelim. Her şeyden önce şu noktaya işaret edelim ki, yerel sermaye tam ve bilinçli bir seferberlik halindedir. Yasalar ve yönetmeliklerle, uygun bir gümrük politikası ve vergi sistemiyle, Millet Meclisi ve belediyeler, iyi tanımlanmış ve bilinçli bir biçimde seçilmiş bir yönde bu seferberliği yönetip ilerletiyor. İşte bu önermeyi destekleyen birkaç olgu. Yetkili makamların yıldırmalarıyla, ithalat ve ihracat ve yabancı şirket mümessillikleri, millî azınlıkların elinden adım adım Türklerin eline geçiyor. Mültecilerin mallarının "tasfiye komisyonları", bu malları Türklere geçiriyor. Her gün gazetelerde yabancı bir kapitalistin yanı başında bir Türk kapitalistinin bulunduğu yeni bir karma şirketin kuruluşunu duyuruyor. Böylece iki kapitalizm arasındaki ilişkiler normalleşmeye başlıyor ve yavaş yavaş her kapitalist mücadelenin kaçınılmaz olarak vardığı yere, yani yabancı sermayeyle bir uzlaşmaya doğru yol alıyoruz. Henüz Türkiye'ye ikraz, banka ve sınaî ve tarımsal kurum biçimlerinde büyük sermaye ithalini görmediğimiz bir hakikat. Ancak bu gecikme, sadece Avrupa'nın orasında veya burasında henüz hüküm süren iktisadî dağınıklık halinden kaynaklanıyor. Bununla birlikte, daha küçük bir ölçekte, özellikle ticarî işletme biçiminde, yabancı sermaye girişi gündelik olarak görülüyor.

Yine de gerçeği eksiksiz yansıtmak bakımından şunu da eklememiz gerekir ki, tüm bu tezahürler bir tasfiye ve ayarlama düzeyini aşmıyor. Sermaye, henüz birikim ve maddî gelişme yönünde en küçük bir adım bile atamadı. Tartışmasız bir biçimde, ülkede bugün mevcut değerler toplamı, dün varolan değerler toplamından çok daha düşük. Bu azalma sadece sabit sermayede değil, aynı zamanda hammadde stoklarında ve işgücünde de görülebilir. Millî zenginliklerde savaşın ve devrimlerin neden olduğu bu yıkım, bugünkü iktisadî ve içtimaî biçimlerin dünkülerden daha geri olduğunu kabul ettirmek için bir neden gibi görülmemelidir. Dolayısıyla tüm bu mülahazalardan şu sonucu çıkartmalıyız ki, Türk kapitalizmi önünde açılan dönem, sermaye birikimi dönemidir. Bir diğer deyişle, örneğin monarşinin ihyası/restorasyonu ve bundan kaynaklanacak bir iç savaş veya uluslararası kimi karışıklıklar gibi olağanüstü bir takım olaylar olmadıkça, Türk kapitalizminin gelişimi olağan bir yol izleyecektir. Şu noktaya da işaret etmek gerekir ki, bu dönemin başından itibaren, millî burjuvazinin zayıflığı ve şanssızlığı sonuçlarını vermeye başlayacak ve Türk proletaryası ivedi olarak tarihî görevini yerine getirmeye itilecektir.

Eksiksiz bir kapitalizm, ülke içinde geniş bir işbölümü gerektirir. Bunun için, birbirleri için pazar rolü oynayacak çeşitli sanayi dallarının eşzamanlı gelişimi ve tarımın iyileştirilmesi ve yerel olarak ihtisaslaşması, zorunludur. Ne yazık ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ucuz yabancı malların pazarı istilası ve yabancı sermayenin sahip olduğu ayrıcalıklar, bugüne kadar bu işbölümünün gelişimini engelledi. Bugün de, Türkiye, aynı tür iktisat ve üretimin hüküm sürdüğü, kötü organize olmuş ve yıkım halinde ilkel bir tarım ülkesidir. Dış pazarlarına gelince, Türkiye'nin durumu daha da içler acısıdır. Türk kapitalisti, tarihî pazar fethi rolünü yerine getirmek için çok geç kalmış durumdadır. Evvelâ ülke yeterli mamul mal üretimine sahip değildir. Sonra, ihraç edebileceği hammaddeler, Türkiye'nin komşusu bölgelerde bol miktarda bulunmaktadır.

Sermaye birikiminin birincil koşulu, pazar oluşturabilecek çevre ülkelerin varlığı ve bunların tek başına sömürülmesi olduğundan, Türkiye böylesi ayrıcalıklı bir durumdan uzak bulunmaktadır. Bu nedenledir ki Türkiye'de halen kapitalizm ticarî acente biçimini korumaktadır.

Bu durum bir süre daha devam edecektir. Türkiye, sermaye biriktirmeyle ilgili tarihî gereklilik karşısında, kaçınılmaz olarak özellikle iç pazarın sömürülmesi yoluyla buna ulaşmaya çalışmaya mahkûmdur. Bu hedef ancak, burjuvazinin hükûmetinin, işçi ve köylüyü, kendi sefaletleri pahasına burjuvaziyi zenginleştirmeye diktatörlük yollarıyla zorlamasıyla gerçekleştirilebilir. Bu özellik, Türk kapitalizmine, diğer yerlerdekinden çok daha sert, çok daha barbar ve çok daha vahşi bir karakter kazandıracaktır. Bugünden itibaren bu senaryonun ilk sahneleri görülebiliyor.

Bu durum ve koşullar, köylüyü sömürünün en uç noktasına götürüyor. Aslında büyük ölçüde topraksızlaştırılmış durumda, yarın daha da topraksız hale gelecek. Açıktır ki, kendi çıkarları doğrultusunda burjuvazi modern araç-gereci üretime sokarak tarımın koşullarını iyileştirmeye mecbur kalacaktır. Ama böylece burjuvazi ve hükûmeti, sadece iç pazarın gelişmesine yardımcı olacak ve mübadele yasaları uyarınca, bu kesinlikle köylülerin yararına olmayacaktır. Bu nedenle sömürüsü daha da derinleşecektir. Köylü, üretiminden kendisine kalan payın gitgide küçüldüğünü görecektir. Bu tespit, demokratların şefinin "memleketin efendisi köylüdür" lafının köylünün ağzına bir parmak bal çalmaktan başka bir şey olmadığını ve objektif koşullar nedeniyle, kapitalist sistemde, bu önermenin bir ham hayalden ibaret olduğunu çok güzel göstermektedir. Köylü sınıfı konusundaki taktiğimizi ve şiarlarımızı işte bu malzemeden yararlanarak oluşturacağız. İşçi sınıfına gelince, onun Türkiye'deki geleceği daha da korkunçtur. Burjuvazi işçi sınıfına herhangi bir şey borçlu olduğunu düşünmüyor. Bu nedenle işçi sınıfının akıbeti ile gitgide daha da az ilgilenecektir. Bu doğrultuda burjuvazinin harcadığı tüm çaba, proletaryanın teşkilâtlanma girişimlerini baltalamaktan ibarettir. Tüm aklını, işçi sınıfını gitgide üretim sürecinde dilediği gibi kullanabildiği, bilinçsiz bir kitle durumuna düşürmeye ayırmaktadır. Uluslararası bunalım, korumacı politikadan kaynaklanan hayat pahalılığı, işsizlik ve teşkilâtsızlık, bir süre daha, bu sınıfın ortalama yaşam koşullarını düşürüp daha da kötüleştirecek ve orta sınıfın kapalı aile yaşamının dağılmasına yol açacaktır.

Kısacası, gelişimi daha şimdiden incelenmeye değer bir Türk kapitalizmi sorunu vardır. Ancak bu gelişim, dış olaylar ve objektif koşullar bakımından son derece gecikmiştir. Ve Türk kapitalizmi daha şimdiden körelmeye ve (üstü çizili 1 sözcük) mahkûmdur. Türkiye'de kapitalizmin gelişimini sağlayabilecek tek güç işçiler ve köylüler sınıfının gücüdür ve bu kapitalizmin biçimi, kaçınılmaz olarak, devlet kapitalizminden ve proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamaz. Aynı objektif koşulların sonucu olarak, burjuvazi, çocukluk döneminden çıkmadan önce içtimaî görevlerinin hemen hemen tümünü yerine getirdiğinden artık proletaryaya karşı mücadele ve yabancı sermayeyle uzlaşma evresine gelmiştir. Bu korkunç tutumu içinde, ilerici ve devrimci rolünü hemen hemen tamamlamış olan burjuvazi TKP bakımından sadece proletarya önünde eleştirilmeyi ve maskesinin alaşağı edilmesini hak ediyor.

TKP, taktik çıkarsamalarında, bu temelden hareket edecektir. Türkiye açısından uygarlığın ve kapitalizmin gelişmesini teşvik edecek tek geniş karşılıklı iktisadî mübadele alanı, Sovyetler Rusyası'nda bulunmaktadır. Ne var ki, bu karşılıklı ilişkiler, tüm çaplarıyla ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın ancak Türk proletaryası tarafından gerçekleştirilebilir.

Ancak bu hakikate rağmen, TKP'nin ve Türk proletaryasının zayıflığı ve gençliği nedeniyle, Sovyetler Rusyası'nın Türkiye'deki burjuva cumhuriyetiyle ittifak yapmak zorunda kalmasını gayet iyi anlıyoruz ve bu ittifakı destekleyeceğiz. Hatta şuna da inanıyoruz ki iki devlet arasındaki ilişkiler sıkı olduğu ölçüde, cumhuriyetimizin burjuva hükûmeti, belli sınırlar içerisinde TKP'nin propagandasına karşı da daha hoşgörülü olacaktır.

Türkiye'nin içtimaî tabakalaşması hâlihazırda çarpıcı bir görünüm aldı. Kalabalık işsizler yedek ordusu oluşum halinde. Kırsal kesimde, orta köylülük yıkıma uğrarken büyük işletmeler oluşuyor ve yetersiz bir toprağa sahip, üretim araçlarından yoksun küçük köylülük ölçüsüz biçimde büyüyor. Aydınlar, iktisadî ve kültürel bakımdan tam bir kaos içinde yaşıyor. Bu içtimaî tabakanın en ileri ve en yetenekli unsurları, hükûmet partisine katılıyor. Gerisi işsiz gayrı memnunların saflarını kabartıyor. Hükûmeti destekleyen aydınlar, bugün burjuvaziye kılavuzluk ederken, yarın onun basit ücretlileri haline gelecek. Bu içtimaî ayrışma içinde TKP, kendisine yaraşır unsurları idealimize kazanıyor, onları teşkilâtlandırıyor ve Karadeniz'in bu yakasında ve Boğazlarda proletarya cephesinin sarsılmaz ve sadık savunucusu haline geliyor.

19/V/1924
O. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[359]

* * *

Komintern V. Dünya Kongresi için hazırlanmış ve TKP'nin reorganizasyonu ve faaliyetine ilişkin raporda Dr. Şefik Hüsnü öncelikle Türkiye'de komünist hareketin tarihî gelişimi üzerinde duruyor. Mustafa Suphi önderliğinde Bakü'de kurulan partinin Türkiye'de herhangi bir etki gücüne ulaşamadığına ve mevcut teşkilâta pek az militan devrettiğine işaret eden Dr. Şefik Hüsnü aynı dönemde Almanya'da kurulan İşçi ve Çiftçi Partisi'nin ise bugünkü teşkilâtın omurgasını oluşturduğunu belirtiyor. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın bir dönem parlayan bir yıldız olduğunu vurgulayan Dr. Şefik Hüsnü, Komintern'in Ankara'daki murahhası Golman'ın ve yandaşı Salih'in [Hacıoğlu] akılsızlığı nedeniyle sönümlendiğini, bu partiden de pek az militanın komünizm mücadelesine devam ettiği sonucuna varıyor. Komintern IV. Kongresi ertesinde oluşturulan Teşkilât Bürosu'nun çalışmaları sonucunda Bİİ'den Türkiye'de kalmış üyelerin de katılımıyla TKP'nin reorganizasyonun tamamlandığını söyleyen Dr. Şefik Hüsnü, yeni dönemde bir yandan parti hücrelerinin faaliyeti yürütülürken, diğer yandan özellikle sendikal çalışmaya militan yetiştirmek üzere işçi hücreleri kurulduğunu, bu ikili yapının izleyen dönemde verimli sonuçlar vereceğini ileri sürüyor. 1923 yılı boyunca KEYK ile süregiden gündelik gazete için kaynak sağlanması tartışmasını dünya kongresinin gündemine taşıyarak eleştirilerini yineleyen Dr. Şefik Hüsnü mali destek ihtiyaçlarını kuruşlandırarak raporuna son veriyor.

Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti

1923 yılı başına kadar, komünist partisi, sözcüğün saf anlamıyla Türkiye'de yoktu. Bugün TKP'nin çevresinde oluştuğu çekirdek, Komünist Enternasyonal'in 4. Kongresi'nde, çok mütevazı bir biçimde, İstanbul Komünist Grubu olarak temsil olmuştu. İKG'yi oluşturan militanlar, bir programı ve iyi tanımlanmış bir siyasî taktiği olan, oldukça deneyimli bir aygıtla donanmış ve görevinin bilincinde gerçek bir parti yaratmış olma müktesebatına sahiptiler. Bu yoldaşlar

359 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 748-757 [Fransızca daktilo ve iki farklı kişiye ait el yazısı].

ülkenin dört bir yanına dağılmış devrimci unsurların tümünü kendi teşkilâtlarının çevresinde toplamış olmaktan, haklı olarak, gurur duyabilirler.

Hâlihazırda sağlam bir biçimde kurulmuş bir öncü partiyi ülkeye kazandırmış olarak, geçilmiş olan yola, geriye dönük bir göz atmak yararsız olmayacaktır. Geçmişin tecrübesini ve hatalarını bilmek, geleceğin ödevlerini ve imkânlarını kavramak ve ayrıca bizzat partinin bileşimi ve gerçek değeri hakkında bir fikir sahibi olmak için zorunludur.

Türkiye'de komünist hareketin tarihi 1918 yılına kadar uzanır. Adeta eşzamanlı olarak, o sıralarda, Türkiye dışında iki devrimci Türk partisi kurulmuştu. İlki Rusya'da Mustafa Suphi tarafından; diğeri Almanya'da, Alman devrimine katılmış aydın gençler ve metal işçileri tarafından. Bin kişiyi bulan bu işçiler, giderleri hükûmete ait olmak üzere, Alman fabrikalarında bir gelişme stajı yapıyorlardı. Suphi'nin yöneticiliğindeki partinin oynadığı rol ve trajik akıbeti, üzerinde durmamızı gerektirmeyecek kadar fazla biliniyor. Yine de şu hususa işaret etmek gerekir ki, ülke dışında kurulmuş olduğundan, halk kitleleriyle temas kuracak hiçbir araca sahip değildi ve bu yönde herhangi bir adım atamadan vakitsiz olarak sönüp gitti. Bu partinin kalıntıları çoğunlukla Kafkaslarda kalmış durumda. TKP saflarında, bu kökenden pek az sayıda militana rastlanmaktadır.

Berlin'de kurulmuş olan Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi'nin[360] akıbeti ise bambaşka oldu. Kuruluşundan kısa süre sonra, parti, sosyalist ilkeleri savunan tüm Türklerin çevresinde toplandıkları bir odak haline geldi. Ancak bir süre sonra, üyelerinin büyük çoğunluğu anavatanlarına geri dönmek durumunda kaldılar. Aralarından en bilinçlileri ve en kararlıları, İstanbul'da bulunan az sayıdaki Marksistle birleşti ve Türkiye'nin başkentinde aynı adlı bir parti kurdular. Bu parti, sendikal teşkilâtlanma faaliyetine paralel olarak, çarpıcı bir yayın faaliyeti yürüttü. *Kurtuluş* dergisi çevresinde, Türkiye'de ilk kez, Marksist bir literatürün temellerini attık. Üyelerinin girişkenliği ve adanmışlığı sayesinde, İşçi ve Köylü Partisi, kısa sürede emekçi kitleler üzerinde çok güçlü bir etki yaratmayı başardı.

Bu partinin varlığının ayrıntıları üzerinde durmayacağız. Şu kadarını söylememiz yeterlidir ki Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi'nden birkaç ay önce gizli III. Enternasyonal komitesini oluşturanlar işte bu partinin belli başlı yöneticileridir ve bu komite III. Enternasyonal'e üye olmuştur. Birçok üyeyle zenginleşen bu komite, daha sonra İstanbul Komünist Grubu adını aldı ve bu da, geçtiğimiz yıl, dağılmış veya ayrışmış diğer teşkilâtların en iyi unsurlarıyla birleşerek TKP'yi doğurdu.

Hâlihazırdaki partimizin durumunu ele almaya geçmeden önce şimdi sıra bu diğer oluşumlar hakkında birkaç söz söylemeye geldi. Halk kitlelerini yanıltmak ve güvenlerini kazanmak için milliyetçiler tarafından kurulmuş değişik komünist veya sosyalist partilerden söz etmeyeceğiz. Bütün bu oluşumlar, en küçük bir rol oynayamadan, olayların akışı tarafından, hak ettikleri üzere, süpürülüp gittiler. Anadolu'da çeşitli devrimci teşkilâtlanma girişimleri, sonunda, Halk İştirakiyun Fırkası'na vardı. Bu fırka, bir dönem siyaset sahnesinde geçici bir yıldız olarak parladı. En küçük bir tedbiri düşünmeyen gerçek bir kuş beyinli olan Golman adlı biri tarafından affedilmez şaşkınlıklara sürüklenmemiş olsaydı, teorik ve öğretisel temel eksikliğine ve kitlelerle herhangi bir bağı olmamasına rağmen, yine de bu fırka Kemalist politika üzerinde belli bir etki yaratabilirdi. Ancak bu adamın ve yandaşı Salih'in ittirmesiyle, kurtarıcı Büyük Taarruz anında yapılan kimi akılsızca ve tamamen can sıkıcı girişimler, bu fırkayı kamuo-

360 Fransızca metinde "Sosyalist" dense de Almanya'daki partinin adında "Sosyalist" nitelemesi yoktur; bu partinin İstanbul'da yeniden kuruluşunda adına "Sosyalist" nitelemesi eklenmiştir.

yunun gözünden sonsuza dek düşürdü. O günden itibaren, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın tarihî rolü son buldu. Fırkanın en etkili üyeleri de bunun farkına vardı. Devrim idealine samimi olarak bağlı olanlar, TKP'ye üye olmakta tereddüt göstermediler.

Bize birkaç iyi militan bırakan bir diğer teşkilât da İstanbul'daki Beynelmilel İşçiler İttihadı'dır. Bu teşkilât kesinlikle bir siyasî parti olmayıp devrimci sendikal bir teşkilâttı. Orada işçilere sınıf bilinci veriliyor ve onları işçi sınıfının siyasî partilerine yaklaştırma amacı güdülüyordu. Son yıllarda, Maksimos ve Karaveris yoldaşlarımızın çabaları sayesinde, Bİİ içinde güçlü bir komünist nüve oluşturabildik. İşte bu nüvenin baskısıyladır ki Bİİ, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne üyelik başvurusunda bulundu. Bu sendikanın zayıf yanı, üyelerini sadece Rumlardan almasıydı. Milliyetçi hükûmet, İstanbul'a yerleşir yerleşmez, Bİİ'yi kapatma kararı verdi. Onu, gizli Yunan propaganda teşkilâtı olarak değerlendirdi. Maruz kaldığı takibat ve tedirginlikler sonucunda Rum yoldaşlarımızın büyük bölümü ülkeyi terk etti. Kalabilen ve komünist propagandanın etkisinde olanlar, hâlihazırda TKP saflarındadır.

Bunların dışında da kendine komünist diyen ancak herhangi bir ehemmiyet taşımayan bir takım küçük gruplar vardı. Bunların içinde her türlü unsura rastlanıyordu. Aralarında düşmana sığınmış kaçaklara ve provokatörlere sıkça rastlanıyordu. Nitekim bu nedenle, bu çevrelerden gelenlere ancak bir deneme döneminden sonra şahsen partiye üyelik başvurusu yapma hakkı tanıdık. Bugün için, bildiğimiz kadarıyla bu türden bağımsız hiçbir grup kalmamıştır.

Daha şimdiden toparlanmanın tamamlandığı kabul edilebilir. Reorganizasyon çalışmamızı neredeyse tamamladık. Bu yöndeki ilk çaba, IV. Kongre sonunda bizzat Enternasyonal tarafından oluşturulmuş olan teşkilât bürosuydu. Bu Büro, KEYK'in özel bir murahhasının [Şarki/Gafurov kastediliyor] da katılımıyla, sadece 4 ay çalışabildi. Bu kısa sürede, komünist teşkilâtların birleşmesi için elverişli bir hava yarattı. Ancak tam sağlam temeller üzerinde bir parti kurma anında, 1 Mayıs 1923 provokasyonu komitenin varlığına son verdi. Komünist Enternasyonal murahhası kaçmayı başardı ve büronun belli başlı üyeleri, hareketin diğer önderleriyle birlikte tutuklandı ve milliyetçi burjuvazinin zindanlarına atıldı.

Uzun ve zorlu bir sınavdan sonra, mahkeme yoldaşlarımızın birçoğunun özgürlüğü yönünde karar verdi. Ancak böylece, iradeleri çelikleşmiş bu militanların faaliyetiyle, partimizi yeniden ayakları üzerine dikebildik. Fırtınanın şiddetine dayanacak cesareti gösteremeyen birkaç dostumuzu kaybettiğimiz doğrudur. Ancak, bu durum birçok sempatizanın da savaşkanlığını teşvik etti ve kaybettiklerimizin yerine daha iyilerini kazandık. Acılı bir deneyden çıkartılmış zorlu derslerden yararlanarak belli başlı önderlerimiz TKP'ye Türkiye'nin nesnel koşullarının gerekleriyle uyumlu bir teşkilât ve bir program kazandırdılar. Parti, artık görevini yerine getirebilecek düzeyde kabul edilebilir.

Ülkenin coğrafî ve siyasî durumu ve iç ve dış tüm nesnel koşullar TKP'nin görevini son derece zorlaştırmaktadır. Bu parti, başlangıçta kaçınılmaz olarak küçük ama bilinçli ve girişken bir grup olacaktır; en küçük bir sekter anlayışa sahip olmamalıdır; bu, sınıfların siyasî koşullarına uygun olarak, her türlü propaganda biçimini uygulayabilen eğitimli bir dizi militana sahip bilinçli bir azınlığın teşkilâtı olacaktır. Yavaş yavaş ve adım adım bir gelişme imkânından yoksun olan TKP, başka partilerin elde etmek için çeyrek yüzyıl harcadıkları sonuçlara nispeten kısa bir sürede ulaşmak zorundadır. Özellikle militan kadrosu, entelektüel yetişme ve devrimci kararlılık bakımından herhangi bir gelişmiş partininkiyle aynı düzeyde olmalıdır. Diğer taraftan, partimiz, tıpkı büyük bir parti gibi, sonucu belirleyici bir girişimin arifesinde, içinde faaliyet gösterdiği durumun imkânlarını tam olarak ölçmek, milliyetçi devrim ve burjuva partileri

karşısındaki taktiğini çok keskin bir biçimde saptamak zorundadır. Tek sözle, millî burjuvazi ile hesaplaşmaya hazır olmalıyız.

Bu mülahazaların dışında, partimiz açısından uluslararası karışıklıkların doğurabileceği sorunları da göz önünde bulundurmak ve bununla ilgili tedbirleri almamız yerinde olacaktır. İktisadî ve fikrî bir kaos yaşayan ülkemizde, komünizmin verimli ilkelerinin damgasını taşıyan bir fikir ve siyaset akımı yaratmak ve böylece uluslararası olayların baskısıyla ani bir devrimci eyleme elverişli bir zemin hazırlamak, beklenmedik bir çıkış gerektirecektir... İşte partimizin zorlu, ancak kaçınılamaz tarihî görevleri bunlardır. Tüm bu ödevlerin bilincinde ve davranış tarzını tespit etmiş olarak, TKP Merkez Komitesi, hemen bugünden bir seferberlik faaliyeti yürütmeye kararlıdır. Dahası bu amacın gerçekleştirilmesinde, parti, her şeyden önce Türk proletaryasının desteğine dayalı öz güçlerine bel bağlamaktadır. Ancak şuna kanidir ki, Komünist Enternasyonal'in şahsında, bir bütün olarak uluslararası proletarya kendisine maddî ve manevî yardımda bulunacaktır.

Şimdi de kısaca partimizin teşkilâtının üzerine oturduğu temelden kısaca söz etmek istiyoruz. Yukarıdan beri okunagelen mülahazalar, partimize, kısa sürede nispeten çok sayıda değerli militan kazandırabilecek bir yapı vermeye götürdü. İlk zamanlar, parti il ve ilçelerdeki yerel şubelerden ve sendikal nüvelerden oluşuyordu. Bu biçimde, daha çok bir propaganda çevresiydi. Faaliyeti iyi eşgüdüme sahip değildi.

Birkaç ay önce Merkez Komitesi, şube sekreterlerinin görüşünü aldıktan sonra, teşkilât temeli olarak, fabrika, atölye ve her türlü kurum hücrelerini benimsemeyi kabul etti. Her yoldaş, oturduğu yer dikkate alınmaksızın, çalıştığı yerdeki (üretim veya eğitim kurumu, idare, şirket vb.) komünist hücreye katılmak durumundaydı. Tek olması durumunda, parti onu, belli bir zaman dilimi içerisinde, bir aday hücresi kurmakla görevlendiriyor. Teşkilâtçı kabiliyetlerini kanıtlamış yoldaşlardan oluşan bir teşkilâtlanma komisyonu, hücrelerin çalışmalarını yönetip eşgüdümlü kılıyor. Her hücrenin bu komisyondan gerekli talimatları alan ve ona raporlarını veren bir sekreteri var. Hücrelerde, propaganda ve yayın dağıtımının yanı sıra, özellikle karşılıklı bir eğitimle uğraşılıyor. Teşkilâtlanma komisyonu, her hafta, hücre sekreterlerinin katılması mecburî olan Marksist konferanslar verdiriyor. İzleyen günlerde, bu konferanslar, sekreterler tarafından hücrelerde tekrarlanıyor. Ayrıca hücrelerin haftalık zorunlu toplantılarında, her üye üstlendiği işle ilgili bir rapor sunmak durumundadır. Taşra illerinde, aynı ilkelere göre faaliyet gösterecek il komiteleri olacak ve talimatlarını doğrudan doğruya Merkez Komitesi'nden alacaklar. Hâlihazırda İzmir, Adana, Eskişehir, Ankara, Edirne ve Kayseri'de az sayıda komünist hücreyle böylesi il komitelerimiz var.

Partinin kurucu unsuru olan bu hücrelerin dışında, emekçi yığınların içine nüfuz edişimizi hızlandırmak ve sendika militanı eksikliğimizi gidermek üzere, Merkez Komitemiz komünist olmayan işçi hücreleri kurma kararı da aldı. Bundan kastımız şudur: Parti her üyesinden, çalıştığı veya ilişki kurabildiği fabrikada belli sayıda işçiyle dostluk kurmasını istiyor. Bir işçi hücresinin yöneticisi, arkadaşlarına –hiçbir biçimde komünizm söz konusu olmadan– çalışma koşullarıyla ilgili her şeyi birlikte incelemeyi önerecek. Onları, işçi sınıfının ivedi taleplerini formüle etmeye, bunları kabul ettirmek için mücadele etmeye ve en zor harekete geçecekleri bu mücadelelere çekmeye alıştıracak. Daha sonraki bir dönemde, işçi hücreleri üyeleri, iş sorunlarını değişik yanlarıyla inceleme ve bu sorunlarla ilgili raporlar verme alıştırmaları yapacak. Kimi konferanslara katılmaları sağlanacak. Tek sözle, işçi hücreleri, sınıf mücadelesi fikriyle harekete geçen, iyi sendika militanları oluşturmaya yöneliktir. Daha şimdiden böylesi birkaç hücre İstanbul'da faa-

liyet göstermekte ve gelecek için bize büyük ümit vermektedir. Elbette işçi hücreleri komünist propagandayı dışlamıyor. Tam tersine bu militanlardan birçoğu, maruz kaldıkları etkilerle, fark ettirmeden partiye kabul edilmelerini talep etmeye sürüklenmektedirler.

İşte TKP'nin yeni teşkilâtının bizim önümüzde açtığı iki paralel yol bunlardır ve bu yolda emin adımlarla ilerliyoruz. Bir yandan komünist hücrelerimizle Marksist eğitim ve propaganda çalışması, diğer yandan işçi hücrelerimiz tarafından sınıf mücadelesine teşvik ve sendikal kadro devşirme çalışması.

Bunlar, TKP'nin üzerine düşen tüm görevleri yerine getirmesine yeterli midir? Elbette hayır! Burada Yürütme Komitesi'nin taleplerimiz konusundaki kararsızlığını dünya kongresinin gündemine getirmek isteriz. Nitekim Türkiye'de bir komünist partisinin kaçınılmaz olarak içinde bulunması gereken koşulları inceleyecek herhangi bir kişi, kolayca görecektir ki, basın içinde bir yer almadan ve oldukça geniş bir matbuat faaliyeti yürütmeden, halk kitlelerine ulaşmak için en küçük bir umut yoktur. Parti, kamuoyunu yönlendiren diğer gazetelerle kıyas edilebilir, komünist eğilimli bir günlük haber gazetesi yayınlatmak zorundadır. Bu gazetede, işçi sorunu büyük bir yer tutacak ve tüm olaylar, günü gününe, devrimci bakış açısıyla eleştirilecektir. Bir yıldan kısa sürede, böylesi bir gazete, kesinlikle, sosyalist devrim lehine büyük bir fikir akımı yaratacak, idealimizin tüm taraftarlarını çevresinde toplayacaktır. Bu da onların TKP tarafından üye yapılmasına inanılmaz derecede yardımcı olacaktır.

Geçen yıl boyunca birçok raporumuzda bu sorunu tüm ayrıntılarıyla birlikte Yürütme Komitesi'ne sergiledik. Kimi zaman durumu anladığı ve projelerimize onay verdiği izlenimi doğurdu. Ancak hemen akabinde görüşünü gözden geçirdi. Öyle ki boş tartışmalarla elverişli fırsatları kaçırdık. Yürütme Komitesi'nin son sözü, haftalık bir işçi gazetesinin yayınlanması yönünde oldu. Birçok deneyimle kanıtlanmıştır ki böylesi bir gazete İstanbul için yaşayabilir değildir. Türkiye gibi işçi sınıfının büyük çoğunluğuyla okuma-yazma bilmediği ve her türlü sendikal teşkilâttan yoksun olduğu bir ülkede, bunun en küçük bir yararı da olmayacaktır. Oysa ki elimizin altında bir günlük gazete olsaydı, bu bize haftada bir gün herhangi bir ek masraf olmaksızın işçilerimiz için bir ek çıkarma imkânı verirdi. Böylesi bir ek de, gazetenin ilânları ve diğer araçları sayesinde geniş ölçüde dağıtılırdı. Bir günlük gazete yayınlayabilmek için, on bin Türk liralık bir fona sahip olmamız yeterlidir. Ayrıca broşürlerimizi yayınlamak ve teşkilât giderlerimizi karşılamak üzere ayda üç-dört yüz liralık bir krediye sahip olsaydık, TKP'nin faaliyeti azamî sonucu verirdi.

19/V/1924
TKP Sekreteri
O. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[361]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi'ne son olarak TKP'nin asgari programatik taleplerini içeren belgesini gönderiyor. Bu belgede talepler siyasi ve iktisadi kısımların yanı sıra emeğin korunmasına dönük özel bir bölüm de içeriyor. En dikkat çeken husus asgari programda iktidar meselesinin

361 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 724-729 [Fransızca].

gündeme herhangi bir biçimde getirilmemiş olması. Bu da aşağıda göreceğimiz gibi Manuilski'nin Aydınlık çevresine dönük "legal Marksizm", oportünizm eleştirilerini şiddetlendiriyor.

TKP Tarafından Tespit Edilmiş Geçici Asgari Program

Burjuva cumhuriyeti çerçevesinde TKP'nin ajitasyonunu yürüteceği ivedi taleplerin belli başlıları şunlardır:

Siyasî Kısım

1. Büyük Millet Meclis hem yasama erkine, hem de yürütme erkine sahip olmalıdır.

2. Büyük Millet Meclisi iki yılda bir genel oyla belirlenmelidir.

3. Tüm seçimler için (belediye, il meclisi, jüri vb.), nispî temsile dayalı genel oy sistemi kurulmalıdır.

4. Halk girişimi (referandum) hakkı.

5. Kadınların, erkeklerle eşit haklarla, kamu görevlerine kabûlü.

6. Tam basın, toplantı ve teşkilâtlanma özgürlüğü; her kategoriden işçilere ve devlet memurlarına sendika, meslek birliği, siyasî parti kurma ve uluslararası teşkilâtlara üye olma hakkının kesin olarak tanınması.

7. Din ile devletin kesin olarak ayrılması: Dinî vakıflara ait tüm mal varlıklarının millîleştirilmesi.

8. Kentlerde ve kırda monarşinin ve feodalizmin son kalıntılarına karşı keskin mücadele.

9. Kadınların ve evlatlıkların medeni aşağılanmalarını düzenleyen ve onaylayan her türlü yasanın ilgası.

10. Sürekli ordunun yerine millî milis sisteminin geçirilmesi. Halkın genel silîhlandırılması. Askerlik hizmetinin kısaltılması. Bu süre kısmen, askere alınanların içtimaî ve siyasî eğitimine ayrılacaktır.

11. Kamu borçlarının ivedi olarak tasfiyesi.

12. SSCB ile iktisadî ve siyasî ittifak.

13. Emperyalizme karşı Doğu'nun ezilen halklarının tek cephesinin kurulması.

14. Tek emek okulu sisteminin kabulü. 17 yaşına kadar her iki cinsiyetten çocuklar için ücretsiz eğitim zorunluluğu.

15. Eğitimin tam laikleşmesi.

16. İhtiyaç duyan çocukların devlet tarafından bakımı.

İktisadî Kısım

16a.Tüm vergilerin, özellikle hayatı pahalılaştıran, kent ve kır emekçileri ve genel olarak toplumun yoksul tabakaları için bir yük teşkil eden dolaylı vergilerin ilgası. Bunun yerine yıllık geliri 300 lirayı aşanlar üzerinde tek, genel ve müterakkî bir verginin konması.

17. Hem mirasın büyüklüğüne, hem de hısımlık derecesine bağlı olarak veraset üzerinde müterakkî vergi.

18. Tütün rejisinin ve her türlü özel inhisarın ilgası. Demiryollarının, bankaların, madenlerin, taşımacılığın vb. millîleştirilmesi.

19. Hangi büyüklükte olursa olsun tüm sınaî işletmeler ve dış ticaret üzerinde devlet tekeli kurulması.

20. Kamu hizmetlerinin ve birincil ihtiyaç maddelerinin (ekmek fırınlarının, un fabrikalarının, mezbahaların, eczanelerin, su-elektrik, ucuz konut) belediyeleştirilmesi.

21. Sahipleri tarafından işlenmeyen tüm toprakların tazminatsız kamulaştırılması ve devlet tarafından işletilmesi; yoksul köylülere bedelsiz toprak dağıtımı.

22. İşçi dernekleriyle işbirliği içinde, işçilerin işe yerleştirilmesi konusunda bir kamu hizmetinin devlet tarafından organizasyonu.

23. İşçi sağlığını ve halk sağlığını koruyan yasaların hazırlanması.

Emeğin korunması

24. İşgününün sekiz saatle sınırlandırılması. Ücretli hafta sonu tatili.

25. Bayram günlerinde ve 1 Mayıs'ta ücretlerin ödenmesi. İşsizlerin giderleri devlete ait olmak üzere bakımı.

26. Yıllık on beş günlük ücretli izin.

27. On dört yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının yasaklanması. Yeni yetişenler için yarım günlük çalışma sistemi, üretici çalışma ile eğitimin bağdaştırılması.

28. Gebe kadınlara doğumdan altı hafta önce ve sonra izin.

29. Kadınlar ve çocuklar için gece çalışmasının yasaklanması.

30. Her yerleşimde, belediye ve işçi dernekleri temsilcilerinden oluşan komisyonlar tarafından asgari ücret oranı tespiti.

31. Hayat pahalılığı ölçüsünde emekli maaşlarının artırılması.

32. Atölyelerin, imalâthanelerin, fabrikaların, madenlerin, şantiyelerin, ticarî şirketlerin çalışma ve sağlık koşulları bakımından denetlenmesi. Bu denetim sık sık devletin müfettişleri ve işçi temsilcileri tarafından yapılacaktır.

33. Devlet, tüm patronları her fabrikada, fabrika komiteleri kurmaya zorlamalıdır; bu komiteler yasalar tarafından belirlenmiş çalışma koşullarını denetleyecek ve çalışma sorunlarıyla ilgili her sorunda müdahale hakkına sahip olacaktır.

34. Her kategoriden işçi için hastalık, kaza ve işsizliğe karşı bir sosyal sigorta sisteminin devlet tarafından kurulması.

35. Patronlara sınaî, ticarî ve zirai işletmelerde, ücretlerden herhangi bir kesinti yapmadan emeklilik fonu kurma zorunluluğu getirilmesi.

36. Sigorta sisteminin kontrolüne ve işleyişine işçilerin katılımı.

37. İşçilere ve tüm ihtiyaç duyanlara tıp ve ecza yardımı.

38. Belediyeler ve millî çapta geniş ölçekli hastaneler, kimsesiz çocuklar yurdu, dinlenme evleri, sanatoryumlar, doğumhaneler kurulması.

Aslına uygundur
O. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[362]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü bu raporları göndermesinin ardından, kongreye bizzat katılması yönündeki çağrıyı KEYK Prezidyumu'na gönderdiği aşağıdaki gerekçelerle reddediyor.

KEYK Prezidyumuna 15.VI.1924

362 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 774-777 [Fransızca].

Yoldaşlar,

Komintern'in V. Kongresi'nde TKP'yi benim temsil etmemi istediğinizi belirten telgrafınızı yeni aldım. Ne yazık ki iyice düşündükten ve MK'deki yoldaşlarımla görüştükten sonra şu anda İstanbul'dan ayrılmamın uygun olmayacağı kararına vardım. Bu olumsuz kararı, partimizin faaliyetinin çıkarları doğrultusunda aldım. En değerli arzularımdan birini, yani proletarya devriminin beşiğini ziyaret edip onun parlak önderlerini tanıma arzumu gerçekleştirmem için bana verilen fırsattan yararlanmaktan geri durmam, çok ciddi nedenlerin halen beni burada tuttuğunu büyük ölçüde kanıtlamaktadır. Yetersiz bilgilerin ve aradaki mesafenin büyüklüğünün tutumuma kötü niyet atfedilmesini bertaraf etmek üzere, bu gerekçelerimi ortaya koyduğum mektubu yazma ihtiyacı duydum. Aşağıda bu kararımı belirleyen belli başlı nedenleri sunuyorum.

1. Şu anda, kamu makamlarıyla çözüme kavuşturmak durumunda olduğum bir dizi iş nedeniyle, benim buradan ayrılmam fark edilmemezlik edemezdi.

2. Açık bir biçimde devrimci propaganda yaptığım için, Komintern Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya gitmiş olduğum kesinlikle öğrenilirdi.

3. Pasaportsuz, gizlice yola çıkacağım için, dönüşümde polis tarafından rahatsız edileceğim kuşkusuzdur.

4. Kesinlikle bizim üzerimizde herhangi bir etki yaratmayan tutuklamadan söz etmiyorum, ama İstanbul sınırları dışına sürülmem söz konusu olabilir.

5. Oysa ki daha oldukça uzun bir süre benim çalışmalarım parti için gereklidir.

6. Yerleşik hekimlik sıfatımla, para fedakârlığı gerektiren işler (büro kiralama, kitap basımı, gazete yayını vb.) yapabilecek durumda olan teşkilâtımızın tek üyesiyim. Başka bir yoldaş, propagandamızın niteliği dolayısıyla, hemen Bolşeviklerden para almakla suçlanacaktır.

7. Benim gibi birisi sorumluluğunu üstlenmediği takdirde mevcut koşullarda bir günlük gazetenin kurulması olanaklı değildir.

8. Umuyorum ki kongreden sonra faaliyet alanımızı genişletmek için gerekli araçlara sahip olacak ve hem gazete, hem de sık sık propaganda ve öğreti kitapları yayınlayabileceğiz. Kongreye katıldığım takdirde, ülkeye dönebildiğim takdirde bu gezimi Enternasyonal'in ücretli memuru olduğum ve Türkiye'de Rusların işini gördüğüm şeklinde kesinlikle sömüreceklerdir.

9. Böylesi suçlamalardan biz korkmayız, ancak bu, yayınlarımızın askıya alınmasına ve gereksiz yere çalışmalarımızın dağınıklığına yol açacak takibatlarla sonuçlanabilir.

10. Bu açıdan bana saldırılmasına herhangi bir fırsat vermediğim takdirde, burjuvaziye karşı kampanya yürütmek ve proletaryanın teşkilâtlanması görevini yerine getirmek için daha çok güce sahip olabilirim.

11. Tüm bu gerekçeler Moskova'ya hiç gelmemek için ileri sürdüğüm özürler değil. Tam tersine yaz sonlarına doğru Berlin'e yasal yollarla gidip, oradan, Alman yoldaşların yardımıyla Rusya'ya geçmek ve bizleri en çok meşgul eden konularda sizinle fikir alış-verişinde bulunmak ve TKP'nin faaliyetleri hakkında size rapor sunmak niyetindeyim.

Kongre ertesi bu gezi tasarım hakkında ve bu türden bir yolculuğu gerekli veya hatta yararlı bulup bulmadığınız hakkında görüşünüzü şiddetle merak ediyorum.

Çok sıcak komünist selâmlarımla,

15/VI/1924 O. Masdar[363]

363 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 638a-639 [Fransızca].

Komintern V. Kongresi'nde TKP Delegasyonu

Komintern V. Kongresi'nde TKP'nin tam oy hakkı sahibi delegeleri Faruk, yani Vanlı Kâzım Kip ve Halim, yani Hasan Âli Ediz'dir; istişari oy sahibi olarak Şefik Hüsnü, Ahmet Cevat Emre'nin adını veriyor. Ancak Mirniy'in aşağıdaki heyet üyelerini 4 kişi olarak sayması, şahsi dosyalardaki bilgilerden Aziz'in, yani Hüsamettin Özdoğu'nun kendisinin istişari oy hakkı ile gönderildiğine ilişkin beyanı bakımından önem taşıyor. Ancak aşağıda göreceğimiz üzere kongre mazbata komisyonu, Dr. Şefik Hüsnü'nün verdiği yetki belgelerini esas alarak 2 tam oy haklı [Faruk ve Halim] ve 1 istişari oy haklı [Ahmet Cevat] üyeyi kabul ediyor. Şimdi bu konudaki belgeleri veriyoruz.

Değerli dost.

TKP MK'nden henüz gelen raporu ekte gönderiyorum. Kusura bakma, çok kısa yazıyorum. Beş dakika sonra posta gidiyor.

Komünist selâmlarımla. /S. Mirniy/.

İstanbul, 29/V-1924.

No. 54.

TKP heyeti üyeleri: Fahri [Faruk olmalı], Hasan Ali ve Moskova'da bulunan Ahmet Cevat ve İsmail. İlgili belgeler dün gönderildi.[364]

* * *

YETKİ BELGESİ

TKP, son konferansında, MK üyesi HALİM'i [Hasan Ali Ediz] Komintern'in V. Kongresi'nde Türk delegasyonu üyesi olarak tayin etmiştir.[365] Bu yetki belgesinin hamili kongredeki tüm

364 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 353 [Rusça]. İsmail'in bu kongreye katıldığına dair herhangi bir bilgiye erişemedik; ancak Hüsamettin Özdoğu [Aziz] şahsi dosyasındaki uzun el yazılı özgeçmişinde şöyle diyor: "İstanbul'a geldiğimde merkez komitesi beni 1924 yılındaki Komintern ve Profintern kongrelerine katılmak üzere Moskova'ya gönderdi. Komintern'in V. Kongresine ben istişarî, Profintern kongresine ise katî rey hakkıyla katıldım. Kongreler bittikten sonra KUTV'de okumak üzere Moskova'da bırakıldım." RGASPİ 495 op. 266, dosya 3, Belge No: 13-30 [Rusça]. Öte yandan RGASPİ f. 495, op. 1, d. 347, s. 144'te, "TÜRKİYE: Tam oy hakkı: 1. Faruk – Asri, 2. Halim; İstişari oy hakkı: Ahmed Cevad" deniyor.

365 "1924 yılı başında Fahri yoldaş gittikten sonra KGB Sekreteri seçildim ve Fahri yoldaşın üyesi bulunduğu TKP MK'deki yerini aldım. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandım ve Askerî Tıp Akademisinden atıldım. İki ay hapiste kaldıktan sonra Haziran 1924'te Komintern V. Kongresi'ne ve Komünist Gençlik Enternasyonali IV. Kongresine delege seçildim." Halim Hasan Âli [RGASPİ 495 op. 266, dosya 214 Belge No: A14 (Rusça)].

görüşmelere tam oy hakkı sahibi olarak katılmaya yetkili kılınmıştır; ayrıca TKP ile ilgili her türlü meseleyi Yürütme Komitesi'nin yetkili kişileriyle halletmekle de görevlendirilmiştir.

Komintern ve RKP şubelerinin, ihtiyaç duyduğunda, kendisine yardım ve destek sağlaması rica olunur.

TKP Sekreteri
O. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 27/V/1924[366]

* * *

YETKİ BELGESİ

F. Asri [Vanlı Kâzım Kip] yoldaş, kendisi de parti delegesi olan Halim'le mutabık kalarak Komintern'in ve Profintern'in gelecek kongrelerinde TKP'yi temsil etmekle görevlendirilmiştir; TKP'nin hayatı ve faaliyetiyle ile ilgili her türlü meseleyi halletmek üzere kongrelerin komisyonlarıyla ve Yürütme Komitesi'yle ilişkiye geçme yetkisine sahiptir.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 13/VI/1924[367]

* * *

YETKİ BELGESİ

TKP Cevat [Ahmet Cevat Emre] yoldaşı diğer delegelerin yanı sıra istişarî oyla Komintern çalışmalarına katılmakla görevlendirir.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 8/VI/1924[368]

* * *

Bu arada Moskova'da KUTV'de bulunan Türk öğrencilerinin Komintern V. Kongresi'ni izleyebilmeleri için Halim, Yetki Denetleme Komisyonu'na başvuruyor.

581-11 Yetki Denetleme Komisyonu'na,

TKP Delegasyonu bu yıl KUTV'dan mezun olacak olan Türk öğrencilerine Komintern'in V. Kongresi'ne katılmaları için misafir davetiyesi verilmesini rica eder. Bu yoldaşlar parti çalışması için Türkiye'ye gideceklerdir ve delegasyon, bu yoldaşların Kongre'ye katılmalarının kendileri için çok yararlı olacağı inancındadır.

Öğrencilerin isimleri:
1) Nâzım [Hikmet]
2) Vâlâ [Nurettin]
3) [İsmail Hüsrev Tökin] Tekin
4) Fahri
5) [Hüseyin] Sait
6) [Abid] Alimov

Türk delegasyonu adına Halim[369]

366 RGASPİ f. 492 op. 1 d. 365, s. 313 arka [Fransızca].

367 RGASPİ f. 492 op. 1, d. 365, s. 313 [Fransızca].

368 RGASPİ f. 492 op. 1, d. 365, s. 313 [Fransızca].

369 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33-36, Belge No: 127 [Rusça].

* * *

Roland'ın Komintern V. Kongresi ile ilgili delegelik başvurusu ise son derece ilginç itirazlar içeriyor. Her şeyden önce, daha önce gördüğümüz IV. Kongre'den sonra kurulan Teşkilât Bürosu'yla ilgili eleştirilerindeki yaklaşımı koruyarak TKP içinde iki teşkilâtlı grubun olduğunu, tıpkı o eleştirideki gibi Aydınlık olarak adlandırdığı İKG'yi partinin sağ, kendisinin ise sol kanadı temsil ettiğini ileri sürerken, TKP içinde teşkilâtlı bir muhalefetin bulunduğunu vurguluyor. Roland'ın sözünü ettiği bu sol muhalefet 1925 Kongresi'nden sonra aşağıda vereceğimiz, aslı KEYK Başkanı Zinovyev'e, kopyaları ise RKP Genel Sekreteri Stalin'e, Buharin'e ve Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a gönderilmiş uzun raporda daha açık biçimde kendini ifade edecektir.

DOĞU ŞUBESİ BAŞKANINA
Petrov yoldaş

1919'dan beri Türkiye işçi hareketinde komünist olarak faaliyet gösteriyorum.

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (Profintern'in seksiyonu) genel sekreterliğini ve bu teşkilâtın komünist grubunun sekreterliğini, daha sonra (Hınçak Sosyal-Demokrat Partisi'nin Ermeni fraksiyonuyla birleşmiş) İstanbul Türk Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyeliğini yaptım.

1921'de bu teşkilâtlar tarafından Profintern ve Komintern'e delege tayin edildim.

1922'de, Profintern II. Kongresi'nde tam oy hakkıyla ve Komintern IV. Kongresi'nde delege oldum.

IV. Kongre'den sonra Bİİ komünist fraksiyonunun MK üyesi, Bİİ Komünist Gençlik MK üyesi ve işçi-köylü komünist grubunun sekreteri oldum.

Şubat 1924'te, tevkif edildim ve özel bir kararnameyle Türkiye'den sınır dışı edildim.

Türkiye devrimci işçi hareketinin ve TKP muhalefetinin temsilcisi olarak, bu sıfatla, V. Kongre'ye davet edilmiş Türk Komünist Partisi'nin sağ kanadının (Aydınlık) delegeleriyle aynı hakka sahip olacak biçimde, teşkilâtlı gruplardan oluşan muhalefeti temsil etmek üzere Komintern V. Kongresi'nde yetki belgesi talep ediyorum.

Komünist Selâmlar,
Moskova 7 Haziran 1924
Roland[370]

370 RGASPİ, f. 492, op. 1, d. 365, s. 312 [Fransızca].

Komintern V. Kongresi (17 Haziran - 8 Temmuz 1924)

Önce Kongre için hazırlanmış kitapta, TKP ile ilgili verilen bilgiyi aktaralım; bu bilginin kitapta yer alan biçimini sol sütunda, redakte edilmemiş belge biçimini sağ sütunda sunuyoruz.

KEYK Raporu
Türkiye Komünist Partisi
[Haziran-Temmuz]1924

Türkiye Komünist Partisi, ilk olarak IV. Kongre'den sonra, Türkiye'deki tüm bağımsız komünist grupların bir araya getirilmesiyle kuruldu. Komünist Partisi, işçi kitleleriyle önemli bağlar kurabildi ve bu sayede İzmir İktisat Kongresi'ne temsilci yollayabildi. Kongre'de komünistler fiilen tüm işçi gruplarını yönettiler ve işçi yasaları hakkında oldukça kapsamlı bir programın kabul edilmesini sağladılar.

İstanbul'da yoldaşlarımızın yönetimi altında tüm Türkiye'yi kapsayacak bir sendika konfederasyonu kurulmak istendiğinde, hükümet, Parti'nin Merkez Komitesi'ni ve birçok etkin üyesini (on yedi kişi) tutuklattı. Duruşma büyük bir gösteriye sahne oldu ve yoldaşların hepsinin beraat etmeleriyle sonuçlandı.

Bu başarısızlıktan sonra hükümet, idari baskılara girişerek birkaç ay içinde Parti'nin faaliyetini tümüyle felce uğrattı.

1923 sonbaharından itibaren bütün Türkiye'yi 25 bin işçinin katıldığı bir grev dalgası sardı. Bu, gerek kapsadığı alan, gerekse örgütlenme bakımından Türkiye'de eşi görülmemiş bir grev dalgasıydı.

Grevlerin çoğu işçilerin zaferiyle sonuçlandı ve işçi kitlelerinin büyük çoğunluğunun birleşmesine yol açtı. Genç işçi hareketini ele geçirmeye çalışan hükümet, kendi ajanları aracılığıyla "milli" sendika federasyonları kurulmasını var gücüyle destekledi. Aynı zamanda da komünistlere karşı amansız bir baskı kampanyası başlattı. Güçsüz olan Komünist Partisi bu kampanyaya karşı duramadı ve sonuç olarak en etkin komünistler sendikalardan çıkarıldı. 1923 Sonbaharında 25 bin işçinin üye olduğu Türkiye Genel Sendika Konfederasyonu kuruldu.

Sendikaların bugünkü durumu Türkiye işçi hareketi için en büyük tehlikedir.

Komünistlerle bağlarını hâlâ sürdüren bazı güçlü sendikaların Türkiye Genel Sendika Federasyonuna katılmadıklarını belirtmek gerekir. Bunlardan bazıları Demiryolu İşçileri Sendikası, Matbaacılar Sendikası, vb.'dir.

1924 Mart'ında KEYK, Türkiye meselesiyle ilgili olarak, bir komisyona Türkiye Komünist Partisi için gerekli bir dizi talimat hazırlama görevi verdi.

Komisyon, Komünist Partisi'nin sendikalar içinde yeteri kadar faaliyet göstermediğini ve işçi kitlelerinden kopma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu belirtti. Aynı zamanda, milliyetler meselesi ile köylü meselesinde de açık bir tavır alınması gerektiği üzerinde durdu.

Komisyon, tüm Parti çalışmasının bu yönde yeniden düzenlenmesi gerektiğini, aynı şeyin Parti'nin yayın organı için de geçerli olduğunu açıkladı.

Bu tutanakla aynı içerikte olmak üzere Komintern belgeleri arasında aşağıdaki Rusça belge yer almaktadır.

Türkiye Komünist Partisi ancak IV. Kongre'den sonra, Türkiye'de daha önce varolan bütün bağımsız komünist grupların birleşmesi sayesinde kuruldu. İşçi yığınlarıyla önemli bağlantılar kazanan komünist partisi İzmir İktisat Kongresi'ne kendi delegasyonunu göndermeyi başardı. Kongrede bütün işçi fraksiyonunu fiilen komünistler yönetti, iş yasaları için oldukça kapsamlı propaganda gerçekleştirdi.

İstanbul'da tüm ülke çapında sendika birliğinin sağlanması için geniş çapta çalışmalar yapıldı, üstelik kuruluş heyetine bizim yoldaşlar, yani Şefik Hüsnü, Kâzım ve diğerleri katıldı. Ama 1 Mayıs'ın arifesinde hükümet partiye ağır bir darbe indirdi: Parti MK ve en aktiflerinden birçok yoldaş (17 kişi) tutuklandı. Tutuklamaları davalar izledi. Dava boyunca İstanbul işçileri ve radikal aydınların komünistlere karşı belirli bir sempatisi gözlendi. Mahkeme büyük bir siyasî gösteriye dönüştü ve komünistler devlete ihanetle suçlanmış olsalar da, tamamen aklandı.

Bu başarısızlığından sonra hükümet idari baskılara yöneldi ve birkaç ay boyunca komünist partisinin teşkilâtlı faaliyetlerini tamamen olanaksız kıldı.

1923 sonbaharından itibaren bütün Türkiye'ye 25.000 işçiyi kapsayan bir grev dalgası yayıldı. Kapsamı ve teşkilâtlılığı bakımından bu grevler son derece sıra dışıdır. Ağır darbe alan komünist partisinin bu grevlere katılımı genel olarak zayıftı; komünistlerin çalışmaları en büyük etkisini İstanbul mürettiplerinin 8 gün süren ve bütün İstanbul gazetelerini bu süre için durduran grevinde gösterdi.

Grevlerin çoğu işçilerin başarısıyla sonuçlandı. Bunun sonucunda işçilerin birleşme eğilimi hızla arttı. Genç işçi hareketini ele geçirmek için hükûmet bir yandan komünistlere karşı acımasız kampanya yürütürken, öte yandan kendi ajanları vasıtasıyla "milli" sendikalar kurulmasına hızla destek veriyordu. Zayıf düşen komünist partisi bu kampanyaya gereği ölçüde karşı koyamadı ve sonuçta en aktif komünistler sendika saflarından ihraç edildi. 1923 sonbaharında 45 bin işçi üyelik Türkiye Umum Amele Birliği kuruldu.

Bu polisli kuruluş bugün Türkiye işçi hareketi için en büyük tehlikedir. Şunu belirtmek gerekir ki, komünistlerin bağlantılarını korumuş olduğu demiryolu işçileri cemiyeti, mürettipler cemiyeti ve kimi diğer güçlü sendikalar Türkiye Umum Amele Birliği'ne girmedi.

1924 Mart'ında KEYK Türkiye sorunuyla ilgili olarak bir komisyon oluşturdu ve bu komisyon Türkiye Komünist Partisi için birçok direktif hazırladı. Sendikalarda aktif komünist sayısının yetersiz ve partinin işçi yığınlarından hayli kopmuş olduğuna dikkat çekti.

Parti içindeki bölünmeden sonra Türkiye Komünist Partisi sayı bakımından güç kaybetti, ama öte yandan da ilk kez İzmir, Zonguldak, vb. gibi bir dizi sanayi merkeziyle bağlar kuruldu. "Aydınlık" bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da Parti'nin merkezî yayın organı olmaya devam edecektir (1000 adet basılmaktadır). Bir süre öncesine kadar Parti, "Vazife" adlı haftalık bir dergi (1500 adet basılmaktadır) çıkarıyordu. Bundan sonra ise "Vazife" yerine, en kısa zamanda işçiler için bir kitle gazetesi çıkaracaktır. Komünist Enternasyonal V. Dünya Kongresi tutanağı, Almanca[371]	Komisyon ayrıca, Partinin bu yöndeki çalışmalarını bütünüyle gözden geçirmesi ve parti basınının bu göreve hizmet etmesi gerektiğine işaret etti. Aldığı darbe sonucunda TKP'nin üye sayısında düşüş oldu; ama aynı zamanda İzmir, Zonguldak ve diğer sanayi merkezlerinde ilk kez işçi yığınlarıyla bağlantılar kazandı. Partinin başlıca basın organı şimdiye kadarki gibi Aydınlık dergisi (1.000 adet baskı). Son zamana kadar parti haftalık Vazife gazetesini çıkarıyordu (1.500 adet baskı). Vazife'nin yerine parti yakında yığınsal işçi gazetesi çıkaracak[372].

V. Kongre'de *Aydınlık*'a yönelik eleştiriler *TSA –I (1908-1925)* kitabında aşağıdaki biçimde yer alıyor:

> Aydınlık'*ın Soldan Eleştirilmesi*
>
> 17 Haziran - 8 Temmuz 1924 tarihleri arasında Moskova'da toplanan Komintern'in Beşinci Kongresi'nde, *Aydınlık* bir hayli eleştirilmiştir. Ukranya delegesi [ve 1921'den itibaren KEYK üyesi] D. Z. Manuilski, açıkça İstanbul'daki Komünist Partisi'nin organı olarak nitelediği *Aydınlık*'ın proletarya ve burjuvazi arasında sınıfsal işbirliği yapılmasını savunuşuna karşı çıkmış; özellikle, İstanbul komünistlerinin, yabancıların iktisadî nüfuzlarına karşı bir silâh olarak millî kapitalizmin gelişmesini tutmalarına çatmıştır. Komintern önderlerinin görüşlerini dile getirdiği anlaşılan Manuilski'ye göre, *Aydınlık*'ın yanlışı "İkinci Enternasyonal'in sosyal-patriyotik ideolojisi"nden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, komünistlerin emperyalizme ve halifelik gibi feodalite kalıntılarına karşı koymak için, yalnız "devrimci milliyetçilik"le işbirliği yaptığını öne süren Türk delegesi [Faruk Asri-Vanlı Kâzım], birkaç Türk komünistinin "burjuva demokrasisi çerçevesi içinde devlet ve belediye sosyalizmi"ni desteklemiş olduklarını kabul etmekle birlikte, Komintern'e bu sapmanın düzeltildiğini temin etmiştir.[373]

---

371 *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 116-118.

372 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 245-246 [Rusça].

373 49 ülkede 510 delegenin katıldığı bu kongrede, geçen kere 300 kişi olarak gösterilen TKF'nin üye sayısının iki katına yükseldiği, 350 de aday üyesi olduğu belirtilmektedir. (Birçok ülkelerin K.P.'leri için, yasa-dışı teşkilât olduğu gerekçesiyle sayı verilmediği halde, TKP için öyle yapılmamıştır.) Buna göre, Türk kesimi Komintern'in en küçük partilerinden biridir. Daha önceki kongrelerde millî kesimlerin oy hakları, partilerin büyüklüğüne pek bakılmadan eşitlikçi bir tutumla saptanmışken, bu kere daha gerçekçi davranılarak oylar yeniden bölüştürülmüş, TKF'ye de -III. Kongrede 10 oy hakkı tanınmışken- şimdi 2 kesin ve l danışma oyu hakkı verilmiştir. Bkz. İngilizce tutanak özetinde, s. 268-70: Yetki Komisyonu Raporu. [Dördüncü Kongre'de üye sayısı 300 olarak gösterilen THİF idi: TİÇSF'nin üye sayısı belirtilmemişti. Dördüncü Kongre'den sonra Türkiye'de bir Komünist Partisinin kurulduğu, dağıtıldığı, yeniden kurulduğu, yeniden dağıtıldığı, bu Kongre'de açıklanmıştır: Degras *Communist International* II, s. 94 not.]
Dr. Şefik Hüsnü bu Kongrede Kontrol Komisyonu'na seçilmiştir. (Türk üyenin adı, toplantı tutanaklarında *Mejid* olarak geçmekle birlikte, *Desiat let Kominterna* bunun *Shafik* olduğunu belirtmiştir; bak. Degras, *age* II, Ek. s. 573.) Şefik Hüsnü -Polisi şaşırtmak için olacak- 'Harb-i Umumînin Doğurduğu İçtimaî Hareketler' başlıklı makalesinin altına, bu yazıyı 28 Haziran 1924'te Maçka'daki evinde yazdığı kaydını düşmüştür: *Aydınlık*, Sayı 23, (Temmuz 1924), s. 594-596.
Lenin öldükten sonra toplanan bu ilk Komintern Kongresi'nde, o zamanlar Stalin'le birlik olan Zinovyev, delegeleri Troçki'ye karşı işlemeye başlamıştı. Öte yandan, Üçüncü Kongre'den sonra izlenen tek cephe taktiğinin 'aşağıdan gelen' bir hareket olarak düşünülmesi gerektiği ısrarla belirtilmiştir. Örneğin, Alman Komünist Partisi'nin Sosyal Demokrat Parti'yle görüşmeler yaparak yukarıdan bir cephe kurmaları makbul sayılmamıştı. Tek cephenin amacı, komünistlerin önderliğinde partili-partisiz

Manuilski'nin Eleştirileri

Komintern'in Beşinci Kongresi'nin İngilizce tutanak özetlerine göre, 30 Haziran 1924 tarihli 25'nci [Fransızca analitik tutanak metinlerine göre 20'inci] Oturum'da, Millî ve Sömürge sorunları üstüne bir konuşma yapan Manuilski, İkinci Kongre'de bu konuda tezler kabul edildiği halde, böyle sorunların hâlâ gündemde bulunmasını iki [dört] türden yanlışlar yapılmış olmasıyla açıklamış ve ikinci türlü [dördüncü türden] yanlışlara *Aydınlık*'ın tutumunu örnek göstermiştir.[374] Konuşmasının sonunda da, Manuilski, "Gerçekte, proletarya ile burjuvazinin sınıfsal işbirliği yapmalarını savunan Aydınlık'çı yoldaşlarımızın yanlışları yeni değildir," demiştir. "Eski Avusturya İmparatorluğunun Ukraynalı Sosyal Demokratlarının ve Avrupa'nın Polonyalı Sosyalistlerinin tutumunu hatırlayan herkes, Türk yoldaşlarımızın yanlışının köklerinin İkinci Enternasyonal'in bütün sosyal-patriyotik ideolojisinde olduğunu anlayacaktır."[375]

Manuilski'nin Türkiye'yle ilgili öteki sözleri, eksiksiz Rusça tutanaklardan naklen (İngilizce özet metin sol sütunda, Fransızca metinde sağ sütunda)şöyle verilmiştir:

---

bütün işçilerin birleşmeleriydi. (Bak. Nollau, *Enternasyonal*, s. 49. Ayrıca I. Cildimizin Ek-I Komintern 1919-1923) Kongre'de Anadolu burjuva hükûmetine ödünler vererek ona yanaşıyor gibi görülen *Aydınlık*'a karşı takınılan tavır da, bu 'aşağıdan' tek cephe anlayışıyla tutarlıdır.

374 "Şimdi de 4 türden hataya geçelim: *Aydınlık*'taki Türk yoldaşlarımızın hatasına; bunlar gerçekte proletarya ile burjuvazi arasında işbirliğinden yana. Bu konumun, kendinde, yeni bir şey yok. Ukrayna sosyal-demokratlarının ve eski Avusturya'daki Polonyalı sosyalistlerin tutumunu hatırlayanlar, bu konumun köklerinin II. Enternasyonal'in sosyal-patriyot ideolojisinde olduğunu göreceklerdir." *Ve Congrès de l'Internationale Communiste (17 Juin-8 Juillet 1924), Compte Rendu Analytique*, Paris 1924, s. 217. Diğer 3 tür hatayı Manuilski aynı kitabın 215 ve 216. sayfalarında şöyle sıralıyor: Yugoslav yoldaşların kimilerinin Yugoslavya'da millî meselenin bir burjuva icadı olduğu yolundaki görüşleri, bir diğer deyişle Sırpların, Hırvatların ve Slovenlerin üç milliyet mi, tek milliyet mi olduğu meselesinin sadece teorik önem taşıyıp Partinin politikası üzerinde herhangi bir etkisi olamayacağı yolundaki görüşleri *birinci tür hata*yı oluşturuyor. Meselenin dil farklılıklarından ibaret olduğu ve anayasa değişikliği ile çözümlenebileceğini ileri süren Yugoslav komünistleri, Makedonya sorununun Avrupa proletaryasının burjuvaziye karşı zafer kazanmasıyla çözülebileceğini savunmaktadırlar. Yunan komünistleri de Makedonya sorununda aynı tür hataya düşmektedir. *İkinci tür hata*, sosyal-emperyalist kalıntılarda süregitmektedir; Avusturya okulu, Cunow, Leptcha, vb. sosyal-emperyalist okulu, Hollandalı Van Kol'ün ünlü sosyal-sömürgeci anlayışı [Fransız ve İngiliz komünist partilerinin sömürgelerdeki mücadelelere destek vermedeki eksikliğini de Manuilski bu tür hataya bağlıyor.]. *Üçüncü tür hata*, Rosa Luxembourg'un millî hiççiliği/nihilizmi olarak adlandırılabilecek teorisidir: Emperyalizm koşullarında, her millî hareket, emperyalist devletler tarafından istismar edilmeye mahkûmdur, dolayısıyla proletarya partileri programlarından halkların kendi kaderlerini özgürce belirlemesi ilkesini tamamen çıkartmalıdırlar. Bu teori, iktidarın alınmasının uzak gelecekteki bir hayal olduğu dönemde, işçi hareketinde çocukluğun bir ifadesidir.

375 Moskova'da 17 Haziran-8 Temmuz 1924 tarihleri arasında toplanmış Komintern 5. Kongresi'nin raporu: *Fifth Congress of the Communist International: Abridged Report of Meetings*, Londra, s. 188-89 ve 193.

İkinci Kongrede genç Komünist kesimlerin, iktidar yolunda yürüyen burjuvazinin önderliği altındaki millî kurtuluş hareketleri karşısında alacakları tutumu belirledik. Fakat o zamandan beri, Doğu ülkelerinde yeni bir durumla karşılaştık: İktidarı ele geçirmiş olan millî burjuvazilere karşı ne yapacağız? Türkiye'de Kemal Paşanın yabancı ordulara karşı verdiği bir dizi devrimci savaştan sonra, genç Türk burjuvazisi aşağıdan yükselen devrimci bir dalganın üstüne iktidara geldi... [Mısır'da İngilizler "yukarıdan aşağı reformla" aynı şeyi gerçekleştirdiler: Zağlul paşa.]

Bununla birlikte, durumun apaçıklığına rağmen, Türk yoldaşlarımız ciddi taktik hataları işlemişlerdir. Örneğin, TKF'nin yayın organı olan *Aydınlık*'ta, Komünist Partisini yabancı kapitalizme karşı millî kapitalizmin gelişmesini desteklemeye çağıran bazı makaleler çıktı. Bu noktada, Türk yoldaşlarımız arasında, bir zamanlar Rusya'da Bay Struve'nin savunduğu (işçi sınıfı Rusya'da kapitalizmin gelişmesini desteklemeli, diyen) "Yasal Marxizm" görüşünde açık anlatımını bulan bir eğilim görüyoruz[376]. Onun gibi, Türk yoldaşlarımızdan bazıları da, önceleri, ülkelerindeki üretici güçlerin gelişmesinin çıkarlarını, kapitalizmin gelişmesinin çıkarlarıyla karıştırmak yönsemesinde göründüler. Türk yoldaşlarımız yanlışlarına işaret edildikten sonra, bunu düzeltmiş olmakla birlikte, yine de biz, Komünist Enternasyonal'in öteki genç kesimlerinde buna benzer eğilimlerin başgöstermesini önlemek için genel bir yönerge çıkarmalıyız [377]

Manuilski bu sorunu konuşmasının "Millî mesele niçin V. Kongre'nin gündemine giriyor?" başlıklı bölümünde ele almış ve "2. Yakın-Doğu" alt başlığıyla şunları söylemiştir:

"II. Kongre'de, genç komünist partilerinin *iktidara doğru yükselen* burjuvazinin millî kurtuluş hareketine karşı tutumunu tespit etmiştik. Ancak o zamandan buyana 2 Doğu ülkesinde durum değişti: Şimdi *halen iktidara gelmiş* burjuvaziye karşı tutumumuzu belirlememiz gerekiyor. Türkiye'de Kemal Paşa'nın yabancı ordulara karşı yürüttüğü birçok devrimci ve kurtarıcı savaştan sonra, genç burjuvazi bir halk hareketiyle iktidara taşındı. Mısır'da, her şey İngiliz hükûmetinin bir "yukarıdan reform"uyla kararlaştırıldı: Zağlul Paşa'nın sürgünden dönmesi ve iktidarın yeniden onun ellerine verilmesi. Bunlar iki farklı süreçtir, ancak içtimaî ve siyasî sonuçları aynıdır. Her iki durumda da yerel burjuvazi zafere ulaşmıştır. Bununla birlikte, bu oldukça aşikâr durumda, Türk yoldaşlarımız ağır taktik hatalar yaptılar. Nitekim yayın organları *Aydınlık*'ta yabancı sermayeye karşı yerel sermayenin desteklenmesini tavsiye ettiler. Burada işçi sınıfını Rus kapitalizmini desteklemeye davet eden Struve'nin legal Marksizmi sırasında Rusya'da mevcut olan durumun bir benzerini görüyoruz. Rus Struveciler gibi, Türk yoldaşlar da üretici güçlerin gelişmesi ile sermayenin gelişmesini birbirine karıştırıyorlar. Her halükârda genç partileri benzer hatalardan koruyacak bir takım direktifler hazırlamalıyız."[378]

* * *

TKP delegesi Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kip], Manuilski'nin eleştirilerinin ardından 27. oturumda yaptığı konuşmada millî meseleyle ilgili TKP'nin yaklaşımını dile getiriyor. *TSA-I (1908-1925)* kitabında yer alan Almanca Tutanak kitabındaki çeviriyi sol sütunda, metnin TÜSTAV Komintern Arşivi'nde bulunan belge halinin çevirisini sağ sütunda veriyoruz; iki metin arasındaki farklar konusunda, basılı tutanaktaki özeleştirel tutumun ilk hazırlanan Faruk imzalı belgede yer almaması en dikkat çekici nokta. Aynı oturumda Manuilski'nin eleştirilerine her dört tür hatada adı geçen partilerin delegeleri de sırayla söz alarak değerlendirme ve cevaplarını veriyor: Sellier (Fransa), Rossi (İtalya), Mann (İngiltere), Larkin (İrlanda), Nguyan Aï-Quac (Ho Şi Minh, Fransa), Maksimos (Yunanistan), Treint (Fransa), Vasilyev (Batı Ukrayna), Georgescu (Romanya), Pepper (Amerika), Chinwha (Çin), Amter (Amerika) ve son olarak Faruk (Türkiye). Fransızca analitik tutanak kitabında Faruk'un konuşmasına kısaca yer verilmiştir. TKP'ye yönelik Manuilski'nin özetle dile getirdiği bu eleştiri, EKLER bölümünde verdiğimiz "Komünist Partilerinin Yakındoğu Çalışmaları Hakkında Tezler" başlıklı belgede çok daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

---

376 Yasal Marxizm, geçen yüzyılın sonlarında (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski, S. N. Bulgakov, N. A. Berdyaev gibi) bir grup Rus iktisatçısı ve felsefecisinin tuttuğu bir siyasal kuramdır. Bu okulun temsilcileri, proletarya devriminin zorunlu olduğunu yadsıyor ve onun yerine, sosyalizme doğru barışçı bir evrim ilkesini ileri sürüyorlardı. Struve, Rusya için "geriliğimizi ve kapitalizmden birçok şeyler öğrenmemiz gerektiğini kabul etmeliyiz" diyordu.

377 Eudin ve North, *Soviet Russia and the East*, s. 327.

378 *Ve Congrès de l'Internationale Communiste (17 Juin-8 Juillet 1924), Compte Rendu Analytique*, Paris 1924, s. 213.

Komintern'in Beşinci Kongresinde 1 Temmuz 1924 Tarihli 22'nci oturumda

Türkiye Delegesi Faruk'un [Faruk Asrî - Vanlı Kâzım] Yaptığı Konuşma:

Yoldaşlar, Türkiye'nin millî sorununun dört yanı vardır: 1. Siyasal ve iktisadî alanda proletarya ile devrimci milliyetçiler arasındaki ilişkiler. 2. Millî kurtuluş için emperyalizmle savaşmada olduğu gibi, ortaçağ kurumlarına karşı savaşmada da proletarya ile devrimci milliyetçiler arasındaki ilişkiler. 3. Proletaryanın azınlıklarla ilgisi. 4. Proletaryanın emperyalist milliyetçilerle ilgisi.

Yoldaş Manuilski, sorunun yalnız ilk yanına değindi ve partinin merkez organında [Aydınlık'ta] siyasal ve iktisadî alanda milliyetçilerle işbirliği yapma eğilimini temsil ediyoruz diye bizi eleştirdi.

Ancak, yoldaş Manuilski'nin TKF'yle ilgili düşünceleri doğru değildir. Böyle bir işbirliği eğilimi olmamıştır. Parti yalnızca, devrimini bitirmiş burjuvazinin verdiği savaşın ancak ikinci aşamasında, burjuvaziye karşı izlenmesi gereken yol konusunda bir an için duraksamıştı.

Yoldaşlar, izninizle, bu eğilimin ortaya çıkışını ve ortadan kalkmasını kısaca açıklamak istiyorum. Emperyalizme ve gericiliğe karşı savaş (saltanatın, hilâfetin, feodal ayrıcalıkların ve bütün ortaçağ kurumlarının ortadan kaldırılması), anlaşmaların imzalanması veya saltanatın ilgası ve hilâfetin kaldırıldığının ilân edilmesiyle sona ermedi.
Lozan'dan beri Türkiye'deki durum budur ve benzer koşullarda olan başka bir dizi ülkelerde -söz gelişi, emperyalist kapitülasyonların boyunduruğundan biçimsel olarak kurtuluşundan sonra Çin'de- tekrarlanabilir. Millî devriminin ilk aşamasını tamamlamış olan Türkiye'deki uzlaşmaz milliyetçiler, bir yandan onun eylemdeki en sonaşamasını gerçekleştirmek, yani kapitülasyonsuz bir rejim kurmak, bir yandan da gericiliği diriltme çabalarını engellemek için, emperyalizme karşı savaşmağa devam ettiler. Düyun-u Umumiye'yi silmek, malî denetime son vermek, cemaat okullarını ve medreseleri kaldırmak, emperyalist kapitalizmin her türlü karışmasını -örneğin, adalet işlerine karışmasını- engellemek, Osmanlı hanedanını ve hilâfeti yeniden başa getirme çabalarına karşı savaşmak; bütün bunlar, uzlaşmaz milliyetçilerle ortaklaşa yürütülen olumsuz, yani yıkmağa yönelik bir savaşla çözülebilecek sorunlardır. İnanıyorum ki, proletaryanın bu savaşa katılması, kayıtsız şartsız zorunludur; çünkü bu yalnızca millî bir görev değildir, aynı zamanda proleter ideolojinin bir gereğidir de. Bu sorular edimsel olarak proletarya ile burjuva arasındaki sınıf kavgası açık bir biçim kazanacaktır. Lenin de bu sorunun bu açıdan ele alınması gerektiği konusunda Marxistlerin dikkatini çekmişti. Olumsuz sürece paralel bir de olumlu süreç vardır. Bu süreçte milliyetçi burjuvazi kendine yeni bir başkent, yeni bir ordu, yeni bir jandarma örgütü kurmuş, yeni bir yönetim aygıtı yaratmış, ağır vergilerle ezilen öteki sınıflar ve çalışan kitleler üzerinde egemenliğini yavaş yavaş güçlendirmiş demokrasiyi diriltmiş ve halkın yönetime, adalet işlerine vb. özgür olarak ve doğrudan doğruya katılmasına olanak bırakmamıştır. İşçilere birleşme ve grev hakkı, toplu sözleşme hakkı verilmemiştir. Burjuvazi, toprağı az ya da büsbütün topraksız köylüler (yarı köle olan "maraba"lar) için hiçbir girişimde bulunmamıştır; yeni devlet tekelleri, doğrudan ve dolaylı yeni vergiler getirmiştir. Burjuvazinin bu ezici egemenliğine karşı savaşmamak, proleteryanın ve çalışan kitlelerin çıkarlarına ihanet etmek anlamına gelirdi; partide de hiç kimse, millî burjuvaziyi emekçileri ezmede serbest bırakmak gerektiği fikrinde değildi. Fakat toplumsal güçlerin ilişkileri, sınıf çatışmasını eylem alanında son derece karmaşıklaştırıyordu; çünkü emperyalist kapitalizmle her türlü uzlaşmaya hazır olan fırsatçı ve gerici bir muhalefet, çok çabuk ve güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştı. Yarım düzine büyük günlük gazeteyi emrinde bulunduran bir muhalefet, uzlaşmaz milliyetçilere karşı etkili bir kampanya yürütüyordu; onları yabancı sermayeye güven vermemek ve Türkiye'nin Müslüman ülkelerde sahip olduğu itibarı bozmuş olmakla suçluyordu. Savaşın yükünden ve yasaklardan yıpranan çalışan kitleler muhalefetin oyunlarına kolayca yenildiler; ordunun yönetiminde bile anlaşmazlıklar çıktı: bu koşullarda gericiliğin tehlikesi çok şiddetlidir. Yoldaş Manuilski'nin sözünü ettiği eğilim, böylesine karmaşık koşullarda ortaya çıkmıştı. Bu eğilimin etkisinde kalan yoldaşları, en çok, milliyetçilerce düzenlenen devlet ekonomisi yanıltmıştı. Nitekim bunlar, aslında dıştan borç almadan işleri yürütmek zorunda olduklarından, tekellerden devlet için gelir kaynakları yarattılar, devletin kapitalist işletmeleri için para yardımı sağladılar, gemiler satın aldılar, demiryolları, dokuma ve şeker fabrikaları kurdular, belediyelere haller, fırınlar, değirmenler vb. kurdurdular.

Millî Mesele

Yoldaşlar,

Millî mesele Türkiye'de dört biçimde kendini gösteriyor: 1/ Olumlu ve yapıcı, yani siyasî ve iktisadî alanda proletarya ile devrimci milliyetçilik arasındaki ilişkiler; 2/ Olumsuz ve yıkıcı alanda, yani gerek millî kurtuluş için emperyalizme karşı mücadelede, gerekse ortaçağ müesseselerine karşı mücadelede proletarya ile devrimci milliyetçilik arasındaki ilişkiler; 3/ Proletarya ile azınlıklar arasındaki ilişkiler; 4/ Proletarya ile emperyalist milliyetçilik arasındaki ilişkiler.

Manuilski yoldaş, meselenin sadece birinci yanına ve esas itibariyle Parti organında siyasî ve iktisadî alanda milliyetçilikle işbirliğine doğru bir eğilim ortaya konduğu yönünde bizi tenkit etmek üzere değindi.

Yoldaş bu eğilimin doğuşu ve tasfiyesi teşebbüsü hakkında kısa bir açıklama yapmama izin verin. Yoldaşlar, emperyalizme ve gericiliğe karşı mücadele (saltanatın, halifeliğin, feodal imtiyazların ve her türlü ortaçağ müessesesinin ortadan kaldırılması), antlaşmaların imzalanmasıyla veya saltanatın ve halifeliğin kaldırıldığının ilânıyla hemen son bulmuyor.

Gerçekten de bu, Lozan'dan buyana Türkiye'de görülen ve benzer şartlarda bulunan bir dizi diğer ülkede, örneğin emperyalist kapitülasyonların boyunduruğundan şekilsel olarak kurtuluşundan sonra Çin'de tekrarlanabilecek olan bir durumdur. Milliyetçi devrimin ilk safhalarını tamamlamış olan Türkiye'nin uzlaşmaz milliyetçileri emperyalizme karşı mücadeleye girişmişlerdir, bir yandan pratik safha olan son safhayı, emperyalist kapitalistlerin yaşamak için, önünde eğilecekleri kapitülasyonsuz bir rejim yaratma safhasını tamamlamak için, diğer yandan restorasyon teşebbüsünü engellemek için gericiliğe karşı. Kamu borçlarını, malî kontrolü, medrese gibi cemaat okullarını ortadan kaldırmak, meselâ adalete (mahkemelere) her türlü emperyalist kapitalist müdahaleyi önlemek, saltanatı ve halifeliği ihya etme teşebbüslerine karşı mücadele etmek, vb... bunlar, uzlaşmaz milliyetçilerle birlikte olumsuz, yani yıkıcı alanda mücadele ederek çözüme kavuşturulabilecek bir dizi millî meseledir. İnanıyorum ki proletaryanın bu mücadeleye katılması mutlaka gereklidir zira görev sadece milliyetçi değil, ama aynı zamanda proletarya ideolojisine de uygundur. Ancak bu meselelerin pratik bir çözüme kavuşturulmasıyladır ki burjuvaziyle sınıf mücadelesi nihayet daha açık biçimini alacaktır. Lenin, daha 1913'te, Marksistlere meseleyi bu açıdan ele almak gerektiğini öğretiyordu. Ama olumsuz sürece paralel olarak olumlu süreç de vardı; bu süreçle milliyetçi burjuvazi kendisine yeni bir başkent, yeni bir ordu, yeni bir jandarma kuruyor, yeni bir hükûmet cihazı oluşuyordu ve diğer sınıflar üzerindeki egemenliğini pekiştirdiği ölçüde ağır vergilerle emekçi kitleleri ezüyor, demokrasiyi sınırlıyor, halkın hükûmete, meclise, mahkemelere vb. serbestçe ve doğrudan katılımına izin vermiyor, işçilere toplanma, grev, toplu sözleşme vb. haklarını tanımıyor, küçük ve topraksız köylüler (yarı serf konumundaki Türk marabaları) için hiçbir şey yapmıyor, yeni devlet tekelleri, yeni vergiler ve resimler yaratıyordu. Bu ezici egemenliğe karşı mücadele etmemek, proleteryanın ve emekçi yığınların çıkarlarına ihanet etmek olurdu. Partide hiç kimse millî burjuvaziyi emekçileri ezme konusunda başına buyruk bırakma niyetinde değildir. Sadece içtimaî kuvvetlerin karşılıklı bağlımlılığı, yabancı emperyalist kapitalizmle her türlü uzlaşmaya gitmeye hazır, çok hızlı ve oldukça güçlü biçimde oluşmuş oportünist ve gerici bir muhalefet nedeniyle, sınıf mücadelesi pratiğini son derece karmaşık bir hale getiriyor. Bu muhalefet günlük yarım düzine büyük gazeteyle uzlaşmaz milliyetçiliğe karşı, onu yabancı sermayeye güven vermemekle ve Türkiye'nin Müslüman ülkelerde sahip olduğu krediyi kaybetmekle suçlayarak çetin bir kampanya yürütüyor. Savaş vergileri ve yasaklayıcı kanunlarla ezilen emekçi kitleler, muhalefetin manevralarıyla kolayca etkilenebiliyor. Ordunun komuta kademesinde bile görüş ayrılığı ve bölünme var ve bu koşullarda gericilik tehlikesi her zaman mevcut. Manuilski yoldaşın sözünü ettiği eğilimi belirleyen işte bu son derece karmaşık önkoşullardır. Bu eğilimdeki yoldaşları en fazla hataya sürükleyen şey, milliyetçilerin mecburen benimsedikleri devletçiliktir. Gerçekten de milliyetçiler işlerini dış borç almadan görmeye çabalıyorlar. Tekellerle devlet gelirleri oluşturuyor ve kaynakları devlet tarafından yürütülen kapitalist işletmelere tahsis ediyorlar. Gemiler satın alıyor, demiryolları, şeker fabrikaları inşa ediyorlar. Belediyeler adına haller, fırınlar, un fabrikaları, vb. kuruyorlar. Ama başka yoldaşlara göre milliyetçilerin iktisadî vesiyasî programı, son derece açıktır, sadece Anadolu'nun orta burjuvazisinin çıkarlarına uygun bir programdır ve tümüyle mecbur kaldıkları devletçilikleri, yabancı sermaye kapitülasyonlar olmaksızın yeni rejimi beslemeye başlar başlamaz veya uzlaşmaz milliyetçiliğe karşı nihayet zafere ulaşan müttefiki oportünist ve gerici burjuvazi sayesinde yeni bir kapitülasyonlar sistemi yarattığında yok olmaya mahkumdur.

Buna karşılık, başka yoldaşlar için, milliyetçilerin iktisadî ve siyasal programı apaçıktı. Bu programın yalnızca Anadolu'nun orta burjuvazisinin çıkarlarına hizmet ettiğini ve yabancı sermaye kapitülasyonsuz yeni rejime kendini uydurur uydurmaz, zorlama devlet ekonomisinin kayıtsız şartsız ortadan kalkacağını; ya da yabancı sermayenin bağdaşığı olan fırsatçı ve muhalif burjuvazi uzlaşmaz milliyetçilere karşı zafer kazanırsa, yeni bir kapitülasyon sistemi kurulacağını görüyorlardı. Bu konuda bir görüşme yapıldı ve şu saptamalara varıldı:

1. Millî devrim sınırlarına ulaşmamıştır, ama bu sınırlar görülebilir ve en köktenci burjuvazi bile bu sınırları aşamaz. Bunu ancak proletarya yapabilir ve emperyalist boyunduruktan ulusal kurtuluşun ve devrimin tamamlanması için savaşmak ve feodal yapının ve ortaçağ kurumlarının bütün kalıntılarını kesinlikle ortadan kaldırmak gerekir. Proletarya bunu ulusçu açıdan yapmamalıdır; uzlaşmaz milliyetçiler koşullara boyun eğse ve yabancı sermaye ve iç gericilikle uzlaşsa bile, yapmamalıdır; salt proletarya açısından yapmalıdır.
2. Proletarya devrimci miliyetçilikle yalnız yıkma konusunda işbirliği yapabilir. Nitekim burjuvazi bir kurma işine girişince, bunu yalnız kendi çıkarları için yapar; bu yüzden sınıf kavgası zorunludur.
3. Komünist Partisinin görevi, proletaryayı ve çalışan kitleleri örgütlemek ve burjuvazi hangi demokratik biçimi alırsa alsın, ona karşı savaşta yol göstermektir.

Sorunumuzu Program Komisyonuna sunduk; Millî Komisyondan bu sorun üzerindeki fikrini açıkça dile getirmesini istiyoruz. Çünkü bu sorun, yalnız TKF için önemli değildir; aynı zamanda birçok başka ülkeler için ve bütün Enternasyonal için önemlidir.

Şimdi Türkiye'deki millî sorunun ikinci yanını ele alalım.

Buraya kadar söylediklerimden ortaya çıkıyor ki, proletarya, emperyalizm ve gericiliğe karşı savaşa katılmalıdır. Bugün milliyetçiler, Fransız emperyalizmine karşı bir gerilla savaşını başlatmıştır. Öte yandan Irak'ta milliyetçilik, İngilizlere karşı gelişmektedir. İngilizlerin büyük düşmanı olan, Iraklı ünlü aşiret reisi Açun [Uceymi], Türk milliyetçileriyle birliktedir. Afrika'da Sünusi'nin hareketi, Anadolu'daki milliyetçilerle sıkı bağlar içindedir. TKF, emperyalizme karşı yönelen bu hareketlere büyük önem vermektedir. Bunlar, Avrupa emperyalizmine ciddi güçlükler hazırlayabilecek askerî cephelerdir. Yalnız Türklerin silâhlarını değil, Kürt aşiret reislerinin İngilizlere karşı başkaldırmalarını da hesaba katmalıyız. Bu başkaldırmalar geçenlerde, İngiltere'yi tekrar tekrar bombaladıktan sonra Süleymaniye'yi ve Revandis'i terketmek zorunda bırakmıştır. Hesaba katılması gereken biri de, Fas'ta İspanyol emperyalizmine karşı savaşan ve İspanyolları ganimetlerini terkedip gitmek zorunda bırakmış olan Abdülkerim'dir.

TKF, dünya proletaryası ve Komünist Enternasyonal bu hareketleri ciddi olarak desteklerse, Lloyd George'un ve Poincaré'nin Anadolu'da yediği tokatı, MacDonald, Herriot ve Mussolini'nin de yiyeceği görüşündedir. Yakındoğu'nun öteki sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden farkı, emperyalizme karşı silâhla savaşmasıdır. Baştan sona kadar ondokuzuncu yüzyılın belli başlı özelliği, Yunanistan'daki "Etniki Eteria"dan tutun Türkiye'deki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yürüttüğü savaşa kadar gelen bir dizi millî savaşlardır. Millî devrim sürecini, uluslararası önemi olan savaşmalar izliyor. Abdülkerim'in Fransız emperyalizmine karşı ve Şamil'in Çar'a karşı savaşı, aynı sürecin parçalarıdır. Sünusî [Senusi], Acemî [Uceymi], Mahmut, Rıza Han, Mustafa Kemal, Simko ve birçok başkaları -ister burjuvazinin, isterfeodal sistemin temsilcileri olsunlar- ezilen Yakındoğu'nun dünya kapitalizmine karşı, aynı zamanda dünya proletaryasının da düşmanı olan bu kapitalizme karşı verdiği savaşın bayraktarlarıdır.

Bu hareketleri ve emperyalizme karşı kurulmuş cepheleri olabilecek her yoldan desteklemeliyiz. Böylece, başka bir vasiyete karşılık [Büyük Petro'nun vasiyetini kastediyor olmalı/M.T] dünya proletaryasına, Doğu'yu, köleleştirmek ve sömürgeleştirmek için fethetmesini değil, ortak düşmanları olan emperyalizme karşı savaşlarında destekleyerek gönlünü fethetmesini salık vermiş olan büyük Lenin'in vasiyetini yerine getireceğiz.

Şimdi azınlıklar sorununa geçelim.

En önemli millî azınlığı Kürtler meydana getiriyor. Kürt sorunu, son 50 yılda üç ya da dört kere feodal düzenle ilgili ve yan bir sorun olarak ortaya çıktı. Kürtlerin millî sorunu şimdiye dek tam kapsamıyla hiç ortaya konmamıştır. Yürürlükteki yasalar, bütün Müslüman nüfusa aynı anayasal hakları tanıyorlar. Bu yüzden aydın Kürtlerle şehirli Kürtlerin hiçbir millî ve ayrılmacı iddiası yoktur. Türk burjuvazisi, ayrılmacılıkları sonucu rakip ve barışılmaz düşmanlar olarak gördüğü Yunanlılara ve Ermenilere karşı tamamen farklı davranıyor. Milliyetçiler, Hıristiyan azınlık için yerleşme bölgeleri saptamak ve İstanbul dışındaki şehirlerde sayılarını yüzde 10'la sınırlandırmak niyetindedirler. TKF, milliyetçilerin Hıristiyan ve Türk olmayan azınlıkları ezmesine karşı savaş açmıştır ve bu savaşa devam edecektir. Fakat Şeyhülislâmlığın olduğu gibi, patrikliğin de kaldırılması, proletaryanın bir görevidir.

Bu konuda yapılan tartışmalardan sonra aşağıdaki hususlar tespit edildi: 1/ Milliyetçi devrim henüz sınırlarına ulaşmadı fakat bu sınırlar görünürdür ve en uzlaşmaz burjuvazi bile bu sınırların ötesine geçemez. Sadece proletarya bu sınırları aşabilir ve emperyalist boyunduruktan millî kurtuluşun tamamlanması ve feodalitenin kalıntılarını ve ortaçağ müesseselerini kesin olarak ortadan kaldırarak devrimin eksiksiz hale getirilmesi için mücadele etmelidir. Proletarya bu mücadeleyi milliyetçi bir amaca ulaşmak için değil, tümüyle proleter bir görev olarak uzlaşmaz milliyetçiler koşullara boyun eğip yabancı sermaye ve iç gericilikle uzlaşmaya gittiklerinde bile yürütmelidir; 2/ Proletarya devrimci milliyetçilikle sadece olumsuz alanda işbirliği yapmalıdır; burjuvazi kendi çıkarları için kuruculuğa başladığında sınıf mücadelesi mutlaka gereklidir; 3/ Komünist partisinin misyonu proletaryayı ve emekçi kitleleri demokratik biçimi ne olursa olsun burjuvaziye karşı mücadele için teşkilâtlandırmak ve eğitmektir. Program komisyonuna durumumuzu sunduk; millî mesele komisyonundan da sadece Türk komünist partisi için değil ama bir dizi başka ülke bakımından büyük bir öneme sahip, tüm Enternasyonal için önem taşıyan bu sorunu açık bir biçimde çözüme kavuşturmasını diliyoruz.

Şimdi Türkiye'de enternasyonalin [millî meselenin) ikinci biçimine geçelim.

Yukarıda söylenenlerden açıktır ki, proletarya, emperyalizme ve gericiliğe karşı mücadeleye katılmalıdır. Bu dönemde, milliyetçiler Suriye'nin kuzeyinde Fransız emperyalizmine karşı bir gerilla teşkilâtlandırıldı ve Haliç Konferansı'nın kesintiye uğramasından sonra Yukarı Mezopotamya'da (Musul) bir silâhlı ayaklanma hazırlanıyor. Bu mücadelede milliyetçiler, Şeyh Mahmud ve Simko gibi Kürt reisleriyle ittifak kurmuşa benziyor. Öte yandan Irak'ta millîyetçilik İngilizlere karşı gelişmektedir. Irak'ın ünlü şefi Uceymi de, İngilizlerin büyük düşmanıdır ve Türkiye milliyetçileriyle birliktedir. Afrika'daki Senusi hareketinin Anadolu milliyetçileriyle çok güçlü bağları vardır. Türk komünist partisi, emperyalizme karşı bu harekete büyük önem vermektedir. Bunlar Avrupa emperyalizme ciddi darbeler indirebilecek askerî cephelerdir. Sadece Türklerin silâhlı başarılarını değil, son zamanlarda birçok kez bombaladıktan sonra Süleymaniye ve Revandiz'i elden çıkarmak zorunda kalan İngiltere'ye karşı Kürt ayaklanmasının başarılarını da göz önünde bulundurmalıyız. Ayrıca, avlarını ellerinden bırakmak zorunda bıraktığı İspanyol emperyalizmine karşı Fas'ta mücadele yürüten Abdülkerim'i de dikkate almak gerekiyor. Türk komünist partisi, dünya proletaryası ve Komünist Enternasyonal bu hareketi ciddi biçimde desteklediği takdirde Küçük Asya'da Lloyd George ve Poincaré'nin başına gelenlerin Macdonald, Herriot ve Mussolini'nin de başına gelebileceğini düşünüyor.

Yakındoğu, emperyalizme karşı silâhlı mücadelesinde diğer sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden farklılık gösteriyor. XIX. yüzyılın bütünü Yunanistan'da Etniki Eterya'dan Türkiye'de Müdafaa-i Hukuk'a kadar bir dizi milliyetçi mücadeleyle doludur. Milliyetçi devrimci süreç, bitmek tükenmek bilmez silâhlı mücadelelerin damgasını taşıyor. Abdülkadir'in Fransız emperyalizmine, Şamil'in Çar'a karşı mücadeleleri aynı sürecin parçalarını oluşturuyor. Senusi, Uceymi, Mahmud, Rıza Han, Mustafa Kemal, Simko ve daha başkaları ister burjuvazinin, ister feodalitenin temsilcileri olsunlar, dünya proletaryasıyla ortak düşman olan kapitalist emperyalizme karşı ezilen Yakındoğu'nun bayraklarıdır. Mümkün olan bütün araçlarla bu hareketleri ve emperyalizme karşı açılmış bu cepheleri desteklemeliyiz. Büyük Lenin'in vasiyetini ancak böyle yerine getirebiliriz; onun diğerlerinden farklı vasiyetine göre, dünya proletaryasının ödevi, Doğu'nun topraklarını köleleştirmek ve sömürgeleştirmek için fethetmek değil, Doğu'nun yüreğini, onu ortak düşman emperyalizme karşı mücadelede destekleyerek kazanmaktır.

Şimdi de azınlıklar meselesine geçelim. Türkiye nüfusuna ait en yeni rakamlar şöyle:

Türkler	10.000.000	% 80
Kürt, Çerkez ve Lazlar	1.800.000	% 14,4
Rumlar	250.000	% 2
Ermeniler	350.000	% 2,8
Yahudiler ve diğer	100.000	% 0,8
	12.500.000	% 100

En büyük azınlık, Kürtlerdir; Kürt meselesi, geçtiğimiz elli yılda üç veya dört kez feodal ve kısmi biçimlerde kendini gösterdi. Hiçbir zaman bir Kürt millî meselesi ne ortaya çıktı, ne de gelişti. Mevcut kanunlar Müslüman halka aynı anayasal hakları veriyor. Kürt aydınları ve burjuva unsurları, milliyetçi ve ayrılıkçı hiçbir talep ortaya koymuyorlar. Türk burjuvazisi, ayrılıkçılıkları nedeniyle uzlaşılamaz rakip ve düşman gördükleri Rumlara ve Ermenilere tamamen farklı davranıyor. Milliyetçiler Hıristiyan azınlıklar için ikamet bölgeleri tespit etmeyi ve İstanbul dışında kentlerdeki oranlarını % 10 ile sınırlandırmayı düşünüyor. Türk komünist partisi, Hıristiyan ve Türk-olmayan azınlıklara karşı her türlü millî baskıya karşı mücadele ediyor ve edecektir ancak Şeyhülislamlık gibi [Patrikhane gibi] ataerkil kurumların tasfiyesi proleter bir görevdir.

Şimdi, Türkiye'deki millî sorunun dördüncü yanına geçelim. Burada bir ırk öğesi, Pan-Türkizm hareketi söz konusudur. Bu hareket dünya savaşı sırasında, özellikle 1917/18'de Türk Ordusu Kafkasya'yı işgal altında tuttuğu sıralarda çok gelişti. Yine de, Mustafa Kemal 1921'de, Pan-Türkizmle Pan-İslamizmin bir macera siyaseti olduğunu söylemişti. Öte yandan şu da doğrudur ki, 1923'ten beri yeni bir gelişmeye giren Türk Ocakları (Pan-Türkist klüpler), kendilerine Türk diyorlar ve 1923'ten beri yarı resmî yayın organlarıyla birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki Turan halklarına büyük, metodik denebilecek bir ilgi gösteriyorlar. Bu ilgiyi sürekli olarak antibolşevist bir kampanya izliyor. Resûlzade ve Zeki Velidî gibi, bu halkların burjuva temsilcileri, emperyalizmle ve Turan halklarını ezmekle suçladıkları Bolşeviklere karşı kızgın bir kampanya yürütüyorlar. Çalışan kitleler ise, İstanbul'daki işçilerden tutun, Anadolu'nun en uzak köşesindeki ihtiyar köylü kadına kadar, "Bolşevikler dostlarımızdır" diyorlar. Aydınlar ise tamamen zehirlenmiştir. Bu, sorunun en zorve Türk-Bolşevik ilişkileri için karar verici bir noktasıdır. Komünist Enternasyonal bu akıma canlı bir ilgi göstermelidir. Partimiz, bu görevi tek başına başaramayacak kadar genç ve zayıftır. Yasa-dışıyız; ve bize çok pahalıya mal olan yanlışlar yapılmıştır. İlk olarak, bizim yasal bir parti olarak çalışabileceğimizi olanaklı gören Mustafa Suphi şehit düştü. Bu sanısı, onun ve öteki 14 yoldaşın hayatına mal oldu; bundan sonra da (1922 Ocak ve Şubatında) iki kurban daha verdik. Yine, Ankara'daki merkezî komitenin oniki yıl hapse mahkûm edilerek yıkılmasının nedeni de, bu yasa-dışılıktı. 1922'de, Ankara'da, Doğu Bölümünün yönetiminde, partimizi yasal hale getirmek konusunda yeni bir girişimde bulunuldu. İstanbul'da bir 1 Mayıs 1923 çağrısı, tutuklamalara ve daha bitmemiş bir davaya yol açtı. TKF böyle koşullarda çalışmak zorundadır; parti olanaklar elverdiği ölçüde kendini geliştirdi ve güçlendirdi. Ama yine de hepçok küçük bir yasa-dışı partidir. Önündeki görevleri iyi yerine getiremiyorsa, bu, güç eksikliğinin bir sonucudur.
Marxist-Leninist bir yazına (literatüre) ve geniş bir yasal basına ihtiyacımız vardır.

Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi (KUTV) bize büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ama ondan daha büyük hizmetler bekliyoruz. Marxist yazın'ın Türkçede yayımlanması sorununa ve dil sorunlarına büyük bir dikkatle eğilmek zorunludur. Umuyoruz ki, Komünist Enternasyonal'in kardeşçe desteğiyle, kısa zamanda bir kitle partisi olacağız ve işçilerle köylülerin tümüne, aydınların da bir bölümüne, yarı-proleterlere dayanacağız.
Yaşasın Komünist Enternasyonal!
Yaşasın Dünya Devrimi![379]

Türkiye'de millî meselenin dördüncü biçimine geçelim; bu pantürkizmin ırksal biçimidir. Bu biçim dünya savaşı sırasında özellikle 1917-1918'de, Türk ordusu Kafkasları işgal ettiğinde alabildiğine gelişti. 1921'de Mustafa Kemal'in pantürkizmi ve panislamizmi bir macera politikası olarak vasıflandırdığı doğrudur. 1923'ten beri yeniden gelişen (pantürkist kulüpler olan) Türk Ocağı'nın tümüyle kültürel bir vasfa sahip olduklarını ilân ettikleri doğrudur. Ancak yarı-resmî olanlar da dâhil olmak üzere Türk basını, 1923'ten beri, Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Turan halklarıyla çokça, hatta metodik bir biçimde ilgileniyor. Bu ilgi her zaman Bolşevikliğe karşı kampanyayla birlikte yürüyor. Resûlzade ve Zeki Velidi gibi bu halkların burjuva temsilcileri, Turan halkını eaen emperyalistler olarak suçladıkları Bolşeviklere karşı korkunç bir kampanya yürütüyorlar. İstanbul işçisinden Anadolu'nun en geri kalmış ücra bir köşesindeki yaşlı köylüye kadar emekçi kitleler "Bolşevikler bizim dostumuzdur" diyorlar. Ancak aydınlar tamamıyla düşman. İşte meselenin en zor noktası burası: Türkler ile Bolşevikler arası ilişkilerin ayrım çizgisi. Komünist Enternasyonal bu akımla canlı biçimde ilgilenmelidir. Partimiz bu sorunla tek başına baş etmek için fazlasıyla genç ve güçsüz. İllegal durumdayız. Çok zorlu tecrübeler bizi illegalitede kalmaya mecbur etti. Bize büyük kurbanlara mal olan büyük hatalar yapıldı. İlki müteveffa Mustafa Suphi yoldaşın hatasıdır; legal bir parti olarak açıkça çalışmanın mümkün olabileceğine inandı. Bunu hayatıyla ve on dört diğer yoldaşımızın hayatlarıyla ödedi. Ardından iki kurban daha verdik (Ocak-Şubat 1922). On yıllarca hapis cezasına mahkûmiyetle birlikte aynı tarihlerde Ankara partisinin merkez komitesi de legalitesini kaybetti. 1922'de yeni bir legalite girişimi Ankara partisi tarafından yapıldı ve bizim partimiz o sıralar Doğu Sekreterliği'nin yönetiminde bulunuyordu. İstanbul'da 1 Mayıs 1923 vesilesiyle yayınlanan bir beyanname bir takım tevkifatlara ve henüz sonuçlanmamış bir davaya yol açtı. Türk komünist partisi benzer perspektiflerle olabildiğince büyüyüp güçlenerek yoluna devam edebildi. Ancak hâlâ küçük bir illegal parti. Üstüne düşen görevleri gerektiği gibi yerine getiremiyorsa, bu güçsüz olmasındandır.

Marksist ve Leninist bir literatüre, daha geniş bir legal basına ihtiyacımız var.
Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV) bize büyük hizmetler sağladı. Daha da büyük hizmetler bekliyoruz. Türkçe Marksist literatüre ve dil meselesine çok daha fazla dikkat göstermek gerekiyor. Komünist Enternasyonal'in kardeşçe desteği sayesinde, genel olarak işçilere ve köylülere ve özel olarak yarı-proleter bir kısım aydınlara dayanarak yakın gelecekte bir kitle partisi haline geleceğimizi umuyoruz.
Yaşasın Komünist Enternasyonal!
Yaşasın Dünya Devrimi!
Faruk [Vanlı Kâzım][380]

* * *

Komintern V. Dünya Kongresi'nin 3 Temmuz 1924 günü toplanan 25. oturumu Tarım Sorunu'nu ele alıyor. Kolarov'un rapor sunduğu bu oturum çerçevesinde yürütülen komisyon toplantılarından Türkiye ile ilgili görüşmede raportörlüğü Ahmet Cevat Emre yapıyor. Bu toplantıyla ilgili tutanağı veriyoruz.

TÜRKİYE

RAPORTÖR: CEVAT

Parti bugün tarım sorununu henüz araştırıp irdeledi ve şimdi tarım programını hazırlıyor (Türkiye Komünist Partisi çok genç ve daha şimdiden 4 kez darbe aldı). Değişik bölgelerde köylülerin durumu farklı. Kürdistan'da hâlâ toprak köleliğine rastlanıyor. Orası Türkiye'nin eski sömürgesi, ama orada da epeyce Türk var. Toprak sorunu çok karmaşık, çünkü toprak köleleri var. Türkiye'de toprak köleliği kanunu olmamış, toprak her zaman yönetime ait olmuş, veraset sistemi çok az gelişmişti.

379 Protokoll - Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale, cilt II. s. 708-12. [Bu metni bizim için Almancadan Türkçeye çeviren Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye teşekkür borçluyuz.]

380 Redakte edilmemiş metin: *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 71-78 ve 79-87 ve 94 olmak üzere 2 nüsha, biri Farouk [Vanlı Kâzım] imzalı. [Fransızca]

Anadolu'da en yaygın sömürü usulü yarıcılıktır. Hasattan ilk önce aşar alınıyor, sonra (tohumluk) tahıl alınıyor ve geri kalanı ikiye paylaşılıyor. Hemen hemen feodal sistem. Bu sistem veraset hakkının genişletilmesinden ve toprak mülkiyetinin artırılmasından sonra XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayılmaya başlıyor.

Çiftlikçiler az, icar bedeli yüksek değil, ama envanter yok.

En çok icar sistemi gelişmiş.

Türkiye'de işlenen toprak oranı %10. Toprağın %33'ü işlenemez toprak. Ormanlar %12, işlenebilir olup da işlenmeyen toprağın oranı ise %40-45. Tarım reformu envanter eksikliği ve farklı icar türleri sorunlarını da içeriyor.

Bütün verimli topraklar zenginlerin elinde. Yoksul köylüler topraksızlık çekiyor. Toprak çok ama kötü ve envanter yok. Anadolu'da 900 bin, Trakya'da 100 bin, Kürdistan ve Mezopotamya'da 20 bin köylünün %40'ının elindeki toprak ancak bir avuç kadar. Batı Anadolu'da nüfusun %65'inin bir avuç toprağı var. Vakıf toprakları çok yaygın. Bu toprakları icarcı ve çiftçi köylüler işliyor. Köylüler devlete ve vakıflara çok vergi ödüyor.

Yoksul köylülerin teşkilâtı yok. Zenginler için dünya savaşının başından itibaren büyük sendikalar kurulmuş. Köylünün durumu çekilmez olunca eşkıya oluyor. Bu 500 yıldır böyle. Yunan ordusu bozguna uğratıldığında Türkiye dağlarında 30 bin eşkıya yaşıyordu. Köylünün başına kim geçerse geçsin, köylü onu izliyor. Jandarma getirildi. Masrafı 12 milyon lira ve bu devlet giderlerinin % (okunamıyor) oluşturuyor. Türkiye'de vergiler çok ağır. Verginin %47'si dolaysız vergi. Bunun %37'si köylüye, %4'ü tüccara, %6'sı toprak ağasına düşüyor. Dolaylı vergiler %45 ve bunun %60'ı köylüye düşüyor.

Türk köylüsünü her zaman eşkıyalığa itebilirsin. O her zaman isyancı ruhtadır, ancak şimdiye kadar kimse onu teşkilâtlandırmayı denememiş. Şimdi iktidarda orta burjuvazi var. Onun köylülere hitap eden şiarı: "Köylü memleketin efendisidir"; ama şu ana kadar köylü bu hükûmetten hiçbir şey elde edemedi.

KREDİ: Balkanlar'da ve Türkiye'de (okunamadı) 70'li yıllarda Mithat Paşa'nın kurucusu olduğu Ziraat Bankası var. Bankanın bir fonu var ama hükûmet bu fonu hep soydu (geçenlerde hükûmet 3 milyon borç ödedi). Fonlardan ve kredilerden toprak ağaları ticaret için yararlanıyor. Onlar ilkel yöntemlerle yapıldığı için tarımla uğraşmıyor.

Hükûmet feodal toprak ağalarına karşı faaliyette, topraklarına el koyuyor, ama başka alanlarda bir şey yapmıyor.

Basında bölünme var. Bir kısmı küçük köylülüğe dayanmak ve tarım sorununu İstanbul basınına taşımak istiyor.

Parti daha 20 yılında köylü sorunu inceledi ve programını onayladı. 1922'de Anadolu'yu 4 bölgeye ayırdı. Birkaç komite vardı, ama onlar darbe aldı, üyeleri tutuklandı. Bu işle ilgilenmeye ancak bu yıl başladılar.

İşçi ve köylülerin bir tek legal partisi var. Şimdiki Anadolu'yu bölgelere ayırmak, baştan 2-3, daha sonra daha çok küçük gazete çıkarmak gerekecek. Broşürler işe yaramaz.

Cehalet büyük. Köylerde okuma-yazma bilenlerin oranı %1 kadar. Hocanın bile Kuran'dan başka bir şey okuyamadığı köyler var. Okur-yazar oranının %3-4 olduğu daha ileri köyler de var. Şehirlerde ilkokulu, orta öğrenimi bitirmiş işçiler var. Köylüler arasında politik etki kazanmak, onların tepkilerini desteklemek gerek. Kürdistan için burjuvazinin şiarı geçerli. Anadolu için şiar, icar sisteminin kaldırılması, toprağın ve envanterin köylüye bedava devredilmesi. Bu şiarlar yükseltildi, ama burjuvazinin umurunda değil.

Bazı yerlerde basın toprak ağalarının elinde. Oralarda yoksullar için gazete çıkarmak, toprak ağalarına karşı savaşmak gerek. O zaman kitle partisi teşkilatlanabilir.

SORU: "Köylü" broşürü yayınlanamaz mı?

RAPORTÖR: Basın özgürdür.

SORU: Ajitatör yetiştirmek için onlara yönlendirici broşürler vermek gerek.

RAPORTÖR: Belgelere dayalı böyle bir broşür basılabilir. Propagandanın zorluğu şu ki, şehirlerden ajitatörler göndermek gerekiyor.

SORU: Köylüler arasında çalışma şubesi ne durumda?

RAPORTÖR: Şimdi köyde çalışma şubesi var.[381]

381 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 272-274 [Rusça].

Komintern V. Kongresi Sonrasında TKP ile Doğu Seksiyonu Arasındaki Tartışma

Komintern V. Kongresi sonrasındaki tartışmalara geçmeden, Kongre sürecindeki 3 belgeyi değerlendirmek istiyoruz. Bunlardan ilki Vâlâ Nurettin'in Doğu Seksiyonu'ndan Brike'ye KUTV eğitimini tamamlayarak Türkiye'ye dönmekte olan, aralarında Nâzım Hikmet'in de bulunduğu 4 öğrencinin parasal sorunlarıyla ilgili mektubu.

Bx.1585/e
31/XII 24

Vâlâ Nureddin

28/VI 1924'te, Türk Komünist Partisi Merkez Komitesi kararıyla, KUTV'daki öğrenimlerini bitiren komünist öğrencilerden bir grup, Komintern tarafından Türkiye'de gizli çalışmalara gönderildi. Bu yoldaşlara, kişi başına 50 ila 110 ruble ve Odesa'dan İstanbul'a kadar "Gubkom" [Gubernskiy Komitet = Vilâyet Komitesi] hesabına yolculuğu onlara sağlayacak "çok gizli (orjinalde Rusça)" mühürlü zarf içinde bir mektup verilmişti.

Bu yoldaşlardan 1) Nâzım Hikmet, 2) Raşit Fahri, 3) Mustafa Osman, 4) İsmail İbrahim, bugün bir mektup aldık; bu mektuptan onlara karşı gösterilen pek az ilgiye tanıklık eden birkaç bölümün tercümesini sunuyorum.

Moskova'dan Kiev'e, Kiev'den Odesa'ya kadar yolculuk boyunca çok tutumlu, çok kanaatkâr olduk; zira bize tren bileti almakla görevli Komintern memuru bileti ekspresten almadı ve böylece anormal ölçüde uzayan seyahat süresi, zavallı bütçemizi yedi bitirdi... Odesa'da, Komintern'in mektubunun gönderildiği yoldaş bize memurlarından birini takdim etti; sanıyorduk ki bu memur bütün işleri ayarlayacaktı... Ancak o; kendisinden uyumak için bir yer ve yiyecek bir şeyler rica ettiğimizde, bize şaşırtıcı şu açıklamayı yaptı: "Çok gizli (orjinalde Rusça)" mektuba göre, grubumuzun tüm ihtiyaçları Moskova tarafından karşılanmalıydı ve Odesa Gubkom bize sadece teknik yardımda bulunabilirdi. Ayrıca on beş gün içinde bir geminin İstanbul'a hareket edeceği, bir diğerinin ise iki gün içinde Yunanistan'a yola çıkacağı bilgisini verdi. İkinci gemi, İstanbul'da sadece Yunanistan dönüşü duracağından, bizim için onbeş gün sonra kalkacak gemiye binmenin daha elverişli olacağını; zira Yunanistan gemisi bizi diğer gemiden daha çabuk götürecek olsa da, gemide yaşamak için yapacağımız harcamaların, 15 gün boyunca Odesa'da ödeyeceklerimizden çok daha yüksek olacağını belirtti memur... Biletlerin satın alınması konusunu sormaya cesaret bile edemedik, zira Muşin yoldaş tarafından kaleme alınmış ünlü mektuba göre, Gubkom, elbette bizleri bilet ücretlerini cebimizden ödemek zorunda sayacaktı... Son tahlilde, Gubkom, bizimle hesabı kesmek

için, Komintern'e telgraf göndermeye karar verdi. İstanbul'daki harcamalarımıza ayrılmış parayı bozdurduk ve ufak ufak yiyoruz... Biz hepimiz askerdik, Rusya'da savaş komünizmi dönemi boyunca yaşadık, fakat böylesine koyu bir sefalet içinde hiç yaşamadık. Geceleri, cami helâsı gibi kokan bir odada yerde yatıyoruz; sözde bu odanın parasını da biz ödüyoruz. Kendi tecrübemizle, Yakın Doğu Seksiyonu'nun teknik işleri ne hızla bize sağladığını gayet iyi biliyoruz; bu hız V. Kongre tarafından daha da zorlandığından, üzerimizdeki Rus gömleğini değiştirmemize olanak verecek bir ceket almaya yetecek para bile cebimizde olmadan İstanbul'a varmaktan umudu kesmememiz gerekiyor. Bu durumda, üzerimizdeki giysilerle, polisin bizi keşfetmek için fazla uğraşması gerekmeyecek... Oysa ki Musin yoldaşa birçok kez sormuştuk; o da bizi "çok gizli (orjinalde Rusça)" mektupla teskin etmişti..."

Yoldaş Brike,

Size bir rapor parçasının kopyasını gönderiyorum. Dört yoldaşımızın İstanbul'da ceplerinde beş parasız gemiden inmemeleri için elden gelen herşeyi ivedi olarak yapmanızı rica ediyorum.

Komünist selâmlar,

Vâlâ Nureddin

Odesa

Roza Lüksemburgskaya ulitsa

Gost. Vladivostoka Kom. 16[382]

Adresleri bu. Elbette mektubu veya parayı Gubkom aracısına göndermek daha mantıklı olacaktır ve hemen bu akşam telgraf çekilmelidir.

7/VII 1924 V.N.[383]

* * *

V. Kongre sürecinde Dr. Şefik Hüsnü kaleme aldığı kısa raporda, son dönemde İstanbul proletaryasının eylemliliğine işaretle, gazete sorununun aciliyetini bir kez daha vurguluyor. Bu arada kongre dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde bulunan Vanlı Kâzım'ın Yalta'da dinlenmesi talebini iletiyor.

KEYK Prezidyumuna

Yoldaşlar,

Son zamanlarda, 5. Dünya Kongresi vesilesiyle size birçok rapor gönderdik. Delegelerimizin yanında da bol miktarda malzeme vardı. Bu nedenle bugün daha önce söylediklerimize ekleyecek fazla bir şeyimiz yok. Sadece dikkatinizi şu noktaya çekmek istiyoruz ki, haftalardır İstanbul proletaryası esas itibariyle TKP militanları tarafından yönlendirilen büyük bir hareketlilik içinde. Şu günlerde tramvay işçileri ile jandarmalar arasında kanlı çatışmalar oluyor.

Bu, günlük gazetemizi gecikmeksizin yayınlamamızın aciliyetini gösteriyor. İşçi sınıfının yatkınlığını korumak ve oluşmakta olan hareketi etkili biçimde yönetmek için zorunludur. Bu nedenle size birçok kez iletmiş olduğumuz taleplere uygun olarak bu sorunu hemen çözüme kavuşturmanızı ısrarla rica ediyoruz.

Bir nokta daha: Delegelerimizden biri, milliyetçilerin kaba davranışlarına çokça maruz kalmış ve hasta olan F. Asri yoldaşın birkaç ay dinlenmeye ve hava değişimine ihtiyacı var.

382 Rusça.

383 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 780-782 [Fransızca].

Merkez Komitemiz, bu yoldaşın Yalta'da iki ay nekahet dönemi geçirmesine izin verilmesini talep ediyor.

Komünist selâmlarımızla,

12/VII/1924 O. Masdar[384]

* * *

Bu tarihsel dönemde yer alan belgelerden biri de, adına daha Türkiye Halk İştirakiyun Partisi kitabı çalışmamızda Rozenberg'in raporunda rastladığımız ve Temmuz 1924 itibarıyla SSCB İzmir Başkonsolosu olduğu anlaşılan Plyat'a ait. Rapordaki üslup, Mirniy ile de temasta olan başkonsolosluğun yanı sıra Plyat'ın Komintern görevlisi ve Doğu Seksiyonu'yla ilgili olduğunu da ortaya koyuyor. Bu rapordan bir süre önce Moskova'dan döndükten sonra İstanbul'da yakalanarak Ankara'ya gönderilmiş Nizamettin Nazif'in serbest kalmasının ardından faaliyetine İzmir'de devam ettiğini, bağımsız bir grup oluşturduğunu ve İstanbul'daki merkez ile bir bağlantısının bulunmadığı görülüyor. Nizamettin Nazif'in yeteneklerine yüksek değer biçiliyor ve desteklenmesi gerektiğine işaret ediliyor. İlginç olan husus, Ağustos başlarında Nizamettin Nazif'in 15 günlük bir işçi gazetesi çıkartma girişiminden söz edilerek bunun için de destek istenmesi; sözü edilen gazetenin yayımlanıp yayımlanmadığını bilemiyoruz.

Sayın Brike yoldaş,

Sizinle bağlantıyı çoktan kaybettim. Boy gösterdiğim Adana sizler için pek ilgi konusu değil, anlaşılan. Nitekim artık çoktan unutulan mektuplarıma cevap almadım.[385] Sizin ve benim için İzmir vilâyeti daha ilginç. Orada oldukça büyük sayıdaki meslek teşkilâtlarında bir araya gelmiş hayli proleter var: Hamalların, demiryolu işçilerinin, tramvay işçilerinin, fabrika ve atölye işçilerinin, köylü ve ırgatların cemiyetleri var. Nizamettin Nazif grubu da burada, İzmir'de çalışıyor. Grupta 25 kişi var. Nizamettin enerjik, yetenekli, gelişmiş ve zeki biri. O bana Troçki'nin gençliğini anımsatıyor. Anladığım kadarıyla *Aydınlık* grubuyla aralarında görüş ayrılığı varmış ve bu yüzden şimdiye kadar bu grupla ilişkiye geçmemiş. Ben Mirniy yoldaşla konuştum ve biz onun *Aydınlık* grubuyla ilişkisini kurmak ve ona bağlamak gerektiği görüşüne vardık, çünkü eski sürtüşmeler yaşanıp geçmiş ve Nizamettin şimdi Komintern ile bağlantıya geçmeyi çok istiyor. Bu mektupla birlikte Nizamettin'in Size ulaştırmamı rica ettiği bir materyal gönderiyorum. Sizin görüşünüzü bilmiyorum, ama İzmir'deki koşullar burada oldukça iyi bir çalışma yürütmeye elveriyor. TKP merkez grubunun İzmir'e ilgi göstermesi, Nizamettin'i kontrolüne alması gerekiyor. O güçlü biri, kenarda bırakılmamalı. Kendisi çok dikkatli davranıyor ve iyi faaliyet yürütebiliyor. Talimata, bağlantıya ve yönetime ihtiyacı var. Onu şu bakımdan da desteklemek gerekiyor ki, sizin de bildiğiniz Doktor Sadrettin'in şahsında, hükûmetteki Halk Partisi İzmir'de aktif faaliyet gösteriyor ve işçi yığınlarını cemiyet ve birliklerde bir araya getirerek kazanmaya çalışıyor. Hükûmet partisi olarak Halk Partisi gerekli her imkâna sahip; biz de Nizamettin'e ve grubuna destek vermeliyiz. Kaldı ki, o parti disiplini ve parti yönetimine olan ihtiyacın farkında. Yakında, 15 gün sonra o işçi gazetesi çıkarmaya başlıyor ve bizden destek rica ediyor. Gazetenin geniş çapta dağıtılabileceğinden emin. Size bunları bildirirken, sizden gerekli talimatı vermenizi ve görüşünüzü bildirmenizi, düzenli olarak

384 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25 Klasör: 32_36 Belge No: 640 [Fransızca].

385 Bu mektuplarla ilgili bkz. *THİF (1920-1923)* s. 625-627, Rozenberg'in raporu.

burada çok büyük ihtiyaç duyulan Türkçe ve Fransızca literatür ile yine burada ihtiyaç duyulan Komintern Kongre bültenini göndermenizi rica ediyorum. Acele cevap bekliyorum.

Yoldaşça selâmlarımı sunarım
SSCB İzmir Başkonsolosu Plyat /imza/

Nizamettin, ekte gönderdiğim materyali Safarov yoldaşa göstermenizi rica etti.
18 Temmuz 1924, İzmir[386] Selâmlar Plyat /İmza/

* * *

TSA-I (1908-1925) kitabında Manuilski'nin eleştirileriyle ilgili olarak *Aydınlık*'ta gösterilen tepkiler şöyle yer almaktadır. Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde tekelciliğin rolü üzerine makalesinde iktisadi unsur ile siyasi unsur arasındaki karşılıklı ilişkiyi ele alarak, mevcut durumda hükûmetin tutumunu desteklemelerinin nedenlerini ayrıntılı bir analizle ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine bu konuyla ilgili Nâzım Hikmet'in Moskova'dan yolladığı yazı ise, KUTV anlayışıyla kaleme alınmış; işçi sınıfının kapitalist toplum içinde karşı karşıya bulunduğu çelişkilere işaretle, işçi sorununun kapitalizm koşullarında çözümsüzlüğünün altını çizmektedir.

Komintern V. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından *Aydınlık*'a yönelik eleştirileri üzerine, Dr. Şefik Hüsnü'nün, Türk burjuva devletinin iktisat politikasıyla ilgili olarak, 28 Ağustos 1924'te yazdığı bir makale kendisine de yöneltilen eleştirilere karşı bir çeşit savunma niteliğini taşımaktadır.[387] 1924 yazında, "Tütün Rejisinin ilgası kararı, inhisar bahsi etrafındaki münakaşaları alevlendirmiş"tir. Şefik Hüsnü'ye göre, tütün tekeli üstüne söylenenler, başlıca iki grup çevresinde toplanmaktadır: "Tütün ticaretinin gelişmesi için tekelin kaldırılması gerekir" ve "devletin fazla gelir elde etmesi için tütün tekelinin olması lâzımdır". Oysa bu soruna daha genel olarak bakmak gerekir: Tekelcilik konusu, iktisadî kalkınma ve iktisadî bağımsızlık terimleriyle ele alınmalıdır. Tekele karşı duranların görüşü şöyle özetlenebilir: "Eğer Türkiye devleti kıskanç davranır, iktisadî sahada sıkı bir inhisarcılık siyaseti takip ederse memleketi maddî refaha ve ümrana mazhar kılmaktan ibaret olan esas hedefimize, serbest rekabetle mümkün olduğundan daha pek çok güç ve geç erişeceğiz". Yazar, bu fikrin doğru olabileceğini kabul etmektedir. Serbest rekabet sistemi, devlet tekelciliğinden daha hızlı bir kalkınma sağlayabilir. Ancak, bir de bağımsızlık sorunu vardır. Bağımsızlığımızı koruyarak daha yavaş ilerlemek de mümkündür. Zaten bu seçme yapılmıştır bile, yoksa biz siyasî istiklâl için diye döğüştük? "Eğer istilâcı devletler Anadolu'yu benimsemeye muvaffak olsaydılar, netice ne olacaktı? İngiliz'ler, Fransız'lar,

386 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 354-355 [Rusça].

387 'Devlet İnhisarına Niçin Taraftarız?', *Aydınlık*, Sayı 25 (Eylül 1924), s. 642-644.
Komintern'in Kızıl Sendikalar (Profintern) ve Köylüler Enternasyonali gibi bir yan-kuruluşu da, *Komünist Kadınlar Enternasyonali* idi. Bu örgütün, Moskova'da Komintern Beşinci Kongresi'nin hemen ardından, 11-19 Temmuz 1924'te toplanan kongresine Türkiye'den de Fevziye (?) adlı bir hanım katılmıştır. Klara Zetkin'in başkanlığındaki Prezidyuma ve Sosyal Eğitim Komisyonu'na da seçilen Fevziye, Türkiye'deki proleter kadın hareketi hakkında bir konuşma yapmıştır. Bkz. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 24 ve 130-31. Ankara'da yapılan ilk 8 Mart toplantısına değinmeyen ve TKP üyeleri arasında on kadın olduğunu söyleyen Fevziye'nin İstanbul grubundan geldiği düşünülebilir.

İtalyan'lar mükemmel vesaitle hisselerine düşen toprakları, madenleri işletecekler, Mısır'da, Hindistan'da görüldüğü gibi az zamanda bu yerleri birer mamureye çevireceklerdi. Fakat buna mukabil Türk milletinin çalışkan kütleleri esir vaziyete düşecek, ecnebilerle ortaklık aktedecek olan birtakım yerli beyler ve paşalar tarafından başkaldıramayacak bir tarzda ezilecek ve soyulacaktı".

Bu yüzden, Türkiye'nin emperyalist kapitalist devletlerin egemenliği altına düşmemesi endişesine, iktisat politikası kararlarının alınışında büyük ağırlık vermek gerekir. Hükûmet, devlet tekelciliğini kilit iş sahalarının milletin ortak malı kılınması şeklinde anlamayacaktır. Şefik Hüsnü, bu iki anlayış arasında bir mesafe bulunduğuna işaret etmektedir; yine de Türk solcularının tekelcilikten yana çıkmaları ve "cumhuriyet hükûmetine bu mesafeyi kat ettirmek için var kuvvet"leriyle çalışmaları doğru olur.

Dr. Şefik Hüsnü'nün yazılarında gözlemlenen, Marxist terimlerle orijinal düşünme çabası ve Türk toplumunun sorunlarına taktik bir canlılıkla yaklaşma eğilimlerine karşılık; Moskova'dan dönmek üzere olan Nâzım Hikmet, *Aydınlık* sayfalarında çıkan, oradan gönderdiği bir yazıda memleket meselelerini daha düz ve yalın çizgiler içinde yorumlamaya çalışmıştır. Örneğin, bu genç yazara göre, Türkiye'de bir amele sınıfı ve kendisini dört cephede belli eden bir amele meselesi vardır. Bir kere, "dâhilî sermaye, haricî sermaye ile rekabet etmek ve terakümünü yapmak için, ameleyi kâbil olduğu kadar çok ve kâbil olduğu kadar insafsız bir surete istismar etmek" istemektedir. "Amele meselesinin ikinci veçhesi Türkiye'deki ecnebi şirketleriyle Türk amelesi arasındaki tezattır". Ecnebi şirketler bu sınıfı, müstemleke amelesi gibi sömürmek emelindedir. "Üçüncü veçhe, Türkiye'ye girmek isteyen ecnebi sermayenin simsarlarıyle Türkiye amelesi arasındaki tezattır". Bunlara göre, Türkiye'ye yabancı sermayesinin gelip "memleketi mamur bir hale sokmamasına en büyük sebep bizde de amelelerin arsızca harekete başlamalarıdır". "Dördüncü taraf, hükûmet ile amele arasındaki anlaşmazlıktır. Hükûmet amelenin teşkilât yapmasından ve ileride teşkilâtlı ve kuvvetli siyasî bir fırkaya mâlik olarak ortaya çıkmasından korkuyor". Nâzım Hikmet, ameleye bu meselelerde aldanmamalarını öğütlemektedir. Hususi teşebbüsün, sonunda kendilerinin de çıkarı olduğunu öne sürerek işçilerden "memleketin ve vatanın iktisadiyatını yükseltmek için fedakârlık" yapmalarını istemeleri haksızdır. Çünkü zaten Türk işçilerinin kazancı Batıdaki akranlarına oranlanamayacak kadar düşük olduğu gibi, günün birinde onlar kadar pay alacak duruma gelseler bile, bunların da "tiyatroya gittikleri ve bira içtikleri halde, istihsal alâtından mahrum, iktisaden esir ve her zaman işsiz kalmaya mahkûm biçareler" oldukları ortadadır. Kalkınmanın bütün yükünü Türk emekçilerinin çekmesi doğru olmaz, zira öte yanda "sermayedarın milleti, dini, imanı ne olursa olsun, onun yegâne gayesi vatan matan değil cebini doldurmaktır" Türk amelesi, yabancı sermaye tarafından sömürülmeye de razı olmamalıdır; zaten onun İstiklâl Muharebesi'ne katılması sırf bundan kurtulmak için değil miydi? Simsar görüş de hatalıdır. Örneğin, bir "Chester projesinin Türkiye'yi imardan vazgeçmesine Türkiye'deki ameleden korkması sebebiyet vermemiştir". Hükûmetin Türk işçi sınıfı hareketinin siyasî boyutlara erişmesinden korkması ise, "şimdilik lüzûmunda fazla"dır. Bugün "ameleyi anarşi halinde bırakarak âtıl bir vaziyete sokabilmeyi düşünmek, biraz fazla evhamlı olmak ve çocukça hareket etmek demektir". Yazar, sonuç olarak, Türkiye'deki amele mese-

lesinin "halli, sınıflı sermayedar cemiyetinin çerçevesi dâhilinde kâbil değildir" yargısını öne sürmektedir[388].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi ertesindeki yeni çalışma döneminde, TKP ile KEYK, ama daha da çok Doğu Seksiyonu arasındaki ilişkilerin radikal bir biçimde yeniden düzenlenmesi sorununu, daha Balkan Komünist Federasyonu döneminden şahsen tanıdığı KEYK üyesi Kolarov'a iletiyor. Öncelikle TKP'nin kuruluşundan itibaren KEYK ile doğrudan ilişkiye sahip olmamasından yakınan Dr. Şefik Hüsnü, kendilerinin bağlı bulunduğu Yakındoğu Bürosu'nun yöneticilerinin görevlerini yerine getirecek düzeyin çok altında, yetersiz oldukları yargısını hemen mektubunun başında belirterek konuya giriyor ve, "Bu organın başında Briquet/Brike kadar yeteneksiz bir takım memurlar tutulmaya devam ettiği takdirde, Enternasyonal'in bizim Doğu ülkelerinde yararlı bir çalışmasını beklemek beyhude olacaktır," dedikten sonra, "Faaliyetimizin, Enternasyonal'in yardımına mutlaka ihtiyaç duyma noktasına vardığı bugünkü dönemde, bu zavallı Yakındoğu Bürosu'nun gecikilmeksizin yeniden teşkilâtlanmasına girişilmesini ısrarla talep ediyoruz," şeklinde kendince meseleye son noktayı koyuyor. Bu arada o güne kadar Türkiye'ye gönderilmiş KEYK takviyecilerini "ülkenin içtimaî şartlarını bir bütün olarak görüp kucaklayacak ve bundan parti politikası açısından uygun direktifleri çıkartacak bilgi ve kavrayışa sahip" olmayan "onuncu sınıf yoldaşlar" olarak niteliyor.

Dr. Şefik Hüsnü, yukarıdaki nedenlerle o güne kadarki çalışmalarında "makûl ve yararlı direktif" alamadıklarını, her şeyi kendi başlarına yaptıklarını belirtiyor. Ayrıca, "Son olarak, elimize 'TKP'nin çalışması üzerine tezler' başlığını taşıyan bir belge geçti. Bu, henüz yeterince eğitim almamış bir Marksist öğrencinin komik kompozisyonuna benziyordu. Bunu iletmemiz gerektiğini düşündüğümüz yoldaşlar buna gülmekten kendilerini alamadılar," diyerek bu durumun süregittiğinin çok ağır ifadelerle altını da çiziyor.

Dr. Şefik Hüsnü, raporunda Komintern ile bağlantı sorununun profesyonel elemanlar aracılığıyla kalıcı çözüme kavuşturulmasını önerirken, günlük gazete meselesinin yakıcılığına bir kez daha dikkat çekiyor.

Aslında bu değerlendirmeler, gerek Kolarov, gerekse KEYK noktasından bakıldığında TKP'nin Yakındoğu Bürosu'nun talimatlarına, yani disipline uymayıp, başına buyruk hareket ettiği ve yöneticiler hakkında kendisini aşan yargılar taşıdığı şeklinde anlaşılacaktır. Nitekim Yakındoğu Bürosu'nun kendisine iletilen bu "şahsî" başvuruya ve Faruk'un [Vanlı Kâzım] aynı değerlendirmeleri/nitelemeleri ve aynı talepleri içeren KEYK'e başvurusuna verdiği yanıtlarda bu anlayış kendini gösterecektir.

388 'Türkiye'de Amele ve Meselesi', *Aydınlık*, Sayı 25, s. 661-663.
Nâzım Hikmet, bu düz görüşlülüğünü, felsefe konusundaki bir başka yazısında da ortaya koymuştur. Bkz. "Diyalektik Materyalizme Küçük Bir Methal", *Aydınlık*, Sayı 24 (Teşrinievvel 1924), s. 681-682.

Kolarov yoldaşa (Şahsî)

Değerli Yoldaş,

Bana ayıracak birkaç dakikanız olabilir mi. Bu Enternasyonal'in Yakındoğu'daki etkisi açısından son derece yararlı olacaktır. TKP MK'deki yoldaşlarım, benden sizinle şahsî ilişkilerimi kullanarak, uzun zamandan beri acısını çektiğimiz bir dertten kurtulmamız için yardımınızı rica etmemi istediler. Gerçekten de söz konusu olanın ne olduğunu öğrendiğinizde, siz de göreceksiniz ki, sizin sahip olduğunuz büyük otorite olmaksızın, bu dertten kendi araçlarımızla, kendi başımıza kurtulmamız mümkün değil. Bulgar partimizin ve Balkan Federasyonumuzun önderi olarak ve uzun tecrübeniz sayesinde, ülkelerimizdeki durumu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Ve size derdimizi aktardığımda, inanıyorum ki, hemen bizim bakış açımızın yanında yer alacak ve tüm otoritenizle bizi desteklemekte tereddüt etmeyeceksiniz.

Birkaç kelimeyle sorunu ortaya koyalım: TKP, kuruluşundan beri, Yürütme Kurulu ile ilişkilerinin eksikliğinin acısını çekiyor. Bunu gidermek için harcadığı tüm çabalar, şimdiye kadar herhangi bir sonuç vermedi. Suç, tamamen Yürütme Kurulu'nun Yakındoğu Bürosu'na ait. Bir dizi olgu, Komintern'in bu organının yöneticilerinin görevlerini yerine getirecek düzeyin çok altında olduklarını fazlasıyla gösteriyor. İhmallerinin sonucunda, Partimiz Enternasyonal tarafından ne maddî, ne de manevî olarak desteklendi.

TKP, teşkilâtlanma ve propaganda alanlarında bugüne dek gerçekleştirebildiği her şeyi, sadece ve sadece kendi militanlarının fedakârlığına ve ustalığına borçludur. Yakındoğu Bürosu'nun sürekli yetersizliği nedeniyle, neredeyse hiç makûl ve yararlı direktif alamadık. Bu koşullarda işin içinden hep kendi gücümüze dayanarak çıktık. Ancak bu sonsuza dek böyle süremez. Türkiye'de komünist hareketin aldığı boyut, bize Enternasyonal'in desteğinin önemini şimdiye kadar hissetmediğimiz kadar çok hissettiriyor. Yukarıda belirtilen organın başında Briquet/Brike kadar yeteneksiz bir takım memurlar tutulmaya devam ettiği takdirde, Enternasyonal'in bizim Doğu ülkelerinde yararlı bir çalışmasını beklemek beyhude olacaktır. Bunun için metoda, ilme ve içtimaî ve siyasî duruma ilişkin gerçekçi bir bakışa sahip olması gerekir. Oysa ki atıfta bulunduğumuz yoldaşlar, bu vasıflara sahip olmaktan oldukça uzaklar. Faaliyetimizin, Enternasyonal'in yardımına mutlaka ihtiyaç duyma noktasına vardığı bugünkü dönemde, bu zavallı Yakındoğu Bürosu'nun gecikilmesizin yeniden teşkilâtlanmasına girişilmesini ısrarla talep ediyoruz.

Ancak bu sorunla ilgili önerimizi söylemeden önce, izahatımızı destekleyecek bir dizi olguyu anmam gerekiyor.

1. KEYK'ten kısa veya uzun aralıklarla bize ulaşan yegâne belge, ülkedeki durumla ilgili hep aynı soru kâğıdı oluyor. Yakındoğu Bürosu'na göndermiş olduğumuz bir dizi raporda Türkiye ile ilgili sorunlar değişik açılardan ve ayrıntılı bir biçimde incelenmiş olduğundan, bu soru kâğıtlarının tekrar tekrar gönderilmesi, raporlarımızın özenli bir biçimde okunmamış olduğu yargımızı doğruluyor.

2. İstanbul'da içtimaî devrim açısından öylesine mühim bir takım meseleler ortalığı hareketlendiriyor ki, Enternasyonal burada birinci sınıf bir yoldaşla temsil edilmelidir. Ancak Yakındoğu Bürosu'ndaki sorumlu yoldaşların ihmali ve uyuşukluğu şu sonucu verdi ki, bugüne kadar partimiz nezdindeki KEYK takviyecileri, bütün iyi niyetlerine rağmen, mevcut durumun gereklerine cevap verecek düzeyde olmayan, onuncu sınıf yoldaşlardır. Bu yoldaşlar, ülkenin içtimaî şartlarını bir bütün olarak görüp kucaklayacak ve bundan parti politikası açısından uygun direktifleri çıkartacak bilgi ve kavrayışa sahip değillerdir. Bu acınası durumun sorumluluğu tümüyle Yakındoğu Bürosu'na aittir.

3. İstanbul'da bir günlük işçi gazetesi kurulması sorunu, Enternasyonal ile yaklaşık üç yıldır tartışılmaktadır. Kimi zaman, projemizin gerçekleştirilmesinde destekleneceğimiz yönünde resmî teminatlar aldık. Ancak Yakındoğu Bürosu'nun tereddüdü, kararsızlığı ve ayak sürümeleri yüzünden, bugün bile bu sorun askıdadır. Bu nedenledir ki, devrimci Marksizmin sesini kamuoyuna duyurabilecek harika fırsatları kaçırdık.

4. Son olarak, elimize "TKP'nin çalışması üzerine tezler" başlığını taşıyan bir belge geçti. Bu, henüz yeterince eğitim almamış bir Marksist öğrencinin komik kompozisyonuna benziyordu. Bunu iletmemiz gerektiğini düşündüğümüz yoldaşlar buna gülmekten kendilerini alamadılar. Neyse ki bu bir taslaktan ibaretti. Böylesi olgular, Komintern'in Doğu ülkelerindeki otoritesini güçlendiremez.

5. Birçok kez İstanbul ile Yakındoğu'nun belli başlı noktaları arasında bağlantı sorununu çözüme kavuşturmakla uğraştık. Ne yazık ki bu hayatî mesele, bugün bile tatminkâr bir çözüme kavuşturulmuş olmaktan uzaktır. Bu ihmal edilen meseleyi ciddî ve kalıcı bir biçimde çözüme kavuşturma zamanı gelmiştir.

SSCB'nin büyükelçilik ve konsolosluk görevlileri, genel olarak, Türkiye hakkında çok kötü bilgilendirilmiş durumdalar. Bunun nedeni, bilgi aldıkları belgeleri burjuva çevrelerinden edinmeleridir; TKP'nin varlığından bile haberdar değiller. Oysa ki Yakındoğu Bürosu'nun görevlerinden biri de, parti ile, hataya düşmemeleri için bu görevliler arasındaki bağı düzenlemek olmalıdır.

Olayları daha fazla uzatmak istemiyorum. Bu örneklerin Yakındoğu Bürosu'nun faaliyeti hakkında size yaklaşık bir fikir vermeye yeterli olduğunu düşünüyorum.

Bu sergileme sonucunda, bize nasıl etkili biçimde yardımcı olabileceğinizi şahsen görmüşsünüzdür. Söz konusu olan, her şeyden önce KEYK Yakındoğu Bürosu'nu baştan aşağı yeniden teşkilâtlandırmaktır. Bu Seksiyonda hatalı tutum alanların tümü görevlerinden uzaklaştırılmalıdır. Yakındoğu işlerinin yönetimi, biri TKP tarafından tayin edilecek bir Türk yoldaştan oluşan üç kişilik bir kurula teslim edilmelidir. Bir Rus yoldaş ve Balkan Federasyonu'nun bir temsilcisi onunla işbirliği içinde çalışmalıdır. Böylesi bir kurul, Yakındoğu'da komünist faaliyeti uygun biçimde yönetmek ve eşgüdümlü kılmak için gerekli her türlü beceriye sahip olacaktır. İkinci olarak, sürünen günlük gazete sorununu elverişli bir çözüme kavuşturmak üzere müdahalenizle bize yararlı olabilirsiniz. Sizden Yakındoğu Bürosu'nda bulunan bu konudaki dosyayı incelemenizi istirham ediyoruz; bu sorunla ilgili her türlü bilgi dosyada var. İstanbul'da komünist eğilimli bir günlük gazeteyi ivedi olarak kurma ihtiyacı var. İşçi sorunu her gün daha aktif hale geliyor ve işçi sınıfı üzerindeki etkimiz gitgide artıyor. Coşku ateşini körüklemek için günlük gazete yayını zorunludur.

Şahsen ilgilenmenize değer bir üçüncü nokta da, bağlantı sorunudur. Bu konuda da ayrıntılı projeler göndermiştik. Kesinlikle en az iki maaşlı yoldaş bu hizmete ayrılmalıdır. V. Kongre delegelerimiz bu sorunla ilgili somut direktiflere sahipler. Umarım onlarla görüşmeye vaktiniz olur ve onlara KEYK Prezidyumu nezdinde atacakları adımlarda yol gösterirsiniz.

Size başvurumun olumlu karşılanacağından emin olarak, peşinen teşekkür eder en sıcak komünist selâmlarımı yollarım.

12/VII/1924 O Masdar[389]

389 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 654-655 [Fransızca].

* * *

Dr. Şefik Hüsnü ile eşzamanlı olarak Faruk [Vanlı Kâzım] da KEYK'e başvuruda bulunarak Doğu Seksiyonu ile ilgili aynı değerlendirmeleri dile getiriyor. Bu başvuru metninin aynısı, aşağıda verdiğimiz Doğu Şeksiyonu'nun cevabı bilinmeden Komünist Enternasyonal V. Kongresi Türkiye delegasyonu adına Halim [Hasan Âli Ediz] ve Farent [Farouk, Vanlı Kâzım] imzalarıyla 19/9-24 tarihinde KEYK'e yeniden gönderiliyor ve Girdi No.609/22.9.24 numara ve tarihiyle kayda alınıyor.[390]

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Türkiye'de işçi hareketinin gelişmesi ve sınıf mücadelesinin sertleşmesi, Türk Komünist Partisi'nin omuzlarına çok daha ciddi yükler bindiriyor. Hâlihazırda, Parti hayatî bir meseleyle yüz yüze bulunuyor; yapılacak en ufak bir hata bize zarar verebilir. Bizi bugün KEYK'e başvurmaya yönelten, pek ender bir takım inisiyatiflerde bulunan ve bize gerçek duruma kesinlikle uygun düşmeyen biçimde çalışmaya zorlayan Doğu Seksiyonu'nun tutumudur. Umuyoruz ki Komintern'in dikkatini aşağıda belirteceğimiz noktalara çekebiliriz.

Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'nun Türk Bölümü, gelişmelerden haberdar olmayan yeteneksiz yoldaşlar tarafından yönetiliyor. Bu seksiyon, her kritik uğrakta, müdahalesiyle bize yardımcı güce sahip olmadığından yetersizliğini göstermiştir. Partimiz, genç bir parti olmasına rağmen, kendi kendini, kendi girişimiyle ve taktiğiyle idare etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'ye gönderilmiş hiçbir Komintern takviyecisi, Türk ortamında yönünü bulabilecek yeteneğe ve yeterli zekâya sahip değildi. Bu takviyecilerin Türk partisini sürüklediği hatalardan bu anlaşılmaktadır. Bu takviyeciler, bize yardımcı olmak bir yana, faaliyetimizin önüne her zaman bir takım engeller çıkardılar. Doğu Seksiyonu Türk Bürosu, pek ender gönderdiği talimatlarda bile, her zaman durum hakkındaki cehaletini göstermiş ve bize, gerçeklikle hiçbir alâkası bulunmayan bir sürü soyut görüş yazmıştır. Partinin izlemesi gereken hat konusunda son olarak gönderdiği tezleri, yoldaşlarca alaya alındı.

MK'mizin gönderdiği ilmî raporları okuma zahmetine bile katlanmamış Doğu Seksiyonu'ndan hep aynı soruları alıyoruz. Bütün bu şartlar bizi KEYK'ten aşağıdaki taleplerde bulunmaya mecbur etti.

1. Bugünkü Doğu Seksiyonu'nun Yakındoğu Bürosu'nun iyileştirilmesi; TKP'nin göndereceği bir temsilcinin, bir Rus ve Bulgar yoldaşın yer alması.

2. Komintern ile ilişkimiz kötü durumda. Taleplerimize rağmen bağlantılar hâlâ oluşturulmadı. Komintern'e gönderdiğimiz raporlar orada burada aylarca sürükleniyor. Dolayısıyla sağlam bir bağlantı kurmamız gerek.

3. Türkiye'deki işçi hareketi gelişiyor; eski teşkilâtlara gelince, onlar gerileme sürecinde. Sınıf mücadelesi o kadar keskin ki barikat savaşlarına tanık oluyoruz. Bütün bunlara rağmen, bu hareketleri yönetecek bir gazeteden yoksunuz. Dolayısıyla bir günlük gazete kurulması zorunlu. Bu günlük gazete kurulma zorunluluğu, Balkan Federasyonu tarafından da destekleniyor ve kararlarında buna atıfta bulunuluyor. Maalesef, tüm bu kararlara rağmen, böylesi bir gazete kurma sorunu hâlâ çözüme kavuşmamış durumda.

390 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 61-62 [Almanca].

Tramvay işçilerinin grevleri ve barikat savaşları bize böylesi bir yayın organının önemini gösteriyor. Burjuva basınının tüm saldırılarına aylık ve siyasî olmayan dergimizle cevap vermek zorunda kalıyoruz. Sınıf kavgası boyunca, birçok işçi, gazetemiz *Aydınlık*'a başvurdu ve bizden direktif isteyerek bir günlük gazete çıkarmamızı rica etti.

Bütün bu durumlar bizi aşağıdaki talepler için KEYK'e başvurmak zorunda bıraktı:

1) Yakındoğu Bürosu'nun yeniden teşkilâtlandırılması

2) TKP ile Komintern arasında daha düzenli, doğrudan bir bağlantının kurulması ve işimizi baltalayan bütün bu yararsız bürokrasiye son verilmesi

3) Günlük gazete sorununun çözüme kavuşturulması

Komintern V. Kongresi Türk Delegasyonu
Faruk[391]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü ile Vanlı Kâzım'ın KEYK'e yönelik başvurularına cevap, Doğu Seksiyonu'ndan geliyor ve ilk ağızda konu Komintern ile TKP arasındaki ilişkiler ve karşılıklı anlayış meselesi olarak ortaya konuyor ve Yakındoğu Bürosu'nun siyasi tahlil ve hattıyla ilgili hatalılık iddiasının TKP heyeti tarafından Komintern'in V. Dünya Kongresi'nin gündemine taşınmış olması gereğine işaret ediyor. Doğu Seksiyonu, Kongre'deki heyetin bu değerlendirme ve nitelemelerden hiçbirini dile getirmediği gibi, Aydınlık'taki oportünist yaklaşımlara dönük eleştirilere verdiği yanıtta hataların Komintern'in müdahalesi sayesinde kısa sürede giderilebildiğine vurgu yaptığını belirtiyor. Doğu Seksiyonu, Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] V. Dünya Kongresi'ne katılması için 2 kez telgraf gönderildiğini hatırlattıktan sonra, "Yakındoğu Bürosu'nun direktif ve talimatlarının yetersiz olduğu ve gerçeğe uygun olmadığı" iddiasının ayrıntılı bir biçimde, kanıt ve gerekçeye dayalı olarak ortaya konacağı bir cevabın beklendiğinin birkaç kez altını çiziyor.

Değerli yoldaşlar,

Sizin Kolarov yoldaş adına gönderdiğiniz son mektup ve Kazimov [Vanlı Kâzım] yoldaşın KEYK'e raporu bizi şaşkına çevirdi. Ortaya koyduğunuz soruları sonuna kadar cevaplamak gerektiği çok açıktır. Aksi halde ileride Komintern ile TKP arasında karşılıklı anlayışı sağlamak düşünülemez bile.

Mektuptaki en ciddî ve önemli husus, Yakındoğu Bürosu'nun direktif ve talimatlarının yetersiz olduğu ve gerçeğe uygun olmadığına işaret etmenizdir. Yani Siz Komintern'in Yakındoğu Seksiyonu vasıtasıyla izlediği siyasî çizginin yanlış olduğunu ve gözden geçirmek gerektiğini iddia ediyorsunuz. Böyle bir iddia, eğer ciddiyse, çok ilkesel ve büyük siyasî önem taşımakta olduğundan, Komintern'in V. Kongresi'nde tartışılmalıydı. Ancak V. Kongre'deki heyetiniz, bir kez olsun Komintern'in Türkiye'deki siyasî çizgisinin yanlış olduğuna dair tek söz etmedi.

Türk heyeti, Kongre'nin Doğu komisyonuna ve nihayet, komisyonun YakınDoğu Seksiyonuna aktif bir şekilde katıldı ve alınan kararların temel tezlerini tamamıyla destekledi-

391 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 34_36, Belge No: 668-670 [Fransızca].

ğini devamlı belirtti. Dahası, V. Kongre'ye sunduğunuz kendi raporlarınızda bile biz, Doğu Seksiyonu'nun mektuplarınızda sözünü ettiğiniz hatalarına yönelik tek işaret göremedik.

O kadar ki, siyasî kaygılarınızı gündeme getirmeniz gereken V. Kongre, sizden o zamana kadar Türkiye'de izlenen çizginin tamamen doğru olduğunu belirten sözler işitti.

Kongre'den sonra aldığımız ve heyetiniz tarafından Kongre'de kabul edilip onaylanan bütün siyasî çizgiyi ciddi kanıt ve gerekçe olmadan ortadan kaldıran mektubunuz, bu yüzden bizlerde tuhaf bir izlenim bıraktı.

Sizden bir an önce Komintern'de şimdiye kadar görülmemiş bu tuhaf taktik hakkında yeterli açıklama getiren bir mektup almayı çok isteriz.

Şimdi de Parti hayatınızdaki zor ve kritik anlarda Komintern'in zamanında (maddî ve manevî) yardım yapmadığı konusunda birkaç söz. Bu konuda da tek kanıt gösterilmemesi, tek olaya işaret edilmemesi ve en önemlisi kendi delegelerinizin V. Kongre'deki açıklamalarıyla tam çelişki içinde olmanız, bizleri dehşete düşürdü.

V. Kongre'nin genel oturumunda olduğu gibi, Doğu Komisyonu'nda da heyetiniz TKP'nin *Aydınlık* dergisinin birkaç sayısında gözlenen oportünist sapmanın, her şeyden önce Komintern'in zamanında müdahalesi sayesinde düzeltebildiğini defalarca beyan etti. Bu sapmayı, TKP'nin siyasî tarihindeki en tehlikeli husus olarak gördük ve görüyoruz. Bu konuda Komintern bir mektupla hatalarınıza zamanında işaret etti ve krizden çıkış yolunu gösterdi. Heyetinizin raporundan anlaşıldığı üzere, bu müdahale tam zamanında olmuş ve MK'de yapılan ciddi tartışmalar sonucunda, Komintern'in mektuplarındaki ana tezler onaylanmış ve bu da *Aydınlık*'ın daha sonraki sayılarında hayata geçmiş.

TKP'nin geniş işçi yığınlarından kopması ve tecrit olması gibi son derece önemli başka bir konuda da, Komintern'in Doğu Seksiyonu birçok mektubunda tehlikelere işaret etti ve bu tehlikelerin üstesinden gelinmesini istedi. Bu konuda da heyetiniz, Kongre'de Komintern Doğu Seksiyonu'nun zamanında ve yararlı müdahalede bulunduğunu kabul etti. Ve nihayet, sendikalardaki çalışmalar, grev hareketinden yararlanma vb. konularda da Doğu Seksiyonu aktivitenizin düşük olmasını haklı olarak ve zamanında eleştirdi ve bu önemli çalışmalara hız ve etkinlik kazandırılmasını istedi. Bütün bu konuların hiç birinde, Komintern'in izlediği çizgiye karşı, bir kez olsun ciddi bir siyasî itirazda bulunmadınız; böylece bu çizgiyi kabul etmiş ve onaylamış oldunuz.

İşin ilginç yanı şu ki, parti içinde varolan ya da olası siyasî görüş ayrılıkları ve itirazlar hakkında TKP'den defalarca bilgi isteyen bizzat Komintern'di. Heyetinizin raporuna göre, Partideki sağ sapmaya karşı darbede işe yarayan Halifelikle ilgili mektupta, Doğu Seksiyonu bir yandan Merkez Komitesi'ndeki tartışmalar hakkında, diğer yandan mektubumuzda ifade edilen çizgiyle ilgili görüş ayrılıkları hakkında ve nihayet bu çizgiye karşı itirazlar hakkında ayrıntılı bilgi istedi.

Verdiğiniz yanıtta bizimle herhangi bir görüş ayrılığından söz etmediniz, dahası, yaptığımız eleştirinin ve vardığımız sonuçların tamamen doğru olduğunu vurguladınız. *Aydınlık*'ın ondan sonraki sayısında da aynı sözler söylendi, bu sayının birçok yazısında bizim gönderdiğimiz mektupta yer alan tezler aynen aktarıldı. Demek ki, o zaman, Doğu Seksiyonu'nun siyasî hataları ve yönetiminin yetersizliği diye bir sorun yoktu.

Bizim direktiflerimizi onaylamanıza rağmen, Doğu Seksiyonu TKP içindeki durumu yine de çok ciddi bulmaya devam etti ve Moskova'daki V. Kongre'ye en ağırlıklı heyetin gönderilmesini istedi. Türk sorununu etraflıca görüşmek üzere Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] gelmesi için

iki telgraf çekildi. Masdar yoldaş Kongre'ye gelmedi. Onun MK adına V. Kongre'ye gönderdiği rapor, bir bütün olarak, bizim siyasî çizgimizle çelişmiyordu. Kongre'deki heyetiniz, Türkiye'yle ilgili direktif ve kararlarımızı onayladı. Bütün bunlardan sonra, aniden kısa bir mektup gönderip, hiçbir kanıt ve gerekçe göstermeden Doğu Seksiyonu'nun o zamana kadar Türkiye'de izlediği bütün siyasî çizginin üzerine sünger çekiyor, bu siyasî çizgiyi gerçekdışı, hayalci ve yetersiz ilân ediyorsunuz. Bütün bu olaylar ortadayken, varılan bu sonuç bizim için anlaşılır gibi değil ve son derece esrarlıdır.

Gelelim alabildiğine olumsuz gördüğünüz tezlerle (daha doğrusu tezler taslağıyla) ilgili birkaç söze. Bu tezlerin istihzanıza meydan vermesini neye borçlu olduğunu bilmiyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, bu tezlerdeki temel fikirler, zamanında, Doğu Seksiyonu ve KEYK Sekreteri Kuusinen yoldaş tarafında'n onaylanmıştı.

V. Kongre sırasında bu tezlerin ana fikirleri, Yakındoğu kararlarına temel oluşturdu ve Kongre'nin Doğu Komisyonu tarafından onaylandı. Ve nihayet, Kongre'nin Sömürgeler ve Doğu sorunuyla ilgili olarak Brike yoldaşın kaleme aldığı genel kararının temelinde de aynı fikirler vardı.[392] Bütün bunlar karşısında, istihzanız bizim için anlaşılmaz bir sır olarak kalıyor.

Şimdi de teşkilât işlerindeki teknik sorunlara gelelim. Moskova ile Türkiye arasındaki bağlantıların anormal olup, tatmin edici olmadığı konusunda sizinle tamamen hemfikiriz. Emanet bağlantıdan hayır olmaz. Mektuplarımızın ender ve son derece gecikmeli ulaşmasının başlıca sebebi budur. Bağlantıyı iyileştirmek için şimdiye kadar aldığımız bütün önlemler, seyrek yapılan gemi seferleri gibi aşılmaz bir sebep yüzünden yetersiz kalmıştır. Şimdi delegelerinizle bağlantıyı iyileştirmeye yönelik birçok önlem belirledik, ama bu defa da sonuçlardan pek emin değiliz.

Bağlantıların kötü oluşunu, şunun ya da bunun beceriksizliğine veya yetersizliğine bağlamak, bu sorunun çözümünün bağlı olduğu gerçek zorlukları hiç bilmemek anlamına gelir. Birkaç sözle günlük gazetenin çıkmasını sağlama konusuna da değinelim. Günlük gazete sorunu heyetiniz tarafından Yakındoğu Şubesi, Doğu Seksiyonu ve nihayet, (KEYK Prezidyumu üyesi ve Zinovyev yoldaşın yardımcısı) Manuilski yoldaş olmak üzere, birkaç merci önünde gündeme getirildi.

Her mercide, heyetinize şu söylendi: Türkiye'de gazete çıkarmanız kesinlikle gereklidir, ama bu gazete günlük değil, haftalık olmalıdır. Heyetinize günlük gazete aleyhine yeterli gerekçeler (yığınlarla bağların olmaması, dağıtımın düzensizliği, büyük malî masraflar vb.) anlatıldı; Rusya tecrübesinden, İngiltere ve İtalya tecrübelerinden örneklere işaret edildi vb. Tek sözle, gazete sorunu şöyle çözüme bağlanmıştır: Zaman içinde günlük gazete haline gelebilecek haftalık bir gazeteyi hemen çıkarmaya başlamak.

Bu sorun Komintern'de oybirliğiyle böyle kararlaştırılmıştır ve yakın bir zamanda yeni bir karar söz konusu değildir. Şöyle ki, Komintern Yakındoğu Şubesi KEYK'in bu konudaki genel teşkilâtlanma görüşlerini doğru uyguluyor.

Haftalık gazete çıkarılması için gerekli para ayrılıp M. [Mirniy?]yoldaşa verildi. Yakındoğu Şubesi'nin defalarca vurguladığını biz bir kez daha belirtiyoruz: Gazete işçi gazetesi olmalı, canlı olmalı, en başta Türkiye gerçeğine ayrılmış olmalı. İşçi muhabirler yetiştirmek, fabrikalarda gazete abone kampanyası yürütmek, bağış sağlamak vb. gerek.

Böylece gazete yığınsal günlük basın organı olmanın yolunu kendi açacaktır.

---

392 Komintern V. Dünya Kongresi'nde çerçevesi oluşturulan bu tezler, analizleriyle birlikte EKLER bölümünde yer almaktadır.

Heyetinizle teşkilât işleriyle ilgili başka sorunlar da görüşülüp bir dizi önlem belirlendi.

Son olarak Komintern'in "tatmin edici" olmayan takviyecilerine gelelim. Anlaşılan, burada yalnız Bakü işçilerinin en iyi aktiflerinden kıdemli Bolşevik Şarki yoldaş söz konusu olabilir. Ondan edindiğimiz bilgiler İstanbul'daki karmaşık durumu anlamamız ve geleceğe yönelik hattımızı çizmemiz açısından çok yardımcı oldu.

Eğer onunla aranızda herhangi bir görüş ayrılığı olmuşsa, bunu da Moskova'ya bildirmeliydiniz. Bunu yapmadığınız için, bizler onun çalışmalarının tarafınızca tamamen onaylandığını düşünüyorduk. Onun yaptığı çalışmalara yönelik eleştirileriniz, mektubunuzun, özellikle politikayla ilgili bölümünün üzerimizde bıraktığı tuhaf izlenimi daha da derinleştiriyor.

Biz Yakındoğu Şubesi'nin siyasî çizgisinin siyasî açıdan tutarsız ve hayali olduğu yolunda mektubunuzda ifade ettiğiniz eleştiriye sebep olan olguların ve ayrıntılı gerekçelerin gösterileceği bir yanıt iletmenizde ısrar ediyoruz.

Eğer siyasî görüşlerinize açıklık getirecek uygun bir temsilci göndermeyi gerekli görürseniz, bu yoldaşın burada almak zorunda kalacağı kararların tamamen sorumlusu olacağı kaydıyla, KEYK Doğu Seksiyonu'nun buna bir itirazı olmayacaktır. Kongreden hemen sonra Türkiye'ye Komünist Enternasyonal'in bir temsilcisini göndermek niyetindeydik. Şimdi sizden beklenmedik ve tuhaf bir mektup almış bulunuyoruz. Komünist Enternasyonal'e son mektupları göndermenize sebep olan gerekçeleri tamamen aydınlatıncaya kadar bu yolculuk ertelenecektir.

Acilen ayrıntılı cevabınızı bekliyoruz.

13 Ağustos 1924. Komünist selâmlarımızı sunarız[393]

* * *

Bu cevabın ardından yukarıda belirttiğimiz Halim ve Faruk'un KEYK'e başvurusunun yenilenmiş olması üzerine Doğu Seksiyonu Başkanı imzasıyla çok daha kısa bir cevapla yetiniliyor. Ne yukarıdaki mektupta, ne aşağıdaki mektupta sorulan sorulara Dr. Şefik Hüsnü tarafından cevap veriliyor ve Doğu Seksiyonu'yla bu konudaki yazışmalar son buluyor. Halim [Hasan Âli] ve Faruk [Vanlı Kâzım] ise, aşağıda göreceğimiz gibi, Eylül ve Ekim ayları boyunca Doğu Seksiyonu'na Türkiye'nin coğrafi durumundan iktisadına, işçi hareketinden 1923 yılı grev hareketine kadar çok geniş kapsamlı ve istatistikî veriler içeren raporlar sunuyor.

23 Eylül 1924, Moskova.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MK'ye

Değerli yoldaşlar,

5-inci Kongre'ye katılan Türk heyeti Ağustos ayının ilk günlerinde KEYK Prezidyumuna bir mektup gönderip Yakındoğu Şubemizi aşağıdaki iki konuda sert bir dille eleştirmiştir:

a) Yanlış ya da yeterince olgun olmayan yönetim;

393 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 130-135 [Rusça].

b) Türkiye partisi ile Yakındoğu Şubesi arasında bağlantıların yetersizliğinde ifadesini bulan inisyatif yetersizliği.

KEYK Doğu Seksiyonu size bunu bildirirken, aynı zamanda Türk heyetinin beklenmeyen başvurusunun, Kongre'ye kadar Türkiye partişinin MK'sinden aldığımız mektuplarla ve heyetin Kongre sırasında komisyonlarda dile getirdiği görüşlerle TABAN TABANA ZIT olması bakımından, buna özlü bir cevap vermeyi mümkün görmediğini de belirtir.

Bu konuda bu yılın Mart ayında gönderdiğimiz talimat mektuplarımıza verdiğiniz cevapları anımsatmak yeterlidir.

Heyetin başvurusunun bir suretini işbu mektuba ek olarak gönderirken, dikkatlerinizi heyetin beyanında kullandığı dil ve "Talimatlarınız alayla karşılanıyor" gibi ifadeler üzerine çekmeden edemeyiz.

Kanımıza göre, bu tür iddiaların boş birer iddia olarak kalmaması isteniyorsa, bunların doğruluğu, siyasî gerekçeler temelinde, olaylarla kanıtlandıktan sonra ileri sürülmelidir.

Bu arada, heyetinizin mektubundaki ifadelerde, sizin açıklamalarınızı anlamamızı sağlayacak ne bir olgu, ne bir olaya işaret edilmektedir. Bu yüzden heyetinizin KEYK'e başvurusunu gerekçelendirecek ve açıklayacak yeterli malzeme ve belgenin tarafımıza iletilmesini gerekli görmekteyiz.

Başvurudaki ikinci eleştiri konusuna gelince, biz bağlantının gerçekten de tatmin edici olmadığı görüşündeyiz. Ama sizinle iyi düzenlenmiş bir bağlantı gerçekleştirmenin yolu önündeki akıl almaz zorlukların herhalde siz de farkındasınız. Her ne olursa olsun, bizim kesinlikle sizlerle sıkı bağlar kurmaktan yana olduğumuzu ve bunu başarmak için elden geleni yaptığımızı anlamak durumundasınız.

Bize gönderdiğiniz bütün mektupların içeriği ile heyetinizin V. Kongre sırasında ve sonrasında yaptığı beyanlar arasında ortaya çıkan kesinlikle anlaşılmaz çelişkiler sebebiyle Partinizin sorumlu ve saygın bir temsilcisinin mutlaka Moskova'ya gelmesini gerekli bulmaktayız.

Bu yoldaşın devamlı Yakındoğu Şubesi'nde çalışması, bundan sonra şimdikine benzer anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemede yardımcı olacaktır.

Aynı zamanda sizlerden heyetinizin başvurusuyla ilgili yeterli bir açıklama beklediğimizi ve ardından Türkiye'de çalışacak bir KEYK temsilcisini İstanbul'a göndereceğimizi bildiririz.

KEYK Doğu Seksiyonu'nda çalışmak üzere gönderilecek Türkiye Komünist Partisi MK temsilcisi hakkında bizi hemen bilgilendirmenizi rica ederiz.

Komünist selâmlarımı sunarım.
KEYK Doğu Seksiyonu Başkanı[394]

394 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 139-140 [Rusça].

TKP Delegelerinin Komintern Doğu Seksiyonu'na Sunduğu Bilgilendirme Raporları

Yukarıda sözünü ettiğimiz Doğu Seksiyonu ile TKP arasındaki tartışmaların ardından Eylül-Ekim 1924'te TKP'nin Komintern V. Dünya Kongresi delegeleri, Halim ile Faruk KEYK Doğu Seksiyonu'na Türkiye'deki iktisadi ve siyasi durum, işçi ve grev hareketi üzerine geniş istatistikî bilgiler içeren aşağıdaki kapsamlı raporları sunuyorlar.

TÜRKİYE

Toprakları

	Trablus harbinden önce Ocak 1911	1. Cihan harbinden önce 1914
	Kilometre kare	
Avrupa Türkiyesi	169.317	27.206
Asya Türkiyesi	1.766.800	1.766.800
Afrika Türkiyesi	1.051.000	
Toplam	2.987.117	1.794.006

Harpten sonra

		Toplam kopan	Eklenen	Nihaî Yüzölçümü
Avrupa Türkiyesi	27.206	150.729		27.206
Asya Türkiyesi	712.762	1.708.950	23.573	736.335
Afrika Türkiyesi		1.051.000		
Musul (?)			91.000	91.000
Toplam	9.468	2.270.779	114.573	852.041

Nüfus

	Nüfus	Yüzölçümü
Avrupa Türkiyesi	1.891.000	27.206 km2
Anadolu	10.565.000	505.089
Erzurum platosu (Ermenistan ve Kürdistan)	2.470.000	207.174
Musul	230.000	91.000
İlhak edilen 3 sancak (Kars, Ardahan, Artvin)	571.560	23.572
Toplam	15.727.560	854.041

Nüfusun genel toplamından harpteki büyük kayıpları, zorunlu tehcir ve katliamlar, hastalıklar sebebiyle nüfus azalmasını, vb. düşmek gerekir. Ayrıca Rumeli'den Anadolu'ya yarım milyon muhaciri de hesaba katmak gerekir. Bu hesaplamalardan sonra hâlihazırdaki Türkiye nüfusu 13.250.000'dir.

Şu andaki Türkiye nüfusunun etnografik bileşimi ise şöyledir:

Yaklaşık olarak	Türk	11.000.000
	Kürt	1.500.000
	Laz	150.000
	Çerkez	100.000
	Ermeni	200.000
	Rum	300.000
	Toplam	13.250.000

İstanbul dâhil, bölgesel ve idari merkezlerin nüfusu 3.200.000 kişidir; bu da toplam nüfusun %20'sini oluşturur; gerisi, yani nüfusun %80'i köylerde oturur.

Tarım nüfusunun sosyal bileşimi ve Toprağın nüfusun değişik tabakaları arasındaki dağılımı

Beyler	% 1	Toprağın % 39.0'una sahip
Zengin köylüler	% 4	Toprağın % 26.2'sine sahip
Orta köylüler	% 62	Toprağın % 32.8'ine sahip
Yoksul köylüler	% 25	Toprağın % 2.0'sine sahip
Gündelikçiler	% 8	

Sanayileşme ve Taşımacılık

No	Sahibinin unvanı	Demiryolu adı	Yolun genişliği (metre)	Her yolun uzunluğu (km)	Yolun toplam uzunluğu (km)
1	Anadolu Demiryolları Şirketi	a/Haydarpaşa-İzmit b/İzmit-Ankara c/Eskişehir-Konya	1,44 " "	91 485 444	1.020
2	İzmir Kasaba Şirketi	a/ İzmir-Kasaba-Alaşehir b/ Alaşehir-Afyon Karahisar c/ Manisa-Soma-Bandırma (?)	1,44 " "	188 252 96	516
3	İzmir-Aydın Şirketi	a/ İzmir-Aydın-Dinar b/ Bağlantılar	1.44	376 138	515
4	Bursa-Mudanya Demiryolu	Bursa-Mudanya	1	41	41
5	Mersin-Adana Şirketi	Mersin-Adana	1,44	67	67
				Toplam	2.159
6	Bandırma-Soma				350
7	Konya-Adana-Nusaybin				950
8	İstanbul				350
					3.800

Türkiye'nin Deniz Ticareti

		Gemi sayısı	Tonaj
1	Seyr-i Sefain (devlet şirketi)	35	37.494
2	Şirketi Hayriye (Türk şirketi)	27	4.215
3	Haliç şirketi (İtalyan şirketi)	16	1.290
4	Diğer şirketler ve özel sahipli şirketler	48	30.242
5	Römorkörler	123	1.200
6	Motorlu tekneler	190	3.500
7	Diğer	17	4.300
		456	82.241

Son zamanlarda hükûmet şirketi ve diğer şirketler yaklaşık tonajı 10.000 ton olan on dolayında gemi satın aldılar.

Yabancı sermaye iştiraki
Eski Osmanlı imparatorluğundaki demiryolu ağına yabancı sermaye iştiraki aşağıdaki gibidir

	Fransa	Almanya	İngiltere
Demiryolu ağı uzunluğu	2.077 km	2.565 km	610km
Yatırılmış sermaye tutarı	550.288.000 sterlin	466.078.000 sterlin	114.693.675 sterlin

Liman yapımına yabancı sermaye iştiraki:

Fransa 58.992.000 sterlin
Almanya 16.000.000 sterlin
İngiltere 10.000.000 sterlin

Türkiye'deki ilk sanayi istatistiği tecrübesi verilerine göre, sınaî teşebbüs miktarı, İstanbul'da 36, İzmir'de 15 ve bütün ülkede 117'dir. Ana sanayi dalı, özellikle ipek ve yün işlenmesine dayanan tekstil sanayidir. Belli başlı sanayi merkezleri İstanbul, İzmir, Bursa, Isma (İzmir ?), Uşak, Bandırma. 1915'te bütün sanayinin %55'i İstanbul ve çevresinde, %22'si İzmir'de ve %23'ü de yukarıda sayılan şehirlerde toplanmıştı. Bursa tekstil sanayinin ana merkezi iken, İstanbul ve çevresi de gıda maddeleri imâlatı, maden sanayi, pamuklu sanayinin merkeziydi; kimya sanayi ise İzmir'de toplanmıştı.

Aşağıdaki tabloda 1915'te sanayi dalları itibariyle sanayi işletmeleri ve Türk sanayinin belli başlı dallarının karşılaştırmalı büyüklüğü veriliyor:

Sanayi dalı	Birincil imâlat sayısı	Birincil ve ikincil imâlatçı sayısı	Toplam sınaî teşeb. Birincil imâlat	Sayısına oranı Birincil ve ikincil imâlat
1 Gıda maddeleri imâlatı	75	78	28,6	27,7
2 Maden sanayi	17	21	6,4	7,5
3 Deri	13	13	4,9	4,6
4 Ağaç işleri	24	24	9	8,5
5 Tekstil sanayi	73	78	27,5	27,7
6 Pamuklu sanayi	51	55	19,4	19,5
7 Kimya sanayi	11	13	4,1	4,3
Toplam	264	282	99,9	99,9

Yukarıda anılan teşebbüslerde çalışan işçi sayısı 1905'te 14.000 seviyesindeydi; tekstil sanayi %48'i, yani hemen hemen yarısını, gıda maddeleri imâlatı %27,8'ini, pamuk ve deri sanayi ise gerisini, yani %24,2'sini istihdam ediyordu.

Sanayin şu andaki durumunu 1915'teki durumuyla karşılaştıracak olursak, karşılaştırılamayacak kadar daha kötü durumda olduğu ve bunun nedeninin savaş ve işgal olduğu görülür. İstanbul'daki imâlat-ı harbiyeye gelince, o tamamen öldü, zira tarım aleti imâlatına uyarlanan imâlat-ı harbiye fabrikaları, yabancı sermaye karşısında tutunamamış ve ortadan kaybolmuştur.

Anadolu'da, tersine, bir imâlat-ı harbiye kurulmaya çalışılmaktadır; Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'da birçok fabrika açıldı.

Madencilik sanayi

Taş kömürü istihracı Ereğli – Zonguldak bölgesinde yapılmaktadır; burada 12 büyük ve 128 küçük ocakta 15.000 dolayında işçi çalışıyor. Yıllık istihraç miktarı 700.000 tondur.

Neft. Doğu Anadolu'da neft madenlerinin bulunduğu vilâyet 280 mil uzunluğunda bir alanı kaplıyor. Bu kesinlikle işletilmiyor. Musul havzası dışında aşağıdaki vilâyetlerde daha şimdiden açılmış neft kaynakları var.

1. Doğu Anadolu: Haç (?), Pogla (?), Ergani, Başbara (?), Katranlı, Piflit, Hasankale
2. Kuzey Anadolu: Samsun, Giresun, Sinop, Boyabat
3. Batı Anadolu: Denizli, Sarayköy, Baydan, Kasaba, Soma, Urat, Nazilli, Manisa, Alaşehir, Menteşe
4. Güney Anadolu: Fiks (?), Kaşle (?)
5. Doğu Trakya: Keşan, Mürefte, Tekirdağ, Şarköy

Fransa'nın madencilik sanayine yatırdığı sermaye 42.200.000 Frank, İngiltere'ninki 6.250.000 Sterlindir: Almanya ve İtalya'nın yatırımları ise önemli değildir.

Harp sırasında bu sermayeler, Alman sermayesi dışında, Türk hükûmeti tarafından kamulaştırıldı.

Yabancı sermayenin sanayi işletmelerindeki iştiraki şöyledir:

	Sermaye	Yüzdesi
Fransa	962.893.000 Frank	% 53,55
İngiltere	230.458.571 Frank	% 13,68
Almanya	552.623.000 Frank	% 32,77

Yerli Sermaye
Halen Küçük Asya'da (Anadolu) mevcut
ve yabancı sermayenin para yatırmış olduğu ticaret-sanayi şirketleri

Sıra No	Şirket unvanı	Teşebbüs türü	TL olarak (hisseli) kuruluş sermayesi
1 Konya	Türk Ticaret AŞ	Ticaret-Sanayi	100.000
2 Konya	İnşaat şirketi	Ticaret ve tekstil sanayi	200.000
3 Konya	Elektrik şirketi	Elektrik ve sanayi	500.000
4 Konya	Ticaret şirketi	Ticaret-Sanayi	50.000
5 Konya	Tarım şirketi	Ticaret ve tarım	100.000
6 Konya	Millî mensucat sanayi	Ticaret ve mensucat	100.000
7 Konya	Seydi şirketi	Ticaret	300.000
8 Konya	Tefeyuz	Sanayi	100.000
9 Konya	Ağırlıklar şirketi		70.000
10 Konya	Bakkaliye şirketi	Ticaret	70.000
11 Konya	Türk Ticaret Bankası	Banka	500.000
12 Konya	İktisadî Ticaret Bankası	Banka	150.000
13 Akşehir	İktisadî Halı Şirketi		100.000
14 Akşehir	İktisat Bankası	Banka	200.000
15 Beyşehir	Millî Ticaret ve Sanayi şirketi	Ticaret ve sanayi	100.000
16 Karaman	Ticaret ve Sanayi şirketi	Ticaret ve sanayi	100.000
17 Karaman	"Millî Banka"	Banka	40.000
18 Ankara	Millî Mensucat	Sanayi	50.000
19 Ankara	Kilitçilik – Marangozluk	Sanayi	15.000
20 Adapazarı	Zelem Ticaret	Banka	150.000
21 Adapazarı	Yardımlaşma	Banka	100.000
22 Eskişehir	Millî Ticaret ve Sanayi	Ticaret ve sanayi	50.000
23 Eskişehir	Ziraat Bankası	Banka	100.000
24 Ermenek	"Emek Birliği" Şirketi	Ticaret ve ormancılık	30.000
25 Kastamonu	Millî ticaret	Ticaret ve sanayi	15.000
26 Samsun	Ticaret	Ticaret	60.000

Sıra no	Satılmış hisseler, işletme sermayesi (TL, kâğıt para)	Geçen yılki temettü	Ciro	Hisse değeri (TL)	Hisse miktarı
1	51.715	-	62.530	5	20.000
2	108.510	-	122.787	10	20.000
3	88.611	% 5	144.137	10	50.000
4	-	-	-	10	5.000
5	-	-	-	5	20.000
6	69.426	% 5	-	5	20.000
7	26.591	-	-	1	30.000
8	45.000	% 8	62.442	10	10.000
9	39.640	% 7	46.018	10	4.000
10	33.570	-	-	10	7.000
11	54.675	% 9	119.364	10	50.000
12	-	-	274.712	2	60.000
13	-	% 10	-	5	20.000
14	110.000	% 12,6	248.676	10	20.000
15	48.885	% 12,5	143.963	5	20.000
16	12.110	-	25.972	-	-
17	32.637	% 11	-	5	8.000
18	89.390	% 5	63.987	5	10.000
19	1.785	-	17.340	50	300
20	-	-	-	5	30.000
21	57.350	% 9	129.915	10	10.000
22	42.254	% 21	102.037	5	10.000
23	100.000	-	237.628	1	100.000
24	28.080	% 16	37.978	10	3.000
25	13.243	-	21.551	2	3.000
26	51.870	%9	129.915	10	10.000

İthalat ve İhracat **Harpten önce**

Yıl	İthalat (altın TL)	İhracat (altın TL)	Toplam
1909-1910	31.412.231	18.439.071	49.871.302
1910-1911	42.551.980	22.079.710	64.635.690
1911-1912	45.009.130	24.719.130	69.748.260
1912-1913	43.551.035	23.921.326	67.472.365
1913-1914	40.809.680	24.431.120	62.245.800
1916-1917	22.180.000	34.058.000	56.166.000
1919	30.789.000	31.569.000	62.258.000
1920	169.580.000	26.500.000	196.080.000
1921	121.500.000	17.200.000	138.700.000

Harpten sonra (1922)

	İthalat (altın TL)	İhracat (altın TL)	Toplam
Anadolu	83.127.800	14.490.304	47.480.304
İstanbul	124.724.764	33.270.624	158.213.406
İzmir	30.689.100	31.589.700	62.287.800
	188.559.264	79.480.619	268.089.910

1913-1914'te değişik devletlerle dış ticaret

Devlet	İthalat (altın TL)	İhracat (altın TL)
İngiltere	3.128.000	4.660.000
Avusturya	6.146.000	2.231.000
Fransa	3.591.000	2.289.000
Almanya	4.688.000	1.287.000
Rusya	3.676.000	831.000
Romanya	1.937.000	626.000
İtalya	2.699.000	627.000
Macaristan	207.000	651.000
Amerika	1.081.000	1.278.000
Danimarka	622.000	388.000
Mısır	1.431.000	1.942.000

Devlet Maliyesi ve Borçları

Yıl	Gelirler	Giderler	
1914-1915	31.900.000	34.000.000	Harpten önce
1915-1916	26.800.000	35.600.000	Harp sırasında
1916-1917	25.600.000	39.700.000	Harp sırasında
1917-1918	23.500.000	35.300.000	Harp sırasında
1918-1919	33.965.000	51.760.000	Harp sırasında

Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilen Türkiye'nin millî kurtuluş hareketinin doğuşundan buyana bütçesi şöyledir:

1920 50.000.000
1921 86.500.000
1923 125.000.000 (yeniden işgal edilen ülkeler dâhil)
1924 130.000.000

Borçlar
İlk borçlardan iflasa kadar

Yıl	Borç miktarı (Frank)	İhraç fiyatı	Gerçek borç miktarı
1854	75.000.000	% 80	60.000.000
1855	125.000.000	% 100	125.000.000
1858	125.000.000	% 76	95.000.000
1860	50.000.000	% 62	31.831.562
1862	200.000.000	% 68	136.000.000
1863	200.000.000	% 88	142.000.000
1865	909.091.000	% 50	454.545.500
1869	555.555.550	% 61	388.885.500
1870	792.000.000	% 32	254.430.000
1871	142.500.000	% 73	104.025.000
1872	278.155.000	% 98,5	273.972.275
1873	694.444.000	% 59,5	413.194.477
1874	1.000.000.000	% 43	435.000.000
Toplam	15.297.677.000		3.012.884.714

İflas anında Türkiye'nin toplam borçları 4.560.841.250 Frank
Amortismandan (tasfiyeden) sonra kalan borçlar: 2.660.930.850 Frank
Açıklama: Amortisman ile kastedilen 1870-1874 arası istikraz sırasında meydana gelen adaletsizliklerin silinmesidir.

İflas ve bir kısım borçların tasfiyesinden sonra, Türkiye'ye borç vermiş olan devletler Duyun-u Umumiye adlı bir özel idare kurdular; bu idare, borçların ödenmesi için, dolaylı vergilerin önemli bir bölümünün ve doğrudan vergilerin %23'ünün toplanmasını üstlendi, bir diğer deyişle bu idare bütün devlet gelirlerinin üçte birini topladı. Dolaylı vergilerin ve dolaysız

vergilerin toplanması Osmanlı borçları idaresine devredildi. Bu vergiler şunlardır:

1. Damga resmi
2. Alkollü içki vergisi
3. Balıkçılık vergisi
4. Tütün tekeli
5. Tuz tekeli
6. İpek üzerinde alınan vergilerin bir bölümü
7. Av vergileri
8. Birçok vilâyette afyon vb. vergileri
9. Birçok vilâyette küçükbaş sürüleri vergisi
10. Daha önemsiz bir dizi vergi.

Ayrıca Doğu Rumeli ve Kıbrıs adasından ve ayrıca Mısır'dan alınan vergiler de Duyun-u Umumiye'ye gidiyordu. Berlin antlaşmasına uygun olarak Türkiye'nin borçlarının bir bölümü Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında paylaştırılmış, ancak bu ülkeler tarafından ödenmemiştir.

1908 Jön Türk Devrimi sırasında Devlet Borçları

	Tutar (TL)	Faiz (TL)
1908'e kadarki borçlar	55.055.445	2.787.013
Yeni ikrazlar	74.592.884	2.147.970
Mısır vergileri teminat gösterilen ikrazlar	17.573.054	759.000
Toplam	145.671.373	5.693.983

1914 Harbine kadarki Borçlar

Ülke	Miktar (Frank)
Fransa	3.285.273.377
İngiltere	813.314.136
Almanya	1.443.186.506
Toplam	5.541.772.019 veya 143.000.000 altın TL

	Altın TL
Harp öncesi borçlar	143.000.000
Kâğıt emisyonu	159.000.000
İç ikrazlar	18.000.000 (kâğıt para)
Alman ve Avusturya avansları	56.000.000 (kâğıt para)
Harp el koymaları	55.000.000 (kâğıt para)
Toplam	431.000.000 (kâğıt para)

Lozan'a göre borçlar aşağıdaki biçimde paylaştırıldı: %60'ı Türkiye'ye kaldı, %40'ı Türkiye'den ayrılan ülkeler tarafından kabul edildi.

Küçük Asya'da Tarım Sorunu
Ekilen arazi alanı ile ülke yüzölçümü oranı

Vilâyet	Ekili arazi (km2)	Toplam yüzölçümü (km2)	Yüzde
Konya	6.230	102.000	% 14,72
Aydın	6.000	55.900	% 10,95
Ankara	5.700	70.900	% 13,28
Bursa	5.000	50.800	% 15,75
Adana	4.600	39.000	%10.86
Sivas	4.200	62.100	% 9,86
Trabzon ve Canik	3.600	32.400	% 8,51
Kastamonu	2.400	30.000	% 5,69
Karesi	2.000	15.000	% 7,32
Bolu	900	20.700	% 2,28
İzmit	800	8.100	% 1,65
Biga	600	6.600	% 14,2
Ege adaları	500	6.900	% 1,21

Çeşitli Vilâyetlerde Ekili Alanın Oranı

Karesi	% 13
Adana	% 11
Trabzon ve Canik	% 11
Aydın	% 10
İzmit	% 9
Biga	% 9
Ankara	% 8
Bursa	% 7
Ege adaları	% 7
Konya	% 6
Sivas	% 6
Kastamonu	% 5
Bolu	% 4

Tarım Ürünlerinin Oranı

Tahıllar	% 83,16
Sebzecilik	% 8,37
Sınaî ürünler	% 7
Bezelye ve patates	% 3,03

Sebze ve Patates Oranı

Patates	% 34
Bezelye	% 17,5
Bakla	% 31
Fasulye	% 13,5
Mercimek	% 4

Sınaî Ürün Oranı

Yağlı tohumlar	% 63,3
Pamuk	% 24,56
Tütün	% 6,73
Haşhaş	% 5,27
Yün	% 1,68
Afyon	% 0,007

Tahıl Oranı

Buğday	% 42,6
Arpa	%36,19
Mısır	
Yulaf	% 6,5
Bulgur	% 4,57
Karışık buğday	% 0,86
Pirinç	% 0,5

Toprak Mülkiyeti Dağılım Tablosu (Aile bazında)

Vilâyet	Tarımla uğraşan aile sayısı	10 dönümden az	10-50 dönüm arası	50 dönümden çok	Her ailenin işlediği ortalama alan
Bursa	123.893	% 15	% 58	% 27	25
Ege adaları	4.600	% 75	% 25	-	2
Aydın	127.784	% 28	% 38	% 34	30
Adana	38.569	% 19	% 35	% 46	50
Konya	43.711	% 22	% 52	% 28	37
Sivas	82.367	% 28	% 50	% 22	37
Ankara	92.419	% 13	% 57	% 30	45
Kastamonu	100.250	% 32	% 54	% 14	15
Trabzon ve Canik	166.317	% 42	% 42	% 14	16
İzmit	19.100	-	% 67	% 33	30
Kasaba	8.200	% 35	% 43	% 22	59
Biga	21.370	% 21	% 49	% 30	22
Bolu	30.808	% 19	% 66	% 15	22
	904.589	% 27	% 49	% 24	30

Anadolu'da ve Mezopotamya'da Toprak Mülkiyeti Dağılımı

Kategoriler	Aile sayısı	Toprak alanı	Nüfus yüzdesi	Toplam işlenen toprak alanı
Beyler	10.000	30.000.000	%1	% 39,5
Ağalar	40.000	20.000.000	% 4	% 26,2
Orta köylüler	620.000	24.800.000	% 62	% 32,8
Fakir köylüler	250.000	2.500.000	% 25	%2
Topraksız ücretliler	80.000	-	% 8	

Açıklama: Görüldüğü gibi, bu istatistiğe göre, 50.000 aile, tek başlarına, ekilmiş toprakların %65,5'ine sahipler.

Nüfusun geri kalanı, yani 950.000 aile ekili toprakların sadece %34,5'ine sahipler.

İşlenmemiş topraklar hemen hemen tamamen ilk iki kategoriye (beylere ve ağalara) aittir.

Küçük Asya'da (Anadolu'da) Orman Varlığı

Vilâyet	Alan km2	Ekili araziye oranı
Kastamonu	13.250	% 26,13
Bursa	10.000	% 19,68
Aydın	9.300	% 16,63
Kasaba	5.000	% 33,33
Trabzon	5.000	% 15,16
Konya	4.900	% 4,8
Adana	4.250	% 10,65
Sivas	3.000	% 4,83
İzmit	2.350	% 29
Ankara	2.200	% 3,70
Biga	1.700	% 25,75
Ege Adaları	500	% 7,24

Açıklama: Ormanlar Anadolu'nun toplam yüzölçümünün %14,67'sini kaplamaktadır. Ağaçlar 2.500.000 hektar alanı, fundalıklar ise 3.000 hektar alanı işgal ediyor. Her yıl 150.000 metre küp odun kesiliyor, bunun iktisadî karşılığı 6 milyon lira. Devletin bundan sağladığı gelir 600.000 liradır.

Doğu Anadolu'da Tarım Meselesi

Ekili araziler	10.700 km2
Toplam yüzölçümü	185.500 km2
Erzurum	3.500 km2
Diyarbekir	3.000 km2
Bitlis	2.500 km2
Mameretül Aziz	1.500 km2
Van	700 km2

Açıklama: Ekili alan Doğu Mezopotamya ve Erzurum platosunun yüzölçümünün %5,76'sını temsil etmektedir.

Doğu Mezopotamya ve Erzurum Platosunda Tahıl Üretimi
(kile olarak: 1 kile yaklaşık 33 kg)

Vilâyet	Buğday	Arpa	Yerel buğday	Darı	Mısır	Pirinç
Erzurum	10.000.000	5.240.000	1.430.000	600.000	22.000	3.800
Bitlis	6.500.000	2.260.000	450.000	1.500.000	14.000	4.000
Diyarbekir	7.700.000	2.270.000	2.500	1.000.000	6.000	862.000
Mamuretül Aziz	3.150.000	1.500.000	110.000	250.000	575.000	800.000
Van	1.350.000	290.000	330.000	145.000	40.000	34.400

Tarım Ürünleri Dağılımı

Tahıllar	% 89
Sebzecilik	% 6,40
Sınaî bitkiler	% 2,7
Baklagiller	% 1,9

Tahıllar

Buğday	% 60
Arpa	% 24
Darı	% 7,3
Yerel buğday	% 4,85
Pirinç	% 2,3
Mısır	% 1,37

Baklagiller

Mercimek	% 43
Bezelye	% 28
Patates	% 17
Fasulye	% 9
Bakla	% 3

Plantasyonlar

Pamuk ve pamuk tohumu	% 43
Haşhaş	% 28
Tütün	% 22,1
Yün	% 5
Yağlı tohumlar	% 0,1
Haşhaş	% 0,3

* * *

İŞÇİ HAREKETİ

I

İşçi Miktarı

Taşımacılık	
Anadolu Demiryolları	5.500
Şark Demiryolları	2.000
Aydın Demiryolları ve bağlantıları	1.200
Şirket-i Hayriye	350
Haliç Şirketi	150
Seyr-i Sefain şirketi	1.100
İstanbul liman tahmil tahliye işçileri	5.500
Diğer limanların (İzmir, Samsun, Trabzon, İnebolu, Mersin vb.) Tahmil tahliye işçileri	4.500
Tramvaycılar: İstanbul ve İzmir	1.200
Elektrik, gaz, tünel	600
Toplam	22.100
Madenler	
Zonguldak havzası	15.000
Balya Kara Aydın	8.000
Ergani, Küre, Bulgar Dasgiek (?)	6.000
Taş Ocakları	4.000
Toplam	33.000
Genel Toplam	
1. Büyük Sanayi (1923)	İşçi Sayısı
Taşımacılık	22.100
Madenler	33.000
Diğer (tekstil, gıda, deri, vb.)	47.000
Toplam	102.000
2. Zanaatçılık (1921)	
İşgal edilmemiş vilâyetler	76.915
İşgal edilmiş vilâyetler	80.000
Toplam	156.916
3. Kamu hizmetleri	
İlkokul öğretmenleri	15.000
4. Ticaret müstahdemleri	30.000
Tarım proleterleri	340.000
Türkiye'de toplam proletarya	644.016

* * *

Birinci Millet Meclisi'nin İçtimaî Bileşimi
(1920-1923)

Tüccar	100
Molla	60 (ruhani)
Toprak sahipleri	50
Aydın, subay, memur	32
Yarı-proleter	3
Toplam	245

İkinci Millet Meclisi'nin İçtimaî Bileşimi

Asker	49	%17
Devlet Memuru		
Sivil	93	% 33
Toplam	142	%50
Serbest meslek	50	%17
Ruhaniler	18	% 6
Taşra burjuvazisi	76	% 27
Toplam	286	% 100

* * *

TÜRKİYE'DEKİ GREV HAREKETİ
(1923)

	Grevci sayısı	Grevde geçen gün
1. Bomonti Bira işçileri grevi (İstanbul) 10/VIII-17/VIII	300	8
2. Mürettipler grevi, İstanbul 7/IX-15/IX	180	8
3. Şark Demiryolları grevi 18/XI-25/XI	1.400	8
4. Aydın Demiryolları ve bağlantıları grevi (Kasım ayında)	1.600	10
5. Zonguldak işçilerinin kısmî grevi (Ekim-Kasım)	10.000	3
6. Zonguldak genel grevi 26/VII-6/VIII	12.000	12
7. İstinye tersane işçilerinin grevi (Aralık)	600	3
8. İzmir kuru meyve işçilerinin grevi (Ekim)	5.000	7
9. Mensucat grevi (Ekim)	800	3
10. Tarım işçilerinin grevi (Aralık)	130	2
	32.100	

ŞARK DEMİRYOLLARI GREVİ

Sonuç:

1) İşgal sırasında milliyetçi harekete karşı gösteriler yapmış olan işçilerin işten çıkartılması – Şirket hükûmetin bu konudaki talimatlarını kabul ediyor.

2) Şirket, ücretlerin düşürülmesi nedeniyle işçilere ödenmesi gereken tutarları ödemeyi kabul ediyor.

3) İşçiler %30'luk bir zam talep ediyorlardı, şirket sadece ücretleri 1 Ocak 1924'te artırmayı kabul etti.

4) İş saatleri sabah 7'den akşam 6'ya kadar öğlende 1 saatlik bir ara ile tespit edildi.

5) Asgari ücretler günlük 83 kuruş ile 90 kuruş arasında artırıldı. Kötü hava şartları nedeniyle işsiz kalan işçilerin ücretleri ödenecek.

6) Ücretli haftalık izin.

7) Tatil günü çalışmasına iki kat ücret.

8) Fabrikalarda ücretsiz sağlık hizmeti zorunlu olacak.

9) Tabii afet sigortası geçmişte olduğu gibi.

10) 3 ile 10 gün hasta olanlara tam ücret ve 10 ile 25 gün hasta olanlara ücretlerinin %50'si verilecek.

11) Sakatlık ve ölüm sigortası. Şirket yeni İş Kanunu'na kadar tramvay şirketinin benimsediği sistemi kabul ediyor.

12) İşten çıkartılmış işçileri geri alacak.

13) Şirket ihtilâflı konularda hükûmetin tahkimini kabul ediyor.

14) Bir emeklilik sandığı 2 ay içinde düzenlenecek.

15) Grevcilere herhangi bir ceza verilmeyecek.

Diğer grevlerde elde edilen düzenlemeler [belge kesiliyor]

GREVLERİN SONUÇLARININ DERSLERİ

İşçi grevleri – Bomonti Bira Fabrikası[395]

İşçiler ile Şirket arasındaki anlaşma aşağıdaki hükümlerle yapıldı:

a/ 8 saatlik işgünü. Fazla mesaî ücret oranında ödenecek.

b/ Ücretli haftalık izin. Tatil günlerindeki mesaî olağan ücretten %30 zamlı olacak.

c/ Bir ücret tutarında yıllık ikramiye.

d/ Hastalıkta, ilk üç gün tam ücret, 4 ile 10. günler arasında ücretin %30'u. 11 ile 30 günler arası tam ücret. Tıbbi harcamalar Şirket hesabına.

e/ Şirket, kontrolü çalışma müfettişliğinde olacak bir yardımlaşma sandığını ivedi olarak kuracaktır.

f/ Boş mevkilere vasıflı işçi alınacaktır.

i/ Şirket ölen işçilerin ailelerine 40 lira ödeyecektir.

j/ Şirket grev nedeniyle kimseyi işten çıkartmayacaktır. Mevsim gereklerine göre üretimde azaltma yapabilir.

k/ Yüksek mevsimde üretim düşüşü nedeniyle işten çıkartılmış işçileri yeniden istihdam etmek zorundadır.

395 Bu grevle ilgili olarak Ekim 1923'te Almuhammedof imzalı ayrıntılı raporu yukarıda vermiştik.

I/ Grevde geçen günlerin ücreti ödenecektir.[396]

* * *

Halim ile Faruk'un sundukları 2. rapor esas itibarıyla proletarya, onun teşkilâtlanmasına ve mücadelesine ilişkindir.

PROLETARYA

a/ İstanbul ve demiryolları işçileri

Bunlar sınıf bilinçlerini kanıtlamış en ileri unsurlardır. 1908'den beri etnik bileşimleri ciddi değişikliklere uğradı; Balkan Harbi'nden sonra Bulgarlar ve Ermeni veya Rum sosyalist ve mücadeleci unsurlar elendi; emperyalist harp sırasında genel olarak gayrı-Müslimlerin elenmesi süregitti, ancak Mütareke'den sonra Rumlar ve diğer gayrı-Müslimler ağırlıklı durumlarına yeniden kavuştularsa da İstanbul'un Türkler tarafından yeniden alınmasından sonra bunlar atıldı.

İstanbul ve demiryolu işçileri sınıfsal köken itibariyle çoğunlukla küçük burjuvaziye mensuptur. Memur, küçük tüccar ve zanaatçı çocuklarıdır; bu işçiler büyük oranda eğitimlidir ve aralarında lise mezunları da vardır.

b/ Almanya'dan gelmiş genç işçiler

İttihat ve Terakki yakın gelecekte ülkenin sanayileşmesi programından hareket ederek, dünya harbi sırasında Almanya, Avusturya ve Macaristan'a bütün sanayi dallarında yetiştirilmek üzere 1.500 genç göndermişti.

Genç işçiler Almanya ve Macaristan devrimlerini yaşadıktan sonra ülkeye döndüler; birçoğu bu devrimlere katılmıştı.

Türkiye'yi parçalanır ve dağılır halde buldular. Şartlar kolayca iş bulmalarına bile izin vermiyordu; ancak bunların işçi yığınları arasındaki etkisi kendini göstermekte gecikmedi. Ancak şimdiye kadar, pek azı teşkilâtçı ve önder olarak kendini göstermiştir; propaganda ve ajitasyon alanlarında ise çok başarılıdırlar. Onlar sayesinde birçok maceracı daha şimdiden işçi teşkilâtlarından bertaraf edilmiştir.

c/ İstanbul liman işçileri

Hamallar, tahmil-tahliye işçileri, sandalcılar, ortaçağ teşkilâtları loncalarından ve kâhyalarından beri, bağımsızlıklarını korudular. Bunlar kesinlikle köylü unsurlar; çoğu Kürt / hamallar/ ve Laz'dır /sandalcılar-mavnacılar/ ve köyleriyle bağlarını koparmadan 2 yılda bir yenilenirler. Bu köylüleri eski başşehre gelip hamal veya sandalcı olmak zorunda bırakan, nakit parayla ödenmesi gereken vergilerdir. Teşkilâtları sayesinde çok yüksek ücret tarifeleri tespit etmişlerdir ve Abdülhamit'ten buyana hükûmetler onların taleplerine boyun eğmek durumunda kalmıştır. İttihat ve Terakki bunları kendi koruması altına alma ve onlara kendi arasından bir takım kâhyalar getirme çabasına girdi. Daha sonra, milliyetçiler İstanbul'a geldiklerinde, kendi kâhyalarını başa geçirmek istediler; bu Kürt milliyetçiliğinin de belli bir rol oynadığı ikiye bölünmeye yol açtı. Son olarak, 4.000 dolayındaki hamal kitlesi, korkunç sırıklarıyla, yük taşıdıkları büyük sopalarla birbirlerine girdiler ve 900'ü yaralandı. Öte yandan,

396 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 178-202 ve CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 8-9 [Fransızca].

sandalcıların bölünmesinden de, Mustafa Kemal'e karşı bir darbe ve suikast davası çıktı; bu dava Ankara'dan gönderilen İstiklâl Mahkemesi tarafından görüldü ve bir İttihatçı kâhyanın 1 yıl hapse mahkûm olmasıyla sonuçlandı.

d/ Zonguldak ve Balya Kara Aydın madencileri

Çoğunluk itibariyle bunlar 3 ila 6 ayda bir yenilenen çevre köylüleridir; madenlerdeki maddî şartlar öylesine katlanılamazdır ki hiç kimse hasta düşmeden daha uzun süre çalışamaz; kimi madenciler sakat kaldı.

Madenciler doğrudan patronlar tarafından değil, çavuş adı verilen bir takım kooperatif müteşebbisleri tarafından işe alınıyor ve patron sözleşmeyi bu çavuşla yapıyor. Böylece işçiler çavuşun emrinde oluyor ve iki kat sömürülüyor. 1923'te Zonguldak işçileri Almanya'dan gelmiş birkaç işçinin etkisiyle canlılıklarını gösterdiler.

1908 DEVRİMİ'NDEN SONRA İŞÇİ HAREKETİ

a/ Kendiliğinden başlangıç

Türkiye'deki ilk işçi teşkilâtları, 1908'de, Jön Türk Devrimi'nin hemen ertesinde ortaya çıktı. Bu hareket Bulgar, Ermeni, Yahudi, vb. sosyalist unsurlar tarafından hazırlanmış ve İttihat Terakki tarafından acımasızca kovuşturmaya uğratılmıştır. Sendikalarını ilk kuranlar ve ilk grevleri yapanlar demiryolu ve tramvay işçileri olmuştur. Bu hareket, 1909'da, bugüne kadar yürürlüğünü sürdüren Tatil-i Eşgal Kanunu'na vesile olmuştur. Bu Kanuna göre işçiler ancak hükûmet komiserinin, işçilerin taleplerinin tatmin edilmeye değer olduğuna karar verdiği ve tarafları uzlaştırmayı başaramadığı takdirde greve başvurabilirler. Gerekli gördüğü sürelerin toplamı 2 ayı geçer. İşçi teşkilâtları oluşturmak için özel bir kanun yoktur. İşçi teşkilâtları kurmak için böyle bir amaç gütmeyen Dernekler Kanunu'ndan yararlanılmış, bu nedenle işçi teşkilâtları daha sonra Dernek adını almışlardır.

Dernekler Kanunu, her derneğin taşrada ve diğer şehirlerde şubeleri olmasına izin veriyor, ancak aidatları ve bağışları sınırlıyordu. Aynı türden derneklerin federasyonlaşmasına izin vermediği gibi emekçilerin ittifakına da kanunî imkân bulunmuyordu. Sadece Dernek kelimesiyle, rahmetli E. Nejat yoldaş'ın usta çabaları sayesinde, Birlik kelimesi basında ve kamuoyunda, burjuvaziyi ve onun temsilcisi aydınları ürkütmeden anılma hakkını kazandı.

b/ İttihat ve Terakki'nin patronluğu

Umumî Harp sırasında İttihat ve Terakki bir yandan sözünü ettiğimiz bir takım anonim şirketler ve bankalar kurarak kendi millî burjuvazisini oluştururken, diğer yandan küçük burjuvazi ve liman işçilerini de teşkilâtlandırıyordu. Bu Komite, tekstil müteşebbislerini, fırıncıları, saraçları, vb... kooperatifler halinde bir araya getiriyordu. Onları askerlik hizmetinden muaf tutuyor ve hükûmet siparişleri veriyor, kredi açıyor, gayrimenkul tahsis ediyor ve onlar için Almanya'dan makine sipariş ediyordu.

Aynı zamanda millî adını taşıyan bir takım tüketim kooperatifleri açıyordu; bunlar yine kendileri tarafından kurulmuş büyük tekel şirketlerinin malları için sürüm dükkânları olarak hizmet veriyordu. Bu hareket, bizzat işçiler ve halk tarafından kendiliğinden kurulmuş her türlü işçi teşkilâtına ve kooperatifine son verdi ve artık sadece İttihatçı kliğin himayesi altındaki teşkilâtlar mevcudiyetlerini sürdürebildi.

c/ İngiliz-Fransız etkisi

Bütün bu yapı Mütareke ile birlikte yıkıldı. İşçiler başka siyasî etkiler hissetmeye başladılar. Bir takım maceracılar ortaya çıkarak bir işçi gücü oluşturup bunu kimi zaman İngilizlere, kimi zaman Fransızlara satmaya çalıştılar. Bu tipler arasında en enerjik olanı Fransız-Belçika sermayesine karşı İngilizlere yaslanan müteveffa Hilmi, 1921'de 7.000 işçiyi bir araya getirmiş, başarıyla biten tramvay grevini yönetmişti; ancak 1922'de Fransızlar İstanbul'da galebe çaldı ve Türk memurların yardımıyla Amele Siyanet Cemiyeti'ni kurdular; bu Cemiyet sadece Müslüman işçileri üye yapıyordu; Şubat 1922 grevini kıran işçiler Hilmi'yi uzaklaştırıp kısmen önder olarak Şakir Rasim'i tanıyordu.

Şakir Rasim, 1922'de İstanbul işçilerini Amsterdam'da temsil etti.

İşçilerin Şubat 1922 grevinde yenilgiye uğramasından sonra, bir dağınıklık dönemi yaşandı ve Şakir Rasim'in yanı sıra iki deklase siyasetçi, Ethem Ruhi ve Mehmet Bey de işçi önderleri olarak zuhur ettiler. Hüseyin Hilmi'den tamamen kurtuldular, bir Arnavut işçi onu öldürdü. Ünlü Amele Siyanet Cemiyeti de ortadan kayboldu. İşçiler bu teşkilâtın hatalı ve hain karakterini teşhis etti. İşçi gösterileri sırasında kurban kesmek gibi dinî törenleri yücelterek ve sadece Müslümanları üye yaparak işçiler arasında bu teşkilât şoven bir etkinin kendini göstermesinin yolunu açmıştı.

Bİİ – Beynelmilel İşçiler İttihadı

Bu teşkilât grubunda, çoğu gayri-Müslimlerden oluşan kendilerini III. Enternasyonal'e adamış bir dizi değerli komünist yoldaş vardı; çabaları, hemen hemen tümü Rum, Ermeni, vb... 500-600 işçiyi bir araya getirebilmişti. 1 Mayıs 1922'de bu grup, *Aydınlık*'taki komünist yoldaşlar grubuyla birleşerek bir ajitasyon faaliyeti geliştirebilmişti.

Hareket ve Milliyetçi Devrim

a/ Büyük Millet Meclisi hükûmetinin topraklarında

Orada, en büyük işçi grupları, askerî bakımdan işgal edilmiş demiryollarındaki işçiler, imâlat-ı harbiye işçileri ve Zonguldak madencileriydi. Kanunî olarak hükûmet teşebbüslerindeki işçiler, sendika kurma hakkına sahip değildi; ancak Hükûmet bunların yardımlaşma sandıkları kurmalarına ve bu sandıklar etrafında teşkilâtlanmalarına engel olmak istemedi. Öte yandan, hükûmet bu işçilere nispeten yüksek bir ücret, günde azami 3 ltgs (?) ödüyordu. Açıktır ki milliyetçi ve iç savaşlar sırasında ne demiryollarında, ne imâlat-ı harbiye fabrikalarında grev patlak verdi.

Zonguldak madencileri ve genel olarak madenciler için, bir küçük burjuva sosyalizminin hüküm sürdüğü ve resmi temsilcileri İktisat Bakanı Mahmut Esat ve iki genel müdürü Mehmet Vehbi [Spartakist] ve Nizamettin Âli [Spartakist] olan İktisat Bakanlığı Meclis'ten havza emekçilerini koruyan bir yasa geçirttiler: Madencilere, madene iniş ve çıkış süreleri de dâhil 8 saatlik işgünü, vb... tanındı.

Çeşitli tazminatlar ve sigortalar, sağlıklı konutlar, hastane, ücretsiz hekim muayenesi, ucuz fiyatlı eczane, işçi çocukları için okul, vb... içeren bir başka kanun taslağı daha hazırlanıyor. Onlara, karma komisyonlarla yönetilecek yardımlaşma sandığı kurma hakkı tanınacak; ancak serbest teşkilâtlanma, toplu sözleşme vb... haklar verilmeyecek.

b/ İzmir İktisat Konferansı

Ülkenin iktisadî programını tespit etmek üzere 1923 başlarında yapılan bu konferansta, işçi sınıfı da temsil edilmiş, ancak temsilciler hükûmet tarafından tayin edilmiştir. Sadece İstanbul *Aydınlık* grubunun girişimiyle, eski başşehir işçileri bu konferansa biri Dr. Şefik Hüsnü yoldaş olmak üzere 3 delege göndermişlerdir.[397]

Bu Konferansta işçiler emeği koruyan bir takım kanunlar, 8 saatlik işgünü, teşkilâtlanma ve toplu pazarlık hakkı talep etmişlerdir. Hükûmet kanunlar konusunda söz vermiş, ancak İktisat Bakanı sendikaların ve sendika federasyonlarının kurulmasına izin vermemiştir.

İzmir'den döner dönmez işçi temsilcileri iki kampa bölünerek işçi teşkilâtları hakkında bir yönetmelik hazırlamaya koyulmuşlardır. Şefik Hüsnü yoldaşın temsil ettiği *Aydınlık* grubu, mürettiplerin ve diğer birkaç teşkilâtın temsilcileriyle aktif olarak çalışmıştır. Rasim Şakir ve Mehmet Bey, ılımlı olarak kabul edilen işçileri kendi taraflarına çekmek için ateşli bir ajitasyon yürütmüştür.

1 Mayıs 1923'te Hükûmet komünistlerin işçilere ve gençliğe yayınladığı bir bildiriden yararlanarak komünistlerin en enerjiklerini vatana ihanet suçlamasıyla tevkif etmiştir. Bu olay, yoldaşlarımızı aylarca proletaryayı yeniden teşkilâtlandırma eyleminden uzak bırakmıştır. Komünistler Bolşevik Rusya'nın ajanları olarak hapishaneye konmuştur. Rasim Şakir ve Mehmet Bey, harekette galebe çalmış ve birbiri ardınca dernekler açılmıştır. Temmuz 1923'ten başlayarak aylarca sürecek grevler patlak verdi; bunları en önemli aşamaları itibariyle gözden geçireceğiz.

Kanuna rağmen, İstanbul dernekleri Birlik halinde bir araya geldiler ve hükûmet bunları serbest bıraktı.

c/ İşçi teşkilâtları konferansı ve Türkiye Amele Birliği

26 Kasım 1923'te İstanbul'da, 250 işçi delege İstanbul Birlik Kongresi'nde bir araya geldi. Bu Kongreye, davet üzerine, Zonguldak ve Balya Kara Aydın işçilerinin delegeleri de katıldı; bu da Kongre'nin çok önemli bir karar almasını beraberinde getirdi; Kongre, Türkiye Amele Birliği Kongresi'ne dönüştü. Bu Türkiye'nin Genel Emek Konfederasyonu'dur (CGT). Yeni teşkilâta 32 dernek içinde toplanmış 19.000 İstanbul işçisi, dernekler halinde teşkilâtlanmamış 15.000 Zonguldak işçisi ve 10.000 Balya Kara Aydın işçisi dâhildir.

Birlik genel sekreter olarak Rasim Şakir'i seçmiştir ve Mehmet Bey, belki de hükûmete karşı bir mücadele içinde bulunmak istemediğinden, istifa etmiştir. Rasim, Birlik'i meşrulaştırmak amacıyla var gücünü harcamak için bir dakika bile kaybetmemiştir. Dernekleri bütün vatanperver törenlere katmış, devlet adamlarına tebrik telgrafları göndermiş, milletvekillerinin, millî kahramanların şerefine ziyafetler düzenlemiş, onlar arasından fahrî başkanlar aramış, komünizmi takbih ve komünistleri ihraç etmiş, Birlik'in yönetmediği grevleri kötülemiştir, vb...

13 Kasım 1923'te İstanbul milletvekilleri Hüseyin Rauf Bey ve Refet Paşa, İstanbul kuman-

397 Diğer iki delege Tarsus'tan Abdurrahman ve Mersin'den Ata Çelebi olabilir. MK üyesi ATA imzasıyla Komünist Partisi Bürosu'nun Yerel Yönetimine hitabıyla yazılan bir notta İzmir İktisat Kongresi ile ilgili olarak, "Tarsus'ta işçi ve emekçiler kongre için Abdurrahman yoldaşı, Mersin'de ise beni seçmişler. Gazetede [Gençlik Ocağı] okuyacaksınız. Gazete çıkmaya devam edecek. Tarsus'tan Abdurrahman yoldaşın ve Mersin'den benim tayinimle kongrede iki komünist olacak." deniyor. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD 20, Klasör: 26_36, Belge No: 303 [Rusça], bkz. *THİF 1920-1923*, s. 558, dipnot 186. Ayrıca THİF'in İzmir İktisat Kongresi için hazırladığı "15 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde okunacak Tezlerin Açıklamaları" için bkz. *age*, s. 577-579.

danı Şükrü Naili Paşa, Kâzım Karabekir Paşa şerefine bir ziyafet verilmiş ve basının temsilcileri davet edilmiştir. Şakir Rasim yaptığı konuşmada Meclis'in Birlik'in kanunî konumunu tanıyacağı, hükûmetin yabancı şirketlerin hizmetindeki gayri-Müslimlerin Türklerle değiştirilmesine devam etmesinde ısrarcılığını sürdüreceği umudunu dile getirmiştir; sonra sınıf mücadelesini takbih etmiş ve Birlik'in şiddetli mücadeleyi engellemek için işçiler arasında "içtimaî ve medenî polislik" ödevini yerine getireceği sözü vermiş ve dinleyicilere Birlik tanınmadığı takdirde, derneklerin kolayca komünistlerin etkisine girebileceği tehdidini savurmuştur. Hüseyin Rauf Bey işçilerden, işçinin alabildiğine ihtiyaç duyduğu sermayeye güven vermeye, kapitalistlerle anlaşmaya ve her zaman tehditkâr değil, zenginlik yaratan bir güç olmaya çalışmalarını istemiştir. İşçilere hiçbir şey vaat etmemiş, onları Allah'ın inayetine havale etmiştir!

Bu ziyafetten birkaç gün sonra Birlik komünizm propagandası yaptıkları suçlamasıyla saflarından komünist Mustafa Hakkı (tramvay işçisi), Mehmet Halit, İsmail Hakkı, diğer İsmail Hakkı (elektrikçi), Yusuf Cemal, Arap Salih yoldaşları ihraç etmiştir. Bu vesileyle Şakir Rasim basına şu açıklamayı yapmıştır: "Birlik iktisadî amaçlardan başka bir amaç gütmez ve kesinlikle millî bir teşkilâttır. Birlik Bolşeviklikten, komünizmden ve hatta sosyalizmden tamamen uzaktır; bu aşırı ideolojilere düşmandır ve bunlara karşı mücadele etmeyi ödev bilir."

d/ Birlik ile Hükûmet ve Muhalefet arasındaki ilişki

Şakir Rasim, bir delegasyonun başında, Ankara'ya gidip Birlik'in hükûmete ve Meclis'e hürmetlerini sunmuştur. İstanbul'a geri dönerken, 23 Kasım 1923'te teşkilâtların kongresini olağanüstü toplantıya çağırmış ve, raporuna göre, Halk Partisi'nin İstanbul'daki tam yetkilisi Dr. Refik İsmail Bey, Birlik başkan yardımcılığına seçilmiştir. Fahri Başkanlık, Birlik'in kanunî tanınmasından sonra, ileride bizzat Mustafa Kemal'e verilmek üzere boş bırakılmıştır. Birlik, böylece Halk Partisi'nin, yani hükûmet partisinin patronajı altına girmiştir.

Bu patronluğa rağmen, kısa süre sonra, 10 Aralık 1923'te, İstanbul polisi Birlik İdare Heyeti'ni kanuna göre bu haliyle artık mevcudiyetini sürdüremeyeceği konusunda uyardı. Refik İsmail, basına yaptığı açıklamada, hükûmetin Birlik'in mevcudiyetine izin vermediği durumda, Birlik'in kendini dağıtacağını ve kanuna uygun biçimde, bütün dernekleri şubeler olarak bir "Türkiye İşçiler Derneği" halinde yeniden teşkilâtlanacağını belirtti.

Birlik bizzat Gazi'yi de hiçbir zaman göz ardı etmemiştir; nitekim Gazi'den aldığı aşağıdaki telgrafı Nisan 1924 tarihli raporunda yayınlamıştır.[398]

"Ankara Numara 614

Umum Amele Birliği Riyasetine

Millî servet ve refahın temin ve istihsaline hasr-ı vücut eyleyen işçi arkadaşlarımızın vücuda getirdikleri Birliği büyük bir hiss-i takdirle selâmlarım. Bu münasebetle hakkımda izhar olunan hissiyat-ı uhuvvetkâraneden dolayı cümleye beyan-ı teşekkürat eyler ve önümüzdeki iktisadî hayat mücadelesinde Birliğin pek büyük bir âmil-i muvaffakiyet olmasını temenni ederim efendim.

2 Kânunusânî sene 1339

TBMM Reisi

Başkumandan

Gazi Mustafa Kemal"

398 Raporun bütünü için bkz. Mete Tunçay, *1923 Amele Birliği*, Sosyal Tarih Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 2009.

Ankara, bir zaman düşündükten sonra, Birlik'e mevcudiyetini sürdürme izni ve ona, yakın zamanda Meclis'e işçilere teşkilâtlanma hakkı verecek bir İş Kanunu tasarısı sunma sözü verdi.

Söz verilen kanun tasarısı Meclis'e sunulmadan zaman geçtiğinden, Birlik 20 Ocak 1924'te bir olağanüstü kongre yaparak, Birlik'in ve işçi teşkilâtlarının kanunî durumunu ele aldı. Bu Kongre, havzadaki madencileri teşkilâtlandırmak üzere Zonguldak'ta görevli bulunan genel sekreter Şakir Rasim'in yokluğunda yapıldı.

Tartışmalar çok şiddetli oldu. Konuşmacılardan biri ayrıca şöyle dedi: "Bizdeki işçi hareketi çok sağlamdır ve artık durdurulamaz; ancak ne yazık ki kanunî konumumuz son derece hassas. Günün birinde polis gelip bize artık teşkilâtımızın kanunî olarak mevcut olmadığını söyleyebilir; boşuna beklediğimiz bir kanun vaat ediliyor; oysa bizler Türk oğlu Türk işçileriz; milletin bir unsuruyuz; ne bolşeviğiz, ne komünist, ne de anarşist; bizler bizatihî Cumhuriyetin temeliyiz, hakkımızı istiyoruz!"

Birlik doğrudan Gazi'ye başvurdu ve ondan aşağıdaki telgrafı aldı:

"İzmir-Göztepe
2.2.924 (1334) Adet: 6-89

Dersaadet'te Türkiye Amele Birliği Riyaseti'ne

Ceap. İktisat Vekâleti'nce tanzim kılınan ve amele mesalihinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesaî Kanunu lâyihası Heyet-i Vekilece tasvip ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmiştir. Sendikalar ve grevlere müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tespit ve teklifi vekâleti müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir.

Reis-i Cumhur
Gazi Mustafa Kemal"

Basın, özellikle muhalif basın, işçilerin bildirisine son derece mültefit davrandı.

Hüseyin Cahit, bu vesileyle, *Tanin*'de şöyle yazdı: " Biz, her daim şu kanaatteyiz ki, Türkiye'de ciddi bir sosyalizm cereyanı olmayacaktır. İşçilerimizin vatanperverliği, bu hareketin milletlerarası biçimler almasına engel olur; özellikle Bolşevik bir tehdit kesinlikle bizde temelsizdir. Ancak bugün mevcut olmayanın yarın da olmayacağını iddia etmek körlük olur. Bizim için insanî hislerin emrettiği tedbirleri almak için olayların baskısını beklemek bir hata olur..."

* * *

Birlik, Türkiye işçilerini kendi etrafında bir araya getirmiş olmaktan uzaktır. Demiryolcuların hepsi (10 ila 12 bin işçi) Birlik'e girmiyor; her hattın kendi ayrı teşkilâtı var. Madenciler, İstanbul teşkilâtlarının birinci kongresine delegelerini göndererek ona katıldılar ancak bu işçi yığınları, amaçları birkaç kuruş kazanıp köylerine geri dönmek olan iflas etmiş köylülerden oluşmaktadır. Zaten çavuşların oluşturduğu kooperatifler dışında hemen hemen hiçbir teşkilâtlanma geleneğine de sahip değiller. İstanbul'da, mürettipler gibi son derece ileri bir takım teşkilâtlar da Birlik'e girmiyor, hatta ona muhalefet ediyor. Öyle görünüyor ki, liman işçileri de ikiye bölünmüş durumda ve hükûmetin teşkilâtlandırdığı bölüm Birlik'e katılmıyor.

Birlik 1 Mayıs 1924'te *ÇelikKol* adlı organın 1. sayısını yayınladı, ancak aynı ayın ortalarında polise başvurarak teşkilâtın dağıldığını beyan ederek resmi mühürlerini teslim etti. Nitekim

Nisan 1924 tarihli raporunda 7.000 üyesi olduğunu açıklıyordu; oysa Kasım 1923'te 19.000 üyeye sahipti.

Dolayısıyla İstanbul işçileri, Birlik'i sabote etti; diğer yandan Zonguldak madencileri de bu federasyonu sabote ettiler ve onları teşkilâtlandırmaya gitmiş olan Rasim Şakir oradan eli boş döndü. İşçiler neden sabotaj yaptı? Birçok nedeni var: Birlik'in konumu, hükûmet ve muhalefetle ilişkileri, dağıtıcı bir özellik taşıyordu. Hükûmet, Birlik'in muhalefetin etkisi altına girdiğini görünce, ona teşkilâtlanma, toplu sözleşme ve grev hakkı tanıma konusunda kararsız kaldı; muhalefet Halk Partisi'nin dağınık halde bulunmasından yararlanarak, işçileri Birlik'ten çevirmek ve teşkilâtsız hale düşürmek için ajitasyon yürüttü. Bu federasyonunun dağılmasından sonra, kandırılmış ve hayal kırıklığına uğramış İstanbul işçileri yeniden birleşmeye ve sınıfsal çıkarları için daha kararlı bir biçimde mücadele etmeye çalıştılar.

Elbette Türkiye'de emperyalizme karşı mücadele, daha uzun zaman, onlarca yıl, Avrupa ve Amerika proletarya devrimlerinin nihaî zaferine kadar devam edecektir; o zamana kadar Türk proletaryası, bilinçli bir sınıf olarak, bu mücadelenin başında bulunmalı ve yabancı sermayenin uşağı ve simsarı oportünist burjuvaziye var gücüyle muhalefet etmelidir. Ancak bu demek değildir ki Türk proletaryası, genç burjuvazinin devrimciliğine saygıdan dolayı her zaman pasif bir biçimde onun emrinde olacaktır. Sınıf çıkarlarının çelişkisi her gün keskin biçimde kendini hissettiriyor ve kendiliğinden bir biçimde Türk proletaryası daha şimdiden gerek oportünist kesimine, gerekse iktidardaki milliyetçi uzlaşmaz kesimine olsun iç burjuvazinin teşkilâtlılığına ve birlikteliğine karşı bir araya gelip teşkilâtlanmanın yollarını aramaya başladı.

1923 Grevleri

1923 yazında, bu yılın başlarına kadar devam eden bir dizi grev başladı. Bu grevlerin birçoğu Birlik'in ve mürettiplerin teşkilâtının dışında, onlara rağmen meydana geldi. İşçilerin talepleri iktisadî; bunlar içinde sınıfsal çıkarların üzerinde gezinen milliyetçilik de fark ediliyor; nitekim grevcilerin gayri-Müslim işçilerin işten atılması ve yerlerine Müslümanların alınması talepleri de görülüyor; bu noktada, küçük-burjuva demokratlardan daha ısrarcılar.

Türkiye'de Grev Hareketi

(1923)

	Grevci sayısı	Grevde geçen gün
1. Bomonti bira işçilerinin grevi (İstanbul) 10/7 – 17/7	300	8
2. İstanbul mürettipler grevi 7/9 – 18/9	180	8
3. Şark Şimendiferleri grevi 18/11 – 25/11	1400	8
4. Aydın ve bağlantıları demiryolcuları grevi (Kasım)	1.000	10
5. Zonguldak madencilerinin kısmî grevi (Ekim-Kasım)	10.000	3
6. Zonguldak'ta genel grev 26/7 – 6/8	12.000	12
7. İstinye tersane grevi (Aralık)	600	3
8. İzmir kuru meyve işçileri grevi (Ekim)	5.000	7
9. Mensucat grevi (Ekim)	800	3
10. Tarım işçileri grevi (Aralık)	130	2
	32.100	

Türkiye'deki işçi miktarı

Taşımacılık

Anadolu demiryolları	5.500
Şark demiryolları	2.000
Aydın ve bağlantıları demiryolları	1.200
Şirket-i Hayriye	350
Haliç şirketi	150
Seyri Sefain şirketi	1.100
İstanbul limanı tahmil-tahliye işçileri ve hamallar	5.500
Diğer (İzmir, Samsun, Trabzon, İnebolu, Mersin, vb.) limanı tahmil-tahliye işçileri ve hamallar	4.500
Tramvaycılar: İstanbul ve İzmir	1.200
Elektrik, gaz, tünel	600
	22.100

Madenler

Zonguldak havzası	15.000
Balya Kara Aydın	8.000
Ergani Küre, Bolgar, Daskik (?)	6.000
Taş ocakları	4.000
	33.000

Kamu hizmetleri	15.000
Meyve ve tütün	20.000
Değirmenler, fırınlar, şekerlemeciler	11.000
Tabakhane ve diğer deri işleri	3.000
Devlet fabrikaları	5.000
Mensucat fabrikaları	8.000

Zanaatkârlar
Anadolu'nun işgal edilmemiş vilâyetlerinde

Dal	Teşebbüs sayısı	Müteşebbis dâhil işçi sayısı
Metalürji	3.272	8.021
Gıda	1.273	4.423
Dokuma	20.054	35.316
Ahşap	2.067	6.007
Deri	5.348	17.964
Diğer	1.041	4.415
	33.055	76.916

Toplam olarak

1. Büyük sanayi (1923) Taşımacılık Madenler Diğer (mensucat, gıda, deri, vb.)	İşçi sayısı 22.100 33.000 47.000
	102.100
2. Zanaatkârlar (1921) İşgal edilmemiş vilâyetler İşgal edilmiş vilâyetler	 76.916 80.000
	156.916
3. Kamu hizmetleri ve öğretmenler	15.000
4. Ticaret müstahdemleri	30.000
5. Tarım proletaryası	340.000
Türkiye proletaryasının TOPLAMI	644.016[8]

Profintern III. Kongresi, Profbüro ve Vilayet Faaliyet Raporları

TSA-I (1908-1925) kitabının Belgeler bölümünde Profintern'in 8-21 Temmuz 1924 tarihleri arasında Moskova'da toplanan III. Kongresi'nin tutanaklarından İsmail ve Roland yoldaşların konuşmaları aktarılıyor. TÜSTAV Komintern Arşivi'nde ise Türk Delegasyonu tarafından imzalı "Türkiye'de İşçi Teşkilâtları" başlıklı rapor, içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla Profintern III. Kongresi için hazırlanmıştır; zira içinde işçi hareketindeki gelişmeler II. Kongre'den III. Kongre'ye kadarki döneme atıfla ele alınıyor. Öncelikle delegasyonun raporunu ve İsmail ile Roland'ın konuşmalarını, ayrıca Roland'ın sunduğu Yakındoğu sorunuyla ilgili Tezler ve Kararlar Taslağı'nı verdikten sonra, aynı kongrede Türkiye'yi temsil etmek üzere gönderilen Hüsamettin Özdoğu'nun Türkiye'deki işçi hareketinin teşkilâtlanmasına ilişkin geniş raporunu sunacağız.

TÜRKİYE'DE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI

Türk delegasyonu tarafından

Türkiye'deki işçi teşkilâtları iki ana şekle sahiptir: Birincisi ortaçağa özgü ve küçük burjuva karakterini korur; bu, sınaîleşmemiş ve modernleşmemiş işkollarında hâkimdir. Bu derneklerden [loncalardan] bazıları büyük sermayeye karşı mücadele etmek üzere birleşme görevini öne koyarlar, ancak aralarında herhangi bir dayanışma imkânı bulunmayan sınaî kollarına mensup olduklarından, bunlardan ne herhangi bir ciddi işçi hareketi, ne de herhangi bir devrimci sınıf mücadelesi beklenebilir. Bu teşkilâtlar her zaman hükûmetin etkisi ve denetimi altında olmuştur.

Teşkilâtlar		İşçi Sayısı		
	İstanbul	İzmir	Adana	Samsun Zonguldak vb.
Berberler loncası	2.300	1.200	800	
Mavnacılar loncası	4.100	500	800	1.000
Arabacılar loncası	1.000	2.150	500	750
Ayakkabıcılar loncası	2.500	1.200	700	900
Şoförler loncası	5.000	450	100	300
Hamallar loncası	6.000	1.400		4.000

Teşkilâtların ikinci şekli, proleter sınıf temeline ve sanayiye dayalı olarak kurulmuştur. Bunlar birçok kez iktisadî taleplere dayalı kısmî grevlere giriştilerse de hiçbir zaman genel grev yapmadılar. Bu teşkilâtlar da sermayeye karşı birleşerek bir konfederasyon kurmayı başaramadılar. Burjuva hükûmetler şimdiye kadar böylesi bir emek konfederasyonun kurulmasına izin vermedi.

Bu teşkilâtların belli başlıları şunlardır:

Sendika	Teşkilâtlı işçi sayısı	Sendikanın bulunduğu vilâyet
Şark Şimendifercileri Sendikası	1.200	İstanbul
Aydın Şimendifercileri Sendikası	1.700	İzmir
İzmir-Kasaba Şimendifercileri Sendikası	1.500	İzmir
Anadolu-Bağdat Şimendifercileri Sendikası	5.500	İstanbul
Madenciler		
Zonguldak	10.000	Zonguldak
Balya	8.000	Kara Aydın
Deniz taşımacılığı		
Seyrü Sefain İşçileri Sendikası	2.800	İstanbul
Haliç	500	İstanbul
Şirketi Hayriye	1.200	İstanbul
Tramvay		
Tramvay İşçileri Sendikası	3.000	İstanbul
Tramvay İşçileri Sendikası	500	İzmir
İstinye Tersane İşçileri Sendikası	1.200	İstanbul
Kazancılar Sendikası	3.000	İstanbul
İnşaat İşçileri Sendikası	12.000	İstanbul
İmâlat-ı Harbiye İşçileri Sendikası	2.100	Ankara
Mürettipler Sendikası	1.100	İstanbul
Mürettipler Sendikası	75	İzmir
Tütün Rejisi İşçileri Sendikası	1.300	İstanbul
Tütün Rejisi İşçileri Sendikası	1.700	İzmir
Tütün Rejisi İşçileri Sendikası	2.500	Samsun
Havagazı İşçileri Sendikası	600	İstanbul
Elektrik İşçileri Sendikası	600	İstanbul
Tuğla İşçileri Sendikası	1.000	İstanbul
Marangozlar Sendikası	250	İstanbul
Marangozlar Sendikası	1.200	Adana
Dekovil İşçileri Sendikası	500	Ankara
Kuru Meyve İşçileri Sendikası	3.000	İzmir
Fırın İşçileri Sendikası	3.500	
Değişik sendikalar	2.500	

Hükûmetin işçi siyaseti

Milliyetçi ve liberal hükûmetler, işçilerin haklarını ve taleplerini hiçbir zaman tanımadılar. İşçilerin yasal ve serbest olarak sendika kurma hakları yok. Hükûmetler her zaman işçileri teşkilâtlamak, onları kendi kontrolleri altında tutmak ve kendi amaçlarına hizmet ettirmek için büyük çaba harcamışlardır. Hükûmetin teşkilâtları olarak, İttihatçıların kurduğu "Sanayiciler Derneği", Mütareke sırasında liberal Antant'ın kurdurduğu "Sosyalist İşçi Partisi", milliyetçilerin ve Halk Partisi'nin organize ettiği Birlik sayılabilir.

Hükûmetler işçileri her zaman kritik uğraklarda, özellikle işçiler kendi kendilerine teşkilât kurma çabasına giriştikleri zamanlarda teşkilâtlamışlardır; sonra da bunları kolayca dağıtmış ve işçi hareketinin bütününü felce uğratmışlardır. İşçileri dağınık bırakmak için, hükûmetler her türlü manevraya başvurmakta, özellikle işçi kitleleri ile önderleri arasında bir takım çatışmalar kışkırtmakta, böylece de bir taşla iki kuş vurmaktadırlar: Bir yandan önderleri itibarsızlaştırırken, diğer yandan işçileri teşkilâtsız bırakmaktadırlar.

Hükûmetin etkisi dışında kurulmuş her teşkilât, hükûmetin düşmanlığını çekmiş ve sonunda dağıtılmıştır. Nitekim Anadolu şimendifercileri tarafından 1922'de kurulmuş olan "yardımlaşma kasası", Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne üye olması bahane edilerek hükûmet tarafından yok edilmiştir; aynı şekilde 1920'de İstanbul'da kurulmuş ve Profintern'e üye olmuş olan Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ) hükûmet tarafından kapatılmıştır.

Hükûmetin bir diğer siyaseti kitlelerin milliyetçiliğinden faydalanmak ve işçileri olabildiğince fanatik hale getirmektir. Bu amaçladır ki milliyetçi "Türk Ocağı" kulüpleri gençler arasında faaliyet gösteriyor ve işçi önderlerini etkilemeye çalışıyor. Hükûmet, "Türk Ocağı"nın yardımlarına başvurarak birçok kez kendisine tabi olmayan işçi teşkilâtlarını etkisi altına almayı başardı. Meselâ halen hükûmet Aydın şimendifer̂iler sendikasına karşı hayırhah bir tavır takınıyor ve hatta maddî yardımda bulunuyor; zira bu teşkilât son olarak 8 gün süren bir grev ilân ederek, hükûmetin menfaatlerini savunmak için enerjisini seferber etti; İzmir "Türk Ocağı", sendikayı fethedip sonradan dağıtmak için hükûmetle elele faaliyet yürütüyor.

TKP'nin işçi siyaseti

Hükûmetin baskıları nedeniyle, TKP illegal çalışmak zorunda. Ancak yine de işçileri kendi etkisi altına almak için elinden geleni yapıyor. Parti, illegal olarak şu iki hattı izliyor:

1. Küçük burjuvaların olduğu teşkilâtlarda bunları dışlamak;

2. Hükûmetin etkisi altında kurulmuş teşkilâtları kazanmak ve komiteleri işçilerin ellerine teslim etmek. Bu bir işçi teşkilâtını kurtarmak olacağından çok önemlidir.

Teşkilâtları sınıf mücadelesini kavramış işçilerin ellerine vermeye çalışıyoruz.

TKP çalışmalarında başarıya ulaşmaya başlıyor. Meselâ, hükûmet tarafından kurulmuş Ankara'daki İmâlat-ı Harbiye Sendikası MK'sı, son zamanlarda işçilerin eline geçti. Bu teşkilâtlarda işçilerin etkisi günden güne artıyor. Aynı şekilde, dekovil işçileri teşkilâtı, hükûmetin etkisinden kurtuldu. Şark Şimendiferleri Sendikası MK'sı hâlihazırda işçilerden müteşekkil. Bu üç teşkilâtın üçü de Parti'nin etkisi altında. Sendikalara ekilmiş komünist nüveler, işçilerin uluslararası haklarını talep etmeleri için mümkün olan her türlü ajitasyon ve propagandayı yürütüyor. TKP, pantürkçü ve panturancı hareketlere karşı bir mücadele cephesi kurdu: Bunlar Marksist eğitim dersleridir. Bu derslere katılanların çoğu sempatizan üniversite öğrencileri ve işçilerdir. Ancak bu tür propagandanın etki tabanı, hükûmetinkiyle karşılaştırıldığında alabildiğine sınırlıdır. Partinin aylık dergisi daha çok aydın tabaka için anlaşılabilirdir. İşçiler için bir günlük gazeteye

büyük bir ihtiyaç duyuyoruz. Bu gazetenin muhabirleri işçiler olacaktır. Sadece nüveler ve tek tek şahıslar tarafından yapılan bir propaganda ancak küçük bir mikyasta etkili olabilir ve hükûmetin vasıtaları karşısında sıfıra inmeye mahkûmdur.

II. Kongre ile III. Kongre arası dönemde işçi hareketleri

İki Kongre arasında, Türk işçileri birçok grev yaptılar. Ayrıca İzmir'de işçi delegelerinin de katıldığı bir İktisat Kongresi toplandı. Ancak bu Kongre, bir iktisat kongresinden çok bir hükûmet propagandasıydı; zira işçi grubunun başkanı sözümona anarşist Aka Gündüz, Kongre başkanı ise Kâzım Karabekir Paşa'ydı! Bu kongre tüccarı, zanaatkârı, köylü ve işçileri kucaklıyordu, ancak bunların yerine getirdiği en önemli görev, her içtimaî sınıfın gücü hakkında demokrat "Halk" Partisi'ne bilgi ve böylece onun programını hazırlamasına imkân vermekti. Öte yandan bu kongre, seçim propagandasının çekirdeği oldu. Alınan kararlar hayata geçirilmedi ve böylece işçiler bakımından zararlı oldu, şöyle ki:

1.- Kongrenin toplanmasından önce teşkilâtlanacak olan Genel İşçi Konfederasyonu, hükûmetin sistemli engellemesiyle sonuçta dağıldı;

2.- Kongreye katılan işçi liderlerinin çoğu hükûmetin ajanları oldu (Şakir Rasim ve şürekası)

Bu baylar, hükûmetin yardımıyla İstanbul'a döndüklerinde müstakil bir işçi derneği kurdular; zira hükûmet işçi konfederasyonunun kendisinden yana oy kullanmayacağını anlamıştı. Bu sebeple, hükûmete yakın bir işçi teşkilâtı kurmak üzere Şakir Rasim'i satın aldı. Şakir Rasim'in derneğinin şube sayısı 32'yi buldu. Şakir Rasim derneğinin 15.000 üyeye sahip olduğunu açıkladı. Bu sayı aslında hakikate denk düşmüyordu; hükûmete yapılmış bir blöftü.

Türkiye'deki grevler, umumiyetle, iktisadî talepler içindir. Aydın grevi, eski işçi haklarının ortadan kaldırılması sebebiyle patlak verdi. Şirkette çalışan bütün işçiler greve katıldı. Grev 9 gün sürdü. Hükûmet greve bir dizi engel çıkardı. Ta baştan kasasında olan-bitene el koydu. Bir İngiliz şirketi olan şimendifer şirketi, grevi hükûmete şikâyet etti. Öte yandan, bu işçi hareketinin birleştirdiği kuru incir ve üzüm tüccarı, hükûmetin greve müdahalesini talep etti. Burjuva basını işe karıştı. Bütün bu sebeplerle ne yazık ki grev işçilerin aleyhine sona erdi, zira işçiler menfaatlerini kamuoyunda savunacak bir organa sahip değildi. Faaliyetleri kendi kitleleriyle sınırlı kaldı.

İstanbul gazeteleri patronlarının lokavtı, işçi organı tarafından duyuruldu. Öte yandan patronlar ortak organlarına sahipti. TKP MK, işçi organının makalelerini yönetiyordu. Bu süreçte hükûmet kimi komünistleri tutuklamak istedi, ancak mürettipler organı kamuoyunu harekete geçirdi ve yoldaşlarımız tutuklanmadı.

Grev kazanıldı ve emekçi kitleler üzerinde iyi bir etki bıraktı. Şark Şimendifercileri grevi bunu [mürettipler grevini] izledi. Greve 1.200 kişi katıldı. Bunu da hükûmet engellerle karşıladı, zira tren seferlerini durdurma tehlikesi taşıyordu. Grev önderleri, komünist olma iddiasıyla tutuklandı. Hükûmet şirketle el ele verdi ve grevcilerin yerine hükûmet görevlileri işe alındı. Bu olay, kitleler arasında güçlü hareketlere yol açtı. Bazı işçiler makineleri raydan çıkartmak istedi.

7 gün süren bu grev işçiler için kısmen iyi şartlarla sonuçlandı. İzleyen (Zonguldak, İzmir kuru incir ve üzüm işçileri, tütün işçileri) grevleri işçilere pek az şey getirdi ve umumiyetle işçiler aleyhine sonuçlandı.

Başka hareket olmadı. Geçtiğimiz 1 Mayıs'ta işçilerin gösteri ve propaganda yapacağını hisseden hükûmet, işçi bayramını engelledi ve TKP MK'yi hükûmet darbesine kalkışma iddiasıyla tutukladı. Bu yoldaşlarımız yargılanarak 4-5 ayın sonunda serbest bırakıldı. Ancak İstanbul'da her türlü hareketi engelleyen hükûmet işçilerin Ankara'da 1 Mayıs kutlamalarına

engel olamadı. Türkiye'de merkezî bir işçi hareketi kurulduğunda, hareketi bölücü tüm eğilimler bertaraf edilecektir. Dolayısıyla TKP'nin amacı, böyle bir teşkilât kurmak ve onu kend etkisi altına almaktır.

Türkiye'deki işçilerin içtimaî halleri

Türkiye'deki işçiler, umumiyetle, millî ve dinî hislere sahiptir; ancak zamanla ve üretim araçlarının gelişmesiyle bu hisler günden güne zayıflıyor. Türkiye'deki işçilerin içinde bulunduğu şartlar: En bilinçlileri ve en yaşlılar hariç Türk işçisi, çoğunlukla, zorunlu ihtiyaçlarını temin etmekten başka bir şey düşünmez; Türkiye işçileri arasında bu dinî hislere ve fanatik peşin hükümlere karşı mücadele etmek zor değildir. Özellikle halifeliğin kaldırıp halifenin sınırdışı edilmesi din karşıtı propaganda için elverişli bir zemin hazırladı. Türkiye'deki yabancı sermaye, Türk proletaryasını başına buyruk biçimde sömürüyor. Fabrika işçileri, günde 9-10 saat çalışıyor. İşçi ücretleri son derece düşük; 15 yaş altı çocuklar, çok ağır işlerde çalıştırılıyor. Hükûmet bu konulara bütünüyle bigâne kalıyor; işçi teşkilâtlarının müdahalesine izin vermiyor. Türkiye'de işçi çocukları cahil kalmaya mahkûm, zira ailelerinin onları okutmaya imkânı yok. Propagandasını işçilerin iktisadî haklarına dayandıran TKP, onların kalbini kazanmaya çalışıyor. Öte yandan işçiler arasında teşkilâtlanma eğilimleri günden güne artıyor. İşçi haklarını müdafaa edecek bir "Mesaî Kanunu" çıkartmaya söz vermiş olan hükûmet, sözünü tutmadı. Türkiye işçileri bir takım teşkilâtlar kurmaya başladı ve bu teşkilâtlar gitgide gelişiyor. Kızıl Sendikalar Enternasyonali illegal bürosu, sendikalarda bir takım gruplar oluşturuyor.

Türkiye'de proletaryanın komünizm kavrayışı

İşçi esas itibariyle komünizm taraftarıdır; zira üretim araçlarıyla bağlıdır; ancak dinî hislerini muhafaza edenler çok fanatiktir. Ayrıca Almanya'da ve Bulgaristan'da son zamanlarda meydana gelmiş olan olaylar, proletarya diktatörlüğü kurmayı hedefleyen işçilerin umudunu kırdı. Türkiye'de, Rus proleter devriminin ve proletarya diktatörlüğü şartlarındaki içtimaî ve iktisadî gelişmenin propagandası gerekiyor. İstanbul'daki komünist yayınlar kâfi gelmiyor.

İstanbul işçi bürosunun faaliyeti

Komünist Enternasyonal'ın IV. ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin II. Kongreleri ertesinde, illegal olarak kurulmuş olan işçilerin merkez bürosu, İstanbul'da bir "Amele Birliği" kurmak istedi. Otuz farklı işçi derneği delegelerine bir davet yaptı. Hazırlık komitesi, TKP ve İşçiler Bürosu'nun etkisi altında hareket ediyordu. Bunların kararları, umumiyetle kabul görüyordu. Günden güne büyüyen bu güçleri dağıtmak amacıyla hükûmet, "Hazırlık Komitesi" üyesi Şakir Rasim'den faydalanmayı düşündü. Hazırlık komitesinin bir toplantısında, Şakir Rasim ve önceden kendisinden yana kazandığı yoldaşları, hep bir ağızdan, komünistlerin amacının kendi propagandalarını yapmak ve bu propagandanın da milliyetçilik ve din düşmanı olduğunu ilân ettiler: Toplantı salonunda arbede yaşandı. Hükûmet müdahale etti ve toplantıyı dağıttı. Ardından hükûmet, Şakir Rasim aracılığıyla, emirlerine amade olacak bir "Amele Birliği" kurdu. Ancak bu Birlik'in akıbeti de iyi olmadı. Hükûmet tarafından dağıtıldı. Legal faaliyet yürütme imkânı bulamayan İşçilerin Merkez Bürosu, illegal çalışmaya devam ediyor ve şu sıralarda fabrikalardaki illegal komiteleriyle yeni bir "İşçi Birliği" kuruyor.

Yeni bir Amele Birliği kurmak için İşçilerin Merkez Bürosu aşağıdaki prensipleri kabul etmelidir:

İ.- Hakikî bir "Amele Birliği" kurmak için bir genel greve ihtiyaç var;

2.- Bu grevi sağlamak için illegal teşkilâtların hepsi propaganda yapmalıdır;

3.- Grev, İşçiler Merkez Bürosu ve TKP Merkez Komitesi kararıyla başlatılmalıdır ve bunlar da önce illegal teşkilâtların verdiği raporları incelemelidir;

4.- Grev sırasında bir veya iki gazete işçilerin menfaatlerini savunmalıdır;

5.- TKP, grevle ilgili olarak illegal faaliyetlerini sürdürmelidir;

6.- Profintern'e bağlı işçi teşkilâtlarının hepsi, yayınlarıyla bu genel greve yardımcı olmalıdır. Bu genel grevden sonra, Türk işçisi yeni bir aşamaya yükselecek ve uluslararası işçi hareketlerine dâhil olma gücüne ve hakkına sahip olacaktır.

İllegal çalışan ve dağınık ve parçalanmış haldeki Türk işçisini yönetecek olan İşçiler Merkez Bürosuna büyük bir önem vermek, işte Profintern'in önündeki uluslararası görev budur.[399]

* * *

Tutanaklara geçtiği haliyle Türk delegasyonunun 2 temsilcisi, Yoldaş İsmail ve Yoldaş Roland, Türkiye'de işçi sınıfının durumu ve mücadelesi hakkında iki farklı anlayışı kongre gündemine taşımıştır. Yoldaş İsmail *Aydınlık* çevresinin görüşlerini dile getirirken, Bİİ'den Yoldaş Roland, dipnotta aslını verdiğimiz alıntıda görüleceği gibi bir ölçüde çarpıtarak *Aydınlık* yaklaşımını eleştirmektedir. İşçi sınıfının varlığı-yokluğu sorunu üzerinden aslında TKP'nin izleyeceği siyasi taktik tartışılmaktadır.

Yoldaş İsmail (Türkiye)

Bazı yoldaşların görüşünce, Yakın Doğuda, Dünya Savaşı sırasında, bir yandan bir sanayi proletaryası, diğer yandan da emperyalistlerden ülkenin ekonomik kurtuluşuna zemin hazırlayan bir ulusal sanayi gelişmiştir. Bu tamamen yanlıştır. Tam aksine, Türkiye'de savaş esnasında ulusal birikim artmadı, hatta belki azaldı. Elimizde istatistiklerinin bulunmamasına rağmen, bu azalma ispat edilebilir; ayrıca biliyoruz ki, savaşın sonucu çöküştür. Bu genel bir kuraldır.

Türkiye'de savaş sayesinde bir zenginleşme biçimi görünüyordu, fakat bu sanayi burjuvazisi değildi ve bizim yoldaşların yanılgısı, bu kıyım sayesinde zengin olmuş grupları sanayi sermayesi diye tanımlamayı ve yoksullaşmış orta kesimdekileri üretici sanayi proletaryası olarak bulmayı arzu etmelerinden ileri gelmektedir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Türk burjuvazisi sınırlarını İtilâf devletlerine açmakta kuşkuya düştü. Fakat Türk burjuvazisi tehlikeyi hemen hissetti, sınırların açılması sayesinde Türk Pazarı dolaysız olarak Avrupalı mallarla temasa geçti, Ermeni ve Yunanlı tüccarlar ile ticarî mümessillikler daha önce oynadıkları rolleri yeniden oynamaya başladılar. Diğer yandan emperyalist ordular Anadolu'nun bir kısmını işgal ettiler ve küçük mülk sahiplerinin de içinde yer aldığı ulusal birikime zarar verdiler. İtilâf kuvvetlerinin ilerleyişi işçilere de zarar verdi, çünkü savaş koşullarına uyum sağlamış işletmeler iş göremez duruma gelmişlerdi, barış üretimine geri döndüler ve bu, zaten yabancı mallarla rekabet demekti. Bundan ötürü işsizlik tehdit edici bir boyut kazandı.

399 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 242-252 [Fransızca].

İşgalden kurtulduktan sonra Türkiye'de aşağıdaki durum gözlemlenmektedir: Bir yanda bir burjuvazi ki, Kemalist hükûmet tarafından da desteklenmektedir, diğer yanda Anadolu ile İstanbul arasında düzenli olarak yürüttükleri ticarî ilişkilerin kesilmesiyle kayba uğramış olmakla birlikte, (yine de) savaş sayesinde zenginleşmiş burjuvazi (özellikle İstanbul'da).

Emperyalizme ve feodal sistemin artıklarına karşı Kemalizmin savaşı henüz tamamlanmamıştır. Bu nedenle biz, onları daha önce olduğu gibi desteklemeye mecburuz ve bu zaten bizim sınıf çıkarlarımıza uygundur. Bununla birlikte, Kemalistler emperyalistlerle birlikte hemen uzlaşmaya gireceklerdir. Biz zamanında, onların ikiyüzlülüklerini çalışan kitleler önünde ortaya çıkarmalıyız. Bu nedenle, işçileri doğrudan harekete teşvik edecek ve örgütleyecek güce sahip olmalıyız. Bu amaçla, basınımızla savaş vermeye ve özellikle bir günlük gazete çıkarmaya mecburuz.

"Yakın Doğuda ulusal hareket kesinlikle desteklenmemeli" görüşünü paylaşan yoldaşların yanında, tam aksi görüşü savunan bazı yoldaşlar da görmekteyiz. Görüşüme göre, komünist parti ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali yerel şubeleri daima diyalektik ilkeler uyarınca davranacaktır. Yani her somut durumda, tek tek olguları ve şartları analiz edecek ve sonra harekete geçecektir.

Yoldaş Roland (Türkiye)

Yoldaşlar! Eğer tartışma sürecinde tamamen beklenmedik bir yeni dikkate değer soru gündeme gelmeseydi, Yakındoğunun durumuna temas etmek niyetinde değildim. Bizim delegasyonumuzun bir üyesi olan Yoldaş İsmail, delegasyonumuzun geri kalan üyeleriyle aynı fikirde görünmemekte ve Türkiye'de proletaryanın bulunmadığı gibi beklenmedik bir buluş yapmış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ayrıca Türkiye'de burjuvazinin de olmadığını ve dış ticaret tekelinin Yunan ve Ermeni burjuvazisinin tekelinde bulunduğunu keşfetti. Sonuçta, Kemalist rejim karşısında, bizim hangi tavrı almamız gerektiğini bilmediğimizi ekledi.

Size, Komünist Enternasyonal'in V. Kongresi'nde anlayışı eleştirilen Komünist Parti'nin yayın organı *Aydınlık*'ta yayınlanmış bir makaleden bir alıntı okuyacağım. Bu aktarılan metinde, şimdi Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerle tamamen aynı olan düşünceleri bulacaksınız.

"Bizde şu anda proletarya değil, tam tersine işsiz sayısı artmaktadır. Nitelikli olmayan proletarya sayısı, daha doğru olarak lumpen proletarya olarak ifade edilebilir, artmaktadır. Kısa bir süre önce yapılan İktisat Kongresi'nde de görüldüğü üzere, bizde gerçek ticaret ve sanayi yoktur. Bundan dolayı, bizde bir kitle hareketi için gereken sosyal temel bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu görevler disiplin yanlısı Cumhuriyetçi Parti'ye düşmektedir. Her hareket, hatta acımasız iktidar hareketleri dahi, Cumhuriyeti savunmak gerekliyse, âdil ve ilericidir..."[400]

400 *Aydınlık* dergisinin Şubat 1924 tarihli 20. sayısından yapılan bu alıntının aslı şöyledir: "Bize gelince; bizde imparatorluk zamanlarında memleketimizin hakikaten fena idare edilmesi; lüzumsuz muharebeler; kapitülasyonlar memleketimizi yarı bir müstemleke halinde bırakmış ve iktisaden inkişâfımıza mâni olmuştur. Bütün bunların, bilhassa harb-i umumî ve Yunan harplerinin tahribâtı neticesinde şimdi memleketimizdeki iktisadî seyir, menfî bir seyirdir. Yani memleketimiz şimdi (sermaye terakümü) devri yaşamıyor. Memleket umumî bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Biz de henüz proletarya değil, işsizler, ihtisassızlar, hülâsa (lümpen proletarya) artıyor. Nasıl ki

Burada her şey açıktır. Bizde işçi kitlelerinin mevcudiyetini inkâr eden devrimciler vardır ve buna rağmen, Türkiye'de işçi sayısı bugün, en azından 600.000 kişiye ulaşmaktadır. Bu kitlelere gerekli yolu çizmek yerine, önemsiz çabalar ile zaman kazanmak ve mümkün olduğunca büyük sermayenin kaybını azaltmak için, burjuvazinin nasıl hareket etmesi gerektiği sorunu ile meşgul olunmaktadır.

Burada Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerin, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Türk üyelerince ve Türk komünistlerince asla paylaşılmadığını açıklamak zorundayım,

Kongreye bir Türk proletaryasının mevcut olduğunu göstermek için birkaç istatistikî veriyi aktarmak üzere bana izin veriniz:

Zonguldak maden işçileri	15.000 kişi
Balya Kara-Aydın	8.000 kişi
Ergani-Küre-Bolgar-Daskik	6.000 kişi
Taşçılar	4.000 kişi
Ulaştırma işçileri	22.000 kişi
Maden işçileri	33.000 kişi
Diğer sanayi dalları	47.000 kişi
Kamu memuru ve öğretmen	15.000 kişi
Ticaret memuru	30.000 kişi
Tarım işçisi	300.000 kişi

Bu, Türkiye'de işçi kitlelerinin varlığının delilidir. Bu kitle, dört yıl boyunca ulusal bağımsızlık için savaşmıştır. Bu bağımsızlığın kazancı aynı zamanda yerli burjuvazinin gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Ve bu [Türk burjuvazisi] hâlihazırda, Türkiye'de işçilerin ve köylülerin sömürülmesi vasıtasıyla kârlarını sağlamlaştıran bir devleti yaratmaya çalışmaktadır.

Bu kongreye, Türk burjuvazisinin mümkün olan bütün şekillerde, işçi hareketinin gelişmesini, herhangi bir misillemeye fırsat tanımayacak şekilde engellemeye çalıştığını gösterme fırsatı buldum.

Biz, Türkiye'de işçilerin günde 12-14 saat çalıştıklarını ve kendilerinin hemen hemen insanî varlıklarının güvencelenmesini mümkün kılmayan bir ücret aldıklarını tespit etmek zorundayız. Son bir buçuk yılda, saf sınıf talepleriyle hareket eden otuz üç binin üzerinde işçi greve katıldı. İşçilerin kavgası, Türk kapitalistlerine olduğu kadar, yabancı kapitalistlere de yöneliktir. İşçi sınıfına karşı misilleme politikalarında bu iki güç dayanışma halindedir.

---

iktisadî inkişâf dediğimiz hallerde de hakikî sanayi ve ticaret değil, ihtikâr (spekülasyon) icra-yı hüküm etmektedir. Binaenaleyh bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer şekil kitlevî hareketler için lâzım olan içtimaî zemin henüz tabiatıyla teşekkül etmiş değildir.

Memleketin zengin, sermayedar, ileri bir hâle gelmesi şimdi günün tarihî vazifesidir ve bu vazife ise disiplinli ve müteşekkil bir cumhuriyet partisine düşer. Cumhuriyetin idame ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa, doğru, terakki-perverâne, ileri bir harekettir. Şu halde mevzumuza avdet ederek diyeceğiz ki; sosyal demokrasi, burjuva meşrutiyetçiliği veya cumhuriyetçiliği şeklinde amele sınıfının reform ve hükûmette iştirak hareketleri demek ise, Leninizm de doğrudan doğruya kapitalizmin inhilâli safhasında amele sınıfının müstakil cumhuriyetçiliği veya proleter diktatorası demektir." (s. 522-523) [Eski Türkçe].

Türk burjuvazisi, henüz kendi kendine gelişecek beceriye sahip değildir ve dışarıda başarıyla rekabet edebilmek için, yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek ve bu sermaye yardımıyla işçileri ve köylüleri sömürmek zorundadır. Bu ilişkiler arasında da, işçi sınıfı, Doğuda, şimdiye kadar asgari bir ekonomik refaha ulaşmayı dahi başaramadı; ne günde sekiz saat çalışma hakkı kazandı, ne de işçi koruma kanununu yürürlüğe soktu.

Fakat Doğunun işçi sınıfı, şimdi sermayeye karşı saldırma dönemine girmiştir ve bu proletarya saldırısı, yeni ufuklar açmaktadır. Köylü devrimiyle birlik oluşturacak ve mükemmeleşecektir. Bu savaş sürecinde biz, Türkiye'de işçi örgütlenmesini sağlamlaştırıp biçimlendirmeyi, onların savaş araçlarını artırmayı ve burjuvaziye karşı savaş örgütlenmelerini yaratmayı başaracağız.[401]

* * *

Taslak

YAKINDOĞU SORUNUYLA İLGİLİ TEZLER VE KARARLAR

(ROLAND) – Türkiye

1. Savaş, yeni bir içtimaî unsur olan sanayi proletaryasının ortaya çıkmasında belirleyici rol oynayarak, Yakındoğu ülkelerinin ekonomilerini etkiledi. Savaş sebebiyle Yakındoğu ülkeleriyle iktisadî ilişkilere ara verilmesi, bu bölgelerin nüfusunu kendi gereksinimlerini kendi gücüyle karşılamak durumunda bırakarak, millî sanayii yaratma ihtiyacını doğurdu ve bunun sonucunda emperyalist devletlerin iktisadî himayesinden adım adım süregiden kurtuluş süreci başladı.

2. Savaşın bitiminden sonra Batı kapitalizmi işgal ordularının ardına gizlenerek Yakındoğu'ya doğru yeniden atağa kalktı. Kendi mallarının sürümünü ve bu ülkelerde ucuza aldığı hammaddeleri dışarıya çıkarmayı teminat altına almak için en önemli limanları ve haberleşme araçlarını ele geçirdi. Yabancı sermayenin Yakındoğu piyasasını birden kendi ucuz mallarına boğması, yerli üretim karşısında ciddi bir rekabet oluşturup, Yakındoğu ülkelerindeki genç sanayiin gelişmesini durdurarak, derin bir bunalıma girmesine yolaçtı.

Bu bunalım her şeyden önce işçileri ve yoksul köylüleri etkiledi, ama bunalımın sonuçları nüfusun orta tabakalarını da, genç sanayii de, üretimdeki krizden çıkarları doğrudan zarar gören ticaret burjuvazisini de etkisi altına aldı.

3. Yabancı sermayenin Yakındoğu ülkelerine dalması ve bunun yol açtığı bunalım, yerli burjuvaziyi kendi çıkarlarını savunmak üzere birleşmeye zorladı.

Yerli burjuvazinin organik zayıflığı emperyalizme karşı açık mücadeleye geçmesini önledi. Bu yüzden o, işçi ve köylü halka çağrıda bulundu ve örneğin, Sevr anlaşmasının, Türkiye'nin 500 milyon lira tazminat ödemesini öngören maddesinden yararlanarak, son derece şoven bir millî hareketin oluşmasını sağladı.

Köylü ve işçileri mücadeleye çekmek amacıyla burjuvazi hiç bir zaman yaşama geçirilmeyeceğini çok iyi bildiği halde, onlara birçok vaatte ve sözlü tavizlerde bulundu. İşçi ve köylüler

401 *Protokoll über den Dritten Kongress der Roten Gwerkschafts-Internationale* (Berlin: Verlag der RGI [1924]), s. 299-301. Bu tutanaklarda, Kongre'nin "Türk İşçi Örgütlerinin Kovuşturulmasına Karşı Protesto"su da yayımlanmıştır (s. 417).

arasındaki bu ajitasyonu sayesinde burjuvazi yığınları emperyalizme karşı harekete geçirdi ve silâhlı mücadeleyi (Türkiye) organize edip, yönetimini kendi eline aldı.

Aynı şekilde burjuvazi bu mücadeleye millî kurtuluş savaşı niteliği kazandırmak amacıyla, dünyada oluşan siyasî ve iktisadî ortamdan (Rusya'daki devrim ve dünya kapitalizminin iktisadî krizi) yararlanmasını da bildi. (Türkiye'de silâhlı mücadele, Kemalizm; Suriye'de, Filistin'de, Mısır'da vb. askerî işgal sırasında millî bağımsızlık hareketi).

4. Kısmî bir siyasî bağımsızlık sağlanır sağlanmaz yerli burjuvazi aşağıdaki sıralandığı şekilde değerlendirebileceğimiz değişik iç gelişme aşamalarından geçiş sürecine girdi:

1/ Yerli burjuvazi sermaye biriktirme ve millî zenginlikleri tamamen tekeline alma aşamasına giriyor; ancak emperyalizme karşı mücadele, biriken zenginliğin büyük bölümünü yutuyor (Türkiye).

2/ Yerli burjuvazi ülkenin iktisadî gelişmesini kendi gücüyle sağlayacak durumda değil ve emperyalist kapitalizme taviz vermek ya da onunla uzlaşmak (Türkiye – Franklin Bouillon anlaşması, Lozan anlaşması vb., Mısır – Zağlulcular-İngiliz anlaşması vb.) zorunda kalıyor.

3/ Ancak, bu taviz ve uzlaşmalar, yerli burjuvazinin tamamıyla uzaklaştığı işçi sınıfının ve yoksul köylülerin zararına oluyor, buna rağmen bu burjuvazi işçi sınıfı ve yoksul köylüler arasında emperyalizme karşı millî cephe hayalini canlı tutmaya devam ediyor.

5. Mücadele başladığında aldıkları boş vaatlerdeki gibi, çıkarlarının korunacağı ve taleplerinin ülkeyi yöneten çevreler tarafından dikkate alınacağı umuduyla işçiler ve köylüler millî kurtuluş savaşına etkin bir şekilde katıldı; ama burjuvazi yarı-feodal rejimin kusurlarından kurtulamadı. Savaşın ya da bir iç devrimin ağır malî yükünü kaldıracak durumda olmadığı anlaşıldı. Bu yüzden çekilmek ve kazanmış olduğu konumları millî anti-emperyalist bloğun dağılmasından sonra ortaya çıkan gerici bloğa terketmek durumunda kaldı. Bu ülkelerin emekçilerini daha da sömürebilmek için burjuvazinin yeni koşullar temelinde emperyalizmle uzlaşmaktan başka çıkar yolu yoktu.

Ve bugün biz burjuvazi ile emperyalizmin işçi sınıfına karşı yönelik tek cephesinin gerçekleşmesine tanık oluyoruz ve işçi sınıfının mücadele içinde eylemlerini yerli ve millî burjuvaziye karşı yönelttiğini görüyoruz. Sonuç olarak, sınıf savaşı dönemine giriyoruz.

İşçi ve köylü yığınları içindeki galeyan, yerli burjuvazinin dikkatinden kaçmıyor. Yerli burjuvazi güçlenmekte olan proleter devrim hareketini zora başvurarak önlemeye çalışıyor. Bu amaçla o her araca başvuruyor, sendikaların militan kadrolarını tutukluyor, onları mahkemeye veriyor vb.

Daha sonra proletarya hareketine dönüşen milliyetçi hareketin bu gelişme sürecinin, yabancıların egemenliği altında bulunan bütün Yakındoğu ülkelerinde (Suriye, Filistin, Mezopotamya vb.) aynı olacağını söyleyebiliriz.

Yakındoğu'nun genç proletaryası artık beyaz burjuvazi ile diğer ırklardan burjuvazi arasında ayırım yapmıyor. Yakındoğu'da burjuvazinin millî devrimci rolü sona erdi (Türkiye, Mısır vb.). Emperyalizmle savaş artık millî sınırların dışına çıkıyor. Mücadele artık, hangi ırktan olursa olsun, bütün sömürücülere karşı olmalıdır. Dolayısıyla işçi sınıfı iktidar için savaşta, Batı'daki işçilerle sıkı birlik içinde, kendi bağımsız amacını gütmelidir.

6. Burjuvazinin Yakındoğu'da yarattığı baskı ve kovuşturma rejimi ortamında Profintern seksiyonları illegal çalışıyor olsalar da, biribirlerini gözden yitirmemeli; bütün legal çalışma yöntemlerinden yararlanmalı, dağınık yığınları teşkilâtlamalı vb. ve aynı zamanda varolan tüm

işçi teşkilâtlarında hücreler oluşturmalı, işçi teşkilâtlarını birleştirmek, onları işkolları temelinde yenibaştan düzenlemek, illegal eylem komiteleri vasıtasıyla Profintern saflarına çekmek gibi belirli sonuçlara ulaşmak amacıyla yönetmelidir.

Bunun için her şeyden önce iş yasaları, toplantı hakkı, sendikalaşma hakkı, basın özgürlüğü gibi içtimaî yasaların çıkarılması uğrunda savaşmak gerekir. Bu ise ancak genel grev vb. genel çıkışlarla yapılabilir. Bu yüzden, illegal çalışmalar işçi sınıfının çıkarlarını yansıtan somut sloganlar etrafında yürütülmelidir.

Bunun yanı sıra, burjuvazinin işçi sınıfı içinde körüklediği milliyetçi şoven akımlara karşı, ırkçı önyargılara karşı aktif bir şekilde mücadele edilmelidir.

Değişik dolaplar çevirip işçi sınıfı arasında etki kazanmaya çalışan Türkiye'de Kemalistlerin /Halk Partisi/, Mısır'da Zağlulcuların, Filistin'de siyonistlerin vb. işçi sınıfının düşmanı olarak içyüzleri acımasızca açığa vurulmalıdır.

Bundan başka, burjuva basınının işçiler arasındaki her tür etkisine karşı savaşı da, yoğun ajitasyon sayesinde etkinleştirmek gerekir.

Ayrıca, burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden, işçi hareketini baltalamak, gerçek devrimci niteliğinden saptırmak için elden geleni ardına koymayan Amsterdam Enternasyonali ajanlarının içyüzünü kararlılıkla açığa vurmak gerekir.

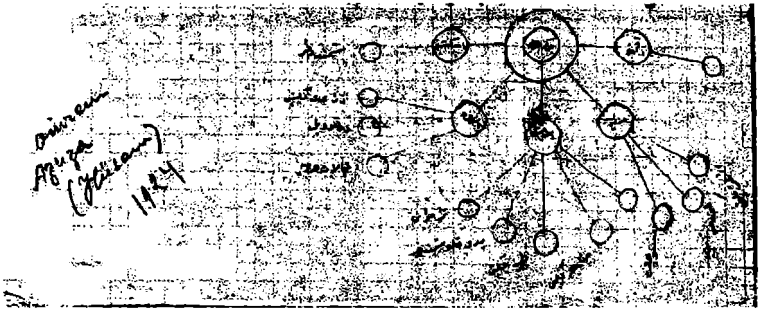
Profintern'in İngiltere ve Fransa'daki seksiyonları, İngiliz ve Fransız emperyalizminin ezgisi altında bulunan ülkelerdeki genç işçi hareketine her bakımdan yardım etmelidir. Bu amaçla Profintern Yakındoğu'daki seksiyonlarıyla sıkı ilişki içinde olmalıdır. Aynı şekilde, Yakındoğu'nun değişik ülkelerinde bulunan ayrı ayrı seksiyonlar arasında da düzenli iletişim sağlanmalıdır. Yakındoğu için Türkçe ve Arapça literatür yayınlanmalıdır.

Millî burjuvaziye, emperyalizme karşı verilecek destek, Yakındoğu proletaryasının çıkarları doğrultusunda şartlara bağlanmalıdır. Bu amaçla, millî burjuvaziyle görüşmelere gidilebilir.[402]

* * *

Sayfalardan birinin kenarında el ile Rusça Aziz'in raporu ve parantez içinde Hüsam ve 1924 tarihi yazılı bulunan aşağıdaki genel rapor, Hüsamettin Özdoğu'nun yukarıda belirttiğimiz belgedeki özgeçmişinden çıkartılabileceği üzere Profintern Kongresi delegesi olarak hazırladığı belge olmalıdır. Özgeçmişinde Hüsamettin, Moskova'ya İstanbul tarafından gönderilmeden önce Ankara, Adapazarı ve İzmir'de de faaliyet yürütmüş olduğundan söz etmektedir. Bu raporunda Türkiye'de komünist hareketin doğuşu hakkında genel bir giriş yapıldıktan ve teşkilât şeması verildikten sonra, değişik kentlerdeki işçilerin ve teşkilâtlarının durumu hakkında ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Bu genel raporun ardından yer alan ve O Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] aslına uygun olduğunu Fransızca belgelerde onayladığı İstanbul, Ankara-Eskişehir ve İzmir raporları da bu şehirlerdeki teşkilât durumunu ve işçiler arasındaki faaliyeti değerlendirmektedir.

402 RGASPİ f. 492, op. 1, d. 220, Sayfa 72-76 [Fransızca].

Türkiye komünizm teşkilâtı üç şekilde meydan çıkmıştır. 1920 illegal bir vaziyette çalışmaya başlayan Ankara teşkilâtı ve yine o tarihte İstanbul'da harekete geçen [UIT/Bİİ] teşkilâtı ve bunlardan da ayrı olarak İstanbul'da illegal çalışmaya başlayan *Aydınlık* etrafındaki teşkilât. Bu teşkilâtlar tamamıyla birbirinden ayrı olarak icra-yı faaliyet ediyor ve Kominternya'nın Şark Şubesi'yle hepsi müstakilen merbut bulunuyordu. Ankara'daki teşkilât henüz teşkilât-ı dahiliyesini tanzim etmeden hükûmete karşı almış olduğu muarız cephe karşısında kuvvetinin adem-i kifâyesi neticesi dağıldı ve heyet-i merkeziyesiyle beraber bir çok arkadaşlar habse atıldı.

İstanbul'daki [UIT/Bİİ] teşkilâtının da ekseriyetini Rumlar teşkil ettiği için hükûmet partisinin millî muvaffakiyeti karşısında hizmet etmek imkânını bulamadılar; esasen milliyet hislerinin tesiri altında hareket eden halk kitlesi arasında nasyonalizm tesiri altında bulunduğu [UIT/Bİİ] den bir şey beklemek doğru olamazdı. Bunu bize zaman isbat etti. Çünkü hükûmet partisi o zaman galeyan-ı millîden derhal istifade ederek bu teşkilâtı da söndürdü. Ve bazı uzuvlarına hudud harici yapmak teşebbüsünde bulundu.

Nihayet üçüncüsü yine İstanbul'da çalışan Aydınlık etrafındaki komünistler kalmıştı ki bunlar illegal çalışmayı diğer legal partilerin uğradığı akıbet ve enkaza duçar etmemek için idame ettirmeye başlamışlardır.

Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi'nden sonra verilen karar üzerine Türkiye'deki (Ankara) ve [UIT/Bİİ] teşkilâtlarının iltihakkar İstanbul merkezî komünist partisinin etrafında toplanılmaya başlanıldı. Fakat maatteessüf memleketin birçok yerlerine kol salan bu üç teşkilâtın şube ve hücreleriyle rabıta henüz tamamıyla temin edilememiştir. Bugün İstanbul'da teşekkül eden merkezî komite diğer şehirlerdeki arkadaşlarla muhaberenin teminine imkâ[n] bulamıyor. Son zamanlarda illegal bir vaziyette muhaberenin temini ile teşkilâtın tevsii için fırka aşağıdaki faaliyet projesini taht-ı karar almıştır.

Amelenin fazla olduğu muhitlerde hücre teşkilâtları yapmak.

Bunlardan bir kısmı teşekkül etmiştir. [Ankara, Eskişehir, İzmir, Edirne] bunları[n] kâfi miktara iblağıyla [Adana, Zonguldak, Kara Aydın Balya, Samsun, Kayseri]de de yeni hücreler teşkil etmek. Buralarda teşkilâtın idaresi için bilhassa iyi yetişmiş arkadaşların muhtelif şehirlere gönderilmesi lâzımdır. Türk arkadaşlardan maksadımızı yukarıda izah etmiştik. Zira henüz millî cereyanların kuvvetli olduğu bu memleketlerde propaganda ve saire kendi cinsleri tarafından yapılırsa daha müessir olur. Fırka azasından amele arkadaşların bu işlerde istihdamı daha muvafık olacağından bunların staj görebilmeleri için münasib yerlere muvakkat bir zaman için celbi lâzımdır.

2- Bütün amele teşkilâtlarını illegal bir vaziyette ele geçirmek.

Zira daima hükûmet mevkiine geçen liberal ve nasyonalist partiler her zaman amele kitlelerini de kendi mevkilerini temin için muvakkat bir zaman arkalarından koşturmaya muvaffak olmuşlardır. Kendi adamları vasıtasıyla yapmış oldukları amele cemiyet ve derneklerini işleri bittikten sonra dağıtıyor ve bu hareketleriyle amele beynindeki cemiyetlenme fikirlerini baltalamış oluyorlardı. Meselâ [Osmanlı Sanatkarân Cemiyeti, Sosyalist Partisi, İstanbul Amele Birliği] hepsi oldukça müşkül bir vaziyete geldikten sonra söndürülmüştür. Şüphesiz bunlar hiç bir zaman amele menafiini müdafaa ettiklerinden veyahut sınıf şuurunu duyduklarından dolayı değil, ancak burjuvaziye gördükleri hizmetin hitama ermesinden naşi dağıttırılmıştır. Bunun için böyle müşkül bir vaziyete geçen herhangi bir amele cemiyetini kurtarmak, fırkanın umdeleri dâhilinde olduğundan bu gibi cemiyetleri illegal bir vaziyette ele geçirmek mecburiyetindedir. Bu da kısmen temin edilmiştir. Meselâ Ankara'daki İmâlat-ı Harbiye İşçilerinin Cemiyeti, Dekovil İşçileri Cemiyeti, Şark Şimendifer İşçileri Cemiyeti, bundan başka henüz takaddüs edilemeyen amele cemiyetlerinden tramvay, elektrik, seyr-i sefain, reji. Yeni yapılan amele birliği cemiyetleri arasında da çalışılmaktadır.

3- İllegal bir vaziyette muhtelif mıntıkalarda açılan ilmi Marksizm kurslarının teksiri.

Bu kurslar partiye iyi arkadaşlar hazırlayabilmek için açılmıştır. Bunların ekseriyetini henüz fırka azası olmayan İstanbul'daki âli mektepler talebesi teşkil etmekle beraber kısmen amele vardır. Bu kursların tevsii için amele arkadaşlara pek çok ihtiyaç vardır. Zira neşriyat vasıtasıyla yapılamayan propagandanın bir taraftan bu suretle de temini kabildir.

4- Kız mektepleri ve kadınlar arasında hücreler teşkili.

Türkiye kadınların serbestîsi herhangi bir cihetle henüz temin edilmiş bir vaziyette olmadığından erkek ve kadın teşkilâtlarının bir arada teşekkülü için birçok müşkülâta tesadüf edilmektedir. Bunu nazar-ı dikkate alan fırka beş kişiden mürekkeb olan Türkiye komünist kadınlar bürosu vasıtasıyla kız mektepleri ve kadınlar arasında kurslar açmaya başlamıştır. Fakat bu henüz daha mahdud sahadadır.

5- Nüvelerle merkez arasında vasıta ve muhaberenin temini.

Bunun için maalesef hiç bir teşkilât yoktur. [UIT/BİI] ve [Ankara] teşkilâtlarının seddinden sonra Anadolu'nun muhtelif mahallerinden dağılan merkezî komite azaları muhaberenin inkıtaından dolayı, ferdi ve muattal bir vaziyette kalmışlardır. Daima hükûmet vesaitiyle muhaberenin teminine mecbur olan parti, bazen muhabere ve propagandanın inkıtaı tesirinde kalıyor. Binaen parti bu meselenin halli için şu şekilli düşünüyor. Parti tarafından satın alınıp Anadolu dâhilinde ticarî bir mahiyette işletilecek üç otomobil ve sahilde sefer yapacak bir kayık. Şüphesiz parti, ameleyi temsil ettiği için, otomobillere şoför ve kayıkçı bulmak için müşkülat çekmeyecektir. Bunlar temin edildikten sonra şimendifer işçileri arasındaki komünist nüvesiyle de kısmen çalışmak, muhaberenin temini için kâfi gelecektir. Fırkanın tevsiine yardım edecek olan muhabereyi biz teşkilâtımızın can damarı olarak telâkki ediyoruz. Bu temin edilmedikten sonra, ne hakkıyla bir propaganda ve ne de hizmet etmek gayr-ı kabildir.

6- Parti propaganda teşkilâtına yevmi bir işçi gazetesine ve Komintern'in Şark Şubesinde partiyi bilen bir mümessile ihtiyaç vardır.

Memlekette pek az olan propaganda ve neşriyat Rus komünist partisinin yardımıyla temin ve Türkiye'deki parti ile Kominterna'nın sıkı bir rabıtasını yapacak olan mümessil, Türk partisinde ve memlekette staj görmüş olunması lâzımdır.

7- Balkanlardaki komünizm harekâtıyla her zaman alâkadar olmak için Balkan Federasyonu'nda daimi bir mümessile ihtiyaç vardır.

8- Partinin teşkilât-ı umumiyesi hücrelerledir. Bir hücredeki arkadaş diğerini tanımaz ve merkezle muhabereyi yalnız hücre rehberleri temin eder.

[Şema var]
Merkez-i umumi
- Adana
- İzmir
  --- mensucat
  --- şimendifer Aydın
  --- ziraat mektebi
- İstanbul
  --- tramvay
  --- Yedikule şimendifer
  --- tıp mektebi
  --- sanayi mektebi
- Ankara
  --- ziraat mektebi
  --- dekovil
  --- imâlat-ı harbiye
- Eskişehir
  --- şimendifer

Ankara
Ankara'da işçiler zirdeki vechile takdim edilir.
1- İmâlat-ı Harbiye
2- Dekovil
3- Mürettibler
4- Anadolu şimendiferleri
5- İnşaatçılar
6- Perakende demirciler, marangozlar

1- İmâlat-ı Harbiye: Doğrudan doğruya askerî fabrikalar idaresinde olan bu işçiler eslîha fabrikasında yedi yüz [700], marangoz fabrikasında yüz [100], mühimmat fabrikasında yüz [100] mevcuda mâliktir. Bunların [hasta kasası] namıyla ve teavün cemiyetleri vardır. Mezkûr cemiyet hasta olub da idare tarafından tedavi ettirilmeyen işçilere yardım eder. Vazifesi yalnız ameleye maddî muavenetten ibaret olduğu nizamname-i esasisinde tesbit edilen bu cemiyet, hiç bir zaman amelenin gördüğü haksızlıkları ve herhangi bir amele metalibini istemek hakkından mahrumdur. Bu noksanlığı nazar-ı itibara alan imâlat-ı harbiye işçileri içtimaî ve iktisadî hukuklarının da sıyaneti ve müdafaası için son aylar zarfında hazırladıkları [İşçiler Derneği] nizamnamesini hükûmete vermişlerdir. Henüz daha tasdik edilmeyen nizamnamenin hükûmetçe tasdikinden sonra, yeni bir teşkilât vücud bulmuş olacaktır. Hasta kasası heyet-i idaresinde İsmail, Refik, Mahmud arkadaşlar olduğu gibi, yeni teşekkül edecek cemiyet heyet-i idaresini yine arkadaşlarımızın teşkil edeceği kuvvetle ümid edilir. Hasta kasası cemiyetine, amele aidatının yüzde birini verir. Hâl-i hazırda cemiyet kasasında bin beş yüz liradan fazla nakit mevcud vardır.

İmâlat-ı harbiyede komünist nüvesinin faaliyeti: İmâlat-ı harbiye amelesi iki kısımdır. Biri idare taraftarı, diğeri idareye muhalif taraf. İdare taraftarı olanlar, bazı ustabaşılar ve onların yardakçılarıdır ki bunların mevcudu yirmi beş kişiyi tecavüz etmez. Bazı amele hareketlerinde ustabaşılar mevkilerindeki nüfuzlardan istifade ederek, o hareketi idare lehine hal ettirmeye çalışırlarsa da zavallılar her zaman inkisar-ı hayale uğrar ve efendilerini memnun edemezler. Diğer taraf, idare tarafından çok haksızlıklara uğramış amele ile gençlerden müteşekkildir. Komünist nüvesi tabiidir ki kendisine en yakın olan bu parti ile hareket eder, komünist parti amelenin umumi hareketlerinde daima arka safta hareket eder. Amele hasta kasası heyet-i idaresi intihablarında, nümayiş ve tezahüratta, cemiyet teşekkülünde daima muvaffak olan nüve, günden güne imâlat-ı harbiye amelesi arasında mevkiini terhin etmektedir. Bilhassa imâlat-ı harbiye usta mektebinde neşet eden gençleri kazanmak için pek çok çalışılmaktadır. Nüve son aylarda bir de sandık vücuda getirmiştir. Hafî olan bu sandığa komünistler ve taraftarları aidatlarının yüzde birini verirler. Yedi sekiz ay evvel idare zabitanı tarafından vücuda getirilen kooperatif nizamnamesi pek çok tashihe muhtaçtır. Hasta kasasını emmek ve bitirmek için icad edilen bu kooperatife amele de birer ve ikişer hisse ile dâhildir. Fakat her zaman da olduğu gibi zabitanın idaresi altında olan bu teşkilât çürümeye mahkûmdur. Komünist nüvesinin buna karşı vaziyeti, ya kooperatifi tamamıyla öldürmek yahut umumi bir hareketle nizamnamesinde yapılacak tadilât ve bu suretle heyet-i idaresini amelenin eline vermek ve yeni teşekkül edecek [işçiler derneğine] kooperatifi mal etmek birinciden ziyade ikinci usûlü kabule mütemayil olan nüve, cemiyetin tasdikinden sonra bu kararını mevki-i fiile koyacaktır.

Nüvenin faaliyetini fazlalaştırması için bervech-i zir şerait lâzımdır.

1- Nüvede ilmî sahada çalışacak, konferans ve kurslar tertib edecek bir arkadaşa ihtiyaç vardır.

2- Nüvenin seçeceği lâ-akâl beş arkadaşın Şark Darülfünûnlarına i'zamı lâzımdır. [Bu arkadaşlar usta mektebinden neşet eden gençler arasından olursa daha muvafıktır.]

3- [boş]

2- Dekovil işçileri: Ankara-Sivas hattının inşası hakkında verilen karar üzerine, her gün büyüyen bu liva müessesenin Ankara atelyesinde yüz [100] ve yollarda [500] olmak üzere altı yüze yakın bir mevcuda mâliktir. Bunların yeni teşekkül ettirdikleri [dekovil işçileri] cemiyeti namıyla bir teşkilâtları vardır. Cemiyet heyet-i idaresinde iyi arkadaşlar vardır. Fakat müptedi olmaları dolayısıyla cemiyetin kasasında henüz bir şey yoktu. İmâlat-ı harbiye merkez nüvesi ....yı hareket edebildiği takdirde dekovil işçilerini de idare eder.

3- Mürettibler: Ankara'da Yenigün, Hâkimiyet-i Millîye, Meclis matbaası namıyla üç matbaa vardır. Buradaki mürettiblerin ve müstahdemlerin yekûnu altmışı geçmez. Bunların vaktiyle bir cemiyetleri var ise de hâl-i hazırda mensuh add edilebilecek derecede tefessüh etmiştir. Bunlar hükûmet ve Halk Fırkası'nın teessürü altındadırlar. Mamafih imâlat-ı harbiye merkez nüvesi bunları da elde etmeye çalışabilir.

4- Anadolu şimendifercileri: Bunlar amele ve memuruyla beraber yüz kişiyi tecavüz ederler. Bunlar Eskişehir'deki cemiyetlerine merbutturlar. Fakat son aylar zarfında memurîn tarafından idare edilen bu cemiyet de ölmeye yüz tuttuğu için amelenin nefretini ve birer birer cemiyetten ayrılmalarına sebebiyet vermiştir. Burada da bir komünist nüvesine ihtiyaç vardır. Demiryolu olmak dolayısıyla burada yapılacak bir nüve pek çok hizmet görebilir. Şimendiferde saat-i mesaî dokuz saattir.

5- ***İnşaatçılar ve perakende işçileri:*** Hâl-i hazırda başlayan bina inşaatı dolayısıyla günden güne mevcudu artan inşaatçılarla, oranın yerli esnafı meyanında gösterilen demirci, marangoz, bakırcı ve kunduracılar altı yüz kişi kadar tahmin edilir. Bunlar ekseriyetle cahil oldukları için amele hareketlerinde âmil olamazlar. Mamafih yine kendilerinden intihab edilecek bir komünist nüvesi bunları faaliyete getirebilir. Bu hususu Ankara merkez nüvesi programına idhal etmek lâzımdır. Bilhassa inşaatçıları resmi bir teşkilât altında toplamak lâzımdır.

[İzmir]

İzmir'deki işçiler bervech-i zirdir.

1- Aydın demiryolu
2- İzmir – Kasaba demiryolu
3- Reji
4- İncir ve üzümcüler
5- İplik, kumaş ve ipek fabrikaları
6- Mürettibler
7- İskele hammalları
8- Arabacılar, otomobilciler
9- Perukârlar
10- Tramvaycılar
11- Değirmenciler

1- Aydın demiryolu işçileri: İngiliz kumpanyası

Bunların mevcudu, atelye, yol amelesi ve müstahdemînler beraber bin üç yüz kadardır. Bunların bir cemiyetleri var ise de, Türk Ocağı'nın tesiri altına girmek ihtimalleri vardır. Cemiyetlerinde memurîn de dâhildir. Yapacakları amele hareketlerinde memurînin zaafiyeti daima engel olur. Burada da bir komünist nüvesine ihtiyaç vardır. Bundan dört ay evvel teşebbüs edilen bu teşkilât arkadaşların dağılmasıyla sönmüştür. Hâl-i hazırda orada faal bir komünist nüvesi çok lâzımdır.

2- İzmir – Kasaba demiryolu işçileri: Fransız kumpanyası

Buradaki işçilerin mevcudu, fabrika, yol ve müstahdemînle beraber bin beş yüz vardır. Burada da bir nüveye ihtiyaç vardır. Hâl-i hazırda cemiyetlerinin heyet-i idaresinde olan Faik 'kasy (?) arkadaş komünizme yakın hareket etmek isteyenlerdendir. Bu cemiyet henüz daha ne Türk ocağı ve ne de Halk Fırkası tarafından avlanmamıştır. Merkez-i umuminin biraz fedakârlığı bu meseleleri hal eder. Zira bu her iki kumpanyada bize yakın arkadaşlar bulunmak ihtimali vardır.

3- Reji: Kadın işçileriyle büyük bir ekseriyet ihraz eden bu müessese ameleyi pek az yevmiye ile çalıştırmakta hiç bir zaman güçlük çekmez. Zira karşısında âciz ve zavallı kadınlardan müteşekkil bir işçi yığını vardır. Burada yapılacak nüveye üç kadın arkadaş kifayet eder.

4- İncir ve üzümcüler: Senenin altı ayında ancak işleyen bu müesseselerde çalışan işçiler [baladur] namıyla patron kırıntılarının tahakkümündedirler. İncir ve üzüm ihzarı için işçi lâzım olduğu vakit bu [baladurlar] amele toplarlar. Amele almak ve çıkarmak bunların elindedir. Ve her amele kazancının on kuruşunu akşam kapıdan çıkarken bu baladura vermeye mecburdur. Bu suretle kırk elli lirayı her gün oturdukları yerde alan bu insanlar patronla amele arasında komisyonculuk yaparlar. Buranın işçilerinin ekseriyeti de kadın ve çocuktan ibarettir. Bunların cemiyetleri falan bir şeyleri yoktur. Buradaki işçi mevcudu daima tehalüf eder. İş olmayınca derhal işçiyi kapı dışarı atan bu tüccarlar, iş zamanında aç ve yoksul kitleyi toplamakta güçlük çekmezler.

5- İplik, kumaş ve ipek fabrikaları: İzmir'de mevcudiyetleri nazara çarpan bu işçilerin de ekseriyeti kadındır. Avrupa sermayedarları tarafından idare edilen bu işçiler, işçiliğin bütün hak ve hukukundan mahrum, adeta bir hayvan derekesinde çalıştırılırlar.

6- Mürettibler: İzmir'de, Ahenk, Türk Sesi, Sada-yı Hak, Şark gazete ve matbaaları mevcuddur. Buradaki mürettiblerin evvelâ bir cemiyetleri vücud bulmuş ve Emek gazetesi namıyla bir gazeteleri neşriyata başlamıştı. Bunların solculardan ziyade sağ teşkilâtlara mütemayil olmaları nihayet gazetelerinle beraber kendilerinin de tefessühüne meydan vermiştir. İzmir'de faaliyete gelecek olan komünist nüvesi, bunları elde etmeyi birinci derece kabul etmeli. Ahenk gazetesinin başmuharriri ve sahibi Mehmed Şevki Bey, yazıları ve harekâtıyla sol tarafı iltizam etmektedir. Bu adamın şahsı tedkik edildikten sonra elde edilirse İzmir'de pek büyük resmî amele hareketleri ve teşkilâtları yayılır.

7- İskele hamalları, arabacılar otomobilciler, perukârlar: İskele hamallarının sa'y ve sükûn namında bir cemiyetleri var ise de, bu amele cemiyetinden başka her şeye benzer. Arabacılar ve perukârların da hakeza aynı sistemde cemiyetleri vardır. Bunlar eski loncalara pek yakındırlar. Hele perukârların kendi aralarında [tröstlerin] ufak bir numunesinden başka bir şey değildir. Yekûnu bin beş yüze karib olan arabacılar, otomobilciler, iskele hamalları ve perukârlar, ekseriyeti cahil işçilerden müteşekkil olduğu için hükûmetin herhangi bir müessesesine alet edilirler.

8- Tramvaycılar: İzmir dâhilindeki umum tramvaycılar beş yüz kadar; bunların da vaktiyle bir cemiyetleri varmış lâkin son senelerde idaresizlikleri yüzünden dağılmıştır.

İzmir'de merkezî bir komünist nüvesine şiddetle ihtiyaç vardır. Orada nüvenin yapacağı ilk iş her cins ameleden ve her fabrikadan birer ikişer kişi alıp hafî bir birlik ve propaganda şebekesi tesisi. Bu iş oradaki arkadaşlardan Subhi ve Hurşid arkadaşlara havale edilmelidir. Orada bulunan diğer arkadaşlardan İbrahim ve Muhtar arkadaşların da bu hususta yardımı beklenebilir. Hatta gelecek seneye bir faaliyet ibraz edebilmek için işe şimdiden başlamak ve Hurşid arkadaşa işi gayet ciddi bildirmek lâzımdır. Aksi takdirde Türk Ocağı ve Halk Fırkası İzmir amelesini avlamak ve teşkilâtlarını dağıtmak üzeredir.[403]

* * *

Hüsamettin Özdoğu'nun ayrıca İmâlat-ı Harbiye Fabrikası ile ilgili ayrıntılı bir raporu da vardır. Fabrikadaki üretimin organizasyonundan kadın ve çocuk işçilerin durumuna, mevcut işçi teşkilâtlarındaki gelişmelere kadar bilgi verildikten sonra komünist teşkilâtın gelişimi ve hâlihazırdaki durumu aktarılmaktadır.

İmâlat-ı Harbiye Fabrikası Hakkında Kimi Ayrıntılar
Aziz / Türkiye

Bir imâlat-ı harbiye fabrikası, ulusal hareketin arifesinde, İstanbul'da kurulmuştu ve, bu hareket sırasında, diğer birçok silâh fabrikası gibi, Ankara'ya taşındı. Bu hükûmet işletmesi, silâh üretmiyor; orada eski tip tezgâhlarda (genel olarak 1885 - 1895 tipi) top ve tüfekler tamir ediliyor. İki yıl önce yanan bu işletme yeniden inşa edildi. Hâlihazırda fabrikanın birçok bölümü var, şöyle ki: 1) top, 2) tüfek, 3) marangozluk, 4) demircilik, 5) çeşitli parçalar, 6) askerî donanım eşyaları bölümleri.

403 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No:32_36, Belge No: 794-809 [Eski Türkçe].

Fabrika idaresi ve yönetmelikleri

Fabrika tümüyle askerî bir disiplin altında ve ihtisas sahibi subaylar tarafından idare ediliyor. Kimi zaman ustabaşı olarak teknik bilgi sahibi olduklarını iddia eden ve müdür, idareci konumlarını işgal eden bu subayların yeteneksizliği yüzünden, bu işletme hiçbir zaman modern bir biçime kavuşamadı. Bu subaylar, yönetmelikleri keyiflerine göre düzenliyor. Fabrikamızdaki subayların rütbeleri şöyle: Bir general, sekiz albay, diğer subayların sayısı (binbaşılar dâhil) 500'ü aşkındır.

Fabrikanın işçileri

Fabrikanın tüm bölümlerinde, çoğu imâlat-ı harbiye meslek okulu mezunu, 1.300'ü aşkın işçi vardı. Dünya savaşı sırasında fabrikalarda kadın emeği de istismar edilirken, hâlihazırda işletmede kadın işçi yoktur. Ancak 10 yaşını geçmiş çırak çocuklar günde 8 saat istismar edilmektedir. Askerî donanım eşyaları bölümünde (Keskin), bu çıraklar işçilerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Daha sonraları ülkenin işçi kitlelerini oluşturacak olan bu çocuklar, istisnasız olarak, işçi ve yoksul köylü çocuklarıdır ve halk eğitimi olmadığı için, ailelerinin yoksulluğu yüzünden işgüçlerini satmaktadırlar. Fabrikada aldıkları, bir nebze pratik eğitim, pek basit kalmakta ve çağımızın gereksinimlerine cevap vermemektedir. Tüm bölümlerde bulunan böylesi çırakların sayısı 350'yi aşmaktadır.

Ücret

İşçi ücreti 10 ile 360 kuruş (1 kuruş = 1 kopek) arasındadır. Sadece 2 veya 3 kişi azami ücret almaktadır. Ortalama ücret 150 kuruştur; oysa bir işçi ailesinin günlük en az yaşam ihtiyacı Ankara'da 250 kuruşa denk düşmektedir. Müdürler ve ustabaşılar, işçilerin ücretlerini keyfî olarak tespit etmektedirler. Hasta olan işçi, ücret alamamaktadır. Aynı şekilde, bayram günlerinde ve hafta tatillerinde işçiler ücret almamaktadır. Ücret iki ayda bir verilmektedir.

İşçilerin teşkilâtları

Bu fabrikada, dört yıl kadar önce idareciler tarafından kurulmuş ve amacı hasta işçilere yardım olan bir "Hasta İşçilere Yardım Sandığı" dışında resmi bir teşkilâtımız yok. Bu kasa, mücadeleler sonunda, son zamanlarda işçilerin eline geçti. Sandık, bir kütüphane kurdu, yönetmeliğini değiştirdi; yeni idarecileri, işçilere bir sınıf bilinci verecek tarzda hareket etmeye başladılar. Bunun üzerine müessese müdüriyeti, tehlikenin farkına vararak, işçi sandığının karşısına yeni bir teşkilât kurdu: Bu bir kooperatif; bu kooperatif idaresinin başında münhasıran subaylar bulunuyor; yönetmeliği, işçilerin idaresinde yer alamayacakları bir biçimde düzenlenmiş. Fabrika müdüriyeti, bu kooperatife destek veriyor, böylece de işçiler kimi yararlar sağlıyor; bu gelişme, idareye, "Hasta İşçilere Yardım Sandığı"nın girişimi konusunda ajitasyon yapma olanağı veriyor. Ancak sandığı yöneten işçi yoldaşlar, hiçbir biçimde cesaretlerini kırmıyorlar ve teşkilâtlarını müdüriyetin görevlilerinin yandaşlarından ve propagandacılarından temizliyorlar. Öte yandan, işçileri kooperatife üye olmaya yöneltiyorlar; böylece kooperatifte işçilerin çoğunluğu sağlamasını ve onu da ele geçirmesini amaçlıyorlar. Kooperatifçiler Sandığımızın teşkilâtlı gücünü kırarak onu yıkmak istiyorlar; bize gelince, biz kooperatifi ele geçirmeye çalışıyoruz.

Bu yasal teşkilâtların dışında, fabrikamızda (gizli teşkilâtlanma şeması özel olarak çizilmiş) gizli bir komünist çekirdek var. Bu çekirdek, üç yıl önce, (Ankara) Türk Komünist Partisi [THİF] tarafından kuruldu ve yıkılıncaya kadar da doğrudan doğruya ona bağlıydı; ancak hâlihazırda İstanbul'daki merkezî Komünist Partisi'ne bağlıdır. Bu çekirdek, legal teşkilâtları Parti'nin insiyatifine göre hareket ettirmeye çalışıyor. Çekirdek üyelerinin çoğu gençler. Merkez Komitesi'nin

insiyatifine göre hareket eden çekirdek, her zaman aşağıdaki noktaları göz önünde bulunduruyor:

a- Fabrikadaki işçiler üç kategoriye ayrılıyor:

1) Tarafsızlar: Çoğu yaşlı işçiler, genellikle hareketlere katılmıyorlar ve idareyle mutabık değiller.

2) Ustabaşılar: Bunların sayısı 15'i geçmiyor. Mevkilerinden çıkar sağlıyorlar, işçileri müdüriyetin çıkarlarına uygun olarak yönlendirmek istiyorlar.

3) Aktif işçiler: Çoğu genç işçiler, sendikal hareketlere katılmak istiyorlar. Bunlar müdüriyetten hiçbir zaman memnun olmuyorlar. Bu son grup, konumlarından memnun olmayan yaşlı işçilerden de güç alıyor. Çekirdek, bu yaşlı işçileri kimi adaletsizliklere yönelik şikâyetlerle donatarak ustabaşıların itibarını sarsmaya yöneltiyor.

b- Komünist çekirdeğin adaylarına oy kazanmak için, işçilerin legal teşkilâtlarının seçimlerinden önce propaganda.

c- Fabrika işçilerine, Parti'den gelen illegal yayınlardan edinilen, burjuva ve hükûmet basınında yer almayan yerel ve uluslararası sendika hareketi haberlerini iletme.

d- Hükûmetin işçi derneklerinin teşkilâtlı gücünü zayıflatma ve onları yıkma amacına sahip teşkilâtları ve manevraları konusunda işçileri bilinçlendirmek.

e- Komünist yayınları dağıtmak ve açıklamak. 3 yıl önce bu denli iyi karşılanmayan komünistler, hâlihazırda fabrika işçileri arasında alabildiğine popüler hale geldi. Ankara'da (1921'de) tutuklanan çok sayıda komünistlerle birlikte, 4 işçi de tutuklanmış, 70 işçi de takibata uğramıştı. Bir yanda 10 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmış bu işçiler ve diğer yanda Hükûmetin gerçekleşmeyen vaatleri, işçiler arasında komünist hareketin gelişmesine hizmet etti. En büyük zorluğumuz, Merkez ile ilişkilerimizin hükûmetin postasıyla kurulması ve yayınların yetersizliğidir. Bu iki zorluk aşılır aşılmaz, çekirdeğimizin aktifliği kesinlikle artacaktır. Sandık MK'sinin çoğunluğu hâlihazırda komünist yoldaşlarımızdan oluşmaktadır (MK'de 5 kişimiz var). Kooperatifi de ele geçirmeyi ve böylece her ikisini kendi etkisi altında birleştirmeyi arzulayan çekirdeğin, kendi yayınını kurabilmek için TKP MK'nin yardımına çok ihtiyacı var. Çekirdek üyeleri bir başka illegal yardımlaşma teşkilâtı daha kurdular; bu teşkilâtın amacı Hükûmet tarafından tutuklanmış veya işten çıkartılmış yoldaşlarına yardım etmektir. Bu teşkilâtı komünistler ve sempatizanlar, gelirlerinin %1'ini vererek desteklemektedirler. Bu, MOPR'un bir seksiyonu biçiminde yeniden düzenlenebilir.

* * *

Şimdi de Profbüronun çalışmalarıyla ilgili olarak Dr. Şefik Hüsnü'nün genel değerlendirme raporunu, ardından da Profbüro adına İstanbul, İzmir ve Ankara-Eskişehir sekreterlerinin raporlarını sunuyoruz. Bu raporlarda teşkilâtlar kadar ilgi çeken, yönetimde bulunan insanlar hakkında da bilgi verilmesidir. Öte yandan teşkilât işlerinde profesyonel çalışacak kadroya ve *Aydınlık*'ın önemi belirtilse de bir işçi gazetesine ihtiyaca vurgu yapılıyor. Raporlardaki en çarpıcı yan ise, partinin işçiler arasında üye sayısının ve teşkilâtının çok zayıf olmasıdır.

4/XI.24

Kızıl Sendikalar Enternasyonali Prezidyumu'na
TKP'nin Raporu

Yoldaşlar,

4 ay kadar önce, Partimizin MK'si, Türkiye sendikal hareketiyle daha yakından ilgilenmek üzere bir profbüro kurulmasına karar verdi. İşçiler arasında komünist propagandadan elde edilen iyi sonuçlar ve sendikalar içindeki nüvelerin yaygınlaşması, bu girişimi zorunlu kıldı. Kızıl Sendikalar Enternasyonali, önceki yıllarda gönderdiğimiz raporlardan, TKP'nin sendikal faaliyetine 1920'de bir işçi teşkilâtını bizzat kurarak başladığını bilir. Bu teşkilât, o dönemde, az-çok reformist ve burjuva partilerinin ve İngiliz-Fransız işgal makamlarının etkisi altındaki diğer derneklerle başarıyla mücadele etti. "Türkiye İşçi Derneği", sendika birliğimiz, Türkiye'nin bütün işkollarından işçileri kucaklamak durumundaydı. Kısa zamanda, gerçekten de, işçi sınıfının en bilinçli alanlarında çok sayıda çevreyi bir araya getirmeyi başardı. Mürettiplerinki gibi uzun süredir varlıklarını sürdüren teşkilâtları bile kendi yörüngesine çekti.

Rum yoldaşlarımız da Bİİ içinde aynı anlayışla hareket ettiler. Ekim 1922'de milliyetçilerin iktidarı İstanbul'da kurulduğunda, sendikal alandaki komünist etki doruğundaydı.

Milliyetçi hükûmetin kuruluşundan kısa süre sonra, sudan bahanelerle, İşçi Derneği, Bİİ ve şubeleri, polis kararnameleriyle birbiri ardına kapatıldı. Birkaç ay sonra, 1 Mayıs 1923 gösterilerinin ardında, belli başlı önderler de içinde olmak üzere komünist militanlar, vatana ihanet suçlamasıyla, kitlesel olarak tutuklandı. Bu ağır darbe saflarımızda büyük bir kargaşaya yol açtı. Neyse ki, yönetici çevreleri propagandamıza cevap verir görünen işçi teşkilâtları içinde nüveler oluşturmayı ihmal etmemiştik. Bu nüveler sayesindedir ki sendikal faaliyetimizin sürdürülebilirliği meselesi bertaraf edildi.

Geçtiğimiz yıl ülkeyi bir grev dalgası sarıp sendikal harekete yeni bir atılım kazandırdığında, TKP, sonuç alıcılığı tecrübeyle ispatlanmış olan nüveler kurma siyasetini sürdürdü. Böylece doğrudan milliyetçilerin etkisi altında ve hatta başkanlığını Halk Partisi'nin resmî temsilcilerinin yaptığı bir takım sendikalar çok sayıda komünist unsur içeriyordu. Bunlar, pek fark ettirmeden, genel toplantı oylamalarına oldukça güçlü bir devrimci itki kazandırmanın yolunu buluyorlardı. İdarecilerinin beceriksizlikleri ve kötü niyetleri sonucunda Türkiye Umum Amele Birliği dağılırken, teşkilâtları ne pahasına olursa olsun kurtarmak isteyen sendika militanları, idareleri komünist militanlara emanet etmekten daha iyi bir yol bulamadılar. Bu da hükûmete bizzat kendi görevlileri tarafından kurulmuş bu teşkilâtı ortadan kaldırmak için iyi bir bahane oluşturdu.

Partimizin MK'sine doğrudan bağlı profbüro kuruluncaya kadar, sendikalardaki komünist nüveler, teşkilât büromuz tarafından yönetiliyordu. Bu durum, bundan 6 ay öncesine kadarki şartların ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Ancak komünist militanlar işçi hareketinde baskın bir rol oynamaya başladıklarından ve önlerinde hükûmet organlarından başka ciddi hiçbir rakip kalmadığından beri, bu düzenleme artık yeni şartların gereklerine denk düşmüyordu. Sendikal faaliyetimize, daha fazla birliktelik ve uyumlu bir idare kazandırmamız gerekiyordu. Profbüro bu gerekten doğdu. 2 MK üyesinden ve değişik işkollarından bir dizi sendika militanından oluşmaktadır; taşra da Küçük Asya'da ve Trakya'da işçi hareketine karışmış bir takım yoldaşlar tarafından bu organda temsil edilmektedir. Bu yoldaşlar, İstanbul'daki merkez bürosuyla devamlı ilişki içinde bulunuyor.

4 aydır faaliyette bulunan profbüro halen öylesine önem kazandı ki, işçi teşkilâtlanması alanında, tartışmasız her türlü inisiyatif ona ait. Gerçekten şartların da yardımıyla militanları-

mız, reformist önderlerin hatalarının ve eksikliklerinin yarattığı memnuniyetsizliği gayet güzel kullanmayı bildiler. Nitekim reformist önderler, "Umum Amele Birliği"nin günden güne çökmekte olduğunu gördüklerinde bu teşkilâta ölümcül darbeyi indirmekte tereddüt etmediler. Artık ona hizmet etmeye gerek görmüyorlardı ve mevki hırsları anında milliyetçi saflara üye olmalarını gerektiriyordu. Dostlarımız daha dün emekçiler sınıfının çıkar gözetmez rehberleri olduklarını iddia eden bu riyakârların namussuzluklarını emekçi kitleler önünde ortaya dökmek için bu fırsattan yararlandılar. Bu taktik –yetkili makamların kötü niyetiyle bir süre mücadele ettikten sonra– ölüp gitmiş teşkilâtın yerine Kızıl Sendikalar Enternasyonali ilkelerine dayalı yeni bir "Birlik" kurma imkânı verdi. Aynı yollarla komünistler, tramvay ve demiryolları işçileri sendikaları da içinde olmak üzere birçok bağımsız sendikada ağırlık kazandı.

Bu raporumuza, burada ve taşrada belli başlı işçi merkezlerinde çalışan profbüro üyelerinin bir dizi raporunu ekliyoruz. Bu belgeler okunduğunda, eylemimizin daha şimdiden sonuç belirleyici bir evreye girdiğini ve o tereddüt ve emekleme zamanlarından hızla uzaklaşmakta olduğumuzu göreceksiniz. Bugün Türk sendikacılığı, kurtuluş yolunda büyük adımlarla ilerliyor ve bu hareketi komünist ideale doğru götürmek için, militanlarımızın tükenmek bilmez enerjisi ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin manevî ve maddî desteği ziyadesiyle yeterli olacaktır.

Bu fikir manzumesi içinde, ekteki raporlar değerli işaretler veriyor. Gazete ve ücretli militanlar konularında sendikacı yoldaşlarımızla bütünüyle hemfikiriz. Teşkilâtlı işçi sınıfının, meslekî menfaatlerini savunmak için kesinlikle bir organı olmalıdır. Bu, ancak, Paris'teki *"la Vie Ouvrière"* türünde tüm emekçilere seslenen haftalık bir gazete olabilir. Bu tür bir gazete, başından itibaren 500 ila 800 nüsha satılabilir; bu da açığı ayda yaklaşık 200 lira azaltacaktır. Sekiz ay üzerinden hesapladığımızda ve bu dönemde profbüronun üç ila dört broşür yayınlacağını kabul edersek, 2.000 liralık, yani 1.000 doların biraz üzerinde bir sübvansiyon bu arzuyu yerine getirmeye yetecektir. Parti, böylece bu can sıkıcı boşluğu doldurabilecektir. Şu hakikati hiçbir zaman unutmamalıyız ki, Türkiye işçi sınıfının teşkilâtlanma yolundaki büyük geç kalmışlığı, büyük ölçüde, sendika literatüründen ve kullanabileceği bir gazeteden yoksun olmasından kaynaklanmıştır. Bu kabul edilemez duruma son vermek Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne bağlıdır.

Teşkilâtlanma çalışmamızın ayağına takılan diğer taş, münhasıran partinin hizmetine ayırabileceğimiz ücretli militanları çalıştırma imkânından yoksun olmamızdır. Özellikle sendikal alanda, bir dizi yetkili teşkilâtçının sistemli çalışmasına dayanmamak, büyük bir zafiyet sebebidir. Buraya kadar, partimizin çarkını işletebilmek için yoldaşlarımızın adanmışlıkları ve disiplinliliği ile yetinmemiz gerekiyordu. Tecrübe gösterdi ki bu dikkate değer bir takım sonuçlar verebilir. Ancak propaganda ve teşkilâtlanma için, bir takım düzensizliklere ve umut kırıcı yavaşlıklara mahkûm olunuyor. Kimi evrelerin üzerinden atlamanın gerektiği bir zamanda, bunun bir seçim yöntemi olduğunda mutabık olunacaktır. Zaten uzun zaman önce, büyük ustamız Vladimir İlyiç, devrimci eylemde profesyonel devrimcilere başvurmanın gerekliliği üzerinde ısrarla durmuştu. Kaplumbağa adımlarıyla yürümek istemiyorsak, bu, Türkiye için ya şimdi ya hiçbir zaman durumudur. Sadece her yerleşimde bir ücretli temsilciye sahip olmak yetmez, ayrıca parti merkez organlarını doğru bir biçimde bilgilendirmek üzere ülkeyi bir uçtan bir uca dolaşıp çalışma şartlarını inceleyecek her türlü maddî kaygıdan kurtulmuş bir takım yoldaşlara da sahip olmamız gerekiyor. Buraya kadar, bu yönde kimi çabalar harcadığımız doğrudur. Yeterli imkân bulunmaması nedeniyle, çoğu zaman bu teşebbüsler faydalı bir faaliyetten çok

gösteri havasını alıyordu. Dolayısıyla Kızıl Sendikalar Enternasyonali Yürütme Kurulu yardımımıza koşarsa, profbüromuz kısa zamanda Türkiye işçi hareketini komünist devrim yönünde toparlamayı başarabilir. Bu amaçla, TKP, sizden, kendisine gazete sübvansiyonu dışında en az yarım düzine profesyonel teşkilâtçı çalıştırabilmesine imkân verecek miktarın sağlanmasını talep ediyor. Bu hizmetin ayda 60 liradan altı aylık bir süre için 2.160 lirayla sağlanabileceğini hesaplıyoruz. Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Türk sendikal teşkilâtlarına bu maddî destek meseleleri ile ilgili olarak, son kongrelerdeki delegemiz Halim sizinle yaptığı görüşmede önemli bir sübvansiyonun teminatını almış. Geçtiğimiz günlerde, bize ödenen ilk 200 dolarlık tutarla, bize bu vaadinizde samimi olduğunuzu gösterdiniz. Bundan sonraki gönderilerinizde size sunduğumuz rakamları dikkate alırsanız profbüromuz size minnettar kalacaktır.

Kısa zaman önce aldığımız Heller yoldaşın tezleri için de teşekkür ediyoruz. Elimize geçer geçmez tercümesini yapıp profbürodaki yoldaşlarımıza ilettik. Sendikal mesele ile ilgili ilk kez elimize böylesine öğretici bir belge geçti. İşçi teşkilâtlarıyla çok sıcak biçimde uğraştığımız tam da bu anda böylesine olgun bir biçimde düşünülmüş bir takım direktifler bizim açımızdan paha biçilmezdir. Yazar, Türkiye'nin nesnel koşullarını şaşırtıcı bir biçimde değerlendirmeyi başarmış. Bu keskin görüş, kendisine son derece faydalı bir takım önerilerde bulunma imkânı vermiş. Biz de ülkedeki durumla ilgili yaptığımız gözlemler sonunda pratik çalışmamıza rehberlik eden benzer çıkarsamalar yapmıştık. Bu kıymetli belge ayrıca hareketimizin yönlendirilmesinde bize yararlı bir esin verecek bir dizi özgün düşünce de içeriyor. Ayrıca bu tezler hücrelerimizin toplantılarında titiz biçimde yorumlanacaktır.

Bir aydır Moskova'da bulunan ve Doğu Üniversitesi'nde eğitim gören profbüro üyemiz Mâlik (S...) yoldaşımız[404], partimizi Kızıl Sendikalar Enternasyonali Doğu Seksiyonu'nda temsil etmekle görevlendirilmiştir. Daha geniş bilgi için kendisine başvurulabilir. Uygun zamanda, kendisine Türkiye'deki işçi hareketinden haberdar olmasına yarayacak bir takım belgeler göndereceğiz.

Olumlu olacağını umduğumuz cevabınızı bekliyor, kızıl selâmlarımızı gönderiyoruz
4/XI/924

TKP Genel Sekreteri
(Türkiye Teşkilât Bürosu Mührü) O. Masdar[405]

* * *

TKP MK'ye 1/XI.24

Üyesi bulunduğum Prof-Büro'nun talimatı üzerine, aşağıdaki raporda, İstanbul'daki işçi teşkilâtlarının hâlihazırdaki durumu hakkında sahip olduğum bilgileri sunuyorum.

"Umum Amele Birliği"nin feshini, sendika türündeki hemen hemen tüm işçi derneklerinde büyük bir dağılma izledi. Eskiden kurulmuş ve kimi geri geleneklere tâbi lonca türü teşkilâtlar bitkisel, uykudaki mevcudiyetlerini devam ettiriyor.

404 Dr. Şefik Hüsnü'nün burada belirttiği ve Mirniy'in aşağıdaki raporunda Doğu Seksiyonu'na da ilettiği, Profintern'e TKP'nin temsilci olarak Malik'i tayin etmesidir. Malik adının yanında Dr. Şefik Hüsnü (S...) notunu düşüyor; Malik de aşağıda vereceğimiz Fransızca kaleme aldığı raporlarının altına Malik imzasının yanına (C/S) koyuyor. Malik, KUTV'ye gönderilmiş ancak kısa süre sonra Türkiye'ye geri dönmüş ve Selim adını kullanmış, Sadi, yani Kerim Sadi olabilir. KUTV başlığı altında vereceğimiz belgede, KUTV'ye 1924 Mayıs sonunda gönderilen Selim'in 22 yaşında olduğu belirtilmektedir; Kerim Sadi'nin doğum tarihi 1902'dir.

405 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 216-221 [Fransızca].

İşçi hareketinde, deyim yerindeyse, geçici bir duraklama, bir tür felç yaşandı. Bu dönemde, partimizdeki tüm yoldaşlar çabalarımızı yoğunlaştırdık. Nispeten çok kısa bir zamanda, uykuya dalmış bilinçleri uyandırmayı başardık. Bu ajitasyonun pratik sonucu, belli başlı işçi merkezlerinde gün yüzü gören dayanışma gösterileri oldu. Emekçi sınıfın iyi değerlendirmeleri, yeni teşkilâtlara doğru çok açık bir atılımda ete kemiğe bürünüyordu. Her yerden yoldaşlarını güçlü meslekî teşkilâtlarda birleştirmeye kesin kararlı bir takım bilinmeyen teşkilâtçıların ortaya çıktığı görülüyordu. Artık söz konusu olan o zamana kadar açgözlüler gibi üzerine atladıkları avantalar için işçi sınıfını bir basamak olarak kullanmış bir takım iş bitirici siyasetçiler veya maceracılar değildi. Bütün bu yeni önderler, çoğunlukla bizden değillerse en azından bizimle dostluk içinde olanların arasından çıkıyordu.

Böylece geçtiğimiz üç-dört ay içinde hemen hemen bütün teşkilâtlanma teşebbüslerinde komünist militanlar ya başrolü oynadılar ya da için için yanan ateşi alevlendirdiler.

Bir dizi olayı sıralayalım:

1) "Umum Amele Birliği"nin yıkılışı bir dizi kalıntı bıraktı. Bunlar arasında, Halk Partisi'nin güvenine sahip "Abdi" adlı biri, Birlik'i yeniden kurmanın başına geçti. Hemen etrafını çevirdik. Tarafımızdan öylesine teşvik edildi ki, sonunda hükûmete sendikal bir birliğin özelliklerine sahip bir cemiyetin tüzüğünü sunmaya karar verdi. Etrafında kendini adamış yandaşları olduğu duygusunu taşıyordu. Oysa bunlar sadece komünist militanlardan oluşuyordu. Abdi, iki ay boyunca bir dizi zorluğa karşı büyük bir enerjiyle mücadele etti. Sonunda "Amele Teali" cemiyetini açma konusunda resmî izni alabildik. Milliyetçi parti onu kendi elinde tuttuğunu sanıyordu. Oysa gerçekte bu Birlik neredeyse tamamen bizim militanlarımız tarafından yönetiliyordu. Birlik birçok şube açtı, İstinye tersane işçileri, Boğaz Seyr-ü Sefain işçileri, liman tahmil tahliye işçileri vb. şubeleri.

Şu itirazda bulunulabilir ki böyle davranmak bilimsel değildir, önce bir takım sendikalar veya meslekî dernekler kurmak daha iyi olurdu ve belli sayıda sendikanın gelişmesinden sonradır ki bir "Birlik" içinde bunların işbirliği ve ortak eylemi desteklenmeliydi. Bunun tersi yöndeki tutumumuzu kaçınılmaz kılan yerel objektif şartlardır.

Nitekim bir cemiyet kurmak için kanunî izin almak öylesine zordur ve öylesine bıktırıcı işlemler gerektirir ki, birlik adına bütün bu formaliteleri bir defaya mahsus yapmak ve adeta otomatik olarak art arda şubeler açmakta muazzam bir fayda vardır.

2) Ancak tramvay işçilerinin çoğunluğu, özerk bir teşkilât halinde teşkilâtlanmayı tercih edilir buldu. Onlar da bir zaman sonra "Birlik"e katıldı. Burada da Abdi türü bir vatman, Osman yoldaş, bu hareketin başına geçti. Osman sempatizanlarımızdan biri olup direktiflerimize gönüllü uyuyor. Onun çevresinde de bizim en iyi militanlarımız var. Girişkenlik ruhuna ek olarak bu militanlardan aldığı ivme, ona kısa zamanda gerekli formaliteleri tamamlama imkânı verdi. Şimdiden bir ayı aşkın zamandır tramvay emekçileri cemiyeti faaliyettedir. Beşiktaş ve Aksaray şubeleri geçtiğimiz haftalarda kuruldu. Emekçilerin yaklaşık %40'ı daha şimdiden üye oldular. "İttihat ve Terakki"nin sürdürücüleri tarafından kurulmuş "Tesanüt" adlı hasım bir teşkilâtın üyesi tam 17 kontrolör ve kondüktör var. İlgililerin yaklaşık olarak yarısı henüz ataletlerini muhafaza ediyor ve bu teşkilâtların dışında duruyor.

3) Geriye mevcut cemiyetlerdeki eylemlerimizden söz etmek kalıyor:

a/ Tütün reji işçileri sendikası, rejinin eski hizmetkârlarının elinde eski bir teşkilâttır. Bunlar etkili bir eyleme girişme yeteneğinden yoksundur. Bu teşkilâtın etrafında 1.200 işçi toplanmıştır. Yoldaşlarımızdan ikisi sürekli bunların arasında çalışmaktadır. Birkaç aydır oldukça güçlü

bir memnuniyetsizlik hareketi bu teşkilâtı delmeye başlıyor. Bir sonraki genel kurulda az-çok devrimci bir takım unsurların idare heyetine girme ihtimali var.

b/ En çok başarıyı Şark şimendifercileri arasında kazanıyoruz. 4 üyelik bir hücre Yedikule onarım atölyesinde gerçek bir yükseliş gösteriyor. Bu yoldaşlardan biri cemiyetlerinin idare heyetinde yer alıyor. Bu cemiyet 1923'e kadar yönetimle iç içe bir takım memurların elindeydi. Geçtiğimiz yıl, Üzeyir adlı, bir ölçüde İttihatçı politikaya bulaşmış bir ustabaşı, komünistlerin propagandasıyla desteklenen güçlü bir kampanyadan sonra, cemiyet yönetimini patronların etkisinden söküp almayı başardı. Cemiyetin işçilerin eline geçmesinin hemen ardından hareketin yeni önderleri geçtiğimiz sonbaharda yarı yarıya bir zaferle sonuçlanan ünlü grevi başlattılar. Son olarak, şirket, yoldaşlarımız tarafından yayımlanan gazetedeki bir makaleyi gerekçe göstererek, şimendifercilerin iki önemli önderini kapıya koydu; bu da 24 saatlik bir protesto grevine yol açtı. Ne yazık ki hiçbir eylem işten atılmış iki emekçinin işe iadesini sağlayamadı. Bu büyük bir kaynaşmaya yol açtı. Hücre üyelerimiz bu durum ve şartlardan yararlanmak ve etkilerini genişletmek için ellerinden geleni yapacaktır.

c/ Mürettipler cemiyeti hâlâ içine kapalı durumda. Başkanı bir sempatizan. Ancak çok yaşlı ve her türlü girişkenlikten yoksun. Yoldaşlarını uykudan uyandırmak için büyük çaba harcayan bir genç yoldaşa sahibiz. Onun yürüttüğü ajitasyon henüz elle tutulur bir takım sonuçlar vermedi. Bu cemiyetin bütün Türkçe mürettipleri (400 üye) bir araya getirme ayrıcalığı var. Bunlar arasında dayanışma duygusu çok yüksek. Sınıf bilinçlerinin düzeyini yükseltmek ve mücadeleciliklerini artırmak için çok çaba harcamamız gerekiyor.

d/ Son zamanlarda hamalların, sandalcıların ve arabacılar loncalarıyla ilgilenmeye başladık. Yoldaşlarımızdan ikisi, işçileri ile patronların yan yana bulunduğu bu ortaçağ teşkilâtlarına sızmakla görevlendirildi. Söz konusu olan, komünizm açısından bâkir bir alan.

Ana hatları itibariyle son üç aylık dönemdeki faaliyetimizin sonuçları bunlardır. MK'nın dikkatini şu iki noktaya var gücümüzle çekiyoruz: Bir yandan etkimiz büyüdükçe gücümüzün ve imkânlarımızın yetersizliği gözlerimizin önünde daha net ortaya çıkıyor. Fabrikalarında veya bürolarında yorucu bir günü tamamlamış yoldaşları teşkilât çalışmalarında kullanmaya dayanan bugünkü yöntemle büyük gecikmelere uğruyoruz ve değerli fırsatları kaybediyoruz.

Belirli bir ödeme karşılığı kendilerini bütünüyle sendikal çalışmalara verebilecek teşkilâtçı kadro kazanmaya başlamak gerekiyor. Öte yandan, tecrübemiz gösteriyor ki, işçilerin sınıf bilincini hızla uyandırmak için şahsî propaganda yeterli olmuyor. Hiç olmazsa haftalık bir gazete vasıtasıyla propagandamızı iki katına çıkarmak ve etkinleştirmek gerekiyor. İstanbul işçileri arasında derginin yokluğu çok hissediliyor. Bizler işçiler arasında Aydınlık dergimizi dağıtmak için büyük çaba harcıyoruz ve bunda hayli başarılı sayılırız. Ama bütün bunlara rağmen, Aydınlık sadece iyi bir Marksist bir dergidir ve bir işçi gazetesinin yerini alamaz.

Sizden bunu Kızıl Sendika Enternasyonali'ne bildirmenizi rica ediyoruz.

Komünist selâmlarımı sunuyorum.

TKP İstanbul Bürosu Sekreteri[406]

* * *

406 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 44-45 [Fransızca]. *İtalik* bölüm belgenin Rusça çevirisinden eklenmiştir [Rusça Belge No: 48-51].

TKP MK'ye

İzmir Türkiye'nin İstanbul'dan sonraki en büyük işçi merkezidir. İzmir'de işçi sayısı 40.000'i bulmakta; ancak bu yığın son zamanlara kadar hareketsiz ve şekilsiz kalmaktaydı. İlk denemeler 22'de yapıldı ve *Aydınlık*'ın ortaya çıkıp İzmir işçileri arasında dağıtılmaya başladığı dönemde oldu. Kayıkçılar birliği ve liman hamalları birliği, onların geri kalmışlığı yüzünden, işçi sınıfının kurtuluşu açısından faydadan çok zarar vermektedir. 23 İzmir İktisat Kongresi, İzmir işçilerinin bilincini uyandırır gibi oldu. *Aydınlık*'ı okumanın etkisiyle bizim işçiler teşkilâtlanma kampanyası başlatmaya karar vermiş. İstanbullu işçi delegelerden etkilenerek ve özellikle partinin İzmir'deki temsilcisi olan bizim yoldaşın tesiri altında sendikal çalışmalar yürütmek için yüreklenmişler. Bu arada bizim çalışmalarımızın etkisiyle Aydın ve Kasaba demiryolu işçileri ve tütün işçilerinin meslekî birlik tipindeki eski işçi birliklerinde yeni düzenlemeler yapıldı. Tramvay işçilerine gelince; sendikal birleşme bakımından onlar pek çaba harcamadı. Askerî mermi fabrikasında İstanbul'daki parti sendikalarında Marksist terbiye gören ve parti üyesi bulunan kimi işçiler vardı. Onlar 5 kişilik bir hücre oluşturdu ve demiryolu işçileriyle meyve kurutma işçileri arasında ajitasyon yürütmeye başladı. 10 kişilik bir sempatizan grubu kurmayı başardılar. Büyük gürültüye sebep olan son grev onlar tarafından düzenlendi. Bilindiği gibi, meyve kurutma işçileri başarı kazandı. Demiryolu işçilerine gelince, onlar hükûmetin hakemliğini kabul etmek zorunda kaldı ki; bu da üstü örtülü yenilgi anlamına geliyor.

O zamandan beri teşkilât işlerinde pek ilerleme olmuyor. Ama sınıf bilinci yükselmiş durumda. Şimdi iki hücremiz var. Biri İzmir ve Kasaba demiryolu işçileri arasından 5 kişilik bir hücre, diğeri de makinist atölyelerinde çalışan işçiler arasından.

Merkez Komitesine şunu soruyoruz: Bizim teşkilât işlerimize ivme ve güç katacak yoldaşın gönderilmesi için neler yapıldı. Bu yoldaş maaşlı olmalı ve kendisini tamamıyla bu işe verebilmeli.

Biz burada 150 adet kadar *Aydınlık* dağıtıyoruz. Ama bize göre haftalık bir gazete işçi yığınlarını daha iyi etkileyecek ve daha çok okur bulacak.

Bu raporu Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne bildirmenizi rica ederiz.

TKP İzmir Sendika Bürosu Sekreteri
L.H.

Aslına uygun örnek
9 Kasım 1924 O. Masdar[407]

* * *

TKP MK'ye

Ankara'da aslında silâh fabrikalarında ve inşaatlarda çalışan 600 işçi var ve bu sayı günden güne artıyor, ayrıca demiryollarında birkaç memur var. Ama şehrin önemi arttıkça, işçi sayısı da artmaya devam ediyor. Ankara'da yeni fabrikalar, değirmenler, elektrik istasyonları vb. kuruluyor.

Silâh fabrikalarında işçiler, hasta ve malûller için yardımlaşma sandığı ve kooperatif kurdu. Bu iki teşkilâtın komitelerinde belirli bir rol oynayan komünistler var. Bizim yoldaşların girişimiyle sendika kuruluyor. Bu girişim diğer teşkilâtları tamamlayacak. Halk İştirakiyun Fırkası dağılmadan önce devrimci aktivite onun MK'sinin dolaysız denetimi altındaydı. Bu teşkilâtın

407 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 46 [Fransızca].

kapanmasıyla ortada kalan yoldaşlar, TKP seksiyonları halinde teşkilâtlandı. Kısa bir süre sonra en önde gelen üyeler ülkeye dağıldı. Bundan üç ay önce Sendika Bürosu bana, Ankara'daki parti üyelerini, fabrikalarda üretim kollarında hücreler şeklinde teşkilâtlama görevi verdi. Şu an elimizde 7 üye ile 9 sempatizan var. Bunlar üç hücreye dağılmış durumda. Hücrelerin ikisi silâh fabrikalarında ve biri demiryolu işçileri arasında. Sayıca az olmamıza rağmen etkimizde bulunan 500 işçi var. *Aydınlık*'ı 70 adet satıyoruz. Günlük ya da haftalık gazetenin en azından 200 okuru olacak.

Eskişehir demiryolundaki yoldaşlarımızla sıkı bağlantı içindeyiz. 1.500 üyeyi birleştiren Bağdat demiryolu merkez komitesi tam da burada, Eskişehir'de bulunuyor. Bu teşkilâtta 6 kişilik hücresiyle partimiz büyük bir etkiye sahip. Küçük aylık *Demiryolu* dergisi yazarları arasında bir yoldaşımız var. Bizim buradaki yoldaşlar edebiyat işlerinde deneyimsiz. Parti Eskişehir'e en az iki saygın ve sorumlu yoldaş göndermeli. Biri teşkilâtlanma işleri için, diğeri de edebiyat işleri için. İstanbul'da basılacak bir işçi dergisi Eskişehir'de çok başarılı olabilir. *Vazife*'nin burada çok sayıda sadık okuru vardı. Bizim yoldaşlar burada 50 adet *Aydınlık* satıyor.

Devrimci selâmlar,
TKP Sendika Bürosu Ankara ve Eskişehir Sekreteri
A.N.

3 Kasım 1924
Aslına uygun örnek
O. Masdar[408]

* * *

Aynı sürece ilişkin Eskişehir vilâyeti faaliyet raporu da esas itibarıyla teşkilâttaki gelişmeler ve demiryolcular arasındaki çalışmalara dönüktür. Benzeri vilâyet çalışma raporları, o dönem muhtemelen merkezî faaliyetin içine dâhil edilerek Doğu Seksiyonu'na gönderildiği için ayrı raporlar halinde arşivde bulunmamaktadır.

Eskişehir vilâyeti faaliyet raporudur [2,5 aylık]

İktisadî:

Eskişehir hakikaten bir ziraat memleketidir. Mahsulâtı hububata münhasır gibidir. Mamafih hububat istihsalatı oldukça mühim bir rol oynamaktadır. Fakat bu son günlerde piyasa durgun olduğundan mahsulât gayet ucuz fiyatlarla satın alınmaktadır. Köylü ise mahsulünü satmak mecburiyetinde bulunduğu bir zamanda olduğundan emtiasını elinden ucuz fiyatlarla çıkarmaktadır. Bizce bu piyasa durgunluğu şehir tüccarlarının bir spekülasyonudur. Çünkü hariçte hububat para etmektedir. Köylü ise malını mahallinde elinden çıkartmaya mecbur olduğundan bu spekülasyona kurban olmaktadır. Memlekette sair alış veriş oldukça iyidir. Mahalli burjuvazi kuvvetlidir. Ve zahire borsasına tamamıyla hâkimdir.

"Umumiyetle Halk"
1 – Yüksek tabaka burjuvazi. 1 – Memleketin iktisadî ve siyasî hayatına hâkim vaziyettedir.
2 – Feodal burjuvazi. 2 – Yüksek tabaka burjuvaziye temessül etmeye çalışmaktadır.

408 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 47 [Fransızca].

3 – Küçük burjuvazi. 3 – Memleketin ekserisini bu sınıf teşkil etmektedir ki bunlara köylü ve ufak esnaf dâhildir.

4 – Amele. 4 – Amele sınıfı ise memleketin tamamıyla proletarize olmuş bir halde değildir. Mevcud şimendifer işçileri kısmen aristokrat ve kısmen de aile cihetinden oldukça mal ve mülke sahip küçük burjuvazidir.

Mamafih her yerde olduğu gibi bu memlekette de sınaî teşebbüsatın inkişâfı, yani kapitalizmin inkişâfı başlangıcını görüyoruz. Evvelâ şimendifer imal etmeye mahsus büyük bir şimendifer fabrikasının, saniyen, şehri tenvir edecek elektrik fabrikasının ve salisen şehir haricinde büyük tayyare fabrikasının ve müteaddid değirmenlerin hal-i inşada oldukları görülmektedir. Bütün bu inşaat köyden şehre köylü sınıfının fakir tabakasını celb etmektedir. Bu suretle proletarize seyri vukua gelmektedir. Bu inşaata ilaveten yeniden yapılmakta olan yollarda ve sairelerde köylerden amele gelmektedir. Mamafih yukarıda da söylediğim gibi bu amele köyle olan rabıtasını muhafaza etmektedir. Amele miktarı yedi-sekiz bin miktarındadır. Bunlardan 1.000 kadarı şimendifer atölyesinde ve bin kadarı da taş ocaklarında ve inşaatta çalışmaktadırlar. Proletarize olmak itibarıyla en iyisi şimendifer amelesidir.

Köylü: Memleketin en mühim kısmını köylü unsur teşkil etmektedir. Mamafih buradaki köylü diğer memleketlerdeki köylüye nisbeten daha şuurludur. Çünkü burada makinecilik ileri gitmiştir. Zer'iyat [Ziraat] makinelerle traktörler[le] yapılmaktadır. Kara saban kullanılmamaktadır. Varlığın şuuru tevlid ettiğine nazaran bu memleketin köylü sınıfının şuurunu oldukça ileri bir şuur add icab eder. Köylere tahsilâta giden arkadaşların mahallinde yaptıkları tedkikat bize bu fikrin doğruluğunu isbat etmiştir. Çünkü köylerde sınıfî tezadlar müthiş bir surette göze batmaktadır. Bir tarafta oldukça kapitalize edilmiş büyük bir çiftlik ve ağası, diğer tarafta az toprağa mâlik fakir köylü. Köylünün en ziyade müşteki olduğu şey vergilerdir. Köye en aşağı yedi sekiz tahsildar gelmektedir. Meselâ, emlak vergi tahsildarı, Ziraat Bankası tahsildarı, tayyare ianesi tahsildarı... Köylerde şayan-ı dikkat unsurlardan birisi de askerlik etmiş, oldukça gözü açılmış münevverimsi unsurlardır. Bunlar köyünden ayrıldıktan sonra maddeten iflasa uğramış ve şimdi ötede beride köy ağaları nezdinde istismar edilen unsurlardır. Mamafih umumiyetle halk kitleleri sermayenin teraküm devrinde her yerde olduğu gibi fevkalade ezilmektedir.

İçtimai Müessesât

Burjuvazi sınıfının her yerde olduğu gibi burada teşkilâtı, Halk Fırkası, Türk Ocağı ve bunların himayelerindeki dört futbol kulübü, üç dans salonudur. Bilhassa futbol kulüplerini maddeten himaye etmektedir. Ve futbolcular için mükemmel bir saha yaptırmıştır.

Ameleye aid içtimaî müessesât: İsmi mevcud cismi olmayan bir şimendiferciler cemiyeti, sonra mahalli esnafların lonca teşkilâtlarıdır ki bunlar da, bıçakçılar, terziler, sobacılar, demirciler, esnaf cemiyetleri ve sairedir.

Bütün bu yukarıda saydıklarımızı nazar-ı itibara alan TKP'nin Eskişehir merkezi, faaliyeti üç noktada teksif etmek istedi: 1 - Amele cemiyetleri tesisi, mevcudları ihya. 2 – Bu suretle meydana çıkacak aktiflerden faal fırka arkadaşları seçmek. 3 – Köylü arasında teşkilât vücuda getirmek.

Bunları yapmak için acaba ne yaptı? Bütün bunları yapmak için evvelâ bir vilâyet merkezi vücuda getirmek lâzımdı. Bu merkezi teşkil edecek arkadaşlar, evvelâ (ferdî takviye) yapıldıktan sonra ikisinin gayet iyi ve şuurlu olduğuna kanaat hâsıl edildi. Diğer üçüncüsü de bu iki arkadaşın fikriyle vilâyet merkezine intihab edildi. Ve mesaî şu suretle taksim edildi. Bir katib-i mesûl, bir meslekî birlikte çalışacak, transport ve bir de teşkilâtçı yani dört arkadaş bunlardan

teşkilâtçı olan en yeni bir arkadaştı... Diğerleri evvelce de fırkada bulunmuş yani fırkanın eski azaları idi.

Şimdi yapılan içtimaları şöylece bir hülasa edelim.

1 – "Teşekkül içtimaı" ve "Şimendifercilerin cemiyet meselesi" konuşuldu. Biraz *Aydınlık* külliyatından mütalaa edildi.

2 – *Aydınlık* külliyatından biraz mütalaa, cemiyeti canlandırmak için lâzım gelen mesaî için tarz-ı hareket ve amelelerle kumpanyanın yaptığı konturat meselesi görüşüldü. Konturatonun aleyhinde bulunmasına karar verildi. Ve buna da fabrika dâhilinde muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

3 – Stabilizatsiya [Rusça, istikrarlılaştırma] hakkında bir daklad ve cemiyetin reisi davet edilerek onun tarz-ı hareketi hakkında kendisiyle münakaşa edildi. Ve bir yeni heyet-i idare intihab edilerek faaliyete geçilmesine karar verildi. Bunların tatbikini bu cemiyet reisi üzerine aldı. Çünkü depoda eskiden beri fırka azası imiş. Kendisine cemiyetin ne suretle çalışması lâzım geldiğini mübeyyin bir de uzun rapor yaptık. Bu raporda cemiyet muhtelif şubelerde faaliyet icra edecek idi, bir bina tutacak, kütüphanesi, hastahanesi, misafirhanesi, bir de mecmuası (ki bu mecmua tahminen on beş yirmi nüsha kadar intişar etmişti) bulunacaktı. Biz de bu mecmuayı Türkiye mikyasında bir profesyonel hareket gazetesi olarak intişar ettirecektik.

4 – Geçen haftadan herkesin üzerine aldığı dakladlar yapıldı (yani komünizm elifbası muhtelif aksamı muhtelif arkadaşlara tevzi' edildi. Herkes bu suretle hem malûmat elde ediyor ve hem de söz söylemeye alışıyordu.). Bu sırada ferdi takviye yapılarak yetiştirilen iki arkadaşın, bir arkadaşın kâtipliği altında bir hücre yapılması kararlaştırıldı ve bu suretle yeniden üç arkadaş kazanılmış oluyordu.

5 – Cemiyetin reisi olduğunu söylediğim arkadaş fevkalade ihmal ve teseyyüb yaparak bizim cemiyet dâhilinde faaliyette bulunmamıza mani olmaya başladı. Ve biz de kendisiyle olan alâkamızın kat'ına karar verdik ki bu suretle eski azalardan biri ihraç edilmiş oldu. Ve içtimada dört köye bera-yı vazife giden bir arkadaşımızın köylü arasında tedkikat yapması kararlaştırıldı. Ve yine bu içtimada da tezyid-i malûmat için dakladlar yapıldı.

6 – Burada artık cemiyetten haber gelmediği ve Amele Teali Cemiyeti'nin şubesinin burada açılması lâzım geldiği kararlaştırıldı. Çünkü sabık cemiyet ancak yirmi otuz azası var idi. Bunun kitlevî bir teşkilât olmaması dolayısıyla yıkılmasında bir beis görülmedi. Mamafih bu cemiyeti tamamıyla imhaya karar verilmedi. Ancak hariçte bir teali cemiyeti açmak ve cemiyet de canlanırsa onu da sinesine almak. Yine bermutat dersler yapıldı.

7 – Yine dersler yapıldı. Oraca artık materyalin kalmadığını dolayısıyla materyal sevki hususunda merkeze müracaat edilmesine karar verildi.

Şimdi oradaki kadroyu şöyle tesbit etmek lâzım gelir.

Eskiden mevcud		Yeniden alınanlar
Kâtib-i mesûl	1 Abdülkadir	1 Hüsnü
	2 Salâh	2 İbrahim
Meslekî harekât		3 Nasuhi
	3 Ömer	
	4 Ben	

İhraç edilenler veyahut terkedenler: Ömer, Salâh

Mütebâki

1- Abdülkadir, 2- İbrahim, 3- Hüsnü, 4- Nasuhi

Kısa ilaveler:

1 – Memleketin gayet ufak olması nazar-ı itibara alınarak oraya gönderilecek arkadaşın buradan şimendifere girerek gitmesi ve oradaki arkadaşlara legal olarak temas etmemesi lâzımdır.

2 – Umum şimendifercilerin yekûnu 6.000 kişidir.

3 – Memleket dâhilinde profesyonel harekâta daha ziyade ehemmiyet vermek lâzımdır. Çünkü ancak meslekî harekât sayesinde biz faal elemanları görüp kadromuz dâhiline alabileceğiz.

4 – Binaenaleyh profesyonel harekâtı idare eden bir gazetenin tesisi bence zarurîdir.[409]

* * *

Şimdi de TKP'nin Profintern'e temsilci olarak tayin ettiği Mâlik'in 1925 Ocak başında Türkiye'deki işçi sınıfının ve teşkilâtlarının durumu ile ilgili Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne sunduğu ilk sayfası eksik raporu, ardından da genel ilkeler ile ilgili sunduğu raporu ele alalım. Mâlik'in Amele Teali Cemiyeti değerlendirmeleriyle, 1925 Akaretler Kongresi'ne sunulacak değerlendirmeler birebir örtüşmektedir.

Türkiye'de İşçi Hareketi üzerine Rapor

Türkiye sanayi gelişmesinin arifesinde. Sanayinin değişik kolları birkaç şehrin çevresinde aşağıdaki gibi toplanmış durumda:

İstanbul işçi sayısı

1) Haliç Tersane-i Hümayûn, Boğaz'da Fransız Şirketine ait İstinye Tersanesi ve diğer gemi yapım ve onarım şirketleri	3.000
2) Feshane mensucat fabrikası (işçilerin çoğu kadın)	1.000
3) Rum ve Ermeni duvarcı ustaları kooperatifi	3.000
4) Elektrik fabrikası (Silâhtarağa)	600
5) Su fabrikası (Terkos) 5') Bu kurumun zenci işçileri	60 1.000
6) İki bira fabrikası	600
7) 13 un fabrikası	2.000
8) Linyit kömürü için Kâğıthane'ye dekovil	200
Taşımacılık ile ilgili dallar özel olarak belirtilmiştir	

409 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27-36, Belge No: 62-67 [Eski Türkçe].

İzmir işçi sayısı

1) Uçak fabrikası (150'si dışında hepsi asker)	1.200
2) Askerî sanayi (top fabrikası)	300
3) Kuru meyve (üzüm, incir, tütün)	20.000
4) İplik fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	500
5) Halkapınar mensucat fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	600
6) Kutu fabrikası (6 fabrika)	600
7) Pamuk fabrikası (3 fabrika)	1.200
8) Kimyasal boya imâlatında kullanılan palamut fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	1.000
9) Bira fabrikası	200
10) Halı fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	600
11) Meyan kökü fabrikası	800
12) Demiryolu montaj fabrikası	500
Denizcilik, taşımacılık ve liman işçileri özel olarak belirtilmiştir	

Eskişehir
İşçi sayısı
1) Demiryolu montaj fabrikası (bu işçiler iki aylık bir gazete yayınlıyor) 500

Ankara
İşçi sayısı
1) İmâlat-ı Harbiye fabrikası 1.000
2) Dekovil montaj fabirkası 500
3) Teşkilâtlı duvarcı ustaları 300

Bursa
İşçi sayısı
1) İpekçilik (münhasıran kadın ve çocuklar) ?

Edirne
İşçi sayısı
1) Demiryolu atölyesi 250
2) Birlik etrafında teşkilâtlı işçiler 300

Adana
İşçi sayısı
1) Yeni elektrik fabrikası ?
2) Pamuk fabrikaları 4.000

Kastamonu
İşçi sayısı
1) Yeni kurulan kenevir fabrikası ?
2) Yeni kurulan deri fabrikası ?

Samsun
İşçi sayısı
1) Reji Tütün Fabrikası 1.000
2) Amerikan şirketine ait 2 tütün fabrikası 3.000

Adapazarı
İşçi sayısı
1) Araba ve tarım makineleri fabrikası 700
50.310

Maden sanayi işçi sayısı

1) Ereğli-Zonguldak havzasında taş kömürü çıkarımı: 12 büyük ve 128 küçük maden. Yıllık istihraç 700 bin ton	15.000
2) Balya Karaydın gümüşlü kurşun madenleri (Şirket sermayesi son zamanlarda 30 milyon franktan 40 milyon franka yükseltildi)	8.000
3) Ergani (bakır madeni), Küre, Bolgar, vb.	6.000
4) Taş ocakları	4.000
	33.000

Taşımacılık işçi sayısı

1) Anadolu demiryolları	5.500
2) Şark Demiryolları	2.000
3) Aydın demiryolları ve bağlantıları	1.200
4) Şirket-i Hayriye	300
5) Haliç Şirketi	150
6) Seyr-i Sefain	1.100
7) İstanbul tahmil tahliye işçileri	5.500
8) Diğer limanların (İzmir, Samsun, Trabzon, İnebolu, Mersin vb.) tahmil tahliye işçileri	4.500
9) İstanbul – İzmir taşımacılığı	1.200
10) Elektrik, gaz, tünel	600

Taşımacılığı incelerken kabotaj hakkının son zamanlarda Türklerin eline geçtiğini ve 200 km.'lik yeni bir demiryolu hattının tamamlandığını göz önünde bulundurmak gerekir.

TOPLAM OLARAK
İşçi sayısı
Tam anlamıyla sanayi 50.000
Madenler 33.000
Taşımacılık 22.100
105.100

İşgünü süresi ve asgari ve azami ücret

Az-çok tipik birkaç şehir	İşgünü Çalışma Süres		Ücret	
	Asgari	Azami	Asgari	Azami
İstanbul	8	13		
Erkek			80	250
Kadın			40	110
Çocuk			10	90
İzmir	9 ¼	13 ½		
Erkek			115	500
Kadın			80	160
Çocuk			30	150
Ankara	8	10		
Erkek			100	450
Çocuk			30	120
Zonguldak	10	14		
Erkek			60	200
Kadın				
Çocuk			15	60

Grev Hareketi (1924)

	Grevci sayısı	Grevde geçen süre
1) Tramvay işçileri grevi 1/I 1924	400	6 saat
2) İkinci tramvay işçileri grevi 1/VI	500	1 gün
3) Halkapınar-İzmir hattı demiryolcuları grevi (Fransız demiryolu şirketi)	70	3 gün
4) Mensucat fabrikası işçileri grevi	?	?
5) Şark Demiryolu işçileri grevi	600	?
6) İkinci Şark Demiryolu işçileri grevi	600	?

Bu Grevlerin Sonuçları

1/ Başarılı olmayan iktisadî grevler

2/ Barikat savaşına varan çatışmalar. 3 yaralı. 19 işçinin işten atılması. Başarısız grev.

3/ Yarı başarılı grev. Ücretlerde %15 artış. Tamamen iktisadî diğer talepler Şirket tarafından reddedildi.

4/ Başarılı grev:

5/ Yarı başarılı grev:

6/ Yarı başarılı grev:

Diğer talepler ve işçi hareketleri

a/ Gaz fabrikası işçileri, özellikle ücretlerinin artırılması, işgününün kısaltılması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi yönünde iktisadî taleplerde bulundular. 1/XI/1924

b/ Amele Teali'nin teşkilâtlandırdığı Haliç Ayvansaray'daki 300 un fabrikası işçisi aynı taleplerde bulundular. /XI/1924.

c/ Türkiye son zamanlarda geniş bir üniversite öğrencisi hareketine sahne oldu. Üniversite öğrencileri İstanbul Tramvay Şirketi'ne karşı grev ve gösteri yaparak seyahat ücretlerinin yarıya

indirilmesini talep ettiler; hatta Tramvay İdaresi binasını işgal ettiler. Şirket, bu yılın ikinci grevi sırasında işten atılmış 19 işçiyi kendisine karşı yönelen öğrenci hareketinin başlatıcıları olarak suçladı. 19 işçi bu açıklamayı yalanladı.

Meslekî Hareket

Antant İşgali Altında

İstanbul'un Antant kuvvetlerince işgali dönemi boyunca ve İttihat ve Terakki'nin dağılması üzerine Türkiye'de çok sayıda parti, bu arada Sosyalist Parti (1919) de kuruldu.

Bu parti 20.000 işçiyi kucaklıyordu ve Türkiye'de ilk kez 1 Mayıs'ı düzenledi. Sosyalist Parti, söylemeye bile gerek yok, Antant'ın, adlı adınca İngilizlerin elinde bir silâhtan başta bir şey değildi. Sonuçta, faaliyet yokluğu nedeniyle, üyeleri arasında popülaritesini kaybetti ve Sosyalist Parti dağıldı.

* * *

Devamcısı, Müstakil Sosyalist Parti'ydi ve aynı şartlarda teşkilâtlandığından, aynı akıbete uğradı.

Hükûmetin "Birlik"i

1921'de Birlik, yerli burjuvazi tarafından kuruldu. 32 şubesi vardı ve toplam 15.000 işçiyi kucaklıyordu. Seçimlerden sonra, mevcudiyeti hükûmetin amaçları bakımından anlamsız, tersine tehlikeli hale gelen "Birlik" kurucuları tarafından dağıtıldı (1924'ün ilk yarısının sonlarına doğru).

Birlik'in en büyük faaliyeti Max Donald'ı [Ramsey MacDonald] İstanbul'a davet etmek ve onun seyahat ve şerefine verilen yemek giderlerini karşılamak üzere üyelerinden 25'er kuruş toplamasıdır.

Amele Teali Cemiyeti, kızıl teşkilâtımız

Bu da 12/VIII 1924'te kuruldu. Bu açılışın ertesi günü çeşitli şehirlerden, yani İstanbul, İzmir, Eskişehir, Edirne'den işçiler İstanbul'da toplanarak illegal "Profbüro"nun açılışını yaptılar.

Bu Profbüronun şu fabrikalarda nüveleri vardır: İzmir demiryolu ve uçak fabrikaları, Ankara İmâlat-ı Harbiye fabrikası, yine Ankara'da dekovil fabrikası; İstanbul'da Haliç ve İstinye tersaneleri ve Feshane fabrikası.

Profbüro Türkiye Komünist Partisi'nin yönetimi altında çalışıyor. TKP, bir Profbüro temsilcisini Kızıl Profintern'e gönderdi.

Amele Teali, Profbüro'nun legal halidir. Daha şimdiden kendi etrafında işçi yığınlarını bir araya getirmeyi bildi. 15 şubesi var; buralarda bizim nüvelerimiz faaliyet yürütüyor.

Daha şimdiden Teali'nin günden güne büyüdüğünü görüyoruz. Kimi işçi hareketlerine, özellikle Ayvansaray'daki değirmen fabrikaları işçilerinin hareketine rehberlik etti. Merkezî idaresi tamamen komünist yoldaşlardan oluşuyor. Sadece sekreteri, ilk zamanlar kasten seçilmiş bir Kemalist'ti. Ancak bu kişi istifa etmek zorunda kaldı.

Dolayısıyla Teali bir kızıl işçi teşkilâtıdır; etkisi her geçen gün büyüyor.

6/I 1925

Kızıl Profintern'deki

TKP temsilcisi Mâlik (S)[410]

410 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 3-7 ve 10-13 [Fransız-

* * *

Profbüronun ve Amele Teali Cemiyeti'nin (ATC)
teşkilâtlanma ilkesi ve faaliyeti hakkında rapor

Hükûmet, son Meclis seçimlerinden önce işçi kitleleri arasında bir zemine sahip olmak üzere ünlü "Birlik"i kurdu; ancak rolü sona erdiğinden, kurucusu tarafından dağıtıldı. "Birlik" çevresinde çok sayıda işçiyi, 15.000 işçiyi toparlamıştı. Söylemeye bile gerek yok, önderler oportünistlerdi.

"Birlik"ten sonra bir meslekî dağınıklık dönemi yaşandı, ardından Türkiye Komünist Partisi'nin girişimiyle Amele Teali Cemiyeti kuruldu. Bunun MK'sı münhasıran komünistlerden oluşuyordu. ATC hücreleri, değişik fabrikalarda bulunan komünist hücrelerin çevresinde oluşuyor.

ATC'nin teşkilâtlanma sistemi öyledir ki, MK, Türkiye'nin değişik şehirlerinde ve İstanbul'un farklı semtlerinde bulunan ve etraflarında o semtin fabrikalarını birleştiren genel toplantısında seçilmelidir. Ancak hâlihazırdaki MK, teşkilâtın yeni kurulduğu göz önünde bulundurularak, Komünist Partisi MK tarafından tayin edilmiştir.

ATC MK, şubelerine bağlı fabrika işçilerinin gerek iktisadî hayatını, gerekse grev hareketini düzenliyor, işçi sınıfının çeşitli taleplerini gerçekleştirmek için hükûmetle iletişim kuruyor.

Profbüro, ATC'nin illegal biçimidir. Profbüro tarafından temsil edilen çeşitli fabrikaların adları önceki raporumda anılmıştı. ATC ve Profbüro, TKP'nin manevî desteği ve maddî yardımıyla çalışıyor.

Teşkilâtlanmasının başında ATC, yasal bir zemine çıkabilmek için, başkanlığına Halk Partili-Kemalist birini, İsmail'i seçti. ATC'nin muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile hiçbir alakası yoktur.

Propaganda imkânımız, fabrika hücrelerimizle sınırlı. Bir "Resimli İşçi Gazetesi" yayınlama girişimi var. Profbüro, aynı şekilde Türkiye'de bugünlerde hüküm süren biçimsel özgürlükten faydalanarak birkaç broşür ve propaganda kitapçığı yayınlamak istiyor; ancak maddî imkânsızlık bu girişimi engelliyor.

Meslekî bir organ yayınlanması konusunda Profintern'in son kongresinde hazırlanmış karar suretinin yaşama geçirilmesi ricamızı tekrar etme gereği duyuyoruz. Hâlihazırdaki tek propaganda aracımız, iki ayda bir yayınlanan "Aydınlık Fevkalade Amele Nüshası" ve Parti MK'nin yayınladığı birkaç broşürdür.

Profbüro'nun Profintern Temsilcisi
Mâlik (S)[411]

---

ca], aynı belge ilk sayfası eksik, ancak bu kez sonunda tarih ve imzalı olarak CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 269-277.

411 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 214-215 [Fransızca].

TKP'nin 1924 Son Çeyreğindeki Faaliyetleri

Eylül ayından itibaren, yukarıda sözünü ettiğimiz Doğu Seksiyonu ile tartışmanın ötesinde, yürütülen faaliyetler yine çoğu zaman Mirniy üzerinden raporlanmıştır. Ağustos sonunda kaleme alınıp Eylül başında ulaşan aşağıdaki raporda, KUTV'deki öğrenimini tamamlayıp dönenler hakkında bilgi verildikten sonra, halen Moskova'da bulunan V. Dünya Kongresi delegesi Halim [Hasan Âli] ile KUTV'de bulunan Vâlâ, Tekin ve Fevziye'nin ülkeye ivedi olarak gönderilmesi, propaganda için film ve yayınlar için klişe talep edilmekte ve nihayet Doğu Seksiyonu'nda çalıştığı öğrenilen Roland ile ilgili şikâyet yinelenmektedir.

Girdi No. 788
8/9-24.

Sayın Petrov yoldaş.

TKP MK'ye para verilmesine dair şifreli telgrafı aldım.

Bir sonraki postayla bundan sonraki TKP çalışmasıyla ilgili bütün materyallerin gönderilmesini rica ediyorum. Sizin talimatlarınıza, özellikle yayın ve literatür çalışmalarıyla ilgili talimatlarınıza ihtiyacım var.

TKP'nin ekteki mektubunda yoldaşlar Roland yoldaşın Komintern Doğu Seksiyonu'ndan çıkarılmasını istiyor. Ben zamanında konuyu Brike yoldaşa yazmıştım. Onun faaliyetleri sık sık şikâyetlere yol açıyordu. Parti çevrelerinde pek sevilmez ve saygın biri değildir.

Komünist selâmlarımla. S. Mirniy /İmza/.

İstanbul, 23/VIII
No. 80[412]

* * *

KEYK Prezidyumuna

Yoldaşlar,

Doğu Üniversitesi'ni bitirmiş dört yeni yoldaş İstanbul'a geldi.[413] Parti, Bolşevik devriminin canlı kaynağından su içmiş bu militanlardan yararlanabilir olmaktan büyük mutluluk duyuyor. Onları daha şimdiden teşkilâtımızın değişik şubelerinde görevlendirdik. Yakın bir gelecekte onlara bağladığımız umudu boşa çıkarmayacaklarından eminiz. Halen aynı durumdaki yoldaşların Moskova'da kalmalarında ne bir fayda, ne de bir mecburiyet olduğunu düşünüyoruz. Şimdiye kadar bizi en çok kaygılandıran şey, onların durumlarını hukukîleştirmek meselesiydi. Bugün bu düzeydeki meseleler tamamen ortadan kalktı. Hükûmet bir kararname yayınladı;

412 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 356 [Rusça].

413 Yukarıda Vâlâ'nın 7.VII tarihli mektubunda da sözü edilen bu 4 kişi şunlardır: 1) Nâzım Hikmet, 2) Raşit Fahri, 3) Mustafa Osman, 4) İsmail İbrahim.

buna göre ülkeyi herhangi bir sebeple pasaportsuz olarak terk etmiş her Türk, herhangi bir cezaya uğramaksızın ülkeye dönebilecek. Bu gibi kişilere bu haktan yararlanabilmek için bir yıllık, yani 1925 Temmuz sonuna kadar süre tanındı. Bu çerçevede Cevat yoldaş bile memlekete dönebilir. Şurası muhakkak ki, sürgün edilmiş bir kişi olarak, yeniden sınır dışı edilmesi konusunda küçük bir risk var. Ancak başlangıçta gizlenerek ve pek kendini fark ettirmeyerek burada kalmasının mümkün olduğuna inanıyoruz. Cevat'ın dışında MK'miz özellikle Vâlâ [Nurettin], [İsmail Hüsrev Tökin] Tekin ve Fevziye yoldaşların dönmesini istiyor. Bu üç yoldaşın orada bulunması için hiçbir sebep yok;oysa burada son derece faydalı olacaklar. KEYK'ten, bu mektup eline geçer geçmez bu yoldaşlara vakit kaybetmeksizin geri dönme emri vermesini açıkça talep ediyoruz. Onları Eylül ayının ilk haftasında İstanbul'a bekliyoruz.

MK'miz, son toplantılarından birinde, devrimle ilgili bir dizi filmin İstanbul'da gösterilmesi konusunu ele aldı ve bunların gösterilmesinin sadece propaganda değeri olmayıp partiye önemli gelir de getireceği değerlendirmesini yaptı; bu çerçevede Moskova'daki sinema idaresinden bunları talep etmeye karar verdi. Bu filmlerin, şehrimizin belli başlı sinema salonlarında önemli başarı sağlayacağını düşünüyoruz. Dolayısıyla oradaki yoldaşlarımızdan herhangi birine bu filmlerden bazılarını edinip bize gönderme yetkisi vermenizi rica ediyoruz.

Klişe yaptırılması burada çok pahalıya mal oluyor. Dergimize daha çok albeni kazandırmak için onu desen ve gravürlerle bezemeye ihtiyaç duyduğumuzdan, mali imkânlarımızın ötesinde bir takım masraflar yapmamız gerekiyor. Bu sebepledir ki Moskova'daki resimli yayınlardan bize daha önce kullanmış olup artık kullanmadıkları bir dizi klişeyi hediye etmelerini istemek aklımıza geldi. Bu klişeleri tedarik etme konusuyla ilgili olarak Alimov yoldaşı görevlendiriyoruz. Ekte bu konuyla ilgili mazbatayı gönderiyoruz.

V. Kongre sonuçları konusunda henüz kesin bilgilere sahip değiliz. Kararlar elimize geçer geçmez ve delegelerimiz geri döner dönmez, partimizin halihazırdaki durumu ve yüz yüze bulunduğumuz konjonktür ile ilgili daha ayrıntılı bir rapor göndereceğiz. Bu çerçevede delegemiz Halim'e vakit kaybetmeksizin geri dönmesini bildirmenizi rica ediyoruz.

Bu arada öğrendiğimize göre, provokasyon ve maceracılık gerekçesiyle TKP'den ihraç edilmiş ve Türkiye'deki herhangi bir işçi teşkilâtı ile ilişkisi bulunmayan Roland adlı kişi, hâlihazırda KEYK Doğu Seksiyonu'nda çalıştırılacakmış. Bu haber, Rum ve Yahudiler de içinde olmak üzere, tüm yoldaşlarımızda derin bir rahatsızlığa yol açtı. Dahası bu maceracı, korkaklığı veya tedbirsizliği yüzünden Partimizin en iyi militanlarının tutuklanmasına sebep olmuştur. TKP MK bu zararlı kişinin Komintern organlarından ve Doğu Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasını talep ediyor.

O. Masdar (MÜHÜR)[414]

MAZBATA

TKP, ALIMOV yoldaşa, Türk partisi adına belli sayıda sinema filmi ve baskı klişesi almak üzere yetkili makamlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunma görevini verir.

İlgili makamların kendisine yardım ve destek vermesini ve kendisine güven duymasını rica ederiz.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar
18 Ağustos 1924[415]

414 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 641-642 [Fransızca].
415 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 325 [Fransızca].

* * *

Fransızca ve el yazısıyla kaleme alınmış aşağıdaki metin, büyük ihtimalle Krestintern'in 1. kuruluş yıldönümü vesilesiyle çıkartılmış bildirinin Moskova'da bulunan Vanlı Kâzım tarafından yapılmış çevirisidir. TKP'nin merkezî ve taşra raporlarında, bildirinin altında adı geçen İşçi-Köylü Birliği teşkilâtının varlığı ve faaliyeti hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Dünya Köylüleri ve İşçileri

Köylü kardeşler zor bir durumdayız zira her geçen sene bir öncekinden daha kötü; babalarımız, geçmişte, hayatlarından memnundular; bizler ise, halen büyük bir terörün içinde yaşıyoruz. Öte yandan köylülere ait toprağa gelince, üretmesi gerektiği gibi üretmiyor zira bakımı yapılamıyor; hükûmet ise topraktan korkunç vergi alıyor ve toprak pek az üretebiliyor ve hükûmet gerektiğinden çok yüksek vergiler aldığından, geriye köylüye asgari gerekli miktar kalıyor. Oysa ki zenginler tüm üretime el koyuyor. Bu böyle devam etmez. Umumiyetle hükûmet her zaman zenginlere yardımcı oluyor ve hiçbir zaman yoksullara yardım etmiyor. Öte yandan işçilerin birleşme gücü var ve birlikleri sayesinde her biri 30 kuruş gündelik almayı ve günde 8 saat çalışmayı başardılar. Bu bildiriyi dikkatle okuyup birleşin. Bir kez birleştiğinizde hükûmetten tüm taleplerinizi elde edeceksiniz. Hükûmetten vergilerin düşürülmesini, eski borçlarınızın iptal edilmesini talep edin; tarım kredisi talep edin; zengin Yahudilere ve zengin Almanlara ait işlenmeyen toprakların size verilmesini ve yoksul köylüler arasında bu toprakların paylaştırılmasını talep edin; köylerde yol ve su, özel bir hekim, giderleri devlete ait olmak üzere çocuklarınız için okul açılmasını talep edin. Birliksiz köylü güçsüzdür.

İşçi-Köylü Birliği
1 Ekim 1924[416]

* * *

Mirniy, Ekim başında kaleme aldığı etraflı raporunda, *Aydınlık* dergisinin hattındaki düzelmeye, içeriğinin "işçileşmesi"ne işaret ettikten sonra, özellikle işçi hareketi içindeki çalışmada sağlanan başarılara, bu arada bu alanda Aydemir'in Doktor'a rağmen yaptıklarının olumlu sonuçlarına vurgu yapıyor. Mirniy, Moskova'yı tanımayan TKP yöneticilerinin Komintern disiplini, kontrolü ve talimatları hakkındaki tutumlarının Doğu Seksiyonu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ve "bizde öyle olmaz" kaçamak noktalarının giderilmesi için kimi ipuçları veriyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün "yeniden eğitilme" ihtiyacını yerine konacak kadro olmamasıyla açıklamanın yanı sıra KUTV'den gönderilecek kadroların seçiminde işçi ağırlığının öneminin altını çiziyor. Mirniy, bu arada genel politik doğrultu ve özellikle Trakya'da teşkilâtlanma ile ilgili yeni yönelimlere değinirken, Balkan Komünist Federasyonu bakımından sorunun ele alınması gereğini gündeme getiriyor. TKP MK'nin de sürekli şakâyet ettiği bağlantı ağı meselesini irdelerken ise Mirniy temkinli davranıyor ve eski anlayışla bunun halledilemeyeceğine özellikle dikkat çekiyor.

416 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 27-28 [Fransızca].

Girdi No. 865/c - 14/X-24.
Gönderildi: No.939/c – 31/X. Gizli.

Pek Sayın Petrov yoldaş.

Önceki postayla[417] size TKP'nin son yayınlarını yolladım. Konsolosluktaki günlük çalışmaların ve kayıt işlerinin yoğun olması, ne yazık ki, en ilginç yazıların çevirisini yapmamı engelledi. *Aydınlık*'ın son sayılarındaki "yeni doğrultu" oldukça ilginç. Dergi kuşkusuz düzeliyor. Gerçi, redaksiyon tarafından oldukça isteksiz karşılanan ve derginin "işçileştirilmesine" yönelik ilk denemeden sonra, onlar da derginin daha anlaşılır hale getirilmesinin onu yığınlara yakınlaştırdığına ve tirajın artmasına yol açtığına ikna oldular. Türkiye koşullarında 1.500'lük bir tiraj oldukça yüksek sayılır. Onlar, deyim yerindeyse, bir "işçi" *Aydınlık*'ını çıkarma lüksünü bile elde ettiler.

Ancak, burada başka bir endişe beliriyor. Tiraj peşinde koşmak, derginin "işçileştirme" adı altında bulvar yayıncılığına saptırılmasına yol açabilir. Kanımca, merkez bu organda en küçük sapmayı bile dikkatle izlemeli ve hemen gerekli talimatı vermeli.

Kongreye giden yoldaşların uzun süre burada olmaması partinin günlük çalışmalarını etkiliyor. İstanbul'da çalışma koşulları parti için şimdi çok elverişli. Teşkilât netleşti, ayakları üzerine bastı, parti hattı tutarlı, partinin sendika çalışmaları büyük başarılar kaydetti. Parti, pratik parti işçileriyle, öncelikle sendikacı parti işçileriyle doyurulmalı. Sanıyorum, delegelerin yanı sıra öncelikle işçi olmak şartıyla birkaç KUTV öğrencisi de gönderilmeli.

Parti son zamanlarda sendikal çalışmalar alanında önemli başarılar kaydetti. İktidar tarafından dağıtılan işçi sendikası yeniden kuruldu. Bu defa Şakir Rasim Bey gibi değişik serüvenci adamlardan kurtarılabildi. Sendika yönetimine bizim yoldaşlar girdi, komitede çalışan neredeyse bütün yoldaşlarla görüşmem gerekti. Bunların çoğu sağlıklı sınıf duygusuna sahip işçi.

Partinin bir sonraki vurucu görevi, İstanbul sendikasını millî duruma getirmek. Bütün taşra teşkilâtlarını, en başta İzmir, Zonguldak ve Ankara sendikalarını birleştirmek lâzım. İzmir'deki siyasî durum İstanbul'dakine benziyor. Bu iki şehirde büyümekte olan en başta İttihatçı burjuva muhalefeti komünist partisinin çalışmaları için elverişli ortam yaratıyor. Buralarda işçiler ne yerli burjuvazinin temsilcisi İttihatçıların, ne de her yanı gizli İttihatçılarla dolu Halk Fırkası'nın zayıf teşkilâtının peşinden yürüyecek. Halk Fırkası'nın kendisinde de her şey sakin sayılmaz. İttihatçıların güçlü olduğu bölgelerde Halk Fırkası fiilen Jön Türkçü legal teşkilâtlar durumunda ya da ideoloji ve teşkilât bakımlarından büyük ölçüde onların etkisi altında bulunuyor.

Sanırım, Zonguldak bölgesinde Halk Fırkası'ndan bazı çevrelere güvenilebilir. Ustaca çalışılırsa, Halk Fırkası'ndan işçi unsurlar kazanılıp güçlü bir komünist teşkilâtı oluşturulabilir. Bana kalırsa, Meclise mebus sokmayı umabileceğimiz tek yer Zonguldak'tır. Ankara'ya gelince, yoldaşların görüşüne göre, orada silâh fabrikalarındaki işçiler arasında büyük bir çalışma yürütülebilir. Bizim temsilciliğimizin orada olması, bu çalışmaları kısmen zorlaştırıyor.

Türkiye'ye göndermek üzere bir sonraki yoldaşlar grubu seçiminde biraz yukarıda sıraladığımız yerlerdeki çalışma koşullarına uygun olmalarına dikkat ediniz.

İşçi cemiyetleri kurma işi başarılı oldu. Doktor baştan "Aydemir yoldaşın bu fikrine" olumlu yaklaşmamıştı, ama cemiyetlerin mükemmel sonuçlar verdiğini pratikte görünce ikna oldu. Muhtemelen, "... mezarlıkta ... ortaya çıkarılan ... gizli Marksizm okuluna" dair ilginç olayı, bizim Rostov telgrafımızdan herhalde biliyorsunuz. Medreseler, kabristanlar vb. işçi cemiyetlerinin sıradan "kamuflaj renkleri" arasında yer alıyor.

417 **Mirniy 23/IX tarihli kısa notuna atıfta bulunuyor: *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 357 [Rusça].**

Sıradaki "yeni uygulamalardan" biri olarak, ben olsam, merkez adına MK'nin, komitelerin vb. toplantılarında Türk siyasî yaşamının en önemli sorunlarının düzenli olarak görüşülmesini önerirdim. "Güncel" denen tüm can alıcı sorunların MK toplantılarında ele alınması ve ardından bunların komitelerde, cemiyetlerde, hücrelerde vb. görüşülmesi için ilgili direktifin verilmesi konusunda Doktor'u ikna ettim. Basit gerçekler onlara bazen yeniden keşfedilmiş Amerikalar gibi geliyor.

Benim ısrarım üzerine ve Doktor'un dediğine göre, Musul sorunu, zamanında MK toplantısında görüşmeye alınmıştı. Hükûmetin muhalefetle (en başta Rauf Bey) ile anlaşması olasılığı hakkında Partinin tutumu konusunun da hemen görüşülmesi gerekiyordu. Ama maalesef, MK'nin dağılması bu son derece önemli konuda Partinin tutum belirlemesine olanak vermedi. Merkez, Partinin siyasî ve içtimaî yaşamın bütün önemli sorunları hakkında görüşünü almanın mutlak gereksinim olduğuna talimatla işaret etmelidir.

Türkiye'nin Avrupa kısmında parti çalışmalarının etkinleştirilmesi kararlaştırıldı. Türkiye'nin Avrupa kısmında, Trakya'da tarım alanındaki ilişkiler, Bulgaristan'daki tarım ilişkilerine benziyor. Trakya'da ilk aktif teşkilâtlanma denemeleri iyi sonuçlar verdi. Bana göre, partinin köylüler arasında aktif çalışması en başta Trakya'da mümkün. Dahası, Balkanlar açısından, Türkiye'nin Trakya topraklarında cephe gerisini temin etme bakımından da gerekli. Bu çalışmalar ancak Balkan Federasyonu'yla bağlantılar yeniden sağlanırsa verimli sonuçlar verecektir. TKP Balkanlar Komünist Federasyonu üyesi olmakla birlikte, onun çalışmalarından tamamen habersiz. MK'den yoldaşlar bu konuda tam bir cehalet sergiliyor.

Kolarov yoldaşa gönderdiğim mektupta Edirne'de bir koordinasyon noktası oluşturmanın gereğine ve nesnel imkânına işaret etmiştim. Eğer bu imkânı kaçırırsak, hem Bulgaristan'ı ve Balkanları izleme noktası edinme, hem de Trakya köylüsü arasında aktif çalışma yapma fırsatını yitireceğiz ya da Trakya kökenli yeni bir köylü partisinin bizim ebeliğimiz dışında doğumuna tanık olacağız.

Bundan başka denetim ve bağlantılar sorununa değinmek isterim. Merkez Komitesi'nden yoldaşlar, özellikle henüz Moskova'da bulunmamış olanlar, merkezin denetim yapma ve talimat verme gereğini bir türlü hazmedemiyor. Komintern disiplini buralara çok zor yerleşiyor. Gerçi, merkezden gelen yoldaşlar bize bu konuda yardımcı oluyor, ama çoğu kez disiplin, söz ve vaatlere takılıp kalıyor. Kimi yoldaşlar hâlâ radikal burjuva sapmalarını tamamıyla gidememiş ve onların burjuva Türk toplumuyla bağları bazı sorunlarla ilgili fiilî uygulamalarda hissediliyor. Pratik ve kaba işler karşısında korkaklık kendini gösteriyor. Kimi pratik ve ilkesel talimatlara bazen "bizde, Türkiye'de pek öyle değil" yanıtı veriliyor. Şu "pek öyle değil" deyimi, çok cazip ve kaçamaklı bir gerekçe. Moskova'da bulunmuş yoldaşlar, bu "pek öyle değil"in, oportünist unsurlar tarafından partinin izlediği çizginin netliğine karşı başarıyla kullanılabileceğini telkin etmelidir. Doktor ve diğerleri pratik işlerin içine elden geldiğince daha fazla çekilmelidir.

Yoldaşlarla ben oldukça iyi ilişkiler kurdum. Doktor'la görüşmelerimiz gizlilik nedeniyle giderek daha nadir oluyor, ama onun geliştiği, bize gitgide daha çok yaklaştığı, her yeni karşılaşmada hissediliyor. Maalesef, iyi edebiyatçı ve teorici güçlerden yoksun olmamız, bizleri ona karşı ihtiyatlı olmak ve onun "yeniden eğitimi" için büyük bir titizlikle çalışmak zorunda bırakıyor.

Odesa ile İstanbul arasındaki seferlerin durdurulması sonucunda bağlantılar yalnız diplomatik posta sayesinde canlı tutuluyor. Bu, oldukça ağır işleyen bir yöntem. Muhtemelen

size de bildirdikleri üzere, yoldaşlar kahvehaneler, gizli evler, tekneler vb. içeren büyük bir bağlantılar ağı oluşturulmasında ısrar ediyor. Bu planın tamamı geçmişteki kaçak artizanlıktan artakalmadır ve kesin başarısızlığa mahkûmdur. Ben bu tür tasarılara tamamen karşıyım. Bu plan yenilgi ve skandaldan başka bir sonuç vermez.

Denetimden kaçma isteğinin kısmen bunda saklı olduğu anlaşılıyor. Komintern'in mektubunda işaret edilen Zahariadis yoldaşı çağırdım ve konuyu onunla görüştüm. Ama o bile ne onun kendisinin, ne de başka birinin bu çalışmayı organize edemeyeceği görüşüne yatkın görünüyor.

Komünist selâmlarımla. S. Mirniy /İmza/.

İstanbul, 2/X-24.

N.B. Mektubu elle yazıyorum. Çünkü daktiloda yazacak olsaydım, postanın hareket saatine yetişmezdi. Katsena ve Raviç yoldaşlar selâmlarını getirdi. Teşekkürler.

S. M. /İmza/[418]

* * *

Türkiye'ye ne zaman döndüğünü bilemediğimiz Hüseyin Sait'in Doğu Seksiyonu'na doğrudan rapor vermesinden anlaşıldığı kadarıyla, kendisi KUTV'deki öğrenimini tamamladıktan sonra özel bir görevle İstanbul'a gönderilmiş. Ekim ve Kasım ayında gönderdiği 2 rapor, TKP'nin çalışmalarının ve *Aydınlık*'ın doğru yolda olduğuna vurgu yapıyor. Birkaç ay içinde TKP konferansının/kongresinin toplanacağını belirten Hüseyin Sait, Dr. Şefik Hüsnü'nün kendisinin de ilerideki bir raporda teyit edeceği üzere, yıl bitmeden Moskova'yı ziyaret edeceğinin altını çiziyor. Bilindiği gibi, Dr. Şefik Hüsnü ancak Mayıs 1925'te yurtdışına çıkacak ve Ağustos-Eylül 1925'te Moskova'ya Berlin üzerinden ulaşacaktır. Hüseyin Sait partinin mali kaynaklarındaki yetersizliğe işaret ettikten sonra, haftalık işçi gazetesi, muhtemelen 1925 başında yayımlanacak olan *Orak-Çekiç* üzerinde duruyor. Aşağıda vereceğimiz Mirniy'in raporlarında Hüseyin Sait'in çalışmaları, önerileri son derece olumsuz bir biçimde değerlendiriliyor ve kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırılması talimatının verilmesi isteniyor.

Brike, Kitaygorodski ve Voytinski yoldaşlara,

Sayın yoldaşlar,

Türkiye Komünist Partisi'nin çalışmalarıyla tanıştıktan sonra diyebilirim ki, izlenen bugünkü çizgi doğrudur. Günümüzde ülkedeki nesnel durum son derece ağır. Partinin katlanmak zorunda kaldığı durum ise, gazete için belirlenen miktarın dışında maddî kaynakları olmadığı için, iki kat daha ağır. Bahis konusu ettiğimiz diğer paraların gönderilmesi için hemen telgrafla ısrar etmek gerekiyor. Söz konusu olan, geri kalan dört bin lira. Parti birkaç ay içinde konferans düzenlemeyi düşünüyor ki, bunun için de belirli miktarda para gerekecek. Bu konuda size parti kendi yazacaktır her halde. Dikkatinizi şunun üzerine çekmek istiyorum ki, bugün işçi

418 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 361-365 [daktilo], 366-374 [el yazısı] [Rusça].

sınıfı diğer partilerden büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunuyor ve parti çalışmalarımızı geliştirmek için merkezin desteğine tam da şimdi ihtiyacımız var.

Yoldaşlar gazetenin şimdilik haftalık olmasına razı. Onlar merkezdeki görüşü, yani gazetenin giderek daha da işçi gazetesi olmasını benimsiyor. Genelde buradaki yoldaşlar gazetenin böyle olması gerektiğini düşünüyor.

Aydınlık her geçen ay daha da iyileşiyor. Bu haftalık gazete işçi sınıfının düşmanlarına işaret ediyor. MK'nin teşkilât çalışmaları iyi başlatıldı ve ilerlemeye devam ediyor. Sizden gelen her yeni yoldaş, kuşkusuz ki, partiyi güçlendirecek. Çin, Rusya, Yakındoğu ve uluslararası durum hakkında sıkça yazı göndermenize ihtiyaç olduğunu belirtmem gerekiyor. Ben Voytinski yoldaşın ve sizin gazetemize bu alanda yardımcı olacağınıza dair sözlerinizi hatırlıyorum ve umarım, bunu yapacak ve sözünüzden dönmeyeceksiniz.

Her halde anlaşmazlığımızı anımsıyorsunuz. Eğer gerçekten anımsıyorsanız, biliniz ki, bunun artık hiç önemi yok. Hepsi geride kaldı ve artık her şey sakin. Şimdi de mevcut bağlantılar hakkında birkaç söz: Varolan bu bağlantılar bir işe yaramaz ve partinin kendisi de şikâyetçi. M. yoldaşın soğuk tavrı mutlaka geçer. Bu konuda net çizgi belirlenmeli ve işin bu tarafının eleştiriler karşısında dayanacak yanı yok.

Ayrılmadan önce Golman yoldaş bu işler için bir yoldaş gönderileceğini söylemişti. Bu yoldaş henüz yok ve ne zaman geleceği bilinmiyor. Bir an önce gelmesini dilerdik. Golman yoldaşa şunun bildirilmesi gerekiyor: Gemiyle hareket eden yoldaşların tasdiknamelerinin ilgili makamca verilmiş olması gerekiyor. Şimdiki uygulama çok tehlikeli. Siz Golman'a söyleyiniz, o kendisi (işin ne olduğunu) anlar.

Bir ay sonra ya da daha erken oraya istediğiniz adam, yani par. sekr. gelecek.

Ben ... A. Smorodkina ile gönderilebilir. Bana kalırsa, hazır olan yoldaşlar ve belirlenenler hemen gönderilmeli. ... yoldaşa rapor gönderildi ve bir ay sonra ben de yazacağım. Bir süre sonra bakır madenlerindeki parti işçilerine yerinde talimat vermek üzere oraya gideceğim. Ben bu mektupta size işlerin gidişatını ve bu işlerin yeni teşkilât sistemiyle nasıl uyum sağladığını yazmak, ülkedeki genel durumu anlatmak niyetinde değilim. Bu mektupla amacım sizin uzun mektubunuzdaki soruları yanıtlamaktı. Bundan sonra da yazacağım ve hatta özel ilişkilerimiz esasında sizi ilgilendiren soruları yanıtlamaya devam edeceğim. Ama siz de yazın.

Komünist selâmlarımı sunarım.

11/X-24. Gazi (S) [Hüseyin Sait].

Çalışmakta olan M. yoldaş bağlantı işlerine hiç vakit ayırmıyor ve dikkat etmiyor. Bunun kanıtları var. Parti de aynı kanıda.

Kitaygorodski yoldaştan Çin ve genel olarak Uzakdoğu ile ilgili yazılar yazmasını ayrıca rica ediyorum.[419]

* * *

Voytinski ve Brike'ye mektup. Mektubun sonundaki notuma dikkat ediniz. [Rusça el yazısı]

Voytinski ve Brike yoldaşlara!

Sayın yoldaşlar.

Önceki mektubumda partinin durumu hakkında kısaca bilgi verdiğimden şimdi tekrarlayacak değilim. Yalnız, bugünkü koşullarda yığınlar arasında başarılı teşkilât çalışması yürüte-

419 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 376-378 [Rusça].

bilmesi için partide birkaç profesyonel komünistin bulunması gerektiğini belirtmeliyim. Bunu parti de çok istiyor, ama bugünkü maddî şartlarda parti profesyonel komünistler çalıştırabilecek durumda değil. O zaman sözünü ettiğimiz paranın hemen partinin emrine gönderilmesi gerekiyor.

Parti konferansı bir buçuk ay sonra toplanacak ve partinin maddî durumu kötü olduğundan bunun için de para gerekecek. Dert etmeli ve diğer yoldaşlar ile daha önce yazdığım mektupta belirtilen materyalleri göndermelisiniz. Lütfen, karımı da hemen gönderiniz. Bu, önce parti için gerekli, sonra benim gizliliğim için de yararlı olacak. Üçüncü olarak da, bana yardım edecek ve burada ölü noktada bulunan kadın faaliyetleri alanında çalışacak.

Yeni gelen yoldaşlarla henüz görüşememiş olsam da, bir yoldaştan bir şey öğrendim. Onlarla görüşünce daha ayrıntılı bileceğim. Duyduğuma göre, birileri karımın buraya gelmesine izin vermiyormuş. Bu tutuma çok şaşırdım. Çünkü Komintern'in dışında hiçbir kurum bu konuda söz sahibi olamaz. Bu yüzden ümit ediyorum ki, onu hemen göndereceksiniz. Nitekim bana söz vermiştiniz. Siz sorunu biliyorsunuz ve ben sizin sözünüze güveniyorum. Hatta her hangi bir zorluk çıkması durumunda derhal yardımcı olacağınızdan eminim. Ben artık yerleştim ve onun gelmesi benim için yararlı olacak. Türkiye'de aile ortamında çalışmak çok daha elverişli. Bunu dikkate almak gerekir.

Daha önce hakkında konuştuğumuz yoldaş henüz gelmedi. Buradaki ise bir işe yaramıyor.

Burada, iktisadî taleplerle birkaç şehirde grevler patlak verdi. Büyük bir yeni grev daha bekleniyor. Her ihtimale karşı MOPR'un partinin emrine biraz para göndermesi çok iyi olur. A.[hmet] C.[evat] yoldaşı bekliyoruz. O niçin hâlâ gelmedi? Onun buraya gönderilmesi gerekiyor. Gazete her halde şu günlerde çıkacak. Daha sık yazı ve materyal gönderin. Onlar durumu güçlendiriyor.

Fazla yazacak bir şey yok. Tekrar ediyorum. Dediklerimin hemen gönderilmesi gerekiyor. Komünist selâmlarımı sunarım.

26/XI-24. sizin: S... /Gazi/ [Hüseyin Sait].

Eğer bir şeyler yazarsan
Memnun olurum.
S.

[Fransızca bölüm]
27 Kasım 1924
Yoldaş,

Parti ayrıca Nuriye Smorodkina [Hüseyin Sait'in eşi] yoldaşın ivedi olarak İstanbul'a hareket etmesi için gerekli emri vermenizi de rica eder. Kendisi için burada çok geniş bir faaliyet alanı vardır. Bir ay geçmeden kendisi partiye başvurmalıdır. Komünist selâmlar,

O. Masdar[420]

* * *

Bu arada Moskova'da bulunan Faruk [Vanlı Kâzım], bu yönde yapılmış önceki başvurulara da atıfta bulunarak TKP'nin günlük gazete yayımlama talebini yeniden gündeme taşıyor. Bu başvuruda sözü edilen "yasal olarak bir

420 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 358-360 [Rusça].

komünist partisi kurma" fikri, aşağıda Mirniy'in bir raporunda da yer almaktadır; anlaşıldığı kadarıyla o sıralar TKP içinde yasal bir komünist partisi kurulması meselesi tartışılmakta. Öte yandan görüldüğü kadarıyla Komintern V. Dünya Kongresi'ndeki tartışmaların ardından da TKP temsilcisi, Kemalist hükûmetin devrimci karakteri ve devrimci ilerleyişi vurgusunu koruyor. Bir diğer dikkat çekici nokta da, Faruk'un üslubunda görülen "Marksist-Leninist" vurgu ve Komintern söyleminin ifadeleridir; bu da, Mirniy'in Moskova'ya gitmemiş parti yöneticileriyle ilgili değerlendirmesinin anlam ve önemini daha açık gösteriyor.

24/10/1924

Türkiye Komünist Partisi

Neden bir Günlük Gazete Yayınlama Gerekliliği Üzerinde Israr Ediyor

Türkiye KP, aşağıdaki altı noktaya dayanarak, bir günlük gazete yayınlama gerekliliği üzerinde ısrar ediyor:

1) Burjuva cumhuriyetinin basına mecburen tanıdığı özgürlükten azamî ölçüde yararlanmak.

2) Proletaryayı, düşmanlarına karşı kendi aracı olarak kullanmaya çalışan burjuva parti ve gruplarının etkisinden kopartarak Komintern'in bayrağı altında birleştirmek.

3) Proletaryayı günlük propagandayla siyasî bakımdan eğitmek ve onu devrimci davaya kökten kazanmak.

4) Yasal olarak bir komünist partisi kurmak üzere değişik burjuva grup ve partileri arasında mevcut bölünmelerden ve görüş ayrılıklarından yararlanmak.

5) Burjuva günlük gazetelerinin sahip olduğu haklardan, en uzak şehir ve köylere yasal olarak girerek proleter ve köylü teşkilâtlanmasını tamamlamak üzere yararlanmak.

6) Burjuva sözde liderlerinin proletaryayı yönlendirmek için sistemli bir çaba gösterdikleri iktisadî oportünizme kapılmasını önleyerek proletaryanın devrimciliğini içtimaî devrime yöneltmek.

Parti, bir takım yazılarıyla, bir günlük gazetenin kurulmasına ilişkin bakış açısını Komintern'e birçok kez iletti ve V. Kongre delegeleri de son bir kez bu sorunun önemini açıkladı; nihayet MK doğrudan doğruya Prezidyum'dan bakış açısını kabul etmesini rica etti ve partinin delegelerine bu mektubun içeriğine uygun bir takım yeni talimatlar verdi. Dolayısıyla, sorunun Türkiye'deki devrimci hareket ile ilgili önemi göz önünde bulundurulduğunda, sizlere yukarıda özetle belirtilen altı noktayı geliştirme anlamında aşağıdaki açıklamaları bir kez daha sunmayı mutlak bir gereklilik olarak görüyorum.

1) Parti, burjuvazinin bir bölümünün, özellikle hâlihazırda iktidardaki bölümünün devrimci karakterini ve devrimci ilerleyişten kaçınılmaz olarak kaynaklanan basın özgürlüğünü dikkate alarak, maddî kaynak eksikliği nedeniyle son derece sınırlı olan mevcut basın faaliyetini kesinlikle yetersiz buluyor. Burjuvazinin Saltanatı ve Hilafeti kaldırarak devrimini tamamlamaya doğru ilerlediği şu dönemde, proletarya organik olarak siyasî bir güç kazanabilir, ancak böylesi bir amaca ulaşmak için, küçük bir aylık dergi ve bir haftalık gazete yayını kesinlikle yetersiz araçlardır. Zamanı böylesi tecrübelerle geçirmek ve devrimci dönemin geçmesini beklemek, telâfi edilemeyecek bir hata olacaktır.

2) Türkiye proletaryası şimdiye kadar ya hükûmet görevlerinin ya da burjuva muhalefetinin elinde kör bir oyuncak idi; hâlihazırda ya hükûmet, ya muhalefet ve hatta ya da en kara gericilik, tüm güçleriyle proletaryayı aldatmaya ve onu kendisi için bir sınıf olarak devrimci bir ideal uğrunda serbestçe teşkilâtlanması yolundan saptırmaya uğraşıyorlar. Parti, bugünkü son derece sınırlı araçlarıyla bile, kendisinin içinde nüveler oluşturduğu en büyük işçi teşkilâtlarıyla sıcak bir bağ kurmayı başardı; ancak geniş proleter kitleler üzerinde etkili olabilmek için, onları burjuvazinin pençesinden kurtarabilmek için, çok yoğun bir gündelik basın faaliyeti yürütmek mutlaka gerekiyor. *Vazife* tecrübesi bize gösterdi ki, proletarya partimizin propagandasına ancak ileri proletaryanın gündelik basınıyla kazanılabilir; haftalık değil günlük gazete gerekir ve proletaryanın en geri unsurlarını ancak proletaryanın en ileri ve en bilinçli kesimiyle kazanacağız; aksi takdirde, proletaryayı, çoğunluğu gerici 10 dolayında burjuva gazetesinin yıkıcı etkisine terk etmek durumunda kalacak ve haftada bir yayınlanan 4 sayfalık bir gazeteyle proletaryayı teşkilâtlandırıp Komintern bayrağı altında birleştirmek boş umudunu beslemeye devam edeceğiz.

3) Türkiye proletaryasının, hatta en ileri ve en bilinçli kesiminin siyasî eğitimi, hâlâ burjuva eğitimidir. Elbette Türk işçisi düşmanını patronda görmeye başladı; ancak devrimci hükûmet, millî ülkü, burjuvazisiyle dayanışma, bütün bunlar işçi psikolojisi üzerinde öylesine güçlü bir etki yaratıyor ki, buna karşı haftalık bir gazeteyle mücadele etmek mümkün değildir. Bu tür zayıf darbelerle böylesi bir sınıf yıkılıp yerine proletarya ideolojisinin binası kurulamaz. Komintern'in bir seksiyonu olarak ödevinin bilincindeki parti, ana amacına, yani proletaryayı siyasî bakımdan ve Marksist-Leninist ideoloji çerçevesinde eğitme amacına adım adım ulaşmak için, bir günlük gazete yayınını zorunlu ve asgari gerek olarak değerlendiriyor. Her türden ve dereceden kapitalistler ve emperyalistler, yalanlarını gündelik olarak yayıyor ve zehirlerini proletaryanın beynine akıtıyor; böylesi bir kapitalist ve emperyalist faaliyet karşısında haftalık bir gazeteye ve onlarca kilometreyi yürüyerek giden yürekli yoldaşların yürüttüğü sözlü propagandaya kadar geri çekilindiğini görmek son derece ıstırap vericidir. İçinde bulunduğumuz dönem devrimci ve siyasî çalışmaya böylesine elverişli olmasaydı, beklenebilir ve mevcut son derece sınırlı araçlarla yetinilebilirdi. Ancak içinde bulunduğumuz uğrak, siyasî çalışmanın genişletilmesini gerektiriyor.

4) Milliyetçi devrimci hareket, bütün içtimaî tabakaların ve bütün siyasî nüansların dâhil olduğu ünlü Müdafaa-i Hukuk tarafından yapılmıştı; milliyetçi zaferden ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından beri, Müdafaa-i Hukuk içinde birleşmiş burjuva tabakaları arasında bölünme ve anlaşmazlık patlak verdi ve her ne kadar bu teşkilât Gazi tarafından demokratik bir partiye, Halk Partisi'ne dönüştürüldüyse de, içtimaî tabakalar ve sınıflar arasındaki uzlaşmaz antagonizma daha şimdiden bütün şiddeti ve keskinliğiyle kendini hissettiriyor. Meclis'in açılmasından sonra Türkiye'de yeni partilerin kurulmasının eli kulağında. Bize öyle geliyor ki, işçi teşkilâtlarımızı yasallaştırmak ve illegal cihazını korumakla birlikte, legaliteden yararlanan bir siyasî parti kurmak için en elverişli zamandayız; ancak böylesi bir amaç ancak gündelik basın eylemiyle ulaşılabilir olabilir.

5) Günlük gazete özellikle, bütün şehirlerde, işletmelerde, köylerde ve taşrada bir muhabirler ağı kurmamıza imkân verecektir. Haftalık bir gazeteyle, bütün halk kitlelerinin ilgisini çekmek ve köylüleri kazanmak mümkün değildir. Ancak bir günlük gazeteyledir ki parti böylesi büyük bir davayı, yani köylülerin davasını kucaklayabilir ve bunu proletarya davasıyla birleştirebilir. Haftalık gazete gerekli bir muhabir ağı ve kentlerle ve kırsal kesimle bağ kurmaya yetmez; ne var ki günlük gazete, adım adım ve faaliyetini yoğunlaştırarak, bu amaca ulaşabilir.

6) Proletarya, en azından onun ileri ve bilinçli kesimi basınımıza ilgi duyuyor ve bizden sürekli olarak bir günlük gazete kurmamızı istiyor. Eminiz ki gazetemiz proleter kitlelerin desteğinden büyük ölçüde yararlanacaktır. Günlük *Haber* [aslında Türkçe] gazetesi tecrübesi, bize İstanbul ve bütün Türkiye proletaryasının hakikî bir proleter organı desteklemeye nasıl da hazır olduğuna tanıklık ediyor. Ancak halk kitlelerinin siyasî buluşma noktalarını ülkemizde pek az bilinen ve itibar edilen sosyalizme doğru yönlendirmeye devam etmek gerekiyor. *Aydınlık*'ın her hafta yayınladığı işçi eki, siyasî konuları işlemek ve halk kitlelerini kucaklamak için haftalık bir gazetenin nasıl yetersiz olduğunu göstermektedir.

Türkiye KP, ülkenin siyasî ve devrimci durumunun tamamen elverişli olduğuna ve sosyalist ve uluslararası bir siyasî eylemi başlatmak için en geniş güçlerin harekete geçirilmesini gerektirdiğine inanıyor; bu zamanın geçip gitmesine izin verilirse, kısa zaman sonra burjuvazinin tüm kolları, teşkilâtsız ve zaten güçleri son derece yüksek olan ve kendi içinde dayanışmayla ve yabancı sermayeyle işbirliğiyle kat be kat artacak olan bir düşman karşısında savunmasız proletaryayı ezmek üzere anlaşacaktır. Dolayısıyla Partinin bir günlük gazete kurma zorunluluğu üzerinde ısrar etmesine yol açan ivedi ve temel nedenleri sergilediğime inanıyor ve Komintern'in bu gerekçeleri değerlendirerek Partinin görüşünü kabul edeceğini umuyorum.

TKP Delegesi
Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kip]
24/X/24[421]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün aşağıdaki raporundan Halim'in [Hasan Âli] Türkiye'ye dönmüş ve kendisinin yıl sonundan önce Moskova'ya gitme niyetinde olduğunu öğreniyoruz. Raporda sözü edilen ekler ne yazık ki arşiv belgeleri arasında yer almıyor. İzni alınmaya çalışılan haftalık işçi gazetesi, Ocak 1925'te yayımlanmaya başlayacak olan *Orak-Çekiç*, parti konferansı ise 15 Şubat'ta toplanacak olan Akaretler Kongresi'dir.

14.XI.24

KEYK'e

TKP MK, bu yılki sübvansiyonunun geriye kalanının ivedi olarak gönderilmesini rica etmek üzere Komintern'e acil bir çağrı yapmaya karar vermiştir. Parti, son zamanlarda, gerek merkezde, gerekse taşrada teşkilâtının temellerini genişlettiği ve faaliyetlerini yoğunlaştırdığı için, elinde olanı tüketmiş durumda. Bugün çalışmamızın olağan akışını sağlamak için borç almak veya öğrenci gönderme fonlarını kullanmak durumuna düştük.

Delege Halim yoldaşımız [Hasan Ali Ediz], bize yeni kredi göndermeden önce bugüne kadar bize yapılmış yardımların kullanımını gösteren hesap dökümünün Komintern tarafından istendiğini belirttiği için, bu raporun ekinde size defterlerimizin bir örneğini gönderiyoruz. Dökümünü çıkardığımız rakamların başlangıcı 1 Mayıs 1923'e, Şarki yoldaşın Moskova'ya hareket ettiği ve komünistlerin kitlesel olarak tutuklu bulunduğu tarihe kadar uzanıyor. 15 Nisan 1924'e kadar faaliyetlerimizi, bu krizsırasında sahip olduklarımızla sürdürdük. Göreceğiniz gibi, son zamanlarda aldığımız kredilere rağmen, mevcut bütçemiz bugün itibariyle yaklaşık 300 lira açık veriyor.

421 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 26, Klasör 33_36, Belge No: 14-18 [Fransızca].

Oldukça ciddi bir neden olan bu yoksunluğun dışında, iki belirleyici önemdeki konu para ihtiyacımızı tamamen yakıcı kılıyor. Her şeyden önce haftalık işçi gazetesi konusu var. Gazete izni alınma noktasında. Resmi işlemleri tamamladıktan hemen sonra gazeteyi yayınlayamazsak bu affedilebilir bir şey olmaz. İkinci olarak parti konferansı konusunu ele almamız gerekiyor. MK, propagandamızla etkilediğimiz taşra şehirlerine, bunları planlanan konferansa katılmaya hazırlamak üzere bir takım özel görevliler gönderme kararı aldı. Bu seyahatler önemli harcamalar gerektiriyor. Ayrıca İstanbul'a gelecek delegelerin yol ve konaklama giderlerinin ödenmesini de öngörmek lâzım. Bu nedenlerle bize en az bin liralık bir ek kredi açmanızı diliyoruz.

Burada elbette ebedi günlük gazete projemizden söz bile etmiyoruz. Bu konuda, parti M.[irniy] yoldaşın katılımıyla yeniden uzun görüşmeler yaptı. Gecikmeksizin bir günlük siyasî gazete yayınlamanın kendini dayattığı ve bu girişimin başarıya ulaşması açısından son derece elverişli bir uğrakta bulunduğumuz oybirliğiyle kararlaştırıldı. M. yoldaş bu kararı size iletmek ve gerekli kredileri talep etmekle görevlendirildi.

Bu arada bağlantı konusu üzerinde de durmamız gerekiyor. Hâlihazırda bir parti teşkilâtının bu denli önemli bu organı, kaynak yokluğu nedeniyle, deyim yerindeyse bizde yok. Son zamanlarda İstanbul'a sefer yapmış gemilerde bulunan pek az sayıdaki matbuat ve yoldaşlarımızın giysileri bugüne kadar tahliye edilemedi. Bu feci duruma artık son verme zamanı geldi. Mutlaka geniş ve sağlam bir bağlantı yapısı kurmaya koyulmamız gerekiyor. Bize göre, bunu sağlamakla parti görevlendirilmelidir. Üç veya dört yoldaş bu çalışmaya girmelidir. Bağlantı hizmetinin emrinde bir ev, liman rıhtımlarında bir kahve-lokanta, bir otomobil ve bir tekne olması gerekiyor. Kuruluş sermayeleri dışında, tam bir bağlantı hizmetinin aylık giderleri, hesaplamalarımıza göre, 400 doları geçmeyecektir. Bu arada hemen bugünden ve ivedi olarak bir insan ve bir evin giderlerinin karşılanması gerekiyor. Aksi takdirde dünyadan kopma tehlikesi içindeyiz.

Telgrafla cevabınızı bekler, komünist selâmlarımızı göndeririz.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)

Not: Birkaç gün içinde size Türkiye'deki mevcut siyasî durum hakkında uzun bir rapor göndereceğiz. Aralık ayında genel sekreterimiz Rusya'ya bir yolculuk yapacaktır.[422]

* * *

Mirniy'in Doğu Seksiyonu'na yıl biterken gönderdiği aşağıdaki 2 kısa, 1 uzun 3 raporun ilkinde Dr. Şefik Hüsnü'nün bağlantı meselesinin çözüm yolu olarak önerdiği gerek yöntemi gerekse bütçeyi olumsuz olarak değerlendiriyor ve bunların Hüseyin Sait'in fikri olduğu görüşünü belirtiyor. Dahası Hüseyin Sait'in çalışma tarzının sakıncalarına işaretle, onun İstanbul'dan taşraya gönderilmesinin gerektiğini vurguluyor.

422 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 656-657 [Fransızca].

Brike'ye mektup (17/XI-24). S. Mirniy'den [El yazısı]
Girdi No. 1248/c

1/XII-24.

Brike yoldaş!

Ekte gönderdiğin mektup henüz elime geçti. Ankara'ya birkaç günlüğüne gidiyorum ve bu yüzden orada fazla kalamayacağım. Kahvehane, otomobil, motor bize darbe getirir. Ayda bir defa gelen gemiden birkaç düzine kitap almak için 400 dolar korkunç büyük para. Ben onlarla bu konuda görüşemedim. Aksi halde bu gibi öneriler yapmamaya mutlaka ikna ederdim. Bunlar Hüseyin Sait'in eski uygulamalarının tekrarı: Şüpheli kaçakçılarla bağlantılar; gizli görüşmeler için tutulan evler, motorlar, bütün bunları bütün istihbarat biliyor.

Sanırım, bu öneriler Hüseyin Sait yoldaştan çıkıyor. Yoldaşların ondan memnun olmadığı ve teşkilâtı temsil gerekçesiyle Moskova'ya geri gönderileceği tahminlerinde bulundukları dikkatimi çekmişti. Benim görüşüm şu ki, o taşraya gönderilmeli. Her ne olursa olsun, onun şehirde kalması zararlı. Onun geldiği şüpheli kaynaklar tarafından iki gün sonra bildirildi. Teşkilâta yardımda bulunmanı ve Sait'in kesinlikle her itin tanıdığı İstanbul'da değil, taşrada çalışmak için belirlendiğine işaret etmeni rica ederim.

Ben komünist partisinin bağlantıyla ilgili bu plandan vazgeçmesini öneriyorum. Bu iş için iki kişi ile bir kayıkçı yeterli olacak. Üstelik bütün bu iş onların ayda yalnız birkaç gününü alacak, yani geliş anı ve kalkış anı olarak. Gemilerle bağlantı için 200 lira tamamıyla yeterli.

Heyeti gelip kimsenin almadığı literatür deposuna çevirmek, takdir edersiniz ki, pek de uygun bir şey değil.

17/XI Komünist selâmlarımı sunarım. S. Mirniy[423]

* * *

Brike'ye mektup (El yazısı 30.12.24 Girdi tarihli).

Değerli Brike yoldaş.

Sizden Doktorun gidişine hız verilmesi için telgraf aldım. Ama ne yazık ki, onun gidişi konferansa rastlıyor. Doktor muhtemelen iki-üç ay SSCB'de kalacak. Korkarım, aksi halde partinin kongresini iki-üç ay ertelemek gerekecek.

Kongre demişken, biz onu İstanbul civarında toplamayı düşünüyoruz. Eğer kongreyi İstanbul'da yapmak uygun olmazsa, yoldaşlar gemiye bindirilip Odesa'ya gönderilir ve kongre orada yapılır. Gazete aboneliğine senin otel Lüks adresini verdim. Bildiğin gerekçeler yüzünden Komintern Doğu Seksiyonu adresini veremezdim. Kırım'dan talep edilen kitaplar önceki ve bu postada gönderildi.

Ağır postada.

Aydınlık'ın 25. sayısı. Komünist selâmlarımı sunarım. S. Mirniy[424]

* * *

İmzasız olmakla birlikte Mirniy'e ait olduğunu düşündüğümüz bu uzun raporda, kendisinin konumunu tanımladığı giriş bölümünden, Türkiye siyaseti ile ilgili bilgilerin esas itibarıyla Ankara'daki Siyasi Temsilcilik, yani sonra-

423 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 385-386 [Rusça].

424 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 387 [Rusça].

dan büyükelçilik adını alacak kurum ve konsolosluklar eliyle gönderildiğini, Komintern takviyecisi olarak kendisinin görevinin ise daha çok TKP ile ilişkiler ve onun iç siyaseti konusunda olduğunu öğreniyoruz. Bununla birlikte Mirniy'in Türkiye'deki siyasi yaşam ve muhalefet ile ilgili kişiler bazında bile derinlemesine enformasyona sahip olarak analiz yaptığını görüyoruz. İstanbul muhalefeti ile Doğu vilâyetlerindeki muhalefet arasındaki farka, toprak rejimiyle ilgili adımlar ile Doğu vilâyetleri muhalefeti arasındaki ilişkiye işareti dikkate değer. Nitekim Şeyh Sait İsyanı ertesinde Kemalist hükûmetin aşar vergisini kaldırarak Kürt köylülerine "havuç politikası" uygulamaya çalışması da bu yaklaşımın mantıksal bir uzantısı olsa gerektir. Mübadelenin yarattığı "mülksüzleştirme"nin hangi sınıflar lehine çözüme kavuşturulacağı meselesinin o dönemin en sıcak konularından biri olduğunu vurgulayan Mirniy, mübadiller ile komünist partisinin çalışması arasındaki bağa dikkat çekiyor. Nitekim 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca TKP'nin işçi kesiminin en büyük bölümünü mübadil tütün işçileri oluşturacaktır. Yine Mirniy'in raporundan TKP kongresinin en geç Mart 1925'te toplanacağı, bu kongreye Yunanistan ve Bulgaristan KP ve Balkan Komünist Federasyonu temsilcilerinin gelmesinin öngörüldüğü, ortak meselelerin çözümünde partiler arasında mutabakat sağlanmasının hedeflendiği ifade ediliyor. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki Mirniy'e göre Türkiye, komşuları olarak militaristler yerine "Bolşevik köylüleri" yeğlemektedir.

Değerli dost,

Son mektubunda siyasî raporlar göndermemde ısrar ediyorsun. Türkiye'deki siyasî yaşamın panoramasını çizmenin lüzumsuz olduğunu daha önceki mektuplarımda defalarca belirttim. Ülkedeki siyasî yaşam hakkında bu nitelikteki bilgiler, Siyasî Temsilciliğin, Patyomkin yoldaşın ya da taşradaki konsolosluklarının raporları sayesinde elinizde bulunuyor. Sanırım, önceki mektuplarımın birinde belirtmiştim ki, ben siyasî konulardaki görüşlerimi size ancak Siyasî Temsilciliğin ya da Patyomkin yoldaşın şu ya da bu konudaki değerlendirmesiyle çelişmesi durumunda ayrıntılı bir şekilde bildireceğim. Eğer çok ısrar ediyorsanız, ben size Kafkaslarötesi basınında çıkan yazılarımı ve kimi notlarımı düzenli olarak gönderebilirim. Bu yazı ve notlardan benim güncel siyasî konulardaki görüşüm hakkında kanı sahibi olabilirsiniz. Yine de şunu tekrar edeyim ki, kapsamlı enformasyon raporları hazırlamak kavafişi olacaktır. Çünkü siz bunları teşkilâttan, Siyasî Temsilcilikten, Temsilcilik heyetinden vb. edinmiş olmaktasınız. Size yalnız benim komünist partisiyle dolaysız ilişkilerimle ve onunla çalışmalarımla ilgili alandaki gelişmeler hakkında bilgi vermenin benim görevim olduğu görüşündeyim.

Bu mektupta, güncel siyasî gelişmelerden muhalefet sorununa değinmek istiyorum. Bu konuda benim görüşüm genel kabul gören kanaatten farklıdır. Dışişleri Bakanlığı göreviyle, örneğin İzmir ve hatta İstanbul gibi merkezlerde çalışan yoldaşlar, bana kalırsa, muhalefetin gücünü yanlış değerlendiriyor. İstanbul'daki muhalefet grupları hakkında ekteki nottan sen de bir kanıya varabilirsin. Yerli muhalefet grupları tıpa tıp birbirine benzemez. Kâzım Karabekir Paşa ile Rauf Bey, İsmail Canpolat ve Hüseyin Cahit Bey'le aynı kefeye konamaz. Rauf Bey ve İsmail Canpolat ya da Hüseyin Cahit Bey Batıcı, Türkiye'nin yabancı sermayeye tamamen

açılmasından yana birer Batı taraftarıyken, Kâzım Karabekir Paşa aslında bir Kemalist'tir ve onun hükûmete karşı savaşı Kemal Paşa'ya karşı değil, İsmet'e karşı savaştır. Sanırım, burada muharip paşalar arasında iktidarla ilgili eski şahsî rekabet etkili oluyor. Örneğin, Hüseyin Cahit ve Cavit beylerin ya da Kara Kemal'in İstanbul grupları gibi siyasî bakımdan teşkilâtlı bulunan muhalefetin, siyasî taleplerini gerekçelendirmek için muharip paşaların şahsî saygınlığından yararlanmaya çalışıyor olduğu açıktır. İttihatçılar Türkiye'nin siyasî yaşam sahnesine açıkça çıkmaya cesaret edemiyor. Perde gibi arkasına gizlenip faaliyet gösterebilecekleri paravana ihtiyacı vardır. Oluşmakta olan [Terakkiperver] Cumhuriyet Fırkası'nın siyasî programına bakacak olursak, bu programda halk yığınlarını çekebilecek somut hiçbir şeyin olmadığı görülecektir. Tam tersine, bu program ayrı ayrı siyasî grupların siyasî uzlaşmacılığının açık izlerini taşıyor. Çünkü bütün maddeleri soyut ve yalnız sözüm ona demokratik yönetim biçimini irdeliyor. Yeni partinin programında yalnız ülkenin demokratikleşmeye devam etmesi gereğinden, tek dereceli seçim yapılmasından, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasından, Halk Partisi'nde ve Millet Meclisi'nde tartışma serbestliğinden vb. bahsediliyor, ama somut iktisadî girişimlerin sözü bile edilmiyor. Cumhuriyetçi Parti denen partiye giren değişik grupların siyasî ve iktisadî talepleri birbirleriyle öylesine çelişiyor ki, onları ancak soyut bir demokratik reformlar talebi birleştiriyor. Onları bir arada tutan tek halka, iktidara gelmeye yönelik ortak azimleridir.

Doğu vilâyetlerinden mebusların muhalefeti tamamen farklı bir meseledir. Onları İstanbul muhalefetiyle bir görmek yanlıştır. Muhalif grupların elverişli bir gelişme kaydetmesi ve aralarına yeni mebusların katılması durumunda bile doğu vilâyetlerinden muhalif mebusların, başında İstanbul mebuslarının bulunacağı ve Hüseyin Cahit Bey ya da Kara Kemal gibi klasik Jön Türklerin yönlendiriciliğini yapacağı bu partiye geçeceklerine ben pek inanmıyorum. Doğu vilâyetlerinin mebusları, yarı-feodal unsurların ve zengin köy ağalarının temsilcisidir. Onların İsmet Paşa hükûmetine karşı muhalefeti, kuşkusuz ki, Mustafa Kemal Paşa'nın son zamanlarda oldukça radikal bir görünüm alan köylü politikasının bir sonucudur. Oysa doğulu mebusların muhalefeti, İsmet Paşa hükûmetini, yarı-feodal bey ve ağalara karşı destek bulmak için, köylünün ihtiyaçlarını karşılamada daha da ileriye itecektir.

Muhalefet gruplarının böylesine karmakarışık olduğu bir durumda bütün farklılıklara rağmen tek teşkilâtta birleşmelerini beklemek pek gerçekçi olmaz. Mecliste yapılan İsmet Paşa hükûmetine güven oylaması, örneğin, açık hilâfet taraftarı Zeki Bey ile din politikasının açık düşmanı İsmail Canpolat Bey gibi, aralarında hiçbir siyasî bağlantı bulunmayan değişik muhalif mebusların yalnızca mihaniki birleşmelerinin sözkonusu olduğunu gösterdi.

Doğu vilâyetlerinin mebusları, Diyarbakır mebusu Fevzi Bey etrafında toplanıyor. Fevzi Bey gibi gericileri destekleyen doğu vilâyetleri, aralarında yalnız siyasî bağ değil, kan bağı da bulunan on-yirmi mebus tarafından temsil ediliyor. Bu yarı-feodal prensçikler halk arasında çok büyük itibara sahiptir ve onların bu itibarı şu ya da bu devlet işinde olmalarının değil, Doğu Anadolu'daki büyük iktisadî etkilerine dayalı içtimaî durumlarının bir sonucudur.

Her bürokratik devlette olduğu gibi, Türkiye'de de kişinin siyasî etki gücü, devlet işlerinde aldığı şu ya da bu mevki ile bağlantılıdır. Hükûmetin ordu içinde ve sivil idare makamlarında sürdürdüğü tasfiye hareketi, şüphesiz ki, yüksek komuta ve idare makamlarında bulunan muhaliflerin ayaklarının altından zemini kaydırmaya yöneliktir. Sevilen ya da adı çok duyulan bir paşa veya valinin görevlerinden alınması, onun siyasî mevcudiyetinin ortadan kalkmasına yeterlidir. Bundan daha bir buçuk yıl önce Refet Paşa Türkiye'nin neredeyse en popüler ismiydi, ancak valilikten alınır alınmaz unutulanlar arasına karıştı ve hükûmetin, onun muhalifliğinden

korkacak bir sebebi kalmadı. Aynı şey, hükûmetin el altından uyguladığı baskının da etkisiyle ordudaki görevlerinden ayrılmak zorunda kalan diğer mebusların başına da geliyor.

Böyle değişik çapta farklılıklar gösteren muhalefet karşısında Mustafa Kemal Paşa bir kısmıyla ayrıca anlaşıp diğerlerini bastırmak suretiyle muhalefeti dağıtmayı denedi. Onun Diyarbakır mebusu ve eski millî iktisat bakanı Fevzi Bey ile flörtleri, muhtemelen onun bizzat kabineye alınmasıyla sonuçlanacak. Muhalif gruplardan önde gelenlerin şahsî ihtiraslarını gerçekleştirme yöntemi Mustafa Kemal Paşa tarafından genellikle uygulanıyor ve çoğu durumda olumlu sonuç veriyor. Fevzi Bey'i taraftarlarından uzaklaştırınca, hükûmet doğu vilâyetlerinden diğer muhalif mebusların daha kolay üstesinden gelecek.

Bütün veriler hükûmetin doğu vilâyetlerinde köylünün toprak ihtiyacını karşılayarak doğudaki muhalefetle savaşta kendine içtimaî zemin hazırlamaya çalışacağına işaret ediyor. Mustafa Kemal Paşa'nın doğu vilâyetlerine yaptığı geziler halk yığınlarının nabzını yoklamayı hedefliyordu. Hükûmetin köylü politikasındaki radikalleşme, belki de onun bu gezilerinin bir sonucudur.

Böylece görülüyor ki, her değişik muhalefet grubunun iktisadî dayanağı ve içtimaî temeli farklıdır ve çoğu kez birbiriyle çelişir (Bak: Ekteki notlar ve yazılar). Kaldı ki, muhalifler arasında halkın Kemal kadar saydığı bir şahsiyet yoktur. Muhalefetin Rauf Bey, Refet Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve diğer önde gelenleri ikinci derecede otorite sahibidir. Belki Rauf Bey ve Hüseyin Cahit Bey gibi büyük şahsiyetler Cumhurbaşkanlığı makamına heveslenebilir. Bu iki şahsiyet siyasî faaliyetlerinde partilerini aşmaya çaba gösteriyor, politikadaki kaba işleri daha az meşhur mebuslara yaptırıyor ve durumda elverişli bir değişiklik olursa ellerinin serbest olması için kendileri kenarda duruyor.

Muhalif paşalara, örneğin Kâzım Karabekir Paşa ya da Ali Fuat Paşa'ya gelince, onların muhalifliği yalnızca bizzat iktidarın zirvelerinde bulunan Kemalistleşme içindekilerle, yani İsmet Paşa, Kâzım Paşa, Fevzi Paşa, Recep Bey ve diğerleriyle rekabetten ibarettir.

Ankara'ya karşı en sert muhalefete, İstanbul muhalefetine gelince, anlaşıldığı üzere hükûmet onların işini baskı yöntemleriyle bitirecektir. Geçen yılki İstiklâl Mahkemesi tecrübesinin gösterdiği gibi ara sıra İstanbul'a yapılan baskınlar elverişli sonuçlar veriyor. Yerli muhalefet üst tabakalardan oluşuyor. İstanbul halkı yerli İttihatçı ve halifecilerle yeni hesaplaşma karşısında oldukça soğukkanlı davranacak.

Hükûmetin köylü politikası onu güçlendirdi. Yeni bir seçim olursa hükûmet kazanacak. Taşrada hükûmet politikasına karşı memnuniyetsizliğin arttığı yolunda yerli muhalif basında çıkan haberler pek tutarlı sayılmaz. Halk Kemalistler ile yeni Cumhuriyetçi Parti etrafında teşkilâtlanmakta olan muhalefet arasında bir seçim yapma durumunda kalırsa, kuşkusuz ki, Kemalistler üstün gelecek.

Muhalefet kendi içinde gericilik politikasının, köylü düşmanı politikanın, demokrasi düşmanı politikanın tohumlarını taşıyor. Muhalefetin demokratik talepleri aslında onun kısır gerici politikasının üstünü örtme çabasından başka bir değildir.

Kemalist hükûmet günümüz Türkiye'sinde varolan içtimaî siyasî burjuva grupların ve onların partilerinin kurabileceği bütün hükûmetlerin en radikal olanıdır. Kemalistler bize diğer partilerden daha yakındır. SSCB'ye dostluk duygularından dem vurup bizimle flört yapan kimi muhalefet liderlerine rağmen, bizim Kemalistlere yönelmemiz en güvenli tavır olur.

Güncel siyasî yaşamın diğer önemli bir sorunu, mübadilleri yerleştirme sorunudur. Muhalefet kendi içtimaî tabanını güçlendirmek ve genişletmek için mübadillerin memnuniyetsizliğinden faydalanmaya çalışıyor (Bak: Ekteki ilgili yazı). Yazıda işaret edilen sebeplerin yanı

sıra, muhalefet bu mübadillerle bir bakıma etnik ve coğrafî köken bakımından da bağlantılı. En başta İttihatçılar olmak üzere, neredeyse bütün İstanbul muhalefeti Makedonya ve Trakya kökenlidir ve şimdiye kadar çoğunun orada büyük çiftlikleri vardı. Anlaşıldığı üzere hükûmet, kovulan Rum ve Ermenilerin topraklarını mübadil olarak gelenlere dağıtmaya yatkın görünmüyor. Kimi malûmatlara göre, hükûmet bu topraklardan devlet fonu oluşturmak ve mübadillerin kullanımına sunmak niyetinde. Eğer hükûmet bu adımı atma cesaretini gösterirse, tarım programının radikal niteliğini bir kez daha kanıtlamış olacak. Ancak mübadiller, kovulan Rum nüfusun bütün mülk ve topraklarının tamamen kendilerinin mülkiyetine geçirilmesini istiyor. Muhalefet hükûmetin mübadilleri topraklandırma konusundaki kararsızlığını demagoji malzemesi olarak kullanıyor ve onları, mübadelede gönderilen nüfusun tüm mülklerinin hemen kendilerine devredilmesini istemek için kışkırtıyor. Doğu vilâyetlerindeki muhalefet ile İstanbul muhalefeti arasında bu konuda galiba ortak bir nokta var. Doğulu yarı-feodaller hükûmetin ... denen bu ... devletleştirilmesine karar vermesi durumunda, köylülerin hâlâ yarı-feodal koşullarda yaşadığı doğu vilâyetlerinde de aynı yolu izlemesinden korkuyor. Hükûmetin mübadilleri yerleştirme konusunda gösterdiği kararsızlığı, oldukça radikal bir hükûmet olan İsmet Paşa hükûmetinin bile ... devletleştirmekten öte gitmeyeceğini gösteriyor.

Müslüman mübadiller komünist çalışmalar için elverişli bir zemin oluşturuyor. Çoğu zaten Yunan teşkilâtındaki komünizm okulundan geçmiş. Birçok değerlendirmeye göre, oldukça devrimci ruh haline sahipler. Mübadillerin büyük bölümü komünist partisinin faaliyetlerinin özellikle iyi hissedildiği merkezlere, Trakya'ya, İstanbul ve İzmir bölgelerine yerleştirilmiş bulunuyor. Edirne bölgesine yerleştirilen Müslüman mübadiller parti çalışmaları için en uygun unsuru oluşturuyor. Trakya'nın Avrupa kesiminde köylüler genelde devrimci ruh taşıyor. Burada kısmen de olsa Bulgar Komünist Partisi'nin ve Çiftçi Birliği'nin etkisi görülüyor.

Komünist partisi mübadiller arasında, özellikle Trakya'ya yerleşen mübadiller arasında çalışma yürütmeye büyük özen göstermelidir. Bulgar Komünist Partisi'ne ve ayaklanmacılara cephe gerisi sağlanmalıdır.[425] Trakya köylüleri ve Trakya göçmenleri arasındaki çalışmalar konusunda Bulgar Komünist Partisi'yle mutabakat temelinde ortak bir çizgi temin edilmelidir. Bu bakımdan kimi şeyler yapıldı. Türkiye Komünist Partisi MK ile Bulgaristan Komünist Partisi MK temsilcileri görüş alış verişinde bulundu. Bulgaristan Komünist Partisi'nin köylü programı yerli yoldaşlara gönderilmelidir.

MK en geç 1925 yılı Mart ayına kadar kongrenin toplanmasını kararlaştırdı. Bu kongreye Yunanistan Komünist Partisi, Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkanlar Komünist Federasyonu temsilcilerinin davet edilmesine karar verildi. Yunanistan Komünist Partisi ile görüşülüp anlaşılacak en önemli konu nüfus mübadelesi ve Batı Trakya sorunudur. Her iki konu da Yunanistan kamuoyu kadar, Türk kamuoyunu da yakından ilgilendiriyor. Bu iki konuda iki partinin görüşleri uyumlu olmalıdır.

BKP ile TKP, Doğu Trakya konusunda görüş birliği sağlamalıdır. Aynı şekilde Bulgaristan'ın her hangi bir çıkışı durumunda köylüler arasında ve TKP muhalefeti arasında ortak çalışma için görüş birliğine varılmalıdır. Türkiye'yi serüvenci bir girişimden alıkoyma ve Türk kamuoyunda Bulgar devrimcilerine karşı sempati uyandırmak, kuşkusuz ki, Türkiye Komünist Partisi'ne düşüyor.

Avrupa basın organlarının Bulgaristan'daki Bolşevik çalışmaları ve Makedonya teşkilâtlarının Bolşevikleştirilmesini "açığa çıkardığı" bir sırada, Türk basını Tsankov hükûmetinden çok dev-

425 1923'te BKP öncülüğündeki başarısız anti-faşist ayaklanmaya atıfta bulunuluyor.

rimcilere sempati gösterdi. Kimi gazeteler Türkiye açısından komşu devlet olarak, militarist Tsankovcu Bulgaristan'ın mı, intikam hayalleri güden burjuva Yunanistan cumhuriyetinin mi, silâhlanmış Romanya'nın mı, yoksa Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya Sovyet cumhuriyetlerini içine alan bir "tarımsal Bolşevik" federasyonunun mu daha yararlı olacağı sorusunu bile gündeme getirdi. Burjuva basını ikinci şıkın tercih edilir olduğu görüşündeydi. Kafkaslarötesi Sovyet Federasyonu örneği, Türkiye'nin Balkan devletlerinin askerî hükûmetlerine oranla Bolşevik komşularıyla daha uyumlu yaşayabileceğini gösterdi.

Bir yandan Türkiye ile Yunanistan arasında, öte yandan Türkiye ile Bulgaristan arasında süregelen birçok ihtilâflı mesele Türk kamuoyunu endişelendiriyor. Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ihtilâflı meseleler halledilmedi (Bak: Suritsa yoldaşın raporu). Bizim Rostov'dan verdiğimiz Bulgaristan ve Romanya'daki durumla ilgili haberleri, yerli basın memnuniyetle alıp yansıtıyor.

Yoldaşlar günlük gazete çıkarılması için ısrar ediyor. Genel kanaate göre, günlük bir gazetenin çıkarılması komünist partisinin çalışmalarına büyük bir güç kazandıracak. Bu, yığınların gelişen siyasî savaşa büyük ilgi duyduğu günümüzde özellikle önemlidir. Yoldaşlar gazetenin tirajının ilk zamanlarda bin beş yüz-iki bin adet olacağını belirtiyor. 6 aylık sıkıntı dört bin ile beş bin dolar arasında olacak. Bu konuda bütün MK aynı görüşte. Merkez Komitesi toplantısında görüşülen sorunlar arasında şu ya da bu ölçüde ilginç sayılabilecek diğer sorunlardan biri, işçi hücrelerine aydınlardan takviyeciler sağlamaktır. Hücre toplantıları öncesindeki üç gün içinde MK bütün hücreler için ortak bir konu hazırlıyor. Takviyeci yoldaşların önceden tezlerle tanışmış olması gerekiyor. Komitenin gündeme getirdiği sorunların yanı sıra hücre başka sorunları görüşmeye sunma hakkına sahiptir.

MK'nin Doğu Seksiyonu temsilciliğine geçici olarak Faruk [Vanlı Kâzım] yoldaş atandı. Profintern temsilciliğine ise Mâlik yoldaş.

Komünist selâmlarımla[426]

* * *

Doğu Seksiyonu'na geçici olarak TKP temsilcisi tayin edilen Faruk, 1924 yılı biterken partisinin Komintern'den asgari taleplerini dile getiriyor. Kısa ve özlü bu talepler yine günlük gazete ihtiyacıyla başlıyor ve ajitasyon-propaganda ve teşkilâtlanma meseleleriyle devam ediyor. En ilginç talep herhalde KUTV'de 100 öğrencilik yer talebi; zira böyle bir kontenjan olması durumunda nasıl doldurulacağı meçhul.

Gizli

TKP'nin Komintern'den Asgari Talepleri

1. Parti, bir günlük gazetesi olmadığı takdirde, propagandasını ancak pek yavaş yürütebileceği kanaatindedir. Parti, günlük siyasî meselelerde proletaryanın çıkarlarını savunma imkânlarından kesinlikle yoksundur.

Hâlihazırda MK kararlarını nüvelere göndermekle ve sözlü propaganda ile yetiniyoruz. *Vazife*, haftalık olsa da, bir dereceye kadar, gerekli ajitasyon ve propaganda hizmetini verdi. Ancak bu gazete yaşayamadı, zira haftalık yayınlanması buna uygun değildi.

Vazife elbette saf komünist bir organ değildi; bizim de yayınlamak istediğimiz organ, resmen komünist bir organ olmayacak, ama proletaryanın çıkarlarını savunup legalitenin izin

426 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 388-394 [Rusça].

verdiği ölçülerde Komintern'in siyasetine uygun bir siyaset yürütecektir. Dolayısıyla, özellikle işçi hareketinin son derece canlı olduğu ve proletaryanın sınıf mücadelesine dayalı yeni bir teşkilâtlanmayı hedeflediği bu dönemde günlük bir gazete yayınlama gereğini şiddetle hissediyoruz.

Son zamanlara kadar, Makedonya'da ve Bulgaristan'da bile, Türk nüfusun azlığına rağmen, işçi organları yayımlanıyordu. Büyük gereklilik göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de bir günlük organın yayınlanmasının sağlanmasını rica ediyoruz; ayrıca Bulgaristan'a, Makedonya'ya ve Yunanistan'a bu ülkelerde Türkçe konuşan işçiler için gerekli miktar da gönderilecektir.

2. Marksist ve Leninist literatür Türkçe dilinde yok denecek kadar az; en gerekli Türkçe Marksist ve Leninist eserlerin yayınlanması için gerekli imkânların bize sağlanmasını diliyoruz.

3. Türkiye'deki komünist hareket, adım adım gelişiyor; teşkilât ve propaganda çalışmaları için, yaşamlarını kazanmak için çalışmak zorunda olmayan, bu görevleri üstlenmiş birkaç deneyimli militana ihtiyaç var. En az altı yoldaş, teşkilât, yayın ve ajitasyon işleriyle sürekli uğraşmalıdır.

4. Teşkilâtımız ve gizli matbuat ayda 500 liralık bir masraf gerektiriyor.

5. Parti, son zamanlarda taşrada kollar teşkilâtlandırmayı başardı; halen İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana ve Edirne'de bu tür teşkilâtlarımız var; ancak bu çalışmaları sürdürebilmek için bu bölgelerde sorumlu yoldaşlara, her bölgede en azından 1 sorumlu yoldaşa sahip olmamız gerekiyor.

6. Komintern ile bağlantımız da gerektiği gibi ve tehlikesiz biçimde çalışmıyor; sadece TKP'nin emrinde olacak ve kesinlikle güvenilir bir bağlantıyı sağlamak gerekiyor.

7. Büyük literatür ihtiyacımızı göz önünde bulundurarak sizden Rusya'da Türkçe basılmış tüm eserlerin Partiye gönderilmesinin sağlanmasını rica ediyoruz.

8. Aynı ricayı diğer dillerdeki (Fransızca, Almanca ve eğitimlerini Rusya'da yapmış yoldaşlara sahip olduğumuzdan özellikle Rusça) literatür için de yapıyoruz.

9. Bizim görüşümüze göre, personeli arasında Türkiye'yi iyi tanıyan yoldaşların da bulunması gereken Komintern Doğu Seksiyonu'nda partiyi temsilen Türkiye'den bir yoldaş bulunmalıdır.

10. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ndeki (KUTV) Türk öğrenciler, işçi olarak vasıf kazanmak amacıyla birkaç ay süreyle çalışmak üzere doğrudan fabrikalara gönderilmelidir; üniversite birçok bakımdan eksiklik taşıyor ve bir takım yeniden düzenlemeler yapılmasını gerektiriyor. Türk öğrencilerin sayısının da 100'e yükseltilmesini diliyoruz.

11. Türkiye, bir Doğu ülkesinden çok bir Balkan ülkesidir ve uluslar-arası siyasette önemli bir rol oynamaktadır; Doğu'daki devrimci hareketlerin başında yer aldığından, özellikle Türkiye'nin bu konumunu göz önünde bulundurarak, Komintern'nin yukarıda ortaya koyduğumuz taleplerimizi karşılamayı uygun bulacağını umuyoruz. Bütün bunlara, Türkiye'de içtimaî önemi çok büyük olan gençlik için de iki aylık bir dergi gereğini ilave ediyoruz.[427]

* * *

Faruk Asri'nin (Vanlı Kâzım) bu yazısının yayımlanmak üzere mi yoksa bilgilendirmek üzere mi yazıldığını bilmiyoruz.

427 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 671-673 [Fransızca].

Faruk'un yazısı E.M.

Türkiye Proletaryasının Burjuvaziyle Savaşı

İşçi ve köylülerin yardımıyla emperyalistleri ve onların uşağı sultanı ve halifeyi Türkiye'den kovan genç Türk burjuvazisi "halkın" cumhuriyetini ve "demokrasiyi" ilân ederek kendi bağımsız burjuva devletini pekiştirdi. Ama giriştiği "hareketlerle" o sınıf bayrağını sapasağlam elinde tutanlara "halkçı" yüzünü görme olanağı veriyor. "Halk iktidarının" varolduğu kısa süre içinde sınıf çıkaçlarını korumak için defalarca grev uygulayan Türk işçilerinin az kanı dökülmedi. Her greve Türk polisi müdahale etti, silâhsız grevci işçileri dövdü, üzerlerine ateş etti.

1924 yılının Haziran ayında İstanbul postalarında çalışan 300 kişi son derece düşük olan maaşlarına zam istemiyle grev yaptı. Grevciler işten atılıp yerlerine polisler getirilerek şehirde postayı onlar dağıttı. *Tanin* gazetesi büyük övgü yazılarıyla İstanbul polisinin kahramanlığına hayranlığını dile getirdi. Aralık ayı başında birkaç yüz değirmen işçisi ağır sömürüyü protesto ederek ücretlerine zam istemiyle grev yaptı. Bu grev postacılar grevinden daha güçlüydü; bu grev sebebiyle de 4 işçinin işine son verildi. İşten atılanların işe geri alınması istemiyle işçiler bir toplantı düzenledi. Toplantı silâhlı polislerce dağıtıldı ve bu toplantıda grevi düzenleyenlerden 5 kişi tutuklandı. Grev devam ediyordu. Sokakta boş gezen grev kırıcıları arasından işçi toplayan polis, değirmeni çalıştırmaya girişti, ama toplanan işçilerin un üretiminden haberi olmadığı için, değirmeni çalıştırmaktan vazgeçti. İstanbul belediye başkanı Emin Bey bir mülâkat vererek grevci işçileri her zaman başkalarıyla değiştirilebileceğini ileri sürerek, bundan şehrin bir zarar görmeyeceğini söyledi. Türk burjuvazisi Emin Bey gibi uşaklarından memnun olabilir.

1921'den itibaren Türk burjuvazisi Türkiye işçi sınıfına karşı ağır saldırı yürütüyor. Saldırılarına Trabzon açıklarında 15 Türk komünistini katlederek başlayan burjuvazi, Türkiye Komünist Partisi'ne darbeler indiriyor, İstanbul'da Beynelmilel [yırtık], bununla ilgili olarak 25 kişiyi tutukluyor, tramvay işçilerinin Temmuz 192[yırtık] grevini polis ve silâhlı jandarmanın yardımıyla bastırıyor. Bunun sonucunda 15 kişi yaralanıyor, 30 kişi ise tutuklanıyor. Belediye yönetimi yaralıları hastaneye kaldırmıyor.

"Halk" hükûmeti işçilere kendi resmî sendika merkezlerini kurma hakkını vermedi, vermiyor. Onun bütün bu "hareketleri" II. Enternasyonal önderlerinin propaganda ettiği sınıflar arasında uyum ve işbirliği teorisine karşı en iyi ajitasyonu teşkil ediyor.

Türkiye'de giderek yükselen grev dalgası polis ve jandarma tarafından acımasızca bastırılıyor. Türk halkını burjuvazi yalnız "Halk Partisi" adıyla kandırıyor. Rusya'daki Ekim Devrimi'nden sonra daha bilinçlenen ve aktifleşen Türk proletaryası devrimci hareketinde dünya proletaryasıyla birleşerek (ülkedeki grev hareketinin güçlenmesinden de anlaşılacağı gibi) kapitalizme karşı başarılı sona kadar azimle savaşmakta kararlıdır.

29/XII-24 FARUK – ASRİ[428]

* * *

1924 yılı sonunda Dr. Şefik Hüsnü'nün sendikal çalışmaların finansmanı için aşağıdaki önerisi İstanbul'da çalışan partili Sovyet yurttaşlarının maaşlarından bir kesenek yapılması yönünde; bu önerinin kabul gördüğüne ilişkin daha sonra herhangi bir belgeye rastlamadık. Bunun ardından verdiğimiz

428 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 200-201 [Rusça].

Profintern'den düzenli sübvansiyon talebi ise, sendikal çalışmalar için gerekli ihtiyaçları ortaya koyuyor.

M...[irniy] yoldaşa

Değerli yoldaş,

Ülkemizdeki sendikal teşkilâtların güçsüzlüğünü ve yoksulluğunu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Hâlihazırda işçiler arasında büyük bir hareketlilik var. Bir araya gelmek için büyük bir ihtiyaç duyuyorlar. Ancak idari engellerden çok, kaynak eksiklikleri bu arzunun gerçekleşmesine imkân vermiyor. Bütün İstanbul'da tek bir işçi kulübünün bulunmaması acıklı bir durumdur. Devrimci işçi dernekleri, şehrin belli başlı merkezlerinde emekçiler için iki veya üç çevre oluşturma girişiminde bulunmak istiyorlar. Bu alanda daha yapılacak birçok şey var ancak parasal kaynak eksikliği nedeniyle yapılamıyor.

İstanbul'daki parti üyesi Sovyet çalışanlarının ücretlerinden yüzde birkaçlık bir kesenekle bunun kolayca çözüme kavuşturulabileceğini düşünüyoruz. Sizden bu konuyla ciddi biçimde ilgilenmenizi ve bu kesintilerin aylık olarak bize ödenmesi için Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin üst makamlarının onayını almanızı rica ediyoruz. Bu düzenli yardım sayesinde inanıyoruz ki kısa zamanda işçi teşkilâtlanması büyük bir yaygınlık kazanacaktır.

Olumlu cevabınızı bekler, kızıl selâmlarımızı göndeririz.

29/XII/1924 O. Masdar (İMZA)[429]

* * *

Aralık 1924

PROFİNTERN'den Düzenli Sübvansiyon Talebinin Nedenleri

Yaklaşık 6 aydır, Türkiye işçi hareketi-yeni bir atılım içinde. Bu ilk ağızda iktisadî koşulların baskısına bağlıysa da, yine de komünist militanların yorulmak bilmez faaliyetinin ve KP'nin desteğinin bunda büyük bir rol oynadığını unutmamak gerekir. Ne yazık ki TKP'nin sendikal komisyonu Profintern'den hemen hemen hiçbir destek almadığından, bu hareketlere çok etkili biçimde yardımcı olma ve mümkün olan yararların hepsini sağlama durumunda değil.

Değişik sanayi dallarındaki emekçilerin talepler dalgası hâlâ devam ediyor. İşçi sınıfı içinde teşkilâtlanma yönünde büyük bir hamle görülüyor. Şurada burada her gün patlak veren bu iktisadî mücadelelerden bir takım teşkilât biçimlerine ulaşmak için yararlanmamak affedilmez bir ihmal olur. Spor ağırlıklı işçi kulüpleri şu anki harekette büyük bir dalga oluşturuyor. İşçiler arasındaki teşkilâtlanma faaliyetimizi üç doğrultuya yöneltmeliyiz:

1. Mahalli gruplara böylesi kulüpler kurmada yardımcı olmak.

2. Hiçbir teşkilât olmayan yerlerde yardımlaşma sandıklı işçi dernekleri kurmak.

3. Sendikal federasyon Teali'yi düzenli olarak kurulmuş sendikaları aktifleştirmesinde ve meslekî millî federasyonların teşkilâtlanmasını başlatmada güçlü biçimde desteklemek.

Bu görevlerin üstesinden gelebilmek için, birinci olarak Teali'ye düzenli maddî yardım vermemiz gerekiyor. Sonra ücretli en az iki sendikal teşkilâtçıya sahip olmamız ve bunların mahalli teşkilâtlara tavsiyede bulunmak ve hatalarını yerinde düzeltmek üzere seyahat etmelerini sağlamamız gerekiyor. Üçüncü olarak, teşkilâtların faaliyetini teşvik etmek ve emekçi yığınların bilincini uyandırmak için haftalık veya on beş günlük bir işçi gazetesi kurmamız

429 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 789 [Fransızca].

gerekiyor. Bu konuda Profintern'den talep ettiğimiz sübvansiyon ile ilgili bir bütçe hazırladık. Sonuçları, partimizin sendikal çalışmaya hâlihazırda sağladığı yardımı hesaba katarak çıkarttık. Profintern'den talebimiz yıllık İKİ BİN doları biraz aşıyor. Bu meblağı iki taksitte almak istiyoruz: Birini hemen, diğerini dört ay sonra.

BÜTÇE	Yılda
Ayda 25 dolar olmak üzere Teali'ye düzenli yardım	300 dol
İstanbul'da ve taşrada yeni işçi kulüpleri ve dernekleri açmak (kitap, gazete, mobilya vb., kira)	480
Seyyar iki sendikal teşkilâtçının ücretleri	600
İşçi gazetesi kurmak ve açığını kapatmak için	500
Teftiş seyahatleri masrafları	250
	2.130 d[430]

* * *

1924 yılı boyunca Komintern Doğu Seksiyonu'nun TKP'ye yaptığı sübvansiyona ilişkin hesap dökümü yılın hemen başında isteniyor. Oysa yukarıda gördüğümüz gibi Halim'in [Hasan Âli] Moskova'dan dönüşü ertesinde, yeni kredi talep edilmesi üzerine, Dr. Şefik Hüsnü 1923 1 Mayıs'ında Şarki'nin Moskova'ya dönüşünden itibaren yapılmış harcamaları gösteren defter kayıtlarıyla birlikte hesap dökümünü Kasım 1924 ortalarında göndermişti. Aralık 1924'te buna ek olarak Profintern'den sendika çalışmaları için gerekli yıllık sübvansiyon talebi bütçe örneğiyle birlikte sunulmuştu. Anlaşıldığı kadarıyla aşağıdaki mektup seksiyona bağlı tüm partilere standart olarak gönderilmiş.

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne

Yoldaşlar,

1924 yılı boyunca bizden almış olduğunuz para ve bunu nasıl harcadığınıza ilişkin ayrıntılı bir rapor gönderin.

Bu rapor bize 1925 bütçe yılı için bir eğilim noktası olarak gerekiyor.

Komünist selâmlarla,

KEYK Doğu Seksiyonu Şefi
10 Ocak 1925[431]

430 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 810 [Fransızca].

431 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 399 [Fransızca].

1925'TE *AYDINLIK*, *ORAK-ÇEKİÇ* VE İLK AYLARDAKİ İŞÇİ HAREKETİ

1925 Yılı ve TKP Kongresi

Aydınlık'ın Kasım 1924 sayısı, yine Sovyet devriminin yedinci yıldönümü dolayısıyla, Rus tecrübesi ve Marxist teoriyle ilgili övücü ve öğretici yazılara ağırlık vermektedir. Aynı tutum, *Aydınlık*'ın kalan sayılarında da devam edecektir.[432] Yeni yılın ilk *Aydınlık*'ında yayımlanan Troçki'ye karşı bir yazı da, çevrenin bu sıralar, solcu kamptaki gelişmeleri ne kadar yakından izlediğinin bir başka kanıtıdır.[433] Öte yandan, Dr. Şefik Hüsnü yeni makaleleriyle, Türk siyasî hayatındaki çekişmelerin sınıf tabanları üstüne yaptığı çözümlemeleri geliştirmekte ve bu kere, köylü sınıfı açısından, küçük burjuvazinin sermayedar burjuvazi olmaya yönelişini anlatmaktadır.[434] Ona göre, "hükûmet başında olmanın verdiği kuvvet ve selâhiyetle -zaten tabiî hedefi daima daha yüksek derecelere erişmek olan- küçük ve orta sermayedarlardan bir kısmı cüretkârane işlere atılır; süratle büyük malî kudret ihraz ederler. Artık onların menfaatı, iktisadiyatın kuyut ve şuruttan âzade ve serbest olmasındadır.

"Bu gibiler mühim bir rol oynayabilmek için, mutlak bir tarzda ecnebi sermayesiyle teşrik-i mesaî etmek mecburiyetinde bulunurlar. Bu vaziyette bulunan yerli sermayedarın ihtiyaçları, temennileri ecnebi sermayedarınkilerle birleşir. Hükûmet kendi taraftarlarının tazyikine maruz kalır. İnhisarcılıktan vazgeçmekte, emperyalist devletlerle, milletin zararına olarak uzlaşmakta muztar kalır. Bugünden büyük şehirlerimizdeki zengin burjuvazi bu vaziyette ve bu temayüldedir. Bundan nâşi tesis ettikleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mensup rical, köylü ve işçi sınıflarını tehdit eden, serbest iktisadiyata taraftar, devletçiliğe muhalif bir program etrafında mücadeleye atılmaktan çekinmiyor. Halk Fırkası da bu iniş üzerindedir. Coşkun Halkçılardan birçoğunun bugünkü haline bakılırsa, içtikleri inkılâp şarabına iyi menba suyu karışmış olduğuna hükmetmekte tereddüt edilmez. Bu küçük burjuva fırkasına mensup nüfuzlu âzânın sermayeleri arttığı nisbette, inkılâpçılığı azalacak; himayeciliğe nihayet vermek, ecnebi sermayesiyle

---

432 Tercüman, '7 Teşrinisâni İnkılâbı Rus Halkına Ne Verdi?' Sayı 27, s. 693-696; Sadrettin Celâl, 'Rus İnkılâbı ve Anarşistler,' s. 698-702; Dr. Şefik Hüsnü, 'Teşrinisâni İhtilâli ve Türkiye,' ['Türk Padişahlığını yıkan ve memleketimizi kurtaran hareketi, bilvasıta Teşrinisâni ihtilâl-i kebiri doğurmuştur'] s. 705-708; Şevket Süreyya, 'Marxizm ve Darwinizm,' Sayı 28, s. 726-727; Sadrettin Celâl, 'Marxizm Karşısında Burjuva İlmi,' s. 728-733; Şevket Süreyya, 'Diyalektik Nedir?' s. 743-744, Sayı 29, s. 783-185, Sayı 30, s. 815-818, gibi.
Bu arada, baş tarafları daha önce yayımlanmış olan, Buharin ve Preobrajenski'nin 'Alfabe"lerinin birinci kitabı, tamamlanarak basılmıştır: (Türkçeye Çeviren: Ali Cevdet) *Komünizm Elifbası*, Aydınlık Külliyatı, No. 13.

433 Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri 'Treint' yoldaştan iktibas, 'Troçki'nin Görüşlerini Tenkit,' Sayı 29 (1 Kânunusani 1925), s. 785-789. Oysa Troçki Sovyetler Birliği'nde gözden düşmeden önce, *Vazife*'de de, *Aydınlık*'ta da revaçtaydı; bak. Sayı 19 (Teşrinisâni 1924), s. 708-709.

434 'Türk Köylüsünün Kurtuluşu', *Aydınlık*, Sayı 29 (1 Kânunusâni 1925), s. 775-777.

uzlaşmak, eski iktisadî usullere ricat etmek için gayet mükemmel vesileler bulunacak, bugün biribirlerine yumruk sallayan iki burjuva fırkası biribirinin kucağına atılacaktır". Bu gibi bir durumda, ancak şahıslar üstünde kavga olabilir.

Şefik Hüsnü, Türk köylü sınıfının son on beş yıldır geçen bu toplumsal olayların dışında kaldığına inanmaktadır. Yine de, "Türk köylüsü, inkılâbın kazandırdığı hakları" savunmalıdır. Bunun için, teşkilâtlanmalı ve yerleşme durumu dağınık olduğundan, şehirli işçilerin önderliğine girmelidir. Köylüler, işçilerle "elele omuz omuza vererek" sıkı bir tarzda birleşmezlerse, hazır yiyici tufeyliler sınıfı daha uzun zaman onların sırtında keyif sürecektir. Bunun önlenmesi için, halkçı devrim köylülerin lehine olarak gelişmeli ve bu sınıf da, *Aydınlık*'ın öne sürdüğü, "Büyük arazi ve çiftliklerin müsadere ve istimlâki ve toprağı olmayan veya az gelen yoksul köylülere bilâbedel taksimi" şiarını program dileklerinin başına almalıdır. Dr. Şefik Hüsnü, *Aydınlık*'ın sondan bir önceki sayısında, geliştirmekte olduğu, Türk toplumunun çözümlenmesi konusunu bir adım daha ileriye götürmektedir.[435] Bu kere yazar, memleketimizde müstakbel sermaye terakkümünün nasıl olacağı ve içtimaî sınıfları nasıl etkileyeceği üstünde durmuştur. Başlıca iki çeşit sermayedarlık vardır: Malî sermayedarlık ve sınaî sermayedarlık. Yazarın, eskiden beri ayırmaya çalıştığı büyük şehirler (özellikle, İstanbul-İzmir) sermayedar burjuvaları ile Anadolu'nun henüz sermayedar olamamış küçük burjuvalarından: Birinci grup bir malî sermayedarlığa dayanmaktadır, ikinci grup ise bir sınaî sermayedarlık doğurmak üzeredir. Siyasî sonuçları bakımından, malî sermayedarlık müsaadeci bir zihniyeti, sınaî sermayedarlık ise himayeci bir tutumu temsil eder. Anadolu küçük burjuvazisinin, sınaî sermayedarlığa yönelmeleri sonucunda, hasis bir himayecilik ve vatanperverlik gibi özellikler taşıdığı, "Halk Fırkası ricalinde şimdiden müşahede" edilmektedir. Ancak, "sanayi sermayedarlarının kendi vasıtalarıyle istediklerini yapabilmelerine imkân görmüyoruz". Bu gidiş, dış kaynaklara uzanmak zorunluluğunu doğuracak ve ecnebi sermayeye yanaşılacaktır. Böyle olunca da, Türkiye'deki hasım durumlarda bulunan iki sermaye tipinin uzlaşacağı tabiîdir. Bunun zararını, çalışan halk kitleleri çekecektir.

Orak Çekiç

Gördüğümüz gibi, *Aydınlık* genellikle aydınlara seslenen bir dergi olmuştur. Bu dergiyi çıkaran çevre, 1919'dan beri Türkiye İşçi Derneği'nin aracılığıyla işçi sınıfını sol harekete çekebilmek için çalışmış ve özellikle 1922-1923 yıllarında işçi birlikleri kurulması yolunda çaba göstermiş olmakla birlikte, bu kitleye seslenen bir organ yayımlayamamıştır. *Aydınlık*'ta zaman zaman işçi haberlerinin ve bu sınıfın sorunlarıyla ilgili yazıların çıkması, hatta bazan bütün bir sayının "amele

435 'Türkiye'de İktisadî Mesele - I,' Sayı 30 (Şubat 1925), s. 811-813. Bu, bir bakıma *Aydınlık*'ın son sayısı da sayılabilir. Şubat'ın 18'inde 31 diye numaralanmış bir 'Fevkalâde Gençlik Nüshası' yayımlanmıştır, Ama bu sayıda çevrenin asları değil, Nâzım Hikmet, Kerim Sadi [Nevzat Cerrahlar], M. Halis (?) Burhan Asaf [Belge], Tuğrul Vecdi, Memduh Necdet gibi gençlerin yazıları vardır. Ancak, aynı sayıda, Mustafa Suphi'nin Bakü'daki *Yeni Dünya*'da yayımlanmış bir makalesine de yer verildiği göze çarpmaktadır: 'Yaşta ve Başta Gençlik,' s. 824 (bak. *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul2004, s. 70-71; 15 Ekim 1920).
Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası'nın tümünün çevrimyazısı, Atila Türk tarafından üç uzun giriş yazısıyla birlikte, kitap halinde yayımlanmıştır (Ankara: Odak Yay., 1976); ayrıca bkz. *Türkiye Komünist Gençler Birliği Yayınları (1920-1925)*, Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul2015, s. 395-426. Bundan sonra, *Aydınlık* artık çıkmamıştır.

hareketlerine tahsis" edilmesi (No. 13/10 Şubat 1923), bu ihtiyacı karşılayamamıştır. Bu sebeple *Aydınlık* 1924 yaz aylarında, düzensiz aralarla yalnız işçiler için resim, haber, mektup, tenkit ve yorumlar içeren ufak "Fevkalâde Amele Nüshaları" yayımlamayı denemiştir.[436] Daha sonra bu yönde bir adım ileri gidilerek, 21 Ocak 1925'ten itibaren *Orak Çekiç* adı altında ayrı bir "Haftalık Siyasî Amele ve Köylü Gazetesi" çıkarılmaya başlamıştır.[437] Bu konuda Komintern ve Profintern ile yazışmaları yukarıda verdik.

Bu gazetenin tarzı hakkında bir fikir vermek için, birinci sayısının içindekileri şöyle anlatabiliriz: İlk sayfada giriş yazısı, "İşçilerin Siyasî Teşkilâtı" konusunda bir yorum (son zamanlarda ortaya atılan ve basında lehte yankılar uyandıran "Amele Fırkası" kurulacağı haberiyle ilgili olarak, bunun hâkim sınıf üyelerinin bir oyunu olduğu belirtilmekte ve işçilere böyle şeylere kanmayarak kendi sendika çalışmalarına bakmaları öğütlenmektedir; gerçekten bir parti gerekliyse, eski "İşçi ve Çiftçi" Fırkası canlandırılmalıdır) ve iri bir manda altında ezilen bir buzağıyı gösteren aynı konuda bir karikatür ("Halk Fırkası'nın 'mandası' yani himayesi altında Amele Fırkası'nın hali"); bir de "Destan" (Terakkiperver Cumhuriyet ve Halkçı Cumhuriyet fırkaları ile amele ve köylü sınıfları). İkinci sayfa, "Cihanda Amele Hayatı" ve "Türkiye'de Amele hayatı" sütunlarına ayrılmıştır. Üçüncü sayfada bir "Köylü Köşesi" vardır. Sonra "Ali ile Veli" sütunu, günlük meseleler üstüne bir konuşma (*Açıkgöz* gazetesi irticaî sayılarak kapatılmış; suçlama doğru olsa bile böyle şeyler yapılmamalı, zaten hükûmetin hem davacı, hem kadı olması yanlıştır) ve "İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza" hitaben bir açıklama. Dördüncü sayfada ise, "Dokumacılar", "Kadın İşçilerimiz", "Küçük Hikâye" ve "İçtimâlarda Küfür Etmeyin" gibi yazılar yeralmaktadır. *Orak Çekiç*'in bu düzen kalıbı, ufak-tefek değişikliklerle öteki sayılarında da devam etmiştir.[438]

Bu gazetenin başyazıları, (*Aydınlık*'ta Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı yorumlara uygun bir tutumla) günlük işçi olaylarını ele almıştır. Örneğin, üçüncü sayıdaki "Hükûmetin Amele Siyaseti" (5 Şubat 1925, s. 1) adlı yazı, burjuvalaşma süreci içinde bulunan Halk Fırkası Hükûmeti'nin izlediği işçi politikasının bir diplomatlık, daha doğrusu bozgunculuktan ibaret olduğunu söyledikten sonra, şöyle devam etmektedir: "Hükûmetin ve hükûmet partisinin etrafını alan Anadolu burjuvazisi, İstiklâl mücadelesinin galeyana getirdiği milliyetperverlik hislerini, nakte tahvil emek ve bu vasıta ile büyük sermayedar mevkiine yükselmek gayesi

436 *Aydınlık*'ın olağanüstü işçi sayıları sekiz tanedir.
Katkı Yayınlarınca, bunların altısının (4 ve 7 eksik) tıpkıbasımları, yeni harflere de çevrilerek yapılmıştır:
1- Tarihsiz 5-17 Teşrinisâni (Kasım)
2-15 Ağustos 340 (1924) 6-13 Kânunuevvel (Aralık)
3- 25 Eylül 7- ?
4- ? 8- Kânunusâni 341 (Ocak 1925)
(Der.) Ali Ergin Güran, *Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları.*

437 'Başlarken' (ilk yazı), 'emekçi sınıfının gören gözü, işiten kulağı, bağıran ağzı' olan *Orak Çekiç*'in *'Aydınlık*'ın koynundan doğduğunu açıkça belirtmektedir.

438 *Orak Çekiç'in* yazıları genellikle imzasızdır. Ancak, bazı makaleler 'Orak Çekiç' diye anonim olarak, bazıları da 'Kızıl Diplomat', 'Elif'... gibi takma adlarla yazılmıştır. Yalnız bir röportaj 'Edirne İşçiler Yurdunu Ziyaret,' (Sayı 2-29 Ocak 1925, s. 3) 'Süreyya' [Şevket Süreyya Aydemir] diye imzalanmıştır.

arkasından koşuyorlar." Bunun için de Halk Fırkası, köylü ve işçi kütlelerini istismar hakkını "taht-ı inhisara" almak istemektedir. Buna karşı, köylü ve işçi sınıflarının bilinçlenerek ve örgütlenerek kendilerini savunmaları gerekmektedir. Gazete, dördüncü sayısında da (12 Şubat 1925, s. 2) bu düşünüşe uygun bir slogan ilân etmiştir: "Burjuva partilerine ve burjuva politikacılarına yardakçılık eden ve onlardan medet uman her amele kendi sınıfına ihanet etmiş sayılır."

Orak Çekiç'in beşinci sayısının (18 Şubat 1925) başyazısı, "Amelenin Nümayiş Yapmak Hakkı" üstünedir. Burada, daha çok İstanbul basınının işçi hareketlerine karşı takındığı olumsuz tavır sözkonusu edilmektedir: "Elân bugün matbuatımızda Abdülhamit devrinden miras kalan korku ve riya zihniyetinin hâkim olduğunu görmek yürek sızlatıcı bir müşahededir. İktidar makamı etrafında burjuvalarımızın birbirlerinin canına kıyması, parlamento usûlünün tabiî icabatı gibi telâkki ediliyor da, amele sınıfı, kendi mukadderatına, hayatına taallûk eden bir mesele üzerine efkâr-ı umumiyenin nazar-ı dikkatını celbetmek için toplanmak, istediklerini gür sesiyle ilân etmek arzusunu izhar ederse, büyük bir cüret, tahammül edilmez bir küstahlık irtikâp etmiş addolunuyor".

Anlaşıldığına göre, BMM'ye getirilen "Mesaî Kanunu" tasarısına karşı birtakım işçi gösterileri düzenlemek istenmiştir. "Halkçı bir idare altında nümayiş yapmak memnu mudur?!! Böyle bir teşebbüse mâni olmak, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na karşı gelmektedir". Gazetenin fikrine göre, bu gibi hallerde hükûmet darbeye mâni olmak için önlemler almakla yetinmelidir.

Orak Çekiç'in 26 Şubat 1925 tarihli 6'ncı sayısı, üç önemli konuyu ele almıştır. Bu sayının manşeti Kürt isyanıyla ilgilidir: "İrticaın başında Şeyh Sait değil, derebeylik duruyor; irticaa karşı mücadelesinde halk Hükûmetledir". İlk sayfadaki "Kahrolsun İrtica" başlıklı yazı da, aynı sorunu işlemektedir[439]: "Ankara Büyük Meclisi'nde müfrit sol burjuvazinin tırnakları, kafasına kurun-u vustayı dolamış yobazların gırtlağına yapıştı."

Yine baş köşede önemli bir yerde, "İstanbul'dan Bir Amele Mebus" çıkartılmasını isteyen bir makale verilmiştir. Bu yazı, tek dereceli seçimi ve nisbî temsil sistemini savunmaktadır. Üçüncü önemli konu, işçi sınıfı içindeki birleşme girişimleridir. Gazetede ilân edildiğine göre: "1 Şubat cuma günü Amele Teali Cemiyeti'nde 14 amele cemiyetine mensup 150 murahhas toplandı. 20 Şubat cuma günü, bu toplanma 30 amele zümresine mensup 150 kişilik bir kongreye inkılâp eyledi".[440]

---

439 Merhum Kerim Sadi, Mete Tunçay'a yolladığı 16 Ağustos 1966 tarihli mektupta, imzasız çıkmış olan bu yazının (ve 'Gazi' başlıklı bir başka yazının) kendisi tarafından yazıldığını açıklamıştı.

440 Yeni Mesaî Kanunu tasarısını konuşmak için bu kongreye katılan, *Orak Çekiç*'in hesabınca 'otuz binden fazla amelenin murahhasları' şu işçi gruplarını temsil etmektedir:

1. Anadolu-Bağdat Şimendifercileri 12.000
2. Şark Şimendifercileri 1.250
3. Tramvay işçileri 1.500
4. Şirket-i Hayriye Memurîn ve Müstahdemleri 1.000
5. Şirket-i Hayriye Amele Cemiyeti
6. Cibali Tütüncüleri 1.500
7. Tahmil ve Tahliye 2.300
8. Tersane 800
9. Tophane 200
10. Zeytinburnu 900
11. Baruthane 500

Orak Çekiç'in 5 Mart 1925'te çıkan 7'nci ve son sayısı, Şeyh Sait isyanına şiddetle cephe almaktadır: [Manşet] "Yobazların Sarıkları Yobaz Zümresine Kefen Olmalı! Yobazlarıyle, Ağalarıyle, Şeyhleriyle, Halifeleriyle, Sultanlarıyle Birlikte Kahrolsun Derebeylik! İrtica ve Derebeyliğe Karşı Mücadele İçin: Köylüler (Köy Meclisleri), Ameleler (Sendikalar) Etrafında Teşkilâtlanmalıdırlar". "İngiliz'lerin Oynattığı İrtica Kuklası" adlı başyazıda da, "ekalliyet milletlerinin sergerdelerini" ayaklandırmanın, eski bir İngiliz ve Rus oyunu olduğu hatırlatılmaktadır. Buna göre, Türkiye siyasî istiklâlini kazandıktan sora, iktisadî ve içtimaî inkılâp yoluna girmiştir ve "iki seneden beri bu istikamette büyük adımlarla ilerlemekteyiz". Ancak, ayaklanmanın bastırılması ve elebaşılarının cezalandırılmasından sonra, mutlaka Doğuda toprak meselesi çözümlenmelidir; çünkü "arazi ve meralar parçalanmadıkça, Şark vilâyetlerimizde intizamın iadesine imkân yoktur" *Orak Çekiç*, bu arada Fethi bey kabinesinin düşmesini de memnunlukla karşılamaktadır. Zira bu kabine inkılâpta bir tevakkufu temsil etmekteydi; halbûki yapılması gereken, "Genç isyanını âdi bir şekavet gibi tenkil etmek" değil, derebeylik düzenini tasfiye etmektir. Gazetenin "Ali ile Veli" sütununda da, "Şeyh Sait Ne Biçim Eşkiyadır" başlığı altında aynı fikir ele alınmıştır. Genç'teki ayaklan-

---

12. Feshane (kadın hariç) 750
13. Ayastefanos Tayyare 50
14. Dolmabahçe Gazhane 200
15. Beykoz Gazhane 250
16. Beykoz Debbağhane 600
17. Kınalı Debbağhane 500
18. Ayvansaray Değirmen 200
19. Balat Değirmen 300
20. Hasköy Değirmen 200
21. Gemici ve Ateşçiler 100
22. Mürettibîn Cemiyeti 450
23. İstinye Havuz 300
24. Sandalcılar 100
25. Silâhtar Elektrik 300

Bunlardan başka daha on zümreye mensup işçi delegeleri, kadın işçi temsilcileri, esnaf cemiyetlerinden (perukâr, fırıncı, kunduracı, vb.) bazı kimseler ve 'müstakil şahsiyetler' de kongreye gelmişlerdir.

Kitaygorodsky, Türkiye işçi sınıfının bu dönemdeki durumu için şu sayısal bilgileri veriyor ('The Labour Movement in Turkey'):

Türkiye'de yaklaşık 200.000 şehirli işçi vardır:
Demiryolcular: 8.200 (5.000'i sendikalarda örgütlü)
Madenciler: 25.000 (8.000'i örgütlü)
Fabrika işçileri: 40.000 (12.000'i örgütlü)
İnşaat işçileri: 12.000 (4.000'i örgütlü)
Tramvaycılar: 3.000 (1.500'ü örgütlü)
Denizciler: 5.000 (2.000'i örgütlü) '
Rıhtım işçileri: 7.000 (hepsi örgütlü) lonca tipi
Şoför ve Arabacılar: 10.000 (5.000'i örgütlü)
Tütün işçileri: 25.000 (7.000'i örgütlü)
Mevsimlik işçiler: 15.000 (tümü örgütsüz)
Matbaacılar: 1.500 (1.000'i örgütlü)
Fenerciler: 20.000 (10.000'i örgütlü)

Ayrıca, yalnız İstanbul'da sayıları onbinlere varan tezgâhtarlar, (20.000 kadar da) Devlet ve Belediye müstahdemleri vardır (s. 86).

Hamallar arasında Kürtler çoktur. 1923'te Kemalistler İstanbul'a girince, örgütlerine karışmak istediler. Polisler ile hamallar çatıştı; kâhyaları tutuklandı. (s. 87)

manın gerisinde Kürdistan derebeyleri vardır; Cumhuriyet hükûmeti derebeyliği tasfiye edecektir. Öyleyse, "Arkadaş, kara kuvvet bizim de, burjuvazinin de düşmanıdır. Biz herşeyden evvel bu düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile de ayrıca kozumuzu paylaşırız".[441]

* * *

AYDINLIK FEVKALÂDE AMELE NÜSHALARI'NDAN

(Katkı Yayınları'nda çıkan A.E. Güran derlemesinin sayfa numaraları gösterilmiştir.)

-Dipnotlarında da konuyla ilgili günlük basından haberler aktarılıyor-

SAYI 1: 1 Temmuz Salı günü saat beş buçukta Tramvay Şirketinin Beşiktaş Deposuna mensup amele, arkadaşlarından birinin duçar olduğu haksızlığa karşı protesto ve hükûmetin nazar-ı dikkatini celp makamında, muvakkaten işlerini durdurmuşlar ve bu yüzden fecî bir vak'a meydana gelmiştir. (s. 17)

"Tramvay Kumpanyası, Hükûmeti iğfal ederek amelesini süngüden geçirtti." (s. 7) ...posta müvezzileri terk-i eşgâl ettiler. Greve sebep müvezzilerin aldığı paranın azlığıdır, (s. 1 1)[442]

441 Dr. Şefik Hüsnü, 1925 Kürt ayaklanmasıyla ilgili TKP'nin bu politikasını, Temmuz-Ağustos 1930 tarihli *İnkılâp Yolu*'nun ilk (çift) sayısında, İkinci Kürt İsyanı başlıklı yazıda şöyle değerlendiriyor: "...Filhakika Kürt isyanının tetkike muhtaç iki cephesi vardır: 1. Heyecanla ona iştirak ve uğrunda canını feda eden köylülük ve yoksul halk; 2. Harekâtı teşkilâtlandıran tabaka ve haricten körükleyenler... Gerek geçen def'a [1925 Şeyh Sait ayaklanmasını kastediyor] gerek bu def'a isyana köylülüğün ve halkın kütle halinde iştirakleri kimsenin inkâr edemiyeceği bir hakikattır... Siyasî mahiyetine gelince, Kürt isyanı, başına geçup ona istikamet verenlerin şiarları, niyetleri ve intisapları itibarıla, imperyalizme alet olan, halkın ve inkılâbın menafiine mugayir, koyu mürteci geri bir harekettir. Fakat ictimaî sebepleri, muharrik kuvvetleri göz önüne getirildiği takdirde o büsbütün başka mana ifade eder. Halkın niçin ayaklandığını araştırmak bu mana da kendiliğinden meydana çıkar. Onun dertleri ve duyguları malum. O neticesi millî ekalliyetleri diledikleri gibi yaşamak haklarından mahrum etmek, iktisadî ve malî tedbirlerile yoksul kütleleri mahvü perişan etmek olan, ancak zenginleşen tabakaların menafine uygun, "halk aleyhtarı" müstebit bir siyaset sistemine nihayet vermekten gayri sefalet ve iztiraptan yakayı sıyırmanın çaresini göremiyor. Bu bakıma göre isyan mazlum köylülüğün bir kurtuluş mücadelesidir. Bu mücadelede mürtecilerin peşinden gitmekle köylülük feci bir surette yanılıyor. Bizzat kendi maksatlarına karşı hareket etmiş oluyor. Fakat onu mazur görmek lazımdır. Bu güne kadar hangi samimi inkılâpçı fırka çıktı, ona hakikati anlattı da o dinlemedi? Bu sahada Türkiye kommunist fırkası da vazifesini yapmak fırsatını henüz elegeçirmiş değildir... Hulasa irticaın rolu nekadar büyük olursa olsun, Kürt isyanının asıl ehemmiyeti bütün bir ülke ehalisinin hakim sınıfların hükûmetine karşı elbirliğile müsellah hücum veya müdafaa vaz'iyetine gecmis olmasındadır..." (*Türkiye'de Soi Akımlar-II (1925-1936)*, s. 239-240)

442 3 Temmuz 1924 tarihli *Vatan*'da çıkan "Tramvay Amelesinin Evvelki Günkü Grevi" başlıklı haber, bu bilgileri doğruluyor: Kondüktör Mehmet Şefik Efendinin bir yolcuya bilet kesmediği için bir kontrol memurunun ihbarıyla işten çıkarılması üzerine, Beşiktaş-Karaköy, Ortaköy-Aksaray ve Eminönü-Bebek tramvayları saat 17.20-21.30 arası işlememiş. Merkez kumandanı Âtıf Bey müdahele etmiş. Ayrıca posta müvezzileri de grev yapmışlar.
2 Temmuz 1924 tarihli *Vakit*'te de, hem "Karaköy-Bebek Tramvaylarında Tatil-i Eşgal" haberi verilmekte, hem de "Postahanede İntizam Avdet Ediyor" başlığı altında, "müvezziler üç gündür işlerini terk etmiş durumdalar: maaşlarının tezyidi, çalışma saatlerinin tenzili, elbise bedellerinin iadesi" dileğindeler denilmektedir; Hükûmet, murahhaslarını tevkif etmiş, işlerini bırakan iki yüz kadar müvezziyi bir daha istihdam etmeyecekmiş. Ertesi gün ise, 'Tramvayların Tatil-i Eşgali" havadisi sürdürülmektedir: Vali ve merkez kumandanı kanunsuz grev diye, polis, jandarma ve itfaiye kuvvetleriyle Beşiktaş deposuna saldırmış ve 28 ameleyi tevkif etmişler. Dipçik ve süngüyle birçokları yaralanmış. Dört saatlik tramvay grevi hakında en geniş ayrıntılı bilgi, *İleri*'de çıkmıştır (3 Temmuz 1924):

SAYI 2: (15 Ağustos 1924)

Beşiktaş'ta "Tramvay İşçileri Tesanüt Cemiyeti" namı ile bir amele cemiyetinin açılmakta olduğunu işitmiş ve bir amele gazetesi olmak itibariyle, biz de ona muvaffakiyet temenni etmiştik. ... resm-i küşada Cemiyetin Reisi İsmail Münir bey ile beraber, bankerler, komisyoncular, Kumpanya adamları, hülâsa ameleden başka herkes iştirak buyurmuş. (s. 27)

Kendi hataları yüzünden dağılan Amele Birliği yerine kaim olacak "Amele Teali Cemiyeti"nin bütün şeraitinin tam olmasına rağmen henüz ilmühaberi verilmemiştir. Tramvayçı amelelerin hemen hemen kâffesinin reylerini temsil ettiği söylenen "Tramvay İşçileri Cemiyeti" keza henüz ilmühaberini alamamıştır. (s. 29)

SAYI 3: (25 Eylül 1924)

Uzun zamandan beri teşekkülü için teşebbüs edildiği haber alınan "Amele Teali Cemiyeti" nihayet 12 Ağustos Cuma günü resm-i küşadını icra etmiştir. ... Cemiyetin yorulmaz ve müteşebbis müessisi Abdi arkadaşın sözleri de dâhil olduğu halde söylenilen nutuklar bize yeis ve hayret vermiştir. "Cemiyet siyasî değil imiş!" bu olabilir. Fakat şunu bilmek lâzımdır ki, "siyasetle uğraşmayın!" sözleri, siyasetle uğraşanlar tarafından halkın ekseriyeti içine atılan propaganda sözleridir. Her sınıf hareketi siyasî bir harekettir. (s. 47)[443]

"Tramvaycılar niçin grev yaptılar?
Grev ehemiyetsiz bir hadiseden çıkmış, hükûmet grevcileri dağıtmış ve amele yaralanmıştır.
[resim: Evvelki gün grev ilân eden Tramvaycılardan 15 kişilik bir grup]
Tramvay grevi hakkında polis raporu ve yaptığımız tahkikatı mecz ederek âlideki malûmatı elde ettik:
Bundan üç beş gün evvel Beşiktaş-Karaköy hattına işleyen 1278 numaralı arabaya binen kontrolör Ohannes, arabacıyı durdurarak aşağıya iner ve biraz evvel inerek ilerlemekle olan bir yolcuyu yolundan çevirerek bilet ister. Yolcu para verdiği halde bilet almadığını söyler. Ohannes tramvaya gelir ve biletçiyi azarlar. Hâlbuki oradaki müşteriler, biletçinin bilet kestiğini, fakat müşterinin kabul etmediğini söylerler.
Biletçi, Galata'daki tahkikat kalemine çağrılır, isticvap edilir. Biletçi, fazla serzenişte bulunur. Buna hiddetlenen tahkikat memurları Beşiktaş deposuna telefon ederek biletçi Şefik'in işten çıkarılmasını söylerler. Deponun yanındaki sokakta, Şirket ve Emanet komiserlerinin huzuruyla içtima ederek amele murahhasları intihap etmekle meşgul olan arkadaşların yanına gider ve meseleyi anlatır. Orada bulunan biletçiler henüz iki aylık bir arkadaşlarının böyle bir muameleye duçar olmasına tahammül edemeyerek müttehiden hareket etmeğe karar verirler.
Amele gittikçe büyük bir kitle halinde itiraz etmeğe başlarlar. Nihayet bu esnada gelen tramvay biletçileri de inerek mahall-i hadiseye geldikleri için vatmanlar tramvayları bilmecburiye işletemeyerek onlara iştirak ederler. Mesele büyür, nihayet 300-500 kişiyi bulan kalabalık protesto makamında, kovulan arkadaşları işe alınıncaya kadar çalışmamağa ve arabaları bağlamağa karar verirler. Hükûmet müdahele eder, tramvayları işlettirmek ister, amele de tehdit makamında tramvay yollarının üstüne yatarlar. Bunun üzerine, Merkez kumandanı Dolmabahçe karakolundan bir müfreze asker getiriyor. Müfreze kumandanı yere yatan tramvaycılara kanun namına üç kere dağılmalarını emrediyor. Kalkmadıklarını görünce, askere grevcileri kaldırmalarını söylüyor.
Askerlerin kat'i emri karşısında, grevciler yine mukavemet etmek isterler. O esnada Vedii beyin kumandasında İtfaiye motoru yetişerek hortumlarını grevcilere çeviriyor, onları ıslatmak suretiyle dağıtıyor ve hadise hitam buluyor.
Tramvay kumpanyası saat yedi buçuktan itibaren dışarıdan tedarik ettikleri vatman ve memurlarla arabaları işletmeğe başlamıştır.
Bu hadise esnasında Avni, Haşim ve Kâzım namında üç tramvaycı cerihadar olmuştur."

443 Kitaygorodsky ise, Amele Teali Cemiyeti'nin komünist-olmayan tek yöneticisinin başkan seçilen Dr. Refik İsmail olduğunu söylemektedir: "The Turkish Labour Movement," s. 94.
Prof. Dr. Zafer Toprak, ATC'yi oluşturan sendikal kuruluşlar arasında, Tramvaycıların yanısıra,

SAYI 5: (17 Teşrinisani 1924) Şark Demiryolları Grevi (s. 55)[444]

3 Teşrinisâni Pazartesi günü bütün Adana demircileri grev ilân ettiler. ... bir gün sonra da bütün kozacılar da greve başladılar. (s. 59)

SAYI 6: (13 Kânunuevvel 1924)

Ayvansaray grevi ... mühim bir tarafı da, memleketimizde günden güne kafa tutmaya başlayan ecnebi sermayesinin bir parçası olan Yunan Sermayesine [Yunan teb'alı Kozmeto ve oğlu Kimon] karşı yapılması ve bu yüzden hükûmetin

---

Mürettibîn, İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amelesi, Cibali Tütün Fab. Amele İttihadı, Şark Şimendiferleri Müstahdemîn Teavün, Anadolu-Bağdat Şimendifercileri ve Haliç Şirketi Amele Cemiyetlerini sayıyor ("Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine Sendikal Gelişmeler," *Toplum ve Bilim*, sayı 40, Kış 1988, s. 146).

Meslek dergisinde çıkan, "Amele Hareketleri: Tramvay Amelesi - Kısa Bir Tarihçe" başlıklı bir yazıda da şöyle denmektedir: "Son zamanlarda amele olmayan zevat tarafından ATC namıyla bir cemiyet teşkil edilmiş ve ilk yüz kişilik kuvvetini Tramvaycılardan almıştır. Ancak Tramvay amelesi de bilumum mesleklere mensup amelelerin, amele olmayan eşhasın elinde oyuncak olmaktan ise başlı başına cemiyetler teşkil etmek hususundaki gayretleri yüzünden ATC hiçbir mevcudiyet gösterememiştir." Sayı 19 (21 Nisan 1925), s. 11.

ATC'ye girmeden önce, Tramvay işçilerinin örgütlenmeleri hiç de parlak değildi. 1924 güzünün başında, Beşiktaş'ta patlak veren âni bir grev, Tatil-i Eşgal usûl ve nizamına aykırı olduğu için hükûmetçe bastırılmış; kumpanya da olayın müsebbibi diye 19 vatman ve kondüktörü işten çıkarmıştır. Ameleler, İsmail Fethi ve Arif Hurşit efendileri murahhas sıfatıyla Ankara'daki Nafia Vekâletine göndermişler. Fakat delegeler harçlıkları olmadığı için yayan gitmişler; ancak "eshab-ı hayrın delaletiyle" yer yer trene binmişler. Anadolu Şimendiferi Umum Müdürü Behiç Bey onlara paso vermiş, dönüşte şimendiferle gelmişler. (*Vakit*, 28 Eylül 1924)

Tramvay işçileri 3 Ekimde kendi Amele Cemiyetlerini açmışlardır. Şişli'deki merkez-i umumîde merasime başlanırken kurban kesilmiş, sonra da İstiklâl ve Enternasyonal marşları çalınmıştır. (*Vakit*, 4 Teşrinievvel 1924)

ATC tramvay ve demiryolculardan başka (kuruluşuna, Şark Şimendiferleri murahhası Aziz de katılmıştı!), havagazcıları ve şehir hatları çalışanlarını da örgütlemeye çalışmıştır. 3 Ekim günü saat 6'da açılan ATC Dolmabahçe Şubesi töreninde "kâtib-i umumî Abdi Arkadaş söz alarak bu şubeyi kuşat şerefinin Dolmabahçe Gaz Şirketi amelesine râci olduğunu beyan etmiş ve bu müessesede çalışan amelenin duçar olduğu mağduriyeti anlatmıştır." (*Vakit*, 4 Teşrinievvel 1924) ATC'nin Ethem Ruhi'nin başkanlığındaki kendi adlarını taşıyan Cemiyetle rekabet halinde Şirket-i Hayriye işçilerini örgütleme çabalarına bir örnek, şu gazete haberidir:

"Türkiye ATC Kürkçüler Kapısı şubesi dün saat üçte açılmıştır. Teali Cemiyet kâtib-i umumîsi Abdi arkadaş evvelâ söz alarak hazıruna teşekkür ettikten sonra Kürkçüler Kapısı mensubîninin ekseriyetini Şirket-i Hayriye amelesi teşkil etmekte olduğu cihetle küşadı şerefinin kendilerine râci olduğundan bahisle uzun bir nutuk irat etmiştir. Abdi arkadaşın bu nutkuna şube reisi Cevat Arkadaş uzun bir cevap vermiş ve dünkü gazetelerde intişar eden bazı Şirket-i Hayriye amelesi tarafından yazılmış tekzibi nefretle yad ettikten sonra Şirket-i Hayriye amelesinin günde 16 saat çalışmasına mukabil 15 liradan bilitibar 50 liraya kadar maaş aldığını söylemiş ve Şirket-i Hayriye amelesinin yüzde 98'inin Cemiyete müzahir olduğunu beyan etmiştir. İçtimaa saat dört buçukta nihayet verilmiştir." (*Vakit*, 27 Eylül 1924)

444 "Şark Şimendiferlerinde grev teşebbüsü zail olmuş addedilebilir -...Kumpanyaca azledilen amele murahhası Aziz ve Osman efendilerin azil sebeplerini bir kısım amele doğru bulmuştur. ... İstifa eden ameleyi Kumpanya evvelki akşam saat altıya kadar işbaşı yapmaya çağırdı. Nafia Komiseri Muhtar bey nasihat etti: Hükûmet %4 sandığının ilgası aleyhindedir. Amelenin çalışmadığı birkaç güne ait yevmiyenin verilip verilmeyeceği..." [resim: Kumpanya ile amele arasındaki ihtilâfta hakem olacak Baro Reisi Lülfi Fikri Bey] (*İleri*, 31 Teşrinievvel 1924). İki hafta sonra bir başka haber: "Şark Şimendiferlerinde Tatil-i Eşgal Tehlikesi" [resim: Aziz ve Osman arkadaşlarla müdür nezdinde teşebbüsatta bulunanlardan bir grup] (*Vakit*, 13 Teşrinisâni 1924). Oniki gün sonra ise: "Dün Kumpanya murahhaslarıyla amele hususi bir içtimâ akdetmişler ve müzakerat neticesinde amele metalibatını kabulde esas itibarıyla ittifak etmişlerdir." (*Vakit*, 25 Teşrinisâni 1924)

Türkiyeli beş altı ameleyi tevkif etmesidir. (s. 79)[445]

SAYI 8: Kânunusâni (1925)

Tramvay İşçileri Cemiyeti Kongresi... 550 ameleyi temsil eden 23 murahhasın iştirakiyle ve TİC Reisi [ve aynı zamanda İstanbul Halk Fırkası mutemedi] Sûdi beyin ufacık bir nutku ile açılabildi.(s. 107)[446] [Ankara'da] On ay gibi uzun bir intizardan sonra müsaadesi istihsal edilen îmalât-ı Harbiye işçileri Cemiyetinin nihayet bu hafta resm-i küşadı icra edildi. ... reis Fehmi efendi... (s. 121)

Mürettipler Kongresi ... heyet-i idare intihap edildi, (isimler) (s.131)

* * *

AMELE TEALİ CEMİYETİ

1924 yılının ikinci yarısında, özellikle İstanbul'da işçi sınıfı içinde çok hızlı bir örgütlenme göze çarpmaktadır. *Aydınlık* çevresi, kurulan işçi örgütleri arasında ençok Amele Teali Cemiyeti'ne yakın görünüyor. Ağustos ayında kuruluşu resmen onaylandıktan sonra, ATC çeşitli iş kollarını kapsayan birçok şubeler açmıştır. Örneğin: 26 Eylül'de "Kürkçüler Kapısı" (Şirket-i Hayriye), 3 Ekim'de "Dolmabahçe" (Gaz Şirketi). Bkz. *Vakit*, 27 Eylül ve 4 Teşrinievvel 1924. Hatta ATC'nin bir "Mesâi Fırkası" kurmaya da kalkıştığı öne sürülmüş, ancak bu söylenti yalanlanmıştır. *Vakit*, 13 Kânunuevvel 1924. Ayrıca: "TATC amele mefkûresine hizmet etmek emeliyle *Emekçi* isminde bir gazete neşrine teşebbüs etmiştir. Amelenin tenevvür ve tekâmülü için de sahne teşkili düşünülmüş, bir *Amele Sahnesi* teşkil edilmek üzere sanatkâr cem'ine ve piyes ihzarına başlanmıştır." *Cumhuriyet*, 20 Kânunusâni 1925. Bunlardan başka, TBMM'de hazırlanan Mesâi Kanunu projesi hakkında encümene mütalâa bildirmek üzere, ATC bütün işçi kuruluşlarını toplantıya çağırmış, 20 Şubatta hazırlanan gerekçeli bir karşı tasarı Meclise sunulmuştur. TATC Beykoz şubesi reisi makinist Hüseyin Hami Efendinin bu konuyla ilgili olarak Ankara'ya gönderilmesi bile düşünülmüş ise de, Meclis'in kapanacağı öğrenildiği için bundan vazgeçilmiştir. *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1925.

---

445 *Vakit* gazetesinden, konuyla ilgili birkaç haber:
"Ayvansaray'da Kozmeti'nin değirmeninden çıkarılan amele.." (26 Teşrinisâni) "ATC dün Ayvansaray değirmeninde çıkan ihtilâfı tetkik etti." Değirmenin sahiplerine "Hançer" imzalı bir tehdit mektubu gönderildiği bahanesiyle, metalibat listesi reddedilmiş. 24 saat aralıksız mesâi yaptıklarını söyleyen işçiler yemek tatili, 8 saatlik işgünü, günde 1 kilo ekmek, ayda 10 kilo un, bir kat da elbise istiyorlar. (29 Teşrinisâni) "Değirmende Grev." Kâtip polise ihbar yapmış. ATC murahhası Recep Efendi grev teşvikçiliği yapıyor diye, muhtelif merkezlerden gelen polisler tarafından tevkif edilerek hadisenin önü alınmış.
Fakat "Halk Fırkası, İstanbul'da ecnebi imtiyazlı şirketlerin ameleyi fevkalâde ihmal ettiğini nazar-ı dikkate alarak, dün hükûmet tarafından mezkûr şirketler üzerinde komiserlik vazifesini ifa eden zevat nezdinde teşebbüste bulunmuştur." (16 Kânunuevvel)

446 Kuruluşu için *TSA-I (1908-1925)* kitabının Bir Sendika Girişiminin Belgeleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 250 bakınız. Ayrıca: Evvelki gece yapılan 'Tramvay Amelesi Cemiyetinin Kongresi-Nizamnamenin bazı maddeleri tâdil edildikten sonra kumpanyaya verilecek metalip listesinin esasları ihzar edildi. (Yeni intihap edilen heyet-i idare âzalarının isimleri.)" (*Vakit*, 27 Kânunuevvel 1924)

İŞÇİLER HÜKÛMETİ DESTEKLİYOR

Türkiye Amele Teali Cemiyeti tarafından Reisicumhur Hazretleriyle Başvekâlet-i Celileye keşide kılınan telgraf namelere bervech-i âti cevaplar vürut etmiştir:

İstanbul: TATC Kâtib-i Umumîliğine,

Şeyh Said'in derdesti münasebetiyle izhar buyurulan hissiyat-ı vatanperverâneden mütevellit teşekkürlerinin zât-ı âlilerine tebliğine Reisicumhur Hazretleri bendenizi memur buyurmuşlardır, Efendim.

Riyaset-i Cumhur Başkâtibi: Mehmet Tevfik [Bıyıklıoğlu]

İstanbul: TATC Kâtib-i Umumîliğine,

İzhar buyurulan hissiyat ve tebrikata teşekür eder ve cumhuriyet idaremizin feyyaz ve müsmir mesâilerinin daima muvaffakiyetle tecellisini niyaz eylerim, Efendim.

Başvekil: İsmet

* * *

1925 yılının başından itibaren, 1 Mayıs'a kadar geçen süre içinde günlük basına yansıyan işçi haberlerini şöylece özetleyebiliriz: (*Cumhuriyet*)

22 Ocak: Tramvaylara yapıştırılan ve ameleye tevzi edilen liste (?) polis tarafından toplattırıldı. Vali Süleyman Sami Beyin açıklaması.

29 Ocak: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bazı esnaf cemiyetlerini Halk Fırkası'ndan aldık diye propaganda yapıyormuş. Buna karşılık, Hamallar ve Kayıkçı-Sandalcı Esnafı cemiyetlerinin CHF'na merbut (bağlı) oldukları yolundaki mektupları.

7 Şubat: ATC'nin TBMM'de hazırlanan Mesaî Kanunu projesi hakkında encümene topluca mütalâa bildirmek üzere, bir hafta sonra bütün esnaf ve amele cemiyetleri mümessillerini toplantıya çağırması.

14 Şubat: Liman amelesi 12 maddelik metalipleri kabul edilmezse grev ilân edecek.

15 Şubat: Tramvay amelesinin 14 maddelik yeni bir metalip listesiyle kumpanyaya müracaat ettiği, anlaşamazlarsa tatil-i eşgale gidecekleri.

21 Şubat: Dün amele murahhasları içtima' ederek Mesaî Kanununu tetkik etmişlerdir. ATC'nin önayak olmasıyla 19 kişilik encümenin hazırladığı rapor, Divanyolu'ndaki Cumhuriyet lokantasında görüşülmüş, komünistlerin de iştirak ettikleri şiddetli münakaşalar yapılmıştır.

18 Mart: Dolmabahçe havagazı amelesi asgari yüzde on zam istiyor.

19 Mart: Müzakeratta inkıta. Yeni bir grev başlıyor.

20 Mart: Havagazı amelesi grev ilân etti. (Grup resmi)

23 Mart: Tramvay amelesinin metalibi görüşülüyor. Dolmabahçe havagazı grevi devam etmekte ise de, Rus uzmanlar ve bazı zorunlu işçiler çalıştırılıyor. Tahmil ve Tahliye (yükleme ve boşaltma) amelesinin madencilerden metalibi.

10 Nisan: Tramvay Kumpanyasının son cevabı: Amele metalibini red. ATC'nin düzenlediği 20 Şubat 341 tarihli toplantıda alınan kararlara tevfikan Encümenin hazırladığı esbab-ı mucibeli (gerekçeli) Mesaî Kanunu lâyihası TBMM'ye gönderilmiştir.

12 Nisan: Tramvay grevi mi? Tramvay Şirketi, amelenin cidden muhik [haklı] bütün metali-batını reddetmiştir.

18 Nisan: Şirket-i Hayriye'de de amele ile (zam yapmayan) şirket arasındaki ihtilâf had bir safhaya girmiştir.

19 Nisan: Dün akşam umumî bir içtima' yapan tramvay amelesi, CHF istanbul mutemedi Sudi bey aracılığıyla resmi makamlar nezdinde teşebbüse geçmiştir.

TKP 1925 Akaretler Kongresi

Kongre hazırlıklarıyla ilgili Komintern Doğu Seksiyonu bir dizi talepte bulunuyor. Kongre delegeleri, kongreye sunulacak tezler, ülkedeki siyasi gelişmeler karşısında partinin tutumu gibi konularda bilgi talep edilirken, bir yandan da Halk Fırkası içindeki gelişmelerle ilgili olarak, en önemlisi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın teşhiri ve reformlar yaptığı takdirde TKP'nin Kemalist Halk Fırkası'nı proletarya adına destekleyeceğinin açıklanması adeta bir talimat biçiminde veriliyor.

TKP Merkez Komitesi'ne

Yoldaşlar,

Her şeyden önce bizi ilgilendiren, özellikle, Parti'nin gelecek kongresi için ön çalışmaların nasıl yürüdüğüdür: Farklı meselelerle ilgili bir takım tezler şimdiden hazırlandı mı; belli başlı hususlarla ilgili kimi raporlar şimdiden hazırlandı mı; Kongre delegeleri olarak kimler belirlendi, vb. Ön malzemelerin hepsinin kopyalarını edinmek çok arzu edilirdir.

Diğer mesele, Partinin Kemalist "Halk" Partisi'nin bölünmesi ve farklı muhalefet partilerinin oluşması karşısında ne tavır aldığıdır. Yabancı sermayeyle bağlı liman (İstanbul-İzmir) burjuvazisinin çıkarlarını yansıtan yeni Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın maskesini alaşağı eden bir açıklama yaptınız mı? Bu açıklamada Türk Komünist Partisi'nin, şehir ve kır emekçi yığınlarını fethedebilecek biricik şey olan geniş bir iktisadî ve içtimaî reformlar çağı açarak sözde değil gerçekte halkçı bir hale geldiği takdirde Kemalist "Halk" Fırkası'nı proletarya adına desteklemeye hazır olduğunu vurguladınız mı?

Sonra, aldığımız bilgilere göre, muhalefetin içinde bir köylü partisi halinde ete kemiğe bürünme eğiliminde olan bir sol kanat (Mahmut Esat vb.) oluşuyor. Bize öyle geliyor ki, köylülerin yaygın tabakalarında büyük bir harekete işaret eden bir takım nüve halinde süreçler meydana geliyor. Kır ile bağlantıda komünist partisinin kendisinin inisiyatif alması daha akılcı değil mi? Parti kırsal kesime nüfuz etmek için bu anlamda ne yaptı? Geniş köylü tabakalarıyla yakın ilişki içinde olan işçiler aracılığıyla (örneğin Zonguldak madencileri, vb.) köylülerle bağlanmanın daha uygun olacağını düşünmüyor musunuz? Bize öyle geliyor ki bu işçiler Partinin ideolojik etkisini kırsal kesime en iyi götürecek kişiler haline gelebilir.

Bütün bu meseleler üzerinde sizden eksiksiz bir cevap bekliyoruz. KEYK ile Türk Partisi arasındaki bağlantı tamamen çözüme ulaştırılmak üzere "OMS"a aktarıldı.

Komünist selâmlar,[447]

* * *

447 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 432-433 [Fransızca].

KEYK Doğu Seksiyonu, THİF'in Ağustos 1922'deki kongresinden sonra, 1925'teki TKP Kongresi'ni II. Kongre olarak kabul ediyor. Alınan kararda kongreye 2 temsilci ve 3 kişilik bir komisyon tarafından hazırlanacak bir sirküler-mesaj gönderilmesi öngörülüyor.

KEYK Doğu Seksiyonu'nun Türkiye konusunda 31 Ocak 1925 tarihli toplantısı

PROTOKOL

Katılanlar:	Petrov, Kolarov, Brike, Kitaygorodski, Kats, Frid. Yoldaşlar
Başkan:	Petrov yoldaş
Ele alınan rapor ve konular	Alınan kararlar
1. Brike yoldaşın Türkiye'deki durum hakkında raporu	Türkiye'ye 2 temsilcinin gönderilmesine
2. TKP II. Kongresi için sirküler gönderme konusu görevinin 3 yoldaştan oluşan komisyona verilmesine[448]	Sirkülerin son redaksiyonunu yapma

31 Ocak toplantısında alınan karar uyarınca 2 temsilcinin gönderilip gönderilmediğini bilemiyoruz ancak diğer karar uyarınca gönderilen sirküler, muhtemelen Komintern delegesinin TKP Kongresi'ni selâmlama mesajı başlığıyla 6 Şubat[449] tarihini taşıyor. Her ne kadar mesajda Kongre'nin 6 Şubat'ta toplandığı belirtiliyorsa da, Seydahmedov'un Dr. Şefik Hüsnü'nün bilgilerinden hareketle hazırladığı kitapçıkta bu tarih 15 Şubat olarak yer alıyor.

Değerli yoldaşlar

Türkiye Komünist Partisi'nin Kongresi'ni Komünist Enternasyonal adına selâmlıyorum. Türkiye proletaryasının en değerli temsilci öncülerinin komünist partisinin faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirmek üzere ilk kez bir araya geldiği 6 Şubat, Türkiye işçi hareketinin yaşamında tarihî bir olay günüdür.

Türkiye Komünist Partisi geride bıraktığı yola gururla bakabilir. Küçük bir grup iken, yabancı işgalinin zulmüne, hükûmetin acımasız terörüne ve satılmış burjuva basınının tertiplerine rağmen, son birkaç yılda merkezde olduğu gibi, taşrada da çok sayıda teşkilâta sahip güçlü bir komünist partisine dönüşmüştür.

Türkiye proletaryasının teşkilâtlanması ve sınıf bilincinin gelişmesi için yiğitçe yürüttüğünüz çalışmaları Komintern azalmayan bir dikkat ve derin bir ilgiyle izlemektedir. Sizlerin son yıllarda elde ettiğiniz başarılar, gelecekteki semereli faaliyetlerinizin teminatıdır.

Değerli yoldaşlar!

Komintern, Partinin geniş işçi yığınlarını Türk sendika hareketine çekmek ve bizzat Türkiye proletaryasına daha çok yakınlaşmak için yürüttüğü çalışmaları selâmlamaktadır. Komintern, TKP'nin daha da "bolşevikleşmesinin", onun işçi sınıfı üzerindeki etkisini artırmasını ve işçi hareketinde yöneticiliği kazanması sağlayacağını umar.

Partiyi "bolşevikleştirmek"! TKP'nin kararlılıkla izlemesi gereken yol işte budur!

---

448 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 171-175 [Rusça].

449 6 Şubat 1925 Cuma gününe denk düşüyor; Kongre'nin tatil günü toplanacağı düşünülürse bu tarih seçilmiş olabilir. Nitekim 15 Şubat 1925 Pazar gününe denk düşüyor.

Komintern, Partinin dikkatini köylüler arasında çalışma konusuna çekmektedir. Irgatları ve yoksul köylüleri teşkilâtlamak için parti elden geleni yapmalıdır. Türkiye bir köylü ülkesidir. Türkiye emekçi yığınlarının iç ve yabancı burjuva sömürüsüne karşı kurtuluş hareketine ırgatları ve yoksul köylüleri kazanmak, komünist partisinin birincil siyasî ve teşkilât görevidir.

Partinin propaganda ve teşkilâtlanma çalışmaları, proletaryanın, ırgat ve yoksul köylülerin sınıf bilincini yükseltmeye yönelik olmalıdır. Sözlü ajitasyon işçi yığınlarının tabanına yönelik olmalıdır. Neşriyat işleri, kitap ve broşürler, dergi, gazete, ve bildiriler vb. işçi yığınları için anlaşılır olmalı, işçi sınıfının en ivedi ihtiyaç ve çıkarlarına değinmelidir. TKP'nin yazılı propaganda çalışmalarını işçi yığınlarına yakınlaştırmak! TKP'nin ajitasyon ve propaganda alanındaki öncelikli görevi budur. TKP yavaş yavaş geniş bir proletarya teşkilâtına dönüşmektedir. TKP'nin faaliyetlerini genişletmek için, açık alana çıkması gerekmektedir. Parti legalleşmelidir. Türkiye işçi sınıfının çoğunluğunu birleştiren işçi-köylü partisi çalışmalarını illegal teşkilâtlanmayla birleştirmelidir.

Gelişmekte olan sınıf çelişkileri, parti çalışmaları için, işçi sınıfının bağımsız siyasî partide teşkilâtlanması için, proletaryanın öncüsünün ve onun TKP'nin yönetiminde bulunan işçi sendikalarının kurulması için geniş olanaklar yaratmaktadır. Bugün iki burjuva partisi arasında süregiden savaş ortamında TKP işçi sınıfının çıkarlarına uygun bağımsız bir siyasî çizgi izlemelidir. Birinin ihanetini ve gericiliğini, diğerinin câniyane kararsızlığını ve oportünizmini açığa vurarak TKP işçi sınıfına bağımsız siyasî savaşın yolunu göstermelidir.

Değerli yoldaşlar, yolunuz açık olsun. Türkiye ve dünya proletaryasının çıkarları için, Türkiye ve dünya proletarya devriminin çıkarları için birlikte çalışmak uğrunda, ileri.

06.02.1925.
Komünist Enternasyonal Delegesi[450].

* * *

TSA-I (1908-1925)'te 1925 TKP Kongresi bir çerçeve içinde şöyle verilmiştir:

[ÜÇÜNCÜ KONGRE]

TKP İstanbul 1925 Kongresi

İbrahim Topçuoğlu, [Sarı] Mustafa Börklüce'den dinlediklerine dayanarak, *Neden 2 Sosyalist Parti* - 1946, cilt I, s. 96-104'te "TKP 2. Kongresi"ni anlatmaktadır. Buna göre. Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş'taki evinde 1 Ocak 1925 günü sabahın erken saatlerinden gece yarısından sonraya kadar, dört gruptan 21 delegenin katılmasıyla ikinci kongre toplanmıştır.

TKP Birinci Kongresinden:	*Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinden:*
1. Ali Rıza [Keskin]	6. Nâzım Hikmet [Ran]
2. Dr. Şefik Hüsnü [Değmer] (listeden)	7. Hüsamettin [Özdoğu]
	8. Şevket Süreyya [Aydemir]
3. Sadrettin Celâl [Antel]	9. (Laz) İsmail [Marat/Bilen]

450 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 119-120 [Rusça].

4. Mustafa [Börklüce]	10. (Vanlı) Kâzım [Kip]
5. Salih Hacıoğlu	11. Hamdi [Alev] Şamilov
İşçi Kesiminden:	*Aydınlık'tan:*
12. Dr. İhsan [Özger]	17. Vedat Nedim [Tör]
13. Faik Usta (topçu)	18. Hasan Âli [Ediz]
14. Abdülkerim [Soyka]	19. Ali Cevdet
15. Elektrikçi Nuri	20. M. Vehbi [Sarıdal]
16. Seyfettin Osman	21. H. Hikmet [Kıvılcımlı]

Kongreye Vanlı Kâzım başkanlık etmiş. Sadrettin Celâl, Kâzım ve Ali Rıza, Şefik Hüsnü'yü sert sözlerle eleştirmişler. Yine de, Merkez Komitesi (bu) 21 kişi olarak kabul edildikten sonra, MK sekreterliğine oybirliğiyle Şefik Hüsnü getirilmiş ve onun önerisiyle 7 kişilik bir İcra Komitesi seçilmiş: Sekreter (1) Vedat Nedim, Neşriyat (2) Sadrettin Celâl ve (3) Şevket Süreyya, Teşkilât (4) Nuri ve (5) A. Cevdet, Gençlik (6) H. Hikmet, Maliye (7) Hamdi. Ayrıca, iç örgütlerin denetimiyle (1) Mustafa ve (2) Ali Rıza, Dış Büro ve ilişki işleriyle de (1) İsmail, (2) Hüsamettin ve (3) Hasan Âli görevlendirilmişler. Seçimlerden başka, bundan böyle TKP Kongresi'nin iki yılda, Merkez Komitesi'nin üç ayda, İcra Komitesi'nin ise ayda bir toplanması kararlaştırılmış ve Komintern'le ilişkileri yoluna koymak için Şefik Hüsnü'ye yetki verilmiş. Topçuoğlu'nun kitabı üstüne ayrıntılı bir inceleme yayımlayan Rasih Nuri İleri, bu toplantıya İkinci Kongre yerine "Akaretler'deki Toparlanış Kongresi" demeyi yeğlemekte ve bunun, Komintern temsilcisinin de hazır bulunduğu resmî bir kongre olduğunu ileri sürmektedir (*TKP Gerçeği ve Bilimsellik*, s. 47-48). Topçuoğlu'nun verdiği ad listesini de -ayrımlara itiraz ederek- düzelten İleri, Salih Hacıoğlu'nun o sıralarda hapiste olduğunu sandığını, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile Hasan Âli Ediz'in gençlik delegesi olarak geldiklerini (Kıvılcımlı'nın *Aydınlık* grubundan olmadığını, bu dergide hiçbir yazısının çıkmadığını), Ankara delegesi Emin Sekün'ün kasden adının anılmadığını, ayrıca Pan Ergatikon gibi azınlık örgütlerinden delegelerin de hazır bulunduğunu belirtmektedir.

Bizim de (herhangi bir belgeye dayanmadan) işittiklerimize göre, 1925 Şubatı'nın ilk haftasında toplanan bu Kongre'ye Komintern'den gözlemci olarak Kitaygorodski katılmıştır. Delegeler arasında, Anadolu'dan Halk İştirakiyun Gençlik Temsilcisi Tornacı Emin usta da vardır. [Emin Sekün (1905-1975) için bak. *Aydınlık*, Sayı 65 (Temmuz 1976), s. 23-30.] Ancak Salih Hacıoğlu 9 Ağustos 1923'te salıverilmiştir; yeniden hapse girdiği hakkında da bir bildiğimiz yoktur. Bu bakımdan, o da katılmış olabilir. Ayrıca, Hikmet Kıvılcımlı'nın *Aydınlık*'ta imzalı bir yazısı olmasa da, en azından, derginin son (Gençlik) sayısını onun çıkardığı söylenmektedir. Bak. (Haz. Atilâ Türk,) *Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası* (Ankara: Odak Yay., 1976). Bu Kongre, TKP'nin 1920 Bakü, 1922 Ankara Kongre'lerinden sonra, Üçüncü Kongresi olmak gerekir.

* * *

1925 Kongresi'nin tutanağı elimizde olmadığından, RGASPİ'de bulunan Seydahmedov'un esas itibarıyla Dr. Şefik Hüsnü'nün belge ve bilgilerine da-

yanarak hazırlandığını belirttiği *TKP Tarihi* kitapçığının aşağıda verdiğimiz Akaretler Kongresi ilgili bölümünde yer alan gündemin izlenip izlenmediğini bilemiyoruz. Ayrıca bu gündemde belirtilen konularla ilgili raporlar elimizde bulunmamasına rağmen, konuları ve arşivdeki tarihleri itibarıyla bu kongre için hazırlanmış olduğunu düşündüğümüz bir dizi başka belgeyi sırasıyla vereceğiz.

Kongrenin gündeminde şunlar vardı:

1. Köylü sorunu. Konuşmacı - Hacıoğlu Salih.

2. İşçi sınıfının durumu ve işçiler arasında yürütülen çalışmalar. Konuşmacı - Şevket Süreyya.

3. Gençlik içinde çalışma. Konuşmacı - Alimov [Halim olmalı]yoldaş.

4. Parti Tüzüğü.

5. Parti yönetim organlarının seçimi.

Kongre belgelerini ele almadan önce, Akaretler Kongresi'ne kadarki süreci ve bu kongreyi Dr. Şefik Hüsnü'nün Mayıs 1926'da toplanan Viyana Konferansı'nın başlangıcında nasıl anlattığına bir bakalım.

Reis Ferdi: Birinci celseyi 10:10 geçe açıyor. Ve ruznamenin birinci maddesi olarak bilâhare karar verilen Türkiye'nin siyasî vaziyeti ve partinin nokta-i nazarı hakkındaki teze geçiyor... Fakat buna bir mukaddime olmak üzere de Türkiye Komünist Partisi'nin teşekkülüne müncer olan vukuatı ve 1 - İstanbul Komünist Grubu'nun bu hususiaki ileri rolünü anlatıyor... Bu gruptan gayrı memlekette mevcud olan diğer komünist teşekkülleri mevzubahis ederken 2 – Ankara(da) Komünist Enternasyonali'nin bir şubesi olan Halk İştirakiyyun Fırkası vardı ki bu fırka Komünist Enternasyonali'nin Dördüncü Kongresi zamanında tam bir inhilâl arefesindeydi... Bu inhilâl gerek fırka uzuvlarının, gerekse onu idare eden genç bir Rus komünistinin[451] vaziyeti iyi görememesinden neşet ediyor.. Hükûmetin kuvvetli bir darbesi de bu inhilâli tesri etti.. İnhilâlinden evvel bu fırka muhtelif yerlerde şubeler yapmıştı.. Fakat bunlar da iyi bir merkezin idaresinde olmadıklarından kâfi derecede faal değillerdi. 3 – Üçüncü bir teşekkül de İstanbul'da ecnebi işgalinden sonra mühim bir faaliyet göstermeye muvaffak olan, gayri müslim amele üzerinde bir teşkilât rehberi rolünü oynayabilen Beynelmilel İşçiler İttihadı (UİT) namındaki cemiyettir. Bu teşkilât bilahare Türk unsurlarını da araya almış ve meselâ Kâzım arkadaş gibi çalışkan ve disiplinli arkadaşlarımızı partiye hediye etmiştir...

4 – Yine İstanbul'da bulunan Ermeni sosyal-demokratlarının sol cenahından müteşekkil bir grup vardı ki bu grup da Komünist Enternasyonali'yle hâl-i temasta idi. Komünist Enternasyonali Dördüncü Kongresi Türkiye'de bir komünist hareketi bu dört gruptan birer mümessil almak ve kendisinden de bir mümessil tayin etmek suretiyle tevhid etti... İstanbul grubu namına Ferdi yoldaş, Ankara namına Salih yoldaş iştirak etmiştiler.. İstanbul Komünist Grubu bu merkezî heyete (*Aydınlık*) mecmuasıyla girdi. *Aydınlık*, bu büronun resmî bir organı mahiyetini ihraz etti. Bu 1923 senesi kışına tesadüf ediyordu. Bu büro faaliyetini teşmil ediyor ve *Aydınlık* gazetesinin dağıldığı yerler ufak bir şube haline gelmeye başladılar. Bilâhare 1923 senesinde İzmir'de akd edilen İktisat Kongresi'ne de İstanbul ameleleri namına bir iki kişi iştirak etmekle beraber, parti namına da, büronun kararıyla Ferdi yoldaş iştirak etti. Bu İktisat Kongresi'nde

451 **Dr. Şefik Hüsnü Komintern takviyecisi Golman'dan söz ediyor; ayrıntılar için bkz. *THİF (1920-1923)* çalışmamız.**

amele sınıfı namına kabul edilen layiha da Türkiye Komünist Partisi'nin teklif ettiği layihadır. Bu inkişâf hareketi 1923 senesi Mayısı'na kadar devam etti. 1922 senesi yapılan büyük 1 Mayıs'tan cesaret alarak 1923 senesinde de tekrar beyanname neşri kararlaştırıldı. Fakat birinci beyannamenin basıldığı matbaadaki bir sızıntı ile ele geçti. Fakat bu, arkadaşların cesaretini kırmadı.. ve ikinci defa olarak 4 bini Parti namına, 4 bini de gençlik namına olmak üzere 8 bin miktarında basıldı. Bu beyannamelerin gerek tab', gerekse dağılmasında gençlik arkadaşlarının şahsen büyük fedakârlıkları oldu.. Ve dört bir tarafa dağıldı. Hatta bu beyanname *"Vakit"* gazetesinde basıldı. Ve zayıf bir arkadaşın tevkifi yüzünden müteselsil bir zincirleme usûlüyle bir çok arkadaş tevkif edildiler. Bu tevkifat partinin faaliyetini durdurmadı. Bilakis, yine gençlerden müteşekkil (Neşati, Şevki, Mehmet Fazıl) bir komite yapıldı. Ve bu komite faaliyeti idare etti. Tekrar *Aydınlık* neşrine devam edildi. Dağılan vilâyet şubeleri toplatıldı. Tekrar Komintern ile temas edildi. Ve Ferdi, Sadri, Cevdet, Halim arkadaşlarla gençlerden bazılarının alınmasıyla yeni bir merkez yapıldı. Bilâhare de Moskova'dan gelen Şevket arkadaş Anadolu'ya gitmiş olan Cevdet arkadaşın[452] yerine vekil olarak alındı... Bu böyle devam etti. Ve 1925 senesi malûm hadisat vukua geldi...[453]

* * *

1925 Kongresi'ne sunulduğunu düşündüğümüz en kapsamlı belge kuşkusuz TKP Program Taslağı başlıklı metindir; ancak aşağıdaki halinin daha sonra üzerinde çalışılmış bir metin olduğu, içindeki ifadelerden Temmuz 1925'te yeniden biçimlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu ana metinden önce Dr. Şefik Hüsnü yarım bıraktığı TKP için Program Meselesi başlıklı bir çalışmaya başlıyor. Bunun ardından Devrimlerin Tarihçesi başlıklı kaleme aldığı notlarda aşağıda vereceğimiz Program Taslağı'nın planını çıkartıyor. Muhtemelen daha sonraki program çalışmaları çerçevesinde kimi eklemeleri de taşıyan bu metinde Meşrutiyet'ten itibaren ülkenin siyasi, içtimaî ve iktisadi gelişimi etraflı biçimde irdeleniyor. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığını düşündüğümüz bu metin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ile açılan süreçte mevcut sınıfların karşılıklı yer alımının nasıl değişikliğe uğradığını ve yeni devrimci güçlerin ortaya çıkmasını, iktidar değişikliklerini sağlayan zemini duru bir mantıkla sergiliyor. Her ne kadar belgenin başlığı TKP Program Taslağı ise de, bu analizden sonra TKP'nin taktiği ile sona eriyor. Sırasıyla bu belgeleri sunuyoruz.

TKP için program meselesi

1/ Programımızı sağlam bir temele oturtmak için her şeyden önce Türkiye'nin *sosyal kompozisyonu* meselesini aydınlatmamız gerekiyor.

2/ Bu da bizi Türkiye tarihine bir göz atmaya götürüyor.

---

452 Dr. Şefik Hüsnü [Baytar Ali] Cevdet'in Anadolu'ya gittiğini belirtiyor; ancak bildiğimiz gibi aslında Cevdet Almanya'ya gitmiştir ve 18 Kasım 1925'te kurulan "Verein Türkischer Studenten in Berlin e.V./Berlin Türk Öğrenci Birliği"nin kurucu başkanıdır.

453 *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı*, Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 46-48.

3/ Osman, peşindeki savaşçılarla Küçük Asya'yı fethedip burada imparatorluğunu kurduğunda, ülkeyi tam bir anarşi içinde buldu. Birbirlerine rakip çok sayıda feodal bey bitmek tükenmek bilmez kabile savaşlarında kendi hâkimiyetlerine tabi insanları kıyıma uğratıyorlardı.

4/ Osman hanedanı bu yerel tiranlıkları ortadan kaldırma siyaseti izliyor ve aralarından bağlılık yemini sunanları da saraya bağlıyordu.

5/ Böylece feodalite kesinlikle ortadan kaldırılmıyordu. Sadece imparatorluğun birleştirilip merkezileştirilmesi hedefleniyordu. Zira öldürülen veya topraklarından uzaklaştırılan beylerin yerine bir takım valiler ve feodalitenin tüm gereklerini ellerinin altında tutan, şahsî kararlarına bırakılmış köylülerin yaşam ve ölümüne karar verme hakkına sahip bir tür komutanlar geçiriliyordu.

6/ Hanedan bir yandan sürekli bir tür genelkurmay olan saraydaki yüksek görevliler arasından seçilen bu vilâyet yöneticilerine, diğer yandan ruhanilere dayanıyordu.

7/ Ancak bu temel yeterince sağlam değildi, özenle yetiştirilmiş meslekten bir orduyla bu temeli güçlendirmek gerekiyordu. Zaten istila döneminin ortasında kaçınılmaz olarak böyle bir ordu düşünülmeliydi. Sultan Orhan tarafından keşfedilen Yeniçeri sistemi bu boşluğu dolduruyordu.

8/ Öte yandan ruhanileri güçlendirmek için özen gösteriliyordu. Bunun için Sultan ve vezirleri imtiyazlı ve zengin sınıf üyelerinin tümüne dini vakıflar kurma örneğini veriyorlardı. Bu, cami ve medreseler yaptırmaktan ve kiradaki belli gayrimenkullerin gelirlerinin bu kurumların bakımına tahsis edilmesinden ibaretti. Bu gayrimenkuller veya tarım alanları Evkaf olarak adlandırılıyor ve Müslüman hocaların ellerinde dönen özel bir idare tarafından yönetiliyordu. Bu, henüz millî topraklara dâhil edilmemiş muazzam bir servettir.

9/

[belge burada kesiliyor][454]

* * *

(Devrimlerin Tarihçesi)

Meşrutiyet devrimi:

Sultan Mahmut Adlî, yeniçeleri dağıttı, düzenli ordu ve askerî okul kurdu.

Sultan Mecit, Tanzimat'ı ilân etti

Sonuç: Monarşi pekişti ve merkezileşti

Sultan Aziz, sınır tanımaz bir mutlakıyetçilik kurdu.

Burjuva devrimleri:

Düzenin yeniden kurulması sayesinde, taşradaki büyük mülk sahipleri, servetlerini ve nüfuzlarını ikiye katladı. Hanedan onlara dayanıyor. Köylüler ve orta sınıflar, [1 sözcük okunamadı] gibi baskı ve sömürü altındadır. Ancak burjuvazinin orta tabakaları şimdi yeni okulları bitirmiş, memnuniyetsizlik mırıltıları yükselten güçlü bir aydın bölüğüne sahiptir.

Mithat Paşa ve çalışma arkadaşları bu mırıldanmalara cevap verdi. Mithat Abdülhamit ile komplo kurdu ve Murat'ı tahttan indirdikten sonra 1876'da Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu ilân ettirdi.

Hamit Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu ayaklar altına aldı

33 yıllık benzeri görülmedik bir despotizm

454 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 99-100 [Fransızca].

Jön Türklerin mayalanması:

Çoğu, devlet okullarını bitirmiş orta sınıf menşeili.

Bu burjuva devrimcileri ile Hamit arasında alttan alta mücadele

Nihayet Selanik'te 1908 Jön Türk devrimi ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun nihaî ilânı.

Türk burjuvazisi iktidarı alıyor

Eski rejimin imtiyazlıları: Birkaçı idam edildi, küçük bir grubu göç etti, büyük çoğunluğu "İttihat ve Terakki" partisine girdi ve servetinin tepesinde oturdu.

Hiçbir müsadere olmadı.

Yöneticilerin tecrübesizliği ve yerli ve yabancı kapitalistlerin entrikacılığı, orta sınıfların menfaatlerinin yeniden kurban edilmesini getirdi.

Genç Türkiye çiçeği kapitalizmle [1 sözcük okunamadı].

Sömürü ve uzlaşma siyaseti.

Parti önderleri ile orta sınıf temsilcileri arasında uzlaşmaz çelişkiler.

İmparatorluğun dağılmasından duyulan korku her iki tarafta da ağır basıyor. Mücadele alttan alta yürüyor.

Saltanatçı ve dinci parti karşısında tek cephe özenle korunuyor.

Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru burjuvazinin iki kanadı arasındaki gerginlik tepe noktasına ulaştı. M. Kemal'in bir önceli, Enver ve Talat'ı devirmeye kalkıştı: Başarısızlığa uğradı. Yakup Cemil idam edildi ve dava kapandı.

Mütareke ve İzmir'in işgaline kadar hiçbir şey yok.

O dönemde devrimci ittihatçıların olayların yüzeyine çıktığını görüyoruz.

Yunan ordusunun işgaline karşı ayaklanan Küçük Asya köylüleri ve orta sınıfları, bayraktarı Kemal olan bu grubun yönetimini kabul ettiler.

Milliyetçi hareket:

Yeni teşkilât, milliyetçi veya millî müdafaa adını aldı.

Bütün milletin desteğini alan Kemalistler bağımsızlık mücadelesine paralel olarak, bir kırsal burjuva devrimi gerçekleştirmeyi de yürüttüler. Saltanata karşı mücadele onların şahsında en kararlı mücahitlerini buldu.

Etkisi altında bulunan orta burjuvazi ve köylü kitleleri, bu görevin yerine getirilmesinde onu destekliyor.

Şimdiye kadar Kemalistler ile ona taban oluşturan içtimaî tabakalar arasında tam bir uyum var. Ona belli bir direniş gösteren sadece büyük şehirlerdeki büyük burjuvazidir.

Din adamları takımı, uygun anda intikamını almayı umarak boyun eğiyor.

Ancak devrimci çalışmanın büyük bölümü tamamlanır tamamlanmaz Kemalistler, müttefiklerinin ivedi çıkarlarını tatmin etmek bir yana, bu çıkarlara taban tabana zıt bir iktisadî siyaset uygulamaya koyuldular.

Türkiye'de bugünün efendileri, özellikle sınaî sahadaki dostlarının şahsî teşebbüsünü teşvik ederek memleketin iktisadî ayağa kalkışını sağlamanın başına geçtiler.

Özellikle millî üretimin iç piyasayı karşılayabileceği ve böylece yabancı sermayenin baskısını bertaraf etmeyi sağlayabilecek tarzda memleketin sanayileşmesi hedefleniyor.

Bu, küçük ticaretin gelişmesine aykırı her türlü kısıtlamayı ve korumacı tedbiri beraberinde getiriyor.[455]

455 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 102-105 [Fransızca].

* * *

TKP Program Taslağı

Hazırlamayı öne koyduğumuz program, Türkiye'nin içtimaî yapısını ve burada karşı karşıya bulunan güçleri ortaya koymalıdır. Bu ön çalışma olmaksızın, Türk işçilerinin ve köylülerinin tarihî rolünü ve devrimci mücadelelerinin perspektiflerini nesnel olarak tasvir etmenin yolu yoktur. Dolayısıyla her şeyden önce ülkenin içtimaî kompozisyonu meselesini aydınlığa kavuşturmamız gerekiyor. Devrimci hareketlerin Marksist bir tahlili bu görevimizi kolaylaştıracaktır.

Meşrutiyet Devrimi

Adlî Mahmut'un[456] saltanatına kadar Türk halkı, gözle görülür bir farkı olmayan, asalak kastlar tarafından ayrım gözetmeksizin ezilen ve sömürülen yekpare bir sürüydü. Bu amorf kitle içinde, imtiyazlıların kullanım ve yararlanması için tükenmez bir yedek oluşturan emekçi köylüler dışında belli sayıda zenginleşmiş seçkinler ve varlıklı tüccar vardı. Ancak bu kesimlerin kaderi de tüm köle halkın kaderine sıkı sıkıya bağlıydı, zira servetleri ve mevcudiyetleri her türden tiranların keyfine kalmıştı ve nüfusun geri kalan bölümüyle aynı aşağılayıcı muameleye tabiydiler.

Egemen kastlar, ruhban sınıfı, yeniçeriler ve saltanat ailesinin sivil çevresi (Sarayın yüksek yöneticileri, bürokrasi ve uşak takımı). İmparatorluğun gerileme döneminde, sultanlar otoritelerini tamamıyla kaybetmişlerdi. Gitgide çürüme sürecine giren yeniçeriler öylesine azgın ve saldırgan hale gelmişlerdi ki, ülkede düzensizlik ve anarşi tohumları ekerek, entrikacı ruhban sınıfının suç ortaklığıyla, bir başkaldırı odağı oluşturuyorlardı. Sultanların tahttan indirilmesi ve devlet adamlarıyla birlikte öldürülmesi sıradan uygulamalar haline gelmişti. Eziyet altındaki halk ile sıkıntı içindeki saray, bu çekilmez duruma bir son verme özleminde anlaşıyorlardı.

Öte yandan teşebbüsleri de bu anarşiden zarar gören kapitalist devletler, Sultandan düzenin yeniden sağlanmasını istiyorlardı. Sonunda Mahmut, bir kısım akıllı ve enerjik vezirlerin yardımıyla ve halkın desteğiyle yeniçeriliğe son verdi ve üyelerini sistemli bir biçimde ezdi. Askere alma yoluyla düzenli bir ordu ve bir askerî okul oluşturuldu. Hanedan, otoritesine yeniden kavuştu. Merkezî hükûmet ülkeyi yönetme ve düzeni kurma imkânına kavuştu.

Sultan Abdülmecit, bu devrimci eseri, reformu adalet ve eğitim alanlarına da genişleterek tamamladı; bu da ruhban sınıfına indirilmiş doğrudan bir darbe oldu. O zamana kadar adalet, kadılar, Müslüman hocalar tarafından şer'i kanunlara göre dağıtılıyordu; eğitim kurumuna gelince, sadece Müslüman okulları, medreseler vardı... Mecit, Fransa'nın ceza kanununu ve ticaret kanununu, ilgili usûllerle birlikte, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun hale getirtti ve sivil mahkemeler ve orta ve yüksek öğretim kurumları kurdu. Bu ortaçağ Türkiyesinin devasa bir modernizasyonuydu. Tanzimat adıyla bilinen bu reformların tümü, meşrutî iktidarı pekiştirirken, Türkiye'ye bir Avrupa devleti görünümü veriyordu. Tartışmasız bir şekilde bu, geçmişte varolan feodal anarşiye oranla büyük bir ilerleme oluşturuyordu. Nitekim tarihte ilk kez, imparatorluk saltanatının egemenliği, doğrudan halk üzerinde uygulanabiliyordu. İktidarsızlaştırılmış ruhban sınıfı, imtiyazlarından kimilerini kurtarabilmek için, kendini tamamen sarayın hizmetine veriyordu. Zaten göreceğimiz gibi, Türk toplumunun her devrimci dönemecinde, aynı manevraya başvurulacaktır.

Ancak tam da o sırada, taşrada içtimaî tabakalar arasındaki farklılaşmanın hızlı bir tempo kazandığını fark ediyoruz. En müreffeh köylüler ve kasabalılar önem kazanmaya başladı. Dü-

456 II. Mahmut, şiirlerinde Adlî mahlasını kullandığı için Dr. Şefik Hüsnü onu bu adla anıyor.

zenin istikrar bulması ve üretken çalışmayı ve ticarî işlemleri rahatsız eden engellerin ortadan kalkması, bir iktisadî refah dönemi açtı. Bu büyük toprak sahiplerinin ve tüccarların lüks anlayışı ve egemenlik güdüsü kendilerine tamamen başına buyruk bir alan buluyordu. Kendilerine biraz nefes alma imkânı vereceği kanısıyla reformları alkışlamış olan emekçi halk, bir seraba kurban olduğunu fark edecekti. Sarıklı ve palalı "sipahi"lerin yerini kendi köylerinin beyleri ve ağaları aldı. Bu yeni tür sömürünün boyunduruğu altında, bu ham hayalden kendini kurtarması kolay değildi. (Bu görüşler sadece Küçük Asya'nın orta platosuna ve Batı Türkiye'ye uygulanabilir. Doğu vilâyetlerinin göçebe topluluklarına gelince, günümüze kadar, her türlü reform girişimine boyun eğmemişlerdir ve bugün de ortaçağ görünümlerini koruyorlar.) Mülk sahibi ve tüccar burjuvazi, o andan itibaren hesaba katılması gereken bir güç olarak kendini gösterdi. İlk kez siyasî sahnede yer aldı. Bu işaret edilmesi gereken birinci derecede önemli bir tarihî olaydır. O dönemin padişahları, bu unsurlara hiçbir imtiyaz tanımaksızın, onlarla iyi bir anlaşma içinde yaşamaya mecbur kaldılar. Bu nokta göz önünde tutularak, mutlakıyetçilik tepe noktasına kaprisli sultan Abdülaziz döneminde ulaşmıştır.

Burjuva devrimi

Meşrutiyetin bu pekişme döneminin bir diğer ayırt edici olgusu, en elverişsiz koşullardaki burjuva çevrelerinde idealizmle dopdolu bir aydın gençliğin ortaya çıkışıdır. Parasız yatılı yeni devlet okulları, aksi takdirde çocuklarına eğitim aldıramayacak olan orta sınıfların büyük ihtiyacına cevap veriyordu. Yüksek görevliler ve büyük mülk sahipleri yavrularını kamu eğitimi kurumlarına göndermeye tenezzül etmiyorlardı. Kamu eğitim kurumları ve özellikle askerî tıp akademisine, harbiyeye ve mektebi mülkiyeye neredeyse münhasıran çok mütevazı koşullardaki ailelerin çocukları gidiyordu. Hepsi de ezilen küçük burjuvaziyle akraba olan bürokrasi ve ordu kadrolarının bu menşeini iyi akılda tutmak gerekir. İzleyen süreçte patlak veren burjuva devrimlerinde birinci rollerin hekimler, subaylar ve küçük devlet memurları tarafından oynanmasının mükemmel açıklaması işte burada yatıyor.

İki etken daha rol oynamıştır: Yeni okur-yazar kuşağı, Türk dilini herkesin ulaşabileceği bir tarzda sadeleştirmeye ve yabancı kelimelerden temizlemeye girişti. Bu çaba, dolaylı bir biçimde devrimci bir edebiyatın doğuşunu getirdi; şöyle ki bu edebiyat mazlumların acılarını yansıtmaya başladı. Bu etkenlerden ikincisi, ülkeye 1860'tan itibaren yabancı sermayenin, buharlı makine biçiminde girişidir. Yabancılar her zaman Türkiye'de ticaret yapmışlardır. Ancak güvenlik teminatı onlara sağlandıktan itibaren daha büyük sermayeleri riske etmek ve daha uzun vadeli teşebbüslere girişmek imkânına sahip oldular. Bu iktisadî gelişme, burjuvazinin entelektüel düzeyinin yükselişiyle birlikte, burjuvazi içinde belli bir rahatsızlık yarattı. Keyfîliği nüfusun en ileri tabakalarının sabrını tüketen despotik hükûmete karşı belli belirsiz bir memnuniyetsizlik homurtusu yükseldi. Bu homurtular, ünlü devlet adamı Mithat Paşa'da yankısını buldu. Mithat Paşa, buradan burjuvazinin devlet idaresinde daha aktif bir yer alma arzu ve gereğinin belirtisini çıkarttı. Padişahın ve ajanlarının iktidarı kötüye kullanmalarına bir son vererek ülkeyi bir anayasa ile donatmayı üstlendi.

Veliaht Abdülhamit'ten, kendisinin Fransa'nın 3. Cumhuriyet Anayasası'ndan esinlenerek kaleme aldığı teşkilât-ı esasiye kanununu ilân etme sözünü alması üzerine, Mithat bu tutkulu gencin tahta çıkmasına yardımcı oldu. Aziz'in gizemli ölümünden sonra, ustalıkla yürütülen bir entrikayla Sultan V. Murat'ın saf dışı bırakılmasıyla, Hamit 1876'da tahta çıkartıldı. Vaadini nasıl tuttuğunu, teşkilât-ı esasiye kanununu ilân ettiğini, seçim emri verdiğini, ayan üyelerini tayin

ettiğini ve sonuçta ise her şeyi nasıl dağıtıp, Mithat Paşa da aralarında olmak üzere enerjileriyle ve samimiyetleriyle öne çıkmış herkesten nasıl kurtulduğunu hatırlamanın bir faydası yok.

Bu ilk anayasal rejim tecrübesi, burjuvazinin henüz iktidarda yer almaya hazır ve orada tutunmak için yeterince güçlü bir iradeye sahip olmadığını gösterdi. Mebusan Meclisi görüşmeleri oldukça kopuk ve tutarsızdı. Herhangi bir yönelim çizilemiyordu; iyi belirlenmiş hiçbir anlayış gün yüzüne çıkmıyordu. Abdülhamit'in ajanlarının her türlü önerisi en küçük bir ayrıma uğramaksızın olumlu karşılanıyordu. Ancak bu kısa tecrübenin olumlu bir yanı vardı. Burjuvazinin siyasî yeteneksizliğini ve dağınıklığını göstermiş olsa da, bu sınıfın bilincini sarsmaya ve dikkatini zayıf noktalarına çekmeye hizmet etti. Kurtuluş tohumu yüreğinde köklendi. Ayrıca iktisadî zorunluluklar tarafından da teşvik edildiğinden, hiçbir güç onu geri döndüremezdi.

Jön Türk hareketi

Hamit, anayasayı hançerledikten sonra, Türk halkına, 33 yıl boyunca, en iğrencinden bir despotik rejimi dayatma yolunu buldu. Burjuvazinin tam gaz mayalandığı, şehirlerin ve köylerin emekçi kitlelerinin tüm felâketlerin, İstanbul'un kötü yönetiminden kaynaklandığına ikna olduğu, tüm millî ekalliyetlerin belli bir muhtariyete kavuşmak için anayasal bir rejime özlem duyduğu düşünüldüğünde, bu garip bir meydan okumaydı. Oysa bu paradoksun açıklaması oldukça basitti: Hamit, millî büyük burjuvazi ile yabancı sermayenin zımnî ittifakını sağladığından iktidarını muhafaza edebiliyordu. Avrupa'nın en demokratik ülkeleri bile, tıpkı Rusların çarıyla yaptıkları gibi, bu kanlı despotla dostluk ilişkileri kurmakta hiçbir beis görmüyordu.

Ancak her şey despotun istediği gibi gitmiyordu. Vahşi baskılar genç aydınların devrimci alevini söndürememişti. Kendiliğinden değişik yerlerde aynı anda bir takım gizli cemiyetler kuruluyordu. Kimin tarafından ortaya atıldığı bilinmeyen bir takım şiarlar, tedirgin edici haberler mahalleden mahalleye, şehirden şehre yayılıyordu. Burjuva ortamları sürekli bir mayalanma halindeydi. İşçiler, özellikle en vasıflıları bu ajitasyona kapılıyordu. Nihayet bir tarih öğretmeni [Mizancı] Murat Bey, bu halk hareketinin başına geçti ve ideolojisini elden ele dolaşan bir gizli gazetede formüle etti. İşte bu gazetenin etrafında toplananlar Jön Türkler olarak adlandırılır oldu. Daha sonraları Ahmet Rıza, Murat'ın yerine geçti ve hareketi *Meşveret* gazetesini yayımladığı Paris'ten yönetti.

Burjuvazinin iktidarı alması

1908 Devrimi

Bu hareket, çeşitli dışa vurma biçimleriyle, çeyrek asırdan uzun sürdü. Hayranlık uyandırıcı bir inat ve ısrarla ve maruz bırakıldığı teröre rağmen, anayasa yönündeki propaganda [1 sözcük okunamadı]. Bu propaganda Hamit döneminin ayırt edici özelliklerinden biri haline geldi. Başarısızlığa uğrayan birçok komplodan sonra, askerlerin de katılımıyla Selânik başkaldırısı başarıyla sonuçlandı: 23 Temmuz 1908. Başkaldırıyı ezmek üzere gönderdiği birliklerin de Jön Türklerin tarafına geçmesinden umutsuzluğa kapılan Hamit, 1876 Teşkilât-ı Esasiye Kanununu yeniden uygulamaya koymaya muvafakat etti. Tanık olduğumuz, bol miktarda aydının da içinde bulunduğu orta burjuvazinin iktidarı alışıdır. Ülkede bir sevinç patlaması, genel bir kardeşlik oluştu. Zenginler ve yoksullar, işçiler, köylüler ve her inançtan din adamları bu duygusal gösterilerde yer alıyordu. Ölçüsüz bir ham hülya, muhayyileleri ateşliyordu. Zavallılar, artık hiçbir içtimaî ayrım olmayacağına, herkesin özgür ve kanun karşısında eşit olacağına samimi olarak inanıyorlardı. Küçük burjuva göz boyamacılığı bütün içtimaî tabakaları içine alıyordu.

Seçimler yapılınca, İttihat ve Terakki Partisi iktidarını fiilen uygulamak durumuna geldiğinde zor bir durumla karşılaştı. Son derece karmaşık bir kompozisyona sahipti. Bütün millet bu partide temsil ediliyordu: Hocalar, aşiret şefleri, büyük müteşebbisler, zengin tüccarlar. Eski rejimin imtiyazlılarından birkaçı infaz edilmiş, az sayıda imtiyazlı göç etmek zorunda kalmış, ancak büyük çoğunluğu partiye girmeyi yine de başarmıştı. Sadece askerî ve sivil aydınlar, orta sınıfların çıkarlarını temsil edip savunuyordu. Ancak bu unsurların siyasî tecrübesizliği ve önderlerinin abartılı tutkusu, baştan itibarèn kapitalist burjuvazinin bakış açısının galebe çalmasını getirdi. Yeni yöneticiler küçük köylülerin, zanaatçıların ve tüccarların özlemlerini çabucak unuttu ve kozmopolit büyük finans sermayesiyle esastan uzlaştılar. Bu siyasetin sonucu olarak, İttihatçılar, iktidarı ellerinde tuttukları on yıl boyunca, 1908-1918 arasında, grev hakkına karşı, sendikalara karşı, vb. kanunlar aracılığıyla, işçi sınıfının teşkilâtlanma ve kapitalist sömürüye karşı kendini savunma çabalarına karşı kararlı bir direniş gösterdi. Büyük toprak sahiplerinin acımasızca sömürüsüne tabi yoksul köylülerin şikâyetlerini de duymazdan geldi.

Bu siyaset, İttihat Terakki Partisi'nin içinde bile, küçük burjuvazinin memnuniyetsizliğini yansıtan güçlü bir muhalefet yarattı. Hürriyet ve İtilâf Partisi olarak ayrı bir parti halinde bir araya gelen dinci ve monarşist muhalefetten söz etmiyoruz. Hükûmet partisinin en sadık ve en samimi üyelerinin büyük bölümü, yöneticilerin siyasetine karşı çıkıyordu. Ezilen sınıflar için daha fazla demokrasi ve daha fazla özen isteniyordu. Ancak imparatorluğu tehdit eden parçalanma tehlikesi karşısında, iki fraksiyon açıkça birbirlerine saldırmaktan geri duruyorlardı. Ortak düşmanların varlığında, hayranlık uyandırıcı bir dayanışma anlayışı gösteriyorlardı. İktidarı ellerinde tuttukları on yıl boyunca ve özellikle savaş sırasında, İttihatçılar iktisadî siyasetleri aracılığıyla Türk büyük burjuvazisine büyük bir güç kazandırmayı başardılar. Hemen hemen münhasıran Rum, Ermeni ve Yahudi kapitalistlerin elinde bulunan büyük işler, kısmen Enver ve Talat'ın dostlarının eline veya kontrolüne geçti.

Milliyetçi Devrim

Orta burjuvazi ve orta köylülük, dünya savaşı boyunca, o zamanın özel koşullarından yararlanarak kendi imkânlarıyla bir nebze kalkındılar. Ancak kendilerini, Alman-Türk kapitalistleri kampından yana açıkça tutum almış İttihatçı hükûmet tarafından kurban edilmiş olarak görüyorlardı. Bu çevrelerde daha o zamanlar sabırsızlığın işaretleri yakalanabilir. Buna karşılık, partinin muhalif unsurları seslerini yükseltiyordu. Rus devriminden sonra Antant devletleriyle ayrı barış istiyorlardı. Ateşkesin ertesi günü, resmi İttihatçılığın iflası herkesin gözleri önünde ortaya çıktığında, geniş kitlelerin çıkarlarını her zaman savunmuş ve bu yönde reformları ileri sürmüş olan İttihat Terakki fraksiyonunun sahneye çıkması için artık çok geçti. Zira ülke askerî olarak işgal edilmişti. İngiltere tarafından desteklenen ve Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin yardımıyla monarşi, saygınlığını yeniden kazanmak için son bir çaba harcıyordu. Orta sınıfların ülkeye kendi siyasetlerini kabul ettirme zayıf iradesi gün yüzü görmeden sönmek durumunda kalmışa benziyordu. Kemal, Refet, Rauf gibi bu siyasetin temsilcileri kararsız kaldılar. En iyimserlere kadar herkes sonsuz bir umutsuzluk içine düşmüştü.

İşte bu uğrakta halk kitleleri, emperyalizmin emrettiği Yunan işgaline karşı koymak üzere kendiliğinden bir biçimde ayaklandı. Kemal ve çevresi hareketin yönetimini almaya çağrıldı. Sonlarına doğru bir iç savaşa dönüşen bağımsızlık mücadelesi boyunca, genç Anadolu burjuvazisi adanmışlığının ve yönetme yeteneğinin ölçüsünü gösterdi. Gücünün bilinci, Kemalist önderlerin de etkisiyle, hain Sultanın çevresinde kümelenmiş asalak sınıfların vesayetinden

tamamıyla kurtulmasını belirledi. Böylece milliyetçi burjuvazi, tüm iktidarı kendisinin parlak biçimde temsil edildiği ve çoğunluğa sahip olduğu Büyük Millet Meclisi'nin hukukî şahsında merkezileştirmekle yetinmedi. Emperyalizme karşı zaferin verdiği cesaretle, saltanatın yıkıldığını ilân etti ve daha sonra halifeliği ortadan kaldırmaya kadar işi vardırdı. Hanedan ailesi ülkeden sürüldü, cumhuriyet biçimi kabul edildi ve hocalar devlet kurumlarından uzaklaştırıldı.

Kemalistler ve hasımları

Önemi kimsenin gözünden kaçmayan bu büyük siyasî devrim, sanıldığının tersine, nispeten az dirençle karşılaştı. Bunu getiren akıntı öylesine karşı konulmaz, bunun sorumluluğunu üstlenenlerin saygınlığı öylesine büyüktü ki, hiç kimse bu dönüşümün esasına karşı herhangi bir itiraz ortaya koyma cesareti bulamadı. Gayrı memnunlar, biçim ve uygunluk itirazları ileri sürmekle yetiniyorlardı. Hiçbir yerde bu direniş, pasif bir onaylamamanın sınırlarını aşmıyordu. Bu demek değildir ki her şey her yerde mükemmel gidiyordu. Tam tersine, durum şiddetli bir patlamadan veya enerjik bir eylemden çok daha kötüydü. Gayrı memnunlar, kamuoyunu işliyor, zemini hazırlıyor ve düzenli bir taarruzu organize ediyorlardı. Tehlikeyi olağanüstü derecede artıran, düşmanın Kemal'in bizatihi teşkilâtında bulunması ve daha inanılmaz olan, yönetici rolde bulunmasıydı. Zira milliyetçi teşkilât, Halk Fırkası, rasyonel bir sınıf partisi yapısına sahip olmaktan uzaktı. Yükselen burjuvazinin her siyasî teşkilâtı gibi, İttihatçıların teşkilâtı gibi, her türlü çıkarın buluşma yeriydi.

Şiar sınıfların işbirliği, demokratik tedbirlerle çeşitli içtimaî tabakaları ayıran engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Feodallerden yoksul köylülere kadar, hocalardan uluslararası finansın müttefiklerine kadar toplumdaki en uzlaşmaz çelişkili unsurlar, Kemal'in işbirlikçileri arasında yer alıyordu. Kimileri Halk Fırkası'na, doğrultusunu küçümseyerek yanlışlıkla üye olmuştu. Diğerleri partiye gönül eğilimiyle veya şahsî yakınlıkla girmişti. Ancak yerleri bu partide olmayanların çoğu, özel olarak Kemalistleri devrimci hedeflerinden saptırmak ve bakış açılarının zaferini dolaylı olarak sağlamak için hesap yaparak partiye gelmişlerdi. Durum geliştikçe ve Kemalizm [her şeye] rağmen devrimci programını gerçekleştirdikçe, milliyetçi burjuvaziye yabancı bu unsurların çoğunluğunun kendi öz faaliyetlerini yürütmek üzere partiden ayrıldıklarını görüyoruz. Bu yeniden sınıflandırmaya rağmen, hükûmet partisinin içinde hâlâ onun eylem özgürlüğünü fark edilir derecede engelleyen bu arzu edilmeyen unsurlardan epeyce var. Türkiye'nin hâlihazırdaki durumunu net görebilmek için, toplumun değişik sınıflarına göre Kemalistlerin konumunu incelemek uygun olacaktır. İşçilere, köylülere ve aydın gençliğe başlı başına bölümler ayıracağımız için, burada bir yanda yöneticilerimiz ile diğer yanda büyük finans burjuvazisi, hoca takımı, feodal mülk sahipleri, ordunun eski kadroları ve millî ekalliyetler arasında cereyan eden mücadeleleri sergilemekle yetineceğiz.

Büyük finans burjuvazisi. Dünya savaşındaki bozgunun yenilgiye uğrattığı bu sınıf, bağımsızlık mücadelesinin dönüm noktaları boyunca ne Sultanla ne de İngiltere'yle siyasî olarak uzlaşma bilgeliğine sahipti. İhtiyatlı bir beklenti içinde durmayı bildi. Hatta milliyetçi harekete şu veya bu biçimde katılmış siyaset adamlarından belli bir bölümünün bu sınıfla ilişkisi vardı. Bu hareketin önemini küçümseyenler kategorisinde yer alıyorlardı. Rauf, Refet, Kâzım Karabekir, Ali Fuat, bu destanın en büyük simaları, bunlar arasındaydı. Acil hedeflere bir kez ulaşıldığında, kendilerini Kemal'in devrimci görüşlerinden ayıran uçurumu fark ettiler. Kemal'i bu dönüşümü denemekten caydırma yönündeki tüm çabaları boşuna oldu. Milliyetçi burjuvaziyle, kendisinin odağında olduğu bir teşebbüste onu yolun ortasında bırakamaya-

cak kadar çok bağlıydılar. Özgürlüklerini temsil etmeye elverişli bir fırsatı beklerken boyun eğmek zorundaydılar. Niyetleri, seferber ettikleri Küçük Asya'nın halk kitlelerinin çabasından ve fedakârlığından, sınıflarının çıkarına yarar sağlamaktı. Ancak kadere bakın ki, çabalarından yarar sağlayan halk kitlelerinin kendisi oldu. Büyük burjuvazinin ana bölümü, iktidardan kesin olarak uzaklaştırıldığını görerek, büyük şehirlerde çok yürekten bir anti-Kemalist kampanya yürüttü. Tüm İstanbul basını onlara bağlıydı. Taarruz, dolaylı bir tarzda yapılıyordu. Kötü olan devrimci eser değildi. Ancak böylesi bir alt-üstlük yabancı sermayeyi ürkütüyordu. Sürekli bir kargaşa duygusu içinde yaşanıyordu. Herhangi bir işe girişmek mümkün değildi. Zaten hükûmetin iktisadî siyaseti serbest teşebbüsü ziyadesiyle rahatsız ediyordu. Dolayısıyla ortamı istikrara kavuşturmak, aslında hiçbir aciliyeti olmayan içtimaî reformları daha ileriye ertelemek ve nihayet özel teşebbüse tam bir özgürlük vermek gerekiyordu. İşte böylesi telkinlerle, uluslararası finansın müttefikleri ve ajanları milliyetçi hükûmeti eleştirip gözden düşürmeye çalışıyorlardı. Burjuvazinin bu sağ kanadı, yaygın biçimde ileri sürüldüğü gibi aslında monarşist değildi. Hareketlilik son bulduğu, karışıklık tehditleri ortadan kalktığı ve uzun vadeli olarak ortam istikrar bulduğu takdirde, cumhuriyet rejimine veya herhangi bir rejime ayak uydurabilirdi. Onun için her şeyden önemli olan sermayenin serbest dolaşımına ve ticarî işlemlere elverişli bir takım koşullar bulmaktır. Halifenin Türkiye'ye geri dönmesini kabul ediyorsa, bu, kırsal çevrelerde sakinleştirici bir etkiye sahip olacağını ve kendilerine Müslüman halk üzerinde belli bir üstünlük sağlayarak kapitalist teşebbüsler için elverişli olacağını sanmasındandır.

Bu eğilimleri gösteren parlamenter grubu nihayet geçtiğimiz sonbaharda Halk Fırkası'na karşı eylem özgürlüğünü ele almaya karar verdi. Ve peşlerinden en geniş kesimi sürüklemek için, basınlarının etrafında büyük gürültü koparttığı büyük bir gensoru vesilesiyle bölünmeyi kışkırttılar. Dünün dostları arasında acımasız bir düello başladı; her iki hasım da bundan zayıflayarak çıktı. Kapitalist burjuvazi, bu durum ve koşuldan yararlanarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında bir siyasî parti kurmak için yararlandı. Bu bölünme çok keskin bir siyasete hayat verdi. Bütün gayrı memnunlar ve özellikle gericiler yeni partiye sel gibi aktı. Bu parti, üye alırken yeterli basireti gösteremedi. Çok sayıda karanlık ve kötü niyetli unsur parti saflarına sızdı.

Bu hareket, hükûmette ciddi endişeler doğurmamazlık etmedi. Mustafa Kemal hareket serbestliğini ve kendine güvenini kaybetti. Sağa bir darbe indirme gerekliliğini hissetti. Bu fırsatı ancak Kürt ayaklanması sırasında yakaladı ve ılımlı siyasetçi dostu Fethi'yi görevinden affederek, bir diktatörlük rejimiyle siyasî hasımlarından kurtulma görevini öne koydu. Üyelerinden kimilerinin ayaklanmayla ilgili olduğu gerekçesiyle hükûmet Terakkiperver Fırka'nın kapatılması emrini verdi. Böylece burjuvazinin iki kanadı arasında çılgın bir savaş başladı. Bu mücadelede finans burjuvazisine kimi üstünlük sağlayan etkenler şunlardı: 1) Yabancı sermayeyle güçlü bağları, 2) İttihat ve Terakki'nin gizli teşkilâtında gerektiğinde bulabileceği destek, 3) başında bulunan milliyetçi komutanların büyük saygınlığı, 4) büyük şehirlerin aydınlarının ve küçük burjuvalarının çoğunun sempatisi, 5) nihayet monarşistlerden ve gericilerden muhtemelen alacakları yardım. Yine de inanıyoruz ki Kemalistler kötü bir taktikle kredilerini yitirip zayıflasalar, Küçük Asya'nın geniş emekçi kitleleri var güçleriyle milliyetçi devrimin kazanımlarına dokunulmasına karşı koyacaklardır.

Feodal mülk sahipleri. İlginç ve paradoksal olan şey, aşiret reislerinin ve büyük toprak sahiplerinin önemli bir bölümü bağımsızlık mücadelesine etkili bir yardımda bulundular ve anti-monarşik devrime onay verdiler. Hâlihazırda da hükûmet partisi, taraftarları arasında bu

kategoriden elliyi aşkın mebusa sahip. Bu, açıklanmaya değer bir olay. Bu bölgelere erişim zor, sâkinleri çoğunlukla göçebe. Beyler ve şeyhler, üzerinde kurulu yüzlerce köy ve mezranın kendilerine haraç ödediği büyük toprakların mutlak efendileri. Yabancının eli kulağındaki işgali karşısında sadece yurtseverlik duyguları uyanmakla kalmadı ama aynı zamanda bu zorbalar egemenliklerini yitirmekten de kaygı duymak zorundaydılar. Oysa milliyetçilere bağlanarak, karşılığında imtiyazlarının korunmasını elde etmeyi umabilirlerdi. Son tahlilde, onların tavırlarını belirleyen değişkenler, maddî çıkar kaygısıydı. Nitekim şimdiye kadarki genel işbirlikleri sayesinde, hükûmet, bu bölgelerde en küçük reformcu eyleme teşebbüs etme cesareti gösteremedi. Bu tarafta oyunun değişmesine hükûmetin karar verebilmesi için Kürtlerin ayaklanması gibi ciddi bir olayın patlak vermesi gerekti. Ayrıca henüz meseleye kararlı biçimde de el konmamıştır. Bir dizi savsaklama vardır. Hükûmetin duruma mutlak olarak hâkim olmasına rağmen, bu üstünlükten sadece son olayların sanıklarını örnek bir biçimde cezalandırmak için yararlanıyor. Kamuoyunun gözlerini parlatan radikal reformlara gelince, şu an hiçbiri masanın üzerinde değil. Tek bir toprak parçası dağıtılmış değil. Tam tersine tevkif edilenlerin, kayıpların ve idama mahkûm edilenlerin mallarının yağmasını önlemek için bir kanun taslağı hazırlandı. Bu mallar geçici olarak devlet tarafından idare edilecek ve belli bir zaman sonra murislerin kanunî varislerine aktarılacak. Bu, Kemalistlerin mantığının ne olduğunu gösteren ayırt edici bir belgedir. Elbette yetkililerin bu tutumu ile Halk Fırkası'nda büyük toprak sahiplerinin güçlü mevcudiyeti arasında bir nedensellik ilişkisi vardır.

Ancak milliyetçi burjuvazi ile feodal unsurların boşanmaları meselesi, her iki taraf bakımından da şimdiden gündemdedir. Olayları hızlandırmaktan onları alıkoyan şey, bu kötü durumdan mümkün en az zararla çıkmaktı. İlgililerden her biri tasarılarıyla ilgili en elverişli anı seçmek istiyordu. Kemalistler, feodal grubun en güçlü lideri Feyzi beyin kâhya ve hizmetkârlarına mahkemeleriyle darbe indirerek ateşi başlattı. Bu şahsın adı, kuşkusuz bizzat hâkimler tarafından telkin edilerek, Diyarbakır davasında birçok kez anıldı. Burada onun itibarını kendi serflerinin gözünde düşürmek için usta bir manevra vardı ve bu aynı zamanda bir uyarıydı.

Bu grup şimdiye kadar kapitalist burjuvaziyle her türlü ilişkiden kaçınmışa benziyor. Açıkça ülkenin iktisadî şartlarını her türlü platonik devrimden çok daha emin ve çok da hızlı biçimde dönüşüme uğratabilecek finans sermayesinin nüfuz etmesinden endişe ediyordu. Ancak yakın bir gelecekte feodallerin büyük şehirlerin burjuvazisiyle ittifaka girmekten geri durmayacağını varsaymak yerinde olacaktır; yarı-sömürge durumundaki diğer ülkelerin tarihi tecrübesi bu varsayımımızı doğrulamaktadır. Ve Kemalistler topraklarına ve sürülerine el koyarak onları her türlü eylem imkânından yoksun etmek için yeterince erken karar veremiyor; bu açıdan onları her zaman büyük bir tehlike beklemektedir. Muhafazakâr burjuvazi, iktidar için mücadelelerinde onda değerli bir destek bulacaktır. Kemalizmin yeni yönelimini analiz ederken daha ileride muhafazakâr burjuvazinin orta sınıfların çıkarlarına ihanet etme noktasında nasıl, karşılıklı bir takım tavizlerle, bu unsurlarla ittifakını da yenileyebileceğini göreceğiz.

Din adamları. İttihatçılar zamanından beri Müslüman din adamları ikiye ayrılmıştı. Sarayla bağları olan ve peşlerinde çok sayıda müridi bulunan az-çok önemli hocalar Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dâhil oluyordu. Bu teşkilâtta, Kemalist hükûmete karşı gözü pek bir mücadele yürütüyorlardı. Anayasal rejime karşı 31 Mart 1909 [31 Mart 1325 - 13 Nisan 1909 olmalı. E.A.] hükûmet darbesinin fikir babası onlardı. Hatırlanacağı üzere bu teşebbüs geçici bir başarı sağladı; ancak Jön Türklerin eserini yerle bir etmeyi başaramadı. Çoğu taşradan gelmiş mütevazı şartlardaki hocalar, buna karşılık, var güçleriyle İttihat ve Terakki'yi destekliyorlardı. Bun-

lar arasında, İslam ilahiyatının derinlemesine bilgisine sahip ve yeni rejimin dinin emirlerine tamamıyla uygun olduğunu göstermeye çalışan bir takım insanlar vardı. Bu manevî destek, İttihatçıların arzularını gideriyordu. Zira o dönemin genç siyasetçileri, hâlâ dinin Türkiye'nin halk kitlelerinde bir takım derin köklere sahip olduğu yolunda kimi önyargılı ve hatalı fikirlere bağlı kalıyorlardı. İçtimaî hareketlerde imanın rolünü abarttıklarından, hocaların Kurandan alınmış bir takım gerekçelerle yurttaşın Anayasaya bağını kuvvetlendirmelerinden rahatsızlık duymuyorlardı. Hatta bu tür edebiyata büyük bir tanıtım da yapıyorlardı. Özcesi bu ilk kuşak Jön Türklerin siyasetinde henüz anti-klerikalizmin en küçük bir izine bile rastlamıyoruz.

Milliyetçiler, bu bakımdan, seleflerinden çok farklılık gösteriyor. Yönetimlerinin başlangıcından itibaren, dinî kurumlara ve hocalara karşı gizlenmemiş bir husumet gösteriyorlar. Kemalizmin devrimci ideolojisinin hâkim unsuru, anti-klerikalizmdir. Gerçek şu ki, Anadolu burjuvazisinin önderleri Türk köylüsünü ve sarıklı adamı İttihatçılardan karşılaştırılamayacak kadar daha iyi tanıyorlar. Şunu biliyorlar ki, sarıklı açıkça çıkarcı bir yaratıktır ve yüzyıllarca siyasete pek fazla karışmış ve halkın aleyhine zenginleşmek için onun cehaletinden sürekli yararlanmış, tarihî eğitim ve imanı yayma rolünü tamamen göz ardı etmiştir. Her zaman her köyde bir imam bulunmuştur; onun görevi dinî ibadetleri yönetmek ve köylülerin çocuklarına dinî eğitim vermekti. Ancak bu efendiler, ağalar arasında komplolar kurmayı, ağalara yoksul insanları kandırmaya yardımcı olmayı ve çoğu zaman önde gelen mülk sahipleri haline gelmeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle köylü sadece okuma-yazma bilmez kalmıyor, ama aynı zamanda dininin en temel konularını bile bilmiyordu. Genel olarak Küçük Asya köylüsü sözde Müslüman'dı. Allah ve Muhammed'den neden ve kimden bahsettiğini bilmeksizin sadece alışkanlıkla söz ediliyordu.

Ayrıca milliyetçi devrime kadar, din adamları her türlü içtimaî ve siyasî faaliyete katılıyordu. Devletin hemen hemen bütün çarklarında temsil ediliyor ve düzgün işleyişini bozuyordu. Kemal, haklı olarak, tüm modernleşme çabalarının başarısızlığını ve ülkedeki üretim güçlerinin gerilemesini bunların zararlı ve kısırlaştırıcı etkilerine bağlıyordu. Bütün ülkeye yayılmış (yaklaşık 15.000 öğrenci) hiçbir devlet denetimine tabi olmayan yüzlerce hazırlık veya yüksek dinî okul vardı ve aile hukukuyla ilgili her türlü iş (evlenme, boşanma, miras, vb.) dinî mahkemelere bağlıydı, dinî vakıflar –muazzam bir servet– bunların idaresine, yani yağmasına tabiydi, nihayet din adamlarının bir temsilcisi, bakan sıfatıyla, dinî teşkilâtları yönetiyor ve hükûmet üyeliği yapıyordu.

Az sayıda hoca, bağımsızlık mücadelesinde yer aldı. Hatta saltanatın kaldırılmasına onay bile verdiler. Şuna da işaret etmeliyiz ki, Kemalistler, bu konuyu talep etmek bir yana, bununla kesinlikle ilgilenmediklerini açıkça hissettirdiler. Ekim 1923'te cumhuriyet yönetiminin kabûlü, din adamlarına bir meydan okumaydı. Din adamları daha da ileri gidilmemesi konusunda kendilerini ikna etmek istiyorlardı. Ancak hemen hemen bir yıl sonra, Nisan 1924'te [Mart 1924 olmalı, E.A.] halifeliğin kendisi kaldırılınca ve milliyetçiler her türlü dinî gelenekle bağlarını koparınca, din adamları dünyasında genel bir çöküntü oldu. Darbe öylesine ani ve sert olup onları öylesine sersemletti ki, anında tutum alıp var güçleriyle bu durumu protesto edemediler. Beklentilerinin tersine, halk, bu devrim karşısında hiçbir memnuniyetsizlik göstermedi. Ancak bu onların cesaretini kırmadı. Geçtiğimiz yıl boyunca, bağımsız bir teşkilât kurmayı göze almaksızın, büyük bir ajitasyon faaliyeti yürüttüler. Denebilir ki Kürtlerin ayaklanması hemen hemen münhasıran onların eseridir. Nitekim Kemalistler, bu durum ve şartlarda, özellikle anti-klerikalizmlerinin kendilerini yönlendirmesine izin veriyor ve her türlü karışıklığın temel ve

süregen sebebi olan feodalizmi kökten tasfiye etmek yerine bütün baskıyı şeyhlerin ve hocaların üzerinde yoğunlaştırıyor. Sayısız idamın dışında, 400'ü aşkın tekke kapatıldı. Din adamları bu darbenin altından kalkamaz.

Gelecekte meydana çıkacak siyasî mücadelelerde bunların yeri neresi olacak. Bize göre, bu içtimî grup, kendi adına bir ağırlık oluşturacak ne güce, ne de saygınlığa sahip olacak. Ancak yaklaşık yüz bini bulan sayıları göz önünde tutulduğunda, her zaman dikkate değer bir güç oluşturacaklar ve muhalefet partileri her zaman onların davasını kabul etmeye çalışacaktır. Böylece, din adamları, iktidar için mücadele eden bütün siyasî oluşumlar tarafından kullanılabilir bir paralı askerler ordusu haline gelme tehlikesini taşıyor. Kemalistler onları ezerek ve itibarsızlaştırarak büyük bir bilgelik gösteriyor.

Ordu ve gaziler. Kazandıkları zaferin ertesinde ordunun reorganizasyonu meselesi milliyetçilerin önünde tüm yakıcılığıyla duruyordu. Ordu, gerçekten de, gerek kadroları, gerekse erat bakımından tatminkâr bir bileşime sahip olmaktan uzaktı. Ordu, istenmeyen unsurlarla doluydu. Mücadelenin gerekleri, orduya, disiplini düşük, düzensiz birlikler de katmıştı. Ordu içinde her siyasî eğilimin savunucusu bulunuyordu. Kendileri de çoğunlukla asker kökenli olan Kemalistler, ordunun devrimci olaylarda her zaman ağırlıklı bir rol oynadığı bir ülkede, bu durumun bütün vahametini kavrayacak durumdaydılar. Nitekim barış yapılır yapılmaz, tüm dikkatlerini ve uyanıklıklarını askerî kadroları temizleyip reorganize etmeye verdiler. Çok sayıda ihtiyat subayının ve astsubayının görevine son verildi. Ordunun aktif kadrolarını oluşturanların birçoğu emekliye sevk edildi veya hazır kuvvetlere ayrıldı. Ayrıca orduda tutulanların hepsi bir takım ikramiyeler ve terfiler alıyordu; aylıklar tekten çifte çıkartıldı. Hâlihazırda subayların maddî şartları, sivil memurlarınkine oranla son derece tatminkâr. Komutanlığı, hepsi de Cumhuriyet hükûmetinden albaylık veya generallik rütbesi almış bir takım üst düzey subaylar işgal ediyor. Bu şartlarda, Kemal'in, genç ordusunun sadakatine güvenebileceğine inanmamız için her şey var.

Ancak madalyanın bir de öteki yüzü var. Son on yıldaki savaşlar yeni bir tür insan yarattı: Eski ihtiyat subayları. Bu, köklerinden ve sınıfından kopartılmış bir tip. Dünün ve evveli günün bir yığın genç insanı, işlerini, eğitimlerini ve ilişkilerini terk etmek zorunda kalmıştı. Askerlik sanatını öğreniyor ve bundan kaynaklanan mantığı ediniyorlardı. Savaş son bulduğunda hemen hemen tazminatsız sokağa atıldılar. Henüz enerjik haldeki bu adamlar, bir zamanlar sürdürdüklere hayata yeniden ayak uyduramazdı. Zaten o zamandan bu yana her şey alt-üst olmuştu. Sıkıntı içindeki bu yurttaşlar, kaderlerini iyileştirmek amacıyla bir cemiyet kurdular. Böylece hükûmet üzerinde, lehlerine bir şeyler yaptırmak üzere bir baskı yapmayı umuyorlardı. Kemalistler bu teşebbüse iyi gözle bakmadılar. Hükûmetin sağladığı destek tamamen yetersizdi. Bu bir memnuniyetsizlik havası yaratıyordu. Her ne kadar bugün bu mesele keskinliğini kaybettiyse de, bu çevrelerde hükûmete iyi gözle bakılmıyor.

Siyasî nedenlerle emekliye sevk edilmiş bir yığın subay var. Türkiye'de emekli maaşları, mütevazı bir ailenin geçimini sağlamak için yetersiz olduğundan aralarından birçoğu imâlatta ve ticarette çalışmak zorunda kalıyor. İstanbul işçileri arasında %6-8'i bu kökenden geliyor. Onlara, ticarî teşebbüslerde ve özellikle de kooperatiflerde daha büyük sıklıkla rastlanıyor. Ancak bu bayların hayatını dolduran bu meşgaleleri değil. Tutkuları, siyaset. Kendilerini şahsî hınçların kurbanı olarak gördüklerinden, elbette muhalefet, ama en kötü cinsinden, entrika ve komplodan ibaret bir muhalefet yürütüyorlardı. Terakkiperver Fırka'nın üyeleri büyük ölçüde bu unsurlardan oluşuyordu.

Aktif ordu sıralarında bile büyük bir saygınlığa sahip ve burjuvazinin başında bulunan yüksek subaylara, genelkurmayın albay ve generallerine, bu ihtiyatlara ve emeklilere yakından bakarsak, hükûmetin orduyu elinde bulundurmasına karşılık muhalefetin de yüksek değere sahip bir askerî kadroyu emrine amade tuttuğunu görürüz. Ne yazık ki Kemalizm, bu kategoriden hasımları üzerinde hiçbir etki aracına sahip değil. Hepsini memnun etmesi mümkün değil. Bunlara bir blok halinde darbe indirerek cesaretlerini kırması da mümkün değil. Bir yandan suçüstü yakalananları emsal olacak tarzda cezalandırmak, öte yandan en az entrikaya başvuranların desteğini sağlamak zorunda. Burjuvazinin iki kanadının siyasî mücadelesinde, bu deklase unsurlar, ilk darbe birliklerini oluşturmak durumundalar.

Aydınlar. Bağımsızlık mücadelesinin içinde cereyan ettiği durum ve şartlar, aydınların hemen hemen tamamını bu mücadelenin dışında kalmak zorunda bıraktı. Millî hareketin sahnesi, Anadolu'nun tam ortasında bulunuyordu. Oysa Türkiye'de aydın ve eğitimli insanlar İstanbul'da toplanmış ve birikmiştir. O sıralarda bu şehir tek başına, bağımsız varlık hakkını savunmak için ayağa kalkmış bir halkın bu harikûlade çabasına düşman bir durumdaydı. Herkes, şüphesiz kalbinde bu hareketi onaylıyordu. Ancak gidip ona katılmak için konumunu, ailesini bırakmak, Halifenin polisini atlatmak gerekiyordu. Bunun gerektirdiği irade gücü ve fedakârlık anlayışı, aydınların imkânları içinde değildi. Kemalistlerin ısrarlı çağrılarına aralarından çok sayıda cevap verildi. Birbirilerine gitgide soğukluk duymalarına, bir yanlış anlama filizi yol açtı.

Ankara hükûmeti eğitimli insan bakımından öylesine zayıftı ki çoğu zaman idaredeki en yüksek görevler, basit sekreterlere veya deneyimsiz ilkokul öğretmenlerine emanet ediliyordu. En azından ortaokul bitirmiş herkesten yararlanmak isteniyordu. Böylece bir yarı-aydın grubu eski başkentte yerleşik tanınmış aydın temsilcilerine karşı tavır aldı. Son zamanlara kadar üniversite, okumuşlar dünyası ve bunun basını milliyetçi yöneticilere karşı aşağılayıcı bir tavrı korudu; milliyetçiler de onlara kuşkuyla baktı. Saltanatın bakanlıklarını dolduran ve 1922'deki idarî tasfiyenin bir günden bir güne sokağa attığı küçük-büyük çok sayıda devlet memuru da tam olarak aynı durumdadır. Küçük bir bölümün, %25-30'un, Küçük Asya'da görev aldığı doğrudur. Ancak çoğunluk yerinde durmakta ve muhalefetin sıralarını kabartmaktadır.

Son zamanlarda her iki taraftan bir yakınlaşma çabasını fark ediyoruz. Söz konusu olan, daha çok, kelimenin saf anlamıyla aydınlardan gelen çaba. Kemalistler, özellikle onların desteğini sağlamaya ihtiyaç duyuyorlar. Şu andaki eğitim bakanı, eski edebiyat fakültesi profesörü, ünlü bir İstanbullu olan Hamdullah Suphi, bu işle görevlendirilmiş gibi gözüküyor. Şahsî etkisi sayesinde, okul ve üniversite çevrelerinde cumhuriyet rejimi lehine ses getirici sempati gösterileri yapılıyor. Nitekim Türkiye'nin en güçlülerinden biri olan İstanbul ilkokul öğretmenleri cemiyeti, Ankara ilkokul öğretmenleri federasyonuyla birleşmek üzere infisahına karar verdi. Yıllardır bu sonucu elde etmek için çaba harcanıyordu; bir takım göz korkutmalar bile oldu. Bir takım konferanslar ve görüşmeler düzenlendi. İstanbul üstünlüğünü korumak istediğinden, bir anlaşma zemini bulunamıyordu. Bu âni dönüş, geçtiğimiz dört aylık diktatörlüğün ektiği terörle bağlantı olmalıdır. Aynı boyun eğme olgusunu büyük basında da gözlemliyoruz. İsmet hükûmetinin gazabından kurtulmuş gazeteler ve dergiler, Kemalist siyaset karşısında boyun eğmiş bir hoş görünme gayreti içindeler. Bu bize fikirlerin ve eğilimlerin doğal bir evriminin ürünü gibi gözükmüyor. Özünde söz konusu olan elbette bu kötü çeyreği badiresiz atlatmak üzere kabul edilmiş bir biçim tavizidir.

İncelediğimiz kategorideki özel kanaatlere gelince, önemli sayıda gerici unsura rastlanmaktadır. Çoğunluk, sınırsız bir liberalizm yandaşıdır. Milliyetçi devrimin ve komünizmin sem-

patizanları mevcut, ama pek seyrek. Hükûmet, onlara çıkar ve izzetinefis tatmini sağlayarak, onların tarafsızlığını sağlayabilir. Ne var ki bunların samimi desteğini asla elde edemeyecektir.

Millî ekalliyetler. Milliyetçi zaferden beri millî ekalliyetler meselesi harpten öncekinden ve harp sırasındakinden tamamen farklı bir görünüm arz ediyor. O zamanlar söz konusu olan özellikle Müslümanlar ile Gayrı-Müslimler arasındaki antagonizmaydı. İzlenen amaç, Rum-Ermeni unsurların iktisadî bakımdan imtiyazlı konumlarına son vermek ve onların yerine Türkleri geçirmekti. Bu ekalliyetlere yönelik mücadele, yabancı sermayeye karşı mücadelenin bir biçimiydi ve dolaylı olarak ona yöneliyordu. Rumların zorunlu mübadelesi ve muazzam sayıda Ermeni'nin kaçışı, bu meseleyi milliyetçileri tatmin edecek şekilde radikal olarak çözüme kavuşturdu. Bugün hâlâ İstanbul Rumlarına karşı zaman zaman düşmanlık tezahürlerine tanık olunuyorsa da, burada sadece, iktisadî temelini yitirmiş olduğundan aslında hiçbir varlık nedeni kalmamış bir zihniyetin kalıntılarından öte bir şey görülmemelidir.

Bugün tamamıyla farklı türden ve alabildiğine ilginç bir mücadeleyle yüz yüze bulunmaktayız. Türk toplumuna daha fazla türdeşlik ve bütünsellik kazandırmak isteyen Kemalistler, farklı bir kökenden gelen ve kendilerine has geleneklere sahip olan bütün unsurları Türkleştirmeyi kafalarına koydular. Bu son derece zor ve karmaşık bir ödevdi. Diğer bölgelerde Müslüman cemaatin bölünmez bir bütün olduğuna inanılıyormuş gibi yapılıyordu. Nitekim bu durum Arnavutların ve Arapların imparatorluktan kopmak için ona ihanet etmelerine engel olmuyordu. Geçmişten ders çıkartan Kemalistler, durumu nesnel olarak incelemek ve özel tedbirlerle onu iyileştirmek istiyorlar. Ancak Türkleştirme ilacı bize pek de doğru bir seçim gibi görünmüyor. Daha şimdiden ilgili çevrelerde büyük bir heyecan ve canlı bir memnuniyetsizlik var. Bunlar çok kalabalık ve buradan ciddi tehlikeler doğabilir. Hemen hemen her yerde küçük küçük ekalliyet unsurlarından oluşmuş topluluklar var: Rusya ve Romanya Tatarları, Kafkaslardan Çerkezler, Arnavutlar, Boşnaklar, Giritliler, Kürtler, Lazlar, vb... Bütün bu milliyetler, bir dile ve kendilerine has geleneklere sahip. Ve aralarında güçlü dayanışma bağları mevcut. Asimilasyon politikasıyla onlarda Türklere karşı düşmanlık duyguları uyandırılıyor. Onların arasında Kemalizm popülerlikten uzak. Eski İttihatçılar, Müslüman millî ekalliyetlerin bu psikolojik durumlarından kendi lehlerine yararlanmaya çalışıyorlar.

Yahudi meselesi de her gün artan bir ehemmiyet kazanıyor. Tecrübesizlikleri nedeniyle Türkler, Rumların gidişinin önlerinde açtığı iktisadî imkânların hepsinden yararlanmayı bilemediler. Yahudiler bu vesileyle topluca teşkilâtlandılar ve nispeten kısa sürede özellikle İzmir'de ve Bursa'da çok parlak bir durum yaratmayı başardılar. Bu da onlara karşı kimi milliyetçi unsurların düşmanlığını doğurdu. Antisemitizm hızlı biçimde gelişebilir görünüyor.

Oldukça güçlü bir kültür teşkilâtı –Türk Ocakları– aktif bir biçimde Türkleştirme kampanyaları yürütüyor. Hükûmet enerjik bir biçimde bunu destekliyor. Son olarak Türkiye'nin bütün vilâyetlerinde Rumların ve Ermenilerin terk etmiş olduğu büyük binaların mülkiyeti Türk Ocaklarının yerel şubelerine tahsis edildi.

Kemalizmin hâlihazırdaki yönelimi ve gelecekteki devrimci imkânlar

Milliyetçi hareket, başlangıçta, iktisadî gelişme halindeki Anadolu orta sınıflarının hayatiyetinin siyasî alandaki tezahürüydü. Savaş zamanının anormal şartları, o zamana kadar bitkisel bir hayat süren kır küçük burjuvazisinin büyümesine bir ivme kazandırdı. Bunun en tam ifadesi onu muazzam ölçüde rahatsız eden bir dizi engelin (saltanat, halifelik, yabancı sermayenin imtiyazları, vb.) ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu. Ancak her şeyden önce sı-

nırsız bir bağımsızlığa sahip olmak ve bunun için de işgalcileri kovmak gerekiyordu. Kemal bu programı hot be hot uyguluyordu. Ve bütün bu süre boyunca partisi Anadolu'nun yükselen burjuvazisini sadık bir biçimde temsil ediyor ve ona dayanıyordu. Ancak bu devrimlerin tarih bakımından en sonuncusundan (Nisan 1924'te devletin dinî kurumlarının lağvı) sonra, büyük burjuvazinin şiddetli bir taarruzuna tanık olduk. Bu taarruz, milliyetçi kampta belli bir sallantıya yol açtı. Bu, hükûmet dostlarının saflarında, kapitalist teşebbüsler için daha fazla serbestîye ihtiyaç duyanların oranının hissedilir ölçüde artmasıyla açıklanabilir. Sonuçta bu eğilime belli bir tatmin sağlamaya karar verildi. Ekim 1924'te bu politikayı denemek üzere Fethi Bey iktidara getirildi. Bu, yöneticilerin içtimaî tabanlarını değiştirmeye başladıklarını gösteren ilk emareydi. Bu yön sapması, ilgili çevrelerde keyifsiz bir duygu yarattı.

Son derece hassas bir durumdu. Büyük burjuvaziye ve böylece yabancı sermayeye bir takım tavizler verip vermemenin uygun olup olmadığı söz konusu değildi. Ancak ülkenin iktisadî kalkınma sorunu, tam boy kendini gösteriyordu. Yükselmekte olan her sınıfın başına geldiği gibi, Anadolu burjuvazisinin en güçlü, en müteşebbis ve en teşkilâtçı unsurları, kendi sınıflarının üst kesimine çıkmışlardı. Büyük çoğunluk, olduğu yerde sayarken, belli bir bölüm bir takım imrenilecek konumlar elde etmeyi başarmıştı. Milliyetçi önderlere en fazla umudu işte bu bölüm bağlıyordu. Ve kapitalist burjuvazinin iştahı fazlasıyla kabarmış bu yeni tabakası, büyük çaplı teşebbüslere atılmak için yabancı sermayenin yardımına ihtiyaç duyuyordu. Ayrıca bu meselenin elverişli bir çözümünü sabırsızlıkla talep ediyordu.

Bu çözüm, seçkinleri tatmin ederken, kitlelerin memnuniyetsizliğini de önlemeliydi. Fethi hükûmeti, ikili görevin sadece bir yanını gözeten kötü bir geçici çareydi. Kemal, kimilerinin dikkatini bir siyasî manevrayla yakalamaya çalışırken, –bağımsızlık ile ülkenin iktisadî gelişmesini bağdaştıran– rasyonel bir iktisadî planla, diğerlerinin etki alanını genişletmeyi öne koyuyordu. Kürtlerin isyanı, bu projenin gerçekleşmesine imkân vermek üzere tam da bu noktada patlak verdi. İsmet'in iktidara dönüşü, tek başına, bir ölçüde endişeleri dağıtabilecek özellikteydi. Gösterişli bir biçimde atılan feodalizm karşıtı şiarlar, etkiyi artırıyordu. Kamuoyuna feodalizmi süpürecek radikal reformların özel teşebbüse büyük perspektifler açtığı umudu verilmeye çalışılıyordu. Bütün bunlar basit insanları aldatmaya dönük demagojiden ibaretti.

Gerçekte ne yapılmakta olduğuna bakalım. Artık büyük tekellerden ve devletçilikten söz edilmez olduğunu gözlemliyoruz. İsyanın sorumlularının bastırılması çalışmasına paralel olarak iktisadî alanda sistematik bir faaliyet dikkat çekiyor. Ateşli bir aceleyle bir takım bankalar, bir takım sanayi şirketleri kuruluyordu; mevcut fabrikalar ihya edilip yenileniyordu. Tüm bunlar karma şirketler biçiminde, devletin ve yabancı sermayenin katılımıyla oluyordu. Bu yabancı sermayeyle uzlaşma yönünde önemli bir adımdı. Devletin bir kontrolü vardı. Ancak işletmeler iş adamlarının elinde kalıyordu. Kapıların emperyalizmin sömürüsüne özenle kapalı tutulacağının ilân edildiği günlerden alabildiğine uzağız. Yeni iktisadî siyaset kime yarar sağlayacak. Münhasıran şimdiden sağlam bir konuma sahip olanlara, zengin köylülere, oldukça büyük bir krediye sahip burjuvalara. Bir örnekle iddiamızı gösterelim. Yakın zamanlarda gücü önemli ölçüde artırılan bir tarım kredi bankası vardı. Görevi, topraklarının yüzölçümüne orantılı olarak köylülere elverişli koşullarla kredi vermekti. Pratik olarak küçük köylüler ve oldukça çok sayıda orta köylü ancak gülünç denebilecek miktarlarda kredi alabildi. Oysa ki büyük toprak sahipleri, büyük bölümü işlenmemiş toprakları için muazzam paralar çekebildiler. Trajik olan, neredeyse faizsiz aldıkları bu parayla, daha az varlıklı köylülerin hasat etmediği buğdayı yok pahasına satın alıp spekülasyon yapmalarıdır.

Böylece Kemalizm, evriminin yeni bir safhasına giriyor. Yıkıcı devrimler döneminden iktisadî yapma dönemine geçiyor. Ancak bu geçiş, beraberinde içtimaî tabanının aşikâr bir kaymasını getiriyor. Çok büyük ihtimalle bu taktik, ondan beklenen sonuçların en azından bir kısmını sağlayacaktır. Böylece ülkede belli bir sermaye birikimi oluşacaktır. Anadolu burjuvazisinin bir tabakası güçlenip zenginleşecek. Ancak bütün bunları emekçi kitlelerin ve orta sınıfların büyük kesiminin pasif hanesine yazmak gerekecektir. Millî üretimdeki korumacılığın giderleri ve yabancı sermayeye ayrılmış kârlar, bu sınıfların sefaletindeki artışla ödenecektir. Devlet denetimine tabi emperyalist kapitalizmin yardımıyla ülkedeki üretici güçlerin gelişmesi, bir anlamda, ilerleme yönünde bir evrim olarak kabul edilebilir. Ancak yoksul ve köleleştirilmiş kitlelerin bu ilerlemeden nasıl bir yarar sağlayacağını görebilmek zordur. Gayet iyi biliyoruz ki sermaye birikimi, emekçilerin artışı ve gelişimiyle at başı gider. Ancak bu süreç artık o anti-emperyalist damgasını bile taşımıyor. Bizim komünist bakış açımıza göre, söz konusu olan saf anlamda bir burjuva ilerlemesidir. Ve işçiler ve bütün yoksul sınıfların yapacağı tek şey bunun kötülüklerine karşı kendilerini savunmaktır.

Milliyetçiliğin, ileriye doğru yürüyüşü sırasında, kapitalist üretimle bağdaşmaz yerel örf ve adetlerden kaynaklanan tüm engelleri de yerle bir etmesi beklenmez değildir. Genel çapta olmayan bu türden bir takım olaylar, onun devrimci karakterinin devam ettiğini ifade etmek için yeterli sayılamaz. Kemalizm, özel mülkiyetin meşru olduğu yönündeki önyargısından kurtulmadıkça –ve mülksüz sınıfların güçlü bir baskısı olmadıkça da kurtulamaz– ne denli önemsiz de olsa, hiçbir devrime girişme yeteneğine sahip olmayacaktır. Ayrıca feodalizmin tasfiyesinde, onun topraklara el konarak dağıtılması meselesi karşısında felce uğradığını görmüyor muyuz? Şurası kesindir ki yakın bir gelecekte, tarım buhranı büyük bir keskinlikle dikkat odağına girecek. Daha şimdiden –kâhin olmaya gerek yok– millî yurtluğun topraklarının uzun vadeli satışını buyuran bir reformun çıkartılacağını tahmin edebiliriz. Böylesi bir tecrübeyi daha önce denemiş diğer ülkelerde olduğu gibi, bu reformdan özellikle yararlanacak olanlar, belli büyüklükteki köylüler olacaktır.

Özetle, Kemalizmin yeni evrede yabancı sermayeyle bir yarı-uzlaşma yapmış olduğunu düşünüyoruz. Kemalizm, daha özel olarak zenginleşmiş burjuvazinin çıkarlarını temsil etmek üzere Küçük Asya'nın orta sınıflarından uzaklaşıyor. Bu, onu daha geniş bir uzlaşmaya götürebilir. Bir takım reformlarla köylü kitlelerinin sempatisini kazanarak tabanını genişletmeye çalışmak isteyecektir. Bunda başarılı olma ihtimali yoktur zira özel mülkiyete dokunmak istememektedir. Bununla birlikte milliyetçi parti burjuva partilerinin en ilerisidir ve bir millî sermayenin oluşumuna yardımcı olarak ilerleme yönünde bir rol oynuyor.

Köylülüğün durumu ve rolü

1897'de Küçük Asya'nın yüzölçümünün sadece %8'i ekilmişti. Tarım bakanlığının yenilerde yayınlanmış bir istatistiğine göre, ekili yüzölçümü o tarihte 3.878.360 hektarken, 1923-1924 yılında sadece 2.885.256 hektardır, yani %26,5'lik bir azalma göstermiştir. Ekili veya ekilmemiş toprakların bütününün yüzölçümü üzerinden hesaplandığında, kilometre karede ortalama 24 kişilik bir nüfus yoğunluğa rastlanıyor. Bu rakam, Batı vilâyetlerinde 30'a kadar yükselirken, Erzurum platosunda 16'ya kadar düşüyor. Ancak böyle bir hesap yapmak bizi hataya sürükleyebilir. Zira nüfus Anadolu yüzölçümünün bütününde kesinlikle eşit dağılmamıştır. Tamamen terk edilmiş çok geniş araziler vardır. Değerlendirme tabanı olarak, köylülerin çevresinde toplulaştığı ekili alanları almak gerekir. Bu düzeltmeyi yaptığımızda, kilometre kare başına

200'den çok kişiyi buluyoruz. Bu, araç gerecin ilkel ve kusurlu, tarımın ekstansif ve en verimli toprakların az sayıda toprak sahibinin elinde yoğunlaşmış olduğu bir ülke için çok büyüktür. Türk köylülerinin acı ve sefaletinin sırrı burada yatmaktadır. Ne mutlu ki bu sefaleti bir nebze hafifleten ortak mülkiyete ait çok sayıda otlak ve orman var. Oysa tarıma açılamayacak olan toprakların oranı %35'i aşmıyor. Bu rakama, %23 olan ormanların yüzölçümünü de eklersek, %58 elde ederiz. Böylece Anadolu yüzölçümünün yarısından biraz azı tarımda kullanılabilir. Bu yüzölçümünün sadece beşte birinden yararlanılıyor olması, doğduğu topraktan kopartılmış Türk köylüsünün neden madenlerde ve büyük limanlarda ekmek aramaya gittiğini açıklıyor.

Toprak dağılımı meselesiyle ilgili olarak oldukça eski bir istatistiğe sahibiz. 1909 tarihli bu belge, Küçük Asya ile ilgili olarak bize aşağıdaki verileri sunuyor:

100 köylüden 20'si 1 hektardan daha az toprağa sahip
100 köylüden 49'u 5 hektardan daha az toprağa sahip
100 köylüden 21'i 5 hektardan daha çok toprağa sahip
100 köylüden 2'si 200 hektardan daha çok toprağa sahip

Küçük Asya'daki köylü ailelerin sayısı 1 milyon olarak tahmin edildiğinde
280.000 yoksul köylü ailesi
490.000 küçük köylü
210.000 orta köylü
20.000 büyük köylü vardı.

Bu rakamlarda, muazzam bir tarım emekçisi yedeği oluşturan topraksız köylüler söz konusu değil. Bunlar 400.000 aile olarak tahmin edilebilecek ve iş bulmak için ülke boyunca sürekli gidip gelen, bütünüyle göçebe bir nüfus. Her aileyi ortalama 5 kişi sayarsak, böylece toplam yaklaşık 7 milyon 500 bin kişi rakamını elde ederiz. Böylece köylü kitleleri Türkiye nüfusunun ¾'ünü temsil etmektedir. Ve bu kitlenin ezici çoğunluğu, yani 7,5 milyonun 5,8 milyonu, küçük köylülerden ve tarım işçilerinden oluşmaktadır. Ayrıca yaklaşık bir hesaplamayla görmekteyiz ki, bu kitleler hepi topu ancak 1.700.000 hektar toprağa sahipken, desteklenen azınlık en az 8.000.000 hektara sahiptir.

İktisadî yapı bakımından Türkiye, deyim yerindeyse şematik bir şekilde tarımsal üretimin tarihî evriminin üç aşamasını temsil eden 3 farklı bölgeye ayrılabilir. Anadolu'nun doğu vilâyetlerinde, toprak onu işleyen ve üzerinde yaşayan köylüler tarafından henüz mülk edinilmemiştir. Hiçbir farklılaşma süreci yoktur. Küçük mülkiyet yoktur. Mülkiyet ilkel, feodal biçimini korumaktadır ve sınırsız toprak parçalarını kapsar. 2 milyondan fazla insan üzerinden, sadece birkaç bin gasıp ve eşkıya tapulara ve her şey üzerinde, topraklar, hayvanlar, insanlar üzerinde karar verme hakkına sahip. Bu mutlak iktidarların çoğu hoca veya şeyh sıfatlarıyla ve sözde Allah'ın temsilcileri olarak süsleniyor, böylece maddî ve manevî olarak terörize edilmiş serflerini daha da kolay bir biçimde sömürüp sağıyorlar. Türkiye'nin bu bölgeleri ülkenin diğer bölümünden tamamıyla tecrit edilmiş bir halde. Ne yol, ne de demiryolu var. Ulaşım sadece deve sırtında yapılıyor. Tahıl üretimi fazlası ihraç edilemediğinden veya çevre bölgelere bile sürülemediğinden, tam olarak yerel ihtiyaçlar ölçüsünde tarım yapmakla yetiniliyor. İçtimaî rejimin geriliği her şeyden önce bu şartlardan kaynaklanmaktadır. Kemalizm, hâlihazırda, yarım tedbirlerle bu feodal sömürüye bir son vermeye çalışıyor. Ancak bu çaba daha başlangıçta başarısızlığa mahkûm; zira bu bölgelerin büyük merkezlerle demiryolu bağlarının kurulmasını hızla sağlamadıkça ve toprak paylaşılmadıkça, aynı nedenler kaçınılmaz olarak aynı sonuçları doğuracaktır.

Küçük Asya'nın orta bölgelerinde, tarım şartları ve toprak sahipliği tamamıyla farklıdır. Burada Tanzimat reformları tam etkilerini yarattı. Yeniçerilerin kaldırılması ve belli bir süredir işlediklerin toprakların kesin tapusunu veren kanunun hükümleri, toprağın büyük ölçüde parçalanması sonucunu verdi. Burası tercihan küçük ve orta köylülüğün memleketi. Şunu da eklemeliyiz ki tefeciliğin de memleketi. Köylülerin teçhizatı genellikle kötü durumda, işletme sermayesine hemen hemen sahip değiller; yeterli toprağa sahip olmadıklarından büyük toprak sahiplerinden kiralamak zorundalar. Bütün bunların sonucu, emek ürünlerinin büyük bölümünün başka ellere geçmesi ve sürekli olarak ödemeleri gereken bir takım borçlar ve faizler oluyor. Oldukça önemli sayıda küçük banka ve bir yığın tefeci, felâket içindeki bu kitlelerin sefaleti üzerinden her yıl muazzam kârlar sağlıyor. Hükûmet bu köylü kitlelerinin desteğini almak istiyor. Aşar vergisi reformu bu niyetle yapıldı. Ancak sağladığı avantaj pek az oldu. Köylü yine toprağı ve sattığı üzerinden bir vergi ödeyecek. En fazla sıkıntı çektiği şey, hayvan, kredi ve toprak eksikliğiydi. Savaştan önce Anadolu'da 7.000.000 iş hayvanı vardı. Uzmanların değerlendirmelerine göre, bugün çok çok 3 milyon kalmış. Bu öküz ve at açığı nedeniyle tüm iş kapasitesi kullanılamıyor. Hükûmetin tarım kredi bankası aracılığıyla bir takım traktör ve tarım aletleri merkezleri kurduğu doğrudur. Ancak bu imkânlar tıpkı kredi gibi, sadece zaten belli bir kaynaktan yararlanan büyük köylülüğe ve orta köylülüğün küçük bir azınlığına yarıyor. Etkili bir kredi sistemi oluşturarak köylüleri tefecilerin eline düşmekten kurtarmadan ve onların toprak parçalarını genişletmeden yoksul köylü kitlelerini kazanmak mümkün değildir.

Şimdi de Küçük Asya'nın Batı ve Güney bölgelerine (Eskişehir, Bursa, İzmir, Adana) geçecek olursak, gerek tarım işletmelerinde, gerekse toprak dağıtımında kırsal ekonominin gelişiminde çok daha ileri bir evrenin ayırt edici özelliklerine sahip bir takım şartları ve şekilleri görürüz. Doğu vilâyetlerinde az sayıda feodal şefin ilkel biçimde sahiplendiği, Orta Anadolu'da çiftçilerin yararına parçalanmış toprak, burada büyük toprak sahiplerinin ellerinde daha ileri bir biçimde yoğunlaşmıştır. Yoksul köylüler, yavaş yavaş sefalet nedeniyle topraklarını zenginleşmiş komşularına veya kendilerine borç vermiş şehirli burjuvalara satmak zorunda kalmışlardır. Böylece sattıkları kişilerin yarıcıları veya gündelikçileri haline gelmişlerdir. Bu bölgede yüzlerce ve hatta binlerce hektardan oluşan çiftliklere [orijinalde Türkçe] rastlanıyor. Bu tarım alanlarında onlarca yarıcı ve yüzlerce gündelikçi, kendisi bir büyük şehirde veya hatta Avrupa'da oturan tek bir efendi hesabına çalışıyor. Bir takım uzmanların, çiftlikçilerin onları kiralayarak sömürmeleri de söz konusu. Kullanılan araç-gereç genellikle son derece gelişkindir, traktör ve buharlı makine kullanımı oldukça yaygındır. Özellikle hammadde (pamuk, tütün, afyon) üretimi, bağcılık ve zeytincilik yapılıyor. Çoğu zaman bu tarım ürünlerini işlemek üzere bir takım fabrikalar (zeytinyağı, sabun, alkol damıtma evi, iplik ve dokuma, incir ve üzüm kurutma, vb...) var. Mevsimlik olarak bir el emeği ordusu, ihtiyaç duyulan yerlerde ortaya çıkar ve onlara ayrılan ağır işleri yapar. Bu bölgelerde küçük ve orta köylü toplulukları da var. Genel olarak bunlar göçmen (Tatar, Boşnak, Çerkez ve Arnavut) kolonileridir. Bu çeşitli kolonilerin kendi aralarında sürekli bir düşmanlık olduğundan, içlerinde büyük bir dayanışma duygusu hüküm sürer ve küçük olanın, büyük olanın sömürüsünü hoş görmesini sağlar. Hükûmet bu bölgelerdeki mülk sahipleriyle sıkı sıkıya bağlıdır ve yarıcıların ve tarım işçilerinin taleplerine kulaklarını tıkar. Bu kır emekçilerini teşkilâtlamak ve onların şehir işçileriyle bağlarını sağlamak görevi komünist partisine düşüyor. Yarıcılar toprak, ücretliler ise çiftlikçilerin sömürüsüne karşı kendilerini koruyacak bir mevzuat talep ediyorlar.

İşçi sınıfının durumu ve rolü

İlk buharlı makineler Türkiye'de 1860'ta göründü. Ancak bu güçlü etkenin beraberinde getirdiği iktisadî yansımaların ortaya çıkışı uzun sürdü. 20 yıl sonradır ki, yani 1880'de çalışma yöntemlerindeki dönüşüm net bir biçimde fark edildi. İşçi sınıfı ortaya çıktı. Uzun çıraklık dönemiyle ve hiyerarşisiyle zanaatkârlık çöküşe girdi. Eski loncaların kadroları dağıldı. Yine de uzun süre sanayi işçileri birbirlerinden kopuk tam bir bilinçsizlik içinde kaldı. Hiçbir ortak irade taşımayan bir yığın veya bir sürü oluşturuyorlardı. Ortaçağ loncaları bir tarafa bırakılırsa, ilk mesleki teşkilâtlanma denemesi 1893'te, bir grup Tophane işçisinin Osmanlı makinistleri cemiyetini kurduğu tarihte ortaya çıkar.

Bu tür denemeler uzun ömürlü olamazdı. Zira Abdülhamit, teşkilât fobisi içinde, bunları sistemli bir biçimde dağıtıyor ve kurucularını ve yöneticilerini sürgüne gönderiyordu. 1908 Devrimi patlak verdiğinde işçilerin sayısı on binlerceydi. Siyasî rejim bu açıdan çok ciddi olduğundan, işçiler arasında hiçbir teşkilâtlanma izi yoktu. Ancak bilinç uyanışı hissedilir durumdaydı. İktisadî şartların baskısı onlara epeyce şey öğretmişti. Onları birbirlerine yaklaştıran çıkar ortaklığının artık farkındaydılar. Tüm kötülüklerin nereden geldiğini sezinlemeye başlamışlardı. Ve en aydınlanmış temsilcileri, çabalarını uyumlu kılma ihtiyacı duyuyordu; toplu eylemlerin etki gücünden ise şüpheliydiler. Nitekim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ilân edilmesinin hemen ardından, tüm Türk milleti cemiyet kurma çılgınlığına kapıldığında, işçiler de ateşli bir biçimde teşkilâtlanmaya başladılar. Batı ülkelerindeki sendikaları taklit etme eğilimindeydiler. Hatta demiryollarında ve tütün rejisi fabrikalarında, iş grev ilân etme noktasına kadar vardırıldı. Bunlar ülke için bir yenilikti. Kapitalizmin temsilcileri rolünü deneyen yeni yöneticiler, bu işçi hareketinden etkileniyor ve sendikaları yasaklayan ve grevleri yapılması imkânsız hale getiren bir usûle bağlayan bir takım kanunlar çıkartıyordu.

Genç işçi teşkilâtları, kanunlarda öngörüldüğü gibi, sıradan cemiyetler biçiminde korundu. Üretimin değişik dallarında bugün de emekçilerin hâlâ başında bulunan meslek birliklerinin birçoğu o tarihten kalmadır. Mütarekeden sonra, daha modern ve daha faal yeni bir teşkilâtlanma dalgası doğdu. 1919'dan itibaren komünistler de sahneye çıktı. İşçiler, meslekî taleplerin dar çerçevesinden çıktılar. Millî siyasetin büyük meseleleriyle ilgilenmeye başladılar. Komünistlerle birlikte II. Enternasyonal'in ajanları işçi sınıfına kendilerini rehber ve yönlendirici olarak sunmaya başladılar. İşgal kuvvetlerinin desteğiyle kendilerine sosyalist diyen maceracılar, çok kısa zamanda binlerce üye kaydetmeyi başardılar. Bu, ilk ağızda kendini kabul ettiren, ancak hiçbir sağlam temeli olmayan sun'i bir hareketti. Kimi iktisadî olaylar bu âni gelişmeye elverişli zemin oluşturuyordu. Paranın değeri âniden düştü ve yiyeceklerin fiyatı arttı. Ücretlerin bu maddî şartlara uygun hale getirilmesi gerekiyordu. Kapitalist çevrelerde ücretlerin yükseltilmesi gündemdeydi. Bu seçilmiş anda ilân edilmiş birkaç grev, olayların akışını hızlandırdı. Bu hareketin kolayca kazandığı başarı, teşkilâtların itibarını emekçilerin gözünde artırdı ve onları cezbetti. Bunların yöneticileri, sendikaların yapısı ve görevleri hakkında en küçük bir fikri olmayan, herhangi bir kuşkuya yer vermeyecek biçimde Antant'a bağlı bir takım yaratıklardı. Nitekim bir yılın sonunda eserleri kokuşmaya başladı. Bugün dönemsel bu olayın en küçük bir izine bile rastlanmıyor.

Hâlihazırda işçiler üç tür meslekî birlikte teşkilâtlanmıştır:

1) Uzun geçmişe sahip cemiyetler. Bunların çoğu 1908-1909 halk coşkusundan doğmuş ve şu son 15 yılın içtimaî alt-üstlükleri boyunca varlığını koruyabilmiş olanlardır. Bu sendikaların ayırt edici özelliği, bunların pasiflikleri, aşırı tedbirlilikleri ve işçi teşkilâtlarının rolü hak-

kındaki sınırlı bakışlarıdır. Zaten onların devam edebilmesine imkân vermiş olan da, bizatihî bu eksiklikleridir. Hiçbir zaman münhasıran meslekî taleplerin sınırlarını, faaliyetleriyle aşmaya kalkışmamışlardır. Başlarında genel olarak bayağı ve kokuşmuş eski devlet memurları vardır. Her çatışmada işçiler ile patronlar arasında bir anlaşma zemini bulmak için tüm becerilerini kullanmışlardır. Geçtiğimiz iki yılda komünistler bu teşkilâtları sağlıklarına kavuşturmaya çalıştılar. Belli başlılarının içinde nüveler oluşturdular. Sorumlu görevleri kazanmak üzere genç unsurlar yaşlı kadrolara karşı mücadeleye teşvik ve sevk edildi. Bu hedefe bugünden yarına ulaşmayı imkânsız kılan bir alışkanlığın direnciyle karşılaşılıyor. Yine de kimi başarılar elde edildi: Tütün işçileri cemiyeti cihazı, sempatizanlarımızın eline geçti. Diğerlerinin her birinde hareketli bir azınlık eski yöneticileri sürekli diken üstünde tutuyor. Bu teşkilâtların üstünlüğü, burjuva siyasî partilerinin manevralarının dışında olmalarıdır.

2) Burjuva partileri tarafından kurulmuş veya korunmuş cemiyetler. Tramvay, İstanbul Seyr-ü Sefain işçileri, tahmil tahliye işçileri vb. sendikaları bu türden cemiyetlerdir. Burada dikkat çeken özellik, yöneticilerin İttihatçıların veya Kemalistlerin mutemet adamları olmalarıdır. Çoğu zaman işçilerin iradesinin dayatmasıyla bunların komünistlerle işbirliği yaptığı görülüyor. Burjuvazinin ajanları, emekçileri burjuvazinin siyasî hırslarının hizmetine sokma amacını güdüyor. Komünistler de bu amacı boşa çıkartmak için ellerinden gelen çabayı harcıyor. Bu kategorinin bir türü de, Halk Partisi üyesi bir sempatizanı öne çıkartarak komünistler tarafından kurulmuş Amele Teali Cemiyeti'dir. Bu teşkilât tüm emekçileri temsil ediyor ve bugüne dek onlara büyük hizmet verdi. Son olarak hükûmet, komünist ajitasyon suçlamasıyla cemiyetin sekreterini ve birçok üyesini tevkif ettirdi.

3) Komünistlerce kurulmuş ve bütünüyle onların etkisi altında olan cemiyetler. Bu teşkilâtlara özellikle taşrada rastlanıyor. Devrimciler durumun mutlak hâkimi. Ülkenin kanunları elverdiği ölçüde, Profintern'in direktiflerine uyulmaya çalışılıyor. Ankara İmâlat-ı Harbiye işçileri, Eskişehir demiryolcuları, Balya madencileri, Edirne şoför, makinist ve demiryolcuları, İzmir demiryolcuları, metal işçileri ve dokumacıları, vb. bu biçimde teşkilâtlanmıştır. Parti sendikal otoritesini bu yolla yükseltebilir ve diğer teşkilâtları burjuvazinin ajanlarını bertaraf ederek bu model üzerinden dönüşüme uğratmaya çalışabilir.

Eski zanaatkâr loncalarına da işaret etmek gerekir. Bunlardan bazıları, sömürenler ile sömürülenlerin aynı çatı altında bir araya geldiği gerçek işçi cemiyetleridir. Nitekim saraçlar, kunduracıların bir bölümü, atlı araba sürücüleri, hamallar, mavnacılar, fırıncılar (bir bölümü), yol işçileri vb. buralarda toplanmıştır. Loncalar belediyelerin denetimine tabidir ve iş yönetmelikleri üzerinde bir takım haklara sahiptir. Bunların tamamıyla ortadan kaldırılması için güçlü bir hareket vardır. Şimdiden kimi işkollarında işçiler kitle halinde loncalarını terk ediyor ve bir takım sendikalar kuruyorlar (kunduracılar, fırıncılar).

Türkiye'deki emekçilerin miktarına gelince, sendikaların verdiği yaklaşık rakamlara göre, 40 ila 50 bini (dörtte biri) sanayi işçisi olan 200 bini aşkındır. Bu miktarın sadece %30'u teşkilâtlıdır. İşçi sınıfının ve onun teşkilâtının gelişimi bugüne kadar düzenli bir yürüyüş izlemedi. Bu iktisadî durumun istikrarsızlığının doğal bir sonucudur. Ülke bir iktisadî refah dönemine girerse, buna paralel olarak emekçiler, daha az sömürülmelerine izin vermek için hızla teşkilâtlanacaklardır. Yukarıdaki rakamlara tarımdaki gündelikçiler dâhil edilmemiştir. İşgüçlerini kiralayarak yaşayan topraksız köylü ailelerinin 300 ila 400 bin olduğu sanılmaktadır. Zonguldak bölgesinde, toprağı işleyen gündelikçiler gidip kömür madenlerinde de çalışmaktadır. Aynı olaya Adana'da da rastlanıyor; işçiler bir süre pamuk tarlalarında, ardından bir süre de

pamuk ve iplik fabrikalarında çalışıyor. Bu şehir işçileriyle kır işçilerinin temasına elverişli şartlar yaratıyor; bu da bu iki kategorini ittifakını ve uyumlu hareketini kolaylaştırıcı mahiyettedir.

Türkiye işçi sınıfı henüz siyasî bakımdan teşkilâtlı değildir. Hâlihazırda sadece onun adına gizli olarak bir siyasî faaliyet yürüten TKP vardır. Son on yılda işçi sınıfını bir legal parti ile donatmak için birçok girişim oldu; ancak en küçük teşvik edici bir sonuç alınamadı. Birbiri ardına emek partisi, sosyalist parti, müstakil sosyalist parti, sosyal demokrat parti, işçi ve köylü partisi, emekçilerin kayıtsızlığı karşısında faaliyetten vazgeçmek zorunda kaldı. Sadece, kurucularından kimileri TKP'yi kuran sonuncusu, Mütareke'nin ilk yıllarında belli bir rol oynadı ve çok sayıda işçinin üzerinde güçlü bir etki yarattı. Devrimci sendikanın başında bulunan teşkilâtçıların çoğu, bu partinin kurduğu ve milliyetçi hükûmetin 1922'de feshettiği örnek bir sendikal birlikte (İşçi Derneği) yetişmişti.

Türk emekçilerin hak ve çıkarlarını koruyan hiçbir mevzuat yoktur. Bunlar Batı ülkelerindeki işçilerin, on yıllardır, kanunlarla yararlandığı en temel haklardan hâlâ yoksundurlar. Türk işçisi sekiz saati tanımıyor. Çoğu zaman işgünü güneşin doğumundan batışına kadar sürüyor. Bu, kimi mevsimlerde, 15-17 saat demektir. Kelimenin gerçek anlamında sendika kurma hakkı yoktur. İşsizliğe, iş kazasına, hastalığa, yaşlılığa karşı hiçbir teminat yoktur. Kadın ve çocuk çalıştırma sömürücülerin keyfine kalmıştır. İş sağlığını temin edecek en küçük tedbir yoktur. Yıllardır işçi sınıfı, bu değişik alanlarda haklarını ve güvenliğini sağlayacak bir kanunun çıkartılmasını talep ediyor. Bu kanun hâlâ yapılmayı bekliyor. Milliyetçi burjuvazinin bu kanunu, talep edildiği biçimiyle kısa zamanda çıkartma ihtimali yok. Zira burjuvazi, bir sermaye birikimi dönemine girme noktasında. Bu amaçla karma şirketlerde yabancı sermayeyle birleşiyor. Türkiye sömürgeye ve dış pazara sahip olmadığından sermayesini artırma hedefine ancak işgücünü ve millî pazarı azami ölçüde sömürerek varabilir. Bu teşebbüs başarıya ulaştığı takdirde, küçük burjuvazinin ve köylülüğün geniş tabakaları dağılacak ve kitle halinde üretim merkezlerine akacaklar. Dolayısıyla milliyetçilerin emekçilerdeki bilinç uyanışını olabildiğince geciktirmekte ve fazla rahatsız olmadan sömürmek için onları dağınık halde tutmakta çıkarı vardır.

Bütün bu aslında kaygı verici gelişme doğrultusuna rağmen, emekçiler burjuvazi karşısında o kadar da kötü durumda değildir. Emekçilerin iyi bir siyasî kurmaya sahip olduğu, ancak kültür ve ideoloji bakımından acınası bir yoksulluk içinde olduğu doğrudur. Zira millî burjuvazi dünyada kapitalizmin gerileme evresinde bulunduğu bir dönemde, Türkiye'de, iktisadî genişlemesinin önünde boş bir alan buluyor. Her tarafta kapitalist toplumun çatırdadığı bir zamanda kapitalizm düzeyine çıkmak zorundadır. Oysa proletarya, sınıf mücadelelerinin istisnaî bir keskinlik kazandığı ve barikat savaşları biçimini aldığı, uluslararası sermayenin ezgisinin son günlerini yaşar göründüğü ve nihayet dünyanın altıda birinde daha şimdiden işçi sınıfının sınıfsal diktatörlüğünü kurmuş olduğu bir zamanda sahneye giriyor. Türk emekçiler burjuvaziyle, arkasında uluslararası proletaryanın desteğini hissederek çarpışıyor. Ayrıca daha şimdiden devrimci Marksist ve teşkilâtçı sağlam bir kadroya sahip. Onun ideolojisi, milliyetçilerinkinden daha hızlı oluşuyor. Ayrıca kentlerin ve kırların işçilerinin tüm ülkelerde sahip oldukları gerek maddî ve manevî desteğin, gerek güçlerinin değerinin, gerekse bizzat güçlerinin bilincinde olarak, tüm engellere rağmen teşkilâtlanacaklarını ve sendikal haklar, sendikaların tam bağımsızlığı ve emeğin korunması için bir kanun biçimindeki şiarlarda özetlenebilen acil taleplerini başarıyla savunacaklarını ummak doğru olacaktır. Bu mücadeleleri yürüterek Türk işçileri aslî tarihî ödevlerinin, köylülükle ittifak içinde, kendi sınıfsal diktatörlüklerini kurmak üzere kapitalizmi alaşağı etmek olduğunu da unutmayacaklardır.

Gençlik

Gençlik, hem okullarda, hem de üretimde incelenmelidir. Orta ve yüksek öğrenime devam eden burjuva ve küçük burjuva gençliği geçmişte devrimci harekette büyük bir rol oynadı. Jön Türkler gizli cemiyetinin temelleri, Tıbbiye'de ve Harbiye'deydi. Her radikal reform bu çevrelerde bir iç yankı ve büyük bir coşku yaratıyordu. Bugünün burjuva gençliğinde bu faziletleri göremiyoruz. Genel kültür bakımından, tartışmasız bir biçimde, çöküş halinde. Büyük fikirler, içtimaî meseleler, bunların büyük çoğunluğunda kayıtsızlıkla karşılanıyor. Milliyetçi devrim onda kesinlikle hiçbir duygu yaratmadı. Onun en tutkulu biçimde bağlandığı spor turnuvaları ve danslı eğlenceler.

Bununla birlikte bu kuralın küçük bir istisnası var. Öğrenci gençlik içinde küçük burjuva unsurlardan oluşmuş bir azınlık, uluslararası proletaryanın büyük devrimci mücadelelerinden canlı bir biçimde etkilendi. Bunlar sınıflarının en devamlı, en ciddi, en gözde öğrencileri. Marksist yayınlar onlarda geniş ufuklar açıyor. Daha 1921'de, bu gençler birçok okulda eş zamanlı olarak küçük Marksist incelemeler çevreleri oluşturdular. İşte bir süre sonra bunların kaynaşmasıyla, işçi sınıfına en eğitimli birkaç önderini kazandıran Türkiye Komünist Gençlik Federasyonu doğdu.

Teşkilât bakımından, değişik okullardaki öğrencilerin birliklerini saymamız gerekir. Bunların en büyüklerinin sekreterleri ve başkanları komünisttir. Özellikle bunlar Tıp ve Fen Fakültelerinde, Güzel Sanatlar, Veterinerlik, Meslek Yüksek Okulları'nda ağırlıktadır. Milliyetçilik geleceğin bu aydınlarını kendisine çekmek için elinden gelen gayreti gösteriyor. Ancak bugüne kadarki çabaları verimli olmadı. Son olarak okul ortamlarını komünist unsurlardan temizlemeye girişti. Onlarca genç komünist tevkif edildi ve bu zararlı fikirlere sempati duyduğundan şüphe edilen bütün öğrencilerin okuldan atılması gerektiği yönünde talimat verildi. Hükûmet bu yolla gençlik arasında daha kolayca taraftar kazanabileceğini umuyor. Bu siyasetle Abdülhamit de başarılı olamamıştı. Kemalistler de başarılı olamayacaktır.

İşçi gençliğe gelince, Türk gençliğinin en sağlıklı parçası olduğu söylenebilir. Bunların arasında çok uyanık, çok zeki ve sınıf mücadelesinin gereklerinin tamamen bilincinde bir seçkin kesim var. Yeni teşkilâtların kurucuları, 18 ile 25 yaş arası genç unsurlardır. Aydın gençlerle sıkı işbirliği içinde bu genç emekçiler günlük mücadele içinde kendilerini geliştirip eğitiyorlar; yakın bir gelecekte devrimci ödevlerini muzaffer bir biçimde yapmaya yaklaşacaktır.

TKP'nin Taktiği

TKP, Türkiye'de mevcut bütün içtimaî güçlere ilişkin tavrını tespit etmelidir.

1) Milliyetçiler, burjuvazinin en ileri kesimini oluşturuyor. Emperyalizme ve saltanat ve hilafet kurumlarına karşı şimdiye kadar yürüttükleri devrimci mücadeleler, halk kitleleri ve TKP tarafından desteklenmeyi hak ediyordu. Ancak Kemalizm iktisadî kalkınma ve yabancı sermayeyle uzlaşma dönemine girmiş bulunuyor. Hâlâ millî alınganlık ve bir millî sermaye yaratma kaygısı var; bu da uluslararası kapitalizm ile akdedilmiş düzenlemelerde devlet iştirakı ve hükûmet denetimi biçiminde yansıyor. Anti-emperyalist mücadelenin keskinliği büyük ölçüde körelmiş durumda. Millî burjuvazi işgücünü acımasızca sömürmeye girişiyor.

TKP, şehirlerdeki büyük burjuvazinin uluslararası finans ile şartsız bir ittifak talep eden programına oranla bu çabanın ilerici karakterini tanımakla birlikte, orta sınıflar da dâhil olmak üzere emekçi kitlelerin aleyhine ve burjuvazinin küçük bir tabakasının lehine bir sermaye birikimini hedefleyen bu politikanın desteklenmesinin onun rolüne dâhil olmadığını ilân etme-

lidir. Bununla birlikte gerici entrikalar milliyetçi hükûmetin varlığını ciddi bir tehlikeye maruz bıraktığı takdirde, sadece kritik anlarda ona yardımcı olmak TKP'nin ödevi olacaktır.

Öte yandan feodaliteye karşı mücadelesinde Kemalizm, ona radikal bir tasfiyeyle son vermeye hazır olmadığından, TKP anti-feodal teşebbüslerinin hepsinde onları teşvik etmekle birlikte, kararsız tutumlarını canlı bir biçimde eleştirmeli ve feodal beylerin mal varlıklarına ivedi olarak el konup yoksul köylülere dağıtılmasını talep etmelidir.

2) Her vesileyle TKP kamuoyuna büyük burjuvazinin gerçek karakterini, muhafazakâr ve gerici eğilimlerini, emperyalizmle sıkı ittifakını, yabancı sermayeyle el ele işçileri ve köylüleri sömürme ve ezme niyetlerini, vb... göstermeye çaba harcayacaktır. İktidar etrafındaki mücadelelerde, her ne kadar kendi hesabına, yani emekçiler adına bir kavgayı yürütmek için kendisini yeterince güçlü hissetmese de, TKP büyük burjuvaziye karşı tutum alıyor.

3) Köylülüğe gelince, TKP'nin siyaseti, köylü kategorilerine göre farklılık gösterecektir. TKP şunları talep etmektedir: a) Etkileri altında tuttukları mahallerden uzaklaştırılacak olan büyük toprak sahiplerinin topraklarına ve sürülerine el konması; b) küçük ve orta köylülere ait toprakların, kanunî bir tedbirle her türlü ipotekten kurtarılması; c) münhasıran orta ve küçük köylülere dönük bir tarım kredisi sistemi; bunların kredili hayvan ve tarım makinesi alımı teşvik edilecektir; d) Parti köylüler arasında üretim ve tüketim kooperatiflerini teşvik edecektir; e) Parti, feodal beylerin ve dinî vakıfların el konmuş arazilerinin yoksul köylülere ve kimi tarım gündelikçisi kategorilerine dağıtılması için mücadele edecektir; f) İşletmecileri tarafından doğrudan işletilmeyen modern büyük çiftlikler millîleştirilecek ve örnek çiftlik uzmanlarınca idare edilecektir; yakınlardaki köylüler bu çiftliklere gelerek modern işletme yöntemleri hakkında fikir sahibi olacaktır; g) Parti kır emekçilerini teşkilâtlandırmakla uğraşacak ve onlar için koruyucu bir mevzuat talep edecek ve onların şehir emekçileriyle bağlarını sağlayacaktır.

4) TKP, kendisini işçi sınıfına, onun önderi ve rehberi olarak tanıtmalıdır. Bu amaçla, her durum ve şartta onun en ivedi çıkarlarını savunmalı, yalın ve kolay anlaşılır şiarları ona sunmalı, onu eyleme sevk etmeli ve başına geçmeli; onun birliğini sağlamalı ve onu burjuva partilerinin vesayetinden kurtarmalı; bir iş kanunu ve sendika kurma konusunda tam bir özgürlük için mücadele etmelidir. Sendikalarda TKP nüveleri duruma hâkim olmalıdır. TKP sendikaları siyasî mücadelelere sürüklemeli, legal bir siyasî parti kurma hakkını talep etmelerini sağlamalıdır; bu mümkün olur olmaz inisiyatif aldırmalı ve bu partiyi kendi üyelerine kurdurmalıdır.

5) TKP, kendisine yoksul sınıfların sempatisini sağlayabilecek bir dizi vergi reformunda inisiyatif almalıdır. Diğerlerinin yanı sıra, feodal beyler için gayrı menkul kiralarına, memur ve işçiler için ise yıllık ücret toplamına dayalı mevcut gelir vergisinin ilgası ve işçilerin ve küçük zanaatçıların her türlü vergi yükünden istisna edilerek gerçek gelirler üzerinden artan oranlı bir gelir vergisinin ihdası; veraset ve finans kapital üzerinden artan oranlı bir vergi alınması; 1 hektarın altındaki toprak mülkiyeti üzerinden her türlü verginin kaldırılması ve 50 hektar üzerindeki toprak vergisinin artırılması, vb.

6) TKP, hükûmetin küçük milliyetleri Türkleştirme siyasetine karşı mücadele edecek ve bunları sadece TKP'nin zaferinin onlara kendi örf ve adetleri içerisinde gelişme özgürlüğünü sağlayabileceğine ikna etmeye çalışacaktır. Onlara Türkiye'den ayrılmak istemenin çılgınlık olacağını gösterecektir; zira bunun hemen arkasından emperyalist bir gücün pençelerine düşeceklerdir.

7) TKP aydın ve işçi gençlik içindeki faaliyetine özel bir dikkat ayırmalıdır ve onun üzerindeki etkisini genişletip güçlendirmelidir. Gelecek gençliğe bağlıdır ve toplumun en iyi ve en az kokuşmuş unsurların onun içinde bulunmaktadır.

8) TKP, sayıları her gün artan kadın işçileri de teşkilâtlandırmalıdır. Kadınlar arasında çalışma Partinin en ivedi görevlerinden biridir.

9) TKP, ülkede var olan içtimaî ve iktisadî teşkilâtların hepsinde nüveler oluşturmalıdır ve buralarda ağırlık kazanmaya çalışmalıdır.

B. [Ferdi-yırtık][457]

* * *

Kongreye sunulduğunu düşündüğümüz teşkilât yapısı ve hâlihazırdaki durumu ile ilgili olarak Dr. Şefik Hüsnü tarafından çıkartılmış not şöyledir:

Kongre
CC [MK] → Siyasî Büro
Teşkilât bürosu, sendikalar bürosu, gençlik bürosu, kadın bürosu, köylü bürosu, gizli ajan ve teknik/basın

Çevrede
1/ İşletme ve kurum hücreleri 50-60 üye
2/ Sendika ve burjuva derneklerinde nüve
3/ İlçeler: Hücre sekreterleri toplantıları (ilçe komitesi)
4/ Teşkilât bürosu ile ilişkili hücre
Sendika bürosuyla ilişkili nüve

Taşra
Seksiyonlar, seksiyon komiteleri,
Teşkilât bürosuyla ilişkili sekreter
İşletme hücresi
Sendikal nüve

Üye sayıları
Toplam 350, aday ve sempatizanlarla birlikte 500
İstanbul'da %70 aydın
Taşrada %95 işçi
Gençlik 200 + 100 sempatizan
Temel kusur: Profesyonel devrimci görevlilerin eksikliği

Mevcut seksiyonlar: Ankara
İzmir
Edirne
Eskişehir
Balya
Zonguldak
Adana
Bursa

457 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 259-297 [Fransızca].

Kurulacak seksiyonlar	Uşak	
	İzmit	
	Trabzon	
	Samsun – Sinop	
	Aydın	
Hücre sayısı		
	İstanbul	25
	Taşra	27[458]

* * *

Yine kongreye sunulduğunu düşündüğümüz neşriyat raporunda eldeki araçlar ve hedef kitle üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur.

Neşriyat meselesi

(Özet)

Basın, propaganda ve ajitasyonun çok güçlü bir aracıdır. Burjuvazi bunu gayet iyi kavramıştır. Dolayısıyla bu mesele parti tarafından incelendikten sonra ele alınmalıdır.

Her şeyden önce şunu tespit ekmek gerekir ki, basın anlayışı, burjuva dünyasında gördüğümüz gibi kişi veya gruplar bakımından, bizim için bir gelir elde etme aracı olamaz.

Sonra basın faaliyeti, proletaryanın faaliyetinin bütününün bir parçasından ibarettir. Dolayısıyla yayın faaliyeti, partinin teşkilâtçı, birleştirici, ajitatif ve propagandif faaliyetinin bir bölümü olmalıdır.

Parti basınında yayınlanan fikirler, değişik kişilerin şahsî kavrayışları değil, bütün partinin kolektif fikirleri olmalıdır.

(Ardından basın konusundaki sosyal-demokrat anlayış ile komünist anlayış arasındaki fark açıklanıyor.) Komünist basın, dolayısıyla genel olarak partiden tecrit olmamalı, tersine partinin denetimine tabi olmalı ve onun direktifleriyle yönetilmelidir; tıpkı diğer ajitasyon ve propaganda organları ve kulüpler, dergiler, broşürler, vb. gibi.

Basın büroları, parti yayınlarına her türlü direktifi verecek olan MK nezdinde kurulacaktır.

Sonra ikinci bir hususu da göz önünde bulundurmak gerekir: Türk toplumunun hâlihazırdaki sınıfları ve grupları ile bunların şimdiki ideolojileri.

Bütün dikkat, elbette, işçi sınıfı üzerinde toplanmalıdır; zira parti proletarya partisidir ve her şeyden önce sanayi işçisine dayanır. İlk görev bu sınıfı partinin yanına kazanmak, onu teşkilâtlamak ve hareketin bütününde kullanmak için bu sınıfın önder ve rehberlerini hazırlamaktır.

Sanayi proletaryası ülkemizde milyonlar düzeyine gelmemişse, bu durum, bu komünist taktiği değiştirmemizi değil, tam tersine onlarla daha da fazla ilgilenmemizi gerektirir.

İdeolojik bakımdan sanayi işçileri küçük kurumlardakilerden ve zanaatçılardan oldukça ileridir: Lonca eğilimlerinden, bunlarda görülen küçük burjuva eğilimlerden kurtulmuşlardır. İşçiler ile hükûmet temsilcileri arasındaki çatışmalar nedeniyle, son zamanlarda milliyetçilik duyguları sanayi işçileri arasında az-çok ortadan kalkmıştır. Bu sınıf, son 15 yılda teşkilâtlanma ile dağılma arasındaki git-gel hareketleri boyunca bir dereceye kadar bilinçli hale gelmiştir. O

458 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 142-143 [Fransızca].

dönemdeki maceracı önderler tarafından kandırılmış da olmasına rağmen, dağınıklığa göre teşkilâtlılığın tercihe şayan olduğunu gayet iyi anlamıştır. Bu sınıfın içinden, gündelik iktisadî taleplerden yararlanarak sınıfı teşkilâtlandıracak, eksikliğini hissettiğimiz bir takım militanlar yaratmamız gerekiyor.

Sonra savaş sırasında proleterleşmiş ve diğer sınıfların ideolojilerinden hareketle küçük burjuvalaşma eğilimi gösteren işçilerden söz ediliyor. Basınımızın görevi onlara kapitalizmin egemen olduğu bir çağda hayallerinin boş olduğunu açıklamaktır.

Zanaatçılar ve küçük memurlar işçi sınıfına mensup değillerdir, ancak yine de taktik bakımdan onları göz ardı edemeyiz. Onları yüksek memurlara ve büyük tüccarlara karşı savunabilirsek, onları kısmen kendi tarafımıza çekebiliriz. En azından onların yandaş tarafsızlığını sağlayabiliriz.

Köylülere gelince, onları üç kategoriye ayırdıktan sonra, ortak bir vasfa, adlı adınca teşkilât ve mücadele işlerine karşı büyük bir soğukkanlılığa, dinî duygulara, fanatizme ve cehalete sahip olduklarını görürüz. Feodalizmin kalıntıları, gerek teşkilâtları, gerekse ideolojileriyle Doğu vilâyetlerinde bölgelerinde hâlâ varlığını koruyor.

Bizim yönelmemiz gerekenler, ilk 2 kategoridir. Özellikle ikinci kategorideki köylüler, ülkenin hayatında dirimsel bir rol oynamaktadır. Bunların bize doğru çekilmesinin önemsenmemesi affedilmez bir hata olur. Türkiye'de içtimaî devrim ancak bu köylülüğün orta sınıfının desteğiyle gerçekleşebilir. Onların teşkilâtlanmasında gecikirsek, pek muhtemeldir ki şu veya bu eğilimdeki bir burjuva kliği, onları kendi çıkarları doğrultusunda teşkilâtlandıracak ve biz de tıpkı Bulgaristan'daki gibi güçlü ve burjuva bir köylü siyasî teşkilâtıyla karşı karşıya kalacağız.

Yine de son zamanlarda köylüler arasında ağalara ve beylere, özellikle de hükûmete karşı bir uyanış ve bir hareketlenme görülüyor (Türkiye'de ilk kez görülen bir şey).

Aydınlara gelince: Mensubiyetleri milliyetçiliğe. Ancak bunda samimi değiller; milliyetçilikleri onlarda geçici bir şey. Gerçekte halkla ilgili işlerde büyük bir "bana necilik" taşıyorlar. Bizde şimdiye kadar aydınlar her zaman iktidarı ele geçirmiş, başarılı bir takım hareketlerin ve kararların takipçisi olmuşlardır. İçtimaî işlerde aydın gençlikte bir coşku, bir aktiflik, bir mizaç görmüyoruz. Öğrenciler arasında ortaya çıkan son hareketler, yüzeysel, anlamsız, anarşik hareketlerdir, bir içtimaî tabana yaslanmamaktadır, gücünü içtimaî hayattan almamaktadır. Elbette bunlardan bazılarını ortaya çıkartan iktisadî sebepleri hiç kimse inkâr edemez. Ancak öte yandan aşikârdır ki bu hareketlerden hiçbiri bir ideal, bir amaç için yapılmamıştır. Aydın gençliğin dindar ve muhafazakâr olduğu söylenemeyeceği gibi, tanrıtanımaz, cumhuriyetçi ve devrimci olduğu hiç söylenemez. Bu gençliğin büyük bölümü laik devrimi bile anlamıyor. Dolayısıyla, onları içtimaî devrimin yandaşları olarak nitelemek bir yana, onların sadece laik Cumhuriyetin mükemmel savunucuları olduğunu bile söyleyemeyiz. Yine de, ya maddî durumları nedeniyle veya propaganda sonucunda, bir grup devrimci aydının mevcudiyeti inkâr edilemez.

Tecrübe bize göstermektedir ki, aydınlar bizim tarafımıza çok zor geçmektedir. Ancak bir kez samimi olarak bizimle birlikte olduklarında, sadık kalmaktadırlar. Özetle, aydınlardan ancak bireysel olarak yararlanabiliriz; bize en yakın olanları davamıza çekmeye çalışacağız.

İşte basınımız, bu sınıflar ve gruplar üzerinde çalışacaktır.

Şu anda yeni bir mesele doğuyor. Partinin yayınlarında 2 hedefi var:

1. Yukarıda belirtilen bütün sınıflarda sınıf bilincini uyandırmak ve onları sınıf mücadelesine sevk etmek. Bu farklı sınıflara, elbette ilkelere sadık kalarak, başka başka dillerle seslenmek gerekir.

2. Bu içtimaî sınıflardan sendika ve parti militanları kadroları hazırlamak gerekir.

Bu hedeflere ulaşmak için, (program)ımızda belirteceğimiz birçok araç vardır.

Şu hususu dikkate almak gerekir: Güncel olandan, anlaşılır bir dille ve yığını ilgilendiren konulardan söz etmek.

Faaliyet araçlarımız

Aydınlık (propaganda organı)

Orak-Çekiç, "Rabkor" [işçi muhabir, Rusça kısaltma] ve "Selkor" [köylü muhabir, Rusça kısaltma] aracılığıyla işleyen, köylü ve işçi yığınları arasında ajitasyon organı. Bunlar daha şimdiden partinin yığınları teşkilâtlaması için militan kadroların yetiştirilmesine hizmet edecektir.

Ajitasyon ve propaganda broşürleri 13 adet yayınlandı. Bu faaliyet genişleyecek. Ayrıca baş eserler yayınlanacak.

Güzel bir işçi [1 sözcük okunamadı] oluşturulacak.

Piyesler, geceler, kulüpler. İşçi piyesleri hazırlanıyor. İşçi kulüpleri kuruldu; buralarda geceler yapılacak.

Afişler, pankartlar ve şiarlar. İstisnaî günlerde (Lenin günü, gençlik günü, bir grev günü) afiş yayınlanacak...

Duvar gazeteleri (bunların anlamı ve kullanışlılığı).

Günlük gazete. İşçi sınıfının tamamen dağınık olduğu bir ülkede, sadece ideolojik olarak hizmet edecek değil, ama aynı zamanda büyük bir teşkilâtçı rol oynayacak bir günlük gazete yayınlamak son derece gereklidir. Bir günlük gazete kurulması ivedi bir gerekliliktir.

Aydınlık Kütüphanesi kuruldu ve bize maddî olarak ve eserlerimizi tanıtmak bakımından hizmet ediyor.

Dağıtım meselesi. Komünistler ve komünizm sempatizanları dağıtıma yardımcı olmak ve bir dağıtım cihazı oluşturmak zorundalar, zira resmi dağıtım araçları bizim amacımıza uygun değil.

Taşımacılık alanında çalışan komünist yoldaşlarımızdan yararlanmak gerekiyor. Böylece posta masraflarından tasarruf edebiliriz.

İllegal yayın. İllegal bir yayına çok ihtiyacımız var. Bugünkü legal çalışma durumu her zaman için güvence içinde değil. Halkçılar, millî mücadele sırasında verdikleri sözlere bakılırsa, belli bir dereceye kadar bize serbestlik tanımaya devam ediyorlar ve böylece biz de söylemek istediklerimizin büyük bölümünü söyleyebiliyoruz. Ancak hepsinden önce söylemek istediğimiz ancak söyleyemediğimiz şeyler var. Sonra illegal bir duruma sürüklenirsek ve illegal bir aparata sahip olmazsak, korkunç bir duruma düşeceğimiz kesindir. Dolayısıyla hemen şimdiden illegal bir çalışma alanı yaratmamız gerekiyor. Bu amaçla bize iki şey gerekiyor: 1/ İllegal yayın araçları ve 2/ İllegal yayınların dağıtımı. Birinci nokta için iyi bir şapirografa veya pedallı baskı makinesine gerek var. Bunlar, tanınmayan bir yoldaşın evinde bulunmalı.

Taşımacılık alanında çalışan yoldaşlar bize dağıtımda yararlı olacaktır.

Özel olarak bu çalışma için illegal bir grup kurmak gerekiyor; bu grubun üyeleri sadece yayın bölümünün yönetimiyle ilişkide olmalıdır.[459]

* * *

459 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 388-392 [Fransızca].

Kongreye sunulan belgeler arasında sonuncusu herhalde siyasi durum ile ilgili karar suretleridir.

Siyasî Durum hakkında Karar Suretleri

1. Kurtuluş mücadelesine kadar, Türkiye'deki siyasî tartışmalar, bir yanda halife, hanedan ve bunların çevresinde bir araya gelmiş her milliyetten ajanları ile ezilen bürokrasi ve millî küçük-burjuvazi arasında geçiyordu. Halifeliğin ve saltanatın kaldırılmasından sonra, imtiyazlı sınıf tüm manasını yitirdi, burjuvazi içtimaî mücadele alanında tek başına kaldı.

2. İktidarın Jön Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra Türk toplumunda egemen sınıf haline gelen burjuva sınıfı içinde bir bölünme ve ayrışma süreci görüldü.

3. Her şeyden önce, hükûmetin otoritesine dayanarak da olsa, büyük şehirlerdeki burjuvazi arasından bir büyük burjuvazi tabakası ortaya çıktı; bu tabaka gerek halk kitleleri, gerekse küçük-burjuvalar üzerinde korkunç bir baskı yaptı.

4. Emekçi kitlelerin ve küçük burjuvazinin büyük kurbanları sonucunda devlet dağılma tehdidiyle yüz yüze geldiğinden, millî kurtuluş hareketini yöneten asker ve sivil bürokratlar Türkiye'de kendi iktidarlarını oluşturdular.

5. Bir devrim gerçekleştiren hâlihazırdaki hükûmet partisi, Anadolu burjuvazisinin bir tabakasını ön plana itti.

6. Hâlihazırda bir yanda yabancı sermayeyle iyiden iyiye bağlı bir ilişkiye sahip büyük şehirler burjuvazisi ile diğer yanda ülkede bağımsız bir millî sermaye yaratma iddiası taşıyan Anadolu burjuvazisi arasında zorlu bir mücadeleyle yüz yüze bulunmaktayız.

7. Ülkede tanık olduğumuz siyasî mücadeleler, bu iktisadî çelişkilerden kaynaklanıyor.

8. (Terakkiperver Cumhuriyet) Fırka etrafında bir araya gelen finans kapitalistlerimiz, her türlü memnuniyetsizliği tatmin etmek ve ajanları oldukları yol arkadaşları yabancı kapitalistlerin çıkarlarını savunmak amacıyla gericiliğe eğilim gösteriyor.

[9-37 maddeler kurşun kalemle silinmiş]

37. Bu kozmopolit finans sermayesinin partisi, tek dereceli parlamenter seçimi (doğrudan seçim) oluşturmak, Cumhurbaşkanına oy hakkı vermemek, yasama ve yürütme güçlerini Meclis'e vermek istiyor.

38. Böylece bu parti, böylesine karmaşık bir yol izleyerek, Anadolu küçük burjuvazisinin sempatisini kazanmak ve Kemalistlerin iktidarına son vermek istiyordu.

39. Örneğin, şehir büyük burjuvazisinin dünyasında hâkim olan bir kanaate göre, fanatik ve mütedeyyin köylü, hocalardan yana oy kullanacaktır.

40. Terakkiperver Cumhuriyetçiler, parlamento seçimlerinde doğrudan sistemin uygulanması sonucunda devrim-karşıtı milletvekilleri, çoğunlukla TBMM'ye seçilecektir.

41. Bir defa bu parlamenter çoğunluk elde edildiğinde teşkilâtlı büyük burjuvazi için, her ne kadar bu görünürdeki bir çoğunluk olsa da, Meclisi peşinden sürüklemesi kolay olacaktır.

42. Ama biz, bu burjuva bakış açısını pek muhtemel görmüyoruz, zira devrim, Anadolu halk kitlelerinde derin izler bıraktı. Bunlar hâlâ Kemalist teşkilâtların etkisi altında. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

47. Şahsi eğilimleri ne olursa olsun Terakkiperverler istisnasız kelimenin en geniş anlamıyla serbest ticaretten yanadır, her türlü korumacılığa kesinlikle karşıdırlar, aynı şekilde yabancı kapitalistlere korku salabilecek her türlü tutuma da karşıdırlar. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

52. Görünürde sözümona kamu çıkarlarına uygun olan bu tezlerin arkasında, yabancı sermayeyle güçlü bağlarla birleşme arzusu gizlenmektedir.

53. Amaçları yabancı sermayenin Terakkiperverlerin desteğine vereceği birkaç bayağı çıkar karşılığında yerli işgücünü ona acımasızca sömürtmekten ibarettir.

Halk Partisinin hâlihazırdaki fizyonomisi

54.

Halk Partisinin Yeni Safhası

54. İkiyüzlülerin, uzlaşmaz-olmayanların istifasının ardından, Halk Partisi tüm hareketlerinde kendisini engelleyen bir yükten kurtuldu.

55. H. Partisi için en can sıkıcı şey, bu türden unsurların tümünün hep beraber partiyi terk etmemiş olmalarıdır.

56. Bunlardan birçoğunun H. Partisi içindeki konumlarını neden korudukları bilinmiyor.

57. HP'yi terk edenler tanınmış muhalifler ve dincilerdir. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

59. İstifalarında parti önderleri ve özellikle M. Kemal büyük rol oynadı.

60. HP Meclis'te çoğunluğu oluşturmasına rağmen, bu bir an endişe duymasına engel olmadı, zira muhalefet hareketinin gerçekte olduğundan daha geniş olduğu sanılıyordu ve bu siyasî bir buhran yaratabilirdi.

61. Çoğunluk partisi gücünden emin olmadığından, tek bir şey yapabilirdi; adlı adınca muhalefeti tatmin edecek bir hükûmet oluşturmak.

62. İşte bu nedenledir ki Meclis'te oy çoğunluğunu elde etmiş olan İsmet P. istifa ettirildi.

63. Fethi Bey yeni hükûmeti kurmakla görevlendirildi.

64. Bu, Gazi'nin zaman kazanmak için bir geri çekilmesiydi.

65. Bu ılımlı devlet adamının hükûmeti, en azından o an için H. Partisi'nin devrimci faaliyetlerinin durması anlamına geliyordu. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

67. Ancak Halk Partisi'ndeki sol eğilim bu duruma sıcak bakmıyordu. Memnuniyetsizlik katlanıyordu.

68. Radikaller, hangi mekanizmayla olursa olsun devrimci niyetlerini birçok kez açıklamıştı. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

70. Ancak Kemalistlerin hangi devrimci ve radikal dili kullanırsa kullansın, hiçbir yolla gizleyemedikleri bir hakikat vardı.

71. Hâlihazırda Halk'ın [orijinal metinde Türkçe] devrimci faaliyeti İstikrar ve Emniyet hükûmetinin kurulmasıyla bir adım gerilemiştir. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

Fethi Bey Hükûmeti

73. Açıktır ki ılımlılar duruma hâkimdirler.

74. Ancak birkaç bakanlık uzlaşmazlara verilmiştir.

75. Radikallerin lideri Reşit Bey bile konumunu muhafaza etmiştir. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

77. Bu anormallik Halk Partisi'ni destekleyen sınıfların durumu incelenerek açıklanabilir.

78. Devrimi gerçekleştirenler Anadolu orta sınıflarıdır (küçük köylüler, şehir zanaatkârları ve tüccarları).

79. Devrimin en yetkin ve sadık savunucuları yoksul köylüler arasından çıkacaktır.

80. Ayrıca, parti feodallerin, hatta Doğu vilâyetlerindeki büyük toprak sahiplerinin desteğinden faydalanıyor.

81. Bu saldırgan sınıfı devrimciler arasına sokmak garip görünüyor.

82. Ancak bu bir olgu. Ve nedenleri anlaşılabilir.

83. Bu feodal bölgelerde yabancılara karşı derin bir öfke hüküm sürüyor.

84. Aynı öfke, kozmopolit yerel kapitalistlere de yöneliyor.

85. Gazi ve arkadaşlarının Anadolu'yu işgal etmiş düşmanı yenmiş olmaları, ülkenin uzak köşelerinde, özellikle bu feodal bölgelerde milliyetçi önderler konusunda mitolojik bir etki uyandırdı.

86. Bu [lekeli] kadar kolay olmayan bir etkidir.

87. Ancak (bu bölgelerde) şehir büyük burjuvaları, emperyalistlerin yol arkadaşları ve ajanları olarak kabul edilip lanetlenmektedir.

88. Onların Anadolu içlerinde popülerlik kazanmaları mümkün değildir. (Kurtuluş mücadelesi sırasında ünlenmiş birkaç önder dışında.)

89. Feodal görünen içtimaî tabakalar ile büyük şehirler burjuvazisini ayıran kimi maddî uğraklar vardır.

90. Burada, oldukça hassas bir noktaya, doğrudan finans ile ilgili bir meseleye değineceğiz.

91. Beyler, ağalar, şeyhler [orijinal metinde Türkçe] büyük sermayeyle uzun zaman rekabet edemeyeceklerini gayet iyi anlıyorlar. Ülkeye kapitalist sistemin sokulması, gerek yüzlerce yıllık sömürü yöntemlerinin, gerekse despotizmin yıkılması anlamına geliyor.

92. İşte bu nedenle Halkçıların [orijinal metinde Türkçe] yaptığı devrim bu beylerin hoşuna gitmiyor. Reform projeleri onların imtiyazlarına yönelik.

93. Ancak her iki eğilimin iyi ve kötü taraflarını inceledikten sonra, feodaller, son tahlilde, Halkçıları [orijinal metinde Türkçe] seçmek zorundadırlar, zira Anadolu'daki geri kalmış ekonomi göz önünde bulundurulduğunda, Halkçıların [orijinal metinde Türkçe] planları daha uzun zaman gerçekleştirilebilir değildir.

94. Korumacılık onları memnun ediyor. Onların çıkarlarını tehdit eden kanunlara gelince, bunlar uzun zaman kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm.

95. Bu durumda yapabilecekleri en makûl şey, "Halk"ın [orijinal metinde Türkçe] içine girmek ve bunun devrimci manevralarına engel çıkarmaktı. Feodaller bunu yapıyor. Zaten bundan daha makûl bir şey de yapamazlar. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

97. Kanaatimize göre, "Halk" partisinin oportünizmi ve tereddüdü başka bir şekilde açıklanamaz.

98. Aynı şekilde Halk ile finans sermayesi arasındaki ilişkinin açıklanması gerekir.

99. Gerçekte, parti, bu kastın çıkarlarına ayak uydurmadı.

100. Ancak küçük burjuvalardan kimileri hükûmetin korumacılığından ve spekülasyondan yararlanarak zenginleşebilir.

101. Bu kategori, Halkçıların (teşhisini yaptığımız) siyasetlerini değiştirmedikleri takdirde, son tahlilde Halk'ı terk etmek ve diğer tarafa geçmek zorundadır.

102. Yine de bunlara mensup olanlardan birkaçı, vatanseverlikleri sonucu, eski konumlarını muhafaza edebilir ve başka bir teşkilâta geçmeyebilir ve çıkarlarını siyasî eğilimleriyle uyumlu kılmaya çalışabilir.

103. Bunlar içinde kaldıkları takdirde parti için siyasî hattı bakımından tehlikeli olacaktır. Bu noktayı aşağıda analiz edeceğiz.

104. Hükûmet çevrelerinde görülen kaos Halk Partisi'nde böylesi insanların mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır.

Bölünme imkânları

105. Fethi Bey hükûmetinin kuruluşu belli bir an dışında buhranı gideremedi.

106. Öyle ki bir buhrana son vermeye çalışılırken bir başkası başlıyor.

107. Fethi Bey'in şiarı: Umumi sulh ve devrimci dönemin tasfiyesi.

108. İşte yeni bunalımın kökünün aranması gereken yer.

109. Fethi Bey'in bakış açısının Halk Partisi tarafından değil muhalefet partisi tarafından alkışlanması son derece gariptir.

110. Gazi'nin Fethi Bey'e hükûmeti kurması için gönderdiği yazı M. Kemal'in ilk kez siyasetinden şüphe duyduğunu göstermektedir.

111. Kimileri bunun yeni bir dönemin başlangıcı, durumun istikrar bulmasının başlangıcı ve burjuva devriminin sonu olduğunu söylüyor. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

113. Bu olay, hükûmet partisinde tartışmaya yol açtı.

114. Devrim sona erdi mi? Zaman istikrar bulma zamanı mı?

115. Burjuvazinin muhafazakârları bu soruya olumlu cevap veriyor ve ….. değerlendiriyor.

116. Solculara göre, şimdiye kadar yapılmış devrim dejenere edilmek istenmiyorsa, yeni yeni girişimlerle onu güçlendirmek gerekiyor.

117. Durumun istikrar bulması solları sinirlendirip gayrı memnun kılıyor. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

124. Gerçekten de Anadolu küçük burjuvazisinin devrimci hattından uzaklaşılıyor ve büyük şehirler büyük burjuvazisinin hattına yaklaşılıyor.

125. İşte bu nedenle İsmet Paşa'nın düşüşünden buyana yöneticiler arasında bir anlaşmazlık hüküm sürüyor.

126. Bu anlaşmazlık bir fırtınaya varabilir. Belediye başkanlarının "atanması" veya "seçilmesi" meselesi bu fırtınalardan biridir. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

130. M. Kemal bu son anlaşmazlığı bir manevrayla ortadan kaldırdı.

131. Dış görünüşleri itibariyle sözde düzene kondu. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

Özet

141. Özetle Halk Partisi tehlikeli bir buhran yaşıyor.

142. Buhranın gelişimi bu teşkilâtın yıkıma uğramaktan uzak olduğunu gösteriyor.

143. Tam tersine pratik bize gösterdi ki bu küçük-burjuva partisi gelişme halinde.

144. Gitgide ileri (terakkiperver) burjuvazinin temas ve merkezileşme noktası haline geliyor.

145. En önemli ve en ünlü üyelerinden bir bölümünü kaybetmesine rağmen, bağrında yabancı unsurlar taşımasına rağmen, henüz canlılığını kaybetmedi ve duruma hâkimiyetini muhafaza ediyor.

Taktiğimiz

146. Ülkede kendi aralarında mücadele eden güçlere karşı TKP'nin taktiği, tüm bu gözlemlerden sonra tespit edilmelidir.

147. Bu taktik ana hatları itibariyle, Komintern V. Kongresi sırasında *Aydınlık*'ın sayılarında ortaya konmuş beş ay önceki taktiğimizle çakışıyor.

148. Devrimle elde edilmiş her şeyi tasfiye edebilecek gerici bir saldırı veya hükûmet darbesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Ancak burada şuna işaret etmeliyiz ki her an bir hükûmet darbesi beklenebilir.

149. Bize öyle geliyor ki tehlikenin dayanak noktası değişiyor.

150. Yaşadığımız dönemde aslında beklenebilecek olan bizzat Halkçıların bu programlarını gerçekleştirdikleri ölçüde iktisadî programlarını reddetmeleridir.

151. Yakında burjuvazinin iki eğilimini ayıran uçurumun kapanacağını göreceğiz.

152. Büyük şehir burjuvalarımız, büyük şehir burjuvalarının yabancı kapitalistlerle birleşme örneğini izlemekte gecikmeyeceklerdir.

153. Burjuvazi gelişmesinin bu safhasına bir defa ulaştığında, emekçi kitleler kendilerini onlardan ayıran farkı ayırt etmekte gecikmeyeceklerdir.

154. Bu maddî çıkarlar döneminde, mecburiyet karşısında, Halkçılar, ilkelerine rağmen, kapitalistlerle birleşmek zorunda kalacaklardır.

155. Ülkeye rehberlik edenlerin amacı, en azından dâhili ihtiyaçlar ölçeğinde sanayileştirmektir.

156. Dolayısıyla bu amacı gerçekleştirmek istediklerinde birbirine karşıt iki siyasetle yüz yüze bulunmaktadırlar: 1. Sanayiye ve millî kuruluşlara korumacılık sağlamak. 2. Yabancı sermayeden yardım istemek.

157. Gelecek durumu öngörebiliriz.

158. İki eğilimdeki burjuvaları ayıran çatışmalar tarihî gereklerden kaynaklanmaktadır.

159. Anadolu sanayii, gelişebilmek için, her şeyden önce Saray'ın artıklarından ve daha sonra da büyük şehirlerin spekülatör burjuvazisinden kurtulmak zorundadır.

160. Bu nedenledir ki devrimci bir saldırı yapmak zorunda kalmıştır.

161. Millî müdafaa hareketi, zaferden sonra bile emperyalistlere yönelen öfkenin devam etmesine yol açmıştır.

162. Milliyetçilik burada olumsuz yönüyle bulunmaktadır.

163. Ancak burada gitgide yeni bir evreye giriyoruz.

164. Bütün bu nedenlerle Anadolu burjuvazisinin, Anadolu finans burjuvazisine karşı bir sanayi burjuvazisi olarak hareket edeceğini görüyoruz.

165. Bu burjuvazinin hükûmeti her şeyden önce yabancı kapitalizme karşı kendini korumak amacıyla muhtemelen bir korumacılık ve devlet kapitalizmi kurmaya çalışacaktır, ancak daha sonra yabancı sermayeye ihtiyaç duyacak zenginleşmiş burjuvaziye karşı koyacak gücü bulamayacak ve er veya geç Avrupalılar önünde diz çökecektir.

166. İki burjuvazinin ortak noktası işte burasıdır.

167. Ancak bu iki burjuvazinin siyasetleri arasında belli bir fark olacaktır, tıpkı Avrupa burjuvazileri arasında gördüğümüz gibi.

168. Finans sermayesi her türlü kozmopolit sermayeyle uzlaşma yeteneğine sahiptir. Serbest ticaretten yanadır.

169. Sanayiye gelince, en modern araçların kullanımını engelleyen her türlü muhafazakârlığa karşıdır. Devrimci, korumacı ve millîdir. Yabancı sermayeye karşı kıskançtır.

170. Ancak, meseleyi işçi sınıfı ve proletarya devrimi açısından incelediğimiz takdirde, bu farklar bizi ilgilendirmeyebilir.

171. Burada sadece bu sanayi burjuvazisinin devrimci vasfına işaret etmek gerekir; proletaryayı ilgilendiren burasıdır.

172. Bunun dışında burjuvazinin siyasî ve iktisadî mücadeleleri bizi o kadar da ilgilendirmez.

173. Geçtiğimiz [Önümüzdeki olmalı] aylarda temel meseleleri tartışacağımız bir döneme gelebiliriz.

174. Ancak burjuvaziden emekçi kitleleri coşturacak bir takım tutumlar beklememek gerekir.

175. Dolayısıyla birbirleriyle kavga eden meslektaşlar arasında bir seçim yapacak durumda değiliz.

176. İşçilere ve köylülere her fırsatta burjuva partilerinin anlamını açıklamamız gerekir.

177. Onların şunu öğrenmeleri gerekir: Kurtuluşları için bu partilerden bekleyecekleri hiçbir şey yoktur. [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

179. İşçi burjuvazinin boyunduruğu altında kalmaktadır ve burjuvaziden bağımsız kendi partisini ve kendi sendikasını kurmadığı takdirde çıkarlarını savunamaz.

180. Türk işçisi kendi partisini destekleyecek güce ulaşmıştır. Gerçekten de, bu parti mevcuttur, ancak gizli olarak. İşçinin yegâne siyasî partisi kongre çağrısı yapmış TKP'dir.

181. Legal partiye gelince, bugünkü koşullarda bu maceracıların elinde bir araç olacak ve oportünist bir teşkilâta dönüşecektir.

Dolayısıyla böylesi bir teşkilâtın kuruluşu daha elverişli bir fırsata ertelenebilir.

Taktiğimizin özeti

182. Hâlihazırda bizlerin emperyalizme karşı mücadelelerinde ve bir tehlikeyle karşı karşıya kalmaları durumunda hâlâ Kemalistlerle birlikte olduğumuzu ilân etmeye gerek yoktur.

Böylesi bir durumda sessizliğimizi korumayı tercih ederiz.

183. Zira alaşağı edilmeleri, felâkete uğramaları tehlikesi hemen hemen yoktur ve emperyalistlere karşı mücadeleye gelince, bunun da imkânı hemen hemen yoktur.

184. İşçileri ve köylüleri, burjuva partilerinde kendi sömürücülerinin teşkilâtlarını görecekleri ve devrimci teşkilâtlar kurmaya eğilim gösterecekleri tarzda hazırlamak gerekir.

185. Kemalist partinin iktidarı, diğer partilerin iktidarlarını göz önünde bulundurursak, belli bir an için emekçi kitlelerin hâlâ lehinedir.

Ancak bu partinin durumu güvenlidir [?].

186. İlkbaharda seçimler yapılırsa muhalefetin ancak 60-70 mebus çıkartabileceği öngörülebilir.

187. Tek dereceli seçim kabul edildiği takdirde, komünist yoldaşlarımız bunun için çalıştıkları takdirde biz de 3-4 komünist mebus seçtirebiliriz.[460]

* * *

Değişik belgelerdeki anlatımlardan tespit edebildiğimiz kadarıyla 1925 Akaretler Kongresi'nden sonraki MK üyeleri şunlardır:

1. **Dr. Şefik Hüsnü Değmer**
2. **Elektrikçi Nuri**

460 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 3-14 [Fransızca].

3. Sadrettin Celal Antel
4. Şevket Süreyya
5. Salih Hacıoğlu
6. Vedat Nedim Tör
7. Hasan Âli Ediz
8. [Hemşinli Ana] Mahmut
9. [Edirneli] Faik
10. Hamdi Şamilof
11. Hüseyin Sait

Bundan sonra TKP Akaretler Kongresi ile ilgili 2 anlatımı, Kongre'de bir muhalefet olduğunu da ileri süren Seydahmetov'un *TKP Tarihi* kitapçığındaki ve Marat'ın 12.III.1957 tarihli Bulgaristan Devlet Arşivi'nde f. 1b, op. 91, d. 166 s. 66-91 künyeli 26 sayfalık "Hepten gizlidir" ibareli "TKP-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR" başlıklı raporundaki ilgili bölümü aktarıp, TKP içinde kendini "oppozisya-muhalefet" olarak değerlendiren ve başını Bİİ'den Roland ile TKF Bakü MK'sinden gelen Süleyman Nuri'nin çektiği Moskova'daki grubun başvurusunu vereceğiz.

Akaretler Kongresi Anlatımları

Seydahmedov'un hazırladığı *TKP Tarihi* ders notlarında III. Kongre olarak değerlendirilen Akaretler Kongresi, yukarıda verdiğimiz raporlardaki değerlendirmelerin tam tersine, kaleme alındığı dönemdeki siyasi tespitlere göre aktarılmaktadır. Doğu Seksiyonu'nun da talimatı doğrultusunda yapılan Kemalizm tahlillerinin tam tersi ileri sürülmekte, partiden ayrılmış veya daha sonra muhalefet içinde yer almış olanlar ise bu kongrede muhalefet grubu olarak sunulmaktadır.

1. Partinin Üçüncü Kongresi

Partinin kongresi tehlikeli bir ortamda gerçekleşti.

Ülkedeki durum gergindi. Gerici bir ayaklanmanın yaklaştığı hissediliyordu.

Sultan yanlıları ve emperyalizmin ajanları Kemalist rejime karşı azgın ajitasyonu arttırdılar.

Gericilik azgınca başkaldırdı. İrili ufaklı şehirlerin caddelerinde ve köylerde Kemalistlere yönelik tehditlerle dolu konuşmalar duyulmaya başlandı.

Fethi bey başkanlığındaki o zamanın sağcı Kemalistlerinin hükûmeti, gericilerin bu gösterilerine engel olmak şöyle dursun, tam tersine destekledi.

Ülkede gericiliğin artması ve emekçi yığınların Kemalist rejimden hoşnut olmamasının, Kemalistlerin bir kısmının kendi gücüne güvenmemesi ve tereddütte olmalarının, gericilikle mücadelede kararlı davranamamalarının, tesadüfen Partiye girmiş daha az istikrarlı unsurlar üzerinde etkisini göstermemesi imkânsızdı.

1924[1925 olmalı] yılındaki Kürt isyanının arifesinde Moskova'da bulunan Şevket Süreyya, Sarı Mustafa, Nâzım Hikmet, (Hâkim) Ziya[461] ve (şimdi TBMM'de Çanakkale milletvekili, dönek) Ahmet Cevat'tan oluşan aydın grubu Parti aleyhinde davranmaya başladı. Bu grup kendi içinde farklı düşünen bir gruptu ve "sağcılardan" ve "solculardan" oluşuyordu.

Grovis [?], Partiyi Kemalistlerin devrimci rolünü eksik değerlendirmekle suçladı. Onlar Kemalist burjuvazinin o dönemde devrimci olduğunu ve Partiden Kemalist burjuvaziyle anlaşması ve Kemalist burjuvaziye karşı yürütülen mücadeleye son vermesi talebinde bulundular. Partinin III. Kongresi sırasında Kemalist burjuvazi artık çoktan devrimci bir güç olma özelliğini kaybetmişti.

İlk olarak, Kemalist burjuvazi emperyalizme karşı mücadeleyi sonuna kadar götürmemiş, Türkiye'deki halk yığınlarının sırtında ağır bir yük olan sultanlık borçlarını kabul ederek emperyalistlere önemli tavizler vermiştir. Türkiye ekonomisinin tüm yönetimi emperyalistlerin eline bırakılmıştır.

İkinci olarak, cömert vaatlere rağmen Kemalist burjuvazi Türk köylüsüne ciddi hiçbir şey vermememiştir. Ne toprak verdi, ne toprak ağalarının sömürüsünden kurtardı. Tam tersi Kemalist burjuvazi köylülere karşı toprak ağalarının çıkarlarını kararlı bir şekilde savunmuş, hatta

461 Müddei Umumi Ziya'nın Moskova'da bulunduğuna ilişkin herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

köylünün nefret ettiği aşar vergisini devam ettirmiştir (Aşar vergisi 1925'te, Kürt isyanının baskısıyla, isyanın üçüncü günü kaldırılmıştır).

Üçüncü olarak, Kemalist burjuvazi sömürünün artması ve işçi karşıtı yasaların çıkartılması dışında işçilere hiçbir şey vermemiştir.

Dördüncü olarak, Kemalist burjuvazi millî azınlıkları en acımasız şekilde ezmeyi sürdürmüştür.

Devrimden sonra Kemalist burjuvazi halka, dünkü müttefiklerine ve devrime sırtını çevirmiştir. Aslında henüz emperyalist devletler ile Sovyetler Birliği arasında tereddüt etmekteydi ve devlet, yönetimi, yarı-feodal toprak ağalarına, mollalara ve emperyalist ajanlara bırakmayı istemiyordu. Ama uzlaşmaya hazırdı.

Sağcılar bu noktayı anlayamadılar. Bunlar devrimden sonra Kemalist burjuvazinin politikasında meydana gelen değişikliklerin farkına varamadılar.

"Sol" muhalif grup ise Partiyi ve yönetimini sağ oportünizmle, sağcılara göz yummakla ve Kemalistlerle flört etmekle suçladı. "Solcular" Kemalistlerin artık gericilerin ve emperyalizmin kucağına düştüğünü, SSCB'ye karşı emperyalistlerin yanında tavır aldığını ileri sürdüler.

Kemalistlerin politikasının böyle değerlendirilmesi kökten yanlıştı.

İlk olarak, Kemalistler dış politikada henüz SSCB ile emperyalistler arasında tereddütteydi. Partinin görevi Kemalistlerin emperyalizmin tarafına geçmesine engel olmaktı ve Kemalist Türkiye'nin SSCB'yle yakınlaşmasına çalışmaktı. Böyle bir yakınlaşma SSCB'ye saldırının ertelenmesine ve barışın güçlenmesine yardım ederek önemli ölçüde SSCB'nin uluslararası konumunu güçlendirecekti.

Bu hususun doğru algılanması hayatî öneme sahipti.

"Solcuların" konumu, özünde emperyalizmin ve gericiliğin değirmenine su taşıdı. SSCB'nin Türkiye'yle yakınlaşmasına engel oldular. Türkiye'yi emperyalizmin ve gericiliğin kucağına ittiler.

Eğer "solcuların" tezi kabul edilseydi, Kürt ayaklanmasına karşı doğru tavır alınamazdı.

Parti "solcuların" tavrını kararlı bir şekilde reddetti.

Partinin III. Kongresi böylesi bir ortamda, Kürt ayaklanmasının arifesinde, 15 Şubat 1925'te yapıldı. Kongrede 28 delege ve o dönem için görece olarak güçlü bir teşkilât olan Komsomoldan birkaç temsilci hazır bulundu.

Kongrenin gündeminde şunlar vardı:

1. Köylü sorunu. Konuşmacı - Hacıoğlu Salih.

2. İşçi sınıfının durumu ve işçiler arasında yürütülen çalışmalar. Konuşmacı - Şevket Süreyya.

3. Gençlik içinde çalışma. Konuşmacı - Alimov [Halim (Hasan Âli] olmalı] yoldaş.

4. Parti Tüzüğü.

5. Parti yönetim organlarının seçimi.

Kongre öncesinde muhalifler Parti kongresi sırasında teşkilâtlı bir şekilde tavır alabilmek amacıyla fraksiyonlarını kurdular. Kongre sırasında önde gelen muhaliflerden Ahmet Cevat'ın evinde toplandılar. Bu durumu öğrenen yoldaşlardan biri, MK'ye ve kongreye haber verdi. Parti çizgisine karşı tavır alma hazırlıklarını öğrenen Kongre büyük çoğunlukla Parti çizgisini savunmak için ayağa kalktı.

Kongrenin büyük çoğunluğunun Partinin genel çizgisini savunmak için ayağa kalktığını öğrenen muhalefet liderleri kendi platformlarını savunmak cesaretini gösteremediler. Sadece

muhalif liderlerden Nâzım Hikmet .....MK raporuyla ilgili ufak tefek uyarılarda bulundu; MK ise bu faaliyetleri ve muhalefet platformunu mahkum etti.

Böylelikle muhalefet III. Kongrede ağır bir yenilgi aldı.

Kongre tarafından kabul edilen kararlar Kemalistlerle olan ilişkiler ve büyümekte olan gerici kalkışma konularında Partinin taktiğini belirlemiştir. III. Kongre Türkiye'deki komünist teşkilâtların Parti etrafında toplanmalarını sağlayan bir kongre olmuştur.

Kongrede yapılan seçimlerde 11 kişi MK'ye girdi, bunlardan 4'ü tezgâhlarda çalışan işçilerdi.

Parti önderi Şefik Hüsnü yoldaşın önerisiyle önemsiz bir çoğunluk tarafından muhalefet liderlerinden Şevket Süreyya MK'ye seçildi.

Şefik yoldaşın bu teklifi çalışmalar sürecinde hatalarını düzeltmeleri için bir kere daha imkân tanınması isteğinden ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra yaşanan olaylar muhalefetin Partinin umutlarını boşa çıkardığını gösterdi.

Partinin III. Kongresi, gericiliğin silâhlı ayaklanmaya kalkışacağını önceden görerek ve ülkedeki gergin ortamı hesaba katarak Parti Genel Sekreteri Şefik yoldaşa çok geniş yetkiler verdi. Bu yetkiler içersinde gereklilik halinde, mevcut durumdan hareketle, tek başına bile karar alma yetkisi vardı.

III. Kongre Parti tarihinin en önemli kongrelerinden olmuştur. Türkiye komünist hareketinde ilk defa tezgâh başında çalışan bu kadar çok sayıda işçi MK'ye seçilmiştir. Bundan başka III. Kongre Partinin artık oluşmuş ve kısa sürede uzun bir mücadele yolu kat etmiş ve meşakkatli sınıf mücadelesine girişen, önemli siyasî deneyime sahip ve Türkiye'deki önemli sanayi merkezlerindeki işçi sınıfına dayanan bir Parti olduğunu göstermiştir.

III. Kongre sırasında Partinin durumu çok iyiydi. Parti teşkilâtları sağlamdı ve hiç olmadığı kadar çok işçiden meydana geliyordu.

[...][462]

* * *

Yine Akaretler Kongresi ile ilgili Marat imzalı [İ. Bilen] 12.III.1957 tarihli Bulgaristan Devlet Arşivi'nde f. 1b, op. 91, d. 166 s. 66-91 künyeli 26 sayfalık "Hepten gizlidir" ibareli "TKP-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR" başlıklı raporda şöyle denmektedir.

[...] 1924'te [1925 olmalı], İstanbul'da, parti konferansı [kongre olmalı] toplandı. Bu konferansta yeni bir SK. [Santral Komite/MK] seçildi. Konferansta, başlıca, üç grup karşı karşıya geldiler: Şefik Hüsnü Deymer grubu –İstanbul–, Ankara grubu ve Şevket Süreyya – Hüseyin Sait grubu. Hüseyin Sait, TKP-nin Sovyetler Birliğinde kurulan kolundan gelmeydi, Partinin Bakü kongresinde SK-ya seçilmişti. İstanbul konferansında: Şevket Süreyya, Hemşinli Mahmut, Vedat Nedim Tör SK-ya seçildiler.

Bu konferanstan sonra da, gerek parti içinde, gerek SK-da fikir ayrılıkları, grupçuluklar devam etti. Şevket Süreyya, partiyi tamamiyle eline almak, onun "lideri", "teoretiği" olmak istiyordu. Karşısında, kendisine, en büyük rakip, Şefik Hüsnü Değmer'i görüyordu. Şevket Süreyya'nın kendisine en yakın bulduğu elemanlar: Ahmed Cevat Emre, İsmail Hüsrev Tüking

462 RGASPİ, f. 532, op. 4, d. 392, s.1-22, 24a-110. Daktilo edilmiş kopya [Rusça].

[Tökin], Vâlâ Nurettin ve bir dereceye kadar Nâzım Hikmet'ti. Hüseyin Sait te, sonradan, Şevket Süreyya'nın tarafına geçti.

Şevket Süreyya: eski Osmanlı ordusunda küçük subaydı. Birinci dünya harbinde, Türk ordusuyla beraber Kafkasya'ya gelmiştir. Bu adam "Turancı"lardandır. O zaman, bu gibi Turancıları, Türk ordusunun casusluk servisi, Azerbaycan'a, Türkistan'a gönderiyordu. Şevket Süreyya, Türk ordusu Kafkasya'dan çıkarılınca ve Sovyet rejimi kurulunca, Batum'da – Tiflis'te, Bakü'da kalıyor. 1921-de Moskova'ya geliyor, KUTV.-ye giriyor. Daha Kafkasya'dayken komünist partisine geçiyor. 1923-te Türkiye'ye dönüyor.

Ahmet Cevat Emre, eski "İttihatçı"dır. Dil profesörüdür. Koyu şovinisttir. Komünist partisine Kafkasya'da girmiştir. Komintern'de çalışmış, KUTV-de ders vermiş, TKP-nin II. kongresine [THİF'in Ankara'daki kongresi] delege gitmiştir.

İsmail Hüsrev Töking: Almanya'da okumuştur. Babası yüksek subaydı, Alman silâh fabrikalarıyla bağlıydı. Töking, TKP-ye Ankara komünist gençlik teşkilâtından gelmiştir. KUTV-de okumuştur. Töking, Vedat Nedim Tör ve Nizamettin Nazıf'la yakın arkadaştı. Nizamettin, 1922-24 yıllarında gençlik teşkilâtının sekreteriydi. 1923-te Moskova'ya, Komünist Gençlik Enternasyonali'nin kongresine gelmiştir. 1924-te partiden kovulmuştur. Gazetecidir. Şimdi, Cumhuriyet Halk Partisi'ndedir. Koyu bir Sovyet düşmanıdır. "MAH" –casusluk servisinde– çalışır.

Vâlâ Nurettin: İstanbulludur. Nâzım Hikmet'in eski arkadaşıdır. Millî kurtuluş savaşı günlerinde Anadolu'ya beraber geçmişler, Sovyetler Birliği'ne beraber geçmişler, KUTV-de beraber okumuşlar. Vâlâ, bir aralık, Komintern'de çalışmıştır. 1924-25-te Türkiye'ye dönmüş olacaktır. Türkiye'ye gider gitmez partiden çekilmiştir. Yazardır, gazetecidir. Namussuzun biridir. Polisle bağlıdır. Çok sinsidir. Daha bu geçenlerde, şimdi çalıştığı "Tercüman" gazetesinde, Sovyetler Birliği'ne çatıyordu.

Vedat Nedim Tör: Zengin bir ailedendir. Karısı Almandır, Almanya'da okumuştur. İstanbul'da Sovyetler Birliği'nin "Dış Ticaret" servisinde çalışmıştır. 1926-27 yıllarında TKP-nin sekreterliğini yapmıştır. 1927-de, SK. üyelerini, parti teşkilâtlarını polise vermiştir. Bu provokatör, sonradan, Basın-yayın genel direktörü olmuştur. Şimdi: "Doğan Basımevi" ortaklığının başındadır.

Hemşinli Mahmut: Zengin bir derebey ailedendir. Babası yargıçtı. Kendisi, Devlet Demiryollarında yüksek bir memurdur. Daha millî kurtuluş savaşı yıllarında, Türk casusluk servisiyle bağlı olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.

Hüseyin Sait: Türkiye'ye Kırım'dan gelmiştir. Sovyetler Birliği'nde komünist partisine girmiştir. KUTV-de okumuştur. 1926-da partiden ayrılmış. Yol inşaatı işlerine girmiş, milyoner olmuş.

Faik Usta: Edirnelidir. İşçilikten gelmedir. Küçük atelye sahibiydi. Sosyalist hareketlerine girmiş. Oportünist, döneğin biriydi. Komünist partisinden çekildikten sonra, fabrikatör olmuştur. Bu adam Şevket Süreyya ile bağlıydı.

Hamdi Şamilof, Babası tefeci-tüccarmış. Kendisi Sovyetler Birliği'nde komünist partisine girmiş. KUTV-de okumuştur. Fakat Marksist bilgisi zayıftı. Bu, partide sallantılar gösteren elemanlardandır. Hapiste çok yatmıştır.

Akaretler Kongresi ve TKP'de Muhalefet

Akaretler Kongresi'ne ve böylece oluşan Merkez Komitesi'ne ciddi muhalefet, Moskova'da bulunan Bİİ'den Roland ile TKF Bakü MK'sinden Süleyman Nuri'nin KUTV'de bulunanları da içine alan grup hareketidir. Önce bu muhalefetin bir toplantısına ilişkin belgeleri, ardından da bu toplantıda Komintern'e verildiği belirtilen başvurularını aktaracağız. Aşağıda verdiğimiz ve Orhan, Aziz, Hilmi [?] imzalarını taşıyan toplantı notları, bu toplantıya katılmış ancak muhalefet içinde yer almayan KUTV öğrencileri tarafından muhtemelen o sıralar Moskova'da bulunan Dr. Şefik Hüsnü'ye verilmiştir.

17 nuyaber [Kasım] 1925

Ayın 16 ncı günü Balkan Federasyosu kulübünde yapılan içtima:

İçtimaî faal grupa namı altında arkadaşlar toplanmışlar. İçtima saat 8'de başladı. Ve Hamit yoldaş Türkiye partisinde oppozitsiyası resmen ilân etmekle ve ne demek istediğini anlayamadığımız "üçüncü enternasyonale istinaden sobranyemizi [toplantımızı-Rusça] açık ilân ediyoruz." diyerek celseyi açtı. Ve riyasete Süleyman Nuri yoldaşla Abdülhamit yoldaşı teklif etti. Ve kabul olundu. Reis ilk teklif olarak hâzırûnun içtimada bulunduklarına dair imza etmeleri teklif ve ekseriyetle kabul olundu. Ruzname-i müzakerat:

1) Merkezî Komitenin faaliyet ve hesabı hakkındaki daklad
2) Parti yaçeykasının [hücresinin] faaliyet ve hesabı hakkındaki daklad
3) Mesail-i cariye

Sobranyeye merkezî komitenin ve parti troykanın [üçlüsünün] iştirak etmediğini söyleyerek bu meselelerinin izahı için Hamit yoldaşa söz verildi.

Hamid yoldaşın sözlerinde esas noktalar:

Aydınlık gazetesinin amele lisanında yazılmaması burjuvaları amelelere karşı silâhlandırmıştır. Merkezî Komitenin, Türkiye'deki faaliyeti hakkında malûmat vermekten ictinab etmesi Merkezî Komitenin aciz olduğunu, hiç bir iş yapmadığını söylemiştir.

On beşlerin ele verilmesine sebep olanların birisinin, o zamanki Merkezî Komitede aza olduğunu unutmamalıyız.[463] Komsomol teşkilâtının tıbbiyelilerden ibaret olduğunu. Yani fırkanın komsomol işleriyle hiç uğraşmadığı. Nâzım yoldaşın tokat meselesi; münevverlerin ameleleri ezmesi şeklinde gösterildi. Cevad yoldaşın ticaretle meşgul olması hatta Londra'da ticaret şubeleri bulunduğu.

Netice-i kelâm fırkanın amele sınıfı için çalışmadığı, fırkada münevverlerin ameleye tahakkümünden başka bir şey yapmadıkları ve merkezî komite azalarını itibarını düşürmekten başka bir şey yapmamıştır.

463 Mustafa Suphi'lerle dönen MK üyesi Mehmet Emin kastediliyor.

Hamid yoldaştan sonra söz "Rolan" yoldaşa verildi.

1909 tarihinde Selanik Sosyalist Partisi'nden başlayarak Aydınlıkçılara tasniatta [yapmacık hareketlerde] bulunmak kasdıyla Türkiye'de amele hareketleri hakkında bir tarihçe yaptı.

Bilhassa Aydınlıkçıları burjuva agenti [ajan-Rusça] olarak göstermiş ve buna da delil olarak bunların tercüme-i halleri ve hemen hepsinin paşa çocukları oldukları için böyle yapmaları tabii bulunduğunu söyledi. Ve Aydınlıkçıların komünist fırkasına mensub olamayacaklarını çünkü diğer milletlere halk düşmanı gözüyle bakarak onlara yardımdan çekindiklerini ve buna misâl olarak Rumların Türkiye'den ihracını protesto etmediklerini söyledi.

Aydınlıkçıların amele sınıfına ihanet ettiğine misal olarak da İstanbul'daki ameleye yegâne salim bir cereyan veren kendi teşkilâtının (Bİ) gazetesine muktezi paranın Aydınlıkçılar tarafından verilmeyip gazetenin kapatılmasına sebebiyet verdikleri.

Dördüncü Kongre'den sonra Komintern'in kararı mucibince İstanbul'da telif-i beyn [ara bulma] etmek üzere Komintern'in murahhası huzurunda akd edilen içtimaa Aydınlıkçıların adem-i iştiraki ve bu suretle Aydınlıkçıların amele sınıfına ihanet ettikleri.

Aydınlıkçıların birahanelerde, Tokatlıyanlarda pastalar, şampanyalar içmekten başka bir şey yapmadıklarını söyledi.

Vâlâ'nın Ahmet Cevad'a gönderdiği ve onların burjuva agenti olduklarını isbat eden mektubun onda olduğunu söyledi.

Mektebin KUTV'un amelelere aid bir mektep olduğu halinde bu burjuva ajanlarının taht-ı tesiriyle mektepte yalnız münevverlerin okumasının temini ve amelelerin birçok vesilelerle mektepten tard edilip okumalarına mani olduklarını söyledi.

Mektebin parti teşkilâtını milliyetçilikle itham ve mektebin beynelmilel bir terbiye vermediğini, her milletin ayrı ayrı korjuk yaptığını göstererek isbat etmek istedi.

Türkiye'den gelen Rum yoldaşları Türklerden ayırmalarını da bunların milliyetçiliğine misâl olarak gösterdi. Ve amelelere hitaben münevverlerin bu tahakkümlerini kırmaları icab ettiğini ve bu cihatlarda bir ferd kalıncaya kadar devam etmedikleri takdirde sınıf haini olacaklarını –bağıraraktan– ilân etti.

Selami yoldaşa söz verildi.

Doktorun Türkiye'de hiç amele harekâtı olmadığını söylediğini ve fırkanın yalnız amele grevlerinde rol oynadığını, amele grevlerinin de tersine döndüğü eyleyse [öyleyse] fırkamızda burjuva agenti olduğuna delildir dedi. Fırkanın hataları vardır. Kadınlar içinde hiç çalışmamıştır. Millî meseleyi ihmal etmiştir. Mektep dâhilinde oda siyasetleri fiskoslardan bahs etti. [Hüseyin] Said ve [Sarı] Mustafa [Börklüce] yoldaşların buraya geldikleri vakit Merkezî Komitenin göz yumduğu ve mezkûr arkadaşların burada MOPER'i ve mektebi dolandırarak gittiklerini söyledi.

Hilmi yoldaş söz aldı

Eski bir partili olması hasebiyle sözlerinin daima hakikati gösterebileceğini ima eder bir tarzda söze başladı.

İstanbul'daki arkadaşların pasta ve dans salonlarında çalıştıklarını ve amele hareketi için bir şey yapmadıklarını, ufak aparat başında duranların da yukarıyı aldattıklarını darüleytam malı olan ve sair yoldaşların Komintern tarafından direktif verilmeyerek sipsivri gönderildiklerini, esbab-ı mucibe olarak da Komintern ile aramızdaki irtibatı temin eden arkadaşların onları fena tanıtmış olduklarından ileri geldiğini söyledi.

Kardeşi Savyet hapishanesinde bulunan bir adamı proleter parasıyla sellemeüsselam [gelişigüzel] Türkiye'den kaçmasına bakılmayarak Kırım'a tedaviye gönderilmesinin bir hıyanet

olduğunu, ayrıca mektep teşkilâtının pek bozuk olduğunu ve bütün bunlara sebebiyet verenlerle mücadele etmek lâzım geldiğini eski bir fırkacı teveccüh [?] etti.

Lemi yoldaş söz aldı

Kendisinin agent olarak Hakkı yoldaşla Orhan yoldaşın bize hizmete memur edilmek istenildiği halde red ettiğini söyledi.

Ayvansaray'daki grevde partinin hiç bir münasebeti olmadığı gibi diğer grevlerle alakadar olmadığını hatta Nâzım yoldaşın oraya gelip seyirci kaldığını grevde ameleye karşı alenen söz söylemediğini anlattı.

Bunlardan başka Salim ve Faruk yoldaşlar da burada maruz kaldıkları müşkülattan şikâyet ettiler.

Süleyman Nuri yoldaş söz aldı

Biz burada görüştüğümüz bu mesaili en ufak teferruatına varıncaya kadar bir kişi kalsak dahi hayata tatbik etmeye bütün mevcudiyetimizle çalışacağımızı ve bizim bu sesimizin Kafkas'tan ve Türkiye'den cevapsız kalmayacağını söyledi.

Bundan sonra Selami yoldaş Rolan ve sair arkadaşlar tarafından tanzim edildiğini zan ettiğimiz bir kararnameyi Komintern'e çıkararak mevki-i müzakereye konulmasını teklif etti. Ve iki üç dakikalık bir müzakereden sonra ekseriyetle kabul olundu.

Orhan
Aziz
Hilmi [?]

Karar

1- Biz, Merkezî Komite, siyasî hat ve hareketinin muhalifleri bütün metalib ve tekliflerimizi tam iki hafta evvel Komintern'e takdim ettik. Bu vakte kadar sükûn ve bütün meselelerin halline henüz teşebbüs edilmesini böyle bir muhalif gruppalık kanuniyetini kabul ve tasdik edilmiş surette telakki ediyoruz.

2- Komintern'e verilen daklaratsiyanın bütün mesuliyetini üzerine alan biz arkadaşlar, mezkûr nazariyatı bilfiil mahallinde hayata tatbik etmek üzere en yakın bir zamanda Türkiye'ye hareket etmekliğimize müsaade gösterilmesini talep ediyoruz. Keza hat ve hareketimizi inkılabî add ederek Komintern'in bu hususta muayyen direktifini rica ederiz.

3- Aynı suretle icab eden arkadaşların fabrikaya yerleştirilmeleri veya tahsillerinin devamına mesağ [izin] gösterilmesi meşruttur.

29/30 – 11 – 1925
Moskova'da Türkiye Komünist Fırkası
Oppozitsiyası[464]

* * *

Aşağıda verdiğimiz başvuruda kendilerini esas olarak TKP kurucusu olarak gören Sovyetler Birliği'ndeki siyasi göçmenler, başta Bakü TKP'sinden Süleyman Nuri ve Bİİ'den Roland, Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya gelerek TKP Dış Bürosu'nu oluşturup başına geçmesinin ardından, Akaretler Kongresi'nde seçilen Merkez Komitesi'nin bileşimi ve izlediği siyasi hattı eleştirilmekle kal-

464 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 575-579 [Eski Türkçe].

mıyor, bu sorunun Doğu Seksiyonu tarafından çözüme kavuşturulamayacağı yargısına da varıyor. Doğu Seksiyonu Başkanı olarak Petrov'a da gönderilen dilekçede Doğu Seksiyonu yöneticileri Vasiliyev, Brike ve Kitaygorodski, adları verilerek eleştiriliyor. Bu çerçevede doğrudan Komintern Başkanı olarak Zinovyev'in yanı sıra Stalin ve Buharin'e de başvurularak yeni bir konferansın acilen toplanması talep ediliyor. Bu konferans delegeleri de sayılıyor.

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİ BAŞKANINA
ZİNOVYEV YOLDAŞA
Kopyalar: Rus Komünist Partisi Genel Sekreteri STALİN yoldaşa
Kopyalar: BUHARİN yoldaşa
Kopyalar: Komintern Doğu Seksiyonu Başkanı PETROV yoldaşa

Türk Komünist Partisi'nin durumu üzerine açıklama

Türk burjuvazisinin yönetimi altında Avrupa emperyalizmine karşı kurtarıcı ulusal mücadelenin birinci evresinin tamamlanması, giderek artarak varolan içtimaî çelişkileriyle birlikte yerel kapitalizmin gelişmesinin ivme kazanması için tüm siyasal-ekonomik önşartları yarattı. Emperyalizme karşı mücadelenin hegemonyasına sahip olan ulusal burjuvazi, Türk bağımsızlığını sadece işçi sınıfının ve tüm köylü tabakalarının aktif yardımlarıyla elde etti. İçtimaî münasebetler diline çevrildiğinde bu bağımsızlık, burjuvazinin yığınları sömürme ve emekçi yığınlar tarafından yaratılmış artı değerlerin tümünü sahiplenme tekelinde Antantçı finans sermayesinden (o da belli bir dereceye kadar) bağımsızlığı anlamına gelir. Ancak gitgide Türk sanayi ticaret burjuvazisi, kendi amaçları için ve otoriteyi ellerinde tutmak için, Antant emperyalizmine karşı ve iç feodal gericiliğe karşı devrimci aracın önünde durmadı (saltanatın yıkılması, Halifenin sınır dışı edilmesi ve ona, karşı-devrimci isyanlara karşı mücadele, vb.); bu süreçte, bu burjuvazi işçilerin ve köylülerin yardımını sağladı.

Yerel burjuvazinin burjuva demokratik devrimi işçilere ve köylülere kimi demokratik özgürlükleri verme anlamında kesin sınırına kadar götürmemesi ölçüsünde, işçilerin ve köylülerin asgari iktisadî taleplerini (sekiz saatlik işgünü, asgari ücret, teşkilâtlanma, grev, basın, toplantı özgürlüğü, vergilerin düşürülmesi, tarım reformu, vb., vb.) gidermemesi ölçüsünde, tam tersine, zorbalık ve gericilik yoluna girip ilerlemesi ölçüsünde (grevci komitelerinin, sendikaların, Parti'nin dağıtılması, gazetelerin kapatılması, vb., vb.), Türkiye proletaryası ve yoksul köylüleri ve onların Komünist Partisi, burjuvazinin ülkede burjuva demokratik devrimin başında bulunmaya daha şimdiden yeteneksiz hale geldiği saptamasını yapmak zorunda kaldı.

Türkiye'nin uyanan proletaryası, köylülüğün geniş kesimleriyle bağ içinde, kaçınılmaz olarak bu demokratik devrimin hegemonu haline gelecektir.

Emperyalizmin boyunduruğundan kurtuluş mücadelesinin birinci evresinin tamamlandığının ayırt edici izleri olan bu olgular dikkate değerdir.

Bu mücadelenin ikinci evresi, demokratik devrimde proletarya hegemonyasının başlamasından doğmaktadır. Proletarya ile burjuvazi, yanısıra emekçi köylülük arasındaki sınıfsal çelişkiler, yerli sermayenin gelişimi, sömürü oranlarının yükselmesine ve yabancı sermaye akışına dayalı olarak ivme kazandığı ölçüde artmaktadır. Türk burjuvazisi, yabancı sermaye temsilcileriyle, daha yakın bir zaman önce, kurtuluş mücadelesinin sonucunun yarattığı güçler arasındaki yeni ilişkiye uygun düşen bir antlaşmaya vardı.

Oysa yerli burjuvazinin artışı, aynı zamanda Türkiye proletaryasının da artışı anlamına gelir. Türkiye proletaryasının sınıf bilincinin gelişimi, son yıllarda, kapitalist ilişkilerin ülkede gelişiminin genel akışına uygun biçimde ilerlemektedir; kapitalist ilişkilerin artışı, sanayi proletaryasının gitgide artan yeni kadrosunu oluşturmaktadır.

Nihayet, nasıl ki Türk kapitalizmi ilk gençliğini yaşıyorsa, Türk proletaryası da kendi çıkarları doğrultusundaki mücadelede artan bir etkinlik göstererek, kendi sınıfsal çıkarlarının kabul edilmesinin şafağında yaşıyor (1920-23'te işçilerin tümünün %10'u grev yaptı. 23'ten 25'e kadar 50.000 işçi grevdeydi, yani işçilerin %25 ile 30'u). Kısacası, bu dönem, işçi hareketindeki yükselişin eşlik ettiği sınaî yükseliş olarak nitelenebilir.

Ancak aynı zamanda Türk burjuvazisinin proletarya hareketinin böylesi bir genişlemesinin sonuçları konusundaki endişesi de artıyor. Baskılar burjuvaziye yetersiz görünüyor. Bu nedenledir ki geçmişinde polis sosyalizminin (Hilmicilik, 1921'de [1920 olmalı] Kemal Paşa'nın komünist partisi, vb.) yerleştirilmesi zengin deneyimine sahip Türk burjuvazisi, şimdi de kendiliğinden işçi hareketinin sömürücülere karşı devrimci proleter sınıfının bilinçli mücadelesi haline dönüşmesine ket vurmak için harekete geçmektedir.

Türk burjuvazisi, ileri işçilerin devrimci Marksist fikirleri almasına ve komünist öncünün geniş işçi yığınlarıyla ilişkiye geçmesine ket vurmak için harekete geçmektedir. Ve nihayet burjuvazi, komünist öncü içinde burjuva veya yarı burjuva unsurlarla, bunları akıl yürütücü yazarlardan oluşmuş sekter bir gruba dönüştürerek, beşinci kol olarak, işbirliği yapıyor. Nitekim, bu alanda Rus burjuvazisinin (Struve, Bulgakof ve Berdiayef'inki gibi legal marksizm) ve İngiliz burjuvazisinin (Fabiancılık) tarihsel deneyimi, iktidara gelmiş Türk burjuvazisinin sınıfsal konumları için genel olarak yeterince kullanışlı görünüyor.

Ayırt edici yerel özellikleriyle birlikte Struvecilik Türk Komünist Partisi'nde fiilen şöyle dile geliyor:

1) Merkez Komitesi'nin yönetici grubu (Nâzım, Şefik [Hüsnü], Sadrettin Celâl, Cevat [Emre] ve şürekası), yakınlarda kapatılan *"Aydınlık"* adlı yasal bir gazetenin yasal yazı kurulundan öte bir şeyi temsil etmiyorlar. Bu kurul, kendinde, proleter yığınıyla hiçbir bağı olmayan, ancak şimdiye kadar kesinlikle bağlarını kopartmadıkları sömürücü tabakalardan (paşalar, generaller, tüccarlar, soylu spekülatörler, vb.) gelen tek tek sekter yazarları kucaklıyor.

Elbette bu gazete, işçi sınıfı mücadelesinin gündelik politikasını Marksist açıdan analiz etmeyen, kuru kuruya akademik bir karakter kazanmıştır. Bu gazete, sınıf mücadelesinin yakın ve nihaî amaçları tartışmasını hiçbir zaman açmamıştır. Öte yandan gazete şu tartışmayı yürütmeyi uygun bulmuştur: "Türkiye'de bir işçi sınıfı var mıdır?" – onlara göre, işçi sınıfı lumpen proletaryadan ibarettir. Bu gazete, Türkiye işçilerine ulusal sermaye birikiminin seyrini artırmayı önermektedir; zira onlara göre bu birikim, sadece burjuvazinin değil, ama aynı zamanda proletaryanın da çıkarlarına denk düşmektedir. Genel olarak bu gazete işçi sınıfını burjuvaziyle işbirliği yoluna sürüklemektedir (*"Aydınlık"*a ve Komintern'in V. Kongresi'nde raportör olarak Manuilski'nin konuşmasına bakınız).

2) Bu –tabiri caizse– Merkez Komitesi'nin üç yıllık çalışması boyunca, fabrikalarda ve atölyelerde komünist hücreler zincirinin oluşturulması, 1923'te dağıtılmış sendikaların ayağa kaldırılması yönünde hiçbir gerçek girişimde bulunulmamıştır. İşte bu nedenle çok daha aşikârdır ki bu Merkez Komitesi, kendiliğindenci bir biçimde patlayan grevlerin başına geçmek için hiçbir şey yapmamıştır.

Kısacası bu Merkez Komitesi, proleter kitleleri, işçi, köylü, asker gençlik arasında hiçbir teşkilâtlanma çalışması yürütmeksizin, faaliyetinin merkezini radikal üniversite öğrencilerinin dar çemberine taşımıştır. Denebilir ki üç yıl boyunca, Merkez Komitesi, en iyi durumda, işçi hareketinin kuyruğunda dolaşmadan, sol burjuva radikalizmi yönünde bir politika yürütmüştür.

3) Partinin içtimaî kompozisyonu, dar görüşlü küçük burjuva unsurlar tarafından tıkanmıştır. Parti üyesi işçiler, hakikî bir Bolşevik Partisi için varlığı tartışmasız bir zorunluluk olan bir ana proleter çekirdek oluşturmamaktadır. Genel olarak denebilir ki, Partinin hâlihazırdaki kılavuzları Parti'yi geniş işçi yığınlarıyla bağlayamadılar, bağlamak istemediler ve bağlayamazlar; nitekim geniş işçi yığınlarının Partiye girişi çeşitli Türk küçük burjuva aydın gruplarının girişinden daha zordur.

4) KUTV'daki ileri, komünist işçilerin profesyonel devrimciliğe hazırlanması, öylesi önlemlerle gerçekleşiyor ki, Merkez Komitesi'nde bir "Zubatov" (Türk Hilmiciliği) çekirdeğinin varolduğu yönünde gayrı iradî bir fikir doğmuştur. Öğrenci işçiler, her yolla terörize ediliyor. Onlar suçlanıyorlar, aşağılanıyorlar, anarşist olarak adlandırılıyorlar, susmaları için tehdit ediliyorlar, sürgüne gönderiliyorlar ve ayrıca Komintern Doğu Seksiyonu'nda Vasiliyev ile işbirliği yapılıyor. Her eleştiri sözcüğü için, işçi yoldaşlarımızın (özel talimatlarla) SSCB'nin uzak yerleşimlerine sürgün edilmesinde duraksanmıyor. Oralarda işçi yoldaşlarımızın önünde ya açlık ve soğuktan ölüp gitmek veya intihar etmek dışında bir seçenek kalmıyor (sürgünler ve intihar listesine bakınız).

Bu nedenle, Merkez Komitesinin hâlihazırdaki üyelerinin (Nâzım, Şefik, Halim, Cevat ve şürekası), yani Struvecilerin, Hilmicilerin soylu ellerinin, yaşamını yitirmiş veya intihar etmiş değerli yoldaşlarımızın işçi kanlarıyla kızarmış olduğunu belirtmeye tam olarak hakkımız var.

Bu suçun amacı ne? Elleri işçi kanına batmış böylesi liderlerin amacı, ileri Türk proleterlerinin yüreğine SSCB'ye karşı şovenist bir kuşku, Komintern'e karşı güvensizlik salmak ve böylece onları teorik bir eğitim almadan Türkiye'ye geri dönmeye zorlamak veya bu küçük burjuva suç kliğinin ellerinde, boyun eğen bir araç haline getirmektir.

Ne yazıktır ki bu amaca hemen hemen varılmıştır. Henüz sürgüne gönderilmemiş öğrenci işçiler, SSCB'yi terk etmek zorunda kalmışlardır; zira paşaların ve tüccarların şımarık çocuklarının (Nâzım, vb., vb.) alaylarına, baskılarına ve aşağılamalarına artık dayanamamışlardır.

Bu şımarık çocuklar, Doğu Seksiyonu'nun izniyle "komünist eğitim"i ve böylece Türkiye'nin devrimci işçilerini yönettiler ve yönetiyorlar. Devrimci işçiler Türkiye'ye gitmek için KUTV'den bu liderlere karşı gizli bir hınçla, Komintern ve SSCB'ye karşı şovenist bir güvensizlikle birlikte ayrılıyorlar ve bu, anarko-sendikalist yanılsamalara, Mahnocu bir eğilime yol açıyor.

5) Bu liderlerden bir bölümü, ticarî spekülasyonla (Cevat ve öğrencileri), hükûmet ve burjuva çevrelerle, zengin ebeveynleriyle ve genel olarak bu liderlerin kökenlerinin bulunduğu sömürücü ortamla (atasözündeki gibi armut dibine düşer) sıkı ilişki ve bağlarıyla uzun zamandır gözden düşmüşlerdir.

O nedenledir ki komünist işçilerin ve diğer yoksul tabakalardan gelen komünistlerin sadece bu liderlere güven duymamakla kalmayıp, aynı zamanda onlara karşı haklı olarak sınıf kini duymalarına şaşırmamak gerekir.

Bütün bu olgular ve özetler, Partimizin ve RKP'nin Türk üyesi, Süleyman Nuri yoldaş tarafından kendi adına, birinci olarak Doğu Seksiyonu özel yöneticisi olarak Petrov yoldaşa ve Petrov yoldaşın ricası üzerine ikinci olarak Vasiliyev ve Rafes yoldaşlara izah edilmiştir. Vasiliyev ve Rafes, bunların %75'inin doğru olduğunu beyan ettiler, ancak hiçbir önlem almadılar, tersine her şey önceki gibi süregitti.

Kendi kendini Partinin başkanı olarak tayin eden Doktor Şefik, yurtdışından geldikten sonra, Partimizin üyelerinin ve öğrencilerin toplantısına kendini tüm bunları inceleyecek ve Partideki hastalıkların tümünü giderecek bir kurtarıcı olarak sundu. Bir diğer deyişle Partinin parçalanmasında hatalı suçlulardan biri, Partinin ve kendisinin yargıcı haline gelecekti.

Umutsuz bir Struveci olan Doktor Şefik, elbette komünist işçilere Merkez Komitesi'nin bir raporunu sunmak istemediyse de, silâh arkadaşı Nâzım (paşa), büyük bir öngörüyle, bu Merkez Komitesi'nin teorik ve pratik bakımdan en gelişkin muhalifini oturumdan çıkartmakta gecikmedi. Elbette, o anda, geçici olarak boyun eğmekten başka bir şey yapamadık.

Bu Merkez Komitesi'nin faaliyetinin sınıfsal özü, özellikle hükûmetin *"Aydınlık"*ı kapatmasından sonra (ölü rolünü oynadı, artık gidebilir) açık ve tartışmasız bir hale geldi. Bu küçük gazetenin kapanmasıyla birlikte, Merkez Komitesi'nin sırtında gazeteden başka bir şey olmadığı, herhangi bir Parti aygıtının, az veya çok sağlam bir teşkilâtın bulunmadığı tümüyle açığa çıktı. Merkez Komitesi'nin kimi "sevgili" üyelerinin hapiste olması bir anlam taşımaz. Doktor Şefik'in teminatlarına göre, iki veya üç ayda bunlar özgürlüklerine kavuşacak. Bu anlaşılır bir şey! Türk burjuvazisi, Merkez Komitesi'nin böylesi "komünist" üyelerine artık bir daha ihtiyaç duymayacak mı?... yalnızca hapiste olduklarında değil, ama özellikle dışarı çıktıklarında!! Tüm diğer üyeler, İstanbul'daki ve Almanya'daki soylu akrabalarına sığınmak için sihirli zamanı bulmuşlar. Tutuklama öncesinde (belki de iktidarda bulunan birinin sevgisiyle) önceden uyarılmış olan 3.ncüsü keyifli işini sürdürmek üzere SSCB'nin konukseverliğinden yararlanmıştır.

Doğu Seksiyonunun çalışanlarına bu olgular için aynı açıklamalarla birbirimizin ardından daha bu yılın Temmuz ayında bir çok kez başvurduk; ancak ya belirsiz formel bir tutumla ya da tehditlerle karşılaştık.

Türkiye'nin uyanmakta olan işçi sınıfının artan aktifliği ile Parti'nin düşman yönetiminin küçük burjuva pasifliği arasındaki çelişkilerden kaynaklanan Türk Komünist Partisi'nin bunalımları, aktif işçi militanlar ve Partimizin kurucuları olarak bizleri, proletaryanın Partisini parçalayan, yapay olarak oluşturulmuş blöflerle Komintern'i kandıran Türk Partisi'nin burjuva işbirlikçisi (papuçika) politikasına karşı Türkiye proletaryasının ve Komintern'in çıkarları için en enerjik ve başkaldırmış protesto sesimizi yükseltmek zorunda bıraktı.

Türk proletaryasının çıkarları, Türk Komünist Partisi yönetimine karşı Komintern Doğu Seksiyonunun davranış hattının kaçınılmaz olarak gözden geçirilmesini gerektirmektedir; bu hattın hataları Beşinci Kongre'den önce ve sonra birçok kez belirtilmiştir.

Biz aşağıda imzaları bulunan Türk Komünist Partisinin üyeleri, disiplinli militanlar olarak, bu hattın uygulanmasına engel olmamakla kalmadık, aynı zamanda Merkez Komitesi'nin hataları ve suçları miktarca birikerek Parti yönetiminin niteliğini değiştirinceye kadar bu hattı çiğnemedik.

Gelecek için, nesnel olarak Türk işçi hareketi içinde burjuvazinin bir ajansı haline gelen böylesi bir yönetime göz yummak, sınıfımıza karşı cinayet işlemek olur. Kimi üyelerinin ellerine işçi kanı bulaşmış böylesi bir Merkez Komitesi'nin yönetiminin varlığına göz yummak, proletaryaya karşı bu suçlara iştirak etmek anlamına gelir.

Gelişmelere seyirci kalamaz, Komintern Doğu Seksiyonu aygıtının yardımıyla Partimizde kesin değişikliği elde etme girişimimizin yararsızlığını göremez ve Vasiliyef yoldaşın arzuladığı gibi sessiz kalamazdık. Bu nedenledir ki, tarafımızdan alınmış her türlü önlemin tarihsel sorumluluğunun eksiksiz bilincine sahip olarak, bu açıklamayla dünya devrimci proletaryasının sınanmış emektar rehberleri olarak siz değerli yoldaşlara sesleniyoruz.

Bu çerçevede, hâlihazırdaki Parti Merkez Komitesi'ni fiilen yok sayarak, faaliyetini genel olarak antibolşevik, Struveci, Zubatovcu, Türkiye işçi sınıfının çıkarları ve Partinin gelişimine zararlı olarak değerlendirerek, elleri komünist işçilerin kanına bulanmış böylesi MK üyeleriyle işbirliği yapmayı tümüyle olanaksız bularak, aşağıdaki taleplerde bulunuyoruz:

1) Partimizin göçmenleriyle, Suphi yoldaşın çalışma arkadaşları olan kurucularıyla ve KUTV'deki komünist işçilerin temsilcileriyle bir acil Konferans toplamak; yoldaşlar, Bakü'den İdris, Tiflis'ten Nevşirvanov, Moskova'dan Ulaştırma Mühendisliği Enstitüsü'nden Süleyman Nuri, Moskova'dan Roland, KUTV Moskova'dan Abdurrahman, Hamit, Yani, Hayat (kadın), Bakü'den Nureddin, Bakü'den Akif, Erivan'dan Bedros Torosyan.

Bu yoldaşlardan bir bölümü (1918 ve daha öncesinden) RKP'nin de üyesidirler. Parti'de ve Sovyetler'de sorumlu işler yapmaktadırlar.

Tüm diğerleri en gelişmiş militan işçilerdir. Acil Konferansın başına, teorik hazırlığa sahip eski Rus bolşevik yoldaşlardan biri Komintern tarafından tayin edilmelidir; ancak bu kişi, eski Merkez Komitesi'ne sürekli destek vererek ve bizim hakkımızda takibat yürüterek halen uzlaşmacı tutumunu ortaya koymuş olan Komintern'in Doğu Seksiyonu'nun bugünkü çalışanlarından (Vasiliyef, Briquet, Kitaygorodski) biri olmamalıdır.

Konferans öncelikle aşağıdaki sorunları inceleyerek Parti Kongresi'ni hazırlamalıdır:

a) programın teorik bölümünün hazırlanması,

b) asgari programın gözden geçirilmesi,

c) köylü ve millî ekalliyetler sorunundaki politikanın tezlerinin hazırlanması,

d) sendikal tek cephe sorunu ve bunun kazanılması,

e) fabrika ve atölye hücreleri modeline dayalı olarak Partinin reorganizasyonu,

f) Parti tüzüğü ve Partide işçilerin teşkilât ve yönetim hegemonyasını sağlayacak biçimde sosyal bileşimin iyileştirilmesi,

g) Parti'nin gizli aygıtının düzenlenmesi ve bir gazete ve derginin organizasyonu,

h) Mali sorun

i) KUTV'daki Türk komünist işçilerin eğitim programının gözden geçirilmesi.

Sürgün edilmiş yoldaşların ve ölüm ve intihar nedenlerini ve KUTV'daki Türk seksiyonunun durumunu nesnel olarak incelemek için özel bir komisyonun tayini.

2) SSCB'nin değişik bölgelerine KUTV'dan sürgün edilmiş Türk öğrencilerin Moskova'ya geri dönmesini sağlamak.

3) Cevat ve Cevatçılar hakkında Bakü'deki Salih Zeki yoldaşın ve Tiflis'teki Zakçeka'nın gizli belgelerini talep etmek.

4) Merkez Komitesi'nin hâlihazırdaki üyelerinin buradaki ve İstanbul'daki çalışma ve yaşama tarzları hakkında Moskova GPU'su Doğu Seksiyonunun gizli bilgilerini talep etmek.

5) Tarafımızdan Cevat, Nâzım, Sadrettin Celâl, Şefik ve şürekası hakkında hükûmet ve burjuva çevreleriyle ilişkileri konusunda belirtilmiş olgular ve kuşkuların gözden geçirilmesi bitinceye kadar, bunların Partimizde kalması sorunu açıkta tutulmalıdır. Ancak sizden hangi katılımla olursa olsun bunları ivedi olarak Parti yönetiminden ayırmanızı ve hiçbir durumda, önerilen Konferans'ın kapalı oturumlarına kabul etmemenizi rica ediyoruz.

6) Komintern, Parti Kongresini çağırmalı ve gelecekteki merkez komitesi için genel olarak işçi ve eski Parti kurucuları gibi onların güvenine sahip unsurlardan yeni bir yönetim grubu oluşturmalıdır.

7) Parti Kongresi açılıncaya kadar, Komintern aşağıdaki yoldaşlardan oluşan yeni bir geçici Merkez komitesi oluşturmalıdır: SSCB'de bulunan ve adaylıklarını daha sonra önereceklerimiz arasından 3 yoldaş, İstanbul işçi militanlarından 2 yoldaş ve 1 Komintern temsilcisi. Nihayet bir kez daha Komintern'in Doğu Seksiyonu çalışanlarının (Vasiliyef, Briquet, Kitaygorodski) Türk partisi konusundaki tutumunun doğru olmadığını vurgulamayı gerekli görüyoruz. Hatalarının anlamı, Rus Bolşevik Partisi'ne üye olmakla birlikte, Türk proletaryasının yukarıda adı geçen papuçiklerinin Marksist lafazanlığının müziğinde, hâlihazırdaki zaferini kutlayan, ancak geleceğinden korkuyla titreyen ulusal burjuvazinin ideolojik bağrından çıkmış Türk Struveciliğinin bir senfonisinden öte bir şey bulmamalarıdır.

Doğu Seksiyonundaki yoldaşlar hatalarının özünü kavramışlarsa da, elbette Radek'in taktiğinin bilinen bir yöntemini uygulamışlardır: Her şeyi bilmek, ancak Komintern'in yöneticisi yoldaşlara hiçbir bilgi vermemek.

Eğer ancak bugün bu yoldaşlar bunların %75'inin doğru olduğunu açıklıyorlarsa, bu onların politik yetişkinliklerine onur getirmez. İşte bu nedenledir ki, bize, siyasî olarak ve samimiyetle daha iyi eğitim görmüş Rus yönetici yoldaşlar vermenizi rica ediyoruz.

Komintern, burada belirtilen sorunlar çerçevesinde tüm Parti teşkilâtlarında geniş bir tartışmayı gerekli görürse, bu durumda, Türkiye'de çalışan yoldaşlarımızın da bu tartışmaya katılmalarına olanak vermek üzere, bize bu tartışmayı (ihtiyatlı bir biçimde) basında da yürütme izni vermenizi rica ediyoruz. Basındaki tartışmanın yönetimi elbette yeni Merkez Komitesi'nin ellerinde olmalıdır. Belirtilen tüm olgular, gerektiğinde adlarını verebileceğimiz bir takım Rus yoldaşlar tarafından da, umduğumuz gibi, doğrulanabilir. Ayrıca, gerekiyorsa bu yoldaşlar size bizim hakkımızda da bilgi verebilirler. Bakü'deki eski Parti yöneticisi yoldaşlar, ayrıca Mikoyan, Orconikidze ve Lominadze yoldaşlar da Süleyman Nuri yoldaşı tanırlar.

Herhangi bir korku duymaksızın bu açıklamanın altına imzalarımızı koyduk. Üzerimize yeni bir baskı gelirse, son tahlilde bizleri sizin savunacağınızı ve burada ve Türkiye'de bulunan militan Türk işçilerinin bunlara karşı direneceğini umuyoruz.

Türkiye'deki yoldaşlar, bunların yanısıra Bakü, Tiflis, vb.'de çalışan TKP üyesi diğer yoldaşlar bu açıklamayla ilgili imzalarını göndereceklerdir.

Sesimizin, analizimizin, özetimizin, öneri ve perspektiflerimizin hatasızlığına inandığımız gibi nihaî zaferimizden de emin bulunuyoruz; zira Türkiye işçi sınıfı ve onun Komünist Partisi, Komintern'in yönetimi altında, Struvecilikten, Brandlerizmden, Hilmicilikten ve doğmakta olan komünist harekete eşlik eden diğer hastalıklardan kurtulacaktır.

En sıcak komünist selâmlarımızla,

[El yazısı son paragraf "Hilmicilik" dışında aynen yinelenmiş]
(İMZALAR)

1. Hilmi Rıza
2. ??
3. ??
4. Farok Kadafary
5. ??
6. Krimski
7. ??
8. ??
9. Abdurrahman

10. ??
11. Roland
12. Süleyman Nuri
13. ??

EK

1. TÜRK KOMÜNİST PARTİSİNİN HÂLİHAZIRDAKİ MERKEZ KOMİTESİNİN VE TARAFTARLARININ SOSYAL BİLEŞİMİ
2. MUHALEFETİN SOSYAL BİLEŞİMİ

1. Merkez Komitesi'nin Bileşimi

1. SADRETTİN CELÂL (Abdülhamit'in eski Sadrazamı ve Karşı İstihbarat Kumandanı General Celâl Paşa'nın oğlu)
2. NÂZIM [Hikmet] (General Hikmet Paşa'nın oğlu)
3. VÂLÂ [Nurettin] (General Nurettin Paşa'nın oğlu)
4. FAHRİ, subay (General Fahri Paşa'nın oğlu)
5. ŞEVKET SÜREYYA [Aydemir] (General'in oğlu)
6. DOKTOR ŞEFİK [Hüsnü] (Tüccar soylusunun oğlu)
7. HÜSEYİN SAİT (Tüccar ve tüccarın oğlu)
8. AHMET CEVAT [Emre] (Spekülatör, eski din hocası)
9. DOKTOR CEVDET [Baytar Ali Cevdet] (Doktorun oğlu)
10. HALİM [Hasan Âi] (Eski Askerî Tıbbiye öğrencisi, Gerici Büyük Memurun oğlu, "işçi gençlik" yöneticisi)

2. Merkez Komitesi yandaşı, KUTV öğrencilerinin bileşimi

1. CEM (Geçen sene Ulusal Kulübün eski sekreteri)
2. ORHAN (subay, Parti üyesi, polis komiserinin oğlu)
3. SADIK (Parti üyesi, öğrenci, tüccarın oğlu)
4. MESRURE (Karanlık bir kadın)
5. İSMAİL [Bilen] (Eski kaçakçı, Bahriye Mektebi öğretmeninin oğlu)
6. MEHMET BAYTAR (asker)
7. ŞAKİR (işçi)
8. AZİZ [Hüsamettin Özdoğu](işçi)
9. FAİK (işçi)
10. HAKKI (işçi)

2. Muhalefetin sosyal bileşimi (KUTV öğrencileri)

1. MAHİR (ilkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle ihraç)
2. HAMİT (Sürgüne gönderildi, fakat gitmeyi reddetti)
3. ABDURRAHMAN (metalürji işçisi, işçi oğlu)
4. SALİM (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Vosnes Hükûmetine gönderildi ve isteyerek geri döndü)
5. MAZLUM (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)
6. ECVET (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)
7. RAİF (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)
8. ARİF (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)

9. FEYZİ (işçi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
10. ŞİNASİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Kazan'a gönderildi, isteyerek geri döndü, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)
11. RAŞİT (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
12. SERVER (işçi, Ekaterinburg'a gönderildi, soğuktan öldü)
13. NİYAZİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Bakü'ye gönderildi, protesto için intihar etti)
14. HAMDİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)
15. KERİM (köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Moskova'da kaldı)
16. FERİT (gazeteci, muhalefet nedeniyle ihraç, Tver'e gönderildi, Türkiye'ye gitti)
17. Doktor SELİM (Bu olayların ve soruşturmaların sonucunda delirdi)
18. HİLMİ (Moskova'da yaşıyor, işçi, fabrikada çalışıyor)
19. FARUK (ilkokul öğretmeni)
20. KRİMSKİ (tütün işçisi)
21. AKİF (metalürji işçisi, muhalefet nedeniyle ihraç ve Bakü'ye gönderildi)
22. İSA ABDULLAH (fırıncı, Türkiye'ye gönderildi)
23. HASAN (asker, köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gönderildi)
24. YANİ (metalürji işçisi -Rum-)
25. YORGO (metalürji işçisi Rum-)
26. DİNA (inşaat işçisi Rum-)
27. NİKO (genç işçi –Rum-)
ve diğer 6 Rum işçi.

PARTİ ÇALIŞMASININ DIŞINDA BIRAKILMIŞ YOLDAŞLAR, muhalefet nedeniyle
1. KÂZIM [Vanlı, Kip] (V. Kongre delegesi, Türkiye'ye gitti)
2. [Ziynetullah] NEVŞİRVAN (ilkokul öğretmeni, Parti teorisyeni, Moskova'dan uzaklaştırıldı, Tiflis'te çalışıyor, Tiflis Üniversitesi'nde profesör)
3. İDRİS (Partinin aktif militanı, ilkokul öğretmeni, Bakü Parti okulu idarecisi)
4. NURETTİN (ilkokul öğretmeni, Bakü Parti okulu öğretmeni)
5. SÜLEYMAN NURİ (Moskova Ulaştırma Mühendisliği Üniversitesi'nde öğrenci, demirci oğlu, 1918'den beri RKP üyesi, Bakü'de Partinin aktif militanı, SUPHİ'nin yakın çalışma arkadaşı, Komintern III. Kongre delegesi)
6. ROLAND (profesyonel devrimci, Parti kurucularından biri, İstanbul'daki kızıl sendikaların (Profintern üyesi) eski genel sekreteri, Profintern II. ve III. Kongre delegesi, Komintern III., IV. ve V. Kongre delegesi)
7. HAYAT (kadın ilkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle KUTV'dan çıkartıldı, Moskova'da kaldı, işsiz)
8. BEDROS (işçi, Türk hapisanesindeydi, Moskova'ya geldi, muhalefet nedeniyle KUTV'den çıkartıldı, Türkiye'ye gönderildi)
9. SALİH (müzisyen, KUTV öğrencisi, muhalefet nedeniyle Türkiye'ye gönderildi)
10. JOSEPH (genç, komünistin oğlu, muhalefet nedeniyle Parti çalışmasından uzaklaştırıldı)

Bu olgular Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nin "ZUBATOVCU" hattını yeterince gösteriyor. Gerekirse, hâlihazırdaki Türk MK'nin politik hattının, komünist işçilere her türlü marksist teorik eğitimi yasaklamayı ve işçi hareketinin başına ulusal burjuvazinin ajanlarını koymayı görev bildiğine ilişkin daha ayrıntılı kanıtlar sunabiliriz.[465]

465 ***TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,*** **CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 486-508 [2 nüsha][Fransızca].**

Solda Sükûn

1925 Şubatının ortalarında Doğuda patlak veren Şeyh Sait ayaklanması, dinî kisve altında bir Kürt milliyetçilik hareketini temsil ediyordu. O sıralar teşkilâtlanıp yayılmaya başlayan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da, Halk Fırkası'nın giriştiği siyasal devrimlere ve özellikle laikliğe karşı halk kitleleri arasında doğan tepkilerin aracı olmak yönelimini göstermeye başlamıştı. Hükûmet, bu yeni partiyle demokratik bir özgürlük düzeni içinde mücadele edebilmek için, ya attığı devrimci adımlarda gerileyecek ya da muhalefeti büsbütün kaldıracaktı. Kürt ayaklanmasının görünüşte bir dinî irtica temeline dayanması, bu hareketi hızla bastırmak isteyen hükûmetin daha geniş bir çerçeve içinde Halk Fırkası'na karşı belirmiş bütün tepkileri boğmasına yolaçmıştır. Yeni kurulan İsmet Paşa kabinesi, bir yandan Doğu'daki ayaklanmayı askerî tertiplerle tasfiye ederken, bir yandan da Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanarak her türlü muhalefeti söndürmüştür.[466]

Aydınlık'ın son sayıları (30 ve 31) yayımlandığında, Şeyh Sait ayaklanması henüz patlak vermemişti; ondan sonra çıkan *Orak Çekiç*'in son sayıları (6 ve 7) ise -gazetenin yalnız işçilerle ilgili olaylara bakmak ilkesini de çiğneyerek- ayaklanmaya karşı yazılara geniş yer ayırmış ve hükûmeti kayıtsız-şartsız desteklemişti. Buna rağmen, solcu çevrenin her iki organı da, başka birtakım muhalif ve sağcı süreli yayınlarla beraber, 12 Mart 1925'te Heyet-i Vekile tarafından kapatılmıştır.[467] Ankara hükûmetinin, İstanbul'daki solu susturmak için Doğudaki isyanı

---

466 4 Mart 1341 tarih ve 89 numaralı Takrir-i Sükûn Kanunu'nun birinci maddesi gereğince,
'İrticaa ve isyana ve memleketin içtimâi nizamını, huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâle bâis bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı, hükûmet, reisicumhurun tasdiki ile, re'sen ve idareten men'e mezundur.
İşbu ef'al erbabını, hükûmet İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir.'
Düstur (Üçüncü Tertip), cilt VI, s. 144.

467 *Aydınlık*'ın yasaklanışı hakkında bak. Aydemir, *Tek Adam*, III, s. 228. Burada *Orak Çekiç*'in adı geçmemekle birlikte, onun da *Aydınlık*'ın akibetini paylaştığını, *Akşam* gazetesinin bir haberinde Nâzım Hikmet'le ilgili olarak söylenen şu sözlerden anlıyoruz:
'... Heyet-i Vekile kararıyla seddedilen *Orak Çekiç* namındaki komünist gazetesinde uzun uzadıya makalât neşretmiş ve garip birtakım şiirler yazmıştır.' (22 Temmuz 1925), s. l- "Komünizm Tahkikatı'.
[Aslında 'garip' sanat şiirleri *Aydınlık*'tadır. *Orak Çekiç*'tekiler manzum hicivlerden ibarettir.] *Orak Çekiç*, ileriki yıllarda -8'inci sayıdan itibaren- illegal olarak yayımlanmaya devam etmiştir.
Ayrıca bak. 'Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Tatbikâtı - Beş Gazete ve Üç Mecmua Sed' Edildi.' *Cumhuriyet*, 7 Mart 1925. Bunlar, Trabzon'da çıkan *İstikbâl*, Adana'da çıkan *Sayha*, İstanbul'da çıkan *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *İstiklâl* gazeteleriyle, *Sebilürreşat*, *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergileridir.
(Birbuçuk yıl sonra İzmir suikastı girişimi nedeniyle asılacak olan) Erzurum mebusu Rüştü Paşa, Meclis'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nun 'makable teşmili'nieleştirmiş, 'Hükûmet, hürriyet-i matbuatı, kelâmı, içtimâı ihlâl etmemelidir' demiştir. *Cumhuriyet*, 12 Mart 1925.

vesile edişinde, *Aydınlık* çevresine rakip birtakım işçi örgütlerinin kışkırtmaları da etkili olmuş olabilir.[468]

Dergi ve gazetelerinin kapatılmasına imkân veren Takrir-i Sükûn Kanunu'nun, İstiklâl Mahkemeleri'ne de sevk yolunu açmış olması, *Aydınlık*'çıların başına neler gelebileceğini pek açık anlatıyordu.[469] Bunun üzerine, durumu sezinleyen yazarlardan Dr. Şefik Hüsnü ve Hasan Âli, daha Nisan ayında yurt dışına çıktılar.[470]

---

468 Örneğin, Etem Ruhi *Amele Sadası* gazetesinin bir başyazısında şöyle demektedir:
'Bugün memleketimizde ameleci, amele kahramanı gibi ortada dönen birtakım komünist taslağı küçük beyler görürsünüz ki bunların su içtiği kaynağın neresi olduğunu, hayat-ı ilme vukufu olanlar tamamıyle biliyor, işte bu kabil bazı küçük beylerin amele arasındaki bazı züppelikleridir ki, hükûmet ve millet nazarında amele hakkının tecelliyatına mani teşkil eden bir takım tereddütlerin husûlüne badi oluyor. Amele işi dediniz mi derhal herkes yan yan bakıyor. Amele meselesi dediniz mi, mutlaka altında bir Bolşeviklik var zannediliyor. Bu su-i zanları, bu şüpheleri amelemize tevcihe sebep olan hadiseler hiç şüphesiz birkaç komünist taslağı gencin, hayat-ı beşer ve onun felsefesi hakkında zerrece malûmatı olmayan, hayat namına yalnız Lenin'in veya Karl Marx'ın kitaplarını okumuş ve yalnız ona Allah gibi tapmış birkaç safdil çocuğun, Türk amelesine getireceği zararları hiç de takdir edemeyen çocukça nümayişleri, Rus Çekalarını taklide özenen yoldaşlık züppeliğidir.'
'Türk Amelesi Gözünüzü Açınız,' *Amele Sadası*, No. 3 (2 Mart 1341), s. 1. Haftalık *Amele Sadası* gazetesi, 12 Şubat'ta çıkmaya başlamıştır. Bulabildiğimiz en son sayısı (No. 9), 16 Nisan tarihini taşımaktadır. Bu organın da, komünist aleyhtarı tahrikâtına rağmen, 1925 baharının yasaklama furyası içinde eriyip gittiği anlaşılıyor.
[Etem Ruhi ve *Amele Sadası*'nın "*Aydmlık-TİÇSF*" çevresine karşı çıkışının yeni bir şey olmadığını, eskiden beri, özellikle Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan bu gruba saldırılar yapıldığını unutmamak gerekir. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 131-36'da özetlenen, Emiroğlu'nun (H. Hilmici) "Sosyalist Fırkası ve Muarızları" başlıklı ve "Cici Beylere" ithaflı bir yazısı *(Haftalık Gül Bahçesi*, No. l, 11 Teşrinisâni 1337), gerek muhteva, gerek üslup itibarıyla Etem Ruhi'nin tutumunu andırmaktadır.]

469 Komintern'ce verilen bilgilere göre: TKP 1925'teki tutuklamalardan önce *Aydınlık* adlı yasal bir aylık teorik organ (1.500 tiraj), aynı adla [*Fevkalâde Amele Nüshaları*] bir işçi organı (3.000 tiraj), *Orak Çekiç* diye bir haftalık gazete; ayrıca yasadışı bir organ yayımlamaktaydı. Bunlardan başka beş tane yasal risale (toplam tiraj 15.000) ve birçok yasadışı risaleler çıkarmıştı. Parti, Kemalist özgürlüğün değerini abartarak 1924'te bütün aygıtını yasallaştırmış ve bu yargılama sonucunda geniş ölçüde zayıflamış ve çözülmüştür. *The Communist International: Between the Fifth and the Sixth World Congresses, 1924-28* (London, 1928), s. 404.

470 Anlaşıldığına göre, Dr. Şefik Hüsnü, Almanya'ya; Nâzım Hikmet ve Hasan Âli, Rusya'ya gitmiştir. [Babayev, Nâzım üstüne yazdığı biyografide, TKP'nin bu sıralar Nâzım Hikmet'i İzmir'de bir yeraltı basımevi örgütlemesi için görevlendirdiğini; ozanın ancak Temmuz ya da Ağustos ayında partinin isteği üzerine, gizlice Sovyetler Birliği'ne geçtiğini belirtiyor: s. 114.] Bkz. Attila Coşkun, *Siyasal Yaşamından Kesitlerle — Nâzım'ın Davaları* (Cem Yay., 1989), s. 27: "Nâzım'in İzmir'deki Gizli Yaşamı." Nâzım Hikmet'in İzmir'de yürüttüğü çalışmalarla ilgili 14 Eylül 1925 tarihli raporu için bkz. Erden Akbulut, *Koümintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), s. 41-43.] Mahkeme kararında, bunlarla birlikte "firari" sayılan Ali Cevdet'e gelince, o 1924 güzünden beri Türkiye'de bulunmuyordu, çünkü 1919'da yarım kalan Veterinerlik öğrenimini tamamlamak üzere, hükûmet tarafından Almanya'ya gönderilmişti.
Ali Cevdet, bu durum karşısında Berlin'den yurda dönmeyerek Sovyetler Birliği'ne sığınmıştır. Dr. Şefik Hüsnü anılarında onunla ilgili olarak şunları söylüyor: "Cevdet Rusya'ya hicret ettiği zaman ihtisasını henüz bitirmişti ve Rusçayı da bilmiyordu. Rusya'da kısa zamanda dil öğrendi. Bir müddet sonra da işittik ki, Moskova Üniversitesinde profesör olmuş."
(Bak. Kâzım Alöç, "İfşa Ediyorum - I," *Yeni Gazete*, *20* Nisan 1967.) Ali Cevdet, ayrıca Komintern'in Türkiye Seksiyonunda çalışmış ve birkaç kere de gizlice memlekete girip çıkmıştır.

Gençlik Hareketi

TÜSTAV Komintern Arşivi'nin Komünist Gençlik Enternasyonali bölümü Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Banu İşlet ve Cemile Moralıoğlu Kesim'in çalışmalarıyla Sosyal Tarih Yayınları tarafından 2 kitap halinde derlenerek yayımlandı.[471] Biz gençlik ile ilgili, biri Fahri [Baytar Ali Cevdet] ve diğeri Halim [Hasan Âli Ediz] tarafından kaleme alınmış 2 raporu aktaracağız. TKP'nin aynı zamanda MK Siyasi Büro üyesi olan Fahri'nin kaleme aldığı ilk rapordan öğrendiğimize göre 1 Mayıs 1923'ten bu yana TKGB adına gönderilmiş raporlara cevap alınamıyor; bu da yaklaşık 1 yıldır Türkiye'deki gençlik faaliyetinin doğrudan TKP MK yönlendirmesi altında yürütüldüğü anlamına geliyor. Fahri bu bir yıllık faaliyeti özetlediği raporunun sonunda bundan sonraki çalışmalar için gerek duydukları harcamalarla ilgili bütçeyi de gönderiyor. Fahri'nin raporundan görüldüğü kadarıyla TKGB'nin taşra faaliyeti aynı zamanda TKP'nin işçi çalışmasının da belkemiğini oluşturuyor. Gençlik faaliyetinin ardında yer alan raporda ise TKP'nin gelişimi ve mevcut teşkilâtları hakkında bilgi veriliyor.

* * *

7 Nisan 924
İstanbul

Komünist Gençler Enternasyonali'ne

Aziz Yoldaşlar

Bir Mayıs 923 tevkifatından sonra yazdığımız müteaddit mektuplar cevapsız kaldı. Gönderdiğimiz raporlardan bir netice çıkmadı. Aradan geçen bu müddet zarfında şüphesiz ki biz boş durmadık. 1 Mayıs'tan sonraki hadisâtı hülâsa olarak bir defa daha yazıyor ve bu raporumuzu nazar-ı dikkate alacağınızı ümit ediyoruz.

921 senesinden itibaren organize bir kuvvet halinde faaliyete girişen "Türkiye Komünist Gençler Birliği"nin 1 Mayıs 923 tevkifatına kadar yaptığı işler hakkında kâfi bir malûmatınız vardır. Mayıs'ta en mühim arkadaşlarımızın tevkif edilmesi, hariçle olan bütün liyezonlarımızın felce uğraması, gençlik hareketini muvakkat bir zaman için faaliyetten mahrum bıraktı. Arkadaşlarımızın muhakemesi ve burjuva terörü ile geçen Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında hiçbir faaliyette bulunulmadı. Ancak, tevkif edilen arkadaşlar yerine tâli derecedeki arkadaşların ikamesi, mütebakî kuvvetlerin tensiki ile vakit geçirildi. İllegal olarak neşredilen üç

471 Banu İşlet-Cemile Moralıoğlu Kesim, *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1935*, Sosyal Tarih Yayınları, 2014 ve Emel Seyhan Atasoy-Meral Bayülgen, *Türkiye Komünist Gençler Birliği Yayınları (1920-1925)*, Sosyal Tarih Yayınları, 2015.

gençlik mecmuası (bir) tane olarak neşredilmeye başlandı. 923 Eylül'ünden itibaren gençler, tekrar faaliyete başladılar. Takibata uğradıkları için çalışamayan arkadaşların bir kısmı yeniden çalışmaya başladılar. Onların avdeti ile kuvvetlenen teşkilât daha fazla tevsi ve tensik edildi. İşlerin daha muntazam gidebilmesi için, teşkilât ve propaganda ile uğraşmak üzere beş kişilik bir "Teşkilât ve Propaganda Bürosu", dört kişilik bir "Neşriyat Bürosu" vücuda getirildi. *"Genç Komünist"* ismindeki illegal mecmua çok iyi bir şekilde intişara başladı. Bu devrede gençlik hareketi en ziyade mektep talebesi ve işçi gençliği arasında, hassaten Darülfünûn'un muayyen şubelerinde vüsat kesbetti. Arkadaşların komünizm nazariyatı sahasında daha fazla malûmat edinebilmeleri için, bütün arkadaşların (Marksist Kurjokları-Grupları-)ndan geçmeleri hakkında bir karar verildi. Ve gençlik arasında müteaddit kurslar teşkil edildi. Bu kursların teşkilinde Moskova'da Şark Darülfünûnu'ndan gelen arkadaşın çok kıymetli muavenetleri oldu. Aynı zamanda amele arasına girmek için de çalışılıyordu. Bu suretle, tramvay, şimendifer işçileriyle, Yedikule şimendifer fabrikasındaki işçiler arasında makinist, şoför gibi arkadaşlarımızın vücutlarından istifade ederek oralarda (amele hücreleri) teşkiline başlandı.

Kitap, yer, velhasıl bütün maddî vesaitsizliğe rağmen her geçen gün gerek hücre, gerekse arkadaş adedini arttırıyordu.

İstanbul haricinde de, işçilerin nispeten kesif bulundukları yerlerde de faaliyette bulunmak lüzûmunu hisseden gençlik, İzmir, Ankara'daki dağınık işçi kuvvetlerini de toplamaya uğraştı. Bu maksat için faaliyette bulunmak üzere İzmir'e birkaç arkadaş da gönderildi. Ve oradaki İmâlat-ı Harbiye amelesi arasında hücreler teşkil edildi. Bundan maada, İzmir Sanayi Mektebi'nde, İzmir Lisesi'nde de hücreler vücuda getirildi. Ankara'daki tevkifattan sonra tamamıyla inhilâl eden Ankara hareketi, birçok teşebbüslerimiz neticesinde canlanmaya başladı. Bu suretle Ankara'daki amele ile de temas ve rabıta tesis edildi. Bu faaliyetlerimiz neticesinde İstanbul'dan maada, İzmir, Ankara, Kayseri, Adana, Eskişehir gibi şehirlerde ufak hücreler vücuda getirildi ve bütün bu yerlerdeki hareketler, gençlik hareketine rabtedildi.

Mamafih onlarla mevcut münasebetimiz ve rabıtamız maddî vesait iktizasından dolayı çok müşkül bir tarzda yapılmaktadır.

Son bir iki ay zarfında gerek mekteplerde, gerekse amele arasındaki hareketimiz çok genişledi. Gençliğin kemî ve keyfî kuvvetleri 1 Mayıs 923 hareketinden on misli fazla büyüdü.

Bu hareketimizi tevsi ve mevcudu idame için çok acil bir muavenete ihtiyacımız var. Bize yapılacak muavenet bütün Anadolu'ya râci bulunmaktadır. Zira Anadolu'daki bütün yoldaşlarımız gözlerini İstanbul'a dikmiş, buradan yapılacak muavenete intizardadırlar. Bütün vesaitsizliğe rağmen illegal çıkarmakta olduğumuz *"Genç Komünist"* mecmuasını neşre devam ediyoruz.

Maddî muavenetiniz vâki olduğu takdirde on beş günde bir intişar etmek üzere legal bir gençlik mecmuası neşredeceğiz. Bundan maada, şimdiye kadar Türkçe lisanında intişar etmemiş komünizme ait mühim birçok eserleri de peyderpey neşretmeye başlayacağız. Anadolu'nun işçi merkezlerinde seksiyonlarımız ve muhaberemiz bulunmasına rağmen iyi bir liyezonumuz mevcut değildir.

Bunun için de, legal bir işçi kütüphanesi tesis etmek istiyoruz. Bu kütüphane, münhasıran işçiliğe ve komünizme ait her lisanda mevcut eserleri bulunduracak, aynı zamanda Anadolu şehirleri ve hariçle münasebette bulunmak için, müracaat için iyi bir merkez olacaktır.

Legal intişar edemeyen kitapları da ayrıca illegal olarak neşretmek istiyoruz. Bütün bunlardan maada, gizli içtimalar için gizli bir büronun vücûdu da lâzımdır.

Evvelce, Viyana ve Berlin'den Fransızca ve Almanca kitap ve resail hakkında yardım görüyorduk. Bugün onlardan da bir muavenet görmüyoruz. Yine eskisi gibi, bu gibi kitap ve resailin yazacağımız adreslere gönderilmelerinin teminini rica ederiz.

Aynı zamanda oradaki Şark Darülfünûnları kurslarını itmam etmiş Türk arkadaşların acilen buraya gönderilmelerini rica ederiz. Onların avdetiyle beraber biz oraya birçok arkadaşlar gönderebiliriz.

Yukarıda yazdığımız hususatın temini için altı aylık bir bütçe tertip ettik. Aşağıya derceediyoruz. Aynen kabul edileceğini ümit eder ve peşinen teşekkürlerimizi takdim ederiz.

Türk Lirası		
60	On beş günlük bir gençlik mecmuası	60
60	Ayda dört forma kitap	60
40	Mecmua için legal bir büro	40
40	Büro için bir militan	40
20	Bir İşçi Kütüphanesi (kira)	30
30	Kütüphane için bir militan	30
50	İllegal neşriyat için	50
20	İllegal büro	20
20	Kırtasiye ve sair zaruri masarif	20
300	Ayda	350
		6
350		
Altı ayda	6x350 =	2.100
	400 kütüphane tesisi için	
	2.500	

Altı aylık 2.500

Altı aylık bütçemizin yekûnu olan (2.000) iki bin lirayı ve teferruatını yazdık. Faaliyetimizin sekteдâr olmaması için acilen gönderilmesini şiddetle rica ederiz. Komünist selâmları.

Türkiye Komünist Gençler Birliği
namına
Fahri[472]

* * *

[Sayfanın ortası silik, okunmuyor]

1- Son bir sene zarfında, Türkiye'de mevcut gruplar arasında bir vahdet husule gelmiş ve bütün uzuvlar tek bir parti etrafında toplanmışlardır.

2- Bu toplanma keyfiyeti kısmen hadisatın sevkiyle [.....] vücut bulmuş, kısmen de Komintern'in bu sahada vâki olan müteaddit direktifleri neticesi olmuştur.

3- Hadisâtın sevkiyle vâki olan toplanma, teşkilâtı inhilâl etmiş veya dağılmış [Ankara, Ulİ [Bİİ]] olan iyi uzuvların bi'z-zarure mevcut olan veya [.....] tek bir teşkilâta iltihakları tarzındadır.

472 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 637-638 [Eski Türkçe].

4-Bugün bu suretle merkezi İstanbul'da olan ve Anadolu'nun muhtelif yerleriyle Rumeli'de ufak şubeleri bulunan tek bir parti vücûda gelmiştir.

-Mevcut Diğer Teşkilâtlar Ne Oldu?-

5- Evvelce mevcut olan [UİT/Bİİ] adlı teşkilât, millî hükûmetin İstanbul'da teessüsüyle faaliyetten çekilmiş ve ihtiva ettiği uzuvlar, kısmen Yunanistan'a, kısmen de Rusya'ya ilticaya mecbur olmuşlardır. Memlekette kalan pek az miktardaki arkadaşlar da Türk partisine iltihak ve onun direktifi altında çalışmışlardır.

6- Yine İstanbul'da mevcut olduğu zannedilen (Yahudi Grubu) namını alan grup da iki ay evvel davetimiz üzerine teşkilâtımıza müracaat etmiş ve direktif istemiştir. (10) tane olan ve kısm-ı azamı bankalarda bulunan uzuvlarını partimize takdim ve direktifleri altına vazetmişlerdir...

7- (İsmail Hakkı) namındaki avantürist adam evvelce Komintern mümessilinin de bulunduğu bir kararla partimizden tard edilmiştir. Bugün kendisi çalışmadığı gibi 'nin [*orijinal metinde boş bırakılmış*] bir uzvu da değildir. Bir zamanlar, evvelce (UİT/Bİİ)'ye merbut olan ve bunun inhilâliyle nihayet bize iltihak eden (7) kişilik Rum gençleriyle teşrik-i mesaî etmiş ise de nihayet oradan tard edilmiştir ki şimdi bu (7) kişilik Rum gençleri bize iltihak etmişlerdir.[473]

8- [*bir satır silik, okunmuyor*] hiç kimse kalmamıştır. Müstesna olan bir iki kişi de İstanbul'dadır. Sabık parti mensuplarının birçoğu iltica etmiş, iltica etmeyenler gayet pasif bir vaziyet almışlardır. Bugün Ankara'da ayrı bir parti veya taazzuv yoktur. Mevcut olan hareket bizim arkadaşların idare ettiği ve bizim şubemiz olan bir harekettir.

-Türkiye Komünist Partisi'nin Teşkilâtı-

9- Türkiye Komünist Partisi'nin merkezi İstanbul'da olmak üzere Anadolu'da, İzmir, Adana, Ankara, Eskişehir, Erzurum ve Rumeli'de Edirne'de ufak şubeleri vardır.

-Partinin İstanbul'daki Faaliyeti-

10- Parti İstanbul'da vücûda getirdiği (20) miktarındaki kurjokuyla [*kurjok-grup*] hassaten amele teşkilâtları arasında faaliyette bulunmaktadır. Bu kurjoklar Rumeli şimendifer amelesi arasında, Yedikule şimendifer fabrikasında, tramvaycılar arasında, dok amelesi arasında, İstinye amelesi arasında, seyr-ü sefain, şoförler, tramvaycılar, Sanayi Mektebi talebesi arasında bulunmaktadır. Kurjoklar beşer kişiden mürekkep olup bir rehber tarafından idare olunmaktadır. Bu rehber parti arkadaşlarından bulunmaktadır. Bu kurjoklar asgari olarak haftada bir veya ikişer defa içtima etmektedir. Kurjoklarda iki esas mevzu-i bahis olmaktadır.

A- O haftada vukua gelen ve işçiye taalluk eden hadiseler. Dâhilî mesail.

B- Ameleyi tenvir edecek tarzda dersler. Manifest, Bukharin'in Elifba'sı [Komünizmin Alfabesi] ve Tezi geçilmektedir.

11- Hükûmetimizin ameleye karşı tesadüf edilebilen hareketi hemen hemen üç tarzdadır.

A- Ya tamamıyla ameleyi ihmal etmek.

B- Veya himayesi ve kontrolü altında bulundurarak ona istediği şekli vermek.

C- Veya cebir tazyik ve tedhiş ile onu dağıtmak.

İkinci ve üçüncü tarzın tatbikiyle ne de olsa amele hareketi [.....] yine inkişâf edebilir. Fakat en fena bir tarz-ı hareket olan birinciyi kabul etmekle hükûmet ameleye karşı çok fena hareket ediyor demektir. Bunun neticesi olarak Mesaî Kanunu bir türlü çıkarılamamıştır. Bunu bahane

473 İsmail Hakkı ile ilgili olarak bkz. Ön Okuma Parçaları, Türkiye Komünist Gençler Birliği. Ayrıca Balkan Federasyonu'ndaki konuşması da ilgili bölümde verilmiştir.

eden hükûmet işçilerin ufak bir hareketine müsaade etmemekte ve daima ortaya yapılacak olan Mesaî Kanunu'nu atmaktadır.

12- İntihabat müddetince büyük bir amele kitlesini himayesi altında bulundurmak menfaatini hisseden hükûmet intihabattan sonra artık, kitlevî bir amele kuvvetini lüzumsuz ve korkunç görmeye başlamış bi'n-netice Amele Birliği'ni tamamıyla ihmal ederek inkısamına sebebiyet vermiştir.

13- Dağılan Birlik yerine daha esaslı ve amelenin hakiki menfaatlerini müdafaa edebilecek bir teşekkül vücûda getirmek lüzûmuna kani olan parti, Birlik'te mevcut unsurlarla harekete geçmiş ve yeni bir birlik vücûda getirmeye başlamıştır.

14- Birliğin (16) kişi kadar olan heyet-i müessisesi meyanında (7) komünist arkadaş bulunmaktadır. Bu arkadaşlardan üçü tramvaycı, ikisi şimendiferci, biri dok amelesinden bulunmaktadır.

15- Tramvaycılar arasında: Şimdiye kadar kısmen Amele Birliği'ne dâhil bulunan, kısmen bi-taraf kalan, kısmen de kumpanyaya mensup bazı adamlar tarafından vücûda getirilen bir teşkilâtta olmak üzere üç gurup tramvaycı vardır.

16- Son zamanlarda parti, tramvaycılar içindeki arkadaşları vasıta-i faaliyete geçerek onları tek bir merkez etrafında şuurlu [?] bir teşekkül halinde toplamaya uğraşmıştır ve bu iş için tavzif edilen iki arkadaş çağırdıkları 40-50 kişilik tramvaycılar içtimaına gitmiş ve söz söylemiştir.

17- Bu yeni teşekkül etmek üzere bulunan tramvaycılar cemiyeti için nizamname bizim arkadaşlar tarafından vücûda getirilmiştir.

18- Yeni teşekkül eden Tütüncüler Cemiyeti'nde kâtib-i umumi, partimizden bir arkadaştır. Bu cemiyette mevzu-i bahis olan mesele, yevmiyeleri çok dûn olan kadın işçileri atmaktır. Şüphesiz ki partimiz bunun aleyhinde olup böyle fena bir hareket yerine vaziyeti müspet cihetinden imlâ' edebilecek bir tedbir göstermektedir. O da kadınların maaşını da erkekler seviyesine yükseltmek ve kadınları (kuvvet kırıcı) mahiyetten kurtarmak.

19- Dok amelesi Derneği heyet-i idaresinin en nafiz azası Partimize mensup arkadaştır.

20- Yine İstinye ve dok amelesi arasında münaza-ün fih bazı meseleleri halletmek vesilesiyle, orada da 40-50 kişilik içtimalara başlamışlardır. Çok yakında orada da komünist kurjokları yapılacaktır.

21- Rumeli şimendiferlerinde ve şimendifer fabrikalarında kurjoklarıyla faaliyette bulunan arkadaşlarımız orada cemiyete de nüfuz ederek cemiyet kasadarlığını Parti arkadaşlarından biri teşkil etmektedir.

22- İşçi mektepleri, Sanayi Mektebi, Darülfünûn ve liseler arasında da kurjoklarımız var.

23- Son zamanlarda kadınlardan mürekkep beş kişilik bir nüve vücûda getirilmiştir.

-İzmir'deki Faaliyetimiz-

24- İşçi kitlesinin İzmir'deki kesafetini nazar-ı dikkate alan Parti geçen sene oraya üç tane arkadaş göndererek orada faaliyette bulunmuş ve incirciler grevi ile İzmir şimendifercileri grevinde arkadaşlarımız mühim işler yapmışlardır.

25- Yine arkadaşlarımızın propagandası neticesi olarak oradaki (İmâlat-ı Harbiye) fabrikasında bir komünist hücresi tesisine muvaffak olunmuştur. Bu komünist grubu biraz daha genişleyerek bir namzet hücresi daha vücûda getirmişlerdir.

26- Aynı zamanda o fabrika dâhilinde bir amele cemiyeti bulunan ve (400) kadar mevcudu olan (hasta kasası) da bu grup tarafından vücuda getirilerek, hücre tarafından gayet inkılâpçı bir şekilde idare olunmuştur. Yine İzmir'de muallimler arasında, Sanatlar Birliği Mektebi'nde

taraftar arkadaşlar kazanılmıştır. İzmir-Kasaba Şimendifer Sendikası, İzmir mürettipleri tesirimiz altındadır.

27- Komünist hareketinin İzmir'de inkişâf edebilmesi çok mümkündür. Zira orada oldukça kesif bir amele kitlesi mevcuttur. Bunun için de Partinin iyi arkadaşlarından, organizatörlerinden birkaç kişinin gönderilmesi ve iyi bir arkadaşın da orada idareci olarak daimi bulunması lâzımdır.

-Ankara'da Faaliyetimiz-

28- Ankara partisinin inhilâliyle şuraya buraya dağılan uzuvlardan sonra da Ankara'da tek bir hareket mevcut değildi.

-Zonguldak-

Zonguldak madenlerinde henüz şuurlu hiçbir amele hareketi de yok. Yakın bir zaman için bunu oradan beklemek de mümkün değildir. Çünkü orada çalışan amele Anadolu'nun Şark havalisinden gelen adamlar olup çok geridirler. Mamafih orada vaziyetle yakından alakadar olan ve çalışan bir arkadaş bulunmaktadır. Oraya da kabiliyetli ve faal bir iki arkadaş gönderilebildiği takdirde ve bunlarla parti arasında sıkı bir rabıta tevlit edildiği takdirde belki istikbâl için bir şeyler yapılabilir.

-Balya Karaaydın-

Balya Karaaydın Madeni her geçen gün biraz daha inkişâf eden ve büyüyen bir iktisadî saha olmuşlardır. Orada da iyi bir amele hareketi yoktur. Bir arkadaşımız orada bulunmakta ise de henüz bir şey yapılmamıştır. Mamafih istikbâl için buradan iyi şeyler beklenebilir... Buradaki amele nispeten daha mesuttur.

-Türk Komünist Partisi Grevlerde Nasıl Çalışmıştır?-

Son vukua gelen grevlerde, Partimiz çok mühim roller oynamıştır. İstanbul'da yapılan Şark Şimendiferleri amelesinin grevi hemen hemen münhasıran Partimizin ve *Vazife* Gazetesi'nin teşvikiyle vücûda gelmiştir. Şark Şimendiferleri amelesi meyanında bulunan komünist arkadaşlarımız burada çok faal bir rol oynamışlar, çalışmak isteyen ameleyi dövmüşler, demiryollarını tahribe kadar varmışlardır. Hatta bunlardan iki kişi muvakkaten tevkif ve tahliye edilmişlerdir.

O zamanki (şimdi de odur) Şark Şimendiferleri Cemiyeti'nin heyet-i idaresi ve reisi olan (Aziz) her gün (*Vazife*) idarehanesine gelmekte ve direktif almakta idi. Hatta bunu hisseden burjuva gazeteleri, bunun da Bolşeviklik olduğunu iddia ve hareketi bastırmaya koyulmuşlardır.

-Mürettipler Grevi-

İstanbul mürettiplerinin grevinde çıkarılan (*Haber*) gazetesi ilk zamanlar hemen hemen bizim arkadaşların yazılarıyla dolmuştur ve (Mümtaz) (Kıvılcım) ve sair imzalarla çıkan inkılâpçı makaleler hep Parti arkadaşlarımızın yazılarıdır. Bilhassa patronların çıkardığı (*Müşterek Gazete*) nin hücumlarıyla bu malûmatın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

-İzmir Grevleri-

İzmir'deki incirciler ve şimendiferciler grevi esnasında orada bilhassa gönderilmiş arkadaşlarımız bulunmakta idi. Şimendifercilerin pek çok şuurlu bir tarzda hareket edişi, yapılacak (9) Eylül şenliklerine gelmiş paşaları yarı yolda bırakmaları, hep oradaki faaliyet neticesidir.

-Partimizdeki Cereyanlar-

Partimizde sağ ve sol cereyanlar mevcut değildir. Mevzu-i bahis edilen her mesele üzerine hiç şüphe yok ki münakaşalar yapılır. Fakat bu münakaşalar hiçbir vakit (sağ ve sol) fikirlerini ortaya atacak bir şekilde olmamıştır. *Aydınlık*'ın (21-22) nüshasındaki yazılarla evvelki nüshaları arasındaki fark, o zaman, tabiî bulunması lâzım gelen bir zaruret neticesi idi. Çünkü o zamanlar burjuvazi ile müştereken yürüdüğümüz yol henüz daha bitmemişti. Binaenaleyh bizim asgari programımızı teşkil eden bazı mevadd onların da hedeflerini teşkil etmekte idi. Fakat artık şimdi vaziyet değişmiş, burjuvazimiz inkılâbını bitirmiştir. Bizim katedeceğimiz müşterek yolumuz değişmiştir. Bundan sonra burjuvazimizin yapacağı herhangi bir hareket reaksiyondan başka bir şey olamaz. Binaenaleyh bizim, bundan sonra herhangi bir burjuva partisiyle müttehit cephe teşkil etmemiz imkânsızdır.

-Türkiye'de Komünist Hareketinin Genişlemesi-

Türkiye'de komünist hareketi bi'z-zarure genişlemek mecburiyetindedir. Burjuvazimiz yalnız ve rakipsiz kalmıştır. Burjuvazimiz Avrupa burjuvazisine yetişebilmek ve onlar kadar zenginleyebilmek için amelemizi namütenahi ve insafsızca istismar edecektir. Bu ise bizdeki amele hareketini mütemadiyen sola doğru sevk edecektir. Burjuvazi ile amele arasındaki bu mücadele bi'n-netice hükûmet ile amele arasındaki mücadeleye müncer olmaktadır. Bu ise, amelenin şimdiye kadar hükûmete karşı olan manasız itimadını sarsmaktadır. Şimdi bizim bu halet-i ruhiyeden istifade etmemiz ve hareketi genişletmemiz çok mümkündür.

-Etatizm-

Etatizm meselesi burada bizim propagandamızın mihverini teşkil etmeyecektir. Bu bizim için tâli ehemmiyeti haizdir. Buna fazla ehemmiyet vermekliğimiz Komünist Partisi'nin yapacağı şeyleri hükûmetin de yapabileceği kanaatini verdirmiş olur. Biz burada, diğer burjuva partilerinden ayrılmış olmak için etatizm meselesini, amele lehine olmak üzere isteyeceğiz ve burjuvazi ile aramızda böyle bir fark yapmış olacağız.[474]

* * *

Halim'in raporu 1924 Haziran başı ile 1925 Ocak sonu arasındaki dönemi içeriyor. Bir anlamda yukarıda verdiğimiz Fahri'nin raporunun devamını oluşturuyor. Halim, gençlik faaliyeti hakkında verdiği raporda Balkan Gençler Federasyonu'nun son kararları doğrultusunda yaptıkları yeni çalışmaları aktardıktan sonra, Türkiye'nin siyasi durumunu tahlil ettiği geniş bir rapor sunuyor. İç siyaset hakkındaki raporunu dış siyaset raporunun izleyeceğini belirtiyorsa da bu rapora ulaşamadık.

Türkiye Komünist Gençler Birliği Faaliyet Raporudur

Federasyonumuzun kongreye kadar, yani Haziran 924 tarihine kadar olan vaziyet ve faaliyeti delegemiz tarafından mufassalan izah edilmiştir. Haziran'dan Teşrinievvel tarihine kadar geçen zamanda yeni bir şey yapılmamış ve kongrenin mukarreratına intizar edilmiştir. Yeni bahsedeceğimiz faaliyet Teşrinievvel'den itibaren bugüne kadar olan faaliyetimizdir.

474 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm* 1, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 617-623 [Eski Türkçe].

Delegelerimizin avdetiyle beraber, federasyon SeKa'sında görüşülen mesele, teşkilâtın daha ziyade bir amele gençleri teşkilâtı olabilmesi keyfiyeti teşkil etmiştir. Esasen teşekkülünden beri amele arasında azamî faaliyet sarf etmeye gayret eden teşkilâtımız, kongre mukarreratından sonra bunun için daha fazla mesaî sarfına başlamıştır. Teşkilâtımız merkez-i sıkletin amele gençliği arasında olması lüzûmuna kani olmakla beraber, mektep gençliğinin de ihmal edilmemesi lâzım geldiği kanaatindedir.

Yeni Faaliyetimiz

Teşkilât Sahasında:

Türkiye Komünist Gençler Birliği, kongre mukarreratı neticesi olarak, amele kitleleriyle daha fazla temasa başlamış ve yeniden

İstanbul'da: Feshane fabrikası dâhilinde bir amele hücresi, Reji dâhilinde bir amele hücresi, Sanayi Mektebi'nde iki amele hücresi vücûda getirmiştir.

İzmir'de: Yakınlarda teşkilât işleri için İzmir'e gönderilen bir arkadaşımız, orada yirmi günlük bir mesaî neticesinde çok büyük muvaffakiyetler elde etmiş ve muhtelif fabrika amelesi arasında teşkilât vücuda getirdiği gibi, Sanayi ve Ziraat Mektepleri arasında genç amele hücreleri vücûda getirmiştir.

Edirne'de: Şimdiye kadar orada yapılan faaliyet neticesi olarak, partinin bir şubesi halinde legal bir (işçi yurdu) vücûda getirilmiş ve buna mülhâk olmak üzere (80) kişilik legal bir amele çocukları mektebi vücûda getirilmiştir. Yine burada bu işçi yurduna mülhak olmak üzere işçi spor teşkilâtları vücûda getirilmiştir. Merkezi Edirne'de olan bu işçi yurdunun bütün Trakya dâhilinde şubeleri bulunmakta ve orada bulunan bütün ameleyi etrafına toplamaktadır.

-Askerler Arasında Faaliyet-

Kongre mukarreratı neticesi olarak askerler arasında daha ziyade faaliyet lüzûmuna kani bulunan teşkilâtımız bunun neticesi olarak, Askerî Tıbbiye Mektebi'nde yeniden, ilk sınıflarda arkadaşlar kazandığı gibi ilk defa olarak Harbiye Mektebi'nde (Zabit Mektebi) dört kişilik bir hücre vücûda getirilmiştir...

Federasyonumuzu teşkil eden uzuvların %70'ten fazlası mektepli olmak dolayısıyla amele arasında çalışmak ve müessir olmak hususundaki bütün arzularımıza rağmen, mektepler arasında daha geniş bir surette müessir olmaktayız. Bunun neticesinde, Darülfünûn'da, işçi, Kondüktör Mekteplerinde birer hücre, Baytar Mektebi'nde iki hücre vücûda getirmiştir.

Son üç ay zarfında teşkilâtımıza (25) kadar uzuv daha iltihâk etmiştir.

-Darülfünûn Nümayişi-

Son zamanda Tramvay Kumpanyası'na karşı vâki olan ve polisle müsademe neticesinde üç Darülfünûn talebesinin yaralanmasıyla neticelenen büyük nümayişi bizim arkadaşlar idare ettiler.

Neşriyat Sahasında:

Federasyonumuz, neşriyat sahasında, maalesef faaliyette bulunmak imkânını elde edememiştir. Çünkü elimizde neşriyat vasıtaları yoktu. İllegal neşriyatta bulunabilmek üzere istemiş olduğumuz (poligraf-mimeograf) henüz gönderilmemiştir. Maddî muavenet ancak bir hafta evvel geldi ve onunla çok az iş yapmak imkânı vardır. Geçenlerde size gönderilen illegal neşriyatımız, en son neşriyatımızdır...

-Kitleye Nüfuz Meselesi-

Bize yazdığınız raporda çok mühim esaslara temas ediyor ve çok kıymetli fikirler veriyorsunuz!.. Yine bunlardan olmak üzere (Kitleye Temas ve Nüfuz) bahsi çok mühimdir...

Biz, bunun için şimdiye kadar müspet bir şey yapamadık. Mamafih birkaç aydan beri, bunu telâfi etmeye ve seri hamlelerle kitle arasına karışmaya çalışıyoruz.

1- (Türk Ocağı) -ki bu gençliğe milliyetperver terbiye veren bir müessesedir-'nın en faal azası bizim federasyonumuza mensup gençlerimizdir. Yakında Türk Ocaklarının iktisadî faaliyeti hakkında tezler yapılacaktır. Bunun için biz, yapacağımız iktisadî tezi kabul ettireceğimizi kuvvetle ümit ediyoruz... Yani, Türk Ocağı'nın müstakbel faaliyetinin hedefini biz, yapacağımız iktisadî tezle tayin edeceğiz...

2- Yine bugünlerde, İstanbul dâhilinde bir (talebe kulübü) teşkili fikri ortaya atılmıştır... Bu fikri kuvveden fiile çıkarmak için arkadaşlarımız faaliyettedir.

3- Darülfünûn ve Mekâtib-i Âliye Talebe Birliklerinde en faal azalar Gençlik Federasyonu'na mensup arkadaşlarımızdır.

-Amele Kulüpleri-

Son günlerde işçiler arasında faaliyetten numune olmak üzere işçiler için kulüpler tesisi meselesiyle uğraşıyoruz. Bu husus hakkında tramvay işçileriyle mutabık kalınmıştır. Şimendiferciler arasında da bir kulüp açılmak üzeredir. Buna takaddüm etmek üzere sendika merkezi binasında müsamereler vermekte ve kitleyi içtimaî hayata yavaş yavaş alıştırmaktayız.

Bizim işçilerimiz, dağınık bulunduklarından, tek ve merkezî bir kulüp etrafında toplanamazlar. Binaenaleyh semt semt, hatta bir sendika işçileri için münferit ufak kulüpler tesis etmek zaruriyetindeyiz.

Biz bu kulüplerin işçiler üzerinde terbiyevî bir tesir yapacağını kuvvetle tahmin ediyoruz.

Bizim işçilerimiz, şimdiye kadar daima cemiyetlerden ve içtimalardan uzak kalmışlar ve kahve köşelerinde vakit geçirmişlerdir. Biz tesis edeceğimiz kulüplerle işçilerimizi kahvelerden kurtaracağız.

-İşçi Gençliği Kulübü-

Arkadaşlarımız, münhasıran bu isim altında bir kulüp tesis etmek istiyorlarmış. Maalesef maddî müşkülât karşısında kalmaktayız. Bu sahada daha geniş maliyetlerde bulunmak mümkün iken maddî vesaitin mefkudiyeti karşısında hiçbir şey yapamıyoruz.

-Köylü Arasında Faaliyet-

Son zamanlara kadar köylülerle temasımız yoktu. Son zamanda bunlarla da temasa başladık. Ve bir takım arkadaşlarımızı muhtelif mevakie faaliyette bulunmak üzere gönderdik. Parti mecmuasında köylüler hakkında da yazılar yazmaya başladık.

Birçok ufak broşürlerle de köylüyü alakadar etmek istiyoruz.

-Taleplerimiz-

1- Muhtelif memleketlerdeki amele kulüplerine ait malûmat isteriz.

2- Eyaletlerde daha iyi bir şekilde faaliyette bulunmak için oralara arkadaşlar göndermek mecburiyetindeyiz. Bunun için maddî muavenet isteriz.

3- İşçi Gençliği Kulübü için muavenetinizi bekliyoruz.

4- İllegal neşriyat için bir (mimeograf) makinesi lazımdır. Burada bulunmuyor.

5- Fransızca ve diğer lisanlara ait kitap ve mecmua gönderiniz.

Komünist selâmları...

Türkiye Komünist Gençler Birliği
namına
Halim

925/1/26
Halim[475]

* * *

Le Rapport sur la Situation Politique de la Turquie [Türkiye'deki Siyasî Durum Hakkında Rapor]

I- Mukaddeme

Türkiye'nin vaziyet-i siyasiyesine ait olarak yazılan bu rapor suret-i umumiyede ikiye inkısam edilmiştir:

1- Siyaset-i dâhiliye

2- Siyaset-i hariciye.

Bu her iki grupta mevzu-i bahis edilen mesele iki şekilde vazedilmiştir. Evvela; hükûmet ve onun siyaseti, saniyen; halk ve halkın vaziyeti. Bu suretle vaziyet hakkında müspet ve sarih bir nokta-i nazara sahip olmak kabil olacaktır.

II- Dahilî Siyaset

Hükûmet: Hükûmet mevkiinde bulunan Fethi Bey kabinesi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kabinesidir. Binaenaleyh kabinenin dâhilî siyaseti fırkanın dâhilî siyasetidir.

Halk Fırkası- Türkiye halkı başlıca üç sınıfa ayrılır;

1- Kurûn-ı vustaî bir hayat süren ağalar ve şeyhler,

2- Gittikçe inkişâfa başlayan kasabalı tüccar ve sanatkâr sınıfı,

3- Fakir, yoksul ve orta halli köylü ve rençperler sınıfı.

Halk Fırkası yukarıdaki iki sınıfın mümessillerinin teşkil ettikleri bir fırkadır. Fırka dâhilinde kurûn-ı vustaî fikirlerin ve şekillerin müdafileri ve o sınıfın mümessilleri bulunduğu gibi (Feyzi Bey ve saire.) en son ve en asrî şekillerin müdafii ve inkişâf etmekte bulunan bu sınıfın mümessilleri dahi bulunmaktadır.

Bu suretle iki zıt temayülün mümessillerinden müteşekkil bu gayri mütecanis fırka hiçbir müspet siyasete malik değildir ve malik olamayacaktır.

Halk Fırkası bu suretle sınıfî bir mevcudiyet idame ettirmektedir. Halk Fırkası'nın bidayet-i teşekkülünden beri bu adem-i tecanüs neticeleri kendisini göstermiştir. Fırka daha Müdafa-i Hukuk Cemiyeti namı altında icra-yı faaliyet ediyorken, dâhilinde, ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun tanzimi sıralarında bir kısım zevat saltanata dair sarih bir madde konmasında ısrar ediyorlardı.

Bir müddet sonra fırka içindeki muhalefet hareketi taazzuv ederek İkinci Grup namını aldı. Son zamanlarda dahi Halk Fırkası'ndan ayrılan yeni bir grup (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) namıyla bir fırka teşkil ettiler. Bütün bu misaller bize fırkanın bünyesinde kuvvetli bir maraz olduğunu ihsas etmektedir. Fırka bünyesindeki bu maraz elyevm devam etmektedir. Ve fırka sarih olan vaziyetini, sınıfî mevkiini alıncaya kadar bu böyle devam edecektir.

475 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 580-581 [Eski Türkçe]. Rusçası için bkz. CD No: 36, Klasör No: 2_2, Belge No: 292-295.

Halk Fırkası hangi sınıfın malı olacaktır? Fırkanın tabiî seyri ve onu teşkil eden şahıslar ve vukuat bize bu hususta sarih malumat verebilir.

Fırkada birinci sınıfın, yani kurûn-ı vustaî fikir ve şekillerin mümessilleri; inhitat eden bir sınıfın mümessilleri olmak dolayısıyla zayıf bir ekseriyet teşkil etmektedirler. Türkiye'de elyevm bu şerait-i hayatiyeyi yaşayan halk ancak Vilayat-ı Şarkiyede mevcuttur. Van, Bitlis, Diyarbekir... vilayetleri Türkiye'nin bu kurûn-ı vustaî yaşayışı temsil eden yegâne vilayetleridir. Buna rağmen bilâkis Vilayat-ı Garbiyede inkişâf etmekte bulunan sınaî ve ticarî hayat ve onun esasatı her gün biraz daha genişlemektedir. Kasabalı tüccar ve sanatkâran, yani Türkiye burjuvazisi günden güne fırkaya hâkim olmaktadır. Bu iki zıt temayülün mümessilleri aynı bir fırka altında nasıl toplanır fikrini izah güç değildir.

Derebeylik mümessilleri, bu geri anasır, kendi vesait ve kuvvetleriyle vaziyete hâkim olamayacaklarını bilmektedirler. Ya büyük şehirlerin mürteci burjuvazisi ile birleşmek -ki İstanbul Hükûmeti bu hareketi yapıyordu- veya inkılâpçı burjuvazinin mücadelesine iştirak etmek ve onunla müşterek vaziyete hâkim olmak lâzım geliyordu.

Büyük şehirlerin mürteci burjuvazisi beynelmilel sermayenin ecnebi sermayesinin komisyonerleri idiler. Onların vaziyete hâkim olması beynelmilel sermayenin vaziyete hâkim olmasını intaç edecekti. Bu takdirde bu geri anasır kendi vesaitiyle bu cesîm sermayedarlarla mücadele ve rekabet edemeyecekler, kısa bir zamanda münkariz olacaklardı.

Küçük şehirlerin, kasabaların, tüccar ve sanatkârları, inkılâpçı burjuvazinin mücadele esasları ise büsbütün başkadır.

İnkişaf etmekte bulunan bu sınıf kendi inkişâfına mani olan bütün mâniaları ortadan kaldırmak istiyordu.

Bu sınıf beynelmilel sermaye ile hiçbir zaman rekabet edemezdi. Millî burjuvazinin inkişâf edebilmesi için beynelmilel sermayenin rekabetinden azade kalması, binaenaleyh onunla mücadele etmesi lâzımdı. Beynelmilel sermayenin mümessili ve rehberi emperyalizmdi. Binaenaleyh millî burjuvazi inkişâfını kolaylaştırmak için emperyalizmle mücadeleye geçti. Millî burjuvazinin menfaati emperyalizm aleyhtarlığında idi. İnkılâpçı burjuvazinin hareketi memlekette millî sermayedarların, yani bizzat kendilerinin hâkimiyetini istihdaf ediyordu. Mürteci burjuvazi ise beynelmilel sermayeye komisyoner idi.

Feodal sınıfının inkılâpçı burjuvaziye yanaşması daha faydalı idi. Zira beynelmilel sermaye kadar kuvvetli ve kudretli olmayan millî sermaye, uzun zaman sözünü dinletebilecek, yakın olan inkırazı bu suretle daha bir zaman tahdit etmek imkânına malik olacaktı. Bu suretle feodal sınıf ile inkılâpçı burjuvazi, birleşerek maddî menfaatinin icabına göre hareket etti. Artık iki zıt temayülün mümessilleri nasıl aynı bir fırkada toplanır fikri meselesini halletmiş bulunuyoruz. Şimdi de bunun neticesini görmek lâzım gelir.

Acaba bu müşareket devam edecek midir?

Millî burjuvazi gün be gün terakki ediyor. Millî mücadelede muvaffak olan burjuvazi ecnebi kapitalizminin tesir ve rekabetinden kurtulduktan sonra memleket iktisadiyatına hâkim olmaya başlayacaktır. Bu suretle millî sermaye muayyen ellerde toplanarak kudretli bir mevcudiyet olacaktır. Bunun tabiî neticesi olarak yeni bir mücadele başlayacak ve bu yeni mücadele bugün yan yana bulunan feodalizm ile burjuvazi arasında cereyan edecektir.

Hadisatın verdiği misaller bu neticeyi te'kid etmektedir. Küçük aşiretlerin iskânı, Vilayat-ı Şarkiyedeki arazinin köylüye taksimi üzerindeki münakaşalar yeni mücadelenin inkişâfını gösteriyor.

Bu vaziyet bilindikten sonra Halk Fırkası'nın bugünkü gayri mütecanis vaziyetini tabiî bulmak lâzım gelir. Ve bütün bunlardan sonra Halk Fırkası inkılâpçı burjuvazisinin ve bu sınıfın bir fırkası olacaktır.

Köylü:

Halk Fırkası'nın bu iki sınıftan bütün kudret ve kuvvetini aldığı malum olduktan sonra bu köylü sınıfa, yoksul orta halli sınıfa karşı vaziyetini de bilmek faydalıdır.

Türkiye'de on milyon nüfus vardır. Bunun ancak üç dört milyonu müstahsildir. Mütebakisi tamamıyla müstehlik olarak yaşamaktadır. Bu şekilde altı yedi milyon müstehliki besleyen 3-4 milyon köylüdür. Bu müstehliklerin ekserisi şehir burjuvazisi, memurlar ve askerlerdir. Millî sermayenin inkişâfı için, köylünün istihsalde bulunması ve istihsalatını mümkün mertebe yükseltmesi lâzımdır. İnkişaf devresinde bilhassa ecnebi rekabetini uzaklaştırmak isteyen bir sınıf için köylü en lâzım bir uzuvdur.

Halk Fırkası'nın müspet bir köylü siyaseti vardır. Halk Fırkası, memleketin yegâne vasf-ı iktisadisini ziraî istihsali olarak kabul eder. Ve ziraî istihsali yükseltmeye ve köylüleri memnun etmeye çalışmaktadır.

Şimdiki halde fırkanın yegâne hedefi köylüyü fırka etrafında toplayabilmektir. Bu suretle Halk Fırkası bir köylü fırkası mı olacaktır? Hayır! Bundan fırkanın bir köylü fırkası haline inkılâp edeceği neticesi çıkmamalıdır. Zira fırkanın mümessillerinin hangi sınıfları temsil ettikleri malumdur. Ancak fırka bu suretle temsil ettiği sınıfa köylüyü hadim saymak, kendi menfaatleri için istismar etmek ve neticede onu bütün siyasî meselelere karşı bitaraf bıraktırmak gayesini istihdaf ediyor.

Ziraî istihsal Türkiye'de mahallî ihtiyaç için yapılıyordu. 1329'da 64 bin kilometre murabba arazi zer' edilmişti. Bu zer'iyatın 2,5 milyon tonu buğdaydı. Bir insan için senede ancak 250 kilo buğday isabet ediyor ki bu bir ekmek ihtiyacına bile tekabül etmezdi.

Millî sermayenin inkişâfını isteyen inkılâpçı burjuvazi hiç şüphesiz memleketin yegâne istihsal faaliyetini bu suretle bırakamazdı. Ve bu istihsalatı "ticaret için istihsal" şekline sokacaktı. Nitekim yine bugün aynı yolda yürünmektedir.

Halk Fırkası'nın iktisadî siyaset prensiplerinden biri "ziraî istihsali yükseltmek"tir. Bu nokta-i nazardan hareket ederek ziraî istihsal kooperatifleri teşkil etmekte, vâsi mikyasta ziraat bankaları tesis ederek kooperatiflerin idaresini onlara vermektedir. Köylüye âlât-ı ziraiye ve tohumluk dağıtılıyor. Köylüyü fazla istihsalattan meneden Aşar Kanunu lağvedildi. Bütün bu istihsal mevaddını nakil için bizzat hükûmet Ankara-Sivas demiryolu inşaatına başlamıştır.

İşçi:

Türkiye'de inkılâpçı burjuvazinin inkişâf seyrine muvazi bir işçi sınıfı taazzuv etmektedir. Bilhassa vesait-i nakliye işçiliği bu taazzuvun en bariz bir hattıdır. İnkılâpçı burjuvazinin hâkim olduğu ve inkişâf ettiği Vilayat-ı Garbiyede, İstanbul, Edirne, İzmir, Eskişehir ve saire gibi vilayetlerde oldukça mühim bir yekûna baliğ olan bir işçi zümresi teşekkül etmiştir. Bu inkişâfın arz ettiği manzara şayan-ı dikkattir:

I- Şehirli burjuvazi, yani ecnebi sermayenin komisyonerleri, ecnebi emtiayı memleket dâhillerine sevk etmek ve memleket dâhilinden hammaddeleri ecnebi sermayedarlara göndermek için nakil vasıtalarına ihtiyaçları vardı. Keza kasabalı esnaf ve sanatkâr, yani inkılâpçı burjuvazinin de aynı suretle ticaretini tanzim edebilmek için yola ihtiyacı vardı. Binaenaleyh vesait-i nakliye işçiliği derhal inkişâf etti.

II- Vesait-i nakliyenin inkişâfı vesait-i nakliye üzerine müstenit imalât ve tamirathaneler küşadını, ve bu suretle bir sanatkâr işçi zümresi hasıl etmektedir.

III- Eskiden beri mevcut olan bugün daha fazla inkişâfa mazhar olan imalât-ı harbiye ve imar işçiliği vardır. Her ne kadar ziraî istihsal üzerine müesses bir imalâthane (un değirmenleri) dahi mevcut ise de hâl-i hazırda Türkiye işçisini tavsif eden bu imalâthane işçiliği değildir.

Halk Fırkası'nın köylülere karşı sarih bir siyaseti olmasına rağmen işçilere karşı olan vaziyeti daha taayyün etmemiştir. Zira memlekette bir işçi sınıfının mevcudiyetini kabul etmemekte, memleketin mukadderatı hakkında söz söyleyebilecek, mücadelede bulunacak bir işçi kitlesinin mevcudiyetini inkâr etmektedir. Kendi inkişâfıyla beraber seri bir şekilde inkişâf eden bu zümrenin mevcudiyetinden tegafül etmektedir. Köylü için istihsal kooperatifleri yapan hükûmet işçi istihlak kooperatifleri yapmayı düşünmemiştir. İşçi sınıfı için bir mesai kanunu hâlâ çıkmamıştır. Bundan dolayı işçiler arasında umumî bir hoşnutsuzluk vardır. İşçi sınıfının sınıfî teşkilâtı tabiî inkişâfıyla beraber yürümektedir. Elyevm iktisadî meslek birlikleri, yani sindikalizm devresinde bulunuyor. Henüz siyasî faaliyetine başlamamıştır.

Emtia istihsali - Millî burjuvazi inkişâfını ziraî istihsalde görmemektedir. Ve ziraî istihsale bel bağlayamaz. Ancak onu büyültecek ve inkişâfını tesri' edecek geniş halk kitlelerinin azamî derecede istismarıdır. Bu azamî istismarı temin edecek sınaî istihsal, yani emtia istihsalidir. Ziraî istihsalin inkişâfı ona sağlam bir istinatgâh olabilir [olamaz olmalı?]. Asıl onu besleyecek ve büyütecek sınaî istihsaldir. Bu suretle burjuvazi tarihî ve tabiî yolunda yürümektedir. Fırka millî burjuvazide bu tabiî seyrini; (fabrika ve makine istihsali ve büyük işletme devresine süratle geçmek) tabiriyle izah etmektedir. Bu nokta-i nazardan hareket eden fırka ve onun hükûmeti her vesile ile sınaî teşebbüsleri himaye etmekte ve gümrükler vasıtasıyla ecnebi rekabetine karşı onları korumaktadır. Vâsi istihsalatı henüz cılız olan millî sermayedarlar idare edemezler. Binaenaleyh millî sermayedarların başaramadığı büyük işleri bizzat hükûmet yapmaktadır. Siyasî bir teşekkül olan hükûmet bu nokta-i nazardan kendini aynı zamanda iktisadî bir teşekkül addetmektedir. Ve iktisadî teşebbüslere girmektedir. Millî sermayenin buradaki zaafı ecnebi sermayesini kabule ihtiyaç hissettirmiştir. Şu kadar var ki o sermaye dahi memleket dâhilinde faaliyette bulunacak, memleket dâhilinde imalât ve istihsalat yapacaktır. Yoksa mamul emtia yine memleket dâhiline ithal edilmeyecektir. Bu millî istihsalatı himaye sistemi memlekette tabiî olarak fiyatların yükselmesini icap ettirmiştir. Bu tereffu' günden güne devam etmektedir. Hükûmet bizzat üç pahalılık mıntıkası tefrik etmiştir.

1- Emtianın en pahalı olduğu mıntıka: Ankara, Sivas, Erzurum gibi iç vilayetler.

2- İkinci derecede pahalı: İzmir, Adana, Mersin, Antalya gibi Bahr-i Sefid sahili memleketler.

3- Üçüncü derecede en ucuz mıntıka: İstanbul.

Bu mıntıkalarda memurin maaşları, bilumum ücretler üç muhtelif derecededir.

İktisadî Siyaset:

Mevki-i iktidarda bulunan Halk Fırkası'nın iktisadî siyasetini, iktisadî nokta-i nazarlarını toplamak lâzımdır. Yukarıdan beri mevzu-i bahis ettiğimiz faaliyetin muhassalasını görmek faydalıdır. Fırka beş mühim mesele üstünde beş nokta-i nazara sahiptir:

I- Kredi meselesi- Türkiye mütekâmil ve Avrupaî bir iktisat devresine girmek için çok miktarda sermayeye ihtiyacı vardır. İptidaî bir şekilde, nakdin aynen tedavülü, mübadele ile bu iş başarılamaz. Binaenaleyh kredi müesseseleri ve millî bankalar tesis etmek lâzımdır. Fırka bu nokta-i nazardan hareket ederek vâsi mikyasta her nevi bankalar tesis etmektedir.

II- İstihsalin tanzimi- Bunda iki mesele mevzu-i bahistir:

1- Ziraî istihsalin tanzimi

2- Sınaî istihsalin tanzimi.

1- Halk Fırkası memleketin en büyük vasf-ı iktisadisini ziraî istihsalde görmektedir. Ferdî ihtiyacın temini için yapılan bu istihsali ticaret için istihsal şekline sokmaya çalışacaktır. Bu nokta-i nazardan ziraî istihsal kooperatifleri teşkiline taraftardır. Bunlar devlet tarafından tanzim edilecek ve ziraat bankaları vasıtasıyla idare edilecektir.

2- Sınaî istihsal- Halk Fırkası fabrika ve makine vasıtasıyla istihsal ve büyük işletme devresine süratle geçmek taraftarıdır. Bu sahada devletin kuvvetli bir unsur-ı iktisadî olacağına kanidir.

III- Ticaretin tanzimi -Ticarette üç şekil vardır. Küçük dâhilî ticaret, büyük dâhilî ticaret, haricî ticaret. Küçük dâhilî ticaretin tanzimi belediyelerin uhdesindedir. Belediyelere bu hususta vâsi mikyasta rüsum tarhı salahiyeti verilmiştir. Bu varidat ile pazarlar, haller, antrepolar tanzim edilecek, küçük tüccarları bir arada toplamak, onları yekdiğerleriyle temas ettirmek gayesi istihdaf edilecektir. Büyük dâhilî ticaret için vesait-i nakliye inkişâf ettirilmektedir. Ticaret-i hariciye serbesttir.

Gümrük- Gümrüklerde himaye -millî masnuatı himaye- esası mevcuttur.

a- Vergiler- Köylü üzerine azîm bir yük olan ve istihsalin inkişâfına mani olan aşar vergisi lağvedilmiştir.

b- Vesait-i Nakliye- Vesait-i nakliyenin ehemmiyeti yukarıda kaydedilmişti ve millî burjuvazinin inkişâfı vesait-i nakliyenin inkişâfına vabestedir. Fırka bu hususta çok katî ve müsmir işler görmüştür. Hükûmet bizzat Ankara-Sivas demiryolu hattını inşa etmektedir.

Geniş Halk Kitlesi ve Siyasî Cereyanlar

Memleketteki fırkaları ve siyasî cereyanları anlayabilmek için halk kitlesini teşkil eden sınıfları ve bugünün vaziyetini bilmek icap eder. Şimdiye kadar yukarıda bazı vesilelerle bu sınıflar mevzu-i bahis olmuştur. Meseleyi etraflı münakaşa etmek faydalıdır.

Türkiye halkını üç kısma ayırmıştık:

1- Kurûn-ı vustaî bir hayat süren ağalar, şeyhler

2- Gittikçe inkişâfa başlayan kasabalı tüccar, inkılâpçı burjuvazi

3- Yoksul, fakir halk ve köylü.

Bugün bu üç sınıf halk -her ne kadar temiz ve saf birer sınıf teşkil etmezlerse de- mevcuttur. Ve iktidar mevkii iki numaralı sınıftadır. İki numaralı sınıf sınıf-ı burjuvazi -memlekette iki nevi burjuvazi vardır. Biri büyük şehirlerin burjuvazisidir ki tüccar burjuvazidir. Ecnebi sermayesine komisyonerlik ederler. Diğeri kasabaların yerli burjuvazisidir ki bir kısmı tüccar, bir kısmı sanatkârdır. Muhitlerinin millî ve mahallî emtialarıyla yaşarlar.

Yakın zamana kadar şehirli burjuvazi, padişahların tevabii, asilzadeler ve büyük memurlar gibi asil sınıf ile beraber idiler. Esasen şehirli burjuvazinin vâlidi bu kurûn-ı vustaî asalet sınıfı idi. Bütün siyasî cereyanları bu sınıf temsil ederdi. Memurluk icabı ecnebi devletlerle münasebat onları ecnebi sermaye ile temasa getirmişti. Kasaba ve köyün içine kadar sokulan bu sınıf ve onun arkasındaki ecnebi sermaye kasabalı burjuvayı mutazarrır etti. Nihayet bu komisyoner sınıf memleketi büsbütün ecnebi sermayedarlarına sattıktan sonra bu sınıf kasabalı burjuvazi büsbütün mutazarrır oldu. Ve isyan etti.

Kasabalı tüccar inkılâp cephesinde ahz-i vücut edince şehirli burjuvazi tabiî olarak aksi bir cephe aldı. Zira millî burjuvazinin inkişâf seyri; şehirli burjuvazinin menfaatlerini haleldar ediyordu. Biz bunun için şehirli burjuvaziye mürteci diyoruz. Aynı sınıftan olan ve aynı men-

faatleri güden bir zümrenin bir kısmının niçin mürteci olduğu artık garip değildir. Bugün millî burjuvazi galiptir. Mürteci burjuvazinin unsurlarını dahi içinde taşıyor. Yıkılan padişahlık ve asalet döküntüleri geniş halk kitlesi içine yayılmıştır.

Yıkılan sınıflardan biri ruhban sınıfı, hocalar zümresidir. Millî burjuvazinin galibiyeti asil zadegân sınıfını silip süpürdüğü gibi ruhban sınıfını da baltalamıştır. Hilafeti, medreseleri, evkafı, şeyhülislamı defetmiştir. Bu suretle mansıplarını ve menfaatlerini kaybeden bu zümre maziye hasret çeken mürteci bir zümre olan gayri memnunlar kitlesine iştirak etmiştir.

Bir numaralı sınıf, yani kurûn-ı vustaî zümre- kurûn-ı vustaî hükûmetin inhilâl etmesine rağmen kurûn-ı vustaî olan iktisat teşkilâtı henüz tamamen inhilâl etmemiştir. Büyük şehir sanatkârları arasındaki loncaların lağvedilmesiyle beraber Vilayat-ı Şarkiyede mevcut ağalar ve şeyhler hâlâ kendi menfaatlerine hâkimdirler. Derebeylik icra-yı hüküm etmektedir.

Üç numaralı sınıf işçi ve köylü sınıfı- Burjuvazinin inkılâp hareketinde en sadık dostu olmuştur. İnkılâpçı burjuvazi emperyalizme karşı açtığı mücadelesinden bu sınıfın istismarı ile muzaffer çıktı. Onu memnun etmesi, onun müzaheretini kazanması bugün için lâzımdır. Bu nokta-i nazardan köylüye bazı menfaatler temin edilmiştir. Köylü kazancını elbette muhafaza edecektir. Bu fikirledir ki köylü irticaa karşı inkılâpçı burjuvazi ile beraber hareket etmektedir. İşçi ve köylü müteaddit defalar mevzu-i bahis olduğu için tekrarı zaiddir.

Bu sınıflar arasında daha bir takım ara zümreler de mevcuttur. Bunlar muhtelif zamanlarda muhtelif sınıfların malı olmaya müstaiddir.

Bu cümleden olmak üzere:

Münevverler: Umumiyetle bir ve iki numaralı sınıfa mensupturlar. Bir takımı mebusluk makamını iştigal ederler. Müreffehtirler. Diğer bir kısmı gazetecilikle meşguldür. Bilhassa mürteci unsurun münevverleri bu işi yapıyorlar. Diğer bir kısmı memurdur. Bu zümrenin en mühim kısmı ise muallimlerdir. Ve münevver zümrenin en zavallı kısmıdır. Bilhassa iptidaî muallimleri sefil ve gayri memnun bulunuyorlar. Maaşları cüz'i, vazifeleri ağırdır. Aralarında zaman zaman hareketler olmaktadır. Darülfünûn ve âlî mektepler talebesi bu zümrenin iyi bir kısmıdır. Türkiye'nin leylî ve âlî mekteplerine proletaryadan gençler dahi iştirak edebilmektedir. Zira mektepler ücretsizdirler.

Askerler: İki numaralı sınıfın muhafız ve müdafileridir. Bu nokta-i nazardan bu sınıfın fırkası, yani Cumhuriyet Halk Fırkası onlara büyük bir ehemmiyet atfetmekte, daimî surette onları memnun ederek terfih etmektedir. Bugün hükûmet memurlarının en müreffeh ve memnunları zabitlerdir.

Muhalefet Hareketleri ve Fırkalar:

Kitlenin bu vaziyeti ve onu terkip eden sınıfların nev'i ve cinsi bilindikten sonra memlekette siyasî, iktisadî, içtimaî cereyanları anlamak daha kolaylaşacaktır. Memleketin hâl-i hazırda yegâne bariz ve sarih olan iktisadî ve içtimaî ve siyasî cereyanı inkılâpçı burjuvazinin sevk ve idare ettiği ve Halk Fırkası'nın temsil ettiği inkılâp cereyanıdır. Böyle olmakla beraber bu cereyan elyevm saf değildir. Kurûn-ı vustaî hayatın mümessilleri elyevm bu cereyanı tağşiş ediyorlar. Bu nokta-i nazardan Halk Fırkası malul ve marîzdir. Fakat o artık sarih bir fırka olmaya doğru gidiyor. Son günlerde içindeki mürteci unsurları temizlemek için harekete geçmiştir. Ve artık mürteci burjuvazi de tamamen fırkadan ayrılmış bulunuyor. Fakat henüz derebeylik sınıfının unsurları içindedir. Henüz daha millî burjuvazi bu sınıfla mücadele etmek için kendinde bir kuvvet görmemektedir. Halk Fırkası lideri Kemal Paşa'nın Vilayat-ı Şarkiyedeki vâsi arazinin köylü arasında taksimine ait projesi gayri muayyen bir zamana talik edilmiştir.

Bugün inkılâpçı burjuvaziye karşı yegâne muhalefet hareketini idame ettiren mürteci burjuvazidir. Yani büyük şehirlerin komisyoncu burjuvalarıdır. Millî burjuvazinin galibiyetiyle menfaatleri haleldar olan bu zümre bir muhalefet hareketi etrafında taazzuv etmiştir. Bunlar muhalefetlerinde açıktan açığa ecnebi sermayenin ve ecnebi nüfuzunun meddahlığını etmektedirler. Bu muhalefetin nâşir-i efkârı (Tanin) mürteci burjuvazinin tipik bir numunesidir. Bunlar daimî surette istikrazlar, ecnebi sermayesine karşı mülayemet, emperyalist devletlere temayül propagandasını yapmaktadırlar. Dünün bu siyasetini temsil eden Cavit, Canbolat, Hamit Beyler bugün hükûmet makinesinde kullanılmıyorlar. Bu fikri temsil eden dünün fırkası İttihat Terakki idi. İttihat ve Terakki mürteci burjuvazinin fırkası idi. İleri şahısları memleket ile ecnebi sermayedarlar arasında komisyoncu idi. Nihayet bu komisyoncular kârlarını ve gelirlerini daha ziyadeleştirmek için memleketi ecnebi sermayedarlara satmaya kalktılar. Bu zaman inkişâf eden inkılâpçı burjuvazinin hareketi geniş halk ve köylü kitlesine istinaden bu mürteci sınıfı mağlup etti. Ve onun fırkasını dağıttı. İttihat ve Terakki bilumum sınıfların nazarında mahkûmdur. Artık onun bir daha hortlamasına imkân görmüyoruz. Yanlış bir zehaba kapılmayalım. Hortlamayacak olan yalnız İttihat ve Terakki ismidir. Yoksa mürteci burjuvazi mücadelesinden vazgeçmiş bulunmuyor. Bugün de inkılâpçı burjuvaziye karşı olan bir muhalefet hareketini idare etmektedir.

Bu hareket son zamanlarda bir fırka halinde taazzuv ederek Halk Fırkası'ndan ayrılmıştır. Bu fırka da (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası)dır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mürteci burjuvazinin yolu üzerinde yürümekte ve onun fikriyatını temsil etmektedir. Binaenaleyh memlekette ilk muhalefet hareketini inkişâf ettiren mürteci burjuvazi olmuştur.

(Terakkiperverler Cumhuriyet Fırkası) da saf ve mütecanis bir burjuva fırkası olamayacaktır. Zira kurûn-ı vustaî sınıfların döküntüleri sırf muhalefet için bu fırka etrafında toplanacaklar, ihtimal onu kendi irticaî hareketlerine alet edeceklerdir.

Bu fırka malik olduğu şahıslar itibarıyla tetkik edilecek olursa bütün bu şahısların daha dün inkılâpçı burjuvazinin hareketine rehber olan şahıslar olduğu görülür. O halde bu şahısların teşkil ettiği fırka nasıl olur da mürteci burjuvazinin fikriyatını temsil eder. Bu vaziyete bakarak yeni fırkanın da Halk Fırkası'ndan başka bir şey olmadığına ve bir takım şahısların şahsî iğbirarları ve hoşnutsuzlukları ile teşekkül etmiş bir fırka olduğuna zâhib olmak lâzım gelir. Hiç şüphe yok ki bazı şahısları muhalefete sevk eden bazı şahsî iğbirarlar olmuştur. Fakat bu muhalefetin bir fırka halinde teşekkül ve teaazzuv etmesi hiç de böyle değildir. Onun sebebini yukarıda izah ettiğimiz tarzda aramalıyız. Bu inkılâpçı burjuvazinin bazı muğber şahısları kendilerini gayri ihtiyarî mürteci burjuvazinin hareketine sevk eylemişlerdir.

Kurûn-ı vustaî zümreler bir hareket vücûda getirebilirler mi? Bu sualin cevabı şöyle veriliyor. Memlekette mürteci burjuvaziden daha kesif bir halde derebeylik bekayasını teşkil eden sınıf bulunmaktadır. Fakat bu sınıf burjuvazi kadar tenevvür etmiş bir sınıf değildir. Bu sınıfın elemanları padişahlık devrinin açıkta kalan büyük memurları, ruhban zümresi, Vilayat-ı Şarkiyenin vâsi emlak sahipleridir. Bunlar henüz bir hareket vücûda getirecek kadar toplu ve müttehit değildirler. Esasen mevki-i iktidarda bulunan zümre böyle bir irtica hareketine karşı fevkalade müteyakkız bulunmakta ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile bu mürteci sınıfın irtica hareketini tehdit etmektedir. Bu hareket üzerinde bu suretle ağır bir baskı vardır. Herhalde bunlar açıkça hareketten ziyade bir takım maskelerle faaliyette bulunacaklardır.

İstikbalin kuvvetli sınıfına ve teşekkülüne namzet işçi ve köylüdür. Her ne olursa olsun yakın zamanda bir işçi ve köylü fırkasının taazzuv edeceği muhakkaktır ve istikbâlin mücadelesi tarihî zaruretin icabına uyarak inkılâpçı burjuvazi ile bu yeni teşekkül arasında olacaktır.

Haricî siyasete ait olan bu raporun diğer parçası başka bir mektup dâhilindedir. Bekleyiniz.[476]

* * *

1925 başlarındaki öğrenci olaylarıyla ilgili kısa bilgilendirme raporunu aktarıyoruz. Bu metin, 15 Şubat'ta toplanacak olan Akaretler Kongresi için TKGB temsilcisi tarafından hazırlanmış olabilir.

15/XII/1924 – 1/II/1925 arası gazetelere göre Türkiye'de durum ve öğrenci hareketi raporu

Önceki raporlarımızda vurguladığımız üniversite ve lise öğrencilerinin geniş hareketi, sonuna erdi. Açıktır ki bu hareket hiçbir zaman siyasî bir mahiyet taşımadı. Başlangıçta muhalif basının hizmetinde bir oyuncak olmanın dışında, iktisadî ve idari görünümünü korumakla yetindi.

Yeni millî eğitim bakanı, öğrencilerin talepleri konusunda halefinin esneklik bilmez hattını devam ettirdi. Her şeyden önce öğretmen okulu öğrencilerinin grevi, genç grevcilerin onlarca rehberinin kurumlardan atılmasıyla kırıldı; bunlardan birçoğu daha sonra affedildi ve okullarına geri döndü. Askerî okul grevcileri ve önderleri ciddi biçimde cezalandırıldılar. Askerî lisenin son 2 sınıfı (10. ve 11. sınıflar) kapatıldı ve yaklaşık 100 dolayındaki öğrencileri taşra liselerine dağıtıldı. En keskinlerinden 23'ü henüz herhangi bir yere gönderilmedi. Parantez arasında bu son grevin daha çok bir silâhlı aylanma olduğunu hatırlamak uygun olur; tek bir kişiye, kurum müdürüne yönelikti.

Böyleçe liselilerin grevi gelişmek için verimli bir toprak bulamadı.

Aynı şekilde, üniversitelilerin delegasyonu da Ankara'dan memnun dönmediler. *Aydınlık* bu durum karşısında üniversitelilere bir çağrı yaptı ve ülkenin kurtuluşu için cephelerde üniversite gençliğinin kahramanlıklarından söz edenlerin, böylece "kurtuluş"tan sonra, üniversite gençliği uğruna böylesine kan döktüğü bir Türkiye'de haklarına hâlâ sahip olmadığını gösterdiğini belirtti. *Aydınlık* lise öğrencileriyle de ilgilendi.

Üniversite öğrencilerinin hareketi henüz son bulmadı ve yön değiştiriyor, birbirlerine karşı yönelmeye başlıyor: Meselâ tıp öğrencileri hukuk fakültesi öğrencilerinin karşısına çıkıyor. Son zamanlarda İstanbul'u ziyaret eden Adalet Bakanı'nın Hukuk Fakültesi'nde konuşma yapacağı basında yer aldı. Tıp öğrencileri Hukuk Fakültesi binasına gelerek konferansı izlemek istedi. Ancak deyim yerindeyse, birkaç hukuk öğrencisi, birkaç tıp öğrencisiyle tartıştı. Hukuk öğrencileri tıp öğrencilerine küfür ettiğinden olay bütün topluluğu kapsar hale geldi ve bu iki fakültenin öğrencileri Bakanın önünde birbirleriyle dövüştü. Tıp öğrencileri, Hukukluların önderinin saklandığı Profesörler odasının kapısını kırıp onu yaraladılar. Bunun basında geniş yankıları oldu.[477]

476 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 582-589 [Eski Türkçe].

477 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 387 [Fransızca].

KUTV (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi)

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (*Komunistiçeski Universitet Trujenika Vostoka* - KUTV) açıldığı tarihten itibaren önce Bakü ve Tiflis'ten, ardından Ankara ve İstanbul'dan gelen eski harp esirleri, işçiler ve öğrenciler öğrenim görmüştür. Mayıs 1926'da Kızıl Profesörler Okulu olarak da anılan Lenin Okulu açılıncaya kadar, parti yöneticileri de KUTV'de öğrenim görmüştür. Bu bölümde önce İstanbul'dan gönderilmiş öğrencilerin mazbatalarını vereceğiz, ardından okulda Türk öğrencilerin parti troykasının (üçlüsünün) seçim kararını, ondan sonra Dr. Şefik Hüsnü'nün el yazısıyla hazırladığı KUTV'de Reform başlıklı notunu ve açıldığından o güne kadarki Türk grupları konusunda muhtemelen Doğu Seksiyonu'nun değerlendirmelerini, öğrencilerle ilgili 1924 sonlarında yapılmış bir liste ile karakteristik belgesini ve nihayet KUTV Müdürü ile Doğu Seksiyonu arasındaki çalışma anlayışı farkı konusunda KUTV Müdürü'nün, KEYK Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a, KEYK Sekreterliğine ve RKP(b) MK Genel Sekreteri Stalin'e başvurusunu sunacağız. Son olarak ise, aşağıda mazbatasını verdiğimiz ve Akaretler Kongresi ile ilgili sol muhalefetin Komintern Başkanı Zinovyev'e başvuru metninde Ekaterinburg'da soğuktan öldüğünü belirttiği Server Hayreddin'in yaşadıklarının bir bölümünü vereceğiz. Önce O. Masdar imzalı TKP MK adına 1924 yılı içinde KUTV'ye gönderilmiş öğrencilerin mazbatalarını, gönderiliş tarihi sırasına göre verelim.

Öğrenci Mazbatası

TKP Bürosu, 21 yaşındaki Server yoldaşı Komintern'in himayesinde Moskova'ya eğitime göndermeye karar vermiştir.

Komünist teşkilâtların kendisine yardım ve destek olması rica olunur.

TKP Teşkilât Bürosu
Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
1/2/24[478]

478 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 333 [Fransızca].

* * *

Öğrenci Mazbatası

TKP MK kararıyla, 21 yaşındaki Haluk yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP
Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
19/IV/24[479]

* * *

Öğrenci Mazbatası

TKP MK kararıyla, 22 yaşındaki Selim yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Sekreteri
O. Masdar
(İMZA)
27/V/24[480]

* * *

Mazbata

TKP MK kararıyla, 22 yaşındaki Aziz yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Sekreteri
O. Masdar
(İMZA)
27/V/24[481]

* * *

Mazbata

21 yaşındaki Şinasi yoldaşa gidip Doğu Üniversitesi'nde eğitim görme yetkisi verilmiştir.

TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Türkiye'de militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.

---

479 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 337 [Fransızca].

480 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 335 [Fransızca].

481 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 326 [Fransızca].

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
16/VII/24[482]

* * *

Mazbata

20 yaşındaki Hakkı yoldaşa gidip Doğu Üniversitesi'nde eğitim görme yetkisi verilmiştir.

TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Türkiye'de militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
16/VII/24[483]

* * *

Mazbata

24 yaşındaki Selim yoldaşa gidip Doğu Üniversitesi'nde eğitim görme yetkisi verilmiştir.

TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Doğu'da militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
28/VII/24[484]

* * *

Mazbata

22 yaşındaki Tarık yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Genel Sekreteri
O. Masdar
(İMZA)
25/XI/24[485]

* * *

---

482 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 341 [Fransızca].

483 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 339 [Fransızca].

484 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 334 [Fransızca].

485 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 335 [Fransızca].

Türkiye grubunun parti üçlüsünün seçildiği aşağıdaki toplantı tutanağı, ileride Server Hayreddin ile ilgili görünen, aslında bir bütün olarak KUTV'deki öğrencilerin kamplaşmasını yansıtan sürecin adeta tamamlanmasından sonra yapılmış bir toplantıya ait görünmektedir.

Türkiye Grubunun Umumî Parti Toplantısı
TUTANAK No.1

24/IX-24

36 kişi ve Sagomonyan yoldaş katılmıştır.
Başkan
G ü n d e m:
1) Yabancılar grubu arasındaki parti çalışmalarının durumu
2) Parti üçlüsü seçimi

Elealınankonular:	Alınankararlar:
1) Yabancılar grubu arasındaki parti çalışmalarının durumu hakkında Sagomonyan yoldaşın raporu. Sagomonyan yoldaş Yabancılar Grubundaki parti çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi verdi.	1) Toplantıya katılanların oy çoğunluğuyla Parti üçlüsünün çalışmalarıyla ilgili durum bütünüyle kabul edilir.
2) Parti Üçlüsü seçimi: Parti Üçlüsü için şu yoldaşlar teklif edildi: 1- Naciev 2- Vâlâ 3- Karapaniyotis	2) Türkiye grubunun Parti Üçlüsüne şu yoldaşlar seçildi: 1- Naciev, 2- Vâlâ ve 3- Karapaniyotis.
3) Diğer konularda herhangi bir soru söz konusu değildi.	

Başkan: /İmza/
Sekreter:[486]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün KUTV'de Reform başlıklı notu, esas itibarıyla Türk grubu içinde sorunların doğmasının nedenleri ve bunları giderme yolları üzerinedir. Türk grubunun genel çalışmasıyla ilgili herhangi bir öneri içermiyor.

KUTV'de Reform

1. Üç yıllık tecrübe göstermiştir ki, Türk grubu içindeki her türlü düzensizlik, büyük ölçüde grup yöneticilerinin kötü seçiminden ve kısmen de bir kısım unsurun küçük burjuva zihniyetinden ve elverişsizliğinden ve ayrıca dışarıdan davranan ve gayrı memnunlar üzerinde kötü bir etki yapmış ve hâlâ da yapan Roland, Hasan Cevat [?], Süleyman Nuri gibi kişilerin yürüttüğü ajitasyondan ileri gelmektedir.

2. Dolayısıyla okulun sağlığına kavuşturulması üç doğrultuda yapılmalıdır. 1) Hatalarını gideremeyecekleri ortaya çıkmış öğrenciler en kısa zamanda okuldan atılmalıdır; 2) Herkes tarafından kötü idareden en baş sorumlu olarak görülen Alimov hemen okuldan uzaklaştırılmalı, yerine parti tarafından takdim edilen bir militan tayin edilmelidir. 3) Komintern Roland ve Hasan Cevat'ı Moskova'dan uzaklaştırmak için gerekeni yapmalıdır.

486 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 8 [Rusça].

3. Parti temsilcisi ve Doğu Seksiyonu'ndan bir yoldaş, partinin siyasî hattı konusunda bilgi vermek ve böylece tabiî mecralarından kopmalarına mani olmak üzere, okul ve grup ile sürekli temas halinde bulunmalıdır.

4. Gruptan hiçbir yoldaş parti temsilcisinin ve Doğu Seksiyonu'nun muvafakati olmaksızın rapor veya konferans vermemelidir.

5. Türk grubundaki yoldaşlar, aynı yatakhanede yatmamalı ve aynı yemekhanede yememelidir. Okul içinde olabildiğince dağıtılmalıdırlar ve kendi aralarında ortaklaşa yaşamalarına izin verilmemelidir.

6. Herhangi bir öğrenci dedikodu yapar veya entrika çevirirse, buna bir ceza görüntüsü verilmeden, anında üretimde staja gönderilmeli ve sonra da ülkeye iade edilmelidir.

7. Bazı yoldaşlar diğerlerinden daha yüksek teşkilâtçı becerilere sahip olmadıkça ve tüm yöneticilerin oyunu almadıkça, sonsuza kadar yerlerini korumamalıdırlar. İleride parti yöneticisi olacak olanların sayısı olabildiğince çoğaltılmalıdır.[487]

* * *

Doğu Seksiyonu'nun Türk grubunu değerlendirmesi, Dr. Şefik Hüsnü'nün sadece bir sorun üzerinden yaklaşımına göre çok daha bütünseldir.

DÖRT YILLIK RAPOR
TÜRK KRUJOKU (GRUBU)

1/ KUTV'ye Türkler ilk defa 1921 yılında geldi ve bunlar Azerbaycan'da devrime aktif bir şekilde katılan, Kızıl Ordu'da bulunmuş yoldaşlardı. Esas sınıfın Azeriler Bölümü'ne verilmişlerdi. Bu grup herhangi bir özelliğiyle dikkati çekmedi.

2/ 1922-1923 öğrenim yılında grup yenilendi ve büyüdü, 4-5 kişi hariç, Azerbaycan'da çalışmış yoldaşlar gitti. 4-5 yoldaş Türkiye'den geldi, kimileri partinin Ankara teşkilâtındandı. Bu teşkilâttan gelenlerin hiç biri iyi partili değildi. Pratik çalışmaların içinden gelseler de, onları birer partili yapmak mümkün olmadı. Onlardan biri, AKİF yoldaş bugün Bakü'de Parti Okulu'nda. Bir diğeri, CEMAL yoldaş otomobil okulunda. Sırf TEKİN yoldaş daha uyumluydu, üstelik parti çalışmalarının pratiğinden çok, teoriyi kavrayabiliyordu. Bu yıl Türkiye'ye gitti. Onun oradaki faaliyeti hakkında henüz bilgi yok, çünkü varır varmaz ordu saflarına düştü ve çalışma temeli hazırlayamadı. Çalışabileceğini tahmin edebiliriz.

Yine o zaman Türkiye'den gelen, bugün Parti Üçlüsü üyesi olan İSMAİL yoldaş ile VALÂ ve NÂZIM yoldaşlar geldi. NÂZIM yoldaş bugün Türkiye'de. VÂLÂ yoldaş burada, Kominternde çalışıyor. Karakteristik verileri daha sonra.

1922-1923 yılı pek olaylı geçmedi. Kimi küçük hırgürler vardı, ama grubun bilinçliliği sayesinde bunlar kolayca halledildi. Yalnız yıl sonuna doğru ALİ YAZICI yoldaşın görevle gönderilmesi konusunda büyükçe bir nifak denemesinde bulunuldu, ama yine olay çıkmasına meydan verilmeden halledildi. 1922-1923 yılında çalışmak üzere Türkiye'ye hiç kimse gönderilmedi. ALİ YAZICI yoldaş (Bakü Sovyet Parti Okulu'nda ders veriyor), RIZA yoldaş (Tiflis'te gazetede çalışıyor), CEMAL ve AKİF yoldaşlarla (baştan sözü geçmişti), üniversiteye tesadüfen gelmiş olanlardan iki başka yoldaş Üniversiteden görevli olarak gönderildiler. Bütün bu yoldaşların Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu değildi, çünkü illegal işlerde çalışabilme bakımından uygunsuz kişilerdi.

487 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 3_8, Belge No: 151-152 [Fransızca].

3/ 1923-1924 öğrenim yılında Türkiye'den tek yoldaş bile gelmedi. 40 kadar kişiden oluşan eski grupla çalışmak zorunda kaldık. Yıl çok verimli öğrenim çalışmalarıyla geçti.

4/ 1922-1923 öğrenim yılı boyunca parti ve teşkilât sorunları üzerinde gereği gibi durulmuyordu. Çünkü bir yandan, çoğu yoldaşlar RKP'de yetişmişti, diğer yandan ise, KUTV mezunlarının Türkiye'deki pratik çalışma neticeleri bilinmiyordu. 1924 yılında Türkiye'ye giden AYDEMİR yoldaş, çalışmalarıyla parti ve teşkilâtlanma sorunları üzerinde ciddiyetle durmak gerektiğine işaret etti. AYDEMİR yoldaş bir yandan parti aparatını kurma, özellikle demokratik merkeziyetçilik işlerini kesinlikle anlamadığını ortaya koydu ki, onun KEYK Doğu Şubesi'yle ilişkilerindeki merkezkaç eğilimleri buradan kaynaklanıyordu. Öte yandan da, parti teşkilâtı yerine grup esasında krujok tipi teşkilâtlar oluşturdu. Türkiye'de parti teşkilâtı bulunmadığı ve kendisinin oraya işi bilen biri olarak gittiği için, oradaki komünistlerin uzağı görememesi, onun partiyi teşkilâtlandırma konusundaki anlayışını uygulamasına yardımcı oldu. Böyle bir hataya elverişli zemin bulunduğu için de o bunu bugün de yapmaya devam ediyor. Aydemir'in teşkilât işlerindeki bu alışkanlıkları nereden ileri geliyor? AYDEMİR, VÂLÂ ve NÂZIM yoldaşlar Moskova'ya AHMET CEVAT yoldaşla geldi. AHMET CEVAT eski devrimcilerden biri olarak, elbette ki, parti kuruculuğu işlerinden anlamıyordu, çünkü partide çalışmamış, tek başına devrimcilik yapmıştı. O ise onların fikir babasıydı. Bu grubu o kendi etrafında kenetlemiş ve hemen birlikte gelecek hakkında planlar çizmeye koyulmuşlardı. Komintern açısından genel politika olarak onlarda herhangi bir sapma söz konusu değildi, ama parti teşkilâtı sorunlarında krujokçuluk ağır basıyordu. Onların teşkilât planı şuydu: Parti olmadığına göre, partinin dölyatağında birbirini iyi tanıyan bir grup yoldaş bulunmalı. Pratikte bunun adı şahsî sempati esasında bir teşkilâtlanmadır. 1900 ve daha önceki yılların en müthiş krujokçuluğudur. Bu grubun önceliği, en kültürlü grup olmasıydı. Bu çocukların hepsi zeki ve akıllı gençlerdi. Daha sonra TEKİN yoldaş da bu gruba katıldı. Bu grup kendini gerçekten Türkiye komünist hareketini teşkilâtlandırmakla görevli sayıyordu ve sayıyor. Böyle çürük bir fikir esasında teşkilâtlanmanın ortaya çıkmasının tehlikelerini önceden görmek mümkün değildi. Bu ancak AYDEMİR yoldaşın Türkiye'deki çalışmalarından sonra, 1924 yılında görülebildi. Buna karşı bir şeyler yapmak çok zordu. Komintern aktivistler istiyordu ve bu yüzden VÂLÂ yoldaş hariç, onları işlere dâhil etmek gerekti. Şimdi partinin yönetimi onların elinde. Onlar kendi görüşlerini sebatla hayata geçiriyor ve ya komünist hareket onları teşkilât oportünistlerinin kampına (buradan ise genel olarak oportünizme giden mesafe çok kısa) itinceye, ya da kendileri doğru yolu buluncaya kadar, hayata geçirmeye devam edecekler. Oradaki yoldaşların teşkilâtlanma konusundaki yaklaşımlarının tehlikelerini gören bizler buradan onları düzeltmeye çalışıyor, mektuplar yazıyor, VÂLÂ vasıtasıyla onları etkiliyor, ama buna karşı yoldaşlar arasında açık çalışma yürütmüyoruz, çünkü böyle bir şey bu yoldaşların saygınlığını sarsacak ve hırgürlere yol açacaktır. Üniversitedeki yoldaşlar arasında dolaylı yollardan Leninci teşkilâtlanma ilkelerinin propagandasını yapmak zorunda kalıyoruz. Yalnız propaganda etmekle kalmıyor, aynı zamanda bu ilkeyi uygulamaya çalışıyoruz ki, Türk yoldaşlar arasında bu yıl çıkan hırgürün sebebi bu çabamızdı.

Bu 4 kişilik gruptan başka, çalışmaya 15 kişi gönderildi. Bunlardan Türkiye'ye 2 kadın gönderildi, ama bu yoldaşlar çoğunlukla sıradan parti işçisi ki, bu bakımdan diğer grup hayli imtiyazlı sayılır.

Gönderilen bütün yoldaşlar çalışmaya başladı. Bu çalışmalarda dikkati çeken olumsuz unsur, teşkilâtlanma işlerinin temelde anlaşılmaması. Parti henüz işçi hareketinde bir unsur durumuna gelmediği için, şimdiye kadar politik hata ya da herhangi bir sapma söz konusu değil.

Mesaî Kanunu'yla ilgili son mücadeleyi parti büyük başarıyla yürüttü. Ne ki, aynı AYDEMİR geçen yıl parti basınında politik bakımdan hatalı bir dizi yazı yayınladı. NÂZIM da partinin görevlerini anlamadığını gösteren yazılar yazdı, ama bu yanlışlar Komintern tarafından görüldü ve söylenenler kabul edilerek zamanında düzeltildi.

SAİT gibi parti teşkilâtlanma işlerinde bilgili ve sağlıklı bir yoldaş bile, parti disiplinine uymayarak, büyük bir hata işledi. Bütün bunlar parti teşkilâtlanma işlerinde ve parti eğitimi konusundaki zayıflığı bir kez daha vurguluyor.

Türkiye'ye görevle gönderilenlerden başka, 1924 yılında KADİR NUREDDİN Bakü'ya ve SABİT [?] Kırım'a olmak üzere iki yoldaş SSCB'de pratik çalışmalarına gönderildi. MEHMED MECİD istidatsız ve yabancı bir unsur olarak ihraç edildi.

1924-1925 öğrenim yılı parti teşkilâtlanma sorunları sloganı altında başladı ve işler bu konuda sarpa sardı. Bütün hırgür ve sağlıksız ortam bu slogan sonucunda ortaya çıktı. Komintern'de Üniversite yönetimini Türk yoldaşlara karşı itidal göstermemekle suçlayan yoldaşlar var (daha doğrusu, vardı). Yapacağımız kısa icmal kimlerle işimiz olduğunu gösterecektir.

Daha 1924 Mayısı'nda Türkiye'den yeni yoldaş akını başladı. Yoldaşların çoğu işçi ya da meslek okulu talebesi. Parti bir seçim yapmadan KUTV'ye maneviyat bozukluğu yüzünden orada işe yaramaz sayılan yoldaşları yolladı. Sırf askerlikten kurtulmaları için yoldaşlar gönderildi. Sonunda AYDEMİR okul arkadaşlarını yollamaya çalıştı, böylece kendi teşkilât ilkelerini fiilen uygulamaya başladı.

Buraya gelen yoldaşlara parti daha Türkiye'deyken "hürriyet ve eşitlik diyarına" gideceklerini, Üniversitenin demokratik bir teşkilât olduğunu söylüyordu. Küçük burjuva ortamından gelenler için bu oldukça cazip görülüyordu. Ve onlar burada bizim sistemimizle yüz yüze geldi.

Parti Üçlüsü her şeyin niçin başka türlü değil de, böyle düzenlendiğini izah etmeye koyuldu. Yoldaşlar arasından en iyilerinin birçoğu, anlatılanları kavradı, ama anlamak istemeyenler de yok değildi. Maneviyatı tamamen bozuk iki yoldaş (SERVER ve HÜSEYİN) daha gelir gelmez hemen üretim alanına gönderildi. Diğerleriyle sistemli bir çalışma başlatıldı. Yeni gelenler grupta çoğunlukta olduğu için çalışmak son derece zor olduğundan, destek alınacak biri yoktu. Tam o sıralarda Kominternin V Kongresi'ne gelen parti delegeleri buradaydı. Onların "biz entelektüelleri yalnızca kullanıyoruz, zamanı gelir, basarız tekmeyi" gibi konuşmaları, yeni bir kargaşaya sebep oldu. Aydınlar sorunu gündeme getirildi.

Grupta demokrasi, partinin rolü, işçi sınıfı ve aydınlar gibi ilkesel konularda mücadele başladı. Kısa bir sürede bu konulardaki bütün sallantılara son verildi. Ama artık ilkesel konularda yenik düştüğü için entrikalara yönelen hazır bir muhalefet grubu oluşmuştu. Parti yöneticilerinin çoğu öğretmenlik ettiği için bir slogan ortaya atıldı: "Dersler kötü geçiyor, Rus öğretmenler isteriz." Üniversitenin öğretim bölümü tâviz yolunu seçti. Başarıyı tadan bu grup, tamamıyla "demokratik" bir şekilde hareket etmeye başladı. Bu grubun kimi yoldaşları sopadan geçirmek gibi çirkin davranışları karşısında Üniversite olayın üstüne gitmek zorunda kaldı ve konu yoldaşlık mahkemesine getirildi. 11 yoldaş üniversiteden ihraç edildi. Bunlardan şimdiye kadar VOYNOVA (Moskova), ZEKİ (Kırım) ve SALİM (İvanovo-Voznesensk) olmak üzere üçü gönderildi. Bunun diğerleri için iyi bir ders olacağı düşünülerek, gönderilmelerinden geçici olarak vazgeçilmişti. Ama diğerlerinin de düzelecek kişiler olmadığı anlaşıldı (KEYK Doğu Seksiyonu bakımından da). FERİT ve ŞİNASİ olmak üzere, bunların ikisi hemen üretim alanına, geri kalanları ise (AHMET-HAMDİ, ARİF, FEYZİ, RAİF) partiye zarar veremeyecekleri Türkiye'ye

geri gönderilmek üzereler. Bu yoldaşların biri KUNZ'a [Batı Halkları Komünist Üniversitesi] (MAZLUM) nakledilmiş bulunuyor. Ayrıca bir yoldaş da hastalık yüzünden ZKU'ya [Komünist Üniversiteler Sağlık Birimi] nakledildi.

Geriye kalan yoldaşlar (grupta toplam 24 kişi var) çok iyi bir öğrenim aldı.

Sonuç çıkarırken, Türkiye'de partinin temellerini KUTV öğrencilerinin atmış olduğu gerçeğini tespit etmek gerekir. KUTV'li Türkiye'de her şey. Bu bakımdan da parti eğitimine büyük önem vermek gereklidir. KUTV'linin hatası daha ağır sonuçlar veriyor. Bunu bütün yoldaşlar anlamalıdır ve eğitimde Bolşevik çizgiye sadık kalınmalıdır. Çürüklerin elenmesi bu yolla olmalıdır. Az olsun, ama öz olsun.

Türkiye'de parti teşkilâtının durumu öylesine ki, partinin sorunları anlaşılamıyor. Parti hâlâ küçük burjuva bataklığında bulunuyor. Bizim yoldaşlar oraya varır varmaz, birçok engelle karşılaşıyor. Gönderilen yoldaşların en iyileri, doğru çizgi izliyor. Kendine tamamıyla hâkim olmayan unsurlar kolayca eritiliyor ve uzun bir süre için doğru parti hattını yitiriyor.[488]

* * *

KUTV Türk grubundan yoldaşların listesi

I. Kalanlar

II. Partinin emrinde çalışmak göreviyle gönderilenler

III. Partinin emrinde olmadan, gözden yitirilmemeleri için, partiye çalışmak üzere yine Türkiye'ye gönderilen

IV. Sınama (hafif) için SSCB dâhiline gönderilenler

V. Hususî liste

VI. Türkiye'ye gönderilmiş olanlar

VII. Moskova'da çalışanlar.

I. 1. Hacı Sofu Adurov,
2. Ferit Lâmi,
3. Ahmet Memed Baytarzade,
4. Tekin Hüsrev,
5. Server Hayreddin,
6. Selâmi Mustafa,
7. Hüsnü Yal,
8. İbrahim İsmail,
9. Nedim Masrur,
10. Zeki Ahmet,
11. Hasan Tahsin Kulagzade,
12. Bedros Saakov,
13. Jozef. 13 kişi

II. 1. Mahmut Şevket,
2. Ahmet Yusuf,
3. Mustafa Osman,

488 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 14-16 [Rusça].

4. Kadir Hasan,
5. Raşit Fahri,
6. Şevki Süleyman,
7. Hayat Voynova,
8. Ahmet İbrahim,
9. İsa Abdullah,
10. Hamdi Şamilov,
11. Mehmet Yelkenci,
12. Memed Mecit. 12 kişi

III. 1. Fevziye Habibova,
2. Hasan İspir Zade İbrahim. 2 kişi

IV. 1. Ahmet Ziya,
2. Akif İsmail (üretim),
3. Ethem Niyazi (üretim),
4. Nureddin Kadir (MK, ...). 4 kişi

V. 1. Nâzım Hikmet,
2. Vâlâ Nurettin,
3. Smorodkina Nuriye 3 kişi
Toplam 31 kişi

VI. 1. Aydemir Şevket,
2. Memed Sabri,
3. Şadan Raşid,
4. Aydemir Leman. 4 kişi

VII. 1. Hüseyin Sait,
2. Abid Alimov (ilmî teşriki mesaî memuru)[489]

* * *

TÜRK KRUJOK'U KOMÜNİST FRAKSİYONU TOPLANTISI TUTANAK

GÜNDEM: Karakteristik bilgileri.

1. İSMAİL Partili olarak kendine hâkimdir, sapmaları yoktur, yıl boyunca iyi bir Bolşevik olarak kendini göstermiştir. Krujokun en faal, en hazırlıklı ve en sağlıklı üyesidir. Kendisine verilen parti işlerini titizlikle yerine getirmektedir. İyi bir yoldaştır. Derslerine iyi çalışmaktadır, yıl boyunca çok şeyler kavramıştır. Öğreniminde akademik yaklaşım görülmemiştir.

2. VÂLÂ Partili olarak kendine hâkimdir, kendi hatalarını görüp ders çıkarmasını bilerek, sapmalarının üstesinden tamamıyla gelmesini bilmiştir. İyi bir partilidir. Hazırlıklıdır ve krujokun önde gelen üyelerinden biridir. Kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir. İyi bir yoldaş ve iyi bir komüncüdür. Faal biridir ve disiplinlidir. Derslerine iyi çalışmaktadır, ama Komintern'deki işi, öğrenimine engel olmaktadır. Akademik eğilimi yoktur.

489 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 18. [Rusça].

3. ARİF	Kendine hâkim olmayan, kötü bir partilidir. Anarşist-küçük burjuva sapmaları vardır. Krujoktaki en çürük unsurdur. Kötü bir yoldaş olduğu için krujokta kendisine iş verilmemiştir. Tam ilkesizlik göstermiştir ve partisizlerle birlikte partiye karşı çalışmada bulunmuştur. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür, disiplinsizdir. Nifaklarda faal biridir. Entrikaların başını çekmektedir, parti safında olmayı hak etmemektedir.
4. ŞAKİR	Bir partili olarak kendini kanıtlamıştır. Sapmaları aşmasını bilmiştir. İşçi muhalefetinden yana sapmalar göstermiştir. Krujoktaki yıl içinde gelişme göstermiştir ve krujokun iyi üyelerinden biri haline gelmektedir. Kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir. İyi bir yoldaş ve iyi bir komüncüdür. Derslerine iyi çalışmaktadır. Yıl içinde çok şeyler başarmıştır. Faal biridir ve disiplinlidir.
5. RAİF	Partide tesadüfen bulunan biri. Birçok parti karşıtı sapması vardır. Yıl boyunca ne parti çalışmalarında, ne de öğrenimde herhangi bir gelişme gösterebilmiştir.
6. HİLMİ	Partilidir. Sapması görülmemiştir. Hazırlığı orta düzeydedir. Disiplinli bir yoldaştır. Parti görevlerini yerine getirmektedir. Derslerine iyi çalışmaktadır. İyi bir yoldaştır.
7. AZİZ	Partili olarak kendine hâkimdir. Sol sapmalarını gidermiştir. İyi bir Bolşevik olmakta ve hızla gelişmektedir. Faal biridir ve disiplinlidir. İlkelidir. İyi bir yoldaştır ve iyi bir komüncüdür. Kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir. Derslerine iyi çalışmaktadır.
8. HAKKI	Partili olmaktadır. Sapma bataklığında bulunmuştur, ancak küçük burjuva eğilimlerinden kurtulmaya çalışmaktadır. İlkesizliği bataklıktan tamamen kurtulmasına engel olmaktadır. Orta düzeyde faal biridir. Krujokun hayatıyla bir türlü kaynaşamamıştır. Öğrenimdeki başarısı orta düzeylerdedir. Hatalarını kabul etmekte ve kendini düzeltmektedir.
9. SADIK	Partilidir. Sapması yoktur, ama içinden çıkıp geldiği entelektüel ortamın kimi kalıntıları etkisini göstermektedir. Bu kalıntıların etkisinden kurtulmaya çalışmaktadır. Yıl boyunca gelişmiştir ve derslerine iyi çalışmaktadır. Kendisine verilen görevleri titizlikle yerine getirmektedir. İyi bir yoldaştır ve iyi bir komüncüdür. Disiplinli ve orta düzeyde faal biridir.
10. FAİK	Partili olarak kendine hâkimdir. Sapması yoktur. Bir yılda hayli hızla gelişmiştir. Disiplinlidir ve orta düzeyde faal biri olduğunu göstermiştir. Akademik sapması yoktur.
11. SELÂMİ	Zayıf bir partilidir. Sapması yoktur, ama ilkeselliği düşüktür. Yıl içinde ağır da olsa gelişmiştir. Parti görevlerini yerine getirmektedir, ama yönetilmeye ihtiyacı vardır. Disiplinli olmasına ilkesizliği engel olmaktadır. Faal biridir. İyi bir yoldaştır, ama komüncülük tarafı zayıftır. Derslerine iyi çalışmaktadır.
12. MAHİR	Partililik tavrı henüz kesinleşmemiştir. Sapması yoktur. Disiplinlidir. Köylü tutuculuğu kalıntılarının etkileri görülmektedir. Orta düzeyde gelişmiştir. Derslerine iyi çalışmaktadır. İyi bir yoldaştır.
13. CEM	Orta halli partilidir. Bir yıl içinde çeşitli eğilimlerden kurtulmayı başarmış ve oldukça iyi gelişmiştir. Yükümlülüklerini yerine getirmekte olsa da, ciddiyeti yetersizdir. Faal biridir. Derslerine orta düzeyde çalışmaktadır. İyi bir yoldaştır.
14. MESRURE	Yakında gelmiştir ve hakkında kesin kanı edinilebilecek şekilde kendini kanıtlamamıştır. Genç bir parti üyesidir. Gerçek anlamda bir partili olmak için kendi kendine daha çok çalışması gerekecektir.

15. SALİH — Sapmaları olmuştur, ancak yıl boyunca onlardan kurtulmaya çalışmıştır ve bunda da kısmen başarılı olmuştur. Disiplinlidir, ama daha faal olması gerekmektedir. İyi bir yoldaştır, orta derecede komüncüdür. Derslerine iyi çalışmaktadır.

16. BAYTARZADE — Partili olarak kendine hâkimdir. Sapması yoktur. Bolşevik olma azmi göstermiştir. Krujokun önde gelen, en iyi, faal üyesidir. Kendisine verilen görevleri iyi yerine getirmektedir. Disiplinlidir.

17. ALİMOV — Kendine hâkim bir Bolşevik olarak durumu iyi değerlendirebilmektedir. Bir yıllık çalışma sonucunda krujoka doğru bir Bolşeviklik yönü kazandırmıştır.

PARTİSİZLER

18. FEVZİ — Partiyle ilgilenmemektedir. Parti karşıtı ve teşkilât bozucu tutumu vardır. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. Yıl boyunca çok az şey öğrenmiş, nifakçılıkla meşgul olmuştur. Az faal biridir.

19. RAŞİT — Parti hayatıyla ilgilenmemektedir. Entrikacıdır. Kötü bir yoldaştır. Az faal ve disiplinsizdir. Apolitiktir.

20. CEM — Parti hayatına ilgi duymaktadır. Entelektüelliğin bataklığındadır ve yıl boyunca küçük burjuva sapmasından kurtulamamıştır. Bir yılda belirli bir gelişme kaydetmiştir. Tartışmalarda kesin tutum alamamıştır, devamlı ikircim yaşayanlardandır. Derslerine iyi çalışan orta düzeyde faal biridir.

21. ORHAN — Parti hayatına ilgi duymaktadır ve umumî olarak Can'ın kopyasıdır, ama biraz daha ciddidir, küçük burjuva sapmasından kurtulmak için çaba harcamaktadır.

22. EMİRZADE — Parti hayatına ilgi duymaktadır. İlkesizdir. Az gelişmiştir. Bütün yıl üretimde çalışmıştır, ama bu onun politik düzeyinin yükselmesine yardım etmemiştir. İyi bir yoldaştır.

23. AHMED-HAMDİ — Partiyle kesinlikle ilgilenmemektedir. Apolitiktir. Entrikacıdır. Üniversitede tesadüfen bulunan biridir. Kötü bir yoldaştır ve komünle hiçbir şekilde ilgilenmemektedir.

KOMSOMOLCULAR

24. ECVET — Parti hayatına ilgi duymaktadır. Entrikacıdır. Küçük burjuva çok sapması vardır ve onlardan kurtulamamıştır. Disiplinsizdir. Partiye saygısı yoktur. Faal biridir. Yıl boyunca az şey öğrenmiştir. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. Çok inatçıdır.

25. KERİM — Apolitiktir. Partiyle az ilgilenmektedir. Az faal biridir. Genç olduğu için kendini kanıtlayamamıştır.

26. CORÇİEV — Partiye ilgi duymaktadır. Az faal biridir. Köylü sapmaları vardır. Yıl içinde hem politik bakımdan, hem öğrenim alanında az bir gelişme kaydetmiştir. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. İlkesiz biridir.

27. MATSKOVİLİ — Sosyal hayata ilgi duymaktadır. Genel düzeyi düşük olmasına rağmen oldukça iyi gelişme kaydetmiştir. Disiplinli biridir.

28. KRİMSKİ — Partiyle az ilgilenmektedir. İlkesiz biridir, sapma yöneticilerince grupta maşa olarak kullanılmaktadır. Bataklığa yakın durmaktadır. Parti bakımından az bir gelişme göstermiştir. Kendisini olduğundan daha değerli biri olarak göstermeye çalışmaktadır. Faal biridir, ama disiplinsizdir. Yoldaş ve komüncü olarak orta düzeyli biridir.

29. VAYNTRAUB — Parti hayatına ilgi duymaktadır. Disiplinlidir. Faal biridir. İyi bir yoldaş ve komüncüdür. Yıl içinde hızla gelişmiştir.[490]

490 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 9-12.

* * *

Bu değerlendirmeler ve aşağıda Server Hayreddin örneği üzerinden ele alacağımız KUTV Türk grubu içindeki muhaliflere karşı Doğu Seksiyonu'nun uygulamalarının KUTV yönetiminde yarattığı tepki aşağıdaki yazıda açık biçimde kendini göstermektedir. Ayrıca KUTV Rektörü, KUTV'nin 21 Nisan 1921'de Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin ve Tüm Rusya Merkez Komitesi'nin bir kararıyla kurulmasına dayalı olarak Komintern yetkililerinin RKP(b) ile Komintern arasındaki ilişkiler konusunda titiz olmaları gereğine işaret etmektedir.

Girdi No.1494/c
19/XII-24.
Y.V.STALİN

SSCB
Bakanlar Kurulu

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi

No. 98/c
15 Aralık 1924

Tverskaya caddesi 15/a, Moskova, Tel. 5-70-34

KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONU BAŞKANI
PETROV yoldaşa

Bir nüshası KEYK Sekreterliğine
Bir nüshası MK Genel Sekreteri STALİN yoldaşa

Sayın yoldaş,

Doğu Seksiyonu görevlilerinin (Brike yol.) KUTV Türk Sektöründen kimi öğrencilerle benim hallettiğim konularda, üstelik yalnız benim bilgim dışında değil, karar ve talimatlarıma tamamen aykırı şekilde görüşmelerde bulunduğu tarafıma bildirilmiştir.

Bana göre:

1. Bu gibi davranışlar KUTV ile Komintern arasındaki ilişkileri zedelemektedir ve KUTV'nin bir Komintern değil, RKP kuruluşu olduğunu ve RKP'nin ve onun yetkilisi olan KUTV Rektörünü atlayarak yapılan şu ya da bu girişimin zararlı sonuçlar verebileceğini anımsatmak isterim.

2. Aslında bu somut durumda söz konusu olan Komintern ile RKP kuruluşları arasındaki ilişkilerin temel ilkelerinin çiğnenmesi sonucunda KUTV'ye düzensizlik sokmaktır (Türkler konusunda).

Bu hususları bilginize sunarken, Doğu Seksiyonu kadrosuna benimle sağlanmış mutabakat temelinde KUTV'yle ve KUTV öğrencileriyle ilişkilerdeki hak ve yükümlülüklerine dair direktiflerin verileceğine olan kesin inancımı ifade ederim.

Bununla birlikte Size Türk sektörüyle ilgili bütün aldığım kararların Doğu Seksiyonu kadrosunun bu kararlara ters düşen tutumuna rağmen tarafımca kesinlikle uygulanacak olduğunu bildirmek isterim.

Bu alanda her hangi bir değişiklik Doğu Seksiyonu'nun kendi başına hareketleriyle değil, onun girişimi üzerine RKP(b) MK'nin kararıyla olabilir.

Komünist selamlarımı sunarım. /İmza/

* * *

Aşağıdaki ilk başvurudan anlaşıldığı kadarıyla 1924 yılının hemen başlarında öğrenim görmek üzere KUTV'ye gönderilmiş olan Server [Hayreddin] Ağustos ayında alınan bir kararla, KUTV'den uzaklaştırılarak eğitime gönderilmiştir. Bu kararın geri alınmasıyla ilgili önce KUTV öğrencilerinin başvurularını, ardından da Server'in olayların gelişimine ilişkin savunmasını aktaracağız. Anlaşıldığı kadarıyla kararda bir değişiklik olmaması üzerine Server'in 2. ve son başvurusuyla birlikte KUTV'deki diğer öğrencilerin, kendilerine yönelik Türk grubu yöneticileri tarafından yapılan uygulamalar konusundaki şikâyetlerini vereceğiz.

Komintern Şark Şubesi

Sekretaryasına

10 Ağustos parti içtimaında Server yoldaşın mekteb disiplinesi altında olmak üzere bir sene müddetle Moskova dâhilindeki fabrikalardan birine, istihsale gönderilmeye karar verildi. Bilâhare Mektep Şurası, Server yoldaşı Türkiye'den gelen talebe yoldaşlar arasında dedikodu yapıyor diye bu kararı tahvil ederek Ural'a gönderilmesine karar verildi.

10 Ağustos parti kararının tahvilini Mekteb idaresinden sorduğumuz zaman bu kararı Komintern'in emri suretinde gösterildi. Bilâhare Komintern'den aldığımız malûmatta Komintern'in meselede dahli olmadığı, kararı doğrudan doğruya Mekteb Şurasının tahvil ettiğini yalnız Komintern'in reyi sorulduğu ve Komintern'in bu kararı tasvib ettiğini söylediler.

Bizler aşağıda dahi imza eden yoldaşlar. Temin ederiz ki Server yoldaş katiyen aramızdaki tesanüdü bozacak şekilde hiç bir propaganda yapmamış bilâkis hakikî bir komünist gibi hareket etmiştir.

Server yoldaşın nasıl fikirde olduğunu, Türk talebeleri namına üç kişinin sözlerini dinleyip şu Türk talebelerinin efkârı sorulmasını, yoldaşlarımızın bila-sebeb aramızdan alınıp Ural'a gönderilmemesini talep ediyoruz. Bunu istemekle beraber 10 ağustos parti kararıyla kat'ını rica ediyoruz.

Mazlum	*H[ayat]. Voynova*	*Feyzi*
Rasim	*Kerim*	*Ferit Lami*
Salim	*Şinasi*	*Mansur*
Jozef	*Hakkı*	*Arif*
Krimski	*Raşid[Rusça]*[491]	

* * *

27 Ağustos 24

Komintern'in Şark Şubesi Kâtib-i Umumîsi Petrof yoldaşa

Yoldaş

Bundan bir buçuk ay evvel bir akşamüstü Hamid yoldaş bana gelerek tahsillerini ikmal edip Türkiye'ye çalışmaya giden Nâzım, Mustafa, Fahri yoldaşların Batum'dan geriye çevrilmiş olduklarını söyledi. Bu haberi kimden işittiğini sordu isem de, o arkadaşım bunu ancak bir içtimada söyleyebileceğini söyledi. Bu sırada Hamid yoldaşla birlikte yatakhaneye giderek

491 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 109-110 [Eski Türkçe].

meseleyi işittiğim gibi orada oturmakta olan bir kaç arkadaşa söyleyerek derhal bir içtima yapılmasını, dedikoduya meydan verilmemesini söyledim; bunu söylediğim arkadaşlardan Şamil [Hamdi Şamilov] yoldaş bu sözleri kimden işittiğimi sordu. Hamid yoldaştan işitmiş olduğumu söyleyerek derhal bir içtima yapılmasını ona da ayrıca söyledim. Bu sırada da bir kaç arkadaş gelip benden fazla malûmat sordular ise de, ben meseleden haberdar olmadığımı, yalnız Hamid yoldaşın bildiğini onun da burada söylemesinin doğru olamayacağını söyledim. Biraz sonra bu yoldaşların Hamid yoldaşın etrafını çevirdiklerini, ısrar ederek meseleyi hemen burada söylemesini istediklerini gördüm. Bu sıra Hamid yoldaşın kendisine yapılan bu hücûmlara tahammül edemeyerek başka bir bahane ile bu arkadaşları ikna etmek ve meselenin hakikatini içtimada açmak istediğini şu sözlerinden hissettim. (Türkiye'ye giden yoldaşlar için değil Kafkasya[ya] giden Akif yoldaş için) diyor idi. Meselenin hakikatini bilmediğim için öğrenmeyi içtima gününe bıraktım ve bir daha bu mesele ile alakadar olmadım.

Mekteb tatil olmadan (iyice hatırlayamıyorum) yirmi, yirmi beş gün evvelinden beri aramızda ne umumî, ne de parti içtimaı yapılmadı. Birçok arkadaşlar içtima yapılmasını istediklerini ve bunu korjuk bürosuna, heyet-i idaresine söyledikleri halde nazar-ı ehemmiyete alınmadı. Bunun için arkadaşlar birbirlerine şikâyete başladılar. Bu sıra k. bürosu yalnız bir arkadaşımız bütün mesuliyeti üzerine almış, gayr-ı kanunî olarak, istediği gibi keyfi hareket ediyordu. Bütün arkadaşlar müştekî oldukları bazı hallerden şikâyetle k. büro heyet-i idaresini gayr-ı kanunî bir surette temsil eden bu arkadaşa bağırıyorlar, içtima istiyoruz diyorlardı. Tamam üç buçuk ay ne parti, ne de umumî bir içtima yapılmadı. Herkes müşteki bulunduğu şeylerden şikâyete başladılar. Bir müddet sonra mesele Brike yoldaşa kadar aksetmişti. Bir gün dört talebe arkadaşın Komintern'den Brike yoldaş tarafından çağrıldığını haber verdiler. Bu dört yoldaşlar arasında ben de var idim. Türk delikanlılarıyla birlikte Brike yoldaşa gittik. Brike yoldaş benden yukarıda bahsettiğim Nâzım, Mustafa, Fahri yoldaşların meselesini sordu. Rusça bilmemem dolayısıyla tercümanla anlatmak icab ediyordu. Orada bulunan talebe ve delikanlı arkadaşlar arasında Rusça bilen bir Vâlâ yoldaş vardı. Bana tercümanlığı da o yaptı. Doğrudan, doğruya müşteki bulunduğumuz bir adamın bana tercümanlık yapmasını hiç makul bulmamakla beraber tercümanlığı onun yapmasının doğru olamayacağını o arkadaş vesilesiyle Brike yoldaşa söyledim.

Neticede o tercüman arkadaşın yaptığı yanlış hareketi anlatmak için yine o arkadaşın tercümanlığına bilmem neden muradım görüldü? Neticede meselede bî-günah olduğum halde en büyük bir kabahatli gibi gösterildim. Vâlâ yoldaş yaptığı haksızlıkları örtmek, kapatmak için benim Türkiye Sosyal Demokrat Fırkası'na mensub olduğumu, evvelce yapılan bir parti içtimaında bunun görüşüldüğünü ve daha evvel bazı samimi arkadaşlarından da işittiğini söyleyerek hakkımda su-i tesir uyandırmak istedi. Tercümanlığı kendisi yaptığı için yalan yanlış söyleyerek bunda da muvaffak oldu.

Ben bundan üç sene evvel Eskişehir'de teşekkül eden ve bilahare Ankara'ya gelen Halk İştirakiyûn Fırkası'na girdim. Bidayetinde Ankara'da bir sene açık, Adapazarı'nda sekiz ay gizli ve tekrar Ankara'da dokuz ay daha açık olmak üzere çalıştım. Bu sıralarda bulunduğum askerî fabrikanın müdürünün ameleye karşı yaptığı yolsuz işlerden dolayı gazetede mücadele yapıyorum. Fabrika müdür-i umumîsi ve ordu dairesi reisi Asım Paşa'nın emri ile fabrika zabitanından teşekkül eden bir mahkemede muhakeme olundum. Netice-i karar (komünist) olmaklığım ve komünist propagandası yaptığım sebeb gösterilerek fabrikadan tard olundum.

Gazetede, fabrika müdürüyle münakaşa-i kalemiye yaptığım sıralarda o zaman İstanbul Amele Birliği Katib-i Umumîsi olan Şakir Rasim Ankara'ya gelmişti. Peşinde kendisinin

aleyhte[aleyhinde], ve Sosyal Demokrat Fırkası diye henüz ortaya çıkmayan bir parti lehinde propaganda yapan bir kaç adam vardı. Bu adamlardan İbrahim Rıza namında biri benim ile görüşmek istediğini bir akşam bir kahvede otururken söyledi; görüştüm bunu derhal İstanbul Komünist Partisi'nde Şefik Hüsnü yoldaşa bildirdim. Yani nasıl adam olduklarını komünist mi yoksa ne olduklarını sordum. Bu sırada da ayrıca bir mektubla bu adamın fotoğrafını da gönderdim. Bu sırada bu adamlar gittiler.

Fabrikadan tard olunduğum için doğruca İstanbul'a geldim. Ve komünist arkadaşlarla görüştüm. Şefik yoldaş Moskova'ya Darülfünûn'a gitmek arzu edüb etmediğimi sordu. Ma-al-memnuniye kabul ettim. Fakat İstanbul'dan hareket etmek için üç ay beklemek icab ediyordu. Bu üç ay için bir yerde çalışmak karnımı doyurmak mecburiyeti vardı. Bir taraftan da İstanbul'da tesadüf ettiğim İbrahim Rıza Ankara'da fabrikadan kovulduğumu, boşta bulunduğumu bildiği için, elinde birçok işler bulunduğunu eğer arzu eder isem bir işe koyabileceğimi bana söyledi. Bunu hemen yoldaşlara ve bilhassa Şefik Hüsnü yoldaşa anlattım. Ve bazı da gizli maksadlarının bulunduğunu da ayrıca ilâve ettim. Onlar teması kat etmememi söylediler. Bir buçuk ay bir iş bulamadı. Bilâhare Doktor Hasan Rıza'ya tavsiye edeceğini söyledi. Pekâlâ dedim. Ve Şefik yoldaşa tekrar malûmat verdim. Doktor Hasan Rıza ile iş meselesi için görüşürken bana şöyle bir teklifte bulundu: [Henüz teşekkül edecek olan Sosyal Demokrat Fırkası'na girer isen sana iş buluruz.] diyordu. Ki Hüsnü yoldaştan aldığım emir üzerine pekâlâ dedim. Verdikleri listeyi ismimden gayrı yerlerini yalan yanlış olarak doldurdum. Bila-duhuliye beni sosyal demokrata kabul etti. Hemen o saatte arkadaşlara giderek meseleyi anlattım. Onların maksadlarının bana iş bulmak olmadığını gizliden gizliye beni elde etmek için plan ihzar ettiklerini söyledim. Aradan bir hafta geçmişti ki ben de Moskova'ya Şark Darülfünûnu'na gitmek üzere yola çıktım. Bundan sonra ne olduğundan haberdar değilim. Anlattıklarımın cümlesi hakikattir. Daha fazla malûmat icab ettiği takdirde Türkiye Merkezî Komitesi Reisi Şefik Hüsnü yoldaştan alınabilir.

Bu mesele talebe arkadaşlar arasında, partide niçin mevzu-ı bahs olmuştur?

Buraya geldiğimin ikinci haftası idi: Mektebe kayıt muamelem yapılıyordu. Kayıt muamelesi yapanlar arasında Alimof yoldaş da tercümanlık yapıyordu. Mekteb sekreteri bana bir anket verdi. Bu anket hemen orada doldurulacaktı. Sekreter bu Alimof yoldaş vasıtasıyla nereli olduğumu, hangi teşkilâta mensub olduğumu ve daha ne gibi işlerde, nerelerde çalıştığımı sordu. Bu sırada yoldaş (Alimof vasıtasıyla sekretere) buraya gelmeden bir buçuk hafta mukaddem Türkiye Sosyal Demokrat Partisi'ne de girmiş olduğumu söyledim. Her bir komünist memlekette gizlemeye az lüzum gördüğüm bu şeyi Alimof yoldaşın sual ve ısrarı üzerine orada ilk defa olmak üzere söyledim. Bilâhare bu dedikodu şeklini aldı. Bir parti içtimaında arkadaşlara muhtasar malûmat vermeye dair İstanbul'dan parti merkez-i umumîsine sormalarını söyledim. Şimdi sorup sormadıklarından haberdar değilim. Bu meselenin beş ay kapalı durduğu halde, iki üç hafta evvel Brike yoldaşın huzurunda tekrar tazelenmesine Vâlâ yoldaşın işlediği fenalıkları, yolsuzlukları kapatmak için çevirdiği bir entrikadan başka bir şey demem.

Hakikî bir komünist olduğum ve sınıfın kurtuluşu için çalışmak icab ettiği zaman çalışarak ölmek arzusunu taşıdığım için gerek Vâlâ yoldaşın hakkımdaki yalan yanlış karaçalmaları ve gerekse yukarıda bahs ettiğim meseleden hâl-i hazır sebeble pek iyi malûmatdar olmamaklığım dolayısıyla bî-günahım, kabahatsizim.

Bir buçuk hafta evvel bir parti içtimaında bu meseleler görüşülmüş içtimada bulunmamaklığım dolayısıyla kendimi müdafaa edememem, bin-netice hakkımda verilen, (Moskova dâhilinde prensip öğreninceye kadar fabrikalarda çalışmam ve bir sene müddetle Türk partisi

harici kalmam) kararı bilmem ne derecede doğrudur. . . Bulunmadığım parti içtimaında hakkımda verilen bu karardan altı gün, hastahaneden çıktığımdan iki gün sonra Alimof yoldaş tarafından hususî olarak odasına çağırıldım. İki ay evvelden bir daha yaptığı ve vazife salahiyetinin ne olduğunu bilmediğim ve umumiyetle bilmediğimiz Alimof yoldaş beni tekrar tahkir ve tehdid ederek şunları emretti. Ve bu emri nereden aldığından hiç bahs etmedi: Server yoldaş! Biliyor musun parti içtimaında arkadaşlar senin bir sene disiplin tahsil etmene lüzum gördüler. Bunun için Ural yahut da Leningrad'a gönderilmen takarrür etti, diyerek Leningrad'dan pek az bahs ettikten sonra Ural'ı sena etmeye başladı. Ural'da gayet iyi komünistlerin bulunduğundan, orada gayet güzel öğrenebileceğimden bahs ederek bütün yaptığım hataların bir cezası olarak gösterdi. Ve iki üç güne kadar hazırlanmamı, çalıştığım fabrika ile alâkamı kesmemi tebliğ etti. Ne kabahatim olduğunu kendi kendime düşündüm. Masumiyetimden vaziyetim için taşkın hüsn-i niyetimden başka bir şey bulamadım.

Bu sıralarda diğer bazı şeyler de sordu. Ben Leningrad'ı tercih ettim. Alimof yoldaş arkadaşlarla görüşeyim de bakalım bunlardan hangisi olur diyerek ayağa kalktı. Vaktinin müsaid olmadığını söyleyerek şapkasını giydi. Ben odadan çıktım.

Bazı alacağım yahut vereceğim olan arkadaşlara yakında Ural'a yahut Leningrad'a gideceğimi haber vererek hesaplarımızı tesviye etmemizi söyledim. Bilâhare bu haber ortalığa dağıldı.

Ertesi günü Hüsnü [Hüseyin Sait] yoldaş Niyazi yoldaştan beni sormuş. Niyazi yoldaş Hüsnü yoldaşın Alimof'un hususî odasında olduğunu söyledi. Alimof yoldaşın odasına gittiğim zaman Hüseyin yoldaşı da orada buldum. Oturduk. Alimof yoldaş Hüseyin Said yoldaşın evvelce beni tehdid edip etmediğini sordu. Gayet hiddetli idi. Ben şöylece mukabelede bulundum: Üç ay evvel Hüseyin yoldaşın söylediklerini ve bundan bir müddet sonra kendinin, Alimof yoldaşın da aynı şeyleri tekrar ettiğini hatırlattım. Kızdı. Bu sırada Vâlâ yoldaş da odaya geldi. Neden bir çok şeyler soruyorlardı, ben derhal ayağa kalkarak şu sözleri söyledim. (Yoldaşlar! Diğer arkadaşların haberi olmadan biz burada içtima yapamayız hem beni hangi salahiyetle isticvab ediyorsunuz diye sormakla beraber dışarıya çıktım.)

Hüseyin yoldaş beni ne zaman ve nasıl tehdid etti?

Mektebe gideli henüz bir buçuk ay olmuştu. Aramızda bazı mukayyed olabilecek şeyleri nizamnameye uydurarak yapmak arzusu vardı. Hüseyin yoldaş ve daha bazı arkadaşları, Alimof, Vâlâ yoldaşlar keyfî hareket ediyorlardı. Hiç bir meselede, velev en ufak bir iş için olsun, arkadaşların fikirlerini sormuyorlardı. Ben bunun, böyle hareket etmenin doğru olamayacağını, arkadaşlara, gerek makale ve yazı ile ve gerekse içtimalarda anlatmak suretiyle söylüyorum. Bu suretle hareketi, muhalefet gördüler. Yaptığımız işlerin kısm-ı azamı bir sır derecesinde saklanmasına lüzûm görülmeyeceğini, yalnız elde bir nizamnamenin mevcudiyetine herhalde lüzûm olduğunu her zaman, her içtimada söylediğim için fena oluyordum. Yaptığımız ve yapacağımız işler, kitab basmak, birbirimizi yanlış hat ve hareketimizi tenkid etmek, içtimalarda büronun hat ve hareketini tenkid ve keyfî harekete mani olmak için bir nizamname ilh. ufak tefek işler idi. Bu sıralarda Hüseyin Said yoldaş beni odasına çağırttı. Gittim, orada ondan başka kimse yoktu. Ve oturmamı söyledi. Şöylece söze başladı: Server yoldaş: ilk geldiğin günlerde harekâtın çok güzeldi. Hiç bir şeye ses çıkarmıyordun. Fakat bilâhare ümid ettiğim şekilde olmadı. Bunun için ayağını sıkı bas, sonra mektebden atarlar. Gittiğin yerden haberin olmaz, burada adamı uçururlar dedi. Oradan çıktım, aradan bir ay geçti. Hüseyin yoldaşın tekrar beni çağırdığını bir arkadaş haber verdi. Gittiğim zaman eski söylediklerini tekrar etti. Bundan bir iki hafta sonra Alimof yoldaş beni çağırtarak şöyle söyledi: Sana iki defa ihtar edildi. Bu üçüncü

oluyor. Sonra ne olduğunu anlamazsın dedi. Alimof yoldaşla ikinci görüşmem yukarıda anlattığım gibi neticelendi. Yani "Ural" a gönderileceğim haberi yahut emri bana tebliğ olundu.

Muhterem yoldaş!

Zannederim sizleri tatmin edecek derecede başımdan geçen hadiseleri vuzuh ile anlattım. Bunların cümlesi birer hakikattir. Bî-günahım. Bulunduğum şu pis ve çirkin vaziyetten kurtarılmaklığımı, hakikaten bir an evvel tezahür etmesini siz yoldaştan rica ve istirham ederim.

Şark Zahmetkeşler Darülfünûnunda
Server Hayreddin
1756 numeroda[492]

* * *

Server, bu başvurusunun ardından 19 Eylül'de Komintern Doğu Seksiyonu Başkanlığı'na ve 20 Eylül'de de KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na başvuruyor. Bundan sonra, Server ile ilgili başka belge görmedik, ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi kendisinin Ekaterinburg'da soğuktan öldü bilgisi, Süleyman Nuri ve Roland'ın başını çektiği sol muhalefetin Komintern Başkanı Zinovyev'e başvurusunun ekinde yer alıyor. Server'den sonra KUTV Türk grubundan bir grup daha KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na başvuruyor ve kendilerine karşı Vâlâ, Aziz ve Selâmi yoldaşların şiddet uyguladıkları şikâyetinde bulunuyorlar.

Komintern Şark Şubesi Riyasetine

Ben yoldaşlar arasında birliği bozacak propaganda yapmakla itham ediliyorum. Ben kendi namıma partiye vazifeme muhalif olan böyle bir harekette asla bulunduğum yok ve bulunmayacağım da. Fakat ben bu gibi propagandayı kimler arasında yapıyormuşum. İşte bütün arkadaşlarımız buradadır. Yalnız üç kişinin sözleriyle iş görülmeyip ne zaman ve ne vakit böyle bir propaganda yaptığım bütün yoldaşlarımızdan sorularak ona göre muhakememin yapılmasını, eğer hakikaten bu gibi sınıf ve partiyata muhalif bir harekette bulunmuş isem, en küçük cezamın idam olmasına razıyım.

19 Eylül 24
Server Hayreddin[493]

* * *

KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na
Türkiye Grubu öğrencisi
No. 1756

SERVER'den
DİLEKÇE

İşbu dilekçeyle beni aklayıcı görüşlerimi sizlerle paylaşmama izin vermenizi rica ederim. Bildiğiniz gibi, benim yoldaşların birliğine karşı güya propaganda yaptığım iddia edilmiştir.

492 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm* 1, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 101-105 [Eski Türkçe]. Aynı belgenin Fransızcası aynı klasörde 93. belgeden başlamaktadır ve 30 Ağustos 1924 tarihini taşımaktadır; imza kısmında imza Kiril alfabesiyle yazılıdır.

493 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6. Belge No: 112 [Eski Türkçe].

Herhangi bir propaganda yürütmüş olmadığım ve yürütmediğim için kendimi suçlu saymadığımdan, şunu sormak isterim: Acaba ben, nerede ve ne zaman propaganda yapmışım?

Eğer ben sizin için öyle biriysem, yoldaşlardan hakkımda bilgi almanızı rica edeceğim. Onlar iddiaların doğrulanması gibi durumlarda aslında kişilerin nasıl mahkûm edilmesi gerektiğini bizzat bilirler.

Ben gerçekten suçlu olmuş olsaydım, en ağır şekilde cezalandırılmamı bizzat isterdim.

İşte bu yüzden ben yalnız bir veya iki yoldaşın iddiasına bakarak değil, bütün yoldaşlardan bilgi toplayıp olayın ayrıntılı şekilde araştırılmasını rica ediyorum.

İmza: Server Hayreddin
20/IX-24[494]

* * *

Tercüme
KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na

Tercüme-i Hâl

Bu yılın 21 Eylül Pazar sabahı Türk yoldaşların odasında miting hazırlıkları söz konusuydu ve bu kimi yoldaşlara bildirilmişti. Kırım'dan gelen Zeki yoldaşın odasında sabah çayı hazırlanırken Valâ yoldaş içeriye girdi ve bizim provaya gitmemizi istedi. Biz kendisine henüz kahvaltı etmediğimizi söyledik. Bunun üzerine o Rusça dersini çalışmakta olan Ferit yoldaşın defterini yırttı ve çıktı. Biraz sonra, çay içilirken, odaya Aziz yoldaş girdi ve sonra bir amir edasıyla provaya çıkmamamızın sebebini sordu ve şöyle dedi: "Siz buraya ortalığı karıştırmak, dedikodu yapmak ve yoldaşlar arasında iki karşıt cephe yaratılmasına yol açmak için toplanmışsınız." Türk yoldaşların odasındaki bu olaydan sonra Orhan yoldaşın bütün yoldaşların toplanması teklifi üzerine, Selâmi yoldaş herkesin önünde hepsinin öküz olduğunu söyledi. Sonunda Valâ ve Mesrur yoldaşlar bulunduğumuz odaya gelip bizleri çağırdı. Biz zaten çaylarımızı içtikten sonra hepimizin gideceği konusunda önceden anlaşmıştık. Ama onların amirâne edası ve tutumu bizi provadan caydırdı.

Aşağıda imzaları bulunan bizler; Valâ, Aziz ve Selâmi yoldaşların amirane edası, tutumu ve saldırılarının kabulü imkânsız olduğu kanısında olup işbu tercüme-i hali bilgilerinize sunarız.

23/IX-24
İmzalar[495]

494 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 1 ve arka sayfa (1ob) [Rusça].

495 RGASPİ, f. 532, op. 2, d. 164, s. 5 [Rusça].

EKLER

EK-1:
Komintern 1919-1925[496]

III. Komünist Enternasyonal, kısaca Komintern, dünya devriminin partisi, genel kurmayı olarak kuruldu. I. Dünya Savaşı ertesinde Avrupalı sosyalist partilerin Şubat 1919'da uluslararası sosyalist birliği yeniden kurmak üzere Bern'de bir uluslararası toplantı çağrısı yapması, Lenin'in uzun zamandır yeni bir Komünist Enternasyonal kurulması fikrini bir an önce hayata geçirmesini tetikledi. Aslında uzun zamandır Zimmerwald solu içinde tartışılmakta olan ve Rosa Luxemburg'un şiddetle karşı çıktığı yeni Komünist Enternasyonal'in kurulmasıyla ilgili adım, (kaleme alan) Troçki ve RKP(b) adına Lenin'in yanı sıra, hepsi de Sovyet topraklarında bulunan Polonya partisi dış bürosu adına Karski (Marchlewski), Macaristan partisi adına Rudnyánszký, Avusturya partisi adına Duda, Leton partisi Rus bürosu adına Rozin, Finlandiya MK adına Sirola, Balkanlar Sosyal-Demokrat Federasyonu adına Rakovski ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisi adına Reinstein imzalarını taşıyan ortak çağrı mektubuyla atıldı.

2-6 Mart 1919'da toplam 51 delege çalışmalara katıldı; çoğunluğu RKP (b) üyesi (Rus partisinin dışında, Leton, Litvanyalı, Bielorus, Ermeni, Doğu Rusya, RKP(b) yabancı seksiyonları –Çek, Bulgar, Yugoslav, Fransız, Çinli, Koreli, Kuzey Amerikalı, Volga Almanı–, Doğu halkları merkez bürosu seksiyonları temsilcileri, bunlar arasında Mustafa Suphi) olan delegelerin yanı sıra gerçekten parti temsilcisi olarak yeni kurulmuş Alman, Polonya, Avusturya ve Macaristan komünist partisi temsilcileri vardı. Bunların dışında düşük üye sayılı, herhangi bir merkezî yapıya sahip olmayan İsveç Sol Sosyal-Demokrat Partisi, Norveç İşçi Partisi, İsviçre Sosyalist Partisi, Amerikan Sosyalist İşçi Partisi, Hollanda Sosyalist Partisi temsilcileri de toplantıya katıldı. Rakovski Balkan Federasyonu'nun yanı sıra Bulgar dar sosyalistlerini ve Romanya Komünist Partisi'ni temsil ediyordu. Gerçekten güçlü tek komünist partisi olan KPD temsilcisi eski bir Spartakist olan Hugo Eberlein, ölümünden birkaç gün önce Rosa Luxemburg tarafından imzalanmış bir yetki belgesi taşıyordu; Eberlein bunun bir hazırlık konferansı olmasını, kuruluş kongresinin daha sonra toplanmasını öneriyordu. Kongrede Lenin'in kaleme aldığı "Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü" üzerine 22 noktada toparlanan tezler ele alındı. Enternasyonal'in platformu Buharin tarafından

496 Komintern tarihiyle ilgili bilgiler *Histoire de l'Internationale communiste 1919-1943*, Pierre Broué, Paris 1997 ve *Komünist Enternasyonal (1919-1943) Komintern veya Yıkılan Dünya Devrimi Partisi Hayali*, Serge Wolikow, Çeviri: Erden Akbulut, Yordam Kitap, İstanbul Mayıs 2016 kitaplarından derlenmiştir.

hazırlanıp sunuldu; yeni Enternasyonal'in ilanıyla ilgili Manifesto'yu kaleme almak, Zimmerwald'de olduğu gibi Troçki'ye düştü. Kongrede Rakovski, Lenin, Troçki, Zinovyev ve Platten'den oluşan bir Yürütme Komitesi seçildi, başkanlığına Zinovyev getirildi. Rakovski Ukrayna hükûmetinin, Lenin Rus hükûmetinin, Troçki Kızıl Ordu'nun başındaydı, Platten ise İsviçre'ye dönmekle uğraşıyordu. Bir diğer deyişle Zinovyev, zaman zaman Buharin'in desteğiyle Komintern'in teşkilât yapısını oluşturmaya çalışıyordu. Yürütme Komitesi'nin fiilen olmadığı yapı bir Büro tarafından yönetiliyordu. Birinci yılında Komintern'in etkili bir faaliyetinden söz etmek pek mümkün değildir. Beklendiğinin tersine devrimci dalga Avrupa'da umulan yükselişi gösteremedi ve 1919 yılında (21 Mart'ta ilan edilen) Macaristan ve (13 Nisan'da ilan edilen) Bavyera Sovyet Cumhuriyetleri başarısızlığa uğradı. 20-26 Kasım 1919'da Komünist Gençlik Enternasyonali kuruldu.

19 Temmuz-7 Ağustos 1920 tarihleri arasında Petrograd'da açılıp oturumlarını Moskova'da sürdüren Komintern II. Dünya Kongresi'ne 37 ülkeyi temsil eden 217 delege katıldı ve ilk tüzük ve Komintern'e kabulün 21 koşulu onaylandı. Bir diğer deyişle kongrenin ana sorunu komünist partilerinin kuruluşuydu. Kongrenin açılışı sırasında Kızıl Ordu'nun atlılarının Varşova'ya doğru ilerlemesi, tüm delegelerde büyük bir coşku yaratmıştı. II. Kongre Komintern'in ve seksiyonlarının ilk biçimlenişini sağladı. Dünya Kongresi yılda bir kez toplanarak Komintern'in faaliyetiyle ilgili programatik ve taktiksel temel sorunları ele alıp çözüme kavuşturacaktı. Yürütme Komitesi, dünya kongresi tarafından seçilecek ve Komintern'i yönetecekti. Başlangıçta Yürütme Komitesi'nin 5 üyesi Bolşevik Partisi'nden, 12 üyesi de belli başlı partilerden 1'er üye olacaktı; bir aylık teorik, bir de haftalık dergi yayımlayacak, ulusal seksiyonların faaliyetini kontrol edecek ve özellikle kongre kararlarına aykırı davranan partileri veya parti üyelerini ihraç edecekti. II. Dünya Kongresi'nde kabul edilen programatik belgeler ve tüzük eski dünyanın yıkılmak üzere olduğu öngörüsüne ve gelişmekte olan devrimi gerçekleştirip yönetebilecek proletarya teşkilâtını bir an önce oluşturma ihtiyacına dayanıyordu. Her ne kadar Lenin bu kongrede İtalyan ve Alman "sol"larıyla "goşizm" konusunda tartışmışsa da, bunun temelinde devrimci sürecin analizi değil, mevcut siyasal kurumlara karşı izlenecek taktik yatar.

22 Haziran-21 Temmuz 1921 arasında toplanan Komintern III. Dünya Kongresi'nde 52 ülkeyi temsilen 605 delege yer aldı ve Yürütme Komitesi'nin bileşimi 24 asil 10 yedek üye olarak belirlendi; bunlardan en azından 15'i sürekli Moskova'da ikamet edecekti. O zamana kadar "Küçük Büro" olarak çalışan organ KEYK Prezidyumu (Zinovyev, Buharin, Heckert, Gennari, Radek, Kun ve Souvarine) halini aldı; başkanın yanı sıra sekretarya oluştu. Ulusal seksiyonların/partilerin merkez komitelerinin Komintern Yürütme Komitesi'ne tabi olması zorunluluğu getirildi. 3-19 Temmuz 1921'de Kızıl Sendikalar Enternasyonali ve 19-23 Temmuz 1921'de Kızıl Spor Enternasyonali kuruldu. Mart 1921'de Almanya'da yeniden kabaran devrimci grev hareketinin burjuva

devletince bastırılması ve bu eylemlerde komünistlerin tek başlarına kalmaları III. Dünya Kongresi'nin temel konusunu oluşturdu ve derin tartışmalara yol açtı. Bu tartışmaların sonucunda 1921'den itibaren Savaş'tan sonra açılmış dünya devrimci hareketinin birinci döneminin kapandığı saptamasıyla, devrimin siyasi koşullarını yaratmak üzere izlenecek yol tartışılmaya başlandı. Devrimci olmayan durumda devrimci siyasi eylem ne olmalı sorusu gündemin odağı haline geldi. Dünya devriminin oldukça uzun bir devrimci mücadeleler dönemi gerektirdiği, bu devrimin doğrusal bir hat halinde gelişen bir süreç olmadığı, bu sürecin kapitalizmin ağır ağır dağılmasının, gündelik devrimci altını oyma çalışmasının zaman zaman yoğunlaşması ve keskin bunalımlar halinde yoğunlaşması olduğu analizleri, komünist partilerinin faaliyetlerini biçimlendirecekleri ana doğrultulara işaret eden "Yığınlara Gitmek", "Proleter Tek Cephesi", "İşçi-Köylü Hükûmeti" gibi yeni sloganların öne çıkmasını beraberinde getirdi. 1921 ile açılıp 1923'e kadar süregiden dönem, Tek Cephe yöneliminin oluşturulup geliştirilmesine tanık oldu. III. Dünya Kongresi'nin "Yığınlara Gitmek" olarak tespit edilen sloganı aynı yılın sonlarında ortaya konan "Proleter Tek Cephesi" sloganıyla değiştirildi ve bu değişiklik 21 Şubat-4 Mart 1922'de ilk kez toplanan KEYK'in 1. Plenumu tarafından onaylandı.

5 Kasım-5 Aralık 1922 tarihlerinde çalışmalarını yürüten Komintern IV. Dünya Kongresi'nde, Yürütme Komitesi'nin düzenli aralıklarla, bu toplantı için özel olarak çağrılmış tüm partilerin delegasyonlarının da katılacağı "genişletilmiş oturumlar" yapması kararlaştırıldı. Yürütme Komitesi Plenumları (Tam Üyeli Toplantısı) başlangıçta dünya kongresinin üzerinde yeterince duramadığı belirli bir sorunu ele alacaktı, ancak 1925'ten sonra gitgide dünya kongresinin yerini aldı. KEYK Plenumu'nun aldığı tek cephe kararını onaylayan IV. Dünya Kongresi bu kararın mantıksal bir uzantısı olarak işçi hükûmeti sorununu ele aldı, bir diğer deyişle komünistlerin sosyalistler tarafından yönetilen hükûmetlere karşı izleyecekleri tutumu tanımladı, ortak eylemlere bir hükûmet oluşturma perspektifi kazandırdı, komünist partilerinin hükûmete katılabilecekleri koşulları belirledi. Böylece komünistleri komünist olmayan, yani fiilen sosyal demokrat bir işçi hükûmetini destekleyebilecekleri, burjuvaziye karşı gerçekten mücadele eden komünist olmayan parti ve teşkilâtlarla ortak hükûmet kurmaya hazır olduklarını ilan edebilecekleri tespit edildi; ancak komünistlerin ne pahasına olursa olsun işçi sınıfına kurtuluşunun ancak proletarya diktatörlüğü ile sağlanabileceğini açıklaması gerekiyordu. Bu anlayışla Komintern'in Sosyalist Enternasyonal ile yaptığı görüşmeler herhangi bir başarı sağlamadı; komünistler öne kapitalizme karşı ortak eylemi koyarken, sosyalistler öncelikle Rus Menşeviklerinin akıbetini birincil sorun olarak öne koyuyordu. 30 Kasım 1922'de MOPR/Devrimcilere Uluslararası Yardım Teşkilâtı, 10 Ekim 1923'te Uluslararası Köylü Konseyi/Krestintern kuruldu. 12-13 Haziran 1923'te toplanan KEYK 3. Plenumu faşizm tanımını oluşturdu.

1924'ün hemen başlarında 11 Ocak'ta, KEYK Genişletilmiş Toplantısı Almanya ve Polonya meselelerini ele aldı. 21 Ocak'ta Lenin'in ölümünden sonra Komintern'in V. Kongresi 17 Haziran-28 Temmuz 1924 tarihleri arasında toplandı ve Kongre'nin ana sloganı komünist partilerinin Bolşevikleştirilmesi oldu. Troçkist muhalefetin mahkûm edildiği toplantıda benimsenen Bolşevikleştirme ile ilgili tezler ise KEYK'in 21 Mart-6 Nisan 1925'te toplanan V. Genişletilmiş Toplantısı'nda kabul edildi.

V. Kongre'nin açılış oturumundan sonraki 2. oturumu Lenin ve Komintern'e ayrıldı. 1922-1924 arası KEYK faaliyeti ile ilgili raporu Zinovyev, dünya'daki ekonomik durum ile ilgili raporu ise Varga sundu; raporların tartışması 15. oturumda tamamlandı. 16. oturumda Buharin Program Sorunu'nu, 20. oturumda Manuilski Ulusal ve Sömürge Sorunu'nu, 23. oturumda Bordiga Faşizm Sorunu'nu, 25. oturumda Kolarov Köylü Sorunu'nu, 27. oturumda Lozovski Sendikal Taktiği sundu.

V. Kongre'de kabul edilen tüzüğü ve Kongre'ye sunulan "Doğu Sorunu ile İlgili Genel Tezler" ve "Sömürge Sorunu ile İlgili Tezler", yine V. Kongre çerçevesinde ele alınan "Yakındoğu'da Devrimci Hareket" ve "Komünist Partilerinin Yakındoğu Çalışmaları Hakkında Tezler" belgeleri aşağıda yer alıyor.

1919 – 1925 KOMİNTERN'in Yönetim Organları

KOMİNTERN Dünya Kongresi (1919-1935) : Komünist Enternasyonal'in en üst organı; KEYK'i seçer.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi (KEYK, 1919-1943) : iki dünya kongresi arası en üst organ;

Küçük Büro'yu (1921'den itibaren Prezidyum), Sekreterliği (1926-1936 Siyasi Sekreterlik) ve Teşkilât Bürosu'nu (1922-1926) seçer.

KEYK Küçük Bürosu (1919-1921) : KEYK tarafından seçilir, gündelik işleri kararlaştırır, 1921'de Prezidyum haline gelmiştir.

KEYK Prezidyumu (1921-1943) Plenumların sonunda KEYK tarafından seçilir.

KEYK Sekreterliği (1919-1926, 1935-1943) : Plenumların sonunda KEYK tarafından seçilir, yürütme organıdır.

Teşkilât Bürosu (1922-1926): Plenumların sonunda KEYK tarafından seçilir, KEYK aparatını oluşturmakla görevlidir.

1919 – 1925 KOMİNTERN'in Yardımcı Organları

Doğu Seksiyonu (1920-1926) : Doğu KP'lerinin çalışmaları hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve siyasi hattın uygulanmasında onlara yardımcı olur.

Uluslararası İlişkiler Seksiyonu –OMS– (1920-1943): Komintern aparatının teknik hizmetleri; "merkez" ile KP arasındaki iletişimi ve konspiratif çalışmayı (sahte pasaport, para gönderimi vb.) sağlar.

Ajitasyon ve Propaganda Seksiyonu (1920-1933): KP'lerin ajitasyon ve propaganda çalışmaları hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve onlara ajitasyon ve propaganda malzemesi tedarik eder.

Enformasyon Seksiyonu (1924-1929) : KP'lerle ilgili istatistik verilerini merkezileştirir; KEYK arşivini düzenler ve KEYK çalışanları için bir kütüphane oluşturur.

Teşkilât Seksiyonu (1923-1935) : KP'lerin teşkilât çalışmasıyla ilgili bilgileri merkezileştirir ve onlara Bolşevik partisi modelinde bir yapı kurma konusunda yardımcı olur.

Yayınlar Seksiyonu (1921-1935) KP'lere yayınevi kurma konusunda yardımcı olur ve eserlerin basımı ve dağıtımı konularında destek sağlar.

Tercüme Seksiyonu (1921-1935) : KEYK aygıtının yazışmalarını ve yayınlarını birçok dile tercüme eder.

Kooperatifler Seksiyonu (1921-1935) KP'lerin kooperatiflerdeki çalışması hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve direktifler verir.

Kadınlar Seksiyonu (1920-1935) KP'lerin "proleter kadınlar" arasındaki çalışması hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve Komintern'i kadın işçiler üzerindeki ezgi konusunda duyarlı hale getirmeye çalışır.

İdarî Seksiyon (1920-1941) : Moskova'daki aygıtın teknik hizmetini sağlar, aygıtın bütçesini tespit eder ve konut ve sosyal yardımlarla ilgilenir.

1919 – 1925 KOMİNTERN'in Kurduğu veya Desteklediği Kitle Örgütler

Sömürgelerarası Birlik Komitesi: Paris'te Komintern'in girişimiyle 31 Temmuz 1921'de kurulmuştur. Yayın organı Nisan 1922'de ilk sayısı yayınlanan *Paria*'dır.

Uluslararası Köylü Konseyi (Krestintern): 10-16 Ekim 1923'te "Emekçi köylülerle ilgili her türlü sorun hakkında bir görüş alış-verişine yönelik düzenlenen 1. Uluslararası Köylü Konferansı sırasında kurulmuştur." [Kuruluş Kongresine Türkiye'den de delege gittiği "Şûrâ"nın Ekim 1923 tarihli "Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler Köylülerine Çağrı"dan anlaşılıyor. Bildiri, köylüleri dış emperyalizme ve iç kapitalizme karşı düzen değişikliği için ortaklaşa hareket etmeye davet etmektedir. Bkz. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 110-15.] İlk başkanı Alexandre Smirnov'dur. Haziran 1924'te, Yugoslav köylü önderi Stepan Radic, Hırvat Köylü Partisi'ni Krestintern'e üye yaptı. 1929-1930'dan itibaren faaliyetleri azalmaya başlayan Krestintern yerini 1925'te kurulmuş Uluslararası Tarım Enstitüsü'ne bırakmaya başladı ve 18 Kasım 1940'ta fesholdu.

Komünist Gençlik Enternasyonali (KIM): 20-26 Kasım 1919'da W. Münzenberg tarafından Berlin'de kuruldu. Almanya'da devrimci dalganın gerilemesinden sonra merkezi Moskova'ya taşındı. II. Kongresi 1920'de, III. Kongresi 1922'de, IV. Kongresi 1924'te, V. Kongresi 1928'de, VI. Kongre 1935'te yapıldı. Genel sekreterliğini uzun süre, KEYK nezdinde KIM temsilciliğini de yürüten Lazar Abramoviç Şatskin yapmıştır.

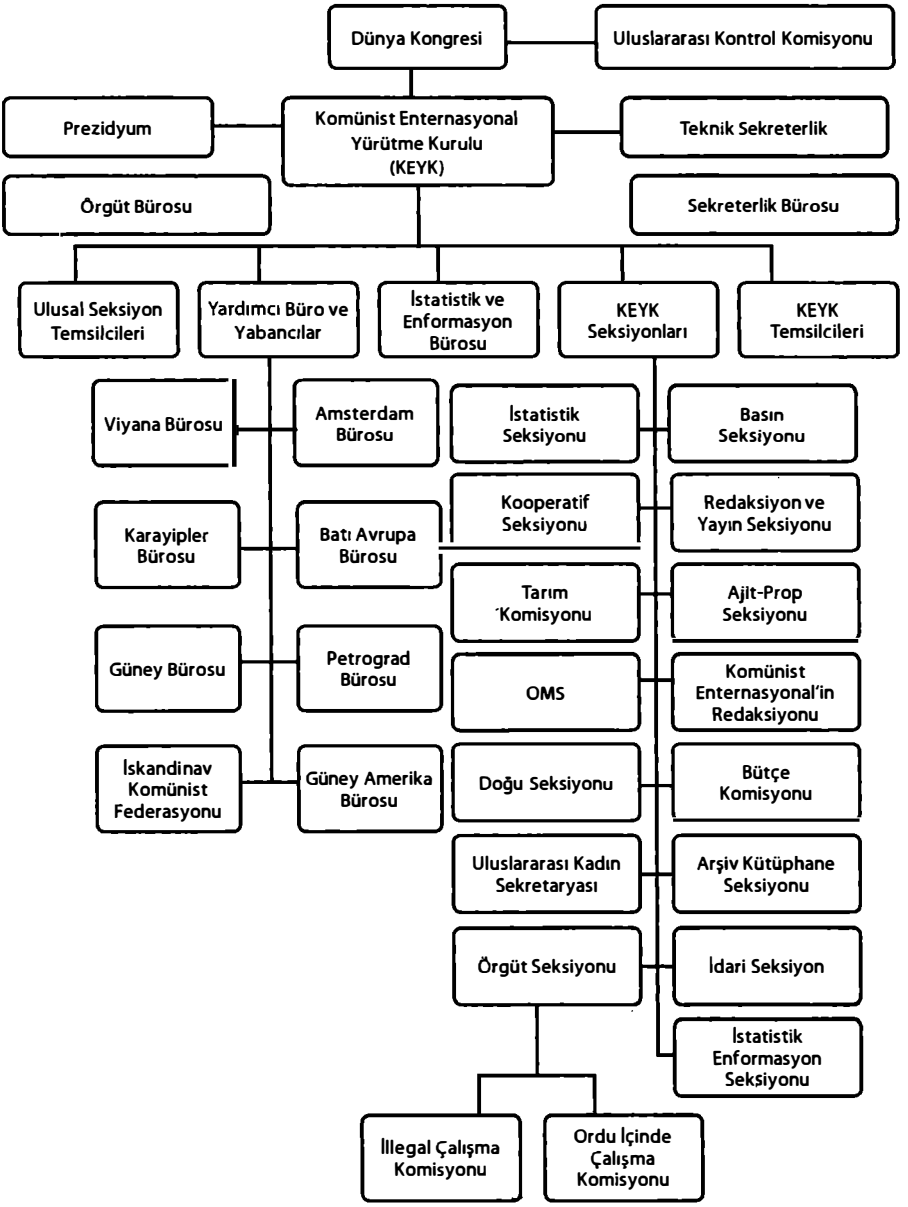
Kızıl Sendikalar Enternasyonali: 2-19 Temmuz 1921'de Moskova'da kuruldu; II. Kongresi 2 Aralık 1922'de, III. Kongresi 8-22 Temmuz 1924'te; IV. Kongresi 17 Mart-3 Nisan 1928'de; V. Kongresi Ağustos 1930'da yapıldı. Merkez Kurulu'nun 8. ve son plenumu Aralık 1931'de toplandı. Kuruluşundan kapanışına kadar genel sekreterliğini Lozovski yaptı.

Kızıl Spor Enternasyonali (Sportintern): Temmuz 1921'de kuruldu.

Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR): Kasım 1922'de Komintern IV. Dünya Kongresi'nin girişimiyle kuruldu; amacı sınıf mücadelesi kurbanları, maddî, manevî ve hukukî bakımdan desteklemekti. 1931'de yayımlanan raporuna göre MOPR 1923-1931 arasında 867 ulusal ve uluslararası dayanışma kampanyası yürüttü. Faaliyetinin çok önemli bölümünde başında Elena Stassova vardı.

KOMİNTERN YÖNETİCİ ORGANLARI

Örgüt Şeması 1920-1926

KOMİNTERN V. KONGRESİ'nde (Temmuz 1924) kabul edilen KOMÜNİST ENTERNASYONAL TÜZÜĞÜ'nden

(...)

Mart 1919'da, Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin başşehrinde, Moskova'da kurulmuş olan III. Komünist Enternasyonal bütün dünyaya I. Emekçiler Enternasyonali'nin giriştiği büyük eseri takip edip tamamlama görevini üstlendiğini resmen ilân etmiştir.

III. Komünist Enternasyonal, değişik ülkeler burjuvazilerinin 20 milyon canı kurban ettikleri 1914-1918 emperyalist katliamının sonunda kurulmuştur.

"Emperyalist harbi hatırla!" İşte Komünist Enternasyonal'in, kökeni ve konuştuğu dil ne olursa olsun her emekçiye yönelttiği ilk söz budur. "Kapitalist rejim var olduğundan, bir avuç emperyalistin, dört uzun yıl boyunca, dünyanın her yerinden emekçileri birbirlerini boğazlamaya icbar etme imkânına sahip olduğunu hatırla! Burjuva harbin Avrupa'yı ve bütün dünyayı açlık ve sefalete boğduğunu hatırla! Kapitalizm alaşağı edilmedikçe bu kırıcı harplerin tekrarlanmasının sadece mümkün değil, kaçınılmaz olduğunu hatırla!"

Komünist Enternasyonal'in hedefi uluslar arası burjuvaziyi alaşağı etmek için silâhlı mücadele yürütmek ve her türlü hükûmet rejiminin bütünüyle ortadan kaldırılması yolunda ilk evre olarak Uluslararası Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Komünist Enternasyonal proletarya diktatörlüğünü, insanlığı kapitalizmin korkunçluklarından çekip çıkarmanın kullanılabilir biricik aracı olarak görür. Ve Komünist Enternasyonal Sovyetler iktidarını proletarya diktatörlüğünün tarih tarafından dayatılmış biçimi olarak görür.

Emperyalist harp, bir ülkenin emekçilerinin kaderi ile bütün diğer ülkeler proletaryasının kaderi arasında son derece sıkı bir bağ yarattı. Emperyalist harp, I. Enternasyonal tüzüğünde yer alan şu sözlerin doğruluğunu teyit etti: Emekçilerin kurtuluşu, ne yerel, ne de millî bir görevdir, o içtimaî ve uluslararası bir görevdir.

Komünist Enternasyonal, fiilen sadece beyaz ırktan halklar için var olmuş olan II. Enternasyonal geleneğiyle tüm bağlarını kesin olarak kopartıyor. Komünist Enternasyonal'de beyaz, sarı, siyah ırktan insanlar, bütün dünyanın emekçileri kardeşçe bir arada bulunuyor.

Komünist Enternasyonal, bütünüyle ve hiçbir ihtirazı kayıt getirmeksizin, tarihte ilk kez muzaffer olan ilk sosyalist devrimin, Rusya'daki büyük proletarya devriminin kazanımlarını destekler ve dünya proleterlerini aynı yolda yürümeye davet eder. Komünist Enternasyonal dünyanın neresinde olursa olsun kurulacak her Sovyetik iktidarı elindeki her yolla desteklemeyi taahhüt eder.

Komünist Enternasyonal, zaferi çabuklaştırmak için, kapitalizmin yıkılması ve komünizmin kurulması için mücadele eden Uluslararası Emekçiler Derneği'nin güçlü bir biçimde merkezileşmiş bir teşkilâta sahip olması gerektiğini bilmez değildir. Komünist Enternasyonal'in teşkilâtlı mekanizması her ülke emekçilerine her an diğer ülkelerin teşkilâtlı emekçilerinin mümkün her türlü yardımını sağlamak zorundadır.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak Komünist Enternasyonal aşağıdaki tüzüğü kabul eder:

I. TEMEL İLKELER

§ 1 Yeni Uluslararası Emekçiler Derneği, Komünist Partilerini, bütün ülkeler proletaryasının devrimci hareketini teşkilâtlayıp yöneterek, işçi sınıfının ve geniş yoksul köylü kitlelerinin çoğunluğunu komünizm ilkelerine ve hedeflerine kazanmak, proletarya diktatörlüğünü

kurmak, bir Dünya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetli Birliği kurmak, sınıfları tamamen ortadan kaldırmak ve komünist toplumun ilk evresini, sosyalizmi gerçekleştirmek için mücadele eden bir Dünya Partisi halinde birleştirir.

§ 2 Yeni Uluslararası Emekçiler Derneği, Komünist Enternasyonal adını taşır.

§ 3 Komünist Enternasyonal'e üye partiler "..... Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal Seksiyonu)" adını taşır. Her ülkede, Komünist Enternasyonal üyesi tek bir parti bulunabilir.

§ 4 Bir Komünist Partisi'ne ve Komünist Enternasyonal'e üye olmak için, onun program ve tüzüğünü kabul etmek, taban teşkilâtlarından birine kayıtlı olup orada aktif bir biçimde çalışmak, Parti'nin ve Komünist Enternasyonal'in bütün kararlarına uymak ve aidatını düzenli olarak ödemek gerekir.

§ 5 Partilerin ve Komünist Enternasyonal'in taban teşkilâtı, adı geçen işyerinde çalışan tüm Parti üyelerinin mensup olması gereken işyeri hücresidir (uzina, fabrika, maden, atölye, büro, dükkân, çiftlik vb. hücresi).

§ 6 Komünist Enternasyonal ve Komünist Partileri belli başlı prensipleri aşağıda belirtilen demokratik merkeziyetçiliğe dayanırlar:

a/ Aşağıdan yukarıya tüm organlarının genel kurullar, konferanslar veya kongreler tarafından seçilmesi;

b/ Bu organların periyodik olarak seçmenlerine faaliyetlerini rapor etme zorunluluğu;

c/ Alt organların, üst organların kararlarını hızla ve eksiksiz olarak yerine getirme zorunluluğu. Partinin yetkili organlarınca karar alınıncaya kadar tüm üyelerin ve organların tartışması serbesttir. Komünist Enternasyonal Kongresi, millî kongre veya Partinin yönetici organları tarafından karar alınınca, bu karar, üyelerin veya yerel organların bir bölümü bunu benimsemese bile mutlaka uygulanması gerekir.

İllegal dönemde, alt organlar, üst organlar tarafından veya üst organlarca onaylanan kooptasyon yoluyla tayin edilebilir.

II. DÜNYA KONGRESİ

§ 7 Komünist Enternasyonal'in en üst organı üye tüm partilerin (seksiyonların) ve teşkilâtların dünya kongresidir.

Dünya Kongresi, programa, taktiğe, teşkilâta ve Komünist Enternasyonal'in ve seksiyonların faaliyetinin bütününe ilişkin en önemli meseleleri inceleyip çözüme kavuşturur. Tek başına Komünist Enternasyonal programını tadil edebilir.

Kongre en az iki yılda bir, Yürütme Komitesi'nin çağrısı üzerine toplanır. Seksiyonlar, Kongre'ye Yürütme Komitesi'nin belirlediği sayıda delege gönderir.

Her seksiyona verilen oy haklı delege sayısı, her defasında seksiyonun üye sayısına ve ülkenin siyasî önemine göre Kongre'nin özel bir kararıyla belirlenir.

Mecburi mazbatalar peşinen iptal edilir.

§ 8 Bir önceki olağan Kongre'de oy hakkına sahip delegelerin en az yarısına sahip Partilerin talebi üzerine olağanüstü kongre toplantıya çağrılabilir.

§ 9 Dünya Kongresi Komünist Enternasyonal Başkanını, Yürütme Komitesi'ni ve Uluslar arası Kontrol Komisyonunu seçer.

§ 10 Dünya Kongresi, Yürütme Komitesi'nin merkezini tayin eder.

III. YÜRÜTME KOMİTESİ

§ 11 Yürütme Komitesi, kongreler arası dönemde Komünist Enternasyonal'i yönetir. Üye partilere ve teşkilâtlara uyulması mecburi bir takım direktifler verir ve onların faaliyetlerini kontrol eder,

Yürütme Komitesi, en az dört dilde, Komünist Enternasyonal merkez organını yayınlar.

§ 12 Kararları zorunlu olduğu için hemen uygulanır. Seksiyonlar bu kararlara karşı Dünya Kongresi'ne başvuruda bulunabilir ancak bu başvurunun askıya alıcı bir vasfı yoktur.

§ 13 Komünist Partileri merkez organları davranışlarıyla Kongre'ye ve Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne karşı sorumludurlar. Yürütme Komitesi seksiyonların merkez organlarının ve kongrelerinin kararlarını iptal veya tadil etme ve merkez organlar tarafından uygulanması zorunlu kararlar alma hakkına sahiptir (Bkz. Madde 12).

§ 14 Yürütme Komitesi, programa, tüzüğe, dünya kongrelerinin kararlarına veya bizzat kendi kararlarına aykırı davranan partileri, grupları ve üyeleri Komünist Enternasyonal'den ihraç etme hakkına sahiptir.

§ 15 Her seksiyonun programını onaylama hakkı Yürütme Komitesi'ne aittir. Onay verilmemesi durumunda, seksiyon Dünya Kongresi'ne başvuruda bulunabilir.

§ 16 Yürütme Komitesi'nin resmi kararları ve belgeleri, seksiyonların merkez organlarında yayınlanmak zorundadır.

§ 17 Yürütme Komitesi, komünizme ve Komünist Enternasyonal'e sempati duyan teşkilâtları ve partileri, istişarî oyla Komünist Enternasyonal'e kabul etme hakkına sahiptir.

§ 18 Yürütme Komitesi, üyeleri arasından, Komite'nin oturumları arasındaki dönemde Yürütme Komitesi'nin tüm çalışmasını yöneten sürekli bir organ olarak, bir Prezidyum seçer. Prezidyum, Yürütme Komitesi'ne rapor verir. Komünist Enternasyonal Başkanı, bihakkın Yürütme Komitesi'nin ve Prezidyum'un başkanıdır.

§ 19 Yürütme Komitesi, bütün teşkilât ve finans sorunlarını tartışıp çözüme kavuşturan bir Teşkilât Bürosu seçer. Teşkilât Bürosu kararlarına karşı Prezidyum'a başvuruda bulunulabilir. Ancak bunların Prezidyum tarafından tadil veya iptal edilmelerine kadar, bu kararlara uyulması mecburidir. Yürütme Komitesi Teşkilât Bürosu'nun bileşimini tayin eder.

§ 20 Yürütme Komitesi, Yürütme Komitesi'nin, Prezidyum'un ve Teşkilât Bürosu'nun idari organı olan bir Sekreterlik seçer. Sekreterlik üyeleri Teşkilât Bürosu'na katılırlar.

§ 21 Yürütme Komitesi, aylık Komünist Enternasyonal dergisi redaksiyonunu ve Komünist Enternasyonal diğer yayınlarının redaktörlerini seçer.

§ 22 Yürütme Komitesi, komünist kadınlar hareketi için bir Uluslararası Sekreterlik tayin eder ve onunla birlikte bu hareketin gerek siyasete, gerekse teşkilâta ilişkin kararlarını alır.

§ 23 Yürütme Komitesi, bilgi ve istatistik, ajitasyon ve propaganda, teşkilât seksiyonları ve bir Doğu Seksiyonu oluşturur. İhtiyaç halinde başka seksiyonlar da kurma ve icra aygıtına en yararlı biçimi verme hakkına sahiptir.

§ 24 Yürütme Komitesi ve onun Prezidyumu, Seksiyonlara temsilciler gönderebilir. Bu temsilciler, Yürütme Komitesi'nden talimat alır ve ona hesap verir. Yürütme Komitesi'nin kendilerini göndermiş olduğu Seksiyonların merkez organlarının bütün toplantılarına ve oturumlarına kabul edilmek zorundadırlar. Görevlerini o Seksiyonun merkeziyle sıkı ilişki içinde yerine getirirler. Bununla birlikte, Seksiyonun düzenlediği kongrelerde, konferanslarda veya görüşmelerde, Yürütme Komitesi'nin talimatları gerektirdiği takdirde merkezinkinden farklı

bir görüş savunabilirler. Yürütme Komitesi temsilcileri, kongrelerin ve Yürütme Komitesi'nin kararlarının Seksiyonlar tarafından uygulanmasını kontrol etme özel görevine sahiptirler.

§ 25 Yürütme Komitesi oturumları en az ayda bir kez yapılır. Üyelerinin en azından yarısı hazır bulunduğu takdirde geçerli olurlar.

IV. GENİŞLETİLMİŞ YÜRÜTME TOPLANTILARI

§ 26 Özellikle önemli ancak bir süre ertelenebilir bir takım sorunları çözüme kavuşturmak için, Yürütme Komitesi yılda en az iki kez Yürütme Komitesi'nin genişletilmiş Plenumunu toplantıya çağırır. Plenuma, yürütme Komitesi üyelerinin yanı sıra Seksiyon temsilcileri de katılır. Her seksiyon için sayı Kongre tarafından tespit edilir.

Genişletilmiş Yürütme, yukarıda belirtilen toplantılar dışında, Kongre'den hemen önce toplanır.

V. ULUSLARARASI KONTROL KOMİSYONU

§ 27 Kongre tarafından seçilmiş Uluslararası Kontrol Komisyonu'nun görevleri şunlardır: a) Yürütme Komitesi'nin değişik seksiyonlarıyla ilgili şikâyetlerini incelemek ve tespit edilen kusurları telafi etme konusunda Yürütme'ye bir takım önerilerde bulunmak; b) partilerin kendileriyle ilgili olarak aldığı disiplin tedbirleriyle karşı kişilerin veya teşkilâtların yaptığı şikâyetleri incelemek ve gerekli tedbirleri alacak Yürütme Komitesi'ne bir takım önerilerde bulunmak; c) Yürütme Komitesi'nin finansını kontrol etmek; d) Yürütme Komitesi'nin, Prezidyum'un veya Teşkilât Bürosu'nun kararı üzerine partilerin finansını incelemek.

Kontrol Komisyonu, partilerin içinde veya partiler ile Yürütme Komitesi arasında ortaya çıkabilecek siyasî, idari veya teşkilâtla ilgili çatışmalara müdahil olamaz.

VI. SEKSİYONLAR İLE YÜRÜTME KOMİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

§ 28 Üye veya sempatizan bütün seksiyonların Merkez Komiteleri, toplantılarının tutanaklarını ve faaliyet raporlarını düzenli olarak Yürütme Komitesi'ne göndermek zorundadırlar.

§ 29 Bir seksiyonun Merkez Komitesi üyelerinin veya bunlardan bir grubunun görevlerinden istifa etmesi komünist harekette bozguncu bir davranış olarak değerlendirilmelidir. Komünist Partisindeki her yönetici pozisyon, o pozisyonu işgal edene değil, Komünist Enternasyonal'e aittir. Bir seksiyonun Merkez Komitesi üyeleri görevlerinden ancak Yürütme Komitesi'nin muvafakatiyle ayrılabilirler. Yürütme Komitesi'nin muvafakati alınmaksızın, bir Partinin Merkez Komitesi tarafından onaylanmış istifalar geçerli değildir.

§ 30 Komünist Enternasyonal seksiyonları, özellikle komşu ülkeler seksiyonları, kendi aralarında sıkı bir teşkilât ve bilgi bağı oluşturmalıdır. Bu bağ, konferans ve kongrelerde karşılıklı temsil yoluyla kurulabileceği gibi Yürütme Komitesi'nin muvafakatiyle, yetkin militan değiştokuşu yoluyla da sağlanabilir.

Bu temsilcilerinin seksiyonlarına raporlarının bir nüshası Komünist Enternasyonal'e gönderilmelidir. Komünist Enternasyonal'in, ülkelerinin siyasî ortaklığıyla özel olarak ittifak içinde bulunması gereken (örneğin İskandinav veya Balkan ülkeleri gibi) iki veya daha çok seksiyonu, Yürütme Komitesi'nin onayıyla, ortak ve düzenli olarak eşgüdümlü kılınmış eylemler için, Yürütme Komitesi'nin kontrolü ve yönetimi altında çalışan bir Federasyon kurabilirler.

§ 31 Komünist Enternasyonal'in seksiyonları, tutarı Yürütme Komitesi tarafından belirlenen aidatlarını düzenli olarak Yürütme Komitesi'ne ödemek zorundadırlar.

§ 32 Olağan ve olağanüstü millî kongreler seksiyonlar tarafından ancak Yürütme Komitesi'nin onayıyla toplantıya çağrılabilirler.

Millî Kongre, Dünya Kongresi'nden önce yapılmadıysa, seksiyon (Dünya Kongresi delegelerinin tayin edilmesinden önce), Dünya Kongresinin gündemindeki meselelerle ilgili hazırlık yapmak üzere bir konferans veya Merkez Komitesi plenumu yapmak zorundadır.

§ 33 Komünist Gençlik Enternasyonali, Komünist Enternasyonal'in üyesidir, diğer üyelerin bütün haklarından yararlanır ve Yürütme Komitesi'ne tabidir.

§ 34 Komünist Partileri illegaliteye geçmeye hazır olmalıdırlar. Yürütme Komitesi, illegal çalışma hazırlığında onlara yardımcı olma ve bu çalışmanın ifa edilmesini gözetme ödevine sahiptir.

§ 35 Komünist Enternasyonal'in bir seksiyonunun üyesinin başka bir seksiyona geçişi ilgili seksiyonun Merkez Komitesi'nin iznine tabidir. İkametgâh değiştiren komünistler gittikleri ülkenin seksiyonuna üye olmak zorundadır. Kendi Merkez Komitelerinin izni olmaksızın ikametgâhlarından ayrılan komünistler, Komünist Enternasyonal'in diğer seksiyonları tarafından üye kabul edilemez.[497]

497 Ve *Congrès de l'Internationale Communiste (17 Juin – 8 Juillet 1924) * Compte Rendu Analytique*, 1924, Librairie de l'Humanité, s. 396- 402 [Fransızca].

DOĞU SORUNU HAKKINDA GENEL TEZLER

I. DOĞU'DAKİ DEVRİMCİ HAREKETTE YÜKSELİŞ

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi, Doğudaki Sovyet kuruculuğu örneği ile sömürgelerdeki millî devrimci hareketin yükselişinden hareketle, emperyalizm ile proletarya diktatorası arasındaki sürekli mücadele devrinde, millî mesele ve sömürgecilik meselesinin genel ilkesel değerlendirmesini yaptı.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde emperyalist ezgiye karşı mücadele, o zamandan bu yana, emperyalizmin savaş sonrası siyasî ve iktisadî bunalımının derinleşmesiyle, önemli ölçüde güçlendi.

Bunun kanıtları şunlardır: 1) Türkiye'nin paylaşımına ilişkin Sevr Anlaşması'nın başarısızlığı ve ülkenin millî ve siyasî bağımsızlığının tamamıyla kazanılması; 2) Hindistan, Mezopotamya, Mısır, Fas, Çin ve Kore'de millî devrimci hareketin hızla büyümesi; 3) Japon emperyalizminin çıkmazlara yolaçan iç bunalımı, bunun sonucunda ülkedeki burjuva demokratik devrim yanlısı unsurların hızla artması ve bugün Japon proletaryasının bağımsız sınıf savaşına geçmesi; 4) Bütün Doğu ülkelerinde işçi hareketinin canlanması ve bu ülkelerin neredeyse tamamında komünist partilerinin kurulması.

Sıralanan bu olgular sömürgelerdeki devrim hareketinin içtimaî zemininin değiştiğini gösteriyor; sömürgelerdeki devrim hareketinin içtimaî zeminindeki bu değişiklik anti-emperyalist mücadelenin güçlenmesini getiriyor ve böylece bu mücadelenin yönetimi artık yalnız emperyalizmle uzlaşmaya hazır feodal unsurların ve millî burjuvazinin elinde kalmıyor.

1914-1918 emperyalist savaşı ve savaş sonrasında kapitalizmin, en başta Avrupa kapitalizminin içine düştüğü ağır bunalım, büyük devletlerin sömürgeler üzerindeki iktisadî himayesini önemli ölçüde zayıflattı.

Diğer taraftan, dünya emperyalizminin iktisadî tabanını ve siyasî etki alanını daraltan bütün bu olgular, emperyalist devletler arasında sömürgelerle ilgili rekabetin sertleşmesine yol açtı ve böylece bütün olarak dünya emperyalist sistemi içinde dengeleri bozdu. (Petrol kavgası, Küçük Asya'daki İngiliz-Fransız kapışması, Pasifik Okyanusu'nda hegemonya uğrundaki Amerikan-Japon rekabeti vb.)

Emperyalizmin sömürgeler üzerindeki etkisinin zayıflaması ve buna paralel olarak değişik emperyalist gruplar arasında rekabetin gitgide artması, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki yerli kapitalizmin gelişmesini kolaylaştırdı. Bu ülkelerde kapitalizm büyük devletlerin emperyalist egemenliğinin getirdiği daraltıcı sınırları aştı, aşıyor. Emperyalist sermaye şimdiye kadar geri kalmış ülkeleri ticaret, sanayi ve vergi alanında sömürüden aşırı kâr elde etmedeki tekel konumunu korumaya çalışırken, bu ülkeleri dünya ekonomi mübadelesinden tecrit etmeye özen gösteriyordu. Sömürgelerde milliyetçi hareketin yükselttiği millî ve iktisadî bağımsızlık talebi, bu ülkelerde burjuvazinin gelişme ihtiyacını dile getiriyor. Şöyle ki, sömürgelerde üretici güçlerin gelişmesi, dünya emperyalizminin çıkarlarıyla uzlaşmaz bir çelişkiye giriyor. Çünkü emperyalizmin özü, dünya ekonomisinin değişik bölgelerinde üretici güçlerin gelişme düzeyindeki farklarını tekelci aşırı kâr sağlamak için kullanmaktır.

II. MÜCADELENİN KOŞULLARI

Sömürgelerin geri kalmışlığı, emperyalizme karşı milliyetçi devrimci hareketlerin çok renkli olmasında önemli rol oynuyor; bu ise feodal ve ataerkil ilişkilerden kapitalizme geçişin değ-

şik aşamalarını yansıtıyor. Bu çok renklilik, söz konusu hareketlerin ideolojilerine belirli ölçüde damgasını vuruyor. Sömürge ülkelerde kapitalizm, feodal zemin üzerinde ortaya çıkıp, her şeyden önce ticarî sermayeye öncelik veren, ne kadar çarpık, tamamlanmamış, ara biçimlerde gelişiyorsa, burjuva demokrasisinin feodal-bürokratik ve feodal-çiftçi unsurlardan ayrışması da, çoğu zaman o kadar karmaşık ve uzun yollardan geçerek gerçekleşiyor. Bu husus, emperyalist ezgiye karşı başarılı yığınsal mücadele yürütebilmenin önünde başlıca engeli oluşturuyor. Çünkü bütün geri kalmış ülkelerde yabancı sermaye toplumun feodal (bazen de yarı-feodal, yarı-burjuva) üst tabakasını kendi egemenliğinin uygulayıcısı yapıyor (Çin'de askerî valiler, Hindistan'da yerli aristokrasi ve toprak vergi tahsildarı Zemindar ve Talukdarlar, İran'da feodal bürokrasi ve aristokrasi, Mısır'da kapitalist esaslı büyük çiftlik ve toprak sahipleri vb.).

Bu yüzden sömürge ve yarı-sömürge halkların egemen sınıfları, giderek yığınların devrimci hareketine dönüşen emperyalizme karşı mücadeleyi yönetmek istemiyor, yönetemiyor. Bu egemen tabakaların temsilcileri emperyalist zorbalığa karşı mücadeleye yalnız göçebe ve yarı göçebeler gibi, yalnız feodal ve ataerkil düzenin yerli aristokrasiyi halkından tamamıyla koparacak derecede çökmüş olmadığı yerlerde aktif yöneticiler olarak katılabiliyor (Mezopotamya, Fas, Moğolistan).

Müslüman ülkelerde millî hareket, ilk zamanlarda kendi ideolojisini, Panislamizmin dinî-siyasî sloganlarında buluyor ve bu, emperyalist devletlerin memurlarına ve diplomatlarına geniş halk yığınlarının önyargılarını ve cehaletini millî harekete karşı savaş için kullanma imkânı veriyor (İngiliz emperyalistlerinin Panislamizm ve Panarabizm oyunları, İngilizlerin Halifeliği Hindistan'a taşıma planı, Fransız emperyalizminin Müslüman sempatizanlığı taslaması). Ancak, millî kurtuluş hareketleri genişleyip güçlendikçe, Panislamizmin dinî-siyasî sloganları artık somut siyasî taleplerle sıkıştırılıyor. Bir süredir Türkiye'de dünyevî iktidarı Halifelikten ayırma mücadelesi bunu doğruluyor.

Bütün millî devrimci hareketlerin ortak ana görevi, millî birliği sağlamak ve devletin bağımsızlığını kazanmaktır. Bu görevin fiilen ve ardıcıl bir şekilde yerine getirilmesi, şu ya da bu millî hareketin gerici feodal unsurlardan koparak ve geniş emekçi yığınların taleplerini kendi içtimaî programında birleştirerek, bu yığınları ne derecede kazabileceğine bağlıdır.

Değişik tarihî koşullarda, çok farklı temsilcilerin ulusun bağımsız devlet iradesinin taşıyıcısı olabileceğini dikkate alan Komünist Enternasyonal, emperyalizme karşı her millî devrimci hareketi destekliyor. Ama aynı zamanda, ezilen yığınları zafere götürmenin ancak en geniş yığınları aktif mücadelenin içine çekmeye yönelik ardıcıl devrimci bir çizgiyle ve kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda emperyalizmle uzlaşma yanlılarıyla bütün bağları koparark mümkün olduğunu da, hiç unutmuyor. Yerli burjuvazinin gerici feodal unsurlarla bağlantıları emperyalizme feodal anarşiyi, değişik kabile ve şeyhler arasındaki rekabeti, köy ile şehir arasındaki çelişkileri, dinî grup ve tarikatlar arasındaki mücadeleyi halk hareketlerini yanıltmak için kullanma fırsatı veriyor (Çin, İran, Kürdistan, Mezopotamya).

III. TARIM SORUNU

Çoğu Doğu ülkelerinde (Hindistan, İran, Mısır, Suriye, Mezopotamya) tarım sorunu emperyalist despotluğun ezgisinden kurtulma mücadelesinde birinci derecede önemlidir. Bir yandan emperyalistler köylü çoğunluğu, sömürerek ve iflâsa sürükleyerek en temel geçim imkânlarından mahrum bırakırken, öte yandan ülkenin yalnız belirli merkez bölgelerine dağılmış olan az gelişmiş sanayi, yurt dışına göç edemediği için de giderek biriken işsiz köylülere

iş sağlayamıyor. Tarlalarda kalıp fakirleşen köylüler de zamanla toprak kölesi oluyor. Savaştan önce gelişmiş ülkelerde, bunalımlar, toplumun üretim alanında düzenleyici rol oynarken, sömürgelerde düzenleyicilik işlevini açlık görüyor. Elden geldiğince az sermayeyle mümkün olan en büyük kârı sağlamakta hayatî çıkarı olan emperyalizm, geri kalmış ülkelerdeki işgücünü sömürmede tefecilik gibi bütün feodal yöntemleri son kertesine dek destekliyor. Hindistan gibi kimi ülkelerde feodal devletin toprak üzerindeki tekel hakkını üzerine alıyor ve toprak vergisini emperyalist sermayenin ve onun uşağı Zemindar ve Talukdarların kâr kaynağına çeviriyor; İran, Fas, Mısır gibi kimi diğer ülkelerde ise toprak rantını yerli büyük toprak sahipliği vasıtasıyla ele geçiriyor. Böylece, toprağı feodallerin haraç ve toprak ağalığı köleliğinden kurtarma mücadelesi, emperyalizme ve feodal büyük toprak ağalığına karşı mücadele niteliği kazanıyor. (Buna örnek olarak, Hindistan'da Sihlerin 1922 isyanı gösterilebilir). Muazzam köylü yığınlarını ancak ve ancak büyük toprak sahiplerinden toprağı istimlâk etmeyi hedefleyen tarım reformu harekete geçirebilir, onları emperyalizme karşı mücadelede çözümleyici etkiyi sağlamak üzere kazanabilir. Burjuva milliyetçilerin tarım reformu sloganlarından korkusu ve onları kısıtlayıcı tutumu (Hindistan, İran, Mısır), yerli burjuvazinin büyük feodal ve yarı-feodal yarı-burjuva toprak mülkiyetiyle bağlantı ve ideolojik bağımlılık içinde olduğunu gösteriyor. Onların bu ikircimli ve sallantılı tavrı, bütün devrimci unsurlar tarafından millî hareketlerin burjuva yöneticilerinin yarım yamalaklığını sürekli eleştirmek için kullanılmalıdır. Hindistan'da pasif direniş taktiğinin (non cooperation) iflâsının gösterdiği gibi, emekçi yığınların teşkilâtlanmasının ve birleşmesinin önündeki engel tam da bu yarım yamalaklıktır.

Geniş köylü yığınlarının eylemleri temelinde gelişmediği sürece, geri kalmış Doğu ülkelerinde devrimci hareket başarıya ulaşamaz. Bu yüzden tüm Doğu ülkelerinde devrimci partiler feodalizmin ve kalıntılarının tamamıyla ortadan kaldırılmasına yönelik olması gereken tarım programlarını net bir şekilde belirlemelidir. Köylü yığınlarını aktif bir şekilde millî kurtuluş mücadelesine çekmek için, toprak mülkiyeti ilkelerinin temelden değiştirileceği beyan edilmeli; millî burjuva partileri bu devrimci tarım programını mümkün olan en asgari ölçüde benimsemeye zorlanmalıdır.

IV. DOĞU'DA İŞÇİ HAREKETİ

Doğu'nun genç işçi hareketi son zamanlarda yerli kapitalizmin gelişmesinin bir ürünüdür. Şimdiye kadar buralarda işçi hareketi, temel çekirdeğini bile ele alsak, küçük atölye ve tamirhanelerden büyük kapitalist fabrikalara geçiş yolunda bulunuyor. Devrimci işçi sınıfını emperyalizme karşı mücadelenin içine burjuva milliyetçi aydınlar çektiğinden, işçilerin oluşum halindeki sendikal teşkilâtlarını ve çıkışlarını ilk zamanlarda onların temsilcileri yönetiyor. Başlangıçta işçi sınıfının bu çıkışları burjuva demokrasisinin "millî" çıkarları (Çin'de ve Hindistan'da emperyalist bürokrasiye ve onun idarecilerine karşı grevler) dışına çıkmıyor. Komintern'in II. Kongresi'nde de işaret edildiği gibi, burjuva milliyetçiliğinin temsilcileri çoğu kez Sovyet Rusya'nın manevî ve siyasî itibarını kullanarak ve işçilerin sınıfsal içgüdüsüne uyarak, demokratik burjuva çabalarına "sosyalist" ve "komünist" üniforma giydiriyor, bu yolla, bazen kendileri de farkına varmadan, gelişmelerinin daha ilk aşamasında proleter grupları dolaysız sınıfsal teşkilât görevlerinden alıkoyuyor (Türkiye'de Pantürkizmi komünist renge boyayan Yeşil Ordu partisi; Çin'de Guomintang partisinin kimi temsilcilerince propaganda edilen "Devlet sosyalizmi").

Bunlara rağmen geri kalmış ülkelerde işçi sınıfının hem sendikal, hem siyasî hareketi son yıllarda hayli ilerleme kaydetti. Neredeyse bütün Doğu ülkelerinde bağımsız sınıfsal proletar-

ya partilerinin kurulmuş olması, kayda değer bir olgudur. Gerçi bu partilerin ezici çoğunluğu derme çatmacılıktan, dernekçilikten ve diğer olumsuzluklardan kurtulmak için yoğun bir çalışmanın üstesinden gelmek zorunda olsa bile, bu değişmez. Komünist Enternasyonal'in ta baştan Doğu'daki işçi hareketinin potansiyel gücünü görmüş olması, son derece önemli bir olgudur. Çünkü bu olguda dünya proletaryasının komünizm bayrağı altındaki birliği açık ifadesini buluyorken, II. ve II ½. Enternasyonaller Avrupa ve Amerikan emperyalizmine yalnız "memurluk hizmeti" verdikleri için, hiç bir geri kalmış ülkede taraftar bulamıyor.

DOĞU'DAKİ KOMÜNİST PARTİLERİNİN ORTAK GÖREVLERİ

Burjuva milliyetçiler, işçi hareketine kendi başarıları için taşıdığı önem açısından yaklaşırken, dünya proletaryası, Doğu'nun genç işçi hareketine onun devrimci geleceği açısından bakıyor. Kapitalizm koşullarında, geri kalmış ülkeler, emperyalist sermaye yararına barbarca sömürülerek çok ağır bedel ödemeden, çağdaş tekniğin ve kültürün kazanımlarından yararlanamıyor. Emperyalizme karşı ortak mücadelenin çıkarlarından başka, art niyetsiz yardımı sadece Doğu ülkelerinin zafere ulaşan proletaryasından alabilecek olmaları da, onları kendi geri kalmış üretici güçlerini geliştirmek için ileri ülkelerin proletaryasıyla ittifaka itiyor. Batının proletaryasıyla ittifak, uluslararası Sovyet Cumhuriyetleri Federasyonu'nun yolunu açıyor. Geri kalmış halklar için ilkel yaşam koşullarından, dünya ekonomisinde kapitalist üretim ve paylaşım biçiminin yerini alacak yüksek komünist kültüre en sancısız geçiş biçimi, Sovyet düzenidir. Eski Rusya İmparatorluğu'nun kurtarılmış sömürgelerindeki Sovyet kuruculuğunun deneyimi bunu gösteriyor. Tarımda köylü devriminin ardıcıl bir şekilde tamamlanmasını, ancak Sovyet idare biçimi sağlayabilir. Belirli Doğu bölgelerinin tarımında geçmişte feodal-ataerkil zeminde bir tür kollektif işbirliğiyle/imeceyle desteklenen, ancak vahşi kapitalizm tarafından yokedilen özgül koşullar (sunî sulama), planlı ve düzenli bir şekilde içtimaî ihtiyaçları karşılayabilecek benzer bir devlet teşkilâtını gerektiriyor. Özgül iklim ve özgün tarih koşulları sebebiyle genel olarak Doğu'da küçük üretici kooperatifleri geçiş döneminde çok önemli rol oynayacaktır.

Sömürgelerde devrimin kesin başarıya ulaşması, sırf dünya emperyalizminin egemenliğine taban tabana zıt düştüğü için bile, bu devrimin nesnel görevleri burjuva demokrasisinin sınırlarını aşıyor. Başlangıçta yerli burjuvazi ve burjuva aydınlar, sömürgelerdeki devrimci hareketlere önayak olurken, bu hareketlere proleter ve yarı-proleter köylü yığınlarının çekilmesiyle halkın alt tabakalarının çıkarları ön plana geçtiği için, büyük burjuva ve burjuva-toprak ağası unsurlardan bir uzaklaşma başlıyor. Sömürgelerin genç proletaryasının koskoca bir tarih dönemi boyunca uzun soluklu bir mücadele yürütmesi, sanayi ve kültür alanlarındaki gelişmelerin bütün yararları üzerinde kendi tekellerini kurmaya ve geniş emekçi yığınlarını eski "tarihöncesi" durumda tutmaya çalışan emperyalistlerin sömürüsüne ve kendi egemen sınıflarına karşı savaşması gerekecektir.

Köylü yığınları üzerinde etki sağlamak için yürüteceği bu mücadele, yerli proletaryayı siyasî önderlik işlevine hazırlayacaktır. Ancak kendisini ve kendine yakın içtimaî tabakaları bu mücadele içinde tamamıyla hazır duruma getirdikten sonradır ki, yerli proletarya, geri kalmış Doğu koşullarında Batı'dakine oranla biçimsel olarak daha geri kalmış nitelik taşıyan burjuva demokrasisine karşı koyabilecektir.

Sömürge ülkeler komünist partilerinin bağımsız sınıf çıkarlarını "koruma" bahanesiyle emperyalist ezgiye karşı mücadeleye katılmak istememesi, Doğu'daki proletarya devriminin adına leke sürmekten başka işe yaramayan, en kötü türden oportünizmdir. "Millî birlik" ya da burjuva

demokratlarla "iç barış" adına işçi sınıfının günlük hayatî çıkarları uğrundaki mücadeleden uzak durmak da, en azından onun kadar zararlıdır. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki komünist ve işçi partilerinin önünde ikili bir görev duruyor: Bir yandan, devlet olarak ve siyasî bakımdan bağımsızlığı kazanmaya yönelik burjuva demokratik devrim görevlerinin en köklü şekilde yerine getirilmesi için savaşıyor, öte yandan, milliyetçi demokratik burjuva cephesindeki çelişkilerden yararlanarak, işçi ve köylü yığınlarını öz sınıf çıkarları uğrunda mücadele için teşkilâtlıyor. İçtimaî taleplerini yükseltmekle komünist partileri, liberal burjuva taleplerinde kendini gösteremeyen devrimci enerjiyi teşvik ediyor, ortaya çıkmasını sağlıyor. Sömürge ve yarı-sömürgelerin işçi sınıfı, kendisini devrimci önder düzeyine yükseltecek tek yolun büyük devlet emperyalizminin ezgisine karşı savaşı genişletip derinleştirmek olduğunu çok iyi bilmelidir. Ve tersine, emperyalizme karşı savaşın devrimci yükselişini ise, ancak işçi sınıfının ve yarı-proleter tabakaların iktisadî ve siyasî teşkilâtıyla siyasî eğitimi olduğunu da unutmamalıdır.

Doğu'nun sömürge ve yarı-sömürge ülkelerinde az ya da çok gelişmesinin ilk basamağında bulunan komünist partileri, kendilerine yığınlara ulaşma yolu sağlayan her harekete katılmalıdır. Ama aynı zamanda, ilk gelişme çağındaki işçi birliklerini reformist eğilimlerden korumak ve birer yığınsal savaşkan organa dönüştürmek için, bu meslekî birliklerdeki ataerkil önyargılara ve burjuvazinin etkilerine karşı etkin mücadele yürütmek zorundadır. Tarımda çalışan kadın ve erkek bütün ırgatları, zanaatçı kalfa ve çırakları, onların günlük hayatî çıkarları temelinde teşkilâtlamak için yoğun çaba harcamak durumundadır.

VI. ANTİEMPERYALİST TEK CEPHE

Batı'da geçiş dönemi şartlarında teşkilâtlı güç birikimiyle ilgili olarak işçi tek cephesi sloganı yükseltilmişken, sömürge Doğu'da bugün anti-emperyalist tek cephe sloganını yükseltmek gerekir. Bunun gerekçesi ise, dünya emperyalizmiyle uzun ve ağır mücadele perspektifinin, bütün devrimci unsurları seferber etmeyi gerektiriyor olmasıdır. Yerli egemen sınıfların yabancı sermayeyle halk yığınlarının temel çıkarlarına ters düşen uzlaşmalara yatkın olduğunu da dikkate alırsak, söz konusu seferberliğin gerçekten zorunlu olduğu çok daha kolay anlaşılır. İşçi tek cephesi sloganı Batı'da sosyal demokratların proletaryanın çıkarlarına ihanetini açığa çıkarmakta ne kadar etkin oldu ve oluyorsa, anti-emperyalist tek cephe sloganı da, şu ya da bu burjuva milliyetçi grubun ikircimli ve sallantılı tutumunu açığa vurmakta o kadar etkin olacaktır. Bu slogan aynı zamanda, emekçi yığınları yalnız emperyalizme karşı değil, her çeşit feodal önyargılara karşı da mücadelenin ön saflarına getiren devrimci iradelerinin gelişmesine ve sınıf bilinçlerinin bilenmesine yardımcı olacaktır.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde işçi hareketi her şeyden önce ortak anti-empreyalist cephe içinde bağımsız bir devrimci etmen durumuna gelmek zorundadır. Bu bağımsız öneminin kabul edilmesi ve tam bağımsız konumunu koruması durumundadır ki, burjuva demokrasisiyle geçici uzlaşmalar makûl ve gerekli olabilir. Proletarya aynı zamanda bağımsız demokratik cumhuriyet, bütün feodal hak ve imtiyazların kaldırılması, kadınlar üzerindeki eşitsizliğe son verilmesi gibi kısmî talepleri de destekliyor ve yükseltiyor. Bugünkü güçler dengesi proletaryanın kendi Sovyet programını gerçekleştirmeyi günün görevi haline getirmesine elvermiyor. Proletarya ayrıca köylü ve yarı-köylü yığınların işçi hareketiyle siyasî açıdan kaynaşmasına yardım eden sloganlar da yükseltiyor. Uluslararası proletarya ve Sovyet cumhuriyetleriyle birliğin gerekliliğini geniş emekçi yığınlara anlatmak, anti-emperyalist tek cephenin en önemli taktik görevlerinden biridir. Sömürgelerde devrim, ancak önde gelen ülkelerdeki proletarya devrimiyle birlikte başarılı olabilir ve kazanımlarını savunabilir.

Yarı-sömürge ülkelerde (Çin, İran) ya da devlet bağımsızlığını kazanmak için çalışan ülkelerde, burjuva milliyetçiliğiyle bir ya da birkaç birbirine rakip emperyalist devlet arasında anlaşma tehlikesi, emperyalistlerin kendi arasındaki rekabet yüzünden (Türkiye), sömürgelerdekinden daha büyüktür. Bu tür anlaşmaların her biri yerli egemen sınıflar ile emperyalizm arasında, biçimsel bağımsızlık maskesi altında uyumsuz iktidar paylaşımı demektir ve ülkeyi dünya emperyalizminin hizmetinde bulunan önceki yarı-sömürge tampon devlet durumunda bırakır.

Emperyalizme karşı devrimci kurtuluş savaşına bir nefes alma olanağı sağlamak amacıyla kısmî ve geçici uzlaşmanın makûl ve zorunlu olduğunu kabul ederek işçi sınıfı, yerli egemen güçlerin sınıfsal ayrıcalıklarını korumak için iktidarı açıkça ya da üstü örtülü bir şekilde emperyalizmle paylaşma denemelerine karşı kararlılıkla kesin tavır almalıdır. Proleter Sovyet cumhuriyetiyle sıkı birlik talebi, anti-emperyalist tek cephenin bayrağıdır. Bu talebi yükseltmekten başka, ülkedeki en devrimci siyasî ve içtimaî unsurlar arasında tartışmaları azaltmak için siyasî rejimin azami ölçüde demokratikleşmesi uğrunda çok aktif mücadele yürütmek ve emekçilerin sınıfsal çıkarları (demokratik cumhuriyet talebi, tarım reformu, vergi reformu, idarî aygıtın geniş özyönetim esasında düzenlenmesi, iş kanununun çıkartılması, çocuk emeğinin, anneliğin, çocukların korunması vb.) uğrunda savaşabilmesi için emekçi teşkilâtının özgürlüğünü sağlamak gerekir. Bağımsız Türkiye topraklarında bile işçi sınıfı teşkilâtlanma özgürlüğünden yararlanamıyor ki, bu durum burjuva milliyetçilerin proletaryaya karşı tutumunu gösteren tipik bir örnektir.

VII. PASİFİK OKYANUSU ÜLKELERİ PROLETARYASININ GÖREVLERİ

Emperyalist devletler arasındaki rekabetin gitgide aralıksız artması da, anti-emperyalist cephenin kurulmasını gerekli kılıyor. Bugün bu rekabet o kadar sertleşti ki, Pasifik Okyanusu'nu kapsayacak yeni dünya savaşı, eğer uluslararası devrim önleyemezse, kaçınılmaz olacak.

Vaşington Konferansı bu tehlikeyi önleme denemesiydi, ama aslında emperyalizmin çelişkilerini daha da sertleştirdi. Çin'de U-Bey-Fu ile Çjan-Tszo-Lin arasındaki son kapışma, Japonya ile İngiliz ve Amerikan kapitalizminin Vaşington'da kendi çıkarlarıyla ilgili bir uyuşmaya varma politikasının başarısızlığının dolaysız bir sonucudur. Barışı tehdit eden yeni savaş yalnız Japonya, İngiltere ve Amerika'yı değil, aynı zamanda diğer kapitalist devletleri (Fransa, Hollanda vb.) de içine alacak, 1914-1918 savaşından çok daha yıkıcı olacaktır.

Pasifik Okyanusu sömürge ve yarı-sömürge ülkelerinde komünist partilerinin görevi, dışa yönelik propaganda yapmanın yanı sıra, yaklaşan tehlikeyi yığınlara anlatmak, onları millî kurtuluş uğrunda aktif mücadeleye çağırmak ve bütün ezilen ve sömürülen yığınların dayanağı Sovyet Rusya'dan yana tutum almaya davet etmektir.

Amerika, Japonya, İngiltere, Avusturalya ve Kanada gibi emperyalist ülkelerde komünist partileri yaklaşan tehlike karşısında yalnız savaşa karşı propaganda ile yetinmemeli, bu ülkelerde işçi hareketinin teşkilâtlılığını bozan ve kapitalistlerin milletler ve ırklar arası çelişkilerden gitgide daha çok yararlanmasını sağlayan bütün etmenlerin ortadan kaldırılması için elden geleni yapmalıdır.

Bu etmenler, göç sorunu ile ucuz renkli derili işgücü sorunudur.

Çin'den ve Hindistan'dan işçi getirilen güney Pasifik bölgelerinde mukavele sistemi, şeker kamışı ve pancarı tarlalarına işgücü temininde, bugün bile temel yöntem olarak kullanılıyor. Bu olgu emperyalist ülkelerde, hatta Amerika'da ve Avusturalya'da işçileri göçmen alımına ve renkli derili işgücü kullanımına karşı yasa çıkarılmasını istemeye zorladı. Bu yasaklayıcı yasalar renkli derili ve beyaz işçiler arasında hasımlığı derinleştiriyor ve işçi hareketinin birliğini zayıflatıyor.

Amerika, Kanada ve Avusturalya komünist partileri göçü yasaklayıcı yasalara karşı etkin kampanya yürütmeli ve bu ülkelerin proleter yığınlarına, bu gibi yasaların ırk düşmanlığını körükleyerek, eninde sonunda kendilerine zarar verdiğini anlatmalıdır.

Öte yandan, kapitalistler serbestçe ucuz renkli derili işgücü ithali yapabilmek ve böylece beyaz işçilerin ücretlerini düşürebilmek için yasaklayıcı yasalardan vazgeçiyor. Kapitalistlerin bu alanda atağa geçme çabalarına karşı koymanın tek yolu, göç eden işçilerin beyaz işçi sendikalarına girmesidir. Buna paralel olarak, renkli derili işçilerin ücretlerinin beyaz işçilerin ücretleriyle eşitlenmesi talebi yükseltilmelidir. Komünist partilerinin bu adımı kapitalistlerin niyetini açığa vurmanın yanı sıra, uluslararası proletaryanın ırkçı önyargıları bulunmadığını renkli derili işçilere açıkça gösterecektir.

Söz konusu adımların atılabilmesi için Pasifik ülkelerinin devrimci proletaryası, Pasifik Okyanusu konferansı düzenleyerek, bu bölgede bütün ırklardan proletaryanın gerçek birliğini sağlamak için gerekli doğru taktiği ve uygun teşkilâtlanma biçimlerini belirlemelidir.

VIII. METROPOL ÜLKE PARTİLERİNİN SÖMÜRGELERDEKİ GÖREVLERİ

Sömürgelerdeki devrimci hareketin dünya proleter devrim davası için taşıdığı önem, başta emperyalist ülkeler komünist partileri olmak üzere, komünist partilerinin sömürgelerdeki çalışmalarını hızla artırmalarını gerektiriyor.

Fransız emperyalizmi Fransa'da ve Avrupa'da proletaryanın devrimci mücadelesini boğmaya yönelik bütün hesaplarını, sömürgelerdeki kölelerini karşıdevrimci yedek güç olarak kullanmaya dayandırıyor.

İngiliz ve Amerikan emperyalizmi sömürgelerdeki sömürüyle elde edilen aşırı kârdan pay vaadiyle işçi aristokrasisini kendinden yana çekerek işçi hareketini bölmeye devam ediyor.

Sömürge sahibi her ülkenin komünist partisi, ilgili sömürgelerdeki işçi ve devrimci hareketlere düzenli ideolojik ve maddî yardım işlerini düzenleme görevini üzerine almalıdır. Sömürgelerde çok iyi maaşlı kimi işçi kesimlerinin sahte sosyalist, aslında sömürgeci fikirlerine karşı kararlı ve ısrarlı mücadele yürütmek gerekir. Sömürgelerdeki komünist Avrupalı işçiler, (yerli işçi ücretlerinin Avrupalı işçilerin ücretleriyle aynı düzeye çıkarma gibi) somut iktisadî taleplerle, iş güvenliği, sigorta vb. taleplerle yerli proleterlerin güvenini kazanarak, onları kendi etrafında teşkilâtlamaya çalışmalıdır. Sömürgelerde Avrupalıların ayrı komünist teşkilâtlar kurması (Mısır, Cezayir), üstü örtülü sömürgecilik biçimidir ve emperyalistlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Milliyet esasına dayalı komünist partisi kurmak, proletarya enternasyonalizminin ilkelerine ters düşmektedir. Komünist Enternasyonal partilerinin her biri, emperyalizmin geri kalmış ülkelerdeki egemenliğine karşı mücadelenin önemini geniş emekçi yığınlarına sürekli izah etmelidir. Emperyalist ülkelerde çalışan komünist partileri, bu amaçla, kendi MK üyelerinden bir heyet seçmelidir. Komünist Enternasyonal'in Doğu komünist partilerine yardımı burada her şeyden önce yerli dilde gazete ve dergi dâhil, basın işleriyle ilgili olmalıdır. Özellikle sömürgelerdeki Avrupalıların işçi teşkilâtları ve işgal birlikleri arasındaki çalışmalara büyük önem verilmelidir. Büyük devletlerdeki komünist partileri emperyalist hükûmetlerinin, uzlaşmacı ve burjuva partilerinin vahşi sömürgecilik politikasının içyüzünü açığa çıkarmakta tek fırsat kaçırmamalıdır.[498]

498 RGASPİ, f. 492, op. 1, d.220, Belge No: 77-93 [Rusça].

Gir. No. 520/c
7/VI-24

SÖMÜRGELER SORUNU HAKKINDA
(Tezler)

I.

1. Sömürge politikası kapitalist üretimin başta gelen işlevlerinden biridir ve doğal olarak bizzat kapitalist toplumun yaşadığı gelişme biçimlerini genel olarak aynen yaşamaktadır. Kendi kültürünü Akdeniz kıyıları boyunca yayma yöntemi olan Yunan kolonuzasyon uygulamalarından ve İspanya ile Portekiz'in soygunlarından geçerek, bugün artık emperyalizm dönemine, yani sömürge savaşları, sömürge antlaşmaları dönemine, dünyanın bir avuç egemen ulus ile on binlerce ezilen halka ayrıldığı döneme geçiyoruz.

2. Kapitalizmin emperyalizm aşamasındaki özgün niteliklerinden biri, malî sermaye birikimi ile bu sermayenin üretim sermayesine çevrilmesi arasında gitgide artan çelişkidir. Baştan sermaye birikimi hem toplumun üretim güçleri ve hem de proletaryanın üretkenliği için aynı zamanda hem şart, hem de teşvikti. Emperyalizm için ayırdedici olan ise, genel olarak üretim güçlerindeki, özel olarak da proletaryanın üretkenliğindeki gelişmenin durmasıdır. Sermayenin yeniden üretilmesi kapitalist piyasayı sınırlayan çerçeveye dayanıyor. Sermayenin birikme süreci, üretimin genişleme sürecinden daha hızlı gelişiyor. Sermaye biriktirmek, onu harcamaktan daha kolay oluyor. Öyle bir an geliyor ki, kapitalist toplumda üretimi genişletmek, üretkenliği artırmak tamamen imkânsız hale geliyor. Öyle bir an geliyor ki, üretimin doğal gelişmesi ancak kapitalist sistemin varlığı aleyhine mümkün oluyor ve kapitalistler fazla sermayeyi nasıl sarfedeceği ve ne yapağı gibi yeni bir "sorunla" karşılaşıyor. Para babalarının aşırı lüks ve şehvete yığınla para harcaması soruna çözüm getirmiyor. Günümüzdeki Amerikan ve İngiliz edebiyatı para sarfetme sorununun bu tür para babalarının aklını nasıl meşgûl ettiğine dair binlerce örnek sergiliyor. Emperyalist, artık fabrikatörden çok banker oluyor, üretim idarecisinden çok, değerli kâğıt ve borsa oyuncusu oluyor. Sömürgecilik politikası bu ağır görevlerinde kapitalistlere yardımcı olan araç oluyor. Sömürgeler, sermaye fazlasının aktığı yedek sübap durumunda. Şöyle ki, sömürgeler sermayenin sırtındaki ağırlığı hafifletme bakımından kapitalistlerin elinde bir araçtan başka bir şey değil. Emperyalizmin anlamsızlığı, gidip sömürgelerde anlam kazanıyor. Onlar sömürgelere kazanmak için değil (bu ikinci derecede bir sorun), krizler sermayeyi evinden kovduğu için gidiyor (sırf Cezayir Fransa'ya 1906 yılına kadar 7 milyar altın marka malolmuştur). Sömürgelere aktarılan sermaye çok büyük projelere yatırılıyor, kıtalararası, denizaşırı demiryollarının inşasına akıtılıyor. Hem de bunlar ne sömürgelerin, ne de bu projeleri gerçekleştiren emperyalist devletlerin bunlara hiç ihtiyacı yokken yapılıyor.

3. Bugün sömürgeci soygununa ve işgallerine katılmayan şu veya bu ölçüde önemli tek bir kapitalist devlet yoktur. Genellikle küçük ve büyük savaşların, açık ve gizli anlaşmaların temelinde sömürgelerle ilgili sorunlar yatıyor. Sömürge politikasının ana içeriği emperyalist devletler arasındaki uzlaşmaz çelişki ve rekabet olageldi. Sömürgecilik politikası her şeyden önce emperyalizmin dış politikası oldu. Sömürgecilik sorunu dendiğinde, Avrupa'nın hep o sözümona askerî ve siyasî dengesi anlaşıldı. Şu ya da bu Avrupa ülkesinin sömürgeci egemenliğini belirleyen, sömürgelerdeki yerli halkın çıkarları değil, Avrupa devletleri arasındaki diplomatik ve siyasî ilişkiler ve görüşmeler oldu. Sömürgelerin yazgısını belirleyen, diplomasi

mahareti ve kara ve deniz kuvvetlerinin gücü oldu. Her emperyalist devlet kendi sömürgelerinin etrafını süngülerden, kalın diplomasi ağlarından, diğer emperyalist devletlerin işgalci eğilimlerine göre bağlanan anlaşmalardan oluşan bir örgüyle sarmaya çalışıyor.

4. Sömürgelerdeki yerli halk yığınlarının direnci son derece zayıftı. Her zaman yerel nitelik taşıdı ve darbe gibi çok ender durumlarda ya da neredeyse hiç bir zaman millî boyut kazanmadı. Dolayısıyla, emperyalistlere önemli sayılacak bir zorluk yaratmadı. Emperyalist devletlerin, sömürgeci denen devletlerin durumu, bu bakımdan çok milliyetli emperyalist devletlerden tamamıyla farklıydı. Çok milliyetli devletlerde, içerdeki milliyetler arasında şu veya bu şekilde bir mücadele söz konusu olduğundan, millî mesele iç politikanın temel sorunlarından biri oldu. Çok milliyetli devletler millî meseleyle her zaman dolup taşsa da, biçimsel de olsa, yine de çözüm için çalışılmışken (eski Avusturya-Macaristan'ın uluslar politikasını, Türkiye'yi, Yugoslavya'yı hatırlamak yeterlidir), büyük sömürgelere sahip devletlerde sömürgeler sorunu, sömürgelerin metropol devlete karşı mücadelesi şeklinde neredeyse hiç söz konusu olmamıştır. Fransa'nın, Almanya'nın ve hatta İngiltere'nin politikasında sömürgeler sorununun şu veya bu ölçüde önem kazandığı ender durumlarda bile, sömürgeler sorunu parlamentoda ele alınıyor ve genellikle bütçe tartışmalarına konu oluyor. En klâsik anlamdaki sömürgeci ülkelerde (İngiltere) bile sömürgeler sorunu sırf dış politika sorunu olmaya devam ediyor. Bütün grupların programlarında bu sorun aslında önemsiz bir yer tutuyor. İktidarını koruma ve güçlendirme mücadelesini emperyalistler en başta sömürgelerde değil, sömürgeler dışında yürütmek durumunda oldu.

5. Son dünya savaşının Avrupa savaşı olmasını da sömürgecilik siyasetinin işte böyle bir içerikte olması belirledi. Bu savaşa sömürgelerdeki büyük halk yığınları da katılmış ve savaş aslında sömürgeler yüzünden yürütülmüş olsa da, bu ülkeleri sömürgeler olarak mücadelenin içine almadı. Sömürgeler savaşta neredeyse hiç aktiflik göstermedi, savaşta taraf olan ilgili metropol ülkeye sadık kaldı. Emperyalist devletler, sömürgeleri uyandırıp aktif olarak savaşın içine çekmeye pek meraklı görülmedi. Son savaş örneğinde de emperyalizmin sömürgeler sorununa ve millî meseleye farklı yaklaşımlarını görebiliriz. O zamanlar küçük uluslara (Polonya, Çek devleti, Bulgaristan, Ukrayna, Gürcistan) karşı millî meselede emperyalistler her tür vaatte bulunarak, onları kendi çıkarları için büyük kavganın içine çekmeye çalışır, düşmanın manevîyatını bozmak amacıyla onlar için özel sloganlar hazırlar, düşmanın cephe gerisindeki muhaliflerine güç kazandırmak için onları kullanırken, sömürgelerle ilgili slogan falan yükseltilmedi, sömürgelerdeki küçük askerî enktrikalar, bu arada İngilizlerin Asya'da Türklere karşı cezaları dışında, sömürgelerin sempatisini kazanacak ciddî hiç bir şey yapılmadı. Emperyalistler sömürgelerin yazgısının yalnız Avrupa'da belirleneceği fikrinin tamamıyla etkisi altında bulunmaktaydı. Emperyalistler, tıpkı II. Enternasyonal gibi, millî meseleyi bir iç politika sorunu olarak görmekteydi. Sömürgeler sorununu ise her devlet bir dış politika sorunu olarak değerlendirmekteydi.

II

SAVAŞTAN SONRA SÖMÜRGELER SORUNU

1. Savaş sırasında sömürgelerde ciddî iktisadî ve siyasî değişiklikler oldu. Halklar arasındaki ticaret ilişkilerini koparan savaş, sömürgelere kendi sanayiini geliştirme imkânı verdi ve bu birkaç yıl içinde birçok sömürge ülkesi (Mısır, Hindistan, Kanada vb.) hızlı bir gelişme kaydetti.

2. Sömürgelerin sanayileşmesi, bu ülkelerin Avrupa kapitalizminin piyasaları dışında kalmasını getiriyor. Kimi sömürgeler, artık Avrupa ürünlerinin tüketicisi olarak değil, Avrupa pi-

yasalarında kendi ürettiği malların satıcısı olarak ortaya çıkıyor. Sömürgelerdeki sanayileşme, bu ülkelerde siyasî bilincin uyanmasına yolaçtı. Yerli halk artık Avrupalı beyazlar karşısındaki korkusundan kurtuluyor. Dünya cephesinde çatışmalara katılarak, beyaz arkadaşıyla omuz omuza çarpışarak, beyaz Avrupalı ile aynı kurşunla yaralanarak yerli halk çocukları, kendi siyah derisinin altında da beyaz Avrupalınınki gibi kırmızı kan dolaştığı fikrine alışmaya başlıyor. Askerî eğitim gören, silâhı gereği gibi kullanmasını öğrenen, "yenilmez" Avrupalı karşısındaki korku ve önyargısını aşan yerli halk, kendi silâhıyla bağımsızlığını kazanmayı düşünmeye başlıyor. Neredeyse bütün sömürgelerde savaştan sonra hızla kurtuluş hareketleri oluşuyor. Sömürgelerdeki devrimci hareket Rusya'daki Ekim Devrimi'nden ilham alıyor. En güçlü Çarlık rejimine karşı kendi silâhıyla özgürlüğünü kazanan Rus köylüsü, ezilmiş Türkmen, Başkırt, Kırgız vb. bütün Doğu'ya, izlenmeye değer bir örnek oldu. Rusya devrimci kurtuluş hareketinin yankıları okyanusları, kale duvarlarını, Avrupa emperyalistlerinin yarattığı engelleri ve her tür sansürü aşarak dört bir yana yayıldı.

3. Savaştan sonra Avrupa emperyalistleri kendilerini çok ağır bir durumun içinde buldu. Rakipleriyle kıyasıya kapışıp yalnız düşmanını değil, aynı zamanda Avrupa piyasasını da darmadağın etti. Sömürgelerde ise yalnız "kutsal" durumunu yitirmekle kalmayıp, malını satma imkânını da kaybetti. Öte yandan emperyalist devletlerde, akıttıkları kanlarının bedelini isteyen, ömrünü burjuvazinin egemenliği altında geçirmek istemeyen işçi yığınlarının güçlü başkaldırısı başlıyor. Yüzyıllar boyu insan gücüyle, kapitalist üretim zenginliğiyle birikmiş olan bütün yedekleri savaş tüketti, yoketti. Sömürgeler sorunu artık iç politika sorunu oluyor.

4. Metropollerde iç savaşın sertleşmesi, sömürgelerde mücadeleci manevîyatın devam etmesi ve SSCB'deki Sovyet iktidarının varlığı, egemen sınıfları Sovyet iktidarına ve sömürgelere karşı atağa geçme imkânı elde etmek için, kendi ülkesinde işçiler karşısında geri adım atmak zorunda bırakıyor. Batıda burjuvazinin kendi proletaryası karşısında geri adımlar atması (1918-1919 yıllarında Almanya'da ve İngiltere'de kimi üretim kollarını devletleştirme denemeleri, İngiltere'de ücretlere zam yapılması, birçok ülkede savaş yıllarında ortadan kaldırılan sendikalaşma hakkının iade edilmesi vb.), SSCB'ye karşı yoğun bir kampanya yürütme ve müdahaleye girişme, vurguncu politikasını sömürgelere (Türkiye, Mısır, Mezopotamya, Hindistan vb.) taşıma imkânı sağlamak içindi.

5. Emperyalistlerin sömürge politikası bugün kökten değişmiş bulunuyor. Emperyalizm politikasını değiştirmek zorunda kalıyor. Kapitalist toplumun ağır çürüme temposu, işçi hükûmetine kışla komünizmenden NEP'e [Yeni Ekonomik Politika] geçiş imkânı verirken, emperyalistlerin SSCB hükûmetini batırma, yoketme denemelerine rağmen Sovyet iktidarının, proletarya diktatorasının varoluşu ve gelişmesi, emperyalistleri savaşçı emperyalizmden, yani doğrudan eylem taktiğinden silâhlı barışa, SSCB'yi tanımaya, barışçı sözleşmelere ve ticaret anlaşmalarına doğru geçişe zorladı.

6. Sömürgelerdeki bu yeni politika şu değişikliklerde ifadesini buluyor: 1) Sömürgeler artık para çeken bir araç (sermaye fazlası için yedek sübap) rolü oynamaz oldu, ilk sermaye birikimi dönemindeki biçimi almaya, o dönemdeki rolü oynamaya başladı, yani sömürgeler bu dönemin ta başlangıcında İspanyalılar ve Portekizliler için olduğu gibi, kapitalizm çağının bitiminde İngilizler ve Fransızlar için de kâr sağlayan bir kaynak haline gelir oldu. 2) Sömürgelerde parlamentalizm yerleşmeye başladı, yani kapitalistler bir yandan kendi ülkelerinde, metropollerde aktif diktatörlüğe, faşizme geçiş yaparken, sömürgelerde emperyalistler yerli halkın devrimci manevîyatını yatıştırmak amacıyla özyönetim, bağımsızlık hayalleri yaratma-

ya yöneldi. Sömürgecilik politikasındaki değişikliğin nedenleri şunlardır: a) Emperyalistlerin Sovyetler Birliği hakkındaki tahminleri doğru çıkmadı. Onların bütün beklentilerine rağmen Sovyet iktidarı yalnız varlığını sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda gelişme kaydediyor. b) Sömürgelerde devrimci hareket güç kazanıyor. Kendiliğinden oluşan önceki çıkış ve isyanların yerini, geniş bir teşkilâtlar ağı içinde ısrarla ve sistematik bir şekilde kendi kurtuluş mücadelesini sürdüren teşkilâtlı bir kurtuluş hareketi aldı. c) Aynı anda Doğuda (sömürgelerde) ve Batıda kendi işçilerine karşı aktif mücadele içinde bulunmak, emperyalistler için imkânsız hale geldi. ç) Dünya iktisadî krizinin devam ediyor olması.

7. İktisadî durum, emperyalistleri Sovyetler Birliği önünde uzlaşmacılığa zorluyor, çünkü bu el değmemiş piyasa bugün onlar için sömürgelerdeki bütün vurgunlarından daha çekici geliyor ki, burada emperyalizmin diyalektik riyakârlığını açıkça görmüş oluyoruz. Sömürgelerde onlar ta başlangıçtaki ilk sermaye birikimi döneminden hızlı tempolarla bir kez daha geçmeye çalışıyor, Sovyetler Birliği vasıtasıyla ise dünya kapitalist piyasasında ayakta kalmaya çabalıyor.

8. Sömürgelerdeki değişiklikler: Bu dönem içinde sömürge ülkelerde de hayli değişiklikler oldu. Kapitalist gelişme buralarda da yerli halk arasında sınıfsal farklılıkları getirdi. Toplumda ayrışma süreci başladı. Millî aristokrasi (ataerkil-feodal) büyümekte olan yeni yerli burjuvaziye karşı mücadelede bütünleşme sürecine girdi. Büyümekte olan genç burjuvazi gelişme yolunda ilkönce geri kafalı feodal aristokrasiyle karşı karşıya geliyor. Bizzat sömürgelerde iktidar kavgası başlıyor. Avrupa burjuvazisi bu ikircimli durumdan sinsice yararlanıyor. Sömürgelerdeki konumunu korumak için Asya'nın geri aristokrasisiyle ittifaka giriyor.

III

1. Sömürgelerde kapitalist gelişme değişik tabakaların netleşmesini, toplum içinde sınıfsal ayrışmayı getiriyor. Önceleri ender görülen demokratik unsurların önemi artıyor. Sanayinin büyümesi, köylülerin şehirlere akın etmesine yolaçıyor. (Savaş yıllarında Suriye, Filistin ve Mısır'da şehirlerin büyümesi gibi). Yerli genç kapitalizm, kendine özgü koşullarda gelişiyor. Onun büyüme süreci Avrupa kapitalizminin büyüme sürecinden en azından şu bakımdan farklılık gösteriyor ki, beşiğinin başında şöyle ikili bir rol oynayan olgunlaşmış, yaşı geçmiş Avrupa emperyalizmi bulunuyor: Bu emperyalizm bir yandan genç kapitalizmin eğiticisi, öğretmeni, diğer yandan en tehlikeli can düşmanı durumunda. Genç Asya kapitalizmiyle köhneleşmiş Avrupa kapitalizmi arasındaki çelişki çok derin. Özellikle iktidar ve kâr dağılımı konusunda bu çelişki son derece sertleşiyor. Sömürgeleri piyasa ve hammadde kaynağı olarak gördüğü ilk dönemlerde Avrupa emperyalizmi yerli sermayenin gelişmesine göz yumabilirken, hatta yerli sermayeyi Avrupa piyasasındaki konumunu korumak için kullanırken, sömürgelerin çok önemli gelir aracı, kâr kaynağı olduğu günümüzde, bu kârların paylaşımı uğrundaki kavgalar daha sık ve çok daha sert oluyor.

2. Bunların sonucunda: a) Millî kurtuluş hareketi içinde ayrışma süreci başlıyor. Millî hareket artık şekilsiz bir yığın hareketi olmaktan çıkmış, değişik tabaka ve sınıfların cesur bir teşkilâtı durumuna gelmiş, ancak bu tabakaların her biri önüne özgün görev ve hedefler koyup, onlara ulaşmanın özgül yollarını benimsemiş durumda. Millî hareket içinde değişik partiler beliriyor. Bir yandan birleştirici bir hareket halinde bir süreç başlarken, öte yandan bu hareket içinde gitgide belirli gruplar oluşuyor ve ayrı partiler şeklini alıyor. Genel olarak sömürgelerde sınıf savaşı başlıyor ve bu sınıflar hızla şekilleniyor, büyüyor ve iktidar olmak istiyor.

3. Sömürgelerde parti ve sendikaların işlev ve görevleri: Özellikle şimdi, geçirdikleri 6 yıllık gelişme sürecinden sonra sömürgelere artık ortak bir kıstasla yaklaşılmamalı. Aralarında ayırım yapılmalı: a) Millî hareketin yabancı sermayeye karşı mücadelede tam ya da kısmî başarılar sağladığı sömürgeler (Türkiye, Mısır); b) "Görünürde anasayal" düzen, hayalî siyasî hakların varolduğu sömürgeler (Mezopotamya, Suriye, kısmen Hindistan); c) Savaş öncesindeki rejimlerin tamamıyla egemen olduğu sömürgeler (Trablus, Cezayir, Fas vb.).

Partinin taktiği, millî zaferlerin hayalî olduğunu açığa vurmaktır. Komünist partisi, kapitalist ekonomi varolduğu sürece, gerçek millî kurtuluştan söz edilemeyeceğini, güya kazanılmış olan bütün millî zaferlerin, egemen sınıfların halk yığınlarına karşı işlediği günâh ve ayıpları örten bir incir yaprağı olduğunu, kendi ülkelerindeki somut örneklerle işçi ve köylülere gün be gün kanıtlamak durumundadır. Kurtuluş diyarı denen ülkelerden ne Türkiye, ne de Mısır, ne de diğerleri bugün fiilen özgürdür. Bu ülkeler, önceleri olduğu gibi, bugün de bütün hareketlerinde egemen emperyalist kliğe bağımlıdır. Özellikle bir geçiş çağı olan günümüzde herhangi bir millî zaferin mümkün olduğunu düşünmek bile gülünçtür. Bir zamanlar diğer devlet ve sömürgeleri ele geçirme iddiasında bulunan birçok bağımsız devletin (Avusturya-Macaristan, Almanya), İngiliz, Fransız ve Amerikan sermayesinin fiilen sömürgesi ya da sömürgecilik alanı haline gelmekte olduğu günümüzde geri kalmış Asya'da gerçekten bağımsız, millî bir devletin varolabileceğini sanmak bile gülünçtür. Sömürge ülkelerdeki bağımsızlığın yalnız görünürde olduğunu ortaya koymak, komünist partilerinin ilk görevidir.

4. Bilindiği gibi, sömürge ülkelerin çoğunda şimdiye kadar hukukî bir kargaşa ve anarşi hâkimdi. İşgalci memurları vasıtasıyla yerli halka karşı keyfî faaliyetlerini daha kârlı ve daha kolay sürdürebilmek için, bu hukukî kaos ve anarşiyi desteklemek, yabancı emperyalizmin işine geliyordu. Dolayısıyla, ülkede belirli yasa ve hakları hayata geçirmek, komünist partilerinin önüne temel bir görev olarak çıkıyor. Anayasa ve yasalar uğrunda mücadele, bu ülkelerde işçi sınıfının ana görevi işte budur. Burada işi zorlaştıran, diğer ülkelerde olduğu gibi, daha kapsamlı demokrasi, daha adil yasalar uğrunda savaşmak değil de, umumiyetle yasaların bulunması için mücadele etmek zorunluluğudur. Yarı vahşi, yarı göçebe insanlara, hakların ve yasaların gerekliliğini anlatabilmektir. Onlara vatandaşlık duygusunu, bundan da öte, sınıf bilincini kazandırmaktır. Bu ülkelerde ana görev, işte bunlardır. Elbette ki, anayasal düzen için, yasal düzenlemeler için mücadele ederken, genel olarak bir anayasadan öte, devleti ve toplumu demokratikleştirme hedefini gütmeliyiz.

5. Bu ülkelerde tarım sorununa çok büyük önem verilmelidir. Ama bu arada büyük Asya (sömürge) ülkelerinde tarımın, yalnız toprağa susamışlığı gidermek olmadığını unutmamalıyız. Örneğin, Arap fellâhların mutsuzluğu az topraklı olmaları değil, araç gereç, sulama sistemi, tarımsal bilgi desteği vb. yokluğudur. Şöyle ki, bu ülkelerdeki komünist partileri her şeyden önce kayıt çalışması, sulama tesisi, tarımsal yardım sorunlarını ön plana almalıdır. Toprak vergisi, düşük devlet kredisi, eski borçların iptali gibi sorunlara daha büyük önem verilmelidir.

6. Doğuda kooperatif sorununa özel bir önem vermek zorundayız. Küçük toprak üzerindeki tarım işleri, coğrafya ve iklim koşulları nedeniyle, kollektif çalışmayı (yağış azlığı yüzünden sulama gibi) gerektiriyor. Bu durum söz konusu ülkelerde tarım kooperatiflerinin gelişmesi için bir zemin oluşturuyor. Avrupa ülkelerinde kooperatifler batarken ya da sıradan kapitalist anonim işletmesine dönüşürken, Doğunun yarı-feodal, tabiata bağımlı üretim temelli ülkelerinde emperyalizmin çöküş aşamasında tarımsal kooperatif işletmeleri köylülerin teşkilâtlanmasında ve bu ülkelerde tarımın yükselmesinde güçlü bir araç olabilir.

7. Önceleri Doğudaki komünist partileri millî hareketi destekleme kararları alır ve hatta bu harekete bizzat aktif olarak katılırken, şimdi artık bunlar yetersiz hale geldi. Parti artık bu harekete hâkim olmaya çalışmalıdır. Böyle bir ülkede komünist partisi millî kurtuluş hareketinin tek merkezî olmak durumundadır (çünkü diğer tabakalar, sınıfsal başarıları sebebiyle burjuvazi ve feodal aristokrasiyle birlikte millî mücadeleden vazgeçiyor). Parti millî çıkışlarda ve millî başkaldırıları düzenlemede inisiyatifi ele geçirmelidir. Önceleri komünist partisiyle millî hareketteki diğer partiler arasında eşgüdümden, tek cepheden bahsederken, şimdi artık böyle bir cepheyi (millî kurtuluş cephesinden, yani aşağıdan gelen tek cepheyi) oluşturmaktan söz etmek durumundayız.

8. Birinci tipten sömürgelerde, elbette ki, işçi partisinin başta gelen güç olacağı ortak bir işçi-köylü federasyonunda birleşecek köylü teşkilâtları kurmamız gerekir. İkinci tipten sömürgelerde millî harekete katılmak ve buna paralel olarak bağımsız çıkışlar düzenlemek, aslında millî harekette ayrıma gidip ayrı bir köylü oluşumu meydana getirmek gerekir. Üçüncü tipten sömürgelerde millî harekete katılmak, ama bunu yaparken kendi genel parti sloganlarını unutmamak, yalnız umumî ilkeleri değil, geçici talepleri de yükseltmek gerekir.

9. Alınan kararlar ve kabul edilen tezler, onların gerçekten hayata geçirilmesini sağlayacak teşkilâtlanma biçimi ve teşkilât aygıtı bulunamadığı sürece, kâğıt üzerinde kalacaktır. Bunları bulmak için ise: a) V. Kongre'den hemen sonra bütün sömürgeci emperyalist devletlerde, tüm sömürge ülkelerden parti ve gruplar kongrelerini yapmalı ve ilgili sömürgeci devletle ilgili faaliyetlerinin teşkilât ve platformunu somut olarak hazırlamalıdır. Çıkışlar için her sömürge ülkede partilerin yönetim ve eşgüdüm organı oluşturulmalıdır. b) Komintern Doğu Seksiyonu kaldırılmalı, çünkü bugünkü şekliyle bu seksiyon en iyi durumda bile bir basın büroluğu, hem de kötü bir basın büroluğu yapmaktadır, ama hiç mi hiç sömürgelerdeki komünistlerin çalışmalarını yönetecek durumda değildir. Sömürgelerin komünist partilerinin yönetimi ilgili ülkeye, yukarıda adı geçen merkez organın katılımıyla Merkez Komitesine geçmelidir. Komin-terndeki her seksiyonda, İngiliz, Fransız seksiyonlarında sömürgeleriyle ilgili altseksiyonlar olmalıdır. Varolan Doğu Seksiyonu'nun yerine bütün Doğu ülkelerindeki durum hakkında düzenli olarak bülten çıkaracak ve enformasyon verecek bir Doğu Basın Bürosu kurulabilir. c) Bundan başka, iktisadî ve etnografik il birimlerinde federasyonlar oluşturulmalıdır.

10. Doğuda gençler ve kadınlar arasındaki çalışmalar en başa alınmalıdır. Çünkü bu alanlardaki çalışmalar en kolay ve aynı zamanda en başarılı olmakta ve bunun yanı sıra, ideolojimizin Doğudaki en güvenilir iletkeni haline gelmektedir.

11. Bütün Avrupa parlamentolarındaki (İngiltere, Fransa, İtalya) fraksiyonlarımız her fırsatta, sömürgelerdeki her olay hakkında sürekli soru önergeleri ve gensoru vb. vermelidir.

12. Yerinde köylü teşkilâtı kurmaya başlamakla Köylü Enternasyonali, varolan köylü gruplarıyla bağlantı kurmakta, köylü kooperatiflerinin kurulması bakımından dünya çapında yardımcı olmaktadır.

M. Ş. Abuziya[499]

499 RGASPİ f. 492, op. 1, d. 220, s. 94–107 [Rusça].

YAKINDOĞU'DA DEVRİMCİ HAREKET

Ön Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinde devrimci hareketin gelişmesinde iki dönem söz konusudur: Birincisi devrimci hareketin tek millî cephe (elbette ki, gerici feodaller hariç) sloganı altında geliştiği Lozan Konferansı öncesi dönem ve ikincisi tek millî cephenin çöktüğü, bir yandan Türkiye'de ve Mısır'da bağımsız sınıf hareketinin yükseldiği, diğer yandan millî burjuva partileri arasında ayrışmanın belirginleştiği Lozan Konferansı sonrası dönemdir.

Bu iki özellik Türkiye ile Mısır için geçerlidir. Arabistan (Suriye, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Filistin) ve Kuzey Afrika ülkelerine gelince, burada millî kurtuluş hareketi gelişmesinin ilk dönemini henüz tamamlamamıştır. Bu Müslüman ülkelerde İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı mücadele yeni yeni uyanıyor. Bu ülkelerde ticaret burjuvazisi "millet iradesinin" tek temsilcisi olarak millî devrimci hareketin başında bulunuyor.

Bu süreçlerin Yakındoğu'daki değişik Müslüman ülkelerde nasıl geliştiğini sırasıyla ele alarak görelim.

TÜRKİYE

Klasik anlamda millî .kurtuluş hareketini Kemalist Türkiye'de görmekteyiz. Minerva'nın Jüpiter'in başından çıktığı gibi, savaşın küllerinden yükselen genç Türk burjuvazisi Antanta'ya ve onun kiralık maşası Yunanistan'a karşı silâhlı direnişi organize etmeyi başarıp silâh elde siyasî bağımsızlığını kazandı ve bu zaferini en başta saltanatın ve halifeliğin kaldırılması ve cumhuriyetin ilânı olmak üzere, bir dizi reformu gerçekleştirerek taçlandırdı.

Bu genç Türk burjuvazisinin kurtarıcılık misyonu ana hatlarıyla tamamlandı. Şimdi artık sınıf savaşının millî boyut kazanacağı dönem başlıyor.

Türkiye işçi sınıfı artık "düşmanın içerde olduğunu" yavaş yavaş kavramaya başlıyor. Daha geçen yıl toplam 32.000 İstanbul, İzmir ve Aydın işçisiyle Zonguldak madencisi "vatan" sermayesiyle yabancı sermayeye karşı mücadeleye geçip, açık mücadeleci nitelikte grev ilân etti. İktisadî taleplerin (ücretlere zam, 8 saatlik işgünü, yardımlaşma kasalarının kurulması vb.) yanı sıra teşkilâtlanma hakkı, içtimî kanunların çıkarılması vb. siyasî talepler de yükseltildi. Komünistlerin yönettiği grevlerde (İstanbul mürettiplerinin, Şark Şimendiferleri işçilerinin grevleri) SSCB ile çok sıkı ilişkiler kurulması da istendi.

Bu yazın Temmuz ayı ortalarında İstanbul tramvay işçileri şehir sokaklarında barikat çatışmalarıyla son bulan bir grev yaptı. İktidar silâhlı kuvvete başvurmak zorunda kaldı. Sokaktaki vatandaşın da katıldığı grevciler 4 ½ saat boyunca jandarmanın saldırılarına karşı kendini savundu.

Türkiye'de görülmemiş bir olay. Devrimci sınıf ruhu, işçi yığınları arasında gitgide daha yaygın hale geliyor. Milliyetçilik manevîyatı gün be gün geriliyor. Kemalist Türkiye'de devrimci hareketin gelişmesinde yeni bir çağ başlıyor.

MISIR

Türk burjuvazisi emperyalizme karşı silâhlı mücadele sonucunda iktidara gelmişken, Mısır'da burjuvazinin iktidara gelişi tamamen farklı yoldan gerçekleşti.

Zağlulcular (lideri Zağlul paşanın adını taşıyan parti) ne dış politikada, ne de iç politikada Türk milliyetçilerinin yolundan gitti.

Silâhlı mücadele değil, barışçı gösteriler ve Mısır'daki İngiliz işgaline karşı kamuoyunu seferber etmek. Gerici sınıflarla acımasız mücadele değil, onlarla birlik. Görüldüğü gibi, Mısır burjuvazisinin uyguladığı taktik, Kemalistlerin devrimci taktiğine taban tabana zıt düşüyor.

Türkiye'yle ortak bir yanı varsa, o da Mısır proletaryasının sınıf bilincinin yükselmesi, mücadele için devrimci iradesinin güç kazanmasıdır. Son yıl içinde henüz tüylenmeye başlayan bu kartal yavrusu, Zinovyev yoldaşın haklı olarak belirttiği gibi, Batı Avrupa işçilerinin ders alabileceği devrimci sınıf savaşı örnekleri verdi. İskenderiye, Kahire ve daha birçok şehirde işçiler grev ilân etti, idarecileri fabrika ve işletmelerden kovdu.

Millî Zağlulist hükûmeti burjuva diktatorasının ve devlet aygıtının tüm gücüyle sermayenin yardımına koştu. Sendikaları dağıttı, işçi hareketinin liderlerini tutukladı, komünist partisini illegaliteye itti ve "istenilmeyen unsurları" yığınsal olarak yurt dışına kovmaya girişti.

Zağlulistler partisi bir yıllık iktidarı sırasında halkın ondan kırbaç ve felâketten başka bir şey bekleyemeyeceğini gösterdi.

Zağlulistlerin millî davaya ihanetin damgasını taşıyan politikası, İngiliz emperyalizmiyle uzlaşma, içerdeki gerici toprak aristokrasisi kliğiyle ortaklık ve emekçilere karşı acımasız savaş politikasıdır.

MEZOPOTAMYA

Burada her şey henüz başlıyor. Burada yığınlar İngiliz idarecilerine ve İngilizlere satılan feodallere silâh elde karşı koyuyor. Parlamentoyu boykot eylemi düzenli şekilde devam ediyor. Burjuvazi İngiliz egemenliğine boyun eğmek istemiyor. İngiliz-Irak Anlaşması parlamentoda çoğunluk sağlayamadı. Irak'taki İngiliz Yüksek Komiseri Koks [Sir Percy Cox] bizzat kurduğu parlamentoyu şu günlerde dağıttı. Irak'ta millî kurtuluş hareketi bugün tam bir yükseliş içinde.

FİLİSTİN

İngiliz emperyalizmi burada Yahudi siyonistlerin şahsında kendine yardımcılar buldu. Arap millî hareketi İngiliz işgaline karşı mücadele sloganıyla yürütülüyor.

Filistin dışında hiç bir Arabistan ülkesinde işçi hareketi yok. Düne kadar işçi teşkilâtları Filistine göç eden Yahudi unsurlar tarafından kuruluyordu. Şimdi ise yakında kurulan komünist partisi Arap işçilerini devrimci sınıf savaşına çekmede başarılı çabalar harcıyor.

KUZEY AFRİKA

Millî hareket özellikle Fas'ta gelişmiş durumda. Burada Arap emekçiler, Fransız ve İspanyol emperyalizmine karşı yığınsal mücadele yürütmek zorunda kalıyor. Hayvancılık ve tarımla uğraşan köylü kabileleri, Atlas dağlarında Fransız kuvvetleriyle kıyasıya savaşıyor. Dağ koşulları Fransız egemenliğine boyun eğmek istemeyen isyancı kabilelerin mücadele edebilmesi için son derece elverişliydi.

Özellikle Kuzey Fas'ın Akdeniz bölgelerinde Faslılar İspanyol emperyalizmine karşı büyük bir başarıyla direniyor. Buralarda millî kurtuluş hareketi zirveye ulaşmış bulunuyor. Kabilelerin lideri Abdül Kadir İspanyol emperyalizminin hesaba katmak zorunda kaldığı muhteşem bir silâhlı güç oluşturmayı başardı.

Müslüman Yakındoğu ülkeleri hakkındaki bu kısa kısa raporu okuyanlar, değişik ülkelerde farklı gelişme aşamalarında bulunulduğunu görecektir. Kimi ülkelerde millî kurtuluş hareketi birinci gelişme dönemini tamamlamış durumda. Buralarda sınıflar ve partiler kendi yerlerini almış. İşçi sınıfı yavaş yavaş iktisadî ve siyasî mücadelede bağımsız bir içtimaî güç olarak ortaya çıkıyor.

Diğer ülkelerde devrimci hareket henüz ilk gelişme dönemini yaşıyor. Buralarda burjuvazi yalnız iktidar için savaşıyor. Gerici feodallere ve müttefiki İngilizlere karşı mücadelede burjuvazi bütün sağlıklı unsurlara dayanıyor, onlarla tek millî cephede buluşuyor.

25/VIII-24[500]

500 RGASPİ, f. 492, op. 1, d. 220, sayfa: 47-50 [Rusça].

KOMÜNİST PARTİLERİNİN YAKINDOĞU ÇALIŞMALARI HAKKINDA TEZLER

I. Bir yandan Avrupa'da kapitalizmin çöküş sürecine girmesi, diğer yandan SSCB'nin maddî ve manevî gücünün yükselmesi, Yakındoğu ülkelerindeki millî ve devrimci hareketleri önemli ölçüde güçlendirdi, derinleştirdi. İlgili kongre yılında dünya emperyalizmi bütün bu ülkelerde ağır darbeler aldı:

1) TÜRKİYE'de millî hükûmet İngiliz sermayesinin kiralık Yunan kuvvetlerini dize getirdi, Anadolu'yu, İstanbul'u ve Trakya'yı kurtardı ve Lozan Konferansı'nda önemli başarılar elde etti.

2) MISIR'da gösterdiği uzun ve inatçı dirençten sonra İngiliz emperyalizmi dolaysız, açık himaye usûlünden vazgeçmek, ülkenin şeklen bağımsızlığını tanımak ve orta ve büyük burjuvazinin önderi Zağlul Paşa'nın iktidara gelmesini kabul etmek zorunda kaldı.

3) İRAN'da da İngiliz etkisi bir dizi ağır yara aldı. Netleşmekte olan millî kurtuluş hareketi SSCB'den yana tutum alıyor ve İngiliz yandaşlarına karşı çetin bir mücadele yürütüyor. Nesnel olarak bugün genç millî kurtuluş hareketinin azmini yansıtan Rıza Han hem kuzey, hem de şimdiye kadar İngilizlerin ve feodaller iktidarının sınırsız kontrolünde bulunan güney eyaletlerinde (Güney İran'daki petrol bölgesinde), ülkeyi merkezileştirme yönünde ısrarlı çalışmalarını sürdürüyor.

Bütün bu olgular Komünist Enternasyonal'in dünya emperyalizmine karşı ortak mücadele uğrunda Batı'daki proletarya hareketinin Doğu'daki millî kurtuluş hareketiyle ilişkilendirilmesine yönelik çizgisinin doğruluğunu bütünüyle tasdik ediyor.

II. Bu sebepten dolayı millî kurtuluş mücadelesini desteklemek ve derinleştirmek, dünya içtimaî devriminin daha da gelişmesi için gerekli bir koşuldur. "Çünkü sömürgelerde ve Avrupa'da küçük uluslar ayaklanmadan, bütün önyargılarına rağmen küçük burjuvazinin bir kısmında devrimci bir patlama olmadan, bilinçsiz proleter ve yarı-proleter yığınlar toprak ağalarının, kilisenin, monarşinin ezgisine, millî baskılarına vb. karşı harekete geçmeden içtimaî devrimin MÜMKÜN olduğunu düşünmek, İÇTİMAİ DEVRİMDEN VAZGEÇMEK demektir." (Lenin, cilt XIX, sayfa 212)

Millî kurtuluş mücadelelerini desteklemek için Yakındoğu komünist partileri bütün proleter, köylü ve burjuva millî devrimci teşkilâtlarının anti-emperyalist tek cephesini kurmaya çalışmalıdır. Komünist partileri aynı zamanda emekçi tabakaların tam ve kapsamlı bağımsızlığa ancak işçi ve köylü hükûmetinin kurulmasıyla ulaşabileceğini vurgulamalıdır.

III. Komünist partileri kendi ülkelerinin millî hükûmetlerinin (Türkiye, Mısır, İran vb.) ezilen halkların millî bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasını isteyen tek devlet Sovyetler Birliği'yle sıkı birlik ve işbirliğine gidilmesinin zorunlu olduğunu ısrarla vurgulamalıdır.

IV. Millî zulüm sınıf mücadelesini körlettiği ve sınıflararası çelişkileri millî çelişkilerin ardına gizlediği için komünist partileri millî zulmün ortadan kaldırılması için çok sebatkâr ve kararlı mücadele yürütmelidir. Yakındoğu komünist partileri millî zulme karşı, feodalizme karşı ve demokratik düzen için aktif mücadele yürüttüğü her durumda millî burjuvaziyi desteklemelidir. Komünist partileri burjuvazinin bu konudaki her ikircimli ve kararsız tutumuna karşı azimli ve kesin tavır almalı, burjuvazinin uzlaşmacı ve kararsız tavrını işçi ve köylü yığınları arasında açığa

çıkarıp kınamalıdır. Ve nihayet, komünist partileri burjuvazi emperyalistlerle çürük uzlaşma yoluyla açık mücadeleden kaçmaya çalıştığı (Mısır) zaman, ilgili burjuva hükûmetine karşı geniş emekçi yığınlarını harekete geçirme görevini üzerine almalıdır.

V. Millî bağımsızlık mücadelesi, millî devrim sürecinin, yani millî demokratik devleti kurma sürecinin uğraklarından sadece biridir. Proletarya yalnız millî zulmün, kapitalizm öncesi bütün içtimaî ilişkilerin ortadan kaldırılması için değil, aynı zamanda burjuva devletinin elden geldiğince demokratikleşmesi için de çalışır. Demokrasi koşullarında sınıf savaşı çok daha açık, kesin ve somut biçime bürünür. "İşçi sınıfı burjuvaziyi yalnız ... eşitlik uğrunda, sınıf savaşının koşulları yararına destekler". (Lenin, cilt XIX, sayfa 110)

Bu sebepten dolayı, millî kurtuluş mücadelesinin tamamlanması ya da tamamlanmaya yakınlaşması, proletaryanın millî devrimci burjuvaziye karşı tutumunda henüz çözümleyici bir unsur değildir; bu unsur azami demokrasi uğrunda burjuvazinin kapitalizm öncesinin içtimaî kalıntılarına karşı sebatkâr mücadele yürüterek millî devrimi derinleştirip derinleştiremeyeceğidir.

Ülkenin demokratikleştirilmesi, yani kapitalizm öncesi toplumsal ilişkilere son verilmesi, ortaçağ kalıntısı feodal molozların ortadan kaldırılması, aslında olumsuz (negatif) nitelikte bir görevdir. Şöyle ki, millî devrimde proletarya burjuvazinin FAALİYETLERİNİN sırf OLUMSUZ KISMINI desteklemektedir: Saltanata son verme, halifeliği ortadan kaldırma, kilisenin egemenliğine ve feodalizme karşı mücadele, şahsî hürriyetler üzerindeki sınırlamaları kaldırma gibi. Bu olumsuz faaliyeti burjuvazi sırf kendi OLUMLU (pozitif) faaliyetleri, kapitalist burjuva devletini kurma ve güçlendirmeye yönelik faaliyetleri için en iyi koşulları yaratmaya çalıştığı için yürütüyor.

VI. Türk burjuvazisi kapitalist devleti yaratma ve güçlendirme yönündeki faaliyetlerine diğer ülkelerin burjuvalarından daha erken başlamayı başardı: Kapitülasyonların kaldırılması politikası, iktisadî önlemler, vergi politikası gibi. Bunu yaparken Türk burjuvazisi din adamlarına verilen iktisadî imtiyazları kaldırmak, kadın haklarının sınırlı olması gibi, eski ve sınırlayıcı içtimaî kalıntılara son vermek durumundaydı.

Bütün millî mücadele boyunca Mustafa Kemal hükûmetini destekleyen Türkiye Komünist Partisi, hükûmetin burjuvaziden yana faaliyetlere geçtiği anda bu konuda doğru yön tespiti yapamadı ve Kemalistlerin kapitalist devleti sağlamlaştırmaya, ona güç kazandırmaya yönelik faaliyetlerini desteklemeye devam etti.

TKP'yi millî burjuvazinin sol kanadı durumuna getiren bu tehlikeli oportünist sapma özellikle DEVLETÇİLİK (devlet kapitalizmi) teorisinde kendisini net bir şekilde ortaya koydu.

VII. Batı Avrupa'nın rekabetine karşı koyabilecek güçte olmayan, iktisadî bakımdan zayıf olan Türk burjuvazisi devlet aygıtının desteğine son derece büyük ihtiyaç duyuyor. Türkiye'de devlet, burjuvazinin dağınık iktisadî kaynaklarını derleyip toparlama yükümlülüğünü üzerine alıyor, ticaret ve sanayi işletmeleri kuruyor, onları finanse ediyor ve faaliyetlerini var gücüyle destekliyor. Bu tür kapitalist devlet işletmeleri bugün Türkiye'de çok yaygınlaşıyor. Son derece açıktır ki, Türkiye koşullarında ekonominin bu biçimi ve Türk burjuvazisinin zayıf olması, ilerici bir iktisadî gelişmenin kesinlikle göstergesi olamaz.

Ancak Türkiye'nin siyasî bağımsızlık mücadelesini geniş çapta destekleyen TKP, Türkiye'nin iktisadî kalkınma için de, yani Türkiye'de kapitalizmin her bakımdan gelişmesi için mücadele etmeyi de kendine görev saydı. Burjuvazinin görüş açısına geçişi, Türk yoldaşlar, kapitalist olmayan ilerici bir iktisadî gelişme biçimi olarak gördükleri devletçiliğin göz boyacılığı altında

yaptı. Devletçiliğin başarılarını bizzat proletaryanın başarıları olarak gören TKP devletçiliği her bakımdan destekleme sloganını yükseltti.

VIII. TKP'nin millî devrim sürecinde proletaryanın millî burjuvaziye desteğinin sınır ve koşullarını belirleyememesinden kaynaklanan bu oportünist sapması, bütün Yakındoğu komünist partileri tarafından dikkatle göz önüne alınmalıdır. Burjuvazinin ortaçağı yıkma yönündeki olumsuz faaliyetlerden kapitalist devleti kurma amacına yönelik olumlu faaliyetlere geçtiği geçit, son derece dardır. "Gayet sınırlı olan, belirli tarihi çerçeveye sığdırılan b u s ı n ı r l a r ö t e s i n d e burjuva milliyetçiliğini desteklemek, proletaryaya ihanet etmek ve burjuvazinin yanında yer almak demektir." (Lenin, cilt XIX, sayfa 53.)

Bu görev, yani millî burjuvaziye desteğin sınır ve koşullarını belirleme görevi, millî devrim sonucunda burjuvazinin iktidara geleceği bütün Yakındoğu komünist partilerinin karşısına çıkacaktır.

IX. Kimi Yakındoğu partilerinde görülen tehlikeli sağ sapmanın yanı sıra, burjuvazinin devrimci rolünün nesnel olarak tükenmiş olduğunu ileri süren sol nihilist sapma da ortaya çıktı. Böyle bir sapmanın, parlamento seçimlerini boykot eden Mısır Komünist Partisi'nde görüldüğünü söyleyebiliriz. Sağ oportünist sapmaya tepki olarak bu sapma, özellikle Türkiye Komünist Partisi'nde oldukça güçlüdür.

Millî devrim sürecinin devam etmekte olmasına rağmen (halifeliğin kaldırılması, dinî vakıf mülklerine el konulması, tevhidi tedrisat, kadınlar üzerindeki zulmün hayli kaldırılması vb.) Türk solundaki yoldaşlar, burjuvazinin feodalizme karşı, ülkenin demokratikleşmesi uğrundaki mücadelesini desteklemekten her bakımdan vazgeçilmesini, burjuvaziye karşı uzlaşmaz savaş konumuna geçilmesini öneriyor. Böyle bir görüş açısını kabul etmek aslında feodalizme karşı, içtimaî ilişkileri demokratikleştirme mücadelesinden vazgeçmek anlamına gelir. Ve bu, kaçınılmazlıkla, devam eden millî devrim koşullarında partinin geniş işçi ve köylü yığınlarını etkilemekten tecrit olmasına yol açacaktır.

Bu görüş açısının hatalı olduğu, özellikle İran gibi komünist partisinin, dağınık millî demokratik güçlerin düzenleyicisi ve ülkenin merkezileştirilmesi ve demokratikleştirilmesi uğrundaki mücadelede inisyatif sahibi olma yükümlülüğünü ÜZERİNE ALMAK ZORUNDA olduğu ülkelerde açıkça görülüyor.

X. Millî burjuvaziyi destekleme konusunda, komünist partileri için kıstas, burjuvazinin ülkeyi demokratikleştirmek için kararlı mücadeleye hazır mı, yoksa vaz mı geçiyor olduğu sorunudur. Komünist partisi bu hareketin başında yürümeyi, onun sınırlarını genişletmeyi ve ülkeyi demokratikleştirme uğrundaki mücadeleyi sertleştirmeyi önüne görev olarak koymalıdır. Burjuvazinin demokratikleşme mücadelesinde uzlaşma ya da ikircimli tavır alması veya doğrudan vazgeçmesi durumunda komünist partileri mevcut burjuva hükûmetlerine kararlılıkla ve açıkça karşı çıkmalıdır.

XI. Millî burjuvaziyle ilgili bütün bu manevraları Yakındoğu komünist partileri ancak proletarya yığınlarına sempati duyan komünist parti kadrolarının kendi sınıfsal görevlerinin bilincinde olacak şekilde eğitilmesi durumunda gerçekleştirebilecektir. Millî bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi komünist partileri için kendi başına bir amaç olmayıp, sınıf savaşı için en elverişli koşulları yaratma mücadelesidir. Bu görüş, geniş işçi yığınları önünde devamlı vurgulanmalıdır.

XII. Geçen yıl, Yakındoğu ülkelerinde grev hareketinin görülmedik boyutlara yükseldiği bir yıldı. Türkiye'de ve Mısır'da, kısmen komünist partilerinin yönetiminde, geniş proletarya

yığınları kendi iktisadî ve siyasî taleplerini savunmak için harekete geçti. Yakındoğu komünist partilerinin önde gelen görevi, ilk kez bilinçli sınıf savaşına atılan geniş proletarya yığınlarıyla sıkı bağlantılar kurmak olmalıdır.

XIII. Günlük mücadelelerinde proleter yığınları teşkilâtlandırır, yönlendirir ve yönetirken komünist partileri proletaryanın millî burjuvazi tarafından aktif bir şekilde körüklenen milliyetçi ve şoven önyargılarına karşı kapsamlı bir mücadele yürütmelidir. Türkiye'de komünist partisi yabancı işçilerin Türk işçilerle değiştirilmesine, Yunan-Türk mübadelesine vb. karşı koymada yeterince aktif değildi.

Bu olgunun diğer kutbundaki benzer olgu ise Avrupalı yoldaşların sömürgecilik önyargılarına karşı yetersiz mücadelesidir. Örneğin, Mısır Komünist Partisi'nin Kahire seksiyonu "geri kalmış Arapları" bir araya getirip kazanmaya bir türlü yanaşamıyordu; Fransız Komünist Partisi'nin Sidi-bel-abeseka seksiyonu (Tunus) Arap emekçileri Fransız emperyalizmine karşı isyan etmemeleri için uyarıyordu vb.

İşçi sınıfı içinde, özellikle de komünist partileri içinde her tür milliyetçi önyargılara karşı mücadele, değişik uluslardan proletarya teşkilâtlarının bölgesel temel üzerinde birleşmesi için ısrarlı ajitasyon ile paralel yürütülmelidir.

XIV. Türkiye, Mısır ve İran'da millî burjuvazi, hükûmet ajanlarınca yönetilen sarı sendikalar kurarak proletarya yığınları üzerinde etki kazanmaya çalışıyor. Bu sendikaları içeriden ele geçirmeyi komünist partileri görev bilmelidir. İran, Türk ve Mısır proletaryası arasında oportünizmin henüz güçlü iktisadî kökenleri yoktur. Şöyle ki, sendikaların ele geçirilmesi yalnız önde gelen bir görev değil, aynı zamanda mümkün bir görevdir.

Bununla paralel olarak iş kanunu, teşkilâtlanma ve grev hakkı vb. için vargüçle mücadele yürütülmelidir.

XV. Yakındoğu komünist partilerinin faaliyetlerinde en zayıf nokta, köylü sorununun küçümsenmesidir. Gerek millî kurtuluş mücadelesi sonucunda köylülüğün bir şey kazanmadığı Türkiye'de, gerek tarımdaki çelişkilerin son derece sert olduğu Mısır'da, gerekse İran'da komünist partileri köylü sorununun çözümü için neredeyse hiç bir şey yapmadı. Bütün komünist partileri bu sorunu bir an önce önlerine görev olarak koymalı ve köylü yığınları arasında fiilen çalışmaya başlamalıdır. Doğu'da şehir işçileriyle köy arasında her yerde korunmuş bulunan bağlantıların bulunduğu koşullarda, proleter yığınlar Yakındoğu ülkelerinde komünist partileri tarafından köylünün sözcüsü olarak kullanılabilir. Köylü sorununun çözümünde yerel somut koşullar titizlikle dikkate alınmalıdır. Köylü sorununun çözümünde özellikle basmakalıp yöntemlerden titizlikle kaçınılmalıdır. Kimi durumlarda toprağın dağıtılması, diğer bazı durumlarda vergilerin düşürülmesi ya da tefeciye olan borçların iptali vb. geniş köylü yığınlarının sempatisini kazanmada devrimci slogan niteliği taşıyabilir.

XVI. Ordu içinde çalışmanın görevleri somut olarak belirlenmelidir. Ordu içindeki çalışmalar millî devrimin derinleştirilmesine yönelik olmalıdır: Feodalizmin ortadan kaldırılması, büyük toprak sahiplerinin topraklarının ve tarım araçlarının köylüye dağıtılması, köylü borçlarının iptali, ülkenin bütün olarak yabancı kontrolünden kurtarılmasını isteyen sloganlar yükseltilmelidir. Ordudaki bütün ajitasyonumuzda unutmamalıyız ki, biz militarizme karşı savaşı zayıflatmak değil, güçlendirmek istiyoruz ve geniş köylü yığınlarının hükûmet üzerinde baskısıyla (köylü ordusunu da dikkate alarak) biz millî burjuvaziyi dışarda emperyalizme ve içerde feodalizme karşı daha kararlı mücadele etmeye zorlamaya çalışıyoruz.

XVII. Öğrenci gençler arasındaki çalışmalara büyük önem verilmelidir. Bu sorun özellikle burjuvazinin emperyalizmle çürük uzlaşma sayesinde iktidara geldiği ülkelerde (Mısır) son derece önemlidir. Bu ülkelerde aydınların millî kurtuluş ülkülerinden ciddi hayal kırıklığına uğradığı gözleniyor. Bu ideolojik yıkım birçok bakımdan Rusya'da Narodniklerin yıkımını hatırlatıyor. Komünist partileri milliyetçilikten hayal kırıklığı yaşayan bu aydınların en iyi unsurlarını kazanmak durumundadır.

Bu görev yerine getirilirken parti saflarının gayrı memnun yarı aydın unsurlarla (Türkiye'de yedek subaylar, Mısır'da küçük memurlar vb.) doldurulmasını önleme bakımından son derece dikkatli olmak gerekir.

XVIII. Komünist partilerinin kadınlar arasındaki çalışmaları şimdiye kadar yeterince kapsamlı biçimde ele alınmamıştır. Komünist partileri yalnız kadın konusundaki taleplerini ilân etmekle yetinmemeli. İşçiler ve köylüler arasındaki komünist kadın kadroların yetiştirilmesi için gün be gün çalışmak gerekir. Yerel koşullara uyarak, kadınların eşitlik ve eşit hak taleplerini hayata geçirebilmek için grevlerden, gösteri yürüyüşlerinden, uluslararası kampanyalardan yararlanılmalıdır. Kadınlar sendika, parti ve gençlik teşkilâtlarına çekilmelidir.

XIX. Sömürgeci ülkeler komünist partilerinin sömürge ülkelerdeki çalışmaları şimdiye kadar yetersiz olmuştur. Mezopotamya'da, Suriye'de, Filistin'de ve Kuzey Afrika'da millî kurtuluş hareketinin derinleşmesi bu çalışmaları daha da zorunlu kılıyor. Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya komünist partileri merkez komiteleri sömürge ülkelerdeki komünist gruplarla ve millî devrimci teşkilâtlarla hemen bağlantıya geçmeli; metropol ülke komünist partilerinden ihtiyaca göre asgari ölçüde parti kadrosunun sömürge ülkeler komünist partilerine aktarılması görevi bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Bu yöndeki çalışmalar Yakındoğu komünist partileriyle ve Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'yla eşgüdüm içinde yürütülmelidir. Sömürgelerde (Suriye, Mezopotamya, Filistin vb.) bulunan işgal ordularında faaliyet görevi somut olarak ortaya konmalıdır. Bu faaliyetler tamamıyla ilgili metropol ülkenin komünist partileri tarafından yürütülmelidir.

VII-1924[501]

501 RGASPİ, F. 492, op. 1, d. 220, sayfa 12-22 [Rusça].

EK-2 1923'TE DOĞU SEKRETERLİĞİ BÜTÇESİ[502]

Ülke	1 aylık	12 aylık
TÜRKİYE		
1. Türkçe işçi gazetesi yayını		
İstisnai tahsisat		500
Kâğıt, tiraj, teknik araçlar	400	4.800
2. Rumca ve Ermenice gazetelere destek	200	2.400
3. Diğer yayınlar	100	1.200
	Toplam	8.900
İRAN		
1. "Hakikat" gazetesi		3.000
2. Güney Bürosu		1.000
3. Bağ elemanları	100	1.200
	Toplam	5.200
MISIR		
1. Gazetelerin yayını	500	6.000
2. Diğer yayınlar	100	1.200
2. Bağ elemanları ve haberleşme	100	1.200
	Toplam	8.400

502 RGASPİ, f. 495, f. 154, d. 217, s. 2. Aktaran Taline Ter Minassian, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 115.

EK-3 1923'TE DOĞU SEKRETERLİĞİ'NİN ÇALIŞMA PLANI[503]

Ülke	Program
TÜRKİYE	Komünist teşkilâtların güçlendirilmesi
	Tarım reformu programı
	Feodallere karşı mücadele
	Türkiye'de Doğu'daki devrimci teşkilâtlar kongresinin hazırlanması
	Askerler arasında ve ordu içinde çalışma
	Partilerin seçimlere ve yerel meclislere katılımı
SURİYE/MEZOPOTAMYA	Mevcut meslekî ve komünist teşkilâtları yapılandırmak
	İşgalciye karşı mücadeleyi aktifleştirip organize etmek
	Arapça ajitasyon literatürü kaleme alıp dağıtmak
İRAN	Güneyde (petrol bölgesinde) partinin etkisini organize edip yaymak ve orada bir özel büro kurmak
	Tarım programı ilan etmek
	Feodalizme karşı mücadele
	Emperyalist (politik ve ekonomik) müdahelelere karşı mücadele
	Ordu içinde çalışmayı güçlendirme ve güneye giden birliklere parti kadrolarının sokulması
	Komünist basın dağıtmak ve güneyde yeni bir işçi organı yaratmak
MISIR (SUDAN)	Mısır KP'nin kuruluşunu tamamlamak
	Tarım programı
	Ulusal kurtuluş hareketinde partinin konumlarını güçlendirmek ve anti-emperyalist bir cephe kurmak
	Limanlarda (Süveyş kanalında ve diğer stratejik ulaşım yollarında) çalışmayı güçlendirmek
	İtalyan KP, profesyonalleri, siyasî işçileri, literatürü ve teknik olanaklarıyla Mısır KP'ye yardımcı olmalıdır
	Partiyi ve sendikaları yönetmek üzere otoriter bir yoldaş bulmak
	Arapça işçi basını dağıtmak
	Sudan'da çalışma başlatma ve "siyah" proletaryayla ilişki kurmak
FİLİSTİN	Filistin KP'nin sol kanadını desteklemek
	Mısır KP'nin Arap işçiler arasında çalışmak üzere birkaç militan göndermesi
	KP, Siyonist burjuvazinin hedeflerinden ayrıldığını vurgulayan bir açıklama yapmalıdır
	Arap ve Yahudi işçilerinin koşullarının eşitlenmesi uğrunda mücadele
	Arapça literatür dağıtımı
	Birtakım talimatlar vermeküzere Filistin'e de uğrayacak bir yoldaşı Mısır'a göndermek

503 RGASPİ, f. 495, f. 154, d. 196, s. 43-48. Aktaran Taline Ter Minassian, *La politique soviétique au Moyen Orient et les minorités du début des années 20 jusqu'à la veille de la Guerre Froide*, Institut d'Etudes Politiques de Paris'de kabul edilmiş doktora tezi, Cilt 1, 1995, s. 116-119.

EK-4: 1919-1925 KRONOLOJİ

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Ocak 1919				
4-9			Berlin'de komünistlerin ayaklanması ve yenilgisi	
15			K. Liebknecht ve R. Luxemburg'un katli	
22	Rakovski'nin Ukrayna hükûmetinin başına geçmesi			
24		*Pravda* gazetesinde Enternasyonal Kongresi'ne davet mektubu		
Şubat 1919				
10				Mustafa Suphi'nin 1918 Nisan'ında Moskova'da "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe naşir-i efkârı" olarak yayımlamaya başladığı *Yeni Dünya* gazetesi, 8 Eylül 1918 tarihli 8. sayısında "Türk Sosyalist Komünistleri Fırkası"nın, 10 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında ise "Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Müslüman Merkez Bürosu huzurunda Türk Teşkilâtı"nın organı oldu.
12			K. Radek'in Berlin'de tutuklanması	
20			Aralarında Bela Kun'un da bulunduğu Macar komünistlerinin tutuklanması	
Mart1919				
2-6		Petrograd'da toplanan uluslararası konferansta III. (Komünist) Enternasyonal'in (Komintern) kurulması		
16	Sverdlov'un ölümü, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin başına Kalinin'in geçişi			
18-23	RKP VIII. Kongresi'nin Moskova'da toplanması. 5 üyeli bir Politbüro (Lenin, Kamenev, Troçki, Stalin ve Krestinski), bir Teşkilât Bürosu ve Krestinski başkanlığında Merkez Komitesi Sekretaryası kurulması			
18		İtalyan Sosyalist Partisi'nin Komintern'e katılma kararı		
21			Bela Kun'un da içinde bulunduğu bir hükûmetin Macaristan Sovyetler Cumhuriyeti'ni ilan etmesi	

		Güney Bürosu'nun Rakovski'nin sorumluluğunda J. Sadoul ve A. Balabanova'nın yönetiminde kuruluşu		
Nisan 1919				
10			Hollanda KP kuruluşu	
13			Münih'te Bavyera Sovyetler Cumhuriyeti ilanı	
20-23			Yugoslav Sosyalist İşçi Partisi'nin kuruluşu	
				Yeni Dünya'nın Kırım'a taşınması
			Fransız Karadeniz Filosu'nda devrimci Rusya'yı bombalamayı reddeden ayaklanma	
Mayıs 1919				
1				Berlin'de *Kurtuluş* dergisinin ilk çift sayısının yayımlanması
15				Yunan ordularının İzmir'e çıkışı
19				9. Ordu Müfettişi M. Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı
23				İstanbul Sultanahmet'te Halide Edip'in de konuşmacı olduğu ilk protesto mitingi
25			Bulgaristan SD İşçi Partisi'nin (tesnlak-dar) Komintern'e katılması	
				Havza Genelgesi'nin yayımlanması
			Münih'te Bavyera Sovyetler Cumhuriyeti'nin tasfiyesi	
Haziran 1919				
14			İsveç Komünist Partisi'nin Komintern'e katılması	
16			Macarların desteğiyle Slovakya Sovyetler Cumhuriyeti'nin ilanı	
22				M. Kemal, Rauf Orbay, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy ve Kazım Karabekir tarafından Amasya Genelgesi'nin yayımlanması
28				1. Balıkesir Kongresi'nin açılışı
Temmuz 1919				
23				Erzurum Kongresi'nin açılışı
Ağustos 1919				
1			Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin yıkılışı, Amiral Horthy faşist rejiminin kuruluşu	
17			Bulgaristan KP 47 milletvekili ile 2. büyük parti	
31			ABD'de 2 KP kuruluşu	

Eylül 1919				
4				Sivas Kongresi'nin açılışı
20				İstanbul'da *Kurtuluş* dergisinin yayımlanması
22				Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kuruluşu
			Meksika KP'nin Komintern'e katılması	
Ekim 1919				
5-8			İtalyan Sosyalist Partisi Bolonya Kongresi'nin, partinin Komintern'e katılma kararını onayı	
22				M. Kemal, Rauf Orbay, Bekir Sami ile Salih Paşa arasında Amasya Protokolü
24				Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda TİÇSF önderliğinde işçi toplantısı
			M. N. Roy'un, Taşkent'te, 10 kadar üyeyle, Hindistan KP'yi kurması	
Kasım 1919				
8			Budapeşte'de komünistlerin idamı	
20-26			Berlin'deki Komünist Gençlik Enternasyonali (KIM) kuruluşu	
29	Birinci Müslüman Komünistler Kongresi			
		Komünist Enternasyonal'in Amsterdam ve Berlin bürolarının kuruluşu		
Aralık 1919				
24	RKP(b) VIII. Konferansı			
27				M. Kemal'in Ankara'ya gelişi
Ocak 1920				
11				İstanbul'da Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılışı
28				Misak-ı Milli'nin kabulü
Şubat 1920				
				Kurtuluş'un 5. ve son sayısının yayını
Mart 1920				
16				İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgali
29-5 Nisan	RKP(b) IX. Kongresi. Sekreterler: Krestinski, Preobrajenski ve Serebriakov			
Nisan 1920				
23				Ankara'da BMM'nin açılışı
24	Polonya ile savaşın başlangıcı			
26				M. Kemal'in RSFSC'ye mektubu

29				Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkartılması
			Meksika'da Emillano Zapata'nın ölümü	
Mayıs 1920				
4		Amsterdam Bürosu'nun kapanışı		
5			ABD'de anarşist işçiler Saccho ile Vanzetti'nin tutuklanması	
18				İstanbul'da Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (Bİİ) kuruluşu
20			İran'da Gilan Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu	
28				Mustafa Suphi başkanlığında Bakü'de Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin 1. toplantısı
				İstanbul Komünist Grubu'nun oluşumu (2 adet)
Haziran 1920				
3				Sovyet hükûmetinin Rusya ile Türkiye arasında hemen diplomatik ilişki kurulması önerisi
15				Mustafa Suphi ve Mehmet Emin imzasıyla M. Kemal'e mektup gönderilmesi
26				M. Kemal'in RSFSC'den Türk orduları için beş milyon tutarında altın, ayrıca silah, cephane, teknik araç ve iaşe talebi
				Hafî TKF Nizamnamesi'nin Eskişehir Liva matbaasında basımı
Temmuz 1920				
12				Mustafa Suphi'nin Komintern II. Kurultay Predizyumu'na telgrafı
17		II. Dünya Kongresi'nin açılışı		TKF adına İsmail Hakkı'nın selâmlama konuşması
27				Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı'nın Bakü'de Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları Merkezî Heyeti'nin toplantısına katılımı
Ağustos 1920				
1			Büyük Britanya KP kuruluşu	
2			Polonya'da Marchlewski başkanlığında devrimci komitenin kuruluşu	
7		II. Dünya Kongresi'nin kapanışı		
10				İstanbul hükûmetinin Sèvres Anlaşması'nı imzalaması
19				BMM Temsilcisi Memduh Şevket [Esendal] Bakü'de
22			Sun Yat Sen'in Çiçerin'e Rus devrimiyle ilgili mektubu	

				M. Kemal'in Mustafa Suphi'ye mektubu
Eylül 1920				
1-7		Doğu Halkları Kurultayı'nın Bakü'de açılışı		
8				*Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde Halk Zümresi programının yayımlanması
10-16				Türkiye İştirakiyun Teşkilâtlarının (TKP) Kuruluş Kongresi
13				Halkçılık programının BMM'ye sunuluşu
20				Bakü'de Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin kurulması
22-25	RKP(b) IV. Konferansı, kontrol komisyonlarının kuruluşu. Şliapnikov ve Kollantay önderliğinde işçi muhalefetinin oluşumu			
Ekim 1920				
4				RSFSC Yetkili Temsilciliği Birinci Sekreteri Upmal Angarskl'nin Ankara'ya varışı
12	Rusya-Polonya ateşkes antlaşması			
13			İran KP kuruluşu	
18				Ankara'da Resmî TKF kuruluşu
Kasım 1920				
14	Wrangel ordularının yenilgiye uğratılması, Kızıl Ordu'nun Mahno birliklerine karşı taarruzu (İç Savaş'ın sonu)			
28				Ankara'da THİF'in başvurusu
				Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'ın M. Kemal'e 2. mektubu
				Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'dan Paris'e hareketi
Aralık 1920				
2				Daşnak Ermenistanı ile Gümrü Antlaşması
9				Ankara'da THİF'in kuruluşu
15				RSFSC Ankara temsilcisi Mdvani'nin atanması
22				BMM hükümeti temsilcisi Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın Moskova büyükelçiliğine atanması
25-30			Fransız SP'nin Tours Kongresi'nin Komünist Enternasyonal'e katılmayı kabulü	Dr. Şefik Hüsnü'nün Tours Kongresi'ne katılımı ve konuşması
Ocak 1921				
4				Dr. Şefik Hüsnü'nün *L'Humanité* gazetesinde "Türkiye'de İşçi Hareketi" başlıklı yazısının yayımlanması
11				Salih Hacıoğlu'nun tutuklanması

15-21			İtalyan SP Livorno Kongresi. İtalyan KP kuruluşu	
20				Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü
28-29				TKF Başkanı Mustafa Suphi, Genel Sekreteri Ethem Nejat ve arkadaşlarının Karadeniz'de katli
				Mustafa Suphi'den BMM Riyaseti'ne 3. mektup
				Çerkes Ethem isyanı ve bastırılması
		İrkutsk'da, Zhang Tailei yönetiminde bir Uzak-Doğu sekreterliği kuruluşu		*Kurtuluş*çu Mehmet Vehbi, Nâfi Atuf [Kansu], Sadık Ahi, Servet bey ve arkadaşları İnebolu'da
Şubat 1921				
2				Nâzım Bey'in THİF'nın "terk-i faaliyet" ettiğini açıklaması
6				TBMM heyetinin Londra Konferansı'na hareketi
18				Bİİ 1. Genel Kurulu
22-12 Mart				İtilaf Devletleri ile Yunanistan, Ankara ve İstanbul hükûmetlerinden delegelerin katıldığı Londra Konferansı
26				Moskova'da RSFSC-BMM Konferansı açılışı
Mart 1921				
2-17	Kronştad ayaklanması			
7				Bekir Sami Bey'in, BMM'nin onaylamayacağı Fransa (Bouillon) ile antlaşma imzalaması
8-16	RKP(b) X. Kongresi: Fraksiyonlara yasak, NEP'in kabulü. Sekreter: Molotov. Büyük açlık.			
13				Bekir Sami Bey'in, BMM'nin onaylamayacağı İtalya (Sforza)ile antlaşma imzalaması
16				RSFSC-BMM dostluk anlaşması
			Orta Almanya'da Enternasyonal görevlisi Bela Kun yönlendirmesiyle başlayan ayaklanmaya dönük genel grevin başarısızlığa uğraması	
Nisan 1921				
1	Gosplan'ın yürürlüğe girmesi			
14				Doğu Sovyeti ve Kafkas Bürosu kararıyla TKF Harici Bürosu'nun dağıtılarak Teşkilât Bürosu'nun kurulması
Nisan-Mayıs				İngiltere'de madencilerin grevi
Mayıs 1921				
1				Türkiye Komünist Gençler Birliği 1 Mayıs Bildirisi
8			Romanya KP kuruluşu	
9				THİF yöneticilerinin mahkûmiyeti

14-16			Çekoslovakya KP kuruluşu	
Haziran 1921				
1				*Aydınlık* dergisinin yayına başlaması
22		III. Dünya Kongresi'nin açılışı		
				İstanbul'da Türkiye Komünist Gençlik Birliği'nin kuruluşu
Temmuz 1921				
1			Çin KP kuruluşu	
3-19		Profintern I. Kongresi		
12		III. Dünya Kongresi kapanışı		Süleyman Nuri ile Salih Zeki imzalarıyla "Türkiye'de Komünist Hareket" başlıklı yazının, Kongre yayın organı *Moscou* gazetesinde 14 Temmuz günlü 41. sayısında yayımlanması
		Komintern'in girişimiyle Paris'te Sömürgelerarası Birlik Komitesi'nin oluşumu		
Ağustos 1921				
23				Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlangıcı
				İstanbul'da işçi teşkilâtları kongresi
Eylül 1921				
13				Sakarya zaferi
21				BMM'nin TİİF mahkûmlarına özel af kanununun çıkışı
Ekim 1921				
13				Ankara hükûmeti ile Kafkaslarötesi cumhuriyetler arasında Kars Anlaşması
20				Türk Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk ile Fransa hükûmeti temsilcisi Franklin Bouillon arasında Güney Cephesi'nde savaşın sona ermesini sağlayan Ankara Mutabakatnamesi'nin imzalanması
		Komünist Enternasyonal, işçi hükûmeti sorununu gündeme getirir.		
Aralık 1921				
1				*Aydınlık*'ın yayınının İngiliz sansürü tarafından süresiz durdurulması
12				TKF Teşkilât Bürosu'nun faaliyetlerine son verilerek Gürcistan Komünist Partisi içinde Türk Seksiyası haline gelmesi
13				Ankara'ya Frunze başkanlığında bir heyetin gelişi
19-22	RKP(b) XI. Konferansı			

		Uzak Doğu Halkları Kongresi'nin İrkutsk'ta açılışı		Ahmet Cevat'ın Bakü'ye dönmesinin ardından Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şakirov ile birlikte *Yeni Dünya* ve *Krasnaya Gazeta [Kızıl Gazete]* dergilerinin yayımlanması
Ocak 1922				
21-27		Uzak Doğu Halkları Konferansı'nın Moskova'da devamı		
27				Yeni Sovyet Temsilcisi S.İ. Aralov'un Ankara'ya gelişi
Şubat 1922				
	İşçi Muhalefeti'nin KEYK'e başvurusu	KEYK Plenumu açılışı		
Mart1922				
3		KEYK Plenumu'nun "proleter tek cephesi" taktiğini onaylaması ve kapanışı		
16				Türkiye-Ukrayna Dostluk Antlaşması'nın onaylanması
18				*Yeni Hayat* dergisinin yayına başlaması
27-2 Nisan	RKP(b) XI. Kongresi			
Nisan 1922				
2	RKP(b) XI. Kongresi'nin bitişi. Genel Sekreter: Stalin			
2-5		3 Enternasyonallerin başarısız konferansı		
		Sömürgelerarası Birlik Komitesi'nin *Paria* dergisinin yayımlanması		
Mayıs 1922				
1			1. Tüm Çin Emek Kongresi; Çin ölçeğinde 300.000 üye	Kâğıthane'de 1 Mayıs mitingi ve kararları
26	Lenin'in ilk krizi geçirmesi			
Haziran 1922				
7-11		KEYK II. Plenumu Fransa sorunu		
				Dr. Şefik Hüsnü'nün Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkan Komünist Federasyonu kongrelerine katılımı
Temmuz 1922				
20				*Aydınlık* dergisinin 7. sayısıyla yayın hayatına yeniden başlaması
21				Rauf Bey hükûmetinin her türlü komünist propagandasını yasaklaması
21				TİD, Bİİ (ve üç sendikası), Mürettipler Cemiyeti, Müstakil Sosyalist ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegelerle kongre

Ağustos 1922				
4-7	RKP(b) XII. Konferansı			
18				THİF Kongresi'nin 1. oturumu
25-26				THİF Kongresi'nin 2. oturumu
30				8 Büyük Taarruz
	Stalin ve Ordjonikidze'nin Gürcistan'ı "Rus"laştırma operasyonu, Gürcü komünistleriyle çatışma	KEYK'in desteğiyle Çin'de komünistlerin Guomindang'a bireysel olarak katılımı önerisi	İtalya'da genel grevin başarısızlıkla sonuçlanması	
Eylül 1922				
21		Safarov'un başkanlığında Doğu Seksiyonu'nun kuruluşu		
				Yeni Hayat dergisinin kapanışı
Ekim 1922				
11				Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması
18				TİÇSF adına Dr. Şefik Hüsnü'nün TBMM'ye tebrik telgrafı ve TBMM İkinci Başkanı Adnan (Adıvar) Bey'in cevabı
19				THİF'in yasadışı ilan edilmesi ve 20 yönetici ve üyenin tutuklanması
20			İtalya'da Mussolini'nin iktidara gelişi	
				Kilikya Umum İşçiler Konferansı
Kasım 1922				
1				Saltanatın kaldırılması
4				Refet Paşa'nın İstanbul'daki idareyi TBMM hükûmetinin talimatıyla yeniden düzenlemesi
5 Kasım – 5 Aralık		IV. Dünya Kongresi: Proleter tek cephe politikası ve İşçi hükûmeti parolası kabulü		Sadrettin Celâl'in *Internationale Presse-Korrespondenz* dergisinin 228. sayısında yayımlanan "Kemalizmin Yeni Yönelişi" başlıklı makalesi (2 Aralık)
17				Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahidettin'in İstanbul'dan ayrılması
19				Sadrettin Celâl'in Komintern IV. Dünya Kongresi 18. oturumunda konuşması
23				Sadrettin Celâl'in Komintern IV. Dünya Kongresi 20. oturumunda konuşması
30		Uluslararası Kızıl Yardım'ın (MOPR) kuruluşu		
				Bİİ ve TİD çalışmalarına son verilmesi
Aralık 1922				
16	Lenin'in 2. krizi geçirmesi			
25	Lenin vasiyetnamesini yazdırır			
30	SSCB'nin kuruluşu ve yeni anayasanın yürürlüğe girişi			

30-31	Lenin'in Gürcistan komünistlerine karşı uygulamalar üzerine ulusal soruna ilişkin mektubu			
Ocak 1923				
4	Lenin'in vasiyetnamesine Stalin'e karşı kimi değerlendirmeler eklemesi			İstanbul Umum Amele Birliği'nin kuruluşu
11			Almanya'nın Ruhr bölgesinin Fransa tarafından işgali	
13				Komintern temsilcisi Şarki ile Salih Hacıoğlu'nun İstanbul'a gelişi
21-22			Bulgaristan KP MK'nın, Komintern'in "işçi ve köylü hükümeti" parolasının, Stambuliski tarzı bir köylü hareketiyle yürütülemeyeceğini açıklaması	
				İstanbul'da Türkiye Birleşik Komünist Fırkası'nı kurmak üzere Dr. Şefik Hüsnü'nün sekreterlik görevini üstlendiği Dr. Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu, Vanlı Kâzım, Gafurof/Şarkî'den oluşan Teşkilât Bürosu'nun faaliyete geçişi
Şubat 1923				
17				İzmir İktisat Kongresi'nin açılışı; İstanbul'dan Dr. Şefik Hüsnü'nün, Mersin'den Ata Çelebi'nin katılımı ve işçi komisyonunda yer alışı
Mart 1923				
6	Lenin'in Stalin ile ilişkisini kesmesi ve Gürcistan dosyasını yokluğunda savunmak üzere Troçki'ye vermesi			
19				Salih Hacıoğlu'nun İstanbul'da tutuklanması
	Lenin'in "Az Olsun Öz Olsun" başlıklı son makalesinin yayını		Almanya'da Mayıs sonuna kadar Ruhr bölgesinde devrimci hareketlilik	
Nisan 1923				
15				BMM seçimleriyle ilgili olarak TİÇSF Muvakkat İdare Heyeti'nin Bildirisi
17-25	RKP(b) XII. Kongresi. Troçki'nin Stalin'le görüş ayrılıkları ve Lenin'in "vasiyeti" konusunda sessiz kalışı			
	Lenin yeni bir kriz geçirir ve çalışmalara bir daha geri dönemez			
Mayıs 1923				
2				1 Mayıs bildirisi dolayısıyla aralarında Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Ali Cevdet, Vanlı Kazım, Hasan Âli'nin de bulunduğu 20'ye yakın kişinin tutuklanması ve ardından yargılanması
Haziran 1923				

9			Bulgaristan'da Tsankov'un askerî darbesi. Stambuliski'nin işkenceyle öldürülmesi	
12-23		KEYK Plenumu: Faşizm tanımı ve Bulgaristan'da direniş direktifi		
	Lenin'in *Komünizmin çocukluk hastalığı* adlı eserinin yayımlanması		Çin KP 3. Kongresi'nin, parti üyelerinin Guomindang'a bireysel olarak katılımını onaylaması	
			Japon KP'nin ağır baskılar altında kendini feshetme kararı	
Temmuz 1923				
1-6			Bulgaristan KP MK tarafsız duruş kararını sürdürür.	
10	Rakovski Londra'ya büyükelçi olarak sürülür.			
24				Lozan Barış Antlaşması
		KEYK'in Kolarov'u Sofya'ya göndermesi	Çan Kay Şek'in 6 aylığına Moskova'ya gitmesi	
Ağustos 1923				
5-7			BKP MK'nin Kolarov'un getirdiği KEYK direktifiyleayaklanma çalışmalarına başlama kararı	
11				II. TBMM'nin açılışı
15		Zinovyev'in Alman Devrimi tezlerini tamamlaması		
23		RKP(b) Politbürosunun KEYK'e Almanya'da silâhlı ayaklanma önerisi		
28			Almanya Devrim Komitesi'nin oluşumu ve Ekim ayına kadar silâhlı ayaklanma hazırlığı	
Eylül 1923				
				Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşu
13			İspanya'da general Primo de Rivera'nın diktatörlüğünün başlaması ve *pronunciamiento*	
22-28			Bulgaristan'da faşist diktatörlüğe karşı ayaklanma ve yenilgi	
Ekim 1923				
1		Zinovyev'in Alman KP'ye Saksonya ve Thuringen'de sol sosyal-demokrat hükûmetlere katılmalarının doğru olacağını bildiren telgrafı		
6				Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk birliklerinin şehrin yönetimini almak üzere İstanbul'a girişi

10		Krestintern'in (Köylü Enternasyonali) kuruluşu		
21			Almanya'da sol sosyal-demokratların Chemnitz Konferansı'ndaki duruşlarının ayaklanma planını felç etmesi ve KPD MK'nin de ayaklanmayı başlatacak genel grevi iptali. Piatakov ve Radek'in bu kararı onaylaması (22 Ekim)	
21 - 24			Almanya'da Saksonya ve Thuring işçi hükümetlerine karşı askerî müdahale, Hamburg'da komünist ayaklanma	
29				Cumhuriyetin ilanı
Kasım 1923				
6			Polonya'da genel grev, Krakov'da çatışmalar	
8			Almanya Münih'te Hitler'in başarısız darbe girişimi	
Aralık 1923				
	Troçki'nin *Yeni Akım* görüşüne karşı Politbüro oybirliğiyle karar alır ve Stalin *Pravda*'da Troçki'yi eleştirir.	Troçki, Zinovyev'in Almanya'ya yönelik tutumunu eleştirir.		
Ocak 1924				
7				150'liklerin sürgünü
11		KEYK genişletilmiş toplantısı: Almanya ve Polonya meseleleri		
16-18	SBKP MK XIII. Konferansı: Muhalefetin "Menşevik sapma" olarak mahkûmiyeti			
21	Lenin'in ölümü		İşçi Partisi'nden Ramsay MacDonald İngiltere başbakanı	
20-28			Guomindang'ın 1. Kongresi: Çinli komünistlerin bireysel üyeliği	
Şubat 1924				
1	SSCB İngiltere tarafından tanındı.			
3			Polonya KP V. Kongresi, yönetim değişikliği	
19			Almanya KP'de yönetim değişikliği	
Mart 1924				
3				Halifelik kaldırıldı, Osmanlı hanedanı yurtdışına sürüldü; Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartıldı; Şeriye ve Evkâf Nezareti ve Erkânı Harbiyeyi Umumiye Vekâleti kaldırıldı.
5				Yeni İ. İnönü hükümeti kuruldu.

Nisan 1924				
8				Şeriye mahkemeleri kaldırıldı; yargı bütünlüğü sağlandı.
20				Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edildi.
Mayıs 1924				
1			Şanghay'da 100 bin, Kanton'da 200 bin gösterici	8 saatlik işgünü bildirisi dağıtan işçiler tutuklandı.
10-14			Almanya KP Kongresi: Remmele başkan, Thälmann başkan yardımcısı	
23-31	RKP XIII. Kongresi: Lenin'in "vasiyetnamesi" ele alınmıyor; Stalin Genel Sekreter			
10			İtalya'da Kara Gömlekliler sosyalist milletvekili Matteotti'yi öldürdü.	
14			İtalya'da muhalefet partilerinin parlamentoyu terketmesi	
17		V. Kongre'nin açılışı		
17		Hırvat Köylü Partisi'nin Krestintern'e katılımı		
20			İtalya'da büyük barışçıl protesto gösterisi	
Temmuz 1924				
5			Brezilya São Paulo'da genç subayların ayaklanması	
16			Almanya'da Dawes Planı'nın uygulanması, kapitalizmin istikrar bulması	
Ağustos 1924				
4				Lozan Antlaşması yürürlüğe girdi
Ekim 1924				
	Troçki'nin *Ekim'in Dersleri* kitabının yayımlanması		İngiltere'de muhafazakârların seçim zaferi	
30				Paşalara askerlik ile siyaset arasında seçim yapma ültimatomu
Kasım 1924				
10				Halk Fırkası'nın adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi.
17				Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.
22				Ali Fethi (Okyar) Bey hükûmeti kuruldu.
				Şark Şimendiferleri işçilerinin grevi
Aralık 1924				
	Stalin'in "Tek Ülkede Sosyalizm" çağrısı			
Ocak 1925				

2				İşçilere haftada 1 gün zorunlu tatil kanunu kabul edildi.
15	Troçki'nin Savaş Komiserliği'nden istifası			
Şubat 1925				
11				Şeyh Sait Ayaklanması başladı.
17				Aşar vergisi kaldırıldı.
23				Doğu illerinde sıkıyönetim ilan edildi.
Mart 1925				
			Çin'de Sun Yat Sen'in ölümü	
1				Fransız tütün rejisi devletleştirildi.
2				Ali Fethi (Okyar) Bey hükûmeti istifa etti.
4				Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edildi; İstiklâl Mahkemeleri kuruldu.

Türkiye'nin en eski partisinin yüzüncü yaşı için, belgeler arasında yapılan bir yolculuk bu. Geçmişten bugüne düşürülen eşitlik ve özgürlük ışığıyla günümüzü ve geleceğimizi aydınlatan bir tarih yolculuğu…

"*Türkiye Komünist Partisi çok kolludur ve kuruluşu bir süreç halinde ele alınmalıdır,*" diye yola koyulan ve belgelerin somutluğunda, bütün o kolları ayrıntısıyla inceleyen, süreci titizlikle araştıran bir yolculuk.

Ekim Devrimi ve partileşme süreci, Mustafa Suphi ve Doktor Şefik Hüsnü'nün özgün rolleri, diğer komünist önderler ve neferler, *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergileri, ilk genel işçi toplantıları ve eylemler, 1 Mayıs kutlamaları, teşkilat planları, dönemin komünist gençlik çalışmaları, Komintern'le ilişkiler ve farklı Kongrelere katılım, Doğu Seksiyonu'ndaki tartışmalar, millî mücadeleyle ve Cumhuriyet hükümetiyle ilişkiler ve daha nicesi, raporların, mektupların, kongre sunumlarının, bildirilerin, gazete yazılarının, mahkeme tutanaklarının ve her tür belgenin arasından okurların karşısına çıkıyor.

Türkiye'de sol akımlar ve solun tarihi dendiğinde akla ilk gelen isim olan Mete Tunçay ile yıllardır TÜSTAV bünyesinde çalışarak yeni belge-bilgileri inceleme ve derleme konusunda uzmanlaşan Erden Akbulut'un birlikte hazırladıkları bu çalışma, literatüre kapsamlı bir katkı niteliğinde.

Türkiye'de komünist hareketin yüzüncü yaşına bir armağan!

70 TL. KDV'den muaftır

ISBN 978-605-172-385-3

9 786051 723853

Yordam Kitap

YordamKitap YordamKitap YordamKitap